

DANSK
BIOGRAFISK LEXIKON,

TILLIGE OMFATTENDE

NORGE FOR TIDSRUMMET 1537—1814.

UDGIVET

AF

C. F. BRICKA.

XII. BIND.

MÜNCH—PEIRUP.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

GRÆBES BOGTRYKKERI.

1898.

Münch, Peter Ludvig, 1706—85, Krigsdeputeret, var født 22. Juli 1706 i Kjøbenhavn, Søn af Konsumtionsskriver Peter Ludvig M. Som ganske ung kom han ind i Krigskancelliet, blev 1727 Kopist, 1737 Kancellist og 1753 Kancelliforvalter. Tillige var han Kasserer ved Krigshospitalskassen og Landetatens Pensionskasse. Titel af Krigsraad fik han 1741, af Justitsraad 1754, Rang med Oberster 1759. Da Saint-Germain i Okt. 1763 overtog Hærens Styrelse, blev M. Deputeret i Generalkrigsdirektoriet og Chef for dettes 4. Departement (Justits- og Pensionsvæsen), og ved Omordningen 3 Aar senere traadte han i samme Egenskab over i Generalkommissariatskollegiet; men da dette $\frac{1}{2}$ Aar efter hævedes, og Direktoratet gjenoprettedes, blev M. sat ud af Virksomhed. En af hans Kolleger skildrer ham vistnok ganske træffende som en grumme hæderlig, fredsommelig og arbejdsom, men tarvelig begavet Mand. Det lykkedes ham ikke paa ny at komme i Embede; derimod blev han 1767 virkelig Etatsraad og 1774 Konferensraad. Han døde i Kjøbenhavn 27. Febr. 1785. Gift 1. i Kjøge 3. April 1743 med Johanne Munck, 2. 28. April 1756 med Ingeborg Christine Nansen (døbt i Egaa Kirke 27. Juli 1715, † i Kjøbenhavn 19. Jan. 1808), Datter af Amtmand, Justitsraad Hans N. til Skjerring-Munkgaard.

P. L. M.s Søn *Hans Peter M.* (f. i Kjøbenhavn 14. Sept. 1758, † sammesteds 2. Marts 1836) traadte 17 Aar gammel ind i Generalitets- og Kommissariatskollegiet som Kancellist, blev 1789 Bureau-chef og 1807 Deputeret med Titel af Generalkrigskommissær. 1813 blev han som Leder af Forplejningsvæsenet sendt over til Auxiliærkorpset, som med Prins Frederik af Hessen som Chef stod i Meklenborg under Marechal Davouts Overkommando (V, 338). M.s Virksomhed i denne Stilling var alt andet end heldig. Lige-

som Faderen havde han sikkert en redelig Vilje til at opfylde sine Embedspligter, men hans Syn paa disse var saare snævert. Han var stivnet i bureaukratiske Former, og Hensynet til Feltkassens Tarv var ham vigtigere end Troppernes Vel. Talrige Breve bære derfor ogsaa Vidnesbyrd om, hvor hadet han var af Korpsets Officerer. Efter Freden i Kiel sad M. endnu i 20 Aar i Kollegiet, hvor han steg til 1. Civildeputeret (1817) med Generalmajors Rang (1828). Han døde ugift.

Personalthist. Tidsskr. 3. R. I, 13. 199. Medd. fra Krigsark. VII og VIII.
H. W. Harbou.

v. Münch, Wilhelm Moritz v. Buseck kaldet, 1665—1741, Hofembedsmand, Amtmand. v. M., der hørte til en gammel, anset hessisk Slægt, fødtes 29. Dec. 1665 og kom i sin Ungdom til Danmark, hvor Dronning Charlotte Amalie tog sig af sin Landsmand. 1694 blev han titulær og 1698 virkelig Kammerjunker hos Dronningen, udnævntes 1705 til Hofmarskal hos Kronprins Christian, gik 1712 i samme Charge over i Dronning Louises Etat, blev 1714 Overhofmarskal og Aaret efter hvid Ridder. 1718 traadte han i den senere Dronning Anna Sophies Tjeneste og fungerede, udnævnt til Gehejmeraad, som Overhofmarskal ved hendes Kroning 1721. Efter Sønderjyllands Indlemmelse i den danske Krone udnævntes han s. A. til Amtmand over Gottorp og Hütten Amter. 1730 fik han det blaa Baand og 1734 Ordenen de l'union parfaite. Som Amtmand vakte han Kongens Mishag ved at modsætte sig Landmilitsens Ophævelse. v. M. var fra 1714—21 Medlem af Missionskollegiet. Han døde, vistnok ugift, 24. Marts 1741 i Slesvig. v. M. ejede 1716 store Godser i Hessen.
Louis Bobé.

v. Münchhausen, Hilmar, 1512—73, Landsknægtsfører, af nordtysk Adel, var en af det 16. Aarhundredes dygtigste Kondottierer. Nær forbunden med Jürgen v. Holle (VII, 559) deltog han ligesom denne og ofte i Forening med ham i de tyske Religionskrige, som oftest i Kejserens og katholske Fyrsters Tjeneste. I Slagene ved Mühlberg, Sievershausen og St. Quentin har han tjent Penge og vundet Hæder, og han og v. Holle vare i disse Aar Midtpunktet i alle militære Foretagender i Nordtyskland. Ved Kejserkroningen i Frankfurt 1558 kom Danmarks unge Tronarving, Hertug Frederik, i Forbindelse med disse næsten fyrstelige Generaler. Efter sin Tronbestigelse knyttede han dem nærmere til sig; jævnlige Sammenkomster, særlig i Segeberg, førte til, at først v. Holle

(1560) og Aaret efter v. M. fik kongelige Bestallinger som Oberster og Chefer for Regimenter, som skulde staa rede efter Kongens nærmere Ordre. Da Krigen med Sverige brød ud 1563, drog M. med sit Regiment over Jylland og Fyn til Sjælland og deltog derpaa i Belejringen af Elfsborg. Efter dettes Erobring blev M.s Regiment lagt i Kvarter i Skaane, men de store Udgifter foranledigede, at det allerede i Begyndelsen af 1564 blev aftakket. Efter Krigen levede han paa sine mange, over hele Nordtyskland spredte Godser; han døde 1573 og blev begravet i Nienburg; 200 Kyrasserer fulgte deres døde Feltherres Lig til dets sidste Hvilested.

Allg. Deutsche Biographie XXIII.

Møllerup.

Münnich, Johan Burchard, 1728—1815, Officer, blev født 6. Jan. 1728 i Elsfleth i Grevskabet Oldenburg og var Søn af «Oberteichaufseher» Johann Rudolph M. Ved Farbroderens, den russiske Feltmarskal Burchard Christopher M.s, Hjælp begyndte M. at studere, men da Onkelen var falden i Unaade, svigtede Hjælpen, og M. blev nødt til 1748 at indtræde som Underofficer i jyske Infanteriregiment. Han blev 1750 Sekondlieutenant i Dronningens Livregiment, var flere Aar paa Hverving, udnævntes 1759 til Premierlieutenant og 1765 til Kapitajn imod at betale sin Formands og en afdød Oberstlieutenants Gjæld til Krigshospitalskassen samt at udrede en Pension. M. blev Major 1782, Oberstlieutenant 1791, Oberst 1802, Generalmajor samt Chef for oldenborgske Infanteriregiment 1804 og Generallieutenant 1814. I 1805 og 1806 deltog han i Troppe-samlingerne i Holsten. I 1813 var han Kommandant i Rensborg, og som saadan optraadte han trods sine 85 Aar med stor Kraft og Energi, da han 2. Dec. fik Frederik af Hessens Ordre til at sætte Fæstningen i Forsvarsstand. Da Auxiliærkorpset efter den glimrende Kamp ved Sehested (10. Dec.) var rykket ind i Fæstningen, traadte M. tilbage som Brigadechef. Død 25. Febr. 1815. Gift 1761 med Sophie Frederikke Abercron (f. 25. Febr. 1742 † 10. Nov. 1775). Hans Søn *Carl Ditlev Andreas M.* (f. 1773 † 1845) og dennes Søn *Rudolph Leopold M.* (f. 1802 † 1881) vare begge Officerer og Forfattere; sidstnævnte deltog med Hæder i den 1. slesvigske Krig og mistede et Ben ved Isted.

Manthey, Ridderes Levnetsløb 1809—17.

Lesser.

Münster, Amalie Isabella Johanne Charlotte Grevinde, 1767—1814, fødtes 31. Okt. 1767. Forældrene vare Conrad Engel-

bert Friherre Ompteda til Morsum og Cathrine Charlotte f. Baronesse v. d. Horst, Overhofmesterinde hos Dronning Caroline Mathilde i Celle. Sin første Undervisning fik hun i Bremen, gjorde siden hyppige og lange Rejser, paa hvilke hun traadte i Forbindelse med de fleste af Samtidens tyske Forfattere og Skjønaander, som Goethe, Herder, Brødrene Stolberg, Jacobi, Reinhold og Halem, i hvis Digtning og Brevvexling hun lovprises for sin Aand og Skjønhed. 20 Aar gammel ægtede hun Georg Werner Aug. Ditr. Rigs greve Münster-Meinhövel, dansk og osnabrücksk Gehejmerraad (f. 1751 i Osnabrück, † 1801 i Wien). Foruden talrige Godser ved Rhinen, i Pommern og Bøhmen ejede han en Tid lang Salinen i Oldeslo, købte 1793 for 370000 Rdl. de Lüttichauske Ejendomme Aakjær og Dybvad, som han faa Aar efter afstod til Grev Dernath, samt erhvervede 1794 Eskilsmark i Slesvig, som han ligeledes kun besad i kort Tid. En Aarrække boede han skiftevis i Holsten og i Kjøbenhavn. Efter Mandens tidlige Død boede Enken i Kiel i Reinholds Hus, flyttede derpaa til Hovedstaden, hvor hun 1805—9 beklædte Stillingen som Hofmesterinde hos Prinsesserne Juliane Sophie og Louise Charlotte og fra 1810 hos Kronprinsesse Caroline. Hun var en meget fejret Personlighed ved Hoffet, og i sit Hjem modtog hun ofte Baggesen og Oehlenschläger, hvis Digte hun oversatte. Hendes egne Digtninger udkom 1796 under Titelen: «Amaliens poetische Versuche». I høj Grad exalteret og aandelig bevæget endte hun sit Liv 3. Sept. 1814. *Louis Bobé.*

Mynster, Christian Ludvig Nicolai, 1820—83, Forfatter og Udgiver, er Søn af nedenstaaende Biskop J. P. M. og blev født i Kjøbenhavn 19. Marts 1820. Allerede som Discipel i Metropolitan-skolen gjorde han sig blandt Kammerater som J. C. Hostrup, K. Mantzius, B. J. Fog, J. L. Ussing og A. P. Lunddahl saa bemærket ved sin Belæsthed, sin Lethed i Kundskabstilegnelse og sin rigelige Produktionsevne, mest i dramatisk og lyrisk Retning, at man ventede, han skulde gøre sig gjældende som Digter. I 1836 blev han Student og 1843 theologisk Kandidat. I denne Periode folte han sig meget svækket, ligesom «lyrisk sprængt i Stykker». Han gjorde en Udenlandsrejse, studerede i Berlin og opholdt sig med J. L. Ussing i Rom. Efter sin Hjemkomst fik han Ansættelse som Lærer ved Realskolen i Maribo og senere i Næstved, men vendte efter nogle Aars Forløb tilbage til Kjøbenhavn, hvor han syslede med Lærergjerning og litterære Arbejder; navnlig Theatret

lagde Beslag paa hans Opmærksomhed. I 1849 var han sammen med Hostrup i Norge. Senere fik han Ansættelse som Bibliothekar ved det Moltkeske Bibliothek, og 1879 udnævntes han i Anledning af Hundreedaarsfesten for Oehlenschläger til Professor. — Han, hvis Barndoms- og Ungdomshjem havde været dybt gennemtrængt af Aandslivets Rørelser og inden for sin Kreds havde samlet saa mange af dets Heroer, var derigjennem og ved sit eget fine, æsthetiske Naturel bleven lydhør for de aandelige Magters Ytringer, navnlig i litterær Retning. Fra sit Aarhundredes første Halvdel bevarede han med tro Hukommelse, dyb Pietet og kjærlig Følelse utallige Minder, som han til Dels lod træde frem i litterære Arbejder; ogsaa over for det nye viste han sig forstaaende og anerkjendende, medens hans yderst beskedne og bly Natur bevirkede, at han havde ringe Tanker om sig selv. Han var fin og hensynsfuld, selvstændig, sandhedskjærlig og human. Der er blevet sagt om ham, at han fra Ungdommen af var «sine Venners Skriftefader». I en Række af Aar levede han i sin Moders Hus og efter hendes Død ensomt i en stille Bolig, hvor han var omgivet af mangfoldige Fortidsminder. Her døde han 16. Dec. 1883.

Han har forfattet «En Lærerinde», Skuespil i 2 Akter (anonymt, 1864), «Nogle Bidrag til Litteratur og Æsthetik» (1871), «Nogle Erindringer og Bemærkninger om J. P. Mynster» (1877), «Fra den ældre Tid; smaa Bidrag til udmærkede Mænds Vurdering» (Ludv. Tieck, Oehlenschläger, Fr. Münter, 1882) og «Meddelelser fra Fr. Münters og Frederikke Münters Ungdom» (1883). Han var Udgiver af «Breve fra J. P. Mynster» (1860), «Af efterladte Breve til J. P. Mynster» (1862), «Nogle Blade af J. P. Mynsters Liv og Tid» (1875), «Breve fra og til F. C. Sibbern» (1866) og «Mindeblade om Oehlenschläger og hans Kreds hjemme og ude» (1879). Paa forskjellige Steder har han, mest anonymt, skrevet Anmeldelser og Digte. Efter hans Død udgav hans Søstersøn Jacob Paulli hans efterladte Skrift: «Har S. Kierkegaard fremstillet de kristelige Idealiser — er dette Sandhed?» (1884).

Sidstnævnte Bogs Fortale. Hostrup, Erindringer fra min Barndom og Ungdom S. 69 f. 107. 197 f. Breve fra og til C. Hostrup. *Nic. Bøgh.*

Mynster, Frederik Ludvig, 1811—85, Forfatter og Oversætter, var Søn af nedenstaaende Professor O. H. M. og blev født i København 2. Dec. 1811. Han gik først i Borgerdydskolen i København, men da han ikke ønskede at studere — hvilket han i en

modnere Alder meget fortrød —, satte hans Moder ham i Huset hos Pastor L. C. Westengaard i Pedersborg ved Sorø, hvor han fik en omhyggelig Undervisning. Der fra kom han ud at lære Landvæsenet og blev saa 1830 anbragt paa det mørupske Agerdyknings- og Forstinstitut ved Sorø. (Her tog han dog ikke Forstexamen, som det andensteds anføres.) Senere fik han Plads paa Brahesborgs Godskontor, og 1835 tog han dansk-juridisk Examen, hvorefter han blev ansat paa Odense Amtstue. Et Par Aar senere opnaaede han at blive Fuldmægtig paa Holckenhavns Godskontor. 1839 udnævntes han til Godsforvalter hos Grev Moltke paa Aagaard ved Slagelse, men fortrak næste Aar en tilsvarende Stilling ikke langt der fra paa Bøstrup, hvis Ejer, van Deurs, han stod i Venskabsforhold til. 5. Nov. 1843 ægtede han Caroline Birgitte Kirstine Hasle (f. 19. April 1812 † 10. Nov. 1880), Datter af Lands- over- samt Hof- og Stadsretsprokurator N. C. H. og Anna Marie f. Ballum. Omtrent samtidig hermed købte han Arvefæstegaarden Emilsminde paa Bøstrup Gods. Lykkelig i sin Familiekrede og stærkt optagen af sin litterære Virksomhed førte han siden hen en stille Tilværelse. Han døde af en Hjertesygdom 23. Dec. 1885. Han var en højst elskværdig, mild, trofast og taknemmelig Mand med stærk Tro til alle Mennesker, men fremfor alt til Gud.

Det er en overordentlig stor Mængde Oversættelser, han — mest sammen med sin meget intelligente og sprogkyndige Hustru — har bragt til Veje; her skulle kun nogle af de vigtigste nævnes: Digte af Ossian, 1.—2. Saml. (1849—50, 2. Udg. 1876), «Fire Fortællinger» af E. A. Hoffmann (1858), Hippels «Præstefamilien i Kurland» (1861), Herders «Cid» (1865), Jung Stillings «Husliv» (1867), Tennysons «Kystdrømme og Aylmersfield» (1877), sammes «Maria Tudor» (1881), Schellings «Clara» (1882), Tennysons «Majdronningen» (1883), end videre en stor Mængde af Luthers Skrifter osv. I 1885 udgav han 1. Bind af sin Ven Biskop Laubs Levned. — Af hans selvstændige Produktion skal nævnes: «Niebelungsversets rhythmiske Ejendommeligheder, saaledes som dette Vers har udviklet sig i den danske Digtekunsts Frembringelser» (1854) og «Om den moderne Ret-skrivnings ødelæggende Virkning» (1871). Til forskellige Blade og Tidskrifter har han leveret mange Oversættelser, Digte og Afhandlinger.

Erslew, Forf. Lex.

Nic. Bøgh.

Mynster, Jacob Peter, 1775—1854, Biskop, er født 8. Nov. 1775 i Kjøbenhavn. Hans Fader, Kammerraad og Inspektør ved

Frederiks Hospital Chr. Gudzon Peter M., døde allerede 1777; Moderen, Frederikke Nicoline Christiane f. Ring, ægtede s. A. Overlægen ved Hospitalet F. L. Bang (I, 477), men døde allerede 1779. M. og hans 3 Aar ældre Broder Ole Hieronymus (s. ndfr.) bleve da opdragne i Stiffaderens Hus. Denne var en virksom, dygtig og vel anset Mand, der heller ikke manglede Kjærlighed til Børnene, men han var kun lidet skikket til at lede deres Opdragelse, og det samme gjaldt om hans Hustru Louise f. Hansen, hvem han, efter anden Gang at være bleven Enkemand, ægtede 1782. Hele Huset var præget af en Pietisme, der, hvad vel den Gang var det almindelige, var for holdningsløs til at gøre noget alvorligt Indtryk, men som kunde være plagende nok med lange, kjedsommelige Husandagter og Skjændeprædikener over de ubetydeligste virkelige eller indbildte Forseelser. Men ved Siden af den megen Strængthed, der anvendtes, havde Børnene tillige en stor Frihed til at benytte deres Tid, som de kunde og vilde. Som hele Opdragelsen var ogsaa Skolegangen planløs; en kort Tid gik M. i Metropolitanskolen, hvor han dog egentlig undervistes privat af en Farbroder, som var Hører ved denne. Men baade før og efter havde han Huslærere, af hvilke en gav ham Navnet «Job», der længe hæftede ved ham. I Aaret 1790 dimitterede Faderen ham selv uden nogen som helst Undersøgelse af hans Kundskaber, og det var sikkert ikke Faderens Skyld, at han gjorde en god Examen.

Som Student blev M. trukket ind i den Kreds af unge Mennesker, som samledes om hans ældre Broder: ~~Ø~~^{Laub}, C. Heger, H. Steffens, J. W. Hornemann o. fl.; med adskillige af disse knyttede han Venskabsforbindelser, der varede hele Livet, og hans aandelige Udvikling fremmedes sikkert mere ved Samlivet med Vennerne end ved hans egentlige Studier. Han var, uden selv at have haft Ønsker i den Retning, af Stiffaderen bleven bestemt til at studere Theologi, fordi han ansaas for at være for dum til at indlade sig med Medicinen. Men Theologiens daværende Tilstand var ikke saadan, at den kunde øve synderlig Tiltrækning paa et begavet ungt Menneske, og de Forelæsninger, der bleve holdte ved Universitetet, vare kun lidet lærerige, endnu mindre opvækkende. M. havde vel fra Barndomstiden bevaret en dyb religiøs Følelse, men den historiske Christus havde for ham som for de fleste af hans samtidige ingen Virkelighed. Det faldt ham endnu længe efter ikke ind at søge det rige Indhold, der laa gjemt i Fortidens

Theologi, der jo gjaldt for et overvundet Standpunkt, som det ansaas for utænkeligt at vende tilbage til med noget Udbytte. Det theologiske Studium var ham kun et Pligtarbejde, som han udførte saa upaaklagelig, at han 1794 tog sin Embedsexamen; men sit egentlige aandelige Liv levede han sammen med Vennerne, med hvem han delte Begejstringen for den franske Revolution saa vel som Tidens filosofiske og litterære Interesser. Tonen i Kredsen var den samme som i sin Tid i det norske Selskab; men midt i «Kommersen» grebes M. ofte af tungsindig Længsel efter noget dybere. De Prøver paa Vers forfattede i denne Periode, som han senere har meddelt, udtrykke begge Retningerne, de lystige forfattedes i det lystige Selskab, de vemodige i ensomme Timer.

Allerede inden M. havde taget sin Embedsexamen, var han antaget som Huslærer for Grev Joachim Godske Moltkes eneste Søn, Adam Wilhelm (XI, 393). Moltke havde siden 1784 været uden offentlig Virksomhed. Han levede vel om Vinteren i Kjøbenhavn, men det meste af Aaret i en fornem, trist Ensomhed paa Bregentved. M.s Tid var ikke stærkere optaget af hans Elev, end at han kunde drive meget Selvstudium, baade i æsthetisk og filosofisk Retning. Han læste Kant, Hegel og Schelling, af hvilken sidste han især følte sig tiltrukket; det var med Mismod, han tænkte paa, at denne Mand, som alt havde bragt det saa vidt, kun var $\frac{1}{2}$ Aar ældre end han selv. Han blev dog hverken den Gang eller senere Tilhænger af noget filosofisk System, men han søgte hos Filosoferne Hjælp mod materialistiske Anskuelse, han var kommet ind i, og som vakte Tvivl hos ham, han ikke kunde afvise, medens han dog var greben af Rædsel, naar disse Forestillinger bleve levende for ham. Han forsøgte flere Gange paa at besvare Universitetets filosofiske Prisopgaver, men først 1798 kom han saa vidt, at han indgav en Afhandling om «Fordelene og Manglerne saa vel ved den offentlige som ved den private Opdragelse», for hvilken han vandt Prisen. Da den Tid nærmede sig, at den unge Moltke skulde være Student, blev Præstekaldet i Spjellerup og Smerup paa Vemmetofte Gods ledigt, og M. bestemte sig til at anmode Grev Moltke, der raadede for Besættelsen, om det, ikke fordi han egentlig følte Drift til at blive Præst, men han følte heller ikke Drift til at blive noget som helst andet i Verden. Greven modtog hans Begjæring velvillig, og efter at en Plan til en Udenlandsrejse var forhandlet og opgivet, blev han i Juli 1801 kaldet og i Nov. s. A. ordineret, medens det blev ordnet saaledes,

at Embedet foreløbig besørgedes ved en Hjælpepræst, for at M. kunde blive hos sin Elev, indtil denne havde taget Artium og anden Examen. Ved begge Examiners udmærkedes han, saa M. havde fuldført sit Hverv paa den bedste Maade. Han havde ogsaa vundet tro Venner baade i Faderen og Sønnen. — Medens han var Huslærer, var han, saa vel som tidligere i Kjøbenhavn, ofte hjemsogt af Tungsind, der i det sidste Aar tog saaledes Overhaand, at han var ved at gaa til Grunde under dets Tryk. Den Beretning, han som en gammel Mand har givet herom, viser, med hvilken Gru han tænkte paa den Tid, da det syntes ham, der var intet andet for ham at gjøre end, at tage ud til Spjellerup og sørge sig ihjel. «Jeg bringer», siger han, «nødig de Ord, der tilhøre Andagtens Timer, i det sædvanlige Foredrag; dog kan jeg ikke bekvemme mig til her blot at sige: Omsider arbejdede dog min bedre Natur sig atter frem; men jeg vil sige, at der dog hist oppe var et Øre til at høre min Klage, at Guds Naade dog bevarede mig fra at gaa til Grunde.»

I Nov. 1802 kom M. da til Spjellerup. Uagtet han her lige saa lidt som, medens han var hos Grev Moltke, undgik Omgang med andre, levede han dog endnu bestandig i Virkeligheden et Eneboerliv; hvad der foregik i hans Indre, skjulte han med ængstelig Omhu, og ingen vidste, før han selv som en gammel Mand fortalte det, hverken hvorledes han havde kæmpet med Tungsindets Dæmon, eller hvorledes han endelig sejrede. Det var i Aaret 1803, han sad og læste i en Bog af Jacobi, en Forfatter, der den Gang fik en særegen Betydning for ham, fordi han hos ham fandt den samme Søgen efter et fast Standpunkt som hos sig selv. Da fór det ham med ét gennem Sjælen som et Lyn fra det høje, og han sagde sig med al Klarhed: «Dersom Samvittigheden ikke er en betydningsløs Indbildning — og i denne Henseende nærede jeg ingen Tvivl —, dersom du skal lyde den i noget, da skal du lyde den i alt uden Undvigelse, gjøre og tale, hvad der er din Pligt, saa fuldt, som du erkjender og formaar, ganske ubekymret om Verdens Dom, dens Ros eller dens Dadel; og dersom der er en Gud — og heller ikke derom var der i mit Hjærte nogen Tvivl —, og du jo ikke vægrer dig ved i noget at bøje dig for ham og at hengive dig i hans Vilje, da skal du gjøre det i alt, uden Forbeholdenhed, og ganske, ganske overlade dig og alt dit i hans faderlige Haand, nøjes med de Evner, han tildeler dig, og taalc de Savn, han paalægger dig.» Disse Tanker vare ham naturligvis ikke nye; men for første Gang følte

han sig grebet af dem, som man kun bliver grebet af det, der kommer fra Gud, og han siger: «Intet ligner den Henrykkelse, den indvortes Jubel, hvormed jeg ofte sagde mig selv: Jeg har en Gud og en Frelser!» Fra den Tid er det, som om Cellen, hvori han havde indesluttet sig, aabnede sin Dør, og han begynder ikke blot som hidtil at føle Trang til at udrette noget, men ogsaa at tro paa, at han evnede det. Hertil bidrog det maaske ikke lidt, at Fru Rahbek efter et Besøg i Spjellerup 1804 blev hans varme Veninde, med hvem han førte en levende Brevvexel, af hvilken meget — maaske alt for meget — er trykt i forskellige Samlinger. Den Beundring, hun nærede for M., kan forekomme os overdreven, men den tjente til at styrke hans Tillid til sig selv, hvilket den Gang nok kunde behøves. Han begyndte nu ogsaa paa en ikke ubetydelig litterær Virksomhed. I Aaret 1809 skrev han, efter forgjæves at have forsøgt at anmelde Oehlenschlägers «Poetiske Skrifter», et Digt til denne. I dette hedder det:

«Saa gaa vi til vort Værk med Kraft og Lyst;
end ligge Templets gamle, faste Stene,
vi rydde bort det sammenfaldne Grus
og bygge atter frejddigt Herrens Hus.»

Her havde han betegnet, hvad der herefter skulde være hans Livsopgave. Det følgende Aar erklærede han den herskende Rationalisme Krig ved en Afhandling mod det af Biskop Boisen gjorte liturgiske Forslag (II, 484). Et Par theologiske Afhandlinger oplæste han paa Sjællands Landemode, deriblandt «Om den Kunst at prædike» (1810). Størst Betydning fik dog en Prædikensamling (1810), hvori han allerede udfolder sine store Evner som Prædikant; han vil her vise sine samtidige den samme Vej, som han selv er vandret, og trøste dem, der trænge dertil, med den Trøst, hvormed han selv er bleven trøstet, og det kan ikke undre os, at det er Stilheden, Ensomheden, han priser som det rette Middel til at finde sig selv i Modsætning til den Travlhed og Stundesløshed, hvori saa mange Menneskers Liv hengaa.

Det næste Aar (1811) søgte og fik M. Embedet som 1. Kapellan ved Frue Kirke i Kjøbenhavn. Denne Gang følte han en bestemt Drift til en større Virksomhed i Hovedstaden, og han tog intet Hensyn til de mange Advarsler fra Slægt og Venner mod at ombytte et godt Landsbykald med et fattigt Kapellani og det idylliske Spjellerup med det urolige Kjøbenhavn. Det viste sig ogsaa, at han ikke havde taget fejl; thi han fik hurtig en stor Menighed;

talrige Tilhørere, deriblandt de fleste theologiske Studenter og Kandidater, samlede sig om hans Prædikestol. Han afslog Tilbud baade om at blive den senere Konges, Frederik VII's, Opdrager og om et Professorat i Christiania; men der blev paalagt ham mange særskilte Hverv. Han blev (1812) Docent i Psykologi ved Pastoralseminariet, for hvilket han (s. A.) blev Meddirektør; 1814 udarbejdede han Grundlaget for den Udgave af Luthers lille Katekismus, der avtoriseredes til almindelig Brug ved Skolerne; s. A. var han med at oprette Bibelselskabet, i hvis Bestyrelse han indtraadte; 1815 blev han Medlem af Kommissionen til det nye Testamentes Revision og 1817 endog Medlem af Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler. Da denne hørte mellem Kollegierne og havde umiddelbart Referat til Kongen, maa det anses for et mærkeligt Tegn paa den Anseelse, M. nød, at han som Kapellan opnaaede en saa anselig Stilling. I Aaret 1826 blev han Hofprædikant og 1828 kongl. Konfessionarius samt Hof- og Slotspræst. — De mange Arbejder, der saaledes paalagdes ham, afbrøde ikke hans litterære Virksomhed. I Aaret 1824 deltog han i den store filosofiske Fejde mod Professor F. G. Howitz (VIII, 131), der havde erklæret sig for en Tilhænger af den gamle Anskuelse om en evig Nødvendighed og et urokkeligt Fatum. Han udgav sine tidligere theologiske Arbejder paa Tysk («Kleine theologische Schriften», 1825) og en Aargang Prædikener (1823) samt «Betragtninger over de kristelige Troslærdomme» (1833). Disse sidste saa vel som Prædikenerne fik en overordentlig Betydning som de Andagtsbøger, de dannede i en hel Menneskealder søgte til, og hvori mange fandt den Næring for deres aandelige Liv, som de forgjæves søgte i Kirkerne, hvor Rationalismen endnu for en stor Del førte Ordet. M. havde fortrinlige Forudsætninger for at kunne skrive Betragtninger: ikke blot bøde hans mange Kundskaber ham Stof alle Vegne fra: men han havde selv oplevet saa meget i de indre Prøvelser, han havde gennemgaaet, at han var en erfaren Fører for andre, især hvor han omtaler det indre Liv, Bønnen, Hengivenheden i Guds Vilje, medens han kun i mindre Grad havde Øje for Betydningen af Samfundslivet, hvor de troende drage og opbygge hverandre. Han havde selv staaet paa det Standpunkt, hvorpaa det store Flertal af Menigheden endnu stod, og han vidste at gaa ind i sine samtidiges Tankegang. Netop dette, som er hans Prædikeners og Betragtningers Fortrin, bevirker, at de fleste nu ikke længer søge Oplyggelse i dem. Men hvis der skulde komme en

Slægt, som, træt af den travle Syssel med at løse Samfundsopgaver, følte Trang til enkeltvis at gaa ind i Lønkammeret og fordybe sig i sig selv, da vilde den utvivlsomt atter kunne søge til M.s Opbyggelsesbøger og finde frugtbar Anvisning i dem. — I M.s huslige Forhold var der i Kjøbenhavn sket en stor Forandring, i det han 1815 ægtede Biskop Fr. Münters ældste Datter, Marie Frederikke Francisca (Fanny). Hun var ikke 19 Aar gammel, 21 Aar yngre end M., men han levede med hende i det lykkeligste Ægteskab. Hun døde 1871.

Da Biskop Münter døde 1830, var der allerede mange, som mente, at M. skulde være hans Eftermand; det blev dog P. E. Müller; men ved dennes Død 1834 var M. selvskreven til hans Embede. 9. Sept. 1834 udnævntes han til Biskop over Sjællands Stift. Det var endnu en forholdsvis stille Tid i den danske Kirke; den store Strid, som Grundtvig havde vakt ved «Kirkens Gjenmæle», var stilnet af. M. havde ikke blandet sig i den, men han havde ved en Prædiken «Om den kristelige Visdom» taget Afstand fra begge Partier og naaet at vække Uvilje hos dem begge. Vel netop fordi hans egen Udvikling, som alt oftere omtalt, var sket i Stilhed og Ensomhed, havde han Modvilje mod alle kirkelige Bestræbelser, der vakte Opsigt og satte Masserne i Bevægelse. Der er næppe noget Skriftsted, han oftere nævner end Es. 42, 2: «Han skal ikke raabe og ej opløfte Røsten og ej lade sin Røst høre paa Gaden». Det agitatoriske, der var ved den grundtvigske Bevægelse, især efter at Lindberg havde taget den i sin Haand, var ham højlig imod. Forholdet mellem Grundtvig og M., der i Forvejen havde været køligt nok, blev ikke bedre ved M.s Optræden under Forhandlingerne om Sognebaandsløsning ved Stænderforsamlingen i Roskilde, og et formeligt Brud maa der siges at have fundet Sted, da Grundtvig 1838, samme Aar, som de nævnte Forhandlinger fandt Sted, androg om ikke blot som hidtil at maatte prædike, men ogsaa at maatte holde Konfirmation og Altergang i Frederikskirken. Den meget skarpe Erklæring, Biskoppen indgav mod dette Andragende, indeholder formodentlig det samme, som han mundtlig sagde Grundtvig, da denne søgte ham. Men der var endnu ingen Anledning for denne til offentlig at træde op mod M., og han deltog ikke i de temmelig umotiverede Angreb, Lindberg rettede mod ham for hans Katekismus. De førte til, at M. skrev: «Om de danske Udgaver af den lille Katekismus» (1835). M.s Anseelse stod den Gang paa det højeste, han var almindelig anerkjendt

som den danske Kirkes ypperste Mand, og da han nu tillige indtog dens første Embedsstilling, kan man ikke undre sig over, at han troede at kunne tage en stor Reform i sin Haand, nemlig Indførelsen af et nyt Ritual og en ny Alterbog. Naar denne Sag, som der havde været arbejdet paa saa længe, nu igjen kom op, beroede det egentlig paa Forhold i Kancelliet. Her stode Stemann og Ørsted i bestandig Modsætning til hinanden, i det den første vilde gjøre de gamle Kirkelove gjældende paa en langt mere bogstavelig Maade, end Ørsted fandt forsvarlig. M. stod i denne Sag helt paa Ørsteds Side, og da denne med megen Møje havde udvirket, at der skulde tages Hensyn til et Andragende fra en Del af Kjøbenhavns Præster om at tilvejebringe en Forandring af Ritualet og en ny Alterbog, vægrede M. sig ikke ved at udføre Arbejdet, under hvilket han dog raadførte sig med nogle af ham selv valgte Mænd. Da han var færdig, bleve Udkastene trykte og først uddelte til et stort Antal Mænd, siden kom de i Boghandelen. Tillige nedsattes der 5. April 1839 en Kommission for at give dem deres endelige Form. Det var egentlig kun et eneste Punkt i M.s Forslag, der virkelig blev underkastet Drøftelse baade i de Erklæringer, der indhentedes, og i Pressen. Han havde ved Daaben gjort Forskjel mellem voxnes Daab og Barnedaab; kun ved den første skulde der som hidtil spørges direkte om Forsagelse og Tro; men ved Barnedaaben skulde der siges: «Men Daabens hellige Pagt er denne, at du skal forsage . . . , at du skal tro» . . . , hvorefter der til Slutning spørges Barnet: «Vil du døbes paa denne Tro?» En Del af Professorerne med H. N. Clausen i Spidsen udtalte sig endnu i den Retning, som tidligere havde været almindelig, naar der forhandlede om liturgiske Spørgsmaal; men ellers vare omtrent alle enige i at misbillige den af M. gjorte Forandring og ønske, at det gamle skulde bibeholdes. Grundtvig udgav 1839 «Frisprog mod Biskop M.s Forslag», et Skrift, der bar sin Titel med rette; i det voldsomste Sprog angreb han ikke blot den med Daaben gjorte Forandring, men ikke et Stykke, ja ikke en Linje i Forslaget fandt hans Bifald. Biskop Fogtmann fælder en træffende Dom, naar han siger, at Grundtvig har vel Ret i «nogle Poster», men han har Uret i «alle Maader». M. skrev mod Grundtvig og hans Meningsfæller: «Oplysninger angaaende Udkastet til en Alterbog og et Kirkeritual» (1840), og det var ham ikke nogen vanskelig Opgave at paavise de vilde Paastande og Ubilligheder, som Grundtvigs Skrift vrimlede af. Men naar dette og de andre Udtalelser

fra samme Side dog vakte en almindelig Uvilje mod Forslaget næsten i alle kirkelig interesserede Kredse, laa Grunden dog dybere, end baade M. og hans Modstandere indsaa. Udkastet led af den, rigtignok uundgaaelige, Fejl at være *nyt*, og det var først, da det forelaa til Sammenligning med det gamle, at det gik op for Lærerne, at det er en farlig Sag med nye kirkelige Formularer. Det var bestandig, som hørte man igjennem dem en enkelt Mands Røst, medens de gamle, der vare nedarvede fra Slægt til Slægt, klang som selve Kirkens Røst. Dette maa anses for Hovedgrunden til, at Ritualforandringen aldrig blev udført. — Det er let forstaaeligt, at denne Sags Udfald betog M. Lysten til at arbejde paa Reformer i Kirken; den øvrige Del af sit Liv modsatte han sig kun dem, der ønskedes fra andre Sider.

I det hele blev M.s Stilling en anden efter Kong Frederik VI's Død. Da han holdt Ligtalen over ham i Roskilde Domkirke, begyndte han med de Ord: «I Frederik VI's Mænd!» Til disse hørte han selv; som alle, der kom i nærmere Berøring med den gamle Konge, havde han nærret den største Kjærlighed og Ærbødighed for ham; men disse Følelser formaaede han ikke ret at overføre paa hans Eftermand. Der begyndte nu rundt om at røre sig en Trang til større Frihed baade i politisk og i kirkelig Henseende. Stænderinstitutionen havde kun skærpet Appetitten, ikke tilfredsstillet den, og alle Vegne stødte det nye Liv, der rørte sig, mod gamle Love og Indretninger. For saa vidt det var kirkelige Spørgsmaal, der rejstes, skulde disse afgjøres i Kancelliet: men den alt omtalte Uenighed i dette var ikke bleven mindre; bestandig stod der 2 Partier over for hinanden, og som Følge deraf var dets Optræden tit holdningsløs. M. betragtede det bestandig som sin Opgave at holde paa det bestaaende. Han kunde endnu mindre end tidligere forlige sig med den Uro, der var kommet over Mennesker, som efter hans Mening havde gjort langt bedre i at passe deres egne Sager og lade dem, der havde Forstand paa det, styre Statens og Kirkens Anliggender, og medens han havde et skarpt Blik for Uklarheden hos Oppositionsmændene og for de urene Elementer, der vare blandede ind i Bevægelserne, formaaede han ikke at se, at der bag alt dette kunde skjule sig en berettiget Stræben. Saaledes var det over for Grundtvig og hans Tilhængere saa vel som over for dem, der fra andre Synspunkter og paa andre Maader ønskede større Frihed i Kirken.

De gudelige Forsamlinger havde efterhaanden udbredt sig over

hele Landet og øvede en stor Tiltrækning paa Almuen. Avtoriteternes Forhold til dem havde været meget ujævnt, snart havde de uhindret kunnet holdes, snart var man optraadt mod dem med stor Strængthed. Præsterne vare i det hele meget uvillig stemte mod dem, og der gjordes flere Forsøg paa at faa Anordningen af 13. Jan. 1741, der bestemte, paa hvilken Maade de maatte holdes, skærpet. Dette fraraadede M. dog bestandig; i det hele har han mange Gange dæmpet Iveren for at fare haardt frem mod Forsamlingerne; men en Ting holdt han paa: man skulde gjøre den nævnte Anordning gjældende over for dem, der rejste omkring og holdt Forsamlinger, medens der skulde ses gennem Fingre med dem, der kun holdt dem paa deres Hjemsted. Men det er klart nok, at han kun følte liden Sympathi for den hele Bevægelse og for de prædikende Lægsmænd. Vel indrømmer han, at de opvakte i Regelen ere flittige og stræbsomme Folk, men, siger han, flere og flere forledes ogsaa til i fordærlige Grublerier at forsømme deres jordiske Kald; andre skaffe sig et Levebrød af at være Partiledere, Talere eller Husværter, og der føres megen betænkelig Lærdom baade i pietistisk Retning og ved «den forvirrede Tale om Daabspagten». Alt dette er sandt nok, men det er ikke mindre sandt, at der dog ofte i Lægsmændenes Tale var en Inderlighed og bag den en kristelig Erfaring, som savnedes hos mange Præster, og dette var Hovedgrunden til, at deres Prædiken fik saa stor Indgang.

Det viste sig imidlertid, at M. havde Ret i, at der adskillige Steder var noget usundt i Opvækkelsen, da Baptisterne fra 1839 trængte ind i Landet og fik deres Tilhængere netop fra de opvakte Kredse. Det var efter Landets Forfatning aldeles ulovligt, at et fremmed Religionsparti søgte at udbrede sig i det, og M. var strax paa det rene med, at det burde forbydes dem at optræde som Samfund, saa de holdt den hellige Nadvere; deres Børn skulde døbes, de Børn, der alt vare døbt, konfirmeres, og hvis de ikke vilde lade være at gjøre Proselytter, skulde de henvises til Fristæderne. Regeringen forsøgte ogsaa at gaa frem imod dem paa denne Maade, men hvad der havde været vanskeligt at sætte igjennem i Midten af det 18. Aarhundrede, var blevet umuligt i Midten af det 19. Fængslinger og Mulkteringer bevirkede kun, at Sekten vakte endnu mere Opsigt. Der blev indhentet nye, meget forskjellig lydende Erklæringer fra Biskopperne; M. holdt paa, at Børnene for Statens Skyld maatte døbes; denne kunde ikke være tjent med, at der

opvoxede Mennesker, som slet ikke hørte til noget Religionssamfund. I Kancelliet var der ligeledes Uenighed, og det blev derfor Kongen selv, der maatte tage en Beslutning, og denne gik da ud paa, at Baptisterne vel maatte forsamle sig og nyde den hellige Nadvere, men deres Børn skulde døbes (23. Dec. 1842). Man var her gaaet ud fra den mislige Tankegang, som i øvrigt ogsaa var M.s, at da de ansaa Barnedaaben for en Nullitet, kunde de heller intet have at indvende mod Børnenes Daab. Men denne Forudsætning holdt ikke Stik, Baptisterne søgte paa alle Maader at unddrage Børnene Daaben, og snart begyndte ogsaa Mag. P. Kierkegaard i Pedersborg og andre Præster at vægre sig ved at døbe de Børn, der med Magt maatte tages fra Forældrene for at bringes til Kirken. I det hele rejste den offentlige Mening sig næsten enstemmig mod de tagne Forholdsregler, og M. blev her forladt selv af sine bedste Venner som Ørsted og Martensen. Kjøbenhavns Præstekonvent indgav ogsaa et Andragende mod Tvangsdaaben. Regeringen truede først Kierkegaard med Afskedigelse, men turde ikke gjøre Alvor af sin Trusel, og da Kancelliet 1846 atter maatte forestille Kongen Sagen, var det kun M. og Stemann, der endnu fastholdt, at der skulde gaas frem efter Loven. Ørsted udtalte, at den ved Plakaten af 23. Dec. 1842 tilvejebragte Tilstand var uholdbar, og at de den Gang tagne Bestemmelser maatte forandres. Dette skete dog først i Aaret 1848.

Ligesom i den her omhandlede Sag stødte M. ogsaa sammen med Kjøbenhavns Konvent, da der forhandlede om en ny Salmebog. Baade Grundtvigs Salmedigtning og talrige Udgaver af ældre Salmer havde aabnet Øjnene for den evangeliske Salmebogs Mangler. M. var ikke meget ivrig for denne Sag; han manglede her som paa saa mange Punkter Blik for Grundtvigs Betydning, og han fandt, at hvad der vanhældede den evangeliske Salmebog, var Mangel paa Logik, paa Orden og Sammenhæng i Tankegangen, medens de fleste af dem, der klagede over, at den var fattig paa Poesi, ikke i poetisk Henseende stode paa noget højere Standpunkt end dens Redaktion. Imidlertid ønskede han dog, at Ritualkommissionen skulde samle et lille Tillæg paa ikke over 30 Salmer. Dette approberedes 1842, efter at M. havde brugt mange Ord for at bevise, at det ikke var nødvendigt, at der optoges en Salmedigter (o: Grundtvig) i Kommissionen. Denne blev færdig med sit Arbejde 1844, men inden den kom saa vidt, havde Kjøbenhavns Konvent gjort Skridt, der maatte krænke Biskoppen haardt. Det

havde ikke blot nedsat en Komité til at udarbejde en hel ny Salmebog, men det havde andraget paa, at Udarbejdelsen af Tillægget maatte stilles i Bero for ikke at træde hindrende i Vejen for denne. M. følte sig med Grund ilde berørt heraf, og han følte sig ikke sikker paa, at Kongen ikke vilde gaa ind paa Andragendet. Hans Frygt lægger sig for Dagen i de indtrængende Ord, hvormed han lægger ham paa Sinde ikke at forandre den en Gang tagne Beslutning. Han vandt for saa vidt Sejer, som Tillæggets Indførelse approberedes, men tillige lovede Kongen at tage under Overvejelse, om den nye Salmebog, naar den var bleven færdig, kunde blive indført. Konventet tog nu fat paa Arbejdet, det nedsatte en Komité, og der udkom et Prøvehæfte, væsentlig udarbejdet af Grundtvig og med stærkt Præg af hans Individualitet. Efter Anmodning skrev M. en Erklæring om det «saa moderat som muligt, men det skarpe kunde og burde ikke undgaas». Men til hans store Tilfredsstillelse vendte Stemningen sig, og Konventet forkastede selv Komiteens Arbejde. Endnu en Gang dukkede dog det forkastede Prøvehæfte frem, i det Roskilde Konvent indgav et Andragende om at maatte bruge det som Tillæg til Salmebogen. M. skrev atter «en lang og, om man vil, stræng Betænkning», og Kongen afgav 12. Maj 1847 en Resolution, hvori enhver Linje er en Undskyldning for, at Biskoppens Bestemthed har nødt ham til at tage en Beslutning, der var modsat hans egne Ønsker og formentlig ogsaa stred mod hele eller halve Løfter, der vare givne Grundtvig.

Der var endnu en Sag, hvori M. stødte sammen med Københavns Konvent. Der var opstaaet en ikke ringe Misfornøjelse med Kancelliets Styrelse af Kirke- og Skolesager, og især ønskede Præsterne, at der skulde sidde en gejstlig Mand i den øverste Styrelse for disse. Østifternes Stænderforsamling indgav et Andragende derom 1840; det var forfattet af H. N. Clausen og gik ud paa Oprettelsen af en fælles Overbestyrelse for Kirken og Skolen. Senere sluttede Konventet sig dertil, og Sagen blev flere Gange behandlet i Kancelliet, hvor der var Uenighed om den som om alt andet. M. var ogsaa her mod enhver Forandring, men mest beklagede han sig over Konventets egenmægtige Optræden som Repræsentant for Gejstligheden, og han fandt ikke uden Grund, at det var løse og trivielle Grunde, det anførte. Hvor dybt M. følte sig krænket ved den Opposition, han mødte i Stiftets Præsteskab, viste han ved i sine Erindringer at indføre en Skrivelse fra

1845 til Kjøbenhavns Konvent, hvori han opgjør sit Mellemværende med det.

Hidtil kan det siges, at M. dog egentlig havde sejret i alle de nævnte Stridigheder og forhindret, at de Forandringer, han misbilligede, sattes igjennem. Anderledes blev det efter 1848; da brød den længe opdæmmede Strøm gennem alle Hindringer, og han vil ikke kunne frikjendes for at have været mellem dem, der ved at modsætte sig alle Reformer var Skyld i, at Gjennembruddet blev saa voldsomt. Hans Opgave blev nu kun at arbejde paa, at de uundgaaelige Reformer gennemførtes saaledes, at de gjorde saa lidt Skade som muligt; at der skulde komme noget godt ud af dem, har han sikkert kun haft ringe Haab om. Monrad udtalte som Kultusminister, at det nu maatte være Opgaven i Kirken at gennemføre de samme Grundsætninger, der vare i Færd med at gøre sig gjældende i Staten. Det var med et tungt Hjærte, M. indtog sin Plads som kongevalgt Medlem af den grundlovgivende Forsamling. «Dersom vi», skriver han i Sommeren 1848, «paa en skikkelig Maade blive af med den udvortes Fjende, have vi endnu at kæmpe mod den indvortes, som ikke er mildere, og som truer baade Stat og Kirke.» Under Grundlovsforhandlingen var det nærmest hans Ønske, at der skulde indsættes saa faa Bestemmelser som muligt om Kirken, eller at i ethvert Tilfælde disse skulde faa en saadan Form, at tilkommende Rigsdage vilde være bundne ved dem. Men det lykkedes ikke hverken at faa bestemt, at Kirkens Forfatning ikke maatte ordnes, uden at Kirken var hørt, eller at afvigende Religionssamfund kun ved Lov kunde faa Ret til offentlig Gudsdyrkelse, eller at faa Kirkens Ejendomsret anerkjendt. Den eneste Sejer, han vandt, var, at et Forslag om Sognebaandsløsning udstemtes, væsentlig dog af formelle Grunde. I øvrigt var han blandt dem, der stemte imod Grundloven. Efter den Tid skrev han endnu et Par Smaapieceer mod Spandets Forslag om borgerligt Ægteskab. — Han var bleven Formand for den af Madvig 1853 nedsatte Kirkekommission; men inden den ret fik begyndt sine Forhandlinger, døde han 30. Jan. 1854.

Det gaar ved Skildringen af M.s sidste Aar som saa tit i Fremstillingen af en Mands Liv, at det er lettest at faa fat paa de Stridigheder, han har været indviklet i; men det vilde være et urigtigt Indtryk, hvis man vilde mene, at M. gik op i Bitterhed og forgjæves Modstand mod Forandringer, der maatte og skulde fremmes. Han vedblev sin litterære Virksomhed, især udgav han

bestandig nye Prædikener, ligesom han samlede sine theologiske Afhandlinger («Blandede Skrifter», 6 Bind, 1852—57; de sidste Bind udgaves efter hans Død af Svigersonnen J. H. V. Paulli). Et af ham udarbejdet «Grundrids af den kristelige Dogmatik» udkom først efter hans Død. Hans mangeaarige Studier over Kirkens ældste Historie førte kun til Udgivelsen af mindre Afhandlinger om det 1. Aarhundredes Kirkehistorie. Han bevarede til det sidste sine mange Interesser, og fremfor alt han havde ikke i de mange Stridigheder, der optog ham, glemt Vejen til det Lønkammer, hvor han i sin Ungdom havde levet saa rigt et Liv og gjort saa mange Erfaringer. I de Aftentimer, der bestandig vare helligede Bøn og Betragtning, hentede han til det sidste den Sindets Ligevægt, som ikke forlod ham, selv naar han kun kunde tænke paa de offentlige Sager «med Sorg og Væmmelse». Hertil kom ogsaa den Glæde, han til det sidste følte ved sin Embedsgjerning, især Visitatserne. «Jeg forsikrer dig», skrev han til sin Hustru, «at mangen Gang, naar jeg saaledes gaar og taler i Kirkerne, kan jeg synes, at det er det bedste af alle Embeder at være Biskop.»

Hans foreløbige Eftermæle blev ikke saaledes, som det vilde være blevet, hvis han var død 15 Aar tidligere. I den Henseende delte han Skæbne med sin Ven Ørsted. Ikke blot gjengjældte Grundtvig og hans Tilhængere ham den Bitterhed, han havde næret mod dem; men mange Præster, der vare overbeviste om, at Kirken trængte til større Frihed, havde med Misbilligelse set de Hindringer, han lagde i Vejen for Udviklingen. Her skal ikke dvæles ved S. Kierkegaards voldsomme Angreb paa ham, kun skal det bemærkes, at det er besynderligt, at den Mand, som selv roste sig af at være den ensomme, ikke havde Blik for, i hvor høj Grad M.s Prædiken bar Præg af, at ogsaa han i Ørkenens Ensomhed havde fundet Jordans Kilder. M. havde intet Parti, der kunde værgе hans Navn mod de mange umodne og uforstandige Gjentagelser af Kierkegaards Angreb paa ham. Men medens disse lode i Litteraturen, sad der rundt om i Landet mangfoldige Præster, der havde gaaet i hans Skole, og mange af Kirkens bedste Mænd have vedkjendt sig, hvor meget de skyldte ham. Efterhaanden har ogsaa en retfærdigere Bedømmelse arbejdet sig frem, og der er nu næppe mange, som ikke ville samstemme med Martensens en Gang saa anfægtede Ord i en Prædiken kort efter hans Død: «I denne hellige Række af Sandhedsvidner (fra Apostlene indtil vore

Dage) var ogsaa vor hedengangne Lærer et tjenende Led til Guds og Faderens Ære; og Troens Vidnesbyrd, hvor førte han det ikke iblandt os i Aands og Krafts Bevisning».

Hvad M.s ydre Liv angaar, skal endnu anføres nogle Enkeltheder. 1815 blev han Dr. theol., 1819 Medlem af Videnskabernes Selskab, 1828 Kommandør af Danebrog, 1834 Medlem af Missionskollegiet og Direktør for Waisenhuset, 1836 Storkors af Danebrog. 1847 tildeltes ham Rang i 1. Klasse. Som kongevalgt Medlem af Stænderne mødte han i Roskilde 1835, 38, 40, 42, 44 og 48.

J. P. Mynster, Meddelelser om mit Levnet (1854). Breve fra J. P. M. (1860). Af efterladte Breve til J. P. M. (1862). Nogle Blade af J. P. M.s Liv og Tid, udg. af C. L. N. Mynster (1875). H. Martensen, Til Erindring om J. P. M. (1855). C. L. N. Mynster, Nogle Erindringer og Bemærkninger om J. P. M. (1877). Breve til P. Hjort I og II. Erslew, Forf. Lex. *L. Koch.*

Mynster, Ole Hieronymus, 1772—1818, Læge, var en Broder til ovennævnte Biskop J. P. M. Han fødtes i Kjøbenhavn 13. Avg. 1772, dimitteredes 1788 til Universitetet og kastede sig derefter over Studiet af Lægevidenskaben, men navnlig af Kemien og de fundamentale Naturvidenskaber i det hele, hvis nye, banebrydende Fremskridt fængslede ham i høj Grad. 1794 vandt han Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af den medicinske Prisopgave om Elektricitetens Forhold til Livsytringerne og kom endnu s. A. til at indtage en vis fremskudt Stilling i den naturvidenskabelige Bevægelse her hjemme som den, der overtog den redaktionelle Ledelse af «Fysiske, ^{økonomisk} og medico-kirurgisk Bibliothek», hvilket Tidsskrift han stiftede sammen med Herholdt, Viborg og C. G. Rafn. Men ikke alene i naturvidenskabelig Henseende, ogsaa for andre Sider af Aandslivet var hans Sans og Interesse tidlig vakt og udviklet, og for den daværende lille kjøbenhavnske Kreds af unge Begavelser, hvorfra det nye Aarhundredes aandelige Bannerførere og Berømtheder udgik, var han en Tid, som den mest aandsoverlegne og tillige den ældste, det samlende Midtpunkt. Det var ogsaa ham, der 1802 førte Oehlschläger sammen med Steffens.

Efter at han i et Par Aar havde fungeret som medicinsk Kandidat hos Stiffaderen F. L. Bang paa Frederiks Hospital, i 1796 havde absolveret sin medicinske Examen og 1797 taget Doktorgraden for en Afhandling om de nyeste medicinske Problemer (Iltens og Kulsyrens pathologisk-therapeutiske Betydning), tiltraadte han s. A. sin Studierejse, paa hvilken han navnlig studerede Kemi og Fysik

i Paris hos de berømte Lærere Fourcroy og Charles. Hjemkommen udnævntes han 1800 til Reservemedikus ved Frederiks Hospital og Adjunkt ved det medicinske Fakultet, 1802 blev han ved Ranøes tidlige Død Overmedikus ved Hospitalet, 1805 Professor extraordinarius i Medicin, 1808 Medlem af Sundhedskollegiet, 1817 Professor ordinarius og Assessor i Konsistorium. De Forhaabninger, han ved sin utvivlsomme Begavelse havde vakt, bleve dog ikke fyldestgjorte i hans videnskabelige Avtoritetsstilling. Han fortsatte vel hæderlig den af Stiffaderen inavgurerede Undervisning i medicinsk Klinik, tog sig ogsaa noget af de andre medicinske Fag og udgav en udførlig Lærebog i Farmakologi (kun 1. Bind udkom, 1810), ligesom han fremdeles arbejdede en Del i Elektricitetslæren og foretog nogle elektrometriske Undersøgelser, der 1808 forskaffede ham Videnskabernes Selskabs Sølvmedaille og Optagelse som Medlem af Selskabet. Ved Siden deraf virkede han som skattet Huslæge, navnlig i den københavnske Elitekreds, til hvilken han hørte. Men alt i alt præsterede han intet betydeligt.

Naar hans Virkeevne som Universitetslærer og Videnskabsmand i Manddomsaarene kun viste sig ringe, har dette aabenbart flere Aarsager. Dertil bidrog vistnok en vis melankolsk Forstemning, som synes at skrive sig fra en bitter Skuffelse i hans erotiske Følelsesliv, men først og fremmest den Omstændighed, at hans Begavelse og Interesser vedbleve at have en urolig og spredt Karakter. Trods den overlegne kritiske Optræden, han ofte lod komme til Syne, var han dog fuldt ud sin naiv-lyriske Tids følelsesfulde og stemningsbevægelige Barn, kunde henflyde i Taarer ved at høre en af sin Ven Oehlenschlägers Drikkeviser, var selv optagen af at skrive Smaadigte, som han af og til lod trykke anonymt i Tidsskrifterne, og sværmede i saa høj Grad for Datidens yndede dithyrambiske «Lovtaler» over historisk berømte Personligheder, at han, da der 1817 af Selskabet til de skønne Videnskabers Forfremmelse udsattes en Pris for en Lovtale over Daniel Rantzau, satte sin sidste Kraft ind paa at konkurrere dertil. Døden hindrede ham i at faa Lovtalen færdig, men hvad han havde udarbejdet deraf, udgav senere hans Broder i «Det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter». Til Matheden i hans videnskabelige Virksomhed bidrog det endelig, at hans Helbred stadig var noget sygeligt efter en gennemgaaet ondartet Malaria og andre Sygdomstilfælde. Han varetog dog sine Embedsforretninger og sin Praxis indtil faa Dage før sin tidlige Død 13. Okt. 1818 af et apoplektisk

Anfald. Sin Hustru, Anna Christine f. Liebenberg (f. 1771 † 1833, Enke efter Kjøbmand Hans Jacob Hansen og Datter af Borgerkapitajn Johan Ditlev L.), hvem han havde ægtet 1802, efterlod han med en talrig, uforsørget Børneflokk i meget slette Formuesomstændigheder; men ved Enkens gode Økonomi og Bistand fra Slægt og Venner klaredes Vanskelighederne. En Stifdatter af M. ægtede senere den afdødes Fakultetskollega og Ven Johan Sylvester Saxtorph.

Lit. Tid. 1818, S. 697 ff. Bibl. f. Læger 1821, I, 448 ff. Erslew, Forf. Lex. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 565 f. Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Steffens, Was ich erlebte, passim. Oehlen-schlägers Erindringer, passim. J. P. Mynster, Meddelelser om mit Levnet, passim. Steenstrup, Historieskrivningen i Danm. i d. 19. Aarh. S. 9 f. *Jul. Petersen.*

Münter, Balthasar, 1735—93, Præst, født 24. Marts 1735 i Lybek, var Søn af Kjøbmand Lorentz M. († 1758) i dennes 2. Ægteskab med Christine f. Kayser († 1777). Barndomshjemmet var anset og velhavende; men ved ulykkelige Tidsforhold forvandlede Velstanden pludselig til stor Armod, da Sønnen var 12 Aar gammel. Dette ansporede den opvakte Dreng til at vise ufortrøden Flid i sin Skolegang. 1754 kom han med fortrinlige Kundskaber fra Gymnasiet i Lybek til Universitetet i Jena, hvor han allerede 1757 fik Ansættelse som Docent i det filosofiske Fakultet. Hans Attraa var kun rettet paa en akademisk Lærervirksomhed. Han havde indledet Underhandlinger om at komme med i det Selskab af lærde, som Frederik V udsendte til Arabien; men en Opfordring fra Hertugen i Gotha om at modtage Ansættelse i nævnte Stad som Hofdiakon og Præst ved Waisenhuset (1760) mente han ikke at kunne afslaa, og nu førtes han ind paa en helt ny Bane. Det var nogle Taler, M. havde holdt i en Art Frimurerloge, som havde skaffet ham Hertugens Yndest. S. A., han blev Præst, ægtede han den 18aarige Magdalene Ernestine Sophia Friedriche v. Wangenheim, barnefødt i Gotha († 22. Avg. 1808 i Kjøbenhavn). 3 Aar virkede han i Gotha, da han 1763 forfremmedes til Superintendent i Tonna, der ogsaa hørte til Fyrstendømmet Gotha. Her følte han sig meget tilfreds; men da han 1764 aflagde et Besøg i sin Fødeby Lybek og ved den Lejlighed prædikede, var der blandt hans Tilhørere nogle fra Kjøbenhavn, som lærte ham at kjende. Disse bevirkede, at han ved Dr. Haubers Død 1765 blev valgt til dennes Eftermand som Andenpræst ved St. Petri Kirke i Kjøbenhavn, hvor han da Aaret efter rykkede op til Sognepræst og for-

blev i denne Stilling til sin Død, 5. Okt. 1793. Ved Christian VII's Salving 1767 fik han den theologiske Doktorgrad.

M. var sin Tids største Prædikant i Hovedstaden. Bastholm indrettede sine Taler og sit Foredrag efter det Ideal af en Prædikant, som M. vakte hos ham. Prædikenerne rostes for deres Tankerigdom, Menneskekundskab og folkelige Veltalenhed. 16 Bind foreligge trykte; af disse bleve 5 Bind oversatte paa Dansk af N. Prahl. «Ikke alene disse» — skriver Professor Jens Møller —, «men ogsaa de øvrige benyttedes flittigt af *danske* Prædikanter, ja de uoversatte vare mange endog de kjæreste; thi af dem østes der mest rundeligen til Opbyggelse for manges Menighed, der hos sin Præst beundrede M.s Tanker» (N. theol. Bibl. XX, 273). Desforuden var M. meget anset som Salmedigter. Han har forfattet en Mængde Salmer, som høre blandt Tidens bedste og virkelig besidde adskillige gode Egenskaber, men mangle bare det vigtigste — det egentlig kristelige. Sit Sogns fattige antog han sig med Iver og traf flere Foranstaltninger til Sognets Fattigvæsens Ordning, som fik blivende Betydning. Den endnu blomstrende St. Petri Pigeskole er stiftet af ham.

Hans Hjem i St. Pederstræde dannede et Midtpunkt for Hovedstadens ansete tyske Familier. Her samledes en betydelig Kreds af fremragende Videnskabsmænd og Kunstnere: Klopstock, Cramer, Gerstenberg, Carstens, Niebuhr o. m. fl. hørte til den fortrolige Vennekreds. Om Hofrevolutionens Forberedelser 1772 vidstes god Besked i det Münterske Hus, og efter Katastrofen holdt M. Taksigelsesprædiken over «den store Guds Hjælp, som er bevist Kongen og hans Folk»; den udkom paa Tysk, Dansk og Hollandsk. Derefter blev han beskikket til Sjælesørger for Struensee i Fængselet, og de Samtaler, ved hvilke han beredte den berømte Fange til Døden, udgav han s. A. i Trykken under Titelen: «Bekehrungsgeschichte des Grafen Struensee». Ark for Ark blev Manuskriptet sendt til J. A. Cramer i Lybck for at erfare hans Mening om Indholdet. Bogen vandt en overordentlig Udbredelse og er i Tidernes Løb stadig paa ny optrykt i 6 forskellige Sprog, senest i Boston 1853 efter en fransk Bearbejdelse. Dens Værd er blevet saare forskjellig ansat. M. selv var overbevist om, at hans Omvendelsesforsøg var kronet med det bedste Udfald, i det Struensee fra at have været Fritænker skulde være gaaet Døden i Møde som en troende Kristen. M. fulgte Struensee til Retterstedet og taler meget om sit oprigtige Venskab for den ulykkelige. Man for-

argedes da med rette over hans Adfærd, naar han som nysgjerrig Tilskuer med Glasset for Øjet gjentagne Gange efter Henrettelsen blev set ude paa Fælleden ved Stejlerne.

Ved Regeringsskiftet 1784 var M. ogsaa virksom. Han var Medvider i Kronprinsens Planer, og dennes Breve til Grev Bernstorff besørgedes ved M. gennem Cramer i Kiel. Endnu kan nævnes, at han indtog en høj Stilling som Frimurer. Af Karakter var M. godmodig og svag; men den tørre Forstandsretning hos ham gav sig Udslag i adskilligt Pedanteri. Han efterlod 3 Børn: Biskop Fr. M. (s. ndfr.), Digterinden Frederikke Brun (III, 153) og en Datter, gift med Konferensraad, Baron C. U. D. v. Eggers (IV, 435).

Fr. Münter, Dr. B. M.s Leben u. Charakter (1794). Fallesen, Mag. f. Religionslærere II, 634 ff. Mynster, Blandede Skrifter III, 168 ff. Danske Saml. III, 351 ff. Efterl. Papirer fra den Reventlowske Kreds, ved L. Bobé, II, 236; III, 391 f. C. L. N. Mynster, Fra Fred. og Frederikke Münters Ungdom S. 22 ff. Elvius og Hiort-Lorenzen, Patriciske Slægter I, 221 ff. Nyerup, Lit. Lex.

A. Jantzen.

Münter, Balthasar, 1794—1867, Præst, er Søn af den ndfr. omtalte Biskop F. C. C. M. og blev født 14. Febr. 1794 i Kjøbenhavn. Efter at være bleven Student 1814 og have taget theologisk Examen med Udmærkelse 1817 samt have foretaget en Udenlandsrejse blev han 1823 2. resid. Kapellan ved Holmens Kirke i Kjøbenhavn, ved hvilken han forblev hele sit Liv, fra 1835 som 1. resid. Kapellan og fra 1849 som Sognepræst og Provst. I 1828 blev han tillige Hofprædikant og 1861 kongl. Konfessionarius. Ved Siden af dette overdroges der ham efterhaanden forskjellige andre Hverv; han var saaledes Lærer ved Pastoralseminariet (fra 1837), Medlem af Bibelselskabets Direktion, Overdirektør for de Massmannske Søndagsskoler m. m. Hvad der skaffede M. et, navnlig i Kjøbenhavn, særdeles anset Navn, var imidlertid først og fremmest hans Virksomhed som Præst og Sjælesørger. Gjennem en lang Aarrække var han en af Hovedstadens mest ansete Prædikanter; dette skyldtes ikke saa meget usædvanlige Gaver som langt mere hans hele ejendommelige Personlighed, hvis Ydmyghed, Troskyldighed og Hjærtelighed grebe Tilhørerne stærkt, paa samme Tid som ingen af dem kunde tvivle om hans oprigtige Guds frygt og kristelige Alvor. «Han talte lige ud, derfor gik det lige ind.» De samme Egenskaber bevirkede, at han ogsaa paa de forskjellige andre Omraader af Præstens Gjerning var stærkt søgt og meget skattet, og det baade af høje og lave, af gamle og unge, baade i Skriftestolen og

ved Konfirmandundervisningen. M. var ikke af de Mænd, hvis Virksomhed rækker ud over deres Levetid; men paa sit eget Slægtled havde han en betydelig Indflydelse ved den jævne og indtrængende Maade, hvorpaa han formanede til alvorlig Pligtopfyldelse paa den kristelige Tros Grund, og ved den Overensstemmelse, der var mellem hans Liv og hans Tale. — M.s omfattende Præstegjerning levnede ham ikke synderlig Lejlighed til at blive Forfatter. Ved Trehundredaarsfesten for Reformationens Indførelse (1836) erhvervede han sig imidlertid den theologiske Doktorgrad. Desuden har han ladet trykke en Del enkelte Prædikener og Taler, ligesom han ogsaa har forfattet en stor Del af Indholdet i den af ham udgivne «Kristelig Andagtsbog til Brug i Orlogs- og Koffardifarten» (1857), som fik en betydelig Udbredelse. — 1862 blev M. Kommandør af Danebrog, ved sin Afgang som Konfessionarius 1864 fik han Rang med Biskopper. M. ægtede 14. Jan. 1829 Ida Marie Louise v. Schmidt-Phiseldeck (f. 1804 † 1867), Datter af Konferensraad C. F. v. S.-Ph. Han døde 26. Febr. 1867.

Wiberg, Alm. Præstehist. II, 192. Erslew, Forf. Lex. L. A. Warburg, Til Minde om Provst, Dr. B. M. (1867) (Illustr. Tid. Nr. 389). V. Schousboe.

Münter, Friedrich Christian Carl Hinrich, 1761—1830, Biskop, Kirkehistoriker og Arkæolog, blev født 14. Okt. 1761 i Gotha, hvor hans Fader, Balthasar M. (s. ovfr.), da var Waisenhusprædikant og Hofdiaconus. 4 Aar gammel fulgte han med Faderen til Kjøbenhavn, og der blev han undervist af dygtige Privatlærere. Han røbede tidlig en umættelig Læselyst, men viste i Begyndelsen større Interesse for Mathematik og Naturhistorie end for de Videnskaber, til hvilke han siden skulde yde saa betydelige Bidrag. Det var den ældre Niebuhr, der under Besøg i hans Hjem vakte hans Sans for Arkæologien; ved Kobberstikkeren Preisler fik han Øjet opladt for Kunstens Herlighed, og af ham modtog han en Vejledning til at radere, der senere kom ham til Nytte under hans arkæologiske Studier. Den gamle M. fulgte sin Søn's Undervisning med stor Opmærksomhed og vaagede over, at Tiden blev forstandig inddelt og godt udnyttet (Danske Saml. III, 351 ff.). For tidlig at forberede Sønnen til Præstegjerningen lod han i Præstegaarden indrette en Prædikestol, paa hvilken F. M. allerede som 11 Aars Dreng øvede sig, og ogsaa paa anden Maade blev denne fra sin Barndom uddannet i Talekunsten. I den Dagbog, F. M., efter Tidens Skik, førte med stor Nøjagtighed, skriver han saaledes 1776: «Meine Confirmation

d. 14. April und die Rede, die ich hielt, haben mich sehr verhindert viel zu thun».

I Præstegaarden ved St. Petri Kirke færdedes den Gang mange fremragende Mænd; der kom Bernstorfferne, Schimmelmannerne, Brødrene Stolberg, Cramer, Niebuhr, Klopstock, Gerstenberg og de andre Medlemmer af det «tyske Aristokrati», som dannede en sluttet Kreds i den danske Hovedstad. Af danske mindedes M. i senere Aar især med Tak Tyge Rothe, der fik Interesse for den opvakte Dreng og lærte ham, at man «kan sidde i Studerekabinettet saa fri, lyksalig og ædel som nogen dødelig». 1778 dimitterede Balthasar M. selv sin Søn til Universitetet, og den 17aarige Yngling bestod alle Prøverne med Glans. Det tilfaldt ham og den senere Historiker Fr. Sneedorff som Aarets 2 flinkeste Studenter at være de nybagte Athenesønners Ordførere ved Immatrikulationen.

Allerede før Dimissionen var F. M. bleven indført baade paa Bibliotheket og Universitetet. Han havde hørt Holms og Balles Forelæsninger, og den sidste faar Æren for at have vakt hans Interesse for Kirkens Historie. Men den læselystne Yngling drømte ogsaa om at blive Digter. Han prøvede sine metriske Anlæg ved at give rhythmiske Oversættelser af de poetiske Steder i Mosebøgerne og ved Gjengivelser af de græske Lyrikeres Vers, og han brændte af Begjærlighed efter at gjøre Bekjendtskab med den danske Digter, der særlig maatte tiltale et ungt Menneske med hans aandelige Forudsætninger. 14. Febr. 1778 fortæller han i Dagbogen, at han har været i Hoftheatret og set «Balders Død», og snart efter førte en Ven ham til Forfatteren. «Vi bleve gode Venner», hedder det i Dagbogen efter Besøget hos Ewald. I de følgende Aar kom M. ofte hos den syge Digter, og han var tilstede under hans sidste Strid.

Balthasar M., der selv i sine Fritimer digtede «aandelige Sange», var en stræng Kritiker over for Sønnens poetiske Forsøg, men det lykkedes ham ikke at faa denne til at slaa Digternykkerne af Hovedet. F. M. skrev Oder til Havet og Stjærnerne, og han oversatte «Balders Død» paa Tysk. I Fr. L. Stolberg havde han fundet en ligestemt Sjæl, der ogsaa haabede at vinde en Plads paa Parnasset, og mange Timer bleve ofrede til Drøm og Digtning. Men over alt dette blev Examenslæsningen ingenlunde glemt. 1780 underkastede han sig den filologiske, 1781 den theologiske Prøve, begge med et smukt Resultat, og derpaa tænkte hans Fader paa at sende ham udenlands, for at han under fremmede Lærere kunde

fortsætte og fuldende sin Uddannelse. Som Student havde han gjort mindre Rejser til Roskilde, Fyn og Laaland. De havde nærmest nærret hans arkæologiske Interesse; nu skulde han ud i den store Verden for at lære de Mænd at kjende, der havde de berømte Navne i Videnskabens Republik.

Rejsens egentlige Maal var Göttingen; men før han der lukkede sig inde med Bøgerne, maatte han stille sin Længsel efter at se de berømte Mennesker. Foruden med gamle Venner som Fr. L. Stolberg, Gerstenberg og Klopstock traf han sammen med Matthias Claudius, «Abt» Jerusalem og den herrnhutiske Biskop Spangenberg; ved Musehoffet i Weimar saa han Wieland og Herder, og i det lille Havehus ved Ilm drøftede han æsthetiske og theologiske Problemer med Goethe.

Fra Weimar kom han endelig til Göttingen. Det ærværdige Georgia Augusta stod endnu i dets fulde Blomstring. M. følte sig strax tiltalt af C. W. F. Walch, dette Bjærg af kirkehistorisk Lærdom; men den store J. D. Michaelis' meget omtalte auri sacra fames stødte ogsaa ham bort. Det var dog især Filologen Heyne, «Læreren over alle Lærere», der i den første Tid vandt hans udelte Beundring. Under Heynes Vejledning fordybede han sig i den klassiske Oldtids Skatte, og af Gatterer blev han indviet i Palæografiens og Diplomatiikkens Begyndelsesgrunde. Senere lærte han L. T. Spittler at kjende, og han blev M.s Ideal som Kirkehistoriker. Spittlers aandfulde Foredrag, hans klare Lessingstil med de fine Antydninger, som af og til afløses af ret djærve Domme, gjorde et uudsletteligt Indtryk paa den vordende Kirkehistoriker; det er Spittlers Stil, der er Forbilledet for M., hvor han har faaet Tid til at tænke paa Stilen og veje Udtrykkene. Spittler gav ham det forstandige Raad at vælge sig en bestemt Periode som det egentlige Omraade for sin Granskning. M., der tidlig var bleven optaget i Frimurerlogen, sværmede, som mange fremragende Mænd i den Tid, for det hemmelige Broderskab, der vilde opbygge Humanitetens Tempel. Paavirkningen fra Logen kom frem i Valget af de Æmner, der først fængslede ham: de ægyptiske Hieroglyfer, Pythagoræismen, Mysterierne og Gnostikerne. Heyne søgte imidlertid at overbevise ham om, at der ikke vilde komme noget ud af at sysle med Mysterierne, og en anden af hans gøttingske Lærere mistvivlede om, at det nogen Sinde vilde lykkes at raade de ægyptiske Runer. Det forekom M. selv, at hele den kristelige Oldtids Historie ved Mosheims og Walchs Arbejder var stillet i et

saa klart Lys, at her ikke var mere at gjøre, medens Middelalderen, over hvilken Romantikens Sol endnu ikke var opgaaet, laa hen i et tæt Mørke, som trængte til at spredes. Han valgte derfor Middelalderen, særlig Kampen mellem Stat og Kirke, til sit Forskningsomraade, og som en Førstegrøde af sine kirkehistoriske Studier udgav han (1784) en Afhandling «Om Hierarkiets Fremgang under Innocents III».

Poesien blev dog ikke lagt paa Hylden i Göttingen. Den første, M. besøgte der, var Satirikeren Kästner; senere lærte han Bürger at kjende, og i den første Ferie, paa Vejen til sin Slægt i Gotha, gjorde han en Afstikker til Weimar, hvor Herder udviklede sine Tanker om den hebraiske Poesi for ham og opmuntrede ham til Fuldførelsen af den (tyske) metriske Oversættelse af Johannes' Aabenbaring, der udkom samtidig med Afhandlingen om Hierarkiet. Smaadigte sendte han til «Deutsches Museum» og «Musenalmanach», og i Erfurt lod han (1782) trykke «Zwei Maurerhymnen».

I Göttingen saa han ogsaa en Landsmand: Georg Zoega, der opholdt sig der 14 Dage i Foraaret 1782, og Mødet med ham fik afgjørende Betydning for M. ved paa ny at vække hans arkæologiske Interesse. De 2 unge danske studerede i Fællesskab Kopier af etruske Vaser og aftalte at mødes i Italien. Kort efter kom Balthasar M. og hans Hustru til Göttingen, og med dem fulgte Sønnen til Slægten i Gotha og til forskellige større Byer i Mellem- og Nordtyskland. I Berlin lærte han Nicolai, Spalding og Moses Mendelssohn at kjende; i Dresden gjorde han Studier i Antiksamlingen og Møntkabinettet.

Han kom hjem i Efteraaret 1783, men kun for i Foraaret 1784, med kongelig Understøttelse, at begive sig paa en ny Rejse, hvis Maal var Italien. Egentlig skulde han nærmest have undersøgt nogle Haandskrifter af det nye Testamente, der efter Rygtet skulde findes i Ragusa; disse Haandskrifter fandt han ikke, men han fandt andet, som han ikke havde søgt. Over Wien gik han til Rom, hvor han opholdt sig et helt Aar, og her blev en ny Verden aabnet for den unge Kirkehistoriker. Det var Jesuitismens og Ultramontanismens Afmagtstid; i Rom sad Humanismen til Højbords, og der gik en jansenistisk Luftning gennem hele Romerkirken. I Toskana traf M. den ædle Jansenist Scipione de'Ricci, Biskop af Prato og Pistoia, og gennem Samtaler med ham kom han ind i Mellemværendet mellem Jesuitismen og Jansenismen. I Rom blev han især nøje knyttet til den lærde Stefano Borgia, den senere Kardinal,

som den Gang var Sekretær for Propagandaen og Mæcen for alle unge Arkæologer, ikke mindst for de danske. Fra Rom gik han til Neapel og Sicilien. En Frugt af Opholdet i Sydditalien var de «Efterretninger om begge Sicilierne», som han efter sin Hjemkomst udgav i 2 Bind (1788—90), og som i forskellige Oversættelser gik en stor Del af Evropa rundt.

Det var hans Plan fra Italien at gaa til Paris, men hans Broders Død kaldte ham hjem, og ved Sommertid 1787 var han atter i Kjøbenhavn efter mere end 3 Aars Fraværelse. Han hjembragte mange Arkivfund og Excerpter, sjældne Bøger og Oldsager og de «skjønne Mønter», som Goethe ikke var langt fra at misunde ham. Men han kom ogsaa hjem med mange Indtryk af den romerske Kirkes Herlighed midt i Fornedrelsen, og i de italienske Biskopper med det frie Blik og den aabne Sans for Oldtidens Kunst og Litteratur, med Jævnheden til dagligt Brug og Grandezzaen i de festlige Øjeblikke havde han set sit biskoppelige Ideal.

Kort efter hans Hjemkomst blev der oprettet en ny theologisk Lærestol, om hvilken han og hans Ven A. Birch (II, 280) konkurrerede. M. sejrede efter at have holdt nogle meget tarvelige Prøveforelæsninger, som ikke helt uden Grund fremkaldte en skarp Kritik fra Riegels' Side, og 1. April 1790 blev han, endnu ikke 29 Aar gammel, Professor ordinarius og Assessor consistorii. 1784 havde han i Fulda erhvervet den filosofiske Doktorgrad; 1790 vandt han i Kjøbenhavn den theologiske, og med hans Ansættelse ved Universitetet begyndte det rige Forfatterskab, der inden Aarhundredets Udgang havde gjort hans Navn bekjendt i hele den lærde Verden.

Som Theolog var M. afgjort Historiker, ikke Systematiker. Han havde ikke noget fast theologisk eller filosofisk Standpunkt. Over for mange Stridsspørgsmaal stod han som en Mand uden Mening, med en saare mangelfuld Forstaaelse af de dybe og stærke Overbevisninger, men altid opfyldt af et levende Ønske om at bevare Freden. Han troede paa «Kristendommens Guddommelighed», men hans Theologi, for saa vidt som man kan tale om en saadan, var gjennemsyret af Tidens Rationalisme. Som Lærer var han meget for de faa, der kunde dele hans arkæologiske Interesse, men hans Foredrag udmærkede sig hverken ved Liv eller Anskuelighed. «M.s tørre kirkehistoriske Notitser, uden Overblik, havde», siger hans Svigersøn J. P. Mynster, «intet tiltrækkende, og hans naturlige Theologi var kun lidet beaandet af ægte Religionsfilosofi.» Grundt-

vig bruger endnu stærkere Ord, og Baggesen fælder den uretfærdige Dom: «Intet uden Hukommelse». En stor Del af hans Skrifter gjør Indtryk af at være temmelig løst forbundne Excerpter, men der er fra hans Haand, foruden en Mængde mindre Afhandlinger, af hvilke flere ere samlede i «Miscellanea Hafniensia» (I—II, 1816—28), udgaaet saa betydelige Arbejder som: «Haandbog i den ældste kristelige Kirkes Dogmehistorie» (I—II, 1801—4), der blev oversat paa Tysk og fik grundlæggende Betydning for denne nye Gren af den kirkehistoriske Videnskab; «Den danske Reformations Historie» (I—II, 1802), der har langt større Betydning end den vidtløftige «Kirchengeschichte von Dänemark u. Norwegen» (I—III, 1823—33), om hvilken L. Helveg fælder den haarde Dom, at man «helst maa lade den ubenyttet og uomtalt»; den skarpsindige Undersøgelse om Christi Fødselsaar («Der Stern der Weisen», 1827); «Primordia ecclesiae Africanæ» (1829), der længe har været et Hovedværk for dem, som vilde studere den afrikanske Kirkes ældste Historie. I sine «Undersøgelser om de danske Ridderordeners Oprindelse» (1822) og ved en Samling «Aktstykker vedkommende Kong Christian III's og Dronning Dorotheas Kroning i 1537» (1831), som bleve kommenterede af E. C. Werlauff, gav han Bidrag til Fædrelandets verdslige Historie. I de populære Skrifter «Undervisning til den danske Almue om de fortrinligste Velgjerninger, som Kirkeforbedringen har skjænket os» (1817) og «Om Kong Harald Klaks Daab og den kristelige Kirkes Begyndelse i Danmark» (1826) søgte han at faa det menige Folk i Tale.

Trods rigelig Anerkjendelse baade fra Hjemlandet og Udlandet var M. dog ikke helt tilfreds med sin Stilling ved Universitetet. Nogle af hans ældre Kolleger udtalte paa en for ham krænkende Maade deres Misnøje med, at han gik ind paa Hertugen af Augustenborgs Reformplaner med Hensyn til Universitetets og de lærde Skolers Undervisning, og det har vel ogsaa jævnligen kostet den lærde Mand Overvindelse at løsrive sig fra Studerekammeret for at meddele unge Studenter Videnskabens Begyndelsesgrunde. En Mand som M. maatte siges at høre mere hjemme i et Akademi end paa et Universitet. Der havde et Par Gange været Tale om at forflytte ham til en Bispestol, først til Fyn, siden til Laaland-Falster, men Sagen var bleven opgivet, fordi han daarlig kunde undværes ved Universitetet. Da Balle, nedbøjet af Sorg og Arbejde, 1808 nedlagde Bispestaven, blev Tanken paa ny henledet paa M., og 2. April 1808 blev han udnævnt til Sjællands Biskop.

Mange forundrede sig over denne Udnævnelse; thi den stuelærde Mand, der helst færdedes blandt sine Bøger og Oldsager, syntes lidet skikket til en Biskops Gjerning. En Del af de Distraktionsanekdoter, der, som visse Sagn, vandre fra Slægt til Slægt, vare for længst blevne knyttede til den lærde Professor, og man forestillede sig ham som en Mand, der stod helt uden for Virkelighedens Verden. Der var, som H. N. Clausen siger, sikkert ogsaa mange københavnske Borgermænd, der rystede paa Hovedet, naar de saa den nye Biskop — Efterfølgeren af den værdige Balle, der altid gik i Præstekjole og med gravitetiske Processionsskridt — «med begge Hænder i Baglommerne af den graa Frakke eller i Frostvejr gjemte i en Muffe, uden Holdning og med ilsomme Skridt mere løbe end gaa hen ad Gaden». Men, som der blev sagt efter hans Død, «han anstrængte sig som en redelig Mand for at faa Greb paa Forretninger». Prædikant var han ikke, og det blev han aldrig; hans Prædikener manglede i Regelen Liv og indtrængende Kraft, hans Holdning paa Prædikestolen var utækkelig, hans Stemme for tyk, og øjeblikkelige Distraktioner, som han var udsat for, forstyrrede undertiden Foredraget. Men Lejlighedstaler kunde ofte lykkes godt for ham, og naar han stod for Alteret, iført Bispekaaben, kunde der være Værdighed over hans Skikkelse og Varme i hans Ord. Som Visitator fattedes der ham den rette Popularitet; Almuen havde ondt ved at forstaa ham, og han forstod ikke jævne Folk. Men hans Godmodighed og Redelighed gjorde ham yndet i Præstegaardene, og han havde et varmt Hjærte for sine Præster, især for dem, der syslede med Studier. For Præsternes Uddannelse efter Studenteraarene nærrede han stor Interesse. Pastorseminariets Oprettelse skyldes ham; han gjorde den saakaldte Bispeexamen mere omfattende, søgte at faa Præsterne til at oplæse lærde Afhandlinger ved Landemodet i Roskilde, gav Stødet til Dannelsen af et Stiftsbibliothek i Roskilde og holdt som Biskop jævnlig Øvelser i Pastorseminariet og Forelæsninger paa Universitetet.

Paa hans Forslag blev der (1815) nedsat en Kommission til Revision af det nye Testamente; Resultatet var den gennemsete Udgave, som kom 1819. Det var ogsaa ham, der tog Initiativet til den nye Oversættelse af Luthers lille Katekisme (1814), som skyldes J. P. Mynster. I en Afhandling «Om nogle Hovedegenskaber ved en god Liturgi», som han oplæste ved Landemodet i Roskilde 1812, har han udviklet sin liturgiske Grundbetragtning; trods sin Rationalisme var han paa dette Punkt ret konservativ. Den eneste

Ritualændring, der blev gennemført under hans Bispestyrelse, var Indførelsen af en ny Liturgi for Bispevielsen (1811). Han var misfornøjet med, at det gamle Ritual for denne Handling næsten helt lignede Ritualet ved Præstevielse; derfor udarbejdede han et nyt, der er dannet med det anglikanske og romerske som Forbilleder. De fleste ville uden Tvivl indrømme, at dette Bispevielsesritual, som, med nogle Ændringer (1830), har været i Brug til denne Dag, er det uheldigste Led af den danske Folkekirkes Liturgi, det eneste, som alle ønske ændret. Men ikke alene ved et nyt Ritual vilde han kaste Glans over Bispevielsen; han indførte ogsaa den Skik at indbyde til denne ved et Program med en lærd Afhandling, og mange værdifulde Undersøgelser kom ved saadanne Lejligheder frem for Dagens Lys.

I M.s Bispetid gik der store Storme hen over den danske Kirkeager. At en Mand med hans væsentlig rationalistiske Grundanskuelse skulde have Forstaaelse for «Kirkens Gjenmæle», vil ingen vente; alene «det store Bulder», som Grundtvig vilde gjenføde, maatte være ham imod. Hvor hans Sympathi var under det betydningsfulde Stævne, kunde heller ingen være i Tvivl om. I de «Epistolæ encyclicæ ad clerum», som han 1817 og 1826 (ved Mindefesterne for Reformationen og Ansgars Mission) udsendte i Spidsen for alle Danmarks Biskopper, traadte Rationalismen frem med utilsløret Aasyn. I den sidste Encyclica faldt Ordene saa skarpe, at M. fandt det rettest paa Forhaand at sikre sig Frederik VI's Bifald ved at bringe ham den paagjældende Del af Hyrdebrevet i Oversættelse. Kongen billigede de bitre Udtalelser, men føjede til: «Nu, kjære M., maa De tage, hvad der følger derpaa!» Men der fulgte intet derpaa for M.s Vedkommende; hans Livsgjerning var i Færd med at udrinde. Efter i nogle Aar at have mærket de legemlige Kræfter svinde døde han Langfredag (9. April) 1830.

1791 havde han ægtet Maria Elisabeth Krohn (f. 1771), Datter af Dr. Hermann Dietrich K., der døde 1805 som første Borgmester i Lybek. I hende havde han faaet en fortræffelig og husholderisk Hustru, som befriede ham fra nogle af de Vanskeligheder, der tyngede saa haardt paa den upraktiske Mand. Kort efter at han var bleven Biskop, faldt hun imidlertid hen i en dyb Melankoli, som varede 3 Aar og kun svandt for endnu en Gang (1823) at komme tilbage med fornyet Styrke. Hun døde 1842.

Alle ydre Former for Paaskjønnelse bleve i en ualmindelig Grad M. til Del. Som Professor var han Universitetets Rektor

1796—97 og 1802—3. Ved Danebrogsordenens nye Organisation 1808 modtog han paa én Gang Ridderkorset og Sølvkorset og blev udnævnt til Ordensbiskop; 1812 blev han Kommandør, 1817 Storkors af Danebrog. Han var Æresmedlem af Kunstakademiet og Medlem af saa godt som alle Europas Akademier og lærde Selskaber lige fra Edinburgh til de ioniske Øer. Han efterlod sig et Bibliothek paa 14000 Bind og en Møntsamling paa 10000 Numre samt 600 større og mindre Oldsager. En Del af disse er indmuret i Bispegaardens Port og Trappegang eller paa anden Maade opbevaret der. Hans lærde Brevvexling og hans andre litterære Efterladenskaber ere, for saa vidt de ikke vedrørte Familieanliggender, afgivne til det store kongl. Bibliothek, Universitetsbibliothek, Rigsarkivet og Frimurerlogen i Kjøbenhavn; en Del er havnet i det svenske Rigsarkiv og i Logen i Stockholm.

Erslew, Forf. Lex. Tidsskr. f. Theologi II, 352 ff. Lit. Tid. 1830, Nr. 18 f. C. L. N. Mynster, Fra den ældre Tid (1882) S. 53 f. *Fr. Nielsen.*

— Det er især det lærde Arbejde med den store Masse af Enkeltheder, som er Særkjendet for F. C. C. H. Münters *arkæologiske* Virksomhed, og desuden en stor Rastløshed. Hans Virksomhed slog ind paa flere Omraader, der den Gang vare lidet opdyrkede, og han fik derved Betydning som Forgænger for den senere Udvikling af vigtige Grene af Oldforskningen, saaledes af den kristelige Arkæologi. Hovedværket i denne Henseende er «Sinnbilder u. Kunstvorstellungen der alten Christen» (I—II, 1825). Han gennemgaar heri et for et de Tegn med religiøs Betydning og de Æmner af det gamle og nye Testamente, som Kunsten i den første kristne Tid har fremstillet og behandlet, nævner de paa hans Tid udgivne Afbildninger af de originale Mindesmærker, hvor slige Tegn fandtes, og forklarer dem historisk og efter deres religiøse Betydning. Ogsaa Oldtidens Religionshistorie uden for Kristendommen behandlede han i flere Arbejder med Henblik paa Monumenterne, saaledes i «Religion der Karthager» (1816; 2. Opl. 1821; med flere Tillæg). Men ogsaa Æmner af de klassiske Antikviteter har han behandlet; saaledes skrev han om den græske Koloni Velia i Italien (1818). I det Bind, han selv har samlet under Titelen: «Antiquarische Abhandlungen» (1816), findes bl. a. en Afhandling om de gamles Baethylier og Meteorstenene (paa Dansk i Videnskabernes Selskabs Skrifter) og en Afhandling om Vandalernes Kongers Mønter. Hans arkæologiske Interesse og Lærdom vise sig

ogsaa i hans indholdsrige, ovfr. nævnte Rejsebeskrivelse «Efterretninger om begge Sicilierne». — Af Vigtighed er hans Arbejde for Stiftelsen af Musæet for nordiske Oldsager, som han virkede meget ivrig for. Af hans betydelige Møntsamling kom en Del til det kongl. Møntkabinet.

C. Jørgensen.

Mürer, Thomas Christopher, 1794—1873, Læge, fødtes i Svendborg 16. April 1794 og var en Søn af Distriktskirurg Johann Nicolaus M. og Helene Johanne f. Bredsdorff. Han dimitteredes 1812 fra Nykjøbing Skole og tog den medicinske Examen 1818, i det han samtidig (1816—20) fungerede som medicinsk Kandidat paa Frederiks Hospital. Efter i nogle Aar at have været Distriktslæge i Kjøbenhavn samt Læge ved Døvstummeinstituttet og efter at have været Alumnus paa det gjenopbyggede Borchs Kollegium 1824—25 (i hvilken Anledning han publicerede en Afhandling paa Grundlag af pathologisk-anatomiske Undersøgelser af døvstumme) blev han 1825 udnævnt til Distriktsmedikus (fra 1832 Distriktslæge) i Lyngby og Læge ved Sygehuset sammesteds. 1840 blev han Kancelliraad. I en Aarrække fremkom der fra hans Haand ret talrige faglige Afhandlinger, mest mindre Bidrag til de medicinske Tidsskrifter, men fra Midten af Halvtredserne satte han sin Kraft ind paa filantropiske Opgaver med særligt Sigte paa de arbejdende Klasser. 1857 berejste han med Understøttelse af den Reiersenske Fond Provinserne for at søge Foreninger (navnlig Foredrags- og Forbrugsforeninger) stiftede til bedste for Arbejderne og fortsatte i et langt Tidsrum i Tale og Skrift saadanne Bestræbelser med usvækket Iver og Tillidsfuldhed, skjønt de nok af og til vare mindre heldige i deres Udførelse og beredte ham Skuffelser. 1858—65 udgav han Tidsskriftet «For Almenvel». Ogsaa i sin lokale Embedsvirksomhed viste han sig nidkjær og opofrende i Forholdet til de fattige syge. 1864 fik han Titelen af Professor. Som Landets ældste Embedslæge døde han 20. Febr. 1873 ved en ulykkelig Hændelse, og paa hans Grav rejstes ved frivillige Bidrag en Mindestøtte. — 1826 havde han ægtet Elisabeth Augusta van Wylich, Datter af Grosserer og Regimentskvartermester ved Kongens Livjægerkorps, Overkrigskommissær Peter Friedrich van W.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg. Ugeskr. f. Læger 3. R. XV, 175. Erslew, Forf. Lex. Søndagsposten 1873, Nr. 481. *Jul. Petersen.*

Møenbo, Jens Mikkelsen, —1557, Prædikant hos Christian II, var vel, efter Tilnavnet at dømme, fra Møen. 1514 nævnes han

som Magister ved Kjøbenhavns Universitet. For øvrigt kaldes han Klerk eller Præst i Viborg Stift og fik 1522 af Christian II tillige Ventebrev paa et Vikariat i Vejle. 1523 drog han med Kongen i Udlændighed; 1524 fulgte han som evangelisk Præst med Dronningen tilbage fra Tyskland til Nederlandene, men havde senere sit Ophold hos Kongens Søster, Kurfyrstinde Elisabeth, dels i Berlin, dels, efter hendes Flugt her fra for Troens Skyld, i Sachsen. I Dec. 1525 kaldte Kongen ham dog en Tid tilbage til Nederlandene, da han ingen evangelisk Præst havde her, væsentligst for at bistaa Dronningen under hendes Sygdom; han var ogsaa tilstede ved hendes Dødsleje i Jan. 1526. Under sit Ophold hos Kurfyrstinden udarbejdede han forskellige religiøse Opsatser eller Opbyggelsesskrifter, hvoraf dog intet synes at være udkommet. 1530 havde han trolovet sig med en fattig adelig sachsisk Kvinde i Kurfyrstindens Tjeneste, Dorothea v. Sescha. Om Ægteskabet er blevet fuldbyrdet, er dog usikkert; ved sin Død havde han nemlig mange Aar været gift med en anden sachsisk Kvinde, Clara Ambrosiidatter, der fulgte med ham, da han paa Kurfyrst Johan af Sachsens Forbøn af Christian III fik Tilladelse til at vende tilbage til sit Fædreland. I det mindste fra 1543 havde han Ophold i Viborg som Ihænderhaver af Fly Præbende ved Domkirken og virkede ogsaa her som Prædikant. — Størst Betydning har han dog for os faaet derved, at han er Hjemmelsmand for Svanings (og derigjennem for Huitfeldts) bekjendte Fortællinger om Christian II's Barndom og Ungdom; selv har han vel hørt dem af Kurfyrstinde Elisabeth. Han døde 14. Juli 1557.

Svaning, Christiernus II, lib. I, cap. 2, § 4—5. Allen, Breve og Aktstykker til Chr. II's og Fred. I's Hist. I, 246 ff. Heise, Diplomatarium Vibergense.

A. Heise.

Møhl, Knud Eskild, 1805—90, Præst, Søn af Sognepræst Stephan M. († 1826) og Anna Cathrine f. Nissen, er født i Øster Linnet i Tørning Len 17. Jan. 1805, blev Student fra Frederiksborg Skole 1822, theologisk Kandidat 1827 og Præst ved Zions Menighed i Trankebar og 1. Missionær s. A. 1836 blev han Sognepræst til Ølstykke i Frederiksborg Amt. Han var gift: 1. (1828) med sit Søkendebarn Hanne Marie f. Møhl (f. 1808 † 1835), Datter af Kammerraad H. C. M., 2. (1836) med Inger Louise Augusta f. Schram (f. 1805), Datter af Konferensraad C. S. Fra 1884 var han Senior for Danmarks Gejstlighed. Han døde i Ølstykke 15. Juni 1890. —

Han har bl. a. skrevet «Breve fra Indien» (1840), der indeholde en livlig Skildring af de Indtryk, han har faaet, men dog mest ligné en Turistberetning.

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danm.s Præstehist. 1869—84 S. 612. *L. Koch.*

Møhl, Nicolai Christian, 1798—1830, Læge, fødtes i Kjøbenhavn 28. Juli 1798 og var en Søn af Havnekontrollør, Kammerraad Hans Christian M. og Maria Achton f. Fabricius. Dimitteret fra Metropolitanskolen 1816 og i høj Grad aandslivlig og ideelt anlagt kastede han sig over Studiet af Filosofi, Æsthetik og Poesi, og i sit gjæstfrie og for Tidens Rørelser interesserede Fædrenehjem samlede han hurtig de fleste af Tidens unge akademiske Begavelser og traadte i nært Venskabsforhold til dem, først og fremmest til Poul Møller. I den af denne Kreds udviklede Virksomhed, Tylv-tens Felttog mod Baggesen og Disputereselskabet Lycæums For-handlinger, tog han fremtrædende Del. Til Rahbeks Hus blev han ogsaa tidlig nøje knyttet. Efter at han, pludselig og ener-gisk, havde vendt sig til Lægevidenskaben, absolverede han 1822 den medicinske Examen og fik s. A. Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af den medicinske Prisopgave. Fra 1821 fungerede han som medicinsk Kandidat ved Frederiks Hospital, 1824 ud-nævntes han til Reservemedikus derved. I 1824 virkede han i øvrigt som Læge ved den paa Grund af en udbredt heftig Koppeepidemi oprettede Karantæne- og Sygeanstalt paa Søkvæsthuset; i det halve Aar, han saaledes fuldt lod sig afspærre fra Yderverdenen, for-dybede han sig meget intensivt i Undersøgelser af Koppernes pathologiske Forhold, som hvis Resultat han publicerede baade særdeles instruktive Beretninger fra Sygeanstalten og en større, paa Latin skreven Afhandling («De varioloidibus et varicellis»), der vakte megen anerkjendende Opmærksomhed i Udlandet og 1827 forskaffede ham den medicinske Doktorgrad i Halle. I Sommeren 1825 ledede han, efter Herholdts Afskedigelse, med megen Dygtig-hed den medicinske Afdeling paa Frederiks Hospital, 1826 blev han Adjunkt ved Fysikatet i Kjøbenhavn. 1829 udnævntes han til Lektor, 1830 til Professor extraordinarius i det medicinske Fakultet med Lægemedellære og Retsmedicin som særlige Fag. Af det 1829 stiftede, toneangivende «Maanedsskrift for Litteratur» blev han Medredaktør.

Ved denne Tid begyndte en tungsindig Stemning mere og mere at vinde Magt over hans Sind. Den afgjørende Aarsag hertil

var vistnok en haabløs Kjærlighed, om hvis Gjenstand der i øvrigt raader nogen Uvished; efter Fru Heibergs Fremstilling var hun den forgjæves attraaede, efter M.s nærmeste Slægts Antagelse var det derimod Mad. Wexschall. Han fordybede sig særlig i Byrons Digting, blev sygelig skeptisk, bitter og livstræt. Hans kritisk sandhedssøgende Aand led i tiltagende Grad under den uundgaaelige Konflikt mellem de strænge ideelle Krav, han stillede til sig selv og andre, og Umuligheden af at faa disse Krav fyldestgjorte i den konkrete Verden. Ogsaa som Læge og Universitetslærer overvældedes han, trods den største Samvittighedsfuldhed, bestandig mere af en sygelig Følelse af Mistvivl og Uformuenhed; et ham paahvilende akademisk Opponenthverv gyste han nu tilbage for, skjønt tidligere en øvet latinsk Disputator. En formentlig Krænkelser, der overgik ham under Afholdelse af farmaceutisk Examen ved Examenskommissionens ansete Medlem Apotheker Jacob Møllers kritiserende Optræden, synes at have bragt Bægeret til at flyde over. Umiddelbart efter denne Hændelse, Natten til 3. Nov. 1830, kun 3 Uger efter Udnævnelsen til Professor, døde han pludselig — «af et apoplektisk Tilfælde» hedder det i hans Ven Davids smukke Nekrolog over ham i «Maanedsskrift for Litteratur», der ligesom den øvrige periodiske Presse i de varmeste Ord fremhævede hans Begavelse og ædle personlige Egenskaber. Ingen var dog i Tvivl om, at han havde berøvet sig Livet.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Erslew, Forf. Lex. Maanedsskr. f. Lit. IV, 555 ff. Svea 1831, S. 406. Thiele, Erindringer fra Bakkehuset S. 37 f. Fru Heibergs Erindringer I, 142 f. 213 ff. P. Hjort, Krit. Bidrag, Litterærhist. Afd. II, Indl. S. XI. K. Arentzen, Baggesen og Oehlsenschläger VII, 111 f. V. Andersen, Poul Møller S. 25 f. o. fl. St. *Jul. Petersen.*

Møinichen, Christian, 1683—1749, Oversekretær i danske Kancelli, Stiftamtmand, Søn af nedennævnte Livmedikus Henrik M., blev født i Kjøbenhavn 29. Okt. 1683. Christian V var en af hans Faddere. 1697 blev han Student, 1699 theologisk Kandidat og rejste derpaa udenlands. Fra 1706 opholdt han sig i Holland, hvor han ægtede Jacobe Ernestine Lissant († 28. Marts 1709), Datter af Jan L., Prokurør i Haag, og kom 1708 tilbage til Kjøbenhavn. Han blev forestillet for Frederik IV, som tilsagde ham sin Naade og s. A. gjorde ham til Amtsforvalter i Skive. 1715 blev han Kancelliraad og Landsdommer i Jylland, fik s. A. kongelig Konfirmation paa en civil Enkekasse i Viborg Stift og blev kort efter Justitsraad. 1719 lod Frederik IV M. ledsage sig

til Norge, og i 1722 sendte han ham igjen der op for at undersøge en Sag mod en bedragersk Embedsmand. 1720 blev M. Kommitteret i Rentekammeret, 1724 Deputeret for Finanserne og Etatsraad. Han var altsaa allerede naaet vidt og var yndet af Kongen og Dronning Anna Sophie. Men hans Ærgjerrighed var ikke tilfredsstillet. Rostgaard, hvem han hadede, og hvis Plads som Oversekretær i danske Kancelli han attraaede, stod ham i Vejen, og M., som var et skarpt og klogt Hoved, men ellers fra Karakterens Side lidet elskværdig, var ikke den Mand, der skulde lade nogen Lejlighed til at styrte sin Fjende ubenyttet. Det var da ogsaa M. og hans Ven Biskop Deichman, der vare Lederne i den berygtede Gehejme-Inkvisitionskommission af 1725 («Bandekommissionen»), der nedattes for at efterspore Misbrug og Bestikkelser i Administrationen, og som bragte saa mange i Ulykke. Blandt dem var ogsaa Rostgaard, og M. fik med odiøst Hastværk 2 Dage efter Rostgaards Fald hans Plads som Oversekretær i danske Kancelli (25. Jan. 1725). S. A. fik han Danebrogsordenen. Siden sad han i Kommissionen angaaende de ved Holmen og Sæetaten «til kongelige Interessers Fornærmelse forefaldne og passerede Sager» (Bestikkelse osv.), hvorved atter flere bragtes i Ulykke. M. havde kun liden Ret til i slige Sager at sidde til Doms over andre: han sigtedes selv ganske almindelig for Kassemangel, Bestikkelighed, Salg af Kongegunst og Embeder, for Ødselhed og Umoralitet, og der var blodige Diatriber i Omløb om ham. Om end disse Anklager kunne være overdrevne, er det dog sikkert nok, at M. hverken var dadelfri som Embedsmand eller sympatetisk som Personlighed: for sit Amtsregnskab 1718 blev han en Hob Penge skyldig, som nok aldrig blev betalt; de 2000 Rdl., som Johan Lehn til Hvidkilde skjænkede til Bygningskassen (efter Kjøbenhavns Brand 1728), lod han sig forære af Kongen, der ogsaa skjænkede ham store Summer af Brandstyret i Anledning af Viborgs Brand; i de Kommissioner, hvor han havde Sæde, optraadte han paa en særdeles odiøs Vis, særlig lige over for sine personlige Fjender blandt de anklagede. Han var derfor forhadet af mange, og det er intet Under, at han i Marts 1726 for sig og sin Ven og Stalbroder Deichman udvirkede en kongelig Decharge, som skulde beskjerme dem mod Forulempelse fra de Mænds Side, de havde forfulgt i Gehejmekommissionen, eller at han bliver meget slemt medhandlet i Depecher fra engelske og franske Diplomater. Dog Frederik IV og Anna Sophie holdt stedse Haanden over ham. Men næppe var Frederik IV død, før ogsaa M.s Rolle var udspillet:

i Okt. 1730 afskedigedes han fra sine Embeder og bosatte sig derpaa i Viborg, hvor han levede uvirksom i mange Aar i halv eller hel Unaade. Først i 1743 tog Christian VI ham igjen i Tjeneste og gjorde ham til Stiftamtmand i Bergen. Han døde dog faa Aar efter, 26. Sept. 1749, i nævnte By og blev gravsat i Viborg Domkirke. Efter sin første Hustrus Død havde han 12. Nov. 1711 ægtet Else f. Majoner, Enke efter Just Arctander, Kjøbmand i Viborg; hun bragte ham en betydelig Formue, som han dog hurtig skal have sat over Styr. 1716—18 byggede M. Emdrupgaard ved Kjøbenhavn.

Hist. Tidsskr. 4. R. V, 510 ff. Personalhist. Tidsskr. II. Bruun, Fr. Rostgaard. E. Holm, Danmarks og Norges Hist. 1720—1814 I. Museum 1892, I.
F. J. Meier.

Møinichen, Claus, o. 1660—o. 1730, Maler og Tegner, var Søn af den københavnske Kirurg Sixtus M. (f. 1629 † 1666) og Anna Thiesens og Fætter til foranstaaende Chr. M. Der vides kun lidt om ham. Han har komponeret og tegnet Ornamenterne til den i 1709 udgivne Kongelov. Desuden tegnede han Portrætter af Frederik IV, af Kirsten Bille, af Berte Skeel o. a. og gjorde for Kongen «Ovidische Historier» (o: mythologiske Billeder) o. m. Til Avdiensgemakket paa Frederiksborg malede han 1686—88 10 Slagbilleder med Motiver fra den skaanske Krig. Han var allerede før 1703 gift med Cathrine Frederiksdatter Fohlmann, med hvem han havde en Del Børn. M. var endnu i Live 1726, men maa antages at være død snart efter.

Bruun, Fr. Rostgaard I, 137 ff. Weilbach, Nyt Kunstnerlex. *F. J. Meier.*

Møinichen, Henrik, 1631—1709, Læge, var født i Malmø 4. Jan. 1631. Hans Forældre vare Morten Sixtus M. og Margrethe Daabelsten. 1638 nedsatte hans Fader sig som Badskær i Kjøbenhavn, fra hvis Skole M. 1650 blev Student; 1653 tog han theologisk Attestats, men kastede sig derefter over Medicinen, særlig Anatomien, hvori han var saa heldig at have en Vejleder som Thomas Bartholin, der ogsaa blev ham en trofast Ven. Paa den Udenlandsrejse, han 1654 tiltraadte, fortsatte han sine Studier med Dygtighed. Efter at have besøgt Tyskland og opholdt sig 5 Aar i Italien endte han sine Vandreaar i Frankrig, hvor han i Angers tog Doktorgraden. Ved hans Hjemkomst 1660 stod Professoratet i Anatomi ham aabent, men han afslog det og traadte 1662 i Kongens Tjeneste som Hofmedikus; efter Tronskiftet 1670 forfremmedes han til

Livlæge, blev 1687 Højesteretsassessor, 1695 Justitsraad og døde 29. Marts 1709. Han var gift 1. (19. Juni 1666) med Ingeborg Klauman, Datter af Raadmand i Kjøbenhavn Verner K. og Ingeborg Mechlenburg; efter hendes Død i Barselseng (15. Juli 1672) ægtede M. 3. Maj 1676 Maria Pelt (f. 1636 † 25. Dec. 1677), Datter af den rige Kjøbmand Aernout P. i Amsterdam og Søster til Cort Adellers 2. Hustru; 3. ægtede han 10. Jan. 1683 Sophie Charlotte Ribolt (f. 3. Avg. 1667), Datter af kongl. Kjældermester Frants R. og Sophie Dorthea Mönchmeyer. Som Forfatter har M. ingen Betydning; men han har været en dygtig Læge, der vandt sig et godt Navn hos sit store Klientel, der vistnok mest fandtes i de højere Stænder, til hvilke saa vel hans Embeder som hans 2 første Giftermaal knyttede ham; han var en Ungdomsven af Griffenfeld. Leonora Christina, som han gjentagne Gange havde under Kur, roser ham for hans store Omhyggelighed, Lemfældighed og Forsigtighed.

Univ. Progr. Nyerup, Lit. Lex. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen I, 508 f. Personahist. Tidsskr. II, 146 ff. *G. L. Wad.*

Møllenhof, Christian Nicolaus, 1698—1748, Præst, blev født i Lybek 4. April 1698. Faderen, Præsten Christian M., var død før hans Fødsel; men hans Moder indgik nyt Ægteskab, med Præsten H. Dürkop (IV, 381), og da denne 1706 kom til Kjøbenhavn som Præst ved St. Petri Kirke, fulgte den 8aarige Dreng med sin Stiffader her til. Han blev Student i Kjøbenhavn 1716 og blev snart en af S. Lintrups Yndlingsdisciple. Efter Attestats rejste han til tyske Universiteter (1721); blev 1726 Huslærer i Kjøbenhavn, 1728 dansk Legationspræst i Wien og 1735 Sognepræst i Delmenhorst, hvor han døde 10. Dec. 1748. Han var en anerkjendt dygtig Præst, derhos Hymnolog og Salmedigter. Den store, saakaldte Franckenauske Samling af hymnologisk Litteratur (V, 277) kunde med større Ret føre M.s Navn; og det var under sin Ansættelse i Wien, at han udgav sin oftere oplagte «Kern geistlicher, lieblicher Lieder» (Nürnberg 1732), hvori flere af hans egne Salmer ere optagne.

Allg. Deutsche Biographie XXII. Möller, Mnemosyne III, cxc.

A. Jantzen.

Møller, jvfr. Müller.

Møller, Albert Philip Bregendahl, f. 1829, Stabsintendant, er en Søn af nedennævnte Provst Jens M. Han er født i Breum

Præstegaard 17. Dec. 1829, blev 1848 Student fra Viborg Kathedralskole og 1854 juridisk Kandidat. S. A. indtraadte han som Volontær i Krigsministeriet, blev 1861 Kancellist, 1868 Fuldmægtig og 1888 Kontorchef. I 1868 udnævntes han til Intendant og i 1897 til Stabsintendant uden for Nummer. I flere Skrifter har han indgaaende behandlet specielle Æmner, der vedrøre hans Embedsvirksomhed, deriblandt navnlig «Vejledning i den gjældende Indkvarteringslovgivning», «Sundhedsvæsenets Ordning i den danske Hær paa Garnisonsfod» og «Legater m. v. for militære eller deres Familier», af hvilke det førstnævnte er udkommet i 3 og det andet i 2 Udgaver. Ved Siden af sin Embedsvirksomhed har M. særlig interesseret sig for Sangen, saa vel praktisk som theoretisk. I en lang Aarrække var han en skattet første Tenor i Studenterangforeningen, hvorhos han underviste i Sang i en Mængde københavnske Skoler, og foruden forskellige Samlinger af Sange har han udgivet «Læde-traad ved Sangundervisningen» (1876), der udkom i 3 Udgaver. Ogsaa paa det æsthetiske Omraade er han optraadt som Forfatter med det versificerede Treaktsskuespil «Kong Märta» (1896). I 1856 ægtede han Laura Elisa Cathinka Schaarup, Datter af Kjøbmand O. L. S. i Viborg og Charlotte f. Stallknecht. *H. C. Steffensen.*

Møller, Anders, 1787—1854, Departementschef, Søn af Proprietær Lauritz M. til Tranumstrandgaard i Øster Han Herred (f. 1743 † 1796) og Euphemie Jacobi f. Hansen (f. 1752 † 1831), blev født 1. Juni 1787 paa Tranumstrandgaard som det 5. af Forældrenes 9 Børn, blev privat dimitteret 1806 og allerede som Student ansat 1811 som Kopist i danske Kancellis Revisionskontor for Kjøbstadregnskaberne, hvorfra han, efter i 1812 at være bleven juridisk Kandidat, i 1813 forflyttedes til Revisionskontoret for Skifterne og de offentlige Stiftelsers Midler. Efter at være avanceret til Fuldmægtig 1819, til Revisor og Kontorchef 1827 fik han 1840 Sæde i Kancellikollegiet som Departementschef for Revisions-, Brandforsikrings- og Landmilitsvæsenets Vedkommende og overgik 1848 som Departementschef i Justitsministeriet, fra April—Dec. bemeldte Aar baade for de nævnte Anliggender og tillige for Lenssagerne, men derefter til sin Død kun for Revisions- og Brandforsikringsvæsenet. 1842—51 var han desuden Medlem af General-Indkvarteringskommissionen. Paa sin Løbebane havde han efterhaanden faaet Titel af Kancellisekretær 1820, Kancelliraad 1828, Justitsraad 1840 og Etatsraad 1848. Han nød stor Anseelse som

Embedsmand, navnlig for sit dybtgaaende Kjendskab til og sin klare Forstaaelse af alt, hvad der vedrørte Revisionsvæsenet. Der foreligger da ogsaa mange talende Vidnesbyrd om hans store Indflydelse paa Afgjørelsen af disse Anliggender. Ved Embedsbesættelser var han strængt retfærdig; det var saaledes M., som fremdrog H. P. Bærthelson (III, 304) med Forbigaaelse af nære Slægtninge. Han døde ugift 11. Sept. 1854 i Kjøbenhavn. *P. Brock.*

Møller, Andreas, 1684—o. 1762, Portræt- og Miniaturmaler, var Søn af Frederik IV's Tegnslærer Daniel M. og født i Kjøbenhavn 30. Nov. 1684. Allerede som ungt Menneske var han i Udlandet, Spanien, Østerrig, Tyskland, England, og vandt snart Navn som en dygtig Kunstner. Navnlig i England opholdt han sig længe, blev en halv eller hel Englænder og kaldes derfor ofte «Engelske M.». I Wien malede han 1737 5 Miniaturportrætter paa Elfenben af Carl VI og Gemalinde, af Maria Theresia og 2 andre Ærkehertuginde; Aaret efter var han igjen i Kjøbenhavn, hvor han malede Kronprinsen (Frederik V) i Legemsstørrelse. Sophie Magdalene yndede ham meget og holdt ham for en af Tidens ypperste Miniaturmalere. Det er uvist, om «de italienske Skønheder», der i Frederik IV's Tid maledes til Frederiksberg, ere af ham. Til sidst slog M. sig ned i Berlin, hvor han skal være død 1762. Han var, siges der, en alsidig dannet Mand, «men en slet Patriot».

Spengler, Artist. Efterretn. (1818) S. 49. Suhms Nye Saml. IV. Danske Saml. IV. Weilbach, Nyt Kunstnerlex. *F. J. Meier.*

Møller, Carl August, 1805—65, Arkitekt, fødtes i Kjøbenhavn 12. Avg. 1805 som Søn af Snedkermester Johann Heinrich M. Han gennemgik Kunstakademiet og vandt dets forskjellige Medailler, den store Guldmedaille 1839 for Opgaven «et Universitet»; han arbejdede som Tegner og Konduktør under J. H. Koch, rejste 3 Aar i Udlandet paa Stipendium og blev 1851 konstitueret og 1857 udnævnt til Bygningsinspektør for Fyn, i hvilken Stilling han blev til sin Død i Odense 26. Okt. 1865. Han var gift med Camilla Maria f. Kübenitz (f. 1834), Datter af Bødkermester Carl Friedrich K. og Sine Cathrine f. Mortensen. M. byggede en Del i Odense og Omegn, bl. a. Odense Amts Sygehus, 1861, og restavrerede en Del Kirker og Herregaarde — vor Frue Kirke i Odense, Kirkerne i Assens og Nyborg, Svindinge og Vindinge, Herregaardene Broholm, Glorup, Ørbækklunde og Holckenhavn —, alt temmelig tarvelig og værdiløst.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Erik Schiodte.

Møller, Carl Christian, 1823—93, Musikdirigent og Komponist, er født 2. Juni 1823 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Peter M., var udøvende Musiker. Fra Barndommen bestemt til Faderens Fag blev han som Dreng ansat ved det borgerlige Artilleris Musik, hvorefter han gik over i 2. Brigades Musikkorps. Da H. C. Lumbye oprettede sit Orkester, blev M. strax Medlem heraf og medvirkede i dette, indtil han i 1849 maatte gaa med i Kampen for Slesvig, hvor han bl. a. deltog i Slaget ved Isted. I Jan. 1854 blev han selv Orkesterdirigent og har siden den Tid svunget sin Taktstok i forskellige Koncerter og Theatre, deriblandt som Musikdirektør i Folketheatret fra 1857—64 og fra 1875—85. Fra 1875 og til sin Død var han tillige som Leder af Harmoniorkestret i Tivoli en af dette Etablissements populæreste Mænd, der ligesom Lumbyerne og Bald. Dahl har bidraget meget til Musikkens Udbredelse i de bredere Lag af Folket. Foruden en Mængde Dansekompositioner har han tillige arrangeret og komponeret Musik til en stor Del Theaterstykker, saaledes til E. Bøghs «Fastelavnsgildet», «Kalifen paa Æventyr», «Esmeralda» osv. samt til Bournonvilles Ballet «Fra Sibirien til Moskov» (1876). Særlig skal fremhæves hans 3 Symfonier for Harmoniorkester, komponerede fra 1886—88, altsaa i hans fremrykkede Alder, og opførte i Tivoli, hvor navnlig Nr. 2 vandt Bifald ved sin klare og koncise Struktur; de vidne fordelagtig baade om hans Herredømme over Formen og hans Fortrolighed med Blæseinstrumenternes Natur og ere tillige noget nyt og ukjendt her hjemme. — Hans Hustru, Francisca Charlotte Marie f. Trechmann, som han havde ægtet kort efter Krigsaarene, døde 20. April 1893; nogle Maaneder efter, 19. Dec. s. A., fulgte han hende i Graven.

Søndagsposten Nr. 786. Schytte, Musiklex.

S. A. E. Hagen.

Møller, Carl Emanuel, f. 1844, Forfatter. Han er født 3. April 1844 i Kjøbenhavn som Søn af Klædehandler Carl Adolph M. og Maren Birgithe f. Schmidt. 1863 blev han Student fra det v. Westenske Institut og tog Aaret efter Philosophicum, begyndte at studere Jura, men opgav det efter et Par Aars Forløb. «Min Ungdom tilbragte jeg i Studenterforeningen», siger han selv i sin morsomme Bog «Fra Studenterdagene» (1895), og denne spøgende Udtalelse kan næsten tages bogstavelig, for saa vidt som han i en lang Række af Aar sjælden eller aldrig har manglet ved nogen af Foreningens Fester og bestandig har været en af dens popu-

læreste Skikkelser. «Hvad han har været for Studenterforeningen og Sangforeningen som Sanger, Skuespiller, Visedigter, Skuespilforfatter og navnlig som oplivende Element paa Turene og ved Soldene, hvor hans groteske Lune kunde holde alle Tilhørerne i Aande, lader sig ikke helt udmale», skriver Axel Sørensen i sin Bog om Studenterforeningen og tilføjer den ogsaa for M.s Forfattervirksomhed karakteristiske Bemærkning, at «hans Vittigheder altid have haft den smukke Egenskab at være elskværdige, harmfri og uden Bitterhed». Det var da ogsaa som Studenterforeningsforfatter, M. debuterede. Allerede i sin Skoletid havde han skrevet nogle Smaating til Ugebladet «Sværmore», som Student var han selvskreven Medarbejder af alle Festprogrammer og Karnevalsaviser, og 1869 opførtes ved en Studenterforestilling hans første dramatiske Arbejde, Farcen «Naar Katten er ude —». 1870 fremkom, ligeledes som Studenterkomedie, «De forlovede», en ustyrlig morsom Treaktsfarce, der senere gik over til Folketheatrets faste Repertoire og paa denne Scene har oplevet et imponerende stort Antal Opførelser. Flere andre Studenterkomedier fulgte efter — bl. a. «Paa Kontoret», 1870, Parodioperetten «En Søndag paa Alperne», 1877 (sammen med Villiam Faber) —, og som Bearbejder af Lystspil og Operetter har han været saa flittig, at Tallet paa hans dramatiske Arbejder, originale og oversatte, nærmer sig 50; men efterhaanden kastede han sig dog mere og mere over Prosafortællingen. I «Nær og fjærn» fremkom den første Række af de nu saa bekjendte «Mørupperne» (efterhaanden udgivne i 3 Bind 1885, 1888 og 1894), Billeder af moderne kjøbenhavnsk Spidsborgerliv, som i lige Grad udmærke sig ved skarp Iagttagelse, Lune og Elskværdighed. Det var imidlertid først ved den store Fortælling «Paa Farten» (1884; 5. Opl. 1894), at han rigtig slog igjennem og blev en af vore allermest læste Forfattere. I det næste store Arbejde, «Ny paa Egnen» (1887), vendte han sig til Landet og viste, at han, skjønt Kjøbenhavner par excellence, havde Evne til at opfatte og skildre landligt Stilleben med samme Sikkerhed som Hovedstadslivet, og i sine talrige senere Bøger har han nogenlunde ligelig delt sig mellem By og Land: «Turistkompagniet» (1889), «Der er Forskjel» (1890), «Fra Rosenvænget til Amager» (1896) spille saaledes i Kjøbenhavn, «Brejnholt Badehotel» (1888), «Hotel Dania» (1891), «Navnefættene» (1893) og «Efter levende Model» (1895) uden for Kjøbenhavn. Mindre Fortællinger har han samlet i «Indenbys og udenbys» (1885), «Familieliv» (1886) og «Vore Husdyr» (1893),

Erindringer fra sine Udenlandsrejser i «Nordtyskland» (1890) og «Paris og Rhinturen» (1892).

Lit.-Tid. 1893—94, Nr. 1.

Sophus Bauditz.

Møller, Carl Henrik Kock, f. 1845, Maler. Carl M. er født 2. Sept. 1845 i Skjelskør og Søn af Arrestforvarer Johan Peter M. og Karen Kirstine f. Kock. Efter at være udlært som Malersvend kom han, 20 Aar gammel, til Kjøbenhavn, hvor han gennemgik Teknisk Skole og Kunstakademiet; Aaret før han forlod dette (1875), debuterede han paa Charlottenborg med et mindre Billede, «Kilden ved Greve», og udstillede senere et ikke ringe Antal Malerier, dels Blomsterstykker i dette Ords egentlige Forstand, dels og fornemmelig Landskaber, i hvilke Forgrundsplanterne spille en fremtrædende Rolle. I 1878 købte Kunstforeningen et af hans bedste Arbejder, «Valmuer og andre Blomster», i 1880 fik han den Sødringske og Aaret derpaa den Neuhausenske Præmie; flere Gange har han haft Rejseunderstøttelse af Akademiet. 6. Okt. 1880 ægtede han Johanne Marie Laura Eskildsen, Datter af Brænderiejer Jens Christian E. i Silkeborg og Stine Johanne f. Rasmussen.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Møller, Carl Johannes, 1774—1816, Forfatter, blev født 3. Nov. 1774 i Kjøbenhavn, hvor Faderen, Rasmus Bertelsen M., var Kasserer i Banken og Forvalter ved Brændemagasinet; hans Moder hed Christiane f. Weyse. Ligesom 3 Brødre blev han undervist paa Herlufsholm, hvorfra han 1792 blev Student. 1800 blev han juridisk Kandidat. S. A. og 1801 vandt han 3 Guldmedailler ved Universitetet for Besvarelser af de æsthetiske og filosofiske Prisopgaver. 1802 blev han Sekretær i Højesteret og 1805 Adjunkt og Notar ved det juridiske Fakultet. 1803 havde han ægtet Wilhelmine Louise Smith († 1840), Datter af Sognepræst, Dr. theol. Morten S. i Ringsted. Men Sygdom afbrød den talentfulde Videnskabsmands Bane. Paa Grund af Sindssvaghed afskedigedes han fra Højesteret 1813, og han døde i Gladsaxe Sogn ved Kjøbenhavn 3. Okt. 1816. Det er ikke blot som juridisk Forfatter, M. gjorde sit Navn bekjendt; men han skrev ogsaa for Theatret. 1804 opførtes 9 Gange hans heroiske Drama «Dannekvinderne» (med Kor af Kunzen), der uagtet sine ubestridelige Fortrin dog ikke faldt i Publikums Smag. Sujettet er Svend Tveskjægs Løskjøbelse af Fangenskabets ved de danske Kvinders frivillig ofrede Smykker,

og Stykket har for saa vidt Interesse, som det anslaaer de nationale Strænge før Oehlenschlägers Fremtræden.

Erslew, Forf. Lex. P. Hansen, Den danske Skueplads II, 183 f.

A. Jantsen.

Møller, Casper, 1811—80, Galvanoplastiker, er født 3. Dec. 1811 i Randers; Faderen hed Niels Christensen M. og Moderen Anne Magdalene f. Lychter. Efter at være uddannet som Mekaniker drog han 1833 udenlands og var borte i 18 Aar. Han opholdt sig navnlig i Rom, hvor hans Øje aabnedes for Kunsten, og hvor han lagde sig efter den da opkommende Galvanoplastik. Han virkede der i 7 Aar hos den bekjendte Galvanoplastiker Braun, hos hvem han bl. a. galvanoplastisk fremstillede en Statue af Homøopathen Hahnemann. 1851 kom han tilbage til Danmark og anlagde i Kjøbenhavn et galvanoplastisk Etablissement, der fik en ganske stor Betydning. Han døde ugift 24. Maj 1880 paa St. Hans Hospital.

Nyrop, Kat. ov. Udstill. i 1880 af kunstind. Frembringelser S. 35. 49.

C. Nyrop.

Møller, Catharine, s. Frydendahl (V, 467).

Møller, Christen Christensen, 1810—90, Filanthrop og Skolemand, Søn af Fæstehusmand og Møllebygger Christen Poulsen M. og Mette Christensdatter, blev født 4. Febr. 1810 i Storvorde ved Aalborg. Han gik i Landsbyskolen om Vinteren og tjente fra sit 10. Aar hver Sommer hos en Bonde. 1825—28 var han Medhjælper hos den dygtige og kristelig vakte Skolelærer Bech i Gudumlund. Ved Understøttelse af en Gaardfæster var han paa Snedsted Seminarium 1829—31. Her blev M., der fra sit gudfrygtige Hjem og fra Opholdet i Gudumlund medbragte levende religiøse Indtryk, stærkt paavirket i kristelig Retning af P. K. Algreen (I, 180) og G. P. Brammer (II, 625). Med den sidste knyttede han et Venskabsforhold, der ved Brevvexling bevaredes gennem hele Livet. 1831 blev M. Lærer ved Anders Stephansens Pigeinstitut i Aalborg og overtog det 1833, da Stephansen rejste til Fuirendal. Han maatte dog i sin Fritid undervise privat for 4 Skill. Timen. 10. April 1833 ægtede han Dorothea Stephansens Veninde, Lærerinde ved Instituttet Anna Henriette Møller (f. 28. Febr. 1804 i Flensborg), Datter af Kjøbmand Broder M. Hun var udgaaet fra et dannet Hjem med en ægte human Tænkemaade og

fik en stor og heldig Indflydelse paa sin Ægtefælle og hans Fremtidsgjerning.

Da den i 1830 efter Paavirkning fra Tyskland og Schweits dannede «Komité for at grundlægge en Anstalt for moralsk for-dærvede Personers, især den opvoxende Ungdoms, Forbedring» vilde oprette en Opdragelsesanstalt for Drengene, der vare komne paa Af-veje, og dens Medlem Grev F. A. Holstein (VIII, 26) i dette Øje-med 1835 havde købt en Bondegaard i Flakkebjærg, blev M. paa Stephansens og Brammers anbefaling antaget af Greven til For-stander for denne Anstalt, der aabnedes 31. Avg. 1836, efter at M. i Foraaret s. A. havde tiltraadt Pladsen. I denne hengik hele Resten af hans Liv uden større ydre Begivenheder, naar det und-tages, at han var Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling for Sorø Amts 4. Valgkreds, uden dog at indtage nogen fremskudt Stilling i sin Gruppe («Højre Centrum»). Tøvende og ikke ret glad tiltraadte han sin Plads, fordi han tvivlede om sine Evner; men forholdsvis hurtig fattede han sit Livsmaal og arbejdede saa med hele sin Viljesstyrke paa at virkeliggjøre det, trofast støttet af sin Hustru. Begyndelsen var trang. Grev Holstein døde 3 Uger efter M.s Tiltrædelse, af sine Omgivelser blev han mødt med Mis-forstaaelse og haarde Domme, og endelig vare de økonomiske For-hold trykkende. I de første Aar fik M. og hans Hustru kun 300 Rdl. aarlig i Løn, og heraf skulde de endda betale Urtekram-varer til Anstalten. Lokalerne vare saa indskrænkede, at paa Sove-stuen laa Børnene i Etager over hverandre. Jorden var i daarlig Drift; der høstedes saa lidt Rug, at man maatte blande Kartofler i Melet til Brød. Men M.s seje Udholdenhed overvandt alle Vanskelighederne. Fra Barndommen vant til Landbrug tog han personlig Del i alle Markarbejder, lod Jorderne afsive og mergle og fik efterhaanden Gaarden i en saa ypperlig Drift, at den i flere Retninger blev et Mønsterbrug. M. gik i Spidsen for Egnens mindre Landmænd, leverede Bidrag til Landbrugsblade og var i over 30 Aar Landvæsenskommissær. Tillige anlagde han en stor Have og plantede en tilstødende Lund. Eleverne udførte en stor Del af Arbejdet; thi den egentlige Skoleundervisning fandt mest Sted om Vinteren. M. var i mange Aar ene om Undervisningen, kun hjulpet af sin Hustru, der ogsaa forestod hele Anstaltens Hus-førelse. Men opdraget i Tarvelighed og Nøjsomhed og jævn og beskeden i sin hele Fremtræden kunde han godt arbejde under smaa Forhold; selv sparede han sig ikke, og han kunde ogsaa faa

sine Hjælpere til at følge sig, saa der blev udrettet meget med faa Kræfter.

Vel tog M. i sin Opdragervirksomhed Pestalozzi, Fellenberg og Zeller til Mønster, i det Undervisning og Landbrug gik Haand i Haand som Midler til kristelig Opdragelse; men han tillempede deres Grundsætninger efter vore Forhold og satte helt igjennem sin egen kraftige Personligheds Præg paa Flakkebjerg. I Kjærlighed til Samfundets Stifbørn kunde han maale sig med sin Ven og Nabo Stephansen, men i Modsætning til dennes fantasirige Idealisme var M. en Virkelighedens Mand med praktisk Greb paa Livet. Hans skarpe Blik og sunde Dømmekraft gjorde ham til en udmærket praktisk Psykolog, der hurtig gennemskuede et Barns sjælelige Ejendommeligheder og i sine Aarsberetninger med sikker Haand har tegnet en Række fortrinlige Drengportrætter. Hans energiske Vilje viste sig ikke mindst deri, at han helst vilde gjøre alt selv, og det endog efter at Anstalten var voxet saaledes, at der ved Siden af den daglige Ledelse var et stort Arbejde med Brevvexling, Beretninger og Rejser m. m. Da man 1867 tilkøbte Landerupgaard ved Fredericia, fordi Flakkebjerg var for lille til det stigende Elevantal, blev hans yngste Søn vel Forstander der, men «Gamle M.» styrede begge Anstalter og fordelte Eleverne mellem dem. Endnu i sin høje Alder bevarede han sin Viljestyrke. Flakkebjergs Bygninger afbrændte 28. Juli 1884, men allerede i Nov. s. A. flyttede man ind i de nye Bygninger. M. var en djærv Natur, altid rede til i Piecer og Aarsberetninger at forsvare sin Gjerning mod de mange Angreb, som rettedes imod den, især i de første Aar. Heller ikke paa Politikens og Pædagogikkens Omraade lod han en tilkastet Handske ligge; han dristede sig endog i Spørgsmaalet om Religionsundervisningen til at optræde mod Grundtvig, som han ellers satte meget højt. Hans dybe sædelige Alvor, der lagde sig for Dagen i de eftertrykkelige Revselsler, han kunde tildele Drengene, naar han fandt det nødvendigt, og hvorved overdrevne Rygter om hans Strængighed opstode, var parret med faderlig Mildhed, saa han efter at have straffet en Dreng kunde tage ham om Halsen, græde og tale med ham om den Synd, han havde begaaet. Ved Siden heraf besad M. ægte dansk Lune og Glæde ved Skjæmt, saa han kunde fortælle med Humor om Drengenes Spilopper, lege og spøge med dem ved Julefester og paa Skovture. Han var en sand Børneven, elsket af de fleste af sine Drengene, ligesom han selv holdt af dem og aldrig

tabte Troen paa det gode hos dem. De maatte ikke kaldes «moralisk fordærvede», men «forvildede» eller «forsømte» Børn, og heller ikke maatte de behandles som Forbrydere. De fik smaa Tillidshverv, kunde frit gaa ind og ud af Gaarden og nøde som Regel langt mere Frihed end paa tilsvarende tyske Anstalter. Ejendommeligt for Flakkebjerg var det ogsaa, at de ældste Drengene sendtes paa Prøve ud at tjene om Sommeren hos Bønder i Omegnen. M. vilde, som han sagde, ikke blot opdrage dem *for* og *ved* Folket, men tillige *i* Folket. Han fulgte de udtraadte Elever, og hvis de kom ind paa Forbryderbanen, søgte han at fritage dem for Straf mod at faa dem hjem til sig og paa ny arbejde med dem. Aldrig opgav han Haabet, hvor ofte han blev skuffet. Alle disse Karaktertræk bleve baarne oppe af den Understrøm af levende Kristendom, der gik igjennem hele hans Virksomhed, om han end havde Sky for at lade den træde stærkt frem, af Uvilje mod alt fromladent Væsen. «Først Mennesker, saa Kristne», var en af hans Opdragelsesgrundsætninger. Hele hans Livsanskuelse gjorde ham selvornøgtende, saa han fandt sin bedste Lykke i at tjene i sin beskedne Gjerning. Da man ved hans Jubelfest forærede ham en Pengesum til en Rekreatjonsrejse, brugte han disse Penge til et Legat for sine Elever. I alt har han taget sig af o. 1400 Drengene (i sine sidste Aar ogsaa af forvildede Piger, som han anbragte hos Familier i Omegnen), og en stor Mængde af disse blev reddet for Samfundet.

Efterhaanden vandt M.s Arbejde ogsaa ydre Paaskjønnelse. Han blev dekoreret, fik Justitsraadstitel 1881 og Fortjenstmedaillen i Guld ved Jubelfesten 1886, hvor Hundreder af Gjæster og gamle Elever flokkedes om ham, og Medborgere lode hans Buste støbe i Bronze. Fra 1846 fik Flakkebjerg Understøttelse af Staten, og ved Lov af 9. Dec. 1861 bleve M. og Hustru paa Regeringens Forslag pensionsberettigede af Statskassen. De kom dog ikke til at nyde godt heraf. Efter sin første Hustrus Død, 14. Marts 1849, ægtede han 12. Juli 1850 Charlotte Sophie Mygdal (f. 16. Dec. 1816), Datter af Fuldmægtig Chr. M. i Kjøbenhavn. Hun døde 15. Juni 1873. Selv virkede M. i sin Gjerning med næsten usvækket Aandskraft lige til sin Død, 22. Sept. 1890. Ugedagen efter fulgtes han til Graven af en mægtig Skare af alle Samfundslag, op til de allerøverste, i Erkjendelse af, at han havde været en af Landets mest fortjente Mænd i vor Tid. — Den fuldstændigste Skildring af M.s Opdragelsestanker findes i hans Afhandling «Om forladte Børns

Opdragelse» (1848), der vandt Prisen for en af Pestalozzi-Selskabet i Kjøbenhavn udsat Opgave.

Erslew, Forf. Lex. Aarsberetn. om Opdragelsesanstalten p. Flakkebjerg 1855—90. Beretn. om Festen p. Flakkebjerg 31. Avg. 1846 (af C. C. Møller), 1861 (af L. A. Jørgensen) og 1886 (af J. F. Johansen) Illustr. Tid. XXXII, Nr. 1. A. Hey, C. C. M., «Gamle Møller» fra Flakkebjerg (1891).

Joakim Larsen.

Møller, Christen Vilhelm Victor, f. 1845, Præst. M. er født i Kjøbenhavn 29. Maj 1845 og er Søn af daværende Cand. theol. Henrik Christopher Hegelund M., der i 1849 forlod Hus og Hjem for at melde sig som frivillig Soldat, og som avancerede til Kapitajn, men efter Krigen vilde være Præst; hans Moder hed Jensine Caroline Emilie f. Lytken. M., der blev Student fra Aalborg 1863, theologisk Kandidat 1868 og Aaret efter personel Kapellan i Ringsted, var i sin Ungdom stærkt paavirket af Rasmus Nielsens Filosofi og førtes herved i et nært Forhold til den grundtvigske Retning; han har for øvrigt altid stillet sig venlig til de andre Sider inden for vor kirkelige Udvikling. I 1874 blev han resid. Kapellan og 1883 Sognepræst ved St. Pouls Kirke i Kjøbenhavn; han var her meget virksom for Menighedsarbejdets Fremme. Ved Siden af sin Præstegjerning har M. paa forskjellig Maade arbejdet i Skolevæsenets Tjeneste, særlig for Religionsundervisningen; han tog gjentagne Gange Ordet for, at der skulde tildeles denne en rigeligere Plads i de lærde Skoler, ligesom det var med disses Elever for Øje, at han i 1877 begyndte en «Børnegudstjeneste» i «Bethesda». I 1883 blev han fast Censor ved Lærer- og Lærerinde-examen og Aaret efter Examinator i Religion. Af Hensyn til denne Virksomhed søgte og fik han 1891 det lidet besværlige Gamborg Sognekald paa Fyn; da Seminarieloven af 1894 forandrede Forholdene, blev han 1896 kaldet til Sognepræst ved St. Peders Kirke i Slagelse. — I Aarene 1879—83 redigerede M. «Sædemanden». Af hans øvrige Forfattervirksomhed skal nævnes hans Arbejder for den bibelhistoriske Undervisning: «Lærebog i Bibelhistorie for Elementærskolen» (5. Opl. 1896), «Bibelhistorie for Folkeskolen» (1892) og «Bibelhistorie for Seminarier og højere Skoler» (1891); fremdeles: «Ved Professor R. Nielsens Jordefærd» (1884); «Har Forsagelsens Ord Ret til at lyde i Menighedens Bekjendelse?» (1888); «Minder om Børnegudstjenesten i Bethesda» (1889); «Guds oprindelige Aabenbaring, en Fortolkning for læge Kristne til 1. Mosebogs 3 første Kapitler» (1892); «Salomos Højsang» (1896). — M.

ægtede 4. Maj 1870 Henriette Marie Groth (f. 2. Okt. 1847), Datter af Kapitajnlieutenant E. P. C. M. G.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 289 f.

V. Schousboe.

Møller, Christian, s. Møller, Hans Christian.

Møller, Christian Hansen, 1804—88, slesvigsk Stænderdeputeret, Søn af Gjæstgiver i Rødekro, Ris Sogn, Jens Christian M. (f. 1766 † 26. Febr. 1812) og Elisabeth f. Hinrichsen (f. 10. Dec. 1767 † 18. Jan. 1844), var født i Rødekro 24. Febr. 1804 og fik en tysk Opdragelse. Efter Faderen arvede han Rødekro og en Gaard i Brunde, men solgte 1844 begge Dele og købte en anden Gaard i Brunde, samlede ved Magelæg sine splittede Jorder og byggede sig Gaarden Skovgaard, paa hvilken han drev et Mønsterlandbrug. 1852 valgtes han til Stænderdeputeret for 4. slesvigske Landvalgdistrikt og mødte 1853 i Flensborg, hvor han stod ene som dansk Mindretal i Forfatningsudvalget. 1854 valgtes han til Stændersuppleant, 1860 atter til Deputeret og mødte i den korte Samling 1863. Han udnævntes 1862 til Kammerraad og var Medlem af Aabenraa Herredsraad. 1876 solgte han Skovgaard og købte Jørgensgaard ved Aabenraa, hvor han døde ugift 18. Avg. 1888, efterladende betydelige Legater til trængende i Ris Sogn.

Barfod, Dansk Rigsdagskal. S. 197.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Møller, Conrad Christian, f. 1843, Pianofortefabrikant. Han er født 18. Avg. 1843 i Kjøbenhavn og er Søn af den ndfr. nævnte Pianofortefabrikant Hans Peter M. 1862 blev han Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, og 1863 tog han Philosophicum og Adgangsexamen til Polyteknisk Lærestalt. Efter et Par Aars Studier valgte han imidlertid at uddanne sig praktisk for at kunne træde ind i den fædrene Virksomhed, Hornung & Møllers Pianofortefabrik, som hans ældre Broder Frederik M. (s. ndfr.) var Indehaver af. Han gik i Snedkerlære, og efter et Par Aars Lære blev han uddannet i Pianofortefabrikation paa Malmsjøs Fabrik i Göteborg og sluttede endelig sin Uddannelse i Broderens Virksomhed, hvorefter han 1878 indtraadte som Medindehaver af Firmaet Hornung & Møller. Hans praktiske Virksomhed rev ham dog ikke bort fra Studenternes Kreds. Han har ivrig deltaget i dens Begivenheder, har fra 1869 været Medlem af Studenterforeningens Bestyrelse, først af Senioratet, senere af Økonomiudvalget, og en Række under Mærket «nkl.» fremkomne vittige Viser har yderligere knyttet ham

nøje til denne Forening ligesom til Studentersangforeningen. Han har ogsaa i en Aarrække været Bestyrelsesmedlem i Foreningen «Fremtiden». — 19. April 1872 ægtede han Agnes Ida Cathrine Lythans (f. 4. Avg. 1849), Datter af Dyrlæge paa St. Croix Frederik Vilhelm L. og Agnes Lucretia f. England.

A. Sørensen, Studentersangforeningen 1839—89.

C. Nyrop.

Møller, Erik Høyer, f. 1818, Præst, Forfatter. M., Søn af ndfr. nævnte Provst Jens M. († 1863), er født i Skive 28. April 1818. Han blev Student fra Viborg 1836; men da han paa Grund af Faderens smaa Kaar en Del af Studentertiden maatte opholde sig i Hjemmet, fik han først theologisk Embedsexamen 1842. Han drog derefter atter hjem og beskikkedes det næste Aar til personel Kapellan hos Faderen. Da han 1850 gjorde et Besøg i Kjøbenhavn, konstituerede Kultusminister Madvig ham som Feltpræst, og endnu s. A. ansattes han som Feltprovst. Han var i Frederiksstad under Byens Belejring. Da Hæren 1851 hjemsendtes paa de Afdelinger nær, som bleve liggende i Sydslesvig, afskedigedes Feltpræsterne; men M. ansaa det, uagtet hans Lønning var inddraget, for sin Pligt at blive og gjorde Ministeriet opmærksomt paa det uforsvarlige i at lade danske Soldater ligge i en Egn, hvor Guds-tjenesten var tysk, uden at sørge for, at de fik en dansk Præst. Det skal have kostet Madvig en Kamp med Krigsminister Hansen at sætte igjennem, at M. foreløbig blev paa sin Plads. Han havde hele Strækningen mellem Frederiksort—Tønning og Rensborg—Slesvig med 14 Kirker, senere blev der dog ansat endnu en Feltpræst. I Slesvig By fik han oprettet en Garnissonsskole, Gottorp Slots Kapel blev Garnisonskirke, der tilvejebragtes en Kirkegaard, og 1857 ansattes han som Garnisonspræst, saaledes at ogsaa andre end militære kunde slutte sig til hans Menighed. 1861 blev han Sognepræst i Nordborg paa Als. Ved Krigens Udbrud 1864 overtog han atter efter Ministeriets Opfordring Embedet som Feltprovst. Han blev efter Alsens Indtagelse afskediget af Preusserne, «weil er sein Amt verlassen hat». Nogen Tid boede han i Odense uden at søge ny Ansættelse, da han stadig haabede at komme tilbage; men 1866 blev han Sognepræst for Kjølstrup og Agedrup i Odense Amt. Han var Folketingsmand for Kjærtemindekredsen 1869—72. 1881 blev han Provst for Bjerger og Aasum Herreder. 1892 tog han sin Afsked, hvorefter han tog Bolig i Randers. — Han ægtede 1851

Louise Marie Aagaard (f. 1823), Datter af Amtsforvalter i Nyborg Ulr. Chr. Fred. A.

M. har omarbejdet sin Faders «Haandbog for Præster» (1867 og 79) og udgivet «Om de fattige og deres Forsørgelse» (1864). Men han er især bleven bekjendt ved de Skrifter, hans Virksomhed som Feltpræst har givet Anledning til. Han udgav 1859 «Beretning om de i Slesvig rejste Mindestene paa de faldnes Grave» (2. Opl. under Titel: «De faldnes Minder i Slesvig», udkom s. A.). Under Mærket «en gammel Feltpræst» udgav han «Præsten ~~og~~ Krigen» (1879, udkom i 2 Oplag), «Tre af mine Venner» (1879, udkom i 4 Oplag), «Ellen, et Livsbillede af en trofast Sjæl» (1883, 2 Oplag), «Overlægen» (1890, 2 Oplag), «Livs- og Krigserindringer» (1894) samt «Den gamle Præstegaard» (1896, 3 Oplag). M. siger selv: «Jeg er ingen Digter, der kan skrive Romaner; jeg er kun en gammel Mand, der af og til — som jeg tvinges til — fortæller noget af det meget, der er mødt mig i et Liv, om hvilket det maa siges, at det ikke er Vorherres Skyld, om det ikke blev indholdsrigt» (Fortalen til «Ellen»). Han har her træffende betegnet, hvad der giver hans Bøger deres Værdi, og hvad der har skaffet ham saa mange og taknemmelige Læsere. Han er en Mand, der har oplevet noget, som var værd at fortælle, og han kan fortælle det; stundum bliver Fortællingen bred, hvad han da ogsaa ofte har gjort Undskyldning for, men den er altid vederhæftig, fordi den hviler paa det oplevedes sikre Grund. Derfor staa de Personer, han skildrer os, saa levende for os. Gjennem alt, hvad han har skrevet, gaar der 2 Linjer: den Kjærlighed til hans Fædreland, der brød frem i «det store Aar» 1848, og Kjærligheden til den danske Hær. — Han har aldrig besøgt Slesvig efter 1864; men han er ikke bleven træt af at spørge: «Vægter! hvordan skrider Natten?» og har aldrig mistet Haabet om atter at se Dagen gry.

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 301 f. Livs- og Krigserindringer af en gammel Feltpræst (1894). *L. Koch.*

Møller, Ernst Johannes, f. 1860, Retskyndig. Han er født i Middelfart 19. Juni 1860, Søn af Kjøbmand Peter Hansen M. og Caroline Vilhelmine f. Christensen, blev Student fra Schneekloths Skole 1877, juridisk Kandidat 1883 og Overretssagfører 1887. Han ægtede 1888 Alexandra Tonietta Harriet Richardt, Datter af Rebslagermester Andreas Jørgensen R. og Karen Sophie f. Jensen. — Skjønt optagen af en udstrakt praktisk Virksomhed har M. fundet

Tid til at udføre et betydningsfuldt videnskabeligt Arbejde. Hans første Afhandling: «Bemærkninger om Panterettens Begreb» i «Tidskrift f. Retsvidenskab» 1891, der vakte megen Opmærksomhed, paafulgtes af en anden Undersøgelse om samme Æmne i «Dækningsadgang eller Fordringsret», for hvilken han 1892 erholdt den juridiske Doktorgrad. Foruden mindre Afhandlinger har han end videre udgivet: «Forudsætninger, Bidrag til Belysning af Principerne for Retshandlers Afhængighed af Fyldestgjørelsen af Parternes Forudsætninger» (1894) og «Tinglysning» (1897) med grundig Vurdering af det danske og norske Tinglysningssystem (en sammentrængt, klar Oversigt herover har M. givet i Bilag til det 8. nordiske Juristmødes Forhandlinger). Om man end vil indvende adskilligt mod disse, navnlig de ældre, Arbejders Form, sikre Realitetsundersøgelserne og disses Methode — om «retsvidenskabelig Methode» findes fortrinlige Bemærkninger i Slutningen af «Tinglysning» — M. en utvivlsomt fremragende Plads blandt Æmnernes Undersøgere, og kan man end ikke altid ret vurdere hans Dogmatik, virker den dog vægtig som Kritik. I «Forudsætninger» har M., hvor meget han end skylder Lenel, Æren af at være den første, der har fremstillet en objektiv Forudsætnings teori, som det praktiske Retsliv nogenlunde kan acceptere.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1892.

Jul. Lassen.

Møller, Frederik Albert August, f. 1839, Pianofortefabrikant. Han er født 10. April 1839 og Søn af den ndfr. nævnte Pianofortefabrikant Hans Peter M. Efter at have gaaet i Melchiors Borger-skole og derpaa taget Præliminærexamen uddannede han sig som Snedker og Pianoforteinstrumentmager. Efter Faderens Død i 1859 traadte han til som Leder af dennes Virksomhed, Hornung & Møllers Pianofortefabrik, først paa Moderens Vegne, men fra 1869 for egen Regning. 1862 fik han Prædikat af Hofpianofortefabrikant, 1871 købte han den sidste Parcel af Landgrev Frederik af Hessens Palais i Bredgade og indrettede her de nødvendige Lokaler for sin stadig voxende Forretning, i hvilken Broderen Conrad M. (s. ovfr.) i 1878 indtraadte. Firmaet har med Held deltaget i en Række Udstillinger, sidst i Udstillingen i Stockholm 1897 (Guldmedaille). 1868—74 var M. Medlem af Industriforeningens Repræsentantskab, 1877 blev han valgt til Borgerrepræsentant, hvad han var til 1884, og desuden har han været Repræsentant i Arbejderbyggeforeningen osv. — 15. Juni 1865 ægtede han Ida Alvine Schmidt (f. 29. Juni

1841), Datter af Grosserer Peter Nørskov S. og Ida Alvine f. v. Bergen.

Nyrop, Bidr. t. d. danske Industris Hist. S. 368 ff.

C. Nyrop.

Møller, Frederik Anton Christian, f. 1837, Veterinær. M. er født 21. Nov. 1837. Faderen ejede en lille Gaard paa Fyn; han døde tidlig, og Sønnen bestyrede da Ejendommen, indtil han i sit 23. Aar blev Elev paa Veterinærskolen, hvorfra han dimitteredes 1863. Efter at have deltaget i Krigen som Dyr læge nedsatte han sig i Rynkeby, hvor han forblev, til han i 1879 blev ansat som Dyr læge ved Kjøbenhavns Kvægtorv. 1883 udnævntes han til Overdyrlæge ved Kvægtorvet og de offentlige Slagtehuse. Til Overtagelsen af sin Stilling som Slagtehusdyrlæge — en Virksomhed, der den Gang var ukjendt i Danmark — uddannede han sig ved gentagne Rejser, navnlig i Tyskland. M. har Æren af at have indført den moderne Kjødkontrol her i Landet, og han har haft Betydning for vide Kredse derved, at saa vel Veterinærskolens Elever som praktiserende Dyr læger i stort Antal hos ham have faaet Vejledning i dette for Hygiejnen vigtige Fag. I 1882 udgav han et Skrift: «Offentlige Slagtehuse og Kjødkontrol». — M. ægtede 1865 Grethe Eleonora Brandt, Datter af Kjøbmand B. i Kjærteminde.

B. Bang.

Møller, Frederik Vilhelm, f. 1846, Forfatter. Vilh. M. er født i Humlebæk 6. Okt. 1846 som Søn af Kjøbmand F. V. M. og Karen Marie f. Holm, blev Student fra Sorø Skole 1865, studerede nogle Aar Jura og Statsvidenskab, men fulgte saa sine litterære og journalistiske Tilbøjeligheder, blev Medarbejder ved det af Robert Watt 1868 stiftede Dagblad «Dagens Nyheder» og begyndte selv i Efteraaret 1870 Udgivelsen af «Nyt dansk Maanedsskrift», hvis Formaal bl. a. var at gjøre Udlandets Aandsstrømninger særlig paa de videnskabelige Omraader kjendte her hjemme. Tidskriftet, der blandt sine Medarbejdere havde flere af de unge Forfattere, der sluttede sig til Dr. G. Brandes, ophørte at udkomme i 1874. Et Aars Tid udgav M. en Slags Fortsættelse i Ugeskriftet «Flyvende Blade», men overtog saa i 1877 Redaktionen af det af Rich. Kaufmann stiftede Ugeblad «Nutiden». Heri skrev han i Aarenes Løb en stor Mængde Artikler: Karakteristikker af Forfattere og Skuespillere, Kritikker af Bøger og Theaterforestillinger, populære Fremstillinger fra Naturlivets Omraade m. m. «Nutiden»

ophørte at udkomme 1890. Senere har han bistaaet Forlagsboghandler Ernst Bojesen ved Udgivelsen af «Juleroser» og det illustrerede skandinaviske Hæfteskrift «Norden». Lejlighedsvis har han skrevet Artikler i de fleste københavnske Blade og fra 1890 Theaterartikler i «Tilskueren», skarpe, men interessante Kritikker og Betragtninger af dramaturgisk Art, der vidne om indgaaende Kjendskab til og fin Sans for Scenens Kunst. 1893 beskikkedes han til Censor for Privattheatrene i København, fra 1895 tillige for Varieaternes Repertoire.

Allerede meget tidlig begyndte M. sin ret omfattende Udgivervirksomhed med en Udgave af Carl Baggers samlede Værker (1866—67); siden har han udgivet Ilia Fibigers Digte (1867), et Udvalg med Biografier af glemte danske Digtere fra det 19. Aarhundrede under Titelen «Efterklang» (1867), efter J. P. Jacobsens Død dennes «Samlede Skrifter» (1888) samt i 1893 «Darwin, hans Liv og Lære», hvori han samlede de af Jacobsen skrevne Artikler om Darwins Værker, som han supplerede med bl. a. en Skildring af Darwins Liv og Personlighed. Endnu under Udgivelse er «Verdenslitteraturens Perler», en refererende Oversigt over alle Tidens mest berømte Digterværker. End videre har han foretaget en Del Oversættelser og Bearbejdelser af fremmede Værker af æsthetisk og populær-videnskabelig Art. — M.s omfattende litterære Virksomhed vidner om alsidige Kundskaber, vaagen kritisk Sans og selvstændig Opfattelse. Han er rig paa Ideer og Planer, og denne Aandslivlighed præger ogsaa hans Fremstilling og Stil, der undertiden er noget sær ligesom hans Synsmaade, men altid fængslende. — M., der i Febr. 1896 udnævntes til Professor, var først gift med Agnes f. Jensen og ægtede 1897 Augusta Julie Petersen, f. Dons, Datter af Kapitajn, Direktør J. D. og Enke efter Piano-fortefabrikant Johs. P. *M. Galschiøt.*

Møller, Georg (Jørgen), —1678—, Officer, blev Soldat under Torstensons-Fejden 1644 og tjente 1651—53 Kongen som Enspænder. 1657 var han Kapitajn ved de sjællandske Landfolk, men hvervede s. A. 2 Kompagnier, som sendtes til Holsten og indlemmedes i Kjeld Langes (senere Mogens Krag's) Regiment, hvor M. blev Major. 1659 træffe vi ham først i den lille Fæstning Steinburg, i April s. A. paa Femern og i Okt., som Oberstlieutenant, i Frederiksdodde. Efter Freden i København tjente M. i en Række Aar atter ved sjællandske Nationalregiment, men kom her fra til Hertugen af

Pløens Regiment, med hvilket han deltog i Wismars Belæjring 1675 og Felttoget i Skaane 1676. I Sept. sidstnævnte Aar blev han ansat som Kommandant i Helsingborg, hvor han med en ringe Besætning snart efter maatte udholde et Angreb af den svenske Hær under Carl XI selv. Paa Kongens 3 Gange gjentagne Opfordring til Overgivelse svarede M. med sine Kanoner, og efter en mislykket Storm drog Fjenden bort med stort Tab. Nogle Dage senere forsøgte en mindre svensk Styrke et Overfald paa Fæstningen, men M. forsvarede sig atter med lige saa megen Dygtighed som Tapperhed. Ikke desto mindre blev han kort efter beskyldt for at pleje hemmelige Underhandlinger med Fjenden, og denne Mistanke, der vel saa meget lettere har fundet Tiltro, som M. fra tidligere Tid ikke havde det bedste Ry for Uegennyttighed, var maaske Grunden til, at han, uagtet han forfremmedes til Oberst, blev forflyttet til Landskrone, hvor han blev Kommandant, under Siegwert Bibow (II, 183) som Gouvernør. Ogsaa her blev Beskyldningen for Egen nytte gjentagen imod ham, og han stod i det hele paa en meget spændt Fod med Bibow. I Maj 1677 deltog M. i Flaadens Hærgningstog paa den smaalandske Kyst, hvor han bl. a. stormede, plyndrede og afbrændte Vestervik. I Begyndelsen af 1678 fik han Afsked; senere hen paa Aaret omtales, at det var lovet ham at blive ansat paa ny, men dette er næppe sket.

M. var dansk eller muligen norsk af Fødsel; maaske Oberstlieutenant Jørgen M., der nævnes i Nyborg 1644, var hans Fader. Han var gift med en Datter af Øresundstolderen Jonas Heinemark og fik 1667 af Kongen for Tilgodchavende Skjøde paa Agnsøgaard ved Kalundborg.

H. W. Harbou.

Møller, Georg Ebbe Wineken, 1840—97, Arkitekt, fødtes i Hillerød 24. Jan. 1840 som Søn af Kjøbmand Claus M. (f. 1807 † 1847) og Ellen Marie f. Wineken (f. 1805 † 1879). Han kom i Tommerlære i Kjøbenhavn, gik paa Kunstakademiet — dog uden at fuldende Studietiden der — og tegnede hos Hetsch, ligesom han senere arbejdede som Konduktør under Herholdt, Zwingmann og Tvede. I sin Virksomhed som udøvende Arkitekt har han dels arbejdet sammen med V. Dahlerup: Hotel d'Angleterre 1875, Kunstmusæet 1896, Glyptotheket 1897, dels alene: Herregaarden Rosengaarden ved Ringsted 1868, Niels Juelsgade Nr. 10, 1871, det forenede Dampskibsselskabs Forretningsbygning i Kvæsthusgade 1872, et Par større Villaer i Hellebæk, Lærtingehjemmet i Kjøbenhavn og

Klædefabrikken i Hørsholm med tilliggende Arbejderboliger. Han har faaet Præmie ved flere Konkurrencer: til Christiansborg Slots Gjenopførelse (1887) alene og til Kunstmusæet (1886) og Kjøbenhavns Raadhus (1890) sammen med Dahlerup. 1869 ægtede han Constance Sofie Louise Wienberg (f. 1846), Datter af Murmester Christian Peter W. (f. 1819) og Martine Samueline f. Abildgaard (f. 1822). M. døde pludselig, ramt af et Hjerteslag, i sin kraftigste Manddomsalder 21. Juni 1897.

Weilbach, *Nyt Kunstnerlex.*

Erik Schiøtte.

Møller, Hans (eller Johannes), 1736—96, Læge, fødtes 20. Nov. 1736 i Stovstrup ved Fredericia, hvor Faderen, Niels M., ejede en større Gaard; Moderen hed Marie f. Eriksen. 1758 dimitteredes han privat til Universitetet og begyndte at studere Medicin, men rejste 1762 paa kongelig Bekostning til Lyon sammen med Abildgaard (I, 51) og Backhausen for at studere ved den der oprettede Veterinærskole. Han blev imidlertid hurtig misfornøjet med Undervisningen her, paadrog sig Forstanderens Uvilje ved sin aabent udtalte Mening og maatte drage bort, hvorefter han studerede Medicin i Paris og London. 1766 kom han hjem og blev Reserve-medikus paa Frederiks Hospital. 1768 nedsatte han sig som Læge i Skien, men foretog snart efter en ny Udenlandsrejse, efter hvis Afslutning han 1771 erholdt den medicinske Doktorgrad i Kjøbenhavn. 1773 udnævntes han til Landfysikus i Bratsberg Amt. Han vandt ikke ringe Anseelse, blev Medlem af det norske Videnskabernes Selskab og det norske topografiske Selskab og har givet adskillige Bidrag til disse Selskabers Skrifter ligesom ogsaa til andre Tidsskrifter. For Oprettelsen af et Universitet i Norge publicerede han flere større og mindre Indlæg. For øvrigt var han en ivrig Samler af Bøger og Naturalier og har indlagt sig Fortjeneste af Carl Deichmans store Samlinger (IV, 238), hvilke han efter dennes Død besørgede ordnede. Hans Helbred var noget svageligt, og 19. Febr. 1796 døde han paa Gaarden Aakre i Gjerpen. Han var gift med Eleonore Hedvig f. Rasch, Datter af Kancelliraad R. Hans Søn Nicolaus M. er nævnt ndfr.

Ingerslev, *Danmarks Læger og Lægevesen* II, 601 f. Hundrup, *Doctores medicinae. Lærde Efterretn.* 1796, Nr. 10. Fallesen, *Mag. f. Religionslærere* VI, 697.

Jul. Petersen.

Møller, Hans Christian, f. 1834, Prædikant og religiøs Forfatter. Chr. M. er født i Nexø 23. Okt. 1834 og er Søn af en

fattig Arbejdsmand, Hans Peter M.; hans Moder hed Karen Kirstine f. Jensen. Efter at have været i Smeddelære og arbejdet i Rønne som Svend fik han 1858 Plads som Værksmed ved et Stenbrud i Ibsker Sogn; her giftede han sig (28. April 1858) med Elisabeth Kirstine Jensen, en Møllerdatter fra Svaneke. Nogle Aar efter førtes han ind paa en helt anden Livsbane, hvortil Præsten P. C. Trandberg og den af ham vakte frikirkelige Bevægelse paa Øen gav Stødet. M. blev snart en af Trandbergs Medhjælpere og senere, da Bevægelsen voxede sin Ophavsmand over Hovedet, dens egentlige Leder. Nogle Aar vedblev han at drive sit Haandværk, først i Allinge, senere i Rønne, men efterhaanden optog den anden Virksomhed ham ganske. I 1868 stiftedes «Bornholms Forening til Evangeliets Fremme» og Aaret efter «Luthersk Missionsforening til Evangeliets Fremme i Danmark»; denne har — trods dens Forkyndelses væsentlige Afvigelser fra de sunde lutherske Grundsætninger — faaet Afdelinger paa forskellige Steder af Landet, saaledes ogsaa i København (Missionshuset i Nansensgade). Uagtet «Bornholmerne» ikke ville skille sig fra Folkekirken, men modtage Sakramenterne hos dennes Præster, stille de sig alligevel i skarp Modsætning til den og fælde paa sekterisk Vis haarde Domme over den. — M., der 1864 modtog Ordination af Grunnet, men i det væsentlige kun er optraadt som Prædikant, har udfoldet en meget omfattende Virksomhed som Forfatter. Fra 1865 har han udgivet Bladet «Budskab fra Naadens Rige» og fra 1875 «Kristelig Børnetidende». Desuden har han leveret en Mængde større og mindre Afhandlinger og Traktater, dels originale, dels oversatte (særlig fra Svensk), og disse ere for en stor Del udkomne i mange Oplag. Af sin Læremester, Svenskeren Rosenius' Afhandlinger udgav han 4 Bind under Titelen: «Hemmeligheder i Lov og Evangelium» (1867—79). Bevægelsen er i de senere Aar næppe gaaet frem, hvilket for en Del skyldes Uenighed mellem dens Tilhængere. M., om hvis personlige Alvor og kristelige Hæderlighed der ikke er Grund til at tvivle, optræder selv i de senere Aar med større Maadehold.

H. G. Saabye, Om Sekterne i Danm. S. 227 ff. P. Madsen, Bornholmerne ell. den saakaldte lutherske Missionsforening (1886). C. L. Nielsen, Om den nye, saakaldte «evangeliske» Forkyndelse (1870). Et Gjenmæle i Anl. af Pastor Nielsens Angreb (1870).

V. Schousboe.

Møller, Hans Larsen, f. 1861, Skolemand, Historiker. M. er født i Gylling Præstegaard, Aarhus Amt, hvor Faderen, Niels Theo-

der M. (Broder til nedennævnte L. Otto M.) var Forpagter af Præstegaardsjorden; hans Moder er Petrea Frederikke f. Lollesgaard. M. dimitteredes 1879 fra Odense Kathedralskole til Universitetet og tog 1886 Skoleembedsexamen. Da de Brockske Handelsskoler oprettedes 1888, valgtes M. til Bestyrer. Han har ved sin pædagogiske Dygtighed og med Bistand af gode Lærerkrafter bragt disse Skoler i megen Anseelse. Skolerne, der 1890 rykkede ind i en hertil opført Bygning paa St. Annæ Plads, omfatte nu en Realskole, en Handelshøjskole samt et Forberedelseskursus til denne. Under et Ophold i Wernigerode i Harzen undersøgte M. de her bevarede Stolbergske Papirer, og han forfattede paa Grundlag af disse den for Christian VI's Historie vigtige Monografi: «Kong Christian VI og Grev Christian Ernst af Stolberg-Wernigerode» (1889); dette med megen Omsigt og indtrængende Forstaaelse skrevne Arbejde forsvarede han s. A. for den filosofiske Doktorgrad. M. har end videre offentliggjort: «Danmarks Fremgang 1864—94, en Lejlighedsbetragtning» (1894) og «Ledetraad i Handelens Historie til Skolebrug» (1896). — M. ægtede 1888 Mariane Louise Elisabeth Nieuwenhuis, Datter af Oberst i Artilleriet P. N. N.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1889.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Møller, Hans Peter, 1802—59, Pianofortefabrikant, er født 8. Maj 1802 i Kjøbenhavn, hvor Faderen, Peter Nicolai M., var Værtshusholder; Moderen var Karen f. Christensen. Efter tidlig at være bleven forældreløs kom han i Huset hos en uformuende Slægtning og blev efter sin Konfirmation sat i Lære hos Pianofortefabrikant Uldahl. Her gjorde hans musikalske Øre sig gjældende; han kom hurtig til at virke som Stemmer, i det han dog ogsaa knyttede sit Navn til en af ham selv opfunden Cylinderlyre, som han fik Patent paa 1836; han opfandt ogsaa en særegen Stemmegaffel, den saakaldte Orthoakkord (1839). Samtidig var han ivrig Livjæger og udgav baade Sangbøger og en Vaabenlære for Livjægere. 21. Avg. 1829 havde han ægtet Johanne Marie Elisabeth Gebauer (f. 7. Dec. 1806 † 25. Dec. 1830), Datter af Dyrnaler C. D. G. (V, 579), og efter hendes Død ægtede han 8. Okt. 1836 Maren Nicoline Randbøll (f. 1. Febr. 1807 † 15. Jan. 1871), Datter af Mel- og Grynhandler Niels Christensen R., hvis Forretning han en kort Tid fortsatte ved Siden af sin Virksomhed som Instrumentmager. Han traadte imidlertid nu i Forbindelse med Pianofortefabrikant

Hornung i Slagelse (VIII, 105), og Forholdet udviklede sig saaledes, at da Hornung, der snart efter flyttede til Kjøbenhavn, i 1851 trak sig tilbage, blev det M., der overtog hans store Virksomhed, som han lykkelig førte videre under Firmaet H. & M. Han var allerede 1850 bleven Hofpianoforteinstrumentmager, og han deltog med Held i Udstillingen 1852 i Kjøbenhavn og 1855 i Paris. 9. Juni 1859 døde han.

Erslew, Forf. Lex. Nyrop, Bidr. t. d. danske Industris Hist. S. 366 ff.

C. Nyrop.

Møller, Hermann, s. Møller, Martin Thomas Hermann.

Møller, Holger Christian Valdemar, f. 1854, Ingeniør. Holger M., født 20. Juni 1854 i Kjøbenhavn, er Søn af Tømrer Jens Theodor M. og Johanne Marie f. Nyholm. Efter at have gennemgaaet Melchior's Borgerskole og taget Præliminærexamen ved Universitetet i 1869 bestod han 2 Aar senere Adgangsexamen til den polytekniske Lærestalt og blev 1877 Kandidat i Ingeniørfaget. Han fandt først Beskæftigelse et Par Aar som Assistent ved Forstærkningsarbejder paa Søforterne, var dernæst i 2 Aar teknisk Assistent ved Kryolithbruddet i Ivigtut og blev 1881 ansat som Ingeniørassistent ved Kjøbenhavns Havnevæsen, til hvilken Institution han siden har været knyttet, naar bortses fra en 10 Maaneders Rejse til England og Nordamerika, som han foretog for at studere Bro- og Vandbygningsarbejder. Efter sin Hjemkomst fra denne Rejse overtog han 1. Avg. 1885 Embedet som Havnebygmester, i hvilken Stilling han særlig har gjort sig bemærket som teknisk Leder ved Anlægget af Kjøbenhavns Frihavn. Under dette Arbejde, der med en Bekostning af henimod 14 Mill. Kr. fuldførtes i omtr. 3½ Aar (1891—94), har M. faaet Lejlighed til at vise, hvad han formaar i Retning af teknisk Dygtighed og Energi. Til Skitsekonkurrencen i 1888 indgav han ikke mindre end 2 Projekter — med forskellige Medarbejdere — og vandt de 2 næsthøjeste Præmier, og under Udførelsen af Arbejdet, som frembød en Mængde til Dels nye Detailler, bl. a. en udstrakt Anvendelse af Monierkonstruktioner, og hvis mangfoldige Grene fordeltes mellem en Stab af Medarbejdere, var det hans Ærgjerrighed at holde alle Traadene samlede i sin Haand. Enorme Vexler har han i det Tidsrum trukket paa sin Arbejdskraft og sit Helbred.

Ogsaa paa anden Maade har M. deltaget i det offentlige Liv. Siden 1895 er han Viceformand i den tekniske Forening og har til

Tidsskrifter givet flere Bidrag vedrørende Havne- og Brokonstruktioner. 1895 valgtes han til Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn, 1897 til Medlem af Regeringskommissionen angaaende et Havneanlæg paa Jyllands Vestkyst og s. A. til Medlem af en Censurkomité til Bedømmelse af Konkurrenceplaner til Havneanlæg ved Christiania. M. var 1877 Medstifter af Kjøbenhavns Gymnastikforening og er for Tiden dens Formand. — 21. Jan. 1886 ægtede M. Agnes Johanne Christiane Nyholm, Datter af Tømrer Jens Christian N.

Alfred Lütken.

Møller, Jacob, 1776—1839, Apotheker, fødtes i Svendborg (døbt her 15. Sept. 1776) og var en Søn af Bymøller Jeppe Eggertsen og Gertrud Nicolaisdatter. Forældrene døde faa Aar efter uden at efterlade sig Midler til Børnenes Opdragelse, og J. M. anbragtes hos en fattig Kone i Byen, indtil han 1783 kom i Waisenhuset, hvis Inspektør fattede megen Interesse for den opvakte Dreng og 1789 fik ham anbragt som Lærling paa Nyborg Apothek, da han ytrede Lyst til Farmaciens Studium. Efter Læretidens Afslutning konditionerede han paa kjøbenhavnske Apotheker, bestod 1799 med Glans den farmaceutiske Kandidatexamen og fik 1802 kongelig Bevilling til at anlægge et Apothek i Nykjøbing paa Mors. Han benyttede den dog ikke, men købte s. A. det kort i Forvejen oprettede Vesterbros Apothek i Kjøbenhavn ved Hjælp af Laan fra sine Velyndere. Dette Apothek solgte han igjen 1805 efter at have faaet Bevilling som Apotheker paa Frederiks Hospital. Her virkede han en lang Aarrække med megen Iver og Dygtighed og viste overhovedet en varm Interesse for at hæve Farmaciens videnskabelige Niveau. Han syslede stadig med kemiske og botaniske Arbejder og udgav 1823 en omfattende og meget benyttet farmaceutisk Haandbog. 1828 udnævntes han til Examinator ved farmaceutisk Kandidatexamen. Med Direktionen for Frederiks Hospital havde han imidlertid bestandig Rivninger, til sidst kom det til aaben Krig og gjensidig Proces, og 1832 trak han sig tilbage fra sin Stilling som Apotheker mod at erholde en livsvarig Pension af 1000 Rdl. aarlig. 1834 udnævntes han til Assessor pharmaciæ i Sundhedskollegiet med Kancelliraads Rang. 6. Juli 1839 døde han paa en Rejse i Horsens. Sin store Bogsamling testamenterede han til Universitetsbibliotheket. — 1805 havde han ægtet Amalia Christiane Crone (død af Kolera 26. Juli 1853), Datter af Sognepræst til Ullerslev og Flødstrup Hans C.; med hende havde han 14 Børn.

Erslew, Forf. Lex. H. J. Møller, Apotheker J. M. og hans Slægt (1889).

Jul. Petersen.

Møller, Jacob Christian Johan Hendrik Gundelach, 1797—1845, Kirurg, var en Søn af Overtold- og Konsumtionsbetjent Steen Daniel Brochmann M. og Ane Sophie Constantine f. Mertz og fødtes i Aarhus 7. Avg. 1797. 1815 afgik han fra den der-værende Kathedralskole til Universitetet, tog 2. Examen med Udmærkelse, studerede Kirurgi og Medicin og underkastede sig 1821 Examen ved det kirurgiske Akademi, ligeledes med Udmærkelse. Som kirurgisk Kandidat ved Frederiks Hospital vandt G. M. 1824 Universitetets Guldmedaille for Besvarelse af Prisopgaven i Medicin, blev s. A. Reservekirurg ved Hospitalet og tillige ved det kirurgiske Akademi, 1826 Adjunkt ved dette, s. A. Medlem af det medicinske Selskab. 1828—31 foretog han ved det Cappelske Stipendium og Hjælp fra Fonden ad usus publicos en Studierejse, paa hvilken han navnlig under et langt Ophold i Paris dyrkede Studiet af Kirurgi under den berømte Dupuytren samt af pathologisk Anatomi. 1830, endnu før sin Hjemkomst, udnævntes han til Overkirurg ved Frederiks Hospital, 1831 tillige til Professor extraordinarius ved det kirurgiske Akademi, 1833 blev han Medlem af Akademiets Direktion.

I Betragtning af hans lovende Egenskaber, hans for en Dagens dansk Kirurg usædvanlig store Uddannelse, Kundskabsfylde og Erudition kunde man med Grund vente en af ham indledet ny Æra for Kirurgien paa Frederiks Hospital, og han skuffede heller ikke i den følgende Tid de nærede Forhaabninger; men selve hans Debut som Overkirurg var dog kun lidet heldig. Efter knap et Aars Ansættelse paa Hospitalet offentliggjorde han et Skrift: «Det kongl. Frederiks Hospitals kirurgiske Aarbog», hvori han gav en udførlig Redegjørelse for sin Virksomhed — en i og for sig meget prisværdig Bestræbelse, der virkelig betegnede en ny, mere videnskabelig Æra end tidligere. Men Redegjørelsen havde et vist forhastet Præg, viste ingen fuld kirurgisk Modenhed, og de Blottelser, han gav sig i sin Fremstilling, bleve yderst skaanselløst kritiserede af 2 lidt yngre Kirurger og Aspiranter til Overkirurgstillingen, J. C. Bendz og M. Djørup, til hvilke endnu mærkelig nok sluttede sig A. G. Sommer, den Gang kirurgisk Kandidat under selve Aarbogens Forfatter. Disse «tre Lægers» Kritik affødte en hel lille, polemisk og medierende Tidsskriftslitteratur og satte i det hele den lægevidenskabelige Verden i stærk Bevægelse, ligesom deraf resulterede, at M. opgav sin litterære Aarbogsplan og i den følgende Tid kun offentliggjorde korte Oversigter og enkelte kasuistiske Meddelelser fra Hospitalet. Egentlig litterært anlagt var han overhovedet ikke.

I øvrigt skadede dette Uheld ikke kjendelig hans fremtidige Position, der tvært imod efterhaanden blev en overordentlig smuk og paaskjønnet. Vel blev han aldrig nogen talentfuld Operator, og det egentlige Genis Gave var han ikke udstyret med. En vis generende Distraktion var ham ogsaa noget til Hinder. Men ved en stor Udholdenhed, Grundighed og Samvittighedsfuldhed udviklede han sig efterhaanden til at blive en fin og meget anerkjendt Diagnostiker og paa Basis deraf ogsaa en god Therapevt. Ganske særlig Anerkjendelse vandt han som klinisk Lærer. Efter Udlandets Mønster inavgurerede han (1832), hvad man tidligere ikke havde kjendt paa Hospitalets kirurgiske Afdeling, en fuldt organiseret klinisk Undervisning med Prøve i Klinik ved kirurgisk Examen og end videre, hvad heller ikke tidligere havde været Tilfældet, en nøjagtig daglig Journalføring. Overhovedet højnede han meget betydelig vor hjemlige Kirurgis hele videnskabelige Niveau, og end yderligere Respekt og Veneration indgød han efterhaanden sine talrige Disciple og i det hele sine Kolleger og Medborgere ved sin personlige Karakter, sin varme Interesse for de studerende, sin Humanitet og urokkelige Retsfærdighedsfølelse, sin altid med fuld Uafhængighed fastholdte Overbevisning. Han var stærkt berørt af sin Tids Liberalisme og skjulte aldrig sin varme Tilslutning til dens Maximer, uden Hensyn til Misbilligelse og Ubehageligheder fra Regeringens og høje foresattes Side. Et fængslende, afgjort ideelt, Drag i Forbindelse med en vis vemodig Grundstemning hvilede der over hans fine og noble Personlighed, og det er betegnende for ham, at hans raillerende Discipel A. Buntzen kunde give ham Tilnavnet «den vandrende Christus paa Jorden».

Ved det kirurgiske Akademis Sammensmeltning med det medicinske Fakultet 1842 blev han Professor ordinarius i dette og Assessor i Konsistorium, s. A. tillige Medlem af Sundhedskollegiet. Han stod nu paa Højden af sin Popularitet og Anseelse, men samtidig begyndte hans Kræfter at medtages af en snigende, skæbnesvanger Hjærnesygdom. Under en lovende Bedring i hans Svagelighed og som et Udtryk af Taknemmelighed for hans utrættelige Lærervirksomhed foranstaltede de lægevidenskabelige studerende i Sommeren 1843 et Fakkeltog med Taler og Sang til hans Ære under hans Ophold paa Lyststedet «Constantia». Men imod Aarets Slutning tog imidlertid Sygdommen paa ny til, og han maatte opgive hele sin Hospitalsvirksomhed; 1844 erholdt han sin definitive Afsked fra Overkirurgstillingen. Atter gav hans Disciples Taknemmelighed sig

synlige Tegn. Der sattes en Indsamling i Gang til en Hædersgave til ham; men førend denne Plan kunde virkeliggjøres, døde han pludselig 6. Maj 1845, og de indkomne Beløb bleve da anvendte til et Mindesmærke paa hans Grav med Reliefbillede, modelleret af Bissen og rejst 1849. — 1837 havde han ægtet Anna Pouline Christiane Høyer, Datter af Justitsraad, Stiftslandinspektør Poul Henrik H.; hun døde allerede 3. April 1839 uden at efterlade ham Børn, og i sit Testamente bestemte han, at en stor Del af hans Formue (10000 Rdl.) efter hans Søkendes Død skulde som Legat anvendes til bedste for Universitetets lovende kirurgiske studerende og Frederiks Hospitals veltjente Opvarningskoner til lige Deling. Efter hans Broder Kapitajn From Møllers Død er Legatet 1886 traadt i Kraft.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Erslew, Forf. Lex. Dansk Pantheon VIII. Ugeskr. f. Læger 2. R. I, 15; II, 388; III, 165. Bibl. f. Læger XVIII, 434 ff. Maanedsskr. f. Lit. IX, 81 ff. *Jul. Petersen.*

Møller, Jacob Nicolai, † 1862, s. Møller, Nicolaus (ndfr. S. 79).

Møller, Jens, 1779—1833, Theolog, Historiker, Søn af Sognepræst Jochum Christian M. og Christiane Birgitte f. Beeske, er født i Karrebæk Præstegaard 19. Marts 1779. Moderen døde, da han var 5, Faderen, da han var 10 Aar gammel, hvorefter hans Stifmoder, Karen f. Bagger, satte ham i Slagelse Skole. Han paa-skjønnede hele sit Liv igjennem den Undervisning, han her fik af Rektor P. Wøldike, der var den af alle hans Lærere, hvem han skyldte mest. Han dimitteredes til Universitetet 1797. Det var den Gang hans Ønske at blive Skolemand eller at søge Ansættelse i det udenlandske Departement; til Theologien derimod havde han ingen Lyst; Tonen i dannede Kredse var irreligiøs, den Præst, der troede paa Bibelen, ansaas enten for en Hykler eller en Dosmer, og ingen af Delene vilde han være. Han havde desuden faaet en daarlig Religionsundervisning, 6 Lærebøger havde han maattet lære at opremse, uden at nogen af dem havde faaet nogen virkelig Betydning for ham. Men O. Høegh-Guldberg, der var en Slægtning af hans Stifmoder og understøttede hende, ønskede, at han skulde tage theologisk Embedsexamen, og han rettede sig da efter Ønsket og blev Kandidat 1800. Han vaklede en Tid mellem forskellige Standpunkter, i det ogsaa han blændedes af den Kantiske Filosofis Glans, men hans Barndoms kristelige Opdragelse og hans Yndlings-

bog, Doederleins «*Institutio theologiæ Christianæ*», bevarede han for egentlig Vantro.

Men det var ikke Embedsstudiet, der optog hans Tanker, men Æsthetikken. Medens han var Huslærer (1800—2), konkurrerede han tillige med L. S. Platou og A. Oehlenschläger ved Besvarelsen af en Prisopgave: «Var det gavnligt for Nordens skjøne Litteratur, om den gamle nordiske Mythologi blev indført og af vore Digtere i Almindelighed antaget i Steden for den græske?». M., der havde besvaret Spørgsmaalet bejaende, opnaaede dog kun et Accessit. Det følgende Aar, 1802, fik han Universitetets Guldmedaille for en filologisk Afhandling. S. A. ansattes han som Adjunkt i Slagelse, og her vandt han 1806 Videnskabernes Selskabs Guldmedaille for en historisk Afhandling om Misbrugen af den saakaldte pragmatiske Historie. Han havde saaledes tilstrækkelig vist, at han havde mange Kundskaber og forstod at finde Udtryk for sine Tanker, saa det var naturligt, at han fik Ansættelse ved Universitetet. 1808 beskikkedes han til ekstraordinær Professor i Theologi; 1813 blev han ordinær Professor, og s. A. disputerede han for den theologiske Doktorgrad.

M. har selv udtalt, at han ikke nok kan takke Gud, som gav ham den store Lethed til at arbejde, den utrættelige Lyst og Fyrighed til at tænke, tale og skrive. I Virkeligheden er det ogsaa en overordentlig stor Virksomhed, han har udfoldet baade som Universitetslærer og Forfatter. Men det er gaaet ham som saa mange, for hvem Arbejdet faldt let: de have heller ikke ret faaet Øje for Dybden og Vanskeligheden i de Opgaver, der vare stillede dem. Mindst Betydning har maaske hans egentlige Lærervirksomhed. Det var Kirkehistorien, der blev hans Hovedfag, og uagtet hans Foredrag ikke var heldigt, forstod han dog ved sin Livlighed og de talrige Anekdoter, han fortalte, at tiltrække Tilhørerne. Men Overblikket og Fremstillingen af Personernes og Begivenhedernes Betydning for Udviklingen manglede. — Han fik selvfølgelig en Del forskjellige Hverv; saaledes var han Medlem af den 1815 nedsatte Kommission, der reviderede Oversættelsen af det nye Testamente, ligesom han var et virksomt Medlem af Direktionen for Bibelselskabet, og han forsvarede Udbredelsen af Bibler uden nogen tilføjet Forklaring mod de Indvendinger, der fra rationalistisk Side gjordes derimod. Da Kommissionen ikke, som den havde ventet, fik Ordre til ogsaa at revidere det gamle Testamente, oversatte M. i Forening med R. Møller dettes poetiske og profetiske Skrifter

(1828—30). Han var ligeledes Formand for Direktionen for Borgerdydskolen paa Christianshavn, et Hverv, han satte megen Pris paa. Størst Betydning for Kirken fik han dog som Udgiver af «Theologisk Bibliothek» og «Nyt theologisk Bibliothek» (40 Bind, 1811—32). Det indeholdt talrige Oversættelser eller Udtog af tyske Skrifter, men ogsaa mange originale Bidrag, for en stor Del af ham selv. M. var en Fredens Mand, der kun nødig indlod sig i kirkelige Stridigheder. Hans egne theologiske Anskuelser vare kun lidt udprægede; men han lod med stor Liberalitet forskellige Meninger komme til Orde, og han var villig til at anerkjende det gode selv hos Mænd og Retninger, som han ikke sympathiserede med. Saaledes udtalte han 1823 om de Skrifter med herrnhutisk Farve, der udgaves af et Selskab af fynske Præster, at om de end ikke svarede til hans Ideal, saa vare de dog forfattede i en sand kristelig Aand, forstaaelige for Menigmand og i det hele saare hensigtsmæssige. Han holdt sit Tidsskrift uden for den Strid, som Grundtvig vakte, om der end i det vil kunne findes mange Hentydninger til den. Kun da der i tyske Tidsskrifter i Afhandlinger af Rudelbach og Hohlenberg taltes temmelig haanlig om M. saa vel som om hans Kollega P. E. Müller, tog han til Gjenmæle. Rudelbach havde kun givet hans Tidsskrift den meget betingede Ros, «at det ikke var stilet paa at oprykke Kristendommen med Rod». M. derimod hævdede, at man ikke, selv i de første Bind, hvor han indrømmede, at hans Anskuelser endnu havde været vaklende, skulde finde nogen dogmatisk Vildfarelse, som, selv i en strængere Tidsalder end vor, kunde fordre en formelig Tilbagekaldelse. Fra den anden Side bebrejdedes der ham Mangel paa Skarphed og Grundighed i Kritikken ligesom paa Enhed og Konsekvens i de theologiske Synsmaader. Dette var sikkert mere begrundet; men M. kunde dog med rette sige, at han ikke var afvexlende Rationalist og Supranaturalist, fordi han afviste begge Retningers Ensidighed. Han gjorde kun Fordring paa at gjælde for en bibelsk Theolog eller, hvis man heller vilde bruge Skolesproget, en rationel Supranaturalist. I den samme Artikel, hvor han saaledes forsvarede sig selv («Nyt theol. Bibl». XV, 1829), udtalte han sig ikke blot om Grundtvig, men ogsaa om Lindberg med en Aerkjendelse, der i disse Stridens Aar sjælden hørtes fra deres Modstandere. Da Visbye i sin Strid med Lindberg 1831 søgte at erhverve en Udtalelse fra det theologiske Fakultet i Kjøbenhavn om sin Retroenhed, var det M.s Vægning ved at tiltræde en saadan, der gjorde

det nødvendigt for ham at søge den i Kiel. Det har utvivlsomt haft ikke ringe Betydning, at det mest udbredte theologiske Tidsskrift indtog saa fredelig en Holdning.

Størst Betydning har dog M. som Historiker og især som Biograf, dels af Kirkens Mænd, Biskop Balle, C. Bastholm, N. Hemmingsen, J. Brochmand, H. Svane, E. Pontoppidan o. fl., dels af Mænd, der tilhøre Profanhistorien («Mindeskrift over Dan. Rantzau», «H. Grams Levned og Fortjenester», Bidrag til Frederik IV's Privat-historie, «Dronning Anna Sophies Liv og Levned» m. m.). Disse Biografier udkom dels i Tidsskrifter, der redigeredes af andre, dels i dem, han selv udgav, foruden de alt nævnte: «Historisk Kalender» (I—III, 1814—17, sammen med Engelstoft), «Tidsskrift for Kirke og Theologi» (I—IV, 1832—34) og især «Mnemosyne eller Samling af fædrenelandske Minder og Skildringer» (I—IV, 1830—33). I de 3 sidste Bind af dette har han meddelt talrige, for en stor Del fra Gehejmearkivet hentede Oplysninger om Christian VI og hans Mænd i den Hensigt at rette det falske Billede, som N. D. Riegels og Kong Frederik II af Preussen havde givet af den nævnte Konge. Det er kun en Materialsamling, her meddeles, og det er ikke vanskeligt at paavise, at M. ofte har ladet det mangle paa Kritik, og at den Lethed, hvormed han arbejdede, kunde udarte til Løshed; men ikke blot ere hans Samlinger blevne Grundlaget for alle senere Bearbejdelser af Christian VI's Historie, men Eftertiden har i det hele kun haft lidt at rette paa det Billede af ham, som M. stiller os for Øje. — Det er sagt og kan siges med rette, at M.s Smag og æsthetiske Sans er usikker, og at der er noget selv for hans Tid gammeldags ved hans Fremstilling. Hans historiske Arbejder have ogsaa en bestemt patriotisk Hensigt: de skulle tjene til hans Fædrelands Forherligelse. Men ikke desto mindre betegne de et stort Fremskridt fra den rationalistiske Historieskrivning; han anlægger ikke sin egen Tids Begreber og Moral som Maalestok paa Fortidens Mænd, men stræber at opfatte og fremstille dem i Sammenhæng med deres Tid. Det maa vel anses som en Betingelse for at kunne skrive en Biografi, at Forfatteren føler Sympathi for den Mand, der er Gjenstand for den. Dette gjør M. i høj Grad; det er hans Glæde at kunne fremhæve de gode Sider og at kunne retfærdiggjøre dem, om hvem der tidligere er bleven fældet uretfærdige Domme; men paa den anden Side gaar han ogsaa let hen over Skyggesiderne; hans Billeder blive for lyse og mangle derfor det fulde Liv, det rette Virkelighedspræg. Men ikke desto

mindre have de bidraget overordentlig meget til at vække historisk Interesse hos Samtiden. Han har rejst mange af Danmarks betydelige Mænd baade fra ældre og nyere Tid Minder, uden hvilke deres Eftermæle vilde have staaet utydeligt og udvisket, og han skrev ikke blot for Videnskabsmændene, men hans Biografier meddeltes i en for alle dannede let læselig Form. Nu søges de næppe mere af den store Læsekreds; men der er ikke mange af dem, der have beskæftiget sig med Danmarks Historie i Tiden efter Reformationen, der ikke staa i Gjæld til ham.

Endnu skal det bemærkes, at M. bevarede sin Ungdoms Interesse for Litteraturen i Almindelighed. Han redigerede «Dansk Litteraturtidende» 1830—33; men han havde i Aarene 1811—18 næsten været dens eneste æsthetiske Recensent, foruden at han anmeldte mange andre Bøger. Han optraadte ogsaa selv som Digter med «Bidrag til en dansk historisk Anthologi» (i «Mnemosyne» I); men disse kunne ikke kaldes vellykkede.

M., som 1813 optoges i det kongl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog og 1814 i Videnskabernes Selskab, og som 2 Gange (1822—23 og 1832—33) beklædte Værdigheden som Universitetets Rektor, ægtede 1803 Abel Sophie Lund (f. 1783 † 1823), Datter af Kjøbmand Jonas L. i Slagelse, og efter hendes Død 1825 Sophie Christine Kellermann (f. 1803), Datter af Justitsraad, Amtsskriver og Toldforvalter Peter Joh. Wilh. K. i Neumünster. Hun overlevede ham længe. Han døde 25. Nov. 1833.

Erslew, Forf. Lex. Kirkehist. Saml. 4. R. IV, 246 ff. Steenstrup, Historie-skrivningen i Danm. i d. 19. Aarh. S. 132 ff. L. Koch.

Møller, Jens, 1786—1863, Præst, Søn af Kjøbmand Erik M. († 1822) og Louise Lauridsdatter, er født i København 29. Avg. 1786. Han blev dimitteret fra Borgerdydskolen i København 1802 og tog theologisk Embedsexamen 1807, blev 1813 Kapellan hos Amtsprovsten for Hindborg m. fl. Herreder A. P. Bregendahl i Skive-Resen, 1821 Sognepræst for Grinderslev og Grønning i Viborg Stift, hvortil 1824 Tise Sogn lagdes, 1834 tillige Provst for Salling og Fjends Herreder. 1842—51 var han Medlem af Viborg Amdsraad, 1844 og 46 kongevalgt Medlem af den jyske Stænderforsamling. Han ægtede 1816 Cecilie Giessing Leth (f. 1799 † 1873), Datter af Amtsprovst Jens Høyer L. i Skive (X, 234). Han døde 12. Juni 1863. — Han udgav 1820 «Haandbog for Præsten som gejstlig og verdslig Embedsmand». Skriftet fik en haard Medfart

af Kolderup-Rosenvinge, der kalder det «et fragmentarisk Agregat af nyere Lovbestemmelser, der ikke have anden indvortes Forbindelse end den, at de angaa samme Gjenstand og udvortes ere sammenknyttede ved Inddelinger og Overskrifter, der ikke sjældent ere upassende og ikke svare til Indholdet. Paa den Maade faar Læseren lige saa lidt nogen klar Oversigt over Præstens Embedsstilling i Almindelighed som fuldstændig Kundskab om de forskjellige Forretninger, Præsten har at udføre» (Maanedsskr. f. Lit. VII, 314). Det er ogsaa vist nok, at Ordningen var uheldig, ligesom der var Fejl i Enkelthederne; men Bogen afhjalp, som den var, et Savn i Gejstligheden. Under lidt forandret Titel udkom 1834 2. og 1842—43 3. Oplag. Til den sidste Udgave, der var i 2 Bind, føjedes 1851—57 et 3. og 4. Bind. Hans ovennævnte Søn E. H. M. udgav den 1867 og 79 i helt omarbejdet Skikkelse. — M. har foruden nogle gejstlige Taler udgivet «Forsøg til en økonomisk-statistisk Beskrivelse over Danmarks gejstlige Embeder», der ikke blev fuldendt (8 Hæfter, 1835—44). Sønnen har sat ham et smukt Minde i «Den gamle Præstegaard».

Erslew, Forf. Lex.

L. Koch.

Møller, Jens Bertel, 1754—1825, Rektor, blev født 26. Dec. 1754 i Slagelse, hvor hans Fader, Andreas M. († 1766), var Raadmand, Byskriver og Postmester. 1771 blev han dimitteret fra Slagelse Skole og var derefter i 9 Aar Huslærer. Efter at være kommen tilbage til Kjøbenhavn ernærede han sig først ved Privatundervisning, men blev 1787 Førstelærer ved den da oprettede Borgerdydskole i Kjøbenhavn. M. vandt Anseelse som en dygtig Skolemand og dimitterede i alt 175 Studenter fra Skolen. 1806 blev han Rektor ved Latinskolen i Helsingør, 1815 Professor; han døde ugift 23. Avg. 1825. M. var munter og jovial, en yndet Selskabsmand og en vældig Jæger.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26. Molbech, Hist.-biogr. Saml. S. 221 ff. Vor Ungdom 1883, S. 134 ff. Hundrup, Lærerstanden ved Helsingørs lærde Skole S. 13 f. Lund, Borgerdydsskolen i Kbhvn. 1787—1887 S. 60 ff. 94 ff.

S. B. Thrige.

Møller, Jens Peter, 1783—1854, Landskabsmaler, var født i Faaborg 5. Okt. 1783 og var Søn af Pottemager Peder Larsen M. og Jacobine f. Due; men han blev opdragen i Ekernførde hos en Slægtning, Toldforvalter Hansen. Han blev Malersvend i Slesvig og kom derefter til Kjøbenhavn 1803 samtidig med Eckersberg,

med hvem han sluttede et varigt Venskab. I Akademiet vandt han den mindre Sølvmedaille og var først Elev af Abildgaard, senere af Lorentzen, hos hvem han lagde sig efter Landskabsmaleri. Prins Christian (VIII) tog sig af ham, og et af hans første Landskaber (1810) var et Parti af Sorgenfri, hvor man i Forgrunden saa Prinsen selv med 2 Damer. Samtidig havde han bestemt sig for at lære at restavrere Malerier, og det var for at uddanne sig heri, at han i 1810 fik Rejsestipendium af Fonden ad usus publicos, til Dels ved Prinsens Støtte.

Da Forholdene i Brüssel ikke tilfredsstillede ham, tog han til Paris, hvor han atter mødtes med Eckersberg og boede sammen med ham til 1813, da denne rejste til Rom og M. ikke længe efter hjem. I Paris havde han dels studeret sit tekniske Fag, dels gjort Landskabsstudier efter Naturen og ved at kopiere f. Ex. Claude Lorrain og Pijnacker. Akademiet agreerede ham paa hans fremlagte Arbejder, og efter Opgaven «et sjællandsk Landskab» malede han derefter «Parti fra Vordingborg med Udsigt over Møen», paa hvilket han 1815 blev akademisk Medlem. Allerede fra 1814 havde han været ansat som Konservator ved den kongl. Malerisamling og var i nogle Aar Tegnælærer for Søkadetterne. Fra 1841 havde han tillige Tilsynet med Malerierne paa de kongl. Slotte. Hans Eftersyn af en stor Del af Malerisamlingens Billeder var ikke altid heldigt, i det han, hvad enten det skyldtes hans Skole eller var ejendommeligt for ham selv, malede for meget i Billederne. Dog fik han 1842 Medaillen Ingenio et arte for en vanskelig Restavration af Dronning Caroline Amalies Portræt. Fra 1834 var han ogsaa Konservator (Inspektør) ved Grev Moltkes Malerisamling.

Som Landskabsmaler forstod han at finde smukke Motiver baade i Udlandet, f. Ex. Tyrol og Schweits, og i Hjemmet, men hans konventionelle Behandling, især af Løvet, skadede tit Virkningen af et Billedes smukke Linjer og heldige Belysning. Til Christiansborg Slot malede han 4 store Landskaber fra Schweits og Tyrol, hvori de 4 Dagstider vare fremstillede. Den kongl. Malerisamling ejer 8 Billeder af ham, hvoraf «Wetterhorn» og «Vejen ved Hammermøllen» (nu paa Kronborg) ere de vigtigste. M. var en samvittighedsfuld Lærer for de yngre Landskabsmalere; han fik ved Akademiet indført Pengepræmier i Landskabsfaget, og han overraskede Datiden ved i sine ældre Aar, maaske paavirket af den Skole af yngre Landskabsmalere, der fra hans Vejledning havde søgt ud i den frie Natur, selv at studere Jyllands ejendom-

melige Hede- og Klitnatur paa første Haand og med en Friskhed og Naturlighed i Fremstillingen, hvortil han, efter selve Tidens Krav, ikke havde vovet sig i sin Ungdoms efter Atelierets Regler udførte Arbejder.

M. havde 1814 ægtet sin Plejesøster Anna Cathrine Margrethe Haase (f. 1788), Datter af Kirurg Siegfried Christoph Andreas H. og Charlotte Amalie f. Brummerstädt. Han havde Professor- og senere Justitsraadstitel og døde 29. Sept. 1854, medens hans Enke overlevede ham til 1877.

Weilbach, *Nyt Kunstnerlex.*

Ph. Weilbach.

Møller, Joachim Christian, 1812—79, Præst, Søn af ovennævnte Professor Jens M. († 1833), er født i Kjøbenhavn 19. April 1812, blev 1830 Student fra Vordingborg Skole, tog 1836 theologisk Embedsexamen, blev Alumnus paa Valkendorfs Kollegium og Lærer ved Efterslægtselskabets Skole, indtil han 1848 blev Kateket i Nyborg. 1853 blev han Sognepræst for Olsker og Allinge paa Bornholm, 1857 for Vejlby og Homaa i Aarhus Stift og 1865 for Aarby paa Sjælland. Han tog sin Afsked 1878 og døde 17. Febr. 1879. Han ægtede 1. (1844) Georgine Christiane Paulia Boethe (f. 1815 † 1845); 2. (1848) Carolina Gustafva Borgstrøm (f. 1817). — Han har udgivet en Del spredte Digte, nogle Opbyggelsesskrifter og talrige Oversættelser af theologiske og æsthetiske Skrifter.

Erslew, *Forf. Lex.* Elvius, *Danmarks Præstehist.* 1869—84 S. 28.

L. Koch.

Møller, Johan Christian, f. 1835, Læge. M. fødtes i Kjøbenhavn 13. Juni 1835 og er en Søn af Portrætmaler Johan Frederik M. og Emilie Albertine f. Martens. Han dimitteredes fra Metropolitanskolen 1853 og tog Lægeexamen 1860. Efter i 2 Aar at have været Kandidat paa Frederiks Hospital traadte han 1862 ind i Armeen som Underlæge. Under Krigen 1864 fungerede han som Overlæge ved et Regiment og ved Lasaretter. 1867 blev han i Følge den nye Hærlov udnævnt til Korpslæge, 1878 til Overlæge. 1880—85 var han adjungeret den daværende Stabslæge Salomon, efter hvis Død (1885) han blev udnævnt til Stabslæge og Chef for Hærens Lægekorps (fra 1895 Generallæge). Siden 1877 har han fungeret som fast Censor ved Lægeexamen, siden 1885 har han været Medlem af Centralkomiteen og af Sundhedskollegiet. 1892 blev han Kommandør af Danebrog.

I videnskabelig Henseende har han navnlig beskæftiget sig

med den medicinske Statistik, assisterede paa dette særlige Omraade i en Aarrække, Dekanatssekretæren i Sundhedskollegiet Th. Bricka og var dennes Efterfølger i Stillingen 1879—82. 1871 blev han Medlem af Kommissionen for en bedre Ordning af den danske Medicinalstatistik. 1877—78 var han lægekyndig Assistent ved det statistiske Bureau. Hans vigtigste litterære Arbejder høre mere eller mindre ind under Statistikens Omraade («Sundhedskollegiets Aarsberetninger»). Ved Siden deraf har han efter Anmodning fra den almindelige danske Lægeforening udgivet en Fortsættelse af Uldalls civile Medicinallovgivning fra 1873—89. Han er Medlem af den 1893 nedsatte permanente Farmakopékommission. 1894 erholdt han Æresdoktorgraden af Københavns Universitets medicinske Fakultet. — 1877 ægtede han Christiane Frederikke Octavia Steenberg, Datter af Toldkontrollør F. S.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. Univ. Progr. ved Re-formationsfesten 1894. *Jul. Petersen.*

Møller, Johannes (ell. Johan), † 1725, s. Møller (XI, 369).

Møller, Johannes, † 1796, s. Møller, Hans (ovfr. S. 58).

Møller (Müller), Johannes Ludvig Heinrich, 1814—85, Miniaturmaler, var født i Lybek 8. Okt. 1814. J. M. havde faaet sin Uddannelse i København, men rejste i 1841 til Paris for at fuldende Værket. Der fik han 1844 det franske Kunstakademis Guldmedaille for Portrætter af sine Forældre og malede Kong Ludvig Philip. Under et Ophold i København s. A. blev han agreeret og senere naturaliseret, hvorefter Akademiet s. A. optog ham til Medlem paa et Portræt af Christian VIII i Datidens sirlige, men noget brogede Stil for Miniaturmalerier. Samtidig blev han Hofminiaturmaler, men rejste snart efter til Paris. I Danmark var han paa ny i Vinteren 1847—48, tog saa til Stockholm og der fra til London, hvor han forblev bosat til sin Død i Nov. 1885. Dog var han 1860 i St. Petersburg og malede hele den kejserlige Familie. Han var den sidste, der havde et betydeligere Navn som Miniaturmaler. — M. havde i 1841 ægtet Eline Sophie Schou (f. 1814 † 1878), Datter af Hospitalforstander i Aalborg Hans S. og Ellen f. Winther.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Møller, Jørgen, 1678, s. Møller, Georg (ovfr. S. 56).

Møller, Lars Otto, f. 1831, Præst. Otto M. er Søn af den lærde Præst Hans Larsen M. (f. 1797 † 1870) og Sidse Marie f. Lang. Han blev født 20. Febr. 1831 i Taarup Sogn mellem Viborg og Skive og kom, efter Undervisning hjemme, i Horsens Skole, fra hvilken han dimitteredes 1852. 1858 blev han theologisk Kandidat og 2 Aar efter Kapellan hos Faderen, der da var Sognepræst i Gylling, Hads Herred, Aarhus Amt. Efter Faderens Død blev han selv Sognepræst i Gylling, og der har han siden levet et ualmindelig stille og tilbagetrukket Liv. Men en stor Del af Danmarks Præster har opsøgt ham i hans Præstegaard, og gennem talrige Skrifter, der have vundet en vid Udbredelse, har han øvet en ikke ringe Indflydelse paa forskellige Kredse af den danske Folkekirke.

«Til Alvor i Skole og Folkeliv» — saaledes lyder Titelen paa en Samling af hans Højskoleforedrag, og disse Ord kunne staa som Motto over hans Livsgjerning. Han er udgaaet fra Grundtvig, og mange af Grundtvigs Tanker have i ham fundet en skarpsindig og veltalende Forsvarer. Faa have dog paa den anden Side med saamegen Kraft og saa stor Myndighed sagt Venerne Sandheden, naar det tilsyneladende bristede paa Alvor under deres Arbejde i Kirke, Skole og Folkeliv; han har altid set med sine egne Øjne, og han har aldrig været bange for at gøre Indsigelse mod sine Venners Ensidigheder, Overdrivelser og Udskejelser. 1866 udgav han «Smaa-bidrag til at oplyse den kirkelige Anskuelses Berettigelse»; hertil sluttede sig de 2 ejendommelige Skrifter: «Det faldne Menneskes Gjenfødelse og Fornyelse ved Daab og Nadver» (1870; 2. Opl. 1872) og «Det gjenoprejste Menneskes Tjeneste i Ordets Forkyndelse og Bekjendelse» (1877), der supplere hinanden og ere et ret betydeligt Bidrag til den grundtvigske Dogmatik. I det tankevægtige og lærde Skrift: «Gjenløsningen eller Jesu Christi Liv, Død og Opstandelse til Verdens Frelse, forsøgt fremstillet i Sammenhæng» (1884) — hvortil han senere føjede: «Om vor Frelse fra det onde» (1888) — har han rettet en skarp Kritik imod den gængse kirkelige Forsoningslære, som blandt andre kaldte Præsterne A. Leth og V. Birkedal frem til Modsigelse. I «Lyst Syn og Bibelstorm» (1887) manede han visse Fraktioner af den grundtvigske Kreds til Alvor og Selvbesindelse, og i «Guds sanddru, forstaaelige og evige Ord» (1896) gav han Bidrag til den kirkelige Anskuelses Selvkritik. Men han har ogsaa vendt sine Vaaben mod dem, der staa udenfor. I «Til Forstaaelse og Bedømmelse af Nutidens Fritænkeri»

(1881) rettede han et djærvt Angreb paa den fritænkerneske Propaganda, der den Gang fristede mange af Grundtvigs yngre Disciple til en falsk Alliance, og til denne Bog knyttede sig senere, som positive Supplementer, de populærfilosofiske Smaaskrifter: «Den kristelige Vished eller Troens fulde Forvisning» (1892) og «Noget om Determinisme og Frihed» (1893). Desuden har han i 2 Gange 7 Skærtorsdagsprædikener («Den hellige Nadver, belyst fra forskjelligt Synspunkt», 1872, og «Over Herrens Bord», 1883) og i 7 Taler fra Bebudelsesdagen («Jomfru Maria», 1879) aflagt Vidnesbyrd om den fængslende Magt, han ejer som Ordets Forkynder, og i nogle større og mindre exegetiske Skrifter («Den evangeliske Historie eller Herrens Liv paa Jorden» 1879, 2. Opl. 1892; «Om Forstaaelsen af nogle Bibelord», 1886, og «Forsøg til en kort Forklaring over St. Johannes' Aabenbaring», 1889) har han vist, med hvilken Selvstændighed og Friskhed han har fordybet sig i den hellige Skrift.

Skolen og dens Gjerning har han altid omfattet med særlig Interesse. I tidligere Aar holdt han ofte Foredrag paa Gjedved Seminarium og Testrup Højskole; flere af hans ejendommeligste litterære Arbejder kom frem ved saadanne Lejligheder. Naar han stod over for Lærerne, paatalte han med Fynd og Kraft alle Misforstaaelser og Misvisninger paa den grundtvigske Skoles Omraade («Skolegjerning, 3 Foredrag ved given Lejlighed», 1872; «Gudstjeneste i Skolen», 1873; «Til Alvor i Skole og Folkeliv», 1876); men Grundtvigs Tanke om «Højskolen i Soer» har i ham fundet en energisk Forsvarer («Den danske Højskole i Sorø, betragtet som en dansk Velfærdssag», 1878). Da Politikken bjærgtog mange af Grundtvigs Disciple, mødte han gjentagne Gange med indtrængende Formaninger («Politik og Kristendom», 1873; «Om Flertalsregimente, nogle kun for Kristne forstaaelige Overvejelser», 1883), og da en Del af den grundtvigske Kreds sværmede for et ubegrænset folkeligt Selvstyre, hævdede han, at Kongedømmet efter al Sandsynlighed er det sidste Bulværk mod den truende Opløsning af Samfundet og det sidste Stykke af det, der efter Apostelen Paulus' Ord «holder igjen».

Den sønderjyske Sag har altid i M. haft en varm Ven, og i flere Aar var han den bedste Kraft i «Nordslesvigsk Søndagsblad». Senere har han i en lang Aarrække sendt Ballings «Vægteren» større og mindre Afhandlinger om kirkelige og folkelige Æmner. I hele hans Forfatterskab fremtræder der en ejendommelig udrustet Personlighed, som har skarpe Kanter, og som, i Steden for at

skjule disse, med Forkjærlighed lader dem træde frem, navnlig ved ret hvasse Domme. De fleste af hans rige Gaver have givet sig Vidnesbyrd i hans Skrifter; en, og maaske ikke den ringeste, hans ualmindelige Tegnentalent, er kun kjendt af hans nærmere Kreds.

14. Okt. 1868 ægtede han Johanne Frederikke Holm, Datter af Claus H., Sognepræst til Udby i Fyn, og Elisabeth f. Regensdorff.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 168 f.

Fr. Nielsen.

Møller, Ludvig Christian Thuerecht, 1817—90, Malermester, er født 23. April 1817 i Starup, hvor Faderen, Jens M., var Lærer. Han kom i Malerlære i Kjøbenhavn og kom som Svend i Slutningen af Trediverne til Roskilde, hvor han 1841 tog Borgerskab og lidt efter lidt arbejdede sig op til en anset Stilling. Ved Siden af sin Virksomhed som Maler fabrikerede han Cementvarer, navnlig Gravmonumenter. Desuden var han en dygtig Tegnslærer ved Kathedralskolen og arbejdede med Alvor for Haandværkerstandens Udvikling. 1868—78 var han Formand for Roskilde Borger- og Haandværkerforening, der 1885 udnævnte ham til Æresmedlem. Som Byraadsmedlem — hvad han var fra 1864 — virkede han bl. a. for Byens tekniske Skole, for hvilken han blev Formand 1886. Da Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk stiftedes i 1879, blev han strax dens Næstformand og var det til sin Død, 16. Marts 1890. — 2. Avg. 1843 ægtede han Juliane Christine Theill (f. 12. Nov. 1811 † 16. Sept. 1876), Datter af Branddirektør, Justitsraad Adolph T. i Svendborg.

Roskilde Avis 18. Marts 1890. N. Davidsen, Borger- og Haandværkerforeningen i Roskilde.

C. Nyrop.

Møller, Malthé Christian, 1771—1834, Litterat, Søn af Toldkontrollør Peder M. († 1790) og Ulrica Elisabeth f. Bruun, er født i Helsingør 24. Nov. 1771 og blev dimitteret fra sin Fødebys Skole 1788. Han studerede Theologi; men 1792 forlod han Kjøbenhavn og gik til Göttingen for at undgaa sine paarørendes Bebrejdelser, fordi han ikke tog Examen. Der fra gik han til Jena, hvorfra han 1795—97 anonymt udgav «Repertorium for Fædrelandets Religionslærere», 5 Hæfter, der skaffede ham en lige saa stor som kortvarig Berømmelse. Skriftet blev ved R. Nyerups Hjælp trykt i Kjøbenhavn. Dets Hensigt var at gjøre Theologerne bekendt med Kant, ved hvem Filosofien var bleven «Videnskabernes Videnskab». Uagtet det er et meget tarveligt Bekjendtskab med Kant, der kan gjøres

ved Hjælp af Repertoriet, fik det dog i denne Henseende en Betydning, i det den Mand i Danmark, der har gjort det dybeste Studium af «den store Königsberger-vise», A. S. Ørsted, her første Gang synes at være bleven opmærksom paa ham. Men for de flestes Vedkommende var det andre Sider i disse Hæfter, der vakte Opsigt. Forfatteren udgav sig for Præst, talte om, hvorledes han for Sandhedens Skyld var bleven «miskjendt og forhadet og forfulgt af odium theologicum i den Kreds, hvori han levede; derfor svandt hans Livs fejreste Dage i Kummer». Dertil kom, at forskellige Præster, paa hvis Liv han mente der var noget at udsætte, paa mere eller mindre tydelig Maade omtaltes. Tiden var skrivelysten, og i forskellige Tidsskrifter fremkom der Afhandlinger for og mod Repertoriet. Biskop Balle, hvem det i øvrigt roste, fik en anonym Opfordring til at faa Udgiveren straffet, hvis han virkelig var Præst. Han skrev og offentliggjorde ogsaa en Indstilling til Kancelliet, men kun for at forhindre, at en saadan Forholdsregel toges, hvis den, som det sagdes, var paataenkt. Da M. opgav sin Anonymitet, tabte Repertoriet sin Interesse.

Nogle Breve, han har skrevet til R. Nyerup, vise, at M. i disse Aar har været nær ved Sindssyge. Han troede sig kaldet til at reformere Verden, men ogsaa, at denne ikke tænkte paa andet end at forhindre ham fra at udføre dette. Bogtrykkeren fylder «af Ondskab» Repertoriet med Trykfejl. Biskop og Kancelli efterstræbe ham, hans Breve blive aabnede, Forfatterne bagvaske ham m. m. Men netop fordi han virkelig troede dette, gjorde hans Udtalelser Indtryk, indtil det opdagedes, at det hele var en forstyrret Fantasis Indbildninger. Lige saa usandfærdig er han i de Oplysninger, han giver om sine Forhold i Tyskland, hvor han paastaar, at han kunde blive Dr. theol. og Professor, naar han vilde sværge paa Konkordieformelen. Han synes dog at være bleven Magister, i det mindste kalder Balle ham saaledes. 1798 sad han i Karcen for Gjæld.

Naar han kom hjem, vides ikke. Endnu 1805.—6 viser et Sammenstød med Balle, at han ikke har forandret sig synderlig. Han levede af litterært Arbejde, udgav en Mængde Oversættelser, redigerede 1808 et Ugeskrift, «Fortid og Nutid», 1817—18 «Dagsposten» og 1829—34 «Den danske Statstidende» («Berlingske Tidende»). I disse Blade findes der intet Spor af Repertoriets Anskuelser. Der siges, at han ansaa dette for et mislykket Arbejde, som han ikke gjerne omtalte. — 1813 erhvervede han Tilladelse

til i Steden for at underkaste sig theologisk Embedsexamen at disputere; men Tilladelsen blev ikke benyttet. Hele hans Liv, i det mindste i hans yngre Aar, bestod af Tilløb, uden at han gjorde Alvor af at springe, og Forsæt, som aldrig bleve udførte. — Han døde ugift i Kjøbenhavn 22. Juli 1834.

B. Smith, Til Belysn. af lit. Personer og Forhold S. 235 ff. Hist. Tidsskr. 5. R. II, 85 ff. Erslew, Forf. Lex. *L. Koch.*

Møller, Martin Thomas Hermann, f. 1850, Sprogforsker. Herm. M. er født 13. Jan. 1850 i Hjerpsted, Tønder Amt, og Søn af Sognepræst der (senere paa Sild) Jens Georg Marius M. (f. 1816, † 1891 som Præst i Kjettinge paa Als) og Ida Margaretha f. Komtesse Knuth. Han blev Student fra Flensborg Latin- og Realskole 1867 og studerede derefter klassisk Filologi og Historie, først i Kiel (1867—68), dernæst (1868—72) i Leipzig, München og Berlin. I Foraaret 1870 foretog han en Rejse til Italien og Østerrig. Imidlertid førtes han, særlig dreven af den fra hans Hjemstavn medbragte Interesse for det frisiske Sprog, fra den klassiske Filologi mere og mere over til den germanske og studerede da dette Fag i Breslau 1874—75. 1875 tog han i Leipzig den filosofiske Doktorgrad og virkede derefter fra 1878 som Privatdocent i sammenlignende Sprogvidenskab og germanske Sprog ved Kiels Universitet, indtil han 1883 ansattes som normeret Docent i tysk Sprog og Litteratur ved Kjøbenhavns Universitet. 1888 udnævntes han til ordinær Professor i germansk Filologi. 1892 blev han Medlem af Videnskabernes Selskab.

M.s altid strængt methodiske Arbejder — der med faa Undtagelser ere skrevne paa Tysk og for en stor Del spredte i forskellige periodiske Skrifter — ere rige paa nye Synspunkter og have paa ikke faa Omraader givet vægtige og skarpsindige Indlæg til Løsningen af forskellige Problemer. De Æmner, han her ligesom i sine Forelæsninger med Forkjærlighed behandler, vedrøre dels den sammenlignende Sprogvidenskab med særligt Hensyn til de germanske Sprogs Historie, dels det germanske, især oldengelske og tyske, Folkeepos, dels de germanske Stammers Oldhistorie. En udførlig Fremstilling af det frisiske, særlig nordfrisike, Sprogs Grammatik, hvormed han i mange Aar har syslet, imødeses endnu med Forventning. — 2. Juli 1884 ægtede han Sophie Elisabeth Juliane Mylord (f. 21. Dec. 1851), Datter af Godsejer Josias Wilh. M. og Elise Gustave f. Komtesse Knuth.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. A. Hinrichsen, Das litterar. Deutschland (1887) S. 408 f. *Vilh. Thomsen.*

Møller, Nicolaus, 1733—~~a.~~ 1806, Bogtrykker, er født 3. Febr. 1733 og Søn af Bogtrykker i Viborg Andreas Madsen M. og Hede-
vig f. Fortmann. Efter Faderens tidlige Død ægtede Moderen (1742)
Christoph Georg Glasing, Bogtrykker i Kjøbenhavn, hos hvem Sønnen
blev oplært, og hvis Bogtrykkeri han først forestod for Moderen,
da hun anden Gang var bleven Enke, og efter hendes Død (1758)
overtog. Under ham gik Virksomheden stærkt frem. Hans Bog-
trykkeri er 1776, med 19 Arbejdere, Kjøbenhavns største og mest
ansete. M.s «Kunstnerduelighed» roses af R. Nyerup, og Joh. Cl.
Tode kalder ham «en Ære for Bogtrykkerkunsten». 1765 bliver
han Hofbogtrykker. Hans Fremgang standsedes imidlertid ved
Kjøbenhavns Brand 1795, der fortærede hans Bogtrykkeri. 1797
kjøbte han et andet (F. W. Thieles), og nu er han sammen med
sin Søn Ernst Andreas Hartvig M., der for øvrigt blev Hofbog-
trykker som Faderen (1789) og desuden Universitetsbogtrykker (1800).
Fader og Søn ere imidlertid nu ikke alene Bogtrykkere, men ogsaa
Klasselotterikollektører. M. ^{døde 26. 1806} (staar sidste Gang som Hofbogtrykker
i Statskalenderen for 1806 og er altsaa formentlig død i dette Aar.)—
20. Sept. 1758 ægtede han Catharina Wendelia Berling (f. 26. Jan.
1735 † i Marts 1794), Datter af Bogtrykker Ernst Heinr. B. (II, 130)
og Cecilie Cathrine f. Godiche.

Nyrop, Den danske Boghandels Hist. Skand. Bogtr.-Tid. 1874 og 1875.

C. Nyrop.

Møller, Nicolaus, 1777—1862, Filosof og Konvertit, døbt
med Fornavnene Jacob Nicolai, blev født paa Gaarden Aakre i
Gjerpen 13. Febr. 1777; hans Fader var ovennævnte Landfysikus
Hans M. Den første Undervisning fik M. i Hjemmet, men 1791
kom han som Student til Kjøbenhavn; 1795 underkastede han sig
den juridiske Embedsexamen. Derpaa rejste han (1797) til Berlin
for at studere Geologi og Mineralogi, og sammen med sin Lands-
mand Henrik Steffens kom han til Freiberg for at høre den be-
rømte Neptunist A. G. Werner. Under Samlivet med Steffens fik
hans naturfilosofiske Interesser Overvægten over de naturviden-
skabelige, og han følte sig i høj Grad tiltalt af Schellings Filosofi.
Et af hans første trykte Arbejder var et Bidrag til Schellings «Neue
Zeitschrift f. spekulative Physik» (1802). Som Schellingianer traadte
han i Forhold til Romantikerne, navnlig til Fr. L. Stolberg og Tieck,
og under den romantiske Paavirkning blev hans tidligere ivrige
Protestantisme fordunklet af romersk-katholske Sympathier. Den

afgjørende Krise kom, da han 1803 laa syg i Hamborg, hvor han blev plejet af Tiecks Svigerinde Charlotte Elisabeth Alberti, en Datter af Lessings Kampfælle i Striden med M. Goeze, Præsten A. Da han var bleven rask, traadte han (27. Jan. 1804) sammen med Charlotte Alberti, som s. A. blev hans Hustru, i det østerrigske Gesandtskabskapel i Hamborg over til Romerkirken, og efter sin Konversion kaldte han sig Nicolaus M. Da det store Skridt var gjort, rejste han til Münster, hvor han fandt Optagelse i Fyrstinde Gallitzins Kreds, navnlig hos Stolberg, som 3 Aar i Forvejen selv havde afsvoret sin Protestantisme; en Tid lang levede han som Forpagter paa en Bondegaard i Angermünde, sysselsat med Studier. Stolberg søgte at tilskynde ham til at skrive et historisk Arbejde om Jesu Christi Religion; men M. var Filosof, ikke Historiker, og Stolberg maatte derfor selv løse den Opgave, han havde tiltænkt Vennen. 1810, da Kredsen i Münster var i Færd med at splittes ad, blev M. Bestyrer af et Klostergoods ved Würzburg, og 1812 kom han til Nürnberg som Lærer ved Gymnasiet, der den Gang havde Hegel til Rektor. Hans Indtægter vare dog her saa smaa, at han kort efter tog imod en Stilling som Hovmester for den unge bøhmiske Grev Kinsky, og en Tid levede han da i Prag. Senere kom han til Dresden, hvor hans Svoger Tieck var Midtpunktet i en Kreds af Romantikere, men ogsaa der havde han Vanskelighed ved at tjene det daglige Brød. 1822 flyttede han til Wien, der ligeledes var en Rede for Romantikere. I et Par Aar var han Lærer ved Konvertiten Klinkowstrøms katholske Institut, senere forestod han et Pensionat for unge Adelsmænd, hvor blandt andre Grev Ludvig Batthyani i nogle Aar havde sit Hjem. For sin Søns Fremtids Skyld forlod han imidlertid 1826 Wien og tog til Bonn, senere til Düsseldorf, hvor han ledede en romersk-katholsk Opdragelsesanstalt og bekæmpede Hermes' Filosofi med stor Hefthighed. Da hans Søn 1834 blev kaldet til Professor i Historie ved Universitetet i Löwen, fulgte M. ham der til; Aaret efter blev han selv Honorarprofessor i Filosofi i Löwen og holdt som saadan Forelæsninger over spekulativ Filosofi. Han døde i Löwen 30. Nov. 1862. Under Opholdet i de fremmede Lande glemte M. mere og mere sit Fædreland og sit Modersmaal; da C. N. L. Abrahams saa ham i Wien, kunde han kun med Vanskelighed udtrykke sig paa Dansk. Foruden forskellige Bidrag til tyske og franske filosofiske Tidsskrifter har han, uden Navn, udgivet «*Speculative Darstellung des Christenthums*» (Leipzig 1819)

og, med Navn, «Joh. Scotus Erigena u. seine Irrthümer» (Mainz 1844).

Halvorsen, Norsk Forf. Lex. Illustr. Nyhedsblad 1866, Nr. 2 og 4.
Th. Menge, Graf F. L. Stolberg u. seine Zeitgenossen (Gotha 1862) II, 245 f.
Fr. Nielsen.

Møller, Niels Laurids, f. 1859, Forfatter. Han er født i Svendborg 11. Dec. 1859 som Søn af Skibsfører Lauritz M. (f. 1833 † 1883) og Louise Frederikke f. Nielsen (f. 1833 † 1896). 15 Aar gammel kom han paa Udskrivningskontoret, senere paa Retsskriverkontoret i Svendborg, forberedte sig derefter til Studenterexamen og blev Student 1881, Cand. jur. 1887; ansattes s. A. i Statsanstalten for Livsforsikring, hvor han fremdeles er. — M.s Forfatterskab er dels af æsthetisk, dels af litterær-kritisk Art. Han har udgivet 2 Digtsamlinger: «Efteraar» (1888) og «Røster» (1897), 2 Novelle-samlinger: «Hændelser» (1890) og «Koglerier» (1895), samt Oversættelser af Æschylus' «Agamemnon» (1891), Sophokles' «Antigone» (1894) og monodramatiske Digte af Browning: «Granatæbler» (1894), end videre af græske Digte i «Filol. Tidsskr.». Desuden har han bl. a. skrevet en Række Karakteristikker af nyere, især engelske, Forfattere i «Illustr. Tid.», «Tilskueren» og «Samtiden» samt Bog-anmeldelser i «Illustr. Tid.» og Letterstedtske Tidsskrift.

M.s Digte ere Udtryk for en højt udviklet, viljekraftig, frisindet Personlighed med et alvorligt Syn paa Livet og liden Sympathi for mange af dets Nutidsfremtoninger, som kun i ringe Grad svare til det Ideal af Mennesker og Menneskeliv, der har udformet sig hos ham under Paavirkning af fornemmelig græske og engelske Digtere og Filosofer. Utrættelig Granskerlyst og en skarp logisk Evne til at klare og bundfælde, hvad Tanken samler, give ham et rigt Aandsindhold. Lethed ved at finde Form og Sans for Formens Betydning i Kunsten gjøre hans Arbejder ogsaa i formel Henseende mønsterværdige. Hans stærkt reflekterende Digte løfte sig hyppig til en Pathos, hvor Tankens Dybde kappes med Billedernes Størhed; ogsaa gennem ejendommelig Rhythme og Strofebygning, ejendommelige Ord og Lydfald, Assonanser, Alliteration o. lign. søger han at forstærke Stemningen og naar ofte en betydelig Virkning. Hans Prosa er i stilistisk Henseende lige saa omhyggelig gennemarbejdet som hans Vers, og hans Oversættelser anses af alle kyn-dige for mesterlige. I flere større Digte, men især i Prosaberet-telserne viser han sig som en stor Sjælekjender. Han ynder — efter Brownings Mønster — at hense til den Figur, han vil skildre,

i en enkelt Situation, hvorunder vedkommende gennem de tilsyneladende tilfældig vexlende, men i Virkeligheden logisk sammenhængende Stemninger og Sjælstilstande udfolder alt, hvad der bor i ham. Den overvældende Rigdom af fine Iagttagelser, en saadan Skildring indeholder, viser M.s Evne til at leve sig ind i en fremmed Personlighed, gjentænke dens Tanker og gjenføle dens Følelser og dog stadig have den saa meget paa Afstand, at Skikkelsen kommer til at staa lyslevende i al sin Ejendommelighed og i den ejendommelige Situation. Denne Evne gjør ham ogsaa til en dygtig Skildrer af danske og fremmede Forfattere. Hans Karakteristikker ere rammende og rigtige og altid meget livfulde; tit vidne de om grundige Forstudier. Hans litterær-kritiske Sans er i det hele stærkt udviklet og fintmærkende. — M. blev gift 1890 med Jenny Christiane Augusta Müller (f. 1862), Datter af Lieutenant Chr. M.

M. Galschiot.

Møller, Olaf Jacob Isted, f. 1850, Forfatter. I. M. er Søn af Partikulier Peter Ludvig M. (f. 23. Dec. 1810 † 25. Okt. 1877) og Emilie Dorothea Birgitte f. Lund (f. 9. Marts 1818) og blev født 1. Avg. 1850, Student fra Metropolitanskolen 1870, Cand. jur. 1878 og Overretssagfører 1881. 17. Maj 1883 ægtede han Helene Vilhelmine Henriette Julie Brusendorff (f. 24. Febr. 1856), Datter af Kontorchef i Telegrafvæsenets Revision Jul. Herm. Theod. Edv. B. (f. 1821 † 1882) og Julie f. Dürr (f. 1823 † 1875). 1893 udgav han den meget opsigtsvækkende og omfangsrige Tendensroman «Hugo Stelling» og 1896 «Tabte Tøjler». I disse Bøger har det været hans Opgave at vise, hvilke sørgelige Resultater den radikale Retning i vor Litteratur maa føre til. Man har mere anerkjendt Alvoren og Indignationen i dem end deres Komposition og Helhed, og man har ikke uden Grund anket over, at Forfatteren ikke selv undgaar i sine Skildringer at komme ind paa den Urenhed, som han vil modarbejde. I hvert Fald har navnlig «Hugo Stelling» skaffet sig en meget stor Udbredelse.

Nic. Bøgh.

Møller, Olaus Henrik, † 1796, s. Møller (XI, 372).

Møller, Otto, s. Møller, Lars Otto (ovfr. S. 74).

Møller, Otto Martin, f. 1860, Forfatter. O. M. er født i Kjøbenhavn 3. Okt. 1860, Søn af Urtekræmmer Peter Martin M. (f. 1837 † 1881), Forfatter til en anonym Roman: «Hævn og Død» (1864), og Theodora Adelaide Eugenia f. Walter (f. 1840 † 1887).

Han har skrevet Vers («Til dem der ovre», 1882; «Efterklang», 1883), dramatiske Smaating («Hun vil ikke gifte sig», 1886; «Sommergjæster», 1895), men mest Fortællinger og Romaner («Nina», 1883; «Reformatoren fra Galilæa», 1884; «Forlovede Existenser», 1885; «Fortællinger og Skitser», 1887; «Unge Ægtefolk», 1889; «Lys over Landet», Roman af Ernst Otto, 1892; «Guld og Ære», 1895; «Af Elskovs Naade» og «Enkefruens Kat», 1896; «Overmennesker» og «Folkets Røst», 1897). M., der er Translatør i Portugisisk og Sprog-lærer, har derhos udgivet forskellige Lærebøger i Spansk, Portugisisk og Tysk. Flere af hans Skrifter ere oversatte paa Tysk, Svensk og Hollandsk. — Han ægtede 30. Jan. 1887 Ida Nathalia Hansen (f. 11. Sept. 1861), Datter af fhv. Kjøbmand Wilh. H. og Frantzine f. Knuthzen.

Niels Møller.

Møller, Palle, 1677—1757, Industridrivende, skal have hørt til Familien Lasson (den bekendte Jurist Peder Lassens Slægt), men brugte aldrig dette Navn. Oprindeligt var han Landmand; han er saaledes Forpagter først af Hagsholm lidt nord for Frijsenborg og derpaa af Hvolgaard lidt nord for Grejs, men hans Interesser gik væsentlig i industriel Retning. 1702 køber han nogle Huse i Hylke Sogn ved Skanderborg, muligvis med et industrielt Maal for Øje, sikkert er det, at han opretter et Jærnmanufaktur for Høleer, Skæreknive, Nagler og Søm i Nørremølle, Bryrup Sogn, vest for Mossø. Det er vistnok i Virksomhed 1707, og det forøges med et lignende Værk med Privilegium af 1716 i den nærliggende Bryrup Mølle; efter Privilegium af 1730 udvidedes dette sidste Værk til ogsaa at være et Kobberværk. M. skal ved disse for Datiden betydelige Virksomheder have givet Brødet til 70—100 Personer (Kvinder og Børn medregnede), og han maa selv være bleven en velhavende Mand; i Krigsstyr skal han for sig og sine «ved sidste Krig med Sverige» have betalt over 7000 Rdl. Mærkeligt er det ogsaa at høre, at han endog 2 Gange skal have afslaaet en ham tilbudt «Karakter». Han blev begravet 19. April 1757. Han var gift med Ide Nicolsdatter f. Seidelin (f. 1688 † Juni 1739), Datter af Præsten i Skanderborg Mag. Nicol S. og Cathrine Hansdatter f. Luxdorph.

Giessing, Jubel-Lærere II, 2, 284. 305. Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. I, 140 ff.

C. Nyrop.

Møller, Peder, 1642—97, Præst, blev født 30. Nov. 1642 paa Kongsberg, gik i Skole i Lüneburg og studerede derefter (1662) i

Wittenberg. 1665 blev han indskrevet ved Kjøbenhavns Universitet; kom derefter til Norge og blev Succentor og Kapellan i Christiania. Ved Ulr. Fr. Gyldenløves Gunst kom han 1669 med paa dennes store Ambassade til England. 1670 blev han tysk Præst ved Christianshavns Kirke og tillige dansk Præst i den nye Hollænderby paa Amager. 1672 fik han Magistergraden. 1684 blev han Præst ved St. Mikkel's Kirke i Slagelse og døde 5. Sept. 1697. Han har oversat en stor Mængde kjærnesfulde Opbyggelsesskrifter af Heinrich Müller, Quirsfeld, Lassenius o. fl., og flere af disse hans Oversættelser vandt betydelig Udbredelse. Han var 3 Gange gift: 1. (1675) med Ingeborg Thøgersdatter, 2. (1685) med Mette Jacobsdatter Lund og 3. (1688) med Anne Hammermüller, en Præstedatter fra Slagelse.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex.

A. Jantzen.

Møller, Peder, 1767—1841, Højesteretsassessor og Bankdirektør, var en Søn af Brygger Lars M. (f. 1717 † 1793) og Louise Juliusdatter f. Zultzer. Han fødtes i Kjøbenhavn 29. Okt. 1767, blev 1785 privat dimitteret til Universitetet, 1787 juridisk Kandidat, s. A. Volontær i danske Kancelli, 1789 Kopist sammesteds, 1793 Protokolsekretær i Højesteret, 1800 Assessor i Kjøbenhavns Politiret og 1801 ordinær Assessor i Højesteret, men overgik 1818 som extraordinær Assessor i den nævnte Ret, efter at han, der havde udfoldet en fremtrædende Virksomhed som Medlem af den Kommission, som udarbejdede Oktroien og Reglementet for Nationalbanken, var bleven valgt til en af dennes Direktører. Det følgende Aar udnævntes han til kongl. Direktør for Banken og forblev nu i denne Stilling indtil 1838, da han paa Grund af svækket Helbred søgte og fik sin Afsked. Desuden blev han 1809 Medlem af Overadmiralitetsretten og var 1814—35 Generalavditør for Søetaten, ligesom han til forskellige Tider var Medlem af betydningsfulde Regeringskommissioner (ang. Bestemmelse af Straffene for Tyveri og Sørøveri, ang. Udarbejdelse af en almindelig Lodsanordning m. v.). Derimod indskrænkede hans Forfattervirksomhed sig til en opsigtsvækkende Afhandling om, hvorvidt Overleverelse efter danske Loves Grundsætninger er nødvendig til at erholde Ret i Tingen (1797). Han døde 21. Maj 1841 i Kjøbenhavn. 1792 var han bleven Kancellisekretær, 1810 Etatsraad, 1826 Konferensraad og 1829 Kommandør af Danebrog. — Han var en evnerig Mand, der allerede, medens han var Politiretsassessor, af Edv. Colbjørnsen omtaltes «som en af Lovkyndighedens første Prydelser». Som Højesterets-

assessor skattedes han bl. a. for sin overlegne Skarpsindighed, som Nationalbankdirektør for sin Aarvaagenhed, Forudseenhed, Karakterfasthed og Uegennyttighed, og i Privatlivet gjorde han sig afholdt ved sit tørre Lune, sin store Beskedenhed, sit mildt dømmende Sindelag og sin utrættelige Hjælpsomhed. — Han blev 2. Juli 1802 gift med Christine Augusta Tauber (f. 3. Maj 1780 † 12. Febr. 1867), en Datter af Professor Johan Henrik T. og Gregoriane f. Begtrup.

Selmer, Nekrolog. Saml. I, 439 ff. Erslew, Forf. Lex. *G. Kringelbach.*

Møller, Peder Gormsen, f. 1842, Skolemand. M. er Søn af Møller Gorm Pedersen og Thora Hansdatter Møller og født i Tommerup i Fyn 9. Dec. 1842. Han var først i Møllerlære, gik derpaa Skolevejen og blev 1865 dimitteret fra Skaarup Seminarium. Da han havde vanskeligt ved at finde Ansættelse, gik han i Militærtjeneste og tjente 3 Gange som Sekondlieutenant, medens han i Mellemtiden var den ene Gang Lærer, den anden Lithograf i Randers og i Kjøbenhavn. Efter at have forsøgt sig som Skrive-lærer oprettede han 1877 en Privatskole i Kjøbenhavn, var 1878—80 Timelærer ved Hovedstadens offentlige Skoler, derefter en Tid Hjælpelærer i Stævns og har siden 1882 været Overlærer ved Rudkjøbing Skolevæsen. Ledet af sin Interesse for pædagogiske Spørgsmaal og sin levende psykologiske Sans søgte han ved Selvstudium og fri Benyttelse af Universitetet at uddanne sig især i Psykologi, og hans Opfattelse af Sjælelivets Udvikling førte ham til at fremsætte et helt Opdragelsessystem i de af ham (under Navnet «Søren Nørrebo») udgivne Skrifter om Opdragelse af Viljen, af Følelsen og af Erkjendelsen (1881—82), medens den praktisk-pædagogiske Side af Sagen blev skildret i «Fremtidens Skole» (1885—86). Desuden har han skrevet «Vor Fremtid, set i Naturidealismens Lys» (1884), ikke faa pædagogiske Bladartikler og 1890 «En Samfundssag, Forsøg i Filanthropi», hvorefter han næste Aar med Statsstipendium besøgte tyske og engelske Opdragelsesanstalter for fattige og forsømte Børn og var Medlem af den i 1893 nedsatte Kommission angaaende Statstilsyn med Børneopdragelsen. M. har været virksom for de siden 1893 stedfundne aarlige Møder af Overlærere og Skoleinspektører i Provinsbyerne. *Joakim Larsen.*

Møller, Peder Ludvig, 1814—65, Forfatter, er Søn af Kjøbmand, senere Ejer af Mariendal ved Aalborg, Erich M. (f. 1780 † 1839) og Præstedatteren Georgine Sophie Magdalene f. Kanne-

worff (f. 1792 † 1856). Han er født i Aalborg 18. April 1814 og blev 1832 Student fra sin Fødebys lærde Skole. Først hørte han medicinske, derpaa theologiske Forelæsninger og studerede paa samme Tid Æsthetik. Fra 1834—37 var han Alumnus paa Regensen og fra 1838—39 paa Elers' Kollegium. Han, der i denne Periode var stærkt paavirket af Rasks radikale Sprogreformer, debuterede 1837 i «Nordisk Ugeskrift», som han var Medredaktør af, under Mærket «Pauvre Louis» med et stort biografisk Mindedigt over sin Yndling Rask. Til flere Blade og Tidsskrifter leverede han desuden Bidrag. Fra 1840—41 var han Litteraturanmelder i «Berlingske Tidende» og flittig Medarbejder af «Portefeuillen» og «Figaro». I 1840 udgav han «Lyriske Digte», hvori der findes Romancer, Erotik og Satire, «Naturtoner» og «moralske Skyggerids», godt og daarligt mellem hinanden. Den 26aarige Mand lader her Kyniskhed, Bitterhed og Livslede faa Ordet, han finder Livet idéforladt og udhulet, men røber paa samme Tid et virkelig poetisk Indhold. 1841 vandt han Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af Spørgsmaalet: «Har Smag og Sans for Poesi i Frankrig i de senere Aar gjort Frem- eller Tilbageskridt — og hvilken er Aarsagen?» Denne Opgave laa heldig for ham, da han særlig havde lagt sig efter fransk Litteratur. Da den var bleven prisbelønnet, nærrede han det Haab, at han efter Oehlenschlägers Død vilde kunne opnaa Stillingen som Professor i Æsthetik ved Københavns Universitet. S. A. skrev han for «Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug» «Kort Fremstilling af Bogtrykkerkunstens Historie». — «Nye Intelligensblade», som 1842 udgaves af G. Carstensen og gratis omdeltes med «Figaro», var M. anonym Redaktør af, og her — som tidligere uden Navn i «Figaro» — angreb han hvast J. L. Heiberg, der i sit «maleriske Atlas Danmark» og i sine «Intelligensblade» havde gaaet løs paa de 2 nævnte Ugeblade. Heiberg ignorerede i Tavshed M.s Angreb.

I Sommeren 1842 var M. i Norge, og i Efteraaret s. A. gjorde han personligt Bekjendtskab med M. Goldschmidt; tidligere havde disse to polemiseret offentlig; nu blev M. en inspirerende Magt for Goldschmidt og dennes kvalitativt meget ydende og betydningsfulde Medarbejder i «Korsaren», hvor han i 1843 fortsatte Angrebene paa Heiberg. Politisk vare de 2 Medarbejdere uenige; thi hvor emanciperet M.s Sind end var, hørte han dog ind under Frederik VI's Tidsalder; kun til den æsthetiske Side af Goldschmidts Person stod han i Forhold; hans overlegne, livlige, ironiske,

sarkastiske Omgangstone og hans chikanøse, krakilske Breve interesserede og morede Goldschmidt. Med sin Fantasi og Idealisme, sit sanselig faste Greb i Tilværelsen og sin skarpe Forstandighed var M. saa overbevisende og tilstrækkelig pikant, at han virkede magisk paa «Korsarens» Redaktør, som rent ud var forelsket i ham; dog blev Venskabet mellem dem aldrig inderligt. Det var M., der gav Goldschmidt Impulsen til «En Jøde», og noget af Schiøtt i «Hjemløs» har han været Model til. Senere, siger Goldschmidt, veg hans livlige Aand for noget mørkt, tungt og vrangent, og Forholdet mellem de to kølnedes stærkt.

1843 blev M. Redaktør af det polemisk-æsthetiske Blad «Arena». Det udkom kun i 6 Nummere, som imidlertid indeholdt interessant Stof, bl. a. Artiklen «Korsaren og Goldschmidt» samt «Geni og Talent og Digtning paa tredje Haand», hvor det især gik ud over H. P. Holst, og endelig en Skildring af Københavnernes litterære Spidsborgerlighed, hvori M. bidende drager til Felts mod den æsthetiske Verdens Koteri og Klikevæsen. Ved sine forskellige Udtalelser — baade hans egne og dem, han blev beskyldt for — fik han flere og flere Fjender; i «Hinsidan Sundet» betegner Sturzenbecker ham som «qvick, men i grunden alltför onskapsfull», «den inkarnerade malisen, malisen lifslevvande, malisen i macintosh och med blondt hår». — I dette Tidsrum skrev han en Mængde Biografier til det i 1842 paabegyndte «Dansk Pantheon», og 1845 havde han en væsentlig Del i G. Carstensens Ugeskrift «Dansk Album for Litteratur og Kunst». 1844—45 besørgede han en illustreret Udgave af Wessels Værker, og 1845—47 udgav han den æsthetiske Aarbog «Gæa» med gode Bidrag fra mange af de bedste danske Digtere, dog flest fra ham selv. «Korsaren» kalder de 3 Aargange af «Gæa» «en Parodi paa Heibergs «Urania», lige til Titelen». M.s Artikel i Aargangen for 1846: «Et Besøg i Sorø», hvor «Stadier paa Livets Vej» er debatteret, gav Anledning til et stærkt Angreb paa ham af S. Kierkegaard («Fædrelandet» 27. Dec. 1845), der ikke levnede ham mindste Ære; M. svarede kort derpaa og følte sig ilde derved. Paa samme Tid taler han om «de aandelige og legemlige Filistre og Drivere i vort gode København, hvis hele Væsen og Færd er mig af inderste Sjæl modbydelig». Efter at have afsluttet Udgivelsen af Blichers Noveller (7 Bind, 1846—47) og hans Digte (2 Bind, 1847) samlede han 1847 sine egne i Aarene 1840—47 skrevne kritiske og litteraturhistoriske Arbejder i 2 Bind: «Kritiske Skitser», der indeholde meget

værdifuldt, men ogsaa skjæve Domme. I 1847 udgav han end videre Digtsamlingen «Billeder og Sange», hvori det bedste af hans «Lyriske Digte» var optaget. I «Nord og Syd» anmelder Goldschmidt disse 2 Bøger og frembæver da «Kritiske Skitsers» klare Tanke og tilsvarende Sprog, Forfatterens usædvanlige Kjendskab til Litteraturen, hans Skarpsindighed og Vid og undertiden noget, der ligner Begejstring. Og dog er der i dette Værk noget uforklarligt, som bevirker, at Læseren bliver kold og mistroisk; man tvivler om, at Forfatteren mener, hvad han siger; forholdt det sig ikke saaledes, vilde hans Plads i Litteraturen være fremragende; nu ligner hans Virksomhed Danaidernes. Der indrømmes dog, at i den negative Poesi, i Kritikken, søger han sin Lige blandt danske Forfattere. I det hele røber hans Værk en Principadskillelse, som gjør, at, uagtet det i materiel Henseende er en Helhed, falder det i aandelig Henseende tilbage i Søndersplittelse. I sin Omtale af Digtene klager Goldschmidt over disses Anstød mod Formen, som Forfatteren vilde have dadlet saa stærkt hos andre; han mangler den inderste Livskraft, derfor storkner Sproget og bliver knudret.

Da disse Bøger udkom, havde M. med den baade i private og offentlige Forhold hjem- og fredløse Natur allerede misfornøjet vendt Danmark Ryggen; 1845 var der bevilget ham offentlig Rejseunderstøttelse, og 1846 begav han sig afsted. Det var hans Hensigt, at han efter et længere Besøg i fremmede Lande vilde vende hjem og fortsætte Udgivelsen af sine prosaiske Skrifter i 5—6 Bind; men ingen af disse Planer blev iværksat. Ved det slesvig-holstenske Oprørs Udbrud 1848 opholdt han sig i Tyskland og forsvarede da i «Nordischer Telegraph» og flere tyske Aviser Danmarks Sag, samtidig med at han i det førstnævnte Blad skrev Biografier af danske Digttere. Ogsaa deltog han i tyske Oversættelser af H. C. Ørsteds Skrifter, J. F. Schouws Naturskildringer og Chr. Winthers Noveller. Fra Slutningen af 1851 bosatte han sig i Paris, der fra nu af stadig var hans Opholdssted. Her blev det ham overdraget at skrive Artikler om danske Forhold til «Biographie universelle» og «Nouvelle biographie générale». Under Forfattermærket «Otto Sommer» og med H. P. Holst som Udgiver udkom 1855 hans Digtsamling «Løvfald», hvori der bl. a. findes gode Oversættelser af Udlandets Digte. 1857 vandt han det københavnske Universitets Guldmedaille for Besvarelsen af dets æsthetiske Prisopgave: «At paavise de Fortrin og de Mangler, der findes i

det nyere franske Lystspil, og at undersøge baade den gavnlige og den mindre gavnlige Indflydelse, som dette Lystspil hos os har haft paa Udviklingen af den dramatiske Poesi; denne Afhandling offentliggjorde han 1858.

I denne Periode gav han sig for øvrigt meget af med Politik og traadte paa dette Omraade i Forbindelse med det danske Udenrigsministerium. Til danske Blade af forskellige Farver leverede han Korrespondancer og blev paa Grund af sine slette pekuniære Forhold dreven over til Arbejder, som han mest udførte for Pengenes Skyld; til sidst kom han endog saa vidt, at han søgte Grevinde Danners Gunst. Ret *con amore* og med stor Dygtighed skrev han 1861 til «Berlingske Tidende»: «A. Oehlenschläger, et Erindringsblad» (senere udgivet særskilt af F. L. Liebenberg). I Begyndelsen af Treserne blev der paa gode Vilkaar tilbudt ham en Redaktørplads ved det københavnske Blad «Danmark»; men han, der ikke kunde undvære den aandelige Atmosfære i Paris, afslog dette. Under tiltagende Sygelighed — særlig Øjensvaghed, der næsten blev til Blindhed — henlevede han sine sidste Aar, oftest bitter og brudt. I Haab om at kunne bedres ved Hvile og forandret Opholdssted tog han 1865 til Dieppe; her var han saa exalteret, at det nærmede sig til Sindssyge; han var ganske blottet for Subsistensmidler, men blev ved andres Hjælp sendt tilbage til Paris; dog naaede han kun Rouen, hvor han blev lagt ind paa et Hospital, og her døde han ene og forladt 6. Dec. 1865.

Han var en Mand med stor Intelligens og rig Kundskabsfylde; men hans Overmaal af giftig Ironi og skarp Satire, hans Spot og Tvivl gjorde ham disharmonisk. Over for uretfærdig Dom var han strax i Harnisk, og han var et tjenstvilligt Menneske; dog var og er det saa godt som alles Mening, at han intellektuelt stod meget højere end moralsk. Størst Betydning havde han som Kritiker ved sit grundige Kjendskab til vor egen og fremmed Litteratur; hans Kritik er alligevel mindre bygget paa et videnskabeligt System end paa Smag og aandrig Fremstillingsevne. Vist er det, at han med Personlighed og Naturlighed — oftest uden Ensidighed og altid med Kunstbegejstring — kæmpede mod indsnævrede Begreber og Forhold her hjemme, medens han dog altid med fuldt Hjærte stod paa national Grund.

Erslew, Forf. Lex. Dansk Rigstid. 1866, Nr. 68 ff. R. Watt, Figaro 1867, Nr. 83. Nord og Syd I (1848). Borchsenius, Fra Fyrerne. M. Goldschmidt, Livserindringer og Resultater. Carit Etlars Minder. Berlingske Tid. 1896, Nr. 229. P. Hansen, Illustr. dansk Lit.-Hist. *Nic. Bøgh.*

Møller, Peder Rasmussen, f. 1848, Forfatter. P. M. er Søn af Rasmus Pedersen M. (f. 18. Okt. 1815 † 1. Maj 1885) og Karen Dorothea f. Pedersen (f. 30. Sept. 1816 † 18. Maj 1885) og blev 16. Nov. 1848 født i Bondegaarden Lindholm paa Vester Skjerninge Mark mellem Faaborg og Svendborg. Først paavirkede hans Forældre ham i pietistisk, senere i grundtvigiansk Aand. Oplært i Sognets Almueskole kom han i Trettenaarsalderen i Berøring med Mads Hansen (VII, 29), der fik stor Indflydelse paa ham. Allerede en 2—3 Aar efter maatte den friske og livsglade Yngling under smaa Kaar styre sin Faders Gaard, som han overtog, kort forinden han 21. Maj 1874 ægtede Marie Vilhelmine Brandt (f. 11. Okt. 1845), Datter af Sognepræst J. S. B. i Ollerup. — Tidlig havde han begyndt at skrive Vers og Fortællinger, derpaa dramatiske Smaating, til Dels sammen med Mads Hansen og til Brug for dennes Sangforening. Han har ellers forfattet: «Mads Hansen, en Levnedstegning» (1881); «Under Hammeren», Skuespil i 3 Akter (1883; opført s. A. paa Dagmartheatret); «En Vilje», fynsk Folkelivsbillede i 3 Handlinger (1885; opført s. A. paa Folketheatret); «En Skærsild», Skuespil i 5 Akter (1887; opført s. A. paa Folketheatret); «Isen brydes», Skuespil i 4 Akter (1891; opført Aaret forud paa Folketheatret); «Fra det brede Lag», Fortællinger og Skildringer (1893); «Ved Mid-sommertid», Folkelivsbillede i 4 Handlinger (1895; opført s. A. paa Odense Theater) og «Dramatiske Smaating» (1896). I forskellige Tidsskrifter og Blade har han desuden offentliggjort en Del mindre Fortællinger, Skitser og Digte. Siden 1889 har han haft Stats-understøttelse. Som Forfatter forener han Alvor med Lune og har sat sine Kræfter ind paa, samtidig med at han skildrer sin Stand, at højne dens Syn og udvide dens Interesser.

Nutiden 1886, Nr. 525. Søndagsbladet 1895, Nr. 44.

Nic. Bøgh.

Møller, Poul Martin, 1794—1838, Digter og Filosof. Paa fædrene Side nedstammede han fra jyske Gaardejere og Bønder. Faderen, den som theologisk Forfatter bekjendte Magister Rasmus M. (s. ndfr.), var Præst i Uldum ved Vejle, da Sønnen P. M. blev født 21. Marts 1794; Moderen døde 1810, og Rasmus M. giftede sig saa det følgende Aar med Christian Winthers Moder, Johanne Dorothea f. Borchsenius. P. M.s Fader var 1802 bleven forflyttet til Kjøbelev ved Nakskov, og efter at Sønnen til sit 13. Aar var bleven undervist i Hjemmet af Faderen og derpaa i et Par Aar havde gaaet i en Skole i Nakskov, blev han i 1810 sat i Nykjøbing

lærde Skole. Her blev han Skolekammerat med den et Par Aar yngre Christian Winther, og deres Forældre stiftede et Bekjendtskab med hinanden, der, som sagt, hurtig efterfulgtes af Ægteskab. — M. var en frisk, livsglad Dreng; han gik ikke, men sprang, og bedst som han sprang, kunde han sætte i med en Sang; men var Drengen sammen med ældre, følte han sig ofte dragen til dem som en opmærksom Tilhører ved alvorlige, interessante Samtaler. Han blev let sat i erotisk Bevægelse. En af Rektorens Døtre i Nykjøbing, Margrethe Bloch, blev hans Drengs og Ungdoms Ideal.

I Efteraaret 1812 blev M. Student. Der var den Gang ingen Studenterforening, men i mindre Kredse, der havde deres Samlingssteder hos nogle af Medlemmerne, levede han af sin fulde Sjæl med i et ungdomsglad og ungdomsbegeistret Studenterliv. Peder Hjort, N. C. Møhl, N. B. Krarup, J. M. Thiele, Ingemann, Hauch, Heiberg o. fl. hørte til hans Omgangsfæller og Venner. I disse Sammenkomster sprudlede hans ejendommelige Natur frem i aandfulde Bemærkninger, snart alvorlige, snart kaade og vittige, altid med noget djærvt, haandfast i deres Form og Fremtræden. M. gik imidlertid ikke helt op i den livsglade, overgivne Student. Det Smil, der saa let blinkede frem i hans blaa Øje, «maatte ligesom kæmpe sig frem igjennem Adspredthed og en stille Melankoli». En Begivenhed i hans Liv kaldte tidlig denne Melankoli stærkere frem i hans Sind. Som ganske ung Student friede han til den endnu knap voxne Margrethe Bloch. Det synes, som om hun i længere Tid ikke kunde bestemme sig til et afgjørende Svar. Følgen blev, at M. i et Par Aar gik i en smertelig Spænding; først i Slutningen af 1815 gjorde hun Ende paa Uvisheden ved et afgjørende Nej. Kort efter (Jan. 1816) tog M. theologisk Attestats og tilbragte saa Vinteren 1816—17 i Faderens Præstegaard. Allerede som Student havde han skrevet enkelte Digte — til de ældste høre bl. a. «Holger Danske og Skrædderne» og «Til Laura» —, nu skrev han Digtet «Torbisten og Fluen» og Fortællingen «Sandfærdig Krønnike om den norske Spillemand Eivind, Skaldaspilder kaldet». Han har her gjort et Forsøg paa at forny et Æmne fra Sagatiden, men det er ikke ganske lykkedes. Hans ejendommelige grovkornede Lune staar f. Ex. ikke godt til Sagatonen. I Foraaret 1817 tog han Plads som Huslærer hos Grev Moltke paa Espegaard ved Skjelskør. Her skrev han Digtene «De vilde Jægere», «St. Laurentius», «Den énbenede» og «Den gamle Elsker». Flere af disse Arbejder bære Mærker af hans første dybe Elskovssorg. Man kan maaske spore

den i «Eivind Skaldaspilder», tydeligere i de lyriske Digte. Hans Sorg har her skaffet sig Luft enten gennem grovkornede Spydheder som i «Torbisten og Fluen» eller vemodsfulde Længselssuk som i «Den gamle Elsker». Digtet «Den ubekjendte» («Sødel sig, hvornaar jeg dig skal finde»), der er indlagt i «En dansk Students Æventyr», hører maaske ogsaa til denne Periode af hans Liv.

I Sept. 1818 forlod M. Espegaard og tog Ophold i Kjøbenhavn. Den Baggesen-Oehlenschlägerske Fejde var netop den Gang naaet til den afgjørende Krise. Det er i den nysnævnte Maaned, at Baggesen i sin Fortale til den samlede Udgave af «Breve til Adam Oehlenschläger» retter en højtidelig Formaning til den studerende Ungdom om at frigjøre sig for sin Forblændelse af den herskende Smagsretning (Romantikken) og dømme mellem ham og Oehlenschläger. M. styrtede sig paa Hovedet ind i Striden. Han var med til paa Möhls Værelse at underskrive den bekjendte latinske Udfordring til Baggesen, og han var den, der (o. i. Okt.), sammen med Flor, overbragte Baggesen Udfordringen i hans Bolig i Bro-læggerstræde. I «Forsøg til et Himmelbrev i Grundtvigs nye historiske Smag» (Dec. 1818) parodierede han denne Forfatters grovkornede, pathetiske Stil i hans Indlæg i Striden, og i «Om Jenses Lidenhed» (Febr. 1819) bruger han Baggesens bekjendte Digt «Da jeg var lille» som Hylster om et hensynsløst Angreb paa dets Forfatters Karakter. I Digtet «Fuglenes Konge», der rimeligvis ogsaa stammer fra denne Tid, har man ligeledes villet finde Hentydninger til Forholdet mellem Baggesen og Oehlenschläger.

I 1819 stilnede Fejden af, men i M. blev det ikke stille. Trods overgivne Indfald og flygtige erotiske Anfald sad Smerten fra hans første Elskovssorg dog endnu i hans Sind. Dertil kom Ungdomslængselen ud over Hjemmets snævre Grænser (jvfr. Digtet «Farvel, min velsignede Fødeby»), maaske ogsaa en Trang til at samle sig sammen ud af det spredende Kammeratliv. Saa forlod M. i. Nov. 1819 Danmark som Skibspræst paa en af det asiatiske Kompagnis Kinafarere (jvfr. hans «Optegnelser paa Rejsen til Kina»). Skibet anløb Kapstaden, hvor han havde et af sine lettere erotiske Anfald, der gav Anledning til Sonetten «I Løvens Fødeland en Jomfru pranger». Rejsen gik videre over Batavia, Manila, hvor rimeligvis «Glæde over Danmark» er skrevet, til Kanton. Efter 4 Maaneders Ophold afsjlede Skibet igjen; 14. Juli 1821 laa Kinafareren atter paa Kjøbenhavns Red, og allerede næste Dag var M. med nogle Venner ude i Furesøens Skove. Fra Rejsen stamme,

foruden de allerede nævnte Arbejder, end videre Digtkredsen «Scener i Rosenborg Slotshave», «Statistisk Skildring af Lægdsgaarden i Ølsebymagle» (en Satire rettet mod den pedantiske Omstændelighed, hvormed «Videnskabsmænd» undertiden behandle forholdsvis ubetydelige Æmner), Digtet «Frejdigt Liv» samt en Række Aforismer. — Hvilken Betydning havde denne Rejse for M.s Udvikling? Svaret maa vel være det: Ensomheden ude paa de store Vande vendte hans Blik mere indad, og han fik større Magt over det spredte, det ubeherskede i sit Sind. Han var gaaet ind i Manddomsaarenes Alvor, ind under deres Ansvarsfølelse.

M. havde benyttet Rejsens Ro til at fordybe sig i den klassiske Litteratur. Han var ganske vist theologisk Kandidat, var gaaet ud fra den idylliske danske Præstegaard, men hans urolige, gjærende Natur kunde ikke forlige sig med Tanken om et helt Liv i dens Stilhed, dens Ensformighed. Desuden havde han været inde i religiøse Tvivl og følte sig ikke i fuld Forstaaelse med den orthodoxe Dogmatik. Saa vendte han sig til Filologien og besluttede at gaa Skolevejen. I nogle Aar virkede han som Lærer ved københavnske Skoler; fra 1822—26 var han Adjunkt ved Metropolitanskolen. En Frugt af dette Studium af Klassikerne er hans Oversættelse af de 6 første Bøger af «Odysseen» (1825).

Fra denne Periode af hans Liv stammer det omfangsrigeste af hans digteriske Arbejder: «En dansk Students Æventyr». Saa vidt man kan se, har M. allerede før Kinarejsen udkastet Planen til en Novelle, der skulde skildre en dansk Students Oplevelser. Efter Hjemkomsten optog han Planen paa ny, men i en noget ændret Form. W. Scotts historiske Romaner vakte paa den Tid stor Opsigt, og M. besluttede da at støbe sin Nutidsnovelle om til en historisk Roman, der skulde henlægges til Reformationstiden. Et Brudstykke af dette Arbejde er bevaret. Han blev imidlertid hurtig kjed af det; maaske har han, med sin stærke Trang til frie, uhindrede Bevægelser, følt det som et hemmende Baand at skulle klemme sig ind i en svunden Tids Dragt. Han besluttede da at vende tilbage til sin oprindelige Plan og skrive en Nutidsnovelle. Dette Arbejde har af og til sysselsat ham i de første Aar efter Hjemkomsten; i 1824 oplæste han nogle Brudstykker deraf i Studenterforeningen. Novellen, som han aldrig fik fuldendt, har en dobbelt Interesse. Den er for det første en Skildring af væsentlige Sider af Digterens egen Natur; dernæst er den det første Forsøg paa at skabe den moderne realistiske Nutidsnovelle. Men da den

først blev trykt efter Forfatterens Død — efter at baade Fru Gyllembourg og Blicher havde begyndt deres Novelledigtning —, kom den ikke til at spille en Rolle i vor hjemlige Romans Udviklingshistorie.

M. besluttede at indstille sig til den filologiske Embedsexamen, og han naaede ogsaa gennem den skriftlige Del af den (i Foraaret 1826). Men saa forlod han ikke blot Examen, men ogsaa Filologien. Sibbern, der havde følt sig dragen af det oprindelige i hans Natur som i hans Tænkning, havde jævnlig opfordret ham til at vie sine Kræfter til Filosofien. Til sidst fulgte M. Opfordringen, og Sibberns anbefaling skaffede ham Pladsen som Lektor i Filosofi ved Christiania Universitet (11. Avg. 1826; 1828 blev han Professor). I Norge fik han Lejlighed til at se en «repræsentativ» Forfatning paa nært Hold. I Begyndelsen følte han sig tiltalt af den, men hans Følelse slog hurtig om til Uvilje mod Datidens liberale politiske Bevægelser (jvfr. Digtet «Kunstneren mellem Oprørerne»). M. længtes stadig bort fra det noget provinsielle Christiania tilbage til København med dets fyldigere aandelige Liv og de gamle Kammerater. 12. Okt. 1830 blev han Professor extraordinarius i Filosofi ved Københavns Universitet. — Af digteriske Arbejder fra hans senere Aar er der ikke meget at nævne. I Christiania forfattede han «De opdigtede Historier», Lystspil i 1 Akt, et temmelig ubetydeligt Arbejde. Foruden nogle Digte, hvoriblandt det mærkelige «Revuen», skrev han i København forskellige Recensioner, bl. a. den bekjendte Anmeldelse af Fru Gyllembourgs «Extremerne», samt nogle filosofiske Afhandlinger. Den ejendommeligste af disse er «Tanker over Muligheden af Beviser for Menneskets Udødelighed». Den staar i nært Forhold til hans personlige Udvikling. Umiddelbart før sin Afreise til Norge havde han friet til Betty Berg (f. 1804), Datter af en Proprietær B. til Skjoldemosegaard i Fyn, og faaet Ja. De bleve gifte 30. Juni 1827, men hun døde allerede 15. Maj 1834. M.s Udvikling havde ført ham længere og længere bort fra Kristendommen, til han havnede i Overbevisningen om, at der ingen personlig Udødelighed var. Men Tabet af hans Hustru førte ham gennem et bittert Tungsind til en fornyet Tro paa den menneskelige Personligheds Uforgængelighed. Han giftede sig paa ny 24. Dec. 1836, med sin afdøde Hustrus jævnaldrende Veninde Eline v. Bülow (f. 1804 † 1876), men Sygdom begyndte snart at stjæle hans Kræfter. 13. Marts 1838 døde han. — Hans «Efterladte Skrifter» udkom i 3 Udgaver 1839—56. Udvalg deraf

udgaves af Chr. Winther 1873, P. Hansen 1891 og V. Andersen 1895.

Grundelementerne i M.s Natur vare en frodig Sundhed, en glad Djærvhed, et sprudlende Lune og saa en Understrøm af Vemod, en ægte dansk Type. Hans Digtning bærer Mærker af alle disse Elementer. Det i hans Natur, der var i Slægt med «Aforismen», bevirkede, at han kunde samle hele sit Selv om en enkelt Gjenstand og smelte sammen med den for saa atter at sætte den ud fra sig med en Anskuelighed, som var det selve Tingen og ikke dens Billede, man saa. Med det aforistiske i hans Natur hænger ogsaa det sammen, at han gjerne maler med kraftige, tykke Penselstrøg, der sættes ved Siden af hinanden uden forbindende Overgangsled. Man tænke f. Ex. paa 1. Vers af «Glæde over Danmark». — Men ved en Undersøgelse af M.s Natur kommer man dog først og sidst til at tænke paa det, at han var en i egentligste Forstand oprindelig Natur. Af løst paahængte Meninger og laante Anskuelser havde han vel saa faa, som det er muligt for et Menneske at have. Alt sligt dømte han som Usandhed, «Affektation» (jvfr. hans Afhandling af dette Navn). «Ingen Livsytring har Sandhed», siger han et Sted, «uden deri ligger skabende Selvvirksomhed.» «Løgn er den Poesi, som ej kommer af Livet.» Han hørte til ingen Skole, og han dannede ingen Skole. Han var sig selv.

F. C. Olsen, P. M.s Levnet (i 6. Bd. af P. M.s «Efterladte Skrifter»).
V. Andersen, P. M. (1894). F. Rønning.

— P. M. Møllers Lyst til at iagttage sine Medmennesker og hans betydelige Evne til at reflektere over disse Iagttagelser gjorde ham allerede tidlig til en Slags praktiserende Psykolog, og paa Foranledning af Sibbern vendte han [sig efterhaanden fuldstændig fra Filologien til *Filosofien*. Den Alvor og Grundighed, hvormed han mente at maatte sætte sig ind i hele den foreliggende filosofiske Litteratur, før han kunde optræde som Forfatter paa det vedkommende Omraade, er til Dels Skyld i, at han ikke fandt Lejlighed til at efterlade sig noget Arbejde, der paa fuldt værdig Maade kunde repræsentere ham som Tænker. En Del Strøtanker, en lille Logik, Afhandlingen om Udødelighed, en Fremstilling af den græske Filosofis Historie og endnu et Par ufuldendte Arbejder, hvoraf det meste vil være kjendt fra hans «Efterladte Skrifter», er alt, hvad han filosofisk har ydet. Men selv disse faa Bidrag gjøre det dog muligt for os at faa et Indblik i hans personlige Udvikling

som Filosof og at iagttage det højst karakteristiske Sammenstød mellem hans ejendommelige lødige Personlighed og den samtidig altbeherskende tyske (Hegelske) Filosofi. Sibbern havde haft det Held at faa fæstnet sine filosofiske Anskuelser, endnu før den Hegelske Lære ret havde begyndt sit Sejerstog; han kunde derfor forholdsvis let bevare sin Selvstændighed; alle de yngre, der her hjemme gave sig af med «Tænkning», vare derimod i højeste Grad fangne, og endnu længe efter M.s Død bevarede Hegel en mere eller mindre uindskrænket Magt over Sindene. Ogsaa M., der gjorde et særdeles grundigt Studium af de Hegelske Arbejder, blev til en Begyndelse en Tilhænger af Systemet og holdt sig nogenlunde nær til det i sine forskjellige Fremstillinger. Men allerede fra først af var hans Kritik paa sin Post, og Skridt for Skridt arbejdede han sig fuldstændig ud af det, i det han fattede dets Mangler med en Klarhed og Sans for det afgjørende, som først langt senere skulde blive andre til Del.

Han kunde ikke lide Hegels Personlighed; saaledes lød hans første dæmpede Indvending. Hvad der stødte ham tilbage, var, som han selv antyder det, den ophøjede Ringeagt, hvormed Hegel behandler sine Læsere, i det han aldrig nedlader sig til at tydeliggjøre sine Paastande ved et konkret, oplysende Exempel, ubekymret springer en Mængde Mellemed over og uden videre benytter sig af en Mængde ufattelige Kunstord, som aldrig defineres paa Stedet, i det Læseren bestandig blot henvises til at forstaa det enkelte ud fra dets Sammenhæng med Helheden. M. tror altsaa endnu, at Indholdet er godt nok; han kan blot ikke lide den hensynsløse Fremstilling. Med stor Hensynsfuldhed søger han dog i Begyndelsen at undskylde den; at definere eller rent at undgaa Kunstord vilde kræve for stor Vidtløftighed; Læseren kan ikke forlange Forstaaelsens Nydelse lige strax. Snart bliver han imidlertid opmærksom paa det mislige ved saaledes at henvise til Helheden. Ogsaa Filosofer ere jo ufuldkomne Mennesker; de kunne ved den nævnte Fremgangsmaade let narre baade sig selv og Læseren. Det er derfor dog nødvendigt at give bestemte Definitioner; og oplysende konkrete Exempler, personlige Bemærkninger og Vejledninger ville blot bidrage til at gjøre alt klarere og friskere. Kort efter gaar han endnu videre: Selv om man definerer, ville de mange Kunstord dog let kunne forvirre og gjøre Tænkningen usikker; jo mere de kunne undgaas, og jo nærmere man kan holde sig til det sædvanlige, naturlige Sprog, desto sikrere og bedre! At Forholdene

nærmest ere de modsatte, udleder han nu fra «Filosofernes Uærlighed, Mangel paa Fremstillingsgave og herskende Lavsaand». I sin, des værre ufuldendte, Fremstilling af «Ontologien» har han selv søgt at opfylde disse Krav, og aldrig er et Stykke Hegelsk Logik sikkert foredraget ærligere, jævner og klarere end i dette mesterlige lille Tilløb. Og denne Jævnhed og Klarhed har ganske naturlig samtidig aabenbaret Systemets Svagheder og Modsigelser. M. begynder derfor nu ogsaa at tage Afstand fra selve Læren. Den «immanente Udvikling», hvorved Begreberne som ved en Slags Knopskydning skulde spire frem paa egen Haand, det ene af det andet, uden Filosofernes subjektive Medvirken, bliver ham nu svigefuld. I sin Afhandling om Udødeligheden viser M. endelig, hvorledes de saakaldte filosofiske Beviser som oftest ere og maa være ufyldstgjørende, og hvorledes Følelsen eller andre Faktorer maa tages med, om man vil naa til Resultat angaaende de mere konkrete aandelige Spørgsmaal. Kun paa de formelle Omraader kan Tanken gaa alene; paa de reelle maa en egentlig eller en «højere» Erfaring træde hjælpende til. M. har i flere Henseender øvet en ikke ringe Indflydelse paa S. Kierkegaard. *K. Kroman.*

Møller, Rasmus, 1763—1842, Biskop, en Halvbroder til ovennævnte Dr. med. Hans Møller († 1796), var af gammel jysk Bondeæt. Faderen, Niels M., ejede en Avlsgaard i Stovstrup ved Fredericia; og af hans 2. Ægteskab, med Cathrine f. Bang, ligeledes fra Stovstrup, en Kvinde af dybt religiøs Gemyt, men af svagt Helbred, var Rasmus yngste Barn, født 28. Sept. 1763. Medens Brødrene tumlede i det frie, kunde man hyppig træffe M. siddende i Stuen hos sin sygelige Moder og læse højt for hende af Bibelen. Han skulde da ogsaa holdes til Bogen og blev som 12aarig Dreng sat i Fredericia Skole. Her fra dimitteredes han til Universitetet 1781. Snart efter mistede han begge Forældre, og ved deres Død efterlode de Børnene kun saare lidet. Uagtet hans store Nøjsomhed faldt det trangt at komme gennem Studenteraarene, men Bøgerne bleve passede aarle og silde. 1784 tog han filologisk Embedsexamen med udmærket Ros og 1786 theologisk Attestats. Hans Hu stod til Skolevirksomhed, og han anfører selv, at naar Tanken om at blive Præst laa ham fjærnere, var dette begrundet i en naturlig Frygt for at tale offentlig. Fra flere Sider fremhæves hans lille, uanselige Skikkelse og hans bly Fremtræden blandt fremmede; men ingen Gren af Videnskaben var ham ligegyldig. Blandt Profes-

sorerne havde Jac. Baden og D. G. Moldenhawer størst Indflydelse paa ham. Med Ole Worm, den senere Rektor i Horsens, sluttede han inderligt Venskab, der vedvarede, til Døden adskilte Vennerne. Han blev Dekan paa Kommunitetet og var 1787—91 Alumn paa Borchs Kollegium; medens han laa her, tog han Magistergraden (1790). Hans Befordring til et Skoleembede mødte Hindringer, og 1791 kaldedes han til Sognepræst i Uldum og Langøskov ved Horsens. S. A. giftede han sig med Bodil Maria Thaulow fra Kjøbenhavn, der blev Moder til Digteren Poul M. (s. ovfr.), Stiftsprovst Hans Ulr. M. (f. 1796 † 1862) og 4 Døtre.

Al den Fritid, Embedet levned ham, ofrede han paa Bibelstudiet og sine kjære latinske Klassikere. 1793 begyndte han sine bibelske Oversættelser med en Bearbejdelse af Romerbrevet, tilegnet Vennen i Horsens. Han vil ikke lade Paulus fremtræde i «en uordentlig, østerlandsk Dragt», men i «en med det danske Sprogs Natur overensstemmende Oversættelse». 1796 forflyttedes han til Jelling ved Vejle og 1802 til Kjøbelev ved Nakskov, hvor han virkede i henved 30 Aar. Ved Overflytningen til Laaland medbragte han større paabegyndte litterære Arbejder, som det nu under gunstigere Formuesforhold lykkedes ham at fuldende. Han havde saaledes 1800 med Understøttelse af Selskabet til de skønne Videnskabs Fremme begyndt Udgivelsen af en Oversættelse af Livius med de allernødvendigste Anmærkninger, især for ustuderede, og Arbejdet vandt Bifald fra alle kyndiges Side. Oversættelsen sluttede med 7. Pentade 1818. Samtidig arbejdede han ogsaa paa en textkritisk Udgave af samme Forfatter, og det lykkedes ham at faa de 10 første Bøger udgivne (1815—19; ny Udgave af C. F. Ingerslev 1831). Oversættelsen af Sallust og en Del af Ciceros Taler hører ogsaa til hans litterære Virksomhed i denne Periode.

Hans tidligere lykkelige Husliv formørkedes ved hans Hustrus haabløse Sygdom. Et ulykkeligt Fald fængslede hende længe til Sygelejet; Sygdommen udviklede sig til Sindssvaghed, og først efter flere Aar udfriede Døden hende (13. Okt. 1810). Hjemmet blev nu ganske forsømt. M. var aldeles uden Sans for det praktiske Livs Fordringer. Det blev da til stor Velsignelse for ham, da Enken efter Præsten i Ulsø H. C. Winther, Johanne Dorothea f. Borchsenius — Digteren Chr. Winthers Moder —, der havde boet i Nykjøbing paa Falster i flere Aar, blev hans 2. Hustru (1811) og ham i alle Maader en udmærket Medhjælp († 12. Febr. 1830). Nu lysnede det paa ny i Præstegaarden; der kom atter Flugt i den

videnskabelige Forskning, som særlig rettedes paa Bibelstudiet. Ved Salvingsfesten 1815 erhvervede han den theologiske Doktorgrad ved en Afhandling om, hvorvidt man gjør Ret i at ville udelukke de særlige kristelige Dogmer fra Religionsundervisningen i Skolerne. 1820 blev han Stiftsprovst. Hans Skrifter søgte ikke deres Læserkreds blandt de lærde, men han søgte derved at gavne den større Mængde. Saaledes udgav han «Kort Anvisning til frugtbar Bibel-læsning» (1820) og «Vejledning til andægtig og forstandig Læsning af det nye Testamente» (1820; ogsaa oversat paa Islandsk og paa Tysk) og «af det gamle Testamente» (2 Dele, 1826); sammen med Professor Jens Møller oversatte han det gamle Testamentes poetiske og profetiske Skrifter (1828—30). I hurtig Rækkefølge fremkom derefter fra hans Haand Forklaringer over Evangelierne og Apostelbrevene, navnlig til Brug for Skolelærerne. I disses Kreds havde hans Skrifter ogsaa stor Udbredelse og bleve paaskjønnede. I denne Begrænsning fortjener hans Forfatterskab ogsaa fuldt ud Anerkjendelse; men naar han vil hæve sig til strengere videnskabelige Undersøgelser, bliver Resultatet ikke altid heldigt. I sit sidste Arbejde, «Kommentar over Pauli Pastoralbreve» (1842), drager han t. Ex. heftig til Felts mod Angrebene paa deres Ægthed, men sin Bevisførelse er han kun i Stand til at sammenfatte i det Dilemma: Enten er Paulus virkelig Forfatteren, eller Brevene ere et Værk af en grov Bedrager, en samvittighedsløs, skamløs Meneder.

Da Biskop P. O. Boisen døde 1831, blev M. hans Eftermand paa Laaland-Falsters Bispestol. Der var mange Betænkeligheder for den 68aarige Mand at overvinde, før han kunde modtage Kaldelsen. Han flyttede nu til Maribo og virkede 11 Aar som Biskop. 1834 bispeviiede han J. P. Mynster efter dennes egen Begjæring. Ved Reformationsfesten 1836 fik han Kommandørkorset, og ved sit 50aarige Embedsjubilæum 1841 tildeltes ham Rang med Sjællands Biskop. Han døde 9. Nov. 1842. Det falder ikke i manges Lod gennem et langt Liv at nyde hele sin Samtids uskrømtede Højagtelse og Hengivenhed, saaledes som det blev M. til Del. Han var en Pryd for den danske Præstestand og har øvet en betydelig og velsignelsesrig Virksomhed.

B. Smith, Til Belysn. af lit. Personer og Forhold S. 233 f. Kalkar, Theol. Tidsskrift 1872, S. 482 ff. J. Møller, Nyt theol. Bibl. XIX, 237 ff. P. Ross, Skildringer af Biskop R. M.s private Liv (1871). Biskop Brammers Ungdomsliv, udg. af J. Kok, S. 223 ff. N. Bøgh, Chr. Winther I (1893). Erslew, Forf. Lex.

A. Jantzen.

Møller, Søren, 1742—1824, Præst, blev født i Vilsted Mølle ved Løgstør 8. April 1742. Faderen, Johan M., var Prokurator; Moderen hed Anna Brøndlund f. Iversen. Han blev Student fra Aalborg 1759, theologisk Kandidat 1768. Strax efter drog han til Norge som Huslærer, blev Kateket i Kragerø og ægtede 1774 Sognepræstens Datter, Maren Martha Lund. 1777 blev han Kapellan i Hjørring; forflyttedes 1782 til Sognekaldet i Nørholm (ved Aalborg) og 1792 til Ørting (ved Horsens). Han entledigedes 1820, men blev boende i Sognet og døde 21. Juli 1824. M. har udgivet en Mængde værdiløse Rimerier og efterlod i Haandskrift en lignende Mangfoldighed. Det blev mere og mere med den tiltagende Alder en Specialitet ved ham, at hans kirkelige Taler skulde paa Vers: var der den sørgeligste Ligfærd at forrette, det skulde gjøres højtideligere ved rimet Klingklang; og da den 78aarige Mand nedlagde sit Embede, deklamerede han i bunden Stil fra Prædikestolen sine Afskedsord til Menigheden.

Rahbek og Nyerup, Udsigt ov. d. danske Digtekunst under Chr. VII S. 38 f. Erslew, Forf. Lex. *A. Jantzen.*

Møller, Søren Georg, 1834—90, Skolemand, blev født i Bogense 14. Jan. 1834. Hans Forældre vare Bager Niels Hendrik M. og Elisabeth f. Hansen. M. lærte Faderens Haandværk og var ved dette til sit 20. Aar, men Interesse for Naturfagene og Lyst til Lærergjerning bragte ham til at skifte Livsstilling. 1858 blev han polyteknisk Kandidat og var derefter Lærer først ved Blaagaard Seminarium paa Nørrebro og 1866—75 ved Opfostringshuset. Samtidig underviste han i andre Skoler, deriblandt den københavnske Borgerdydskole, og da Professor Rovsing traadte tilbage fra denne Skole 1875, ^{68 overtog først Jean Pio og derefter fra 1875} overtog M. dens Ledelse i Forening med Professor Jean Pio, efter hvis Død 1884 han fortsatte denne Virksomhed i Forening med Dr. phil. J. L. Heiberg. Under deres Fællesbestyrelse voxede Skolen op til at blive Hovedstadens største Latinskole. Ved dens Hundreedaarsjubilæum 1887 fik han Professortitelen. M., der døde 24. Dec. 1890, var en støt og energisk Personlighed, der forstod selv at bryde sig sin Bane. Han var en dygtig Lærer med megen almenpædagogisk Interesse, hvorfor han i flere Aar var Formand for Pædagogisk Selskab i København og en virksom Deltager i Ledelsen af alle nordiske Skolemøder i Aarene 1870—90. Han ægtede 27. Marts 1863 Elise Marie Richardine Preisler. *Joakim Larsen.*

Møller, Viggo Valdemar, f. 1852, Kynolog. M., hvis Forældre vare Præsten Niels Peter M. († 1859) og Anna Johanne Rosine f. Storch, er født 2. Febr. 1852 i Ellinge Præstegaard i Hjørring Amt. Efter at have gaaet i Efterslægtselskabets Skole i København blev han Gartner, men opgav efter nogle Aars Forløb denne Virksomhed for at studere Skovbrug. Kort efter i 1886 at være bleven Forstkandidat blev M. Skovrider paa Engestofte ved Maribo, men har siden 1890 levet i København, hvor han væsentlig har givet sig af med journalistisk og litterær Virksomhed. I Litteraturen debuterede M. i 1882 med Skriftet «Høsehunden», der er udkommet i 3 Oplag og benyttes meget i hele Skandinavien. Bogen giver nemlig god og praktisk Vejledning til Høsehundens Dressur. Paa beslægtet Omraade skrev han i 1887 «Hunden og Hunderacerne». Som Jagtforfatter optraadte M. i 1885 med «Fjervildtjagten» og fortsatte i 1890 med «Haarvildtjagten» og i 1892 med «Jagthusholdningen». — M. er først og fremmest Kynolog og har arbejdet med Held for Indførelse og Opdræt af rene Hunderacer her i Landet, dels som Redaktør af «Dansk Hundestambog» (1890 ff.) under Dansk Jagtforening, dels som Redaktør og Udgiver af Maanedsskriftet «Hunden» (1891 ff.). 1. Marts 1897 blev Dansk Kennelklub stiftet nærmest paa hans Initiativ.

C. Gøvertz Jensen.

Møller, Vilhelm, s. Møller, Frederik Vilhelm (ovfr. S. 55).

Gundelach Møller, † 1845, s. Møller, Jacob Christian Johan Hendrik Gundelach (ovfr. S. 63).

Høyer Møller, s. Møller, Erik Høyer (ovfr. S. 52).

Isted Møller, s. Møller, Olaf Jacob Isted (ovfr. S. 82).

Slott-Møller, Agnes, f. 1862, Maler- og Billedhuggerinde. A. S.-M. er født i København 10. Juni 1862 som Datter af Kommandør i Søetaten Henrik Jakob Victor Rambusch og Constantine f. Hansen. Efter at have modtaget sin foreløbige Vejledning i Kunsten paa den københavnske «Tegneskole for Kvinder» malde hun en Tid under Krøyer og debuterede paa Foraarsudstillingen 1885; allerede 2 Aar senere vakte hendes anselige Billede «De 5 kloge og de 5 daarlige Jomfruer» Opmærksomhed ikke mindre ved dygtig malerisk Behandling end ved den Kraft og Originalitet, hvormed den nytestamentlige Grundtanke var omsat i moderne Former. Hun var imidlertid bleven forlovet med den nedennævnte Maler

Harald S.-M., med hvem hun i 1888 holdt Bryllup; Aaret i Forvejen havde hun og han i Fællesskab malet et større Friluftsbillede, «Ude» — en Maler og en Malerinde, der tage Studier sammen —, i hvilket A. og H. S.-M. havde portrætteret hinanden. «Dronning Margrethe og den jyske Adel» (1890) udmærkede sig ved stor Djærvhed og Ejendommelighed i Opfattelsen af Karaktererne; i endnu højere Grad gjaldt dette om den imponerende «Niels Ebbesen» (1894), i hvilket Billede Rytterskikkelsen virkede saa ypperlig i det stemningsrige Landskab. Flere Gange har Fru S.-M. studeret i Udlandet med offentlig Understøttelse. I de senere Aar har hun med Iver og Talent dyrket Billedhuggerkunsten ved Siden af sit oprindelige Fag og har bl. a., efter ved en Konkurrence at have vundet 1. Præmie, udført en stor Relieffrise til Københavns nye Raadhus, «Byens første Raad».

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Slott-Møller, Georg Harald, f. 1864, Maler. Har. S.-M. er Søn af Købmand Carl Emil M. og Anna Maria f. Møller og født i København 17. Avg. 1864. Efter at have besøgt Kunstakademiets Forberedelsesskole malede han 3 Aar under Krøyer, debuterede i 1886 paa Foraarsudstillingen og tildrog sig i 1888 Opmærksomhed ved sit store, livfuldt karakteriserede Billede «Fattigfolk». Senere har han dels til Charlottenborg, dels til den fri Udstilling indsendt saa vel Enkeltporætter, deriblandt Dr. Georg Brandes', dels Landskaber med en ofte meget fremtrædende Staffage; særlig kan nævnes hans «Sommeraften» med 3 stærkt stiliserede Kvindefigurer. Hans Hustru, Agnes S.-M., er nævnt ovfr.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Møllmann, Bernhard, 1702—78, Historiker, Bibliothekar, fødtes 12. Sept. 1702 i Flensborg som Søn af Carsten M. og Gesine f. Paulsen. Efter at have gaaet i sin Fødebys Latinskole (under J. Møller) og fortsat sin Uddannelse paa Gymnasiet i Lybek (under J. H. v. Seelen) drog han 1721 til Universitetet i Wittenberg, hvor han studerede i 3 Aar, og kom efter kortere Ophold ved Universiteterne i Halle, Jena og Leipzig hjem 1725. Allerede 1721, inden han forlod Lybek, udgav han en Piece paa Latin om berømte flensborgske Forfattere; naar en senere Tid har undret sig over flere temmelig alvorlige Fejltagelser, som den «lærde» Forfatter her har gjort sig skyldig i, maa det dog erindres, at han da ikke

var 19 Aar gammel. Efter et Par mislykkede Forsøg paa at blive valgt til Præst vendte han sin Fødeby Ryggen og rejste 1731 til Kjøbenhavn for at slaa ind paa en anden Livsbane. Her fandt han en Beskytter i Hans Gram, der ansatte ham ved det kongl. Bibliothek. En af ham skreven Katalog over Bibliotheket i 11 Foliobind og en Fortegnelse over det gottorpske Bibliotheks Haandskrifter vidne om hans Flid i disse Aar. Ogsaa et offentligt Vidnesbyrd om sin ualmindelige Flid fik han Lejlighed til at aflægge, da han 1740 for at opnaa det efter A. Hojer ledige juridiske Professorat som Konkurrenceafhandling udgav et Skrift om tysk Lensret, hvis historiske Lærdom forbavsede alle, men som af de sagkyndige dog ikke sattes højt som Prøve paa juridisk Indsigt. Udfaldet af Konkurrencen blev da ogsaa det, at Kofod Ancher sejrede, men samtidig med ham (1741) ansattes ogsaa 2 af hans Medbejlere ved Universitetet, nemlig H. Stampe og M., den sidste som Professor i Fædrelandets Oldkyndighed (med en Løn af 100 Rdl., som Ancher maatte udrede). 1742 tog M. baade Magistergraden og den juridiske Doktorgrad, 1748 efterfulgte han Gram som Bibliothekar ved det kongl. Bibliothek, 1754 blev han tillige Professor i Historie og Geografi efter Holberg, for hvem han hidtil havde vikarieret, da denne var fritaget for Forelæsninger, 1755 blev han Justitsraad og kongl. Historiograf, 1756—57 og 1764—65 var han Universitetets Rektor, 1768 blev han Etatsraad. Han døde 25. Juli 1778, ugift. — Han hørte til Videnskabernes Selskabs ældste Medlemmer (fra 1743) og blev 1754 Æresmedlem af Kunstakademiet.

M.s 30aarige Styrelse af Bibliotheket blev i sin Helhed hverken til Gavn for det eller til Hæder for ham. Som hans Fortjeneste af det maa fremhæves, at han (1754) opnaaede et fast Annuum (paa 1000 Rdl.) for det, hvad det hidtil havde savnet, og der er ingen Tvivl om, at hans gode Bogkundskab og stærke Hukommelse gjorde ham i flere Henseender vel skikket til at forestaa det; men hans Flid synes mere og mere at have indskrænket sig til Læse-lyst, og for sin Samtid stod han nærmest som en Drage, der rugede over Bibliothekets Skatte uden at tillade andre at benytte dem og uden selv at bringe noget ud af dem. Som naturligt er, tiltog hans Uvirksomhed med Aarene, og den endte i en fuldkommen Sløvhed over for hans Pligter, saa at Bibliotheket ved hans Død fandtes i en utrolig forsømt Tilstand. — De Løfter, han havde givet om videnskabelig Produktion, indfrieede han kun i ringe Grad. Foruden nogle Programmer og Smaaafhandlinger

udgav han «*Spicilegium antiqvitarum patriæ*», et fra Indholdets Side temmelig ubetydeligt Arbejde, der udkom som 5 akademiske Lejlighedsskrifter 1753—65 og, karakteristisk nok, aldrig blev afsluttet, men ender midt i en Sætning, og 1. Del af en «*Almindelig Historie*» (1760), et tykt Kvarthind, der dog kun indeholder den jødiske Historie indtil Salomons Død, og hvis Fortsættelse udeblev. Hans bebudede Udgave af de gamle danske Love kom aldrig. Efter Grams Død skulde han have forsynet den færdigtrykte «*Knyttlinga Saga*» med en Fortale, men denne blev aldrig skreven, og Oplaget ødelagdes ved Vanrøgt. For Videnskabernes Selskab skulde han udgive den afdøde F. L. Nordens Beskrivelse af sin ægyptiske Rejse, men trods alle Selskabets Paamindelser var han 7 Aar (1748—55) om at afslutte dette Arbejde. Som Efor for det Arnamagnæanske Legat holdt han ogsaa dettes Skatte vel forvarede under Laas og Lukke. Som Universitetslærer havde han næppe stor Betydning; i alt Fald paa hans gamle Dage gik det usømmelig til ved hans Examinationer. I sine 2 sidste Leveaar var han fritaget for at holde Forelæsninger. — Kort sagt, fra alle Sider Klager over hans Sendrægtighed og Utjenstvillighed, og hans gode Egenskaber (f. Ex. hans Godgjørelighed) kunde i den fremskudte Stilling, han indtog i den videnskabelige Verden, ikke dække herover. Det pompøse Epitafium over ham i Nicolai Kirkes Ligkapel har lige saa lidt som hans Skrifter kunnet redde hans Navn fra Forglemmelse.

Büsching, *Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften* II, 165 ff. Worm, *Lex. ov. lærde Mænd*. Hundrup, *Doctores* S. 116. Suhm, *Saml. Skrifter* X, 43 f. Nyerup, *Brev til J. F. W. Schlegel* (1787). Werlauff, *Efterr. om det st. kongl. Bibl.*, 2. Udg., S. 153 ff. C. F. Bricka.

Mønsted, Otto, f. 1838, Kjøbmand og Fabrikant. Han er født 23. Nov. 1838 paa Lyngsbækgaard ved Æbeltoft, som hans Fader, Cand. pharm. Niels Secher M., var Ejer af; Moderen var Charlotte Amalie Dorothea f. Møller. Efter at være bleven undervist i Hjemmet kom han 1853 i Handelslære i Grenaa, var derefter Kommis i Roskilde og Kjøbenhavn og etablerede sig 1865 i Aarhus som Grosserer i Smør, Korn og Foderstoffer. 1870 anlagde han en Dampmølle sammesteds, og 1876 grundlagde han under Firma «*The Danish preserved butter company*» en Forretning med Smør i hermetisk Pakning til Udførsel, som i Løbet af nogle Aar naaede et stort Omfang. 1883 anlagde han den første Fabrik for Margarine i Danmark, 1888 udvidede han Forretningen til England ved Anlægget af en Fabrik i Godley ved Manchester, og 1894

indviedes hans tredje, meget betydelige Margarinefabrik i Southall ved London med Kontorer i alle større engelske Byer. Desuden driver han en Korn- og Foderstofforretning i København med Filial i Odense. 1885—91 var han Medlem af Byraadet i Aarhus, og han har i det hele livlig deltaget i denne Bys økonomiske Udvikling. Han har virket som Formand for Aarhus Telefonselskab og Aarhus Handelsforening, ligesom han har været Medlem af Bestyrelsen for det jysk-engelske Dampskibsselskab; til Byens Sparekasse er han knyttet som Medlem af dens Repræsentantskab. — 7. Maj 1870 ægtede han Anne Sofie Broge (f. 5. Juli 1850), Datter af Grosserer Hans B. (III, 121).

V. A. Secher, Slægten Secher S. 188.

C. Nyrop.

Mønsted, Peter Mørk, f. 1859, Landskabsmaler. M. er Søn af Klasselotterikollektor Otto Christian M. og Thora Johanne Petrea f. Jørgensen og født i Balle Mølle ved Grenaa 10. Dec. 1859. Fra 1876—79 var han Elev af Kunstakademiet og gav i sidstnævnte Aar for første Gang Møde paa Foraarsudstillingen, hvor han siden den Tid saa godt som hvert Aar har udstillet større og mindre Billeder, der have fundet Kjøbere saa vel her hjemme som i fremmede Lande, særlig ved det russiske Hof. I 1889 ægtede han Elna Mathilde Margrethe Sommer, Datter af Grosserer L. C. A. S.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Mønster, Hans, † 1563, s. Spithof.

Mønster, Hans Peter Valdemar, 1822—66, Officer, er født 24. Jan. 1822 i København, hvor hans Fader, Hans Rosenqvist M., var Pakhusforvalter; Moderen hed Jacobine Martine f. Colding. I 1846 kom han ind paa den kongl. militære Højskole, hvorved Studierne afbrødes af Krigen 1848—50, under hvilken han deltog i Fredericias Forsvar og blev Premierlieutenant i Artilleriet (1850), m. Anciennitet fra 1849. Han blev 1857 Lærer ved Underofficerslevskolen og 1858 Kapitajn af 2. Klasse samt kort efter Skoleofficer ved Højskolen, i hvilken Stilling han forblev til 1866, da han blev Chef for 8. Batteri; men allerede 13. Dec. s. A. gjorde en Halssygdom Ende paa hans Liv. — Under Krigen 1864 var M. først Chef for 5. Fæstningskompagni, der besatte Danevirkestillingens højre Fløj. Under Tilbagetoget der fra reddede han i alt 14 Stkr. Skyts. Han gjorde derefter Tjeneste i Fredericia og senere paa Als, i det han deltog i Slaget 18. April, hvornæst han overtog Befalingen over 10. Batteri.

M. var en alvorlig og varmtførende Natur, hvem Forsvars-væsenets forsømte Tilstand ved Begyndelsen af 1861 laa stærkt paa Sinde. Han følte sig derfor tilskyndet til at indrykke en Artikel i Bladet «Fædrelandet» for 19. Jan., hvori han under Henvisning til engelske Forhold stillede Forslag til Oprettelse af Skytteforeninger her i Landet, en Plan, som Krigsministeriet strax tilsagde sin Støtte. I Febr. s. A. dannedes en Centralkomiteé paa 15 Medlemmer for at sætte Sagen i Gang, og i denne blev M. Forretningsfører. Sammen med Rustmester G. Christensen (III, 470) udfoldede han nu en betydelig Virksomhed. Med Regeringens Understøttelse rejste han paa Skyttesagens Vegne til Schweits og benyttedes senere til at inspicere flere af de her hjemme oprettede Skytteforeninger og de anskaffede Rifler. Krigen 1864 bevirkede, at M. udtraadte af Centralkomiteen, og dens sørgelige Udfald gik ham saa nær til Hjærte, at han ikke gjenoptog sin Virksomhed for Skytteforeningerne. — 7. Jan. 1853 var M. bleven gift med Hansine Martine Spang, Datter af Sognepræst Peter Johannes S.

Dansk Folketid. 4. Jan. 1867.

P. N. Nieuwenhuis.

Mønster, Peter Christian, 1797—1870, Baptist, Søn af Trompeter, senere Skatteopkræver i Randers, Jens M. og Charlotte Louise f. Nissen, er født i Randers 30. Okt. 1797. Han blev Gravør og boede som saadan i Slagelse, hvor han holdt gudelige Forsamlinger, og da dette formentes ham, flyttede han 1832 til Skjelskør og kort efter til Kjøbenhavn, hvor han sluttede sig til Grundtvigs Kreds, medens der dog efterhaanden opstod stærk Tvivl hos ham om Barnedaabens Værd. Da Baptisterne 1839 fik Indgang i Landet, sluttede M. sig til dem og blev tillige med 10 andre døbt af Præsten Oncken i Lundehussøen. Endnu samme Aar ordineredes M. til Præst, hvorefter han tog til Aalborg og stiftede en Menighed der. Han blev nu arresteret den ene Gang efter den anden og skal have tilbragt i alt 4 Aar i Fængsel i Tiden 1839—45. Han var i dette Tidsrum Menighedens anerkjendte Talsmand; medens han sad i Arresten, lod Kongen 1841 underhandle med ham om, paa hvilke Vilkaar Baptisterne vilde indordne sig under Statens Love, og M. afslog da at indgaa paa, at der ikke maatte gjøres Proselyter. Aaret efter forhandlede Stiftsprovst Tryde med ham om Fremlæggelse af en Trosbekjendelse. — Men næppe var M. kommet ud af Fængselet, før der rejste sig en stærk Opposition mod ham. Han beskyldtes for, at hans Karakter var «alt for let»,

der var nogle Penge, han havde aflagt, om ikke urigtigt, saa unøjagtigt Regnskab for, m. m.; Enden blev, at han udstødtes af Menigheden og dannede en særskilt Menighed, der dog næsten opløstes, da mange af dens Medlemmer gik over til Mormonerne. Han fraadte Ledelsen 1853. Han døde 1870, efter i sin sidste Tid at have været lam. De danske Baptisters Historieskrivere beklage, «at denne begavede, en Gang saa gudhengivne Mand lidt efter lidt skulde gaa aandelig til Grunde». 1824 havde han ægtet Margrethe Kirstine Hellesen, en Guldsmeddedatter fra Slagelse. — En yngre Broder af ham, *Adolf Frederik M.* († 1862), der var Student, gik 1840 ligeledes over til Baptisterne, men forlod dem igjen og blev siden Lærer ved Almueskolen i Kjøbenhavn.

Menigheds-Budskabet, Festnr. i Anledn. af de danske Baptisters 50-Aars Jubilæum (1889). Erslew, Forf. Lex. S. Hansen og P. Olsen, De danske Baptisters Hist. *L. Koch.*

Mønster, Peter Hans, 1773—1830, Biskop, Søn af Told- og Konsumtionskontrollør, siden Toldinspektør, Carl Christian M. († 1794) og Christine Sophie f. Rosenqvist († 1830), er født i Bogense 12. Juli (1773 Juni) 1773. Sin Barndom tilbragte han i Stubbekjøbing, hvortil Faderen blev forflyttet; siden kom han i Huset hos en Morbroder og blev 1790 dimitteret fra Frederiksborg Skole. 1795 tog han theologisk Embedsexamen, hvorefter han blev nogle Aar i Kjøbenhavn og fortsatte sine Studier. Han manuducerede til theologisk Embedsexamen og underviste i Christianis Institut, men opgav begge Dele, Instituttet, fordi dets Undervisningsmethode ikke stemmede med hans Grundsætninger, Manuduktionerne, fordi Studenterne kun tænkte paa hurtigst muligt at blive færdige med Examen. Han blev derfor Lærer ved Efterslægtsselskabets Skole. Det var uundgaaeligt, at han som alle hans samtidige maatte paavirkes af Tidens Irreligiøsitet. Han synes endog i den Retning at være gaaet videre end de fleste; thi han har skrevet den første Afhandling i Malthes Bruuns «*Tria juncta in uno*»: «Et Ord talt i rette Tid til Troens Kvaksalver». Denne, Professor F. Bang (I, 477), faar at vide, at Skomageren bør blive ved sin Læst, han overdænges med Haans ord, og det tilraades ham at blive Medarbejder af Balles «Bibelen forsvarer sig selv». M. slap dog for at inddrages i den Sag, der rejstes i Anledning af Skriftet. Det var Bogtrykkeren, der uden hans Vidende havde indsat Ordene «Troens Kvaksalver» i Titlen i Steden for Bangs Navn, og det var uden hans Samtykke, at Af-

handlingen blev trykt i et saa farligt Selskab som Bruuns Artikler. — 1800 rejste han som Lærer for en Søn af Generalkrigskommissær Ewald til Cette, hvor denne var bleven ansat som Konsul. Hans Elev døde; men da Ewald i Kongens Ærende rejste til Genua, bestyrede M. Konsulatet, der dels paa Grund af strænge Karantæneforhold, dels ved Krigen mellem Danmark og England frembød mange Vanskeligheder. Han kom hjem 1801, blev atter Lærer ved sin gamle Skole og 1803 Inspektør. Som saadan indførte han en methodisk Gymnastikundervisning. Om denne og Svømningen har han skrevet et Par Afhandlinger. Hans Virksomhed paaskjønnes af Efterslægtselskabet, der optog ham som Medlem. 1805 blev han Sognepræst for Gyrstinge og Flintinge^{Erub} paa Sjælland. Han ægtede 1806 Frederikke Sophie Fleischer (f. 1789 † 1848), Datter af Fuldmægtig Søren F. 1807 blev han Amtsprovst for Sorø Amt, hvor han og Stemann i god Enighed udfoldede en betydelig Virksomhed. 1813 blev han Sognepræst for Ringsted og Benløse.

1819 blev han Medlem af den Kommission, der skulde gjøre Forslag til den indbyrdes Undervisnings Indførelse paa Landet og i Kjøbstæderne. Han sluttede sig her helt til Abrahamson (I, 64) og deltog i Forslaget om, at Methodens Indførelse skulde befales. Dette skete vel ikke; men M. havde aldeles vundet Kancellipræsident Kaas, og han fik en betydelig Indflydelse paa de Forholdsregler, hvorved den indbyrdes Undervisning i de følgende Aar søgtes indtrængt i saa mange Skoler som muligt. Sammen med Abrahamson forfattede han det store Værk: «Om den indbyrdes Undervisnings Værd og Væsen» (I—III, 1821—28). Det kostede dog megen Møje at faa Subskribenterne paa den 1. Del til ogsaa at købe de senere. Da der rejste sig Modstand mod Metoden, var han dens ivrige Forsvarer. Han har ogsaa forfattet de bekjendte Tabeller (1822), der længe efter, at det meste af Metoden var gaaet af Brug, endnu anvendtes i Skolerne, og som just ikke vidne om, at han har haft det bedste pædagogiske Greb. En anset gejstlig Mand, der vilde være Talsmand for Kongens og Abrahamsons Planer maatte saa meget mere paaskjønnes, som der kun var faa af hans Standsfæller, der ikke nærrede mere eller mindre Uvilje mod dem. M., der 1826 havde disputeret for den theologiske Doktorgrad, udnævntes i Nov. 1829 til Biskop i Aarhus, men døde allerede 31. Juli 1830.

J. Møller, *Nyt theol. Bibl.* XVIII, 357 f. Erslew, *Forf. Lex.* L. Koch.

Mønster, Jørgen, † 1556, s. Kock (IX, 320).

Mørch, Johan Peter Siegvard Gjørsenius, 1818—89, Lærer, Søn af The- og Porcellænshandler i Kjøbenhavn Carl August M. († 1856) og Christiane Sophie Caroline M., fødtes 27. April 1818, var først i Snedkerlære og blev Svend 1838, arbejdede som saadan i nogle Aar og tog 1841 Examen som Privatist ved Lyngby Seminarium, var Huslærer hos flere Præster i Tørring Len, aflagde 1847 ved Jelling Seminarium Prøve i Orgelspil og Sang og ansattes kort efter som Skolelærer i Kastrup, Gram Sogn. Her var han 1851 Medstifter af «Sønderjyllands loyale Skolelærerforening», hvis Formand han blev 1856, og forfremmedes 1852 til Degn og Skolelærer i Løjt ved Aabenraa. 1854 valgtes han til Medlem af Direktionen for «Foreningen til trængende slesvigske Skolelærerenes Understøttelse». 1864 blev han arresteret af Preusserne og efter sin Løsladelse fordreven fra sit Embede. S. A. beskikkedes han til Lærer i Skjelby paa Falster, fra hvilket Embede han 1887 tog sin Afsked. 1853 udgav han «Ledetraad til den danske Sproglære til Brug for Almueskolen», 1855 «Fortællinger af Fædrelandets Historie» (3. Opl. 1858) og var i det hele en ivrig Talsmand for Skolevæsenets Forbedring. Han døde 16. Juni 1889 i Kjøbenhavn. 15. April 1848 havde han ægtet Elise Sophie Christence Dyrland (f. 29. Okt. 1822), Datter af Niels D. til Kaltetgaard.

Erslew, Forf. Lex. Dagbladet 20. Juni 1889. *H. R. Hiort-Lorenzen.*

Mørch, Otto Andreas Lowson, 1828—78, Konkylolog, Søn af nedennævnte Gartner Otto Josias Nicolai M., blev født 17. Maj 1828 i Lund. M. var kun 1 Aar gammel, da Faderen flyttede til Kjøbenhavn. Efter at have nydt privat Undervisning kom han i Kjøbenhavns Borgerdydskole og senere i Metropolitanskolen, men da hans Fader døde 1842, blev han tagen ud af denne. En Øjensygdom hindrede ham i at fuldende den akademiske Løbebane, og da han fra sin tidlige Barndom havde næret en stærkt udpræget Interesse for Zoologien, greb han med Glæde den Lejlighed, der tilbød sig, til at dyrke dette Studium, i det han 1844 blev ansat som Amanuensis hos Dr. Beck (II, 14), der forestod Christian VIII's partiikulære Konkyliesamling. Fra dette Øjeblik af ofrede M. al sin Tid paa Konkylologien, og skjønt hans Forhold til Beck voldte ham mange Ubehageligheder, kunde han, paa Grund af den lette Adgang, han derigjennem havde til den konkylologiske Litteratur, dog ikke bekvemme sig til at opgive det, førend Professor Steenstrup 1847 tilbød ham Arbejde ved Universitetsmusæet. Denne nye

Stilling, som han beholdt indtil sin Død, bragte ham dog mange Skuffelser. Dels blev der kun tilstaaet ham et ringe pekuniært Vederlag, dels stod han i et Afhængighedsforhold, der ikke harmonerede med den videnskabelige Anseelse, han nød uden for Universitetet. For en Del skyldtes dette vistnok Ejendommeligheder i hans eget Væsen. Han var i flere Retninger en Særling, i høj Grad distræt, fuld af Fantasier og en indesluttet Natur, som Livet havde gjort mistænksom; men inderst inde var han en ædel, fin Natur, uegennyttig og tjenstvillig. — Som Artskjender paa sit specielle Omraade havde han evropæisk Berømmelse, og han blev som saadan ofte benyttet af fremmede Musæer og store Privatsamlere, hvilket medførte, at han ofte maatte rejse til Udlandet. I de senere Aar af sit Liv led han af Lungetuberkulose, og det var forgjæves, at hans Venner i Begyndelsen af 1878 satte ham i Stand til at foretage en Helbredsrejse til Syden. Han døde paa Rejsen i Nizza 25. Jan. 1878 (ugift). Han var Medlem af en Række udenlandske videnskabelige Selskaber og udnævntes 1868 til Dr. phil. af Universitetet i Göttingen.

M.s Forfattervirksomhed er ret betydelig, i det Antallet af hans Publikationer er over 100. For største Delen er det dog kun mindre Afhandlinger, der, paa en enkelt Undtagelse nær, alle omhandle malakologiske Æmner. Blandt de af M. forfattede Konkyliekataloger maa specielt nævnes den store Katalog over Grev Voldis Samling (1852—53), et Arbejde, der endnu ofte benyttes. Blandt hans øvrige Skrifter fortjene følgende at fremhæves: «Review of the Vermetidæ» (1861—62), «Matériaux pour servir à l'histoire de la famille des Janthines» (1860), «On the homology of the buccal parts of the mollusca» (1865), «On the systematic value of the organs, which have been employed as fundamental characters in the classification of mollusca» (1865), «A descriptive catalogue of the Scalidæ of the Westindia Islands» (1876), end videre en Række favnistiske Arbejder, bl. a. over Danmarks, Færøernes, Islands og Grønlands Bløddyr, og endelig «Revisio critica Serpulidarum, et Bidrag til Røromenes Naturhistorie» (1863). Mange af M.s Afhandlinger ere at betragte som Forarbejder til et planlagt stort Værk: «Genera et species molluscorum», men det lykkedes ham ikke at fuldføre dette, og hans efterladte, meget omfangsrige Manuskript dertil foreligger i saa ufærdig Form, at det næppe vil kunne benyttes af nogen anden.

J. Collin, O. A. L. M. (1878).

Jonas Collin.

Mørch, Otto Josias Nicolai, 1799—1842, Gartner. M., hvis Fader, A. Lowson M., var Kapellan i Aalborg, senere Sognepræst i Dronninglund, er født 17. Juli 1799 i Aalborg, lærte Gartneriet i Rosenborg Have og tog Gartnerexamen 1820, Examen i Botanik og botanisk Havedyrkning 1823. Efter at have opholdt sig 3 Aar i Holland, hvor han arbejdede i I. V. Schoemachers Gartneri, blev han 1826 Gartner ved den botaniske Have i Lund, og 1829 forflyttedes han til den botaniske Have i Kjøbenhavn. S. A. blev han udnævnt til Medlem af Gartner-Examenskommissionen. 1835 foretog han en Rejse til England og senere til Tyskland. 26. Maj 1826 ægtede han Juliane Dorothea Sjøbeck (f. 5. April 1805 † 8. Okt. 1880), Datter af Bogbindermester Johannes S. i Lund og Anna Lovisa f. Bergman. Efter M.s Død, 25. Juli 1842, oprettede Enken et Blomsterudsalg i Kjøbenhavn, som blev et af de første, der etableredes ved privat Initiativ (det første oprettedes i Kjøbenhavn 1834 med Understøttelse af det danske Landhusholdningsselskab, og endnu i 1866 var der kun 4 Blomsterudsalg i Kjøbenhavn).

M. har bl. a. skrevet «Stedscgjældende Fortegnelse over Blomsterfrø» (2. Opl. 1838), «Anvisning til at ordne Træer, Buske og urteagtige Planter efter Havekunstens Regler» (1838), «Om Mistbænkes og Mistbedes Anlæg» (1841). End videre har han skrevet flere Artikler til «Havetidende», af hvilket Tidsskrift han var Medredaktør fra 1835—41.

Erslew, Forf. Lex.

L. Helweg.

Mørck, Frederik Adolph, 1815—73, Portrætsamler, Søn af Skræddermester Hans Christian M. og Anne Jacobine f. Engelstad, blev født 25. Juli 1815 i Kjøbenhavn. Forældrene, der havde en talrig Børneflokk, havde ikke Raad til at koste noget videre paa hans Uddannelse, og han blev derfor, 14 Aar gammel, sat paa Kronborg Amtstue; der fra kom han 1834 ind som Skriver i danske Kancelli, snart efter blev han tillige Haandskriver hos Kancellipræsidenten Gehejmeraad Stemann og blev i denne Stilling i 21 Aar, lige til Stemanns Død. Her traf han Wegener, der vakte hans Lyst til at samle, og han lagde da tidlig Grunden til en Portrætsamling af danske, norske og Holstenere, der efterhaanden blev meget smuk og værdifuld; det var dog ikke saa meget ved Antallet (henved 6000 Portrætter foruden 600 Fotografier) som ved gode Exemplarer og mange Sjældenheder, at Samlingen udmærkede sig. Det havde været M.s Hensigt at skjænke den til Staten, men ved

hans pludselige Død var der ikke truffet nogen endelig Bestemmelse derom, og Samlingen bortsolgtes da ved Avktion. — M. blev 1846 Kancellist i Ordenskapitlet, fik 1851 Titel af Assessor, blev 1860 Fuldmægtig, 1863 Kasserer og Bogholder samt Kancelliraad, 1872 Justitsraad. Han døde 19. Avg. 1873. — 1. Okt. 1870 var han bleven gift med Emilie Lovise Bergeskov (f. 2. Jan. 1809), Datter af Konsumtionsbetjent i Roskilde Lauritz Nicolai B. og Elise f. Gordon.

Fortegn. ov. F. A. M.s Saml. af Portræter.

Sofus Elvius.

Mørk, Johannes Magnus, 1827—89, Handelsmand, Bladredaktør, fødtes 20. Marts 1827 i Aarhus og var Søn af Kjøbmand Peter M. og Severine f. Gjærn. Efter at have gennemgaaet Byens videnskabelige Realskole kom han i Handelslære, først hos Kjøbmand Kjørboe i Aarhus, senere hos Pontoppidan i Hamborg og Westenholz i London. I 1852 vendte han, fortrinlig uddannet, tilbage til sin Fødeby for at etablere sig. Han gik snart i Kompagni med Kjørboe og oparbejdede en efter Forholdene betydelig Grossererforretning i Korn og Smør; men i Pengekrisen 1857 fik denne Forretning sit Knæk, og M. optraadte saa ikke mere som selvstændig Handelsmand. Derimod vedblev han til sin Død at være Deltager i flere merkantile Foretagender, som han i høj Grad støttede ved sit vide Overblik, sin alsidige Viden og sin utrættelige Iver. I en Aarrække var han Formand for de danske Cikoriefabrikkers Repræsentantskab. Allerede 1854 blev han valgt ind i Aarhus' Borgerrepræsentation, og han var sammes Formand 1858—68, indtil Kommunalloven indførte en anden Ordning. Ogsaa under denne bevarede han sit Sæde i Byens Raad, til hvilket han valgtes uafbrudt i 35 Aar. I denne Aarrække knyttedes hans Navn til alle kommunale Reformer, ikke mindst paa Skolevæsenets Omraade. I 1861—73 repræsenterede han Aarhuskredsen i Folketinget. I en Del Aar var han preussisk Konsul, men efter Krigen 1864 opgav han Konsulatet. 1873 blev han Redaktør af «Aarhus Stiftstidende», hvilken Stilling han beholdt indtil 3 Maaneder før sin Død. Denne indtraf 17. Juni 1889. Han ægtede i 1853 Rosalie Søegaard, Datter af Raadmand S. i Aarhus.

Kal. Danmark 1890, S. 42 ff.

C. Christensen.

Mørk Hansen, s. Hansen (VII, 61).

Mørkeberg, Adam Wilhelm, f. 1863, Veterinær. M. er født 25. Sept. 1863 i Spjellerup som Søn af Landmand C. W. M. og Hustru, f. Seidenfaden. Tog Dyr lægeexamen i 1884 (1. Kar. m. Udm.). Ved Hjælp af en Understøttelse fra Grev Moltke-Bregentved kunde han fortsætte sine Studier, blev Student 1888 og tog Lægeexamen 1895. I Aarene 1886—90 fungerede han tillige som Reservedyr læge i Kjøbenhavn. Efter med offentlig Understøttelse at have studeret Veterinærkirurgi i Udlandet, især i Berlin og Paris, fra Maj 1895—Maj 1896, blev han strax efter sin Hjemkomst ansat som Lektor i Kirurgi og kirurgisk Klinik ved den kongl. Veterinær- og Landbohøjskole. — I 1895 ægtede han sin Kusine Johanne Louise Mørkeberg.

B. Bang.

Mørkeberg, Peter August, f. 1861, Veterinær og Statskonsulent i Husdyrbrug. M., der er Broder til ovennævnte, er født 21. April 1861 paa Christiansminde ved Præstø. Tog Dyr lægeexamen 1881, praktiserede derefter i Kjøge til 1883, da han blev ansat som Assistent ved Veterinær- og Landbohøjskolens ambulatoriske Klinik (Professor Bang), i hvilken Stilling han forblev til 1886. Derefter kastede han sig over Studiet af Husdyrbruget og bestod i 1887 den i Anledning af Konsulent P. Jessens Død indrettede Konkurrence, i det han skrev en værdifuld Afhandling om «Den for Laaland-Falster karakteristiske Kvægbestands Udvikling i de sidste 25—35 Aar» (delvis trykt i «Landboskrifter» II, 1889). I Aarene 1886—89 rejste han med offentlig Understøttelse saa vel her hjemme som i Udlandet (opholdt sig navnlig længe i England) for at studere sit Fag. 1889 blev han ansat som Statskonsulent med den særlige Opgave at arbejde for Udviklingen af det røde danske Malkekvæg og for Svineavl, medens det jyske Kvæg og Faareavl blev betroede til den samtidig ansatte Statskonsulent A. Appels Omsorg. Som Statskonsulent har M. udfoldet en meget betydelig og særdeles paaskjønnet Virksomhed saa vel paa Kvægbrugets som i ikke mindre Grad paa Svineavlens Omraade, og der foreligger om disse Æmner fra hans Haand talrige større og mindre, klare og livlige Afhandlinger i vore Landbrugstidsskrifter, især «Ugeskrift for Landmænd» og «Tidsskrift for Landøkonomi». Ogsaa i Kampen mod Kvægtuberkulosen har M. taget virksom Del, bl. a. ved Udarbejdelsen af et populært Skrift («Tuberkulosen hos Husdyrene, særlig hos Kvæget»), der med offentlig Understøttelse blev

udgivet i 1893. — M. ægtede 1889 Gunilla Henriette Adolphine Malmqvist. B. Bang.

v. Mørner, Bernhard Joachim, —1741, Officer, var af en bekjendt Adelsslægt fra Thüringen og antages at være Søn af Bernhard Joachim v. M., der som brandenburgsk Oberst faldt ved Fehrbellin 1675. Han kom 1701 i dansk Tjeneste som Oberstlieutenant ved det Dragonregiment, som Oberst Bonar oprettede i Hertug Christian Ulrik af Württemberg-Oels' Navn (s. II, 492), og som hørte til Auxiliærtropperne i Sømagternes Tjeneste. 1706 blev M. forsat til 2. jyske Kavalleriregiment, 1709 til Livgarden til Hest. Her stod han i 3½ Aar og førte, da Kongen selv var Gardens Chef, den egentlige Regimentskommando. 1708 havde han faaet Obersts Karakter, 1710 blev han Brigadér, 1713 Generalmajor, 1717 Generallieutenant, 1719 hvid Ridder. Blandt de Krigstildragelser, hvori M. tog Del, maa særlig nævnes Slagene ved Helsingborg 1710 og Gadebusch 1712 — M. blev ved begge disse Lejligheder haardt saaret — samt Felttoget i Norge 1717—18.

Efter en lang Fredsperiode rykkede M. atter i Felten, da han 1734 udnævntes til General af Kavalleriet og Chef for et Korps paa 6000 Mand, som Danmark under den polske Tronfølgekrig stillede til Kejserens Raadighed. Han havde fra den spanske Arvefølgekrig og den store nordiske Krig et udmærket Navn for den Omsigt, Energi og glimrende personlige Tapperhed, hvormed han havde ledet og gennemført sine Rytterangreb. Under Felttogene ved Rhinen 1734—35 blev der ingen Brug for disse Egenskaber; thi Overgeneralen, den berømte Prins Eugen, havde ganske forladt sin tidligere offensive Krigsføringsmaade og søgte blot ved indviklede Marcher og Kontramarcher at undgaa en Afgjørelse. Da der saaledes ingen Hæder var at vinde, synes de underordnede Generaler at have søgt deres Erstatning ved at udsuge Befolkningen i de Egne, hvor de opholdt sig. I Følge Breve fra Korpsets næstkommanderende, F. E. Amthor (I, 199), til Overkrigssekretæren dreve M. og visse af hans undergivne (navnlig H. B. Kaas, IX, 60) dette Uvæsen i et saadant Omfang, at det truede med ganske at nedbryde Disciplinen, og under Paaskud af, at der var forbeholdt ham et særligt Hverv, blev M. derfor kaldt hjem forud for Tropperne. 1738 tog han sin Afsked og døde 22. Dec. 1741.

2. Jan. 1718 havde M. i Rensborg ægtet Christiane Elisabeth v. Tritzschler, der fulgte ham under Felttogene ved Rhinen og

havde Ord for at være stærkt medskyldig i Mandens Brandskatninger. 2 Sønner, der samtidig med M. traadte ud af dansk Tjeneste, maa være af et tidligere Ægteskab. *H. W. Harbou.*

Mørup, Jørgen Erik Frederik, f. 1838, Landinspektør. M. er født 6. Sept. 1838 i Vendsyssel paa Hjermelevgaard, hvor Faderen, Christian M., der var Godsforvalter paa Birkelse, boede. Moderen hed Frederikke Sophie Helene Martine f. Hartmann. Efter i 1859 at have underkastet sig Landinspektørexamen ansattes M. som Assistent i Landmaaling ved Landbohøjskolen, med hvilken Stilling han forenede nogen privat Praxis. I 1864 ansattes han tillige som Assistent i Matrikelkontoret. 1882 forlod han Landbohøjskolen for at overtage Posten som Docent i Landmaaling ved Polyteknisk Lærestalt, og 1896 udnævntes han til Kontorchef i Matrikelkontoret. Skjønt M. saaledes kom ind paa helt andre Veje, end han oprindeligt havde tænkt sig, i det hans Hu stod til Landvæsenet, for hvilket han altid har bevaret en levende Interesse, har han udfyldt sine forskellige Stillinger med en sjælden Nidkjerhed og Dygtighed, som har vundet almindelig Anerkjendelse. Særlig til alle Matrikelforhold sidder han inde med et ualmindelig grundigt Kjendskab, som har givet sig Udslag i nogle smaa Piecer og i en «Samling af ministerielle Cirkulærer og Skrivelser vedrør. Landinspektørernes Virksomhed 1880—92» (1893), hvilken sidste har været til megen Nytte for de praktiserende Landinspektører. — I 1864 ægtede M. Emma Rüdinger, Datter af Musiklærer Frits R.

H. V. Nyholm.

v. Møsting, Alexander Frederik, 1680—1737, Officer, Hofembedsmand. M., der var Søn af Kapitajn i Norge Nicolaus Abraham v. M. til Rønne-Sæksholm († 1683) og dennes anden Hustru, Kirstine Lunov, fødtes 20. Nov. 1680. Han bestemtes tidlig til den militære Løbebane og udnævntes 1701 til Sekondlieutenant ved den Marinebataillon, der i kejserlig Tjeneste s. A. marcherede til Italien. 1703 forfremmedes han til Premierlieutenant i 3. Regiment til Fods, der 1704 stod i Ungarn. Medens Tropperne i Sommermaanederne laa i Lejr her, havde M. en Duel med Fyrst Windischgrätz' Adjudant, der faldt i Tvekampen. Sagen fik dog ikke videre Følger for M., der allerede Aaret efter udnævntes til Kapitajn. 1706 blev han Chef for Grenaderkompagniet af samme Regiment, forfremmedes 1713 til Oberst og blev 1715 udnævnt til Kongens Generaladjutant for Infanteriet. Med Titel af Etatsraad blev han

1720 Medlem af Landetatens Generalkommissariat. 1728—30 var han Stiftamtmand i Christianssands Stift og Amtmand i Nedenæs Amt. 1730 fik han det hvide Baand og blev Aaret efter beskikket til Hofmester for Christian VI's Søster, Prinsesse Charlotte Amalie. M. døde i sin kraftigste Alder 2. Juni 1737. — M. havde 19. Jan. 1714 ægtet Christine Elisabeth f. v. Knuth af Huset Leitzen (f. 1676 † 26. Febr. 1738), Enke efter Etatsraad Knud Juel til Taasinge (VIII, 591); i sit andet Ægteskab medbragte hun 10 Børn.

Louis Bobé.

v. Møsting, Christian Georg, 1668—1720, Officer, var Halvbroder til A. F. v. M. (s. ovfr.); hans Moder, Juliane Cathrine Lange, var af Slægten med en Rose i Vaabenet. Han var født 1668 (døbt 30. Marts) i Trygstad i Smaalenene, blev 1688 Premierlieutenant ved Schacks Infanteriregiment, 1692 forsat til Puttkamers Regiment, der s. A. sendtes til Ungarn i kejserlig Sold. Her blev M. 1698 Kapitajn, efter Hjemkomsten 1699 Major ved bergenhusiske Regiment, 1700 Oberstlieutenant ved Rodsteens nyhvervede Dragonregiment. Med dette fulgte han til Sachsen og siden til Italien, hvor de danske Hjælpetroppers Chef Chr. Gyldenløve benyttede ham til Forhandlinger med Regeringen i Wien og omtaler ham som «en af de bedste Officerer ved samtlige Tropper». Ved Omordningen 1703 kom han til Korpsets 1. Infanteriregiment, men blev Aaret efter kaldt hjem og udnævnt til Oberst for Aarhus Stifts Infanteriregiment, som han beholdt til sin Død, 31. Juli 1720. M., der 1711 forfremmedes til Generalmajor, og hans Nationalregiment deltog med Ære i Belejringen af Stralsund s. A. og særlig i Slaget ved Gadebusch 1712. Senere ledede M. paa dansk Side Underhandlingerne om den svenske Hærs Overgivelse og var Medundertegner af Kapitulationen ved Oldenswort 1713. Ogsaa i Krigen i Norge 1716—17 kom M. til at tage Del med den ene af sit Regiments Batailloner. Senere var han en Tid Overkommandant i Glückstadt.

M.s Hustru var ligesom hans Moder en Dame af gammel dansk Adel, nemlig Cathrine Marie Juel (f. 1668 † 1712), Søster til Generalerne Gregers og Christian J. (VIII, 566 og 561). Han arvede efter sin mødrene Slægt Rønnovsholm og Fuglsig, fik med sin Hustru Part i Vrejlevkloster og ejede desuden en kort Tid Børglumkloster, alle i Vendsyssel. Skrumsager i Ribeegnen fik han testamenteret af en Slægting paa mødrene Side. *H. W. Harbou.*

v. Møsting, Frederik Christian, 1717—73, Amtmand, Søn af ovfr. nævnte Alexander Frederik v. M., er født 15. Dec. 1717. Efter at han 1740 var bleven Kammerjunker hos Kronprinsen og 1746 Kammerherre, udnævntes han næste Aar til Amtmand paa Møen, i hvilken Stilling han fik Ord for at være en dygtig og retfærdig, men stræng Embedsmand. 1759 fik han det hvide Baand, 1763 Enkedronningens Orden, blev 1768 udnævnt til Gehejmeraad og døde i Stege 17. Febr. 1773. M. var 12. Maj 1747 bleven gift med Elisabeth Cathrine Schack (f. 19. Juni 1713 † 27. Maj 1782), Datter af Major Otto S. til Bramslykke og Kjærstrup.

Øst, Materialier t. et dansk biogr.-lit. Lex. S. 782. *C. E. A. Schøller.*

v. Møsting, Johan Sigismund, 1759—1843, Gehejmestatsminister, er født paa Møen 2. Nov. 1759 som Søn af ovennævnte Gehejmeraad Fred. Chr. v. M. Hans Løbebane er i det væsentlige følgende: juridisk Kandidat 1781, Avskultant i Rentekammeret 1782, Amtmand i Haderslev østre Amt 1789, Præsident i tyske Kancelli 1804, Præsident ad interim i danske Kancelli 1809—10, Overdirektør ved Rigsbanken Jan.—Dec. 1813. Fra Dec. 1813 Finansminister, Præsident i Rentekammeret, Medlem af Direktionen for Stutteri-væsenet og Veterinærskolen, fra 1814 tillige af den afrikanske Konsulatsdirektion, fra 1816 tillige Præsident for Statsgjældens og den synkende Fonds Direktion. Fra alle disse Embeder afskedigedes han 2. Marts 1831. Derimod vedblev han at være Medlem af Gehejmestatsraadet, i hvilket han var indtraadt i April 1814, indtil Febr. 1842. M. var end videre Medlem af Direktionen for Fonden ad usus publicos og af Pensionsdirektionerne (indtil 1842). I Aarene 1838—43 var han Chef for det store kongl. Bibliothek. M. blev Kammerherre 1789, Ridder (Storkors) af Danebrog 1803, Ridder af Elefanten 1815, Ordenskansler 1828, Overkammerherre 1840. Han var Æresmedlem af Videnskabernes Selskab og Præsident i det kongl. nordiske Oldskriftselskab. M. døde 16. Sept. 1843.

Det er altsaa en lang og saare betydelig Embedskarriere, vi her have for os. Den havde sikkert været umulig, hvis M. ikke havde tilhørt en gammel og fin Familie. Paa den anden Side hørte M. ingenlunde til hin alt for talrige Kreds i Datiden, der væsentligst ved personlig Gunst kom frem. Dertil avancerede han for hurtig, dertil naaede han for langt, og da vare ikke netop de vanskeligste Poster i den vanskeligste Tid blevne ham betroede.

M.s centrale Embedsgjerning knytter sig til hans Ledelse af

Statens Finanser 1813—31. Imidlertid bør vi først minde om et tidligere Tidspunkt i M.s Liv, hvor han formodentlig én Gang for alle vandt Tronens Tillid. Som Præsident i det tyske Kancelli stillede han sig nemlig i 1806 paa Kronprins Frederiks Side i Striden om Holstens Indlemmelse under Kronen. Modstanden imod denne Forholdsregel kom, foruden fra Hertugen af Augustenborg, nærmest fra den tyskfødte Del af Kronprinsens Raadgivere, Tilslutningen fra de danskfødte: Kaas og M. Kronprinsen fik ikke sin Vilje sat igjennem, og Striden har vistnok haft vidtrækkende Følger med Hensyn til Kronprinsens Stilling baade over for Statsraadet som Institution og over for dets enkelte Medlemmer. Kronprinsens Opponenten gik i de kommende Aar efterhaanden ud af deres ledende Stillinger, og da Turen endelig ogsaa ved Slutningen af Aaret 1813 kom til Ernst Schimmelmänn, overtog M. Posten som Finansminister. — Uden her at komme ind paa Spørgsmaalet om, hvad der var forstandigt eller uforstandigt i det 1806 indtagne Standpunkt, skal det endnu kun nævnes, at M. vistnok ogsaa stedse i sit senere Liv, hvor der kom Modsætninger frem, af politisk eller af økonomisk Art, imellem Kongeriget og Hertugdømmerne, nærmest har været «kongerigsk».

Da M. tiltraadte sin nye Stilling, var Finans-, Penge- og Bankvæsenet i det yderste Virvar. Lovene af 5. Jan. 1813 — der til den ene Side erklærede Bankerotten, men til den anden Side anviste Midler til Reorganisationen — syntes foreløbig kun at have ført nye Ulykker med sig, og halvt om halvt stod man for en ny Bankerot. En Maaned efter kom imidlertid Freden og med den Muligheden for Udgifternes Forringelse, Fastsættelse af Erstatninger og Subsidier fra Udlandet og fremfor alt en begyndende Tryghedsfølelse, en Følelse af, at man havde overstaaet det værste og nu kunde nære Haab dels om en Virkeliggjørelse af Penge- og Finansreformerne, dels om en Nybegyndelse af Næringslivet under regelmæssige Former.

En enkelt lærerig Begivenhed fra M.s første Finansministertid skal her fremhæves. I Begyndelsen af Aaret 1814 udstedtes rentebærende Kreditbeviser ved en Komité, valgt af Grosserersocietetet, til hvilken Komité ogsaa Sikkerheden for Beviserne, nemlig Indtægterne af de kongl. Jorder og Skove og af Stempelafgiften, skulde indbetales. Disse «Komitécedler», der udstedtes til en samlet Sum af 5 Mill. Rbdll., modtoges af Staten til Betaling af kontraktmæssige Renter og Kapitalafdrag, men de gjordes i øvrigt ikke til tvungent

Betalingsmiddel, da dette vilde have stridt mod den nye Rigsbanks Seddelmonopol. Komitésejlerne faldt imidlertid i Kurs, og man øvede det yderste Tryk paa Staten, for at den skulde modtage dem i Betaling for Skatter. Paa forskellige Maader søgte Regeringen at imødegaa Sedlernes synkende Kurs, men til det foreslaaede Middel vilde den ikke gribe, da Rigsbankfundatsen udtrykkelig tilsagde Banken, at kun dennes Sedler skulde modtages i de kongelige Kasser.

Denne Optræden fra Regeringens Side bør erindres, fordi den var typisk for M.s hele Finansregimente, hvis højeste Ære er en ubrødelig Fastholden ved Bankfundatsen, en bevidst Opofrelse af alle underordnede Interesser for Bank- og Pengevæsenets Stabilisering, dermed i Virkeligheden for Tilvejebringelsen af det Grundlag, Statens og Samfundets økonomiske Liv siden da saa sikkert har kunnet føres paa. — Karakteristisk er det da ogsaa, at da i Slutningen af 1820erne endog en Mand som Jonas Collin ønskede Københavns Sparekasse bragt ind under Statens Bestyrelse, modsatte M. sig det med den største Energi og hindrede det. Statens Finansvæsen for sig, Almenhedens Penge- og Bankvæsen for sig, dette heldbringende Princip fraveg han ikke.

Imidlertid kan der næppe være Tvivl om, at M. i sin Iver for at støtte Rigs(National)banken er gaaet en Del videre end nødvendigt. Medens nemlig den usigelige Forvirring, Statens tidligere Seddeludstedelse og den hele Bankmisère havde skabt, havde efterladt hos ham og andre en saadan Skræk for Gjentagelse heraf, at han fik taget de alvorligste Forholdsregler derimod, medens end videre det samme gjaldt Statens direkte Deltagelse i Børsspekulationer — da Kongen i 1820erne paa ny vilde lade sig lede ind paa sligt, fik M. kun dette standset ved Ord som: «Maa det være mig tilladt at afgive Sagen til Statsgjældsdirektionen, der da maa besørge Udførelsen og føre den fornødne Kontrol, saa vidt en saadan er mulig» —, saa viste han sig i øvrigt ingenlunde som nogen overlegen Finanschef. Man kan naturligvis langt fra lægge de Fejl, der bleve begaaede, ene paa hans Skuldre, men i den Stilling, han beklædte, maa han dog bære Hovedansvaret, saa meget mere som han i vigtige Sager afgav udførlige personlige Vota, og som han havde en meget betydelig Indflydelse hos Kongen. — For Bankens Vedkommende kan det nævnes, at dens Oktroi 1818 var unødigt Hastværksarbejde og i flere Henseender bar Mærker deraf, og at Banklaanet 1820 gav den alt for store Begunstigelser. De store Statslaan, der afsluttedes i 1820erne,

gjennemførtes med alt for megen Vaklen og med de urette Agenter. Værre var det imidlertid, at en stor Del af de Penge, der kom ind ved disse Laan, anvendtes paa utilbørlig Maade. M. burde have lagt al Vægt paa at hindre, at Millioner udlaaantes, delvis foræredes, til de Kongen og Hoffet nærstaaende, og i det hele paa at indskrænke det uheldsvangre Gratifikationssystem. Men han var til Tider selv direkte Mellemand her, endog for meget betydelige Summer. Dog mest maa det bebrejdes M., at selve Finansstyrelsen vedblev at være et Kaos. Der affattedes Budgetter og aflagdes Regnskaber nok, men det var stumpe- og stykkevis, en gennemført Orden og Ordning i det hele Kasse- og Skuffesystem manglede, og næppe har man nogen Sinde under hans hele Styrelse haft en virkelig samlet Kundskab om Statens Indtægter og Udgifter. Hertil kom et gennemført Hemmelighedskræmmeri, der var til Skade for alle Parter. Kun i selve det Aar, M. gik af som Finansminister, meddelte han i et Tidsskrift nogle Forsvarsbemærkninger om sin Finansstyrelse, men de vare baade reelt og formelt kun lidet udtømmende og tilfredsstillende. Trods Statens vanskelige Aar i 1820ernes Landbrugskrise er det sandsynligt, at M. ved at have staaet mere imod Hoffets, Dignitarernes og Ansøgernes Krav og ved med fast Haand at have gennemført Orden i Finanserne kunde have efterladt sig en Statskasse med nogenlunde gunstig Balance. Nu blev dette ikke Tilfældet. Man kan antage, at under M.s Styrelse blev Finansernes Status efter Aaret 1815 forringet med mindst 2 Mill. Rbd. aarlig.

Dette var saa meget mere beklageligt, som der i den samme Periode kun anvendtes overmaade lidt til Reforme. M. var i det hele ingen Reformernes Mand. I sine forskellige ledende Stillinger havde han ogsaa en stor Del af den almindelige indenrigske Styrelse under sig, men der blev kun foretaget lidet almennyttigt paa Landbrugets, de øvrige Næringsvejes, Kommunikationernes eller andre lignende Omraader. Det var hos Kommercekollegiet, man nu og da traf Ønsker om Frihed og Fremskridt, men dette Kollegium modarbejdedes ogsaa som Regel af de andre Kollegier. — Under den Episode, der i 1826 endte med Standsningen af A. S. Ørsteds videnskabelige Forfatterskab, stod M. paa Kaas' Side, mod Ørsted.

M. havde, som sagt, en høj Stjerne hos Kongen, og hans Indflydelse var stor. Han benyttede denne til, saa vidt muligt, at sætte sin Vilje igjennem. Beskyldte nogle ham for Indolens, siges

det fra anden Side, at han kunde kæmpe for sin Anskuelse med megen Styrke, og naar han mødte Modstand, tilbød han af og til, om end maaske kun paa Skrømt, at gaa af. Da han til sidst virkelig gik af som Finansminister m. v., opfattedes dette af Almenheden nærmest som en Art Indrømmelse til den opdukkende Liberalisme. — M. hørte imidlertid næppe til de Folk, Kongen i personlig Henseende særlig yndede, og man har heller ikke Indtryk af, at han udad til var populær. Han var for Almenheden meget vanskelig at faa i Tale og tilhørte vist i store Stykker l'ancien régime, som han var født og opdraget under.

Under M.s Overbestyrelse, i hans høje Alder, af det store kongl. Bibliothek «ordnedes Bibliothekets økonomiske Forfatning paa en sikrere og fordelagtigere Maade end nogen Sinde tilforn» (Werlauff). Men alt i de mange Aar, hvor han var Medlem af Direktionen for Fonden ad usus publicos, fik han Lejlighed til at lægge sin Interesse for Aandsarbejder for Dagen og at støtte Mændene af Kunstens og Litteraturens Verden. Han ansaas ikke selv for paa disse Omraader at have særlige Kvalifikationer, men han værdsatte dem hos andre — om han end som Finansminister viste sig en hel Del mere karrig over for Poeter o. l. end over for sine Standsfæller —, og han modtog gjerne Videnskabsmænd i sit gjæstfri Hjem. Her levede han med sin Hustru, Cecilie Christiane f. v. Krogh (f. 12. Okt. 1767, gift 22. Juli 1785, † 30. April 1850), Datter af General G. F. v. K. (IX, 515), i et Ægteskab, der varede i henved 3 Snese Aar. «Ægteskabet var uden Børn, men saa inderlig kjærligt, at det ikke blot var et Mønster, men endog kunde kaldes et sjælden skjønt Mønster» (H. C. Ørsted).

Erslew, Forf. Lex. Medd. fra Gehejmearkivet 1886—88. Oversigt ov. Vidensk. Selsk. Forhandl. 1844. Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog. Øst, Materialier t. et dansk biogr.-lit. Lex. Hist. Tidsskr. 4. R. IV. Werlauff, Efterretn. om det store kgl. Bibliothek, 2. Udg. Schilderungen u. Begebnisse eines Vielgereisten, der ausruht, II (1833). Rist, Lebenserinnerungen III. J. Møller, Mnemosyne II. M. Rubin, 1807—14. Samme, Frederik VI's Tid.

Marcus Rubin.

Naamensen, Lütke, 1498—1574, Munk og Skolestifter, var vistnok født i Padeleck, en ved Vandflod senere ødelagt By i Nærheden af Husum. Hans Forældre, Naamen Jensen og Phalech, der vare velhavende Folk, flyttede i Sønnens tidlige Barndom til Flensborg, hvor de boede i en Gaard paa Søndertorv tæt op til Graabrødrekløsterets Mur, til hvis Beboere de traadte i det inderligste Forhold, hvilket bl. a. havde til Følge, at begge deres Sønner, Jens og Lütke, af hvilke den første dog døde tidlig, indtraadte i Franciskanerordenen. L. N., der en Tid var Vikar ved St. Martini Alter i Nicolai Kirke i Flensborg, vides at have studeret ved Kollegiet Sorbonne i Paris. Siden levede han som Munk i Flensborg. Da Graabrødrene 1536 bleve uddrevne af deres Kloster, flygtede han til Ribe. Men da Graabrødrekløsteret her i Maj 1537 ogsaa blev lukket, gik han til Nysted, hvor de graa Munke havde deres sidste Tilflugtssted her i Landet. 1538 blev L. N. imidlertid ogsaa udvist her fra. Han drog nu til Schwerin, hvor han snart blev Guardian i et derværende Franciskanerkloster, hvorhos Graabrødrenes Provinsialminister for Danmark overdrog ham det Hverv at redde saa meget som muligt af Ordenens Ejendele her i Landet. I Meklenborg trængte Reformationen dog ogsaa frem, og da L. N. længtes efter sin Hjemstavn, udvirkede hans Forældre 1544 en kongl. Tilladelse for ham til at vende tilbage, mod at han aflagde sin Ordensdragt og afholdt sig fra at prædike offentlig eller hemmelig. Da Ordenskapitlet i Nizza Aaret efter indrømmede Brødrene Frihed til, hvor Omstændighederne krævede det, at aflægge Dragten, naar de alligevel bevarede Troskaben med Ordenen («si saltem in mente habitum portent»), saa kom L. N. 1545 tilbage til Hjemmet, hvor Forældrene endnu levede (begge døde 1549).

I Flensborg tilbragte L. N. de sidste 30 Aar af sit Liv, syslende med theologiske Studier, Andagtsøvelser i katholsk Stil og Bestyrelse af den store Formue, hans Forældre havde efterladt. Denne anvendte han dog ikke til egen Fordel eller Bekvemmelighed, men til Grundlæggelse (1566) af Latinskolen i Flensborg, som hvis Stifter han maa betragtes. Grundig Videnskabelighed vilde han gjerne have fremmet i det «Collegium trilingve», som det var hans Livsmaal at se grundlagt paa hans gamle Klosters Grund, inden hvis Ringmur han ogsaa selv fik sin Bolig og til sidst sin Grav. Men naar han tillige vilde have den theologiske og religiøse Dannelse saaledes formet, at den ikke stod i Modsætning til hans katholske Fortid, saa lykkedes det ham selvfølgelig ikke at naa dertil, skjønt han fastholdt Tanken derom til det sidste.

L. N. var «en høj, tør Mand med store Hænder og Fødder», hvis hele Væsen var præget af Alvor. Hans Bestræbelse for paa temmelig mekanisk Vis fremdeles at overholde de gamle Fasteregler var vel til Moro for den lattermilde Ungdom, der færdedes om ham, men af Flensborg Skole har han erhvervet Fortjenester, som en taknemmelig Efterslægt fuldt ud har erkjendt. Da han 31. Dec. 1574 døde, gik den sidste Levning af en længst forsvunden Tid i Graven med ham.

O. Møller, Vermischte Nachrichten u. Urk., welche den Stifter der lat. Schule in Flensb. Lud. Naamanni betreffen (1775). Brasch, Flensborg Latin- og Realskoles Hist. S. 3 ff.

H. F. Rørdam.

Nachtegall, Vivat Victorius Fridericus Franciscus, 1777—1847, Gymnastikpædagog. Franz N., som han skrev sig, var Søn af Skræddermester Conrad N. og Cathrine f. Castler og født 3. Okt. 1777 i Kjøbenhavn. Han blev Student fra det Schouboeske Institut 1794, tog 2. Examen og begyndte at studere Theologi, men maatte ved sin Faders Død opgive dette Studium for at blive Lærer ved Privatskoler. Fra Barn havde han Interesse for Legemsøvelser, og da han nu blev kjendt med den Lærebog i Gymnastik, som 1793 var udgivet af GutsMuths, Lærer ved Filanthropinet i Schnepfenthal, besluttede han at blive Gymnastiklærer. 1798 oprettede han et gymnastisk Selskab, blev 1799 Lærer i Gymnastik ved Christianis Institut, det første i Danmark, der indførte dette Fag, og kort efter ved det Schouboeske Institut. I Nov. s. A. oprettede han et privat gymnastisk Institut, det første i sit Slags i Evropa, og forstod at interessere indflydelsesrige Mænd for Sagen,

især Kronprinsen, der lige til sin Død bevarede sin Yndest for N., saa at han 1804 udnævnte ham til Professor, gav ham 1806 Stipendium for at se Gymnastik i Udlandet, skaffede ham, efter at Bombardementet 1807 havde ødelagt Instituttets Gaard i Aabenraa, et fortrinligt Lokale paa Østerbro og lod ham fra Kapitajn efterhaanden avancere, indtil han endte i 2. Rangklasse som Generalkrigskommissær. N. fik Gymnastik indført i en Række offentlige og private Skoler, holdt Forelæsninger over dens Theori, oprettede 1803 sammen med Bærens (III, 301) Selskabet for Svømmekunstens Udbredelse og drog allerede tidlig Udlændinger til sit Institut. Mest udrettede han dog som mangeaarig øverste Leder af den militære og civile Gymnastik. Han blev Lærer ved Søkadetakademiet 1800, snart efter for Land- og Artillerikadetterne og 1804 Forstander for det s. A. oprettede militære gymnastiske Institut, der skulde uddanne Gymnastiklærere for den danske og norske Hær. Til Brug for dem skrev han 1805 sin første Lærebog i Gymnastik, efterfulgt af 3 andre for Hæren, den sidste 1837. N. blev 1816 Overinspektør ved Instituttet og 1821 Gymnastikdirektør, hvorved han fik Tilsyn med Gymnastikundervisningen ved alle Hærafdelinger. 1808 var han bleven Bestyrer af det da oprettede civile gymnastiske Institut, der uddannede Gymnastiklærere for Seminarier og Skoler, og i Skoleanordningerne af 1814 fik han optaget Gymnastik som Fag i de Skoler, hvor Lærerne formaaede at undervise i det. Det naaede dog ikke megen Udbredelse, før N. 1828 fik gennemført et Paabud om dets Indførelse i alle Borger- og Almueskoler og indrettet en Normalskole i Kjøbenhavn for Lærere ved disse Skoler. S. A. skrev han en Lærebog i Gymnastik for dem. Gjennem Kancelliet udvirkede han en Række Paabud angaaende Gymnastikundervisningen, saaledes 1831 om dens Indførelse ved de lærde Skoler, for hvilke han 1834 forfattede en Lærebog. 1838 oprettede han en Prøveskole for Kvindegymnastik, der tillige blev Normalskole for Uddannelse af Lærerinder. Med Frederik VI's Død ophørte hans Indflydelse. 1842 overlod han Bestyrelsen af Instituttet til N. G. la Cour (IV, 95), men vedblev at beklæde Gymnastikdirektørposten til sin Død, 12. Maj 1847.

N. har Fortjenesten af hos os at have indført Gymnastik, ikke blot ved den militære Uddannelse, men tillige som Led af Almenopdragelsen. Han var en dygtig Lærer og Organisator, men ikke Skaber af noget System. Han benyttede i Hovedsagen de tyske Øvelser, men sigtede, omordnede og udvidede dem efter pæda-

gogiske Grundsætninger, uden dog at kunne tilfredsstillende vurdere dem ud fra et fysiologisk Synspunkt. Ved sin levende Interesse for Gymnastik og sit utrættelige Arbejde for dens Fremme i For-
ening med stor Smidighed til at kunne lempe sig efter de bestaaende Forhold bragte han det dertil, at Danmark i Aarhundredets første Tredjedel indtog den første Plads i Evropa paa Gymnastikkens Omraade. — Han ægtede 1. (7. Sept. 1803) Sophie Winkel-Horn (f. 15. Marts 1787 † 14. Jan. 1832), Datter af Justitsraad Frederik W.-H. (VIII, 84), 2. (24. April 1840) Petrea Susanne Resch (f. 7. Marts 1810 † 5. Juni 1881), Datter af Proprietær R.

Erslew, Forf. Lex. Vor Ungdom 1895, S. 465 ff.

Joakim Larsen.

Nagel, Carl Friedrich, 1794—1873, Læge, fødtes i Kjøbenhavn 4. Marts 1794 og var en Søn af Bogbinder og Klasselotterikollektør Andreas N. og Lucie Dorothea f. Anthon. Dimitteret til Universitetet fra Brendstrups og v. Westens Institut 1811 studerede han Lægevidenskab først i Kjøbenhavn, derpaa i Kiel, gjorde Tjeneste som Kompagnikirurg i Holsten 1813—14, var derefter i nogen Tid Amanuensis hos Livlæge J. D. Brandis i Kjøbenhavn, en kort Tid Læge paa Grevskabet Lindenberg og fik 1818 den medicinske Doktorgrad i Kiel. Efter en kort Ansættelse som Godslæge paa Ahrensburg i Holsten blev han (1818) Læge ved Fattigvæsenet i Altona og Ottensen, hvor han gjorde sig bekjendt ved at oprette og litterært virke for Bospisningsanstalter for fattige. Han vandt Overpræsidenten Grev Blücher-Altonas Yndest og blev ved dennes Indflydelse 1832 Stadsfysikus i Altona samt Overlæge, Docent og Meddirektør ved den derværende kongl. Fødselsstiftelse, 1833 end videre Forstander for Vaccinationsanstalten. 1840 fik han Professortitelen. Han kom ogsaa i Gunst hos det danske Kongehus, blev 1841 udnævnt til Hofmedikus, 1845 til kongl. Livmedikus, 1853 til Konferensraad, 1860 til Kommandør af Danebrog. 1855 blev han Fysikus for det 13. holstenske Fysikatsdistrikt, men efter at han 1868 havde fejret sit 50 Aars Doktorjubilæum, tog han sin Afsked fra dette Embede og døde i Sept. 1873. I sine yngre Dage var han litterært virksom og har publiceret forskjellige Smaaskrifter og Tidsskriftsafhandlinger, til Dels af populær Art og hovedsagelig paa Tysk; adskillige af hans Indlæg omhandle den i Trediverne optrædende asiatiske Kolera. — Han var gift 1. (1818) med Sophia Margaretha f. Bauer, Datter af Kjøbmand i Itzeho August Friedrich

Carl B., 2. (1854) med Amalie Elisabeth Høyer, f. Nebel, Enke efter Vinhandler H. i Altona.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg. Erslew, Forf. Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Biogr. Lex. der hervorrag. Aerzte IV.

Jul. Petersen.

Nakskov, s. Naskov.

Namensen, s. Naamensen (ovfr. S. 122).

Nannestad, Frederik, 1693--1774, Biskop, født i Ejdsberg 21. Okt. 1693, Søn af Sognepræst Christopher Jensen N. († 10. Okt. 1707) og hans 3. Hustru, Karen Tønnesdatter Unrov, deponerede 1712 og fik Attestats 1715, fik Valkendorfs Kollegium, blev 1718 Magister, 1722 Regensprovst og omtales i denne Stilling som en stræng og egennyttig Herre. Han havde Biskoppens vices ved Universitetet og var her den gamle Orthodoxis stive Forfægter. Ved Universitetet kunde han have faaet Stilling som Professor metaphysices, men afslog den, da han ikke vilde give Slip paa sine theologiske Studier. 1732 blev han Stiftsprovst i Aarhus, hvor han 6. Avg. 1733 blev gift med Martha Elisabeth Jensdatter Wissing (f. 10. April 1712, † 1734, begr. 2. Nov.), Datter af Møllejer Jens W. og Margrethe f. Meulengracht. Han havde stor Anseelse og var meget glad i Stedet, om end hans orthodoxe Iver indviklede ham i Strid navnlig om Pontoppidans Forklaring, som han endog fra Prædikestolen omtalte i skarpe Udtryk. Hans Biskop, Peder Hygom, glemte ham ikke i sine Indberetninger, men N.s Anseelse var saa stor, at man ikke kunde røre ham. 1742 fik han den theologiske Doktorgrad for en Afhandling om Mariadyrkelsen med Anledning af et gammelt Mariabillede i Ejdsberg Kirke. 1747 blev han Professor theologiæ extraordinarius og 11. Maj 1748 Biskop i Throndhjem. Det mærkeligste under hans Episkopat her var Oprettelsen af Seminarium Lapponicum, en Foranstaltning, der maatte blive til Velsignelse for Finnefolket, om den end paa Grund af forskjellige Omstændigheder næppe bar saa store Frugter, som man ventede. Det har sin store Betydning, at N. gik i sin Formand L. Harboes Fodspor og interesserede sig for, at Finnerne fik høre Evangeliet forkyndt i sit Modersmaal. Efter 10 Aars Virken i Throndhjem blev N. 1758 forflyttet til Christiania Bispestol. Her gjorde han sig strax bemærket ved at indkalde samtlige Kandidater og Studenter i Byen til Examen, og et Par Aar efter (1761) sammen-

kaldte han i Christianias Kirke et Visitatsmøde, der siden er bleven en fast kirkelig Skik. Den eneste Biskop, der er ordineret i Norge før 1814, J. C. Spidberg, fik sin Indvielse ved N. 1759. Da N. drog paa Alderen, fik han Stiftsprovst Otto Holmboe adjungeret, men da denne døde 1. Okt. 1773, blev han 9. Dec. s. A. entlediget. Han døde 11. Avg. 1774.

Biskop N. er med Bergens Biskop O. Irgens et Afskedsord fra den gamle orthodoxe Tid. Hans store Lærdom bar ganske denne Tids Præg, og de Ting, han interesserede sig for, kjendte han til de yderste Enkeltheder. Dette ses af hans Skrifter, hvoraf det fremgaar, at Kirkehistorien var hans Hovedstudium, og at han i denne nøje havde mærket sig alt, hvad der hørte til den kirkelige Kultus. Han var under disse Studier bleven yderst polemisk over for Katholikker og reformerte, og hans Domme over disse faldt ikke mindre haarde end over Pietisterne. I Anledning af et Forslag om Salg af det beneficerede Gods leverede han et Indlæg, der med sin bidende Tone indeholder historiske Oplysninger af Interesse. Da det blev afgivet, var han ogsaa i Arbejde med et stort Værk: «Norvegia sacra quadripartica», der skal have været udført paa Latin til 1757 og siden fortsat paa Norsk. Han indbød til Subskription paa det, men det kom aldrig ud, og Manuskriptet er forsvundet. Naar han i sin Ungdom (af Schwartzkopf) omtales som gjerrig, skaffede han sig siden et Ry for det modsatte. I Aarhus forærede han sit Hus til Bolig for sine Efterfølgere i Embedet, oprettede siden et Legat og gav tilbage de Stipendier, han havde nydt ved Universitetet. Overalt, hvor han kom, var han en meget anset Mand.

Daae, Thronhjems Stifts geistl. Hist.

D. Thrap.

Nannestad, Nicolai Engelhardt, 1730—82, Professor og Præst, forriges Brodersøn, blev født i Nordmørs Fogderi, Thronhjems Stift, 13. Okt. 1730 af Forældrene Oberstlieutenant Lars N. († 1758) og Elisabeth f. Engelhardt. Han blev Student fra Thronhjems Skole 1744 og tog 2 Aar efter theologisk Attestats. Derefter var han sammen med en ældre Broder udenlands 1747—50 paa sin Farbroder Biskoppens Bekostning og opholdt sig særlig i Halle og Rostock; Broderen døde under Opholdet i Halle. Efter Hjemkomsten blev han 1751 Lærer for Landkadetterne; 1754 Kloster- og Regensprovst, hvormed i hin Tid Stillingen som Biskoppens Vikar ved Universitetet var forbundet. Men allerede Aaret efter

byttede han Embede med J. E. Gunnerus (VI, 316), der var kaldet til Sognepræst paa Herlufsholm, men endnu ikke havde tiltraadt denne Virksomhed. Fra Herlufsholm forflyttedes han 1758 til Odense som Professor i Hebraisk og Lektor i Theologi ved Gymnasiet. Ved den store Promotion 1760 fik han den theologiske Doktorgrad for en Afhandling om Gjenløsningen. Med Lærerstillingen ved Gymnasiet forbandt han fra 1766 Embedet som Kapellan ved St. Knuds Kirke. Kapellaniet var den Gang saa ringe, at det vanskelig kunde bestaa som særligt Kald, og Formanden var vel tilfreds med at faa Tilladelse til at overlade N. det. Her vare i hans Tid Professorerne Pingel og Dr. Lor. Ancher (I, 200) Sognepræster. Han døde pludselig uden foregaaende Sygdom 14. April 1782.

N. var en flittig og almindelig anset Mand af betydelig Lærdom. Han har efterladt en Mængde Skrifter, som dog nu ere uden Værdi. Der er en trættende Bredde over dem alle, og den tørre, flade Fornuftkristendom er deres Karaktermærke. Foruden talrige Programmer og Taler ved Gymnasiets Fester har han udgivet flere Religionslæreboer og Andagtsskrifter. Han begyndte ogsaa paa en stort anlagt Fortolkning af det nye Testamente, men fik kun Forklaringen til de 5 første Kapitler af Matthæus-Evangeliet udgivet (1771). S. A. udkom hans «Nødtørstig Forklaring over Forvandskabsled» i Anledning [af den nye Forordning om Ægteskab. Han traadte her i J. D. Michaelis' Spor, i det han erklærede Moselovens Bestemmelser om forbudte Ægteskabsgrader som eneste Rettesnor for Lovgivningen i Modsætning til den kanoniske Rets mange indsnævrende Bestemmelser. Han brugte ogsaa — efter tysk Mønster — at udgive Udkast («Summarisk Indhold») til sine Prædikener i løse Ark og lade dem omdele i Kirken. En Aargang af disse er derefter udgivet som et samlet Bind (1771—72). N. var gift med Mette Elisabeth f. Delgast († 1800), Datter af Ur-mager D. i Horsens. Hans yngste Datter var Biskop P. O. Boisens (II, 482) 2. Hustru.

L. Ancher, Liigpræd. ov. N. N. Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist. I, 324 ff. 734 f. Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. III, 326 f. Nyerup, Lit. Lex. F. Nannestad, Slægt-Tavle ov. Fam. Nannestad (Bergen 1881). *A. Jantzen.*

Nannestad, Verner Ludvig, f. 1839, Præst. N. er født 9. Okt. 1839 i Øster Velling, hvor hans Fader, Nicolai Conrad N., den Gang var Præst; hans Moder var Margrethe f. Dorph. Han blev Student fra Nykjøbing 1859 og theologisk Kandidat 1866. Efter at have

været Huslærer paa Clausholm i Jylland blev han 1870 Adjunkt i Roskilde; 1882 blev han Sognepræst til Herringe og Gjestelev, befordredes 1892 til Ubby (ved Kalundborg) og 1897 til Stillinge. N. har et godt Lov paa sig som Præst, men er tillige en flittig theologisk Forfatter med Selvtændighed, Klarhed og Dybde. Af hans talrige, til Dels ret omfattende Artikler i «Theolog. Tidsskr.» skal her nævnes: «Bidrag til Bedømmelsen af den saakaldte sunde Lære» (1888), «Bidrag til Fremstilling af Forsoningslæren» (1889), «Om Forløsningen» (1890), «Prædiken og Forkyndelse i Forhold til Bekjendelsesskrifterne» (1893) og «Grev Leo Tolstoy som religiøs Forfatter» (1894). Størst Opmærksomhed have dog sikkert vakt «Portrætter fra Kirken (D. G. Monrad, C. Hostrup, R. Frimodt), Bidrag til en Karakteristik af dansk Prædiken i det 19. Aarhundredes sidste Halvdel» (1895) og dens Fortsættelse om H. L. Martensen (1897). — N. ægtede 24. Maj 1882 Thora Rittmer Jacobsen (f. 1864), Datter af Lærer i Herringløse E. R. J.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 197.

V. Schousboe.

Nansen, Hans, 1598—1667, Borgmester og Præsident, er født i Flensborg 28. Nov. 1598 som Søn af den derværende Borger Evert N. og Maren Pedersdatter og modtog sin første Uddannelse i Stadens tyske Skrive- og Regneskole. Da hans Fader døde 1613, blev hans Farbroder Hans N., der synes at have været en ret velhavende Mand og Skibsejer, hans Værge. Han fulgte 1614 med denne paa en besværlig Rejse til det nordlige Rusland, opholdt sig længere Tid i Kola og skyede ikke at trænge videre ind i Landet. Efter sin Hjemkomst til Danmark kom han 1618 i den helsingørske Borgmester Peder Svendsens Forretning og rejste for ham i Sommeren s. A. til Rusland og 1619 til Danzig. Regeringens Opmærksomhed var imidlertid bleven henledet paa den unge Mand, og han fik i sidstnævnte Aar det Hverv at rejse for den til Petschora, øst for det hvide Hav; men stræng Vinter nødsagede ham til at overvintre i Kola, hvorfra han om Foraaret rejste videre over Kolmogory til Arkangel og der fra tilbage til Kjøbenhavn. Her kom han i Tjeneste hos Borgmester Mikkell Vibe og blev derved inddraget i det netop den Gang ret frodige Kjøbmandsliv i Hovedstaden og igaaet med Borgerskabets mest fremragende Mænd. 1621 blev han ansat ved det islandske Kompagni, og denne Stilling blev Grundlaget for hans Fremtid. Foruden en ny Rejse til Rusland fór han en Mængde Gange paa Kompagniets Ø, og ofte blev det

betroet ham at forhandle de Varer, som førtes fra Island til Selskabets Oplag i Glückstadt. Der og i Kjøbenhavn var hans Navn lige anset, og han, der 5. Nov. 1626 havde ægtet Sophie Hansdatter (f. 28. Jan. 1602), en Datter af Borgmesteren i Slangerup Hans Pedersen og Maren Surbæk, hvis Broder, Borgmester i Kjøbenhavn Simon S., var Svoger til Mikkel Vibe, erhvervede sig efterhaanden en betydelig Formue. Det var derfor naturligt, at ogsaa ydre Værdigheder tilfaldt ham. 11. Marts 1639 blev han Raadmand i Kjøbenhavn, i Dec. s. A. det islandske Kompagnis Forvalter og endelig i Febr. 1644, efter Kongens Ønske og Fler-tallets Stemmer inden for Hovedstadens Magistrat, Borgmester i den afdøde Simon Surbæks Sted; 6. Marts indsatte Rigshofmesteren Corfits Ulfeldt ham i hans nye Værdighed paa Raadhuset, den Værdighed, som skulde gøre hans Navn til et af de mest fremragende mellem danske Mænds.

Han stod i sin bedste Manddom. Hans Skikkelse var værdig, hans Ansigtstræk med den høje, hvælvede Pande, de smukke Øjne under de buede Bryn og den svære Næse vidnede om Forening af Energi og Klogskab. Ved Betragtningen af ham føres Tanken til de hollandske Patricier; først og fremmest var han ogsaa en Type paa det bedste i det danske daværende Borgerskab. Ikke Stormænds Beskyttelse, ikke kongelig Tjeneste havde baaret ham frem. Kun i en enkelt Ting havde han været benyttet af Regeringen, nemlig paa Grund af sine paa Rejserne erhvervede Kundskaber i russisk Sprog som Tolk, naar der skulde forhandles med moskovitiske Gesandter, hvorfor han 1649 fik et aarligt Deputat af Provianthuset. Han havde holdt sig uden for de mislige Forretninger, som adskillige af de andre kjøbenhavnske Kjøbmænd indlode sig paa med Regeringen og særlig med Corfits Ulfeldt ved Leverancer til Holmen og Flaaden. Sin egen Hæderlighed og sin egen Dygtighed skyldte han sin Stilling; men hans Optræden var fordringsløs og uden Brovten; «indgetogen og stille», saadan havde Christian IV lært ham at kjende i Glückstadt. Hans Interesser havde ikke heller været udelukkende optagne af hans Handelsvirksomhed. Hans Rejser havde givet ham Lyst til geografiske og historiske Studier, og hans folkelige Sind havde bragt ham, der ikke havde modtaget nogen videnskabelig Uddannelse, til at optræde som Forfatter for den store Almenhed; 1633 havde han udgivet en saakaldt Kosmografi, en Oversigt over den astronomiske, fysiske og politiske Geografi. Bogen, som Longomontan havde gennemset

for ham, var bygget baade paa Selvsyn og paa ikke ringe Læsning; dens Sprog var ikke helt igjennem lige godt, men der var adskillige Partier i den, som vidnede om klar Opfattelse og om Evne til at give tydelige Billeder og til at sætte sig i umiddelbar, nøje Forbindelse med Læseren, en Evne, der var i Slægt med den Veltalenhed, som hans Fremtid skulde vise at han var i Besiddelse af. Skriftet udkom i flere Oplag, forsynet med en Kronologi, blev Folkelæsning og udbredte Kjendskabet til hans Navn.

For hele den hidtil behandlede Tids Vedkommende kjende vi intet til H. N.s politiske Anskuelser, og det er kun ved en Tilbageslutning fra hans følgende Gjerning, at vi maa formode, at han allerede da har været i Opposition til Adelen. Paa Stændermøderne 1648 og 1650 var han imellem Kjøbenhavns befuldmægtigede, men hans Person træder ikke frem; dog er det næppe for dristigt at antage, at han 1650 har sympathiseret med Kjøbstædernes af Frederik III velsete Aerkjendelse af Prins Christians Arveret til Norge. Derimod se vi ham i Nov. s. A. i Spidsen for Magistraten, da denne traadte i Skranken for Klagerne fra Kjøbenhavns Borgerkab over den paalagte Accise som et Indgreb i dets Privilegier og som en Begunstigelse af Adelen til Skade for Borgerne; efter Rigsraadets Beslutning maatte han finde sig i at gjøre en Undskyldning for Klagerne, men visse Lempelser vare dog opnaaede. Derefter gaar en rum Tid, hvor vi kun høre lidet til H. N., bortset fra at han 1653 blev Parthaver i et afrikansk Handelskompagni, der dog ikke kom til at spille nogen Rolle. End ikke, da der i Foraaret 1658 rørte sig en stærk Bevægelse inden for Kjøbenhavns Borgerskab, som affødte Fordringer, der i det væsentlige opfyldtes lidt over 2 Aar senere, kunne vi værdsætte hans personlige Part i de skete Skridt. Det blev først, da de for Hovedstadens og hele Rigets Skæbne saa betydningsfulde Begivenheder toge deres Begyndelse i Avg. 1658, at hans Navn bliver uudslettelig knyttet til, hvad der foregik.

Paa det Møde, som 9. Avg. afholdtes paa Kjøbenhavns Slot mellem Kongen og Rigshofmesteren Joachim Gersdorff paa den ene Side og Repræsentanter for Hovedstadens forskellige Stænder paa den anden Side, og hvor Opgaven var at enes om Forholdsregler mod den Fjende, der 2 Dage i Forvejen havde brudt Freden og var landet i Korsør, førte H. N. Ordet paa Borgerskabets Vegne, og sikkert har hans Røst hævet sig kraftig til Løfte om Forsvar til det yderste og ubrødelig Troskab mod Kongen. Men vi tør ogsaa

gaa ud fra, at han har været ivrig for de Kjøbenhavns Privilegier, der efter Forhandlinger mellem Regeringen og Magistraten udstedtes i en foreløbig Form Dagen efter, og som sikrede Hovedstaden Rigsstads- og Rigsstandsværdighed, Bevillingsret til Skatter og Toldafgifter paa Grundlag af Lighed med Adelen samt dens Indbyggere Ret til at besidde Adelsgoods med adelig Frihed og til at opnaa Embeder og Æresposter lige med den privilegerede Stand. Saa kom Belejringens Dage med deres ansvarsfulde Gjerning for Stadens øverste Borgmester. Forvaltningen var vanskelig, han skulde sørge for Indkvartering og mønstre Tropperne, selv maatte han forstrække Kronen med Penge, men først og fremmest var han den Mand, som Borgerskabet saa hen til som sin Fører, og som ogsaa ved sine ildnende Ord under Kampene som under den daglige Brydsomhed formaaede at holde Modet oppe. Samtidig havde han sikkert sin Part i at bringe Privilegierne i deres endelige Skikkelse; det skete i Marts 1659, og herved fik Borgerskabet en Repræsentation af 32 Mænd, og disse skulde sammen med Magistraten vælge 2 befuldmægtigede til at optræde paa Stadens Vegne dels hos Rigsraadet, dels paa Stændermøder.

Uden Tvivl blev det ogsaa i disse 1½ Aar, at han paa den ene Side erhvervede en mægtig Indflydelse over sine Bysfæller og paa den anden Side kom til at føle sig nøje knyttet til Kongen, Privilegiernes Giver og Stadens og Statens heltemodige Overhoved, lige saa vel som denne i ham kom til at se den Mand, der kunde tjene hans Planer. Hvor stærkt eller svagt udformede end hans politiske Anskuelser tidligere maa have været, saa er det sikkert, at han nu stod som en bestemt Modstander af Adelen og Rigsraadets Magt og som en Tilhænger af det stærke Kongedømme under Bevarelse af Kjøbenhavns Privilegier. Han var Hovedbæreren af den glødende Misstemning mod den bestaaende Tilstand og af den stolte Frihedstrang og den omvæltningssvangre Iver, som besjælede Kjøbenhavns Borgerskab, og som fik et kraftigt Udslag i Forestillinger fra Magistraten og de 32 Mænd i Juni og Juli 1660 om Privilegiernes Ikrafttræden. Dog kunde det efter hele Magtstillingen ikke blive Borgerstandens Mænd, der kom til at føre an i de forestaaende Kampe. Ledelsen tilfaldt Kongen, men denne var klar over, at H. N. maatte være en af dem, som bedst kunde være en Hjælper for ham. Det fortælles, at Frederik III før det store Stændermøde har talt med ham paa Kjøbenhavns Slot og givet ham en egenhændig Befaling til at forhandle med Biskop Hans Svane.

Paa selve Stændermødet var han en af Borgerstandens Ordførere, men navnlig var han Sjælen i Forhandlingerne mellem den og Gejstligheden, særlig dennes Leder, Biskop Svane, og det første Udslag af disse Forhandlinger blev Forbindelsen imellem de 2 Stænder af 15. Sept. under Kjøbenhavns Frihed, som det hed. 26. Sept. stod han i Spidsen for det Udvalg, der overbragte Kongen en Række Reformforslag fra Borgerstanden, især angaaende Lensvæsenet. Men ved Siden heraf var han indviet i Kongens langt videre gaaende Overvejelser, og til ham og Svane var det egenhændige Brev rettet, som Frederik III undertegnede 26. Sept., og som viser os en Sammensværgelse med Kongen som dens Hoved, H. N. og Bispen som dens Medvidere og med Arveregeringens Indførelse som Maal. Travl blev hans Virksomhed i de følgende Dage. Det var Agitatorens Kraft, han nu udfoldede, og han anvendte den over for Enkeltmand, der hemmelig skulde vindes, som over for Forsamlinger, der skulde drives frem til Handling. Hans store Bedrift blev den ildfulde Tale, ved hvilken han 8. Okt. bevægede Borgerstanden til at tiltræde det Tilbud til Kongen om Arveriget, som lige i Forvejen var vedtaget af Kjøbenhavns Magistrat. 9. Okt. havde han paa Slotsbroen det bekjendte Sammenstød med Rigsraaden Otte Krag, hvor han over for dennes Trusel om Blaataarns Fangerum pegede paa Frue Kirkes Stormklokke, der kunde kalde Stadens Borgere til blodig Kamp for Konge og Privilegier mod Adelens Herredømme. Og i alt, hvad der fulgte paa i de nærmeste Dage, Møderne med Rigsraadet og med Kongen, Stænderudvalget, som samledes 14. Okt. og vedtog Haandfæstningens Ophævelse, og dennes Overlevering til Frederik III d. 17., var H. N. en af de selvskevne Hovedmænd og Hovedtalere. Og da Arvehyldingen d. 18. fejredes med et Gilde paa Slottet, var han Kongens omtrent mest fejrede Gæst; ramt af Vinens Magt maatte han fjerne sig i Stilhed og ledsages til sin Vogn.

Med Arveregeringen kom Enevælden. Det Spørgsmaal rejser sig, hvorledes H. N. har stillet sig til dette Resultat. Sikkert tør man gaa ud fra, at saaledes har han ikke villet det fra Begyndelsen. Lige fra det første Øjeblik, da han gjorde sig til Talsmand for Arveregeringen, havde han sat denne Forandring i Forbindelse med Opretholdelsen af Kjøbenhavns ham saa dyrebare Privilegier, og disse Privilegier indesluttede Stadens Rigsstandsværdighed og forudsatte Stændermøder som en Indskrænkning af Kongemagten. Men hvorledes hans Tankegang har udviklet sig, om han er

kommen til at se Kongemagtens Sejer og borgerliges Optagelse i de højeste Embeder som et tilstrækkeligt Udbytte af Kampen mod Adelsherredømmet, om Smiger og Æresbevisninger have medvirket til at bøje den ellers saa stolte, men nu aldrende Mand, eller om han kun med Sorg har set Enevælden sætte sig i Højsædet, derom tie Kilderne næsten ganske. Kun saa meget ses: han har følt sig krænkert over de militæres Magt i den kongelige Residensstad, som Kjøbenhavn nu stadig kaldtes, og over deres Tilsidesættelse af den borgerlige Øvrighed, og hans politiske Indflydelse blev kun ringe. Vel blev han Medlem af Regeringen, i det han allerede 28. Okt. 1660 udnævntes til Assessor i Statskollegiet; samme Dag blev han Præsident i Kjøbenhavn og 4. Marts 1661 Medlem af Højesteret. Men i større Spørgsmaal synes man kun i ringe Grad at have søgt hans Mening. Han forhandlede 1663 med Gesandter fra Lybek og Bremen, men Hannibal Sehested omtaler ham som lidet kyndig i de udenrigske Anliggender, om end hollandsksindet og stemt for Forbund med Frankrig. Hans Hovedvirksomhed blev igjen som før 1658 Handelssager; i Nov. 1661 blev han den øverste Inspektør for Kjøbenhavns Handel og Stabel, og han var ivrig for Oprettelsen 1662 af et nyt islandsk Kompagni, i hvilket han blev en af Hovedparthaverne. Ved Siden heraf indlagde han sig Fortjeneste af at bringe Kjøbenhavns Regnskaber i bedre Orden end tidligere, og Stadens Borgere hang vedblivende ved ham med Kjærlighed, medens de ubøjelige Aristokrater ikke tilgave ham hans Andel i deres Nederlag. Til Vederlag for sine Forstrækninger af Penge under Krigen havde han faaet en Del spredt Krongods samt visse Indtægter af Norge og Island.

12. Nov. 1667 døde han, og han begravedes i Helligaands Kirke, som han særlig var knyttet til. Hans Enke overlevede ham til 12. Jan. 1674. 1679 brændte hans store Gaard i Snaregade og derved ogsaa den betydelige Bogsamling, han havde besiddet.

Universitetsprogr. 1667. E. Fleischer, Ligpræd. ov. H. N. (1668). Hist. Tidsskr. 3. R. I, 131 ff. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. III, 214 ff. Fridericia, Adelsvældens sidste Dage S. 135 f. 502 ff. o. fl. St. Personahist. Tidsskr. 3. R. I, 10.

J. A. Fridericia.

Nansen, Hans, 1635—1713, Præsident, var født 13. Avg. 1635 og Søn af foregaaende. Han opdroges til Handelen, sendtes 1652 for sin Uddannelse til Danzig, gjorde siden Handelsrejser til Preussen, Holland og Island og antoges 1655 af det islandsk-færøske Kompagni til «Vinterkjøbmand» paa Færøerne, hvorfra han 1656

sejlede til Amsterdam. Efter her at have sat sig ind i Sømandskab og Matematik og set sig om i Nederlandene vendte han 1657 tilbage til Kjøbenhavn. Af Kompagniet blev han nu ansat som Kjøbmand paa Vestmanø, og de følgende Aar fór han mellem Island, Hamborg og Glückstadt, først paa egne og Medrederes Vegne, siden for det nye islandske Kompagni, hvori hans Fader var en af Hoveddeltagerne. Fra 1664 tog han Bopæl i Kjøbenhavn, hvor han bl. a. ejede den nuværende Postgaard, og giftede sig 21. Nov. 1665 med Elisabeth (f. 24. Avg. 1648 † 23. Febr. 1694), Datter af Borgmester Peder Pedersen og Margrethe Hansdatter. Saa vel ved sine Familieforbindelser som ved sin Dygtighed og Formue, hvilken for øvrigt i hans sidste Aar ved Handelsuheld og andre Tilfælde forringedes betydelig, var han selvskreven til anseelige Poster; 1670 blev han Assessor (fra 1679 Raad) i Kommercekollegiet, 1671 tillige Assessor i Admiralitetskollegiet, 1685 Justitsraad og 1688, skjønt modstræbende, Præsident i Kjøbenhavn; samtidig blev han Etatsraad og 1693 virkelig Etatsraad. Desuden havde han Sæde i mange Kommissioner, bl. a. ofte i de vigtige Kommissioner i Raadstuen for Slottet. N. døde 9. Juli 1713.

Genealog. og biogr. Archiv S. 167 ff. Personalhist. Tidsskr. 3. R. I, 11.
Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. V, 420 ff. *G. L. Wad.*

Nansen, Hans Leierdahl, 1764—1821, Sorenskriver, var en Søn af Sorenskriver Anker Anthoni N. og Petrikke Johanne f. Leierdahl. Han blev født paa Kirkebø ved Sognefjorden 17. Sept. 1764, men kom, da Faderen allerede døde 13. Maj 1765, som Barn til Danmark og blev 1784 Student fra Roskilde og juridisk Kandidat 1789. I 1800 blev han Vicelandsdommer paa Laaland og Falster samt Birkedommer i Frederiksværk og Halsnæs Birk paa Sjælland, hvad han var til Udgangen af 1803. Han førte senere gjerne Titel af Landsdommer. I 1809 kom han til Norge som Sorenskriver i Guldalen og blev 1813 Sorenskriver i Jæderen og Dalene, med Bopæl i Ekersund. Herfra valgtes han som Repræsentant for Stavanger Amt til Medlem af det første overordentlige Storting (1814), det første ordentlige Storting (1815—16) og det 3. ordentlige Storting (1821). Vel udrustet fra Naturens Side eftertragtede han at spille en betydelig politisk Rolle; men uagtet han i sin Samtid hørte til de hyppigst nævnte offentlige Mænd, vilde dog ikke dette lykkes ham. Han var Medlem af de første Stortings Embedsmandsopposition, og med denne troede han paa mange Steder at ane

skjulte Planer til at kunne omstyrte den i 1814 grundlagte politiske Selvstændighed i Foreningen med Sverige. Gjentagne Gange fremsatte han Forslag, der viste hans Tankegang i denne Retning. Paa Stortinget 1821, med dets bevægede Forhandlinger, indtog N. en mere afdæmpet Holdning. Han døde imidlertid under dets Samvære, 15. Maj 1821. C. Pavels skrev da om ham: «At hans Forføngelighed og Lyst til at gjøre Opsigt ofte løb sur med ham, kan heller ikke nægtes; men han var uden Tvivl en baade fornuftig og retskaffen Mand.» Han forsøgte sig, i Tidens Aand, jævnlig som Digter; meget bekjendt blev hans anonyme satiriske Digt: «Passiar holden paa Maskeraden i Moss Onsdagen d. 3. Jan. 1816». — N. var 2 Gange gift: 1. (1796) med Albertine Christine f. Hassler (f. 17. Sept. 1778, Datter af Generalkrigskommissær Albert Sebastian H.), fra hvem han omtr. 1808 blev separeret (hun døde i Hillerød som Priorinde for Estvadgaards Kloster); 2. (6. Juli 1810) med Vendelia Christiane Louise f. Møller (f. 2. Maj 1790 † 7. Marts 1868), Datter af Hofbogtrykker E. A. F. M.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

Yngvar Nielsen.

Nansen, Peter, f. 1861, Forfatter. N. fødtes i Kjøbenhavn 20. Jan. 1861 som Søn af Sognepræst Ferd. Pet. Nik. N. (Søn af nedennævnte Etatsraad M. L. Nathanson) og Johanne Henriette f. Buchheister. Han tilbragte sin Barndom i Aalborg, gik senere i Herlufsholm Skole, da Faderen 1873 forflyttedes til Næstved, blev privat dimitteret 1879 og studerede i nogle Aar Statsvidenskab, men arbejdede samtidig ved «Berlingske Tidende», tog ivrig Del i det oppositionelle Studenterliv, var Medstifter af «Academicum», hvorfra senere «Studentersamfundet» udgik; redigerede sammen med den senere Skuespiller ved det kongl. Theater Poul Nielsen et lille Theaterblad og skrev Smaafortællinger og Causerier i det af Herm. Bang redigerede Ugeblad «Vor Tid»; udgav i Efteraaret 1883 «Unge Mennesker» og kort efter den dramatiske Situation «Kammerater», der opførtes i Foraaret 1884, var samtidig Medarbejder ved «Nationaltidende», hvor han bl. a. under Pseudonymet «Dr. Bonifacius» skrev en Række Artikler: «Lægekongressens Heroer», der under Lægekongressen i Kjøbenhavn udkom som Bog i 2 Oplag. Da «Politikken» stiftedes i Efteraaret 1884, blev han dets Medarbejder og skrev i de 11 Aar, han virkede som saadan, en stor Mængde Artikler dels under Navn, dels under Pseudonymerne «Fritz Holm», «Albert Millaud», «Per Anden» og (sammen med

E. Brandes) «Grib og Junius». I 1889—90 redigerede han Maa-
nedsskriftet «Af Dagens Krønike». 1890 udgav han «Korte Veje»,
hvor det lille Lystspil «En Bryllupsaften», der opførtes paa Folke-
theatret; senere udkom «Et Hjem» (1891), «Fra Rusaaret» (1892),
«Julies Dagbog» (1893), «Maria, en Bog om Kjærlighed» (1894),
«Guds Fred» (1895). Fra Nytaar 1896 indtraadte han i Ledelsen
af den Gyldendalske Boghandel.

N.s journalistiske Virksomhed har haft stor Betydning for
hans hele Forfatterskab. Behandlingen af alle Slags Æmner paa
mange Slags Maader, saaledes som Journalistikken kræver det, har
givet hans Aand og hans Pen stor Smidighed. I sine Bladartikler
anvender han helst den causerende Form med en Tone af spøgende
Ironi og let Sarkasme, selv naar han vil en Sag eller en Mod-
stander alvorlig til Livs. Baade i sin Journalistik og i sit friere
Forfatterskab dyrker han fortrinsvis Kunsten for Kunstens egen
Skyld, nyder at øve og vise sine Evner som en Amatør, men
under en skarp og sikker Selvkritik. Motiverne i hans fortræffelig
komponerede og fortalte Noveller ere smaa og usammensatte — et
enkelt Kjærlighedsforhold eller et Forhold à trois —, men rigt
varierede gennem forskellige Situationer og Stemninger. Situationen
kan undertiden — efter danske Forhold — synes noget dristig, og
Stemningen er ikke altid synderlig dyb, men ligesom han ved sin
diskrete Behandling dækker det vovede, formaar han ogsaa at give
de Stemninger og Følelser, han skildrer, et illuderende Skjær af
Dybde og Inderlighed. Han har derfor vundet sig et stort Publi-
kum baade her hjemme og i Udlandet, navnlig i Tyskland, hvor hans
Noveller stadig udkomme i nye Oplag; «Maria» er saaledes oversat
og udkommet paa Tysk, Svensk, Fransk, Polsk, Czechisk og Engelsk.

N. blev gift 1887 med Skuespillerinde ved Kasino Louise
Brock og, efter at dette Ægteskab var opløst, 1896 med Skue-
spillerinde ved det kongl. Theater *Betty Anna Maria Müller*
(f. 19. Marts 1873), Datter af Skuespiller Frederik M. og Skuespiller-
inde Maria M., f. Petersen; hun debuterede paa Kasino i Efter-
aaret 1893 som Dora i Sardous «Dora», spillede senere Magda i
Sudermanns «Hjemmet» samt Titelrollen i «Kameliadamen» og gik
i Efteraaret 1896 over til det kongl. Theater, hvor hun debuterede
som Martha i «Samfundets Støtter».

M. Galschiøt.

Naskov, Peder Zachariæsen, o. 1635—95, Præst, har taget
sit Tilnavn efter sin Fødeby Nakskov. Han blev Student fra Sla-

gelse 1653, og efter endte Examiners rejste han udenlands med nogle unge Rosenkrantz. 1670 blev han af Erik Rosenkrantz til Rosenholm kaldet til Præst i Skjødstrup ved Aarhus. 1682 fik han Magistergraden, blev Herredsprovst 1685 og døde 7. Juni 1695. N. var en fremragende dygtig Præst. Hans Navn er særlig knyttet til hans fortræffelige Katekismusprædikener, der efter hans Død bleve trykte med Titelen: «Den rene evangeliske Religions Artikler» (1697; nye Optryk 1735 og 1759). Bogen havde vid Udbredelse gennem mere end 100 Aar og hørte blandt de opvæktes yndede Andagtskrifter. Et Brudstykke af den (de 7 første Prædikener) er oversat paa Engelsk (New-York 1754) af Stadshauptmand paa St. Thomas J. M. Mogens.

Pontoppidan, *Annales eccles. Dan.* IV, 701 f.

A. Jantzen.

v. d. Nath, s. v. Dernath.

Nathan, Adolph, 1814—85, Pianist, Søn af Silke- og Klædehandler David N. og Bolette f. Davidsen, var født i Kjøbenhavn 3. Dec. 1814. Udviklet under Kammermusikens Lüders' Vejledning til en smagfuld og elegant Klaverspiller debuterede han som saadan ved en Aftenunderholdning paa det kongl. Theater 6. Jan. 1833, og da en senere opført Ouverture for Orkester tillige gav Løfter om hans Kompositionstalent, fik han af Kongen en 3aarig Rejseunderstøttelse, som han benyttede til videre Uddannelse i Tyskland. Hjemkommen her fra spillede han 1841 i Musikforeningen med stærkt Bifald Thalbergs vanskelige Don Juan-Fantasi. Kort efter bosatte han sig i Aalborg, hvor han virkede til sin Død, 19. Juli 1885, som anset Lærer og Dirigent, hvorfor han flere Gange har været Overdirigent ved store jyske Sangfester. Af hans Kompositioner ere over 30 Hæfter Klaverstykker, mest af instruktiv Art, og nogle Sange udkomne. Hans Enke, Frederikke f. Jacobsen, Søster til Maleren D. Monies' Hustru (XI, 443), overlevede ham kun et Par Aar.

Schytte, *Musiklex.*

S. A. E. Hagen.

Nathanson, Mendel Levin, 1780—1868, Kjøbmand, national-økonomisk Forfatter, Bladredaktør. Hans Fader var Kjøbmand i Altona Levin Nathan, gift med en Søster til den senere Hofraad David Amsel Meyer (XI, 271), og han blev født i Altona 20. Nov. 1780. Hans Opdragelse i det tarvelige og patriarkalske Hjem var den den Gang for ubemidlede jødiske Drenge almindelige; han

lærte lidt Hebraisk og Bibellæsning, parret med nogen thalmudistisk Tankeøvelse, og ellers intet. Ved 12 Aars Alder satte Faderen ham i en kristen Aftenskole, men da han efter et halvt Aar forlod den, havde han ikke bragt det videre end til at kunne skrive Tal og Bogstaver og læse lidt Tysk, da Skolen og Læreren ikke kunde præstere mere. Da kom Mormoderen tilfældig til Altona, og hun tog ham med sig til Kjøbenhavn, hvor Morfaderen den Gang var Chef for det ret betydelige Handelshus A. J. Meyer & Søn. Drengen var altsaa ganske blottet for Kundskaber og kunde ikke ét Ord Dansk, men saa hurtig udviklede han sig under god Vejledning, at han allerede i sit 15. Aar var Bogholder og førte Korrespondancen i Morfaderens Forretning. Det var navnlig Onkelen D. A. Meyer, som tog sig af hans Undervisning, holdt Lærere til ham i alle Fag og praktisk indviede ham i Handelen; dermed vedblev han i en lang Række Aar, og sjælden har vel en Elev gjort raskere Fremskridt. Forbavsende tidlig modnedes han til selvstændig Virksomhed, og han var kun 18 Aar, da han med Onkelens Hjælp etablerede en egen Manufakturhandel en gros (1798). Allerede her brød han en ny Bane; i Steden for, som da var Skik, at hente sine Varer fra Hamborg søgte han lige til Kilden og rejste (1799) — uden at kunne et Ord Engelsk — til Fabrikkerne i Manchester og Leeds. Dette Besøg i England, der efterfulgtes af mange følgende, fik en betydelig Indflydelse paa hans Aand. Han kom der over som en begejstret Tilhænger af den franske Revolution og en ivrig Beundrer af General Bonaparte. Men alt som Aarene gik, fik han større Sympathi for alt engelsk, ikke blot de storartede Handelsforhold, men ogsaa det politiske Liv, Theatret, Litteraturen. I England hentede han sin kommercielle og nationaløkonomiske Tro, sin Forkjærlighed for den konstitutionelle Statsordning, som han vel under den første Del af sin redaktionelle Virksomhed maatte skjule, men aldrig fornægtede, og sin varme Kjærlighed til den danske Skueplads, hvis store gyldne Tid han aldrig blev træt af at prise.

Han ægtede 1799 Esther Herfurth (f. 18. Dec. 1777 † 1. Jan. 1849) og fik med hende en talrig Børneflokk. Handelsforretningen, der 1799 var gaaet over til Firmaet Meyer & Nathanson, gennemgik meget kritiske Tider, men han stod dem igjennem, og inden ret mange Aar var han Associé af det store Hus Meyer & Trier (1806), hvis Virksomhed afbrødes ved en Fallit 1820 og standsedes ved en anden 1831. Det var i Aarhundredets første Tiaar, at han

fattede Planen til og gennemførte, hvad der blev hans Livs Størdaad og altid vil bevare ham et hæderligt Eftermæle. Jødernes Stilling var i Danmark ikke saa forkuet som i mange andre Lande, men de manglede dog i høj Grad Betingelserne for at kunne staa som ligeberettigede med andre Statsborgere. Først og fremmest laa dette i Børnenes Undervisning, der var lige saa slet, som N.s egen havde været. N. tog her fat med en beundringsværdig Energi. Han stiftede 1805 den mosaiske Friskole for Drengene, deltog 1810 i Stiftelsen af Carolineskolen for Piger, og med utrættelig Iver holdt han disse Skoler oppe, selv i Tider, hvor hans egne Kaar vare knappe; ikke blot Skolerne fulgte han omhyggelig, men ogsaa Børnene, som udgik fra dem, og han var især nidkjær for at faa Drengene anbragte ved Haandværk. Den Velsignelse, disse Skoler have bragt, lader sig kun til fulde vurdere af den, der kan sammenligne Nutiden med de tidligere Tilstande. Ogsaa den mosaiske Gudstjeneste, som var sunken ned til uforstaaede Ceremonier i den mest forældede Form og foregik i en halv Snes usle, indbyrdes fejdende Smaasynagoger, lykkedes det N., under stærk Modstand fra selv dannede Trosfæller, men ogsaa med Bistand af mere klartskuende Mænd, at faa reformeret. Det hængte sammen med disse Bestræbelser, at Jødernes Omgangssprog, der hidtil havde været en Blanding af slet Hebraisk og endnu slettere Tysk, blev Dansk. Det kan uden Overdrivelse siges, at Jøderne, der hidtil faktisk havde levet i et aandeligt og nationalt Ghetto, væsentlig ved N.s Fortjeneste ere blevne jævnbryrdige Statsborgere og danske. Netop paa dette sidste lagde N. den største Vægt, thi han følte trods sin tyske Fødsel varmt for Danmark og den danske Nationalitet, for vor Historie, Kunst og Litteratur, for hele vort aandelige og materielle Liv. Det var ham derfor en Sorg og en Krænkelser, da i Aarene før Tyverne den antisemitiske Stemning, der altid ulmer hos Raaheden og Misundelsen, førte til flere uhyggelige «Jødefejder». Det var vistnok under Indtrykket af disse, at han lod døbe 3 af sine Sønner (med Efternavnet Nansen) og 5 af sine Døtre.

I N.s Velmagtstid var hans Hus et gjæstfrit Hjem for mange af Kunstens og Litteraturens fremragende Mænd, og han havde en aaben Haand til alle Sider. Af Digterne var vel Baggesen den, der stod ham nærmest og mest støttedes af ham; Henrik Hertz, der var af hans Slægt, var som en Søn af Huset; Skuespilleren P. Foersom opmuntredes og understøttedes til Udgivelsen af den fortjenstfulde Oversættelse af Shakspeare; Malerne Lorentzen og

Eckersberg udførte større Arbejder for ham; Komponisten Kuhlau var daglig Gjest. Til Kredsen hørte mange dygtige og fremragende Embedsmænd, med hvem N. stod i den venskabeligste Forbindelse.

Det var N.s nationaløkonomiske Forfatterskab i Tiden efter Handelshusets Fallit — hvorom der nedenfor vil blive fortalt —, som 1838 ledede til Valget af ham som Redaktør af «Berlingske Tidende». Dette nu saa anselige og udbredte Blad var den Gang sunket dybt ned; det var et lille, magert Ark, knap saa stort som en af Nutidens mindste Provinsaviser, fattigt af Udseende og endnu fattigere i Indhold. N., der sagtens staar for den nulevende Slægt som Inkarnationen af det forældede og konservative, var i Virkeligheden paa det journalistiske Omraade en dristig Fremgangsmand, og den danske Presse har meget at takke ham for. Han optog til Behandling Æmner, der hidtil havde ligget hen uden Omtale, spredte Lys i mange hidtil ukjendte Forhold og hævdede ufortrødent Pressens Ret overalt, hvor den tilsidesattes. I Politik maatte «Berlingske Tidende» under ham som under enhver anden Redaktør følge Regeringens Retning, men paa adskillige andre Omraader vistes der en ikke ringe Uafhængighed. Bladet udvidedes stadig, det voxede til 2 Nummere daglig, Kredsen af dets Abonnenter forøgedes hvert Aar, og det blev, hvad det er endnu, uundværligt for et stort Publikum. Dets svageste Side var vel Polemikken, som kunde være skrap med de national-liberale Organer, og der var af og til en ufrivillig Komik i dets Optræden. Men der var tillige udbredt over det en vis godmodig Elskværdighed, og «Gamle Berlingske», som N. kaldtes, var — ikke mindst ved «Korsarens» Tegninger — bleven en højst populær Skikkelse, hvis glade Fremhæven af det danske Smør og de danske Fedevarer, som han med rigtigt Blik paa Fremtiden erklærede for Danmarks største Rigdomskilder, og hvis uforfærdede Kritik af de undervægtige Hvedetvebakker paaskjønnedes, om end med et Smil. Personlig var N. en lige saa interessant som fornøjelig Mand; hvad han i sit lange Liv havde oplevet og erfaret, fortalte han med Liv, han var rig paa Anekdoter. Han var i Ordets bedste Forstand liberal, hans Ro lod sig ikke forstyrre ved noget polemisk Uvejr, maaske med Undtagelse af en enkelt Tordenkile fra «Fædrelandet», og han bevarede indtil sin høje Alder sit gode, joviale Humør, sin Ungdommelighed, man kunde gjerne sige sin Barnlighed.

Han fratraadte Redaktionen af «Berlingske Tidende» ved Slut-

ningen af 1858, men efter adskillige Omskiftelser overtog han, som 1860 havde faaet Titel af Etatsraad, den igjen i April 1865. Da vare dog hans Kræfter udtømte, den høje Alder gjorde ham det umuligt at udføre det anstrængende daglige Arbejde, og allerede i Jan. 1866 trak han sig tilbage. Hans sidste Aar vare ikke saa lykkelige, som han havde fortjent dem. Han døde 6. Okt. 1868 og blev, under stor Deltagelse fra alle Sider, begravet fra sin kjære Dreng-Friskole.

M. L. Nathanson, Hofraad D. A. Meyers Levnet. G. Siesby, M. L. N. (1845). Kal. Danmark 1887. Erslew, Forf. Lex. C. St. A. Bille.

— Til *Belysning af Pengevæsenets, Finansernes og Handelens Tilstand og Udvikling* har M. L. Nathanson udfoldet en meget omfangsrig litterær Virksomhed. Han havde allerede 1813 henledet Opmærksomheden paa sig ved en (anonym) «Forerindring» til Høsts Oversættelse af Lueders Skrift om Jødernes Forædling, i hvilken han gav en fortræffelig, kort Oversigt over den danske Handelshistorie i 25 Aar, ligesom der i hans 3 Aar senere udgivne Skrift om D. A. Meyer findes adskillige Bemærkninger om Pengevæsenet. «Forerindringen» blev velvillig modtaget og var medvirkende til, at der gaves ham Adgang til Arkiver, og at han i en Aarrække kom til at skrive Indledningerne til de handelsstatistiske Tabelværker. Han udgav senere «Danmarks Handel, Skibsfart, Penge- og Finansvæsen fra 1730—1830» i 3 Bind og flere andre Skrifter, men hans Hovedværk er: «Historisk-statistisk Fremstilling af Danmarks National- og Statshusholdning fra Frederik IV's Tid indtil Nutiden», der udkom i 1. Udgave 1836, i 2. 1844.

Hans Skrifter vidne om den store Flid, hvormed han har samlet et ikke tidligere foreliggende Materiale, men de lide under den Mangel, at han ikke altid i tilstrækkelig Grad har ordnet og systematisk bearbejdet dette Materiale. En væsentlig Betydning har det, særlig for Finans- og Bankhistorien, at N. i Følge sin Stilling som Associé i Firmaet Meyer & Trier ikke alene havde erhvervet sig en fortrinlig praktisk Indsigt i disse Ting, men at han i Skildringen af sin egen Tid staar som den, der baade kjendte Sagerne af Øjesyn og endog havde taget personlig virksom Del i flere af de vigtigere Finansoperationer. End videre havde han, skjønt han savnede videnskabelig Uddannelse, dog et godt Kjendskab til sin Tids Nationaløkonomi (han har bl. a. oversat Murhards «Handelens Theori og Politik»). Ved Siden af megen

Anerkjendelse var han ogsaa Gjenstand for skarp Kritik. Hans Skrifter om Danmarks Handel osv. kritiseredes af C. N. David i «Maanedsskrift for Litteratur», og hans Fremstilling af Penge- og Finansforholdene ved Aarhundredets Begyndelse angrebes senere af A. S. Ørsted i dennes Levnedsskildring. N. gav i Regelen Svar paa Tiltale, over for Ørsted bl. a. ved et lille Stridsskrift: «Børsoperationerne og Kursens Gang» (1857). Bortset fra de virkelige Mangler i hans Skrifter har N. vistnok nogen Ret, naar han i Stridsskriftet mod Ørsted antyder, at Davids Angreb var paavirket af den daværende Oppositions Antipathi mod hans optimistiske Syn paa Forholdene i Frederik VI's senere Tid, medens Ørsted var utilfreds med hans Angreb paa Schimmelmänn og andre Embedsmænd fra den tidligere Periode.

N.s Mangel paa litterær Uddannelse viser sig navnlig i hans Stil, der er forældet og uden Finhed, men paa den anden Side er dog hans Sprog saa klart, at man endnu i vore Dage læser hans Skrifter uden Anstrængelse. Og deres største Ros ligger i, at man virkelig læser dem endnu. Mange senere Forfattere have benyttet disse Skrifter som Kilde, og for væsentlige Perioders Vedkommende har man i Virkeligheden ingen senere Skrifter at ty til. Og selv paa de Omraader, hvor den historisk-statistiske Forskning har frembragt og vel ogsaa vil frembringe Undersøgelser, der ere baserede paa Arkivstudier, som ikke stode til N.s Raadighed, og som behandle Kilderne mere systematisk og videnskabelig — og ogsaa mere upartisk — end N., vil man dog benytte hans Skrifter for at finde Oplysninger af en samtidig, der besad theoretisk og praktisk Forstaaelse af sin Tids økonomiske og finansielle Forhold.

E. Meyer.

Nathanson, Michael Leonard, 1795—1862, Hippolog, fødtes i Fredericia 28. Jan. 1795 af jødiske Forældre, Slagtermester Michael Nathan (fra Preussen) og Gerda f. Julius, og hed før sin Daab (1843) Isaac. Han var i en Række Aar Kjøbmand i Randers, men opgav Kjøbmandskabet for at kaste sig over Hestehandel og Hestevæsen og var med til at oprette flere Foreninger til Hesteavlens Fremme i Jylland. I danske og tyske Tidsskrifter skrev han om hippologiske Forhold, som han ogsaa behandlede i selvstændige Smaaskrifter, saaledes: «Vorschläge zur Verbesserung der Pferdezuucht» (1843), «Afhandling om Danmarks Hesteavl» (1854), «Mine Anskuelser om Danmarks Hesteavl» (1858) osv. Med Styrke hævdede han, at

den jyske Hesterace burde bibeholdes, men for øvrigt vare hans Piecer uden Værdi. N. behandlede ogsaa andre Spørgsmaal end hippologiske, og med Understøttelse af Christian VIII udgav han 1845—46 Ugebladet «Korvetten Politivennen», som skulde modarbejde «Korsaren». Han søgte at vise sin Erkjendtlighed mod Kongen ved at opdage forskellige Sammensværgelser; han kom imidlertid derved i Konflikt med Politiet, blev erklæret for gal og sendtes (1847) med sin Familie til Brasilien. Efter nogle Aars Forløb kom han tilbage og opholdt sig i Kjøbenhavn, Randers, Altona o. a. St. N., der 16. Nov. 1817 havde ægtet Rosa Bonefang, døde i Randers 10. Juli 1862.

M. L. Nathanson, *Min Biographie* (1859). Erslew, *Forf. Lex.* Alberti, *Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.* Dagbladet 1862, Nr. 160.

H. Hertel.

Natter, Johann Lorents, 1705—63, Medaillør og Ædelstenskærer. N. var født i Biberach i Württemberg og lærte sin Kunst i Bern hos Rudolf Ochs, kom derefter til Italien, hvor han i Florents arbejdede for den sidste Mediceer, Johan Gasto, som og senere for flere Hoffer. Fra London kom han i Selskab med M. Tuscher og L. Spengler efter kongelig Indbydelse til Kjøbenhavn 1743, hvor han i Begyndelsen blev stærkt sysselsat, senere paafaldende lidt, hvorfor han 1762 vendte Danmark Ryggen og gik til St. Petersborg, hvor han Aaret efter døde. — Af hans Arbejder her hjemme kan nævnes: en Christian VI i Agat, en Jupiter Serapis i Karneol, Prinsen af Wales (o: Georg III) og Kronprinsesse Louise (Frederik V's Dronning), alt 1744, Frederik V, i en Topas, 1757. Som Medaillør gjorde han et Par Stempler af mindre Betydning.

Weinwich, *Kunstens Hist. i Danm. og Norge.* Weinwich, *Kunstnerlex.* Füssli, *Künstler-Lex.* Meier, *Fredensborg S.* 188.

F. J. Meier.

Naumann, Johan Gottlieb, 1741—1801, Komponist og Kapelmester, var en Bondesøn fra Landsbyen Blasewitz i Nærheden af Dresden og fødtes 17. April 1741. I en ung Alder kom han til Italien og fik under et fleraarigt Ophold her sin egentlige Uddannelse i Musik. Han hørte til de tyske Mestre, som med afgjort Talent, men uden at lægge nogen fremtrædende Ejendommelighed for Dagen gik i Italienernes Fodspor, og da italiensk Musik endnu stod i høj Kurs ved Hofferne, lykkedes det ham uden Vanskelighed at komme frem i sin Hjemstavn. Efter at han 1763 havde debuteret i Venedig med en komisk Opera, vendte han tilbage til

Dresden, hvor han 1764 fik Ansættelse som kurfyrstelig sachsisk Kirkekomponist og senere forfremmedes, 1776 til Hofkapelmester, 1786 til Overkapelmester. Ved en Række italienske Operaer, som han komponerede dels under et Par længere Besøg i Italien, dels i Dresden, erhvervede han sig et anset Navn, og hans Ry naaede ogsaa til de nordiske Hovedstæder.

Paa Opfordring af Gustav III gjæstede N. Stockholm 1777—78 og atter 1782—83. Han bragte her Kapellet paa en bedre Fod og komponerede til svensk Text Operaerne «Amphion» (opført 1778), «Cora och Alonzo» (1782) og «Gustaf Vasa» (1786), der anses for hans dramatiske Mesterværk. I Kjøbenhavn gjorde man sig megen Umage for at vinde ham for Danmark, men alt, hvad man opnaaede, var, at han ligesom for Stockholms Vedkommende paatog sig at omordne Kapellet, i hvilket Øjemed han opholdt sig her fra Juni 1785 til April 1786 og komponerede Operaen «Orpheus og Eurydice», hvortil Charlotte Biehl havde forfattet Texten med Benyttelse af et tysk Operadigt af Hofraad v. Lindemann, som N. tidligere havde haft til Hensigt at komponere. «Orpheus og Eurydice» opførtes første Gang under Komponistens Ledelse 31. Jan. 1786 og vandt meget Bifald. Et Klaverudtog af denne Opera med dansk og tysk Text blev 1787 udgivet i Kiel af Professor Cramer. Musikken til «Cora», opført i Kjøbenhavn 1788, udkom her i et af Kunzen udarbejdet forkortet Klaverudtog.

N. var yndet og beundret af sin Samtid, men kun enkelte af hans talrige Værker, nogle Messer, Oratoriet «I pellegrini» og Musikken til Klopstocks «Vater unser», have kunnet modstaa Tidens Tand. Blandt Operaerne var «Cora» den, som gjorde mest almindelig Lykke og fik den største Udbredelse. I det hele synes de Operaer, han skrev for Stockholm og Kjøbenhavn at have hørt til hans mest inspirerede Værker af denne Art. Hans Biograf Meissner gjør den Bemærkning, at Opholdet i de nordiske Riger paavirkede ham baade som Kunstner og som Menneske, og at de Værker, som N., der hidtil næsten udelukkende havde benyttet italienske Texter, komponerede i Sverige og Danmark, afvege betydelig fra hans foregaaende Arbejder. Et Par af hans italienske Operaer, «Tutto per amore» («Elskøvs Magt») og «Elisa», som man 1791 og 1795 lod opføre paa den danske Scene, faldt fuldstændig til Jorden.

Den levende Interesse for Musik, som N. til sin Overraskelse fandt her i Kjøbenhavn, og al den Imødekommenhed, der vistes

ham, bevirkede, at det nær var lykkedes at overtale ham til at blive her for bestandig. Hertil bidrog ogsaa, at han i Grosserer Peschiers Hus blev indtaget i Husfruens yngre Søster, Catharina Magdalena Grodtschilling. Hun var en Datter af Kontreadmiral Fr. G. (VI, 204) og blev viet til N. i Pretsch ved Wittenberg 16. Juni 1792. Ramt af et Slagtilfælde afgik N. ved Døden 23. Okt. 1801 i Dresden.

Meissner, Bruchstücke zur Biographie J. G. N.s I—II (Prag 1803—4). Allg. Deutsche Biographie XXIII. Lindgren, Svenske Hofkapellmästare 1782—1882. Overskou, Den danske Skueplads III, 316 ff. Tidsskr. f. Musik 1859, Nr. 3 f. V. C. Ravn.

Naur, Elias, 1650—1728, Professor og religiøs Digter, er født 17. Febr. 1650 i Navr Sogn ved Holstebro, hvor Faderen, Eske Eliesen (Nebsager), var Præst. Moderen hed Sidsel Christensdatter Kjær. N. gik først i Skole i Holstebro; men efter Faderens Død 1667 tog hans Morbroder Hans Naur, Præst i Vissenbjerg, sig af ham og overflyttede ham til Odense Skole og Gymnasium, hvorfra han blev Student 1672, og hvortil han hele sit Liv igjennem vedblev at være knyttet. 1674 blev han Hører ved Odense Skole, 1680 Konrektor og tog s. A. Magistergraden. Efter ubehagelige Stridigheder med sin Rektor Niels Haels, der endte med en Provsteretssag, overtog han 1687 Rektoratet, hvormed han 1691 forbandt Professoratet i Græsk ved Gymnasiet. Efter at have nedlagt Rektoratet 1697 avancerede han 1711 til Professorposten i Theologi og Hebraisk, som han beklædte til sin Død, 6. Maj 1728. — Han var 3 Gange gift. Først ægtede han 1682 den 48aarige Enke Margrethe Eriksdatter Mule, som var af Kjøbmandsslægt i Odense og vistnok bragte ham Midler; hun døde 1693. Næste Aar ægtede N. Barbara Landorph († 1697), Enke efter Professor Lor. Edinger (IV, 419), og endelig 1699 den 19aarige Pernille Mule († 1756), Datter af Raadmand Niels M. Alle Ægteskaberne vare barnløse.

Gymnasiet i Odense førte jo aldrig nogen blomstrende Tilværelse, og om N.s videnskabelige Virksomhed forlyder intet. Ved Nedlæggelsen af Rektoratet holdt han en latinsk Tale om Rektorerne i Odense, og han efterlod en Del utrykte lærde Arbejder i Tidens Aand; men i Litteraturen er han kun bleven bekjendt som opbyggelig Forfatter og Digter. N. skal have været en from, enfoldig og upraktisk Natur, ligegyldig for verdsligt Gods, skjønt hans Ægteskaber rigtignok pege i anden Retning. Hans Skrifter ere gennemtrængte af en inderlig Guds frygt med noget sygelig Dvælen

ved Lidelse og Død; men som Digter er han bleven en Type paa den kunstlede Stil og den opstyltede Pathos, som Efterligningen af den 2. schlesiske Skole havde forplantet til os, og som, især i sin Anvendelse paa religiøse Æmner, ofte slaar over i det smagløse og platte, endog i det modbydelige. Hans Hovedværk, «Golgatha paa Parnasso» (1689), et vidtløftigt Epos i Alexandrinere, besynger Lidelseshistorien i 5 «Akter» og er dediceret til Jesus Christus i en Tiltale paa 14 Sider højtravende Stenstil. Derefter følger en versificeret Selvbibliografi i opbyggelig Aand, og i Digtet selv udmales bl. a. Stridsmændenes Mishandling af Jesus i saa kraftige Udtryk som disse:

Hans Ansigt smitter de med ful ophasket Spytt

En Del, ret djævleblændt, tør baade slaa og spjætte.

Det hedder om Synden, at den «værre end de døde Padder stinker», og i Gethsemane Have sover Apostelen Peder «som et Svin, ja som en Svinetryne». Den samme søgte og kunstlede Smag præger hans prosaiske Andagtsbøger allerede i Titlerne: «Aandelige Paaskeliljer» (1698), «Aandelig Pinse-Maj» (1699), «Aandelig Julestue» (1699) o. fl. I nogle af dem, f. Ex. «Zions Sange og Sukke» (1688), blander han Prosa og Vers. Heldigst er han maaske i sin versificerede Parafrase af Davids Salmer, «Nye Strænge paa Davids Harpe» (1690).

N.s Biskop i Odense Th. Kingo optog adskillige af hans Salmer i sin forkastede «Vinterpart» af Salmebogen, og de bære maaske deres Del af Skylden for Bogens uheldige Skæbne. Kingo var jo selv smittet af den samme tyske Smag, men bødede rigtigt nok paa den ved en Digteraare, som N. kun i ringe Grad var i Besiddelse af, skjønt han af og til røber virkelig Følelse og skriver lette Vers. En enkelt af hans Salmer har fundet Vej helt ned til vor nuværende Salmebog.

Giessing, Jubel-Lærere II, 1, 117 ff. Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist. I, 313 ff. Ny kirkehist. Saml. I, 577 ff. Paludan, Renaissancebevægelsen i Danmarks Lit. S. 271. 467. Frølund, Holstebro S. 203 ff. Brandt og Helveg, Den danske Psalmedigtning I, 53.

J. Paludan.

Navl, Jørgen, —o. 1569, til Vesterbygaard, var Søn af Jørgen N. til Vesterbygaard († 1506); Moderen skal have været en Grubbe. Han er mulig født efter Faderens Død, da han synes at være bleven opkaldt efter denne. Slægten var sjællandsk, men J. N. nævnes dog første Gang 1536 blandt Adelen i Jylland. 1558 fik han Birkende Len, og Aaret efter blev han med 3 andre Adels-

mænd lagt i Slotslov paa Kalundborg for at opvarte den fangne Kong Christian II; efter Kongens snart paafølgende Død ledsagede han Liget til Nyborg. 1560 tilsagdes han til Tjeneste til Søs og gjorde 1562 et mindre Togt som Lieutenant hos «Admiralen» Lars Andersen. Han ombyttede samtidig Birkende Len med Sebber Kloster, der udtrykkelig tillagdes ham som Løn for Skibstjeneste. Ved Krigens Udbrud 1563 blev han ogsaa indkaldt, men om hans Deltagelse i denne er intet bekjendt. Sebber Kloster mistede han 1569, formodentlig er han død ved denne Tid. Sin Fædrenegaard havde han 1562 solgt til Johan Friis. Med sin Hustru, Kirsten Lauridsdatter Vasspyd, havde han flere Sønner. *Thiset.*

Naylor, John William, 1812—59, Filefabrikant, er født 24. Sept. 1812 paa Raavad, hvor hans Fader, Thomas N., der 1810 var kommen fra England og faa Aar efter anlagde en Filefabrik i Kjøbenhavn, den Gang skulde bringe Filefabrikationen paa Fode. Moderen var Sophie Magdalene f. Raasløff. N. var en opvakt Dreng med Sans for Naturen og Talent for Tegning, men han skulde efter Faderens Bestemmelse være Filehugger. Det blev han da ogsaa og foretog som saadan 1837—40 en Rejse til England. Her opholdt han sig navnlig i Sheffield, hvor han paa Grund af Filehugger-Unionens Regler kun med stort Besvær fik Arbejde, men de i Begyndelsen stærkt fjendtlige Følelser imod ham forandredes lidt efter lidt til Beundring og Venskab. Han var nemlig en saa fremragende Arbejder, at han udførte Ting, som de engelske Filehuggere erklærede for umulige, og nogle af ham udførte Dekorationsfile bleve med stor Ros omtalte i den engelske Presse. Sheffield's Filehugger-Union fejrede den fremmede Arbejder ved et Festmaal. 1847 overtog han sammen med en yngre Broder Faderens Fabrik, men den kundskabsrige, hjælpsomme, joviale og fordringsløse Mand kom ogsaa til at virke paa anden Maade. Fra 1847 spillede han en virksom Rolle i Industriforeningen, og 1855 indvalgtes han i Kjøbenhavns Borgerrepræsentation. Efter 2 Aars tærende Sygdom døde han 9. Nov. 1859. Han var ugift. Det danske Kunstindustrimuseum ejer en god Prøve paa, hvad N. formaaede som Filehugger.

Illustr. Tid. I, 149 f. Rawert, Danmarks industr. Forhold S. 182. C. Nyrop, Industriforeningen i Kbhvn. Aftenpostens Haandværker-Tid. 3. Jan. 1898.

C. Nyrop.

Neander, Johan Adolf, —1766—, Maler, skriver sig Danus og angives at være født i Kjøbenhavn, dog ventelig af svensk Af-

stamning. Der haves kun faa og usikre Efterretninger om ham. Han var mulig født 1737. Med 50 Rdl. K. aarlig af Frederik V's Kasse studerede han 1761—66 ved Akademiet. Han synes ikke at have været nogen videre karakterfast Person; der meldes, at han spillede sine faa Skillinger bort i Tallotteriet og forsømte Akademiet; til sidst vendte han dette ganske Ryggen, hvad der havde til Følge, at den kongelige Subvention ophørte. Han arbejdede for Holmskjolds Svampeværk (VII, 605) og prises (1790) af denne i høje Toner. Til sidst skal han være bleven sindssvag og være død i Kjøbenhavns Vartov, hvor man dog ikke kjender noget til ham.

Weinwich, Kunstens Hist. i Danm. og Norge. Weilbach, Nyt Kunstnerlex. Meier, Fredensborg S. 188. *F. J. Meier.*

Nebelong, Johan Henrik, 1817—71, Arkitekt, blev født i Kjøbenhavn 20. Juli 1817 og var Søn af Skomagermester Johan Henrik N. og Anna Christine f. Schreyber. Da han viste Talent for Tegning, kom han paa Hetsch's Tegneskole og gennemgik senere Kunstakademiet, hvor han vandt forskellige Medailler og Præmier, bl. a. 1839 den Neuhausenske Præmie for Opgaven «et Badeværelse». Aaret efter rejste han til Norge for at hjælpe v. Linstow (X, 336) med Dekorationen af det indre af Slottet i Christiania. Her blev han i 13 Aar og udførte adskillige større Byggeforetagender, som et Hospital for spedalske i Bergen, et Toldbodpakhus i Christiania, Restavrationen af Hitterdalskirken osv. samt en Mængde Privatbygninger og fremfor alt Lystslottet Oscarshal i Nærheden af Christiania, som skaffede ham Kongens usvækkede Venskab. Han var tillige Lærer ved Bygningsskolen i Christiania og tilbragte Aaret 1842 paa Studierejse, særlig i Tyskland, paa Stipendium fra den norske Regering. Efter sin Hjemkomst til Danmark blev han ansat som Lærer i Bygningskunst ved Akademiet, blev 1855 Medlem af Akademiet paa «et fyrsteligt Landslot» og blev 1857 Bygningsinspektør for Kjøbenhavns 1. Distrikt. 1860 fik han Titel af Professor. Ogsaa her hjemme virkede han i stort Omfang som udøvende Arkitekt. For Frederik VII foretog han gennemgribende Reparationer af Jægerspris Slot og opførte den i Form af et Skib dannede Spisesal paa Skodsborg efter en Skitse af Kongen. Desuden byggede han en Mængde Villæer og Privathuse, f. Ex. Grosserer Brobergs Landsted paa Strandvejen og Grosserer J. A. Meyers anselige Ejendom paa Vesterbrogade Nr. 94, en for den Tid ualmindelig pompøs Bygning. Desuden omdannede

og tilbyggede han Vordingborg Sindssygeanstalt, hvoraf første Halvdel stod færdig 1857, anden Halvdel 1871. I Norge byggede han Bergens Musæum, 1867, som dog i Udførelsen ikke ganske svarer til hans Tegninger.

1843 ægtede han i Christiania Christiane Palmine Wunderlich (f. 1816 i Kjøbenhavn), Datter af Snedkermester Christoffer W. (f. 1772 † 1826) og Dorteia Christiane f. Knudsen (f. 1784 † 1868). Han døde i Kjøbenhavn 1. Marts 1871. N. var en fuldblods Elev af Hetsch og uddannede selv en Række flinke Arkitekter, f. Ex. Chr. Abrahams, Vilh. Dahlerup og Alb. Jensen; han havde fra sin tidligste Tid en udpræget Sans for det dekorative i Arkitekturen og udmærkede sig ved sine elegante Enkeltheder, som dog synes en moderne Smag vel spidse og tørre.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Erik Schiøtte.

Nebelong, Johan Henrik, f. 1847, Orgelvirtuos. N. er Søn af nedennævnte Arkitekt N. S. N. og blev født i Kjøbenhavn 9. Nov. 1847. Allerede som Dreng dyrkede han Orgelet med saa stor Iver, at han, ikke 17 Aar gammel, i 1864 blev Organist ved Straffeanstalterne paa Christianshavn. Her virkede han, indtil han i 1881 forflyttedes til Johanneskirken; 1891 blev han tillige Kantor ved denne Kirke. I 1867 debuterede N. som Orgelspiller ved en Koncert, han gav i Domkirken i Lund, og siden den Tid har han givet adskillige Hundrede Koncerter og assisteret ved en Mængde andre. Af særlig Betydning vare de Gratiskoncerter og Folkekoncerter til en meget lav Entré, som han med det Formaal at udbrede Interesse for god Musik blandt Menigmand gav under stor Tilslutning i 1876 og 1877 i Trinitatis Kirke og atter i 1892 og 1893 i Johanneskirken, ligesom ogsaa rundt omkring i Provinserne. Ved Siden af denne betydelige Virksomhed har N. været en ihærdig Forkæmper for at hæve sin specielle Stand, Organisterne, i social Henseende. I 1885 stiftede han «Pensionsfond for danske Organisters Enker» og var s. A. Medstifter af «Dansk Organistforening», hvis Formand han siden stedse har været. I 1896 oprettede han en Skole for vordende Organister. N. blev i 1878 Kultusministeriets Konsulent i Orgelsager, og efter i en Række Aar at have virket som Sanglærer ved offentlige og private Skoler i Kjøbenhavn blev han 4. Avg. 1896 udnævnt til Sanginspektør for alle Kultusministeriet underlagte Skoler. 1892 fik han Titel af Professor. Som Komponist har N. udgivet 4 Hæfter religiøse Sange, nogle Fædre-

landssange og Klaverstykker m. m. — Han blev 5. Jan. 1868 gift med Hermine Sophie Levy, født i New-York af danske Forældre; efter hendes Død 16. Jan. 1881 ægtede han 3. Jan. 1882 Mathilde Augusta Christine Frisenette, Datter af J. C. F., forhen Ejer af Christineberg Mølle.

Schytte, Musiklex. Søndagsposten Nr. 640 (2. April 1876).

G. St. Bricka.

Nebelong, Niels Sigfred, 1806—71, Arkitekt, ældre Broder til ovennævnte J. H. N. († 1871), blev født i Kjøbenhavn 14. Okt. 1806; ogsaa han var Elev af Hetsch og gennemgik Kunstakademiet, hvor han 1833 vandt den lille og 1837 den store Guldmedaille, den sidste for Opgaven «en Børs»; 1835 vandt han Æresmedaillen i Arkitekturen. Efter i flere Aar at have virket som Lærer ved Akademiet rejste han 1839 til Udlandet paa Akademiets Rejsestipendium, blev over 3 Aar borte og besøgte Paris, hvor han studerede under Labrousse, Nord- og Mellemitalien, Sicilien og Grækenland. 1843—45 restavrerede han Ribe Domkirke, en Opgave, som dog ikke laa for hans Evner; i Kolding indrettede han Stutteribygningerne og opførte en Bygning for den lærde Skole. 1846 vendte han tilbage til Kjøbenhavn, 1855 blev han Medlem af Akademiet paa «et Theater til 1600 Tilskuere», 1863 blev han konstitueret og Aaret efter fast ansat som Stadsbygmester i Kjøbenhavn. 1864 fik han Titel af Justitsraad. I Kjøbenhavn og Omegn byggede han en Mængde Privatbygninger, f. Ex. Brygger Jacobsens Villa i Valby, Gyldenstjerne Sehesteds Landsted i Vedbæk, Justitsraad Friis' Villa i Frederiksberg Allé, Drewsens Bolig paa Strandmøllen, Raadmand Bülow's Villa i Ewaldsgade osv. Af Herregaarde kan nævnes: Svanholm, Dallund, Holsteinborg, Ravnholt og Trane-kjær Slot; han har bygget Fyrtaarne paa Skagen, Sild, Sejerø, Hjelm, Samsø og Refsnæs, Toldbygninger i Odense, Bogense og Holbæk, Ting- og Arresthuse i Kjøbenhavns Amt, Odense, Holsted og Viborg; han har restavreret en Mængde Kirker, bygget Kommuneskoler, Arbejderboliger, Slagelse Kloster osv., kort sagt udfoldet en overordentlig omfattende Virksomhed. Til hans betydeligste Arbejder høre Vridsløselille Forbedringshus, 1856—59, og Straffeanstalten paa Christianshavn, 1861—66. Ombygningen af det kongl. Theater, 1855, var for saa vidt mislykket, som han ikke fik Lov til at fuldføre sin Tanke, men maatte lade Bygningen henstaa ufærdig. Medens han i Fængselsbygningerne fandt Op-

gaver, som han med sin praktiske og sunde Sans og sine solide tekniske Kundskaber fuldt ud evnede at løse, fik han i Gjenopførelsen af Viborg Domkirke, begyndt 1863—64, først fuldført efter hans Død, en Opgave, som stillede større kunstneriske og arkæologiske Fordringer, end han med sin Uddannelse var i Besiddelse af; man maa fuldt anerkjende den Respekt og Alvor, hvormed han tog fat paa Opgaven, hans Livs Hovedværk, og det er ikke hans Skyld, at Resultatet ikke er blevet saa fuldkomment, som det kunde være. Skylden er Tidens, som endnu ikke var naaet til det Syn paa Restavrationer af Fortidens monumentale Mindesmærker, som det blev en senere Perodes Lod at kunne gennemføre.

N. var første Gang gift med Anna Marie Christine f. Eriksen, Datter af Skibsfører E., men hun døde efter et Aars Ægteskab 1832; anden Gang (1843) med Constance f. Horn (f. 1825), Datter af Kancelliraad, Birkedommer Carl Tobias H. (f. 1790 † 1863) og Sophie Caroline f. Wilhjelm (f. 1801 † 1851). Han døde i Kjøbenhavn 9. Okt. 1871.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Erik Schiødt.

Neckelmann, Ludvig Conrad, 1784—1865, Borgmester, historisk Forfatter, er født i Æbeltoft 28. Maj 1784. Hans Fader var Generalmajor Johan Frederik N., Moderen Frederikke Gabrielle f. v. Wedderkop. N. blev Student fra Fredericia Skole 1800, juridisk Kandidat 1804 og studerede derefter i Kiel. 1805 blev han Avditor ved det slesvigske Infanteriregiment, 1810 Byfoged i Randers samt Herredsfoged i de dermed forenede Jurisdiktioner (indtil 1814 Hovlbjærg og Galten Herreder, 1814—19 Nørhald og Støvring Herreder) og 1819 tillige Borgmester. N. tog sig ivrig af den By, han saaledes fik anvist til Virkekreds, og da han tillige havde megen historisk Interesse, kom han snart ind paa Studier i Randers gamle Raadstuearkiv. I 1830 skrev han en «Udsigt over Randers Kjøbstad», og i 1833 paabegyndte han en «Randers Kjøbstads Beskrivelse», af hvilken dog kun udkom den almindelige Del indtil 1448 og en Afhandling om Fiskeriet i Randers Fjord. Ogsaa til sit Skrift «Om Kommunevæsenet i Danmark» (1836) har han benyttet Oplysninger fra Randers Tingbøger. Af Interesse for Byens Opkomst fremkom han i 1832 med et noget fantastisk «Forslag til Pramfart mellem Limfjorden og Gudenaa». — N. var i 1831 bleven Justitsraad, og hans Embedsvirksomhed og Duelighed vare ofte blevne hædrende omtalte af Kongen og Kancelliet. Men han blev nu

indviklet i nogle uregelmæssige Sportuleringsforhold, og ved en Højesteretsdom blev han i 1838 idømt en Mulkt paa 1000 Rdl. I Anledning heraf søgte og fik han i 1839 sin Afsked med Pension. Efter den Tid levede han i Randers uden at beklæde noget Embede. Han fortsatte sin litterære Virksomhed, udgav et Par Skrifter af juridisk Indhold og et Ugeblad, «Turisten» (1840), men var navnlig optaget af at samle Materiale til et stort Værk om «det skandinaviske Stamfolks Urtid og Oldtid», hvilken han søgte at oplyse væsentlig ved Studier over Folkesproget og Stednavnene. Da han var henimod 80 Aar gammel, begyndte han 1861 Udgivelsen af dette Værk under Titel «Skandinaviske Blade». Men kun 1. Bind udkom, inden Forfatteren døde 17. Maj 1865. — N. havde i 1810 ægtet Karen Helene Hincheldey († 1826), og derpaa i 1830 Helene Laurentzia Marquardt († 1866).

Erslew, Forf. Lex.

Chr. Villads Christensen.

de Neergaard, Carl, 1800—50, Godsejer og Politiker, født 2. Marts 1800 paa Ringstedkloster, Søn af nedennævnte Godsejer Peter Johansen de N. († 1835). Han blev 1819 Student fra Roskilde Skole og tog næste Aar 2. Examen, men maatte derefter af Helbredshensyn gaa over til Landvæsenet. Det Friluftsliv, han saaledes kom til at føre, gjengav ham Helbredet. Først var han 1821—26 Forpagter af Fuglsang og Prierskov paa Laaland under Vejledning af J. D. Friderichsen (V, 388) og 1826—30 Ejer af Nørlund og Torstedlund i Aalborg Amt, men overtog derefter, da Faderens Godser deltes mellem Sønnerne, Gunderslevholm og Kastrup samt Antvorskovs og Gyldenholms Skove, i alt over 1200 Tdr. Hartk. og næsten 4000 Tdr. Land Skov. Godserne vare den Gang i maadelig Stand, men N. var en udmærket Landmand, indførte en forbedret Driftsmaade og brugte tidlig nye Landbrugsredskaber, ligesom han særlig lagde Vind paa at udvikle sin Besætning: han lagde derved Grunden til den gunderslevholmske Kvægstamme, der videre uddannedes af J. B. H. Andersen (I, 247). Ligeledes virkede han for Fæstegodsets Opkomst, bl. a. ved at indkalde driftige Langelændere, medens de Fæstere fjærnedes, som ikke kunde udrede deres Afgifter. Dog var han meget rimelig i sine Krav til Fæsterne (tog altid kun ringe Indfæstning) og var gjerne rede til at hjælpe dem, der vilde gjøre Forbedringer paa Jorder og Bygninger. I sit Testamente fastsatte han ogsaa en Plan til Fæstegodsets Salg, og Halvdelen af dette kjøbtes derefter af

Fæsterne. Særlig Omhu viste han for sine Skove, indførte en mere forstmæssig Drift og sørgede for deres bedre Afrunding og for Beplantning af de aabne Steder. Hans Godser fik derfor et helt nyt Udseende i de 20 Aar, han styrede dem; 1847 købte han tillige Charlottendal ved Slagelse.

Hans Virksomhed indskrænkedes ikke til hans egen snævrere Kreds. Han var 1833 en af Hovedmændene ved Stiftelsen af Sorø Amts landøkonomiske Selskab, blev dets Næstformand og 1845 dets Formand og fremkaldte særlig dets Samvirken med Præstø Amts Landboforening om fælles Dyrskuer og Udstillinger 1843—47. End videre blev han 1839 Medlem af Landhusholdningsselskabets ene Agerbrugskommission, og da man 1848 opgav den tidligere Regel kun at vælge Præsidenterne ud af de københavnske Medlemmer, valgtes han enstemmig til dette Hverv. Han var siden 1832 Medlem af den overordnede Tiendekommission og siden 1839 Landvæsenskommissær, var 1840—44 Medlem af en Kommission om Statsskovene og derefter af Direktionen for Landstutterivæsenet. Ogsaa var han siden 1842 Medlem af Sorø Amsraad o. s. fr.

Størst Betydning fik dog hans Deltagelse i det politiske Liv. 1834 valgtes han af de sjællandske Sædegaardsejere til Roskilde Stænderforsamling og gav siden Møde i alle Samlinger lige til 1848 samt var fra første Færd blandt dens mest fremragende Medlemmer. Han tog ikke alene vigtig Del i Forhandlingerne om Landboforhold, men ogsaa om de almindelige politiske Spørgsmaal og hyldede i det hele maadeholdne Fremskridt. Han tog saaledes Ordet baade for Tallotteriets Ophør, Toldbeskyttelsens gradvise Ophævelse, Konsumtionens Afskaffelse og Næringsfrihed; derimod var han 1838 en skarp Modstander af Forslaget om Sognebaandets Løsning (skrev et eget Modskrift imod V. Birkedal om denne Sag) og 1844 af B. Christensens og J. C. Drewsens Optræden for Bondestanden, der i hans Øjne var en meget skadelig Agitation. 1848 valgtes N., der s. A. havde taget vigtig Del i Herregaardsskytternes Oprettelse, i Slagelsekredsen til den grundlovgivende Rigsforsamling (imod C. Alberti) og blev her baade Formand for Finansudvalget og Medlem af Grundlovsudvalget. Han hørte afgjort til højre Side, udtalte sig baade for Census til Folketinget og Klassevalg til Landstinget og advarede indtrængende imod almindelig Valgret, hvorfor han ogsaa til sidst var med at nedlægge skriftlig Indsigelse mod Grundloven i dens endelige Skikkelse. Han var i Jan. 1849 Medstifter af den (konservative) «patriotiske Forening» og blev senere

Medlem af dens Bestyrelse. Han fik Sæde i den store Landbo-kommission og valgtes af 2. Kreds (Nordsjælland) til Landstinget. Ogsaa her toges hans Evner stærkt i Brug, men allerede i Maj 1850 blev han syg og rejste i Juli til Ems, hvor han døde 2. Avg.

1841 var han bleven udnævnt til Etatsraad. N. ægtede 1832 sit Søskendebarn Elisabeth Arnoldine de Fine Mourier (f. 17. Dec. 1811 † 11. Sept. 1883), Datter af Proprietær Ch. M. til Hindema (f. 1776 † 1859), men Ægteskabet var barnløst.

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Dansk Rigsdagskal. P. F. Koch, C. de N. (1894). *Emil Elberling.*

Neergaard, Carl Peter, f. 1869, nordisk Arkæolog. N. er Søn af Oberst Emil N. (f. 21. Nov. 1830 † 15. Febr. 1897), hvis Fader var nedennævnte Generalkrigskommissær Jens Veibel N., og Olivia f. Dichman (f. 30. Marts 1841), fødtes i København 5. Juli 1869, blev Student 1886 og kastede sig strax over arkæologiske Studier, blev 1887 Medhjælper ved Oldnordisk Musæum, 1892 ved Musæernes Omordning Assistent ved Nationalmusæets 1. Afdeling og 1897 Inspektør sammesteds. Som Arkæolog slutter N. sig til Worsaae og Sophus Müller. Fra hans Haand haves særdeles omhyggelige Meddelelser og Undersøgelser af forhistorisk-arkæologisk Art, saaledes «Ravsmykkerne i Stenalderen» (1889) og «Jernalderen» (1892), begge i «Aarbøger f. nord. Oldkyndighed», og «Nogle Bronzealders-Depotfund» (1897) i «Nord. Fortidsminder»; men desuden har N. syslet med middelalderlig Arkæologi og dansk Klosterhistorie, til hvilken sidste han har ydet værdifulde Bidrag i forskellige Tidsskrifter. *Hans Olrik.*

Neergaard, Edvard, 1821—74, Landmand og Politiker, blev født 7. Juni 1821 i Thisted og var Søn af Kjøbmand, senere Godsejer, Niels Bjerregaard N. til Ulstrup (f. 1792 † 1851) og Noline f. Høyer (f. 1796 † 1882). Efter i et Par Aar at have lært Landvæsenet blev han 1840 Ejer af Dovergaard i Refs Herred, 1866 tillige af Pedersrolighed ved Thisted, hver omtr. paa 12 Tdr. Hartk., og udviklede sig til en dygtig Landmand. Han var Medlem af Bestyrelsen for Thisted Amts landøkonomiske Selskab 1846—59 samt paa ny 1869—74; var end videre Medlem af Sogneforstanderskabet 1852—54 og af Amtsraadet 1856—71, i hvis Forhandlinger han tog en fremragende Del; blev Tiendekommissær 1854, Landvæsenskommissær 1856 og var 1857 Medstifter af Brandforsikrings-

foreningen for Landbygninger i Thisted Amt samt derefter Medlem af Bestyrelsen indtil faa Maaneder før sin Død. Han havde særlig Del i at fremkalde direkte Udførsel af Hornkvæg til England 1865, der i en lang Aarrække var meget indbringende. — 1848 søgte han forgjæves Valg til den grundlovgivende Rigsforsamling, men valgtes 1858 til Folketinget for Thisted Amts 3. Kreds og gjenvalgtes indtil 1866, i Regelen ved Kaaring, 1864—66 tillige til Rigsraadets Folketing. Han tog jævnlig Del i Forhandlingerne om praktiske Spørgsmaal, særlig om Hesteavl (var afgjort Modstander af baade Land- og Stamstutteriet) og havde Sæde i flere vigtige Lønningsudvalg. Ligesom flere andre nørrejske Proprietærer («Kammerraadsbænken») indtog han en Mellemstilling mellem det national-liberale Parti og Venstre. Døde 17. Febr. 1874. Han havde 1848 ægtet Kirstine Nordentoft (f. 1824 † 1890), Datter af Kjøbmand P. Chr. N. i Thisted (f. 1799 † 1874). *Emil Elberling.*

Neergaard, Jens Bruun, 1742—88, Godsejer, Søn af ndfr. anførte Krigsraad Peter J. N. († 1772), var født 14. Juni 1742, blev 1759 Student fra Herlufsholm og 1761 juridisk Kandidat, fik 1763 af sin Fader Skjøde paa Svendstrup, hvis Gods han betydelig forøgede, og hvor han opførte den nuværende Hovedbygning, blev 1769 Vicelandsdommer i Sjælland og Møen, 1780 adlet og døde 2. April 1788; ad Rangstigen var han stegen fra Krigssekretær til Justitsraad (1763) og Etatsraad (1776). Gift 2. Maj 1764 med Anne Marie Møller (f. 23. Marts 1743 † 23. Okt. 1802), Datter af Brygger Jens M. i Kjøbenhavn; hun var en særdeles virksom Kone, der i sin Enkestand med Dygtighed styrede Svendstrup og 1794 købte Skjoldnæsholm. N.s Overfald paa Digteren Wessel omtales ndfr. S. 167; det bør da ogsaa tilføjes, at han senere gjorde Wessel Afbigt.

Leth og Wad, Dim. fra Herlufsholm S. 100. Danske Herregaarde VI: Svendstrup; XI: Skjoldnæsholm. *G. L. Wad.*

Neergaard, Jens Veibel, 1775—1864, Veterinær, blev født 3. Juli 1775 paa Juellinge, hvor Faderen, Sigvard Thomas Petersen N., var Forpagter; Moderen hed Petrea Sophie f. Staal. Han dimitteredes privat til Universitetet 1794, begyndte paa det juridiske Studium og blev Volontær i Rentekammeret, men et tilfældigt Besøg paa Veterinærskolen vakte hos ham, som forud var en lidenskabelig Hesteelsker, en brændende Lyst til at ombytte Juraen

med Veterinærvidenskab. Faderen tillod ham selvfølgelig højest ugjærne denne Beskæftigelse med «Rakkeriet paa Christianshavn» og forlangte, at han i alt Fald skulde tage dansk-juridisk Examen, som han ogsaa bestod 1797. Veterinærstudiet fængslede ham imidlertid mere og mere; Abildgaard tog sig med faderlig Velvilje af ham og benyttede ham snart som Hjælpelærer ved Skolen. Samtidig studerede han Medicin, særlig Anatomi. Ogsaa paa Veterinærskolen var det navnlig den komparative Anatomi og Hestens Exterior, der tiltrak ham; i det sidste Fag opnaaede han en særlig grundig Indsigt derved, at han i flere Aar med Iver dyrkede Ridekunsten. Kort efter Abildgaards Død blev han i April 1801 udnævnt til 2. Lærer ved Veterinærskolen, men han maatte allerede i Juni 1803 fratræde denne Stilling paa Grund af det yderst spændte Forhold, der udviklede sig mellem ham og Skolens Forstander, Erik Viborg. I sin Autobiografi, udgivet 1844, giver N. en udførlig og livfuld Fremstilling af sit Forhold til de 2 betydelige Mænd, der fik en afgjørende Indflydelse paa hans Skæbne. Af Abildgaard er Skildringen yderst sympathetisk, men lige saa intenst er det Had, han bevarede til Viborg, som den Gang var død for over 20 Aar siden. Medens Abildgaard levede, synes Forholdet mellem N. og Viborg at have været ret godt, i Begyndelsen endog ret hjærteligt, men da de skulde virke sammen alene, blev det snart uholdbart, og til sidst kom det til skandaløse Optrin, der nødvendiggjorde en Afrydelse. Det er næppe muligt nu til fulde at oplyse Sagens Sammenhæng, men meget tyder paa, at Hovedskylden har været Viborgs, om end N.s yderst heftige Temperament og hensynsløse Udtryksmaade utvivlsomt have spillet en væsentlig Rolle. Viborg indgav en Klage til Skolens Direktion; der nedsattes en Undersøgelseskommission, hvis Resultat blev, at N. frifandtes for de rejste Beskyldninger, men entledigedes fra sit Embede; der blev imidlertid givet ham Understøttelse til en 3aarig Studierejse i Udlandet og lovet ham Vartpenge ved hans Hjemkomst.

I Okt. 1803 drog han til Göttingen, hvor han i April 1804 tog Lægeexamen og i Sept. s. A. med megen Hæder den medicinske Doktorgrad for et komparativt anatomisk Arbejde. I Göttingen forblev han endnu et Aar og drev forskellige Studier, dog navnlig af komparativ Anatomi og Fysiologi under Vejledning af den højt ansete Blumenbach. Samtidig holdt han Forelæsninger ved Universitetet og indrettede sig en Sygestald i Byen. Han vandt saa megen Paaskjønnelse, at Universitetet tilbød ham en

Plads som Professor i Veterinærvidenskab, et fristende Tilbud, som hans Pligter mod Fædrelandet dog bøde ham at afslaa. I 1806 blev han korresponderende Medlem af det göttingenske Videnskabernes Selskab. I Okt. 1805 drog han til Berlin. Ogsaa her tilbragte han et lykkeligt Aar under fortsatte Studier og Omgang med mange fremragende Mænd. Veterinærskolens Forstander Naumann interesserede sig varmt for ham og skaffede ham et Tilbud om Posten som 2. Lærer ved Skolen. I Berlin udgav han 1806 et temmelig stort, originalt Arbejde: «Vergleichende Anatomie u. Physiologie der Verdauungsorgane der Säugethiere u. Vögel», som Blumenbach forsynede med en meget rosende Fortale. Et komparativt osteologisk Arbejde udgav han 1807 i Göttingen.

I Efteraaret 1806 rejste N. til Kjøbenhavn for at bede Kronprinsen om Forlængelse af Rejsestipendiet for 2—3 Aar. Vinteren ønskede han at tilbringe hjemme; han anmeldte offentlige Forelæsninger over komparativ Anatomi og Fysiologi, — men kort før disse skulde begynde, fik han pludselig Ordre til strax at afrejse til Udlandet. Heri mente han igjen at se Viborgs Finger, blev rasende og ilede til Statsminister Reventlow, til hvem han erklærede at ville vende Fædrelandet Ryggen for stedse. En ham tilsendt Anvisning paa 500 Rdl. sendte han tilbage, og Dagen efter rejste han til Hamborg. Han var for stolt til nu at ville forsøge paa at faa en af de Stillinger, der nylig havde været ham tilbudte i Tyskland; han vilde gaa i fransk Militærtjeneste, udmærke sig, blive fransk Borger og saa studere hos Cuvier. I Hamborg søgte han derfor Undervisning i Fægtekunst og Fransk, men de 50 Rdl., han ejede, gik snart med, og han faldt i en alvorlig Sygdom, hvorunder han led megen Nød, da han ikke vilde røbe sin sørgelige Forfatning for Venner i Danmark. Omsider kom han saa vidt, at han i Maj 1807 kunde drage til Kassel, hvor han søgte Optagelse som simpel Kavallerist i den franske Hær. Det lykkedes imidlertid ikke, og han blev endog arresteret som Spion. Ved Hjælp af sine Göttinger-Venner slap han fri og drog gjennem Bøhmen og Østerrig ad Frankrig til. Under et Ophold paa et Gods blev han syg og maatte blive tilbage. Han knyttedes saa nøje til sin elskværdige Vært, at han blev hos ham efter Helbredelsen, deltog i Gaardens Styrelse og blev forlovet med Datteren. Atter syntes Lykken at smile til ham, men efter faa Dages Sygdom døde hans elskede. En forsmaaet Bejler udfordrede ham; Duellen blev ved et Tilfælde afbrudt, og N. lod sig formaa til at forlade Egnen.

Nedbøjet af Sorg drog han hjem for at tilbyde Fædrelandet sin Tjeneste i Krigen. Han ansattes som Kornet i Jan. 1808 og gennemgik Kavalleriskolen; samtidig holdt han Forelæsninger over Dele af Veterinærfaget for Kavalleriofficererne. I 1809 blev han udnævnt til Overkrigskommissær og fast Medlem af Remontekommissionen, i hvilken Stilling han virkede med stor Nidkjærhed. Under et Ophold i Jylland modtog han en fornyet Udfordring fra sin fordums Rival, drog snarest mulig hemmelig til Nordtyskland og udstod en Duel, der skaffede ham alvorlige Saar. N.s Virksomhed i Remontekommissionen ophørte allerede 1811, fordi han (sammen med 2 Kolleger) uden Tilladelse rejste til Hovedstaden for at klage over en ny Formands Uduelighed og urigtige Embedsførelse. N. blev nu afskediget med Vartpenge (200 Sp. Dlr.) og fik siden aldrig noget Embede; dog blev der 1814 tilbudt ham en Stilling som Eskadronschef i Lansenerne, men uden for Krigen ønskede han ikke at være militær. 1822 udnævntes han til Generalkrigskommissær.

Efter sin Afskedigelse kastede han sig over Landvæsen, drev i 1½ Aar Kastrupgaard, der var overladt ham til Brug af en Slægtning, og købte 1813 en Parcel af Store Antvorskov. Ogsaa som Landmand synes han at have vist stor Energi og Dygtighed, og Arbejdet lindrede noget hans mørke Sind. I Vinteren 1812—13 holdt han i øvrigt offentlige Forelæsninger over Fysiologi i Kjøbenhavn, og i 1823 udgav han et større Arbejde: «Naturbeschreibung der Zähne des Pferdes» med 8 Kobbertavler. — I 1813 ægtede han den 31aarige Marie Louise Etiennette Justine Fumars, Datter af Professor E. F. (V, 492), men Ægteskabet opløstes allerede efter faa Maaneders Forløb. N. omtaler hende med stor Estime, men de 2 begavede Ægtefæller synes at have drillet hinanden. — 1817 ægtede han den 23aarige Lorentze Petrea Lassen, Datter af Kammerraad N. L. paa Kongsdal. Heller ikke dette Ægteskab blev lykkeligt. Hustruen blev til sidst sindssyg og døde 1838.

N. blev 1823 af Collin indført i Landhusholdningsselskabet, som i de følgende Aar benyttede ham en Del. En Undersøgelse af Slagelse Herred, som han foretog for Selskabet, førte ham ind i en højst ubehagelig Strid, i det han oplyste, at Selskabet flere Gange havde givet Præmie til en Landbruger, som var ganske uværdig dertil. Da de Mænd, som tidligere havde anbefalet vedkommende, søgte at undskylde ham, udgav N. i 1825 et skarpt polemisk Skrift mod dem, hvad der medførte en Retssag, hvor-

under han idømtes en høj Bøde. En ligeledes for Landhusholdnings-selskabet udført Undersøgelse af Øster Fakkebjærg Herred (offentliggjort 1830) voldte ham lignende Ærgrelser, dog ingen Proces.

Under en Baderejse til Pyrmont, som han foretog 1824, gjorde Kreditorer Udlæg i hans Ejendom, og efter sin Hjemkomst blev han nødt til at sælge den. De følgende Aar boede han i Kjøbenhavn, holdt Forelæsninger over Temperamentslæren, skrev om Frenologien o. m. a. I denne Periode begyndte han ogsaa paa den lange Række Skrifter om Danmarks Hesteavl, ved hvilke han — som Prosch siger — «grundlagde sin store Anseelse». Da han i sit første Skrift, «Hesteavlen i Danmark» (1827), klagede stærkt over Frederiksborg Stutteris Forfald, kom han ind i en heftig Strid med Stutteridirektionen. I 1830—33 udkom 4 Skrifter om Fuldblod, Væddeløb m. m. Et af dem er forsynet med Anmærkninger af Hertugen af Augustenborg, til hvem han en Tid stod i et venskabeligt Forhold, som dog ikke kunde holde i Længden, da N. ikke var nogen blind Tilhænger af Fuldblod og Væddeløb som de eneste Midler til at hæve Landets Hesteavl. 1841 og 42 udgav han 3 Skrifter, der mest dreje sig om de mislykkede Forsøg paa at forbedre den jyske Hest ved indført Halvblod, og endnu i 1851 og 1854 skrev han om sit gamle Æmne. I disse Skrifter viser han sig som en meget hvas Polemiker, men ogsaa som en særdeles kyndig Hippolog; de Principper, han hævder, ere væsentlig de samme, som senere ere forfægtede af Prosch; navnlig kæmper han stærkt for Forbedringen af de hjemlige Racer ved Udvalg og forbedret Opdræt. — Denne rigtige Tanke kommer ogsaa for Kvægets Vedkommende til Udtryk i et Forsøg, han i 1831 og følgende Aar gjorde paa at frembringe en fortrinlig Stamme af jysk Kvæg paa Ejendommen Frederiksholm ved Kjøbenhavn, som han købte i 1828. Uagtet han kæmpede med økonomiske Vanskeligheder og havde forskellige Uheld, syntes Forsøget dog at lykkes, men 1834 blev han nødt til at sælge sin Ejendom. Dette medførte ogsaa, at han maatte frasige sig det Valg som Stænderdeputeret, der i 1834 var faldet paa ham.

I 1835 købte han en lille Ejendom i Frederiksberg, og her levede han i mange Aar, væsentlig sysselsat med litterære Arbejder. 1837 udgav han saaledes sit fortrinlige Værk om Hestens Exterior. Hans levende Interesse for Psykologi førte ham ind paa kriminallistiske Studier; og 1837—38 udgav han flere Skrifter om Datidens bekjendte Forbrydere (Worm, Ole Kollerød o. fl.). 1839 skrev han

om Hovedstadens Straffeanstalter, hvis Omdannelse, væsentlig efter amerikansk Mønster, han ivrig anbefalede. — Det var sikkert ogsaa psykologisk Interesse, der drev ham til at beskæftige sig indgaaende med Napoleons Historie, saaledes at han i 1848 kunde udgive i 2 Bind en Skildring af ham «som Feltherre, Statsmand, Regent og Menneske». 1850 udgav han et stort Skrift om Menneskets Temperamenter. End videre har han udgivet adskillige polemiske Smaaskrifter, til Dels foranledigede ved kritiske Anmeldelser; han var overhovedet selv i sin høje Alder stedse rede til at gribe til Pennen — ligesom i sin Ungdom til Klingen —, naar nogen kom ham for nær. Den Uforbeholdenhed, hvormed han altid udtalte sig om Forhold og Personer, skaffede ham mange Fjender, men han vandt og bevarede ogsaa trofaste Venner, og han nød i det hele almindelig Agtelse for sin Redelighed og Uegennyttighed. Over for sig selv var han næppe kritisk nok, og hans egen Person spiller unægtelig en alt for stor Rolle i mange af hans Skrifter. Modgangen gjorde ham bitter og uden Tvivl af og til uretfærdig, men der er trods alt, hvad der kan støde hos ham, dog noget ejendommelig tiltrækkende ved hans stolte, ubøjelige Karakter, hans Frisind, Retsindighed og utrættelige Gavnelyst. Vanskelig har han sikkert været at arbejde sammen med, men man har dog ondt ved at tro, at denne Omstændighed har kunnet gøre det fuldt forsvarligt at udelukke ham fra al direkte Anvendelse i Statens Tjeneste paa det Omraade — Husdyrbrug og særlig Hesteavl —, hvor han ved Kundskab og Dygtighed ragede saa højt op over sin Samtid.

Sine sidste Aar tilbragte han i Roskilde, næsten blind og stærkt legemlig svækket; en kjærlig Datter plejede ham. Han døde 23. Jan. 1864. Sin Kjærlighed til Veterinærvæsenet har han sat et varigt Minde ved at skjænke hele sin Formue (11250 Rdl.) til et Legat, hvis Renter uddeles til unge Mænd, der ville uddanne sig til Lærere ved Veterinærskolen eller til Virksomhed i Stutterifaget.

Erslew, Forf. Lex. J. V. Neergaard, Mit Livs vigtigere Tildragelser (1844).

B. Bang.

de Neergaard, Joachim Peter Christian Bruun, 1806—93, Godsejer, Politiker. N., der var Søn af Kammerherre, Major Johan Andreas Bruun de N. til Skjoldnæsholm, Svendstrup og Merløsegaard (f. 1770 † 1846) og Elise Henriette f. Cramer, fødtes 26. Marts 1806 i Kjøbenhavn, blev 1822 Student (privat dimitteret) og 1827 juridisk

Kandidat. Han indtraadte 1830 som Avskultant i Rentekammeret og gjorde Tjeneste her indtil 1844. Samtidig dyrkede han militære Interesser og var i Aarene 1834—45 Kapitajn i Kongens Livkorps (Studenterkorpset). Ved Faderens Død i 1846 blev han Besidder af Fideikommisgodset Svendstrup i Kjøbenhavns Amt. Han gik nu med Iver og Interesse op i Landvæsen, Godsadministration og kommunal Virksomhed. I Sorø Amts landøkonomiske Selskab var han saaledes Bestyrelsesmedlem i 50 Aar (1836—86), af Roskilde Amtsraad var han Medlem 1845—71, og han var i en lang Aarrække en af de bærende Kræfter i den anselige Sparekasse for Ringsted og Omegn. I Stænderforsamlingstiden havde han efter Valg af Sædegaardsejere et Par Aar (1847—48) Sæde blandt de Stænderdeputerede i Roskilde. N. stod her paa den udpræget konservative Side og var blandt de 16 Underskrivere af Erklæringen af 16. Marts 1848 imod Nødvendigheden af en Folkerepræsentations Samtykke til Givelsen af en fri Forfatning og imod Ejderstatstanken. Han var i de følgende Aar Medlem af den helstatlige og gods-ejerlige «Grundejerforenings» Bestyrelse, men i det egentlig aktive politiske Liv traadte han først op paa ny, da han i en Alder af over 69 Aar modtog kongelig Udnævnelse som Landstingsmand (1875). Han beholdt nu Sæde i Landstinget til sin Død, 28. Jan. 1893, var et interesseret, pligtopfyldende og punktligt Medlem af Tinget, nød en ikke ringe Indflydelse blandt Partifæller, men holdt sig stedse tilbage i anden Række. N. var ingen ubetydelig Mand, men en beskeden Mand, vel ogsaa en fremmed over for meget i Tidens Udvikling. Han var agtet som en Hædersmand af den gamle Skole, og med Føje kunde Landstingets Formand ved hans Død sige om ham, at han, takket være hans milde og medgjørliche Personlighed, ikke havde en eneste Uven i Tinget.

N. blev Kammerherre 1847, Kommandør af Danebrog af 2. Grad 1878, af 1. Grad 1889 og Gehejmekonferensraad 1892. Han var gift: 1. (1835) med Christiane Louise f. Stemann (f. 1807 † 1837), Datter af Gehejmestatsminister Poul Christian S.; 2. (1838) med sin første Hustrus Søster Petronella (f. 1804 † 1839); 3. (1844) med Johanne Christiane f. Zeuthen (f. 1816 † 1850), Datter af Højesteretsassessor Vilhelm Peter Christian Z., Medejer af Tølløse, og Bolette f. Bartholin.

Wulff, Den danske Rigsdag.

M. P. Friis.

de Neergaard, Johan Ferdinand, 1796—1849, Amtmand, en Søn af nedennævnte Godsejer Peter Johansen de N. († 1835),

fødtes 3. Avg. 1796 paa Ringstedkloster, dimitteredes 1814 fra Herlufsholm Skole, blev 1818 juridisk Kandidat, fik 1820 Tilladelse til at avskultere i Rentekammeret, beskikkedes 1827 til Amtmand over Ringkjøbing Amt og forflyttedes 1837 der fra til Amtmands-embedet for Præstø Amt, i hvilken Stilling han forblev til sin Død 10. April 1849 paa Lindersvold. 1820 var han bleven Kammerjunker og 1842 Kammerherre. — Han var en i høj Grad paa-passelig, nidkjær og retfærdig Embedsmand, derhos human, jævn og venlig i sin Optræden over for alle samt i Stilhed meget god-gjørende imod trængende. N., der tillige var en kundskabsrig og alsidig interesseret Mand med levende Sans for det skønne, ejede foruden Trøjborg i Sønderjylland tillige Godserne Fuglsang og Prier-skov. 1838 blev han kongevalgt Medlem af den roskildske Stænderforsamling og deltog ligeledes i dennes følgende 4 Samlinger, fra 1842 som valgt Deputeret blandt Sædegaardsejerne i Laaland-Falsters Stift. Hans ultrakonservative Anskuelser i politisk Hen-seende og hans tarvelige Evner som Taler hindrede ham dog i at skaffe sig nogen større Indflydelse i Stænderforsamlingerne. — 23. Avg. 1830 ægtede han Charlotte Louise Elisabeth Olsen (f. 26. Nov. 1808 † 11. Dec. 1866), Datter af Generalavditør Ulrik Chri-stian O. og Henriette f. Zinn.

Selmer, Nekrolog. Saml. II, 537 ff. Leth og Wad, Dim. fra Herlufs-holm I, 178 f. *G. Kringelbach.*

Neergaard, Johan Valdemar, 1810—79, Officer, Krigsminister, fødtes 18. April 1810 paa Gisselfeldt, hvor Faderen, Johan Henrik N., var Godsforvalter. Moderen hed Christine Marie f. Buch. Han blev Landkadet 1826, Sekondlieutenant ved slesvigske Jægerkorps 1830 (med Aldersorden fra 1828), Premierlieutenant 1835 og fik Kapitajns Anciennitet 1841. Fra 1842—48 var han Adjudant ved 2. Brigade og ansattes ved Krigens Udbrud sidstnævnte Aar som Adjudant ved venstre Flankekorps under Schleppegrell, hvem han fulgte som Stabschef, da denne fik Kommandoen over 3. Brigade. Han deltog med Udmærkelse i de 2 første Krigsaars større Kampe og blev efter Slaget ved Fredericia karakt. Major. I 1850 fik han Kommandoen over 4. Bataillon, som han førte under Slaget ved Isted og Kampen ved Mysunde, hvornæst han i 1851 blev karakt. Oberstlieutenant, hvilken Grad han opnaaede 1853. Efter Krigen ansattes han som Stabschef ved det holstenske Forbundscontingent under General Bardenfleth (I, 521), hvem han assisterede under

dennes Forhandlinger med Forbundskommissæren i Kiel. I 1853 blev han Chef for 3. Jægerkorps (den senere 19. Bataillon), som han dannede til en Mønsterafdeling. Selv en dygtig og intelligent Officer fulgte han med Omhu Krigskunstens Udvikling, navnlig i den preussiske Hær, og det gode omplantede han. En gennemgaaende Forandring i Forposttjenesten skyldtes saaledes en af ham udgiven Piece: «Mit Forpostsystem» (1863), og ved ham fandt ogsaa de Helldorfske Fægtningsregler Indgang i vor Hær. Det Ry, hans Afdeling stod i, var sikkert en medvirkende Grund til, at Kronprins Frederik i 1861 blev ansat ved 19. Bataillon. Da Hæren mobiliseredes i 1863, fik N., der i 1860 havde erholdt Obersts Karakter, Kommandoen over 9. Brigade, der først var i Holsten, senere ved Danevirke. Under Tilbagetoget der fra fik han, da General Steinmann var bleven saaret ved Sankelmark, Kommandoen over 3. Division, som han førte til Fredericia, hvor han afløstes af General Wilster; men da denne saaredes 8. Marts, overtog han paa ny Kommandoen til 24. Marts, da han atter blev Chef for 9. Brigade, som han ved Fredericias Rømning førte til Fyn og der fra til Jylland.

Efter Krigen vendte N. tilbage til Nyborg som Chef for 19. Bataillon, blev i Dec. 1864 Chef for 5. Infanteribrigade og det følgende Aar Generalmajor samt udnævntes 6. Nov. 1865 til Krigsminister. Det var vanskelige Tider; Rigsraadet vilde formindske Forsvarsudgifterne ved at reducere Hæren paa Finansloven. N. kæmpede imod efter bedste Evne, men han var ingen Parlamentariker og søgte derfor efter andre Veje for at sætte sin Mening igjennem. Der nedsattes derfor i 1866 en blandet Kommission, der skulde fremsætte Forslag om Hærens og Forsvarets Ordning. Efter at den havde endt sine Arbejder, gjaldt det imidlertid om at faa Rigsdagen til at benytte det givne Grundlag til Vedtagelsen af de endelige Love, hvortil der udkrævedes en Krigsminister, som forstod at forhandle med Rigsdagen, hvorfor N. 29. Sept. 1866 maatte vige Pladsen for General Raasløff. Det følgende Aar, da Hærloven var gennemført, udnævntes N. til General og Chef for 2. sjællandske Brigade, som han beholdt, indtil han i 1877 paa Grund af tiltagende Øjensvaghed blev sat uden for Nummer, kort efter at Kongen havde hædret ham med Storkorset (Kommandørkorset havde han faaet 1862).

N., som efter General de Jonquières (VIII, 530) overtog Formandskabet for Skytteforeningerne, døde i Kjøbenhavn 9. Juli 1879.

Han var bleven gift 27. Dec. 1849 med Anne Hermantine Marie Spethmann, Datter af Fabrikant Frants Daniel S. i Ekernførde.

P. N. Nieuwenhuis.

de Neergaard, Lucius Carl Joseph Andreas Bruun, 1797—1881, Godsejer og Stænderdeputeret, Søn af Kammerherre Jens Peter Bruun de N. til Eckhof og Oevelgønne (f. 7. Dec. 1764 † 7. Jan. 1848) og Elisabeth Caroline Henriette f. Grevinde Baudissin (f. 26. Juni 1777 † 19. Dec. 1844), fødtes 17. Maj 1797 paa Eckhof. Efter 1816 at have taget juridisk Doktorexamen i Göttingen kom han som Avskultant ind i tyske Kancelli og udnævntes 1819 til Kammerjunker. 1821 overlod Faderen ham Godset Oevelgønne, og 3. Juni s. A. ægtede han Maria Bügel (f. 26. Sept. 1796 † 13. Jan. 1863). Medbesidderinde af Ringstedklosters Fideikommiss, Datter af Etatsraad, Grosserer Caspar Peter B. (III, 272). Fra Midten af 30erne deltog N. med Iver i det offentlige Liv, dels som Forfatter af landøkonomiske Afhandlinger i den holstenske Fagpresse og af Brochuren: «Ueber die Verfassung u. Verwaltung der Landgemeinden im Herz. Holstein» (1837), dels som Stænderdeputeret, fra 1835 valgt af de holstenske større Jordegodsejere. 1845 blev han Kammerherre. 1848 var han Ordfører for den Deputation, som 23. Marts paa Christiansborg overrakte Kongen Slesvig-Holstenernes Fordringer om en Fællesforfatning for Slesvig og Holsten og om Slesvigs Optagelse i det tyske Forbund, og s. A. var han Medlem af det tyske Parlament i Frankfurt. Efter sin Broder Kammerjunker, Dr. phil. Ernst Friedrich Ludvig Carl Bruun de N. († 28. Okt. 1865) arvede han Godset Eckhof og døde 9. Juli 1881.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Neergaard, Niels Thomasius, f. 1854, Politiker og Forfatter. N., født 27. Juni 1854 i Ugilt Sogn, Hjørring Amt, er Søn af Sognepræst Peter N. (f. 1801 † 1863), der havde Sæde i den grundlovgivende Rigsforsamling 1848—49 og i Folketinget 1850—52, og Julie Erasmine Christiane f. Eibe (f. 1814 † 1880). Han stammer fra en gammel thylandsk Storbondeslægt og er Fætter til ovennævnte Edv. N. Han blev 1872 Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, tog 1879 Magisterkonferens i Historie (havde oprindelig studeret østerlandske Sprog) og 1881 statsvidenskabelig Examen samt gjorde derefter en Rejse i England og Frankrig for at undersøge Told- og Arbejderforhold. 1882—84 var han Assistent i Livs-

forsikringsanstalten, grundlagde 1884 Maanedsskriftet «Tilskueren» og var dets Redaktør indtil Udgangen af 1892; overtog i Dec. 1892 Redaktionen af «Aarhus Amtstidende», men opgav denne Stilling efter 5 Aars Forløb for at blive Direktør i det nystiftede «Nordisk Livsforsikrings-Aktieselskab».

Allerede i sine første Studenteraar var han i Studenterforeningen med at danne den nye radikale Opposition, og kort Tid efter Studentersamfundets Stiftelse var han 1882—83 Medlem af dets Bestyrelse, desuden Medstifter af dets Arbejdsundervisning og Næstformand i Udvalget herfor 1882—90 samt Formand i dets Udvalg for Smaaskrifters Udgivelse 1884—88. Ogsaa var han 1882—83 Medlem af Styrelsen for Dansk Kvindesamfund, 1886—91 med nogen Afbrydelse af Bestyrelsen for Københavns liberale Vælgerforening og 1890—92 af Bestyrelsen for Toldreformforeningen. 1887 valgtes han til Folketingsmand for Nakskovkredsen, men faldt igjennem ved Valget 1890; fik 1892 igjen Sæde i Tinget for Randers Amts 3. (nu 4.) Kreds. Han sluttede sig strax til det forhandlende Venstre og har siden 1893 været Medlem af denne Gruppes Bestyrelse. Allerede tidlig fik han Lejlighed til at gjøre sine Evner gjældende som Medlem af, ja endog Ordfører for vigtige Udvalg, og siden Gjenvælget 1892 har han været Medlem af Finansudvalget og var i de 3 første Samlinger den ene af dets Ordførere. Han tog virksom Del i at tilvejebringe Forliget 1894 og har siden været sin Gruppes Hovedtaler i finansielle Spørgsmaal samt 1895 en af dens Repræsentanter i Toldkommissionen.

Foruden et Par Smaaskrifter (om W. Gladstone 1886, R. Cobden 1889 og om Alderdoms- og Invalideforsørgelse 1890) har han siden 1889 udgivet «Under Junigrundloven, en Fremstilling af det danske Folks politiske Historie 1848—66», der vidner om stor Flid og Dygtighed samt en alvorlig Stræben efter at være retfærdig til alle Sider. — 1883 ægtede han Dagmar Jensine Cecilie Lind (f. 2. April 1860), Datter af Urtekræmmer, senere Mægler, C. V. L. i København († 1869).

Emil Elberling.

Neergaard, Peter Johansen, 1702—72, Godsejer, Søn af Johan Thomæsen N. til Fuglebjerggaard og Grevensvænge og Sidsel Pedersdatter Wartberg, var født 13. Dec. 1702, købte, efter at have været Forpagter, 1741 for o. 34000 Rdl. Ringstedkloster med Kjærupgaard og 1745 Tryggevælde og Alslev, hvilke han igjen afhændede 1751, da han købte Eskildstrup, som han dog atter solgte

1755, og Svendstrup, der er forbleven i hans Efterslægts Besiddelse; endelig forøgede han 1763 sit Gods med Merløsegaard. 1750 erhvervede han Krigsraadstitel og døde 27. Avg. 1772. Gift 1741 med Kirstine Tønnesdatter (f. 15. Dec. 1717 † 3. Dec. 1751), vistnok en Stofdatter af Krigsraad og Regimentsskriver Jens Bruun. Foruden ved sin Rigdom er N. bleven bekendt ved, at nogle, og da især hans ældste Søn Jens (ovfr. S. 156), mente, men næppe med Grund, Wessels Digt «Herremanden» møntet paa ham og hans Familie, hvorfor Sønnen forfattede en grov Parodi paa Digtet; dette opbragte den ellers fredsommelige Digter saaledes, at han skrev den vel bekendte Gravskrift over Krigsraad N. den store.

Teilmann, Stamtavle ov. Fam. Neergaard S. 8. Danske Herregaarde VI: Svendstrup; XIII: Eskildstrup. Wessels Digte, udg. af Levin, 2. Udg., S. 280 f. 320. *G. L. Wad.*

de Neergaard, Peter Johansen, 1769—1835, Godsejer, Søn af Kancelliraad Johan Thomas N. til Tølløse (Søn af ovfr. anførte Krigsraad Pet. Johansen N., † 1772) og Anna Joachimine f. Qvistgaard, var født 24. Juli 1769, blev Student 1786 og 1790 Cand. juris. Han erhvervede dels ved Arv, dels ved Kjøb et saadant Antal Herregaarde, som sjælden samles paa enkelt Mands Haand: Ringsted-kloster, Kjærup, Merløsegaard, Gyldenholm (1800), Førslev, Gunderslevholm, Kastrup, Fuglebjærg og Fodbygaard 5: det Plessenske Fideikommis (1803), Gjerdrup, Lyngbygaard, Fuglsang, Prierskov, Nørlund, Torstedlund og Albæk m. fl. De fleste af sine Ejendomme lykkedes det ham under de senere indtrufne ugunstige Tidsforhold at bevare, indtil han 1830 overdrog dem til sine Sønner. Efter i flere Aar at have været Landvæsenskommissær i Sorø Amt blev han 1803 Justitsraad, 1819 Etatsraad og døde 9. Jan. 1835. Gift 1. med Elisabeth Jacobine Vilhelmine f. Mourier (f. 1778 † 1813), 2. med Anna Henriette Elisabeth f. Schow (f. 1781 † 1859), Enke efter Kapitajn P. C. Qvistgaard til Gjerdrup og Lyngbygaard.

Teilmann, Stamtavle ov. Fam. Neergaard S. 12. Erslew, Forf. Lex. Danske Herregaarde IX: Gunderslevholm. *G. L. Wad.*

de Neergaard, Tønnes Christian Bruun, 1776—1824, Godsejer, var Søn af ovennævnte Etatsraad Jens Bruun N. til Svendstrup og Skjoldnæsholm († 1788) og fødtes paa Svendstrup 26. Nov. 1776. Ved sin Moders Foranstaltning fik han en omhyggelig Opdragelse, blev Student 1795, Kammerjunker 1800, ejede i nogle Aar Herregaardene Bonderup og Merløsegaard og fra 1804 Godset Hütten i

Sønderjylland. 1804 giftede han sig i Wien med Therese Louise Bernhardine Baronesse af Monnagetha og Lerchenau. En stor Del af sin Levetid tilbragte han i Paris og paa Rejser omkring i de evropæiske Lande, deriblandt Spanien og Rusland. N. havde mange videnskabelige og kunstneriske Interesser; navnlig drev han mineralogiske Studier og rejste bl. a. i Alperne med Naturforskeren Dolomieu og senere i Spanien og Italien med Mineraloger og Tegnere. Efterhaanden samlede han sig betydelige Samlinger, baade af Kunstsager og Mineralier. Ved alt dette brugte han mange Penge, saa at hans Godsindtægter ikke forsloge, og da han havde anvendt meget paa et stort fransk Rejseværk over Norditalien, hvoraf 2 Bind udkom (1812 ff.) med 100 ikke overdrevent heldige Kobbere af Debucourt, og dette ingen Afsætning fik, var hans Formue omtrent ødelagt ved hans Død, der indtraf i Paris 14. Jan. 1824. Foruden Afhandlinger i danske og udenlandske Tidsskrifter, især vedrørende Naturvidenskaberne og de skønne Kunster, har han (i Paris) udgivet flere Bøger paa Fransk, deriblandt en Dagbog over Dolomieu's sidste Alperrejse (1802).

Erslew, Forf. Lex. Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26.

E. Gigas.

Neiiendam, Nicolai Anders, f. 1865, Skuespiller. N. er født i Kjøbenhavn 21. Marts 1865, Søn af Slagtermester Anton N. og Dorothea Marie f. Andersen, arbejdede i sin Faders Profession, men kom i 1892 paa det kongl. Theaters Elevskole og debuterede paa det kongl. Theater 19. Nov. 1893 som Prinsen af Godthaab i «Kjærlighed ved Hoffet». Efter at være overgaaet til Dagmartheatret 1895 brød han først ret igjennem som Niels Lykke i «Fru Inger til Østraat» og fik snart et betydeligt Repertoire i det højere Drama, bl. a. Nemours i «Ludvig XI», Skriftefaderen i «Ridder Bengts Hustru» og Mester Heinrich i «Klokken, der sank». Han ægtede 17. April 1897 Skuespillerinden *Ebba Kaja Jonna Collin* (f. 6. Juni 1872), Datter af Forfatteren Edgar C. (IV, 61). Hun frekventerede det kongl. Theaters Elevskole fra 1888, debuterede 8. Sept. 1892 paa Dagmartheatret som Helene i «Fjældmennesker» og har senere virket her, særlig i Soubrettefaget.

Edgar Collin.

Nelle, Conrad, —1627—, Officer. Han, der 1623 nævnes som Major i den nedersachsiske Kredshær, hvervede 1625 et Rytterregiment for Christian IV. Dette Regiment overlod Kongen en Tid til Hertug Christian af Brunsvig, og N. deltog 1626 i dennes

Indfald i Hessen. I Avg. s. A. var han med i Slaget ved Lutter am Barenberg; 9. Marts 1627 fik han af Kongen Bestalling som Generalmajor over Rytteriet, og kort efter sendtes han til Mark Brandenburg. Det danske Hærkorps her maatte imidlertid snart trække sig tilbage mod Nord, og efter forskjellige Nederlag førte N. Resterne af sit Regiment til Fyn. Her fra sendtes de til Jylland og deltog i de berygtede Plyndringer i denne Landsdel; dog siges N. at have holdt stræng Krigstugt over sine Tropper i Viborg. Forfulgt af Fjenden maatte han endelig overgive sig ved Nørre Tranders 10. Okt. 1627. I Nov. 1630 lod Christian IV udbetale en Pengesum til ham, men hans senere Skæbne kjendes ikke.

Christ. IV's egenh. Breve II, 15. Personalhist. Tidsskr. 3. R. I, 84.

J. A. Fridericia.

Nellemann, Johannes Magnus Valdemar, f. 1831, Minister, Retslærd. N., der er født i København 1. Nov. 1831, er Søn af Kancelliraad, Hospitalsforstander Georg Mogens N. og Pouline Louise f. Poulsen. Han blev Student fra Slagelse Skole 1849 og juridisk Kandidat 1855. Strax efter Examen søgte Krieger at bevæge ham til at studere slesvigsk Ret og at indtræde i Ministeriet for Slesvig, men N. vægrede sig herved, da han ønskede at gaa den videnskabelige Vej. Efter at have faaet det Stampeske Rejsestipendium foretog han en videnskabelig Udenlandsrejse 1856—58 og opholdt sig navnlig i længere Tid i München, Paris og London. Hovedgjenstandene for hans Studier vare Retshistorie og Civilret. Ved sin Hjemkomst ansattes han som Lektor ved Universitetet og Aaret efter som Professor, i det han overtog Processen efter Vedel og Retshistorien efter J. E. Larsen. Under N.s Universitetsvirksomhed, der i øvrigt vil være Gjenstand for en særskilt Fremstilling nedenfor, blev han i 1865 Medlem af Konsistorium og Referendarius Consistorii, og i Universitetsaaret 1874—75 indtog han Rektoratet. Fra 1871 var han Regensprovst, en Virksomhed, som han havde kjær og kun nødig skiltes fra, da han 4 Aar senere indtraadte i Regeringen. I denne Periode overtog N. tillige et betydeligt legislativt Arbejde, i det han i den i 1868 nedsatte Proceskommission udarbejdede de Dele af Procesreformen, der omfattede Civilprocessen og Retsorganisationen; den sidste Del af Arbejdet udførtes under Medvirkning af Goos, der havde udarbejdet Kriminalprocessen.

Det Ry for Skarpsindighed og Lærdom, som N. i sin Egenkab af Universitetslærer og videnskabelig Forfatter havde erhvervet,

henlede snart Opmærksomheden paa ham som en lovende politisk Kraft. 26. Sept. 1870 indtraadte han i det politiske Liv. Ved et Suppleringsvalg i Kjøbenhavn til Besættelse af de ved Orla Lehmanns Død og C. G. N. Davids Tilbagetræden ledige Pladser i Landstinget faldt et af Valgene paa N., og dette Mandat er siden stadig fornyet. Paa dette Tidspunkt stod det saglige Arbejde endnu i forreste Linje, samtidig med at den konstitutionelle Strids Forpostfægtninger udkæmpedes. N. blev hurtig en virksom Deltager i Landstingets Arbejde i begge Retninger. Han var Ordfører ved Behandlingen af vigtige Lovforslag (saaledes Konkursloven og Skifteloven), og under Adresserforhandlingerne i 1873 var det ligeledes overdraget ham at give Landstingets Anskuelser Udtryk. N. var i disse Aar Medlem af Landstingets saakaldte Mellemparti, der bestod af Højre undtagen Godsejerne. Han var her som saa ofte senere Mægleren mellem divergerende Anskuelser og beredte Jordbunden for den senere faste Sammenslutning af hele Landstingets Højre. Under Finanslovsforhandlingerne i Fællesudvalget i 1875, af hvilke Ministeriet Fonnesbechs Fald fremgik, hørte han til det Mindretal, der støttede Ministeriet.

Da Estrup dannede Ministeriet af 11. Juni 1875, var N.s Indtræden en af de Forudsætninger, paa hvilke han lagde væsentlig Vægt. N. overtog Portefeuillerne som Justitsminister og Minister for Island og beholdt dem i 21 Aar, 2 Aar ud over Ministeriet Estrups Levetid. Estrup og N. supplerede paa en sjælden fuldkommen Maade hinanden. Der har maaske været Medlemmer af Kabinettet, der i højere Grad end N. havde de samme politiske Fortrin som Konsejlspræsidenten selv, men der var intet Medlem, der tilnærmelsesvis i samme Grad som N. havde netop de Evner, som Konsejlspræsidenten trængte til at have ved sin Side for at fuldstændiggjøre Ministeriets Styrke. Estrup har ved en Lejlighed betegnet N. som «Ministeriets juridiske Samvittighed». Dette er i kort Begreb Sandheden og dog ikke hele Sandheden. N. tør sikkert siges ikke blot at have været Ministeriets Vagt i den Retning, paa hvilken den anvendte Betegnelse fortrinsvis henleder Opmærksomheden, men tillige at have været Kabinettets statsretlige Tanke og dets politiske Pen. Under de talrige Forviklinger, som Forfatningskonflikten i henimod 20 Aar frembød, har N.s kyndige og frugtbare Intelligens utvivlsomt hyppig paapeget ikke blot den Grænse, som maatte overholdes, men ogsaa, hvor den rette Vej inden for denne Grænse gik. Og en stor Del af de vigtigste politiske Akt-

stykker fra dette Aaremaal er udgaaet fra N.s Pen, lige fra Forestillingen om den foreløbige Finanslov af 1877 (Ministerialtidende B. 1877, S. 327 ff.); endog til Udfærdigelser vedrørende Æmner, der laa N.s Fagomraade saa fjærnt som Forsvarssagen, stillede han sin sjældne Fremstillingsevne til Raadighed.

Hovedgangen i N.s politiske Gjerning som Medlem af Ministeriet Estrup er under disse Forhold skildret ved Fremstillingen af Estrups politiske Løbebane, og der kan saaledes her henvises til dette Værks 4. Bind S. 611 ff. Hertil kan føjes, at N.s mæglende Evne ogsaa i hans Ministertid har fundet fyldig Anvendelse. I de første Aar af Ministeriet Estrups Tid, da de endnu ret talrige og indflydelsesrige national-liberale betragtede det nye, gods-ejrlige Ministerium med kritiske Blikke, var et Mellemlid som N. mellem Ministeriet og denne Del af Højre af uvurderlig Nytte. Vel er N. derefter i den politiske Ophidselses Tid i Følge sin særlige Post inden for Regeringen traadt frem i de kæmpendes forreste Rækker og har truffet Foranstaltninger, der skaffede ham en Hovedpart af Modstandernes Harne og Meningsfællernes varme Tilslutning. Men under de Forhandlinger, der lidt ind i Halvfemserne begyndte mellem Højre og det moderate Venstre, og som førte til Forliget af April 1894, har N., inden for de Grænser, som et loyalt Hensyn til begge Sider tillod, sammen med Ingerslev været Forligsbestræbelsernes Hovedstøtte i Regeringen — et Forhold, der i hans sidste Ministeraar kjendelig paa forskellige Sider havde modificeret Stemningen over for ham.

I Virkeligheden er der ikke Tvivl om, at N. efter hele sit Naturel er det fredelige og sindige Arbejdes Mand, hvor meget end Tidsforholdene have vakt Kampgny om hans Navn. Han har siddet inde med et saa stort Fond af Viden og Villen paa sine saglige Omraader, at de rolige Arbejdsvilkaar, som en frugtbringende Virksomhed forudsætter, allerede af den Grund maatte være ham kjærkomne. Han er dernæst, om nogen er det, en Fjende af Frasemageriet, de lidenskabelige Demonstrationer, de udskejende Meningsytringer, kort sagt hele det Apparat, som en bevæget politisk Tid sætter i Bevægelse, og det, hvad enten Tendensen i alt dette gaar med ham eller mod ham. Karakteristisk er N.s Veltalenhed. Den er ikke en Dragt, der ved Farve og Form søger at tilføre Tanken Fortrin, som denne ikke i sin Nøgenhed besidder. Hans Formaal er øjensynlig at give det kortest og klareste mulige Udtryk for en stringent og ædruelig Tanke, hverken mere eller

mindre. N. kunde utvivlsomt i en mere bogstavelig Anvendelse end hans ved sin glansfulde Veltalenhed berømte Forgænger i Landstinget Orla Lehmann gjøre dennes Ord til sine: «Jeg kjender ingen anden Lov for Veltalenheden end den, der er fælles for al aandelig Frembringelse: godt at udtrykke gode Tanker». I denne gjennemsigtige, knappe, om man vil tørre, Form har N. i Aarenes Løb som Rigsdagstaler erhvervet en betydelig Virtuositet. Særlig naar N. tog til Gjenmæle over for Modstandere, der i deres Foredrag vare søgte ud paa de mægtige Vidder og havde henvendt sig til de store Følelser, havde han, skjønt han ingen Sinc blev personlig i sin Kritik, en egen ubarmhjærtig Evne til atter at bringe Sagen ned paa den moderlige Jord og sætte den nøgterne Fornuft tilbage i Højsædet.

Der er om N. brugt det Udtryk «kold Fanatisme», men sikkert uden Føje. N. har ganske vist med stilfærdig Haardnakkethed forfulgt det Formaal, der var hans og det Kabinets, hvortil han hørte. Rigtigt er det ogsaa, at N. næppe vurderer Menneskene i Almindelighed synderlig højt og paa Faamandschaand ofte med stor Uforbeholdenhed udtrykker sin Mening baade om og til den ene og den anden. Men det har netop været en Styrke for N. som Minister, at intet politisk Sammenstød efterlod Nag hos ham, og at selv hans Modstandere til enhver Tid kunde søge til ham om Bistand i Raad og Daad. Han har derved ofte sanket gloende Kul paa Modstanderes Hoveder. I nær Forbindelse hermed staar det, at N. havde en stor Evne til gennem private Samtaler med Politikere af alle Partier at sondere Terrænet og holde Regeringen underrettet om Stemninger og Tilstande i de forskjellige Dele af den politiske Verden — en Retning, i hvilken han ogsaa paa en heldig Maade supplerede Ministeriets Chef.

Det er i øvrigt ingenlunde alene inden for den politiske Verden, at N.s Redebonhed til at stille sin Indsigt og sin Arbejdsevne til Raadighed for andre har gjort sig gjældende, men mange Mennesker, fra de højststillede til de lavtstillede, og mange Institutioner have lejlighedsvis nydt godt af hans kyndige Hjælpsomhed. Og han har over for dem, til hvem han en Gang havde sluttet sig, vist større Trofasthed, end det hænder mangan anden, der naar de øverste Trin paa Samfundets Stige.

Skjønt N.s Ministertid er falden i en for det saglige Arbejde i det hele ugunstig Periode, er det alt i alt et anseligt Lovgivningsarbejde, hvis Gjennemførelse i det forløbne Aaremaal han

væsentlig har baaret og i Regelen har taget Initiativet til. Her kan saaledes mindes om følgende Love: Med Hensyn til *Retsplejen*: Lovene om processuelle Frister (1890), Tvangsavktioner (1891), Konsulers Domsmyndighed (1895), Erstatning for uforskyldt Varetægtsfængsel (1888), Godtgjørelse til Vidner i offentlige Sager (1888); *Politivæsenet*: Helligdagslove (1876 og 1891), Hundeloven (1889), Maskincr (1889), Fæstevirksomhedens Ordning (1891), Sprængstoffer (1894), Pasing af Dampkjedler (1896); *Sundhedsvæsenet*: Karantænelove (1880, 1885 og 1893), Sindssygeudgifternes Overgang til Staten (1884), Undersøgelse af Levnedsmidler (1891 og 1894), Ligbrænding (1892), smitsomme Sygdomme (1888 og 1892), Jordemødres Lønning (1893), Apothekervæsenet (1894 og 1895); *Familieforhold*: Gift Kvindes Formuesraadighed (1880), Underholdsbidrag til uægte Børn (1888 og 1892), Tilsyn med Plejebørn (1888 og 1895); *Handel og Søfart*: Vexelloven (1880), Fimaloven (1889), Søloven, Registreringsloven og Soretsloven (1892), Oplagsbeviser i Frihavnen (1894), Strandingsloven (1895); *Bygnings- og Brandvæsen*: For Landet: Tilvejebringelse af Bygningsreglementer for Landdistrikter (1876 og 1894) og Tillæg til Brandpolitiloven (1889); for Kjøbenhavn: Bygningslov (1889); for Frederiksberg: Bygningslov (1890); for Kjøbstæderne: Bestemmelser om Bygningsvedtægter (1894). Blandt de større Lovarbejder, hvis Gjennemførelse i N.s Ministertid forgjæves er forsøgt, maa først og fremmest nævnes Procesreformen (1880 og 1881). Blandt de Foranstaltninger, N. som Administrator har gennemført, og som jo i øvrigt for den største Del staa i Forbindelse med de nys nævnte Love, skal her alene nævnes Nedsættelsen af en ny Proceskommission under Forsæde af Klein (1892).

Som Minister for Island har N., samtidig med at ikke faa Reformere ere gennemførte, ligesom i Kongeriget i en Aarrække været stedet i en mere eller mindre udpræget Forfatningskonflikt, hidrørende fra de Krav paa forøget Selvstyrelse, der fra Altinget eller Dele af dette have været rejste, og som Regeringen paa Grundlag af Lovene af 1871 og 1874 om Islands Stilling i Riget og Særforfatning har modsat sig.

Ved Ministeriet Estrups Afgang 7. Avg. 1894 gik N., hvis Bistand i det næste Ministerium fandtes vanskelig undværlig, og som ikke selv har næret Ønske om at danne dette, ind paa at beholde sine Portefeuiller i Ministeriet Reedtz-Thott. Hans Virksomhed kom imidlertid i mindre Grad, end det var ventet, til at paatrykke dette Ministeriums Politik sit Præg. 13. Juni 1896 tog N. sin

Afsked og modtog kort efter Udnævnelse som kongelig Direktør i Nationalbanken. Under den paafølgende ret bevægede Rigsdags-samling, der ledede til Ministeriet Reedtz-Thotts Afgang, holdt N., der ikke ønskede at paadrage sig nogen Forpligtelse i Tilfælde af et Ministerskifte, sig stærkt tilbage.

N. har fra 1873—96 været Formand for Københavns Handelsbanks Bestyrelsesraad og er siden 1886 Medlem af Direktionen for det Classenske Fideikommis. Han blev 1877 Dr. juris honoris causa ved Upsala Universitet, 1870 extraordinær Assessor i Højesteret, 1878 Storkors af Danebrog og 1893 Ridder af Elefanten. Medlem af Videnskabernes Selskab blev han 1883.

Han ægtede 15. Nov. 1861 Louise Pouline Poulsen, Datter af Waterschout Ludvig P. og Petrine f. Møller. *M. P. Friis.*

— I sin Virksomhed som akademisk Lærer i *Retsvidenskab* gjorde J. M. V. Nellemann fortrinlig Fyldest. Grundighed, Overskuelighed og Klarhed prægede hans Foredrag og Examination i samme Grad som hans Skrifter. N. tilhørte fortrinsvis den positiv-historiske Skole. Fremstillingen af den gjældende Ret i dens historiske Udvikling og praktiske Anvendelse danner overalt Kjernen i hans akademiske Arbejder; men at han ogsaa har den kritiske og konstruktive Evne til at vurdere og fremme en retlig Ordning ud fra almindelige Retsgrundsætningers og praktiske Overvejelsers Synspunkt, vise noksom hans legislative Arbejder og Forstudierne til disse. N. foretog Retshistorie og Procesret. Forelæsningerne over det første Fag ere utrykte; men senere har N. udgivet et Par fortrinlige retshistoriske Afhandlinger: «Om Vielse som Betingelse for lovligt Ægteskab» i «Hist. Tidsskrift» 5. R. I (1879), hvori han besvarer Spørgsmaalet for dansk Rets Vedkommende i Belysning af den almindelige kirkeretlige Udvikling, og «Om Ægteskabsskils-misse ved kongelig Bevilling» (1882).

Efter Anmodning fra Bestyrelsen for det Anders Sandøe Ørstedeske Prismedaillelegat paatog N. sig at give en Fremstilling af A. S. Ørstedes Betydning for den danske og norske Procesrets Udvikling, hvilket Skrift udkom 1885 og løste den stillede Opgave paa den smukkeste Maade ved at belyse de eminente Fremskridt, der skyldes den store retslærde i Forhold til Fortidens Fattigdom, med Fremhævelse af A. S. Ørstedes egne, forskellige Udviklingstrin og med Datidens Personer og Arbejder inden for den tyske Retsvidenskab som Baggrund. Med elskværdig Beskedenhed anerkjendte

N. fuldt ud Ørstedes grundlæggende Betydning for de efterfølgende Processualister.

N.s Hovedarbejder tilhøre den civile Procesret. Forelæsningerne over den ordinære civile Procesmaade udkom alt 1864 (4. gennemsete og forøgede Udg. 1892), Processens almindelige Del 1868 (3. gennemsete Udg. 1887), Læren om Exekution og Avktion 1871 (gennemset Udg. 1884). Efter Udstedelsen af den nye Avktionslov af 9. April 1891, som væsentlig skyldes N., udkom Læren om Avktion (omarb. Udg. 1894) og Læren om Exekution særskilt (3. gennemsete og forøgede Udg. 1896). — Efter Udstedelsen af Konkursloven af 25. Marts 1872, der ogsaa væsentlig skyldes N., offentliggjorde han i 2 Universitetsprogrammer 1874 og 1875 Bidrag til Læren om Retshandlers Afkræftelse ved Konkurs, der senere udgaves samlede under Titelen: «Bidrag til Fortolkning af Konkurslovens 4. Kapitel».

I Vinteren 1870 holdt N. efter Indbydelse fra Lunds Universitet ved samme en Række Foredrag om den danske Proces, der indledede det senere saa rigt udviklede Samarbejde mellem Nordens Jurister. Som foredragende Medlem af Proceskommissionen paa Civilprocessens Omraade blev N. levende optaget af det store Spørgsmaal om Civilprocessens Reform, og paa det nordiske Juristmøde i Kjøbenhavn 1872 indledede han Drøftelsen af den Thesis, at en tidssvarende Reform af den danske civile Procesmaade forudsatte som nødvendig Betingelse Overgang fra Skriftlighed til Mundtlighed, ligesom han paa det følgende Juristmøde i Stockholm 1875 ydede sit Bidrag til Drøftelsen af Sagførervæsenet. Forhandlingen paa det førstnævnte Møde med flere Erfaringer foranledigede ham til i Foraarssemesteret 1874 at holde en paa Jurister i Almindelighed beregnet Forelæsningsrække, som derefter udgaves i Trykken med Titel: «Om mundtlig Rettergang i civile Sager». Medens den historiske Del af dette Arbejde selvfølgelig trænger til at føres videre til Nutiden, bevarer det i øvrigt sit Værd som en højst instruktiv og derhos let fattelig Vejledning til Forstaaelse af den mundtlige Procesmaades Væsen og Krav og disses Gjennemførelsesmaade i Datidens udenlandske Love og Lovudkast.

Som en Førstegrøde af N.s politiske Virksomhed foreligger hans Betænkning over Vallø Stifts og Vemmetofte Klosters Retsforhold til Staten (1872), i hvilken han undergiver den derom nedsatte parlamentariske Kommissions Flertals Beretning en knusende Kritik, der synes én Gang for alle at have bragt den Sag ud af Verden.

Foruden at have affattet de ypperlige Indstillinger til Kongen om Udstedelse af de foreløbige Bevillingslove af 12. April 1877 og 1. April 1885 skrev N. dernæst ogsaa i «Berlingske Tidende» nogle Artikler om den førstnævnte Bevillingslov under Forfattermærket «en gammel Jurist», der senere udkom som selvstændig Piece. I «Berlingske Tidende» for Sept. 1882 findes derhos et Par Artikler om Nej-Theorien forfattede af N. Af N.s andre Bidrag til Dagspressen kan fremhæves 2 Artikler i «Fædrelandet» for Nov. 1860 om «Beviset i civile Sager» og nogle Artikler i samme Blad for Nov. 1867 om det juridiske Studium og den juridiske Examen ved Københavns Universitet. Endelig kan endnu erindres, at N. jævnlig giver juridiske Meddelelser fra Danmark i Böhms «Zeitschrift f. internat. Privat- u. Strafrecht».

H. Matzen.

Nellemann, Rasmus Schmidt, 1830—64, Korporal, fødtes i Aarhus 8. Marts 1830 og er en Son af Justitsraad, Landvæsenskommissær Laurits N., Ejer af Allingskovgaard i Jylland, og Anna Lorenza f. Hyphoff. Han indkaldtes ved Mobiliseringen 1863 til Tjeneste ved 22. Regiment, forfremmedes til Korporal og havde Udsigt til at blive Lieutenant, da Døden ramte ham under Forsvaret af Dybbøl Skanse Nr. 2 18. April 1864. I det Preusserne plantede deres Fane paa Brystværnet, sprang han op paa dette, brød Stangen itu over Knæet og rev Flaget af; da den næste Fane kom frem til Brystværnet, vilde han atter tage denne, men faldt, truffen af flere Kugler. N., som var Landmand (Forvalter paa Frijsenborg og paa Allingskovgaard), var gift med Julie f. Genillard, en fransk Dame, som senere ægtede en fransk Finanseembedsmand Liebhaver.

Vort Forsvar Nr. 197. 198. 200.

P. N. Nieuwenhuis.

Nellemann, Sophus Scavenius, f. 1833, Højesteretsadvokat. Han fødtes i Aarhus 18. Dec. 1833 og er Broder til ovennævnte R. S. N. I 1853 blev han Student fra Randers Skole og tog i 1859 juridisk Embedsexamen. Efter i nogle Aar at have været Sagførerfuldmægtig (hos Winther og Liebe) blev han i 1864 Overretsprøveprokurator i København, 1866 Overretsprokurator og 1868 Højesteretsadvokat. 1874 blev han Formand for Bestyrelserne for «Frederik VII's Stiftelse for hjælpeløse og forladte Pigebørn, især af Almuen» og for «Frederik VII's Stiftelse for fattige Fruentimmer af Arbejdsklassen», hvis Fundatser væsentligst skyldes ham, og i

hvis Ledelse han stedse har taget virksom Del, navnlig ved Administrationen af de betydelige Midler og Ejendomme, der efterlodes i Grevinde Danners Bo, for hvilket han var Medexekutor. 1872—78 var han Medlem af Frederiksberg Kommunalbestyrelse og 1881—87 af Kjøbenhavns Borgerrepræsentation, hvor han bl. a. var Ordfører for Budgetudvalget, og hvor han ved sin skarpe Logik og praktiske Indsigt i mange Forhold øvede stor Indflydelse. Initiativet til Oprettelsen af den danske Sagførerforening skyldes væsentlig ham, og han var Foreningens første Formand. Efter at han paa sine Ejendomme Allingskovgaard, Allinggaard og Alling Mølle i Håds Herred, Viborg Amt, havde ladet anlægge meget betydelige Plantninger, blev han i 1895 valgt ind i det danske Hedeselskabs Repræsentantskab. Siden 1896 er han Formand i Bestyrelsesraadet for det gjensidige Forsikringsselskab «Danmark». Han har stedse taget særdeles ivrig Del i Livet i Studenterforeningen, og han er Formand for den fra denne udgaaede patriotiske Forening «2 Løver». — Han ægtede i 1865 Laura Augusta Boye, Datter af fhv. Raadmand G. B., Ejer af Øster Teglgaard ved Viborg.

C. Christensen.

Nerger, Christian, —1708, Billedhugger, var en Sachser og indvandret til Danmark i Christian V's første Regeringsaar. Han blev meget sysselsat for kongelig Regning og havde Bestalling at være Christian V's Sten- og Billedhugger, uden dog at nyde Løn af Kongens Kasse. Ogsaa for Griffenfeld og andre Stormænd arbejdede han. Hans statuariske Arbejder vare mest i gullandsk Sten, dog ogsaa i Marmor; han var ogsaa virksom som Ornaments-billedhugger og Stukkator, skar i Elfenben og Egetræ, forfærdigede Spejle, drev i sine sidste Aar en Tømmerhandel og var alle sine Dage en stor Projektmager. Som hans Hovedværk maa nævnes det pragtfulde Træskærerarbejde paa Orgelet i vor Frelzers Kirke paa Christianshavn; Stukværket under Hvælvingerne der er uden Tvivl ligeledes af ham. — Med sin Hustru, Cathrine Margrethe († i Febr. 1709), havde han en Hob Børn. Han døde midt i Dec. 1708.

Mindeblade om 200 Aars Festen i vor Frelzers Kirke (1882). Meier, Frederiksberg Slot. Samme, Fredensborg S. 188.

F. J. Meier.

Nerong, Gottfried Johan, 1765—1832, Handelsmand, Søn af fhv. Premierlieutenant i Artilleriet, Byfoged, Raadmand og Avktionsforvalter i Sønderborg Johan Georg N. († 1793), af en indvandret

lyonsk Slægt, og Catharina Elisabeth f. Meyer (f. 26. Marts 1730 † 28. Juli 1813), var født 9. Okt. 1765 i Sønderborg, lærte 1781—89 Handelen i Hamborg og etablerede sig 1797 i Flensborg, hvor han hurtig erhvervede baade Formue og en anset Stilling. Han stiftede 1803 Selskabet «Harmonien», valgtes 1804 til Forstander for Hospitalet, 1805 til deputeret Borger, 1810 til Oldermænd i Deputeretkollegiet og 1818 til Raadmand. Under Krigen 1808 gjorde han fortrinlig Nytte som Formand for Provideringskommissionen. Med aldrig svigtende Iver virkede han for Flensborgs Opkomst og for humane Formaal ved Oprettelsen af en Spindeanstalt (1820) og en Kogeanstalt (1822) samt en Fattigfriskole i St. Mariæ Sogn. 1828 udnævntes han til Agent og døde 1. Juni 1832. Han havde 1. Nov. 1811 ægtet Christine Helene Bender († 31. Marts 1854), Datter af Parykmager B. En Allé vest for Flensborg bærer endnu hans Navn.

Schlesw.-Holst. Prov.-Berichte 1833, II, 290. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Neuer Nekrolog der Deutschen X, 445.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Neruda, Franz Xaver, f. 1843, Violoncelvirtuos og Komponist. Faderen, Joseph N., af gammel bøhmisk Musikerslægt, var født 16. Jan. 1807 i Mohelno og døde 18. Febr. 1875 i Brünn som fhv. Domorganist; Moderen, Francisca f. Märta, var fra Olmütz og havde ogsaa Musikerblod i sine Aarer. Deres 7 Børn slægtede Familien paa og have gjort Navnet bekjendt i Nutiden, særlig Datteren Wilhelmine — den verdensberømte Violinvirtuosinde, nu Lady Hallé — og Sønnen Franz, født i Brünn 3. Dec. 1843. Fra sit 5.—11. Aar lærte denne Violinspil af Faderen, men da en ældre Broder, der var Violoncellist, døde, maatte F. N. for at erstatte den manglende Bas i Familiekvartetten lægge sig efter Violoncellen, paa hvilken han da ogsaa under Faderens Vejledning hurtig drev det saa vidt, at han allerede fra 1856 kunde deltage med Familien i dens mange Koncertrejser, fornemmelig i Rusland og Polen, hvor den 1859 i Warschau traf sammen med Violoncellisten Servais og fulgtes med ham et halvt Aar, i hvilken Tid den unge Franz drog megen Nytte af denne berømte Mesters Vejledning. 1861 optraadte han med 2 af sine Søstre i Stockholm og 1862 og 63 i Kjøbenhavn, hvor de ligeledes vakte stor Begejstring, men da det lille Selskab paa Grund af Wilhelmines Giftermaal Aaret efter foreløbig maatte opløse sig, tog han i Sept. 1864 Ansættelse i Kapellet i Kjøbenhavn, blev 1869 udnævnt til kongl. Kammermusik og ægtede s. A.

Balletdanserinden Ludovica Cetti, Datter af Sangeren G. B. C. (III, 435). Den ensformige Theatertjeneste behagede ham dog ikke i Længden, da han som en af Nutidens største Violoncellister, baade som Solospiller og som Kammermusikfortolker, følte at kunne udrette noget mere end at spille Bas til Vaudeviller. Han tog derfor 1876 sin Afsked fra Theatret, men har dog senere stadig, paa de Afbrydelser nær, som hans udenlandske Koncertengagementer foranledige, været knyttet til vort Musikliv som en af de betydeligste Kræfter, særlig paa Grund af de af ham iværksatte Koncerter for Kammermusik, ligesom ogsaa «Kammermusikforeningen» er stiftet af ham (1868). Siden 1892 er N. Dirigent for Musikforeningen i Kjøbenhavn og leder samtidig den stockholmske Musikforening. Ogsaa som Komponist har han udfoldet en betydelig Virksomhed, i det der er udkommet over 40 større og mindre Kompositioner af ham, saaledes en Suite for Orkester: «Aus dem Böhmerwald» (Op. 42), Koncertstykker for Violoncel med Orkester (Op. 40 og 59), 15 Hæfter Violoncel- og Violinstykker med Klaver, 14 Hæfter Klaverstykker, deriblandt de yndede «Slovakiske Danse» (Op. 30), Klaversonate (Op. 19), Variationer for Orgel (Op. 62), Sange osv. Efter at hans 1. Ægteskab var opløst, ægtede han 1892 Dagmar Holm, Datter af Etatsraad, Grosserer A. P. C. H. og Emilie f. Zøylner. 1893 blev han udnævnt til Professor.

Ugeskr. f. Theater og Musik 1880, Nr. 3 f. Schytte, Musiklex.

S. A. E. Hagen.

Nested, Nelaus Poulsen, 1585—1626, Præst, er født i Næstved, blev 1610 Kapellan ved Nicolai Kirke i Kjøbenhavn og 1617 Slotspræst. Han var en flittig Forfatter, der udgav en Række asketiske Skrifter, især Bønnebøger, som dog ikke havde nogen Betydning ud over det korte Tidsrum, hvori han levede. Men han var tillige en nidkjær Sjælesørger, der virkede for en fastere Organisation af Menighedslivet med troende Lægmænd som Medhjælpere for Præsten, for sædelig og religiøs Tugt baade i det offentlige og private Liv og for frivillig Fattigpleje. Han stod i nært Forhold til Kansleren Christian Friis til Kragerup (V, 407), hvis Almisseeuddeler han var, og da han havde gode Forbindelser baade her i Landet og i Norge, kunde han give sin Velynder Oplysninger ikke blot om almindelige lokale Forhold, men ogsaa om Udskejelser, som gik i Svang i begge Riger. De Brudstykker, der ere bevarede af hans Brevvexling med Kansleren, indeholde ypperlige Bidrag til Belysning af de sædelige Forhold i Begyndelsen

af det 17. Aarhundrede, og de mange Vink, han har givet med Hensyn til Kirketugtens Skærpelse, have sikkert sat deres Spor i den bekjendte Forordning af 27. Marts 1629, som han dog ikke oplevede, da han allerede døde 2. Juli 1626. 1612 havde han ægtet Maren Jensdatter.

Zwergius, Siellandske Clerisie I, 541 f. Molbech, Nord. Tidsskr. f. Hist., Lit. og Konst III, 415 ff. *S. M. Gjellerup.*

Nettelhorst, Gerlof, —1643, Lensmand, en liflandsk Adelsmand, der nævnes som Hofjunker 1599—1607 og i denne Tid oftere forekommer blandt Kongens Følge paa hans Rejser, bl. a. til Norge. 1602 sendtes han som Hofmarskal med Prins Hans paa dennes russiske Rejse (VI, 567). 1609 forlenedes han med Idde og Marker Len (fornytt Lensbrev 1622) og gjorde under Kalmarkrigen Tjeneste som Kapitajn. Som Lensmand optraadte han oftere temmelig selvraadig, hvilket fremkaldte Klager fra Bønder og andre og paadrog ham en skarp Tilrettevisning i 1617, ligesom Biskop Niels Glostrup i 1634 paataler hans opsigtvækkende Forhold til Jomfru Mette Bildt. Han maa imidlertid have været anset som en brugbar Mand, da baade offentlige og private Gjøremaal oftere bleve ham betroede. Ved den staaende Hærs Oprettelse 1628 beskikkedes han til Oberstlieutenant over Baahus Lens Regiment, og 1632 blev det paalagt ham at fungere som Sisemester i Svinesund, hvormed han dog ogsaa tidligere havde haft Befatning. Han skrives til Kopsede, maaske i Lifland, til Gedsholm i Skaane og i Norge til Os, Berby, Holleby og Evje, alle i Smaalenene, samt Holden ved Skien. Hans Jordegods udgjorde 1625 tilsammen 561 Tdr. Hartkorn. — Han var gift 1. med Anne (Johansdatter) Due (Taube) af Gedsholm, der blev ham tilsagt 1604, men med hvem han først synes at være bleven gift flere Aar senere; 2. (1614) med dennes Slægtning i 3. Led Viveke Bielke, en Søster af Kansler Jens B. (II, 332). Han døde 1643 og begravedes i Bergs Kirke ved Halden. Han efterlod mange Børn, hvoraf flere Sønner, men Slægten uddøde i Norden med disse.

Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. III, 222.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Neuber, August Wilhelm, 1781—1849, Læge, Forfatter, blev født i Grossensalza i Sachsen 3. Marts 1781 og studerede Medicin, bl. a. i Kiel, hvor han tog Doktorgraden 1809. Han bosatte sig derpaa som praktiserende Læge i Aabenraa, hvor han i 1811 blev

Amtsfysikus. Han var gift med en Datter af Professor Reinhold, Datterdatter af Wieland. Han gjorde sig fortjent af Byen ved at foranledige Anlægget af en Søbadeanstalt og af Videnskaben ved sine fortrinlig gennemførte meteorologiske Iagttagelser. Han døde 22. Jan. 1849. Foruden nogle natur- og lægevidenskabelige Piecer og Afhandlinger udgav han «Collectanea meteorologica» (Kbh. 1829) og var Medarbejder ved Poggendorffs Annaler og Schumachers astronomiske Meddelelser. Han optraadte ogsaa som Digter og filosofisk Forfatter med det allegoriske Drama «Dania» (1806), «Gedichte» (1822), «Allgemeine Darstellung der Grundvermögen der menschlichen Seele» (1821), hvori han søger at føre et logisk Bevis for Guds Tilværelse. I Striden om Klaus Harms' Theses stod han blandt dennes Modstandere («Religion u. Sittlichkeit», 1818); han oversatte Biskop Münters «Epistola encyclica» til Reformationsjubilæet 1817 og skrev endnu 1840 «Kurze Betrachtung der Ansicht des Pastors Harms in der Sprachsache» samt «Der Name Apenrade».

Allg. Deutsche Biographie XXIII. Molbech, Vidensk. Selsk. Hist.

C. A. Nissen.

Neuberg, Adolf, 1686—1749, Officer, var født i Westfalen; Faderen var Major. Som ganske ung tog han Tjeneste ved de danske Hjælpetropper i den spanske Arvefølgekrig og deltog i Slagene ved Høchstädt (1704) og Ramillies (1706). Efter det sidste blev han Kornet ved 2. jyske Rytterregiment, 1707 Lieutenant, 1710 Kapitajnlieutenant ved Carl Rudolf af Würtembergs Kyrasserregiment, men kom 1712 som Ritmester tilbage til 2. jyske. Efter Hjælpetroppernes Hjemkomst til Danmark blev N. 1714 forsat til Hestgarden, hvor han 1717 forfremmedes til Major, 1727 til karakt. Oberst af Kavalleriet. 1731 blev han efter Schubart Chef for det ovennævnte Kyrasserregiment (fra 1748 kaldet holstenske), 1739 Generalmajor, 1741 hvid Ridder, 1747 Generallieutenant. Han kommanderede Rytterbrigaden af det Korps, som Danmark 1741—42 sendte til Hannover for at dække dette Land mod Franskmændene. — N., der døde 27. Nov. 1749, var gift med Anna f. Petersen († i Avg. 1752), Datter af Kommerceraad Lorenz P. og Else Cathrine f. Smidt. Med hende fik han de fynske Herregaarde Lundegaard og Vejlegaard, som hun havde arvet efter en Morbroder, og af hvilke den første, da Ægteskabet var barnløst, i Henhold til Arveladerens Testamente blev oprettet til «den lundegaardske Stiftelse». — N., der af Tro var reformert («dog af de gelindeste

reformerte»), var en anset og duelig Officer og roses baade som Chef og som Godsejer for sin Humanitet, sin Gavnildhed og Ret-sindighed.

Kallske Saml., 4°. Nr. 377.

H. W. Harbou.

Neubert, Carl Friederich August, 1825—94, Fabrikant, er født 21. Jan. 1825 i Sebnitz i Sachsen, hvor hans Fader, Traugott Carl Friederich N., var Kvæghandler og Slagtermester. Han lærte Bomuldsvæveriet i sin Fødeby og flere andre Steder i Tyskland og oprettede derefter 1846 i Neumünster uden Kapital et lille Etablissement, der efterhaanden voxede op til et stort Bomuldsvæveri, Farveri og Trykkeri. Efter Begivenhederne i 1864 forlagde han (1867) Virksomheden til Kjøbenhavn. 1873 optog han en Søn og en Svigersøn i Forretningen, der senere gik over til 3 Sønner. Han døde 3. Juli 1894 i Meran. — 9. Juni 1846 havde han ægtet Marie Margrethe Bornhøft (f. 8. Febr. 1825), Datter af Kjøbmand i Neumünster Joachim B. og Anna f. Butenschön.

C. Nyrop.

Neuhausen, Jens, 1775—1816, Legatstifter. Han blev Malersvend og besøgte som saadan Akademiet, der 1801 gav ham en udmærket Attest for Dygtighed i hans Fag. S. A. omtales han som Malermester, 1802 vandt han den lille Sølvmedaille, men vendte derpaa Kunsten, hvis Dyrkere lede Nød og Trang, Ryggen, arbejdede som Haandværker og blev en velstaaende Mand. Paa Avktionen efter Wiedewelt 1803 erhvervede han en Del af dennes Tegninger m. m., hvilke han ved Testamente af 10. Juni 1812 tillige med sine Malerier, Bøger, Kobbere, Haandtegninger og efterladte Formue skjenkede til den fattige og nødlidende Kunstscole, hvis Elev han en Gang havde været, og hvis største og ædelmodigste Velgjører han saaledes blev. Han var allerede den Gang svag og lidende og døde i Kjøbenhavn 20. Jan. 1816, i sit 42. Aar.

Meier, Wiedewelt. Kollegialtid. 1816, S. 143 f. Skand. Lit. Selsk. Skr. 1812. Statstid. 1816, Nr. 28. Adresse-Cont. Efterr. 1816, Nr. 19.

F. J. Meier.

Neumann, Jacob, 1772—1848, Biskop, født i Drammen 1772 (døbt 20. Juli). Faderen, Hans N. (f. 1745, † 1789 som Toldofficiant i Kjøbenhavn), var da Kjøbmand paa Strømsø; Moderen hed Annicken Johanne f. Blom (f. 1754 † 1773). Han kom efter Moderens Død i Huset til hendes Fader, Kjøbmand Gustavus B. i Holmsbo, siden til Indrulleringschef F. W. Krog i Christiania, der

havde ægtet Bloms Enke. 1785 blev han sat i Helsingørs Skole, hvorfra han deponerede 1787. Efter i flere Aar at have været Huslærer tog han theologisk Examen 1796. 1797 vandt han Pris-medaillen for en Afhandling om Daaben, dens Historie i de 3 første Aarhundreder og navnlig den afrikanske Kirkes Forhold til den, og blev derpaa Hovmester i Constantin Bruns (III, 144) Hus. Han har ikke manglet Mod, da han allerede i Nov. 1797 optraadte som Konkurrent til det 2. resid. Kapellani ved Frue Kirke i Kjøbenhavn. Hans Valgprædiken røber — som man efter Tiden kunde vente — ikke Spor af Kristendom. I sin Fritid udarbejdede han en Afhandling «De primatu Lundensi», som han 1799 forsvarede for den filosofiske Doktorgrad, men som ikke har noget videnskabeligt Værd. S. A. blev han resid. Kapellan til Asker, hvor han tog sig meget af Skolevæsenet, lagde sig med Iver efter Landbrug og endog leverede adskillige Smaaskrifter herom. Her blev han 1805 Sognepræst og 1819 Provst i Drammens Provsti. At han 1816 var paa Tale til Bergens Bispestol, er temmelig sikkert, men ganske vist er det, at han *da* ikke vilde have den, hvad Grunden nu kan have været. Da den atter blev ledig, gjorde han sig derimod Umage for at faa den og blev udnævnt 6. Juli 1822. For Politik synes N. ikke at have haft synderlig Interesse. Han indtog i Begyndelsen af 1814 en tilbagetrukken Holdning, og det varede længe, før han blev reven med af den almindelige Begejstring. At han ikke var fremmed for denne, viste sig i hans Holdning som Repræsentant for Akershus Amt paa det overordentlige Storting 1814. Hans Rejse til Stockholm som Medlem af Stortingets Deputation til den nye Konge bragte ham imidlertid til at se med andre Øjne paa Tingene.

N. var en Mand af overlegen Dygtighed og klar Tænkning. Han tilhørte den rationalistiske Skole, og alle hans udgivne theologiske Arbejder, der ellers ikke have nogen Betydning, bære dens Præg. I dens Aand søgte han da ogsaa at virke for Skolevæsenet og at fremme Folkelykke (Jordbrug, Vaccination). Hans Foretagender kunde stundum bære Præg af Anstaltmageri, og det har skadet hans Minde, at hans Navn blev sat over Foranstaltninger, som kun bleve til svage Begyndelser eller ikke det engang. Det tør saaledes være mindre rigtigt, naar man har fremhævet hans Fortjenester af Skolevæsenet i Bergens Stift, — det skulde da være hans Iver for at drage begavede Bondesønner frem, og hans Navn vil altid være knyttet til Ivar Aasens Historie. Det betydeligste, men tillige

uheldigste af hans Foretagender som Theolog og Skolemand var den Oversættelse af Luthers Katekismus, som 1811 paa Biskop Bechs Opfordring udgik fra hans Haand. Det var lige saa meget en Bearbejdelse i rationalistisk Aand som en Oversættelse af den symbolske Bog. Her var imidlertid Regeringen vaagen — Mynster og Grundtvig havde slaaet til Lyd —, og den fik med Støtte af Biskop Münter og det theologiske Fakultet forhindret Bogens Avtorisation.

Maa det siges, at N.s Bestræbelser for at ophjælpe det lavere Skolevæsen i Bergens Stift bare forholdsvis liden Frugt, saa indlagde han sig større Fortjeneste ved at bringe Stiftets gejstlige Administration i Orden. Ved pedantiske Fordringer til Arkivvæsenet og skarpe Kampe med gamle Præster fik han megen gammel Slendrian bort og god Orden tilvejebragt. Hans Sans for Historie — navnlig nordisk Kirkehistorie — kom ham her til Hjælp. Den bragte ham ogsaa til at give nøje Agt paa alt, hvad han fandt af historisk Betydning paa sine Visitatsrejser, og afgive det til det Musæum, ved hvis Stiftelse han var V. F. K. Christie behjælpelig. Adskillige mindre Afhandlinger i «Urda» og «Budstikken» bære Vidnesbyrd om hans Iver for denne betydningsfulde Stiftelse, om han end ikke i historisk Kritik var naaet synderlig langt. — Man kan tænke sig, at det maa have gaaet ham dybt til Hjærte, da han saa sig nødt til at nedrive Bergens gamle Bispegaard, der havde staaet fra Reformationstiden. Den store Pungenød i hine Dage gjorde det umuligt at tilvejebringe Midler til Gaardens Restavration, og den blev da nedreven for at give Plads for en ny Latinskolebygning. Bergens Bispestol var ellers godt aflagt, og N. havde 1830—35, da han fungerede som Præst ved St. Mariæ (tyske) Kirke, et betydeligt Tillæg til sine Indtægter. Han prædikede her kun paa de store Højtider og kunde da med større Frimodighed end ellers slippe sin Rationalisme løs paa Tysk.

N. var opdragen i et af Christianias finere Hjem, og han havde ogsaa som Student den Fordel at komme ind i højere Selskabskredse i København. Han fik herved en Smag paa Elegance i Levemaade og Fremtræden, der end mere blev udviklet, da han kom til Konferensraad Brun og blev forlovet med hans Broderdatter. Det maa under disse Omstændigheder vække Forundring, naar vi i Revolutionstiden finde ham som Medlem af en republikansk Klub, ja som dens Sekretær «Borger J. Neumann». Denne Sygdom har nu vel meget snart givet sig, og de 6 Konger, han tjente, have

næppe haft nogen mere trofast Borger under sit Scepter. Hans fornemme Væsen passede godt for den By, hvor han residerede, og hvor man satte Pris paa repræsentative Embedsmænd. Man undlod visselig ikke at bemærke hans Forfængelighed, men alle respekterede ham som en overlegen Personlighed, og Præsterne skattede ham højt. Hos disse vilde han gjerne ophjælpe de lærde Studier, men her havde han ikke Held med sig.

1847 fejredes hans 25 Aars Jubilæum som Biskop med megen Deltagelse. Han udtalte ved dette sin Hensigt at nedlægge sit Embede, da han mærkede Alderen. Da fik han fra Kong Oscar I et Brev, hvori han i anerkjendende Udtryk anmodedes om at blive staaende. Han havde naturligvis intet Valg, men hans Tid var dog til Ende, og 25. Jan. 1848 døde han efter et kort Sygeleje.

Gift 1. Febr. 1800 med Justine Marie Agnete Brun (f. 1778, døbt 24. Juni, † 16. Dec. 1838), Datter af Wilhelm Carl August B., Apotheker i Güstrow, og Catharine Caroline Christine f. Meese.

C. N. Schwach, J. N. (Bergen 1848). Halvorsen, Norsk Forf. Lex. Lampe, Bergens Stifts Biskoper og Præster.

D. Thrap.

Neumann, Johan Carl, 1833—91, Sømaler, var født i Kjøbenhavn 14. Avg. 1833 og Søn af Regnskabsfører ved Ingeniørkorpset, Krigsraad Johan Christian N. (f. 1801 † 1857) og Sophie Frederikke f. Lund (f. 1804 † 1844). Efter sin Konfirmation kom C. N. i Malerlære og besøgte Kunstakademiet, hvor han 1852 vandt den mindre Sølvmedaille. Samtidig uddannede han sig væsentlig paa egen Haand til Sømaler og udstillede allerede 1850 sit første Søstykke. Efter at have studeret paa første Haand i vore danske Farvande var han 1858 i England og fik Lejlighed til at se Søen under større Forhold; 1859 vandt han den Neuhausenske Præmie for «Dansk Linjeskib til Ankers ved den engelske Kyst». Han gik nu dristig til større Opgaver, udstillede 1860 og 62 historiske Søbilleder: «Slaget ved Øland», «Morgen efter Slaget ved Kjøge Bugt», og vakte saa megen Opmærksomhed, at han i 1862 fik Rejseunderstøttelse af Akademiet; han var et Par Aar borte og udstillede Billeder fra franske og italienske Have. Efter at han i 1864 havde gjort militær Tjeneste, tog han alvorlig fat og udstillede bl. a. ved den Neuhausenske Konkurs 1867 «Skibe under Land efter en Byge», et fortrinligt Billede, der ikke alene erobrede ham en fremtrædende Plads i de danske Kunstneres Række, men foruden Præmien tilkjendtes Udstillingsmedaillen og blev kjøbt til den kongl. Maleri-

samling, hvor det endnu tillige med «Fiskere trække Vaad paa Skagens Strand» (1870) værdig repræsenterer hans Kunst. I 1867 besøgte han atter Middelhavet, denne Gang ved Spanien og Marokko, og malede et af sine bekendteste Billeder: «Evropafyret paa Gibraltar». 1869 blev han Medlem af Akademiet; 1873 fik han det Anckerske Legat og foretog en længere Rejse, paa hvilken han besøgte Tyrkiet, Syrien og Ægypten.

Trods de Fortrin, der udmærke de 2 Billeder i Malerisamlingen baade i Henseende til Skibenes og Søens Behandling, staa de dog begge vel graalige i Tonen, noget, som maaske hænger sammen med de valgte Motiver og med vore nordiske Kysters tit disede Belysning, thi i sine første venetianske Billeder er han lysere og klarere i Farven. Dog fik han efter sin østerlandske Rejse langt større Glans og Kraft i Farven og en Lethed i Luftens Behandling, som var noget af det, man savnede selv i hans bedste ældre Billeder. Men især i de mindre Billeder opnaaede han dette ved en næsten emailleagtig Gjennemarbejdelse i Farvebehandlingen, der undertiden kunde skade Billedets Friskhed. Denne Malemaade, som spores mindst til 1877, om ikke senere endnu, fremtræder smukkest i «Aften paa Nilen», «Pyramiderne ved Giseh» og «Morgen ved Nilen» (alle 3 udstillede 1875). Da han senere vendte tilbage til danske Motiver, kom han bort fra dette Foredrag, som heller ikke egnede sig for større Billeder. Et Par Søstykker fra Skagens Strand, «Den hollandske Flaade i Sundet 1658» (1880, Musæet paa Frederiksborg), «Episode af Slaget d. 2. April 1801» (1886) o. fl. vise en bredere og friskere Brug af Penselen forenet med den Sans for en rigere og mere afvejlende Farve, som han havde tilegnet sig i Syden. — Midt i sin Kraft, endnu i frodig Udfoldelse af sine rige Evner, døde han pludselig 16. Dec. 1891. N. var ugift.

S. Müller, Nyere dansk Malerkunst. Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Neumann, Sophus Elias, f. 1846, Skuespiller. N., der er født i København 18. Juni 1846 som Søn af Bogholder og Kasserer Jacob Theodor N. og Sophie Elisabeth f. Olsen, var næppe udraadt af Melchiors Borgerskole, før han meldte sig hos Professor Høedt, som dog paa Grund af hans unge Alder raadede ham til at vente et Par Aar endnu med at forsøge sig som Skuespiller. N. fik da lidt musikalsk Undervisning af Joseph Glæser og Syngeomester Gerlach og opnaaede af H. P. Holst, som den Gang ledede

Kasino, Tilladelse til at gjøre Kortjeneste ved dette Theater. Da blev Chr. Schmidt, som var dette Theaters bærende Kraft, heftig syg i Sæsonen 1863—64, og den unge N., der kunde de fleste af Schmidts Roller, fik da Lov til 26. Dec. 1863 at debutere som Coquillet i Farcen «Det gode Sindelag» og Aftenen efter som Peter Ravn i «En Spurv i Tranedans». Resultatet blev, at han strax ansattes som Skuespiller, og i 3 Aar virkede han nu ved denne Scene, var saa et Aars Tid i Provinserne, kom saa igjen tilbage til Kasino og modtog 1867 Engagement ved Folketheatret, hvor han var ansat i 7 Aar. Efter Kammerraad Langes Død modtog han paa ny Engagement ved Kasino under Th. Andersens Direktion og fulgte da med denne til Dagmartheatret, hvor han siden da uafbrudt har virket. N. er ikke blot en af de brugbareste og alsidigste dramatiske Kunstnere her hjemme, men tillige et saa fremragende komisk Talent, at det kun kan beklages, at han aldrig har faaet Anvendelse for sine rige Evner paa det kongl. Theater. Som «Den indbildt syge» har han godtgjort, at han er lige saa stor en Komiker i den klassiske Komedie som i den moderne Farce, og som Foredrager af et komisk Kuplet staar han uovertruffen. Blandt hans overordentlig omfattende Repertoire kan nævnes Stykker som «Et Sølvbryllup», «Grøns Fødselsdag», «Lykkebarnet», «Den indbildt syge», «En Spurv i Tranedans», «César Girodots Testamente», «En Guldbryllupsaften», «Jorden rundt i 80 Dage», «Talismanen», «Rejsen til Kina», «Hverdagsfolk», «Den lille Hertug». — Han ægtede 19. Dec. 1875 Hansine Sophie Alvilde Petersen.

Edgar Collin.

Neupert, Carl Frederik Edmund, 1842—88, Pianovirtuos, er født 1. April 1842 i Christiania, hvor Forældrene, Hermann Wilh. N., Musiklærer og Musikhandler (født i Slesvig), og Caroline Friderike f. Wiedmayer, havde bosat sig. Indtil sit 15. Aar uddannet under Faderens dygtige Vejledning udviklede Edmund N. sig derpaa i Berlin under Kullak og Kiel til en Kunstner af første Rang. Efter forskellige Koncertrejser optraadte han 1868 i Kjøbenhavn, hvor han strax blev en meget søgt Lærer og knyttet til Musikkonservatoriet. De 12 Aar, han virkede her i Byen, have haft en betydelig Indflydelse paa Klaverspillets Udvikling her til Lands, i det der dannede sig den saakaldte Neupertske Skole. Men han havde ogsaa en sjælden Gave til at meddele sine talrige Elever den samme voldsomme Arbejdsiver og Energi, hvoraf han

selv var i Besiddelse, og denne støttedes ved den lange Række af fortræffelige Studieværker, som han komponerede her: 24 Koncert-etuder (Op. 17), 24 Oktavetuder (Op. 18), 24 Studier (Op. 19 og 20), «Poetiske Etuder» (Op. 25), Karakterstykker (Op. 21), «Flygtige Skitser» osv., alle ejendommelige og aandfulde, samt en Mængde rent tekniske Øvelser. Et fordelagtigt og ærefuldt Tilbud førte ham 1881 et Aars Tid til St. Petersborg, men da hans Hustru, Hilda Elisabeth f. Bergh (Datter af Vejdirektør, Major Chr. Wilh. B., † i Christiania 1873, og Caroline Marie f. Graah), hvem han havde ægtet 1870, ikke kunde taale Klimaet, følte han sig utilfreds, og efter et Ophold i Norge drog han 1883 til New-York, hvor han under de store Forhold hurtig skabte sig en meget anset og lønnende Stilling, indtil Døden bortkaldte ham 22. Juni 1888. Et smukt Minde satte Bjørnstjerne Bjørnson ham i den stemningsrige Text «Syng mig hjem», skrevet til en Etudemelodi af N.

Nord. Musik-Tid. 2. Aarg. Nr. 10; 9. Aarg. Nr. 6. Schytte, Musiklex. Kjøbenhavns Musikkonservatorium 1867—92 S. 32 ff. S. A. E. Hagen.

Neve, Johan, —1718, Kollegiedeputeret, fødtes ved Aar 1648 og var Søn af Borgmester Røtger N. i Rensborg (senere i Pløen). Moderen, Cecilia Jønsen, var en Skipperdatter fra Rensborg. Skjönt Faderen foruden Borgmesterskabet og Postmesterembedet havde Privilegium paa et ret indbringende Krohold, vare de økonomiske Forhold i Hjemmet ikke synderlig gode. Den unge N. voxede op som den ældste af 14 Søkende og begyndte sin Løbebane som Lakaj hos Griffenfeld, forblev i denne Stilling indtil Kanslerens Fald og nævnes som delagtig i dennes Forsøg paa Pengeafpresning. Kort efter blev han Skriver hos den danske Ambassadør Just Høg, med hvem han i Juni 1676 fulgte til Nimwegen. Derpaa tjente N. som Privatsekretær hos Rentemester Støcken indtil dennes Død i Juni 1681. S. A. udnævntes han til Renteskriver, havde 1683 overtaget Opgjørelsen af Regnskabet mellem Staten og dens Sendebud hos fremmede Magter og blev o. 1685 Chef for tyske Assignationskontor. 1694 blev han Bogholder ved det norske Nationalregiment til Hest og udnævntes 1699 til tysk Sekretær og Assessor i Rentekammeret; Aaret efter blev han Kommitteret, 1701 Kammersekretær ved de tyske og norske Forretninger med Titel af Kammerraad, 1707 blev han Justitsraad, 1709 Etatsraad. 1712 udnævntes han til Deputeret i Generalkommissariatet og 1716 til Deputeret for Finanserne. I Aarene 1709—11 var N. endelig virksom som Diplomat

ved det gottorpske Hof, hvor han skulde arbejde paa en Tilnærmelse til Hertugen fra dansk Side. Han forhandlede med Gørtz om Frakturstriden og afsluttede 30. April 1712 med Gehejmeraad Th. B. v. Jessen (VIII, 488) den saakaldte Rensborger-Fortolknings-reces. N. døde 23. Dec. 1718. Han var 3 Gange gift: 1. med Dorothea Hedevig Wilhelm, med hvem han havde Sønnen Peter (s. ndfr.), 2. med Anna Holm og 3. med Magdalene, Datter af Nicks Nielsen Berg og Enke efter Niels Madsen Norup, med hvem hun havde Datteren Maren Norup, der ægtede nys nævnte Peter Neve.

Louis Bobé.

Neve, Peter, o. 1684—1740, Stiftamtmand, Søn af ovennævnte Etatsraad Johan N., blev Student 1701, Kancellist og Kopist i tyske Kancelli 1710, Sekretær sammesteds 1712, Kancelliraad sammesteds 1716, Justitsraad 1718, Kancelliforvalter i danske Kancelli 1720, Maître des requêtes i Jan. 1728 og i April s. A. Etatsraad. 1730 fik han, uagtet han ikke skal have været velset af Kong Christian VI, det netop oprettede Embede som Gehejmeexpeditionsssekretær, der atter nedlagdes ved hans Afgang; som saadan havde han bl. a. at paraferere alle fra Kongen udgaaende Breve. 1731 blev han nobili-teret og udnævntes 1735 til Stiftamtmand i Laaland og Falsters Stift, hvorfra han 1737 forflyttedes i samme Egenskab til Christiania, hvor han allerede afgik ved Døden i Jan. 1740, 56 Aar og 8 Dage gammel. N. blev 30. Nov. 1713 gift med Maren Norup, Enke efter en formuende Handelsmand paa Brageruæs, Niels Pedersen Moss († 1709). Hun flyttede efter N.s Død tilbage til Nykjøbing paa Falster, hvor hun afgik ved Døden 20. Avg. 1757 og efterlod an-selige Midler, hvoriblandt Færder Fyr i Christianiafjorden. Med Sønnen Major Johan N. (f. 1714 † 1780) uddøde igjen den adlede Slægt.

Meddel. fra Gehejmearkivet 1886—88, S. 120. Personahist. Tidsskr. 2. R. III, 48 ff. Giessing, Jubel-Lærere III, 257. Holm, Danmark-Norges Hist. 1720—1814 II, 20. A. Collett, Fam. Elieson S. 5 f. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Nickolin, Agathon Stenersen, f. 1826, Officer. N. blev født i Store Heddinge 27. Nov. 1826 og er en Søn af Major Herman N. († 31. Okt. 1852) og Karen Sophie f. Hauberg. Han blev Landkadet 1839, Sekondlieutenant 1844 (med Aldersorden fra 1843) og ansattes 1845 ved 7. Bataillon, med hvilken han som Adjudant deltog i Treaarskrigen og var med i de fleste Fægtninger og Slag. I 1849

blev han Premierlieutenant. Særlig udmærkede han sig under Frederiksstads Forsvar, da han blev Kompagnikommandør. Efter Fredslutningen gjorde N. Tjeneste ved flere forskellige Afdelinger, indtil han i 1855 blev ansat som Skoleofficer og Lærer i Exercits ved Landkadetkorpset. Ved Udnævnelsen til Kapitajn af 2. Klasse 1860 (1. Klasse 1862) kom han til 15. Bataillon og deltog 1864 ved 15. Regiment i Forsvaret af Dybbøl og Als. Fra 1864—70 var han ansat ved 21. og 15. Bataillon, men kom saa som Stabschef ved 1. jyske Brigade til Aarhus, hvorfra han i 1873 kaldtes til Krigsministeriet som Departementschef og kort efter forfremmedes til Oberst. Efter 6 Aars administrativ Virksomhed ansattes N. som Chef for Livgardens Linjebataillon og i 1883 som Chef for 3. Regiment, hvorefter han ved Forfremmelsen til Generalmajor 1885 blev Chef for 1. jyske Brigade, i 1888 Chef for 1. sjællandske Brigade og i 1891 Generalinspektør for Fodfolket. Sin militære Karriere afsluttede N. som Generallieutenant og kommanderende General i 2. Generalkommandodistrikt fra 1895—96, efter at han 1894 var bleven hædret med Storkorset og i 1879 var udnævnt til Kammerherre.

I sin lange Tjenestetid har N. haft mange Tillidshverv. Han var saaledes 1871 udkommanderet til den preussiske Hær i Frankrig, 1883 til Troppøvelser i Sverige; blev i 1878 Medlem af en under Finansministeriet nedsat Kommission til Revision af Lønningslovene for samtlige Ministerier, 1884 Medlem af en Tjenestereglementskommission og 1890 Formand i en Kommission, der havde at udtale sig om Ammunitionsforsyningen til de 8 Mm.s Geværer. I 1883 var han attacheret Kavallér hos Kejser Alexander III af Rusland og i 1888 hos den østerrigske Ærkehertug Vilhelm under disse Fyrsters Ophold i Kjøbenhavn. — 7. Febr. 1867 blev N. ægtet til Harriet Elna Schiødt Philipsen, Datter af Grosserer Arnold P. i Kjøbenhavn.

Nationaltid. Nr. 6302. Milit. Tid. 1893.

P. N. Nieuwenhuis.

Nicolaus (Claus), holstensk Greve, —1397, var næstældste Søn af Grev Gerhard I (V, 597). Baade han og hans ældre Broder *Henrik* vare lige blevne mandvoxne, da Faderens Død 1340 lagde den tungeste Byrde paa deres unge Skuldre. Nogenlunde heldig slap de ud af den vanskelige Situation; de maatte finde sig i, at Valdemar Atterdag besteg Danmarks Trone og ægtede Hertug Valdemars Søster, men Hertugen maatte overtage deres Pant i

Nørrejylland og til Gjengjæld pantsætte dem sit eget Land. De fik ogsaa Hævn over deres Faders Drabsmand, og Hertug Valdemar, hvem de mistænkte for Del i Gjerningen, tog de 1341 til Fange; først Aaret efter slap han løs paa haarde Vilkaar.

Begge de unge Grever vare sjælden kraftige Personligheder; men Faderens Evner vare ligesom fordelte mellem Sønnerne; Henrik, som Samtiden kaldte «Jærnhenrik», havde arvet Faderens Lyst til Krig og Æventyr, og han færdedes ofte i udenlandsk Krigstjeneste for at vinde Hæder og Sold; N. derimod var stadig hjemme, og selv om ogsaa han var en tapper Kriger, der satte sit ene Øje til i Slaget ved Brobjærg (1357), var han dog fremfor alt den kloge Landestyrer og den snilde Politiker. I dem fandt Valdemar Atterdag haarde Modstandere under sin lange Kamp for at gjenforene det danske Rige; dog lykkedes det ham at fravriste dem den ene Halvdel af Fyn 1348, den anden midt i Treserne. Mindre heldig var Hertug Valdemar, der aldrig naaede til at indløse den sydligste Del af sit Hertugdømme, men da hans Søn Henrik til sidst overdrog Kongen Indløsningsretten, syntes det Øjeblik nær, da Holstenerne vilde være helt trængte ude fra dansk Grund. Bladet vendte sig imidlertid ganske, da Valdemar døde 1375. I Løbet af faa Aar fik Greverne Magten overalt i Slesvig, kaldte sig «Herrer af Sønderjylland» og satte det holstenske Nældeblad paa de Mønter, de sloge i Flensborg.

Dronning Margrethe, som rolig havde maattet finde sig i alt dette, blev efterhaanden mægtigere, og den nu aldrende Grev N. søgte Udsoning med hende; i 1385 var hans Broder Henrik død, og selv sønneløs ønskede N. at sikre sine Brodersønners Stilling. Han var rede til at anerkjende, at Slesvig var et Len af den danske Krone, naar Margrethe til Gjengjæld vilde forlene hans Slægt dermed. Saaledes ordnedes Forholdet ogsaa, og Gerhard II (V, 599) modtog Forleningen 1386. Nye Skyer begyndte dog at samle sig, da N. døde 1397 i en høj Alder.

Greven nyder et berømmeligt Eftermæle hos sine holstenske Landsmænd. Han var en retsindig og from Mand; for Bøndernes Klager havde han altid et aabent Øre, Klostrene havde en varm Ven i ham. Med sin Hustru, Elisabeth af Lyneborg, havde han en Datter af samme Navn, der først var gift med den danske Kronprætendent Albrecht af Meklenborg, siden med Hertug Erik af Sachsen-Lauenborg. Hun afstod efter Faderens Død alle sine Krav paa Hertugdømmet til sin Fætter Gerhard; dog var hun siden

i Besiddelse af Aabenraa og det omliggende Land, som hun 1411 satte i Pant til Dronning Margrethe, da denne i sine sidste Leveaar optog Faderens Forsøg paa at gjenvinde den virkelige Besiddelse af Sønderjylland. *Kr. Erslev.*

Niebuhr, Barthold Georg, 1776—1831, Historiker, preussisk Statsmand. B. N. var Søn af nedennævnte Carsten N. og fødtes i Kjøbenhavn 27. Avg. 1776. Faderen, der 2 Aar senere tog Bopæl i Meldorf i Ditmarsken, blev Sønnens første Lærer og indgød ham sine egne omfattende Interesser for Geografi, Historie, Statistik og Politik, ligesom han lærte ham Begyndelsesgrundene i flere af de mange Sprog, som N. efterhaanden tilegnede sig. Ved sin aabne Sans, overordentlige Hukommelse og vidunderlige Lærenemhed var N. allerede en rigt udviklet og vidt belæst Yngling, da han 1794 gik til Universitetet i Kiel, hvor han studerede i 2 Aar. 1796 tog han imod en Stilling som Sekretær hos Finansministeren Grev Schimmellmann, men af Frygt for, at Selskabslivet skulde hindre hans Studier, ombyttede han snart denne Plads med en Sekretærpost ved det kongl. Bibliothek (1797). Paa Anbefaling af Schimmellmann og Overbibliothekar Moldenhawer, der forudsagde de store Resultater, som «Videnskaberne, Fædrelandet, Verden» kunde vente sig af hans sjældne Talent, gav Regeringen ham en Understøttelse til en Uddannelsesrejse til England og Skotland, hvor han opholdt sig i 1½ Aar. Ved sin Hjemkomst blev han 1800 Assessor i Økonomi- og Kommercekollegiet samt Kontorchef ved den afrikanske Konsulatsdirektion, 1804 Kommitteret i det nævnte Kollegium. 1803 var han bleven Medlem af Direktionen for Bank- og Vexelkontoret i Kjøbenhavn. Med overlegen Dygtighed varetog han sin Embedsgjerning, medens han i sin Fritid fortsatte sine historiske Studier, især over den klassiske Oldtid; i en offentliggjort Afhandling fremdrog han dog ogsaa ukjendte Forhold i den dansk-ostindiske Handels Historie. Imidlertid troede han sig ikke tilstrækkelig paaskjønnet og fulgte efter nogen Betænkning den Kaldelse, som Finansminister v. Stein rettede til ham om at indtræde i preussisk Tjeneste.

Fra nu af tilhører N. ikke den danske Historie, og her skal kun et kort Omrids gives af hans følgende Løbebane. Han blev 1806 af den preussiske Regering udnævnt til Meddirektør af Søhandelsselskabet, der drev udenlandsk Handel og Bankforretninger; 1809 blev han Gehejmestatsraad og Sektionschef for Statsgjælden,

men paa Grund af Uoverensstemmelse med Minister Hardenberg søgte han sin Afsked og udnævntes til kongl. Historiograf. N. holdt paa den Tid Forelæsninger over Roms Historie ved det nylig grundede Universitet i Berlin; 1. Bind af hans Værk herom udkom 1811, 2. Bind 1812, 3. Bind 1832. Med Kraft deltog N. i Arbejdet for Preussens Gjenoprejsning og offentliggjorde forskellige politiske Skrifter. 1816 udnævntes han til preussisk Gesandt ved Pavehoffet og opholdt sig i Rom til 1823; fra 1825 tog han Bolig i Bonn, ved hvis Universitet han holdt Forelæsninger. Her døde han 2. Jan. 1831.

Ved sin «*Römische Geschichte*» og mange historiske og filologiske Afhandlinger over den klassiske Oldtid er N. bleven Grundlægger af den nyere Historiegranskning. Han paaviser i sit berømte Værk, hvor falsk det Billede af Roms ældste Historie var, som Livius havde tegnet, og han anviste Maaderne, hvorpaa en rigtigere Bygning kunde opføres. Han drager Slutninger fra den senere Tids kjendte Institutioner til den Udvikling, de have gennemgaaet, han udfinder af de yngre Beretninger, hvorledes de ældre, nu tabte, maa have lydt. Og fremfor alt, ved sin dybe Indsigt i Statsliv, Retsvæsen, Økonomi og Finanser, ved sit omfattende Kjendskab til mange Folks Historie véd N. at leve sig saaledes ind i de svundne Tiders Statsliv og Aand, at han kan lade den sande Romerstat opstaa af de døde. Hans Forskningsmaade blev vejledende for L. Ranke og derved for hele den nyere Granskning; man havde lært at sætte Sandheds Erkjendelse som Historikerens første Maal, at sigte med Omhu det historiske Materiale og at skjelne mellem selve Begivenheden og Beretningen om den.

Det var ikke faa i Danmark fødte Mænd, der i de første Aartier af det 19. Aarhundrede forlode Landet og senere vandt stort Ry i Videnskaben og Statslivet. Men medens de fleste af dem tabte Kjærligheden til Danmark eller bleve dets arge Fjender, var det ikke Tilfældet med N. Ved at indtræde i preussisk Tjeneste havde han udtrykkelig betinget sig, at han aldrig skulde benyttes til noget Foretagende, som kunde være Danmark skadeligt eller fjendtligt, og han vedblev at nære venlige Følelser for Danmark og dets Forskere. 1827 optoges han til Medlem af det danske Videnskabernes Selskab, og da han i den Samling af de byzantinske Historikere, hvis Udgivelse han ledede, udgav Constantinus Porphyrogenitus (1829), dedicerede han dette Værk til Videnskabernes Selskab og skrev: «Jeg vil ikke ophøre med at anse mig for eders

Landsmand.» N. besøgte 1828 Kjøbenhavn; da han døde, sang Oehlenschläger smukt til hans Ære.

J. Classen, B. G. N. (1876). F. Eyssenhardt, B. G. N. (1886). Allg. Deutsche Biographie XXIII. Steenstrup, Historieskrivningen i Danmark i d. 19. Aarh.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Niebuhr, Carsten, 1733—1815, geografisk Rejsende, fødtes 17. Marts 1733 i en velhavende Marskbondedefamilie i Lüdingwort i Hadeln i Hannover. Moderen døde kort efter hans Fødsel, og næppe havde han begyndt sine Studier i Otterndorfs Latinskole, før ogsaa Faderen gik bort. Da hans Fædrenerf ikke var meget betydelig, tog hans Formynder ham ud af Skolen, og N. tilbragte 4 Aar ved almindeligt Bondearbejde paa en Slægtnings Gaard, ja end ikke sine musikalske Anlæg, der kunde have stillet ham en Organistpost i Udsigt, fik han Tilladelse til at uddanne. Imidlertid vakte en Proces om nogle Marskjorder hans Interesse for Landmaalerkunsten, og da han samtidig blev myndig og fik Dispositionsret over sin Formue, besluttede han at uddanne sig i denne Retning. Over 22 Aar gammel drog han 1755 til Hamborg, hvor han studerede Latin, almindelige Skolefag og Geometri ved det derværende Gymnasium, og 1757 drog han til Göttingen for ved det derværende Universitet at fuldende sin faglige Uddannelse. Et Familiestipendium satte ham i Stand til et forlænget Studieophold, og han tænkte paa at indtræde i det hannoveranske Ingeniørkorps, da han 1758 modtog et højest smigrende og fordelagtigt Tilbud fra Danmark. Den bekjendte Orientalist Professor J. D. Michaëlis i Göttingen havde foreslaaet Statsminister J. H. E. Bernstorff at sende en sproglærd til Sydarabien for at indsamle nyt Stof til gammeltestamentlig Filologi og Exegese; Ministeren gik ind paa Forslaget, men udvidede det til samtidig at omfatte almenarkæologiske, historiske, geografiske og fysiske Undersøgelser af enhver Art, og saaledes opstod den danske «arabiske Expedition». Paa Michaëlis' Forslag valgtes Præstesønnen fra Vester Skjerninge Fr. Chr. van Haven (VII, 166), der den Gang studerede i Göttingen, til Expeditionens egentlige Leder og Filolog, og ad samme Vej opfordredes N. til at deltage som Astronom og Naturhistoriker. Han tog med Glæde imod Tilbudet, men betingede sig 1½ Aar til videnskabelig Forberedelse og Uddannelse og i samme Tidsrum en lignende Statsunderstøttelse som den, van Haven nød. Han studerede nu en Række Fag, der kunde have Betydning for Rejsen, og kastede sig med Jærnfid over Tobias Mayers astronomiske System, særlig hans

nye Methode til Bestemmelsen af den geografiske Længde ved Hjælp af Maanedistancer. 1760 ankom han til Kjøbenhavn og udnævntes til Lieutenant i Ingeniørkorpset. Foruden de alt nævnte bestod Expeditionen af den svenske Filolog og Naturforsker Dr. P. Forskål (V, 258), Lægen Chr. Carl Cramer og Maleren Georg Wilh. Baurenfeind (I, 611). Bernstorff, der hurtig fattede Tillid til N., udnævnte ham til Togtets Skatmester, og da han var den eneste, der vendte tilbage, tales nu almindelig om N.s Expedition, uden at en saadan Førerstilling oprindelig var tildelt ham.

Den første Plan gik ud paa at sende Expeditionen ad Søvejen over Trankebar til Jemen, hvor den skulde opholde sig i 2 à 3 Aar, men af Hensyn til den lange Sørejse opgav man dette. Orlogsskibet «Grønland», der afgik fra Kjøbenhavn 7. Jan. 1761, førte Expeditionen til Dardanellerne, hvorfra den begav sig til Konstantinopel og paa et Handelsskib naaede Alexandria. I Nedre-ægypten og paa Sinaihalvøen foretog den betydelige arkæologiske og fysiske Undersøgelser indtil Sept. 1762, da den indskibede sig i Suez for at naa Sydarabien. Her landede den i Loheia 29. Dec. og rejste over Land til Mokka. Men Medlemmernes Sundhed var allerede nedbrudt. van Haven, der synes at have savnet Energi og videnskabelig Sans, døde i Mokka, og Forskål, der havde udført et stort botanisk Arbejde, bukkede under for det uvante Klima og Overanstængelse paa Vejen til Sanā, Jemens Hovedstad. Fra dette Øjeblik var N., der frelste sig selv ved et strængt orientalsk Levesæt, Expeditionens Sjæl. I 8 Maaneder gennemforskede han en stor Del af Jemen, havde gjentagne Gange Foretræde hos Imanen af Sanā, og højst ugjærne indskibede han sig 23. Avg. 1763 i Mokka for at naa Bombay. Paa Overreisen døde Baurenfeind og kort efter tillige Dr. Cramer. N. stod nu ene med en svensk Tjener og følte sig saa svag, at han tit opgav ethvert Haab om at gjense Hjemmet, men ikke des mindre fandt han Kraft og Lejlighed til at undersøge Ruinerne i Elephanta m. m., og efter et 14 Maaneders Ophold i Bombay afsejlede han atter til Arabien, landede i Maskat, Omans Hovedstad, og naaede her fra over Bender Buschir og Schiras Persepolis' pragtfulde Ruiner, der fængslede ham i det meste af en Maaned og for ham selv bleve Glanspunktet under hele Rejsen. Med utrættelig Flid aftegnede han Mindesmærker og Indskrifter, hans Syn svækkedes under Arbejdet i det blændende Sollys, hans Tjener bukkede under for Ørkenlivet, og ene maatte han tiltræde Tilbagevejen over Buschir og den persiske

Havbugt til Basra. I Nov. 1765 gik Rejsen videre over Bagdad, Mosul og Diarbekr til Halep, hvorfra han foretog en Forskningsudflugt til Cypern og der fra over Jaffa til Jerusalem og Damaskus. Sluttelig gennemrejste han Anatolien for over Konstantinopel og det europæiske Fastland at naa hjem til Kjøbenhavn i Nov. 1767. — Her modtoges han med stor Udmærkelse af Hoffet, af Grev Bernstorff og af de lærde; han forfremmedes til Ingeniørkapitajn og optoges i flere udenlandske lærde Selskaber.

Paa Grund af van Havens og Forskåls tidlige Død naaedes Expeditionens filologiske Øjemed kun i ringere Grad, og endnu mere maa det beklages, at N.s astronomiske Observationer ikke offentliggjordes før en Menneskealder efter hans Hjemkomst. Som Tobias Mayers Elev var N. den første, der praktisk benyttede hans Methode og Maanetavler ved Længdebestemmelser, og endnu før end Dr. N. Maskelyne paa sin berømte Rejse til St. Helena 1761 havde overbevist sig om Fremgangsmaadens Brugbarhed, hjemsendte N. Stedbestemmelser, der udmærkede sig ved den mest beundringsværdige Nøjagtighed og bidroge til, at Mayers Enke fik den af det engelske Admiralitet udlovede Belønning for Længdebestemmelser til Søs. Men uheldig paavirket af Astronomen Pater Hell fandt N. ikke Mod til at offentliggjøre sine Observationer, og Kortet over Middelhavet og Levanten naaede derfor først sin rigtige Form ved Bonapartes Togt til Ægypten 1800 og den samtidige Offentliggørelse af N.s Observationer i Astronomen F. X. Zachs Maanedsskrift. — Derimod fik Expeditionen ved Forskåls og særlig N.s Arbejder stor Betydning i andre Retninger. N. er en af de dygtigste videnskabelige rejsende, der nogen Sinde have levet. Han var vel ingen genial Begavelse, i mange Retninger savnede han ogsaa Kundskab og Fordannelse; men han besad en aldrig svigtende videnskabelig Sans; i sit særlige Fag stod han blandt de fremmeligste i Tiden, og da han pludselig maatte overtage baade Ledelsen og Ansvar for det hele, udfoldede han en Samlerflid, en Troskab og Mangesidethed i lagttagelsen og en Nøjagtighed i Beskrivelsen, der altid ville sikre hans Skrifter en høj Rang i den geografiske Rejselitteratur. Foruden Forskåls efterladte botaniske Arbejder udgav han «Beschreibung von Arabien» (1772) og «Reisebeschreibung von Arabien» (I—II, 1774—78, hvortil 1837 sluttede sig en 3. Del, udgivet af J. N. Gloyer og J. Olshausen). Uagtet der nu er foreløbet 4 Slægtled, har Verdenslitteraturen ikke et eneste Skrift over Jemen, der i Klarhed og mangesidet Interesse, i Stilens Simpelhed

og Indholdets Værd kan stilles ved Siden af disse Arbejder. N. er endnu en Avtoritet.

1773 tænkte han stærkt paa at foretage en ny Rejse til Nord- og Mellemafrika, men da han samtidig giftede sig med Christiane Sophie Blumenberg (f. 1742), Datter af Justitsraad, Dr. med. Georg Heinr. B., opgav han disse Planer. Hans militære Stilling trættede ham, og da han 1778 frygtede for at blive sendt paa en Opmaalingsrejse til Norge, søgte og fik han Embedet som Landskriver i Sønderditmarsken med Titel af Justitsraad og henlevede Resten af sit Liv i Meldorf, optaget hovedsagelig af Embedsforretninger, Have- og Landbrug. I flere Aar opgav han al litterær Syssel, der havde bragt ham pekuniære Tab, og først efter 1784 begyndte han atter at offentliggjøre Afhandlinger om orientalske Forhold, og den Anerkjendelse, som hans astronomiske Observationer fandt omkring Aarhundredskiftet, oplivede ham kjendelig; han optoges som Medlem af l'Institut de France og traadte i Brevvexling med adskillige lærde, ligesom Regeringen udnævnte ham til Etatsraad (1808), og da han 1810 ganske mistede Synet, lod den ham ikke des mindre forblive i Embedet. Han døde 26. April 1815.

B. G. Niebuhr, C. N.s Leben (Kiel 1817). W. B. Harris, A journey through the Yemen (London 1893). *P. Lauridsen.*

Niebuhr (Nybuhr), Georg Carstens, 1654—1713, Søofficer. N., der skal være født i Frederiksstad i Norge, fór i sin Ungdom til Koffardis fra England, hvor han blev naturaliseret. 1672 var han i engelsk Orlogstjeneste og deltog i Søslaget i Salisbay. De 2 paafølgende Aar tilbragte han i hollandsk Orlogstjeneste; 1675—77 sejlede han som Skipper med en Skude fra London, blev fangen og opbragt til Stockholm. Umiddelbart derefter finde vi N., der synes at have besiddet en fremragende Evne til hurtig at falde til rette i nye Forhold, ansat i den svenske Flaade: 1678 som Fører af et mindre Skib, «Aborren», 1679 som Overstyrmand og Lieutenant i det svenske Admiralskib, derefter i Orlogsskibet «Nyckelen», som sprang i Luften ved Indløbet til Kalmar Sund. 1681—83 var han Chef for 2 svenske Fregatter. 1686 traadte N. i dansk Orlogstjeneste som Kapitajn; s. A. var han Chef for Orlogsskibet «Slesvig», det paafølgende Aar for Fregatten «Pak an», der overførte Niels Juel til Christiansø, hvor Fæstningsanlægget paabegyndtes. 1687 samme Kommando. Dette Aar skal N. have opdaget et svensk Anslag gaaende ud paa at spærre Indløbet til Københavns Red.

Efter at dette Forsøg var konstateret, udlagdes regelmæssig Vagtskib paa Reden. Han synes herefter at have tilbragt nogen Tid i venetiansk Orlogstjeneste mod Tyrkerne. I Niels Juels Konduitelister (1690) gives der ham et godt Skudsmaal for Ædruelighed, Sømandskab og Farvandskjendskab. Efter jævnlige Togter i de paafølgende Aar opsendtes han 1694 til Norge for at udruste nogle Skibe, deriblandt en nybygget Fregat, som han skulde hjemføre. I stormende Vejr og Snefog strandede han imidlertid paa Norges Kyst, Skibet blev Vrag, og han selv stilledes for en Krigsret, hvorfra han først slap med en Reprimande 1696. Det paafølgende Aar avancerede han til Kapitajn-Kommandør, 1703 til Kommandør og 1710 til Schoutbynacht. — Tidlig paa Foraaret 1700 foretog han en Rejse dels som Hvervingsagent, dels som Spion til Sverige, hvorfra han efter mange Oplevelser vendte hjem med 400 hvervede Søfolk og mange vigtige Efterretninger; han ansattes senere i Gyldenløves Flaade som Chef for Admiral F. Gjeddes Skib «Dronning Louise», hvori han tillige gjorde Tjeneste som Flagkapitajn. 1703—7 var N. ansat som Indrullerings- og Mønstringschef i Stavanger, derefter overtog han i Steden for Ivar Huitfeldt indtil 1710 Posten som Chef for Galejværftet i Christianssand, hvor han konstruerede en ny Type af Rofregatter til Afløsning af de gamle Galejer. 1710 ansattes han som Indrulleringschef i Christianssand og forblev i denne Stilling til sin Død, 17. Maj 1713. *C. With.*

Niederstett, Burchardt, —1684, Arkivar og gottorpsk Hofkansler, født i Slesvig. Sin første Uddannelse modtog han i Bordes-holm Gymnasium, rejste som Hovmester for unge Adelsmænd Evropa rundt og blev derpaa Sekretær først hos Hertug Frederik III af Gottorp og efter hans Død hos Christian Albrecht. Han, der imidlertid var bleven Dr. jur., benyttedes især paa Rejser, saaledes 1659 til Kurfyrsten af Brandenburg og 1663 til Regensburg. 1670 ansatte Christian V og Hertugen ham som Arkivar ved deres Fællesarkiv paa Gottorp, og han var, saa vidt vides, den første, der her i Landet kaldtes Gehejmearkivar. Men denne Stilling beklædte han dog kun til Foraaret 1674, da han fratraadte den paa Grund af sin Ansættelse som Sekretær ved det gottorpske Kancelli. Senere fik han Titel af gottorpsk Hofkansler og Gehejmeraad. Han har udgivet en Beskrivelse over Malta. I Sept. 1684 døde han. I Tre-serne havde han ægtet Maria Elisabeth (f. 1640 † 20. Dec. 1681), en Datter af Hertugen af Gottorps Bibliothekar, den bekjendte

Adam Olearius; hun var en lærd Dame, der forfattede tyske Salmer.

Møller, Cimbria lit. A. D. Jørgensen, De danske Rigsarkivers Hist. S. 190.

J. A. Fridericia.

Niedt, Friedrich Erhardt, —1708, musikalsk Forfatter, skal have været Notar i Jena, forinden han ved det 18. Aarhundredes Begyndelse bosatte sig i Kjøbenhavn. Han havde Talent baade for Poesi og Musik. Af hans Kompositioner er imidlertid intet mer tilbage, og det er et theoretisk Værk, «Musikalische Hand-leitung etc.», en Generalbas- og Kompositions-lære i 3 Dele, udgivne i Hamborg 1700, 1706 og 1717, der har bevaret hans Navn for Efterverdenen. Skæbnen var ham ikke god. Han synes at have kæmpet mod ublide Kaar og at have været Gjenstand for Uvilje og Forfølgelse for sine Skrifters Skyld, men han forte ogsaa en hvas Pen. 1704 søgte han forgjæves at blive anbragt som Organist ved Nicolai Kirke i Kjøbenhavn. I 1708 udkom her under Titelen «Deutscher Franzos» 6 Suiten af ham for 3 Hoboer eller Violiner og en Fagot eller Violon, og fra samme Aar, i hvilket han ligeledes — i Hamborg — udgav en «Musikalisches ABC», haves en af ham digtet Kantate, «Der vergnügteste Stand», som var udført ved det kongelige Taffel, og hvori den, tilsyneladende paa personlige Erfaringer grundede, Anskuelse kommer til Orde, at Kunst og Lærdom ikke ere langt fra at føre til Tiggerstaven, og at Lykken lige saa lidt skal søges ved Hoffet eller i Soldater- eller Kjøbmandsstanden; først i Bondestanden findes der Befrielse for al Sorg og Uro. Han døde i April 1708. Sidste Del af hans ovennævnte Hovedværk blev udgivet af den bekjendte hamborgske Komponist og musiklærde Johan Mattheson.

Allg. Deutsche Biographie XXIII. Musikforeningens Festskrift I.

V. C. Ravn.

Niels, —1134, Konge, den længst levende og sidst herskende af Svend Estridsens Sønner, nævnes første Gang, da han efter Knud den helliges Drab (1086) blev sendt til Flandern som Gissel, hvorved Stormændene kunde udløse Oluf (Hunger) og gjøre ham til Konge; N. har da staaet denne Broder nær og hyldet Reaktionen mod Knuds myndige Kongedømme. Da Budskabet om Erik Ejegods Død kom til Danmark, lykkedes det N. at blive valgt til Konge (1104); af hans ældre Brødre døde nemlig Svend, og Ubbe traadte tilbage, maaske underkjøbt. N. var imidlertid et uheldigt

Kongsæmne; selv Roskildekrønniken, der ellers er ham venligsindet, betegner ham som aldeles uskikket til at styre. Jævn, men uden Overblik og Snille og uden kongelig Fremtræden, derimod behersket af Smaalighed og Gjerrighed drog N. Ulykker over Landet. Af utidig Sparsommelighed indskrænkede han sit Følge til nogle faa Vederlagsmænd og afskar sig derved fra at opretholde Tugt og Orden, saa at Trygheden fra Erik Ejegods Dage afløstes af almindelig Usikkerhed; bl. a. fandt N. sig i Harald Kesjas Røverfærd. Ogsaa hans egne Mænd ænsede lidet deres svage Konge; Høvdingen Christiern Svendsen brød Vederlagsretten paa det groveste, og da N. var lemfældig nok til at nøjes med Bøder, skete der snart endnu værre Brud paa Hirdtugten. Grisk efter Gods forholdt N. tilmed sin Søstersøn Venderfyrsten Henrik hans Mødrenearv, og Henrik begyndte derfor en Fejde, der bragte Nød og Elendighed over Danmark. Endnu værre var det blevet, om N. ikke ved sin Side havde haft en saa kraftig Personlighed som Margrethe Fredkulla (XI, 114), hvem han ægtede kort efter sin Tronbestigelse. Et større Tog, som N. gjorde til Ljutka i Holsten, førte paa Grund af Jarlen Elevs (IV, 492) Forræderi kun til Nederlag, og først da Knud Lavard blev Sønderjyllands Hertug (1115), fik Danmark Fred for sin sydlige Nabo. Men fra nu af stillede den ridderlige Helt sin Farbroder i Skygge. Der var Modsætning nok imellem dem. Medens Knud var Bannerfører for den fremmeligere europæiske Kultur, holdt N. snæversynet paa nedarvet Skik og Brug. Dette lagde sig for Dagen bl. a. paa det kirkelige Omraade. Skjønt N. stod sig ret godt med Præstestanden og særlig skjænkede Roskilde Domkirke og Odense Kloster Privilegier, maatte Paven dog strængt mane ham til at værne Kirken mod Overgreb og afvise hans ukirkelige Krav om, at de danske Præster maatte leve i Ægteskab (1117). Paa den anden Side afværgede N. dog ikke Forfølgelsen mod de gifte Præster paa Sjælland (1123), og i det hele var han helst Tilskuer til Begivenhederne. Sigurd Jorsalfarer lovede han Støtte paa et Korstog til Smaaland, men svigtede, saa at den norske Konge i sin Harme hærgede en af hans Gaarde.

Knud Lavards stigende Magt og Berømmelse skar N. i Øjnene; han saa, at hans egen Søn Magnus, hvem han hjalp til Kongemagt i Sverige, ikke kunde maale sig med sin Fætter, der med Tiden vilde blive hans Medbejler til Tronen. Dog vovede han ikke nogen kraftig Optræden mod Knud, og det skjönt denne ikke

altid viste sin Farbroder de skyldige Hensyn. Hidset af Henrik Skadelaar (VII, 360) og af Dronning Ulvhild, som han havde ægtet efter Margrethes Død, optraadte han dog en Gang paa Tinge med Klager mod Knud, men kom til kort ved Hertugens djærve og stolte Svar. N. tyede nu til Rænker; uden ligefrem at deltage i Sammensværgelsen mod Knud fremmede han dog dens Planer og fralokkede endog Knud hans Ring, fordi den efter hans Antagelse rummede en Talisman, som gjorde sin Ejermænd uovervindelig. Efter at Magnus havde myrdet Knud, saa N. sig imidlertid truet af de sjællandske Tingskarer og maatte dømme sin egen Søn til Landflygtighed (1131); men strax efter kaldte han ham tilbage, og nu rejste Erik (Emunc) Oprør. Under Borgerkrigen, hvor N. særlig havde Støtte i Jylland, vandt han dog Overhaand og fik Erik fordreven, men maatte paa den anden Side godkjende den tyske Kong Lothars Overhøjhed. Erik satte sig imidlertid atter fast i Skaane, og N. og Magnus, som nu var Faderens Medkonge, samlede en stor Hær for at rette et sidste, afgjørende Stød imod ham; men Slaget ved Fodevig (4. Juni 1134) blev et frygteligt Nederlag for dem, Magnus faldt, og den gamle Konge undslap med Nød og næppe, flygtede dernæst skyndsomst gennem hele Landet for at ty til Lothar og naaede til Slesvig. N. var ængstelig ved at tage ind i Knud Lavards By, og hans Mænd advarede ham tilmed imod «Edslaget», det Gilde, hvis Oldermænd Knud havde været; men da han først havde modtaget Gisler, lod hans svage Natur ham hurtig slaa om fra Frygt til Overmod. «Skulde vi vel være rædde for Skindere og Skomagere?» skal han have sagt, og han red ind i Byen, højtidelig modtagen af Klerkene. Borgerne vare imidlertid virkelig til Sinds at hævne Knud; de sloge Portene i, klemte med Gildeklokken og stimlede sammen. N. vilde flygte til Kongsgaarden, men blev dræbt tillige med sit Følge (25. Juni 1134). Hans Karakterløshed voldte saaledes hans Undergang.

I Modsætning til de andre Svendssønner opnaaede N. en fremrykket Alder og kaldes derfor «den gamle». Med Margrethe havde han 2 Sønner: Inge, der som Barn blev sparket ihjel af en Hest, og Magnus (XI, 45). Desuden havde han en Frilledatter, Ingerid, som ægtede Jarlen Ubbe.

Ræder, Danmark und. Svend Estridsen og hans Sønner. A. D. Jørgensen, Den nord. Kirkes Grundlæggelse. H. Olrik, Knud Lavard. Samme, Konge og Præstestand I.

Hans Olrik.

Niels (*Hellig N.*), —1180, var en Frillesøn af Kong Knud Magnussen (IX, 263). Hans Moder døde strax efter hans Fødsel, og snart efter omkom hans Fader ved Blodgildet i Roskilde (1157), hvorfor han opfostredes hos sin Mormoder. Drengen skal være bleven sværmerisk religiøs ved at faa Nys om, at hans Fødsel havde kostet hans Moder Livet. Ikke des mindre kom N. som Yngling til Valdemar I's Hof — saaledes var han i Kongens Følge paa Skanderborg 1176 —; men under Hofdragten bar han Bods-skjorten. En Tid synes han at have været Hovedsmand paa Kongsgaarden Viby ved Aarhus, og en Kilde paa Strandskrænten her sættes i Forbindelse med hans Navn; men ellers har han levet et tilbagetrukket Liv paa sin Gaard i Skiby vest for Aarhus. Her byggede han en Kirke og vandt stort Ry for Fromhed. Sandsynligvis har N. været svagelig, og allerede i 1180 døde han. Efter eget Ønske jordedes han i det uanselige St. Clemens' Trækapel ved Aarhus Strand; men snart æredes han som Helgen, og der bragtes rige Gaver til hans Grav. Derved kom N. efter sin Død til at bidrage væsentlig til Aarhuskirken Opsving: Trækapellet maatte vige for en stor og smuk Stenkirke, som endog blev Domkirke. Trods Aarhusklerkenes Bestræbelser opnaaede N. alligevel aldrig pavelig Kanonisation; men ved Domkirken udarbejdede man et latinsk Skrift om de Jærtegn, han mentes at have virket før og efter sin Død, og et tilsvarende dansk Skrift fandtes i Skiby Kirke.

Danske Helgeners Levned ved H. Olrik.

Hans Olrik.

Niels, Greve af Halland, —1218. N., der var en uægte Søn af Valdemar II Sejer, betegnes i et Brev af 1. Maj 1216 som Junker (domicellus); han forlenedes s. A. med Grevskabet Halland. 1217 ægtede han Oda, en Datter af Grev Gunzelin af Schwerin; hun bragte N. som Pant for Medgiften den halve Del af Amtet Schwerin. N. døde allerede 1218, hans Enke 1220. Deres Søn er efternævnte Grev Niels.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Niels, Greve af Halland, o. 1218—1251, er Søn af ovennævnte Grev Niels. Da Morfaderen Grev Gunzelin døde 1220, og dennes Broder Grev Henrik var paa Korsfarertog til det hellige Land, lod Kong Valdemar II som Værge for den umyndige sin Søstersøn Grev Albert af Orlamünde tage det halve Amt Schwerin, der var Pant for Moderens Medgift, i Besiddelse. Grev Albert forpligtede sig ved et udstedt Brev til at udlevere det, naar N. blev myndig;

26 Forlovere indestode herfor (1221). Da Grev Henrik Aaret efter kom hjem, var han højst opbragt over dette Skridt, til Hævn fangede han Valdemar paa Lyø 1223. Efter at Kongen omsider var bleven løsgivet, blev det et af Vilkaarene for Frigivelsen, at han paa Junker N.s Vegne frasagde sig enhver Fordring paa Schwerin. Til Erstatning for de Besiddelser i Schwerin, hvormed N. «efter Rigets ypperste Mænds Raad løste os af Fangenskab», overdrog Valdemar ham i 1241 Halvdelen af Halland, nemlig de 4 Herreder nord for Ätran, aabenbart med fuld Ejendomsret. N. ægtede Cæcilie, en Dame af Suncesønnernes Slægt; de havde Børnene Niels († 1271), Andreas, Atlet, Jacob (VIII, 336) og Cæcilie, gift med Tyge Torstensen. N. døde 1251; hans Enke ægtede Mundskjænken Anders Olufsen.

R. Usinger, Deutsch-dänische Geschichte 1189–1227 S. 287 f. Vidensk. Selsk. Skr. 5. R., hist. og fil. Afd. IV. P. v. Möller, Hallands Hist. I, 25 f.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Niels, —1191, Biskop i Viborg, blev Biskop 1153, efter at hans Forgænger Svend var død paa Pilegrimsfærd, og hævede sin Bispestols Anseelse meget. Dels fuldendte han Viborg Domkirke, dels skjenkede han Kapitlet Rettigheder, Godser og Kirker, fremfor alt St. Margrethes Kirke i Asmild (1169), hvor han snart efter grundlagde et Nonnekloster, og gjentagne Gange fik han Paven til at tage Domkirken og Kapitlet med dets Gods i sin Beskyttelse. Selv erhvervede han af Domkapitlet St. Michaels Kirke i Viborg og grundlagde ved den et Hospital (1159). End videre fremmede han sin Kirkes Interesser ved at virke for Hellig Kjelds Kanonisation, som han ved Hjælp af et Skrift om denne Viborghelgen opnaaede hos Paven (1188), hvorpaa han med Højtidelighed lod Kjeld skrinlægge i et for ham bygget Kapel (1189). For øvrigt ses N. at have deltaget i den Tids politiske og kirkelige Liv; saaledes var han tilstede ved det berømte Møde i Ringsted 1170 og ved Stormandsmødet i Hjulby 1183. N. hørte til det Broderskab, der omfattede Kong Knud og mange Stormænd, særlig af Skjalm Hvides Æt. Døde 1191.

Heise, Dipl. Vibergense.

Hans Olrik.

Niels, —1233, Biskop i Slesvig, var oprindelig Kannik i Lund og maa have staaet i høj Anseelse hos Absalon. Efter at Biskop Valdemar havde søgt at opkaste sig til Konge i Danmark og var bleven overvundet og fængslet (1192), blev N. nemlig indsat til

hans Efterfølger som Biskop i Slesvig. At han var en betroet Mand, fremgaar ogsaa af hans senere Historie. Da man har en Optegnelse om, at han i 1201 har modtaget en Del Relikvier som Gave fra Dronning Ingeborg i Frankrig, kan der næppe være Tvivl om, at han har været Medlem af eller endog Formand for den Sendefærd, som i dette Aar paa et Møde i Soissons førte den ulykkelige Dronnings Ægteskabssag, der den Gang var tagen op paa ny. Sendefærden krævede Sagen indanket for Paven, men Kravet blev afvist, og de danske udrettede intet. 1206 fulgte N. Kong Valdemar II paa Toget til Øsel, og der fra drog han sammen med Ærkebiskop Anders Sunesen til Riga, hvor de bleve til 1207. Da Paven imidlertid ikke havde villet erklære Biskop Valdemar for afsat, var N. for saa vidt ikke i lovlig Besiddelse af sin Bispestol; henimod den Tid, da den farlige Biskop blev løsladt, henvendte Kong Valdemar II sig derfor til Innocents III med Bøn om at stadfæste N.; Paven undslog sig dog og henviste til Kirkelovens Bud (1206), men gjorde paa den anden Side ikke noget Skridt imod N. Da Biskop Valdemar imidlertid trods Pavens Forbud tiltog sig Ærkebispeværdigheden i Bremen og derfor blev bandlyst (1208), var N. dermed retmæssig Biskop i Slesvig, og først nu har han modtaget Bispevielsen (1209). S. A. forestod han Cisterciensernes Flytning fra Guldholm til Ry; at han i det hele med Flid tog sig af sit Embede, fremgaar ogsaa af hans Forespørgsler til Rom, som Paven besvarede (1213). Hvor megen Tillid Valdemar II havde til ham, ser man deraf, at han gjorde ham til Peder Sunesens Efterfølger som Kansler og tog ham med paa det berømte Estlandstog 1219. Sandsynligvis var N. blandt de danske Bisper, som bleve fangne i Slaget ved Bornhoved (1227); men om hans senere Aar véd man for øvrigt næsten intet. Kanslerembedet beholdt han til sin Død 1233.

Hans Olrik.

Niels, —1265, Biskop af Slesvig. N. var Provst i Slesvig, da Bispestolen blev ledig ved Eskils (IV, 593) Død, og han blev da 16. Maj 1255 indviet til Biskop af Ærkebisp Jacob Erlandsen, uden at Kongens Samtykke forud var blevet indhentet. Aaret efter overgik der N. den Skæbne, at han i sin egen Bispegaard om Natten blev taget til Fange af en sønderjysk Adelsmand, Timme eller Tyge Litle, og han slap kun fri mod at love en Løsesum af 1000 Mark Sølv. Under den nu udbrydende Strid mellem Kong Christoffer I og Jacob Erlandsen stillede han sig paa den førstes Side,

og ogsaa under Kiven mellem den sønderjyske Hertug og Kronen holdt han sig til Kongen, skjønt han maatte se sin Domkirke berøvet Liget af Erik Plovpenning, hvem Folket ærede som Helgen; 1258 førte Christoffer det til Ringsted Kirke. Efter Christoffers Død borte N. til de Bisper, der kronede Erik Glipping i Viborg Juledag 1259; en Stadfæstelse paa de Privilegier, som ældre Konger havde givet hans Bispestol, og en Pantsættelse til ham af Aabenraa By vise, at Kongen har forstaaet at skatte den Støtte, han fandt hos N. Da det 2 Aar efter kom til en ny Strid med Hertug Erik af Sønderjylland, nævnes N. ogsaa i første Række blandt Kongens Tilhængere, og i Slaget paa Lohede (28. Juli 1261) faldt han i Fangenskab sammen med Enkedronningen og selve Barnekongen; Ærkebisp Jacob skal have udvirket, at han behandledes særlig haardt i Fængslet. Bispen maa dog snart efter være kommet paa fri Fod; i April 1261 var han i rolig Besiddelse af sin Bispestol, og det siges endog, at han svor Hertugen Troskabsed. Enigheden mellem dem varede imidlertid ikke længe; N. maatte begive sig til Kongeriget og døde 1265 i Vordingborg, hvor han ogsaa blev begravet.

Kr. Erslev.

Niels, —1267, Biskop i Viborg. Han blev i dette Stift Biskop Gunners Efterfølger 1251 og indtog tillige fra Christoffer I's Tronbestigelse Stillingen som Kongens Kansler, et Embede, som han ogsaa beholdt under Erik Glipping lige til sin Død 1267. Denne Dobbeltstilling maa have frembudt store Vanskeligheder i disse Aar, da den store Strid rasede mellem Kongerne og Ærkebiskop Jacob Erlandsen; N. stod imidlertid fast paa Kongens Side og var ogsaa blandt de jyske Bisper, der i 1259 kronede Erik til Trods for Ærkebispens Forbud; dog var det vel næppe ham, der udførte Kroningshandlingen, saaledes som man har formodet, men snarere Biskop Esger af Ribe, der som Landets ældste Biskop udførte, hvad der ellers tilkom Ærkebispens.

Kr. Erslev.

Niels Hallandsfar, —1286—, hørte til de 9 Mænd, der paa Danehoffet i Nyborg 1287 udlagdes som skyldige i Drabet paa Erik Glipping og erklæredes for fredløse. Han tog som de fleste andre sin Tilflugt til den norske Konge og nævnes med i det Værnebrev, som denne s. A. udstedte for de fordrevne, ligesom endnu i det Forlig 1295, hvorved der tilstodes de fredløse Ret til at vende tilbage. Ikke længe efter er han rimeligvis død. Man

har uden synderlig Grund opstillet den Gætning, at han var en uægte Søn af en af de hallandske Grever af Navnet Niels.

Kr. Erslev.

Niels, —1320—, Biskop af Børglum, nævnes som saadan 1305 (hans Forgænger Josef forekommer endnu 1303) og stillede sig under Erik Menveds Strid med Ærkebisp Esger paa Kongens Side ligesom de andre danske Bisper. Han deltog 1320 i Forhandlingerne om Christoffer II's Haandfæstning saa vel som 1326 i Valget af Valdemar Eriksen til Konge; s. A. overværede han i Nyborg Forleningen af Sønderjylland til Grev Gerhard. 2 Aar efter fik han af Paven Tilladelse til at resignere sit Stift og indtræde i Dominikanerordenen, for hvilken han allerede tidligere havde vist sin Interesse ved at indvie en Klosterkirke i Holbæk. Som Biskop i Børglum afløstes han af Tyge.

Ny kirkehist. Saml. IV, 197 ff.

Kr. Erslev.

Niels, —1470—, Rimkrønnikens Forfatter. I Indledningsdigtet til den danske Rimkrønne betegner Forfatteren sig selv som en Broder i Sorø Kloster; i den samtidige plattyske Oversættelse nævnes hans Navn: Niels. Der vides ellers intet om denne Mand, der ses at have levet, medens Peder (Bentsen) var Abbed i Sorø og Oluf Mortensen (Baden) Biskop i Roskilde; hans Forfattervirksomhed falder dog inden Christian I's Død, i det Rimkrønnen oprindelig sluttede med Aaret 1478. Sin historiske Kundskab har Forfatteren især fra et Udtog af Saxo med en Fortsættelse for den følgende Tid, som er forfattet omtr. 1340; dertil kommer enkelte Aarbøger og for det 15. Aarhundrede en, i det hele dog ret fattig, mundtlig Overlevering. Saa lidet originalt som Indholdet saaledes er, saa ejendommelig er derimod Formen, især dette, at det er de danske Konger, der selv fortælle deres Bedrifter; adskillige af disse Rimer ere vel platte nok, men der er andre, der poetisk staa overordentlig højt, og en varm Fædrelandskjærlighed giver hele Værket dets Præg. Bogen blev derfor ogsaa en yndet Folkelæsning, og det blev som bekjendt den første danske Bog, der udkom i Trykken (1495 eller maaske allerede 1493).

Paludan, Danmarks Lit. i Middelald. S. 112 ff.

Kr. Erslev.

Nielsen, Anders, 1795—1873, Læge, var en Søn af Trompeter ved fynske Dragonregiment, senere Vejpikør, Johannes N. og Karen f. Rasmussen og fødtes i Odense 11. Jan. 1795. Han begyndte 1813

i Kjøbenhavn at studere Kirurgi, blev s. A. Kompagnikirurg ved Kongens Regiment, tog 1817 den kirurgiske Examen med Udmærkelse, fik s. A. Karakter af Bataillonskirurg og blev 1821 Reservekirurg ved Kirurgisk Akademi, 1823 tillige Reservekirurg ved Frederiks Hospital. 1824 udnævntes han til Regimentskirurg ved fynske Infanteriregiment i Fredericia, hvor han derefter forblev i 35 Aar og vandt megen og vel begrundet Anseelse baade som militær og som civil Læge, ganske særlig som Øjenlæge. 1828 fik han Rang med Kapitajner, 1834 blev han korresponderende Medlem af det medicinske Selskab, 1842 militær Overlæge, 1845 virkelig Justitsraad. Under Felttoget 1848—50 fungerede han som Brigadelæge i Fyn, 1850 erholdt han Majors Rang. 1859 forflyttedes han til Odense, hvor han 1862 blev Etatsraad. 1864 virkede han som Overlæge paa Augustenborg Lasaret; s. A. erholdt han sin Afsked, privatiserede derefter i Odense og døde her 16. Juli 1873. Som Forfatter er han kun fremtraadt med nogle mindre Meddelelser af praktisk Indhold i «Bibl. f. Læger». — Han var gift med Wilhelmine f. Jørgensen, Datter af en Snedker i Odense.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg. Erslew, Forf. Lex. Ugeskr. f. Læger 3. R. XVI, 79. *Jul. Petersen.*

Nielsen, Anders Hansen, 1809—90, Præst, Personalhistoriker, blev født 24. Sept. 1809 i Aalborg som Søn af nedennævnte Agent Joseph N. († 1848). N. var oprindelig bestemt til Handelen, men da Faderen havde lidt store Tab, blev han sat i Aalborg Latinskole under Rektor Tauber og dimitteredes af denne 1828. Efter at han 1833 var bleven Cand. theol., vendte han efter Taubers Ønske tilbage til Aalborg og blev Adjunkt ved Latinskolen og Bibliothekar ved Stiftsbibliotheket. 1839 blev han Sognepræst i Aggersborg i Aalborg Stift, kom 1842 til Understed og Karup og 1852 til Skjæve, ligeledes i Aalborg Stift; uagtet dette kun var et mindre Kald, og han var anset som en god Præst, søgte han aldrig der fra; hans Nøjsomhed og Beskedenhed lode ham føle sig tilfreds der. Paa Grund af Sygdom maatte han 1876 tage sin Afsked og vendte da tilbage til Aalborg.

Rektor Tauber havde paa en mærkelig Maade forstaaet at vække Interesse for Personalhistorie hos sine Disciple, særlig havde han vakt den hos N., som ogsaa arvede Taubers store skrevne Samlinger, deriblandt et dansk Studenterlexikon, og fortsatte dem med den største Flid og Omhu. Men ogsaa paa dette Omraade

viste N.s store Beskedenhed sig: da Wiberg begyndte at skrive sin Præstehistorie, ønskede han N. til Medudgiver, men denne vægrede sig derved, derimod hjalp han Wiberg «med den største Beredvillighed» og laante ham alle sine Samlinger, hvilket ogsaa Wiberg i Fortalen omtaler med «levende Erkjendtlighed». Selv udgav han foruden nogle Stamtavler kun Taubers «Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg i Fortid og Nutid» (1879—80), men hans store Evner som Genealog, hans overordentlige Flid og uegennyttige Velvilje ere komne mange Forskere og Samlere til Nytte. — N. døde 30. Dec. 1890 i Aalborg. 31. Marts 1840 var han bleven gift med Vilhelmine Constance Møller (f. 28. April 1819 i Aalborg), Datter af Agent, Kjøbmand Poul M. og Bartholine Clementine f. Glerup.

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 461.

Sofus Elvius.

Nielsen, Anna Helene Dorothea, 1803—56, Skuespillerinde. 4. Sept. 1803 kom Anna N. til Verden i Kjøbenhavn som den ældste i en senere talrig Børneflokk; Forældrene, Sejl- og Kompas-mager Peter Christian Brenøe og Olave Frederikke Caroline f. Leth, sade da i gode Kaar — de laa endog om Sommeren paa Landet ude paa Blegdammen, hvor Faderen havde et Sejldugsvæveri —, men Pengene gik med, og økonomiske Misligheder af forskjellig Art bragte den tidligere velhavende Familie i meget ringe Kaar. Denne Nedgang indtraf omtrent paa det Tidspunkt, da Anna B. stod paa Overgangen fra Barn til Jomfru; i Skolen havde hun aldrig hørt til de flinkeste Elever, kun i 2 Fag — Dansk og Sang — havde hun udmærket sig: hendes danske Oplæsning rostes jævnlig som den bedste i hele Skolen, og hendes Foredrag af en Arie fra «Vinhøsten» (ved Skolens sidste Sangprøve) indtog Syngemester L. Zinck saaledes, at han foreslog Forældrene at lade hende gaa til Theatret. Dette Forslag skræmmede vel den Gang den tilbageholdne, endnu ukonfirmerede Pige, men det løste dog utvivlsomt hendes Sjæls ubevidste Længsel, der én Gang vakt uimodstaaelig drev hende mod Scenen, og 10. Febr. 1821 debuterede den 17aarige Jfr. B. som Dyveke i Samsøes Sørgespil. Den Sikkerhed i Midlerne og den Klarhed i Opfattelsen, der kjendtegnede hendes Spil paa Debutaftenen, skyldtes vel nok hovedsagelig hendes 2 udmærkede Lærere: Ludv. Zinck, hvis Sangundervisning havde givet hende det fulde Herredømme over hendes klangfulde Talestemme, saa den smidig bøjede sig om de skiftende Stemninger og tillige

bevarede sin Tydelighed selv i den sagteste Hvisken, og Mad. Rosing, der under sin dramatiske Instruktion havde ikke alene lært hende at træde frem med naturlig Anstand, men ogsaa overført til den unge Pige, i hvis Sjæl hun havde fundet en beslægtet, næsten datterlig Sangbund, den ophøjede Stilrenhed, der havde udmærket hendes tragiske Kvindeskikkelser. Foruden dette tillærte eller dog ved andre udviklede medbragte den unge Pige til Scenen ganske sjældne personlige Egenskaber: der var Poesi over hendes Skikkelse og Sjæl i hendes Blik; hun var vel langt fra nogen regelmæssig Skjønhed, hendes Smækkerhed nærmede sig Ranglet-hedens Skjær, og hendes Ansigt tog sig ikke ud i den for Scenen betydelende Profilstilling, men hendes ædeltformede Pande, omkranset af Haarets skære Blondhed, hendes klare Ansigtsslød, belyst af Mundens milde Smil, og fremfor alt hendes store blaa Øjne med deres forstandig-dybe og begejstret-henrevne Udtryk gøde over hende en ideal Sjælsskjønhed. Hendes 2. Debutrolle, Emmy i «Falsk Undseelse» (1. Marts 1821), viste, at det borgerlige Skuespils skjælmske Ingenuer i Kotzebues theaterdrevne Støbning ikke bankede i Takt med hendes Hjærte, og hendes 3. Rolle, Sophie i «Erik og Abel» (26. April 1821), godtgjorde paa ny, at vor poetiske Guldalders nordiske Kvindeskikkelse i hende havde fundet sin ikke blot legemlige, men ogsaa sjælelige Virkeliggjørelse.

Paa en af Sæsonens sidste Dage (24. Maj 1821) optraadte Jfr. B. første Gang i Syngespillet som Stephanie i «Montano og Stephanie»; ogsaa her vandt hun ved sin ypperlig skolede Mezzo-Sopran stor Yndest og anvendtes i de følgende Aar nok saa hyppig i Sangpartier som i Taleroller, da Mad. Andersen (I, 219) kun modvillig afstod sine Roller, og Theaterbestyrelsen en Tid lang begunstigede den mere regelmæssige Skjønhed Mad. Eisen. Inden for Syngespillet og Operaens Ramme skabte Jfr. B. ved sit Foredrags Sjælfuldhed og sit Spils Livsfylde en Række poetisk-skjønne og dramatisk-karakterfulde Kvindeskikkelser, blandt hvilke den romantiske Sværnerske Agathe i «Jægerbruden» (1822) nævnes som en baade i sanglig og i dramatisk Henseende lige skjøn Fremstilling. Af hendes øvrige Syngespilroller kan anføres: Anna i «Den hvide Dame», Adelaide i «Røverborgen», Titelrollen i «Floribella», Rosina i «Barberen i Sevilla», Donna Elvira i «Don Juan» og Nanna i «Balders Død».

Ved Theatret havde Jfr. B. lært at kjende den højtbegavede Violinist, senere Koncertmester, Fr. Wexschall (f. 1798 † 1845), et

Bekjendtskab, der, fremmet ved hendes Optræden i Syngespillet, hurtig udviklede sig til gjensidig Forelskelse, og 9. Avg. 1823 holdt de Bryllup. Deres Hus blev et Samlingssted for Tidens litterære og kunstneriske Personer, og den unge Husmoder har i sin Sjæls bløde Muld her optaget mangt et befrugtende Sædekorn, der senere spirede og gav mange Fold igjen. Imidlertid, de 2 Ægtefæller harmonerede ikke, og efter 8 Aars Forløb opløstes (1831) ganske uventet for Husets Omgangskreds Ægteskabet; 3 Aar efter — 8. Juli 1834 — blev Mad. Wexschall ndfr. nævnte Skuespiller Nic. Pet. Nielsens anden Hustru, og som Madam (senere Fru) Nielsen lyser hendes Navn som en af det danske Theaters største Skuespillerinder.

Fru N. fremstillede paa Scenen Kvinden og ganske særlig den danske Kvinde: først den unge sværmeriske Jomfru, derpaa, med den unge, forventningsfulde Hustru som Mellemstadium, den modne Kvinde, den kjærlige, opofrende Moder. Det var saa at sige 3 Tidsafsnit af den samme Kvindes Liv, men alligevel var der en Væsensforskjel mellem hendes Fremstilling af Jomfruen og hendes Fremstilling af Hustruen og Moderen, i det den første var Lægelliggjørelsen af et Idealbillede, medens de 2 andre hvilede paa Virkelighedens Grund. Den nordiske Mø, saaledes som hun gjenopstod i Oehlenschlägers Tragedier, var et Fantasifoster, undfanget i Romantikkens Verden, et Kvindeideal, dannet over den ædle Mad. Rosings Person og Spil, og da Fru N. havde den Lykke af denne at modtage sin kunstneriske Indvielse, faldt det naturligt, at hun, hvis hele Naturel havde en ganske særegen Lighed med dennes, fornyede hendes skønne Form og rene Stil med sin yndefulde Skikkelse og sjælfulde Inderlighed; saaledes bleve hendes nordiske Jomfruer — Valborg i «Axel og Valborg», Helga i «Stærkodder», Maria i «Væringerne i Miklagard» osv. — paa en Maade kun ny Vin paa gamle Læderflasker.

Da Fru N. gjorde Skridtet fra Elskerinden til Hustruen og Moderen, havde Livet, baade det Liv, hun selv havde levet, og Livet omkring hende, givet hende Selvstændighed og Karakter; hun havde smagt Elskovens Tvivl og Glæde, hun havde set den Mand, hun havde knyttet sig til, blive lille i hendes Øjne, og hun kæmpede i sit Indre en haard Kamp mellem Forsagelse og Livsmod. Det var sikkert denne Kamp, der gav f. Ex. hendes Hortense i «Familien Riquebourg» (1831) en næsten tragisk Højhed, og det var de ikke glædelige Erfaringer, hun havde indvundet, der gave en Række Moderskikkelser den dybe Medlidenhed og ædle Vær-

dighed, den gribende Smerte og det kvindelige Højmod, der paa samme Tid fremkaldte Rørelse og Beundring; blandt disse Roller kunne nævnes Fru Helvig i «Svend Dyrings Hus», Dronningen i «Hamlet» og fremfor alt Griffenfelds Moder i «Prinsessen af Taranto».

Fru N. formaaede at fylde en ubetydelig Rolle med sin stærke Personlighed, men hun cjede paa den anden Side den store Karakterfremstillers Evne til at tilintetgjøre sit eget Jeg for Rollens Karakter; denne Evne i Forbindelse med en iagttagende Virkelighedssans og en klar Forstand gjorde det muligt for hende med Konsekvens og Fasthed at gennemføre en Del Karakterer, der skulde synes at ligge hendes Følelsesliv og Naturel fjærnt; blandt saadanne Figurer kunne nævnes den fromladne, men herskesyge Fru Chopin i «Ude og hjemme», den frivole Marquise af Prie i «Gabrielle de Belle-Isle», den fordomsfulde Fru Inger i «Tycho Brahes Ungdom», den intrigante Baronesse Vaubert i «Slottet i Poitou» og den italienske Matrone Teresa i «Toniotta».

Søren Kierkegaard, der højlig beundrede Fru N. som Fremstillerinden af «det kvindelige, ikke indskrænket til én Side, ikke understøttet af, ikke lidende under en Tilfældighed derved, ikke anvist et Tidsafsnit deri», havde allerede i 1845 forudsagt, at hun «fuldendt» vilde fremstille ogsaa Bedstemoderen, naar Tidens Fylde oprandt. Denne oprandt imidlertid ikke: efter et Par Aars tiltagende Svagelighed døde Fru N., der 31. Maj 1856 var optraadt sidste Gang som Grevinden i «Kongens Læge», 20. Juli 1856 paa Fredensborg.

Overskou, Den danske Skueplads IV—VI. P. Hansen, Den danske Skueplads II—III. Dansk Pantheon XIV. S. Kierkegaard, Stadier paa Livets Vei S. 114 f. A. Bournonville, Mit Theaterliv II, 428 ff. Nutiden Nr. 642.

Arthur Aumont.

Nielsen, Anna Maria, f. 1863, Billedhuggerinde. A. M. N. er Datter af Gaardejer Poul Julius Brodersen og Frederikke Johanne f. Gylling og født i Sønder Stenderup ved Kolding 21. Juni 1863. Allerede som Barn viste hun kunstneriske Anlæg og blev efter at have modtaget nogen Undervisning i en Tegne- og Snitteskole i Slesvig sendt til Tegneskolen for Kvinder i Kjøbenhavn; her arbejdede hun fra 1882 og modellerede samtidig i Saabyes Atelier. Sit første selvstændige Værk, en Buste, udstillede hun i 1884; i de følgende Aar tildrog hun sig Opmærksomhed ved sine livfuldt og karakteristisk opfattede Dyrefigurer, navnlig Køer og Kalve; den

Neuhausenske Præmie tilkjendtes hende i 1887 for Gruppen «Thor paa Fiskeri». «To Kalve» i Bronze indbragte hende paa Verdensudstillingen i Paris 1889 en Medaille; i 1895 fik hun for sit Relief «Frederik III og hans Dronning til Hest» 2. Præmie ved Konkurrencen angaaende den kunstneriske Udsmykning af Københavns Raadhus Hovedportal. 18. April 1891 ægtede hun Komponisten Kapelmusikus August Carl Nielsen (s. ndfr.).

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Nielsen, Anton Lauritz, 1827—97, Forfatter, blev født 5. Maj 1827 i Sneselev ved Fuglebjerg. Her var Faderen, Lars N. (f. 1799 † 1888), en Bondesøn fra Rørby, Skolelærer; Moderen, Frederikke f. Olsen, var en Lægedatter. Hjemmet var i enhver Henseende godt, og man faar i den af Sønnen udgivne Selvbiografi af Faderen («Gamle Nielsen», 1888) et ret ejendommeligt og tiltalende Indtryk af dennes Personlighed. 1845 kom A. N. paa Jonstrup Seminarium (hvorfra ogsaa Faderen var udgaaet) og dimitteredes 1848; skal man tro, hvad han selv fortæller i «Seminarieliv i Fyrreerne» (1894), har Fliden imidlertid ikke trykket ham, og han var paa Jonstrup mere oplagt til Løjer end til Læsning. Et Aars Tid var han Huslærer hos Pastor Schiødt i Store Fuglede Præstegaard, men 1850 blev han Soldat, uden dog at naa med i Krigen. S. A. blev han kaldet til Lærer i Roneshøj ved Slagelse, og her fra forflyttedes han 1858 til Munkebjergby som Lærer og Kirkesanger. 1857 havde han ægtet Inger Elisabeth Gøtzsche (f. i Gjerslev 1831), Datter af Sognepræst Henrik Frederik G. Et i Begyndelsen af Treserne indledt Bekjendtskab med Ernst Trier gjorde, at N. blev helt vundet for den grundtvigske Retning, og i 1868 overtog han Ledelsen af den af hans Aandsfrænde Mads Hansen (VII, 29) rejste Folkehøjskole i Vester Skjerninge. 1882 flyttede han Skolen til Nabosognet Ollerup, men solgte den allerede 1884 og flyttede derpaa til København. Ret længe blev han imidlertid ikke her, men drog tilbage til Højskolen, boede der i en Del Aar, men flyttede saa til Svendborg for endelig at have paa en lille Gaard i Øster Skjerninge, hvor han døde 6. Marts 1897.

Det første, N. har faaet trykt, er «En Mormonhistorie» i Flinchs Almanak for 1860. Aaret efter udkom den første Samling af «Fra Landet, Billeder af Folkelivet i Sjælland», der senere (1861—63) fulgtes af 2 Bind med samme Titel (4. Opl. 1889—90; Folkeudgave 1897). Disse Fortællinger vakte strax Opmærksomhed

ved deres stærke Virkelighedspræg; Forfatteren gjengav Bondens Tankegang og Tale paa saa «realistisk» Vis, som det ikke før var set, Læserne flyttedes selv med ind i de lavloftede Stuer, og med fuld Ret skrev Anmelderen i «Fædrelandet» (1862), at Fortællingerne «vel ikke ere Mesterværker, men gode Svendestykker i en for Tiden hos os kun lidet dreven Profession». En overvældende Mængde Fortællinger af lignende Art har N. senere skrevet, spredte i Almanakker og samlede i Bøger, saaledes: «Tre Fortællinger» (1864), «Nye Fortællinger» (1866), «Bondeliv» I—III (1867—69; 2. Opl. 1887), «Strøgods» (1870), «Livet paa Landet» (1871), «Uden for Bondestanden» (1875) o. m. a. Meget læste bleve de 2 smaa Historier «Om Hans, der kom paa Folkehøjskolen» (1867; 4. Udg. 1889) og «Om Karen, der kom paa Højskolen» (1868; 2. Opl. 1886), i hvilke imidlertid Tendensen, som ofte hos N., fremtræder alt for kunstnerisk ubehersket. 1873 fik han det Anckerske Legat, rejste til Syden og skrev derefter «Udenlands, smaa Rejsseminder fra Schweits og Italien» (1875). Siden foretog han paa egen Bekostning mange Sommerrejser til Udlandet — til sidst gjæstede han endog Amerika — og skildrede saa i Regelen sine Rejseerindringer i en Bog: «Paa Farten» (1880), «Fortællinger og Rejssebilleder fra Udlandet» (1886) og «En Sommer i Amerika» (1891). I de sidste Aar af sit Liv syslede han navnlig med at skrive om sine Oplevelser og har, foruden den ovennævnte Bog om Jonstruptiden, udgivet: «Landsbyliv i Trediverne, Barndoms minder» (1893), «Højskoleliv i Treserne, Manddoms minder» (1896) og «Skolemesterliv» (1897). — Hvad det som Forfatter skorter N. mest paa, er Komposition og Form overhovedet, og nægtes kan det heller ikke, at mange af hans Skildringer have for meget af Fotografiet og for lidt af Kunstværket. Men som han paa sit begrænsede Omraade virkelig er Banebryder, saaledes ville adskillige af hans bedste Fortællinger («Hyrdedrengen», «Under Krigen» o. a.), i hvilke den ægte Følelse og den skarpe Opfattelsesevne lægge sig klarest for Dagen, blive læste og atter læste.

P. Hansen, Illustr. dansk Lit.-Hist. II, 616 f. Petersen, Den jonstrupske Stat. Illustr. Folkeblad 1871, Nr. 169. Søndags-Posten 1873, Nr. 486. Husvennen 6. Aarg. S. 337. Illustr. Tid. 1897, Nr. 25. *Sophus Bauditz.*

Nielsen, August Carl, f. 1865, Komponist. Carl N. er født 9. Juni 1865 i Nørre Lyndelse ved Odense, hvor Faderen, Niels Jørgen N., Maler og Landsbymusiker, tidlig lærte ham at spille

Violin og Trompet; Moderen hed Maren Kirstine f. Johansen. Efter at have været en kort Tid i Handelslære blev han antaget som Trompeter ved en Infanteribataillon, der laa i Odense, og fik nogen Undervisning i Musikkens Theori af Kantor Carl Larsen. En Strygekvartet, komponeret af N., vakte N. W. Gades Interesse og banede ham Adgang til Musikkonservatoriet i Kjøbenhavn, hvilket han frekventerede i 3 Aar fra 1884, og hvor han under V. Toftes og senere A. Svendsens Vejledning uddannedes til en dygtig Violinspiller, saa at han 1889 efter afholdt Konkurrenceprøve fik Ansættelse i det kongl. Kapel. Den unge Mand komponerede ivrig videre, og da en Suite for Strygeorkester (opført 1888) og en Strygekvintet, spillet i Foreningen «Symfonia», gjorde Lykke og gjorde ham fordelagtig bekjendt som Komponist, beholdt han 1890 det Anckerske Rejselegat og studerede et Aars Tid i Udlandet. 18. April 1891 ægtede han Billedhuggerinden Anna Marie Brodersen (s. ovfr.), hvem han havde lært at kjende under sit Ophold i Paris. Af hans Kompositioner, hvoraf allerede flere ere blevne bekjendte i Udlandet, skal anføres: Symfoni i G-Mol for Orkester (Op. 7). opført her 1894 og ligeledes med meget Bifald hørt i Dresden, 2 Strygekvartetter, hvoraf den i F-Mol (Op. 5) oftere er spillet, bl. a. af Neruda-Kvartetten, Stykker for Klaver, for Klaver og Violin, for Obo samt forskellige Vokalkompositioner; af disse kan særlig fremhæves den udmærket skønne Sang «Irmelin Rose». Hans betydeligste og mest afgjærede Arbejde er det store Korværk «Hymne til Kjærligheden», opført i Musikforeningen 1897.

Schytte, Musiklex.

S. A. E. Hagen.

Nielsen, Augusta Wilhelmine, f. 1822, Danscrinde, var Datter af Kastellan ved Frimurerlogen i Kjøbenhavn og Kontrollør ved det kongl. Theater Hans N. og Karen f. Lorenzen. Hun fødtes 20. Febr. 1822 og kom som lille Pige paa Theatrets Balletskole, hvor hun undervistes af Bournonville. Da hun i sit 17. Aar begyndte at optræde i større Partier, lagde hun strax sine rige Evner for Dagen og vandt ved sin Debut som «Sylfiden» 6. Sept. 1839 stort Bifald. Den smukke unge Pige med de skønne Øjne og den fuldendte Figur glimrede ved sin udmærkede Færdighed, særlig i seriøs Dans, ved sin Fasthed i alle Attituder og ved en ualmindelig Elegance. Hvad det derimod skortede hende paa, var Ild og Lidenskab, og derfor kom hun ikke til som mimisk Danserinde at træde frem i første Række. Fra sit 8. Aar havde

hun et Hjem i Generalkrigskommissær Saabyes Hus, og her tilegnede hun sig det ladylike Væsen, der gjorde hendes Apparition saa tiltalende. Efter Lucile Grahns (VI, 161) Bortgang blev hun Ballettens fornemste Kraft som Solodanserinde, og da hun i 1842 optraadte som Gjæst i Berlin og paa den store Opera i Paris, gjorde hun begge Steder Furore. Der var imidlertid ved Theatret kommet et spændt Forhold mellem hende og hendes udmærkede Lærer, der fik Ord for at tilsidesætte hende, og skjønt hun fik Lejlighed til i et Par Balletter — «Rafael» og «Den nye Penelope» — at høste entusiastisk Bifald af Publikum, var hun dog ikke tilfreds med sin Stilling som Solodanserinde, men søgte sin Afsked, hvilken bevilgedes hende fra Udgangen af Theateraaret 1848—49. Hun optraadte sidste Gang 21. Febr. 1849. Paa Augustenborg ægtede hun 16. Sept. 1849 Premierlieutenant Anders Johan Afzelius, der som Student fra Lunds Universitet gik frivillig med i den første slesvigske Krig. Han var født 13. Dec. 1817 i Alingsås og døde 14. Jan. 1865 som Toldinspektør i Cimbrishamn. I 1851 blev Ægteparret skilt.

Edgar Collin.

Nielsen, Bentine Henriette Marie, f. 1834, Skuespillerinde. Frk. N., der er født i Kjøbenhavn 27. Jan. 1834 som Datter af Viktualiehandler Anders N. og Marie Dorothea f. Munck, forberedte sig til Scenen først under Overskous Vejledning og optraadte første Gang paa det kongl. Theater 2. Sept. 1852 som Inger i «En Episode»; men skjønt Debuten var ret heldig, følte hun selv, at hun endnu havde meget at lære, og uddannede sig i 3 Aar, til Dels under Høedt, indtil hun atter debuterede 28. Okt. 1855 som Dyveke i Samsøes Sørgespil. Dommen lød enstemmig paa, at den unge Pige med et smukt Theaterydre forenede megen Naturlighed, Følelse og Ynde, men alligevel havde hun i de første Aar store Vanskeligheder at overvinde, i det man ansaa hende for en Protegé af Heiberg og Overskou, og under det Christensenske Regimente omgikkens man endog med Tanken om at afskedige hende, hvilket kun hindredes ved, at hun netop paa det Tidspunkt kom til at yde Theatret saa væsentlige Tjenester, at Tanken atter maatte opgives. Efter i adskillige Aar at have gjort god Fyldest i Elskerindetaget og med stor Dygtighed spillet Leonora-Roller, eksempelvis i «Maskeraden» og i «Henrik og Pernille» gled hun lidt efter lidt over i det ældre og Karakterfaget, i hvilket hun har vundet sin største Betydning. Af hendes temmelig omfattende Repertoire kan

særlig fremhæves: Margaretha Kurl i «Maria Stuart», Grethe i «Pak», Rosa i «Rosa og Rosita», Mathilde i «De nygifte», Mathilde i «En Skavank», Ilse i «Rabbien og Ridderen», Lady Rachel i «Lord William Russell», Moderen i «Moder og Søn», Ulrikka i «Søstrene paa Kinnakullen», Fru Martin i «Den eneste Fejl», Fru Tjelde i «En Fallit» og Christine i «Arbejderliv». Hun optraadte sidste Gang 28. Maj 1891 som Fru Riis i «Ravnekrogen» og tog paa Grund af daarligt Helbred sin Afsked fra 1. Juli 1892.

Edgar Collin.

Nielsen, Birgitte Dorothea Henriette, f. 1815, Forfatterinde. Henriette N., født 23. Jan. 1815, er Datter af Handelsmand og Forligskommissær Niels Chr. N., Ejer af Torup-Strandgaard i Vester Han Herred (f. 7. Juni 1777 † 8. Juli 1843) og Marie f. Brøndorph (f. i Dec. 1780 † 10. Nov. 1866). I sin Fødeegns alvorlige Natur lærte hun at reflektere og fylde det øde med Æventyrskikkelser; blandt sine Kammerater blev hun en meget søgt Fortællerske. Som ganske ung skrev hun en Komædie, der blev opført i flere jyske Byer, og i hvilken hun selv spillede Hovedrollen; baade hun og Stykket gjorde Lykke. Senere forfattede hun Fortællingen «Fanny», som hun sendte Blicher til Bedømmelse, og han udgav den i 1842. Af Christian VIII fik hun en aarlig Understøttelse til at uddanne sig for. Hun tog til Kjøbenhavn, hvor hun fik Henrik Hertz til Lærer og senere i en lang Aarrække udfyldte en Datters Plads hos Oberstinde Vilhelmine Plessen, f. Gutfeld. I 1845 udgav hun under Mærket H. T. «To Noveller» og næste Aar «To Episoder af mit Ungdomsliv». I 1847 fik hun (anonymt) paa det kongl. Theater opført «Avertissementet», Lystspil i 1 Akt, og i 1849 sammesteds «Slægtningerne», Vaudeville i 1 Akt. Der var stærkt Tale om, at hun selv skulde have debuteret i dette Stykkes Hovedrolle, og hun aflagde en vellykket Prøve for Fru Anna Nielsen; men nærmest ved Fru Heibergs Indflydelse blev det ikke til noget. Denne Vaudeville-Idyl opførtes henvend 80 Gange, blev oversat paa Tysk og i 1862 opført paa det tyske Theater i New-York. Paa det kongl. Theater har hun end videre faaet opført «Den hjemkomne», Lystspil i 3 Akter (1878), paa Kasino «To Forlovelser», Skuespil i 4 Akter (1863), og paa Dagmartheatret «Falske Signaler», Lystspil i 2 Akter (1884). I 1857 udkom «En af Esberns Skolehistorier», i 1860—61 hæftevis «Esberns Skolehistorier» og i 1876 «Nye Livsbilleder og Fortællinger». I

«Nord og Syd», i «Folkekalender for Danmark» og i «Dagbladets» Feuilleton findes flere Fortællinger af hende.

Som Forfatterinde har hun vist Fantasi, Evne til Karakter-skildring og Iagttagelse, og det staar i hendes Magt at slynge og løse en Knude; men hun har ikke altid et interessant Stof til sin Raadighed, hun tegner ikke kraftig nok og gaar aldrig særlig dybt. Hendes noget oppositionelle Natur har flere Gange bragt hende ind paa Tendensdigtning, saaledes for Afholdenhedssagen, for Kvindeemancipationen og for fælles Skolegang for Piger og Drengene («Esberns Skolehistorier»).

Erslew, Forf. Lex. A. Andersen, Danske Forfatterinder. Overskou, Den danske Skueplads V, 758; VI, 51 f. P. Hansen, Den danske Skueplads III, 214 f. J. L. Heiberg, Et Liv gjenoplevet i Erindringer III, 23. *Nic. Bøgh.*

Nielsen, Carl, s. Nielsen, August Carl (ovfr. S. 213).

Nielsen, Caroline Louise Amalia, 1797—1869, Skuespillerinde. Forældrene vare tyske omrejsende Skuespillere — Faderen, Ernst Walter, skal en Tid have forestaaet en mindre tysk Hertugs Hoftroup —; her i Danmark træffe vi dem som lidet fremstaaende Medlemmer af Francks tyske Skuespillerselskab fra Odense, der i Sommeren 1814 gav en Række uheldige Forestillinger paa Hof-theatret i Kjøbenhavn. Den eneste af denne Troup, der fandt Naade for Kjøbenhavnerens Øjne, var Walters unge Datter Caroline — hun var født 19. Maj 1797, rimeligvis i Meklenborg-Strelitz —; hendes rene Skjønhed og friske Sangforedrag indtog alle, ja en Anmelder betegnede hende som en Perle i en Mødding, og det kongl. Theater antog hende som dramatisk Elev fra 1. Avg. 1814 med 200 Rdl.s aarlig Gage. Ved ihærdig Flid tilegnede hun sig i Løbet af det følgende Aar det danske Sprog, saa hun talte det korrekt, om end hendes Udtale altid beholdt en lille — ikke uklædelig — Accent, og samtidig lærte hun under Kunzen at bruge sin fyldige Stemme med Smag og musikalsk Forstand. 21. Sept. 1815 debuterede hun paa den danske Skueplads som Aline i Schultz' Opera af samme Navn og vandt saa enstemmigt Bifald, at hun allerede 24. Okt. s. A. ansattes som «syngende Skuespillerinde». Jfr. W., der 19. Maj 1817 ægtede Skuespiller Hans Rind (f. 1783 † 1821) og efter hans Død 3. Juni 1823 indtraadte i Ægteskab med ndfr. nævnte Nic. Peter N., bevarede i mange Aar Publikums Sympathi, men hendes Stemmestemmer tabte sig lidt efter lidt, og ved Udgangen af 1832—33 afskedigedes hun, hvis sidste

Ægteskab var opløst 1831. Mad. N. døde 8. Juni 1869 paa Kommunehospitalet i København.

Mad. N. ejede i ganske sjælden Grad Udtryk for den unge Kvindes Jomfruelighed; der hvilede en blufærdig Poesi over hendes smukke Skikkelse med den beskedne Fremtræden, hendes Ansigtssudtryk var trods det sorte Haar mildt, og hendes Øjne lyste trods deres mørke Glans med Uskylds Renhed, hun var i sit Spil helt naturlig, og hendes hjærtevarme Foredrag havde en vemodig Underklang, der gav dets indtagende Simpelhed en rørende Ynde selv i muntre Roller. Mad. N. var saa ganske sig selv paa Scenen, at hendes Spil paa en Maade var ubevidst Skuespilkunst, derfor døde hendes Lys lidt efter lidt hen, alt eftersom hun i Alder fjærnede sig fra Rollernes Aar.

Overskou, Den danske Skueplads IV—V. P. Hansen, Den danske Skueplads II. *Arthur Aumont.*

Nielsen, Christen, 1838—95. Bladredaktør, var Søn af Sognefoged Niels Christensen og Birthe Larsdatter i Horne i Hjørring Amt og fødtes 15. Juni 1838. Efter sin Konfirmation kom han i Handelslære, men han besluttede snart at bryde sin Livsbane ad anden Vej. Efter først at have underkastet sig Præliminærexamen tog han i 1862 dansk-juridisk Examen i København. Under sit Ophold her blev han stærkt interesseret for Journalistik, og da han kort efter blev ansat som Fuldmægtig paa Kjær Herreds Kontor i Nørre Sundby, hvor han i 1872 fik Bestalling som Underretssagfører, kom han snart ind paa at skrive Artikler i det i Aalborg udkommende «Nordjyllands Folkeblad», hvis Redaktion han overtog i April 1874. I Marts 1877 erhvervede han «Jyllandsposten» i Aarhus, som han derefter redigerede til sin Død. Han var ikke blot en meget dygtig Journalist, hvis Artikler hævede Provinspressen op i et Niveau, der ikke før var naaet, men han var ogsaa en energisk og omsigtsfuld Udgiver, der ved Indførelse af Nattelegrammer ved særlig Ledning, udbredt Anvendelse af specielle Korrespondenter og paa anden Maade gik i Spidsen for Provinspressens raske Udvikling. Han ledede sit Blad fra et besindigt Højrestandpunkt, men i Følge sin fribaarne Natur gjorde han ofte Særstandpunkter gjældende under Partikampen. Til Trods for den skarpe Pen, han i Kampartikler førte efter Plougs Mønster, blev der ved hans Død, som indtraf 15. Avg. 1895, af hans politiske Modstandere skrevet, at han altid havde kæmpet med blanke Vaa-

ben, og at han vilde blive mindet som en elskværdig Kollega. — Han ægtede i 1865 Ane Helene Mathilde Wittrup, Datter af Garvermester W. i Thisted. *C. Christensen.*

Nielsen, Christen Lundsgaard, f. 1836, Præst, er en Søn af Kjøbmand Gomme Graae N. og Sophie Dorthea f. Lundsgaard. Han blev født i Lemvig 1. Jan. 1836. 1854 blev han Student fra Kolding, 1861 theologisk Kandidat. Efter en Tid at have været Lærer ved Københavns Kommuneskoler blev han 1864 personel Kapellan i Søborg-Gilleleje, 1868 resid. Kapellan i Tikjøb, Hornbæk og Hellebæk, 1873 Vicepastor i Sandby paa Laaland, 1877 Sognepræst i Rudkjøbing og Skråbelev, 1891 Sognepræst i Bøstrup paa Langeland og s. A. Øens Provst. 1870, medens han var i Tikjøb, udgav han et lille Skrift: «Om den nye, saakaldte «evangeliske» Forening», rettet mod den lutherske Missionsforening (Bornholmerne), som den Gang begyndte en ihærdig Propaganda i Nordsjælland. 1879, ved Universitetets Firehundredaarsfest, vandt han den filosofiske Doktorgrad for en Afhandling om Apollonius fra Tyana med en tilføjet Oversættelse af Eusebius' Gjenmæle mod Hierokles. 1890 udgav han et Skrift om og imod Baptisterne, og han har desuden givet forskellige Bidrag til theologiske Tidsskrifter og kirkelige Blade. 1862 ægtede han sit Søskendebarn Anna Pouline Vilhelmine Nielsen, Datter af Prokurator Chr. N.; hun døde 1864. 1868 blev han gift paa ny, med Christiane Elisabeth Raaschou, Datter af Provst Søren Henrik R. til Søborg-Gilleleje; hun døde 1894.

Levnedsbeskrivelser af de ved Københavns Universitets Firehundredaarsfest promov. Doktorer S. 127 f. *Fr. Nielsen.*

Nielsen, Christian, † 1884, s. Nielsen, Hans Mads Christian.

Nielsen, Christian Axel, 1831—86, Officer, Departementschef, blev født i København 14. April 1831 og var ældste Søn af den senere Provst over Baarse og Mønbø Herreder, Sognepræst til Kallehave Carl N. (f. 1805 † 1884) og Eleonore Jacobine Amalie f. Holm (f. 1807 † 1884). Efter en kort Tid at have gaaet i Metropolitanskolen blev han, privat dimitteret til Universitetet af sin Fader, Student 1848, Cand. phil. 1849. Han indtraadte paa den kongl. militære Højskole i 1850, blev ved Oprykningsexamen i 1853 Sekondlieutenant à la suite i Ingeniørkorpset med Anciennitet af 15. Juni 1850 og afgik i 1855 fra Skolen til Korpset som Sekondlieutenant i dette og ansattes ved Ingeniørtropperne. I 1857 forsattes han

til Kjøbenhavns Fortifikation, udnævntes i 1858 til Premierlieutenant og overgik i 1860 til Vejtjenesten i Slesvig, hvorfra han afgik ved Krigsberedskabet i Slutningen af 1863 for at ansættes ved den aktive Armés Ingeniørkommando. Denne forlod han fra Febr. — April 1864 for at overgaa til Fredericia Fortifikation, og han deltog i denne Stilling i Fæstningens Forsvar. Efter Krigen gjorde han Tjeneste ved Ingeniørtropperne, indtil han i 1866 forsattes til Kjøbenhavns Fortifikation. I Foraaret 1867 beordredes han til Tjeneste i Krigsministeriet under Direktøren for Kommandoen, og han blev i 1868, efter at være udnævnt til Kapitajn, Chef for Ministeriets 4. Kontor samt traadte som Følge deraf uden for Nummer i Ingeniørkorpset. 12. Maj 1880 udnævntes han til Departementschef i Krigsministeriet og overtog sammes 2. Departement, og han blev nogle Maaneder senere Oberstlieutenant uden for Nummer. Han udnævntes til Kommandør af 2. Grad af Danebrog i 1886 og døde i Kjøbenhavn 18. Sept. s. A. N. ofrede sig fuldstændig for sin militære Gjerning, men var i øvrigt en fint dannet Mand med mange aandelige Interesser og en elskværdig Karakter; han var Medarbejder af de 2 første Udgaver af «Nordisk Konversationslexikon».

Han ægtede 7. Maj 1856 Juliane Johanne Holten (f. 26. Juli 1834 † 10. Jan. 1870), Datter af Provst og Sognepræst til Skuldelev og Selsø Hans Christian H. (f. 1800 † 1873) og Ane (Anne) f. Holten (f. 1801 † 1852). Efter sin første Hustrus Død giftede N. sig 10. Okt. 1872 med Julie Gunny Marie Busck (f. 12. Juli 1847), Datter af Sognepræst Gunni B. (III, 263) og dennes 2. Hustru, Juliane Marie f. Bech (f. 1815 † 1896).

Tychsen, Fortifikations-Etaterne og Ingenieurkorpset 1684—1893.

V. E. Tychsen.

Nielsen, Christian Henrik, 1809—81, Handelsmand, født 1. Jan. 1809 i Hjørring, Søn af Kjøbmand, senere Godsejer, Christen Chr. N. (f. 1780 † 1836) og Ane Marie Henriksdatter (f. 1785 † 1830). Han lærte 1823—28 Handelen i Aalborg og blev 1831 Kjøbmand i sin Fødeby, 1845 tillige Tobaksfabrikør; 1844 russisk Konsul, senere tillige for flere andre Stater. Ved en Fallit paa Vestkysten mistede han 1842 sin Formue, men arbejdede sig efter nogle Aars Forløb igjen op til Velstand. I en lang Aarrække var han Byens ledende Mand (1842—44 Formand for Borgerrepræsentationen) og indlagde sig ved sin rastløse Virksomhed store Fortjenester af dens saa vel som af hele Vendsyssels Udvikling. Han gennemførte 1841

—42 imod stærk Modstand en Opmaaling af alle Grundene i Byen og af dens Fællesjorder (Heder), hvad der senere førte til disses Opdyrkning, og han omdannede den fra en stor Landsby med ufarbare Veje til en brolagt Kjøbstad med Gadebelysning. Han var Medstifter af «Hjørring Amtstidende» 1842, af Sparekassen 1844, af Amtets landøkonomiske Forening 1845 og af Laane- og Diskontobanken 1855 samt var indtil 1870 Formand for dennes Bestyrelse. Selv grundlagde han 1855 Landboskolen i Smidstrup, 1861 en Brandforsikring for de mindre Landejendomsbesiddere i Vendsyssel og 1862 en Ulykkesforsikring for Heste og Kvæg og styrede begge indtil 1872. End videre virkede han for Hovedlandevejenes Anlæg, for direkte Dampskibsfart fra Kjøbenhavn til Frederikshavn og for Fiskeriets Opkomst paa Vestkysten; gav 1846 den første Anvisning paa at bygge Havn ved Hirtshals. 1853—54 var han Folketingsmand og hørte som saadan til Helstatspartiet. Hans Valgsprog var: «Hvad du vil, det kan du; hvad du kan, det vil du». Han døde 1. Maj 1881. Hans Medborgere rejste 1883 hans Marmorbuste i Plantagen Christiansgave. — 1832 havde han ægtet Karen Marie Høygaard (f. 28. Maj 1814 † 18. Febr. 1881), Datter af Kjøbmand Jens Pedersen H.

Barfod, Rigsdagskal. Hjørring Amtstid. 4.—10. Maj 1881.

Emil Eløerling.

Nielsen, Christian Ludvig, 1823—85, Præst, var født 29. Juni 1823 i Saxkjøbing; Faderen, Frederik N., var Skipper, Moderen hed Karen f. Jessen. Blev 1842 Student fra Nykjøbing paa Falster. Studerede nogle Aar østerlandske Sprog, tog 1851 theologisk Attestats, og da han s. A. giftede sig med Erhardine Petronella Marie Mønster (f. 1820), Datter af Overretsprokurator F. M., søgte han Erhverv ved anstrængt Lærervirksomhed. 1856 blev han personel og senere fast Kapellan for Frederiksberg og Hvidovre, hvormed han forbandt Stillingen som Præst ved Kjøbenhavns Sygehus. 1869 blev han Sognepræst for Dalby nedre, Raaby og Sødring i Aarhus Stift og 1872, efter en Omannetking, for Dalby nedre og Dalbyovre. 1879 forflyttedes han til Utterslev paa Laaland, hvor han døde 14. Jan. 1885. Han har udgivet nogle Oversættelser, deriblandt (1863 f.) af Jensens kirkelige Statistik over Slesvig, som M. Mørk Hansen (VII, 61) ved Indsamling af nye Oplysninger søgte at føre op til Samtiden. Men Værkets Udgivelse blev afbrudt som Følge af Krigens Udfald 1864.

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 553 f.

H. F. Rørdam.

Nielsen, Christian Vilhelm, f. 1833, Arkitekt. N. er født i Kjøbenhavn 26. Avg. 1833; hans Forældre ere Snedkermester og Billedskærer Peter Christian N. (f. 1806 † 1865) og Ane Kirstine f. Sørensen (f. 1808). Han besøgte Kunstakademiet, dels Dekorationsskolen, dels Bygningsskolen, og vandt forskellige Medailler, bl. a. den Hansenske Æresmedaille; som Arkitekt er han Elev af Hetsch. 1856 og 1873 har han foretaget Studierejser i Udlandet. Hans Hovedarbejder ere Herresæderne Kokkedal, 1864—65, i hollandsk Renæssance, Smidstrupgaard, 1867, i engelsk Gothik, og Søholt paa Laaland, 1868—69, samt forskellige Villaer, bl. a. Billedhugger Saabyes Kunstnerbolig. N. har desuden tegnet en Del Møbler og malet en Mængde Akvareller. For øvrigt har N. udfoldet en betydelig Virksomhed som Lærer; ved Kunstakademiet har han virket som Lærer i Perspektiv fra 1862 og som Docent i Perspektiv og Bestyrer af Perspektivklassen fra 1890, fra 1895 tillige i samme Stilling ved Akademiets Kvindeskole. Efter Hetsch's Opfordring oprettede han 1860 en privat Tegneskole, hvorfra han i de 15 Aar, den bestod, dimitterede mellem 400 og 500 Elever til Kunstakademiet. N. har udgivet en Række Skrifter om Perspektiven, dels Lærebøger af praktisk Natur som «Linearperspektiven med Skyggelære» (2. Udg. 1884), «Grundtræk af Perspektiven» (1878), dels Studier over Perspektivens Betydning i Kunsthistorien, som «Fra Perspektivens Enemærker» (1893), «Perspektivens Historie; I. Filippo Brunellesco, II. Leonardo da Vinci, III. Albrecht Dürer» (1895 ff.); det store, fortjenstfulde Værk er endnu ikke fuldført. — 1861 ægtede N. sit Søkendebarn Caroline Jacobine Sørensen (f. 1845 † 1878), Datter af Drejermester Jens Christian S. (f. 1803 † 1886) og Jacobine f. Norberg (f. 1805 † 1884).

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Erik Schiødt.

Nielsen, Edvard Emil Peter, f. 1824, Officer. N. er født i Odense 17. April 1824 og traadte 1848 som frivillig ind i Hæren (3. Bataillon), blev Sekondlieutenant med Aldersorden fra 1848 og kom til 3. Forstærkningsbataillon, hvormed han deltog i Slaget ved Fredericia, hvor han blev saaret, og, udnævnt til Premierlieutenant i 1850, i Slaget ved Isted. Efter Krigen var han en kort Tid Adjudant hos Oberst Wilster og kom derefter til 9. Bataillon samt i 1860 til 7. Bataillon i Nyborg, hvor han med Undtagelse af den ved Krigen 1864 foraarsagede Afbrydelse — han førte da Kompagni og blev Kapitajn — tilbragte Resten af sin Tjenestetid; han afgik

fra Linjen 1881, blev da Forstærkningskapitajn ved 35. Bataillon og afskedigedes 1886, hvorefter han i 1889 fik Oberstlieutenants Karakter.

N. maa anses for en af Skyttesagens mest utrættelige For-
kæmpere her hjemme. I 1862 var han Medstifter af den første
Skytteforening i Sønderjylland og arbejdede efter Krigen 1864 for
Skyttesagen paa Fyn, i det han 13. Nov. 1865 stiftede Svendborg
Amts Skytteforening, hvis Leder, Formand og Repræsentant han
var indtil 1885, da han paa Grund af de politiske Forhold dannede
Svendborg Amts nye Skytteforening, hvis Formand han var, indtil
den i 1895 indgik i den gamle. Som Paaskjønnelse af hans ihær-
dige Virksomhed benaadedes han i 1878 med Fortjenstmedaillen i
Guld, ligesom ogsaa Fynboer og Sønderjyder paa forskjellig Maade
have hædret ham. Ved en Skyttefest i Brahetrolleborg 1893 over-
rakte han de deltagende Sønderjyder et Gavebrev lydende paa
8000 Kr. til Støtte for de Foreninger, der kæmpe for Danskhedens
Bevarelse. Ogsaa i Arbejdet for «den frivillige Selvbeskatning» tog
N. megen Del, og det skyldtes for en Del hans Indflydelse og
Virksomhed, at Landet inddeltes i over 400 Kredsforstanderskaber,
og at der blev oprettet en Mængde Damekomiteer.

Nyborg Avis 19. Marts 1895.

P. N. Nieuwenhuis.

Nielsen, Emma Alice, s. Thomsen.

Nielsen, Esben, † 1648, s. Halveg (VI, 519).

Nielsen, Find, † 1663, s. Trellund.

Nielsen, Frands, —1603, Skolemand og Præst, var født i
Aalborg og studerede fra 1564 i Wittenberg. Efter Hjemkomsten
blev han den første Rektor ved den 1568 oprettede kongl. Skole
ved Frederiksborg. 1571 tog han Magistergraden og fik et Kan-
nikedømme i Roskilde som Tillæg til sin Løn. 1573 blev han
Slotspræst paa Frederiksborg og ægtede s. A. Marine Jacobsdatter
Qvist. Men allerede 1574 afskedigedes han paa Grund af Øjen-
svaghed og flyttede til sit Kanonikat i Roskilde, hvor han dog
snart efter blev Læsemester ved Domkirken og senere eller maaske
samtidig tillige Kompastor ved Kirken og Præst i Svogerslev. 1595
kaldedes han til Biskop i Ribe; men da han omtrent ved samme Tid
mistede sin ovennævnte Hustru og desuden følte sig svagelig, lyk-
kedes det ham ved indtrængende Forestillinger at slippe for den
ham tiltænkte Hæderspost. Han døde i Roskilde 6. Okt. 1603.

Kirkehist. Saml. 3. R. II, 296 ff.

H. F. Rørdam.

Nielsen, Frederik, 1809—67, Præst, Søn af Chr. N., første Kammertjener hos Frederik VI († 1835), og Caroline Augustine f. Friedemann, er født i Kjøbenhavn 16. Juli 1809, blev Student fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn 1827 og tog theologisk Embedsexamen 1831. Aaret efter blev han Adjunkt i Herlufsholm, men da G. A. Dichman (IV, 259) blev Rektor 1833, opstod der et ubehageligt Forhold mellem ham og hans tidligere Kolleger, og N. tog s. A. sin Afsked. Han privatiserede derefter i Kjøbenhavn, hvor han 1836 disputerede for den theologiske Licentiatgrad, og s. A. udnævntes han til Sognepræst for Jebjærg og Lyby i Viborg Stift. 1843 blev han Forstander for Lyngby Seminarium og Sognepræst for Lyngby og Albøge. Han udnævntes 1848 til Medlem af den Forsamling af «erfarne Mænd», der aldrig blev indkaldt, men som kongevalgt deltog han i den sidste nørrejyske Stænderforsamling. 1851 fik han Titel af Professor. 1856 forflyttedes han til Torkildstrup-Lillebrænde paa Falster, hvor han 1860 tillige blev Stiftsprovst. Han valgtes til Landstingsmand for Mariibo Amt 1859 og mødte i de 3 følgende Rigsdagssamlinger. 1863 forflyttedes han til Toreby paa Laaland, hvor han døde 9. Sept. 1867. — Han ægtede 1838 Helene Kirstine Hansine Perch (f. 1818), Datter af Grosserer Niels Brock P.

N. var i alle sine Stillinger en med rette højt anset Præst med flere theologiske Kundskaber end de fleste. Som mange af hans samtidige havde han modtaget stærk Paavirkning af Schleiermacher, og han kunde ved Landemoder og Konventer med stor Klarhed udvikle sine Anskuelser, men med Undtagelse af sin Disputats om den Betydning, den gamle Kirke tillagde Daaben, er han ikke optraadt som theologisk Forfatter. Derimod har han oftere deltaget i Forhandlinger om Skolevæsenet, og i Lyngby, hvis Seminarium han skildrede i et udførligt Skrift (1851), skrev han 1858 «Sjæle- og Tænkelse i almenfattelig Fremstilling», der brugtes som Lærebog paa Seminarierne og 1887 udkom i 5. Oplag. Det er et lille Skrift (6 Ark), hvori han væsentligst støtter sig til Mynster og Sibbern, men hans Fremstilling er som altid klar og let fattelig. I Anledning af Rigsdagsforhandlinger om Præsternes Lønning skrev han 1862 «Om den danske Folkekirkes Ejendomsret til Sognekaldenes Gods og Tiender». I Overensstemmelse med H. N. Clausen forsvarede han denne Ret, som han tillagde Kirken i sin Helhed, ikke de enkelte Embeder. Men det lykkedes ham ikke at komme til noget overbevisende Resultat, væsentlig fordi han tillige vilde

hævde Lovligheden af tidligere Inddragelser af Kirkegods, medens Tiender og Præstegaardsjorder skulde indtage en Særstilling.

Illustr. Tid. IX, 27. Erslew, Forf. Lex.

L. Koch.

Nielsen, Fredrik Kristian, f. 1846, Kirkehistoriker. F. N., Søn af Kjøbmand Lauritz N. († 1861) og Andrea f. Wølfherdt († 1893), fødtes 30. Okt. 1846 i Aalborg. 1855 kom han i sin Fødebys Latin-skole, hvorfra han blev Student 1863. Ved hans Faders Død stod hans Moder med 3 umyndige Børn i den dybeste Fattigdom, men det havde været Faderens inderlige Ønske, at hans eneste Søn skulde studere, saa det maatte føres igjennem, og ved at undervise sine Meddisciple og ved hans udmærkede Moders Opofrelse lykkedes det ham at tage Studenterexamen i den reglementerede Tid. Som Student fik han strax Timer, saa han herved og ved de Spare-skillinger, hans Moder sendte ham, kunde slaa sig igjennem, indtil han fik Bolig paa Valkendorfs Kollegium, siden paa Regensen.

Allerede i Skoletiden havde han modtaget en stærk kristelig Paavirkning gjennem Biskop P. C. Kierkegaard, og som Student kastede han sig med Iver over Theologien, især Kirkehistorien, men en Tid drog Historien ham saa stærkt, at han tænkte paa at opgive Theologien; Tanken om en fremtidig præstelig Virksomhed holdt ham imidlertid fast. Sommeren 1870 tog han theologisk Embedsexamen. Hans Studentertid havde kun været en Arbejdstid. Som Rus oplevede han Danevirkes og Dybbøls Fald, og Fædre-landets Ulykke, hans Arbejde for Brødet samt Studierne tyngede saa haardt paa ham, at hans Ungdom egentlig var forbi, før han havde fyldt de 18 Aar.

1870 blev N. Alumnus paa Borchs Kollegium, men han kom nu ind i religiøse Kampe, som til Dels udkæmpedes paa en Uden-landsrejse, under hvilken den fra Biskop P. C. Kierkegaard mod-tagte kristelige Paavirkning vandt Sejer over kritiske Betænkeli-gheder. 1871 besøgte han tyske og schweitsiske Universiteter og op-holdt sig navnlig i Prag, hvor han kom i Forhold til Fr. Palacky, i Leipzig, hvor han under Tischendorf arbejdede med græsk Palæo-grafi, og i Jena, hvor han blev nøje knyttet til Kirkehistorikeren Karl Hase. Efter sin Hjemkomst manuducerede han og var Lærer. I Vintrene 1871—74 holdt han paa Borchs Kollegium for en stor Kreds af ældre og yngre Damer kirke- og verdenshistoriske Fore-drag. 1873 blev han Kateket ved vor Frelzers Kirke paa Christians-havn, og her tilbragte han 4 lykkelige Præsteaar i et forfriskende

og frugtbart dagligt Samliv med den erfarne gamle Sognepræst P. A. Fenger (V, 119). Trods den stadig voxende Embedsgjerning kunde han ved en sparsom Udnyttelse af Tiden fortsætte sine Studier med Kraft. 1872 udgav han et lille Skrift: «Den kristne Tro og den frie Tanke» (oversat paa Tysk 1873), der røber stærk Paavirkning af Tertullian, i hvis Skrifter han havde fordybet sig. 1873—82 var han Medudgiver af «Dansk Kirketidende», først sammen med den senere Seminarieforsender J. K. Madsen (XI, 13), siden med Pastor C. J. Brandt (III, 1); sammen med sidstnævnte udgav han «Salmer og Sange for Børn» (senere under Titelen: «Gud ske Lov», 4. Opl. 1898) og «En Aargang Prædikener af danske Præster» (1875). 1872—82 var han «Dagbladets» theologiske Medarbejder (jvfr. «Karakteristikker og Kritikker», 1884). 1875—76 udgav han en «Lærebog i Verdenshistorien til Brug for Realskoler og Pigeskoler» I—IV (I—III 2. Opl. 1888—89; IV 3. Opl. 1896), 1876 udgav han den ældste Udgave af Luthers «Traubüchlein». 1875 foretog han en Rejse til Hamborg, Wolfenbüttel, Jena og Dresden for at gjøre Studier til Reformationshistorien, men hans Studier samledes efterhaanden om Romerkirkens nyeste Historie, og 1876 holdt han paa Universitetet Forelæsninger, som han udgav under Titelen «Romerkirken i det 19. Hundrebaar» I (1876; 2. Udg. 1895—98; oversat paa Tysk). 2. Del af dette Arbejde udgav han 1881.

1877 blev han Professor i Theologi med Kirkehistorie som Hovedfag, og 1879 erhvervede han den theologiske Doktorgrad for en Afhandling om «Tertullians Ethik». N. har sjældne Gaver som Docent, og hans Avditorium er altid fuldt. Med en aldeles forbavsende Arbejdsevne har han forstaaet at følge med i alle den nyere Tids Førstehaandsundersøgelser paa det kirkehistoriske Omraade, og der er næppe en kirkehistorisk Enklave, som han ikke er fortrolig med; i Forbindelse med hans omfattende Lærdom staar hans Interesse for alle menneskelige Spørgsmaal, hvilket gjør, at han over Enkelthederne ikke glemmer Helheden. Som hans egne Studier bæres af praktisk Interesserthed, forstaar han ogsaa at interessere sine Disciple. Hans Forelæsninger over Oldkirkens og Middelalderkirkens Historie ere Grundlaget for hans «Haandbog i Kirkens Historie» I—II (1885—92; 2. Udg. 1893—98). Desuden har han udgivet en ypperlig «Ledetraad i Kirkens Historie» I—II (1887; 4. Udg. 1897—98). Med sine Forelæsninger for Øje udgav han «Aktstykker til Gudstjenestens og Liturgiens Historie» (1878). Hans

Pen er bleven sleben under journalistisk Virksomhed, let og elegant fører han den, lettest i en Polemik, hvor det for ham gjælder hellige Interesser. Han har taget Stilling i Rækken af Grundtvigs Disciple («N. F. S. Grundtvigs religiøse Udvikling», 1889), dog paa adskillige Punkter med store Reservationer. Skulde man betegne ham som noget, maatte det være som «Kirkemand»; Kirkens Tarv har bestemt hans Arbejdes Gang, ud herfra har han søgt at forstaa den romerske Kirke og de protestantiske Sekter, og han har i alt stræbt efter at finde og fremhæve det fælleskristelige, som for ham væsentlig er udtrykt i den apostolske Trosbekjendelse. Til Vejledning i Spørgsmaalet om Kirkens Forhold til Staten skrev han «Statskirke og Frikirke, en historisk Skildring» (1883). — Ved sit Skrift «Om Udgaverne af Luthers Katekismus» (1874) deltog han i «Slaget ved Katekismen» (II, 452; V, 122; XI, 460); ved sin Kritik af Rabbineren Dr. A. A. Wolffs «Thalmudfjender» (1878), Afhandlingen «Den moderne Jødedom» (1878), «Den konfessionsløse Skole» (1880) og «Kristendom og Politik» (1885) kastede han sig ind i den standende Strid. Den livligste Kamp kom han dog ind i ved sit Skrift «Frimureriet i Norden» (1882), en Kamp, som mærkedes langt ud over Landets Grænser. Over for sin Kollega Professor C. H. Scharlings Angreb forsvarede han Grundtvig («De nye Salmer» og «Luther og Grundtvig», 1891, «Professor Caspari og Grundtvig», 1893), og de romersk-katholskes Angreb paa Luther viste han tilbage i «Om Luthers Person» (1893).

I det praktisk kirkelige Liv har N. indtaget en fremskudt Stilling, og Kathedret har aldrig kunnet erstatte ham Savnet af Prædikestolen. Han var en af de «40 Riddere», som 1883 holdt den indledende Sammenkomst til «Bethesdamøderne» og var en af de oprindelige Indbydere til dem, og paa de fleste af dem har han haft en ledende Stilling. Siden 1892 har han været Medlem af Kirkeraadet og som saadant deltaget i Udarbejdelsen af reviderede Ritualer, i Revisionen af Kollektterne osv. Han udgav «P. A. Fengers Kirkesalmebog» (1880), var Medlem af den Komité, der udgav «Salmebog for Kirke og Hjem» (1885; 3. Udg. 1892), var en af Samlerne og Udgiverne af det 2. avtoriserede Tillæg til Konventssalmebogen (1891). Et Vidnesbyrd om hans Interesse for dansk Salmedigtning er hans Afhandling «Bidrag til den evangelisk-kristelige Salmebogs Historie» i Indbydelsesskriftet til Universitetets Reformationsfest 1895. — Han var Medstifter af Foreningen til Bekæmpelse af Statens Ordning af Prostitutionen. Han udgav

«Smaaskrifter til Oplysning for Kristne» I—X (1886—96), udgiver «Kirkelexikon for Norden» (1896 ff.) og er Medarbejder ved 2. og 3. Udgave af Herzogs «Realencyklopädie für protest. Theologie u. Kirche». I 1886 og 1890 var han paa Studierejser i Italien og Frankrig. 1893 deltog han i Bedømmelsen af Konkurrenterne til et theologisk Professorat ved Lunds Universitet, 1897 havde han et lignende Hverv ved Christianias Universitet, hvor han samtidig holdt Forelæsninger, og 1898 ved Universitetet i Upsala.

N. ægtede 23. April 1874 Cathrine Marie Magdalene Groth, Datter af Kapitajnlieutenant i Flaaden E. P. C. M. G. og M. M. f. Boye.

Levnedsbeskrivelser af de ved Kbhvns Universitets Firehundredaarsfest promov. Doktorer.

L. Moltesen.

Nielsen, Friederich Carl Emil, 1769—1851, Veterinær, blev født 28. Jan. 1769 paa Augustenborg som Søn af Stutmester paa Frederiksborg Nicolai N. og Friderike Henriette N. Han blev Student 1787, tog 2. Examen og 1790 Dyr lægeexamen; blev derefter ansat ved Frederiksborg Stutteri og foretog i de følgende Aar flere Rejser, saaledes i 1791 til Trakehnen og 1796 sammen med sin Svoger Erik Viborg til Tyskland, Polen og Moldau for at købe vilde Heste til Stutteriet. Efter Faderens Død 1798 blev N. hans Eftermand som Stutmester, og i denne Stilling virkede han til 1833. I dette Aar søgte han Afsked — uden Tvivl paa Grund af den Betænkning, der blev afgivet af en Kommission, som Aaret før var nedsat for at overveje Midlerne til at raade Bod paa Stutteriets Forfald; man besluttede nemlig nu at foretage en betydelig Reduktion og Omordning af dette. N. var, ligesom hans Fader, anset for en særdeles dygtig Stutterimand, og den Tilbagegang, der fandt Sted i Stutteriet under hans Embedstid, synes kun i ringe Grad at kunne lægges ham til Last. — Han har skrevet nogle Beretninger om Stutterier i Udlandet og en om Frugtbarheden i Frederiksborg Stutteri. Ogsaa om Kvægavl skrev han lidt, navnlig for at anbefale Indførelsen af Schweitser- og Tyrolerkvæg i Danmark. 1812 fik han Justitsraads Rang. Efter sin Afsked boede han ved Kollekolle, hvor han døde 20. Dec. 1851. — 1794 havde han ægtet Petrine Sophie Lakier (f. 1771 † 1846), Datter af Præsten P. B. L. i Ramløse.

Erslew, Forf. Lex.

B. Bang.

Nielsen, Georg, 1710—97, Hofembedsmand, fødtes 3. April 1710 i Nordborg paa Als, hvor Faderen, Daniel N. († 1721), var Præst. Efter at have studeret i Jena kom han 1739 til Kjøbenhavn og blev der 1746 Pagehovmester, 1755 Lærer for den senere Kong Christian VII og 1766 Kabinetssekretær og Kabinetskasserer hos Dronning Caroline Mathilde, tillige Kasserer ved Chatolkassen og Bibliothekar ved det kongl. Haandbibliothek. 1759 fik han Titel af Justitsraad, 1765 af Etatsraad og 1768 af Konferensraad. Som en bekjendt Musikven udnævntes han til Medlem af den 1772 nedsatte Theaterkommission og var derpaa en Tid Meddirektør ved det kongl. Theater, hvor han udarbejdede Planer til en dansk Syngeskole og til Kapellet's Gagering; men 1774 udtraadte han af Direktionen, fordi hans Kolleger i denne ikke vilde følge hans fornuftige Raad. For øvrigt var hans Liv, som det hedder, «virkomt uden Glimmer», og han omtales som godgjørende og elskværdig. Han var Bogsamler og studerede stadig, men af litterære Arbejder af ham foreligger i Trykken kun en Frimurertale og en Udgave af en italiensk Beretning om Grev Anton Günther af Oldenborgs Hof (1756); desuden var han med at forfatte Katalogen over den kongl. Møntsamling. En Dagbog, han havde ført angaaende Begivenhederne ved Hoffet i hans Tid, hvilke han jo havde set paa nært Hold, brændte des værre 1794 med Christiansborg. Han døde ugift 19. April 1797.

Nyerup, Lit. Lex. Lahde, Mindesmærker 4. H. Overskou, Den danske Skueplads. *E. Gigas.*

Nielsen, Georg Julius Wilhelm, 1811—91, Officer, var født 5. April 1811 i Kastellet, hvor hans Fader, Johan Martin N. (senere Oberstlieutenant og Chef for 3. Bataillon, † 18. Juli 1869), den Gang var Premierlieutenant. Modren hed Helene f. Liebe. J. N. blev Landkadet 1821 og tog Officersexamen 1826, men forlod først Akademiet 1828, da han ansattes som Sekondlieutenant ved 2. Livregiment, hvorved han blev Premierlieutenant 1835. Udnævnt til Kapitajn 1847 kom han til 5. Linjebataillon og rykkede dermed i Felten 1848. Under Kampen ved Dybbøl 5. Juni udmærkede han sig og blev saaret, men var atter med ved Kolding og Fredericia Aaret efter samt i Slaget ved Isted, hvorpaa han i Vinteren 1850—51 var Kommandant i Husum. Han blev Major 1853, Chef for 4. Jægerkorps (21. Bataillon) 1860, Oberstlieutenant 1862 og Chef for 21. Regiment 1864, i hvilket Aar han ogsaa blev Oberst. Han var en

Tid Kommandant i den befæstede Lejr ved Fredericia og erholdt det Hverv at rømme denne Fæstning. Derefter var han med forskellige Afbrydelser Chef for 1. Infanteribrigade, blev Generalmajor 1866 samt Aaret efter General og Generalinspektør for Fodfolket. I Anledning af sit 50 Aars Officersjubilæum benaadedes han 1876 med Storkorset af Danebrog (Kommandørkorset havde han faaet 1864), og han blev i 1879 kommanderende General i 1. Generalkommandodistrikt, hvilken Stilling han beklædte, til han faldt for Aldersgrænsen i 1881. — N., som 1. Maj 1847 var bleven gift med Ida Marie Sørine Liebe, Datter af Justitsraad L., Forstander for Duebrødre-kloster i Roskilde, henlevede sine sidste Dage i Kjøbenhavn og døde 3. Avg. 1891.

Nationaltid. Nr. 3814.

P. N. Nieuwenhuis.

Nielsen, Godske, s. Nielsen, Henrik Godske Bartholomæus (ndfr. S. 234).

Nielsen, Hans, —1530—, Provinsialprior, var af Fødsel en Fynbo og indtraadte i sin Ungdom i Dominikanerordenen. Han var Lic. theol. og Prior for Sortebrødre-kloster i Lund, fra hvilken Stilling han fritoges, da han 1520 valgtes til Provinsialprior eller øverste Leder af Dominikanerordenen i Provinsen «Dacia» (de 3 nordiske Riger). Under Reformationskampene gjorde han sig bemærket som en ivrig Forfægter af det gamle. Han, der imidlertid var bleven Dr. theol., erhvervede 1527 et kongl. Værnebrev for sin Orden, men kunde dog ikke hindre, at det gik stærkt tilbage for den, da de vante Gaver og Almisser udebleve. 1530 udgav han et til Biskop Knud Gyldenstjerne i Odense stilet Skrift, hvori han alvorlig advarede ham imod at indlade sig med Lutheranerne og udkastede en mørk Skildring af den Reformation, der var foregaaet i Malmø. Dette paadrog ham meget skarpe og haanlige Tilsvær i samtidige reformatoriske Skrifter. Under Ordenens Forfald trak H. N. sig tilbage til Klosteret i Aahus (i Skaane); dog kaldes han endnu 1536 «Provincialis over alle Dominikanere» i det Kongebrev, hvorved han tillige med en Mængde lutherske Prædikanter og Repræsentanter for Domkapitlerne indkaldtes for at gjøre Udkast til Kirkeordinansen. Om han har deltaget i dette Værk, vides dog ikke. 1537 fik han kongl. Kvittering for Aflevering af Klosterinventar fra Lund, Helsingborg og Roskilde. Kort efter beskikkedes han til Forstander for Helligaands Hospital i Aahus, i hvilken

Stilling han endnu forekommer 1544. Tillige var han Præst i det nærliggende Rynkeby, hvilket altsaa viser, at han maa have højet sig ind under den nye Tingenes Orden.

Ny kirkehist. Saml. IV, 20 ff.

H. F. Rørdam.

Nielsen, Hans, —1606—, Musiker, begyndte sin musikalske Løbebane som Sangerdreng i Christian IV's Kapel og viste sig at være et saa lovende Talent, at Kongen lod ham oplære hos den berømte Giovanni Gabrieli i Venedig. Maaske var han allerede her 1599 med sin Læremester i Kapellet, Hoforganist Borchgrevinck; sikkert er det, at han 1602 blev sendt til Italien, hvor han opholdt sig i 2 Aar og antog Tilnavnet *Fontejo*. Ved sin Hjemkomst blev han ansat i Kapellet som Lutenist og rejste 1606 til Wolfenbüttel for yderligere at uddanne sig paa sit yndede og vanskelige Instrument hos en udmærket Lutspiller ved Navn Gregorio Howett. Han kom tilbage 1608, men da Kalmarkrigen 3 Aar efter udbrød, blev Kapellet delvis opløst, og han gav sig da atter paa Rejse til Udlandet, lod sig immatrikulere som Student ved Universitetet i Heidelberg og tilbragte et Aars Tid i Huset hos Professor David Paræus. Derefter tabes hans Spor. Han dukker først op paa ny, da han 1623 blev udnævnt til Underkapelmester i Christian IV's Hofkapel i Steden for Mogens Pedersen, hvilken Stilling han dog kun beholdt til Slutningen af 1624, og hans senere Skæbne er ubekjendt, med mindre det var ham, som under Navnet Johannes Nicolai fik Ansættelse som Organist i Kapellet 1641 og det følgende Aar kaldes «de unge Frøkeners Organist». Denne Læremester for Kongens Døtre nævnes sidste Gang 1643. — N. udgav 1606 i Venedig 1. Del af et Christian IV tilegnet Madrigalværk: «Il primo libro de madrigali a cinque voci», indeholdende 21 Stykker, hvoraf Nr. 7, «Corre al suo fin», gjenfindes i 2. Del af Borchgrevincks Madrigalsamling: «Giardino novo bellissimo», der udkom i Kjøbenhavn s. A. Om der ogsaa er udkommet en 2. Del af N.s Værk, er ikke ganske afgjort.

Hammerich, Musiken ved Chr. IV's Hof. Hist. Tidsskr. 6. R. IV, 429.

V. C. Ravn.

Nielsen, Hans, 1771—1842, opvakt Lægmand, er rimeligvis født i Korning Sogn, Hatting Herred, Aarhus Stift, hvor han hele sit Liv levede som Smed. I Aarene 1808—9 høre vi først om ham som Deltager i den religiøse Bevægelse der paa Egnen, der vel havde dybere Aarsag, men som dog især lagde sig for Dagen ved

Bekæmpelse af Balles Lærebog. Han var den Gang, paavirket af nogle Kvinder, kommet ind i en temmelig sværmerisk Tankegang, saaledes at han f. Ex. forlod Byens Smedje og byggede sig en ny i sin Have, fordi han ikke vilde arbejde for Verdens Børn. Han laa længe i Strid med sin Sognepræst, J. Kiær, der til sidst beskyldte ham og hans Tilhængere for «ligesom Jannes og Jambres at stride mod den Helligaand og modsætte sig Guds Evangelium». N. blev ikke Svar skyldig, han kaldte Kiær en «Djævelens Præst» og en Tyv og Morder, hvad han mente sig berettiget til efter Joh. 10, 1. Heraf opstod der en Retssag, og 1817 blev N. ved Højesteret dømt til et Aars Tugthus. Han afsonede sin Straf i Viborg, hvor han dog «ligesom Joseph» havde langt mere Frihed og blev bedre behandlet end de andre Fanger. — Da han var hjemkommet, begyndte man at udpante ham og hans Meningsfæller for Skolemulkter, fordi de ikke vilde lade deres Børn søge Skolerne. Sognefogeden erklærede, at han vilde udpante N. «til den sidste Fjer», og i Virkeligheden var det ogsaa forholdsvis betydelige Summer, for hvilke der blev pantet; men det skal have været vanskeligt at faa nogen til at byde ved Avktionerne. 1819 bemyndigedes Skoledirektionen til at tage Børnene fra N. og andre og foranstalte dem underviste efter Loven, men heraf blev der intet, og da Kiær s. A. nedlagde sit Embede, indtraadte der fredeligere Forhold. N., der synes at have frigjort sig fra Sværmeriet, døde 14. Sept. 1842. Han nød da megen Anseelse i de opvakte Kredse, hvor det endnu regnes for en Ære at nedstamme fra ham. Han var gift med Susanne Mikkelsdatter († 1852). *L. Koch.*

Nielsen, Hans Andreas, f. 1850, Læge. N. er en Søn af Kroejer, Postexpeditor Tobias N. og Christiane Charlotte Sophie f. Godskesen og fødtes i Skjærbæk ved Tønder 27. Okt. 1850. Dimitteret fra Herlufsholm Skole 1870 tog han Lægeexamen 1877, fungerede som Kandidat ved Kommunehospitalet, nedsatte sig 1878 som Læge i Sønder sø ved Odense og kastede sig samtidig over bakteriologiske Studier; 1883 foretog han en Studierejse til Berlin. 1885 flyttede han til Kjøbenhavn, hvor han 1890 erhvervede sig Doktorgraden og har virket som praktiserende Læge, fra 1887 tillige som Kredslæge, fra 1893 som midlertidig Docent i Hygiejne ved Universitetet. Ogsaa i de senere Aar har han foretaget Studierejser. Baade i sin Disputats og i talrige andre, i Fagtidsskrifter trykte Afhandlinger har han behandlet hygiejniske Spørgsmaal, navnlig i

nøje Tilknytning til Bakteriologien. — 1878 ægtede han Emma Sophie Cathrine Bertelsen, Datter af Præst Nis B.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg.

Jul. Petersen.

Nielsen, Hans Mads Christian, 1810—84, Bager, er født 17. Jan. 1810 i København, hvor hans Fader, Niels N., var Skibsfører; Moderen var Serine Christine f. Hansen. Efter først at have været til Søs kom Chr. N. i Bagerlære i København. Som Svend drog han til Udlandet, var først i England, men tog derpaa fast Ophold i Paris. Vistnok 1840 kom han tilbage til København, hvor han nedsatte sig som «Franskbager» og snart fik det største Hvedebrødsbageri. Sine Bestræbelser for at udvikle det danske Bageri i fransk Retning udstrakte han ogsaa til Mølleriet, og efter i 1846 at have foranstaltet en Prøvemaling mellem franske og danske Møllere udtalte Industriforeningen sig 1847 anerkjendende om hans Fortjenester af vor Brød- og Melindustri's Forbedring; den fremhævede samtidig, at han havde anlagt en Semoule- og Makaronifabrik. 1850 gik han i Kompagni med Troels Marstrand (XI, 145) om Anlægget af en Dampmølle, der imidlertid allerede 1856 brændte. Sammen med Grossererne D. Halberstadt (VI, 490) og F. Philip kastede han sig dog nu særlig over Mølleriet (Christianshavns Dampmølle) og overdrog sit Bageri til en Broder. Senere drev han en Tid en Landejendom og interesserede sig for Kaninavl, men kom stadig tilbage til Forsøg med forskellige Sorter Mel o. lign. P. L. Panum nævner i 1871 med stor Ros hans «rensedede Blodmel», og omtrent samtidig havde han paabegyndt en Fabrik for Stivelse, Glutenmel og Glutenbrød, der dog hurtig gik over paa andre Hænder. Efter flere Aars tiltagende Svagelighed døde han 5. Avg. 1884. I Paris havde han 1834 ægtet Sylvie Josephine Desvignes (f. 10. Avg. 1814 † 14. Maj 1869).

Industriforeningens Kvartalsberetn. 1846 S. 185; 1847, S. 155 f.; 1851, S. 157. Rawert, Danmarks industr. Forhold S. 412. T. Marstrand, Slægten Marstrand S. 70 f. Dagbladet 27. Okt. 1871.

C. Nyrop.

Nielsen, Henriette, s. Nielsen, Birgitte Dorothea Henriette (ovfr. S. 216).

Nielsen, Henrik Christian, 1805—85, Stiftamtmand, en Søn af Amtsforvalter i Ribe, Justitsraad Rasmus N. (f. 10. Nov. 1765 † 27. Nov. 1839) og Abelone Christine f. With (f. 28. Juli 1772 † 11. Okt. 1835), fødtes 14. Dec. 1805 i Thisted, hvor Faderen den

Gang var Amtsfuldmægtig, blev 1825 Student fra Ribe, 1830 juridisk Kandidat, arbejdede derefter som Volontær hos forskellige Embedsmænd, indtil han 1835 udnævntes til Avditor i Slesvig, blev 1837 tillige Regimentskvartermester, fik 1841 Titel af Overavditor og overtog ved Krigens Udbrud 1848 det vanskelige og ansvarsfulde Hverv at ordne og bestyre Intendanturvæsenet i Nørrejylland. De store Fortjenester, han indlagde sig i denne Virksomhed, belønnedes bl. a. 1850 med Justitsraadstitelen, og Krigsministeriet satte saa stor Pris paa hans Bistand, at det efter hans Udnævnelse til Amtsforvalter i Ribe 1850 formaaede ham til fremdeles i et Aar at lede Intendanturforretningerne. Som Amtsforvalter var han gjentagne Gange konstitueret som Amtmand, og 1855 udnævntes han definitivt til Stiftamtmand over Ribe Stift og Amtmand over Ribe Amt. Ogsaa i denne Stilling gjorde han udmærket Fyldest og erhvervede sig ved sin fremragende Dygtighed og overordentlige Nidkjerhed i Forbindelse med den store Imødekommen, han viste imod alle, med hvem han kom i Berøring, i høj Grad Amtets Tillid og Agtelse. Særlig Fortjeneste indlagde han sig efter Krigen 1864 ved den varme Interesse, store Omsigt og utrættelige Flid, hvormed han arbejdede for en Forbedring af de haarde Vilkaar, hvorunder Ribe Amt levede. Da han 1884 efter eget Ønske afskedigedes, skete dette da ogsaa med en Tilkjendegivelse af Kongens Paa-skjønnelse af og Tilfredshed med hans lange og udmærkede Virken i Statens Tjeneste. 1861 var han bleven Kommandør og 1875 Storkors af Danebrog; 1866—70 havde han Sæde i Landstinget, valgt af 11. Kreds, 1876—82 som kongevalgt Medlem. Han døde 19. Nov. 1885 i Ribe. — 30. Okt. 1835 blev han gift med Jacobine Laurentze Eilskov (f. 9. Okt. 1809 † 8. Juni 1855), Datter af Apotheker i Ribe Chr. Corn. E. og Anania f. Hansen. *G. Kringelbach.*

Nielsen, Henrik Godske Bartholomæus, f. 1826, Bladredaktør. G. N. er født 17. Dec. 1826 paa Herregaarden Lindersvold under Baroniet Gavnø, hvor Faderen, Chr. N. († 1888), var Godsforvalter. Moderen var Frederikke Sølline Thomasine f. Dall († 1871). Han blev sendt til Sorø Akademi, hvor han blev Student 1846 og tog 2. Examen 1848. Det begyndte Embedsstudium lagde han snart til Side for at hengive sig til litterær og journalistisk Virksomhed, og da «Dagbladet» var stiftet i Nov. 1851, blev han fast Medarbejder ved dette. I Slutningen af 1855 købte han af P. C. Koch (IX, 314) det officielle Organ for den dansk-

talende Del af Slesvig, «Danevirke», og udgav dette Blad, indtil det 1864 blev forbudt af de allierede tyske Stormagter ved Besættelsen af Haderslev. I 1860 valgtes han til Stænderdeputeret for Haderslev og Christiansfeld og gav som saadan Møde i den flensborgske Stænderforsamling 1863, hvis Virksomhed dog standsedes paa det første Trin ved de slesvig-holstenske Stænderdeputeredes Nedlæggelse af deres Mandat. Efter at have solgt «Danevirke» til Rud. Hiort-Lorenzen (X, 389) privatiserede han i Kjøbenhavn og var fra 1. Jan. 1865 til Slutningen af 1882 Prokurist for Firmaet Drewsen & Sønner. Han var knyttet til dette ansete Firma, i det han 1857 havde ægtet Ophelia Drewsen (f. 29. Sept. 1829), Datter af Fabrikant Chr. D. paa Strandmøllen (IV, 339). Siden 1882 har han særlig beskæftiget sig med Journalistik; han fører en elegant og til sine Tider skarp Pen, og hans nøje Kjendskab til en nu svunden Tids Politik og Personligheder giver hans Artikler en stor Værdi.

Erslew, *Forf. Lex.*

C. St. A. Bille.

Nielsen, Herman, 1570—1629, Professor, var født i April 1570 i Førslev i Ringsted Herred, hvor hans Fader, Niels Hermansen, var Præst. Efter 6 Aars Skolegang paa Herlufsholm gik han over til Roskilde Skole, fra hvilken han, 19 Aar gammel, afgik til Universitetet, hvor han tilbragte 6 Aar. Derpaa var han i 3 Aar Hører ved Sorø Skole. Da han var anset som en dygtig og paa-lidelig ung Mand, antog Rigsraad Jørgen Friis til Krastrup (V, 436) ham til Hovmester for sine 3 Sønner, deriblandt den siden navn-kundige Kansler Chr. F. til Kragerup, for at han skulde ledsage dem paa deres Studierejse i Udlandet. I 6 Aar færdedes de i Tyskland og Frankrig. 2 af Brødrene døde paa Rejsen. Efter sin Hjemkomst blev H. N. Rektor ved Oslo Skole, som han med Be-rømmelse forestod i 3 Aar. 1607 tog han Magistergraden i Kjøben-havn og ansattes kort efter som Professor pædagogicus ved Uni-versitetet, hvis Notarius han var 1609—10. I det sidstnævnte Aar blev han Professor i Hebraisk og de østerlandske Sprog, i hvilken Stilling han forblev til sin Død, 27. Sept. 1629. Han blev bort-reven af den pestartede Farsot, som den Gang hærgede Hoved-staden. Foruden en Del Disputatser har han udgivet «*Idea lin-gvarum Aramæarum*» (1627). — 1609 havde han ægtet Marine, Datter af den kongl. Herold Peder Frandsen og Søster til Professor Claus Plum.

Vinding, *Acad. Haun. S.* 225 ff. Rørdam, *Kbhvns Universitets Hist.* 1537—1621 III.

H. F. Rørdam.

Nielsen, Ida, 1815—89, Forfatterinde, en Datter af Kommandørkapitajn Conrad Valdemar N. (f. 8. Okt. 1771 † 3. April 1819) og Wibeke Petrea f. Garde (f. 8. Okt. 1786 † 11. Nov. 1860). Hun er født 17. Maj 1815. Sammen med sin Moder levede hun i sin Barndom og Ungdom meget i Farum og blev her undervist af Avditor Poul Rasmussen. Senere havde hun her stort Udbytte af sin Omgang med H. V. Kaalund. I 1854 udgav hun anonymt en Samling Digte: «Vandringer i Naturen, en Fabelcyklus». Paa det kongl. Theater har man opført hendes «Prinsessen af Taranto», Skuespil i 5 Akter (1855), «Cyprianus», Sangspil i 1 Akt med Musik af H. Rung (1860), «En Hemmelighed», Skuespil i 2 Akter (1861), «Et forkjælet Barn», Lystspil i 1 Akt (1861) og «En Hofintrige», versificeret Skuespil i 3 Akter (1866). Desuden har hun paa samme Theater faaet antaget, men ikke opført, et Skuespil, et Drama og en Opera i 3 Akter. Til Folketheatret har hun skrevet «Han drikker», Vaudeville i 1 Akt (1859, opført 96 Gange, trykt 1884), «En sørgende Enke», Lystspil i 2 Akter (1860) og «Hvem er Adam?», Lystspil i 1 Akt (1865). Disse sidste Arbejder fremkom under Forfattermærket «Conradi», og det samme satte hun paa følgende Arbejder i ubunden Stil: «Uddrag af en afdøds Dagbog» (1857), «Ellen», en Landsbyhistorie (1858), «Ung og gammel», en Fortælling (1859) og «Marskandiserens Datter», en Fortælling (1868). Dels med det omtalte Forfattermærke, dels anonymt ere mange af hendes Digte og Fortællinger spredte rundt i Blade og Tidsskrifter («Fædrelandet», «Illustr. Tidende» osv.). Hun, der var en lige saa livfuld som fin Natur, holdt til det yderste paa sin Anonymitet, hvorved flere af hendes Arbejder ere blevne tillagte andre Forfattere. Hun levede meget tilbagetrukket, kun knyttet til ganske faa Familier, og helst dvælede hun ved sit Ophold i Farum, paa hvis Kirkegaard hun i Følge sit Ønske blev begravet, efter at en indvendig Kræft havde dræbt hende 16. April 1889. Efter sin Moders Død havde hun i mange Aar styret Huset for Overkrigskommissær U. A. Rung. Hendes Arbejder vidne om Evne til Karaktertegning, om Sans for det theatralske og undertiden om god Intrigebygning; men hun forstod ikke ret at beherske sit somme Tider noget banale Stof, benyttede ikke Situationen og viste ikke Dygtighed i at løse Knuden.

P. Hansen, Den danske Skueplads III, 217 f. Overskou, Den danske Skueplads VI, 227 f.; VII, 26. 62 ff. 358 f. J. L. Heiberg, Et Liv gjenoplevet i Erindringen III, 227 ff. Elvius og Hiort-Lorenzen, Patriciske Slægter S. 127.

Nic. Bøgh.

Nielsen, Jacob, 1524—71, Præst, var født i Kjøbenhavn af jævne Borgerfolk, der holdt Sønnen til Studeringerne, da han viste godt Nemme. 1544 deponerede han ved Kjøbenhavns Universitet, men drog strax efter til Wittenberg, hvor Dr. Joh. Bugenhagen tog sig af ham og skaffede ham Understøttelse af Christian III. Efter Hjemkomsten har han mulig haft et lavere gejstligt Embede i Kjøbenhavn, hvormed han fra 1552 forbandt Stillingen som Universitetets Bibliothekar. Siden erhvervede han Magistergraden og blev 1558 Sognepræst ved St. Nicolai Kirke i Kjøbenhavn. I denne Stilling vandt han et stort Navn som begavet Prædikant og aflagdes med en Række Forleninger, hvoriblandt et Kanonikat i Lund. Men da han var rejst over til Skaane og uden Præstens og Biskoppens Tilladelse havde forrettet den i Slaget ved Svarteraa (1565) faldne Rigsraad Steen Rosensparres Begravelse i Skarholt Kirke, paadrog han sig Anklage fra Lunds Biskop. Sagen henvistes af Kongen til det akademiske Konsistoriums Paakjendelse; men da J. N. kunde fremlægge et aabent, beseglet Brev fra Rigsraad Peder Bille (II, 240), hvorved denne paatog sig Ansaret, turde Professorerne ikke dømme ham, men undskyldte sig gjentagne Gange. Kongen tog da endelig Sagen i sin Haand og gav J. N. en Irettesættelse i skarpeste Form og udstedte samtidig en Forordning om, at ingen Præst uden vedkommende Biskops Tilladelse maatte forrette nogen Tjeneste uden for sit eget Sogn. — J. N. døde 11. Sept. 1571. Hans Hustru, Magdalene, med hvem han havde været gift o. 20 Aar, satte ham et Minde, der indtil for faa Aar siden saas indmuret i Nicolai Taarn og var den ældste bevarede kjøbenhavnske Ligsten; men nu findes det ikke mere paa sin Plads.

Ny kirkehist. Saml. III, 591 ff. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 I—II.

H. F. Rørdam.

Nielsen, Jacob, —1586, Præst, var sikkert en Skaaning og blev henimod 1580 Præst i Skurup i samme Landskab, men afsattes snart efter paa Grund af en ærerørig Skrivelse, han havde tilsendt Henrik Brahe til Vidskøffe (II, 588). Derpaa drog han til Rostock, hvor han 1582 tog Magistergraden. Efter sin Hjemkomst lykkedes det ham ved Biskop Niels Hvids Bistand at blive gjenindsat i sit Embede. Men da Kongen var bleven underrettet herom, fik Biskoppen i et skarpt Brev Befaling om paa ny at afsætte ham. Da dette skete, fattede J. N. et glødende Had til Biskoppen, skjønt denne ogsaa under hans Studier i Kjøbenhavn havde været hans

Velgjører, og digtede en Nidvise, hvori Biskoppen haanedes paa det blodigste og beskyldtes for at have stjaalet en Ligsten (VIII, 193). Da Visen fik en vid Udbredelse, og da J. N., ledsaget af et Par af Biskoppens adelige Uvenner, i drukkent Mod endog tillod sig et voldeligt Angreb paa Bispegaarden i Lund, maatte Biskop Hvid klage til Kongen over hans Adfærd. Ved Professorernes Dom blev J. N. nu erklæret for udstødt af Præstestanden og derpaa af en Raadstueret dømt til Døden og henrettet 12. Marts 1586 uden for Kjøbenhavns Slot.

Danske Mag. 3. R. III, 148 ff. Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne II, 274 ff. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 II, 232 ff. 286.

H. F. Rørdam.

Nielsen, Jacob, 1768—1822, Handelsmand, var Søn af nedenævnte Agent Niels N. († 1786) og dennes 2. Hustru, yngste Barn af 27 (28?) Hel- og Halvsøskende. Efter Faderens Død kom han 1786 til England og blev ved sin Hjemkomst 1787 ansat ved Bernt Ankers Kontor. 1799 tog han selv Borgerskab som Kjøbmand i Christiania, men beholdt ved Siden deraf sin Stilling i Ankers store Forretning. Efter sin Chefs Død (1805) blev han Administrator for det af denne oprettede Fideikommis og erholdt dermed den indflydelsesrigeste Stilling i det søndenfjældske Norges Handelsverden, hvad navnlig viste sig efter Krigens Udbrud i 1807. Samme Høst bleve han og Chr. M. Falsen sendte til Kjøbenhavn for at hente en Sum Penge, der tilhørte den norske Zahlkasse. 1808 blev N. udnævnt til Agent med Justitsraads Rang. Under Statens Pengeforlegenhed var N. gjerne den, til hvem Regeringen vendte sig. Han gjorde Staten mange og store Tjenester og traadte i et nærmere Forhold til Prins Frederik af Hessen og til Christian Frederik. 1814—18 var han den ene af den norske Rigsbanks Direktører og led store Tab, da den samlede Direktion maatte erstatte den ved Kassereren Thranes Underslæb forvoldte Kasseangel, hvilket meget ærgrede ham og vistnok bidrog til at undergrave hans Helbred. I 1814 deltog han i Notabelmødet paa Ejdsvold 16. Febr., hvor det besluttedes at erklære Norges Uafhængighed og at sætte sig ud over Kieler-Freden; om Høsten var han Medlem af det første overordentlige Storting. Krigsaarene havde bragt de økonomiske Forhold stærkt nedad, og det Ankerske Fideikommis, der allerede gennem Dispositioner, som vare nødvendiggjorte ved store Krav fra Slægtninge af Stifteren, var svækket i sin Virkeevne, led overmaade under de ugunstige Konjunkturer; men N. arbejdede i det

længste paa at holde det gaaende. Da indtraf 15. Maj 1819 den store Ildebrand paa Christianias Bordtomter, der ødelagde Fideikommissets Trælastoplag til en Værdi af 70000 Sp. Dlr. I Dec. 1819 maatte det standse sin Virksomhed. N. var i sine sidste Leveaar meget sygelig og døde 15. Dec. 1822 paa sin Ejendom Skansgaarden ved Kongsvinger. N. ægtede 16. Dec. 1800 Johanne Sophie Christine Berg (f. 1777 † 1866), Datter af Zahlkasserer Niels B. († 1798) og Marie Margrethe f. Flor.

Moe, Eidsvolds-Repræsentanter.

Yngvar Nielsen.

Nielsen, Jacob, f. 1830, Forfatter. J. N. er født 26. Dec. 1830 i Landsbyen Lindum ved Hobro som Søn af Fæstehusmand Niels Christensen og Hustru Ane Kirstine Jacobsdatter; Faderen var tillige Træskomand og Musikant, og Arbejde og Sang fulgtes altid ad i Hjemmet. Sønnen røbede tidlig Sans for andet end det daglige Livs Gjerning; skulde han vogte Kreaturerne, glemte han dem ikke sjælden for at se op i Skyerne, og han læste alt, hvad han kunde overkomme. 1849 blev han Elev paa Ranum Seminarium, hvor L. C. Müller den Gang var Forstander, og her fra dimitteredes han 1851. 1854 kaldedes han til Skolelærer og Kirkesanger i Hvilsom ved Hobro; 1859 forflyttedes han til Vorde ved Viborg og 1866 til Sjelle mellem Aarhus og Silkeborg. 1857 havde han ægtet Cathrine Marie Holm Monrad. — Under Pseudonymet «Knud Skytte», som han siden bestandig har brugt, udgav N. 1867 Fortællingerne «Jysk Bondeliv»; 2. og 3. Samling under samme Titel udkom henholdsvis 1871 og 74. Senere har han udgivet «Rydde-Lars» (1875), «Landsbyfolk» (1877), «Træk af Haandværkerlivet i ældre Tider» (1877) osv. «Knud Skyttes» Fortællinger have, navnlig i Jylland, fundet en vid Udbredelse og indtage blandt den folkelige, saakaldte «Skolelærerlitteratur» en hæderlig Plads næst efter Thyregods og Anton Nielsens Arbejder af lignende Art.

Husvennen 6. Aarg. S. 97.

Sophus Bauditz.

Nielsen, Jacob Christian Frederik, 1841—94, Bogtrykker, er født 8. Juni 1841 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Søren Vilhelm N., var Musikhæder i Artilleriet; Moderen var Bertha Johanne Dorte f. Nielsen. Efter sin Konfirmation kom han i Lære hos Bogtrykker Louis Klein, og da Sættemaskinens geniale Opfinder, Chr. Sørensen, nogle Aar efter fik 2 af sine Maskiner opstillede hos

denne, blev N. sat til at arbejde sammen med ham, hvad der ikke blev uden Indflydelse paa hans Udvikling. I 1871—72 var han med den Reiersenske Fonds Hjælp i Udlandet for at gjøre sig bekjendt med der fremkomne Sættemaskiner. Sammen med sin senere Svoger P. G. Lydiche etablerede han sig derpaa 1875, og det af dem med livlig Energi ledede Bogtrykkeri arbejdede sig mærkelig hurtig op til at blive et af Kjøbenhavns bedste og største. N. var altid villig til Forsøg, f. Ex. med Hensyn til Trykning af Bøger for blinde, og ivrig for nyttige Foretagender; 1889 overtog hans Bogtrykkeri Ugebladet «Nordstjærnen». Det er derfor forstaaeligt, at N., der alt som Typograf havde været Medlem af Bestyrelsen for den typografiske Forening, interesserede sig for den i 1875 stiftede «Forening af danske Bogtrykkere». Han valgtes til Medlem af dens Voldgiftsret, og da Foreningen i 1893 begyndte at udgive et Medlemsblad («Dansk Bogtrykkertid.»), blev han dets Leder. S. A. blev han Medlem af Foreningens Bestyrelse, ligesom han ogsaa blev Bestyrelsesmedlem i Rejsestipendieforeningen for Haandværkere og industridrivende. Hans Interesse for Sørensens Sættemaskine, der allerede kan ses af Artikler fra hans Haand i «Skand. Bogtrykkertid.» for 1873 og 1874. lod ham nære et Ønske om at faa den praktisk i Brug, hans Forsøg i saa Henseende kronedes dog ikke med Held; men ved den 1891 i Industriforeningen afholdte internationale Bogudstilling viste han Maskinen i Gang og holdt et (senere særlig trykt) Foredrag om den. Han var altid ivrig i at forsvare dens Prioritet over for flere senere fremkomne Sættemaskiner. 6. Maj 1894 blev han pludselig reven bort fra sin store Virksomhed. — 15. April 1876 havde han ægtet Camilla Lorenze Lydiche (f. 25. Okt. 1845), Datter af Cigarmager Niels Peter L. og Emilie Nicoline f. Hall.

Skand. Bogtr.-Tid. 1873, S. 121 f. Bogvennen 1894, S. 32 ff. Dansk Bogtr.-Tid. Maj 1894 og Maj 1895. Haandværkerbladet 1894, Nr. 37.

C. Nyrop.

Nielsen, Jens, 1538—1600, Biskop, Forfatter, blev født i Oslo og var Søn af Skipper Niels Jørgensen († 1549) og Hilleborg Jonsdatter († 1578). Faderen, der var danskfødt, kaldes med Familienavnet Frendesen, hvilket Sønnen ikke brugte. Moderen var af norsk Bondeslægt. Efter sin Faders Død blev J. N. sat i Skole først i Kjøbenhavn, derefter i Roskilde, men allerede efter et Aars Forløb kom han tilbage til Oslo, hvis Skole han besøgte i 3 Aar, indtil han 1554 atter drog til Kjøbenhavn, hvor han afsluttede sin

Skoledannelse. Efter at være bleven Student, antagelig 1556, ansattes han 1558 som Hører ved Oslo Skole, men opgav allerede det følgende Aar denne Stilling for atter at begive sig til Kjøbenhavn, hvor han i flere Aar fortsatte sine Studier og derhos gav privat Undervisning; 1562 tog han Bakkalavrgraden. Dette lange Ophold i Universitetsstaden nærede hans videnskabelige Tilbøjeligheder og bragte ham i Berøring med Datidens lærde, fremfor alle med Tyge Brahe, med hvem han gennem hele sit Liv vedblev at staa i Forbindelse. Efter at have modtaget en Kaldelse til Rektor ved Oslo Latinskole kom han hjem 1563. Han fik Bolig i det gamle Olafskloster, hvori Skolen holdtes, og nød, foruden sin Embedsløn, Indtægterne af et Par Præbender, som Tid efter anden tillagdes ham. 16. Jan. 1564 blev han gift med den 18aarige Magdalene Berg, Datter af Magister Frants B., Biskop over Oslo og Hammer Stifter (II, 92). Der er flere Tegn til, at J. N. har været en dygtig og energisk Rektor, men Svenskernes Indfald 1567 og Byens deraf følgende Ødelæggelse bevirkede ogsaa Skolens Ophør for længere Tid. Det var heller ikke J. N.s Tanke at slaa sig til Ro som Skolemester, men han har vistnok allerede nu taget Sigte paa en anseligere gejstlig Stilling. Under et 3 Maaneders Ophold i Kjøbenhavn 1571 lod han sig præstevie og tog Magistergraden. Efter Hjemkomsten frasagde han sig s. A. Rektoratet.

J. N.s Svigerfader, Frants Berg, som var bleven gammel og svagelig, fik 1572 udvirket et Kongebrev om, at hans Præsteskab skulde vælge «en god, gudfrygtig, lærd og forstandig Mand» til at bistaa ham i hans Embedsgjerning. Som saadan havde J. N. uden Tvivl faktisk virket siden sin Fratræden fra Skolegjerningen og opnaaede ved Præsternes Valg om Høsten 1573 alles Stemmer, hvorefter han 14. Febr. 1574 modtog Kongens Beskikkelse til at være Bispens «Medhjælper udi Religionen og andre Superintendentens Bestillinger»; han fik derhos Tilsagn om at blive dennes Efterfølger. Fra nu af hvilede Bispeembedets Forretninger omtrent udelukkende paa J. N.; navnlig foretog han hvert Aar omfattende Visitatsrejser i de 2 omfangsrige Bispedømmer og besøgte derunder afsides Sogne, hvor ingen Biskop havde været siden Reformationens Indførelse. Efter 6 Aars Forløb ønskede Frants Berg «for Alderdom og Skrøbelighed» ganske at træde tilbage. J. N. rejste da ned til Danmark og modtog 13. Juni 1580 paa Koldinghus af Kongen Udnævnelse til Biskop i Oslo og Hammer, hvorefter han i Kjøbenhavn af Sjællands Biskop indviedes til sit Embede. Af dettes

Indtægter beholdt Svigerfaderen en Del, indtil han 1591 afgik ved Døden.

Med Undtagelse af en Danmarksrejse i 1584, da han var tilstede ved Hertug Christians Hylding i Odense, tilbragte J. N. hele sit følgende Liv hjemme i Oslo eller paa Visitatsrejser, som han med usvækket Iver fortsatte, saa længe han levede. I det hele var J. N. en aarvaagen og virksom Biskop. Det var ham magtpaaliggende at opspore og udrydde alle Rester af katholske Skikke, han holdt skarpt Øje med Præsternes Embedsførelse og private Vandel, han sørgede for, at de mangesteds meget forsømte Kirkebygninger kom i ordentlig Stand, og han stræbte at gennemføre Ensartethed i Gudstjenestens Ordning, hvorved han jævnlig hentede Raad hos Sjællands Biskop. I Oslo Skole, for hvilken han var en kraftig Støtte, holdt han selv theologiske Forelæsninger for de ældste Disciple, og paa Hammer bragte han Domsolen, der var gaaet ind efter Syvaarskrigen, atter paa Fode. Trods den Myndighed og Bestemthed, hvormed J. N. optraadte som Biskop, synes Forholdet til hans Præsteskab at have været det bedste; i hans Karakter laa en høj Grad af Omgængelighed og Vennesælhed. Han kunde glæde sig ved et lykkeligt Husliv og havde om sig en talrig Kreds af Venner og Frænder, hvoraf flere, saasom hans Svogre Lektoren Halvard Gunnarsen (VI, 305) og Kantoren Claus Berg (II, 91), delte hans litterære Interesser. Foruden med danske lærde vexlede han jævnlig Breve med de rostockske Professorer Chytræus og Frederus om videnskabelige Æmner; selv havde han aldrig været uden for Norge og Danmark. Da den skotske Konge Jacob VI's Bryllup med Christian IV's Søster Anna holdtes i Oslo 1589, forrettedes Vielsen ikke af J. N., men af den skotske Hofprædikant, hvorimod Biskoppen paa andre Maader personlig udmærkedes af den lærde Konge, som fandt Fornøjelse i at føre latinske Samtaler med ham. — Efter henimod 20 Aars Ægteskab blev J. N. Enkemand 1583, men indtraadte 16. Jan. 1586 i nyt Ægteskab, med den kun 16aarige Anna Glad, Datter af Borgmester Oluf G. i Oslo. Han havde i første Ægteskab 9, i andet 5 Børn, men de fleste døde som smaa. I sine 2 sidste Leveaar synes J. N. at have været sygelig; han døde om Vaaren 1600.

I Litteraturen optraadte J. N. med en Række Smaaskrifter, der vise ham som en ivrig Tilhænger af Tidens humanistiske Retning. Indtryk af Landets Natur, religiøse Stemninger, hans egne Sorger og Glæder komme ret smukt til Orde i hans latinske Vers.

Derhos har han udgivet 3 Ligprædikener, theologiske Betragtninger, et Skrift om den Komet, som viste sig 1577, osv. Af større Vigtighed for Nutiden ere imidlertid de Skrifter og Optegnelser, som han efterlod utrykte, og som først i vor Tid ere offentliggjorte. Hertil høre de udførlige Efterretninger om hans eget Liv og hans Familie, en Række Dagbogsnotitser, begyndte allerede 1562 under hans Studieophold i Kjøbenhavn, en kortfattet Udsigt over hans samtlige Visitatsrejser, Underretning om alle Kirker i hans Stifter osv. Man har fra hans Haand end videre Afskrift af det senere tabte Saga-haandskrift Jöfraskinna og af forskellige gamle kronologiske Samlinger. Et Kildeskrift af fremragende Betydning er de Dagbogs-optegnelser om sine Visitatsrejser, som han lod nedskrive i Aarene 1593—97; de bleve under hans daglige Kontrol førte i Pennen af Studenten Oluf Børgesen (senere Sognepræst i Urskog), der ledsagede ham paa alle disse Rejser. Til Norges Kirkehistorie, Topografien, Personalhistorien og til Kundskaben om Præsternes og Almuens Levevis indeholde disse paalidelige og meget udførlige Optegnelser et Materiale, som længe har været benyttet af de norske Historikere, men endnu ikke er udtømt.

Biskop J. N.s Visitatsbøger og Reiseoptegnelser, udg. af V. Nielsen (Kra. 1885). (Norsk) Hist. Tidsskr. 2. R. VI, 306 ff.; 3. R. II, 141 ff.

A. E. Erichsen.

Nielsen, Jens Peter Zakarias, f. 1844, Forfatter. Zak. N. er født 5. Juni 1844 i Øster Stillinge ved Slagelse som Søn af Smed Niels Henrik Rasmussen og Olavia Mathea f. Storm. Gennem Moderen fik han allerede som Barn Kjærlighed til Digtning, og hans Sans for Naturen var ualmindelig tidlig vakt, men ved Siden heraf var han en kjærnesund Dreng, der smeddede og snedkrede, lærte sig selv at spille paa Fløjte, Klarinet og Violin og levede et rigtigt Friluftsliv. Fra han omtrent kunde begynde at skjønné, stod hans Hu til at blive Lærer, og da han efter Udgangen af Landsbyskolen var bleven konfirmeret, kom han snart (1860) paa Jonstrup Seminarium, hvorfra han 1863 dimitteredes. S. A. blev han Huslærer paa Herregaarden Charlottedal ved Slagelse og Aaret efter Lærer i Nejlinge og Organist ved Helsing og Valby Kirker i Frederiksborg Amt, hvor han havde god Løjlighed til at omgaas de gamle Kulsvieres Ætlinger, hvad hans Roman «Kulsviere» da ogsaa tydelig nok vidner om. 1868 forflyttedes han til Herstedvester, og det Bekjendtskab, han her stiftede med Kaalund, der jo var Overlærer paa Vridsløselille, og Christian Richardt, som den

Gang var Forstander for Tune Folkehøjskole, har selvfølgelig paa forskjellig Maade haft stor Betydning for ham. 1865 havde han ægtet Egertha Johanne Hoffmann, Datter af Skolelærer H.; hun døde 1887, men 1888 indgik han et nyt Ægteskab, med Henriette Nielsine Hoffmann, f. Christensen. — Som Lærer i Herstedvester (1868—84) røgtede han ikke alene sin Embedsgjerning med stor Iver og Samvittighedsfuldhed, men udfoldede tillige en rig Virksomhed i Folkevækkelsens og Almenoplysningens Tjeneste: han holdt Foredrag og oprettede en Sangforening, var ivrig Ven af Skyttesagen og deltog i mange Aar i Styrelsen af Danmarks Lærerforening. For at faa Tid til sine litterære Sysler maatte han derfor mangen Gang gjøre Nat til Dag, han overanstrengte sig, og en stærk Svækkelse af Hørenerverne i Forbindelse med et Halsonde tvang ham i 1884 til at søge sin Afsked. Nu bor han i en Villa ved Charlottenlund.

1871 udkom hans første Bog, «Sange og Smaadigte». Den vakte ingen større Opmærksomhed, og selv om de følgende Prosaarbejder, «Tre Fortællinger» (1876; 2. Opl. 1885) og «To Landsbyhistorier» (1878; 2. Opl. 1884), gjorde noget større Lykke, var det dog først ved Fortællingen «Nye Tider» (1881; 2. Opl. 1885), at det lykkedes ham at slaa igjennem. Hvad der er det «nye» i denne Bog, er fornemmelig det, at Forfatteren her — som næsten bestandig senere — er helt med i sin Tids aandelige Bevægelser og med lige saa megen Iagttagelsesevne som Upartiskhed skildrer det ved Kampen mellem «Højre» og «Venstre», ved Højskolerne og Skytteforeningerne vakte Folkerøre med religiøs og national Vækkelse som Understrøm. 1882 udkom Digtet «Et Møde», der gjennem talrige Oplag (7. Opl. 1897) og utallige Oplæsninger er blevet bekjendt saa at sige overalt, og siden da ere større og mindre Arbejder fulgte kort efter hinanden, saaledes «Gamle Vaner» 1883 (2. Opl. 1898), «Maagen» 1889 (3. Opl. 1892), «Kulsviere» 1893 (2. Opl. 1894) og «Mystisk» 1897 (2. Opl. s. A.). Ogsaa for Skuepladsen har N. skrevet ikke saa lidt: «Nye Tider», en Dramatisering af Fortællingen, og «Selvstyre», Lystspil med Sange, ere opførte paa Folketheatret (henholdsvis 1885 og 88), «Ellen Vaage», Skuespil i 4 Handlinger, paa Dagmartheatret (1896). 1877—78 redigerede han (sammen med Emanuel Henningsen) «Ugeblad for Børn», fra 1892 har han redigeret «Søndagsbladet» (sammen med Kapitajn Rasm. Hansen og Lærer Chr. Vestergaard) og fra 1897 Wisbechs

Almanak; desuden udgiver han (fra 1895) «Børnenes Bogsamling» og (fra 1896) «Folkets Bogsamling».

N. indtager blandt de «folkelige» Forfattere den ubetinget mest fremskudte Plads; han tager højere Sigte end de fleste andre, og han naar betydelig højere. Dette kommer først og fremmest af, at han er en virkelig Digter. Et indgaaende Kjendskab til de Mennesker og det Milieu, han skildrer, et mildt, afgjort optimistisk Livssyn, fin Natursans, sjælelig Sundhed og lun Humor, det er Egenskaber, der ere særlig betegnende for hans Digtning, som ikke blot her hjemme hører til den mest populære, men ogsaa i Udlandet har vundet en ikke almindelig Paaskjønnelse.

Husvennen 1879, Nr. 32. Søndags-Posten 1882, Nr. 943. Lærerstandens Adresseavis 1894, Nr. 133. Literaturtidende 1893—94, Nr. 7. Nordstjernen 1896, Nr. 52. Nordslesvigsk Søndagsblad 1896, Nr. 44. Petersen, Den jonstrupske Stat. *Sophus Bauditz.*

Nielsen, Jep, —o. 1536, Borgmester i Malmø, indtog ved Siden af Jørgen Kock (IX, 320) en betydelig Stilling som Reform-partiets Støtte og deltog selv i den kirkelige Strid. Da nemlig Kantor Adser Pedersen i Lund havde sendt et Sendebrev til Borgmestrene i Malmø i Anledning af den i Malmø indførte nye Kirkeorden, udgav J. N. i Juni 1530 «En liden Disputats ud af den hellige Skrift mellem Borgmester af Malmø og Hr. Kantor af Lund om retsindige og kristelige Præster og Messepræster, Sang og Læsning, Alter og saadan Gudstjeneste» (optrykt i «Danske Mag.» II). Han var endnu Borgmester 6. April 1536, da Staden under Grevefejden overgav sig til Christian III, og stod netop i Spidsen for det Parti i Staden, der i Modsætning til Jørgen Kock søgte Udsoning med Christian III; kort efter synes han at være død.

A. Heise.

Nielsen, Johan, 1789—1867, Lægprædikant, Søn af Husmand Niels Johansen og Hustru Edel Margrethe Sørensdatter, er født i Øxendrup paa Fyn 14. Jan. 1789. Han giftede sig 1815 med Johanne Marie Johannesdatter og bosatte sig 2 Aar efter ved Skaarupør. 1826 kom han i Forbindelse med de opvakte og deltog ivrig i Forsamlingerne. Herved kom han i Strid med sin Præst, Amtsprovst Wedel, og han havde vanskeligt ved at faa Arbejde, da Folk skyede ham. Konen mente, at der ikke var andet for, de maatte igjen blive som andre Folk, men J. N. holdt ud. Han deltog i mange Møder paa Langeland, blev arresteret og flere

Gange mulkteret, saa hans Bohave blev solgt for at betale Mulkterne. Der kom dog bedre Tider for ham, hans oprigtige Fromhed og utrættelige Iver bleve paaskjønnede af Præster, der bedre forstode ham. Da han 1865 holdt Guldbryllup, takkede hans Sognepræst, Professor Schurmann, ham i varme Ord, fordi han altid havde stræbt at føre Folk til Kirken. Han døde 15. Dec. 1867. Ved hans Grav kaldte Johs. Clausen ham en Forløber for Indre Mission, hvis Venner derfor ogsaa vilde mindes ham i Kjærlighed.

Rugaard, Fremrag. danske Bønder S. 386 ff. F. Nygård, Kristenliv i Danmark gennem 100 år S. 393 f.

L. Koch.

3. Sept. 1802?

Nielsen, Johan Moses ~~Georg~~ Hollard, 1804—70, Litterat, var Søn af Lærer Hans Chr. N. og Johanne f. Knudsen og fødtes i Odense 19. Juli 1804. 1824 dimitteredes han med Udmærkelse fra Skaarup Seminarium. Han havde allerede da udgivet flere Digtsamlinger, og Fyns Gouvernør Prins Christian lod ham studere; han blev sat i Nyborg lærde Skole, hvorfra han ogsaa udsendte Digte; da han i 1828 havde taget Examen artium, nød han den Ære at blive regnet blandt dette Aars «4 store Poeter». Heiberg gav hans poetiske Forsøg Plads i «Den flyvende Post», og man ventede sig noget af ham. Saa meget desto mere skuffedes man derfor i de følgende Aar ved hans overvejende daarlige Digte og overspændte Romaner: «Elgitha» (1831), «Den mørke Ridder» (1833) og «Sophronisbe», diplomatisk Roman i Romancer (1835). Paa Grund af sine æsthetiske Sysler tog han ikke før end i 1838 juridisk Examen (i 1840 om igjen). Christian VIII udsaa ham nu til at være Pennesfører mod Tidens frie Rørelser. Under Forfattermærket «Nicolai Frank» udgav han i 1841 «Karakterbog for Oppositionsbladene» («Fædrelandet» og «Kjøbenhavnsposten»). Sammen med H. J. Trojel udsendte han et Par Hæfter «Polemiske Blade» (1841) og fik senere «direkte betydelig Understøttelse» til — først sammen med H. C. Rask, senere alene — at udgive «Dansk Ugeskrift for alle Stænder» (1841—42), hvis Opgave nærmest skulde være at beskytte Almuen mod liberal Smitte. Hans politiske Forsøg fik ikke noget heldigt Udfald; han begyndte nu at forfalde til Drik, og dette i Forbindelse med hans skuffede Forventninger og utilfredsstillede Forfængelighed udviklede efterhaanden hos ham en Forstyrrelse, som efter de stærke Rystelser i Oprørsaaarene blev til ligefrem Sindsforvirring. Han fik den fixe Idé, at han tilhørte det franske Dynasti Valois og var dettes sidste Spire; paa et Par kon-

fuse Smaaskrifter fra 1853 og 1854 kaldte han sig «Hollard, Prins af Valois», og en Tid lang gjorde han ingen Udflugt fra Kjøbenhavn uden samvittighedsfuldt at underrette Udenrigsministeriet og den franske Gesandt derom, i det han tillige paa Æresord afgav den Forsikring, at han vilde vende tilbage uden Forsøg paa at bemægtige sig Frankrigs Krone. Fra Enevældens Tid havde han en lille Pension; men denne var sat til paa litterære Foretagender, og han led nu som oftest stor Nød. Hans fixe Idé holdt ham imidlertid oppe, og hans Stolthed fornægtede sig ikke. Tit vandrede han rundt paa Landet og solgte sine Bøger til Bønderne, som godt kjendte ham og bespiste ham. I Kjøbenhavns Hovedgader saa man ham pjaltet, saa det bare Legeme skinnede gennem Hullerne, med saaleløse Støvler, ubarberet og uredt. I hans usle Logi fandt man ham død om Morgenens 18. Febr. 1870; Nattens haarde Kulde havde nok dræbt ham. — Foruden de allerede nævnte Skrifter har han forfattet «Wanka», romantisk Skuespil i 5 Akter (1846), «Ridder Niels Ebbesen, Danmarks Befrier, en historisk-romantisk Skildring fra Middelalderen», 3 Dele (1847—48), «Erik Ejegod, en romantisk Skildring» (1848) og «Den kullede Greve», Skuespil i 5 Akter, anonymt (1849). Desuden har han udgivet forskjellige af sine poetiske og politiske Skrifter, Digte osv., alt sammen forglemte og mere eller mindre mislykkede Arbejder.

Erslew, Forf. Lex. Dagbladet 1870, Nr. 44. Dagstelegrafen 1870, Nr. 52 f. *Nic. Bøgh.*

Nielsen, Johanne Ane Margrethe, f. 1829, Smør- og Oste-producent. Hanne N. er født i Øverød 11. Sept. 1829 af Forældrene Gaardejer Jacob Didriksen og Ane Christine f. Andersen. Paa sin 19aarige Fødselsdag ægtede hun en dygtig og intelligent Landmand, Gaardejer Hans Nielsen i Øverød, der Aaret i Forvejen efter sin Fader havde overtaget Havarthigaarden. Af Danmarks praktiske Mælkerifolk ejer H. N. det mest bekjendte Navn. Ved en enestaaende Energi og fremragende Dygtighed har hun bragt Havarthigaardens Mælkeri op til det Standpunkt, at Smør og Ost her fra have faaet et Utal af Førstepræmier og alle Slags Hædersbevisninger paa Udstillinger i Ind- og Udland. Gjentagne Gange har hun berejst Europas fremmeligste Mælkerilande, og med levende Opmærksomhed har hun fulgt med de videnskabelige og praktiske Fremskridt i sit Fag. Som et Exempel paa hendes Energi kan anføres, at da Professor Storch i Marts 1890 havde holdt et Fore-

drag om Pasteuriseringens Betydning, averterede hun inden Maanedens Udgang til Salg «Smør af pasteuriseret Fløde». Foruden ved sit Exempel og ved det Ry, hun i Udlandet har skabt om sine danske Produkter, har hun tillige indlagt sig stor Fortjeneste af vort Mælkeribrugs Udvikling ved at uddanne o. 1000 Elever, der hos hende have gennemgaaet en vel stræng, men ogsaa meget lærerig Skole. Ved hendes Sølvbryllup i 1873 hædrede Landhus-holdningsselskabet hendes Virksomhed ved at tilkjende hende Selskabets store Sølvbæger, en Udmærkelse, som ellers ikke har været tilkjendt nogen i en lang Aarrække.

Bøggild, Mælkeribruget i Danm., 2. Udg., S. 19 ff. Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danm. S. 179. Ugeskr. f. Landmænd 1876, I, 645 ff.; 1890, II, 113 ff. Husmoderens Blad 1. Marts 1896. *H. Hertel.*

Nielsen, Joseph, 1772—1848, Handelsmand, blev født i Nykøbing paa Mors 30. Marts 1772 og var en Søn af Niels Josephsen Bukhaug og Maren Andersdatter f. Steenwad. Allerede i en Alder af 11^{1/2} Aar blev han Hjælpelærer hos en Degn paa Mors og kort efter Huslærer hos en Gaardmand, men 1785 kom han i Kjøbmandslære, og 1798 etablerede han sig som Kjøbmand i Aalborg. N. var 2 Gange gift: 1. med Bolette f. Nørager († 1806), Datter af Herredsfoged M. N., og 2. med Christiane Jacobe Hansen, f. Tranmoes († 1835), Datter af Kjøbmand Peter T. og Enke efter Klædehandler Anders H. (hvem hun havde født Sønnen Peder H., Gouvernør, s. VII, 39). Med sin anden Hustru fik han en Del Formue, som han ved sin Forretningsvirksomhed betydelig forøgede, men som senere indskrænkedes adskillig ved Tab paa Grund af flere af hans norske Forretningsforbindelsers Insolvens efter Norges Adskillelse fra Danmark. N. beklædte forskellige borgerlige Tillidsposter og var 1834—40 Medlem af den norske Stænderforsamling. 1826 udnævntes han til Agent. Han døde 29. Maj 1848.

Selmer, Nekrolog. Saml. I, 74 ff.

E. Meyer.

Nielsen, Julius, † 1891, s. Nielsen, Georg Julius Wilhelm (ovfr. S. 229).

Nielsen, Jørgen Carl, 1831—74, Xylograf, var Søn af Naalemagermester Hans Christian N. og Ane Sophie f. Brockmann og var født i Odense 9. Juli 1831. Efter at have lært Malerhaandværket kom han til København, hvor han besøgte Kunstakademiet og lagde sig efter Xylografi. Da han med Understøttelse fra Inden-

rigsministeriet og den Reiersenske Fond 1864 var i Paris og der saa mekanisk i Sinkplader overførte Tegninger med Held blive anvendte i Bogtrykkerpressen, vilde han lære denne Fremgangsmaade; men da dette nægtedes ham, opfandt han selv *Sinkografien*, nemlig en Fremgangsmaade til at bringe en paa en Zinkplade udført eller overført Tegning til ved Ætsning i Pladen at staa med et ophøjet Præg, der var stærkt nok til at udholde Bogtrykkerpressen. Denne hans Opfindelse, der har været brugt og endnu bruges meget her i Landet, blev prisbelønnet ved Industriudstillingerne i Stockholm 1866, i Kjøbenhavn 1872 og i Wien 1873. Opfinderen døde allerede 30. Okt. 1874.

Skand. Bogtr. Tid. 6. Aarg. Sp. 11 f.

Ph. Weilbach.

Nielsen, Jørgen Jacob, 1814—87, Politiker, født 26. Febr. 1814 paa Hovedgaarden Vintersborg paa Laaland, Søn af Forpagter Anders N. (f. 1761 † 1850) og Pedernille Knudsdatter († 1829), gik i Nakskov Latinskole indtil 1831 og lærte derefter Landvæsenet. Han ejede 1838—40 en større Gaard, Simonsbjærg, ved Sorø og forpagtede derefter en Mølle ved Ringsted og senere en anden nær ved Kalundborg indtil 1852; boede siden 1856 i Kjøbenhavn. I Dec. 1850 blev han Sekretær for «Grundejerforeningen» og forblev til sin Død i denne Stilling under dens forandrede Navne (siden 1866 «Godsejerforeningen») samt kæmpede vedblivende i Blade og Smaaskrifter imod tvungen Fæsteafløsning og for Hævdelse af Godsejernes politiske og sociale Stilling («Bemærkninger til Oplysning om Godsejernes politiske Holdning efter 1848», 1869). 1853—54 var han Folketingsmand for Holbæk Amts 4. Kreds og hørte til Ministeriets Tilhængere. Døde 15. Juni 1887. — Han ægtede 1838 Clara Haderup (f. 6. Dec. 1809 † 12. Avg. 1892), Datter af kongl. Tømmerforvalter Erhard H.

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Rigsdagskal.

Emil Elberling.

Nielsen, Knud Christian Julius, f. 1845, Søofficer, Skibsbygningsdirektør. N., Søn af Manufakturhandler Bernt N. (f. 19. Juli 1806 † 15. Okt. 1875) og Emilie f. Esche (f. 8. Okt. 1816 † 16. April 1894), fødtes 26. Maj 1845. Han kom paa Søkadetakademiet 1860, deltog 1864 som Kadet om Bord i Fregatten «Niels Juel» i Affæren ved Helgoland og blev 1866, efter en ualmindelig glimrende Afgangsexamen, Lieutenant i Marinen. Fra 1866—70 var N. ret jævnlig til Søs med Marinens Skibe; det lykkedes ham da at faa oprettet et Kursus for Søofficerer paa Frederiksberg Officersskole,

hvilket Kursus han derpaa gennemgik 1870—72. I de 2 paafølgende Aar var han Skoleofficer og Lærer paa Søofficersskolen, men gik derefter over til teknisk Virksomhed, i det han 1874 konstitueredes som Underdirektør ved Orlogsværftets Skibsbyggeri. 1874—76 foretog N. en længere Studierejse, arbejdede paa Kockums Fabrikker i Malmø, berejste Frankrig og England, studerede paa forskellige private og Regeringsværfter i disse Lande og udnævntes ved sin Tilbagekomst til Underdirektør. Da Orlogsværftets tekniske Direktør N. E. Tuxen afgik 1883, overtog N. hans Stilling og var derefter indtil 1895 den Mand, i hvis Haand Udviklingen af Marinens Materiel hvilede. Under hans Tjenestetid som Direktør ere Panserskibene «Tordenskjold» og «Ivar Huitfeldt», til Dels ogsaa «Skjold», desuden Fregatten «Fyn», Krydserne «Valkyrjen», «Hekla», «Gejser» og «Heimdal» foruden nogle mindre Skibe og Torpedobaade blevne konstruerede og satte i Vandet; største Parten af disse Nybygninger bærer Vidnesbyrd om den Hurtighed, hvormed N. til enhver Tid forstod at indføre nye Fremskridt og Forbedringer i Flaaden. Som Chef for Marinens Maskin- og Haandværkerkorps har han indlagt sig stor Fortjeneste ved Korpsernes militære Organisation og navnlig ved Udviklingen af Flaadens fortrinlige Skole for Skibsbyggeri og Maskinlære. Samtidig med denne sin Embedsvirksomhed har N. siden 1880 været Statsbanernes maritim-tekniske Konsulent og som saadan udarbejdet Tegninger til de første store Dampfærger, der besørge Store-Bælts-Trafikken; i Søofficerskredse har han desuden ved mange Lejligheder givet meget værdifulde Bidrag i Diskussioner, hvor tekniske og maritime Spørgsmaal vare paa Bane. Hvad der i N.s omfattende Arbejde bestandig har karakteriseret ham, er praktisk Sans, hurtigt og sikkert Blik i Forbindelse med solide Kundskaber.

Da i 1895 den daværende Direktør for Burmeister og Wains private Skibsbyggeri og Maskinværksteder afgik ved Døden, overtog N. hans Plads og traadte derved ud af Marinens Tjeneste med Kommandørs Karakter. I sin nye Stilling blev det ham, der i det væsentlige udførte Arbejdet med den russiske Kejseryacht «Standarts» Færdiggjørelse, ligesom det er under hans Avspicier, at Selskabets hele Administration er undergaaet en radikal Forandring. N. har tillige i en Række af Aar været Borgerrepræsentant samt Medlem af Havneraadet. Han er gift med Theodora f. Nielsen (f. 29. Okt. 1850 i Tem ved Silkeborg), Datter af Apotheker N. i Silkeborg (f. 1807 † 1865) og Hustru, f. Kjerrumgaard (f. 1823 † 1862). C. With.

Nielsen, Laurids, † 1557, s. Riber.

Nielsen, Laurids, o. 1538—1622, Jesuit. L. N., almindelig kaldet *Kloster-Lasse*, er født i Oslo i Slutningen af Aaret 1538 eller Begyndelsen af 1539; efter al Sandsynlighed var han en Broder af den ovfr. nævnte Biskop i Oslo Jens N. († 1600). Om hans Ungdomstid haves ingen anden Efterretning, end at han omkring 1558 var Elev af vor Frue Skole i Kjøbenhavn. Senere drog han ud paa Studium til de katholske Universiteter i Douai, Köln og Løwen. Om han før sin Afrejse var paavirket af den jesuitiske Propaganda eller ej, derom vides intet med Vished. Sikkert er det derimod, at han under sit Ophold i Løwen først gik over til Romerkirken, og at han derpaa lod sig optage i Jesuiterordenen 1564. Efter at han det følgende Aar var bleven viet til Præst, fortsatte han sine Studier med den Fremgang, at han blev Magister in artibus, paa samme Tid som man udnyttede hans Evner som Lærer i forskellige Discipliner, lod ham prædike, forestaa de foreskrevne aandelige Øvelser osv. Glødende i Troen og ivrig i Studier kunde Pater Laurentius i fuldt Mon glæde sig ved sine overordnede Tillid og Tilfredshed. Et talende Bevis herpaa fik han, da han 1575 optoges som Professus quatuor votorum og foruden de 3 sædvanlige Munke-løfter ogsaa afgav det særlige Løfte at paatage sig enhver Mission, hvortil Paven vilde bruge ham.

Den Gang Pater L. aflagde «de 4 Løfter», var han allerede af sine overordnede bestemt for den lige saa vanskelige som vigtige Mission at gaa til Sverige for der at virke for «Guds Sag», det vil sige søge at gjenforene Landet med Rom «paa enhver til-ladelig Maade». Med dette Maal for Øje forlod han Løwen, hvor han havde opholdt sig i saa mange Aar, og tog i Slutningen af Okt. 1575 til Braunsberg, hvor han blev Vinteren over; i Slutningen af April 1576 var han ankommen til Sveriges Hovedstad og stod nu saaledes midt oppe i den Uro og Gjæring, der var Frugten af Kong Johan III's katholiserende Reformplaner og hans katholske Dronning Catharina Jagellonicas stille, men energiske Virksomhed for at undergrave den lutherske Kirke. Ikke længe efter sin Ankomst til Stockholm blev Pater L. ansat ved den af Kongen netop da anlagte Højskole i Hovedstaden, det saakaldte «kongelige Kollegium», hvis Formaal var at meddele Undervisning navnlig i Kirkefædrene, og som holdtes i Franciskanerklosteret paa Graamunkholmen — Riddarholmen —, af hvilken Omstændighed Pater L.

fik Navnet «Kloster-Lasse». Efter at han fra først af havde optraadt med stor Forsigtighed og behersket Maadehold og vundet megen Anseelse ved sin Lærdom, sin dialektiske Færdighed og sin elegante Latin, blev han efterhaanden mere og mere paagaaende, indtil han til sidst vovede at kaste Masken og fremkomme med de mest hensynsløse Angreb paa Luther og Reformationen; hans anonyme, af raa Fanatisme fyldte «Brev fra Satan til de lutherske Præster» vakte ogsaa megen berettiget Forbitrelse. Paa samme Tid faldt han ogsaa i Unaade hos Kongen, der blev harm over, at Kloster-Lasse og de andre til Sverige komne Jesuiter ikke vilde eller kunde faa noget Kompromis i Stand mellem ham og Rom. Efter Folkeopløbet i Stockholm i Pinsen 1580 var Kloster-Lasses Stilling i den Grad rokket, at Kongen skred til at afsætte ham fra Kollegiet og forvise ham fra Hovedstaden. I Avg. s. A. forlod han Sverige; at hans Mission i den Grad, som Tilfældet blev, mislykkedes, var visselig for en stor Del hans egen Skyld, om det end vistnok er saa, at en mere besindig Optræden heller ikke vilde have ført til Maalet.

Om Kloster-Lasses senere Skæbne er det at melde, at han fra Sverige tog til Braunsberg, ved hvis jesuitiske Seminar han virkede et Aars Tid. Efter at han derpaa havde opholdt sig i Rom i nogen Tid, blev han ansat ved Seminariet i Olmütz i Mähren, der ligesom det i Braunsberg var et af Udgangspunkterne for den katholske Propaganda i Norden. Efter flere Aars Ophold i Olmütz overflyttedes han omkring 1586 til Prag, hvor han det følgende Aar blev Doktor i Theologien, og hvor han i 1600 fik Besøg af sin Søstersøn, den senere Provst i Tønsberg Fin Sigurdsen. I 1602 møder man Kloster-Lasse i Braunsberg, hvor han affattede sit betydeligste Skrift: «Confessio christiana», der udkom paa Latin i 1604 og paa Dansk, trykt i Braunsberg, det følgende Aar, tilegnet Kong Christian IV samt Danmarks og Norges Adel og Raad. Med dette sit Skrift, der skulde fjærne Miskjendelsen af den katholske Lære og bane Vejen for den dansk-norske Kirkes Omvendelse til den eneste saliggjørende Tro, gav han sig i Aaret 1606 paa Vejen til Danmark, hvor han først i Hemmelighed opholdt sig i Helsingør og senere tog til Kjøbenhavn; der var han naiv nok til ikke blot at oversende Kongen et latinsk og et dansk Exemplar af sin «Bekjendelse», men til ogsaa at tilbyde sin Hjælp til at udjævne de religiøse Stridigheder og tilvejebringe Enhed i Religionen. Men i Steden for at modtage hans Tilbud lod man ham transportere

ud af Landet. Efter dette lige saa frække som mislykkede Forsøg paa at erobre det frafaldne Danmark tilbragte Kloster-Lasse sine senere Læveaar dels i Braunsberg, dels paa andre Steder i Mellem-europa, indtil han afgik ved Døden i Wilna i Lithauen 5. Maj 1622.

Af sine samtidige Trosfæller roses han for sin oprigtige Guds-frygt og grundige Lærdom. Hans Optræden som den katholske Propagandas Forkæmper i Sverige og Danmark røber en Mand, der lidet formaar at beregne Virkningen af de til hans Raadighed staaende Midler, en sangvinsk Natur af glødende Lidenskabelighed og utøjlet Raahed. Hans Afsky for Lutherdommen var lige saa ægte som hans Hengivenhed og Begejstring for Romerkirken.

Theiner, Schweden u. seine Stellung zum heiligen Stuhl, passim. A. Brandrud, Klosterlasse (Kra. 1895). A. Perger, Jesuiterpateren Laur. Nielssen (Kra. 1896).

A. Chr. Bang.

Nielsen, Martinius, f. 1859, Skuespiller og Theaterdirektør. N. er født 23. Jan. 1859 i Kjøbenhavn som Søn af Kjøbmand Christian N. (f. 25. Jan. 1821 † 4. Okt. 1890) og Marie Kirstine f. Petersen (f. 27. Juli 1828 † 13. Juli 1886), blev 1878 Student fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, tog Aaret efter Philosophicum og begyndte sin Theaterbane 7. Sept. 1880 paa Kasino som Balder i «I fremmed Jordbund»; hans egentlige Debut fandt Sted 6. Nov. s. A. som Aage i «Mester og Lærling». N. spillede ved Kasino, indtil han i 1884 fulgte Direktør Th. Andersen (I, 253) til Dagmar-theatret, hvor han, der om Sommeren 1884 sammen med sin ndfr. nævnte Hustru Oda N., som han havde ægtet 31. Maj s. A., var optraadt som Gjest paa Bergens nationale Scene, forblev indtil Udgangen af 1885—86, da han blev engageret til det kongl. Theater; hans første Optræden her fandt Sted 28. Sept. 1886 som Gérard i «Den fremmede». Med Udgangen af Okt. 1889 blev N., i hvis Lod kun et mindre Repertoire var faldet, løst fra sit Engagement ved det kongl. Theater for at gaa til Dagmartheatret, blandt hvis Personale han snart vandt frem til en betydende Stilling, forlod atter dette Theater ved Udgangen af 1893—94, var de 3 følgende Sæsoner ved Folketheatret og vendte med 1897—98 tilbage til Dagmartheatret som Skuespiller og som Professor C. Riis-Knudsens (IX, 290) Meddirektør. — N.s store og forskelligartede Repertoire omfatter adskillige Hovedroller saa vel i den klassiske Tragedie som i det nyere alvorlige Drama; paa det første Omraade indtager den tyske Tragedie, navnlig den Schillerske, og paa det andet Karl Gjellerups Skuespil Førstepladsen; N.s mørktfarvede Diktion

træffer sikkert Tonen i denne Forfatters stiliserede Højstemthed. N.s Spil ejer Formsikkerhed og Energi, Elegance og Spændstighed, men røber ikke stærk Individualiseringsevne. *Arthur Aumont.*

Nielsen, Michael, 1776—1846, Skolemand, blev født 8. Dec. 1776 i Sønder Vilstrup ved Kolding. Hans Forældre vare Gaardejer Niels Michelsen og Karen Hansdatter. I Tyveaarsalderen blev han sat i Kolding Latinskole, hvorfra han dimitteredes 1801. Aaret efter tog han 2. Examen med Udmærkelse. Derefter begyndte han at studere Theologi, men tog ikke nogen Embedsexamen, da heftige Hovedsmerter, som han skal have paadraget sig ved overdreven Læsning, hemmede hans Studier; desuden har han paa Grund af sine trange Kaar vistnok maattet undervise meget i Skoler og har da sikkert snart følt, at Skolegjerningen var hans egentlige Kald. Han var saaledes Lærer i Latin og Græsk i et Par af Hovedstadens mest bekjendte Skoler, Schouboes Institut og v. Westens Skole, og vandt snart Anseelse for sine fortrinlige Læregaver. 1811 overtog han i Forening med theologisk Kandidat Peder Rosenstand Wøldike (f. 1781 † 1850) Bestyrelsen af den københavnske Borgerdydskole, som den Gang var i Forfald og sin Opløsning nær; og 2 Aar efter, da Wøldike blev Præst, blev N. Enebestyrer. Under hans kraftige Styrelse hævede Skolen sig snart og blev ikke blot Landets største højere Skole, i det den i sin Glansperiode talte over 300 Disciple i Forberedelses-, Handels- og studerende Klasser tilsammen, men havde ogsaa Ord for at være en af Landets bedste Skoler. Fra selve Undervisningsdirektionen er der mange Udtalelser, som vidne om, hvilken Pris den satte paa N. som Lærer og Skolebestyrer. Saaledes fremhævede den, da den 1822 indstillede ham til Professortitelen, at Skolen under hans Styrelse «stedse havde hævdet sin Rang som en af Landets fortrinligste Undervisningsanstalter»; og 9 Aar senere anbefalede den paa det varmeste en Ansøgning fra N. om, at der maatte gives ham en aarlig Understøttelse af Statens Midler til dermed at lønne en Medhjælper, naar han ikke længere havde Kraft til ene at styre Skolen, samt at der maatte indrømmes ham Pensionsret ligesom Statens Embedsmænd. Det begjærede Tilsagn blev da ogsaa givet ham ved kongl. Resolution af 12. Febr. 1831. Et Vidnesbyrd om den Anseelse, han nød ogsaa i videnskabelig Henseende, have vi deri, at han 1836 i Anledning af den forestaaende Reformationsjubelfest blev opfordret af det filosofiske Fakultet til at disputere for Doktorgraden, en

Opfordring, som han dog ikke fulgte, da han næppe har kunnet finde den dertil fornødne Tid. Overhovedet har N. intet skrevet undtagen et Par Skoleprogrammer fra hans sidste Aar.

Skjønt hans Iver og Interesse for Skolen vistnok var usvækket til det sidste, oplevede han dog den Sorg at se Skolen gaa ned ad Bakke Aar for Aar, i det Tilgangen af nye Disciple stadig tog af, mest maaske fordi de strænge Opdragelsesprincipper, som han altid havde fulgt, ikke længere passede til Tidsaanden. Derfor søgte og fik han ogsaa det ham 1831 lovede Tilskud (600 Rdl. om Aaret) til at lønne en Medbestyrer for, der ogsaa kunde overtage en Del af den Undervisning i de øverste Klasser, som han selv hidtil havde besørget (1838). Det var vel Skolens mangeaarige Lærer og Inspektør, den dygtige Filolog og Skolemand E. F. C. Bojesen (II, 486), som han tog til Medbestyrer; men allerede 1840 forlod denne Skolen, i det han blev udnævnt til Lektor ved Sorø Akademi, og det gik nu mere og mere tilbage med Borgerdydskolen. 1842 maatte N. søge om et forøget Tilskud, da han ellers saa sig nødt til at standse Skolens Virksomhed, og der blev da ogsaa tilstaaet ham en aarlig Understøttelse paa 1400 Rdl.; men 1844 opgav han Kampen som haabløs, da Skolen kun havde 40 Disciple, fordelte paa 7 Klasser, og trak sig med Pension af Staten tilbage fra den Skole, som han i en Menneskealder havde viet al sin Kraft. Han døde paa Frederiksberg 11. Febr. 1846. — 1818 havde han ægtet Dorothea Elise Gede, Datter af Konferensraad G., Direktør for den grønlandske Handel. Hun overlevede ham i 41 Aar.

Der foreligger en Mængde Udtalelser om N. baade fra forhenværende Disciple og fra Mænd, der have været Lærere under ham; men Dommene om ham lyde saa forskjellig, at de synes næsten uforenelige. Nogle have følt sig frastødte af hans Strænghed, saa meget mere som den skal have været forbunden med Vilkaarlighed og Partiskhed. En kalder ham saaledes «en Despot, der lærte os at lyde, at tie til den blodigste Uret og at skrive latinsk Stil». En anden (Orla Lehmann) siger om hans Opdragelseskunst, at den var «mere avende end opelskende, mere respekt-indgydende end sjælfuld og besjælende». En endnu strængere Dom fældes af N. C. L. Abrahams. Som Modsætning hertil findes der en Række højst anerkjendende Udtalelser. En forhenværende Discipel, den senere saa ansete Rektor R. J. F. Henrichsen, siger saaledes om ham: «Det var ikke blot denne Mands Undervisning,

det var hele hans Individualitet, hans store moralske Kraft, det skarpe Blik, den Kjærlighed, der skinnede igjennem hans Stræng-
hed, som gjorde ham til Gjenstand for hans Disciples Ærefrygt og
inderlige Hengivenhed». En anden fremhæver, at «N. vilde be-
handle enhver af sine Elever saaledes, som han troede det tjente
ham bedst i Følge hans sjælelige Individualitet». «Han vilde
deres Vel, han vilde vække dem til Alvor, til Foragt for det slette,
til Lyst til at gøre deres Skyldighed.» Til hans Beundrere hører
ogsaa Søren Kierkegaard. Men hvor forskjellig end Opfattelsen af
ham er, staar det fast, at han var en ualmindelig dygtig Lærer,
der stillede store, maaske for store, Krav til sine Disciple, men
heller ikke sparede sig selv og levede og aandede for sit Kald
som Lærer og Opdrager, og dertil en Mand, der var som skabt
til at styre en stor Skole ikke blot paa Grund af sin Karakter-
fasthed og Samvittighedsfuldhed, men tillige paa Grund af sit skarpe
psykologiske Blik, der ogsaa kom ham til gode ved Valget af
Lærere.

Den Højagtelse og Taknemmelighed, som mangfoldige af hans
Disciple nærrede over for ham, lagde sig paa en smuk Maade for
Dagen ved hans Bortgang fra Skolen, i det o. 350 af dem lode
præge en Medaille i Guld, som paa den ene Side bærer hans
Portræt og paa den anden Side har Indskriften: «Fra taknemmelige
Disciple og hengivne Venner». Ligeledes er hans Navn knyttet
til et Legat, som blev oprettet 1837 i Anledning af Skolens 50aarige
Bestaaen.

H. Lund, Borgerdydsskolen i Kbhvn. 1787—1887 S. 113 ff. Program fra
Odense Kathedralskole i Anl. af Rektorindsættelsen 1843 S. 29. Orla Lehmanns
Efterl. Skrifter I, 19 f. N. C. L. Abrahams, Meddelelser af mit Liv S. 186.
C. Otto, Af mit Liv, min Tid og min Kreds S. 40 ff. J. H. Lorck, 75 Aar
S. 13 ff. F. L. Liebenberg, Nogle Optegnelser om mit Levned S. 13 ff.

A. K. Hasselager.

Nielsen, Mogens, —1390, Ærkebiskop, var af Fødsel en
Laalik. Han havde været Kapellan hos Kong Valdemar, Provst i
Odense og fra 1370 Decanus i Lunds Domkapitel, da han 1379
valgtes til Ærkebiskop. 12. Maj s. A. bekræftede den nyvalgte
Domkapitlets Privilegier og gav sig dernæst paa Vej til Rom for
at indhente Pavens Stadfæstelse af Valget. Han kom tilbage i
Begyndelsen af 1380. I nogle Aar derefter vare hans Bestræbelser
fornemmelig rettede paa at tilvejebringe fredelige og ordnede Til-
stande i Ærkestiftet. Han sluttede saaledes en Landefred med

Skaanes Adel, der paatog sig Forsvaret af Kirkens og Kleresiets Ret og Frihed (10. Nov. 1380). En anden Landefred, rettet mod «Freds- brydere, Røvere og Ugjerningsmænd», sluttedes næste Foraar i M. N.s Navn mellem de danske Lande øst for Øresund og Sverige; endelig var det sikkert ogsaa af Hensyn til Tilstandene i Ærkestiftet, at der paa et Provinskoncilium, som M. N. i April 1383 holdt i Malmø, fastsattes Bandsstraf, ligesom det paa Helsingborgkonciliet (1345) var sket, for forskellige Voldsgjerninger. M. N. har i øvrigt givet Bestemmelser om nogle Helgendage og om Kortjenesten i sin Stiftskirke og lod (1383) Magnilds, en hellig Kvindes, Ben højtidelig overføre til Lund fra Fultofte, hvor de siden o. 1215 havde hvilet. Han omkom ved et Ulykkestilfælde paa Aahus Slot 2. Marts 1390.

Helveg, Den danske Kirkes Hist. til Reform. II, 183 ff. *C. Weeke.*

Nielsen, Morten Christian, 1835—91, Højskolemand og Filanthrop, en Søn af Snedker Niels Knudsen og Johanne Mortensdatter, var født i Skibsted Sogn ved Aalborg 24. Juli 1835. Han dimitteredes fra Jonstrup Seminarium 1856 med Udmærkelse, blev s. A. Lærer ved Garnisonsskolen i Altona og i Efteraaret 1858 ved Hindholm Folkehøjskole efter Opfordring af A. Stephansen. Tillige tog han væsentlig Del i Bestyrelsen af Holsteinsminde. I Krigen 1864 tjente han som Sekondlieutenant, blev Krigsfange ved Dybbøls Fald og fremhævet af Overkommandoen for sit Mod. 1887 udnævntes han til Kapitajn. Efter Freden overtog han atter sin Gjerning paa Hindholm, hvor han blev Forstander efter N. J. Jensen (VIII, 424), og da Stephansen døde 1870, blev han tillige Bestyrer af Holsteinsminde, indtil han her afløstes 1879 af L. Budde (III, 229), medens han vedblev sin Højskolevirksomhed, indtil uhelbredelig Sygdom tvang ham til at opgive den i Foraaret 1891. Han døde 15. Dec. s. A.

I sin dobbelte Gjerning udførte N. et stort Arbejde i Oplysningens og Menneskekjærlighedens Tjeneste, især paa Hindholm, og han maa sikkert regnes for den betydeligste Højskolemand uden for den grundtvigske Retning. Han var et aandeligt Menneske, med et varmt Hjærte for Fædreland og Medmennesker og inderlig grebet af Kristendommen. Ved Selvstudium og privat Vejledning havde han udvidet sine Kundskaber betydelig, ogsaa uden for de Omraader, der laa hans Kald nærmest. Da han tilmed besad en udmærket Fremstillingsevne, var hans Undervisning levende og vækkende, og han havde en fortrinlig og varig Indflydelse

paa Eleverne, som søgte til Hindholm i et stigende Antal, indtil dette i hans sidste Aar dalede noget af politiske Grunde. N. var en ypperlig Folketaler og derfor meget søgt som Foredragsholder ved Møder og i Foreninger; hans Tale fængslede ved Liv og Humor, men var samtidig præget af dyb Alvor. I den politiske Strid stillede han sig paa Højres Side og søgte Valg til Folketinget i Fuglebjærgkredsen, men uden Held. For Afholdsbevægelsen var han i sine sidste Aar en ivrig Talsmand. Af hans litterære Virksomhed kan foruden en Mængde Bladartikler nævnes Maanedsskriftet «Hindholm» (1863—80), i hvilket han behandlede sociale Spørgsmaal jævnsides filantropiske og pædagogiske, og «Holsteinsminde, filantropiske Meddelelser» (1876). Efter hans Aandsretning laa det nær for ham at ty til Englands og Amerikas Litteratur i de Spørgsmaal, der interesserede ham; bl. a. oversatte han W. E. Channing: «Om Dannelse og Selvopdragelse» (1866), der udkom i flere Oplag. — 6. Okt. 1863 ægtede han Laura Vilhelmine Marie Stallknecht (f. 28. April 1840), Datter af Mægler i Kjøbenhavn Gotfried S. og Johanne f. Haagen.

Joakim Larsen.

Nielsen, Nicolai (døbt Niels), 1777—1854, Præst, var født 3. Marts 1777 i Bolbro ved Odense. Faderen, Rasmus N., var Smed; Moderen hed Kirsten Andersdatter. Han blev Student fra Odense Skole 1796, var efter Examen phil. Huslærer til 1800, da han i Kjøbenhavn begyndte paa Theologien. Da Krigen udbrød 1801, fik han Ansættelse som «litterær Bestyrer ved Kysttelegrafen». Da denne Post blev nedlagt, fik han 120 Rdl. aarlig i Vartpenge og blev saaledes i Stand til at tage theologisk Examen 1804. Han blev atter Huslærer, men snart drev «en besynderlig Lyst til at se Polaregnene» ham til at søge Vardø Sognekald, som han fik 1807. Her var Præstegaarden ødelagt, og som Ungkarl fik han da Plads i Kommandantboligen, der stod ledig. Embedet gav saa lidet Arbejde, at han maatte give Undervisning i Almueskolen for at faa Tiden til at gaa. Da han 1809 blev gift, maatte han have en Bolig, men det viste sig umuligt at faa nogen, og han maatte da 1810 forlade Vardø og bosætte sig i Throndhjem, hvor han fik Vartpenge, indtil en Præstebolig kunde bygges. Han slap imidlertid at vente saa længe og blev 1812 udnævnt til Sognepræst i Ydre Holmedal. I dette haarde Embede fik han stor Anseelse og blev 1814 sendt som Repræsentant for Nordre Bergenhus Amt til Rigsforsamlingen paa Ejdsvold. Her hørte han til Selvstændighedspar-

tiet, men tog ellers ikke nogen betydelig Del i Forhandlingerne. Hjemkommen fra Ejdsvold maatte han fremdeles kæmpe med Fattigdom og Møje, indtil han 1821 blev udnævnt til Sognepræst i Ejd. Her fra blev han sendt til Stortinget 1830 og under dette udnævnt til Provst i Nordfjord. 1835 blev han Sognepræst til Borgund, og i dette betydelige Embede blev han en Velstandsmand. Han døde her 10. Juni 1854. Han var en meget dygtig Mand, havde stor Anseelse, hvor han kom, og var i megen Yndest hos sine Biskopper. Han var — efter Pavels' Vidnesbyrd — i Besiddelse af en vis hjærtelig Popularitet, hvori han lignede P. O. Boisen, hvis rationalistiske Standpunkt han ogsaa indtog. Gift 1. Jan. 1809 med Anna Catharina Margrethe Trost (f. i Rensborg 24. Juni 1790, † 1. Nov. 1872), Datter af Hans Jørgen T., Kapitajn og Kommandant paa Vardøhus (f. 1752 † 1807) og Margrethe Cathrina f. Wandfriedt (f. 1752 † 1810).

Thrap, Bidrag t. d. norske Kirkes Hist. i 19. Aarh. I, 309 ff. *D. Thrap.*

Nielsen, Nicolai Peter, 1795—1860, Skuespiller. N., der var Søn af ovfr. nævnte Stutmester Fried. C. E. N., fødtes 28. Juni 1795 paa Frederiksborg, og i denne naturskønne Egn voxede han i sine Forældres lykkelige Hjem op til en rask og god Dreng. Nok saa megen Indflydelse paa hans Følelsesliv som Forældrene fik hans Lærer Neiling; denne, en Holstener af Fødsel, var ikke blot en dygtig Lærer, der bibragte sin Elev en solid Kundskabsmængde, men tillige en poetisk Natur, og han gjorde sig en Fornøjelse af at aabne den livlige Drengs Øjne for Litteraturens Skjønheder. Neiling, der selv var en smagfuld Oplæser og Recitator, især af Schillerske Digte, lagde den første Grund til N.s skønne Deklamation, og samtidig meddelte han, den fødte Tysker, sin Elev saa dybt et Kendskab til det tyske Sprog, at denne allerede fra Barndommen af talte det som sit Modersmaal. Denne skønlitterære Undervisning afbrødes, da N., 13 Aar gammel, 1808 kom ind paa Landkadetakademiet i Kjøbenhavn; allerede 1811 blev han Sekondlieutenant ved det holstenske ridende Artilleri, og da dette gik ind, blev han tjenstgjørende paa Kronborg Fæstning. N. var en paa-passelig og flink Officer, der gjorde sin Pligt uden Begejstring og navnlig uden store Tanker om sin Stands Værd; hans bedste Tid var i disse Aar Aftenerne, hvor han, selv efter en legemlig anstrængende Dag, kunde med Begejstring recitere hele Scener af Oehlenschlägers Tragedier eller med musikalsk Sans blæse paa sit

elskede Valdhorn. En anden Adspredelse var det ham at spille Komedie; det var netop da Selskabstheatrenes Blomstringstid, og Officererne paa Kronborg havde ogsaa deres Theater, hvor N. jævnlig optraadte, uden dog paa nogen Maade at glimre i det hovedsagelig komiske Repertoire. Alligevel opstod eller næredes ved disse Forestillinger hos ham en Lyst til at prøve sine Evner paa den virkelige Scene, og da ydermere et spændt Forhold til nogle af hans Kammerater gjorde ham Opholdet paa Kronborg ubehageligt, henvendte han, der 9. April 1820 var udnævnt til Premierlieutenant, sig til det kongl. Theaters Bestyrelse med Anmodning om Tilladelse til at debutere, inden han gjorde Alvor af at forlade sin militære Karriere, men herpaa turde Bestyrelsen aldeles ikke indlade sig. Det var akkurat, at han fik Lov til i al Hemmelighed at aflægge Prøve paa Theatret; denne faldt imidlertid saa glimrende ud, at Direktionen ikke kunde modstaa at give ham mundtligt Tilsagn om Ansættelse paa 400 Rdl.s aarlig Gage, vel at mærke, naar han havde frigjort sig for sine militære Baand. N. indgav uden Tøven sin Afskedsbegjæring, og da denne var ham bevilget 9. Avg. 1820, indgik Theaterdirektionen med Forestilling til Kongen om hans Ansættelse. Frederik VI samtykkede vel heri, men gav Direktionen Paalæg om, at N. paa Theatrets Plakater alene benævntes med sit Navn, uden at hans Karakter som Lieutenant anførtes. En afskediget Officer beholdt ellers, naar han gik over i civil Tjeneste, sin militære Karakter; dette Kongens egenhændige Paalæg viste derfor tydelig, at Skuespillerstanden trods dens Medlemmers Folkeyndest endnu regnedes for en Pariakaste.

En Maaned efter, at N. havde erholdt sin Afsked af Militærtjenesten, fandt hans Debut Sted som Axel i «Axel og Valborg» (12. Sept. 1820). Paa Tilskuerpladsen sade hans tidligere Officerskammerater i Uniform, ikke, som Rygtet sagde, for at demonstrere mod ham, men tvært imod for at nedslaa dette Rygte; derfor ledsagede de hans første Udgang af Scenen med kraftigt Bifald. N. havde slet ikke fortjent dette Bifald, thi han havde hidtil spillet uden Begejstring, men det var, som om dette Vennebifald opildnede ham til at vise, hvad han duede til, og da Tæppet faldt for sidste Akt, stod det alle klart, at N. med sin raske Fremtræden, sin skulderbrede Skikkelse, sit mandig-skjønne Hoved, sit frejdige Blik og sin friske Stemme, der paa én Gang ejede Elskerens bløde Inderlighed og Heltens fyldige Malmklang, var den længe savnede

nordiske Helt og Elsker, saaledes som Oehlenschläger havde set denne for sit Digterøje.

N.s 2 andre Debutroller, Figaro i Beaumarchais' «Barberen i Sevilla» (29. Sept.) og Kapitajn Harcourt i «De 4 Formyndere» (14. Okt.), viste, dels at han endnu ikke besad Herredømme hverken over sit Legeme eller sin Stemme, dels at han ikke ejede nogen individualiserende Forvandlingsevne. Senere paa Sæsonen tog han Oprejsning for disse halve Nederlag, først som Vandbye i «Gulddaasen», derpaa og især som Jørgen i «Erik og Abel»; denne sidste Rolle er kun lille, men N., der først havde følt sig tilsidesat ved at faa den og ikke Grev Otto, formaaede ved at fylde dens Ord med tilbagetrængt Kraft og fast Beslutsomhed at give den Karakter. I de følgende Aar arbejdede N. sig frem fra en lovende Begynder til en anerkjendt Dygtighed; allerede i 1824 tilkjendegav Theaterdirektionen ham sin Tilfredshed ved at skaffe ham Midler til en Studierejse til udenlandske Theatre. Rejsen gik til Hamborg og München, der fra over Karlsruhe til Paris; paa Tilbagevejen spillede han i Brunsvig (paa Tysk) «Correggio» og Ferdinand i «Kabale og Kjærlighed»; hans tyske medspillende overrakte ham ved Afrejsen et (spøgefuldt) Lærebrev som tysk Skuespiller. Aaret efter (1825) foretog han for egen Regning en Udflugt til Hamborg for at se Tragikeren Maximilian Korn fra Burg, og 1827 rejste han, ligeledes for egen Regning, til München og Wien; begge Steder, det sidste Sted paa selve Burgtheatret, gav han Gjæsteroller: «Correggio», Axel i «Axel og Valborg», Ferdinand i «Kabale og Kjærlighed» samt Baron Wiburg i «Det stille Vand har den dybe Grund», en Rolle, han ingen Sinde spillede paa Dansk.

Da N. ved sin Hjemkomst erfarede, at Regissørembedet fra næste Sæson blev ledigt, gjorde han saa indtrængende Paastand paa denne Stilling, at Direktionen konstituerede ham i Embedet, men efter kun én Maanedes Funktion trak han sig tilbage fra denne Gjerning, som han kun havde attraaet for Titelens Skyld. Et Aars Tid efter, i Jan. 1829, gjenoptog N. sine Bestræbelser for at erhverve en Theatertitel, i det han ligefrem ansøgte Direktionen om «med en saadan Virkekreds, som hans foresatte nærmere maatte bestemme, at faa Prædikat af Instruktør, da det vilde være ham til Nytte som Deklamationslærer ved Musikkonservatoriet og paa hans Kunstrejser til Tyskland». Trods Direktionsmedlemmerne Collins og Rahbeks stærke og vel begrundede Modstand lykkedes det N. ved Theaterchefen Holsteins Protektion at opnaa denne

Udnævnelse. N. gjorde dog ingen Brug af sin nye Titel i Tyskland, thi hans Kunstrejser gik fra nu af mod Nord: 1829 og 1843 gjæstede han Christiania, første Gang i Selskab med Mad. Wexschall, Jfr. Pätges og Chr. Foersom, sidste Gang optraadte han sammen med Phister under stor Begejstring tillige i Drammen.

Næste Gang, N. gik paa Kunstrejse til Udlandet, var han ikke længere knyttet til det kongl. Theater. Da Heiberg 1849 overtog Direktionen af Theatret, fandt han det uheldigt, at udøvende Kunstnere tillige fungerede som Embedsmænd, og N. maatte derfor 1. Avg. 1849 opgive sin Virksomhed som Sceneinstruktør, uden at dette dog gjorde noget Skaar i hans Indtægter eller Titulatur. Alligevel forøgede dette og andre Forhold den Misstemning, som N. havde nærret mod Heiberg, siden denne i «En Sjæl efter Døden» — efter den almindelige Mening — havde i Skuespillerens Figur hudflettet ham; og da N. kort efter fik flere voldsomme Anfald af en Sygdom, der allerede i nogle Aar havde voldet ham Smerte, indsendte han i 1850 sin Afskedsbegjæring, men bevægedes til at tage denne tilbage, og i Sommerens Løb søgte N. ved en Baderejse, hvortil han havde modtaget Understøttelse, at styrke sig til den kommende Sæson. De følgende Aar bragte imidlertid hyppige Sygdomsanfald, og disse indvirkede ikke alene svækkende paa hans legemlige Kræfter, men ogsaa deprimerende paa hans Sindsstemning; han kunde til Tider se sort paa sine Fremtidsudsigter, og hans Bekymringer vare ikke helt uden Grund, da hans mindre hyppige Optræden maatte virke forringende paa hans Pension. N. fornyede derfor baade i 1852 og i 1853 sin Afskedsbegjæring; der førtes nu ang. Forhandlinger for at finde en Form, hvorunder Theatret kunde beholde N. og denne intet Indtægtstab lide, men de endte uden Resultat, og 6. Okt. 1854 bevilgedes hans Afskedsbegjæring paa den lidt besynderlige Betingelse, at han ikke optraadte «offentlig som Skuespiller ved noget andet Theater her i Staden under For- tabelse af sin Ret til Pension». 1855 fik N. Titel af Professor, og der tilstodes ham en Afskedsbenefice, denne fandt Sted 1. Juni 1855, ved en smaalig Chikane fra Heibergs Side ikke paa det kongl. Theater, men i det langt mindre Hoftheater. I Maj og Juni 1856 lod N. sig høre som Deklamator paa Theatrene i Stockholm, hvor ogsaa Kong Oscar modtog ham ved en Soiré. Da N. vendte hjem fra denne Rejse, paa hvilken han ogsaa besøgte Upsala og Christiania, var Heiberg afgaaet som Theaterdirektør, og den nye Direktion (Dorph—Christensen) engagerede N. til mod et aftenligt Vederlag

at optræde et vist Antal Gange i Sæsonen; fra den følgende Sæson knyttedes N. fastere til Theatret (ved et bestemt aarligt Hononar), medens han stadig oppebar sin Pension ubeskaaren. Atter i Juni 1857 og i Maj—Juni 1858 gav N. Gjæsteroller i Stockholm, og det sidste Aar udstrakte han sin Rejse til Finland, hvor han i nogle Byer optraadte som Deklamator, især af Runebergske Digte.

Skjønt det kunde se ud, som om N. endnu besad sin fulde legemlige Kraft, og han virkelig ogsaa til Tider kunde byde sig selv det utrolige af Anstrængelser, var hans Helbred alt andet end paalideligt: hans gamle Sygdom meldte sig jævnlig, og det blev ogsaa den, der gjorde Ende paa hans Liv. I Slutningen af Febr. 1860 fik N. et stærkt Anfald af den — 24. Febr. optraadte han sidste Gang som Marquis de Rouillé i «Kamp og Sejer» —, og 13. Marts døde han^x paa sin Villa i Frederiksberg Allé, hvor han havde boet siden 1839, og hvor han jævnlig havde været den elskværdige og muntre Vært for en kunstnerisk interesseret Kreds.

^x N. døde inde
Kbhvn.

N. skabte paa den danske Skueplads den Oehlenschlägerske elskende Helt. Hans 2 Forgængere i dette Rollefag, Pet. Foersom (V, 220) og G. Jul. Liebe (X, 272), havde ikke truffet Tonen og Rytmen, dertil var den første for blød og drømmende, den anden for kold og afmaalt, men N., der var voxet op med den Oehlenschlägerske Poesi, følte sig i jævnaldrende Blodslægtskab med disse Ynglinger i Panser og Plade, disse Elskere med Sværd ved Lænd. Med sin skønne Tale indblæste han deres Ord, hvad enten de svulmede og steg til Vredens Tinder, eller de dæmpedes og dalede til Elskovens Hvissen, Livsens Aande, og samtidig legemliggjorde hans muskelstærke, livsfrode Udseende den nordiske Heltetype. Medens den Skuespillerinde, Mad. Wexschall, senere N.s Hustru, der samtidig spillede Elskerinderne, dannede disse efter et Idealbillede, formede N. sine Skikkelser i sit eget ungdomsfriske Billede; han omsatte let sin Kunstbegejstring til Heltens Extase og Elskerens Henrykkelse, sin Bevægelighed til Frejdighed, sin Haardførhed til Djærvhed, sin Udholdenhed til Trofasthed osv., kort sagt han udstyrede sine Figurer med alle den unge Artilleriofficers aandelige og legemlige Egenskaber i omsat eller, om man vil, idealiseret Skikkelse; derfor fik hans Helte og Elskere et saa personligt og vederhæftigt Præg. N. hørte i tragiske Roller til de Skuespillere, der spille mere paa lykkelige Naturgaver end paa indtrængende Studium, mere paa egen Person end paa Karakterisering; derfor slog han ikke til i de store tragiske Karakterroller, f. Ex. Macbeth,

Kong Lear, Hakon Jarl og Palnatoke, som han overtog efter Ryges Bortgang, da han hverken i Fremtræden eller i Stemme ejede dennes imponerende Majestæt og gigantiske Lidenskab. N.s Stemmes Klang, siger Bournonville, «forholdt sig til Ryges som det fuldige, men bløde Valdhorn til Kamplurens skarpe, gennemtrængende Toner».

Medens saaledes N.s Frembringelser i det ældre Rollefag inden for Tragedien langt fra holdt Maal med hans unge Roller, var det omvendte Tilfældet inden for Lystspillet Omraade. I sin Ungdom kunde han vel fremstille kjække, aabne Ynglinger med Hjærtet paa Tungen, men skulde Elskeren skjule sine Følelser bag Selskabstone eller blot iklæde dem en anstandsfuld Form, var han ikke Opgaven voxen; i sin modnere Alder traf han derimod med mundret Naturlighed Tonen og Tempoet i de franske Konversationsstykker af den Scribeske Skole, der i de Aar udgjorde saa væsentlig en Del af det kongl. Theaters Repertoire. Maaske kunde man finde Forklaring til denne Overgang i den Udvikling, N. selv var undergaaet i selskabelig Henseende: i sin Ungdom levede han et temmelig ensomt og tilbagetrukkent Liv, havde ikke ret mange Bekjendte, færre Venner, medens han, eftersom hans Kunstneranseelse voxede, droges ind i Hovedstadens selskabelige Verden, hvor han snart blev en velset Gjest, ligesom han i sin Tur var en gjæstfri Vært, og han, der i sin Ungdom havde fundet Tilfredsstillelse i stille Musiktimer, blev nu en yndet Selskabstaler. Saaledes bleve Frembringelserne fra N.s modnere Alder paa en Maade atter formede i hans eget Billede, men det lykkedes ham dog i de bedste af disse, f. Ex. Raymond i «Badet i Dieppe», Lord Bolingbroke i «Et Glas Vand» og fremfor alle Marquis de la Seiglière i «Slottet i Poitou», at hæve sig til en ironisk Betragtning af disse Figurers Selvgodhed og Børnerthed, uden at han paa nogen Maade skærpede sin letkomiske Karakteristik til besk Satire eller drev den ud i Karikatur, tvært imod ejede disse Figurer midt i deres legemlige Nyden-Tilværelsen og deres aandelige Uforstaaenhed et elskværdigt Skjær af Godmodighed og Velvilje.

N.s Repertoire omfattede i Aarcnes Løb endnu mange andre Felter; han sang saaledes i sin Ungdom med Smag et stort (Bas-) Repertoire i Syngestykker, og i sin Manddom gav han, f. Ex. som Ole Kaninstok i «Capriciosa» og Palle Blok i «Pak», virkningsfulde Sømandstyper.

N. havde mange Interesser og adskillige Smaatalenter; han

oversatte en Del Skuespil til det kongl. Theater, og han besad et lille, men ægte Kompositionstalent. — Han var 2 Gange gift: 1. med ovfr. nævnte Caroline L. A. N. og 2. med ovfr. nævnte Anna D. H. N.

Overskou, Den danske Skueplads IV—VII. Hansen, Den danske Skueplads II—III. Erslew, Forf. Lex. Berlingske Tid. 1861, Nr. 194 ff. Illustr. Tid. 1859—60, Nr. 25. [Dansk Pantheon XII. Bournonville, Mit Theaterliv II, 481 ff. *Arthur Aumont.*

Nielsen, Nicolaus Johann Ernst, 1806—83, Superintendent, blev født i Rensborg 19. April 1806. Hans Fader, der var Kjøbmand, tilhørte den herrnhutiske Retning, og fra den Side modtog N. sine tidligste religiøse Indtryk. Efter at have nydt Skoleundervisning i Rensborg kom han 1826 til Kiel som Student, og senere fortsatte han Studierne i Berlin. Da han 1830 havde underkastet sig den theologiske Embedsprøve, kom han i Huset hos Præsten Claus Harms i Kiel, som Lærer for dennes yngste Søn. 1832 blev han Præst i Sarau, 1840 i Friederichsberg (Slesvig) og tillige Provst for Hütten Provsti og 2. gejstligt Medlem af den slesvig-holstenske Regering paa Gottorp, 1847 Overkonsistorialraad. Da Oprøret udbrød 1848, og C. F. Callisen trak sig tilbage (III, 342), blev N. valgt til Generalsuperintendent for den tysktalende Del af Slesvig, og 1849 sendte Universitetet i Kiel ham den theologiske Æresdoktorgrad. N. var Slesvig-Holstener med Liv og Sjæl, og han satte hele sin Anseelse ind paa at fjerne de Betænkeligheder, mange alvorlige tyske Kristne (t. Ex. det Parti, der samlede sig om Professor Hengstenbergs «Evang. Kirchenzeitung») havde over for de slesvig-holstenske Præsters Brud paa Troskabseden til den danske Konge. 1849 udgav han til Værn for sine Meningsfæller i Gejstligheden «Materialien zu einer Appellation für Schleswig-Holstein u. dessen Geistlichkeit», som kaldte L. N. v. Scheele frem med et «Vidnesbyrd» (paa Tysk og Dansk, 1850) og bragte N.s Frænde, daværende Professor H. L. Martensen, til at skrive et «Sendebrev» om Embedseden og den slesvig-holstenske Gejstlighed. 8. April 1850 blev N. af den danske Regering afsat som Generalsuperintendent, hvorpaa han tog til Kiel, og i denne Bys Klosterkirke holdt han nogle «Bedetimer» («Betstunden, Vorträge in Bezug auf die schleswig-holsteinische Landessache», Kiel 1851), der aflagde nye Vidnesbyrd om hans slesvig-holstenske Sindelag. Derpaa blev han Superintendent og Hovedpræst i Eutin, men i denne Stilling følte han sig i høj Grad trykket, fordi han paa alle Sider var omgivet af dansk

Territorium og udsat for at blive fængslet, hvis han gik uden for Storhertugen af Oldenborgs Grænser; han var nemlig udelukket fra Amnestien af 10. Maj 1851. Derfor fulgte han med Glæde (1853) en Kaldelse som Superintendent og Overhofpræst i Oldenburg, og i denne Stilling virkede han, indtil Alderen (1878) nødte ham til at tage sin Afsked. Han døde 26. Jan. 1883. Han var i mange Aar et virksomt Medlem af Gustav-Adolf-Foreningen, og han interesserede sig levende for en Forøgelse af den liturgiske Del af Gudstjenesten. Medens han var i Eutin, udgav han i flere Aar, sammen med Pastor Müller, et «Sonntagsblatt».

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Zeitschr. der Gesellsch. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. XIX, 76 f. K. Jansen, Die Haltung der schlesw.-holst. Geistlichkeit in der schlesw.-holst. Erhebung (Kiel 1891). H. H. Studt, Prof. M. Baumgarten (Kiel 1891) I, 61 f. *Fr. Nielsen.*

Nielsen, Niels, 1636—1708, Godsejer, er født 16. Juni 1636 «paa» Lundø i Fjends Herred, hvor hans Forældre vare Bønderfolk. Han kom tidlig i Tjeneste hos forskellige Adelsmænd i Vestjylland. 1656 var han Skriver eller lignende paa Riberhus, 1667 Foged paa Kjærgaard, senere Forpagter paa Øllufgaard, og 1671 blev han tillige Provstiskriver. 1674 blev han Forpagter af Endrupholm, der tilhørte den stærkt forgjældede Vibeke Rosenkrantz. N. N. var en virksom og pengebegjærlig Mand, der i sine forskellige Stillinger samlede sig Formue, og da han forstod at benytte sig af Forholdene paa en Tid, hvor det gik stærkt tilbage for de adelige, samlede han sig snart betydeligt Jordegods. 1679 købte han Hennegaard, 1684 Hesselmed (i Forening med Anders Nielsen til Søvig) og 1686 Endrupholm, som Vibeke Rosenkrantz maatte sælge for Gjæld. N. N. samlede det adsplittede Gods til sine Gaarde og fik dem kompletterede, til Dels gennem talrige Processer, der vise ham som en stridbar Natur, der ikke var bange for at begaa Overgreb. Han døde under et Besøg i Odense 4. Sept. 1708. I 1671 havde han ægtet Anna Stephansdatter, Datter af Borgmester Stephan Nielsen i Varde; hun døde paa Endrupholm 1717. Deres Børn antog efter Fødegården Navnet Endorf; en af dem, Stephan Nielsen, der senere ejede Endrupholm, blev adlet med Navnet Ehrenfeld.

O. Nielsen, Skadst Herred. Danske Saml. I. *Chr. Villads Christensen.*

Nielsen, Niels, 1700—86, Handelsmand, Søn af Skipper Niels Rasmussen (f. 1649(?)) † 1706) og dennes 2. Hustru, Else Anders-

datter, var født i Christiania og tog sammesteds Borgerskab som Kjøbmand. Han boede i Forstaden Vaterland og var en af dennes og hele Christianias rigere Mænd. Som saadan stod han oftere i Udlæg for Bykassen, navnlig i 1743, da han havde istandsat Byens Vandværk, et for den Tid ikke ringe Foretagende. Ved sit andet Giftermaal kom han i Besiddelse af den gamle Sædegaard Kambo ved Moss og blev, paa Ansøgning, for at erholde en Rang, der kunde tilstede Skattelettelse, 1750 udnævnt til Agent. Endnu 1772 ses han at have været en af de større næringsdrivende og deltog da i Arbejdet for Oprettelsen af en norsk Bank. Senere gik hans Formue stadig tilbage, og han var ved sin Død 1786 i smaa Kaar. N. var 2 Gange gift: 1. (20. Nov. 1727) med Magdalene Hedevis Andersdatter (f. 1707 † 1747), 2. (10. Juli 1748) med Elisabeth f. Friis († 1784), Enke efter Kancelliassessor Christensen og Datter af Foged Mogens F. i Stjør- og Værdalen.

A. Collett, Gamle Christianiabilleder.

Yngvar Nielsen.

Nielsen, Niels, f. 1865, Mathematiker. N., Søn af Landpost Peder N., er født 2. Dec. 1865 i Ørslev, Vestfyn, kom efter sin Konfirmation i Giersings Realskole i Odense, afgik der fra 1883, tog 1884 polyteknisk Adgangsexamen, blev 1885 ved en Tillægsexamen Student, underkastede sig 1891 Magisterkonferens i Mathematik med Bifag og erhvervede 1895 den filosofiske Doktorgrad. Saa vel i sin Doktorafhandling som i paafølgende Arbejder, der ere optagne i Videnskabernes Selskabs Oversigter og Skrifter, har han fortrinsvis beskæftiget sig med Anvendelse af bestemte Integraler til Undersøgelse af derved definerede Funktioner og af uendelige Rækker. — 1888 ægtede han Ebba Benzon-Hansen, Datter af hans fordums Lærer i Almueskolen i hans Hjemstavn. Han har nu det Smithske Stipendium, men har i øvrigt levet af Undervisning.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1895.

H. G. Zeuthen.

Nielsen, Niels Christian, 1773—1842, Overbirkedommer, var Søn af en Hattemager Christian N. og blev født i Hjørring 11. Marts 1773. Han kom ung til Norge som Kontorbetjent, men blev senere (1795) Examinatus juris og 1797 Prokurator ved de nyoprettede Overretter søndenfjælds. Fra 1804 (eller 1805) var hans Virksomhed knyttet til Jarlsberg Grevskab, hvor han da blev konstit. og senere virkelig Overbirkedommer samt Overinspektør. Da denne sidste Stilling som en Følge af Adelsloven af 1821 maatte bortfalde, havde han

haabet at blive Amtmand i det nye Grevskabernes Amt. Men dette Haab skuffedes. Han vedblev som Overbirkedommer og boede til sin Død, 18. Jan. 1842, paa Gaarden Berg ved Jarlsberg. N. var Medlem af en Række Storting, 1815—16, 1818, 1827, 1828 og 1830, hvorhos han 1821 var valgt, men da frasagde sig Valget. Han var en for sin Dygtighed og Hæderlighed vel anset Mand. Gift 28. Dec. 1798 med Johanne Petronelle Winge Plathe (f. 16. Maj 1775 † 12. Marts 1847), Datter af Overinspektør Hans P. og dennes anden Hustru, Karen Petronelle f. Thurmann.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

Yngvar Nielsen.

Nielsen, Niels Peter Grønvald, f. 1857, Forfatter. Han er født 23. Dec. 1857 paa Krumstrup Mølle, i Nærheden af Ryslinge paa Fyn, som Søn af daværende Forpagter Niels Petersen og Christiane Nielsdatter f. Faber. 1862 købte Faderen Egebjerg Mølle ved Svendborg. N. har navnlig faaet sin Uddannelse gennem Højskolen — først paa Vejstrup Højskole ved Svendborg, siden paa Askov — og gennem Rejser; 3 Gange har han saaledes opholdt sig længere Tid i England, har besøgt svenske og norske Folkehøjskoler og gjort kortere Besøg i Tyskland og Frankrig. 1886 overtog han Ledelsen af Vestbirk Højskole ved Horsens. 1883 udgav han Fortællingen «Fra en fynsk Landsby» (2. Opl. 1896) og 1885 «De udviklede». Hvert Foraar og Efteraar plejer han at rejse rundt i Landet for at holde Foredrag af religiøs, historisk eller litterært Indhold i Forsamlingshusene, og af disse Foredrag foreligge flere trykte: «Foredrag og Festtaler» (1891), «Foredrag, 2. Række» (1895. Begge Bind samlede under Titelen: «Foredrag», 2. Opl.).

Sophus Bauditz.

Nielsen, Oda Laurenze Helmine, f. 1852, Skuespillerinde. Fru N., hvis Forældre vare Skibsreder Jens Larssen (f. 14. Marts 1820, † 22. Dec. 1885 som dansk Vicekonsul i Malmø) og Caresia f. Møller (f. 21. Marts 1822 † 24. Juli 1874), fødtes 7. Avg. 1852 i Libaus Havn om Bord paa Briggen «Molodez». Ikke 18 Aar gammel debuterede hun anonymt — hendes Navn anførtes ikke paa Plakaten — 11. Maj 1870 paa Kasino som Thora i «Et enfoldigt Pige-barn» og aabenbarede saa utvivlsomme Evner, at Direktør Andersen (I, 253) knyttede hende til sit Personale for den følgende Sæson. Efter at hun i denne havde udført adskillige Hovedroller saa vel i Skuespillet som i Operetten, afbrødes hendes

sceniske Virksomhed for en Stund, da hun 24. Juni 1871 ægtede Jens Petersen (f. 13. Jan. 1843, † 23. Jan. 1880 som Chef for det store nordiske Telegrafselskabs Kontor i Paris) og snart efter fulgte med ham, først til Finland og senere til Frankrig. Under sit aarelange Ophold i Paris havde hun Lejlighed til paa nært Hold at studere fransk Skuespilkunst, og at hun ikke havde ladet denne Lejlighed unyttet, viste sig, da hun i Jan. 1881 som Fru Petersen gjenoptraadte paa Kasino: der var et fransk Tilsnit over hele hendes Optræden og navnlig over hendes Udførelse af Roller som Dora og Froufrou. Kammerherre Fallesen engagerede hende til det kongl. Theater, hvor hendes første Optræden fandt Sted 8. Sept. 1881 som Anna i «Syvsoverdag», men utilfreds med de Opgaver, der bødtes hende, vendte hun efter 2 Aars Forløb tilbage til Kasino, hvorfra hun, der 31. Maj 1884 ægtede ovfr. nævnte Martinus N., fulgte Direktør Andersen til Dagmartheatret; efter 2 Sæsoners Virksomhed her blev hun atter fra 1886—87 knyttet til det kongl. Theater, hvor hun, fra 1. April 1891 som kongl. Skuespillerinde, siden har virket.

Blandt Fru N.s brogede Mangfoldighed af Roller træde særlig 2 Klasser frem: Overgangsaarenes Pigebarndom og den modne Kvinde; af disse er den første udpræget dansk, selv Fru N.s Frk. Nitouche, der hører til denne Kategori, var trods sin pikante parisiske Fernis saare dansk i sine Pudserier, medens den anden har et mere internationalt Sving. Paa en Maade ere alle Fru N.s Pigebarndom formede over hendes Debutrolle, men de ere dog i Aarenes Løb undergaaede en kjendelig Forandring: Frk. O. Larssens «enfoldige Pigebarndom» indtog ikke mindst ved den spirende Kvindelighed, der anedes bag det halvvoxne eller halvt udviklede Ydre, Fru O. N.s tilsvarende Figurer, f. Ex. Christine i «Et Æventyr i Rosenborg Have», virke derimod netop ved en virtuosmæssig Eftergjørelse af Tøsealderens ydre Kjendetegn. Medens Fru N.s Spil paa dette Felt saaledes nu kan antage en Formens Kølighed, har hendes Fremstilling af den modne Kvinde vundet i Karakter og Varme uden derfor at tilsætte den energiske Bravour og nervøse Sætten-i, som hun bragte med fra Paris; Fru N. evner paa dette Omraade mange Variationer: hun kan i «Damernes Ven» med kvindeligt Skjælmeri fremsætte Frk. Hackendorffs Frieri, og hun kan i «Francillon» med rolig Anstand forkynde Baronesse Smiths stille Husmoderglæde, hun kan variere den forelskede Kvindes hede Længsel fra kjælen Sanselighed (Scheïtan-Emisresin i «Ved Bosporus») til vild Be-

gjæren (Rita i «Lille Eyolf»), og hun kan med elegant Komik travestere denne Følelse (Leonore i «Kilderejsen»). Fru N. har for øvrigt paa det kongl. Theater spillet i Tragedien som i Lystspillet, i det moderne Skuespil som i den gammeldags Vaudeville, ja selv Operapartier have hendes friske Sangstemme og ægte musikalske Foredrag magtet. — Fru N. er 3 Gange — i 1884, 86 og 87 — optraadt som Gæst ved Bergens nationale Scene.

P. Hansen, Den danske Skueplads III. Ugeskr. f. Theater og Musik 3. og 10. Febr. 1881. Illustr. Tid. XXVII, 373 f. Af Dagens Krønike I, 509 ff. Nutiden V, 151.

Arthur Aumont.

Nielsen, Ole, 1805—76, Bonde og Politiker, født 14. Sept. 1805 i Gjentofte, Søn af Gaardejer og Sognefoged Niels Nielsen (f. 1775 † 1852) og Karen Jensdatter (f. 1782 † 1861). Han tilgiftede sig 1827 Havsgaard i samme Sogn, var en udmærket Landmand og vandt ved sin Begavelse og Dannelse megen Indflydelse i sin Kreds; var 1842—47 og paa ny 1859—64 Medlem af Sogneforstanderskabet og 1848—54 af Københavns Amdsraad. Da Bondevenneselskabet stiftedes 1846, sluttede han sig strax dertil og blev Distriktskommissær; var 1848—54 Medlem af dets Bestyrelse. 1847 valgtes han til Suppleant i Roskilde Stænder og gav Møde i deres sidste Samling 1848; han søgte forgjæves Valg til den grundlovgivende Rigsforsamling, men var uafbrudt Medlem af Landstinget 1850—66. Han indtog vel ingen fremragende Stilling, men var dog Medlem af flere vigtige Udvalg; hørte stadig til venstre Side, stemte 1855 imod Fællesforfatningen og gav i Udvalget om Lønningsforbedring 1855—56 den første Antydning til Lønning efter Sædomsskrivning. 1850 var han Medindbyder til Kreditforeningen for Grundejere. Døde 9. Nov. 1876. — Han ægtede 5. Okt. 1827 Magdalene Nielsdatter (f. 1797 † 13. Maj 1876), Enke efter Gaardejer Jens Rasmussen til Havsgaard og Datter af Gaardejer Niels Nielsen til Onsgaard.

Barfod, Rigsdagskal.

Emil Elberling.

Nielsen, Oluf August, 1838—96, Historiker. O. N. fødtes 24. April 1838 paa Endrupholm, Skadst Herred, som hans Fader, A. K. N. N., den Gang ejede. Efter at være bleven Student 1857 kastede han sig med stor Iver over nordisk Oldhistorie, sproglige saa vel som litteratur- og personalhistoriske Undersøgelser, især med Vestjylland for Øje; naar Foraaret kom, fortsatte han disse i sit

Fædrenehjem eller foretog antikvariske Rejser i Omegnen. Imidlertid fik disse frie Studier snart et mere almenvidenskabeligt Udgangspunkt, hvad ogsaa Faderens økonomiske Tilbagegang nødte ham til, og han underkastede sig 1863 Magisterkonferens i de nordiske Sprog. S. A. blev N. Assistent i Kongerigets Arkiv, og det overdroges ham af Generalstaben at udføre Arbejder til Brug ved Retskrivningen af Navne paa Stabens nye Kort. Da han snart efter antoges som Medarbejder ved Udgivelsen af Registret til Langebeks «*Scriptores rerum Danicarum*», førtes han ind paa Studiet af Middelalderen og den indre Historie, som især skulde beskæftige ham. 1867 forsvarede han for den filosofiske Doktorgrad Skriftet «*Bidrag til Oplysning om Sysselinddelingen i Danmark*». Fra 1. Jan. 1869 udnævntes han til Arkivar ved Københavns Raadstuearkiv; fra 1885 var han tillige Overbibliothekar for Kommunens Folkebogsamlinger. Efter en kort Sygdom døde han 5. Jan. 1896. Af Samfundet for dansk-norsk Genealogi og Personalhistorie var han Bestyrelsesmedlem fra dets Stiftelse 1879 til sin Død.

Om end N. saaledes blev bortkaldt forholdsvis tidlig, og medens han endnu stod i fuld Kraft, har hans Virksomhed som Udgiver og Forfatter været i høj Grad omfattende og fortjenstfuld. Hans Arbejder dele sig i følgende Grupper. N.s første Skrifter vare topografiske og vedrørte Vestjylland, og han fortsatte denne Virksomhed med enkelte Afbrydelser gennem hele sit Liv. Hans Samlinger og Studier udkom som særlige Skrifter eller som Afhandlinger i det af ham i Forening med Chr. Bruun og A. Petersen stiftede Tidsskrift «*Danske Samlinger*», i «*Samlinger til jysk Historie og Topografi*» og andre Tidsskrifter, saaledes: «*Herregaarden Plovstrup*» (1860), «*Historiske Efterretninger*» om Skadst Herred (1862), Vester Horne Herred (1866), Slavs Herred (1868), Malt Herred (1870), Gjording Herred (1872), Skodborg og Vandfuld Herreder (1894), Hjerm og Ginding Herreder (1895) samt «*Harsyssels Diplomatarium*» (1893). I de samme Tidsskrifter findes i øvrigt mange andre topografiske Æmner behandlede af ham; han var ogsaa Medarbejder ved 2. Udgave af J. P. Traps «*Kongeriget Danmark*».

Nærmest til disse Arbejder slutte sig hans Udgaver af flere af vore vigtigste Brevsamlinger fra Middelalderen, saaledes «*Oldemoder (Avia Ripensis)*» (1869), «*Dueholms Diplomatarium*» (1872), «*Codex Esromensis*» (1880—81); de 2 første af disse udgav han for det kongl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog — i

dette Selskab optoges han til Medlem 1871 —, den tredje for Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie, som han havde været med at stifte. For disse Udgaver saa vel som for hans Udgave af «Kong Valdemars Jordebog» (1873) ere i det hele gode Principper lagte til Grund ved Udgivelsen; de ledsages af mange værdifulde Oplysninger.

Ved at overtage Embedet som Kjøbenhavns Kaadstuearkivar kaldtes N. ind paa et nyt Omraade. Han fik af Kommunalbestyrelsen det Hverv at udgive et «Kjøbenhavns Diplomatarium» indtil 1728, hvilket udkom i 8 Bind med 2 Registerbind (1872—87), og samtidig skrev han sin store, righoldige «Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse» indtil 1730 i 6 Bind (1877—92), hvor mange Punkter af Landets almindelige Historie behandles og vigtige Bidrag gives til Personal- og Kulturhistorien. Hertil slutte sig den fortjenstfulde illustrerede Bog «Kjøbenhavn paa Holbergs Tid» (1884), «Efterretninger om Abel Cathrines Stiftelse» (1875), «Vor Frelsers Kirke i Kjøbenhavn» (i Forening med P. Købke, 1896).

Det siger sig selv, at denne litterære Produktion var for stor til, at den overalt kunde være bygget paa en omhyggelig Indsamling og nøjagtig Textbehandling. Især ved yngre Aktstykker kunde N. lade det mangle paa Korrekthed; man savnede ogsaa ofte i hans Kritik logisk Sikkerhed, og i formel Henseende fremtraadte hans Arbejder nærmest som Samlinger. Imidlertid havde han ledet og fundet med overordentlig Flid, tit paa Steder, som vare lidet kjendte, og man maatte være ham taknemmelig for, at han jævnlig tog fat paa at tilvejebringe Oplysninger om Forhold, der hidtil vare svagt belyste. N. havde end videre under sine Studier en ypperlig Vejledning i sin uforstyrrelige sunde Sans, der ofte gav ham Overlegenhed over for Opfattelser, der viste langt større Skarpsindighed eller en mere skoleret Uddannelse, end han besad. Dertil kom hans vaagne Iagttagelsesevne og opladte Blik for Virkelighedsforhold, hans store Begejstring for sin Gjerning og hans levende Kjærlighed til Land og Folk. Hvor meget end N. følte sig knyttet til Almuen og beskæftigede sig med dens Liv, var ogsaa paa dette Punkt enhver Overdrivelse ham imod; med stor Vægt tilbageviste han i Tidsskriftet «Dania» ufornuftige Theorier om formentlige Folkesagn og saakaldte stedlige Traditioner, der i Virkeligheden kun stammede fra Læsning og halvklog Gætning.

Som alt er sagt, havde N. i sin Ungdom drevet sproglige Studier, og skjønt han ofte i sine Arbejder kom ind paa sproglige

Spørgsmaal, satte han sig først i en senere Del af sit Liv til Opgave at give Bidrag til Sproghistorien. Han havde 1879 været Medstifter af «Universitetsjubilæets danske Samfund» og udgav for dette «Gamle jyske Tingsvidner» (1882) til Belysning af Sproget i Ribe Stift, førend det fælles Skriftsprog havde uddannet sig og haft Indflydelse gennem den trykte Litteratur. I dette Samfunds «Blandinger» gav han en Række fortræffelige Undersøgelser over danske Stednavne, paa hvilket Omraade han i lang Tid var den eneste, der drev indgaaende Studier, støttede paa omfattende Samlinger og ledede efter sunde Principper. Ved hans for samme Samfund udgivne Skrift «Olddanske Personnavne» (1883) findes der Mangler i sproghistorisk Henseende; men han har ogsaa her paavist nye Veje til Kundskab om gamle Personnavne og givet mange rigtige Tolkninger, hvorfor Bogen idelig bliver raadspurgt.

N. var en aaben, bramfri og uegennyttig Natur, der helst levede i Stilhed. Han var gift 1. med Sofie f. Brünnich (gift 1865 † 1878), Datter af Toldassistent i Kjøbenhavn C. G. B.; 2. med Mathilde Margrethe Agathe f. Grüner (gift 1879), Datter af Justitsraad, Borgmester i Husum H. H. G.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1867. Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. I, 103 ff.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Nielsen, Oluf Danholm, 1855—94, Forfatter, er født 25. Jan. 1855 i Sengeløse som Søn af Landsbyhaandværker Peder N. og Antoinette Dorthea f. Bistrup. Faderen, en vel begavet og oplyst Mand, stammer fra Sverige. D. N. arbejdede efter sin Konfirmation i nogle Aar under Postvæsenet, men opgav sin Virksomhed her og blev Medarbejder ved et Par Hovedstadsblade. 1891 udgav han sin første Samling Fortællinger under Navnet «Trafik», og de gjorde med rette ikke ringe Lykke ved deres Friskhed og ved det nye Milieu, i hvilket de spillede. 1892 udgav han «Rødegaardsdrengen». 4. Avg. 1894 døde han i Kjøbenhavn. 1887 havde han ægtet Georgine Sørensen, der overlever ham. Efter hans Død udkom et Bind efterladte Fortællinger: «I Madam Svendsens Kahyt» (1896).

Sophus Bauditz.

Nielsen, Peder, † 1483, s. Lodehat (X, 358).

Nielsen, Peter, 1779—1847, slesvigsk Stænderdeputeret, var født 1. Sept. 1779 i Sønder Sejerslev, Emmerlev Sogn. Hans Fader, Niels Pedersen, var Sømand, og Moderen, Kirsten Christiansdatter,

døde tidlig, hvorfor Sønnen 1791 kom til sin Morbroder Kjøbmand Andreas Christiansen i Flensborg (III, 560) og sejlede i 20 Aar med dennes Skibe til Vestindien, de sidste 10 Aar som Fører af et Fregatskib. 1811 købte han en Ejendom i Flensborg og oprettede her et Sukkerraffinaderi, som ved hans Energi og Dygtighed hurtig gjorde ham til en velstaaende Mand. 1832 valgtes han til Raadmand og 1838 til Stænderdeputeret. Kun i Samlingen 1838 var han en enkelt Gang Medlem af et Udvalg om Skibsfartsvæsen, men senere blev han, der var udpræget dansksindet og kongetro, holdt ude fra alle Udvalg. Han deltog dog ofte i Forhandlingerne, stod 1842 afgjort paa Peter Hiort Lorenzens Side og udeblev ligesom denne fra Samlingen 1844 paa Grund af Kongens for de danske Deputerede ydmygende Afgjørelse i Sprogsagen. 1846 mødte han atter i Stænderne og udtalte sig hyppig med Fynd og Klem imod Slesvig-Holstenernes statsopløsende Forslag. Paa et Besøg hos P. H. Lorenzens Enke døde han 26. April 1847 i Haderslev. Han havde 19. Marts 1812 ægtet Marina Angel (f. 27. Sept. 1790 † 17. Okt. 1834), Datter af Kjøbmand Hans Petersen A. i Tønder.

Ottosen, Peter Hiort Lorenzen S. 60.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Nielsen, Peter, 1829—97, landøkonomisk Forsøgsleder, var Søn af Husmand Morten N. og Anne Marie f. Thusen. Han var født 28. Juli 1829 i Vonsbæk Sogn, Haderslev Amt, bestyrede fra 1848—52 et mindre Landbrug ved Haderslev, var derefter 2½ Aar inde som Soldat, kom 1855 paa en Forberedelsesskole til Jelling Seminarium og dimitteredes 1857 fra Seminariet. I 2 Aar var han saa Lærer paa Flakkebjærg, hvorfra han kaldtes til Lærer i Ørslev, et Embede, han beklædte til 30. Juli 1886. Han ægtede 9. April 1860 Frederikke Marie Louise Rønne, Datter af Sognepræst Christian Frederik R., og døde 30. Sept. 1897.

Som Lærer i Ørslev studerede N. ivrig Planternes Liv, og snart vakte hans Foredrag og Artikler om forskellige Plantesygdomme, navnlig Rust og Brand, fortjent Opmærksomhed. Senere Afhandlinger om Ukrudtsplanter, om Græsarternes og Kløverens Udvikling og Ydeevne osv. viste, at han var skikket til en banebrydende Gjerning paa Plantekulturens Omraade. Paa Foranledning af daværende Præsident i Landhusholdningsselskabet Etatsraad Tesdorpf opnaaede N. 1877 Tilladelse til at holde Hjælpe-lærer, og Selskabet bevilgede ham hertil 600 Kr. aarlig, mod at

han til Gjengjæld forpligtede sig til at ofre den størst mulige Tid paa det botaniske Studium. Paa Ørslev Skolelod begyndte han nu en Række Kulturforsøg med Foderplanter samt paa en Del større Gaarde en analytisk Undersøgelse af Græsmarkernes Plantedække. I 1882 blev han ansat som Landhusholdningsselskabets Konsulent i Plantekultur, og da der efter Selskabets Indstilling paa Finansloven for 1884—85 blev bevilget de nødvendige Midler til Kulturforsøg, bestemte han sig til helt at opgive Lærervirksomheden og anvende alle sine Kræfter i Landbrugets Tjeneste. I 1886 begyndte under N.s Ledelse Forsøgsstationen for Plantekultur i Tystofte sin Virksomhed, senere blev der, ligeledes for Statens Regning, oprettet Filialstationer ved Lyngby og Askov (1893) og Vester Hassing i Vendsyssel (1894). De 4 Stationer havde 1896 en Bevilling paa Finansloven paa 43000 Kr.

Sammen med N. J. Fjord (V, 186) maa N. nævnes som Grundlægger af den landøkonomiske Forsøgsvirksomhed i Danmark, der har et noget andet Præg end andre Landes. Den er fortrinsvis praktisk anlagt, den har søgt at tage praktiske og aktuelle Spørgsmaal frem til forsøgsmæssig Undersøgelse, paa et videnskabeligt Grundlag har den arbejdet i nøje Forstaaelse med det praktiske Landbrug, og som Fjord har N. forstaaet at løse Opgaverne og fremlægge Resultaterne paa en saadan Maade, at Arbejdet har vundet Landmændenes Tillid. Hans Forsøgsarbejder, der have omfattet Jordens Bearbejdning, Sædskiftet, Gødningsmidlerne, Planteavl en o. lign., have haft en betydelig vejledende og nyttebringende Indflydelse paa Landbruget.

Botan. Tidsskr. XII. Jelling Seminarium 1841—91 S. 33 f. Schrøder, Danmarks Hjælpkilder og Næringsveje I, 212 f. Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danm. Skjelskør Avis 1894, Nr. 169. Ugeskr. f. Landmænd 1897, Nr. 42. Vort Landbrug 1897, Nr. 42. Landmandsbladet 1897, Nr. 41. *H. Hertel.*

Nielsen, Peder, f. 1834, Hededyrker. P. N. er født 28. Jan. 1834 i Oxlund, nordvest for Askov, hvor hans Fader, Niels Simonson, var Gaardejer; Moderen hed Ane Marie Nielsdatter. P. N. blev først uddannet som Bygningshaandværker; men da han 11. Juni 1861 ægtede Marie Kirstine Johansen (f. 17. Febr. 1839), Datter af den udmærkede Hededyrker J. C. Sørensen Steinmeier i Hovborg, opdyrkede han en Parcel, Østerbygaard, af Svigerfaderens Gaard og virkede i den følgende Tid ved sit Exempel saa vel som ved Vejledning i vid Omkreds for Træplantning, Havedyrkning og Eng-

vanding, ligesom han paa mange andre Omraader har indtaget en ledende Stilling i Arbejdet for Egnens Opkomst, bl. a. efter Svigerfaderens Død 1880 i Bestyrelsen for Aktieselskabet «Hovborg Plantage». P. N. er Sognefoged og har beklædt mange andre kommunale Tillidshverv; efter at have mistet sin Hustru 7. Febr. 1890 solgte han 1896 sin Gaard og flyttede til Hovborg.

Hedeselskabets Tidsskr. Febr. 1894.

A. Oppermann.

Nielsen, Poul, † 1688, s. Rosenpalm.

Nielsen, Rasmus, 1802—77, Lægprædikant, var Husmand i Davinde paa Fyn, hvor han ogsaa er født, vistnok 22. Febr. 1802. Han blev vakt af C. Madsen (XI, 7), og da denne døde 1829, ægtede R. N. hans Enke og betragtedes som den, der nærmest skulde fortsætte hans Virksomhed. I nogle Aar var han en stærk Lovprædikant; siden gik han over til den grundtvigske Retning og bidrog meget til, at de opvakte sluttede sig til denne og dens Præster. Han købte 1852 en Gaard i Ejby ved Odense. Her sluttede han sig til L. Helvegs Menighed. Han døde 24. April 1877.

F. Nygård, Kristenliv i Danmark gennem 100 år S. 380. Højskolebladet 1891, Nr. 43.

L. Koch.

Nielsen, Rasmus, 1809—84, Filosof, er født 4. Juli 1809 i Roerslev ved Middelfart, hvor Faderen, Niels Berthelsen (f. 1785 † 1847), var Husmand; Moderen var Anna Catarina Rasmusdatter (f. 1784 † 1854). Stedets Præst E. F. Thorup blev opmærksom paa den livlige og begavede Dreng, underviste ham først selv i nogle Aar og satte ham derpaa, 20 Aar gammel, i Viborg Kathedralskole, hvorfra han 1832 kom til Universitetet. Her studerede han Theologi, blev 1837 Kandidat med Udmærkelse, forsvarede 1840 for den theologiske Licentiatgrad sin Afhandling «De speculativa historiæ sacræ tractandæ methodo» og holdt derefter som Privatdocent et Aars Tid theologiske Forelæsninger. Allerede 1841 blev han imidlertid ansat som Professor i Filosofi i den ved Poul Møllers Død 1838 ledigblevne Plads, og som filosofisk Universitetslærer virkede han derefter i over 40 Aar, indtil han 1883, kort før sin Død, trykket af Alderen tog sin Afsked. 1837 havde han ægtet Edle Margrethe Nielsen (f. 1815 † 1893), en naturlig Datter af Kammerherre, Stiftamtmand over Viborg Stift Niels Sehested.

Han begyndte sin Universitetsvirksomhed som en ivrig Tilhænger af det Hegelske System og den Hegelske spekulative Me-

thode. I denne Aand ere alle hans første Arbejder, baade de theologiske og de filosofiske, skrevne. Til denne Gruppe høre, foruden den nys nævnte Afhandling for Licentiatgraden, en Kommentar over Pauli Brev til Romerne (1841), en ufuldendt «Spekulativ Logik» (1841—44), «Forelæsningsparagrafer til Kirkehistoriens Filosofi» (1843) og «Den propædevtiske Logik» (1845). Samtidig havde imidlertid S. Kierkegaard begyndt sin glimrende Forfatterbane og havde bl. a. i de 2 Skrifter «Filosofiske Smuler» og «Uvidenskabelig Efterskrift» baade med Lyrikkens, Ironiens og Logikkens Vaaben bekæmpet de Hegelske religionsfilosofiske Anskuelser. Disse Arbejder saa vel som Kierkegaards øvrige Forfatterskab øvede en afgjørende Indflydelse paa N. Han opgav de Hegelske Resultater, først og fremmest paa det religionsfilosofiske Omraade, og sluttede sig her nærmest til S. Kierkegaard. Den Hegelske Forsoning mellem «Tro og Viden», der simpelt hen var tilvejebragt ved en vidt dreven Forflygtigelse af Troen, forkastes. Troen bliver som hos Kierkegaard Troen paa det paradoxe og al spekulativ Theologi, ja al Theologi dermed umulig. N. udtaler disse Anskuelser først i «Evangelietroen og den moderne Bevidsthed» (1849) og senere i «Magister Kierkegaards «Johannes Climacus» og Dr. H. Martensens «Kristelige Dogmatik»» (1849), et Stridsskrift, hvori han begyndte den Polemik mod den Martensenske Dogmatik, der glimtvis fortsattes gennem næsten alle hans følgende Skrifter. I «Dr. H. Martensens dogmatiske Oplysninger belyste» (1850), «Evangelietroen og Theologien» (1850), «Et Levnedsløb i Underverdenen» (1853, psevdonymt), «Skæbne og Forsyn» (1853), «Om personlig Sandhed og sand Personlighed» (1854), «Om Theologiens Naturbegreb med særligt Hensyn til Malebranche» (i Universitetsprogram 1855) fremsætter han yderligere sine Anskuelser paa det religionsfilosofiske Omraade.

Paavirkningen fra S. Kierkegaard fik imidlertid endnu videre gaaende Følger. N.s Tro paa den Hegelske Læres Indhold var rokket. Ligesom paa det religiøse Omraade saaledes var dette Indhold ham nu ogsaa paa de øvrige Omraader for abstrakt og fjærnt fra Virkeligheden. For at finde et sandere Indhold for sin Filosofi kastede N. sig derfor med Iver over Studiet af de forskellige «Fagvidenskaber», særlig Matematikken og Naturvidenskaberne, og søgte at frugtbargjøre den derved indhøstede Erkendelse for sin Tænkning. Han udgav et Par Afhandlinger: «Filosofi og Matematik» (1857) og «Mathematik og Dialektik» (1859), der

paadroge ham en Fejde med Mathematikeren A. Steen, og han fremsatte Resultatet af sine sidstnævnte Studier først i «Filosofisk Propædevtik i Grundtræk» (1857), derefter i «Forelæsninger over filosofisk Propædevtik» 1860—61 og 1861—62 og endelig i Hovedskriftet «Grundideernes Logik», hvoraaf 1. Del udkom 1864, 2. 1866, medens det paa mange Dele beregnede Værk i øvrigt lodes ufuldendt. I Slutningen af Treserne blussede Striden om «Tro og Viden» atter op. N. deltog i den med flere mindre Afhandlinger og det mod Martensen rettede Skrift: «Om «den gode Vilje» som Magt i Videnskaben» (1867). Efter Indbydelse fra Norge holdt han dernæst i Efteraaret 1867 ved Christiania Universitet en Række Forelæsninger, der ligeledes væsentlig drejede sig om Forholdet mellem «Tro og Viden» og det følgende Aar udgaves under Titelen: «Om Hindringer og Betingelser for det aandelige Liv i Nutiden». 1869 udgav han endelig under Titelen «Religionsfilosofi» en systematisk Fremstilling af de Anskuelser, han efterhaanden havde udformet sig angaaende Religionen (Kristendommen) og dens Forhold til Videnskaben. Som udspringende fra «absolut uensartede Principper» kunne Tro og Viden begge rummes inden for samme Bevidsthed, mener han, og skjønt «Troen» endnu væsentlig er den Kierkegaardske paradoxale Tro, der umuliggjør al Dogmatik, skal den dog kunne gøres til Gjenstand for Fremstilling og Belysning i Religionsfilosofien, der er en «omvendt Videnskab». Foruden forskellige mere populære Skrifter udgav han endnu 1873: «Natur og Aand, et Bidrag til en med Fysikken stemmende Naturfilosofi», og endelig gav han i «Almindelig Videnskabslære i Grundtræk» (1880) et kort Overblik over sine samtlige Anskuelser. En lignende kort Fremstilling af sin «theistiske Logik» («Grundideernes Logik i kort Begreb») havde han for øvrigt, særlig til Brug for de studerende, udgivet 1870.

Og til denne betydelige Række strængere filosofiske Skrifter knyttede sig endnu et ikke ringe Antal populære Afhandlinger, til Dels foranledigede ved hans talrige Forelæsninger for en bredere Tilhørerkreds. 1863 udkom hans glimrende Tale ved Universitetsfesten: «Den stærkeres Ret», 1867 «Om Holbergs Kirkehistorie» og «Om Tilværelsens ideelle Magter: Skæbne og Forsyn», 1870 «Tale ved Festen til Thorvaldsens Minde», 1874 «Om Betingelserne for en kraftig Vilje», 1875 «Folkelige Foredrag» og «Om Liv og Haab», 1876 «Fantasiens Magt», 1877 «Om Aandsdannelse» og «Om Samfundets Vilkaar», 1878 «Gamle og nye Profeter», 1879

«Adam Oehlenschläger» og 1880 «Om Arbejdets Betydning for det aandelige Liv». 1880—81 var han Universitetets Rektor og skrev i den Anledning i Universitetsprogrammet «Om det oprindelige Forhold mellem Religion og Videnskab». 1869 stiftede han i Forbindelse med B. Bjørnson og R. Schmidt Tidsskriftet «For Idé og Virkelighed» (ophørte 1873), hvori han har skrevet ~~et Par~~ ^{en hel Del} Afhandlinger.

1879 var han bleven Kommandør af Danebrog, og ved sin Fratrædelse 1883 blev han Konferensraad. 1868 udnævntes han til Æresdoktor ved Lunds Universitet, og 1876 blev han Medlem af Videnskabernes Selskab. Han døde 30. Sept. 1884.

N. var en i mange Henseender rigt udrustet Personlighed. Han var i Besiddelse af en sprudlende Fantasi, en betydelig Skarpsindighed, rig Følelse, varm Interesse for alle Livets Hovedproblemer og en ualmindelig Fremstillingsevne baade i Skrift og Tale. Med spillende Vid og kaad Humor formaaede han at krydre selv det tørreste og abstrakte Æmne, saa at han fængslede endog de Tilhørere og Læsere, der kun rent overfladisk anede, hvorom det hele drejede sig. Og han fandt i den Hegelske «Dialektik» en Klinge, der var som skabt til hans Arm, men som tillige netop af denne Grund blev ham en skæbnesvanger Hjælper, i det dens tilsyneladende saa glimrende Resultater gjorde ham blind for de væsentlige Mangler, der vedblivende hæftede ved hans Forskning og efterhaanden traadte saa tydelig frem paa Overfladen, at de bleve synlige for omtrent alle andre end Forfatteren selv. Saa naturligt faldt det Hegelske Vaaben i hans Haand, saa nøje passede det til netop alle hans mest fremtrædende Ejendommeligheder, at hverken den rammende Kritik, som allerede Poul Møller havde givet af den Hegelske Methode, eller det Brud med Lærens Indhold, som S. Kierkegaard foranledigede hos ham, eller det Bad, han senere tog sig i Fagvidenskabernes kritiske Bølger, formaaede at indgyde ham Mistillid til det; han vedblev tillidsfuldt at bruge det til sin Død. Og dette staar i Forbindelse med en vis Begrænsning i hans Begavelse. Han var ingenlunde blottet for kritisk Skarpsindighed; men denne var af en ejendommelig kortsynet, utaalmodig Art og manglede Evne til den store Overskuen. Med glimrende Virtuositet kunde den blotte Modsigelser hos Modstandere, med genial Opfindsomhed kunde den kaste sig over Forsvaret af et truet Punkt hos Forfatteren selv; men den var da saa optaget af sit øjeblikkelige Arbejde, at den uden at mærke det kunde give

en hel Snes andre Punkter til Pris blot for i Øjeblikket at frelse det truede. I kjække, umiddelbare Syner vandt N. sine Resultater. Objektivt at prøve deres Rigtighed, før han slog dem fast, eller taalmodig at føre Læseren fra et eller andet sikkert Udgangspunkt gennem lutter logisk nødvendige Skridt til disse Tinder var en Sag, der laa ham for lavt; dertil manglede han Omhu og Udholdenhed, og kritisk Besindighed. Hvad han skulde give sig af med, maatte i Øjeblikket have hele hans brændende Interesse; det var ham derfor saa vanskeligt at udarbejde sine Tanker ligelig og med stadig Overskuen af samtlige Led. At flere af hans Arbejder, bl. a. Hovedværket «Grundideernes Logik», kun bleve vildtformede Tilløb, kan derfor ikke overraske.

Den frodige Friskhed, hvormed han traadte frem paa Skuepladsen som Forkæmper for de Hegelske Ideer, forskaffede ham naturligvis snart en betydelig Tilslutning. I saa godt Humør havde Hegelianismen hverken vist sig hos Heiberg eller hos Martensen. Og da han til den Hegelske Form knyttede det Kierkegaardske Indhold, blev Beundringen selvfølgelig endnu større. Det var for mange Toppunktet af Videnskabelighed, det her var lykkedes Forfatteren at forbinde med Toppunktet af Religiositet, saa fuldt og ubetinget, som hidtil ingen havde drømt om. Et truende Punkt var ganske vist endnu tilbage, i det de forskellige Fagvidenskabers Repræsentanter med stedse stigende Styrke lode haant om de Hegelske Anskuelse paa deres forskellige Omraader. Men da N. efter at have sat sig omhyggelig ind i de forskellige Fagvidenskabers Methoder og Resultater ogsaa gav sig til at forbedre Systemet paa dette Punkt, syntes alt i Orden, og N. stod nu paa sin Berømmelses Tinde, hyldet ikke blot af den studerende Ungdom og «de dannedes» store Mængde, men tillige af en ikke ringe Kreds af mere selvstændige og kyndige Tilhængere. At de særlig kritiske Naturer allerede nu tvivlende rystede paa Hovedet, hjalp foreløbig ikke. N. havde fortryllet sin Kreds, og den vedblev endnu i en Aarrække at være ham trofast. Først i Slutningen af Treserne begyndte et alvorligere Omslag. 1866 udgav G. Brandes «Dualismen i vor nyeste Filosofi», 1867 bragte S. Heegaards «Professor R. Nielsens Lære om Tro og Viden» og Martensens «Om Tro og Viden», og 1868 kom H. Brøchners «Problemet om Tro og Viden» og «Et Svar til Professor R. Nielsen», lutter Arbejder, der alle med sikker Haand blottede Methodens og de opstillede Resultaters Uholdbarhed. Ogsaa Christianiaforelæsningerne bleve fra norsk

Side gjorde til Gjenstand for en lignende Kritik, og skjønt Forfatteren værgede sig tappert og paa enkelte Omraader med afgjort Overlegenhed, var det dog for enhver kyndig indlysende, at Slaget var tabt. Var dette Angreb kommet i hans yngre Dage, vilde det mulig kunne have aabnet hans Øjne for det upaalidelige i den Methode, han saa uforbeholdent havde hengivet sig til; men den 60aarige Mand var for gammel til at lære, og i sine efterfølgende Arbejder staar han derfor ofte nok som en Art sidste Mohikaner for den Hegelske Dialektik i Danmark. Mere og mere vendte han sig i disse Aar til de grundtvigske Kredse, uden at det dog heller her, som det synes, lykkedes ham at vinde egentlig dybere Tilslutning.

Men har N. end saaledes ikke sin fremragende Betydning ved det filosofiske System, han efterlod sig, saa var han dog ikke desto mindre en fremragende Personlighed, ja sikkert en af de betydeligste i sin Samtid her hjemme. Det egentlig systematiske laa ham vel endog ualmindelig fjærnt; men som den vækkende, opildnende og befrugtende Universitetslærer søgte han forgjæves sin Lige. Her kom alle hans Evner ham til gode. Hans sprudlende Veltalenhed, hans varme Følelse for alle Livets højeste Idealer, hans rige Lune, hans ejendommelige Evne til at tale konkret og levende om selv det mest abstrakte, alt forenede sig for uimodstaaelig at fængsle Tilhøreren og tvinge ham til at lytte. Og denne vækkende og opdragende Indflydelse paa Landets studerende Ungdom øvede han med usvækket Kraft og Iver næsten lige til det sidste, gennem næsten et halvt Aarhundrede.

Erslew, Forf. Lex. G. Brandes, Essays.

K. Kroman.

Nielsen, Thomas, 1838—95, Politiker, blev født 13. Nov. 1838 i Sønder Lem ved Ringkjøbing af gammel anset Bondeæt og var Søn af Gaardejer Niels Jørgensen (f. 1794 † 1847) og Mette Kirstine Thomasdatter (f. 1797 † 1882). Under hans Opvæxt rørte der sig kun lidet aandeligt Liv omkring ham, og han selv blev haardt opdraget af sin Stiffader og holdt strængt til Bondearbejde. Efter sin Konfirmation blev han greben af den kirkelige Vækkelse, der bredte sig til Eggen, dog uden selv at blive Grundtvigianer, og fik Lyst til Skolegjerningen. Uden nogen Forberedelse blev han i Vinteren 1855—56 Omgangsskolelærer i Torsted og var den næste Vinter Lærer ved en Biskole i Dejbjerg. I Sommeren 1857 optoges han paa Jelling Seminarium og udgik her fra 1860. Paa Seminariet

optraadte han jævnlig som Taler, bl. a. som Opponent mod Forstanderen, Svendsen; end videre læste han her med dyb Interesse S. Kierkegaards «Øjeblikket» og de frisindede Hovedstadsblade og blev en ivrig national Venstremand. Efter sin Examen blev han Skolelærer i Øster Bording nær ved Silkeborg og kom her snart i Forbindelse med Hostrup, som den Gang var Præst i Silkeborg, og som i sine Erindringer (II, 91) giver ham følgende Omtale: «med varme religiøse og folkelige Interesser, en ivrig Demokrat, et godt Hoved og et ungdommeligt Mod til at gaa paa». Efter Hostrups Opfordring blev han i Foraaret 1862 Redaktør af «Silkeborg Avis» og viste strax gode Evner for denne Virksomhed; optraadte ogsaa som Taler ved Grundlovsfesten paa Himmelbjærget («var Dagens Helt») og blev i Efteraaret af M. Drewsen sendt til Herningkredsen for at virke for Blixen Fineckes Valg til Folketinget. Saaledes fik han her Indvielsen til hele sin senere Gjerning.

Ved Aarets Slutning forflyttedes han til Birk nær ved Herning og forblev som Lærer her indtil 1877 (tog formelt Afsked 1881), men stiftede desuden 1867 Hammerum Folkehøjskole, som han styrede indtil 1870, og 1877 en Realskole i Herning, som han bragte i god Gang og styrede indtil 1883. Ogsaa virkede han tidlig som politisk og religiøs Foredragsholder og forstod at vække Liv i denne hidtil døde Egn. I Efteraaret 1865 stiftede han «Vejle Amts Folkeblad», som efterhaanden vandt en stor Udbredelse og betydelig Indflydelse, og hvis Eneejer han blev 1882 (han skrev i en Række Aar under Mærket X). Det fik flere Aflæggere, der senere udvikledes til selvstændige Blade, «Vestjylland» eller «Herning Folkeblad» 1869, «Frederits Folketidende» (senere kaldet «Fredericia Dagblad») 1873 og «Esbjærg Avis» 1890, og som alle medvirkede til at forøge hans politiske Magt og økonomiske Velstand.

I Marts 1864 søgte han første Gang Valg til Folketinget i Herningkredsen, men uden Held, og det gik ikke bedre, da han i Okt. 1866 stillede sig i Kolding mod C. Berg paa Grund af dennes Tilslutning til den gennemsete Grundlov. 3 Aar senere valgtes han derimod i Vejlekredsen og repræsenterede denne indtil Febr. 1887, da han gik over i Landstinget; han gjenvalgtes med stigende Stemmetal, skjønt under gjentagne haarde Valgkampe. Han sluttede sig strax til det forenede Venstre, blev allerede 1871 Medlem af Finansudvalget og var dette, saa længe han sad i Folketinget; han tog meget virksom Del i dets Arbejder og var i en lang Aarrække Ordfører over de Andragender, som indkom til

det. Han fik ogsaa Sæde i mange andre vigtige Udvalg og var jævnlig deres Ordfører. Han var altid en flittig og dygtig Arbejder, der med Grundighed satte sig ind i Sagerne (bl. a. fordybede han sig i de vestindiske Forhold og tilegnede sig en virkelig Indsigt heri), og han stræbte ved Selvstudium at vinde Kundskab om Statsøkonomi. Mange Haande Spørgsmaal var det, som han i Tidernes Løb kom til at give sig af med, og til hvis Løsning han ydede sit ofte ejendommelige Bidrag.

Hvad der særlig laa ham paa Sinde, og hvad han stadig viede sine Kræfter, var at drage Omsorg for Smaakaarsfolk og for, hvem der ellers vare paa Livets Skyggeside. Han var 1875 Ordfører for Forslagsstillerne til et Lovudkast om Understøttelseskasser, og han gav derved Stødet til Nedsættelse af Arbejderkommissionen (afslog dog selv at tage Sæde i denne) samt forberedte de senere Forslag om Alderdomsunderstøttelse. Ligeledes rejste han 1878 først Spørgsmaalet om Kreditforeninger for Husmænd og blev senere (1883) selv Medlem af Bestyrelsen for den norske For- ening. Han var en varm Talsmand for Statstilskud til Aandssvage- anstalterne (blev 1888 Medlem af Kommissionen herom), til Børne- hjem og andre humane Formaal, ligeledes for Forbedring af Almue- skolen og for Statshjælp til Realskolerne og til «Bondestuderne». End videre virkede han for Bygning af Jærnbaner i Midtjylland, vistnok med særligt Hensyn til sin Valgkreds og sin Hjemstavn Hernings Tarv. Som god Demokrat foreslog han 1871 tvungen Afløsning af Len og Stamhuse, og han vilde ikke nøjes med at give Menighederne Del i Præstevalget, men krævede ogsaa for dem Indflydelse paa Præsternes Afskedigelse.

I sine første Rigsdagsaar var N. en af Venstres heftigste Talere — ja maaske den bitreste — imod Ministeriet og det national-liberale Parti, ligesom han paa Folkemøder var en af dets ivrigste Agitatorer. Han gik endog saa vidt, at han i Jan. 1873 ligefrem udtalte sin «personlige Modbydelighed» imod at forhandle med Hall, den samme, mod hvis Udenrigsstyrelse han 10 Aar tidligere havde rettet sine første Angreb i «Silkeborg Avis». Han hørte ogsaa til det Mindretal, som i Foraaret 1873 vilde nægte Finansloven; blev snart efter Medlem af det forenede Venstres Bestyrelse og var som saadan 1876 med at foreslaa Rigsretsanklage mod 5 Ministre. Ikke mindre skarpt optraadte han imod Ministeriet Estrup, i det han betegnede det som Bærer af alskens Standsprivilegier og som Udtryk for en enkelt Klasses Magtsyge,

hvorimod han selv med Styrke hævdede det menige Folks Ret, den almindelige Valgrets Betydning og det der fra udgaaende Folketings naturlige Overvægt i Statslivet.

Men paa den anden Side var han alt for meget en Arbejdets Mand til længe at kunne nøjes med Agitationen alene og alt for ædruelig i sin Opfattelse til ikke at øjne den Fare, som den fortsatte storpolitiske Kamp medførte for Folkets jævne Udvikling. Han forstod derfor at tæmme sin Lidenskab og blev Talsmand for Forhandling og Overenskomst, i det han foretrak selv smaa Fremskridt for at skulle vente paa de store. I Efteraaret 1877 understøttede han Bojsen og Holstein i at slutte Aftalen med Højre om den provisoriske Finanslov og medvirkede senere til Udjævning af Tvistemaalene; han hørte fra den Stund til det moderate Venstres ledende Mænd. Dog glemte han aldrig Naget imod Estrup, fordi denne ved ikke den Gang at vige Pladsen holdt den politiske Kamp aaben. Han var næste Aar Ordfører for det vestindiske Udvalg, hvis Holdning medførte Folketingets Opløsning, sluttede sig senere, om end modstræbende, til Visnepolitikken og rettede paa ny i Efteraaret 1883 den skarpe Dadel imod Estrup.

I Febr. 1887 valgtes han til Landstinget for 11. Kreds og var her indtil sin Død Venstres — og særlig den maadeholdne Fløjs — politiske Ordfører. Han var stadig Medlem af Finansudvalget og tillige af mange andre Udvalg (om Sygekasser, om Skolelærerseminarierne, om Statsskole for Lærerinder o. s. fr.); øvede, skjønt Mindretallets Leder, en meget betydelig Indflydelse og forsømte aldrig Lejligheden til at fremhæve det provisoriske Systems mislige Følger baade i finansiell og politisk Henseende. Han havde væsentlig Del i at forberede og afslutte det politiske Forlig 1894 og valgtes derefter til Medlem af den store Landbokommission.

Men det forundtes ham ikke at se, hvorledes Udviklingen kom til at forme sig under den forandrede Partistilling, af hvilken han havde ventet sig saa gode Frugter. Hans Bryst havde aldrig været stærkt, og det stadige Arbejde havde tæret paa hans Kræfter. Et Par Gange var han, vistnok som Følge af Overanstængelse paa politiske Møder, bleven ramt af et apoplektisk Slag, og efter et Par Dages Sygeleje bortreves han af Lungebetændelse 27. Marts 1895 paa 23 Aars Dagen for hans Bryllup. Han var en ægte jysk Politiker, sej og vedholdende, kløgtig og mistænksom. Flid og Driftighed havde gjort ham til en velstaaende Mand; han drev ogsaa med Iver et mindre Landbrug i Herning. For mange unge

Mænd har han været en virksom Ven og Raadgiver. Siden 1875 var han Medlem af Bestyrelsen for «Dansk Husflidsselskab» og siden 1885 for «Dansk Folkemusæum». — Han havde 27. Marts 1862 ægtet Margrete Pedersen (f. 17. Jan. 1837 † 29. Sept. 1884), Datter af Gaardejer Peder Pallesen Fløe (f. 1805 † 1892).

Wulff, Den danske Rigsdag. Jelling Seminarium 1841—91. Vejle Amts Folkeblad og Herning Folkeblad 27. Marts 1895. Aalborg Stiftstid. 2. April 1895.

Emil Elberling.

Nielsen (kaldet Schwartz-Nielsen), Thora Marie Christine, 1854—94, Skuespillerinde. Thora Schwartz fødtes 19. Juli 1854 i Kjøbenhavn, hvor hendes Fader, Wilhelm F. S., var Bogbinder, debuterede 22. Sept. 1871 paa Kasino som Batli i «Fandens Overmand» og vandt ved sit pikante Ydre, sin friske Sangstemme, sit paa én Gang kokette og lystige Foredrag og sit djærve, ægte kjøbenhavnske Humør hurtig en fremskudt Plads, særlig i Operetten og Farcen, og bevarede den, indtil hun, der 16. Nov. 1877 havde ægtet Carl Nielsen (f. 19. Juni 1855 † 19. Marts 1895), Søn af Bagermester J. E. N., kort efter Nytaar 1879 forlod Kasino og for den følgende Sæson tog Engagement ved Mindra Teatern i Stockholm; fra Marts 1883 til Udgangen af 1889—90 virkede Fru S.-N. atter ved kjøbenhavnske Theatre; hendes sidste Optræden fandt Sted paa Kasino 28. Maj 1890 som Kathinka i «Gutter om Bord». Efter 7 Maaneders haabløst Sygeleje døde hun 14. Maj 1894 i Kjøbenhavn. Fru S.-N. var et ypperlig udrustet Pernilleæmne, men da hun i 1884 endelig fik en Holbergsk Pigerolle, var hendes komiske Kraft til Dels brudt. — Hendes Mand, Carl N., drev 2 Gange, først som selvstændig Direktør (Jan. 1888—Maj 1890), senere som Forretningsfører for Personalet (Jan.—Maj 1894), Kasino med pekuniært Held.

Arthur Aumont.

Nielsen, Trugels (Troels), 1594—1669, Præst, blev født i Oslo. Hans Forældre vare Handelsmand Niels Trugelsen og Birte Olufsdatter. Fra Oslo Skole blev han Student 1613 og opholdt sig derefter nogle Aar i Kjøbenhavn. 1617 kaldtes han til Rektor i Helsingborg, men tiltraadte ikke denne Stilling, da han s. A. blev Præst paa Elfsborg Slot, der den Gang som Pant var i dansk Besiddelse. Da Elfsborg 1619 igjen aftraadtes til Sverige, fik T. N. det ledige Rektorembede i Oslo og blev efter denne Bys Brand den første Rektor i Christiania. Han tog 1621 Magistergraden. 1630 udnævntes han til Sognepræst i Ullensaker paa Romerige,

men forflyttedes her fra 1641 til Christiania ved Bytte med den bekjendte Magister Kjeld Stub. 1647 blev han Provst. Baade som Rektor og Præst nød han megen Anseelse, men hans Nidkjerhed og myndige Optræden paadroge ham undertiden selv Ubehageligheder. I de 10 første Aar, hvori han var Sognepræst i Christiania, laa han i uafbrudt Strid med Lektoren Niels Svendsen Chronich (III, 585), der hyldede sekteriske Meninger og forfulgte Byens Præster i Almindelighed og T. N. i Særdeleshed som «hykkelske Lærere uden Aandens Lys og Kald». T. N. var en formuende Mand og byggede sig en efter Datidens Forhold prægtig Gaard (hvor senere Krigsskolen i 50 Aar havde sit Lokale). Medens han var Rektor, udgav han under Titelen «Prosodia Græca» en praktisk anlagt græsk Accentlære til Skolebrug. For øvrigt har man fra hans Haand kun nogle latinske Lejlighedsdigte og et Par Smaa-bøger af religiøst Indhold. T. N. døde i Christiania 1669. Han var gift 1. med Barbara Kraft († i Pesten 1654), Datter af Rektor i Kjøbenhavn Hans K. (IX, 419); 2. (1655) med Anna Buntzow († 1690), Datter af Matthias B. i Oslo.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Daae, Det gamle Christiania, 2. Udg., S. 158. 161.

A. E. Erichsen.

Nielsen, Tuve, —1472, Ærkebiskop, er født i Viborg, men i øvrigt vides intet om hans Herkomst; som Ærkebisp førte han en Lilje i sit Vaabenskjold. Sin Skoletid skal han efter en yngre Angivelse have tilbragt i trange Kaar. Senere studerede han i Erfurt, hvor han immatrikuleredes 1426, blev Magister 1428 og Dr. theol. 1439 og beklædte Posten som Universitetets Rektor i Vinteren 1439—40; fra hans Virksomhed i Erfurt er der endnu bevaret et Arbejde af ham angaaende Aristoteles' Metafysik. 1439 nævnes han som Kannik i Lund og i Ribe; efter sin Hjemkomst fra Udlandet blev han Ærkedegn i Lund og valgtes 7. Juni 1443, 8 Dage efter Hans Laxmands Død (X, 153), til Ærkebisp sammesteds. I denne sidste Stilling faldt det i hans Lod at krone Christian I 1449, ligesom han selvfølgelig, som Rigsraadets første Mand, findes hyppig nævnt i Tidens offentlige Aktstykker; især forekommer han som Deltager i mange Forligsmøder med Svenskerne. Mest bekjendt er han bleven ved sin uforfærdede Holdning under Carl Knutssons Hærgningstog i Skaane 1452, da han tappert skal have forsvaret Lunds Domkirke og Ærkebispegaard mod Svenskerne, medens Ærkesædets Gaarde rundt om paa Landet og selv en Del

af Byen Lund gik op i Luer. Ja, en yngre Beretning ved at fortælle udførlig, men muligvis mindre paalidelig, om Ærkebispens frimodige Optræden ved en Sammenkomst, som han ved samme Lejlighed havde med Kong Carl, og hvor denne forgjæves baade med det gode og med Trusler søgte at drage ham over paa sit Parti. Et Byggeforetagende, som T. N. senere udførte paa Ærkebispegaarden i Lund, skyldes maaske Mindet om det svenske Angreb; ogsaa paa Helsingborg Slot har han opført en ny Bygning. Af den skaanske Gejstlighed var han ikke vel lidt, i det den følte sig højlig forurettet over det overdrevne Gjæsteri, hvormed han plagede dens undergivne; det gik saa vidt, at hans eget Kapitel besværede sig herover for Paven, som paalagde 2 Bisper at paa-dømme Sagen, og ogsaa fra Tommerup Kloster høres Klager i samme Anledning.

Ærkebiskop T. døde 7. April 1472. Han anføres som Forfatter af en Fortsættelse af den Krønike om Lunds Ærkebisper, der tilskrives en af hans Forgængere, Niels Jonsen (VIII, 536); men om det er med nogen Berettigelse, at T. N.s Navn er blevet sat i Forbindelse med dette Arbejde, turde vistnok være meget tvivlsomt.

Scr. rer. Dan. VI, 622 f. 633 ff. M. Matthiæ, Episcoporum eccl. Lundensis series S. 186 ff. Kirkehist. Saml. 4. R. V, 99. *William Christensen.*

Nielsen, Uffe, —1293, Drost. Som Erik Glippings Drost afløste U. N. 1268 Matthias af Flortorp, der faldt under et Tog i Estland, og selv indlagde han sig krigersk Ære, da han under Kongens Stridigheder med Magnus Ladelaas af Sverige slog denne sidste ved Rønnebro, da han havde gjort et Indfald i Skaane (1276). Kort efter maatte U. N. dog vige Pladsen som Drost for Peder Hoseøl (VIII, 115), der synes at have været en mere udpræget Tilhænger af Kongen. Senere hen, da Stormændene rejste Opposition imod Eriks personlige Regimente og fik ham til at udstede den første Haandfæstning, traadte U. N. atter frem, og efter at Droststillingen først havde været beklædt af en af Kongefrænderne, Junker Erik Knudsen (IV, 554), blev han selv Drost 1284. Før eller lige efter Kongens voldsomme Død maa han igjen være bleven afløst af Peder Hoseøl; men han stod dog i et godt Forhold til Dronning Agnes, som regerede for sin lille Søn Erik (Menved), og nævnes oftere som Vidne under de af hende udstedte Breve. Ved sin Død, der indtraf 1293, kunde han bl. a. efterlade sine

Arvinger et helt Herred, Rønne Herred paa Bornholm, som han i sin Tid havde kjøbt af Fyrst Vitslav af Rygen, og hvorpaa han 1277 havde faaet Erik Glippings Stadfæstelse. Kronen afstod 1303 dette Herred til Ærkestolen i Lund; men ved den Lejlighed toges dog et Forbehold til Fordel for U. N.s Arvinger, og 1327 maatte Ærkebispem kjøbe Herredet af hans Søn Johan (Jens). Denne er vistnok forskjellig fra en Johan Uffesen, der levede samtidig, var Christoffer II's Raad og hørte til Slægten Neb med et Anker i sit Vaaben; thi Drost U. N. ses at have ført 3 Bjælker i sit Skjold, det samme Mærke, der findes hos de mægtige Litler og Erlands-sønner.

Kr. Erslev.

Nielsen, Wilhelm Theodor Wegener, 1793—1882, Officer, blev født i Kjøbenhavn 20. Okt. 1793. Han var en Søn af Etatsraad, Hofinspektør Mogens N. og Anne Marie Øllegaard f. Weisvøgt og blev 1804 Frikorporal i Husarregimentet og 1807 Kornet; paa Grund af spinkel Bygning kom han dog først 1811 til Tjeneste ved det sjællandske Rytterregiment (Sekondlieutenant 1809) og kort efter til Prins Frederik Ferdinands Dragonregiment, hvorved han 1813 blev Premierlieutenant og Adjutant, hvorefter det marcherede til Frankrig som hørende til Auxiliærkorpset. Allerede 1816 avancerede N. til Sekondritmester og blev da Chef for Regimentets 2. Eskadron, medens han i 1818 kom til fynske Regiment lette Dragoner, hvorved han forblev i en længere Aarrække, kun afbrudt ved en 3aarig Rejse til Udlandet (1827—30). I 1839 blev han Major med Aldersorden fra 1834 samt Eskadronschef, i 1842 Oberstlieutenant à la suite og Medlem af en Kommission angaaende Indkvarteringsvæsenet samt i 1844 Kommandør for 4. Dragonregiment og i 1848 karakt. Oberst. Da Regimentets Eskadroner under Felttogene 1848 og 49 vare detacherede, kom han ikke til at føre det mod Fjenden, men var Medlem af en Kommission angaaende Hærens Organisation. I 1850 gjorde 2 af hans Eskadroner (Meyer og Buchwald) Indhug paa Insurgenterne ved Stolk under Slaget ved Isted. I 1856 udnævntes han til Generalmajor og Generalinspektør for Kavalleriet samt benaadedes med Kommandørkorset af Danebrog, hvornæst han i 1859 fik Kommandoen over 2. Kavalleribrigade. I 1863 erholdt han sin Afsked fra Krigstjenesten, i det der samtidig tillagdes ham Generallieutenants Karakter. Han døde 26. Juni 1882. — 26. Avg. 1830 blev N. gift med Ludolphine Sophie v. Leth, Datter af Byskriver i Aarhus, Justitsraad Matthias Christian v. L.

P. N. Nieuwenhuis.

Nielsen, Villads, † 1637, s. Brøns (III, 215).

Nielsen, Villads, 1607—81, Præst, var født 21. (ell. 23.) Okt. 1607 i Holstebro og Søn af Præsten Niels Villadsen († 1628). Han blev Student 1627, 1629 Sognepræst i Udbyneder og Kastbjærg i Aarhus Stift og 1646 Provst i Gjerlev Herred. Hans korte Studietid faldt paa et Tidspunkt, da der var et stærkt Røre paa det kirkelige Omraade, nærmest i den saakaldte Weigelske og Arndske Retning, og da den lærde og fromme Holger Rosenkrantz endnu øvede en betydningsfuld Indflydelse paa den religiøse Udvikling. Hvorledes V. N. er bleven ført ind i denne Bevægelse, vides ikke, men sikkert er det, at han i sin Præstegjerning kjendelig er paa-virket af den. Da han i en meget ung Alder, maaske modstræbende, indtraadte i gejstlig Virksomhed, blev han greben af stærke religiøse Anfægtelser. Han frygtede for, at han skulde blive den lade Tjener, der forvaltede sit Pund slet; men igjennem vedholdende Bibellæsning vandt han efterhaanden sin Ligevægt tilbage, og som praktisk Bibelthcolog øvede han derefter i over 50 Aar en mærkelig Sjælsørgervirksomhed, støttet af Adelsslægterne Krag og Lykke, der ejede Sædegaardene Trudsholm og Overgaard i hans Sogne. Men desuden udfoldede han en meget omfattende Forfattervirksomhed. Hans 12 Skrifter nævnes næst efter Jersins som de mest søgte danske Andagtsbøger i det 17. Aarhundrede. Flere af de første Udgaver synes nu tabte. Dette gjælder saaledes om det første i Rækken: «Dagens og Lysets Børn», en Opmuntring og Vejledning til at vandre som Lysets Børn, som han uddelte iblandt sine Sognebørn. Han udgav det igjen 1679 under Titel: «Kjærligheds Maaltids Gjæsteret» og betegner det da som sin Svancesang til sine Menigheder. Imellem disse 2 Udgaver ligge hans øvrige Skrifter, hvoriblandt 6, der indeholde fortrinlige Forklaringer til de enkelte Dele af Luthers lille Katekismus. Af disse maa især fremhæves «Catechismi Postebud og Brevdragere», en Forklaring af Hustavlen. En samlet Udgave af de betydeligste af disse Skrifter udkom 1681—94 og 1704.

V. N. døde 24. April 1681. Han ægtede 1. Karen Nielsdatter († o. 1654), 2. (1657) Mette Christoffersdatter Helsing († 1716). V. N. blev begravet i Udbyneder Kirke, hvor en Sten senere blev lagt over Graven. Nogle uklare Udtryk i Indskriften sigte til et Epitafium, hans Enke vilde opsætte over ham i Kirken. Da Kirkejeren nedlagde Forbud derimod, blev det derfor opsat i Kastbjærg

Kirke, hvor det endnu findes, men hvor han altsaa ikke er begravet.

Helveg, Den danske Kirkes Hist. eft. Reform. I, 387. Hofman, Fundationer II, 91 ff. Pontoppidan, Marmora Dan. II, 160. *S. M. Gjellerup.*

Nielsen, Zakarias, s. Nielsen, Jens Peter Zakarias (ovfr. S. 243).

Danholm Nielsen, † 1894, s. Nielsen, Oluf Danholm (ovfr. S. 273).

Grønvald Nielsen, s. Nielsen, Niels Peter Grønvald (ovfr. S. 268).

Hollard Nielsen, † 1870, s. Nielsen, Johan Moses Georg Hollard (ovfr. S. 246).

Niemann, Sebastian, 1625—84, Superintendent, blev født i Lybek 2. April 1625. Hans Fader var Kjøbmand; Moderen hed Salome Stauber. Efter at have studeret ved forskellige tyske Universiteter kom han til Jena, hvor han 1651 tog Magistergraden og begyndte at holde Forelæsninger som Privatdocent. 1654 blev han sammesteds extraordinær theologisk Professor; fik 1657 den theologiske Doktorgrad, og samtidig forfremmedes han til ordinær Professor. Han var den første, der i Jena læste over Kirkehistorie. 1664 blev han Superintendent i Jena og beklædte sit dobbelte Embede ved Universitetet og i Kirken til 1674, da han af den gottorpske Hertug blev kaldet til Generalsuperintendent og Overhofprædikant paa Gottorp som Dr. Reinboth's Efterfølger. Han døde i Slesvig 6. Marts 1684. Efter sin Formand tog han i Arv Stridighederne med Sværmersken Antoinette Bourignon (II, 551), men han gik ikke saa lemfældig frem som han. Han har udgivet flere Stridsskrifter i denne Sag, ligesom han i sin Professortid i Jena lod trykke en Mangfoldighed af Disputatser og polemiske Smaaskrifter. Han var 2 Gange gift: 1. (1657) med Martha Justina Forster fra Erfurt († 1676), 2. (1677) med Elisabeth Friis fra Lybek, der overlevede ham.

Møller, Cimbria lit. I. Carstens, Die Generalsuperintendenten in Schlesw.-Holst. (1890) S. 26 f. *A. Jantzen.*

Nieuwenhuis, Peder Nicolaas, f. 1842, Officer. N. er født 13. Okt. 1842 i Amsterdam og Søn af Dr. jur., Medlem af Provinsen Utrechts højeste Ret Coenrad Jacobus Nicolaas N. og Augusta f. Nygaard. Han blev 1856 Søkadet paa Akademiet i Willemsvord ved Helder, men afgik der fra i Febr. 1859. Han rejste s. A.

til Danmark, hvor han først i Ekernførde og siden i Kjøbenhavn forberedte sig til den militære Højskole, hvis Adgangsexamen han tog i 1861. Uagtet han bestod Oprykningsexamen i 1863, udnævntes han dog først til Officer i Febr. 1864, da den ham i 1863 tilstaaede Indfødsret i Danmark og Slesvig saa først ansaas tilstrækkelig dertil. I Krigen 1864 gjorde han Tjeneste ved 5. Fæstningskompagni og var i Fredericia under Bombardementet. 1866 tog han Afgangsexamen fra Højskolen, blev 1867 Premierlieutenant, 1879 Kapitajn, 1889 Oberstlieutenant og 1894 Oberst i Artilleriet. Som Officer har han gjort Tjeneste ved Laboratoriet, Søbefæstningen og Feltartilleriet. Han har 2 Gange, 1872—76 og 1883—89, været ansat ved Generalstaben, hvor han forrettede Tjeneste ved den taktiske Afdeling. Fra 1881—93 var N. Lærer i Krigskunst og fra 1884—93 tillige i Krigshistorie for Officersskolens ældste Klasse. N. har været Medlem af flere Kommissioner, saaledes af den i 1881 nedsatte Skytskommission om det til den eventuelle Landbefæstning fornødne Skyts. Han har flere Gange været sendt til Udlandet for at gøre sig bekjendt med de paa Befæstningsomraadet indvundne Resultater og for at skaffe Oplysninger om Fæstningsvæsenets Organisation, hvorfor ogsaa Artilleriet har anvendt ham ved Spørgsmaal paa disse Omraader. Paa egen Bekostning har han foretaget en Rejse til Paris og Berlin for i Arkiverne der at søge Oplysninger om Angrebet paa Paris i 1870—71, hvorom han saa holdt Konkurrenceforedrag for Officerer af Kjøbenhavns Garnison, for hvilket han fik Præmie i 1872. Han udgav det senere som selvstændig Afhandling, der blev oversat til et hollandsk Tidsskrift.

N. har udfoldet en stor litterær Virksomhed, i det han foruden nogle Lærebøger til Officersskolen har skrevet Afhandlinger i Blade og Tidsskrifter om historiske Æmner og om militære, saa vel tekniske som taktiske, Spørgsmaal; saaledes skal nævnes en om Materialet til Kystbefæstninger, specielt ved Drøbak Sund, for hvilken han i 1871 fik Guldmedaille af den norske Militærforening, og en om «Feltartilleriet i 1866 og 1870», for hvilken han fik Prisbelønning af det danske krigsvidenskabelige Selskab i 1879. I Diskussionen her hjemme om Forsvarssagen har han taget ivrig Del, ikke blot ved Artikler i Blade og Tidsskrifter, men ogsaa ved særlige Piecer, af hvilke kun skal nævnes den i 1880 udkomne anonyme «Slaget ved Lyngby». — N. blev gift 21. Sept. 1866 med Louise Bagger (f. 16. Nov. 1847), Datter af Frederik Wilhelm B., Sognepræst til Brahetrolleborg, og Mariane f. Tofte.

P. C. Bang.

Nifanius, Christian, 1629—89, Superintendent, blev født i Lellinge (ved Kjøge) 2. Marts 1629. Hans Fader, Mag. Johan N. († 1667), var den Gang tysk Hof- og Feltpræst hos Christian IV, men blev s. A., Sønnen blev født, forflyttet til Marne i Sydditmarsken. Moderen hed Marie Beyer. Navnet Nifanius er Latinisering af Neukirchen. Christian IV skal selv have holdt ham over Daaben, og efter Kongen fik han sit Døbenavn. Han blev Student i Königsberg 1649, Magister i Wittenberg 1653 og disputerede utallige Gange ved forskellige tyske Universiteter. 1658 blev han Rektor i Corbach i Waldeck og fik 1660 den theologiske Licentiatgrad i Giessen. Aaret efter blev han Superintendent i Eisenberg og giftede sig med Anna Catharine Meyer. 1664 blev han Superintendent i Bielefeld, 1676 Kirkeraad. Han døde 5. Juni 1689. En Mængde theologiske og filologiske Smaaskrifter har han udgivet, og han havde Ry for at være en tapper Polemiker og lærd Theolog. Et tysk Stridsskrift mod Mystikeren og Separatisten J. de Labadie («*Mataeologia Labadiana*», Minden 1673) har endnu nogen Interesse.

Moller, Cimbria lit. II. Allg. Deutsche Biographie XXIII. *A. Jantzen.*

Niss, Thorvald Simeon, f. 1842, Landskabsmaler. Han er født i Assens 7. Maj 1842 som Søn af Malermester Niels Frederik N. og Barbara Kirstine f. Ploug-Hempel. Som Dreng arbejdede han i Værkstedet hos sin Fader, der ikke var uden kunstnerisk Begavelse; efter sin Konfirmation kom han til Fredericia, hvor han, 18 Aar gammel, blev Svend. Saa tog han til Kjøbenhavn og ernærede sig som Haandværker, samtidig med at Professor Hetsch forberedte ham til Kunstakademiet, hvor han blev Elev 1861. 2 Aar senere blev han antagen som Dekorator paa den kongl. Porcellænsfabrik, men da Krigen kort efter brød ud, meldte han sig som frivillig og gjorde Felttoget med; efter Fredslutningen gjenoptog han saa vel sit Arbejde paa Fabrikken som Tegneøvelserne paa Akademiet, hvor han studerede til 1869 og atter nogle Maaneder i 1874. Den Tid, Pligtarbejdet levned ham, brugte han til at male Studier i det frie, og fra 1870 udstillede han Landskabsbilleder paa Charlottenborg. Foreløbig tildroge disse sig ikke synderlig Opmærksomhed; gennemgaaende vare de ganske vist prægede af en ærlig og ret selvstændig Naturopfattelse og udførte med megen Omhu, men Foredraget var ængsteligt og spidst, som man kunde vente det af en Porcellænsmaler, Farven tør og monoton. Det var da

ogsaa under trange Kaar, N., der i 1872 havde giftet sig med Caroline Kirstine Christensen (f. 1849 † 1875), i sin første Kunstnerperiode arbejdede. Vel opnaaede han i 1875 den Sødringske Opmuntringspræmie og solgte det følgende Aar et Billede til Kunstforeningen i Kjøbenhavn, men Publikums Interesse lykkedes det ham først senere at vinde, og mangen Gang kunde han fristes til at angre det Skridt, han i 1877 havde vovet, at opgive det sikre Erhverv ved Fabrikken for helt at vie sig til Kunsten.

Gjennembruddet og i Sammenhæng hermed lysere Dage kom først henimod Slutningen af Halvfjerdserne og skyldes utvivlsomt for en ikke ringe Del den Omstændighed, at N. da traadte i Lærlingeforhold til Otto Bache. Under dennes Vejledning, der var lige saa stræng og omhyggelig, som den var nænsom over for Talentets Krav paa selvstændig Udvikling, naaede N. frem til et klarere og mere bevidst Natursyn, samtidig med at han tilegnede sig en Kompositionsdygtighed og en malerisk Færdighed, hvorom der i hans tidligere Frembringelser næppe havde været Varsler. Udstillingen i 1879 bragte Vidnesbyrd herom i 3 Efteraarsbilleder, udmærkede ved Kraft i Stemningen, Glans i Farven, Bredde og Sikkerhed i den maleriske Behandling; lignende Fortrin, og det i endnu højere Grad, fandtes forenede i Værker som «Funkedammen ved Frederiksborg» (1881) og det meget store «Septemberdag i Jægersborg Dyrehave», der var det eneste paa den internationale Udstilling i Wien 1882 præmierede danske Kunstværk. Disse og andre Arbejder skaffede N. Navn som vort Lands ypperste Efteraarsmaler, og i Virkeligheden var han ogsaa i en Række af Aar fortrinsvis optagen af at skildre Høsttiden, saaledes som den afsætter sine Mærker i vore Skove kort før Løvfaldet; faa have som han fortalt om dens Storhed og Stilhed og om dens Farvers uendelige Rigdom og Pragt. Ensidig udviklede han sig dog ikke paa dette Omraade; til hans Hovedværker høre saaledes flere Vinterbilleder med blød, tyktliggende Sne under de bladløse Træer, og netop i dem har han som Kolorist naaet meget betydelige Resultater, saaledes i det store Arbejde, som i 1883 hædredes med Udstillingsmedaillen og derefter erhvervedes til Nationalgalleriet. Nævnes bør det dernæst, at N. i de senere Aar har hævdet sig Plads som en af vore ypperste Marinemalere (2 Stykker paa Nationalgalleriet og det ved Friskhed og Liv i Bevægelsen fremragende «Kjølvand» i den Hirschsprunges Samling) samt som en fremragende Blomstermaler («Solsikker», Nationalgalleriet). Ogsaa i

Egenskab af Landskabsraderer staar han mellem danske Kunstnere i første Række.

N. har adskillige Gange studeret i Udlandet, saaledes i 1885—86 med Akademiets Stipendium i Italien, 1889 i Paris, 1892 var han syd paa med det Anckerske Legat, 1893 atter i Italien og i Grækenland. I 1887 blev han Medlem af Akademiet. Hans anden Hustru blev 1887 Constance Møller (f. 1855).

Weilbach, Nyt Kunstnerlex. S. Müller, Nyere dansk Malerkunst.

Sigurd Müller.

Nissen, Carl Adolf, f. 1839, Sprogmand. N. er født i København 7. Nov. 1839 og Søn af Sønderjyden Ivar N., Lærer ved og senere Bestyrer af St. Petri Realskole (f. 1810 † 1851), og Anna Christine f. Wentzel (f. 1820 † 1890). Han blev Student fra Metropolitanskolen 1857 og tog 1864 juridisk Examen. Han besluttede imidlertid udelukkende at hellige sig til Sprogundervisningen (Tysk og Engelsk), hvorved han allerede fra sin første Studentertid havde ernæret sig, og har stadig virket som en søgt og anset Lærer ved forskellige Skoler (bl. a. Søofficersskolen fra 1885). 1884 erhvervede han den filosofiske Doktorgrad ved en Afhandling om det middelnedertyske Sprogs Syntax. 1892 fik han Titel af Professor. N. har bl. a. skrevet Lærebøger i tysk og engelsk Handelskorrespondance og en stor tysk Grammatik og har i 1898 sammen med F. Mohr paabegyndt Udgivelsen af en tysk-dansk Ordbog. 21. Dec. 1872 ægtede han Bolette Catharina Petersen (f. 18. Marts 1838 † 14. Juni 1893), Datter af Møllermester O. P.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1885.

Vilh. Thomsen.

Nissen, Georg Nicolaus, 1761—1826, Diplomat og Forfatter, var født i Haderslev 22. Jan. 1761. Da hans Forældre, Kjøbmand Jens N. og Anna Elisabeth f. Zoëga, kun sade smaat i det, blev han i 12 Aars Alderen optaget i Huset hos sin Morbroder Provst Z. i Møgeltønder og kom 2 Aar efter til København til en anden Morbroder, Postkasserer, Justitsraad Z., der gav ham Plads paa sit Kontor. I 1778 blev han Student, og 1781 fik han Ansættelse som Fuldmægtig i Generalpostamtet. Han forlod dog atter Postvæsenet og slog ind paa den diplomatiske Vej. 1790 blev han Kancellist ved Gesandtskabet paa Rigsdagen i Regensburg, men allerede et Par Aar efter forflyttedes han til Wien, hvor han tilbragte en Række Aar, først som Legationssekretær, fra 1802 med Titel af Legationsraad, og fra 1805 som Chargé d'affaires, indtil han 1810 vendte til-

bage til Kjøbenhavn og blev Censor for de politiske Blade. 1810 udnævntes han til Etatsraad. Efter at han 1820 havde taget sin Afsked, rejste han atter til Østerrig og blev der optaget i Adelstanden. Han døde i Salzburg 24. Marts 1826. — N. var en Ven af Kunsten og noget af en Skjønaand, han skrev baade danske og tyske Smaadigte og var Forfatter til et dansk Skuespil: «Arist». I Wien giftede han sig 1809 med Mozarts Enke, Maria Constanze Cæcilia Josepha Johanna Aloisia f. Weber, hvis Bekjendtskab han havde gjort i 1797, og hvem han havde ydet sin Bistand ved Ordningen af hendes Formuesforhold og øvrige Anliggender. Til Minde om den store Komponist samlede han, især efter at han havde trukket sig tilbage fra sin Embedsvirksomhed, Stof til en Mozart-Biografi, som han imidlertid ikke naaede at faa fuldført. Hans «Biographie W. A. Mozarts» blev udgivet 1828 af hans efterlevende Hustru. Denne, der var et Aar yngre end N., døde i Salzburg 6. Marts 1842.

Erslew, Forf. Lex. Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1827 S. 34. Allg. Deutsche Biographie XXIII. O. Jahn, W. A. Mozart, 3. Aufl., II, 684.

V. C. Ravn.

Nissen, Hans, 1788—1857, slesvigsk Patriot, var født 18. Dec. 1788 paa sin Fædrenegaard i Hammelev (døbt med Tilnavnet Søndergaard, hvilket han dog aldrig brugte) som Søn af Gaardmand Jørgen N. (f. 1. Maj 1758 † 13. April 1827) og Kirstine Hansdatter (f. 22. Okt. 1763 † 19. Marts 1831). 1814 overtog han Gaarden og udnævntes s. A. til Sandemand i Gram Herred. Tiderne vare vanskelige, tilmed da han havde stor Gjæld til sine Søsken, men ved Kraft, Klogskab og Dygtighed, navnlig som Hesteopdrætter, lykkedes det ham at holde sig ved Gaarden, medens mange indtil da velstaaende Bønder bragtes til Bettelstaven. Den Tidsperiodes stærke legemlige og aandelige Anstrængelser gave ham det ejendommelige Alvorspræg, han bevarede gennem hele Livet. Som Sandemand vandt han hurtig stor Anseelse ikke alene hos Bønderne, men ogsaa hos Embedsmændene, der nærede Respekt for hans Skarpsindighed og ubestikkelige Retfærdighedsfølelse. Og dog var han disse sidstes erklærede Modstander. Den tysktalende Embedsstand havde aldrig været yndet i den danske Del af Slesvig, og da den ved Stændernes Indførelse ogsaa vilde kapre Stænderpladserne, mødte den i det nordlige Slesvig en kraftig Modstand hos Bønderne. Den viste sig strax ved det første Stændervalg 1836, da N. satte Nis Lorenzens Valg igjennem imod en Kammerjunker Krogh.

Saa snart Sprogsagen var rejst, kom N. til at indtage en ledende Stilling blandt sine Standsfæller, hvis første samlede Skridt var en Takadresse til Christian VIII for Sprogreskriptet af 14. Nov. 1840. Det følgende Aar vedtog Sognefogederne og Sandemændene i Gram Herred paa Allemandstinget at ophænge en Tavle i Toring Tinghus til Erindring om, at Kongen havde indsat det tilside-satte Modersmaal i dets naturlige Ret. Det var N.s Værk. Han lod forfærdige en Tavle med Kongens og Monarkiets fulde Vaaben med Krone over og derunder Ordene:

«I Lov og Rettens Sale
han løste bunden Tale;
nu skal alene klinge
vort Modersmaal paa Tinge.»

Imidlertid skyndte Embedsmændene, der havde faaet Nys om dette Forehavende, sig umiddelbart før Allemandstinget 1842 at ophænge en anden Tavle i Tinghuset blot med Kongens Navnetræk, og da N. samme Morgen, som Tinget skulde holdes, indfandt sig i Tinghuset og fandt den nye Tavle der, anbragte han sin Tavle lige over for Dommersædet. Men inden Tinget blev sat, lod Herredsfogeden Bøndernes Tavle borttage, og en Klage derover til Kongen førte kun til, at Sagens Afgjørelse blev overladt til Øvrigheden.

Aaret efter stiftedes den slesvigske Forening, for hvilken N. blev Formand, og hans ansete Navn skaffede den hurtig Fremgang. Et af dens første Skridt var at sende N. og Laurids Skau til Kongen, hos hvem de i Avg. 1843 fik Avdiens paa Før. De 2 stovte Bønders kraftige og forstandige Optræden vakte Kongens Beundring og havde den Virkning, at Kongen paalagde Amtmændene alvorlig at efterkomme hans Vilje med Hensyn til det danske Sprogs Haandhævelse. Tavlesagen var ogsaa paa Tale ved denne Avdiens, og Kongen foreslog at ophænge Tavlen i Hammelev Kirke, hvad N. dog ikke vilde gaa ind paa. Amtmanden saa sig imidlertid omsider nødsaget til at give efter for N., og Tavlen blev nu ophængt i Tinghuset, men Friskarerne brændte den 1848. I Okt. 1843 var N. sammen med Nis Steffensen fra Styding og L. Skau atter hos Kongen, denne Gang i Kjøbenhavn, for at opnaa Tilladelse til at oprette en Folkehøjskole. Kongen drøftede baade denne Sag og Stænderforsamlingens Forlæggelse fra Slesvig til Flensborg udførlig med dem, men maatte ogsaa ved denne Lejlighed høre drøje Ord af den frimodige N. om Embedsmændene. Kort efter købte N. en Gaard i Rødding til Højskole og indtraadte

i Skolens første Bestyrelse. Sprogreskriptet af 29. Marts 1844 vakte den største Forbitrelse hos N., som i den slesvigske Forenings Navn nedlagde en skarp Protest derimod, hvilket havde Sagsanlæg imod Foreningen til Følge. N. rejste da atter til Før sammen med Pastor H. V. Hertel og L. Skau for at faa Sagen hævet, hvilket ogsaa lykkedes, dog først Aaret efter. 1846 fratraadte N. Formandskabet i den slesvigske Forening og deltog efter den Tid kun sparsomt i det offentlige Liv. Men til sin Død, 18. Maj 1857, nød han sine Medborgeres udelte Agtelse som en af den nyere Tids dygtigste og mest fremragende Repræsentanter for den frie nordslesvigske Bondestand.

N. var 2 Gange gift: 1. (29. Okt. 1814) med Cathrine Jensdatter f. Thorøe († 3. Nov. 1815), Datter af Gaardmand i Hammelev Jens T.; 2. (27. Okt. 1822) med Mette Magdalene Pedersdatter f. Bonde (f. 2. Juni 1806), Datter af Gaardmand i Hammelev Peder Pedersen B.

L. Skau, H. N. i Hammelev, 2. Udg. (1866). *H. R. Hiort-Lorenzen.*

Nissen, Hans Nicolai, 1755—1815, Retskyndig, Søn af Kommunitetsforvalter og Skriver ved Antvorskov Birk, Kancelliraad Christian Ditlev N. og Cecilie Kirstine f. Lind, var født 17. Juli 1755, dimitteredes 1770 fra Slagelse Skole, tog 1780 juridisk Examen og blev 1783 Professor i Lovkyndighed ved Sorø Akademi, 1790 tillige Vicelandsdommer i Sjælland og Møen, 1791 desuden Landstingshører og Skriver, 1808 Etatsraad. Under den engelske Invasion 1807 forrettede han Felt-Generalavditors Tjeneste og fungerede 1808—10 som Medlem af den da etablerede Overkriminalret i Odense uden at ønske nogen Godtgjørelse for disse Hverv. Desuden var han i mange Aar Forligelseskommisær og Landvæsenskommissær. Død 23. Dec. 1815. N. har, foruden Taler og Programmer, udgivet adskillige Bind Landstingsefterretninger, Domsamlinger o. lign.; de af ham selv affattede Domme ansaas for Mønstre paa, hvorledes Domme skulde skrives. Gift 8. April 1785 med Anna Sophie Top (f. 24. Marts 1765 † 25. Okt. 1855), Datter af Deputeret i Admiralitets- og Kommissariatskollegiet, Etatsraad Hans Pedersen T. og Maria Dorothea f. Brüggmann.

Erslew, Forf. Lex.

G. L. Wad.

Nissen, Lorenz, 1754—1842, Præst, blev født af Bønderforældre 1. Febr. 1754 i Østerby, Medelby Sogn, Tønder Amt. Fra

sit 15. Aar var han Lærer ved forskellige slesvigske Almueskoler og havnede 1779 som Skrive- og Regnemester i Sønderborg. Paa egen Haand uddannede han sig videre, og det saa flinkt, at han 1795 — 41 Aar gammel og Familiefader — uden i Forvejen at have været ved noget Universitet kunde underkaste sig med heldigt Resultat theologisk Examen paa Gottorp. Aaret efter valgtes han til dansk Præst ved Mariekirken i Flensborg, og 1801 blev han Præst i Kegenæs paa Als. Her forblev han til sin Død i Febr. 1842. Det interessante ved Manden er, at han var fuldstændig Avtodidakt. I øvrigt var hans aandelige Retning Rationalisme med Had til alt, hvad han kaldte «Mysticisme». Derhos var han et stort mekanisk Talent, sleb optiske Glas, lavede Mikroskoper og Kikkerter, ja byggede endog et Orgel med 4 Stemmer — alt dette i sin fremrykkede Alder i Løbet af 5—6 Aar, da Øjensvaghed forbød ham vedholdende Læsning. Da han var 72 Aar, udgav han en avtobiografisk Fortælling, helliget hans Børn og Venner («Meine Wege u. Umwege zur Kirche», Altona 1826), hvori han paa livlig og underholdende Maade fortæller sin Livsførelse.

Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

A. Jantzen.

Nissen, Martinus Lind, 1744—95, Raadmand, Forfatter, Søn af Kjøbmand i Throndhjem Niels Hansen N. (f. 1691 † 1763), angivelig af svensk Herkomst, og Johanne Kirsten f. Lind (f. 1705 † 1760). Han var født i Throndhjem 19. Jan. 1744, blev Student 1762, tog 1763 dansk-juridisk Examen og blev 1767 Prokurator ved Over- og Underretterne i Norge og Kommercesekretær. S. A. fik han kongl. Privilegium paa at oprette et Adressekontor og begyndte Udgivelsen af «Throndhjems Adressekontors Efterretninger», hvis Privilegium efter hans Død overgik til Throndhjems borgerlige Real-skole. Han blev 1776 Kancelliraad, 1777 Medlem af Videnskabernes Selskab i Throndhjem, 1778 korresponderende Medlem af det kongl. danske Landhusholdningsselskab, 1780 Raadmand i Throndhjem og s. A. Justitsraad. Han afgik ved Døden i Throndhjem 9. Juli 1795; hans Broder var Legatstifteren *Hans N.*, Kjøbmand i Throndhjem († 1807). M. N. har udgivet en Del juridiske Skrifter og Afhandlinger, et Arbejde om Landvæsenet og 1768 en Komedie i 3 Akter: «Jomfru Pecunia», der kjendelig er paavirket af Holberg, og som vides opført i Christiania 1771. Han var 3 Gange gift: 1. (1767) med Riborg f. Schielderup († 9. Marts 1782, 32 Aar 8 Mdr. gammel);

2. (6. Febr. 1783) med Maren Louman f. Krog (døbt i Meldalen 21. Febr. 1752, † 20. Marts 1787), Datter af Sørenskriver i Orkedalen Andreas Christian K. og Maren f. Louman; 3. (17. Dec. 1789) med Knerke Margrethe f. Thurmman, Datter af Kontrollør Jonas T. paa Molde og Knerke f. Schive; hun var Enke efter Regimentsfeltskær Christopher Stabell († 1776), var født 1751 og døde i «Thomas Angells Hus» i Thronhjelm 1. Avg. 1814.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex. Personahist. Tidsskr. 3. R. I, 60 f. Nicolaysen, Norske Stiftelser III, 992 f. Huitfeldt, Christiania Theaterhist. S. 84 ff.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Nissen, Nicolai Christian, 1772—1836, Medlem af Konsulatsdirektionen, var født 25. Jan. 1772, altsaa faa Dage efter Hofrevolutionen, der styrtede Grev Struensee, som siges at være hans Fader; men hvad enten dette var Tilfældet eller ej, saa blev N. i alt Fald opdraget som Søn af Kapitajn ved Prins Frederiks Regiment C. C. N. og Justine f. Hansen. N., der havde uddannet sig i kommerciel Retning ved et 5aarigt Ophold i Kina i det asiatiske Kompagnis Tjeneste, og som var Examinatus juris fra 1792, blev Aaret efter ansat i Kommercekollegiet, hvor han 4 Aar senere avancerede til Fuldmægtig. 1799 udnævntes N. til udsendt Konsul i Tripolis, hvor han forblev til Slutningen af 1806, uagtet han var blevet afskediget allerede Aaret i Forvejen, da den afrikanske Konsulatsdirektion frygtede for, at han havde paadraget sig den herskende Bejs Uvilje, i det denne stillede overdrevne Fordringer til den danske Stat, som N. ikke anbefalede at antage. Han ansattes ogsaa hurtig i en ny Embedsstilling, nemlig som 3. Direktør i Bank- og Vexelkontoret i Kjøbenhavn, ligesom han en Del Aar efter (1815) paa ny sendtes til Tripolis om Bord i Briggen «Bornholm» for at indlede Underhandlinger netop med den samme Bej, hvilke førte til Fredstraktaten af 13. Jan. 1816, hvis Afslutning rimeligvis har foranlediget, at han Aaret efter blev Medlem af den afrikanske Konsulatsdirektion, en Stilling, han beklædte lige til sin Død i Kjøbenhavn 15. Dec. 1836. N., der var ugift, blev Konferensraad 1833 og havde tidligere erholdt Legationsraads- og Étatsraadstitlerne.

Øst, Materialier t. et dansk biogr.-lit. Lex. S. 810 ff. Museum 1890 S. 75. Dagen 9. Jan. 1837.

C. Zytphen-Adeler.

Nissen, Nicolaus Wilhelm Lorentz, 1850—97, Grosserer. W. N. var Søn af Kjøbmand J. L. N. og Sophie f. de Wolff i Haderslev, hvor han fødtes 26. Juni 1850. Da han i 1869, efter at

have været dansk Soldat i Odense, vendte tilbage til Haderslev, blev han udvist der fra. Fra 1871 opholdt han sig 5 Aar i Udlandet. Hans varme Følelse for Nordslesvigs Skæbne aabnede efterhaanden hans Øje for de store Mangler ved Fædrelandets Forsvar, og efter at han havde udarbejdet de herhen hørende Planer, blev han af en større Kreds af Mænd udvalgt til at staa i Spidsen for den frivillige Selvbeskatning. 28. Marts 1885 udgik det store Opraab til det danske Folk i 350000 Exemplarer. Det vakte uhyre Opsigt, og store Kredse i Folket dannedes til Samarbejde for Sagen. Der blev snart tegnet over $\frac{1}{2}$ Mill. Kr., og 27. Marts 1886 kunde N. gjøre det første Spadestik til Københavns permanente Landbefæstning ved Garderhøjen. 27. Avg. 1892 nedlagde N. den sidste Sten til dette, udelukkende ved frivillige Bidrag rejste Fort, som derefter ved Gavebrev skjænkedes Fædrelandet. Da Diskussionen i 1888—89 var oppe om Anlægget af en Frihavn ved København, fremkom N. med Planen om at anlægge en saadan fra Kalkbrænderihavnen ind til Langelinje. Yderligere virkede han for Københavns Bospisningsselskab, Understøttelsesforeningen og Københavns Oplysningsbureau for trængende, ligesom han ogsaa var Medlem af Grüners Handelsakademis Komité, Bestyrelsen for Københavns Skytteforening osv. Han døde 1. Nov. 1897. Han ægtede i 1877 Hedvig Augusta Sophie Müller.

C. Christensen.

Nissen, Niels Christian, 1810—39, slesvigsk Patriot, Søn af Bogbinder og deputeret Borger i Haderslev Claus N. og Dorothea Margrethe f. Kind, var født 29. April 1810 i Haderslev. Greben af Chr. Paulsens første Skrifter kom han, der ligesom Faderen var Bogbinder i Haderslev, 1836 i Forbindelse med Paulsen, senere med Professor Flor, og gennem en livlig Brevvexling med dem kom han hurtig til levende Erkjendelse af, at det danske Sprog i Slesvig var i Nød, og at der maatte arbejdes med Kraft paa at op-
hjelpe det. Ved Flors Hjælp lykkedes det da ogsaa N. og P. Chr. Koch (IX, 314) 1838 at opnaa Tilladelse til at udgive Ugebladet «Danevirke», og i dette Blads Redaktion deltog han med Iver og Begejstring et Aars Tid, men døde allerede 23. Jan. 1839.

Sønderjydske Aarbøger 1892, S. 20 ff.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Nissen, Niels Lang, 1771—1845, Rektor, fødtes 21. Febr. 1771 i Ribe, hvor hans Fader, Frederik N., var Organist († 1782); hans Moder, Anna Cathrine f. Thun († 1778), var en Præstedatter.

N. blev dimitteret fra Ribe Kathedralskole 1787, blev 1793 Hører ved vor Frue latinske Skole i Kjøbenhavn, tog 1794 Skoleembeds-examen og blev 1795 Dr. phil. for en Afhandling om Sophokles' «Elektra» sammenlignet med Æschylus' «Choephorer» og Euripides' «Elektra». 1797 blev han Overlærer, Medlem af Skoleraadet og Lærer i Græsk og Modersmaalet, 1801 Konrektor, i det hele den disciplinariske Del af Skolens Bestyrelse blev overdraget ham, 1803 konstitueret til at overtage Rektoratets Forretninger, 1805 udnævnt til Rektor, medens Skoleraadet gik sin Opløsning i Møde, da dets Medlemmer afgik der fra. Tillige blev han s. A. Lærer og Inspektor i den danske Sprogklasse ved det pædagogiske Seminarium, fra hvilket Embede han 1807 tog sin Afsked. For om muligt at kunne søge gejstlig Befordring disputerede han 1815 for theologisk Attestats. 1811 blev N. Professor og 1843 ved sit 50 Aars Jubilæum Etatsraad. 1798 var han bleven Medlem af Direktionen for det søsterlige Velgjørenhedsselskab, og 1812—24 var han Meddirektør for Døtreskolen. 1844 tog han sin Afsked og døde 2. Avg. 1845 under et Besøg i Frederiksborg, hvor hans Søn Halvor Frode Høegh N. var bleven Overlærer. — N. var gift med Helene Dorothea f. Vogelius (f. 1778 † 1858), Datter af Peder V., Sognepræst ved Hellig-gejstes Kirke i Kjøbenhavn, og Hedevig f. Høegh, Søster til Statsministeren Ove Høegh-Guldberg.

N. skildres af en af sine Disciple, Abrahams, som «en høj, smuk Mand med et ædelt, men aldeles stereotypisk Ansigt, der aldrig kom i Bevægelse, saa at, naar han talte, egentlig blot Underkjæben bevægede sig, medens det øvrige forblev koldt og stift; hans Væsen var afmaalt, der var Værdighed, men ingen vindende Venlighed i hans hele Optræden». En senere Discipel, Biskop Fog, siger, at N. var en fuldblods Rationalist. Miraklerne kunde han bortforklare paa den mest aandløse Maade: Besisningen af de 5000 i Ørkenen, der bleve mættede af 5 Brød, beroede paa en Trykfejl, i det de store Tal gjaldt Brødene, det lille Tal Menneskene. Den Røst, der hørtes ved Jesu Daab i Jordans Flod, kom ikke fra Himlen; men det var en omrejsende Duekræmmer, som netop fik Øje paa en ham kjær, bortfløjen Due, om hvilken han sagde: «Min elskelige». Ligesom de fleste af Skolens Lærere var N. ikke videre dygtig som Faglærer; men han forstod at indgive Eleverne Lyst til Selvstudium. Som Rektor havde N. en sjælden Evne til at holde Skolen i Hævd, og han indgød saa vel Lærere som Disciple en stor Respekt. Han traadte altid frem med

majestætisk Holdning og Værdighed, meget soigneret i sin Klæde-
dragt. N. havde et godt Blik for Elevernes Dygtighed og tog sig
af dem med Kjærlighed, ligesom han altid blev glad, naar hans
gamle Elever kom og besøgte ham.

N. har bl. a. udgivet en Oversættelse af Æneidens 1. og 2.
Bog (1799), en græsk og en dansk Sproglære, en græsk Anthologi
og en græsk prosaisk Chrestomathi, Plutarchs sammenlignende
Levnedsbeskrivelser af Themistokles og Camillus, Alexander og
Cæsar (1809), adskillige Skoleprogrammer, bl. a. «Om de Foranstalt-
ninger, som i de senere Aar ere blevne føjede ved Københavns
Kathedralskole til at fremme Sædelighed og Flid blandt Skolens
Disciple» (3 Hæfter, 1811, 12 og 22) samt «Revision og Overblik
over de forskjellige om samlet Formiddagsskoletid offentlig fremsatte
Meninger» (1803) og «Hovedtrækkene af Nygræskens Særkjender»
(1826). Han udgav dernæst Efterretninger angaaende det søsterlige
Velgjørenhedsselskab (1799—1845) og var stadig Medarbejder af
«Borgervennen» 1825—41, ligesom han har givet Bidrag til flere
Tidsskrifter, f. Ex. Fjerdingaarsskriftet «For Sandhed». 1806 over-
droges det ham at udarbejde Bogstavet P til Videnskabernes Sel-
skabs danske Ordbog, men det næste Aar gik hans Manuskript
og de ham betroede Materialier dertil op i Luer under Hoved-
stadens Bombardement.

Erslew, Forf. Lex. Indbydelsesskr. t. Examen i Metropolitanskolen 1840.
Hundrup, Lærerstanden ved Metropolitanskolen S. 35 ff. Abrahams, Meddelelser
om mit Liv S. 30. Bondo, Biskop B. J. Fogs Levnet S. 11 ff. S. B. Thrige.

Nissen, Nis, 1771—1848, Godsejer, Legatstifter, er født 1771
(døbt 3. Marts) i Hillerup ved Ribe, hvor hans Fader, Peder N.,
var en velhavende Bonde og Studehandler; Moderen hed Bodil
f. Hillerup. Peder N. kunde i 1777 købe Hovedgaarden Voldbjærg
ved Ringkjøbing, som han i 1784 ombyttede med Spøttrup i Salling.
Sønnen N. gik i Ribe Latinskole, men da Faderen døde i 1788,
blev han kaldt hjem for at bistaa Moderen med Gaardens Drift.
I 1799 overtog han selv Gaarden og udbetalte sine 4 Søkende
deres Arv, hvorved han kom i en betydelig Gjæld, som endnu
trykkede ham mange Aar efter. Men ved sin store Dygtighed
som Landmand forenet med Sparsommelighed og Tarvelighed lyk-
kedes det ham efterhaanden at erhverve sig en betydelig Formue.
Som sædvanlig paa de større Gaarde i Vestjylland lagde han især
Vægt paa Studeopdrætning, og i den Henseende gjorde han Spøt-

trup til en Mønstergaard, hvis Exempel bidrog meget til at fremme Landbruget i hele Salling. Da han ikke efterlod sig Livsarvinger, kunde han anvende sin Formue til en storstilet Velgjørenhed. Ved Testamente af 19. April 1845 bestemte han, at hans Midler skulde deles i 50 lige store Lodder. Af disse bleve de 30 tildelte forskjellige paarørende af ham og hans anden Hustru, 10 Lodder bestemtes til et Legat for Latinskolerne i Ribe, Viborg, Aalborg, Randers og Aarhus, og de øvrige 10 fordeltes til andre Formaal. Da Boet var opgjort, fik hver af de 50 Lodder en Størrelse af 6582 Rbdl. 72 β. Legatet til de 5 Skoler, som saaledes beløb sig til over 130000 Kr., er det største Legat, der nogen Sinde er skjænket til Skolevæsenet i Danmark. — N. døde 29. Juli 1848. Han havde 1803 ægtet Karen Stadil fra Ullerup paa Mors († 10. Maj 1824) og 1825 Ane Dorteia Hagensen.

Selmer, Nekrolog. Saml. I. Viborg Kathedralskoles Program 1852.

Chr. Villads Christensen.

Nissen, Ulrik Christian, —1756, Stiftamtmand, en Søn af Etatsraad Herman Lorenz N. til Lerbæk og Rugballegaard (f. 1661, adlet 1710, † 1717) og Ide Sophie Glud (f. 1672 † 1703), blev 1718 Kommandant paa Dansborg i Ostindien og Opperhoved over Trankebar, fik kort efter sin Afgang fra disse Stillinger Titel af Etatsraad 1729, udnævntes 1736 til Stiftamtmand over Throndhjem Stift, indtraadte 1744 som Deputeret i Sætatens Generalkommissariat, men afskedigedes 1746 med sin fulde Gage i Ventepenge fra denne Stilling paa Grund af Generalkommissariatets Sammensmeltning med Admiralitetskollegiet, overtog 1747 Embedet som Stiftamtmand over Aarhus Stift samt Amtmand over Havreballegaard og Stjærnholm Amter, forflyttedes der fra til Amtmandsembedet over Kjøbenhavns Amt og beholdt dette Embede til sin Død, 15. Okt. 1756, i Kjøbenhavn. 1747 var han, der i sit sidste Leveaar fjede Navnet Benzon til sit oprindelige Familienavn, bleven Ridder af Danebrog. — Han var ikke gift.

G. Kringelbach.

Nobel, Emilius Ferdinand, 1810—92, Tobaksfabrikant, er født 5. Maj 1810 i Assens, hvor Faderen, Bendix Christian N., var Kjøbmand og Tobaksfabrikant; Moderen var Maren Cathrine f. Grunnet. Efter at have staaet 5 Aar i Lære hos Tobaksfabrikant Rasmussen i Svendborg og derpaa arbejdet en Del Aar som Svend gjorde han Mesterstykke 1835 og etablerede sig s. A. i Nykjøbing paa Falster. 1854 forlagde han sin Virksomhed til Kjøbenhavn,

hvor han arbejdede sin Forretning op til en af Landets betydeligste. Først havde den Sæde paa Frederiksberg, men 1868 byttede han med Fajancefabrikken Alumina, saaledes at hans Virksomhed kom til Christianshavn, medens den kongl. Porcellænsfabrik rejste sig paa hans Fabriks Plads paa Frederiksberg. Hvad der væsentlig karakteriserer N., var hans stille, sympathetiske Optræden, der altid vakte Tillid. Det er kun enkelte Udtryk herfor, naar han i Nykjøbing blev Byraadsmedlem, paa Frederiksberg blev Medlem af Kommunalbestyrelsen, fra Landmandsbankens Stiftelse var Medlem af dens Bankraad ligesom Medlem af Bestyrelsen for Diakonissestiftelsen osv. Det betyder mere, naar Staten i fuld Tillid til hans Retsind ved en særlig Lov af Sept. 1864 ordnede hans Forhold til Toldloven af 1863. Hans Navn er, hedder det i en Nekrolog, aldrig nævnt «uden med Kjærlighed og Højagtelse». Som et Exempel paa hans Velgjørenhed kan det hidsættes, at han skjenkede en stor Sum til Borgerstiftelsen i Nykjøbing paa Falster. Han døde 5. Juni 1892. — 23. Juni 1836 havde han ægtet Laura Christine Baagøe (f. 15. Juli 1814 † 31. Marts 1848), Datter af Kjøbmand Hans Jørgen B. i Svendborg og Maren f. Graae.

Lollands-Falsters Stiftstid. 8. Juni 1892. Dagbladet 11. og 15. Juni 1892.

C. Nyrop.

Nobel, Hans, 1657—1732, Amtmand, Godsejer, var født i Christianopel i Skaane og Søn af Kjøbmand Hans Mortensen N. og Sophie Eggers. Under den skaanske Krig blev han 1677 dimitteret fra Christiansstads Skole til Kjøbenhavns Universitet. Ikke ret længe efter maa han være kommen til Norge, hvor han 1681 indgik et fordelagtigt Giftermaal med Margrethe Tønder, Datter af Tolder paa Nordmøre Christopher Nielsen T. og Karen Olufsdatter Skriver samt Enke efter Tolder Johan Garmann. Han blev ved hende Ejer af Sædegaarden Holden i Hevne (Throndhjems Stift). Han synes en Tid at have været Tolder i Nordmøre, blev 1702 Bergraad, forpagtede Tolden nordenfjælds og blev 1703 Amtmand i Romsdals Amt, hvor Oprettelsen af Reknæs Hospital væsentlig skal skyldes ham. Efter imidlertid at være bleven Kammerraad udnævntes han 1713 med Bibehold af sit Amtmandskab til Medlem af Slotsloven i Norge, fra hvilken Stilling han (siden 1717 Justitsraad) entledigedes 1719. Han forlod s. A. Norge og købte Jordegods i Danmark, navnlig Sandholt i Fyn, som han 1726 fik gjort til et Stamhus, der fremdeles tilhører hans Efterkommere paa

Spindesiden. Han var efterhaanden bleven en meget rig Mand, dels ved sin Nærighed, dels ved nye Giftermaal. Han havde nemlig o. 1690 for anden (eller, som man, dog næppe med Føje, har ment, for tredje) Gang ægtet Enken Dorothea Isabella Jessen, Datter af Møntskriver i Norge Peter J. og tidligere gift med Major J. C. Testmann, og til sidst 1717 endnu en Gang hjemført en (barnløs) Enke, Dorothea Hansdatter, der efter sin forrige Mand, Anders Nielsen i Brevik, skal — rigtignok efter en Beregning af N.s Uvenner — have medbragt ham en Formue af 184000 Rdl. N. døde som Etatsraad 1732. Mellem hans Børn kan nævnes *Hans N.* den yngre, der 1714—25 var Amtmand i Stavanger og døde 1752.

H. N., en af Samtidens mange Parvenuer, gjør et lidet sympathetisk Indtryk, skjønt han vistnok har været et godt Hoved og ikke uden Dygtighed ogsaa i andre Forretninger end sine private. Hans Navn er knyttet til den under Frederik IV saa meget omtalte norske Matrikuleringssag. Han nedsendte 1713 et Forslag om en ny Matrikkel, der vandt Kongens Bifald, men derimod vakte stærkt Mishag hos flere højerestaaende Mænd i Norge, navnlig Biskop Deichman. Et stort Maskineri sattes imidlertid i Bevægelse for at fremme denne Sag, og efter at de lokale Embedsmænd havde udført et betydeligt Arbejde, hver i sine Distrikter, sendtes N. 1722 til Norge for i Forening med Deichman at berejse Landet og bringe Sagen i Orden, men Enden blev dog, at det hele bortfaldt ved et kongl. Reskript af 8. Dec. 1724. For Salget af de norske Kirker, der vistnok alene kan betegnes som et Misgreb, var N. meget ivrig, og det blev da ogsaa gennemført. Han modsatte sig derimod Salget af de norske Præstegaarde eller rettere deres Bygninger, hvilket ogsaa afværgedes. Rige Mænd bleve i den Tid højt beskattede, og N. undgik heller ikke den Skæbne, og man søgte ogsaa at udpresse af ham store Tvangslaan til det offentlige, især efter hans sidste og fordelagtigste Giftermaal, men her gjorde han haardnakket Modstand: «han havde gjort sin Kup, fundet Havn og bød Lykken og Haabet Farvel». Hojer betegner i sit Værk om Frederik IV N. som en Intrigant og en egenlyttig Person. Vist er det, at han, der, ved Siden af at fremhæve egne Fortjenester, strængt kritiserede andre, f. Ex. sine Kolleger i Slotsloven, til Gjengæld selv ikke undgik haarde Domme.

N. var en Bekjendt af Arne Magnussen, og af et bevaret Brev fra ham til denne tør maaske sluttes, at han ikke har været uden al litterær Interesse. At han købte Reitzers store Bibliothek, var

imidlertid en slet og ret Pengespekulation, og Bibliotheket blev, som bekjendt, til sidst solgt til det store kongelige. De ikke faa Breve fra N.s Haand, der ere trykte i Chr. Bruuns «Fr. Rostgaard og hans Samtid» II, ere ikke ilde skrevne og indeholde flere ikke uvigtige Oplysninger.

Blom, Forklaring ov. Hovedmatriculerings-Commissionens Arbeide (Chra. 1826). Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. VI, 177 ff. Norske Samlinger I, 134 ff. Bruun, F. Rostgaard I—II, passim. Personalhist. Tidsskr. 3. R. III, 155 ff. *L. Daae.*

Nold, Christian, 1626—83, Theolog og Orientalist, var født 22. Juni 1626 i Højby i Skaane, hvor hans Fader, Jacob Christensen N., var Præst († 1629); Moderen hed Sophie Haagensdatter. Tidlig faderløs blev N. dog sat i Lunds Domskole, hvorfra han 1644 afgik til Universitetet i Kjøbenhavn. 1648 tog han Bakkalavrgraden og blev 1650 Rektor i Landskrone. 1651 erhvervede han Magistergraden, men nedlagde 1654 Rektorembedet for at fortsætte sine Studier udenlands. I 3 Aar færdedes han nu i Tyskland (hvor han især sluttede sig til den bekjendte Theolog J. G. Dorschæus), Nederlandene, England og Frankrig. Det var theologiske, filosofiske og orientalske Studier, han drev. 1657 opholdt han sig en Tid hjemme for at faa Midler til nye Rejser, hvorpaa han igjen begav sig til Nederlandene, hvor han s. A. i Franeker udgav «Leges distingvendi» og 1660 «Historia Idumæa s. de vita et gestis Herodum». 1659 besøgte han England, hvor de østerlandske Sprog havde udmærkede Dyrkere. 1660 blev han hjemkaldt for at overtage en Plads som Lærer for Rigshofmester Joachim Gersdorffs Sønner. Udgav 1662 «Sacrarum historiarum et antiqvitarum synopsis» og kaldtes 1664 til theologisk Professor ved Universitetet, efter at han i en ejendommelig Ansøgning havde stillet sig til Frederik III's Disposition, lige meget om det var ved Universitetet, som Hofprædikant, i Justitsen eller i Statstjenesten (Politikken). Ved en særlig Begunstigelse fra Kongens Side blev han Universitetets Rektor faa Maaneder efter, at han var bleven Professor.

Den Lykke, N. saaledes gjorde, i Forbindelse med en vis Hensynsløshed i hans Udtalelser, vakte ham dog Fjender og bidrog til hans Fald. Den ydre Anledning var nogle uforsigtige Exempler, han havde brugt i sin «Logica recognita» (1666), der kunde udlægges som fornærmelige for den da saa omtaalige Enevælde, bl. a. følgende Exempel paa en «probabel» Sætning: Valgte Fyrster ere bedre end fødte. Det synes ogsaa, at han har paadraget

sig den mægtige Peder Schumachers Uvilje. Nok er det, at N. 1667 fik sin Afsked uden Pension. I 9 Aar maatte han nu pøntere i saare trange Kaar. «Han boede i stor Fattigdom paa et Kammer i Studiestræde og havde intet uden, hvad Godtfolk vilde give ham til Subsistance.» Dette ufrivillige Otium, i hvilket han levede «som en Eremit i sin Hule», benyttede han imidlertid til Udarbejdelse af sit Livs Hovedværk, «Concordantiæ particularum Ebræo-Chaldaicarum Veteris Testamenti», et Arbejde, der vidner om forbavsende Flid og Sproglærdom. Det udkom dog først 1679, efter at N. atter var kaldet tilbage til Universitetet. Griffenfelds Fald (1676) var nemlig Signalet til N.s Oprejsning, i det han paa ny indtraadte i det theologiske Fakultet, foreløbig dog uden Løn, indtil en af de normerede Pladser efter et Par Aars Forløb blev ledig ved Professor Witzlebens Død. 1678 erhvervede N. den theologiske Doktorgrad ved Forsvar af en Disputats, der indeholdt en Gjendrivelse af den bekjendte Konvertit Niels Steensens «Scrutinium reformatorum». 1682 blev N. atter Universitetets Rektor. Han døde 22. Avg. 1683.

Det vakte i sin Tid megen Opsigt, at N. som aldrende Mand, 25. Maj 1682, ægtede Marie Elligers, Enke efter den kongl. Juvelér Kurtz. Ved dette Ægteskab har han rimeligvis faaet Midler, i alt Fald vides det, at han i sine sidste Leveaar var Ejer af Herregaarden Vibygaard ved Roskilde. Tillige fik han flere Stifbørn, deriblandt Sønnen Christian, hvem han testamenterede Gaarden og sit Navn. Denne *Christian N.*, der paa Vers har beskrevet sin meget omvexlende og lidet heldige Livsbane, var Fader til den yngre *Christian N.*, en i sin Tid bekjendt Academicus, Forfatter af en Række theologiske Disputatser, som Kommunitetsprovst 1732—35 faktisk theologisk Professor (Vikar for Biskop Chr. Worm) og endelig til sin Død (1748) Præst i Karrebæk og Provst i Øster Flakkebjærg Herred.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. I, 31 ff.

H. F. Rordam.

Nold (Nolde), Thomas, —1634, til Maglø, en kurlandsk Adelsmand, kom i sin Barndom eller tidligste Ungdom til Danmark, hvor han anbragtes ved Christian IV's Hof som Edelknaab. 1605 blev han Hofjunker, men allerede det næste Aar fik han Tilladelse til at besøge sin Hjemstavn og derefter se sig om i Tyskland og Nederlandene. 1610 var han vendt tilbage, thi da forekommer han som Fører for en lille Afdeling Gjønger, og s. A. kommanderede

han Skibet «Stjærnen» paa et Togt i Østersøen. Hans Tjeneste til Søs var dog dermed til Ende, da han 1611 blev Hovedsmand for Kongens Livkompagni, hvormed han bl. a. deltog i Kampene ved Kalmar og paa Øland. 1613 blev han Drabanthovedsmand, 1615 Befalingsmand over Besætningen paa Kronborg; som Løn herfor forlenedes han s. A. med Lyse Kloster i Norge, hvilket han beholdt til sin Død. 1624 kaldtes han til Kjøbenhavn for at overtage Stillingen som Chef (Kapitajn) for Tøjhuset, og en Tid var han tillige Oberstlieutenant ved Artilleriet. Han døde i Juni 1634. Han ægtede 1. Okt. 1615 Margrethe Gjedde, Søster til Ove G. (VI, 30). Hun bragte ham Gaarden Maglø i Skaane og døde 16. Maj 1627, hvorpaa han 25. Avg. 1628 ægtede Helvig Urup, Datter af Axel U. til Vognø. Et Vidnesbyrd om Christian IV's Yndest for ham er det, at Kongen stod Fadder til hans ældste Søn.

Blom, Kristian IV's Artilleri S. 28 ff. Lind, Kristian IV og hans Mænd p. Bremerholm S. 188.

C. F. Bricka.

Nolsøe, Poul Poulsen, 1766—1809, Skibsfører, Digter, var Søn af Poul Joensen, Bonde paa Øen Nolsø blandt Færøerne, og den 4. i Rækken af 6 Sønner. Efter at have sejlet som Skibsfører for et amerikansk Kjøbmandshus i en halv Snes Aar, i hvilken Tid han slet ikke saa sine Fødeøer, kom han hjem igjen og blev Fører for et dansk Handelsskib, som sejlede paa Færøerne. Den færøske Handel var da et kongeligt Monopol og bestyredes af en kongl. færøsk og grønlandsk Handelskommission i Kjøbenhavn, der igjen havde en Handelsforvalter paa Færøerne. Aar 1800 opgav N. denne Virksomhed og bosatte sig ved Klaksvig paa Bordøen (en af Norderøerne blandt Færøerne) efter at have indgaaet Ægteskab med Maren Malene Ziska (hans anden Hustru; hans første Hustru, en Pige fra Nolsø, var død kort forinden efter nogle faa Aars Ægteskab). I 1804 byggede han i Forening med nogle af sine Brødre det første færøske Dæksfartøj af et strandet Skibsvrag, som han købte ved Avktion. Hans Formaal var at ophjælpe Fiskeriet og indøve sine Landsmænd i Søfart og desuden at nyttiggjøre Øernes Hjælpekilder ved Udførsel af deres Produkter. Varer, som ikke vare indlemmede i Handelstaxten, stod det N. frit for at ind- og udføre; men med Hensyn til de i Handelstaxten optagne Varer maatte han ansøge Handelskommissionen eller, naar denne afviste ham, Rentekammeret om Tilladelse til Ud- eller Indførsel. N., som ivrig benyttede Lejligheden til at virke for Indførelse af Frihandel paa Færøerne, kom

snart paa Kant med den lokale Øvrighed, som anklagede ham for Smugleri og gjentagne Gange sværte ham for Handelskommission og Rentekammer. I 1806 blev han indstævnet for en Gjæsteret i Thorshavn i Anledning af forbuden Handel. Han blev dog ikke overbevist om Smugleri, men dømt for en Del mindre betydelige Forseelser. Strax derefter anlagde N. Sag angaaende Smughandel imod Strømø Sysselmand, som havde været Aktor i Sagen mod ham selv. Han beskyldte de lokale Øvrighedspersoner for at drive Smughandel efter en større Maalestok, men Sagen blev under forskellige Paaskud ikke fremmet. Da digtede N. det paa hans Fødeøer saa berømte «Fuglekvad» (i det færøske Sprog), hvor han angriber sine Modstandere, i det han indfører dem i Rovfugles Skikkelse. Selv optræder han i Kvadet i en Strandskades Lignelse (Strandskaden værner de smaa Fugle imod Rovfuglene).

Da Krigen med England udbrød i 1807, og Varetilførselen til Færøerne derved blev gjort usikker, stillede N. sig til Disposition. Han opnaaede af Kronprinsen (Frederik VI) Tilladelse til at indtage en Ladning Korn for Handelsens Regning og føre den til Færøerne. Ved Hjælp af et Rejsepas fra en engelsk Admiral lykkedes det ham at slippe forbi de engelske Kapere og at udlosse sin Ladning paa Færøerne, hvor der herskede stor Nød. Paa en Rejse ned til Kjøbenhavn i 1808 blev han overfalden af en engelsk Kaper, mistede sit Skib, men opnaaede en gunstig Modtagelse hos Admiralitetet i London. Her fik han et nyt Skib og en Kornladning at føre til Færøerne mod Løfte om at bringe en Ladning af Landets Produkter tilbage (1809). Han naaede imidlertid aldrig Færøerne — hvad enten hans Skib er forlist eller blevet skudt i Sænk af Kapere.

Blandt sine Landsmænd er N. højt skattet dels som den uegennyttige Forkæmper for Øernes materielle Vel og Opkomst, dels som en af deres betydeligste Digtere. Foruden det allerede omtalte «Fuglekvad» har han blandt andet digtet den populære Skjæmtevisen «Jákup á Møn» (handlende om en uheldig Frierfærd). N. var den første, som førte Vaccinationen til Færøerne (ved successiv Indpodning paa sit Mandskab). For Flid i Landbruget tilkjendte Landhusholdningsselskabet ham en Sølvmedaille, som imidlertid paa Grund af hans Død aldrig kom ham i Hænde.

Hist. Tidsskr. 6. R. III.

Jak. Jakobsen.

Noodt, Johann Friederich, 1705—56, Historiker, var født 9. Avg. 1705 i Byen Slesvig, hvor hans Fader, Israel N. (en Borg-

mesterson fra Slesvig), var Diaconus ved Domkirken (f. 1670 † 21. Avg. 1728). Efter Skolegang i sin Fødeby studerede N. 1725—28 i Kiel og Jena. Faderens Død kaldte ham hjem. De følgende Aar syslede han med Undervisning og historiske Studier, hvortil han havde en levende Kjærlighed. Da han derhos besad en utrættelig Flid og en udmærket Hukommelse, blev han en af sin Tids grundigste Kjendere af Hertugdømmernes Specialhistorie. 1733 udgav han «Versuch einer hist. Nachricht von der Ranzovischen Familie». 1735 blev han valgt til Præst i Haddeby, hvormed han fra 1737 forbandt Præsteembedet ved det adelige St. Johannes Kloster i Slesvig. I sidstnævnte By havde han sin Bolig. Udrustet med en ualmindelig Arbejdskraft kunde han fortsætte sine historiske Samlinger og Studier. Vidnesbyrd derom ere hans «Bordesholmische Merkwürdigkeiten» (Alt. 1737) og især hans «Beiträge zur Erläuterung der Civil-, Kirchen- u. Gelehrten-Historie der Herzogth. Schleswig u. Holstein» I—II (Hamb. 1744—56). Som en bekjendt Bogven blev han udset til at lede det gottorpske Bibliotheks Overførelse til Kjøbenhavn (1749), i hvilken Anledning han udnævntes til Konsistorialraad, og han udgav: «Samml. unterschiedener seltenen, theils gedruckten, theils ungedruckten, zur Erläuterung der schlesw.-holst. Historie gehörigen Schriften» (Hamb. 1753). Ved sin tidlige Død, 17. Maj 1756, fik han det Vidnesbyrd: «Hertugdømmet Slesvig og med samme den lærde Verden har tabt meget i denne Mand, som besad en ualmindelig Styrke i Fædrelandets Historie og har efterladt mange didhen hørende skriftlige Optegnelser, deriblandt et Idioticon Slesvicense, der fortjente at trykkes». — Hans Hustru, Mette Christine f. Kirchhoff, Datter af Provst Alb. Chr. K. i Itzeho, overlevede ham med 4 Børn.

Büsching, Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften III, 81. 407. Fortgesetzte Nachrichten II, 84 ff. Kordes, Schlesw.-Holst. Schriftsteller-I. ex. S. 486.

H. F. Rørdam.

Norbagge, Svend, † 1088, s. Svend.

Norby, Søren (Severin). —1530, Søkriger, tilhørte en fattig fynsk Adelsæt, saa at man ikke engang kan paavise en eneste Bondegaard, han har ejet, og dog skulde han ved sin kraftige Personlighed, sin store Krigerdygtighed, sit aldrig svigtende Mod, sin Snildhed og Raadsnarhed under alle Forhold hæve sig til en Højde som faa danske Søkrigere. Sin Berømmelse grundlagde han allerede under de store Krige, der i Kong Hans' Tid førtes med

Sverige og Lybek, dels (fra o. 1503) som Kaperhøvding, dels som Fører af større Flaader; 1507 indtog han saaledes Kastelholm paa Aalandsøerne, men mest bckjendt er det store Tog blevet, som Jens Holgersen Ulfstand og S. N. i Forening 1511 foretog med den da nystiftede Rigsflaade i Østersøen, hvorved Grunden lagdes til Danmarks Navnkundighed til Søs. I disse Krige vandt han saa store Rigdomme, at han kunde laane Kong Hans en betydelig Pengesum, hvorfor han fik Haraldsborg (Roskilde) med tilliggende Herreder i Pant; desuden blev han for sine Fortjenesters Skyld allerede af denne Konge forlenet med det rige Børringe Kloster i Skaane.

Størst Berømmelse skulde S. N. dog opnaa under Christian II, der havde et aabent Øje for hans store Egenskaber og derfor netop brugte ham til de betydeligste og farligste Hverv. Saaledes sendte han ham 1514 til Nederlandene som Fører for sit største Skib, «Engelen», for at hjælpe sin tilkommende Svoger Carl V i en Kaperkrig med Geldern; baade Skib og Fører vandt sig herved et stort Navn i Holland. S. A. sendtes S. N. derpaa til Island og forlenedes derpaa 1515 med Øen med udstrakt Myndighed for at holde Ave paa de mange engelske Fiskere og Fribyttere, som i en lang Aarrække, trods alle Forbud, havde drevet Handel og Sø-røveri paa Øen, et Hverv, som denne Vikingenatur aabenbart var udmærket skikket til. 1517, da Krigen med Sverige atter var ved at udbryde, kaldtes han tilbage her fra og forlenedes med det vigtigste af alle I'en, Øen Gulland, hvorfra Østersøen kunde beherskes. Han fik Øen med fuld kongelig Rettighed og fra 1518 tillige som Pantelen paa Livstid mod at opgive Haraldsborg og Børringe.

I 8 Aar skulde S. N.s Navn være knyttet til Gulland. Her fik han ret Løjlighed til at udfolde alle sine store Egenskaber, og hans Navn lever endnu paa Øen i Sang og Sagn som en halvmystisk Personlighed, hvem man tillægger de æventyrligste Bedrifter, medens hans Forgænger, Jens Holgersen Ulfstand, kun mindedes som den raa Bøddel. Ligesom hans Værnehelgen, Ridder St. Jørgen, laa i Kamp med Dragen, laa han i uafbrudt Kamp med alle Kong Christians Fjender. Han holdt en hel Flaade ved Gulland, hvormed han kunde forstærke Kongens egen Flaade, til Tider ogsaa en hel lille Hær. Fra det stærke Visborg kunde han gjøre Strejftog rundt omkring, og hans Skuder gjennemfore hele Østersøen, og ve det fjendtlige Orlogs- eller Handelsskib, der kom for nær. «Det er saa gavnligt for min Sundhed», ytrede han senere med sin

ejendommelige Sømandshumor, «at rode i Lybekkernes Kramkister.» Men bag ved denne Fribytterlyst stod en aaben og ærlig Ridderkarakter, der midt i sin blodige Strængthed skaanede Kvinder, Oldinger og Børn. Skulde man vinde S. N., maatte man gaa ærlig til Værks mod ham; men anede han Svig og Underfundighed, følte han sig heller ikke selv bunden over for sin Modstander.

1517 og 1518 var S. N. Fører for Kongens Flaade paa de for øvrigt uheldige Tog til Sverige. 1519 indtog han det faste Borgholm paa Øland og forlenedes kort efter ogsaa med denne Ø. Paa Hovedtoget 1520 indesluttede han Stockholm fra Sosiden og blev derpaa ved Christian II's Kroning til Sveriges Arvekonge selv slaaet til Ridder. Ved det stockholmske Blodbad havde han tillige med Claus Bille det sørgelige Hverv at fængsle de udkaarne Ofre; men under de paafølgende Rædsler reddede han mange Svenskere om Bord paa sine Skibe, hvor de fandt et sikkert Tilflugtssted.

Tilsyneladende var der nu Fred i Norden. Da overdrog Christian II, medens han endnu opholdt sig i Stockholm, S. N. et mærkeligt Hverv: med alle sine Skibe at drage til Grønland for atter at finde dette forsvundne Land, og der fra skulde han, saaledes synes Planen at have været, søge at naa «Indien», og de spanske Besiddelser i Amerika. Med andre Ord, S. N. skulde for det store Handelsforbund af nordiske Stæder, hvortil Kongen netop paa denne Tid lagde Planer som Modvægt mod Hanseforbundet, søge at skaffe Kolonier i «Indien» ligesom Spanien. Med en dristig, med de nordlige Farvande vel kjendt Fører som S. N. kunde denne store Plan vel være lykkedes. S. N. erklærede ogsaa, at til Paaske skulde han være rede til at drage, hvor hen i Verden hans Herre vilde sende ham. Men imidlertid udbrød Opstande rundt om i Sverige, Gustav Vasa traadte frem paa Skuepladsen, og S. N. kom ikke afsted. Han havde selv til sine øvrige Forleninger nu ogsaa faaet det vigtige Kalmar Slot. Han var i disse Aar i uafbrudt Virksomhed; fra Kalmar maatte han føre svære Kampe mod de oprørske Smaalændinger; her fra eller fra Visborg søgte han til Søs at undsætte og proviantere de rundt om belejrede Borge. Vel mislykkedes et Par Forsøg paa at undsætte Stekeborg i Østergötland (1521); men i Begyndelsen af 1522 lykkedes det S. N. at undsætte og proviantere Stockholm, saa at Gustav Vasa foreløbig maatte opgive Belejringen. Derpaa befriede S. N. Aabo i Finland og indtog den biskoppelige Borg Kusto, saa at Finland foreløbig bevaredes for Christian II. I Sept. s. A. fik han derpaa Kusto

Slot tillige med alle de Herreder, som hidtil havde ligget til Aabo, Raseborg, Tavasthus og Kunogaard, samt hele Nørrebotten i Forlening afgiftsfrit mod at holde en større Styrke til Kongens Tjeneste og med Ret til $\frac{2}{3}$ af alt det Bytte, han gjorde. Det var en stor Tillid, Kongen herved viste sin tro Tjener, men ogsaa et umaadeligt Ansvar: hele Krigens Førelse mod Øst, fra Kalmar, Øland og Gulland indtil den russiske Grænse. Fra Finland søgte S. N. derpaa i Nov. s. A. paa ny at undsætte Stockholm, som atter belejredes af Gustav Vasa til Lands og indesluttedes til Søs af en lybsk og en svensk Flaade. Med 9 Orlogsskibe indlod han sig i en fortvivlet Kamp mod 18 fjendtlige Skibe, men maatte give de 30 Førselsskibe, han førte med sig, til Pris og undslap kun med sine 9 Krigsskibe. Undsætningen var saaledes mislykket. I Begyndelsen af April 1523 havde Øland maattet overgive sig, men Kalmar, Gulland og hele Finland holdt S. N. endnu til Kong Christians Haand, da denne 13. April 1523 forlod sine Riger.

Nu stod S. N. ene i Kampen mod de nordiske Riger og Hansestæderne. Men hans Magt var spredt; han kunde ikke selv være tilstede overalt; i de svenske Landskaber havde han Befolkningen imod sig, og af hans Lejesvende begyndte adskillige at lytte til hans overmægtige Modstanderes forføreriske Tilbud. 7. Juli faldt det stærke og vel forsynede Kalmar Slot, da man havde bildt Besætningen «en stor Hoben Løgne ind». «Galge og Hjul slaa dem», skriver han i sin Vrede, «jeg kan ikke se, hvad hver Mand fører i Hjærtet.» De vel udrustede finske Borge faldt ogsaa alle i Løbet af 1523 for de svenske Belejringshære og Folkets egen Stemning. Kun Gulland stod endnu tilbage; men at vriste dette fra S. N. blev ingen let Sag. Nu var hans Magt samlet paa ét Punkt; han holdt paa denne Tid en Besætning af en 12—1300 Mand paa Visborg; hans Skibe gennemstrejfede hele Østersøen, og Hansestæderne maatte betale Gildet; rige Ladninger bleve opbragte og førte til Visborg. Dertil kom, at alle hans 3 Modstandere, Danmark, Sverige og Lybek, hver for sig ønskede at komme i Besiddelse af Landet. Heraf benyttede S. N. sig med stor diplomatisk Snuhed for netop at sætte Splid mellem de 3 Forbunds-fæller. Store Tilbud vare gjorde ham baade fra svensk og dansk Side, hvis han vilde opgive Øen; Hr. S. svarede slet ikke paa dem, men de svenske Breve sendte han til Danmark, de danske til Sverige! Hans Plan gik ud paa saa længe som muligt at bevare Øen for Kong Christian, men hvis Nødvendigheden bød det, da at

overgive Øen til Danmark. Med store Anstrængelser og med lybsk Hjælp sendte Kong Gustav i Maj 1524 en stor Hær til Gulland under Anførsel af Bernhard v. Mehlen (XI, 212). S. N. forsvarede med stor Tapperhed Visborg og tilføjede ved Udfald til Lands eller til Søs Hr. Bernhard store Tab, men sendte samtidig Bud til Danmark om at ville overgive Øen til Danmark mod at beholde den i Forlening paa de tidligere Vilkaar. Fra dansk Side gav man ogsaa S. N. Brev og Segl herpaa; men Sverige vilde lige fuldt ikke opgive Belejringen. S. N. havde saaledes opnaaet sin Hensigt, at sætte Splid mellem Danmark og Sverige.

Paa et Møde i Malmø mellem de 2 Konger enedes man dog 1. Sept. om, at hvis Sverige paa denne Dag endnu ikke var kommet i Besiddelse af Visborg, skulde Øen foreløbig tilhøre Danmark, men S. N. miste Lenet og han og hans Folk bringes til et Sted, hvor de ikke kunde skade Sverige eller Hansestæderne. Men dette stred jo fuldstændig mod det S. N. givne Tilsagn om, at han skulde beholde Gulland som dansk Forlening. Det kom nu an paa at faa S. N. lokket fra Gulland. Rigsraaderne Anders og Eske Bille sendtes i den Anledning der over. Uden at nævne et Ord til S. N. om Malmøforbundets Bestemmelse om hans Stilling fik de ogsaa den svenske Hær til at hæve Belejringen (Okt. 1524) og S. N. til at love med den største Del af Besætningen at begive sig til Danmark, hvor da Kong Frederik vilde søge at mægle Forlig mellem S. N. og hans Besætning paa den ene Side, Hansestæderne paa den anden Side. For saa vidt syntes alt at gaa efter Ønske; men S. N. havde betinget sig, at den nødvendige Besætning skulde blive tilbage paa Visborg. Dette var i og for sig en Anstødssten; man var da uklog nok til at vække Mytteri blandt Besætningen for at faa den til at bemægtige sig Visby og Visborg i Kong Frederiks Navn. Med en forbavsende Klogskab, Kraft og Snildhed fik imidlertid S. N. dette Mytteri dæmpet; Rigsraaderne maatte vende tilbage uden at faa Hr. S. med sig, og da man nu søgte at udhungre ham ved at forbyde al Tilførsel til Gulland, ansaa han sig som løst fra alle Forpligtelser og sad atter paa Gulland som Kong Christians Mand.

I Vinteren 1524—25 rustede S. N. sig stærkt. I Sverige søgte han at fremkalde Opstand mod Kong Gustav; dels satte han sig i Forbindelse med Hovedsmanden paa Kalmar Bernhard v. Mehlen, der var kommen paa Kant med Kong Gustav, dels med det misfornøjede Sture-Parti. Ja, han tilbød endogsaa Sten Stures berømte

^{Christine}
 Enke, Fru ~~Margrethe~~ Gyldenstjerne, sin Haand. S. N. synes nemlig hidtil at have været ugift; hans Hustru omtales i alt Fald aldrig; derimod havde han flere Børn, en Søn Oluf, som opdroges hos Christian II, og i det mindste én Datter, der var født under Visborgs langvarige Belejring 1524; Hr. Bernhard v. Mehlen havde under en Vaabenhvile selv staaet Fadder til hende. Disse Børn betragtes sædvanlig som uægte; den Mulighed er dog ikke udelukket, at S. N. kan have staaet i en efter den Tids Anskuelser som Ægteskab anerkjendt Forbindelse (uden kirkelig Vielse) med Moderen, og at denne netop er død 1524. — Mod Fru ~~Margrethe~~ ^{Christine} Gyldenstjerne havde S. N. allerede under hendes Fangenskab i Danmark efter det stockholmske Blodbad vist ridderlig Opmærksomhed. Der voxledes ogsaa nu Ringe mellem dem; senere (1526), da Kong Gustav havde faaet hende gift med en anden, skriver hun rigtignok i et Brev, at det kun var som Vennegaver, og at hun kun havde erklæret S. N., at hvis hun atter skulde gifte sig, var han den, hun helst vilde sætte sin Tro og Love til. Christian II blev imidlertid saa glad over denne Forbindelse, at han uden Betænkning udnævnte S. N. til sin Statholder eller Vicekonge over hele Sverige, blot mod en aarlig Afgift, hvis han paa denne Maade atter fik Sverige i sin Magt. Samtidig forberedtes i Nederlandene Claus Kniphoffs Fribyttertogt (s. IX, 250), der skulde søge at sætte sig i Forbindelse med S. N. I Danmark var der stor Gjæring, især i de skaanske Provinser.

Da viste S. N. sig pludselig i Bleking med en Hær (April 1525). Hele Skaane rejste sig; de befæstede Slotte faldt, de adelige Herregaarde gik op i Lucr, S. N. hyldedes paa Lunds Ting i Christian II's Navn; Rigsmarsken, Tyge Krabbe, maatte med Adelen indeslutte sig i Malmø, medens S. N. med en Del af sin Hær begyndte at belejre det stærke Helsingborg. Med Undtagelse af disse 2 Stæder vare hele Skaane og Bleking i S. N.s Magt; men da sendtes Johan Rantzau til Hjælp med tyske Landsknægte. Nordens 2 største Krigere stode saaledes over for hinanden. Med sit skarpe Feltherreblik saa Johan Rantzau strax, at S. N. havde splittet sin Styrke for meget: i Slagene ved Lund og Bunketofte Lund blev Bondehæren slaaet, hvorpaa S. N. maatte hæve Belejringen af Helsingborg og indeslutte sig i Landskrone (29. April). Her maatte han udholde en langvarig Belejring; fra Christian II kom ingen Hjælp, Opstanden i Sverige mislykkedes, og S. N. syntes fortabt; men da reddede Lybek ham meget mod sin Vilje. Denne

Stad havde nemlig paa egen Haand gjort et Tog til Gulland for at erobre Øen for sig selv. For at hindre dette sluttede man da 28. Juni Forlig med S. N., hvorved denne afstod Øen til Danmark mod at forlenes med Bleking med Slottene Sølvißborg og Lykaa, som han endnu havde i sin Magt. Efter langvarige Forhandlinger lykkedes det endelig at faa Lybek til at opgive Gulland, og S. N. sendtes tillige med Rigsraad Otte Krumpen til Øen for at bevæge S. N.s kjække Befalingsmand paa Visborg, Otte Andersen Ulfeldt, til at overgive Visborg. Dette skete ogsaa, men troløst holdtes S. N. tilbage som lybsk Fange. Han paastaar selv, at dette skete efter hemmelige Aftaler med Otte Krumpen, og at han skulde føres som Fange til Lybek, men «ved Guds og Ridder St. Jørgens Hjælp» undslap han paa et lille Skib til sin nye Forlening Sølvißborg (Nov. 1525).

Fra Sølvißborg fortsatte S. N. sin gamle Færd. Vel bevarede han Skindet af at være Kong Frederiks Mand, men ansaa sig efter den Adfærd, der var vist mod ham paa Visborg, aabenbart ikke for videre bunden til denne. Lybek betragtede han som sin Fjende; han opbragte snart efter atter hanseatiske Skibe, og med sin Nabo Kong Gustav kom han strax i Strid. Navnlig var han forbitret over, at Kong Gustav ikke vilde udlevere hans unge Datter, der var kommet i Kongens Magt, da hendes Gudfaders, Bernhard v. Mehlen, Borg Kalmar var faldet. Hemmelig satte S. N. sig atter i Forbindelse med Christian II. Madrider-Freden mellem Kejseren og Frankrig var sluttet i Jan. 1526; Christian II samlede Tropper i Tyskland, og Skipper Clement udrustede et Fribyttertog for om muligt at komme S. N. til Hjælp. For at fjærne den urolige Mand, over hvem der indløb stadige Klager fra Lybek og Kong Gustav, fra Sølvißborg vilde Frederik I sende ham til Königsberg med sin Datter Dorotheas Brudfærd til Hertug Albrecht af Preussen; men S. N. nægtede det under Paaskud af sin «private» Fejde med Kong Gustav. Da han mod udtrykkeligt Forbud fortsatte denne, og det var klart, at han atter havde rustet sig stærkt, enedes endelig Danmark, Sverige og Lybek om et forenet Angreb paa ham baade til Lands og til Vands. 24. Avg. 1526 blev han ved Blekings Kyst overvældet af Overmagten. 9 Orlogsskibe mistede han, men med 2 større og et mindre Skib undslap han; 4 af hans Jagter, der strejfedes om i Østersøen, stødte til ham, og med disse 7 Skibe ankom han til Lifland.

Allerede 1524 havde han efter Christian II's Bud sat sig i

Forbindelse med Storfyrst Vasilius af Rusland, der havde været Kongens Forbundsfælle mod Sverige. Da ogsaa Kejser Carl V tidligere havde udnævnt S. N. til sin Mand, drog han med 150 Mand med Brev fra Kejseren og Christian II fra Lifland til Moskov for at bevæge Storfyrsten til et Angreb paa Finland. Men Storfyrsten havde nylig sluttet Fred med Kong Gustav. Han holdt S. N. tilbage i et Slags Fangenskab; ved alle mulige Midler, snart ved Trusler, snart ved paa ægte russisk Vis at drikke ham fuld i Brændevin, snart ved de største Løfter om Gods og Herlighed søgte man at faa ham til at svigte Christian II's Sag; man tilbød ham 60, ja 100000 Mand, hvis han vilde træde i Storfyrstens Tjeneste og for ham erobre Norge. Intet hjalp, S. N. vilde ikke svigte sin Herre. Endelig lykkedes det i Foraaret 1528 Sendebud fra Kejseren og dennes Broder, Kong Ferdinand af Bøhmen, at udvirke hans Frigivelse; men alt hans Gods og alle hans Skibe vare tagne fra ham, de fleste af hans Folk fristede til Frafald; han angiver selv sit Tab i Bleking til 30000 Gylden, i Rusland til 10000 Dukater, umaadelige Summer i de Tider. Paa sit Ridt fra Moskov til Belgien maatte han borge sig igjennem eller hjælpe sig med ædelmodige Fyrsters Gaver. I Breslau og Prag hædredes han dog i høj Grad, og Kong Ferdinand sendte ham til det burgundiske Hof med vigtige Breve; det syntes paatænkt at stille ham i Spidsen for et Tog til England, hvilket dog ikke kom i Stand.

Omtr. i Nov. 1528 kom S. N. til Mecheln og kort efter til Lier, hvor han traf sammen med Kong Christian. Det maa have været et bevæget Øjeblik, da disse 2 Mænd atter saa hinanden, men des værre — Christian II, der netop i disse Aar var i sin største Nød, kunde ikke tilstrækkelig hjælpe sin tro Mand. Det blev en sørgelig Tid for S. N.; Nøden var ofte overvældende stor; han maatte endogsaa pantsætte sin Ring for at faa sine gamle Klæder lappede! Desuden efterstræbtes han af sine mange Kreditorer og af sine talrige Fjenders hemmelige Udsendinger. Uvirkomheden faldt ham ogsaa lang. I Juli 1529 red han da gjennem Tyskland til Italien for at tilbyde Kejseren sin Tjeneste. Han «laa ogsaa i lang Tid foran Florents med kejserlig Majestæts Hob»; 24. Febr. 1530 overværede han Carl V's pragtfulde Kejserkroning i Bologna. 26. Febr. skriver han fra Bologna til Christian II, at naar Florents er faldet, haaber han at komme med Hoben til Tyskland og atter træffe Kongen; men kort efter endte

en Kugle fra Fæstningen hans Liv; Dagen kjendes ikke; det synes dog at være sket i første Halvdel af Marts Maaned.

Saaledes døde Kong Christian II's troeste Mand og Nordens ypperste Kriger paa den Tid, og i det allerubejligste Øjeblik, netop som Kongen skulde have stillet ham i Spidsen for det paa-tænkte Tog til Norge. Han ligger begravet i et Kloster ved Florents. Den største og fineste Hæder viste den lærde Henrik Rantzau S. N.s Minde, da han paa Breitenburg Slot stillede S. N.s Billede lige over for sin Fader Johan Rantzaus og derved anerkjendte ham som dennes jævnbyrdige Modstander.

Hofman, Danske Adelsmænd II, 301 ff. Allen, Breve og Aktst. til Fred. I's og Chr. II's Hist. I, 531 ff. Ekdahl, Chr. II's Arkiv. Allen, De tre nord. Rigers Hist. I—V. Hist. Archiv 1870, I, 388 ff. *A. Heise.*

Norcross, John Nicholas, 1688—1758, Fribytter og Statsfange, var Søn af en jacobitisk Major, blev født under aaben Himmel i Nærheden af Liverpool 23. April 1688, kom allerede som Barn til Søs og flakkede om i hele den vide Verden. I den store nordiske Krigs Dage kom han i svensk Tjeneste som Kaperkapitajn, men blev i 1718 fangen af Tordenskjold ved Dragør og bragt til Kjøbenhavn, hvor han i nogen Tid sad som Krigsfange paa Bremerholm. Her fra flygtede han til Sverige, hvor han nu — som der menes under Paavirkning af Gørtz — fattede den Plan at bortføre den danske Kronprins Christian (VI) og overgive ham i Svenskernes Hænder. 4 eller 5 Gange i Sommeren 1718 lagde han sig i saadant Øjemed med en vel bemandet Baad paa Lur under en Bro ved Gyldenlund Slot, hvor Kronprins Christian opholdt sig, men det lykkedes ham ikke at gjøre det forventede Kup. Langt om længe blev N. 1726 greben og hensat i Citadellet ved Kjøbenhavn. S. A. brød han ud af sit Fængsel og naaede lykkelig til Hamborg, hvor han det næste Aar blev paagreben og ført tilbage til sit Fangehul. Under Forhørerne over N., som ogsaa beskyldtes for at have villet rydde Frederik IV af Vejen og stikke den danske Flaade i Brand, brød han ud paa ny, men blev strax indfanget og derpaa efter Kongens Ordre i Bolt og Jærn indsat i et 4 Alen langt og 3 Alen bredt Bur af tykke Egestolper; her sad den ulykkelige 15 Aar, jævnlig fremvist som et vildt Dyr for nysgjerrige. 1742 blev han paa Dronningens Forbøn løst af Jærn og kom ud af Buret, hvor han havde søgt Trøst i sin Elendighed ved at tæmme og lege med Musene i hans Fangehul, men sin Frihed

gjenvandt han aldrig; han sad til sin Død, 4. Dec. 1758, i Citadellets Fangetaarn. Han skrev der paa Engelsk en Beretning om sit æventyrlige Liv, i hvilket Skrift, som næppe er meget at lide paa, han dog ikke vedgaar sine Attentater mod Kronprinsen. — N. havde 1717 ægtet en Miss Brocke; de havde 2 Sønner.

Rothe, N.s Levnet (1756).

F. J. Meier.

Nordberg, Charles Axel, 1740—1812, Fabrikant, er født i Sverige og drev, efter at have opholdt sig 15 Aar i England, en Manchesterfabrik i Stockholm. 1778 blev det meddelt i Kjøbenhavn, at han kunde være tilbøjelig til at flytte til Danmark, hvor vi den Gang vare ivrige for at faa Udbytte af Englands Opfindelser paa Manufakturvæsenets og Maskinindustriens Omraade, og Resultatet blev, at han Aaret efter fik Privilegium paa en Manchesterfabrik her. Den blev anlagt for Statens Regning. Samtidig fik han Stillingen som officiel Appretør, og 1782 fik han Indfødsret. Hans Manchesterfabrik bestod imidlertid ikke længe som privat Anstalt, den overtoges af Staten som det kongl. danske Bomuldsmanufaktur, ved hvilket han blev Obermester. Strax efter at han var kommen her til, slog han ogsaa ind paa at bygge Maskiner. Hans første Forsøg var en Tobakskæremaskine, der bragte ham i en betydelig Gjæld. Men den blev væsentlig dækket af Staten, og da han 1785 havde udfundet en forbedret Spindemaskine, blev en saadan bygget for Kommercefondens Regning. Man satte stor Pris paa hans Virksomhed. 1787 blev han Medlem af General-Fabrikdirektionen, og da han s. A. lod sig forlyde med at ville gaa til Preussen, bleve hans Gageforhold forbedrede, ligesom han blev sat i Stand til at gjøre en Rejse til England og Tyskland. De nye Forhold, som Toldloven af 1797 skabte, medførte, at N. udelukkende blev Maskinfabrikant. Ved Statens Hjælp blev han sat i Stand til at drive et Maskinværksted, fra hvilket der udgik en Række Manufakturmaskiner, men ogsaa f. Ex. Tærskemaskiner. 1799 var han paa Statens Regning igjen i England, og 1803 fik han Eneret paa en Maskine til at slaa Tovværk med. Trods al Understøttelse gik han imidlertid 1806 fallit og tyede i den Anledning til Fredericia, hvor han forblev i længere Tid. Da han kom tilbage, var han imidlertid stadig den velsete og indflydelsesrige Mand. 1794 var han bleven preussisk Kommerceraad, men 1809 blev han Danebrogsmand, 1811 Kammerraad og 1812 Ridder. Rawert siger om ham, «at han stedse var tilbageholdende med sin Viden

og ikke lod sine Maskiner holde Skridt med Tiden». Han døde 29. Nov. 1812, efterladende en Enke (Caroline Maria).

Manthey, Ridderes Levnetsløb 1809—17. Rawert, Danmarks industr. Forhold S. 160. 196 o. fl. St. C. Nyrop, N. L. Reiersen S. 167. 188. C. Nyrop.

Norden, Frederik Ludvig, 1708—42, arkæologisk Rejsende, var Søn af Oberstlieutenant i Artilleriet Jørgen N. og Cathrine f. Henriksen og født i Glückstadt 22. Okt. 1708. 14 Aar gammel kom han paa Søkadetskolen, hvor han viste sig flink, ikke mindst i Tegning, i hvilket Fag han havde Jacob Fosie til Lærer, og blev 1732 Sekondlieutenant. Hans Fader var død 1728, men Overceremonimester Vincents Lerche — og senere Fr. Danneskjold-Samsøe — tog sig af N. og præsenterede Christian VI nogle af dennes «Situationstegninger» (3: Prospekter), hvorefter den unge Officer med kongelig Understøttelse blev sendt til Udlandet for at lægge sig efter Skibsbyggeri. Han gik til Holland, hvor han blev i 2 Aar, og der fra til Marseille og Livorno for at studere Bygningen af Galejer. I Italien blev N. fra 1734—37, studerede med Iver de skønne Kunster, traadte i personlig Berøring med mange af den Tids Kunstnere og blev Medlem af Akademiet i Florents. I denne By havde den berømte Baron Stosch givet ham Lyst til Ægypten, og efter at N. 1737 var bleven Premierlieutenant, afrejste han for Christian VI's Regning til dette Land, ledsaget af en fransk Grev d'Esneval, der nok var noget af en Æventyrer. I Kairo laa han længe syg af Lungebetændelse. Efter at være kommen sig gik han i Nov. ned ad Nilen, undersøgte Ruinerne ved Karnak (3: Theben), Elephantine, de faa Levninger af Syene, Øen Philæ osv. og trængte et godt Stykke op i Nubien. Overalt, hvor han havde været, havde han gjort gode Tegninger og Studier og ført udførlige og nøjagtige Dagbøger. I Maj 1738 forlod han Ægypten, kom til Venedig og der fra over Land til Kjøbenhavn, hvor han kort efter sin Ankomst 1739 blev Kapitajn i Søetaten og Medlem af Skibsbygningskommissionen. I ingen af disse Egen-skaber blev han dog Danmark til nogen Nytte. 1740 fik han Christian VI's Tilladelse til at gaa i engelsk Tjeneste for at slaas med Franskmænd og Spaniere i den nys udbrudte østerrigske Arvefølgekrig; ventelig var det hans syge Bryst, som allerede 1741 bragte ham tilbage til England, hvor hans arkæologiske Rejse havde skaffet ham et anset Navn, og hvor han blev Medlem af Videnskabernes Selskab i London. I denne By opholdt han sig Vinteren 1741—42

og udgav der som en Slags Prøve paa det store Værk, man ventede af ham, sine «Drawings of some ruins etc. in Egypt», med Tavler, af hvilke én var raderet af N. selv, som fortræffelig forstod at føre baade Naal og Gravstik. Da hans syge Bryst blev værre og værre, vilde han begive sig til Rivieraen for at søge Lindring, men han naaede kun til Paris; her døde han 22. Sept. 1742.

Hvad N. har ydet for Ægyptologien, har naturligvis nu, efter de kæmpemæssige Fremskridt, denne Videnskab har gjort i de sidste 100 Aar, ikke stor Betydning, men det fortjener dog at erindres, at baade N. og Niebuhr (ovfr. S. 194) vare udsendte af Danmark, og at Danmark saaledes er blandt de allerførste Stater, der virksomt have rakt Haand til videnskabelig Forskning i fjærne Oldtidslande. N. selv har med Undtagelse af Tegningerne kun haft lidet at gjøre med det store Værk, der bærer hans Navn; kun de 3 første Afsnit af det, som omhandle Alexandria og Kairo, ere udarbejdede af ham selv, Resten efter hans Optegnelser og Dagbøger, som overførtes til Danmark, hvor nu hans gamle Velynder Fr. Danne-skjold-Samsøe udvirkede, at det ægyptiske Rejseværk skulde udgives paa Statens Bekostning og N.s Ven Marcus Tuschcr indkaldes (1743) til Danmark for at stikke Pladerne. N.s Papirer bleve overgivne Gram til Ordning, efter Grams Død betroedes de til Möllmann (ovfr. S. 102), som i lange Tider ikke gjorde videre ved dem, skjønt man baade her hjemme og navnlig i Tyskland og England med stigende Utaalmodighed imødesaa Værkets Fremkomst. Kort efter sin Tronbestigelse befalede Frederik V, at Videnskabernes Selskab skulde besørge Værket udgivet og føre Tilsyn med Tuschers Stik samt søge i Udlandet at finde en Forlægger til Værket. Men da Selskabet ikke i Udlandet kunde finde den forønskede Forlægger, erklærede Frederik V, at han skjenkede N.s efterladte Papirer og Dagbøger til det med Forpligtelse til at fuldføre og udgive Værket paa egen Bekostning. Selskabet søgte, saa vidt muligt, at dække sig mod alt for stort Pengetab ved Prænumeration og — meget uklogt — ved kun at lade et ganske lille Antal Exemplarer trykke; de fleste af disse gik strax til England og Tyskland, og derfor er den oprindelige (franske) Udgave: «Voyage d'Egypte et de Nubie etc.», med 159 Kobbertavler (1755), nu meget sjælden her hjemme. En ny fransk Udgave i 3 Kvartbind er 1802 fremkommen i Paris; ogsaa er Værket udkommet paa Engelsk (1757) og paa Tysk (1779), ligesom det er oversat paa Dansk.

Athene VII, 533 ff. Molbech, Videnskab. Selsk. Hist. Nyerup, Lit. Lex. The monthly review XV og XVII.

F. J. Meier.

Nordmand, Jacob Jensen, 1614—95, Elfenbensskærer, var som ganske ung i dansk Orlogstjeneste, gik derefter til Holland og lærte Smeddehaandværket, men blev atter Kriger og tjente først et Aar som Soldat i Flandern, var derefter 5 Aar i hollandsk Krigstjeneste i Brasilien, hvorfra han vendte tilbage til Norge. Her tog han Tjeneste som Konstabel paa Akershus og deltog i Krigen mod Sverige som Rustmester. Under Frederik III's og Sophie Amalies Ophold i Christiania 1648 fik han Lejlighed til at komme i Forbindelse med Kongefamilien, han blev udnævnt til Drabant hos Kongen og fik, efter at være kommen til Danmark, Bestalling som kongl. Ladmager, ligesom han blev Læremester for Kongefamilien i Drejning; som saadan har han undervist Frederik III, Sophie Amalie, Christian V som Prins, Charlotte Amalie og Frederik IV som Prins. Han havde end videre Opsyn med Kongens Livrustning paa Rosenborg og arbejdede for Kunstkammeret, til hvilket han forfærdigede adskillige ypperlige Stykker i Elfenben, hvilke nu findes paa Rosenborg; blandt disse maa fremhæves den prægtige Model af Fregatten «den norske Løve». Han døde 1695 og efterlod sin anden Hustru, med hvem han var bleven gift i en fremrykket Alder, som Enke med smaa Børn i kummerlige Forhold.

Suhms Saml. II, 3, 134 ff. Nyerup, Frederik III. Brock, Rosenborg I, 79 f. Museum 1893, I, 245 ff. Liisberg, Kunstkammeret S. 61 ff. 87 ff. Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

P. Brock.

Nordmand, Peder Olsen, —1676, Handelsmand og Kriger, var en Søn af Sognepræsten til Id Hr. Oluf Nielsen, der selv var en Bondesøn fra Gaarden Torp paa Id, hvorfra P. O.s Broder hentede det senere brugte Familienavn Dorph (IV, 310). Han har formentlig tidlig været bosat paa Halden som Handelsmand, i det han vistnok er forskjellig fra den Lieutenant Peter Norman, der nævnes under Hannibalsfejden 1644. Snarere er han identisk med den Peder Olufsen, der 1645 kaldes Henrik Bielkes Foged. Da Tønne Huitfeldt (VIII, 166) 1658 var bleven Lensmand i Idde og Marker Len, men endnu, optagen af Krigen mod Carl Gustav, opholdt sig i Danmark, beskikkede Statholder Niels Trolle P. O. N. til Fuldmægtig i Lenet, og det er som saadan han i Forening med sin Svoger, Tolderen i Svinesund Matthias Bjørn (II, 365), traf de fornødne Forberedelser og fik hentet den nødvendige militære Hjælp fra Frederiksstad, hvorved det lykkedes at tilbageslaa det Anfald paa Halden, som Svenskerne foretog 14. Sept. 1658. P. O. N., der

var bleven udnævnt til Major ved Landfolket, deltog med ikke mindre Dygtighed i Haldens Forsvar efter Tønne Huitfeldts Hjemkomst, først ved det korte Anfald 4. Febr. 1659 og senere under den 6 Uger lange Belejring i Begyndelsen af Aaret 1660, hvorved han led store Tab paa sin Formue og sin Handel, hvilke han dog synes at have forvundet, da han senere viser sig som en formuende Mand, der stedse er beredt til patriotiske Opofrelser. I Nov. 1659 var han med paa et Indfald i Sverige. For Frederikshalds senere Befæstning var han stærkt interesseret, og det var dette, der foranledigede Statholder U. F. Gyldenløve til 1675 at kalde den af ham opførte Skanse «Petersborg». Han var allerede udnævnt til Oberstlieutenant og skulde have deltaget i Indfaldet i Sverige 1676, da han blev syg og nogen Tid efter afgik ved Døden (1. Nov. 1676). Aarsdagen derpaa skjænkede hans Enke efter hans Ønske betydeligt Jordegods til Frederikshalds fattige og husarme. Hendes Navn var Mette Meng († 1697); hun var en Datter af Præsident Niels Hansen M. (XI, 259) og Johanne Christensdatter og blev 1681 gift med Assessor og Præsident i Christiania Niels Kjeldsen Stub.

(Norsk) Hist. Tidsskr. 3. R. II. Nicolaysen, Norske Stiftelser III. Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. II. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Normand, Ernst, 1579—1645, var Søn af Jochim N. til Tribbewitz paa Rygen og Catharina v. Kalden og blev født paa sin Fædrenegaard 26. Sept. 1579. Efter at være bleven opdraget i Hjemmet til sit 13. Aar blev han sendt til sin Frænde Adam Normand, der var i dansk Tjeneste som Jægermester, og sagtens ved dennes Hjælp blev han 1593 antaget som Edelknabe hos den unge Kong Christian IV, der efter sin Hylding gjorde ham til sin Livtjener. Som saadan ikke blot ledsagede han Kongen paa de bekjendte Rejser til Nordkap og til England, men blev ogsaa brugt til Sendelser til Brandenburg, Pommern og England. Paa sin Englandsrejse 1606 gjorde Kongen ham væragtig og udnævnte ham til sin Kammerjunker. Senere ledsagede han Kongen i Kalmarkrigen, og i Krigens sidste Aar kommanderede han — i det mindste af Navn — et Kompagni Ryttere. 1613 blev han Hofskjænk og fik sin første Forlening, Lyse Kloster i Norge. Et nyt Bevis paa Kongens Yndest fik han det følgende Aar, da han 30. Juli holdt Bryllup med Ingeborg Arenfeldt (f. 9. Okt. 1594 † 8. Febr. 1658), thi Kongen betogede Brylluppet og bivaanede det selv. 1615 fratraadte han sin

Hoftjeneste og blev forlenet med Bygholm, som han 1620 ombyttede med Antvorskov og dette atter 1631 med Kolding, som han beholdt til 1643. Kongen betroede ham Værgemaalet for sin uægte Søn Hans Ulrik Gyldenløve, og i Jan. 1628 blev han beskikket til at være en af de 2 Landkommissærer i Sjælland, men alt en Maaned efter blev han, uvist af hvilken Grund, afløst af Palle Rosenkrantz. At han i en usædvanlig Grad havde sluttet sig til sit nye Fædreland og var bleven mærkelig fortrolig med indre danske Forhold, maa vel udledes af den Omstændighed, at han, den fremmedfødte, oftere fungerede som Landsdommer paa Sjællands Landsting. Han, der endnu 1623 skrives til Tribbewitz, var imidlertid ogsaa bleven dansk Godsbesidder, baade i Sjælland og i Jylland, hist Selsø, her Palsgaard, hvilken sidste hans Frue bragte ham; hans Jordegods taxeredes 1625 til 742, 1638 til 1325 Tdr. Hartkorn. E. N. døde 2. Okt. 1645 paa Selsø, men da i stærkt reducerede Kaar.

C. Brochmand, Ligpræd. ov. E. N.

Thiset.

Normann, Carl Frederik, 1798—1856, Retskyndig, var Søn af Koffardikapitajn, senere Brygger, Gerd Gerdson († 1806) og Anna Catharina f. Klim og blev født i Kjøbenhavn 24. Juni 1798. 1821 blev han adopteret af Etatsraad, Kommitteret i General-Toldkammer- og Kommercekollegiet Andreas Normann, med hvem hans Moder efter Faderens Død havde indgaaet Ægteskab. 1816 blev N. Student, 1820 juridisk Kandidat. Han var derefter Volontær i det danske Kancelli samt i Generalavditoriatet for Danmark og Hertugdømmerne, erholdt 1823 Licentiatgraden for en Afhandling om Legitimation, udnævntes 1824 til Avdør i Armeen og 1825 til Avdør ved 1. jyske Infanteriregiment. 1824 holdt han paa Universitetet offentlige Forelæsninger om Intestatarv efter Fædrelandets gamle og nugældende Love, og 1828 tildeltes den juridiske Doktorgrad ham for en Afhandling om den arveretlige Repræsentationsret. 1829 erholdt han Overavditors Karakter, s. A. blev han surnumerær og 1830 virkelig Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten, og 1839 udnævntes han til Birkedommer, Birkeskriver og Politimester i Kjøbenhavns Amts Rytterdistrikts nordre Birk. 1846 blev han Justitsraad, 1852 Etatsraad. 1826 ægtede han Thomine Catharina Bartholina Funder, Datter af Postmester Hans Peter F. og Christiane f. Raae. Han døde i Kjøbenhavn 27. April 1856.

Foruden de nævnte akademiske Afhandlinger, der vidne om ikke ringe videnskabelig Evne, — af Afhandlingen om Repræsen-

tationsretten findes en meget udførlig Recension af J. E. Larsen i dennes Saml. Skr. 2. Afd. III, 2 — har N. skrevet et Par Recensioner af juridiske Arbejder og givet en Række Oversættelser af latinske Forfattere. Hans «ualmindelige Gaver til Politi- og kriminelle Sagers Behandling» fremhæves af hans samtidige.

Erslew, Forf. Lex.

Jul. Lassen.

Normann, Carl Otto Emil, f. 1839, Søofficer, Søn af Kapitajn à la suite i Flaaden Emil Vilhelm N. (f. 18. Dec. 1798 † 21. Juni 1881) og Ossonie f. Høeg (f. 11. Juni 1807 † 12. Jan. 1890). N. selv er født i Tønning 4. Maj 1839, blev Lieutenant i Marinen 1861 og Kapitajn 1877. Som ung Officer var N. stærkt beskæftiget i Søfart, saa vel til Orlogs som Kofardis, fra 1862—69 (Krigsaaret undtaget) udførte han 9 Rejser (deraf 6 som Skibsfører) efter Kryolith fra Ivigtut i Grønland. Under Krigen 1864 var han ansat dels i Panserbatteriet «Rolf Krake», som havde Station ved Als, dels i Korvetten «Heimdal» samt Hjuldampskibet «Hekla». I Foraaret 1870 udrustedes Fregatten «Tordenskjold» til Udlægning af Telegrafkabler for «Store nordiske Telegrafselskab» i de østasiatiske Farvande. N. var Deltager i Togtet, der varede til Jan. 1872, en efter danske Orlogsforhold ualmindelig lang Rejse; fra 1873—76 førte han derefter Postdampskib mellem Korsør og Kiel, var i de paafølgende 4 Aar jævnlig udkommanderet med Marinens Skibe, førte 1881 Panserbatteriet «Rolf Krake» paa Isbrydning i Sundet og blev s. A. ansat som Chef for Marineministeriets Admiralitetskontor. I denne Stilling forblev han indtil 1886, dog med flere Afbrydelser ved Udkommandoer; blandt disse skal nævnes, at han 1884 var Chef for Skonnerten «Fylla» paa en videnskabelig Expedition til Grønland, samt at han de 2 paafølgende Aar som Chef førte Kongens Dampskib «Danebrog».

I Slutningen af 1887 traadte N. uden for Nummer for at overtage Posten som Meddirektør i «det forenede Dampskibsselskab»; ved dette Selskabs administrerende Direktør C. P. A. Kochs (IX, 306) Død arvede han 1892 dennes Stilling, i hvilken han forblev indtil Sept. 1896, da en Sygdom nødvendiggjorde, at han maatte trække sig tilbage. Afsked som Officer havde han erholdt 1891 med Kommandørs Karakter. Som administrerende Direktør for «det forenede Dampskibsselskab» udvidede han Selskabets Virksomhedsfelt med adskillige nye Linjer: bl. a. Levant—Sortehavs Linjen, Portugal—Madeira Linjen, Kjøbenhavn—Hango Routen samt

den oversøiske Kjøbenhavn—New-Orleans Route. Ved den store Sømands- og Fyrbøderstrike 1890 lagde han megen Konduite for Dagen, saa at Uvejret forløb uden større Tab for Rederiet. — N. blev 1869 gift med Camilla Dorothea Ingeborg Hoppe (f. 21. Nov. 1848), Datter af Skibsmægler Fr. Lauritz H. (f. 1815 † 1885) og Ida Amalie f. Jexen (f. 1817 † 1893). *C. With.*

Normann, Gottlieb Philip Geritus Diderik, 1749—1821, Officer, er født 14. Juli 1749 og Søn af Jørgen N. til Godset Lebbin paa Rygen. Moderen var født v. Oldenburg. 1763 kom N. som Page til Hertug Frederik af Glücksborg og blev 1769 dansk Sekondlieutenant, men tiltraadte først i Slutningen af 1772 Tjenesten, nemlig ved Livgarden til Fods. Ved denne Afdeling stod han nu i 37 Aar, men han har dog fra 1785 næppe forrettet Tjeneste, thi da Hertug Frederik Christian af Augustenborg (V, 346) det nævnte Aar kom til Kjøbenhavn, blev N. Kavallér hos ham, og i denne Stilling forblev N. til Hertugens Død 1814. Imidlertid avancerede N., der 1803 blev Kammerherre, i Armeen og blev 1809 Oberst og Chef for 3. jyske Infanteriregiment, 1810 Generalmajor og 1813 Chef for danske Livregiment til Fods. 1816 stilledes han efter Ansøgning à la suite med Behold af sin hele Gage. Han døde i Kjøbenhavn 12. Juni 1821. N., der 1777 blev ^{Lik}optaget i den danske ^{Indførelse}Adel, giftede sig 1795 med Louise Caroline Francisca Charlotte v. Holstein (f. 15. Dec. 1770 † 1828), Datter af General A. E. v. H. (VIII, 23) i 2. Ægteskab. *Lesser.*

Norrie (kaldet Petterson-Norrie), **Anna Hilda Charlotte**, f. 1860, Operettesangerinde. Anna Petterson er født 7. Febr. 1860 i Stockholm, hvor Fr. Lundquist var hendes første Sanglærer og derefter Jul. Günther, da hun kom ind i det derværende Musikonservatorium. Senere fik hun Undervisning af Fr. Arlberg, medens Signe Hebbe var hendes dramatiske Sanglærerinde og sceniske Instruktør. Efter at have debuteret med Held 1882 i et Par Operetter paa «Nya teatern» sang hun i nogle Aar paa flere af Stockholms Theatre, studerede 1885 i Udlandet, navnlig i London, og optraadte i Sommeren 1887 og ligeledes det paafølgende Aar i Kjøbenhavn, hvor hun gjorde overordentlig Lykke i Titelrollerne i «Nitouche» og «Den skønne Helene». I Sept. 1891 kom hun igjen til Kjøbenhavn og modtoges med Jubel for sine fortræffelig sungne Kupletter i «Niniche». 12. Nov. s. A. ægtede hun Cand. phil.,

senere Inspektør ved Dagmartheatret, W. G. Norrie, Søn af Bogbindermester J. R. N., og har uagtet de Lavrbær, hun i de efterfølgende Aar har vundet ved sine Gjæstespil i Helsingfors, Stockholm, Bremen, Leipzig, Hannover og Berlin, taget fast Ophold i Kjøbenhavn, hvor hun er Publikums erklærede Yndling i Operettefaget.

Schytte, Musiklex.

S. A. E. Hagen.

Norrie, Gordon, f. 1855, Læge. Han fødtes i Helsingør 6. Maj 1855 og er en Søn af Skibsklarerer, portugisisk Vicekonsul, Kapitajn William Gordon N. og Fanny Thea Marie f. Wright. Dimitteret fra Sorø Akademi 1873 tog han 1880 Lægeexamen, fungerede nogen Tid som Kandidat ved Almindeligt Hospital og praktiserede senere i Kjøbenhavn, særlig som Øjenlæge. 1891 udnævntes han til Korpslæge i Hæren. Litterært har han været virksom ikke blot inden for den aktuelle Ophthalmologi, men ogsaa og fornemmelig som Medicinalhistoriker. Han har særlig arbejdet i den danske Kirurgis Historie og paa dette Omraade, foruden talrige mindre Tidsskriftsafhandlinger, publiceret 2 paa grundig Kildedeforskning hvilende monografiske Skrifter: «Georg Heuermann» (1891) og «Kirurgisk Akademis Historie» (1896). — Hans Hustru, Helga Charlotte f. Harbou (Datter af Generalmajor J. W. A. H., VII, 89), hvem han ægtede 1885, har udfoldet en ihærdig praktisk og litterær Virksomhed for Sygeplejesagen.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg.

Jul. Petersen.

Nors, Hans Kjeldsen, 1624—92, Præst, siges født i Thisted. Faderen, Kjeld Christensen (Nielsen?), døde o. 1660 som Sognepræst i Nors; Moderen var Hedevig Hansdatter Paludan. Han deponerede 1642 fra Viborg og blev Baccalaureus 1644. Han skal have rejst i Tyskland og blev 1656 eller 57 ordineret til Feltpræst i Norge. 1663 blev han personel Kapellan i Bygland hos Provst Jens Pedersen, hvem han 1668 succederede. I dette Kald døde han 1692 (før 16. Nov.). Han var Provst og bekjendt som en Mand af Lærdom. Han skal have skrevet en «Harmonia evangelistarum» i 6 Foliobind, en Forklaring over Jonas og en Bog kaldet «Ægteskabets Spejl», men intet af alt dette er trykt. Gift 1. med Cathrine Jensdatter Hommelhagel, der havde været Hovmesterinde hos et Herskab i Danzig († 18. Avg. 1672), 2. med Anne Ludvigsdatter (f. i Skaane, † 1689), 3. med Petronelle Larsdatter Lind, Datter af

Laurids Gabrielsen L., Provst og Sognepræst til Aamli. Samtlige Ægteskaber vare barnløse.

Faye, Christianssands Stifts Bispe- og Stiftshist. S. 272.

D. Thrap.

v. Nostitz, Frederik Hartvig Greve, —1738, Officer, hørte til en gammel, bekjendt Adelsslægt i Lausitz; hans Fader var Otto v. N. til Neudorf, kursachsisk Raad, Kammerherre og Amtshauptmand. Han var 1680 Kapitajn i vesterlenske nationale Infanteriregiment, kom der fra til bergenhusiske, hvor han 1689 blev Major, og s. A. blev han Kommandant paa Fortet Frederiksholm ved Christianssand; 1694 blev han tillige Vicekommandant og snart efter virkelig Kommandant i Christianssand. 1693—99 kommanderede han derhos et Kompagni af Boyneburgs, siden Gyldenløves, hvervede Regiment; Oberstlieutenant 1694, Oberst 1701. Han var gift med Sophie Juliane f. Ellbrecht, hvis Brødre A. G. og C. C. E. vare danske Officerer (IV, 500 f.). I Tidens Løb blev Livet i den lille norske Fæstning dog N. for trangt; maaske Ludvig Holberg, der med nogen Stolthed nævner ham blandt de Elever i fremmede Sprog, han havde under sit Ophold i Christianssand 1705, har vækket hans Rejselyst; 1707 tog N. Afsked og gik i fremmed Krigstjeneste, hvor han erhvervede sig en vis Navnkundighed. Først drog han til Rusland, blev Generalmajor og, efter 1710 at have erobret den vestpreussiske Fæstning Elbing, som Svenskerne holdt besat for Kong Stanislaus, Generallieutenant, men skal dernæst være rømt med en stor Sum, han havde brandskattet Byen for. 1711 søgte han forgjæves Ansættelse i Danmark og kæmpede senere som venetiansk General mod Tyrkerne i Dalmatien. Efter Hjemkomsten her fra traadte han i kursachsisk Tjeneste. Han blev Rigsgreve og døde 1738 paa sine Godser i Lausitz.

(Norsk) Hist. Tidsskr. II, 282; 2. R. IV, 456 f. Gauhe, Adelslex. I, 1507 f. J. Juel, En Rejse til Rusland, ved G. L. Grove.

H. W. Harbou.

v. Nostitz, Gottwald Adolf, 1691—1770, Officer, Slægtning (Brodersøn?) af den foregaaende, Søn af Caspar Christoph v. N., kursachsisk Oberst og Arvelensherre til Reichstedt i Sachsen, og Susanne Luitgarde v. Büнау, var født paa Reichstedt 16. Jan. 1691. Han blev 1708 Fændrik ved den til de danske Hjælpetropper i Brabant hørende Bataillon af Fodgarden, s. A. Sekondlieutenant, 1711 Premierlieutenant, 1714 karakt. Kapitajn, 1716 Kompagnichef ved M. Krag (det senere holstenske) hvervede Regiment, 1731

Major, 1734 Oberstlieutenant, 1737 forsat til Marineregimentet, men 1738 ansat som Chef for Landkadetkompagniet, med hvilken Stilling han fra 1740 forenede Posten som Overfører for Drabantgarden. S. A. fik han Obersts Karakter, blev 1747 Chef for holstenske Regiment, 1753 Kommandant i Glückstadt, 1754 Generalmajor, 1760 Generallieutenant. 1761 hvid Ridder. Han døde ugift i Glückstadt 18. Avg. 1770.

H. W. Harbou.

Nothold, —1134—, Biskop i Ribe, var oprindelig Kapellan hos den sjællandske Stormand Peder Bodilsen (II, 458) og ses at have været ivrig for de kirkelige Ideer, eftersom han nemlig fik sin Herre til at iværksætte en Forfølgelse af de gifte Præster paa Sjælland (1123). Da Ribebispen Thure var falden ved Fodevig (1134), indsatte Erik Emune under et Ophold i Slesvig N. til hans Efterfølger. I sin korte Bispetid maa N. have fortsat sin Forgængers Værk, Opførelsen af Ribe Domkirke; men først under hans anden Efterfølger, Elias, fuldendtes Kirken.

Kinch, Ribe Bys Hist. I.

Hans Olrik.

Noviomagus (ell. van Nijmegen), Poul, —1571, Præst, var, som hans Navn viser, en Nederländer af Fødsel. Men vi vide intet om ham, før han 1542 blev immatrikuleret i Wittenberg, hvor han 1544 tog Magistergraden. Under sine Studeringer her blev han nøje knyttet til Reformatorerne, hvis Anbefaling skaffede ham Understøttelse af Kong Christian III og 1545 Ansættelse som tysk Hofprædikant hos denne og senere tillige som Lærer for Kongens Søn Magnus. I disse Egenskaber maatte han følge Hoffet og havde derfor afvexlende Ophold i Kjøbenhavn, Nyborg og Kolding, hvilket havde sine Besværligheder, da han var gift og havde sin gamle Fader Thomas († 31. Dec. 1558) hos sig. For øvrigt blev han mest bekjendt ved sin Optræden over for de reformerte Flygtninger fra England, der under Jan Laskis Ledelse havde søgt Tilflugt i Danmark. Efter den nævnte Førers Ankomst til Koldinghus for at søge Christian III's Beskyttelse holdt N. nemlig en Prædiken, hvori han saa skarpt advarede mod «Sakramentercre» og andre falske Lærere, at han derved medvirkede til Kongens Beslutning om ikke at optage de fremmede her i Landet, noget, der siden, særlig fra reformert Side, blev lagt N. stærkt til Last. «Tempora nostra sunt confessionis, non adulationis» sagde N. ved en saadan Lejlighed, og af disse Ord lære vi hans Grundstemning at kjende. Det kan

dog bemærkes, at en Mand som Niels Hemmingsen med anerkjendende Ord 1564 tilegnede N. sin Fortolkning af Efeserbrevet. Da Christian III ved Nytaarstid 1559 laa paa sit Dødsleje paa Koldinghus, var N. hos ham og var ham til megen Trøst. Han skal have holdt Ligtale over Kongen; men Talen er ikke trykt, ligesom vi i det hele ingen trykte Skrifter have fra N.s Haand. Sikkert har han dog været en velstuderet Theolog; som Menneske roses han højlig («vir consilio, prudentia et multis singularibus virtutibus et donis Dei ornatus et præstans»). Den betydelige Indflydelse, han havde haft i Christian III's Tid, tabte sig under Frederik II. Sine gejstlige Forleninger beholdt N. dog, ligesom han fremdeles fungerede som Hofpræst hos Enkedronning Dorothea. Da Kong Frederik skulde tiltræde sit Erobringstog til Ditmarsken (1559), formanede N. ham paa en meget indtrængende Maade til at undgaa Grusomhed, en Formaning, som des værre ikke blev tagen til Følge. 1569 sagdes N. at være død. Hans Bortgang indtraf dog først 26. Jan. 1571. — Han efterlod flere Børn, der alle bleve danske. Datteren Dorothea ægtede Biskop Poul Madsen i Ribe (XI, 21), men døde meget ung.

Zwergius, Siellandske Clerisie S. 450 ff. Rørdam, Hist. Kildeskr. II og 2. R. II. Ny kirkehist. Saml. III. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537 — 1621 I og II. Aarsberetn. fra Geh. Archivet I og III. *H. F. Rørdam.*

Numsen, Christian Frederik, 1741—1811, Officer, Diplomat, Hofmand, var den næst yngste af nedennævnte Feltmarskal Michael N.s 10 Børn og fødtes 11. April 1741. Han ansattes 1757 som Kornet ved Livgarden til Hest og udnævntes s. A. til Kammerjunker. 1759 blev han Ritmester, 1763 Sekondritmester ved holstenske Kyrasserregiment og s. A. forsat til Livgarden til Fods som Kompagnichef. 1766 blev han Kammerherre; 1768 tillagdes der ham Oberstlieutenants Karakter, og Aaret efter udnævntes han til Sekondmajor ved Livgarden til Fods. 1772 sattes han à la suite ved Garden som Følge af hans Udnævnelse til dansk Gesandt ved det russiske Hof og var som saadan akkrediteret saa vel hos Kejserinde Cathrine II som hos dennes Søn, Storfyrsttronfølgeren Poul Petrowitsch (Poul I). Han kom derved til at afslutte Forhandlingerne angaaende Oldenborgs og Delmenhorsts Udvexling mod den hertugelig holsten-gottorpske Andel af Holsten, i hvilken Anledning han udnævntes til Ridder (Storkors) af Danebrog 1773. I Aaret 1776 afgik han, i Følge Ansøgning, fra Gesandtposten, ud-

nævntes s. A. til Direktør for Øresunds Toldkammer og tog samtidig sin Afsked fra Landmilitæretaten. 1778 blev han Overkammerjunker, 1779 Gehejmeraad, 1781 1. Deputeret i General-Toldkammeret og Aaret efter 1. Deputeret i Rentekammeret. 1782—83 var han Medlem af General-Vejkommissionen og i samme Tidsrum, ligesom ogsaa 1784—98, Medlem af Overbankdirektionen. Han synes en Tid at være kommen godt overens med det Guldbergske Parti, men dog af og til ikke at have villet bøje sig for de af dette repræsenterede Principper, hvorfor han ogsaa af og til hurtig fjærnedes fra sine Bestillinger, saaledes som da han allerede 1783 igjen maatte træde ud af Rentekammeret.

Ved Kronprins Frederiks Overtagelse 1784 af Regeringens Ledelse, til hvilken Begivenhed N. har været nærmere knyttet, ligesom det overhovedet synes, at han har nydt megen Tillid hos Kronprinsen, udnævntes han til som Overhofmarskal at træde i Steden for E. C. E. Schack, der havde været en betroet Mand hos de tilbagetrængte Magthavere. Denne Stilling, hvormed tillige var forenet Posten som de kongelige Theatres 1. Direktør, beklædte N. indtil 1791, da han afgik der fra og bosatte sig i Helsingør for særlig at kunne varetage Bestillingen som Direktør for Øresunds Toldkammer. I Aaret 1790 var han bleven Gehejmekonferensraad, 1808 tillagdes der ham Rang i 1. Rangklasse Nr. 9, og 1810 udnævntes han til Ridder af Elefanten. Han døde i Helsingør 26. Nov. 1811. — Han blev 1784 gift med Margrethe f. Grevinde Holck (f. 1741 † 1826), Enke efter Overpræsident i Kjøbenhavn, Gehejmeraad V. A. v. d. Lühe (X, 502) og Datter af Generallieutenant C. C. Greve H. (VII, 543). Af dette Ægteskab efterlod N. sig ikke Børn. I 1783 havde han købt Bjærgbygaard i Sjælland, hvilken Ejendom han dog solgte allerede 1787.

Manthey, Ridderes Levnetsløb 1809—17 S. 30 f. Bobé, Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds III, 395 f. C. L. Løvenskiold.

Numsen, Frederik, 1737—1802, Officer, Søn af nedennævnte Feltmarskal Michael N. Han var født 10. Febr. 1737, blev 1750 Kornet i Hestgarden, 1754 Lieutenant, 1756 kongelig Fløjadjutant, 1759 Generaladjutant, 1761 Ritmester, 1766 Kammerherre. N. havde deltaget i Syvaarskrigen paa fransk og østerrigsk Side og blev ved Mobiliseringen i Holsten 1763 ansat som Generaladjutant i Overgeneralen Grev Saint-Germains Stab. S. A. blev han Oberstlieutenant ved slesvigske Kavalleriregiment, 1769 karakt. Oberst. Da

Struensee i Maj 1771 opløste Hestgarden, blev det overdraget N. af samtlige Dragonregimenter at udsøge 300 af de bedste Folk og Heste til en saakaldet Exercertrop. Denne, hvis Kommandør N. blev, skulde være en Mønsterafdeling og særlig fremme Ridesfærdigheden i Hæren, men tillige danne et Slags Livvagt («den flyvende Garde»), medens Hoffet havde Sommerophold paa Hirschholm. N. var imidlertid nøje knyttet til Struensees Modstandere, og maaske fordi man havde Mistanke herom, blev Exercertroppen opløst i Sept. s. A. og N. sendt til Fredericia (senere til Randers) som Chef for 3. jyske Dragonregiment (1772 jyske Regiment Rytteri, 1785 jyske Dragonregiment). Efter Regeringsskiftet 1772 blev N., der nød Anseelse som en ualmindelig dygtig og kundskabsrig Officer, en Del benyttet i særlige Hverv. Saaledes var han 1773 Medlem af en Kommission, der skulde gjøre Forslag til Hærens Reform i national Retning. S. A. blev han Ridder af Danebrog, 1777 Generalmajor. Ogsaa hos Kronprins Frederik, der jo nærrede en lidenskabelig Interesse for Militærvæsenet, tegnede det til, at N. skulde faa stor Indflydelse, da der pludselig skete et Omslag. 1785 fremkom der Klager over N. for mislig Embedsførelse i forskellige Retninger, og en Overkrigskommission blev nedsat for at undersøge disse. Han fik 1788 Befaling til at fratræde Kommandoen over Regimentet, men Beskyldningerne viste sig dog snart i Hovedsagen at være grundløse, saa at han, uagtet Sagen imod ham endnu ikke var endelig paadømt, 1789 udnævntes til Generallieutenant. N. havde dog allerede forladt Fædrelandet og var med samme Grad gaaet i russisk Tjeneste. Her fik han Kommando over en Afdeling af den mod de svenske i Finland opstillede Hær og førte denne Afdeling med Udmærkelse, bl. a. i Fægtningen ved Anjala, ved Grænsefloden Kymene, 1790. N. døde i Rusland 1802. Først et Aar forinden var der falden Resolution paa den over ham fældede Generalkrigsretsdom, ved hvilken han var idømt en Pengebøde. — N. blev gift 1. (16. Dec. 1763) med Hofdame Francisca Eleonore v. d. Osten († 8. Jan. 1765), Datter af Gehejmerraad Wilhelm August v. d. O.; 2. (3. Nov. 1775) med Elisabeth Birgitte Sehested († 23. Juni 1804), Datter af Oberstlieutenant Niels S. til Broholm og Enke efter Oberstlieutenant Jens Sehested til Rydhave.

Hist. Tidsskr. 3. R. IV, 412 ff. Øst, Materialier t. et dansk biogr.-lit. Lex. S. 379 f.

H. W. Harbou.

Numsen, Matthias, 1648—1731, Officer, var Søn af Materialskriver ved Holmen Hans N. og Ingeborg Margrethe Vibe, efter

hvis Fader, Biskop Mads Jensen Medelfar (XI, 207), han var opkaldt. 16 Aar gammel blev M. N. Soldat, ved Nationalrytteriets Oprettelse 1670 Kornet ved dets sjællandske Regiment, 1675, da Regimentet dubleredes, Lieutenant ved 1. sjællandske. Under den skaanske Fejde steg han rask i Vejret: 1676 til Kapitajnlieutenant, 1677 til Ritmester og Generaladjutant, 1678 til Oberstlieutenant. 1685 forfremmedes han til Oberst og Chef for 2. sjællandske Rytterregiment. Da man i Foraaret 1700 frygtede for et svensk Angreb paa det nordlige Jylland, der var næsten helt blottet for Tropper, blev N. med sit Regiment sendt til Vendsyssel. Nogle Maaneder senere beordredes han til at gaa syd paa for, medens Hovedhæren i Holsten stod over for en forenet svensk-lyneborgsk-hollandsk Hær, at holde den gottorpske Besætning i Tønning i Skak. N. optraadte her i Forening med Brigadér Niels Krabbe (IX, 396), men viste lige saa lidt som denne synderlig Energi eller Fortagsomhed. 1701 gik han som Brigadér med Hjælpetropperne til Nederlandene, men fik allerede i Begyndelsen af 1703 Tilladelse til at fratræde Kommandoen og vende hjem, da han ikke længere kunde taale Feltlivets Strabadser. Først 1710 traadte han atter ind i Statstjenesten som Generalkrigskommissær og Deputeret i Generalkommissariatet for begge Etater (efter Delingen 1712 alene for Landetaten); 1720 blev han efter General Scholten Præsæs i Kollegiet, men afgik fra samme kort efter Tronskiftet 1730. Ved Siden af sin egentlige Embedsvirksomhed blev N. meget benyttet til Kommissioner; den vigtigste af disse angik Ryttergodsets Ordning. Han var allerede 1688 bleven adlet, 1717 blev han Ridder af Danebrog, 1711 fik han Titel af Generalmajor, 1726 af Gehejmeraad. — N., der døde 17. April 1731, var gift med Marie f. Worm, Datter af den berømte Læge Ole W. Hun havde forud været gift med Land- og Krigskommissær Peder Lassen til Brusgaard ved Randers, hvilken Gaard hun medbragte sin 2. Mand, men som denne solgte. I Stedet købte han Fuglebjærggaard og siden Saltø paa Sjælland. Han ombyggede og udvidede Karrebæk Kirke. *H. W. Harbou.*

Numsen, Michael, 1686—1757, Officer, Overkrigssekretær, Søn af den foregaaende, født 28. Marts 1686. 1701, altsaa kun 15 Aar gammel, blev han Kornet ved Faderens Rytterregiment (2. sjællandske) ved Hjælpetropperne i Holland, 1703 Lieutenant, 1706 Kapitajn ved Würtemberg-Oels' Dragonregiment, 1712 Ritmester ved Livgarden til Hest, 1717 virkelig Major og karakt. Oberst-

lieutenant af Garden samt karakt. Oberst af Kavalleriet, 1723 Chef for 3. jyske Rytterregiment, 1728 Generalmajor, 1731 Ridder af Danebrog, 1735 Generallieutenant. Ved Løvenørns Død 1740 valgte Christian VI N. til hans Efterfølger som Overkrigssekretær for Hæren. N. synes i det hele at have været en Mand med baade humane og forstandige Ideer, men at have savnet Kraft og Overlegenhed til at gennemføre disse under de ofte ret vanskelige Forhold, hvorunder han arbejdede. Det kan saaledes nævnes, at han, da der af Hensyn til Landboforholdene ønskedes en Skærpelse af Stavnsbaandet, var imod en saadan Forholdsregel, som alligevel blev indført. I N.s Embedstid udkom en Bestemmelse om, at det overhaandtagende Kjøb og Salg af Officerspladser fremtidig ikke vilde blive tilladt, men til Trods herfor mærkede man i Virkeligheden ikke synderlig til, at Forholdet bedredes. I sin Helhed betegner derfor N.s 6aarige Embedstid snarest Begyndelsen til den Dekadence i vort Hærvæsen, som først endte, da Saint-Germain 1763 kom til Roret. Allerede inden Christian VI's Død skal det have været bestemt, at N. skulde fratræde som Overkrigssekretær; strax efter Tronskiftet blev han afløst af Chr. Lærche (X, 220). Ved sin Afgang udnævntes N. dog til virkelig General, og han modtog ogsaa senere mange Naadesbevisninger: 1748 blev han Ridder af Elefanten, 1750 af l'union parfaite og s. A. Kommandant i Kjøbenhavn, 1752 fik han Rang med Gehejmeraader i Konseillet, 1756 Titel af Feltmarskal. Han døde 7. Sept. 1757.

N. havde 8. Marts 1725 ægtet Margrethe Marie Thomasine Ingenhaeff (f. 8. Marts 1705), Datter af Generalmajor J. P. I. (VIII, 296). Hun spillede ogsaa som Enke en betydelig Rolle i Hofkredsene og gik for at have megen Indflydelse paa højere Steder, men omtales i øvrigt ikke altid paa bedste Maade. 1753 blev hun dekoreret med l'union parfaite. Strax efter Caroline Mathildes Fængsling i Jan. 1772 blev Fru N. Overhofmesterinde for den 4aarige Kronprins Frederik, hvis Kjærlighed hun forstod at vinde (Prinsen kaldte hende for «Mutter»), saa at de 1½ Aar, i hvilke hun var knyttet til ham, kom til at staa som Lyspunktet i hans Barndomstid. I Sept. 1773 fjærnedes Fru N. fra denne Stilling, efter Sigende fordi hun var indviklet i nogle Intriger mod Enkedronningen og hendes Parti. Hun udnævntes samtidig til Dekanesse for Vallø Stift og døde 8. Okt. 1776 paa Løvenborg.

N.s yngre Broder var *Christian Vilhelm N.* (f. 1689 † 25. Sept. 1756). Han blev 1707 Sekondlieutenant i Grenaderkorpset, 1710

Premierlieutenant, 1711 Kapitajn ved Dronningens Livregiment, 1715 ved Arnolds Regiment, 1718 ved Livgarden til Fods, 1728 Major, 1732 karakt. Oberst, 1737 Chef for sydjyske nationale, 1747 for falsterske hvervede Regiment, 1745 Generalmajor (med Anciennitet fra 1742), 1752 hvid Ridder, 1755 Generallieutenant. Han var gift med Sophie Hedevig f. v. d. Maase (f. 1699 † 18. Febr. 1739), Datter af Hofpræst H. G. Masius (XI, 179). *H. W. Harbou.*

v. Nutzhorn, Bendix Conrad Heinrich Andersen, f. 1833, Højskolemand, er Søn af Lægen Ditlev Andersen v. N. og Charlotte Cathrine f. Feilberg. H. N. blev født i Kjøbenhavn 20. Febr. 1833, gik i Melchiors Skole og Metropolitanskolen, blev privat dimitteret til Universitetet 1850 og theologisk Kandidat 1860. Da hans Ven L. Schrøder blev Forstander for Rødding Højskole, fulgte N. med som Lærer, var der til 1864 og ledsagede atter Schrøder til Askov, hvor han siden har undervist, især i Nordens Historie og Sang, og 1898 blev Medbestyrer. Siden 1891 har han været Medlem af Bestyrelsen for Højskolelærerforeningen og 1872 og 1894 deltaget i Udarbejdelsen af Sangbøger for Højskolerne. Ved sit friske Lune og sin livlige Undervisning har han haft megen Indflydelse paa sine Elever og gennem sine Sangkompositioner, af hvilke kun en Del ere offentliggjorte, i vide Kredse. N. var Medudgiver af «Nordisk Maanedsskrift» (1883—88), har været Medarbejder ved flere andre grundtvigske Tidsskrifter og haft Sæde i Bestyrelsen for «Dansk Samfund til Indsamling af Folkeminder» (1883—91). Han har været virksom for den danske Mission i Bagindien og den skandinaviske Sømandsmission i Kalkutta («Hvorledes Hans Poulsen blev Rødkarenernes Missionær», 2. Udg. 1887). Ægtede 27. Sept. 1866 Ane Johanne Bertelsen, Datter af Gaardejer Johan Vilhelm B. i Starup.

Rosendal, Bidrag t. Rødding Højskoles Hist. Schrøder, Meddel. om den udvidede Folkehøjskole i Askov. Højskolebladet 1890. *Joakim Larsen.*

v. Nutzhorn, Carl Ludvig Vilhelm Rømer, f. 1828, Minister, Amtmand, Søn af Major, Branddirektør Bendix Conrad Heinrich v. N. (f. 12. Juni 1771 † 12. Okt. 1853) og Anna f. Buhl († 14. Sept. 1829). Han fødtes 9. Maj 1828 i Fredericia, blev 1844 Student fra Roskilde Kathedralskole og 1850 juridisk Kandidat, ansattes 1851 som Assistent i Indenrigsministeriet, udnævntes 1856 til Kancellist, 1857 til Fuldmægtig, 1859 til Kontorchef og 1862 til Departementschef

sammesteds. Det Navn, han i disse Stillinger havde erhvervet sig som en arbejdsom, indsigtfuld og kundskabsrig Mand, bevirkede, at Monrad ved Dannelsen af sit Ministerium 31. Dec. 1863 optog ham i dette som Indenrigsminister; men af Misfornøjelse med Vaabenstilstands-betingelserne udtraadte han allerede 10. Maj 1864 af Ministeriet og overtog paa ny sit Departementschefsemede. 1866 udnævntes han til Amtmand over Thisted Amt, og 1868 indtraadte han som Justitsminister i Frijs-Frijsenborgs Ministerium, men kunde trods den Ihærdighed og Klarhed, hvormed han forsvarede sine Anskuelser i Folketinget, intet væsentligt udrette over for denne Repræsentation, naar undtages, at det ved klog Eftergivenhed i Spørgsmaalet om Præsternes militære Tjenestetid lykkedes ham at faa Værnepligtsloven gennemført. Faa Dage efter Ministeriets Afgang 1870 udnævntes han til Amtmand over Vejle Amt, og i denne Stilling, som han tidligere (i Vinteren 1861—62) midlertidig havde beklædt, har han siden den Tid virket med en fra alle Sider anerkjendt og paaskjønnet Dygtighed, Energi og Humanitet.

Ved Siden af sin egentlige Embedsgjerning har han i Aarenes Løb beklædt forskellige andre Stillinger. Saaledes var han 1859—62 Sekretær ved Landinspektør- og Landmaaler-Examenskommissionen; 1861 blev han Medlem af Kommissionen angaaende Islands forfatningsmæssige Stilling; 1864 fik han Sæde i Kommissionen angaaende de inkorporerede sønderjyske Distrikter, 1870 i Kommissionen angaaende Provinskjøbstædernes Forhold; 1894 blev han Kommissarius ved Vejle—Vandel Banen, 1895 ved Kolding—Egtved Banen. 1859 udnævntes han til Kancelliraad, 1862 til Justitsraad og senere s. A. til Etatsraad, men frasagde sig 1871 denne Titel. 1869 blev han Kommandør af 2. Grad af Danebrogsordenen, 1871 af 1. Grad. — 1873 ægtede han Emilie David, f. Aarestrup (f. 1. Sept. 1841), Datter af Stiftsfysikus Carl Ludvig Emil A. (I, 18) og tidligere gift med Distriktslæge Vilhelm Julius D. († 1883).

Vejle Amts Folkeblad 31. Maj 1895.

G. Kringelbach.

v. Nutzhorn, Henning Frederik Feilberg, 1834—66, Filolog, var en Broder til ovennævnte Højskolelærer B. C. Heinr. A. v. N. og fødtes i Kjøbenhavn 15. Nov. 1834. Han gik i Metropolitanskolen fra 1844, tog Afgangsexamen 1851 og filosofisk Examen 1852; derefter studerede han Filologi og tog 1858 den filologisk-historiske Embedsexamen. 1856 blev han Alumnus og 1859 Inspector paa Elers' Kollegium. Efter sin Embedsexamen virkede han i flere Aar som

Lærer i de gamle Sprog ved begge Borgerdydskolerne, foruden at han gav megen privat Undervisning. Han var en ren, sund og stærk Natur, højt begavet og kundskabsrig som Filolog og besad ved Siden heraf stor æsthetisk og filosofisk Dannelse. Græsk var hans Yndlingsstudium, og fra 1862 af leverede han en Række værdifulde Afhandlinger især til græsk Mythologi («Om Danaidesagnet») og Litteraturhistorie («Om den antike Tragedies Karaktertegnning»; «Om de tabte Epopeer af den trojanske Sagnkreds» osv.), som findes optagne i «Filologisk Tidsskrift» II—VII. Hans Hovedarbejde blev Afhandlingen «Om de homeriske Digtes Tilblivelsesmaade», et af de dygtigste Indlæg til Forsvar for Enhedstheorien i Modsætning til F. A. Wolfs Hypothese; han forsvarede den for den filosofiske Doktorgrad 1863; efter hans Død er den bleven oversat paa Tysk og udgivet (med en Fortale af Madvig) i Leipzig 1869. Han var utvivlsomt bestemt til at blive Universitetslærer og havde ogsaa begyndt at holde Forelæsninger (over Aristophanes) som Privatdocent; men en tidlig Død rev ham bort. Efter en kortere Udenlandsrejse til Rom i Vinteren 1863—64 tiltraadte han en ny i Efteraaret 1865, og det var hans Agt at udstrække den til Grækenland for at studere nygræsk Sprog og Litteratur; men i Venedig, hvor han opholdt sig i Vintermaanederne for at sammenligne Haandskrifter af Aristophanes (Udbyttet af hans Arbejde hermed findes paa Universitetsbibliotheket), blev han angreben af en Sygdom, der snart udartede til Tyfus; han døde 20. Febr. 1866. Blandt hans Efterladenskaber fandtes en Afhandling om Apulejus og hans Forfattervirksomhed med en dertil knyttet Oversættelse af Fortællingen om Amor og Psyche; den blev udgivet 1867 med et Forord af hans Ven G. Brandes, som deri har givet en smuk Karakteristik af ham.

Hundrup, Philolog. Kandidater, 2. Udg., S. 63 ff.

M. Cl. Gertz.

Nyblom, Helene Augusta, f. 1843, Forfatterinde. Hun er Datter af Maleren Jørgen Roed (f. 13. Jan. 1808 † 8. Avg. 1888) og Emilie Mathilde f. Kruse (f. 27. Dec. 1806 † 30. Dec. 1894). Hun er født 7. Dec. 1843 og blev opdragen i et Hjem, som karakteriseredes ved levende Interesser paa Aandens forskjellige Omraader, og inden for hvis Vægge der samlede sig en Mængde betydelige Mennesker. I 1861—62 rejste hun med sine Forældre til England, Frankrig og Italien; her traf hun i Rom sammen med Digteren, daværende Docent, senere Professor i Æsthetik ved Upsala Uni-

versitet, Carl Rupert Nyblom (f. 29. Marts 1832), hvem hun ægtede 15. Sept. 1864. I sit nye, svenske Hjem fik hun rig Lejlighed til aandelig Væxt; Videnskab, Digtekunst, Musik og Sang gennemtrængte Atmosfæren her, der var Lykke til Huse, og denne forøgedes, efterhaanden som hun blev Moder til 7 Børn. I 1877 opholdt hun og hendes Mand sig 3 Maaneder i Italien, i 1888 var hun der med sin Datter, i 1895 lod hun sig optage i den katholske Kirke og rejste atter i Maj 1897 sammen med sin Mand til Rom for at blive der i længere Tid. — Hun har udgivet 3 Digtsamlinger (1881, 86 og 94), 5 Samlinger af Noveller (paa Dansk 1881, 82, 83, 85, 89); disse have tidligere været udgivne i Sverige (1875, 76, 79, 81, 88), og flere af dem ere oversatte paa Tysk. Blandt hendes andre Arbejder kan endnu nævnes «Sveriges Skam, et ord om o. till Svenskarne» (1893), «Fantasier, 4 berättelser» (1896) og «Det var en gång; sagor för unga o. gamle» (1897; overs. paa Dansk s. A.). I forskjellige svenske Tidsskrifter har hun skrevet kritiske Afhandlinger.

Nic. Bøgh.

Nyboe, Emanuel, 1780—1840, Forfatter, er født 28. Dec. 1780 i Durup, hvor hans Fader, Poul Friis N., var Præst. Han blev dimitteret fra Viborg Skole 1798 og tog theologisk Embedsexamen 1802, men søgte foreløbig ikke Præstekald. I 1811 blev han Medarbejder ved Videnskabernes Selskabs Ordbog, i hvilken han har udarbejdet Bogstaverne N, O og S, et Arbejde, som er blevet stærkt kritiseret (af C. Molbech o. a.). 37 Aar gammel blev han Præst i Tømmerby og Lild, forflyttedes 1821 til Tæbring, Ovtrup og Rakkeby og 1829 til Lille Lyndby og Ølsted, hvor han døde 23. April 1840. — Da han var henimod 50 Aar gammel, begyndte han at optræde som lyrisk Digter i forskjellige Tidsskrifter, og i 1839 samlede han sine ældre spredte Digte, tillige med nogle nye, i «Løvfaldsblade». I et Indledningsdigt siger han: «Nøglen har jeg tabt til Digterlunden»; rettere sagt: han har aldrig haft den. I hans Digte er der intet originalt, de ere kun Efterklang, f. Ex. af Chr. Winther (ligesom denne har han en særlig Afdeling «Træsmit»). Han har end videre skrevet «Stambogsblade» (1839) og «Vinterrosen» (1833), et idyllisk Forspil, der er en Studie efter Thaarups «Høstgildet».

Erslew, Forf. Lex.

F. Rønning.

Nyborg, Johan, —1344, Biskop. J. N. var Prædikebroder og blev af Paven udnævnt til Pönitentiar; som saadan opholdt

han sig i Avignon, da Roskilde Bispestol blev ledig ved Johan Hinds Død 1330, og 15. Juni providerede Pave Johan XXII da J. N. med Stiftet. Det var vanskelige Tider, hvori J. N. tiltraadte Styrelsen af Roskilde Stift, og naar Paven overdrog ham sammen med Ærkebisen at formaa Grev Gerhard af Holsten til at sone et af ham begaaet Kirkeran, har han vel knap kunnet sætte noget igjennem imod den almægtige Greve. Med Glæde hilste J. N. derfor Valdemar Atterdags Indsættelse paa Tronen, og han støttede ham i hans Virksomhed ved at overlade ham Kjøbenhavns Slot og By samt Amager paa 2 Aar (1341); til Gjengjæld skulde Bisen have Søborg Slot og 5 Herreder i Nordsjælland. Maaske er dette dog ikke sket ganske med Bispens gode Vilje; i alt Fald beholdt Kongen Kjøbenhavn i hele sin Regeringstid, men J. N. døde allerede 23. Jan. 1344. *Kr. Erslev.*

Nybuhr, Georg Carstens, † 1713, s. Niebuhr (ovfr. S. 197).

Nyegaard, jvfr. Nygaard.

Nyegaard, Hans Haagen, 1824—93, Forfatter, er født 8. Febr. 1824 i Kjøbenhavn som Søn af Overretsprokurator Lauritz N. og Charlotte Amalia f. Haagen. Han dimitteredes 1841 fra Borgerdydskolen, tog 1849 juridisk Embedsexamen og blev, efter først at have været Sagførerfuldmægtig og Prøveprokurator, i 1861 udnævnt til Prokurator ved alle Over- og Underretter og s. A. til Censor ved Folketheatret. 1851 ægtede han Thora Marie Alberg, Datter af Konferensraad P. A. (I, 167), og — efter hendes Død — i 1871 Louise Regine Larsen. Han døde 13. Maj 1893. — N. var en ivrig belletristisk Forfatter, af hvem Aviserne i sin Tid idelig bragte Digte, uden at dog hverken disse eller hans dramatiske Arbejder («Studenterne fra Salamanca», Syngespil i 1 Akt, «Turandot», romantisk Syngespil i 2 Akter, opførte paa det kongl. Theater henholdsvis i 1854 og 55) have noget stort poetisk Værd.

Erslew, Forf. Lex.

Sophus Bauditz.

Nyegaard, Malthe Bruun, 1789—1877, Stænderdeputeret, Proprietær. N., Søn af Forvalter Jens N. og Hedevig Margrethe f. Norup, blev født 3. Sept. 1789 i Urlev ved Horsens. N. tog 1811 dansk-juridisk Examen og fik 1814 Tilladelse til at procedere ved Retterne. 1818 blev han Landvæsenskommissær i Kjøbenhavns Amt. Som Prokurator vandt han s. A. en vis Navnkundighed, da

han førte og vandt den Sag, som Jens Baggesen havde anlagt mod Student Peter Hjort, der havde beskyldt ham, Digteren, for Plagiat. N. blev Ejer af Stenalt Gaard ved Randers og valgtes som Sædegaardsejer til Medlem af de 2 første jyske Stænderforsamlinger, 1836 og 1840. 1836 stillede han som Stænderdeputeret Forslag om, at alle Statens gejstlige og civile Embedsmænd, for saa vidt deres Embedsindtægter vare ubestemte eller bestode i Sportler, herefter skulde sættes paa fast Gage. Forslaget bekæmpedes af den kongl. Kommissarius, og Stænderforsamlingen nægtede med et betydeligt Flertal Nedsættelsen af et Udvalg angaaende denne Sag. 1843 købte N. Gaarden Kokkedal ved Hørsholm, hvilken han ejede indtil 1864. Han havde 1826 faaet Justitsraadstitelen, og 1867 udnævntes han til Etatsraad. Han døde i Kjøbenhavn 1. April 1877. N. var en trofast Ven og varm Beundrer af Digteren Ingemann, hvorefter dennes udgivne Korrespondance vidner. N. ægtede 1818 Abel Marie Catharina Paulsen († 19. Maj 1870), Datter af Generalmajor P. P. og Anna C. C. f. de Cederfeld.

Erslew, Forf. Lex. Breve til og fra Ingemann.

A. Thorsøe.

Nyegaard, Peter Nicolaus, (1758), s. v. Gartenberg (V, 576).

Nyeland, Stephan Peter, f. 1845, Gartner. S. N. er født 12. Sept. 1845 i Korsør, hvor hans Fader, Thomas N. (f. 1820 † 1865), var Grosserer. Efter at have taget Præliminærexamen ved Latinskolen i Roskilde 1861 kom han i Lære hos Handelsgartner F. J. Koch i Kjøbenhavn (IX, 308). 1866 tog han Havebrugsexamen ved Landbohøjskolen, og efter et kortere Ophold i samme Lærestalts Haver og i Tranekjær Haver paa Langeland omlagde han den gamle Have og anlagde den nye Have ved Gyldenholm paa Sjælland. 1869 blev han ansat som Assistent ved Landbohøjskolens Haver og tog i 1871 Examen i Driveri og Blomsterdyrkning, ligesom han senere under et Ophold i Udlandet tog Examen i Gent. 1875 oprettede han en Havebrugsskole paa Skovlyst ved Charlottenlund, hvor der gaves saa vel theoretisk som praktisk Undervisning. Aaret efter blev der bygget en ny Hovedbygning, og Skolen fik sit nuværende Navn «Vilvorde». Tilslutningen til Skolen har været i stadig Stigning, og Tallet paa Elever er i de senere Aar naaet op til 32 ad Gangen, hvilket er det Antal, Hovedbygningen kan rumme. Foruden at der gives Undervisning i de egentlige Havebrugsfag, undervises der tillige i de almindelige Højskolefag, og i

187⁷₃ blev der af Kultusministeriet givet Tilladelse til, at der maatte afholdes Examen under Tilsyn af en Examenskommission, bestaaende af en Botaniker og 2 examinerede Gartnere, som udnævnes af Ministeriet. Til Skolen høre større Samlinger af Lærecapparater samt en 20 Tdr. Land stor Have med Plantesamlinger af forskjellig Art. Foruden det egentlige Havebrugskursus er der oprettet aarlige Kursus for Damer, privat Kursus i Anvendelse af Frugt og Grøntsager, Kursus i Havebrug for Skolelærere og Kursus i Anvendelse af Frugt og Grøntsager for Lærerinder og Læreres Hustruer.

N. har udfoldet en ret betydelig litterær Virksomhed. I 1873 udkom «Frugthavedyrkningen» (2. Udg. 1879), 1878 «Køkkenhavedyrkningen» og «Blomstervennen», af hvilken sidste 4. Opl. udkom 1883. I 1880 udgav han «Havevennen», i 1893 «Frugttrædyrkning og Frugtanvendelse» samt «Frugtanvendelse med Tillæg om Grøntsagers Henkogning og Tørring» og i 1896 «Køkkenhavedyrkningen samt Køkkenurternes Anvendelse». Endelig har N. holdt en stor Mængde Foredrag om Havebrug og skrevet adskillige mindre Afhandlinger i forskjellige Fagblade. — N. ægtede 12. Sept. 1877 Maria ^{Maria Caroline Wilhelms Rasmussen} ~~Maria Caroline Wilhelms Rasmussen~~ (f. 1845), Datter af Pierre ^{R.} ~~B.~~, Receveur des hypothèques i Vilvorde i Belgien († 1868). *L. Helweg.*

Nyerup, Rasmus, 1759—1829, Litterærhistoriker, Bibliothekar, var født 12. Marts 1759 i Byen Nyrup i Ørsted Sogn i Fyn, hvor hans Fader, Christen Rasmussen, var vorned Fæstebonde under Godset Braesholm. Moderen hed Karen Simonsdatter. Da Forældrene siden flyttede til en Gaard i Ørsted, blev denne Landsby R. N.s egentlige Barndomshjem, «hvor han i Have og Mark, i Eng og Skov nød Barndommens uskyldige Glæder, hvis Minde aldrig siden udslettedes af hans Sind». Endnu som gammel Mand glædede han sig som et Barn om Foraaret ved at plukke Markblomster paa Grøftekanten, naar han en Gang imellem kom ud af den Bogverden, i hvilken han til daglig færdedes.

Da N. tidlig lagde for Dagen, at han besad et ypperligt Nemme, og da Læsning var hans Fryd, besluttede Faderen at lade ham studere, i Haab om en Gang at se ham som Præst. Han kom derfor 1768 i Huset hos den lærde Degn Frederik Krogh i det nærliggende Skydebjærg og efter 5 Aars Forløb i Odense Skole (1773). Her boede han, ligesom senere ved Universitetet, sammen med Jørgen Lottrup Schydtz, der endte som Justitiarius i Bergen og blev ham en overordentlig trofast Ven, som han satte

den største Pris paa. I det sidste Aar i Odense besøgte N. Gymnasiet, hvor han hørte Dr. N. E. Nannestads Foredrag (s. foran S. 127), der efterlod et stærkt Indtryk paa ham. «Nannestad læste over Guldbergs naturlige og aabenbarede Theologi, og da hans store Skarpsindighed kuldcastede en hel Del af de Guldbergske Læresætninger, gav det den første Anledning til, at N. siden ved Universitetet ofte betvivlede Rigtigheden af, hvad han enten læste i Balles Dogmatik eller hørte i hans Forelæsninger.» Fra den Tid af var og blev N. afgjort Rationalist, noget, der ellers ikke synes ret at have passet til hans øvrige Individualitet, men dog jævnlig fandt temmelig stærke Udslag i hans Skrifter, som naar han i sin «Kjøbenhavns Beskrivelse» (1800) ved Omtale af Universitetet betegnede Theologien som «Kundskab om den menneskelige Aands Forvildelser» og derfor mente, at den passende kunde reduceres til en Underafdeling af Historien. Endnu som Skolediscipel forlovede N. sig (hemmelig) med Elisabeth Margrethe Clausen, en Kjøbmandsdatter fra Odense, der, efter en lang Ventetid, 28. Maj 1788 blev hans Hustru og siden i 30 Aar «forsødede Livet» for ham.

Studentereksamen bestod N., ligesom hans ovennævnte Kontubernal, med Udmærkelse 1776 og hengav sig nu til et flittigt Studium med Filologi og Theologi som Hovedfag. 1779 tog han den saakaldte store filologiske Examen og Aaret efter theologisk Attestats. Den sidste Examen underkastede han sig for at glæde sin Fader, uden dog at have til Hensigt at blive Præst. Snarere stod det for ham som hans Livsmaal at blive Skolemand; men Forholdene fjede sig saaledes for ham, at han tidlig kom ind i Bibliotheksvirksomheden, og den holdt ham siden fast, saa meget mere som den gav ham en bekvem Adgang til de litterærhistoriske Studier, som mere og mere bleve Hovedsagen for ham, og i hvilke han har udrettet saa meget, at skjønt en Del af, hvad han har skrevet, nu er glemt, vil dog ingen, der sysler med dansk Litteratur, Historie og Antikviteter, lettelig kunne undgaa at komme i et Taknemmelighedsforhold til ham.

Sin Bibliotheksvirksomhed begyndte N. 1778, da Professor J. H. Schlegel, der nys var bleven Bibliothekar ved det store kongl. Bibliothek, privat antog ham som sin Medhjælper mod at yde ham Kost og Bolig i sit Hus, og da Schlegel snart kom til at skjønne paa N.s Flid og Kundskaber, knyttedes herved en Forbindelse, der siden paa flere Maader kom N. til gode. I Bibliothekets Chef, Grev J. G. Moltke (XI, 424), vandt N. ogsaa en Velynder, der

senere ved mange Lejligheder ydede ham en gavmild Støtte. Da den hidtilværende Amanuensis Chr. Brandt (III, 3) døde, fik N. 18. Jan. 1781 kongl. Udnævnelse som hans Efterfølger ved Bibliotheket. Lønnen, 3 Kommunitetsportioner, var vel kun ringe, men N. var vant til at nøjes med lidt, og Moltke skaffede ham en Gratifikation paa 150 Dlr. for den Tid, han havde tjent uden anden Lon end Kost og Bolig hos Schlegel. I Okt. s. A. fik N. Plads paa Borchs Kollegium, og som Disputats for samme udgav han sit første selvstændige Skrift («de Lactantio»), der siden efterfulgtes af saa lang en Række Bøger og Afhandlinger, at det er vanskeligt at overskue dem alle. Hans Magisterdisputats («Spicilegium bibliographicum», 1784) hørte til Førstegrøden af hans litterærhistoriske Studier, der siden skulde bringe saa mange andre smukke Frugter.

1785 blev N. Decanus i Kommunitetet. S. A. fik han en Sag i Anledning af et af ham udgivet Stridsskrift, hvis Indhold formentes «anstødeligt» for Politiet. Sagen indbragte vel Forfatteren nogle Ydmygelser, men endte dog uden blivende ubehagelige Følger for ham. 1786 deltog han i Oprettelsen af Selskabet for Efterslægten, hvilket gav Anledning til, at han fattede Planen til en Fremstilling af de gamle Folkebøgers Indhold, et Æmne, der fra hans Barn-dom havde interesseret ham. Frugten af dette Arbejde fremkom dog først senere i hans Yndlingsbog: «Almindelig Morskabslæsning i Danmark og Norge gennem Aarhundreder» (1817). 1790 blev N. Bibliothekssekretær; s. A. overtog han Redaktionen af «Lærde Efterretninger», en paa Grund af Tidsforholdene vanskelig Opgave, saa meget mere som N. i flere Retninger nærrede temmelig radikale Anskuelser, men som han (dog med Afbrydelser) forestod i 13 Aar. 1796 blev han ekstraordinær Professor i Litterærhistorie og s. A. adjungeret og succederende Universitetsbibliothekar, med hvilke Hverv han fra 1797 forbandt Stillingen som Regensprovst (før 1814 dog kun som Interims- eller Viceprovst). Da disse Stillinger dels vare ulønnede, dels meget slet aflagte, maatte han være glad ved i en Aarrække at kunne oppebære 200 Rdl. som Tilsynsmand ved Kommunitetets Arkiv. Pladsen ved det kongl. Bibliothek opgav han definitivt først 1804.

Da N. tidlig var kommen i Forbindelse med P. F. Suhm, hvem han gik til Haande i hans Bibliothek, gaves der ham Anledning til af dettes rige Haandskriftskat at udgive «Nye Samlinger til den danske Historie» I—IV (1792—95). Samtidig udgav han «Luxdorphiana» (1791) og «Langebeckiana» (1794) og efter Suhms Død

dennes «Levned og Skrifter» (1798) samt «Suhmiana» (1799), alle indeholdende Bidrag til Litterærhistorien, især det 18. Aarhundredes. Et i «Suhmiana» indført «Udkast til en ny Regeringsform» havde for øvrigt nær bragt N. i ubehagelig Berøring med Generalfiskalen; gode Venner hjalp ham dog ud af Klemmen, saa han slap med en Erklæring om at have «handlet i sit Hjertes Enfoldighed uden at ane det mindste ondt».

I Forbindelse med Baggesen, Pram og J. K. Høst lagde N. 1796 Grunden til «det skandinaviske Litteraturselskab», hvis Formaal var en nærmere litterær og sproglig Forbindelse mellem de nordiske Lande, men «hvis tilsigtede Formaal døde i Fødselen, og hvis Bestræbelser Politikens Dæmon lagde uovervindelige Hindringer i Vejen for». Selskabet kom dog ved sine udgivne Arbejder til at udbrede Lys over mange Videnskaber, og det bestod i en lang Aarrække, saa man med N. kan sige, at det gik med dette Selskab som med Manden, der vilde gjøre Guld, men i Steden derfor opfandt Porcellæn.

N.s selskabelige og vennesele Natur har bl. a. givet sig tilkjende derved, at ikke saa faa af hans Skrifter ere udgivne ved Samarbejde med andre. Dette gjælder saaledes hans i Forening med Lahde udgivne «Samling af fortjente danske Mænds Portrætter med biografiske Efterretninger» I—III (1797—1802). «Danmarks Kjøbstæder og Slotte i Kobber» er udgivet sammen med Sander og Lahde (1806). I Forening med K. L. Rahbek udgav N. det endnu skattede Værk: «Bidrag til den danske Digtekunsts Historie» I—IV (1800—8) og senere en Fortsættelse af Værket, «Udsigt over den danske Digtekunst under Frederik V» (1819). Med R. K. Rasks Hjælp udgav N. «Edda ell. Skandinavernes hedenske Gudelære, overs. af Islandsk» (1808). Med Abrahamson og Rahbek udgav han «Udvalgte danske Viser fra Middelalderen» I—V (1812—14) og sammen med P. Rasmussen «Udvalg af danske Viser fra Midten af 16. Aarhundrede til henimod Midten af det 18., med Melodier» I—II (1821). I Forbindelse med Nordmanden J. E. Kraft udgav N. endelig det Værk, der formodentlig vil bevare hans Navn længst: «Almind. Litteraturlexikon for Danmark, Norge og Island» (1818—20), efter at han mange Aar tidligere havde ydet J. Worm betydelige Bidrag til 3. Del af hans «Lexikon over lærde Mænd» og beriget Schlegels Udgave af Kofod Anchers Skrifter med vigtige Tillæg. At nævne alle de Tidsskrifter, N. har leveret Bidrag til, vilde være at opregne saa godt som et halvt Aarhundredes hele periodiske

Litteratur her i Landet, ikke at tale om, hvad han har beriget fremmede Tidsskrifter med. En Art Tidsskrift, N. selv var Leder af, var hans «Magasin for Rejseiagttagelser» I—IV (1820—25), der indeholder gammelt og nyt og deriblandt et og andet, som endnu har Betydning, saasom «Kong Christian IV's egenhændige Optegnelser i hans Skriv- og Rejsekalendere» (ogsaa udkommet som særligt Skrift).

En ret fremragende Plads blandt N.s Skrifter indtager hans «Historisk-statistisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge i ældre og nyere Tid» I—IV (1802—6). 3. Del af dette Værk bestaar af 2 Bind, hvoraf den første vedrører Universitetets og den anden Latinskolernes Historie. Begge maa endnu raadspørges af enhver, som sysler med disse Æmner. 4. Del, der indledes med «Antikvarisk Fodrejse i Fyn 1805», handler om danske Oldsager og danner paa en Maade Indledningen til en væsentlig Side af N.s Virksomhed, nemlig hans Bestræbelser for at redde og bevare fædrelandske Oldsager og Mindesmærker, hvorved han har indlagt sig stor Fortjeneste. Efter at han allerede paa egen Haand med Universitetskonsistoriets Bifald og under Bibliothekskommissionens Opsyn havde gjort Begyndelsen til Anlæggelse af et Kabinet for Fædrelandets Oldsager i Universitetsbibliothekets Lokale paa Trinitatis Kirkes Loft, udstedte han 12. Marts 1807 en offentlig Opfordring til Ejere af nordiske Oldsager om at indsende, hvad de havde, til denne Samling. Den vandt saa god Anklang, at der strax indkom værdifulde Bidrag, og paa Fr. Münters Forslag nedattes en kongl. Kommission for Oldsagers Bevaring, hvis Sekretær N. blev. Uagtet de for Fædrelandet ulykkelige Forhold, som snart efter indtraadte, virkede N. dog med stor Energi i denne Stilling indtil 1816 og fik gjort en god Begyndelse. Selv ansaa den beskedne Mand det dog for sin største Fortjeneste af Nationalmusæet, at han fik C. J. Thomsen udnævnt til sin Efterfølger i Sekretariatet; thi «Mage til ham til en saadan Post findes ikke i 7 Kongeriger». N.s Stilling i Oldsagskommissionen gav Anledning til, at han gjorde flere antikvariske, af ham selv beskrevne Rejser i Fædrelandet og i Sverige og Norge og til sidst ogsaa i Tyskland. I Sverige var han 1810 og 1812, i sidstnævnte Aar med Rask som Ledsager. Men da han samtidig havde det politiske Hverv at sondere Stemningen i Sverige for Frederik VI's Kandidatur til den svenske Trone, var han nær kommen i Forlegenhed, og kun hans Anseelse som Videnskabsmand synes at have friet ham for at blive

sat fast som dansk Spion, da han havde vovet sig til Ørebro, hvor den svenske Rigsdag var samlet; han slap dog med Paalæg om ufortøvet at forføje sig bort (s. «Meddel. fra Krigsark.» V).

Af N.s overordentlig frugtbare Produktion kan endnu nævnes hans Udgave af «A. S. Vedel, Om den danske Krønike at skrive» med Oplysninger om de danske Historiografer (1787), hans «Karakteristik af Kong Christian IV» (1816) og «Efterretninger om Kong Frederik III» (1817) samt forskellige sproglige og mythologiske Skrifter, saasom: «Symbolæ ad litteraturam Teutonicam» (1787); «Udsigt over Nordens ældste Poesi» (1798); «Det danske Sprogs Retskrivningstheorier» (1805); «Peder Syvs kjærnefulde Ordsprog, udsøgte og ordnede, med en Fortale, indeholdende Bidrag til de danske Ordsprogs Litteratur» (1807); «Wörterbuch der skandinav. Mythologie» (1816); «De litterære Bergmænd i Indien» (om Sanskritlitteratur, 1820); «Peder Laales Samling af danske og latinske Ordsprog, med Anmærkninger» (1828). I en Række Aar var N. Medarbejder i Videnskabernes Selskabs danske Ordbog.

N. har skrevet saa meget, at det fordelt paa 10 forskellige Forfattere vilde være nok til at sikre enhver af dem, om ikke just Udødelighed, saa dog agtelsesfuld Ihukommelse; thi blandt det meget er der forholdsvis kun lidt, der kan kaldes betydningsløst, selv om det ikke alt, og navnlig ikke nu for Tiden, tilfredsstiller Faglærdommens strænge Fordringer. I det meste af, hvad der foreligger fra hans Haand, er noget vist tiltalende, gemytligt, der giver endog det mere trivielle en vis Ynde. Dette fremtræder ikke mindst i hans «Levnedsløb, beskrevet af ham selv», som efter hans Død udgaves af hans Svigersøn Præsten C. L. Strøm. Sagen er, at bag det hele aabenbarer sig en ualmindelig elskværdig Personlighed, fuld af Kjærlighed til Fædrelandet og Lyst til at fremme dets Ære. Hans levende Interesse for dansk Bogvæsen fremtræder endnu i et af hans sidste Aar i hans «Udkast til en Plan til Samfundet for den danske Litteraturs Fremme» (1827).

Som Bibliothekar, først ved det store kongl. og siden i en meget lang Aarrække ved Universitetsbibliotheket, gjorde N. sig vel fortjent. Villig gik han de studerende til Haande med sin Bogkundskab. Med egen Haand har han forfattet Katalog over en stor Del af det sidstnævnte Bibliotheks Samlinger, ligesom han har gjort sig fortjent ved flere store trykte Katalogarbejder, hvoriblandt især «Katalog over det norske Videnskabers Selskabs Samlinger» (1808) fortjener at nævnes paa Grund af de tilføjede inter-

essante Bemærkninger om gamle og sjældne Skrifter. Endelig kan det bemærkes, at N. i en lang Aarrække holdt Forelæsninger paa Bibliotheket til Vejledning for de studerende, hvorom et Vidnesbyrd foreligger i hans Skrift «Om Bibliothekarforelæsninger paa Univ.-Bibl. med Fortegnelse over Bibliothekets Velgjørere» (1815).

I ingen af sine forskjellige Virksomhedsgrene har N. dog vundet større Paaskjønnelse og Yndest end som Regensprovst. «Hans simple, fordringsløse Adfærd, hans rene og varme Iver for Videnskabeligheds Fremme som for alt, hvad han ansaa for ret og godt, i Forening med hans utrættelige Flid, samvittighedsfulde Pligtopfyldelse og exemplariske Vandel, men endnu mere: den kjærlige Omhu, hvormed han tog sig af de studerendes Anliggender og ufortrøden gik ind i Detaillen af deres Ønsker og Fornødenheder, den vennehulde, liberale Tone, som fandt Sted i hans Omgang med dem, uden at derfor Værdigheden tilsidesattes, den faderlige Velvilje, som viste sig i enhver af hans Foranstaltninger, Raad, Advarsler, Opmuntringer, saa at det stedse var tydeligt, at det kun var deres eget bedste, han havde for Øje, — hans hele humane Tænke- og Handlemaade tillige med hans øvrige, selv i sine Abnormiteter elskværdige, Individualitet var det, som med uimodstaaelig Magt virkede paa de unge Gemytter ligesom i Almindelighed paa enhver, der kom i nærmere Berøring med ham.»

At en Mand som N. i Tidens Løb har modtaget forskjellige Beviser paa Anerkjendelse af hans Virksomhed i Litteraturens og Videnskabens Tjeneste, siger sig selv. Saaledes blev han 1793 Medlem af det danske Selskab (fra 1816 dets Viceformand) og 1823 af Videnskabernes Selskab, ikke at tale om en Række udenlandske litterære Samfund. Ved hans 50 Aars Jubilæum som Bibliothekar (15. Sept. 1828) og paa flere andre Mindedage i hans Alderdom modtog han, der i Sang pristest som «hver Fynbos Ven, hver Nordbos Fryd», talrige Beviser paa den Yndest, han nød i den studerende Verden, noget, der glædede den gamle, beskedne Mand højlig. Hans udstrakte Brevvexling (s. L. Daae, Udvalg af Breve, hovedsagelig fra bekendte Nordmænd, til Prof. R. N., 1861) vidner ogsaa om den Agtelse og Tillid, han nød i vide Kredse.

N. døde, 70 Aar gammel, 28. Juni 1829. Hans Hustru var død 10 Aar tidligere (7. Okt. 1818). De havde 1 Søn og 3 Døtre, af hvilke den yngste, der var ugift, ved kjærlig Omhu og Pleje bevarede Faderen fra at føle sig forladt og ene i sin Alderdom. Sønnen mislykkedes — i saa Henseende havde N. samme triste

Skæbne som hans Ungdomsven, den fortræffelige Rektor O. Worm i Horsens, hvis Breve til N. (s. J. Møller, *Nyt theol. Bibl.* XIX) give os et sjælden smukt Billede af trofast Venskab, trods væsentlige Differenser i Anskuelserne.

Erslew, *Forf. Lex.*

H. F. Rørdam.

Nygaard, jvfr. Nyegaard.

Nygaard, Frederik Sextus Otto Alfred Petersen, 1845—97, Præst og historisk Forfatter, var en Søn af Justitsraad, Lic. jur. Christian Poulsen Norbom Petersen og Emilia Scavenia f. Ringsted († 1878). Han blev født 1. Maj 1845 i Holbæk, hvor Faderen var Borgmester, men da hans Forældre i hans tidlige Barndom bleve skilte, fulgte han med Moderen til København. Hun giftede sig senere med Prokurator K. O. V. Nygaard, Ejer af Aldershvile ved Lyngby, og efter ham fik Stifsønnen Navnet N. 10 Aar gammel kom F. N. i Metropolitanskolen, 1864 blev han Student, 1870 theologisk Kandidat. I sin første Ungdom havde han modtaget en stærk religiøs Paavirkning af Pastor R. Frimodt, men som Kandidat og Præst sluttede han sig afgjort til den grundtvigske Kreds. Kort efter sin Examen blev han Lærer ved Ryslinge Folkehøjskole, som da styredes af Pastor Johs. Clausen (III, 627), og 1872 Forstander for en nys oprettet Højskole i Sønderholm ved Nibe. Efter at have virket der i 3 Aar blev han 1875 resid. Kapellan for Karby-Hvidbjærg-Redsted paa Mors, 1878 Sognepræst for Frøslev-Møllerup paa samme Ø. I Efteraaret 1882 modtog han Kaldelse som Præst for en i 1875 oprettet Valgmenighed i Sønder Næraa paa Fyn, der oprindelig var en Fialkirke for Ryslinge Valgmenighed, men blev anerkjendt som selvstændig Valgmenighed 28. Marts 1882. 1883 fik Valgmenigheden i Sønder Næraa et Annex i Odense, væsentlig dannet af en Del af Dr. L. N. Helvegs Menighed (VII, 319); i den første Tid holdt Odensekredsen sine Gudstjenester i Højskolehjemmets Sal, men 19. Dec. 1886 fik den sin egen Kirkebygning indviet. N. var en nidkær og livlig Præst, der læste meget og var vel oplagt til boglig Syssel. Foruden en stor Mængde Bladartikler har han efterladt sig en ikke lille Række, til Dels ret udførlige, biografiske Skildringer af Th. Thaarup (1878), P. K. Algreen og J. K. Sørensen (1883), Edv. Storm (1886), Fr. Sneedorff (1893), Kristen Kold (I—II, 1895) og J. C. Lindberg (1897), et Par Bidrag til N. F. S. Grundtvigs Biografi (VI, 246) og 2 «Rejseminder»

(«Luthers Venner, kirkehistoriske Nutidsskitser fra Vesttyskland og Elsass», 1892, og «Mellem Protestanter og Katholikker, Skitser fra Kirkelivet i Tyskland og Elsass», 1893). Hans betydeligste Arbejde er dog hans Skildring af den fynske Opvækkelse (1897), der skulde danne Indledningen til et større Værk om «Kristenliv i Danmark gennem 100 Aar (1741—1840)». Inden det blev fuldendt, døde han (29. Avg. 1897). Han var 2 Gange gift: 1. (1871) med Elise Henriette f. Christiansen († 1885), Datter af Toldkontrollør Chr. C.; 2. (1887) med Øllegaard f. Refslund, Datter af Gaardejer Chr. R. i Sønderjylland.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—1884 S. 374. P. Boisen, Minder om Valgmenighedspræst F. N. (1898). Højskolebladet 1898, Nr. 6. 21 f.

Fr. Nielsen.

Nyholm, Carthon Kristoffer ^{Valdemar} Vilhelm, f. 1829, Højesterets-assessor og Politiker, blev født 30. Juni 1829 i Nyborg, hvor hans Fader, nedennævnte Christopher N., var Sognepræst. Han blev 1849⁷ Student fra Sorø Akademi og 1853 juridisk Kandidat; var derefter Manuduktør, indtil han 1856 blev Avditor, først i Aarhus, 1857—62 i Altona og til sidst i Kjøbenhavn; 1863 Assessor i Kriminalretten, 1876 i Landsoverretten i Kjøbenhavn og endelig 1881 i Højesteret. Allerede tidlig var hans Interesse delt mellem Retsvidenskab og Politik, og denne Dobbeltthed kommer til Syne gennem hele hans Forfattervirksomhed. Hans første Skrift, «Helstatens Separatister» (oprindelig trykt i «Dagbladet» i Dec. 1853), var en skarp Kritik af det slesvigske Forfatningsudkast, og fra Altona skrev han senere jævnlig Breve til «Fædrelandet». Derefter fulgte nogle Smaaskrifter om, d. v. s. imod, «Dødsstraffen» (1858), om «den offentlige Anklagemyndigheds Væsen og Betydning» (1862), om «Lægens Vidnepligt» (1863) og om «den franske Militærrettergang» (1870) til anbefaling for en indgribende Omdannelse af den militære Retspleje her hjemme. Efter at have udgivet 1864 en meget kortfattet «Politisk Katekismus for Menigmand» udarbejdede han 1869 til Brug for Folkeoplysningsudvalget «Grundtræk af Danmarks Statsforfatning og Statsforvaltning», til hvis nye Udgave 1880 føjedes et Omrids af Sveriges og Norges. 1891—93 kom der en 4. Udgave.

Af mere selvstændig Karakter ere nogle Indlæg i den politiske Strid: «Om Udstedelsen af provisoriske Love» (1883); «Provisoriet efter gjældende dansk Statsret af en Jurist af den gamle Skole» (1886), hvis Titel alene udtaler Modsætningen imod den nye Lære

om foreløbige Finansloves Berettigelse; 2 Artikler i «Tilskueren» 1890 og 1892 om «Rigsrettens Omdannelse» og «Stridspunkterne i Grundloven». I den første foreslaas den nuværende Tvedeling af Dommerne imellem Højesteret og Landstinget afløst af en Tredeling, hvorved det politiske Element i Rigsretten bliver afgjort overvejende, medens begge Rigsdagens Ting faa lige Del i Rigsrettens Sammensætning og desuden lige Anklagemyndighed. I den anden Afhandling fremsættes Forslag til Ændringer i nogle Grundlovsbestemmelser for at afværge provisoriske Tilstande i Fremtiden. I en vis indre Sammenhæng med disse statsretlige Forslag staar en sammenlignende Fremstilling af «Ministeransvarligheden i det konstitutionelle Kongedømme» i forskellige europæiske Stater (i «Tidsskr. f. Retsvidenskab» 1895).

1864 kom N. ind i egentlig politisk Virksomhed, i det han i Nyborgkredsen valgtes til Rigsraadets — og snart efter tillige til Rigsdagens — Folketing, og han beholdt sit Sæde i dette indtil 1872, da han fortrængtes af en Venstremand. Han hørte den Gang til det national-liberale Parti, var derfor ogsaa Medstifter af «Martsforeningen» s. A. og Repræsentant i «Dansk Folkeforening» 1864—65, men han hørte til Partiets venstre Fløj. Dette kom stærkt frem under Grundlovskampen, i det han saa længe som muligt stræbte at undgaa enhver alvorlig Ændring af Grundloven (stemte i April 1865 imod det første Udkast) og i hvert Fald vilde overlade Rigsdagen Gjennemsynet; først da fortsat Modstand syntes haablos, stillede han et Forslag til Landstingets Ordning, hvis Vedtagelse førte ham og andre af Folketingets Flertal ind paa et Skraaplan og derved banede Vej for den endelige Ordning. Derefter var han sammen med N. C. Frederiksen og M. Gad Stifter af «Mellempartiet», der efterhaanden naaede op til at omfatte en Tredjedel af Tingets Medlemmer, og som i flere Aar holdt Ligevægten mellem det national-liberale Parti og Venstregrupperne samt væsentlig fremmede Lovgivningsarbejdet. Det stræbte ogsaa med større Iver end Held efter at skyde den politiske Kamp ud ved at bringe indgribende Reformer i Forslag, saaledes om Lens og Stamhuses Overgang til fri Ejendom.

N. indtog i disse Aar en fremragende Stilling i Folketinget og var Medlem af de vigtigste Udvalg, saaledes 1864 om Krigens Førelse, 1865 om Grundloven, 1866—67 om Valgloven, Værnepligtsloven (Ordfører) og Hærens Ordning (Formand), 1867—68 om Søværnets Ordning, 1867—70 om Lønningslovene (1869—70 Formand).

Han fik derfor ogsaa Sæde i den store Forsvarskommission 1866 og i den første parlamentariske Kommission om Vallø og Vemmetofte 1871—72 (var Viceformand i denne). Derimod søgte han forgjæves at faa lignende Kommissioner nedsatte om Forvaltningens Ordning og om Almueskolen. Da han 1872 var falden igjennem, søgte han næste Aar forgjæves Valg først i Helsingør (imod Højremanden General Thomsen) og senere i Bogense (imod Venstremanden Klaus Berntsen) og holdt sig derefter tilbage, men gav sine Tanker Luft i et Flyveskrift: «Hvor vidt ere vi naaede?» (1874), i hvilket han aabent udtalte sig for det parlamentariske Systems Optagelse og for et omfattende Reformarbejde.

Først 1883 vovede han sig frem igjen, i det han stillede sig ved et Udfyldningsvalg i Frederiksbergkredsens som «liberal (d. v. s. antiministeriel) Højremand». Han opnaaede vel ikke at blive valgt; men denne Valgkamp, der førtes med ualmindeligt Liv, gav Stødet til den «liberale» Bevægelse, som i den følgende Tid saa væsentlig har omdannet de politiske Forhold i Hovedstaden og dens Omegn. 1884 ved de almindelige Valg var N. heldigere, men kunde under de daværende Forhold i Rigsdagen intet udrette, og efter Opløsningen 1887 faldt han igjennem imod Krigsminister Bahnson.

Senere har N. ikke deltaget i det politiske Liv uden som Forfatter af de ovennævnte Afhandlinger. Derimod blev han, der allerede 1868—76 var Medlem af den store Proceskommission, 1892 udnævnt til Medlem af den nye Kommission i samme Øjemed. Desuden har han i de sidste Aar udgivet sin Faders «Optegnelser fra et Ophold i Frankrig 1815—18» (1897) og «Optegnelser om Familien Nyholm» (1897).

N. ægtede 1. Avg. 1857 Rosaline Schrøder (f. 19. Juli 1834 † 12. Avg. 1865), Datter af Juvelér Conrad S. i København (f. 1795 † 1865), og 12. Juli 1867 Jenny Augusta Risting (f. 28. Maj 1844), Datter af Skibsreder Jonas R. i Drammen (f. 1806 † 1873).

C. K. V. Nyholm, Fam. Nyholm S. 103 ff. Nutiden 4. Jan. 1885.

Emil Elberling.

Nyholm, Christopher, 1781—1859, Præst, fødtes 10. April 1781 i Overby paa Sjællands Odde, hvor hans Fader, Christopher N., der senere blev Garnisons- og Sognepræst i Nyborg, da var Præst. Moderen hed Beate Jacobine f. Wünnfeldt. Han blev, 12 Aar gammel, sat i Roskilde Kathedralskole og boede i sin Skoletid tillige med flere andre Disciple hos Byens Skarpretter. 1799 blev han Student og tog 1804 theologisk Embedsexamen med Udmær-

kelse. Ved den store Skolereform 1806 ansattes han som Adjunkt i Nykjøbing paa Falster; efter nogle i økonomisk Henseende meget trange Aar — han maatte søge Bierhverv bl. a. ved at være Svømmelærer — udnævntes han i Slutningen af 1815 til Feltpræst ved det danske Troppekorps, som deltog i Frankrigs Besættelse efter Slaget ved Waterloo. Til denne Stilling, i hvilken han blev, saa længe de danske Tropper vare i Frankrig, var han særdeles vel egnet og fik ogsaa megen Anerkjendelse for den Omhu og Dygtighed, hvormed han røgtede det vanskelige Hverv; at han 1818 reddede en Soldat fra at drukne i den rivende Strøm i Scheldefloden, bidrog i høj Grad til at forøge hans Anseelse. 1819 blev han kaldet til Sognepræst i det store Kald i Helsingør og Valby, og 1825 blev han sin Faders Eftermand i Nyborg. N., der var en begavet Taler og en varm Ven af Frihed og Fremskridt, vandt ogsaa i Nyborg megen Anseelse, navnlig for den Iver, hvormed han tog sig af Skolevæsen og Fattigvæsen. I Litteraturen er han ikke optraadt, men han har efterladt sig en Del interessante Optegnelser om sit 3aarige Ophold i Frankrig, hvilke hans Søn Højesteretsassessor C. K. V. N. (s. ovfr.) har udgivet 1897. N., der døde 22. Jan. 1859, blev 25. Avg. 1819 gift med Jacobine Christiane Høyberg (f. 1. Juni 1798 † 21. Febr. 1851), Datter af Sognepræst til Frørup Rasmus H. og Sophie Frederikke f. Nørager.

Wiberg, Alm. Præstebist. II, 467. C. K. V. Nyholm, Fam. Nyholm. Berlingske Tid. 1859, Nr. 26. *Sofus Elvius.*

Nyholm, Johannes Christopher, 1803—67, Landmand og Politiker, fødtes 24. Nov. 1803 (ikke 1804) paa Turebyholm, hvor hans Fader, Lars Christian N. (f. 1758 † 1824), var Godsforvalter for Grevskabet Bregentved; hans Moder hed Anna f. Brandt (f. 1771 † 1805). Han blev 1823 Student fra Vordingborg Skole og tog ogsaa 2. Examen, men vendte sig derefter til Landvæsenet. Han ejede først Duemosegaard ved Græsted 1828—30, købte 1830 Sohngaardsholm ved Aalborg og Vorgaard i Bælum Sogn, men solgte dem for at købe Baggesvogn ved Hjørring 1837; 10 Aar senere købte han tillige Vrejlevkloster, som han 1856 solgte til sin ældste Søn. I Førstningen gik det kun smaat; paa Duemosegaard, som dog havde 15 Tdr. Hartk., «sultede de unge Folk» — det var jo i Landmændenes værste Tid —, og baade Sohngaardsholm og Baggesvogn vare i en meget slet Stand, da N. købte dem af Staten, den sidste for 90000 Rdl. Men han var en dygtig Landmand, opdyr-

kede store Hedestrækninger og opførte 2 Afbyggergaarde samt forogede Kvægbesætningen i 15 Aar til mere end 3dobbelst Størrelse. Han arbejdede ogsaa for Kvæg- og Hesteavlens Forbedring ved engelske Racer, foretog store Plantninger og gav ved hele sin Drift gavnlige Forbilleder for Omegnens Bønder, hvorfor man ogsaa maa tilskrive ham en væsentlig Del af Æren for Landbrugets Opkomst i Vendsyssel. Sit Fæstegods (over 200 Tdr. Hartk.) solgte han siden 1843 for meget billige Priser til Bønderne. Han var 1842—60 Medlem af Amdsraadet, 1845 Medstifter af Hjørring Amds landøkonomiske Forening og 1851—60 Formand, 1850 Medstifter af den nørrejyske Kreditforening og 1858—62 Formand for dens Repræsentantskab, 1852 en af Hovedmændene for Dampskibsfarten mellem Frederikshavn og Kjøbenhavn. Ogsaa fik han 1849 Sæde i den store Landbokommission og 1851 i Stutterikommissionen samt førte 1856 Forsædet paa Landmandsforsamlingen i Aalborg.

Det var dog ikke alene af Landbrugets Udvikling, at N. har Fortjenester; ogsaa i det offentlige Liv tog han i en Snes Aar virksom Del. I den nørrejyske Stænderforsamling havde han Sæde 1838—48 og blev meget brugt i Udvalg, ikke alene om Landbo- og Finansforhold, men ogsaa om de store politiske Spørgsmaal (Skattebevillingsret, Trykkefrihed, den slesvigske Sag og almindelig Værnepligt). Han stod afgjort paa den frisindede Side, talte ivrig for den nye Landkommunallov, for Fæstegodsets Salg til Bønderne, for Forbedringer i Husmændenes Kaar, for det privilegerede Hartkorns Afløsning samt imod Læn og Stamhuse, og han gjaldt, skjønt selv Godsejer, for en af Bøndernes bedste Talsmænd. Han fik derfor ogsaa 1846 en Æresgave fra Vendsyssels Bønder. 1848 valgtes han til den grundlovgivende Rigsforsamling, var Medlem baade af Adresse- og Finansudvalget, men hørte her til Højre og talte for Klassevalg og et enkelt Ting. Derefter var han 1850—59 med et Par Afbrydelser Landstingsmand. Ogsaa som saadan var han i de 3 første Samlinger Medlem af Finansudvalget og Ordfører for flere Landbolove. Han talte for udvidet Valgret til Amds- og Sogneraad, for Tiendens Fastsættelse og for Selvejendoms Fremme, men vilde ingen tvungen Fæstcafløsning og stemte imod de nye Love om Jagtretten og om Møllenæringen som formentlige Indgreb i Ejendomsretten. I de politiske Spørgsmaal skilte han sig fra sine tidligere Meningsfæller, vilde hverken 1852 eller 1854 være med at udtale Mistillid til Ministeriet; i Foraaret 1853 var han Formand for den forenede Rigsdag, der endelig vedtog Arvefølgeoven.

N., som 1853 blev Etatsraad, førte i mange Aar et meget gjæstfrit Hus paa Baggesvogn, indtil han 1860 købte Dronninggaard ved Furesøen og flyttede her til; 1866 solgte han dog igjen sin nye Ejendom og flyttede tilbage til Baggesvogn, hvor han døde 28. Jan. 1867. Han havde 10. Avg. 1827 ægtet Adelheid Margrethe Bang (f. 23. Sept. 1806 † 17. Juni 1861), Datter af Birkedommer Hans Jørgen B. (f. 1758 † 1826).

Barfod, Dansk Rigsdagskal. Hjørring Amts Landboforening 1845—95 S. 25 f. 74 f. C. K. V. Nyholm, Fam. Nyholm S. 79 ff. *Emil Elberling.*

Nyholm, Lauritz Christian, 1823—82, Officer, blev født i Nykjøbing paa Mors 27. Aug. 1823 og var Søn af praktiserende Læge Jochum Severin N. (f. 1785 † 1834) og Dorothea Margrethe f. Vandborg (f. 1792 † 1855). Efter at have nydt Skoleundervisning i sin Fødeby ansattes han paa Byfogedkontoret der, hvorefter han i nogle Aar var Kontorist i Thisted. Han tog dernæst til Kjøbenhavn for at underkaste sig dansk-juridisk Examen og bestod ogsaa Præliminærexamen, men fik da Lyst til at gaa den militære Vej. Hans første Forsøg i saa Henseende kronedes dog ikke med Held, hvorfor han i 1846—47 atter forlod Hovedstaden for at overtage en Huslærerplads. I 1848 tog han Adgangsexamen til den kongl. militære Højskole og indtraadte som Elev paa samme, men gennemgik samtidig Central- og Kommandoskolen i Kjøbenhavn 1848—49. Han udnævntes efter Oprykningsexamen ved Højskolen i 1850 til Sekondlieutenant à la suite i Artilleriet med Anciennitet af 1. Maj 1848 og afgik, da Skoleundervisningen paa Grund af Krigsforholdene kort efter hævedes, til Tjeneste ved Armeen (Artilleriet) fra Aug. 1850 til Begyndelsen af 1851, da han paa ny indtraadte paa Højskolen, hvor han i 1853 bestod Afgangsexamen som Artilleriofficer. Han traadte da i Sekondlieutenants Nummer i Artilleriet, men fik s. A. Tilladelse til at gjøre Tjeneste ved Ingeniørtropperne og til at følge Undervisningen i Ingeniørfagene paa Højskolen. I 1855 tog han Afgangsexamen som Ingeniørofficer og udnævntes til Sekondlieutenant i Ingeniørkorpset; s. A. var han beskæftiget ved Projekteringen af Dybbølstillings Befæstningsanlæg, og i Okt. afgik han til Vejtjenesten i Danmark, hvor han forblev, indtil denne i 1868 overgik fra Ingeniørkorpset til den civile Bestyrelse. Han forfremmedes i 1858 til Premierlieutenant og i 1867 til Kapitajn. 1865 sendtes han af Kjøbenhavns Kommune til Arbejderne ved Suezkanalen. 1868—72 gjorde han Tjeneste ved 1. Ingeniørdirek-

tion og fungerede tillige fra 1871 som Sekretær i Ingeniørkorpsets tekniske Komité. I 1872 gik han uden for Nummer i Korpset og var beskæftiget ved Undersøgelse og Projektering af Jærnbaneanlæg i Grækenland. Aaret efter traadte han dog atter i Nummer og ansattes ved 1. Ingeniørdirektion, hvor han forblev, indtil han 27. Avg. 1875 erholdt Afsked efter at have naaet Aldersgrænsen som Kapitajn.

N. syslede meget med civile Ingeniørarbejder. Han udarbejdede saaledes Planer til forskellige Havneanlæg paa Jyllands Vestkyst, som dog ikke kom til Udførelse, og fik i Forening med Etatsraad Juel Koncession paa en Jærnbane over Holbæk til Kalundborg, der imidlertid afstodtes til et Konsortium. Ligeledes tog han Del i det politiske Liv og var 1869—72 Folketingsmand for Hjørring Amts 3. Valgkreds, 1881—82 for Aalborg Amts 2. Valgkreds; som Politiker stod han Venstrepartiet nær. Kort før sin Afsked af Krigstjenesten købte han Herregaarden Bangsbo ved Frederikshavn, som han ombyggede. Han udnævntes til Hofjægermester 1878 og døde 7. Juni 1882. — N. ægtede 22. Sept. 1857 Maren Giedde (f. 11. Juni 1838 † 5. Marts 1884), Datter af Justitsraad Diderik Galtrup G. til Højris og Glomstrup paa Mors (f. 1810 † 1863) og Gjertrud Kirstine f. Nyeberg (f. 1815 † 1876).

C. K. V. Nyholm, Fam. Nyholm S. 110 ff. Tychsen, Fortifikations-Etaterne og Ingenieurkorpset 1684—1893. *V. E. Tychsen.*

Nyholm, Samuel Frederik Carl, 1810—69, Overretsprokurator, Bankdirektør, fødtes paa Turebyholm 27. April 1810 og var Søn af Justitsraad Lars Christian N. († 1824) og Armgard Maria f. Hammershaimb (f. 1784 † 1859). I 1827 blev han Student fra Vordingborg Latinskole og tog i 1832 juridisk Embedsexamen. Efter en kort Tid at have arbejdet som Volontær i Rentekammeret blev han Sagførerfuldmægtig, i 1837 Prøveprokurator og 1839 Overretsprokurator i København. Omtrent samtidig blev han Notarius i Københavns Borgerrepræsentation. Især fra 1842 tog hans Sagførerforretning et betydeligt Opsving, saa at han blev en af de mest ansete og benyttede Sagførere i Hovedstaden. Men da hans Helbred ikke i Længden kunde taale den opslidende Virksomhed, lod han efterhaanden Sagførerforretningen gaa over paa andre Hænder og blev i 1865 Direktør for Nationalbanken. Skjønt han ikke tog aktiv Del i Politik, blev han en af Hovedstifterne eller rettere maaske Hovedmanden for Stifterne af «Avgustforeningen», hvis første Formand

han blev. Det var ogsaa ham, der tidligst opdagede Jules Hansen (VII, 9) og forskaffede ham Midler til hans Pariser-Rejse med de deraf flydende Konsekvenser. Ligeledes var han 1849—50 med til at grundlægge «Østifternes Kreditsforening», i hvis Direktion han i nogle Aar havde Sæde. Der foreligger fra hans Haand forskellige Afhandlinger i juridiske Tidsskrifter og desuden nogle Skitser i Dagspressen. I 1860 udnævntes han til Kancelliraad, i 1866 til Etatsraad. Han døde 24. Juni 1869. I 1836 ægtede han Brigitte Elisabeth Christiane Balvig (f. 1813 † 1885), Datter af Konsumtionsinspektør Chr. B.

C. K. V. Nyholm, Fam. Nyholm. Erslew, Forf. Lex. C. Christensen.

Nyrop, Agnes Flemmine, f. 1841, Skuespillerinde. Da H. V. Lange (X, 25) 18. Sept. 1857 aabnede Folketheatret, lod han sin Datter (af 1. Ægteskab) Agnes L., født 21. Nov. 1841 i Aarhus, ikke alene fremsige Prologen, men ogsaa spille Hovedrollen Fanchon i «En lille Hex»; hun, der i Faderens Kasino-Tid havde udført adskillige Børneroller, 1. Gang Charles i «Munterheds Triumf» 2. Febr. 1849, vandt strax Tilskuerne ved sin ungdommelige Sikkerhed og anerkendtes i Folketheatrets første 7 Sæsoner som dets ubestridte Primadonna i Kraft ikke alene af sin æggende Skjønhed, men ogsaa af sit temperamentsrige Spil; i disse Aar bar hun, der nød godt af Høedts stadige Instruktion, de store Folkekomedier, til hvis ofte trodsige og viltre Heltinder hendes klangfulde, om end haarde, Stemme og hendes djærve, lidt kantede Bevægelser passede særdeles vel. Fra 1864—65 fik hun fast Ansættelse ved det kgl. Theater, hvor hun 1. Gang optraadte 3. Sept. 1864 som Charlotte Corday i Stykket af samme Navn, og virkede her til Udgangen af 1895—96. Fru N., som hun 18. Sept. 1868 blev ved Giftermaal med ndfr. nævnte Jens Larsen N., vandt sig ingen Sine nogen betydende Stilling ved det kgl. Theater; vel fandt hun anerkjendende Velvilje for Udførelsen af sine Debutroller, særlig af Ragnhild i «Svend Dyrings Hus», men hendes lidenskabelige Temperament og svulmende Tale ligesom skurrede mod det borgerlige Repertoire, der prægede de sidste Aar paa det gamle Theater. I den første Sæson paa det nye Theater fik Fru N. Hjørdis i «Hærmændene paa Helgeland», en Rolle, der var som skreven for hende netop paa hendes daværende Udviklingstrin: hun forstod til fulde Hjørdis' Lede ved Uvirksomheden, og hun fandt virkningsfulde, glimtvis gribende Udtryk for dennes strids-

lystne Haanskhed og sansebetagne Glød. Dog Theaterbestyrelsen agtede den Gang ikke paa dette Fingerpeg, og da Fru N. flere Aar senere fik en Del store tragiske Roller, antog hendes Spil et uheldigt melodramatisk Anstrøg.

H. Bang, Kritiske Studier S. 143 ff. Nutiden XIII, N. 35.

Arthur Aumont.

Nyrop, Camillus, 1811—83, kirurgisk Instrumentmager, var den yngste af Sognepræst i Nørre Vedby og Nørre Alslev paa Falster, Provst*Christopher N.s og hans 2. Hustrus, Cathrine Elisabeth Magdalene f. Heilmanns, store Børneflokk og fødtes i Riserup Præstegaard 18. Febr. 1811. Som Dreng førte han et ubundet Friluftsliv, tilegnede sig ikke synderlige boglige Kundskaber, men derimod forskellige manuelle Færdigheder, saaledes særlig at bruge en Drejerbænk, og blev efter sin Konfirmation 1826 anbragt i Kunstdrejrlære hos den ansete Hofkunstdrejer Schwartz i København, hos hvem han gennemgik Datidens 6 meget strænge Lærlingeaar. Kunstdrejerne beskæftigede sig (som Kunstnere) med at forfærdige kunstige Tænder og kirurgiske Instrumenter, og Schwartz stod i Forbindelse med de ansete Kirurger, saaledes med C. C. Withusen, der i Værkstedet gjorde Bekjendtskab med den unge, kvikke Lærling og fattede Interesse for ham, ligesom dennes begyndende Interesse for det kirurgiske Instrumentmageri derved æggedes. For at kunne give sig for Alvor af hermed maatte han ogsaa kunne arbejde i Jærn og Staal, og han gik da (1833) i Lære hos den dygtige Klejnsmed Hüttemeier (VIII, 213); han forblev her et Aar, i det han samtidig søgte Uddannelse paa den polytekniske Læreanstalt, hvor han vakte H. C. Ørsteds Interesse for sig.

1834 var han saa vidt, at han, klar over, at han vilde være kirurgisk Instrumentmager, mente at maatte søge sin videre Uddannelse i Udlandet, og støttet af den Reiersenske Fond drog han afsted, først til Berlin, der fra til Wien, og kom 1836 til Paris, hans Rejses Hovedmaal. Her fik han Arbejde paa de berømte Instrumentmagere Charrières og Lüers Værksteder og kom derved ogsaa i Forbindelse med de mest fremragende franske Kirurger, for hvem han til deres Tilfredshed udførte forskellige Arbejder. 1838 kom han tilbage til København, beriget med udstrakte faglige Kundskaber og frugtbare Impulser, begejstret for sit Fag og energisk besluttet paa at bringe det til fortjent Anerkjendelse; hidtil havde det kirurgiske Instrumentmageri i København kun ført et hensygnende Liv, og de vigtigste Instrumenter forskreves fra Udlandet.

Ved Bistand fra Fonden ad usus publicos og den Reiersenske Fond blev han endnu i 1838 i Stand til at etablere sig som Instrumentmager og Bandagist; sit Borgerskab fik han dog først 1845. 1839 indgik han Ægteskab med Karen Christine (Kamma) Andersen (f. 1822 † 1893), Datter af Traktør og Forpagter af Toldbod-Vinhus H. A. Lægerne fik snart Øje for hans fremragende Dygtighed, og den anatomiske Prosektor Ibsen og Overkirurgen Professor Gundelach Møller skaffede ham, der stadig med utrættelig Iver trængte efter at udvide sine Indsigter, Adgang til Uddannelse paa det anatomiske og teknisk-kirurgiske Omraade. 1841 fik han Prædikat af det kirurgiske Akademis Instrumentmager, 1843, efter Akademiets Sammensmeltning med det medicinske Fakultet, af Instrumentmager ved Universitetet. S. A. udvidede han sin Forretning. Med offentlig Understøttelse foretog han i de følgende Aar nye, kortere Rejser for at kunne følge med i sit Fags Fremskridt, i øvrigt ogsaa for at gjøre sig bekjendt med anden Jærnindustri, for hvilken Regeringsmyndighederne og Fabrikdirektøren interesserede sig, saaledes Forfærdigelsen af Væveritter; 1846—50 drev han i Kompagniskab med Th. Marstrand og i Forbindelse med sin Hovedvirksomhed tillige en Værktøjsfabrik. Som en betydelig Kraft i Industriens Verden blev han ogsaa allerede 1843 Medlem af Industriforeningens Bestyrelse.

Krigsaarene satte ham i stærk Bevægelse og Anspænding. Ikke blot meldte han sig som varm Patriot 1848 ind i Professor Steins frivillige Korps, men Krigen stillede nye Opgaver til Løsning af hans store tekniske Snille. Han forfærdigede det bekjendte Sikkerhedskyras til Frederik VII — dertil endnu 2 andre, som han forærede Kong Oscar I —, men navnlig blev han optagen af at skaffe de mange amputerede bedre kunstige Lemmer, end man tidligere kjendte, og ogsaa disse gennem et langt Tidsrum fortsatte Bestræbelser kronedes for en stor Del med Held. I de følgende Aar samlede hans rastløse Aand sig i det hele om Forbedringer af forskjellige kirurgiske Instrumenter og Bandager, af hvilke han konstruerede ikke faa, der ved deres Sindrigheid vakte Opsigt paa de Udstillinger i Ind- og Udland, hvori han stadig energisk deltog, efterhaanden gjorde hans Navn bekjendt og anset hele Verden over og 1860 her hjemme forskaffede ham Professor-titelen. Senere kom han dog til klart at se, at hvad Tiden nu fordrede, var en Simplifikation af det kirurgiske Armamentarium;

herpaa arbejdede han da ogsaa med vanlig Utrættelighed i sin sidste Virksomhedsperiode.

Ganske særlig var det Orthopædien og dens mekaniske Hjelpeapparater, der i en lang Aarrække vare Gjenstand for hans ivrige Tragten og Arbejden, i øvrigt stadig i Samvirken med Læger, først J. C. A. Bock, senere C. Jessen og A. Friedenreich. Men da han her dog selv optraadte som den virkelige orthopædiske Praktiker og med Energi gjorde sine selvstændig erhvervede og nok noget ensidige mekaniske Synsmaader gjældende, kom det nu, for første Gang i hans Liv, til Sammenstød mellem ham og Lægerne, navnlig med vor orthopædiske Avtoritet A. G. Drachmann (IV, 319). I de velskrevne Indlæg, hvori han varmt forsøgte sin Overbevisning, optraadte han vel med berettiget Selvfølelse, men tillige med beskeden Erkjendelse af sin Begrænsning i videnskabelig Henseende og med hensynsfuld Takt — et Udtryk for hans ægte humane Aand og Tankegang. Og han gik da ogsaa med Ære ud af Striden, for saa vidt som hans Fjedertryksmaskine mod Rygskjævhed (Skoliose), hvorom for en stor Del Debatten drejede sig, i den følgende Tid vandt Udbredelse rundt om ogsaa i Udlandet og maaske mere end nogen anden af hans sindrige Opfindelser bidrog til hans Navns Berømthed.

Den litterære Evne, han trods Mangel af enhver Forskole i saa Henseende viste sig at besidde, bragte han ogsaa i Anvendelse til større Arbejder. Foruden Anvisninger til Bandagers Anlæggelse og Beskrivelser af Maskiner og Bandager, han har konstrueret, udgav han 1864—77 et omfattende Arbejde i 3 Dele: «Bandager og Instrumenter», et Værk, der har sin ikke ringe Betydning som afgivende et fyldigt Grundlag for en kirurgisk Instrumentlære.

Efter nogen Tids Svagelighed døde han pludselig 24. Dec. 1883. Hans Virksomhed fortsættes med Bevarelse af de smukke Traditioner af 2 af hans Sønner, af hvilke den ældste, *Johan Ernst N.* (f. 1850), allerede fra 1872 har været optagen i Firmaet.

C. Nyrop, C. N. og det kirurgiske Instrumentmageri (1884). Erslew, Forf. Lex. Illustr. Tid. XXV, Nr. 1267. *Jul. Petersen.*

Nyrop, Camillus, f. 1843, haandværkskyndig og industrihistorisk Forfatter, Søn af ovennævnte Professor Cam. N. Han er født 31. Juli 1843, blev Student 1861, tog juridisk Embedsexamen 1867 og var Sagførerfuldmægtig 1869—73. Paavirket af Hjemmets Kjærlighed til dansk Industri og Stolthed ved Haandværkerstanden

tog han tidlig fat paa Studier over den danske Industris Udvikling og skrev Biografier af fremragende Haandværkere; han valgtes 1869 til Medlem af Industriforeningens Repræsentantskab, 1876 til Medlem af dens Bestyrelse, af hvilken han dog s. A. udtraadte, i det han overtog Posten som Foreningens Sekretær. Fra nu af samlede N. hele sin Virksomhed om Industrien og dens Historie, han var i en lang Aarrække — indtil han nedlagde sin Stilling 1896 — Industriforeningens utrættelige Embedsmand og virksom ved alle dens Foretagender, ligesom han redigerede «Industriforeningens Tidsskrift» (fra 1885). Da Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk stiftedes 1879, blev N. dens Sekretær og udgav dens Tidsskrifter: «Meddelelser» og «For Industri og Haandværk». 1893 trak han sig tilbage fra denne Stilling, og Fællesrepræsentationen hædrede ham da med en Fest og Gave af Kunstværker.

N. har udfoldet en stor litterær Virksomhed, og det skyldes hans industrihistoriske Arbejder, at denne Side af vort Lands Kulturhistorie er bleven belyst paa en Maade, som det næppe er Tilfældet i noget andet Land. Af den lange Række af Skrifter kunne her kun de betydeligste nævnes, saaledes «Bidrag til den danske Boghandels Historie» (2 Bind, 1870), «Meddelelser fra Industriens Omraade» (1876), «Strandmøllen» (1878), «Meddelelser om dansk Guldsmeddekunst» (1885), «Kjøbenhavns Tømmerlav» (1887), «Johan Fr. Classen» (1887), «Industriforeningen i Kjøbenhavn 1838—88» (1888), «Bidrag til dansk Haandværkerundervisnings Historie» (1893), «Ny Carlsberg, et Jubilæumsskrift» (1896), «Niels Lunde Reiersen» (1896). Til disse store Arbejder, der næsten alle ere foranledigede ved et fejret Jubilæum, slutte sig en Række mindre Undersøgelser, saaledes «Dansk Jærn» (1877), «Den danske Porcellænsfabrikations Tilbliven» (1878), «Danmarks Glasindustri indtil 1750» (1879), «Dansk Pottemageri» (1882), og end videre mange Biografier af fremragende Haandværkere eller Fabrikanter. Efter i forskjellige Afhandlinger at have behandlet Afsnit af Lavenes Historie — saaledes i «Fra Roskilde Smeddelavs Lade» (1886) — er N. 1895 begyndt at udgive en fuldstændig «Samling af Danmarks Lavsskraaer fra Middelalderen». Disse med stor Flid udarbejdede Skrifter angaa, som det vil ses, alle Tidsaldere af Danmarks Historie, og de hvile i lige saa høj Grad paa et omhyggeligt Studium af Arkiverne som paa et nøje Kjendskab til den trykte Litteratur.

Ved Siden af denne omfattende Virksomhed paa det historiske

Omraade har N. ved Foredrag, ved Artikler i Blade og Tidsskrifter, som Medlem af talrige Udvalg og Komiteer utrættelig taget Del i Arbejdet for den danske Industris Fremskridt. Særlig kan nævnes, at N. var Sekretær ved den nordiske Kunst- og Industriudstilling i Kjøbenhavn 1872, Medlem af den internationale Jury ved Verdensudstillingen i Wien 1873, Sekretær ved Komiteen for Danmarks Deltagelse i Verdensudstillingen 1878 og for den nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunstudstilling i Kjøbenhavn 1888; i Medfør af disse Hverv har N. udgivet mange vejledende Kataloger, Meddelelser og Beretninger. N. har end videre virket for Haandværkernes bedre Uddannelse, han var fra 1875 Medlem af Bestyrelsen af den nye Haandværkerskole, og efter at denne ved Sammensmeltning med det tekniske Institut blev omdannet til det tekniske Selskabs Skole, er han Medlem af denne Skoles Bestyrelse. Ligeledes har N. betydelig Fortjeneste ved sin Virken for dansk Kunstindustri. Tanken om Oprettelsen af et dansk Kunstindustrimusæum har N. varmt støttet, saaledes i det Skrift, som han 1877 udgav, — efter at han Aaret før med offentlig Understøttelse havde rejst i Udlandet for at gøre sig bekendt med Industrimusæer — «Om Kunstindustri og kunstindustrielle Musæer». Nogle Aar senere opnaaede han, at Industriforeningen begyndte Udgivelsen af «Tidsskrift for Kunstindustri» (fra 1885), af hvilket N. er Redaktør. Støttet ved privat Rundhaandethed og det offentliges Hjælp besluttede Industriforeningen 1890 at oprette «det danske Kunstindustrimusæum», der aabnedes 1895; N. er valgt til Medlem af dets Bestyrelse.

N. blev 1888 titulær Professor; han er af den danske og af forskjellige fremmede Regeringer bleven hædret med Ordenstegn. — Han ægtede 1871 Josefine Agnes Fleron (f. 1848), Datter af Hofskrædder ~~F. A.~~ F.

Louis

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Nyrop, Christopher, 1680—1733, Biskop, er født 29. Marts 1680 i Lødingen, hvor Faderen, Hans N. († 1700), var Sognepræst. Moderen hed Benedicte Mikkelsdatter Storm. Han deponerede fra Bergens Skole 1697, fik Attestats 1700 og blev 1705 personel Kapellan hos Sognepræst Poul Hansen Glad i Ejd (Nordfjord). Da denne (1708) var dømt fra Embedet for Dokumentfalsk, drog N. til Kjøbenhavn og blev 1710 Skibspræst, 1711 Sognepræst til Herrested, 1714 til Nyborg og s. A. Magister. 21. Juni 1720 blev han udnævnt til Biskop i Christianssand, og i denne Stilling døde han

paa sin 53 Aars Fødselsdag 1733. Der foreligger intet trykt fra hans Haand, men efter alt, hvad der kan ses af hans Embedsskrivelser m. m., maa han have været en ivrig, alvorlig og myndig Biskop af den gamle orthodoxe Skole. Hans Iver for Katekisationen kunde maaske tyde paa, at han ikke var upaavirket af Tidens pietistiske Luftninger, medens hans Forsøg paa at holde det gamle Skriftemaal oppe ikke var forenet med nogen Tanke om Konfirmationen, der allerede holdt paa at arbejde sig frem hos pietistiske Præster. At han var en kraftig Mand, der forstod at bruge Myndigheden med Visdom, maatte komme vel med, da der i Menighederne var megen Raahed, Elendighed og Last, og han derhos havde Møje med enkelte af sine undergivne Embedsmænd. Der ses ikke andet, end at han klarede Vanskelighederne godt. Holberg berømmer ham som en klog og veltalende Mand, der var en Fader for sine Præster. Gift 1. (1706) med Malene f. Glad († 1707), Datter af ovennævnte Sognepræst Poul G. og Malene Rasmusdatter, 2. med Elisabeth Kirstine f. Hiort (f. 1690, † paa Norderhov 21. Avg. 1755), Datter af Hans Gregersen H., Sognepræst til Stenstrup, og Ellen Poulsdatter Boesen.

Faye, Christianssands Stifts Bispe- og Stiftshist. S. 296. Lampe, Bergens Stifts Biskoper og Præster II, 173. 179. *D. Thrap.*

Nyrop, Jens Larsen, f. 1831, dramatisk Sanger. J. L. N. fødtes 11. April 1831 i en hans Forældre tilhørende Udflyttergaard ved Landsbyen Nyrup paa Refsnæs. Han maatte som Brødrene tage Del i Gaardens Arbejde og vogtede Gæs og Lam under uaf-ladelig Syngen. Ved Bryllupper og Gilder forstærkede han Danse-musikken med sin Sang. Han lavede sig meget primitive Violiner, og efter at have faaet nogen Undervisning paa Violin blev han Egnens populære Spillemand. Orkesterspiller vilde han være. Men hans myndige Fader lagde uoverstigelige Hindringer i Vejen. Saa besluttede han at hugge Knuden over ved Flugt, og kun hans eneste medvidendes, Moderens og Søsterens, Taarer bragte ham et Øjeblik til at vakle. Med sin paa landlig Vis i garvet rødt Kalveskind indsvøbte Violin under Armen meldte den 17aarige Yngling sig i Kjøbenhavn hos Lumbye, men ved at høre Tivolis Orkester og Brigademusikken forstod han, at han endnu ikke havde betraadt Tempelets Forgaard.

Medens han under dygtige Lærere uddannede sit Violinspil, ernærede han sig som Musikant. Under gjentagne Besøg i

Hjemmet samlede han de nødvendige Penge ved sit Spil, men maatte saa se, hvordan han kom bort igjen; da han paa Sessionen i Kalundborg trak sig fri, gik han strax i en andens Sted som Fodgardist uden at tænke paa Vederlag. I Kjøbenhavn begyndte han med at spille i en Dansebod for Kulsjovere, hvorfra han arbejdede sig op til Folketheatrets Orkester. Og her gik Scenens Verden op for ham. Han vilde paa Brædderne trods Dialekten og andre Hindringer. Da opdagedes det pludselig, at han var et Tenoræmne, og nu begyndte de lange Forberedelser. Han var bleven gift 1856 med en Gaardmandsdatter, Margrethe Nielsen, og havde den Lykke, at hun forstod hans kunstneriske Higen og troede paa hans Kald. Til Debutrolle vilde han ikke vide af nogen anden at sige end Masaniello i «Den stumme i Portici». Debuten fandt Sted paa det kongl. Theater 12. Febr. 1862.

Publikums Spænding var overordentlig, og Forventningerne bleve fyldestgjorte. Denne kraftig byggede Masaniello med det smukke, sydlandske Udseende forenede Naturlivets Friskhed med plastisk Ro og blev et Organ for Musikkens Glød og elektriserende Kraft. I inderligt Forbund med Musikken forstod han som den at skildre og fremkalde Enthusiasme. Billedet var nyt og originalt og ramte med saadan Sikkerhed det centrale, at man trods senere lige saa udmærkede Fremstillinger af andre Roller dog altid fortrinsvis tænkte sig Kunstneren som Masaniello. Til hans Kunsts Foraarstid hørte Arnold i «Vilhelm Tell», som førte ind paa det erotiske, hvis forhaabningsfulde og lyse Karakter fik et saadant Udtryk, at Scenen med Prinsessen (Fru Gerlach), befriet for al Operakonveniens, syntes en lykkelig Improvisation. Saa kom Faust i Gounods Opera og Eleazar i «Jødinden», begge lige fortrinlige i deres Forskjelligartethed. Blandt andre Roller kunne nævnes Joseph i «Joseph og hans Brødre», der indbragte ham en Violbuket fra Fru Heiberg, og det østerlandske Æventyrs Helt, den unge Lastdrager Selim i «Paschaens Datter».

Sangen i og for sig var ikke hans Kunsts bærende Kraft, skjønt den havde hans fulde Sympathi, og Foredraget var varmt og smukt; et for ham ejendommeligt Pianissimo var navnlig i «Vilhelm Tell» af udmærket Virkning. Spil og Sang kunde hos ham ikke holdes ude fra hinanden. De meget høje Toner frembragtes ikke med Lethed, og Stemmen, som han et Aars Tid uddannede videre hos Wartel i Paris (i 1866 og 67), var vel kommen

lovlig sent i Skole. «Faust» vedblev at være den Opera, hvor hans Stemme bedst holdt ud. Efterhaanden spillede han flere store Roller i Dramaet, som Ørnulf i «Hærmændene paa Helgeland», uden dog at kunne naa tilsvarende Resultater som i Operaen, og i 1882 tog han sin Afsked. Publikum viste ham da, at han bestandig hørte til dets Yndlinger.

Nu er han Klasselotterikollektor i Kjøbenhavn, men hans Interesse for Musik og Opera er usvækket ligesom for Jagten, den eneste landlige Syssel, han fra Ungdommen af havde Forkjærlighed for. Efter sin Hustrus Død i Foraaret 1867 ægtede han kongl. Skuespillerinde Agnes Lange (s. ovfr.), hvilket Ægteskab senere er blevet opløst.

Illustr. Tid. IX, Nr. 439.

C. Thrane.

Nyrop, Kristoffer, f. 1858, Sprogmand og Litteraturhistoriker. N., Søn af ovfr. nævnte Professor Camillus N. († 1883), er født i Kjøbenhavn 11. Jan. 1858. Da han var bleven Student 1875 fra det v. Westenske Institut, valgte han strax den romanske Filologi til Studium. I Aarene 1877 og 78 hørte han i Paris Forelæsninger hos de ypperste Universitetslærere i Faget og deltog med stor Iver i de videnskabelige Øvelser. Efter sin Tilbagekomst underkastede N. sig (1879) Magisterkonferens i Fransk. Medens han i de nærmest følgende Aar gav sig af med Undervisning i Skoler og privat, vandt han Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af en i 1881 udsat Opgave, «den oldfranske Helte-digtning i alle dens Forgreninger». Sin Afhandling udgav han 2 Aar efter, forøget til en anselig Bog, og har ved dette Arbejde udfyldt et virkeligt Savn, da her med praktisk Greb er givet Romanisterne en udførlig og dog let læselig og overskuelig Fremstilling af en vigtig Litteraturperiode. En italiensk Oversættelse udkom 1886. S. A. (1886) disputerede N. for den filosofiske Doktorgrad over Afhandlingen «Adjektivernes Kjønshøjning i de romanske Sprog». Efter at han i et Par Semestre havde holdt Forelæsninger over disse Sprog og deres Litteraturer, blev han 1888 ansat som Docent deri ved Universitetet og 14. Dec. 1894 som Professor. Ved sin spændstige og energiske Personlighed, sin Veltalenhed og Kundskabsrigdom har han erhvervet en betydelig Anseelse hos de studerende og staar blandt udenlandske Kolleger som en Kapacitet af Rang. Sit indgaaende Kjendskab til selve det levende Sprog saa vel som til Forhold og Tilstande i de romanske Lande

har han vedligeholdt og opfrisket ved flere Rejser til Frankrig, Italien, Spanien og Rumænien, — en Række Indtryk fra det sidstnævnte Land og fra Provence har han meddelt i de interessante «Romanske Mosaikker» (1885). N.s Forfattervirksomhed gaar i det hele i dobbelt Retning, dels sproglig, dels litteraturhistorisk. Til den første høre bl. a. de fortrinlige Lærebøger, han har udarbejdet fornemmelig til Brug ved Universitetsforelæsningsne: en fransk Lydlære, italienske og spanske Grammatikker og Chrestomathier. Til den anden er at regne et Antal mindre Studier og Afhandlinger over litterærhistoriske, kulturhistoriske og folkløristiske Æmner. De ere Vidnesbyrd om Aandslivlighed, udstrakt Viden og Sans for klar og tiltrækkende Form. Her kunne fremhæves «Navnets Magt» (1887), «Nej, et Motivs Historie» (1891), «En Theaterforestilling i Middelalderen» (1892) og «Kysset og dets Historie» (1897). Af lignende Art ere de populære Sprogundersøgelser, der betitles «Sprogets vilde Skud» (1882). Som Repræsentant for Folklorestudierne har han fra 1890 deltaget i Redaktionen af Tidsskriftet «Dania». — N. ægtede 13. Juli 1888 Andrea Margrethe Schjelderup (f. 7. Sept. 1861), Datter af Byfoged S. i Bergen.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1886.

E. Gigas.

Nyrop, Martin, f. 1849, Arkitekt, er Søn af Sognepræst Christopher N. (f. 1805 † 1879) og Helene f. Ahlmann (f. 1807 † 1874). Han er født 11. Nov. 1849 paa Holmsland ved Ringkjøbing Fjord. Da hans Forfædre i 5 Ætled havde været Præster i Danmark og Norge, blev N. selvfølgelig sat til Studeringerne og tilbragte Aarene 1859—65 paa Sorø Akademi, men forlod det uden at tage Examen, gik i Tømmerlære og blev Svend 1869. Han besøgte nu Kunstakademiet, fik Afgangsbevis 1876, den lille Guldmedaille 1877 for «et Skulpturmuseum» og den store Guldmedaille 1880 for «en Børs til en større Hovedstad». Samtidig arbejdede han for Arkitekterne Tvede og Dahlerup, hvilken sidste havde stor Indflydelse paa hans kunstneriske Udvikling, ligesom ogsaa Deltagelsen i Opmaalingerne af Kronborg, 1875—77, under Hans J. Holms Ledelse bidrog til hans Uddannelse. 1881—83 foretog han en større Udenlandsrejse paa Akademiets Stipendium, 1883—93 var han Assistent hos Hans J. Holm paa Akademiets Arkitekturskole, 1887 blev han Medlem af Akademiraadet, 1888—91 var han Borgerrepræsentant. 1885 ægtede han Louise Frederikke Laub (f. 1851), Datter af Sognepræst Hans Jørgen Trojel L. (f. 1817 † 1863) og Ernestine Deichmann f. Linnemann (f. 1827 † 1885).

Før sin Udenlandsrejse havde N. bygget Grosserer Vald. Petersens Villa ved Hørsholm og forestaaet en Ombygning af Gammel Kjøgegaard. Efter sin Hjemkomst byggede han en Præstebolig i Kjøge 1884, Heimanns Villa paa Fasanvej 1884, Achens Villa paa Lindevangsvej 1885, Mottlaus Villa ved Hellebæk 1885, Egholms Villa paa Citadelsvej 1890—91 samt Provinsarkivet i Kjøbenhavn 1891—92. Paa Vallekilde Højskole byggede han fra 1884 Øvelseshus, Beboelseshus osv., paa Tranekjær Slot indrettede han Værelser 1890—91, i Roskilde Jomfrukloster istandsatte han Sal og Trappe 1890—91, paa Gisselfeld byggede han Husmandshuse osv. fra 1889, og i Kjøbenhavn istandsatte han Bispegaarden 1896. Mange af disse Arbejder røbe en ualmindelig Originalitet og et nyt og rationelt Syn paa mange Forhold i Bygningskunsten, men det er dog fortrinsvis de 2 store Arbejder Udstillingsbygningen, 1886—88, og Kjøbenhavns Raadhus, begyndt 1892, som hidtil have gjort N.s Navn berømt ude og hjemme. Ved at se paa Trækonstruktionen i Herholdts Banegaardshal og Trægitterkonstruktionerne i Gnudtzmanns Skibsværftsbygninger i Helsingør fik N. Lyst til at udføre Udstillingsbygningen af Træ, og med en forbavsende konstruktiv Sans og en frodig kunstnerisk Opfindelsesevne skabte han en Bygning, som i lange Tider vil vedblive at være Forbilledet for Træmaterialets rationelle og kunstneriske Behandling. Og da den stolte Bygning maatte sløjfes med Jorden, skete det som et Æventyr, at N. paa samme Plads kom til at opføre sit Hovedværk: Raadhuset, efter at have sejret i begge Konkurrencer 1889 og 1890. Raadhuset, som endnu ikke er færdigt, er utvivlsomt Kjøbenhavns monumentaleste og originaleste Bygning fra det 19. Aarhundredes sidste Fjerdedel og udmærker sig i lige Grad ved den overlegne Beherskelse af de store Masser og den uudtømmelige Fantasi i Enkelthederne. Intet Under, at N. staar som en beundret Fører for den unge danske Arkitektstand, som i ham ser sin nærmeste Lærer og Mester. — N. har udgivet «Bygningerne ved den nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunstudstilling i Kjøbenhavn 1888» (1891) og «Danske Præstegaarde, en Række vejledende Tegninger» (1896).

Weilbach, *Nyt Kunstnerlex.*

Erik Schiødt.

Nysted, Hans Olufsen, 1664—1740, Præst og Sprogmand, blev født 14. Avg. 1664 i Throndhjem, hvor hans Fader, en dansk Mand af Fødsel, var Skipper; Moderen hed Cathrine Christens-

datter Sehsted. Han gik i Throndhjems Skole; men en stor Ilds-
vaade, som 1679 hjemsøgte Byen, lagde ogsaa al Undervisning øde
i længere Tid, og N. maatte ud at tjene Brødet som Lærer. 1681
dimitteredes han fra Skolen, men immatrikuleredes først 1684. 1685
kom han til Jylland som Huslærer, først til Saxild Præstegaard,
senere til Aarhus. Biskoppen der kaldede ham 1691 til Rektor i
Horsens. I 2 Aar varetog han dette Embede, indtil han 1693 blev
Præst i Løsning og Korning ved Horsens og ægtede Formandens
Enke, Lene Holgersdatter Tøxen († 1714), der var 25 Aar ældre
end han, men bragte ham betydelige Midler. Et halvt Aar efter
hendes Død indgik han nyt Ægteskab, med en rig Præsteenke fra
Hedensted, Maren Gjødese, f. Juel († 1738), som ogsaa var be-
tydelig ældre end Manden. Det var ham en dyb Hjærtesorg, da
han mistede hende. Selv døde han 31. Dec. 1740; i 27 Aar havde
han haft Kapellan. I sine første Præsteaar havde han i sit Hjem
unge Mennesker, hvem han dimitterede til Universitetet. Han var
en Mand af mange Kundskaber; hans egentlige Fag var Filologien,
især den nordiske (s. ndfr.); men Særhederne, der kom frem ved
hans litterære Arbejder, gave sig ogsaa Vidnesbyrd i hans øvrige
Færd. Han var i hele sin Optræden en Original; men Bønderne
holdt af ham og morede sig over hans Fortællinger. Sine Præ-
dikener læste han altid op og brugte stærke Ord mod dem, der
gjorde det anderledes. Hjemmedaab var efter hans Mening util-
stedelig; Daaben turde kun udføres i Kirken. — Han førte en
temmelig udstrakt lærd Brevvexling.

Treschow, Jubel-Lærere S. 215 ff. Bendz, Horsens lærde Skoles Hist.
S. 52 ff. Nyerup, Lit. Lex.

A. Jantzen.

— H. O. Nysted var i sin Samtid meget bekjendt og blev
meget omtalt for sin *Sproggranskning*. Han var en af Moths Med-
arbejdere og tilkjendtes bedste Karakter af denne for de Bidrag,
han sendte til den danske Ordbog. Han var stærkt optaget af
Studier over det danske Sprogs Oprindelse og dets Slægtskab med
andre Sprog, især med Græsk, og han forfattede et vidtløftigt
Værk om dette Æmne, «Athena Cimbrica», som det dog ikke
lykkedes ham at faa udgivet. Det er bevaret i Haandskrift.
Sammenligningerne her ere hverken værre eller bedre end det
meste af, hvad der paa hin Tid kom frem af sammenlignende
Sprogvidenskab. Hans Oplysninger om det danske Sprogs Til-
stand og Beskaffenhed ere dog ikke uden Interesse for vor Tids

Sprogstudium. Desuden har han som de samtidige Sproggranskere Fortjenesten af at have vedligeholdt Sansen og Interessen for det danske Sprog og dets Studium. Han udgav 2 Smaaskrifter, et af sprogligt og et af religiøst Indhold. «Rhetorica laica 3: Lægmands Talekunst» (1708) er en ganske mærkelig Bog. Han søger her at vise, at Menigmand i sit daglige Sprog benytter de Veltalenhedsmidler, der siden den klassiske Oldtid have været i Anseelse. «Melligo ex plantariis Hengeddi 3: Bidræt af Engeddi Plantebed» (1702) er ogsaa, hvad Form og Stil angaar, en ret mærkelig Bog.

N. M. Petersen, Den dsk. Lit. Hist. III, 506 ff. *P. K. Thorsen.*

Næraae, Laurids Pedersen, 1714—94, Præst, Personalhistoriker, blev født 10. Juli 1714 i Sønder Næraa paa Fyn, hvor hans Fader, Peder Lauridsen Bull, var Degn; Moderen hed Gertrud Hansdatter. 1724 blev han optaget i Odense Latinskole, og 1735 dimitteredes han til Universitetet fra Odense Gymnasium. Først 1748 naaede han at tage theologisk Attestats og havde da allerede i et Par Aar været Kordegn i Faaborg, i hvilken By han 1754 blev resid. Kapellan. 1762 udnævntes han til Sognepræst ved Frue Kirke i Svendborg og virkede her, fra 1772 tillige som Provst, til sin Død 1794, men var blind i de sidste 4 Aar af sit Liv. Han var gift 1. med Anna Helene f. Hempel († 1753), hvis Fader var Kirurg i Faaborg; 2. med Birte f. Hvalsøe, en Kjøbmandsdatter fra Svendborg. — Han har udgivet nogle ubetydelige agronomiske Afhandlinger. Det hedder om ham, at han var «lærd Oldgransker og Orientalist», men hans Virksomhed i denne Retning har ikke afsat andet Spor end en enkelt Recension. Derimod har han Betydning som Udgiver (1787—90) af Begyndelsen af de «Samlinger til Fyns Stifts Gejstligheds Historie», som hans Ven og Skolekammerat Biskop J. C. Bloch (II, 406) havde gjort, og hvorved han havde været en flittig Medarbejder; Blindhed og Alderdom hindrede ham i at fortsætte Udgivelsen.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex. Wiberg, Alm. Præstehist. III, 230. *Vilh. Bang.*

Næsted, Nelaus Poulsen, † 1626, s. Nested (ovfr. S. 179).

Nødskov, Poul Matthias, 1757—1805, Forfatter, er født 24. Sept. 1757 i Holstebro, hvor hans Fader den Gang var Snedker. Han blev Student fra Viborg Skole 1774 og Examinatus juris 1780.

I 1785 blev han Foged og i 1789 tillige Birkeskriver paa Tim, som den Gang tilhørte Kancelliraad Søren Tang. Opholdet her blev N.s lykkeligste Tid, og hans litterære Virksomhed viser, med hvor stor Kjærlighed han omfattede sin Fødeegns Natur og Befolkning. I 1787 udgav han en «Beskrivelse over Timgaard og Tim Sogn», og i 1798 skrev han «Ejerne af Voldbjærg» (trykt efter hans Død i «Iris og Hebe»). Her ovre samlede han ogsaa «Jyske Ord og Talemaader, gangbare blandt Almuen i Ulvborg og Hind Herreder», som bleve optagne i «Lærde Efterretninger» for 1804, og han efterlod sig end videre utrykte Samlinger af gamle danske Ord, som senere benyttedes ved Arbejdet paa Videnskabernes Selskabs Ordbog. Ligeledes undersøgte og aftegnede han de Fortidslevninger, som fandtes i denne Egn, ligesom han i hele denne Tid var en flittig Bidragyder med Vers og Prosa til «Viborger-Samler». Men Lykken var ikke med ham. I 1795 blev han Krøbling efter et Fald paa Isen, og i 1797 mistede han sin Stilling paa Tim, efter at Søren Tang var død og Gaarden solgt. I nogle Aar levede han som Huslærer forskellige Steder i Vestjylland, men rejste i 1804 til Kjøbenhavn, hvor han leverede Bidrag til forskellige Tidsskrifter under stadig Kamp med Fattigdom og Sygdom. Han døde ugift paa Frederiks Hospital 13. Okt. 1805.

Nyerup, Lit. Lex. Iris og Hebe 1806. Chr. Villads Christensen.

Nørgaard, Bertel, 1805—62, Bonde og Politiker, f. 18. Avg. 1805 i Oddense ved Skive, Søn af Gaardmand Laust Nielsen (f. 1767 † 1822), bestyrede 1822—26 sin Moders Gaard, men købte 1827 Nørgaard i Krejbjærg Sogn, ligeledes i Salling. Han var 1848—58 Formand for Sogneforstanderskabet, 1856—62 Medlem af Viborg Amdsraad og blev 1860 Branddirektør. Han oprettede 1851 en Bondehøjskole i Krejbjærg, som 1855 flyttedes til hans gamle Hjemstavn. 1848 valgtes han til den grundlovgivende Rigsforsamling, hvor han med Varme talte for Værnepligt uden Undtagelse og almindelig Valgret, da man ikke kunde udelukke de Klasser, hvis Blod man krævede til Landets Forsvar. Han var Folketingsmand 1850—53 samt paa ny 1854—58 og derefter Landstingsmand til sin Død. Han var vel begavet, havde mange Kundskaber og megen Selvstændighed, tog meget tit Ordet og brugtes jævnlig i Udvalg. Han har ogsaa haft virkelig Fortjeneste af flere Forholds Ordning; men han var paa den anden Side stridbar i Ordskiftet og stundum snæversynet i Opfattelsen. I de store politiske Spørgs-

maal 1853—55 gik han sammen med det national-liberale Parti.
Døde 31. Okt. 1862.

Barfod, Dansk Rigsdagskal.

Emil Elberling.

Nørgaard, Peter Christopher, f. 1835, Departementschef og Generaldirektør, Søn af Sognepræst Poul Moth Thestrup N. (f. 26. Marts 1802 † 4. Jan. 1889) og Margrethe Johanne f. Sødning (f. 24. Maj 1808 † 21. Maj 1885). Han fødtes 3. Nov. 1835 i Ovsted Præstegaard, blev 1855 Student fra Sorø Akademi, 1861 juridisk Kandidat, 1863 Assistent i Indenrigsministeriet, 1872 Fuldmægtig og 1878 Kontorchef sammesteds, udnævntes 1880 til Assessor i Lands-over- samt Hof- og Stadsretten, men indtraadte 1884 paa ny i Indenrigsministeriet og overtog dettes 2. Departement samt de dermed forbundne Stillinger som Generaldirektør for Statsjærnbane-driften (til 1885) og Telegrafvæsenet. Desuden var han 1872—84 Sekretær ved Københavns Borgerrepræsentation, 1883—84 Docent i Landboret ved Veterinær- og Landbohøjskolen, og fra 1884 har han været kongl. Kommissarius ved Laaland-Falster Banen. Siden 1888 er han Carlsberg-Fondets Kvæstor. 1886 blev han Kommandør af 2. Grad af Danebrogsordenen, 1892 af 1. Grad. — 30. Juni 1865 ægtede han Charlotte Cecilie Marcher (f. 9. Maj 1838), Datter af Forpagter Filert Christian M. og Christine f. Petersen.

G. Kringelbach.

Nørnissom, Jens Sørensen, 1609— , Boghandler og Folkeskribent, var født, vistnok af Bondeslægt, i Nørre Nisum i Skodborg Herred, Ribe Stift, 21. Juli 1609. Om hans Uddannelse vides intet, men formodentlig har han været en opvakt Avtodidakt, der i Tjeneste hos en Bogfører har erhvervet sig en Del Litteraturkundskab. 1635 eller før nedsatte han sig som Boghandler i Roskilde, hvor han endnu virkede 1660, efter at han ved Byens Brand 7. Juli 1647 havde lidt betydelige Tab. Han synes at have været en meget stræbsom og hæderlig Mand, der gjorde sig bemærket i sin Tid ved Udgivelse af en lang Række af saadanne religiøse, moralske, historiske, lægevidenskabelige o. a. Smaaskrifter, der egnede sig til Folkelæsning og lode sig afsætte paa Markeder eller fra Udsalgsboder. Et ret mærkeligt Vidnesbyrd om den Agtelse, han nød, er det, at den kongl. Historiograf Professor Stephen Hansen Stephanus i Sorø forsynede hans af Saxes, Huitfeldts og Lyskanders Historier uddragne «Kort dansk Krønnike» (1645 og paa ny 1655 og 1750) med en udførlig Fortale, hvori han med Berømmelse

omtaler Forfatteren som en Mand, der «meget beflitter sig paa med adskillige gode Bøger at være sit Fædreland til Gavn og bedste». Blandt N.s andre Skrifter kan nævnes: en ny Udgave af Ærkebiskop Jens Grands Historie (1635 og 1650 forøget med «Catalogus paa de Biskoppers Navne udi Roskilde»), «En liden Vandtavle om Urters Vand» (1641), «Aandelig Husspejl» (1643), «Om den ædle og dyrebare Guds Gave, Fred» (1647), «Klagelig Advarsel over Had og Avind, item Krig og Gjerrighed» (1647), «Dødens og Dommens aandelige Spejl» (1653), «Liden Tidsfordriv af aandelige og verdslige Ordsprog» (1657). Ogsaa som Salmedigter har N. gjort sig bekjendt.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd II, 128. Rørdam, Hist. Saml. og Studier I, 269 ff. Brandt og Helveg, Den danske Psalmedigtn. I. *H. F. Rørdam.*

Nørregaard, Jens, f. 1838, Højskoleforstander, er Søn af Fuldmægtig i Skiftekommissionen, Kancellisekretær Frederik Christian N. og Cæcilie Cathrine f. Satterup. Født i Kjøbenhavn 13. Nov. 1838 blev han Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn 1856 og theologisk Kandidat 1861, underviste i Frk. Zahles Skole og Blaagaard Seminarium og fik Accessit for Besvarelsen af Universitetets Prisopgave i Theologi 1862. Gjennem en Forening af unge Theologer, der bl. a. talte C. Baagø, L. Schrøder og E. Trier som Medlemmer, blev han vunden for «den kirkelige Retning», og hans Deltagelse som frivillig i Krigen 1864 — der fremkaldte Skildringen af «Tre Hovedpersoner og Hovedbegivenheder 1864» (1884) — vakte Sans hos ham for Folkets nationale Oprejsning, hvorfor han 1866 i Forening med Cand. theol. C. Baagø for egne Midler oprettede en Folkehøjskole i Testrup ved Aarhus som Modvægt mod L. Bjørnbaks (II, 366) Skole i Viby. N. har været en af de mest fremtrædende Ordførere for de grundtvigske Tanker paa Kirkens og Skolens Omraade, ikke mindst for Ønsket om en af Staten oprettet Folkehøjskole i Sorø, baade i Lejlighedsskrifter («Christi Ære og Menighedens Tarv», 1877; «Svar fra den grundtvigske Højskole i Testrup», 1878; «Sorø og Viborg», 1881) og som søgt Foredragsholder ved Folke-, Kirke- og Skolemøder, hvor hans tændende Varme og slagfærdige Veltalenhed i en sjælden Grad have formaact at fængsle Tilhørerne, og i givne Tilfælde er han ikke veget tilbage for at kritisere sin Retnings Ensidigheder. For at vinde Forstaaelse blandt den studerende Ungdom af det, som Højskoledannelsen tilsigter, tog han 1886 den

filosofiske Doktorgrad for en Afhandling om «Ingemanns Digterstilling og Digterværd» og holdt derpaa 1886—90 Forelæsninger paa Universitetet over et Udvalg af de Spørgsmaal, der ere ledende i Folkehøjskolekredse («Spencer, Lotze og Grundtvig», 1890). Han har været en af Hovedmændene for at faa de nordiske Folkehøjskolemøder i Gang, af hvilke det første fandt Sted paa Testrup 1883. N., der 1864 blev Lieutenant og 1882 Kapitajn i Forstærkningen, har været stærkt interesseret for Skyttebevægelsen; i en Aarrække har han siddet i Bestyrelsen for Aarhus Amts Skytteforening og siden 1887 været Medlem af Hovedbestyrelsen for de danske Skytteforeninger. — Gift 1. 15. Marts 1864 med Anna Fabritius-Tengnagel († 8. Marts 1880), Datter af Cand. jur. Michael F.-T., Ejer af Hovedgaarden Petersgaard, og Nanna f. Bilsted; 2. 27. Sept. 1881 med Elisabeth Fabritius-Tengnagel, Søster til hans første Hustru.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1886. J. Nørregaard, Testrup
Folkehøjskole 1866—91. *Joakim Larsen.*

Nørregaard, Laurids, 1745—1804, Retslærd, er født i Kjøbenhavn. Hans Fader, Peter Larsen (Koch eller Kock?), der antog Navnet Nørregaard efter sin Fødegård i Jylland, kom som Bondekarl til Kjøbenhavn og ejede senere et bekjendt Ølhus i Pilestræde, hvor agtbare Borgermænd samledes. Moderen hed Johanne Marie. N. blev Student fra Frederiksborg Skole 1760 og søgte allerede som Student Erhverv ved Manuduktion til juridisk Examen. 1772 blev han juridisk Kandidat, og s. A. blev han af det juridiske Fakultet foreslaaet til at aflægge Prøve tillige med J. E. Colbjørnsen og Andr. Bang til et ledigt Professorat, som blev besat med Colbjørnsen. 1775 udnævntes han til Sekretær ved Protokollerne i Højesteret, 1782 tillige til Professor designatus i det juridiske Fakultet, i hvilket han siden 1779 havde tjent som Adjunkt, 1787 til Generalavditor ved Søetaten og 1795 tillige til Deputeret i Admiralitetskollegiet. 1803 fritoges han for at tage Del i den juridiske Examen, men virkede i øvrigt som Medlem af det juridiske Fakultet og Konsistorium til sin Død. Fra 1784 var han (extraordinær) Assessor i Højesteret. — Omtr. 1792 ægtede han Anna Henriette Hagenau. 13. Febr. 1804 døde han i Kjøbenhavn. 1801 havde han faaet Konferensraads Rang.

1776 udgav N. «Natur- og Folkerettens første Grunde» og 1784 samme Bog i omarbejdet Skikkelse som «Naturrettens første Grunde»

(oversat paa Svensk af Wåhlin 1796). End videre har han udgivet «Forelæsninger over den danske og norske Privatret»: I. Indledning og Personernes Ret (1781), II. Om Tingenes umiddelbare Ret eller Ret i Tingen (1785), III. Om Tingenes middelbare Ret eller Ret til Tingen (1787), IV. Om Kriminalretten (1788), V og VI. Om Processen eller Rettergangsmaaden med Tillæg og Rettelser til alle Delene (1790—97), VII. Realregister (1799). Slutningen af Fremstillingen af Processen (fra § 1822) er paa N.s Foranledning skreven af Cand. juris Viborg. Til N.s Forelæsninger har A. S. Ørsted skrevet et Supplement i 3 Bind (1804—12). 1782 udgav N. Stampes og Sevels «Svar paa Spørgsmaal til det juridiske Fakultet». — N. anerkjendtes som en særdeles dygtig Docent. Hans Bøger vare klart skrevne og flittige Arbejder paa Forgængeres Grundlag, men næppe mere. Hans Forelæsninger afløstes snart af Hurtigkarls og Ørsteds Arbejder.

Nyerup, Lit. Lex.

Jul. Lassen.

v. Obelitz, Balthasar Gebhard, 1728—1806, Retslærd. Han var født i Kjøbenhavn 6. Avg. 1728. Hans Fader var Major Balthasar v. O., Moderen hed Anna Margrethe f. Lindner. 1744 blev han dimitteret fra Roskilde Skole og var som Student en Tid Alumnus paa Valkendorfs Kollegium. Efter at have taget juridisk Examen 1749 blev han 1753 Vikar til at læse og disputere for den daværende Qvæstor universitatis Henrik Stampe, der var en Ven af hans Fader, og hvis betydningsfulde Støtte han i den i Anledning af hans Doktorpromotion udgivne Avtobiografi mindes med Taknemmelighed. Efter i 1754 at være blevet Professor juris et philosophiæ designatus blev han det følgende Aar Doctor juris og 1759 ordentlig Professor i Lovkyndighed. Han blev 1762 virkelig Justitsraad, 1770 Etatsraad, 1781 Konferensraad og døde 15. Marts 1806. I mange Aar havde han været blind. — Han var 2 Gange gift: 1. (1762) med Louise Charlotte f. Langhorn († 1763), en Datter af Oberstlieutenant og Kommandant M. L. paa Rosenborg, 2. (1769) med Christiane Birgitte f. Gaarder († 1814), Datter af Kapitajn Poul G.

De litterære Vidnesbyrd, O. har efterladt sig, ere ikke talrige. De indskrænke sig væsentlig til 3 Disputationer om Kavtion («de fidejussione», 1746—53), som han efter Datidens Skik forsvarede i Avditoriet paa det Kollegium, hvor han boede, samt hans Doktor-disputats, der behandlede Spørgsmaalet om Vanhjemmel («De evictione jure naturali pariter ac Danico præstanda, nec non de eo, quod jure patrio «Uhjemmelt» vocatur»). O. har opnaaet en vis Navnkundighed i den almindelige Litteratur ved sit Kollegium over «de 30 Samvittigheder», hvorover Baggesen harcellerer i «Forfatterens Liv og Levned», men hvorom dog intet paalideligt lader

sig oplyse. I sine Disputatser og i sine Forelæsninger, hvoraf der findes et haandskrevet Exemplar paa det st. kongl. Bibliothek, viser han sig vel i sin Form og Udtryksmaade stærkt naturretlig paavirket, ligesom han overhovedet tillægger Romerretten den overvejende Vægt, men han mangler ingenlunde sund kritisk Sans og Blik for den nationale Rets Betydning, i det han endogsaa søger ad retshistorisk Vej at belyse denne nærmere; ogsaa en efterladt akademisk Tale bærer Vidnesbyrd herom. Alt i alt synes han saaledes vel at fortjene det gode Lov, som hans Samtid gav hans Virksomhed som Jurist. Saaledes roser Baden den Nidkjærlighed, han viste i sin Docentvirksomhed, i det han i 7 Aar var den eneste juridiske Professor, der holdt Forelæsninger, og den Iver, hvormed han særlig tog sig af trængende juridiske studerende.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex. Hundrup, Doctores. Baden, Lovkyndighedens Hist. *H. Munch-Petersen.*

Obelitz, Gebhard Christian Vilhelm, 1816—81, Højesterets-assessor, en Søn af Chef for Hof- og Stadsrettens Arkivkontor Frederik O. (f. 26. Okt. 1773 † 31. Marts 1839) og Ellen f. Findt (f. 16. Nov. 1782 † 28. Dec. 1869), fødtes i Kjøbenhavn 30. Okt. 1816, blev 1833 Student fra Borgerdydskolen sammesteds, 1837 juridisk Kandidat, arbejdede derefter i nogle Aar i Højesterets Justitskontor, blev 1842 Avditor i Armeen, 1843 surnumerær Sekretær ved Protokollerne i Højesteret, 1845 fast ansat i denne Stilling, konstitueredes i de følgende Aar gjentagne Gange som Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten, udnævntes 1854 til Assessor i den nævnte Ret, fungerede tillige efter 1865 af og til som Formand i Sø- og Handelsretten og beskikkedes 1870 til Højesterets-assessor, hvilken Stilling han beklædte indtil sin Død, 12. Sept. 1881, paa Høvedinggaard ved Præstø. — O., der 1841 vandt Universitetets Guldmedaille for en retsvidenskabelig Afhandling, var ikke blot en samvittighedsfuld Embedsmand og en dygtig Jurist, men havde tillige en levende Interesse for Hovedstadens kommunale Forhold, hvilket havde til Følge, at han 1871 blev Formand for Kjøbenhavns Overligningskommission og 1877 blev valgt til Borgerrepræsentant. — Han ægtede 18. Juni 1846 Julie Johanne Munthe af Morgenstierne (f. 4. Avg. 1820), en Datter af Oberstlieutenant og Toldinspektør i Vejle Bredo Ove Ernst M. af M. og Henriette f. Scharffenberg. *G. Kringelbach.*

Occo, † 1167, s. Aage (I, 7).

Oksen, Henrik, 1660—1750, Stiftamtmand, en Søn af Silke- og Klædekræmmer Thomas O. (f. 1624 † 1686) og Elisabeth Thofall (f. 1634 † 1725), fødtes i Kjøbenhavn 26. April 1660, blev 1692 udnævnt til Zahlkasserer og 1712 til Deputeret for Finanserne, men afskedigedes allerede 1716 fra dette Embede og beklædte derefter ikke nogen offentlig Funktion, før han i Slutningen af Aaret 1730 beskikkedes til Stiftsbefalingsmand over Island og Færøerne, hvilken Stilling han beholdt til sin Død, 9. Sept. 1750, i Kjøbenhavn uden nogen Sinde ved personlig Nærværelse paa de nævnte Øer at erhverve sig en Førstehaands Erfaring om deres Forhold. 1701 var han bleven Kancelliraad, 1707 Justitsraad og 1712 Etatsraad. Han blev 22. Avg. 1698 gift med Margrethe Hartvigsdatter, der døde 1747 i en Alder af 74 Aar. *G. Kringelbach.*

Oksen, Johannes, 1667—1738, Biskop, er født i Kjøbenhavn 5. Dec. 1667 og Broder til foregaaende. Han fik sin Undervisning i Hjemmet, hvorfra han blev dimitteret til Universitetet 1687 af en ungarsk Student. Han studerede først Medicin, men da han paa en vidunderlig Maade var bleven frelst ud af Operahuset ved Amalienborg under Branden 1689, forandrede han sin Studieplan og kastede sig over Theologien, som han studerede under Vejledning af Professor H. G. Masius. Efter at have taget Embedsexamen 1690 rejste han i flere Aar i Udlandet. Han studerede i Holland og derefter i England, hvor han en kort Tid gjorde Tjeneste som Hofprædikant hos den danske Prins Jørgen. 1691—92 rejste han i Frankrig, Schweits og Østerrig og studerede siden en Tid i Leipzig. Under sit Ophold i Tyskland traadte han i Forbindelse med Pietisterne. 1693 vendte han tilbage til Kjøbenhavn. Hans Prædiken i tysk Kirke vakte snart Opmærksomhed, ogsaa ved Hove, hvor han ofte maatte prædike for Christian V, der udnævnte ham til Informator for sin yngste Søn, Prins Vilhelm. 1694 blev han Præst ved Mariekirken i Flensborg. Da den senere bekjendte Sværmer O. L. Strandiger 1698 blev Fripræst i denne By, hvor han endnu foreløbig indskrænkede sig til at arbejde i pietistisk og særlig i filantropisk Retning, fandt han Understøttelse hos O. Under den Bevægelse, der snart rejste sig imod dem fra orthodox Side, afgav det theologiske Fakultet i Kjøbenhavn 1703 en Erklæring, hvori det udtalte Ønsket om, at der maatte blive givet dem og især O. Tilhold om «at blive ved Guds Ord og de symbolske Bøger og ikke anbefale vildfarende og af rene Lærere forkastede

pietistiske Bøger». O. synes dog ikke at være bleven rokket i sin Stilling ved denne Erklæring. Frederik IV udnævnte ham 1707 til 2. Hofpræst. 1708 blev han Meddirektør ved de fattiges Væsen, og i Forbindelse med 1. Hofpræst Lützens førte han Tilsynet med Missionen i Trankebar. 1712 blev han Biskop i Ribe, 1713 Biskop i Aarhus og 1714 Dr. theol. bullatus. I Missionskollegiet var han korresponderende Medlem til sin Død, 13. Jan. 1738. — 9. Juni 1696 havde han ægtet Anna Petersen, en Raadmandsdatter fra Flensborg.

Zwergius, Siellandske Clerisie S. 763 ff. Helveg, Den danske Kirkes Hist. eft. Reform. I, 528 f. *S. M. Gjellerup.*

Odinkar, —1043, Biskop, var Son af Jarlen Toke i Vendsyssel og beslægtet med Kongeætten. O. blev sendt til Bremen, hvor han blev døbt af Ærkebiskop Adaldag, der gav ham sit eget Navn; dog kaldtes han bestandig med sit hedenske Arvenavn. For øvrigt blev han oplært af sin Frænde, den ældre Odinkar (hos Saxo kaldet med Tilnavnet Hvide), som forkyndte Kristendommen paa de danske Øer og dernæst drog til Sverige som Missionsbiskop. Ved Aar 1000 indviede Ærkebiskop Liavizo I O. til Biskop i Ribe. At en saa højbyrdig Høvding tog Plads blandt Kirkens Styrere, maatte i høj Grad bidrage til, at Kristendommen endelig trængte helt igjennem, og det saa meget mere, som O. virkelig var en fremragende Mand, af Eftertiden hædret med Navnet «den store», og besjælet af stor kirkelig Iver; herom vidne hans Tilstedeværelse ved Bodsmodet i Dortmund 1005, hans Missionsrejser til Sverige, hans ydmyge Bodsøvelser og hans store Gaver til Kirkerne, baade i Ribe og Viborg. Hele Nørrejylland blev lagt ind under Hovdingebispens Stav. Som Kongens Frænde opnaaede han end videre for Bispekirken i Ribe Halvdelen af al kongelig Ret af Ribe By, og da Knud den store var bleven greben af Datidens kirkelige Opsving, lod han O. drage til England og Frankrig for at studere videre og lære det nye Kirkeliv at kjende. Med den hamborgske Ærkebisp stod O. sig stadig vel, og hans Søster Asa levede endog i Bremen som from Kanonisse. Efter en lang Bispetid døde O. i Paasken 1043 og jordfæstedes i vor Frue Kirke i Ribe; da Trækirken senere afløstes af en Stenkirke, indmuredes hans Ben tillige med en Blyplade i den nye Kirkes Væg.

Kinch, Ribe Bys Hist. I. A. D. Jørgensen, Den nord. Kirkes Grundlæggelse. H. Olrik, Konge og Præstestand I. *Hans Olrik.*

Oe—, s. under Ø.

Offesen, Oluf, 1494—1575, Skolemand, Prælat, var født i Aahus i Skaane og er maaske den Oluf Skaaning, der 1541 forekommer som «Skolemester i Kjøbenhavn og Vicarius ved St. Andreas' Alter i vor Frue Kirke». Stillingen som Rektor ved Kjøbenhavns Skole synes O. O. at have indtaget i det mindste siden 1530. Han var en vellærd Mand, der formodentlig havde studeret udenlands. Som Magister nævnes han 1539, da Universitetet tilstod ham 20 Daler i Løn, fordi «han længe og trolig havde tjent i Skolen». Efter at Theologen Niels Hemmingsen var kommen hjem «fra sin kjære Lærers, Melanchthons, Værksted», var O. O. en af de Mænd, med hvem han (o. 1543) havde daglig Omgang, der dog blev afbrudt ved, at O. O. 1544 blev Rektor ved Domskolen i Roskilde. Som saadan aflagdes han med et Kanonikat ved Domkirken, og 1557 valgtes han til Kantor i Kapitlet, et af Prælaturerne i samme, der navnlig medførte et Opsyn med Kirkesangen. Som Prælat og Kannik henlevede han siden sin Tid i Roskilde, indtil han 14. Okt. 1575 døde i meget høj Alder. Nogle Aar tidligere (1571) havde N. Hemmingsen tilegnet ham sit Skrift «Demonstratio indubitatae veritatis de Domino Jesu» og paa en meget venlig Maade mindet om deres fordums Samliv. — O. O., der var ugift, gav ved sin Død en Sum til fattige Børn i vor Frue Skole i Kjøbenhavn; men da han ikke havde faaet Bestemmelsen derom indført i sit Testament, opstod der forskellige Vanskeligheder, der, som det synes, først jævnedes ved Universitetets Kjen-delse i Sagen.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 I. II. IV.

H. F. Rørdam.

Oftedahl, Laurentius Andreas, 1781—1843, Præst, er født i Kjøbenhavn 19. Maj 1781 af Forældrene Lars Larsen O., der døde som Kapitajn og Arsenalforvalter i Christianssand (f. 1750 † 15. Sept. 1827), og Ellen Andersdatter f. Evetoft (f. 1758 † 27. Juli 1843), flyttede med Forældrene til Nyborg og kom her i Latinskolen 1790, saa til Christianssand, fra hvis Skole han deponerede 1796. Efter at have taget Examen artium, philos. et philol. blev han 1797, 16 Aar gammel, ansat som Hører ved Christianssands Skole. I denne Stilling tog han 1801 sin theologiske Examen og blev ved Skolereformen 1805 ansat som Adjunkt. 1809 blev han Sognepræst til Rennesø, fik her et Ry som Taler og blev sendt som 1. Repræsentant for Stavanger Amt til Rigsforsamlingen 1814. Her slut-

tede han sig til Grev Wedel, men spillede ellers ingen Rolle. 1817 blev han resid. Kapellan og 1825 Stiftsprovst i Christianssand. Forholdene vare imidlertid her særdeles vanskelige under den store Nød efter Krigen, og den tvang ham til at søge et bedre Embede. Han blev da 1831 Sognepræst til Eker, hvor han døde 17. Marts 1843. O. var et lyst Hoved og en dygtig Mand, saa han endog var paa Tale til Christianssands Bispestol 1832, hvilket næppe var blevet Tilfældet, om Regeringens Personalkjendskab havde været større. Han var en dygtig Filolog og udgav 1823 en latinsk Grammatik. Som alle dygtige Præster af rationalistisk Retning i den Tid interesserede han sig meget for Fattig- og Skolevæsenet og arbejdede paa Reformer i dem begge. Paa det sidste Felt var han ikke heldig med sin Katekismusforklaring (1814), der næppe er bleven benyttet. — Gift 1. Maj 1807 med Anne Norberg (f. 1789, døbt 17. Jan., † 6. Maj 1867), Datter af Lodsoldermand Thomas Jensen N. († 1811) og Else Marie f. Michelsen.

Thrap, Bidrag til d. norske Kirkes Hist. i 19. Aarb. I, 322 ff. P. B. Lassen, Beretn. om Christianssand S. 121. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. *D. Thrap.*

Ohlsen, Jørgen Ernst, 1814—62, Handelsgartner, er født 23. Sept. 1814 i Kjøbenhavn, hvor Faderen, Ole O., ligeledes var Handelsgartner. Sin første Uddannelse fik O. i Faderens Gartneri, og efter at have taget Gartnerexamen i 1834 rejste han flere Aar i Udlandet. Efter Faderens Død overtog han Ledelsen af Gartneriet, og ved sin ualmindelige Energi og Dygtighed drev han Forretningen op til at blive en af de betydeligste paa den Tid i hele Norden. Han indførte mange nye Planter fra Holland, Belgien og Tyskland af saa vel Træer, Buske og Stauder som Potteplanter, og de Udstillinger, som han lod afholde i sit Etablissement paa Østerbro, samlede hele det blomsterelskende Publikum, selv Kongefamilien aflagde hyppige Besøg. Drevne Asparges og tidlig drevne Løgvæxter vare en Specialitet for Gartneriet. Han havde kongl. Privilegium paa hermetisk Henkogning af Grøntsager, Kjød, Fisk o. l. O. døde 2. Nov. 1862. Han ægtede 24. Okt. 1846 Albertine Christine Ravn (f. 5. April 1821), Datter af Lodsogholder R. (f. 1787 † 1855). *L. Helweg.*

v. (ell. d') Ohme, Johan Andreas Cornelius, 1746—1818, Officer, er født i Danmark eller (efter norske Angivelser) i Holsten. Hans Fader kjendes ikke, men hans Moder skal have været Søster

til Generalmajor J. F. G. Lehmann (X, 166). Af denne sin Onkel indført som Artillerikadet i 1764 blev han i 1765 2., 1773 1. Sekondlieutenant og s. A. Premierlieutenant i Artilleriet. 1772 kom han til Norge og var fra 1773—79 i Throndhjem. Da han der fra kom tilbage til Danmark, blev han forlagt til Kronborg, hvor han fungerede som Kontrolloffer ved Kronborg Geværfabrik. Stabskapitajn 1787 blev han i 1788 Kapitajn og Chef for 3. Kompagni. Da dette gjordes til ridende, blev han med det i 1790 forlagt til Rensborg. Dette Kompagni beholdt han som karakt. Major 1795 og som virkelig Major 1796 lige til 1802, da han fik 17. Kompagni, ogsaa i Rensborg. Udnævnt til virkelig Oberstlieutenant i 1804 forflyttedes han til Danmark som Kommandør for danske Artilleribrigade og Chef for 1. Kompagni, men allerede 1805 forsattes han til Kommandør for norske Artilleribrigade og Chef for 11. Kompagni. Medens han laa i Norge havde han i 1808 en kort Tid Kommando over en Reservebrigade, der opstilledes langs Glommen til Forsvar af Grænsen. 1809 udnævntes han til Oberst med Anciennitet af 1808 og til Chef for Artillerikorpsen, men efter egen Ansøgning afgik han 2 Maaneder efter fra denne Plads, fik Vartpenge og stilledes til Raadighed for Prins Christian August i Norge. I 1812 udnævntes han til Generalmajor efter i 1810 at være bleven Kommandant paa Frederikssten. Ved Svenskernes Angreb paa Norge i 1814 ledede han denne Fæstnings Forsvar og overgav den efter Konventionen i Moss kun paa en udtrykkelig Ordre fra Kong Christian Frederik. Da han var forbleven i Norge efter dette Riges Afstaaelse i Kieler-Freden, udgik han af Listerne over den danske Hærs Officerer. Da Svenskerne droge bort fra Norge, blev han i 1815 Kommandant i Frederiksstad og døde som saadan der 5. Marts 1818.

O. var en dygtig, karakterfast og modig Officer af et mandigt, imponerende Udseende. Som ung Officer havde han vist sin Selvstændighed, i det han var den eneste Officer, som i Theaterfejden i Nov. 1771 efter Opsførelsen af «Den dramatiske Journal» vovede at tage Parti for Studenterne imod Hoffet og Garnisonens andre Officerer (s. III, 34). Det indbragte ham under Slagsmaalet en Dragt Prygl og nogle Kaardestød. Under Bombardementet paa Frederikssten gav han flere Exempler paa Koldblodighed og roligt Heltemod. En ulykkelig Kjærlighed under hans Ophold i Throndhjem, hvor en fornem Bejler blev ham foretrukken, bevirkede, at han aldrig giftede sig, men endog en Tid hengav sig til Udsvæ-

velser, hvilket hans gode Natur dog bragte ham til at ophøre med. Paa sin Dødsdag stiftede han ved Testamente et Legat, som efter de deri nævnte Personers Død skulde fordeles ligelig til ugifte Officersdøtre i Danmark, Norge og Holsten.

N. W. Brock, Beskr. af Frederiksteens Beleiring 1814 S. 27. Nicolaysen, Norske Stiftelser III. Anker, Norske Generalspersoner S. 195. Hist. Tidsskr. 5. R. III, 483. Overskou, Den danske Skueplads II, 474 f. *P. C. Bang.*

Olafsen, s. Ólafsson.

Ólafsson, Arnljótur, f. 1823, Forfatter, Politiker. Han er født 23. Nov. 1823 paa Auðúlsstaðir i Húnavatns Syssel i det nordlige Island, hvilken Gaard hans Fader, Ólafur Björnsson, gift med Margrjet Snæbjørnsdatter, ejede. Efter at være dimitteret fra Reykjavík Skole 1851 studerede han ved Københavns Universitet, men uden at tage nogen afsluttende Examen. 1860 deltog han som en af de 2 danske delegerede i Fox-Expeditionen til Forberedelse af et transatlantisk Telegrafanlæg over Island. 1863 blev A. Ó. theologisk Kandidat fra Præsteskolen i Reykjavík og udnævntes til Præst til Bægisá, hvorfra han 1889 forflyttedes til Sauðanes. 1864 ægtede han Præstedatteren Hólmfríður Thorsteinsdatter. I det politiske Liv har han deltaget som folkevalgt Altingsmand 1859—67 og 1877—85, samt som kongevalgt 1886—91 og ført Ordet for en alsidig Udnyttning af den givne Tilstand uden yderligere Forfatningsændring. Fra Ungdommen af har A. Ó. følt sig hængende til statistiske og nationaløkonomiske Studier, hvorom adskillige Afhandlinger i islandske Blade og Tidsskrifter vidne. End videre er særlig udgivet en af ham forfattet Nationaløkonomi («Auðfræði», Kph. 1880). Saa vel i denne som i en i 12. Aarg. af «Tímarit» (1891) offentliggjort filosofisk Afhandling «Rökfræði» (Logik) har han med stor Energi dannet og gennemført islandske Betegnelser for de mangfoldige nye Begreber og Udtryk i disse hidtil paa Islandsk næsten ubearbejdede Fag. *Kr. Kaalund.*

Ólafsson, Eggert, 1726—68, Forfatter, er født 1. Dec. 1726 paa Øgruppen Svegneyjar i det vestlige Island, hvor Forældrene, Ólafur Gunnlaugsson og Ragnheiður Sigurðsdatter, dreve den der-værende Gaard; Faderen roses for Opvakthed og Dygtighed. Efter at have faaet en forberedende Undervisning hos 2 af sine Morbrødre sendtes E. Ó., 15 Aar gammel, til Skalholt Skole, hvorfra han dimitteredes 1746. Ved Københavns Universitet studerede han

de følgende Aar, stærkt hendraget til den nationale Oldlitteratur og boglige Sysler overhovedet, men gjorde dog efterhaanden Naturvidenskab til Hovedstudium. Herom vidner allerede en af ham 1749 udgiven latinsk Afhandling om Islands naturlige Beskaffenhed: «Enarrationes historicæ de natura et constitutione Islandiæ». For at forberede sig til en paatænkt Fortsættelse af dette lille Arbejde rejste E. Ó. 1750 til Island og færdedes, til Dels i Forening med sin senere Værkfælle Bjarne Pálsson, over en Del af Landet, som den Gang efter kongl. Befaling undersøgtes af N. Horrebow (VIII, 107). De 2 unge Mænd, der samme Efteraar vendte tilbage til Kjøbenhavn, maa have tiltrukket sig Opmærksomhed; allerede i Foraaret 1751 besluttede Regeringen at kalde Horrebow tilbage og i samme Øjemed at lade Landet berejse ved disse; foruden hvad der ellers anvistes til deres Underhold, tilstodes der dem en Understøttelse af det egentlig til Fremme af nordisk Oldforskning indstiftede Arnamagnæanske Legat. Det videnskabelige Tilsyn overdroges Videnskabernes Selskab, og paa dettes Anbefaling udsattes Rejsen et Aar, for at de kunde lægge sig efter de til denne nødvendige Færdigheder. Selve Rejsen varede 1752—57. Hvert Halvaar nedsendtes sædvanlig Beretning til Selskabet, som lod et og andet heraf trykke i sine Skrifter; end videre holdt de rejsende udførlige Dagbøger. Paa Grundlag af disse samt af, hvad han dels havde set 1750, dels iagttog under et 4aarigt Ophold 1760—64 i det nordvestlige Island, forfattede senere E. Ó. den under hans og Bjarne Pálssons Navn i 2 Kvarthind udgivne «Rejse igjennem Island», der dog først efter hans Død udkom i Sorø 1772, besørget i Trykken ved Professorerne J. Erichsen og G. Schøning, ledsaget af et Kort over Island og talrige Afbildninger. Værket fandt fortjent Anerkjendelse; omtrent samtidig offentliggjordes en tysk Oversættelse, og 1802 fulgte en fransk. Overensstemmende med den udkastede Plan lægges særlig Vægt paa de landøkonomiske Forhold, Naturhistorien og den geografiske Oversigt. Men lejlighedsvis indflettes Meddelelser om Befolkningens Levevis, Sæder og Skikke, overtroiske Forestillinger, ligesom ogsaa fremhæves, hvad der kan være af historisk eller arkæologisk Interesse. Bogen har til Dels bevaret Karakteren af en Rejsebeskrivelse, hvorved Gjentagelser ikke ganske have kunnet undgaas, i det Landet afdelingsvis beskrives; som Regel tages under de først behandlede Landskaber det for hele Landet fælles, under de senere Afsnit det for hver Landsdel mest karakteristiske og de her foretagne Specialundersøgelser. Med rette

betragtes dette Værk som Grundvold for al senere Islandsforskning. Man fik her for første Gang en paa fuld Sagkundskab hvilende, udførlig Oversigt over Landet med dets Beboere og Næringsveje samt en med stor Interesse for Naturen forfattet Beskrivelse af Dyr, Planter og Mineralier.

E. Ó. og Bjarne Pálsson, som under Islandsopholdet i Regelen havde tilbragt Vinteren hos Landfoged Skule Magnusson paa Vidø (XI, 65), gave sig efter Tilbagekomsten til Kjøbenhavn i Færd med at bearbejde deres indsamlede Materiale, men faa Aar efter forflyttedes Bjarne Pálsson til Island, og ogsaa E. Ó. foretrak (som det synes af Helbredshensyn) at vende tilbage til Fødeøen, hvor han tog Ophold hos sin Svoger Præsten Bjørn Halldórsson i Saudlauksdal (VI, 512). Klager over, at Værket trak i Langdrag, førte ham til Kjøbenhavn, hvor han 1764—66 tilendebragte den foreløbige Udarbejdelse. Regeringen viste sin Tilfredshed med hans Virksomhed ved 1767 at udnævne ham til Vicelagmand paa Island. S. A. ægtede han sit Søkendebarn Ingibjörg Gudmundsdatter. Efter at det nygifte Par havde tilbragt den første Vinter i Saudlauksdal, brød E. Ó. op med Hustru og samtlige Ejendele for at bosætte sig længere syd paa, i Snefjældsnaes Syssel, hvor han havde ladet opføre en Bolig; men da han vilde sætte over den store Bredefjord 30. Maj 1768, begravede en pludselig opkommen Storm Fartøjet i Bølgerne, saa at intet Spor af de forulykkede senere saas. Dette Dødsfald var en Landesorg for Island, hvor E. Ó. ved sin Personlighed, sin Forfattervirksomhed og sin Fædrelandskjærlighed berettigede til store Forventninger.

Drivfjederen i E. Ó.s hele Virksomhed var en brændende Kjærlighed til Island, som i smaat og stort lagde sig for Dagen. Han var en stor Beundrer af Fortiden, og skjønt stærkt paavirket af sin Samtid og med aabent Blik for de mange Fordomme, der vare at bekæmpe paa Island, nærede han dog Uvilje mod de nye Moder, som han frygtede for at hans Modstandere skulde indføre til Islands Skade, hvorfor han ogsaa i Kjøbenhavn blev Fører for det saakaldte Bondesønneparti blandt de islandske Studenter og stillede sig i Modsætning til den af den senere Biskop H. Finsen ledede Oplysningsbevægelse. Selv kæmpede han for gammel Sæd og Skik, for Benyttelsen af Islands egne Hjelpekilder, hvad Spise, Drikke og Klædedragt angik. Sit Bryllup lod han fejre paa middelalderlig Vis, og selv bar han en hjemmenvævet Dragt.

E. Ó. vilde gennem sin Digtning — over hvilken den 1832

udgivne «Kvæðabók» giver en Oversigt — være en Opdrager for sit Folk. Mest bekjendt er hans «Búnaðarbálgur», der under Titel af «Det islandske Landlevned» er oversat af hans Brodersøn Finn Magnusson i «Skandinavisk Musæum» I, ¹⁸⁰³~~1798~~ (dog med forandret Versemaal og i en noget pompøs Stil). Han giver her en Skildring af et islandsk Hjem, som det bør være, med sin Svoger B. Halldórs-sons Husholdning som Forbillede, og mange Steder faar hans Kjærlighed til Naturen et smukt Udtryk. E. Ó.s Digtning — hovedsagelig Læredigte — er mærkværdig som den første paa Island, der bærer kjendelige Spor af sin Forfatters alsidige Dannelse og Kjendskab til fremmede Forbilleder. Han tiltaler ved sin nationale Følelse, Natursans og sædelige Alvor, men trykkes af et overvældende lærd Apparat, stor Bredde og bliver ofte stiv, tør og mindre smagfuld. Med Forkjærlighed anvender han kunstige Omskrivninger og forældede Udtryk, der dog ofte stikke besynderlig af mod Fremmedord og nye Laan.

E. Ó. var en frugtbar og mangesidig Forfatter, og Fortegnelsen over de af ham udarbejdede eller paabegyndte Skrifter, til Dels af historisk-antikvarisk Art, udgjør en lang Liste, men for største Delen gik de tabt ved det ulykkelige Forlis. I Uddrag er bevaret en (utrykt) islandsk Retskrivningslære, hvor han som Rettesnor anbefaler de ældste og bedste Skindbøger. En islandsk Vejledning til Havedyrkning («Lachanologia eda Maturtabók»), ligeledes i Uddrag, udgaves 1774.

Æle Eggerts Ólafssonar (Hrappsey 1784). Minerva 1803, II, 303 ff. Bjarni Jónsson, Um E. Ó. (Reyk. 1892). Saga Jóns Espólíns (1895), Fortalen. Molbech, Videnskab. Selsk. Hist. J. C. Poestion, Isländ. Dichter der Neuzeit (1897). *Kr. Kaalund.*

Ólafsson, Guðmundur, 1652—95, Oldforsker, er født paa Island; hans Fader, Ólafur Hálfðanarsson, skal have været Præst paa Undirfell i Húnavatns Syssel. Han kæmpede i sin Opvæxt med trange Kaar, men dimitteredes dog 1678 fra Skalholt Skole til Københavns Universitet. Her gjorde 1680 tilfældigvis en svensk Afsending hans Bekjendtskab, og han modtog dennes Tilbud om litterær Virksomhed i Sverige. Som Følge heraf ansattes han 1681 som Translator ved Antikvitetskollegiet, ved hvilket han virkede til sin Død, 20. Dec. 1695. — Han medførte eller hidskaffede adskillige islandske Sagaafskrifter, som senere indlemmedes i det kongl. Bibliothek i Stockholm, og sammesteds opbevares en stor

Del af ham forfattede Oversættelser af nordisk Oldlitteratur samt hans Forarbejder til et islandsk Lexikon. Udgivne af ham ere 2 mindre Sagaer («Sturlaugs saga», 1694; «Illuga saga», 1695) med tilhørende svensk Oversættelse; end videre ligger en af ham udført Oversættelse til Grund for den Peringskjølds Udgave af «Heimskringla» (1697) ledsagende svenske Text.

G. Ó. ægtede en svensk Dame af god Familie, Juliana Margaretha Bagge, havde 1682—86 sin Broder Helgi Ó. hos sig som Amanuensis og synes i det hele under den i Sverige herskende patriotiske Interesse for Oldsproget at have haft gode Udsigter, men skal være forfaldet til Drik.

N. Dal, Specimen biograph. de antiqvariis Sveciæ (Stockh. 1724). (Sml. F. Johannæus, Hist. eccl. Island. III, 578 og Svenska Fornskrift-sällskapets årsmöte 1847.) Antiqvar. Tidskr. f. Sverige XVI. *Kr. Kaalund.*

Ólafsson, Jón, 1705—79, nordisk Filolog, fødtes 15. Avg. 1705 paa Staður i Grunnavík i det nordvestligste Island og benævnes, til Adskillelse fra sin Studiefælle af samme Navn, efter Fødestedet Grunnavík eller med Tillægget «den ældre». Forældrene vare Stedets Præst Ólafur Jónsson og Thórun Pálsdatter. Da Faderen 2 Aar efter bortreves af en hærgende Koppeepidemi, flyttede Moderen til sine Forældre paa Præstegaarden Melstaður paa Nordlandet. J. Ó. optoges i Huset hos Faderens Ven, den bekjendte Lagmand P. Vídalín, som ogsaa efter, at han var bleven Student fra Holar 1723, beholdt ham hos sig, indtil han 1726 efter Opfordring fra Arne Magnusson begav sig til Kjøbenhavn for at tjene denne som Skriver. Efter Arne Magnussons Ønske deponerede han ved Universitetet, oprindelig dog uden Tanke om at studere videre, hvorimod han under Arne Magnussons Vejledning uddannede sig i Læsning og Afskrivning af gamle Membraner. 1728 indtraf Kjøbenhavns Brand, under hvilken han deltog i Redningen af A. Magnussons Haandskriftsamling, og som han har givet en omstændelig Beskrivelse af (trykt i Oversættelse i «Danske Saml.» II). Ved denne Lejlighed tilintetgjordes et Fragment af det eneste kjendte Haandskrift af «Heiðarvíga saga» tillige med den af J. Ó. kort forud tagne Afskrift, men støttet til nogle til eget Brug nedskrevne Citater formaaede han ved Hjælp af Hukommelsen udførlig at gengive det tabte (trykt med Udgaverne af denne Saga).

Efter A. Magnussons Død 1730 forfattede han Katalog over dennes til Universitetet legerede Haandskrifter samt danske og

islandske Diplomer og tog desuden 1731 theologisk Examen, men forblev dog i Kjøbenhavn, da han 1732 ansattes som Arnamagnæansk Stipendiar, hvilken Stilling han indehavde til 1743. Da opgav han Stipendiet og rejste til Island — af Ærgrelse, som det synes, over Landsmænds Skumlerier over hans, i alt Fald senere fremtrædende, Hang til stærke Drikke. Paa Island, hvor han i øvrigt 1733 havde aflagt et Sommerbesøg med efterfølgende ufri-villigt Vinterophold i Norge, levede han tilsyneladende temmelig planløst hos Slægt og Venner eller arbejdede som Skriver hos Retsbetjente, til han paa ny søgte om Antagelse ved det Arnamagnæanske Legat og efter erholdt Tilsagn indtraf til Kjøbenhavn 1751. Fra nu af til sin Død, 17. Juni 1779, var han en Slags «emerit» Stipendiar, men i de trangeste Kaar. Legatets Bestyrer Professor Møllmann betalte Kost og Logis for ham hos en tarvelig Haandværkerfamilie, og i øvrigt maatte han lade sig nøje med det nødvendigste. Under alt dette arbejdede og skrev han, men da al Vejledning og vel ogsaa de nødvendige videnskabelige Hjælpe-midler manglede, blev Resultatet derefter.

J. Ó. var ingen skarpsindig Mand, og hans Hukommelse svækkedes efterhaanden stærkt, han var ukritisk og overtroisk, men sad inde med et rigt Forraad af Tradition, Viser, Sagn og alle Haande Folkeminder, hvoraf meget lejlighedsvis anføres i hans Værker, men hvorom han øjensynlig havde kunnet fortælle langt mere, hvis han ikke havde skammet sig over for sin oplyste Samtid. Det er navnlig hans, 9 utrykte Foliobind optagende, «Lexicon Islandicum», der bevarer meget sligt, men rigtignok saaledes begravet i det ubearbejdede Materiale, at det kun ved en møjsommelig Gjennemgang kan findes. Dette maa vel kaldes hans vigtigste Værk; et tilsvarende Arbejde, «Contractismus», er som etymologisk Ordbog ganske mislykket, men indeholder adskilligt lignende Stof. Om Runernes Brug paa Island meddeler hans «Runologia» adskilligt. Han har efterladt Udkast til en islandsk Litteraturhistorie samt biografiske (ogsaa avtobiografiske) og annalistiske Samlinger. Ogsaa helt forskellige Æmner, som Islands Opkomst, Islands Fiske og Sedyr, behandler han. Mindst Værdi have hans strængt filologiske Arbejder; dog vides det, at hans Bearbejdelse af Snorra Edda har, før nogen tilfredsstillende Udgave forelaa, tjent Forskere til Vejledning. Trykt er kun en ringe Del af hans voluminøse Produktion paa Dansk, Latin og Islandsk. Mærkes kan, foruden det oven-nævnte, hans af Werlauff udgivne Biografi af Arne Magnusson

(«Nord. Tidsskr. f. Oldkynd.» III) og Afhandling om Studiet af nordiske Oldsager («Ann. f. nord. Oldkynd.» 1853), en islandsk Biografi af P. Vídalín samt, som Kuriosum, en Afhandling om Oldtidslevninger paa Island («Antikv. Ann.» II).

Nord. Tidsskr. f. Oldkynd. III, 4 ff. Annaler f. nord. Oldkynd. 1853, S. 300 f. Ísl. Thjóðsögur S. 22 ff. Kålund, Beskr. af Island I, 126 f. Vísnaðver P. Vídalíns (1897). Thoroddsen, Landfræðissaga Ísl. II, 241 ff. 313 ff.

Kr. Kaalund.

Ólafsson, Jón, 1731—1811, nordisk Filolog, Broder til ovennævnte Eggert Ó., er født paa Snefneyjar og benævntes til Adskillelse fra sin ældre samtidige af samme Navn efter sit Fødested, hyppig med latiniseret Afledning «Hypnonensis», eller, i Henseende til Aldersforskjellen, «den yngre», uagtet han selv blev meget gammel og desuden havde en yngre Broder, der ligeledes hed Jón. 1753 indskreves han ved Kjøbenhavns Universitet, tog 1765 theologisk Examen, men studerede samtidig Filologi og arbejdede ved det Arnamagnæanske Legat, med hvis Understøttelse han 1770 og 1771 udgav 2 latinske Afhandlinger om den nordiske Kirke i Middelalderen («De baptismo», «De cognatione spirituali»). Fra 1775 knyttedes han til den store «Heimskringla»-Udgave; her tilfaldt ham særlig den lidet tilfredsstillende Opgave at oversætte Texten paa Grundlag af Peder Clausens fra 16. Aarhundrede stammende Oversættelse, saaledes at Sprog og Stil afpassedes efter denne. Hans betydeligste Arbejde er det 1786 udkomne Skrift «Om Nordens gamle Digtekunst», der fremkom som en Besvarelse af en af Videnskabernes Selskab 1783 udsat Prisopgave. I en særdeles grundig Fremstilling gjøres her Rede for Eddadigtningens og Skjaldedigtenes ejendommelige Beskaffenhed: Versarterne, Ordforraadet og de indviklede Omskrivninger. Et og andet er nu forældet, og over Metrikken have først den nyeste Tids Undersøgelser kastet fuldt Lys, men det fortjenstlige Arbejde lader sig dog endnu læse med Interesse.

J. Ó. har udarbejdet adskillige Glossarer og deltog i Videnskabernes Selskabs Ordbogsarbejde, men med Hensyn til, hvad han selv betragtede som sin Livsopgave, Tilvejebringelsen af et Supplement til Svenskeren Ihres bekjendte etymologiske Ordbog: «Glossarium Sviogothicum» (1769), var Lykken ham ikke gunstig. Videnskabernes Selskab havde paataget sig Udgivelsen, da ved Kjøbenhavns Brand 1807 de færdigtrykte Ark med tilhørende Manuskript brændte. Vel blev ved den aldrende Forfatters store Ihærdighed

nyt Manuskript tilvejebragt, men Værket kom dog til at henligge utrykt. Han, der havde et svagt Syn og til sidst var blind paa det ene Øje, var en stille, nøjsom Gransker, hvis Samvittighedsfuldhed og agtværdige Karakter berømmes af alle, der kjendte ham. Han døde ugift 18. Juni 1811. Til Medlem af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat udnævntes han 1800.

Dansk Lit.-Tid. 1811, S. 200 ff. Sml. P. Pétursson, Hist. eccl. Island. S. 415 f. *Kr. Kaalund.*

Ólafsson, Jón, f. 1850, Politiker, Digter. Han fødtes 20. Marts 1850 paa Kolfreyjustaður i det østlige Island, hvor Faderen, Ólafur Indriðason, var Præst, i dennes andet Ægteskab med Thorbjörg Jónsdatter. J. Ó. undervistes i Reykjavik lærde Skole 1863—68, men forlod denne uden at tage Studentereksamen. Pur ung kastede han sig som ivrig Oppositionsmand ind i Politikken og knyttedes til Bladet «Baldur», hvis Redaktør han blev, indtil dette 1870 ved hans revolutionære Digt «Íslendingabragur», en islandsk Marseillaise, fik en brat Afslutning, og Forfatteren for en Tid begav sig til Norge. 1872—73 udgav han et halvt Aars Tid i lignende Aand «Göngu-hrólfur», indtil fornyede Sammenstød med Avtoriteterne dreve ham til Amerika, hvor han arbejdede for Islændernes Udvandring til Alaska. 1877 nedsatte han sig paa Handelspladsen Eskifjörður i det østlige Island som Redaktør af Bladet «Skuld» (1877—81) og udgav bl. a. et Bind Digte (1877). Her giftede han sig med Helga Eiríksdatter. 1881 valgtes han til Altingsmand og flyttede Aaret efter til Reykjavik, hvor han overtog Redaktionen af Bladet «Thjóðollur» (1882—85). 1890 udvandrede han igjen til Amerika, redigerede forskellige for den islandske Koloni i Winnipeg i Kanada udgivne Aviser, men skiftede ogsaa her Virksomhed og Opholdssted. I Winnipeg udkom 1892 2. forøgede Udgave af hans Digte («Ljóðmæli», 1896 optrykt i Reykjavik med nogle faa Tillæg). 1897 vendte han tilbage til Island og er nu bosat i Reykjavik som Redaktør af «Nýja Öldin» (1897).

Baade som Politiker og Digter er J. Ó. en glødende Frihedsmand, voldsom og ubetænksom i sine Udtalelser, en afsagt Fjende af politisk og personlig Afhængighed samt kirkelig Ufordragelighed, om end i det enkelte foranderlig. Foruden Friheds- og Fædrelands-sange findes i hans ikke særdeles talrige Digte Udtryk for de mangeartede Stemninger og Paavirkninger, som hans vexlende

Skæbne har fremkaldt. Han var en Ven og Beundrer af Digteren Kr. Jónsson (VIII, 550), hvis Digte og Biografi han har udgivet.

En ældre Halvbroder af J. Ó. er *Páll Ó.*, af hvem kun spredte Digte ere trykte, men som er en i folkelige Kredse særdeles yndet Forfatter. Han, der aldrig har nydt højere Undervisning og som Landbruger driver Gaarden Hallfreðarstaðir i Norder-Múla Syssel, har en medfødt poetisk Begavelse med stort Herredømme over Formen. Hans livsglade Natur med Sans for Spøg og Livets lyse Sider skaffer sig Udtryk i flydende Vers, som gaa fra Mand til Mand. Han er født paa Dvergasteinn 8. Marts 1827 (Moderens Navn er Thórun Einarsdatter), er foruden «Bonde» Klostergoodsadministrator og har beklædt forskjellige Tillidshverv.

Sunnanfari II, 49 f.; IV, 17 f. Dagskrá (1896) I, Nr. 12. 22 f. Nord. Månedsskr. 1879, I, 122 ff. Sml. J. C. Poestion, Isländ. Dichter der Neuzeit S. 472 ff.

Kr. Kaalund.

Ólafsson, Magnús, 1573—1636, Oldforsker, fødtes paa Gaarden Hofsa i Øfjord Syssel i det nordlige Island. Faderen, en fattig Bonde, Ólafur Helgason, var død før Sønnens Fødsel, og Moderen maatte for sig og det spæde Barn gribe til Tiggerstaven. En Vinterdag blev hun funden ihjelfrossen paa aaben Mark, men Barnet blev optaget i Huset hos Klosterholderen paa Munkatværaa Benedikt Halldórsson, der blev ham i Faders Sted. Efter at have gennemgaaet Skolen paa Holar studerede M. Ó. ved Kjøbenhavns Universitet. 1591 blev han Præst til Vellir i Øfjord Syssel, 1622 forflyttedes han til det øst for Øfjorden liggende Kald Laufás, som han indehavde til sin Død, 22. Juli 1636. Under Rektorens Fraværelse styrede han 1621 Latinskolen paa Holar. Han var gift med Agnes Eiríksdatter. Til M. Ó.s Navn — eller rettere Navnet paa hans Embedsbolig — er den saakaldte «Laufás-Edda» knyttet. Dette er en af ham foretagen Omredaktion af Snorra Edda, der blev meget bekjendt ved langt tidligere end nogen af dette Værks ægte Oldtexter at blive offentliggjort, i det den tryktes i Resens Edda 1665, ledsaget af en dansk og latinsk Oversættelse, hvilken sidste væsentlig ogsaa skyldes M. Ó.; et enkelt i Originalen nu tabt Fragment er kun gennem denne kjendt. Med O. Worm stod han i stadig Forbindelse, hvorom deres i Worms «Epistolæ» bevarede Brevvexling vidner. Han udarbejdede for Worm en oldnordisk Ordsamling (det ældste islandske Lexikon), som i omarbejdet Skikkelse tryktes som «Specimen lexicæ runicæ» 1650, samt forskellige

Kommentarer, hvoraf en Afhandling om den islandske Poesi med Fortolkning af «Krákumál» indlemmedes i Worms Runeværk 1651. Ogsaa som Digter har han forsøgt sig, og baade islandske og latinske Vers fra hans Haand foreligge.

J. Thorkelsson, Om digtningen på Island i det 15. og 16. årh. S. 468 ff.

Kr. Kaalund.

Ólafsson, Ólafur, † 1788, s. Olavius (ndfr. S. 393).

Ólafsson, Páll, s. ovfr. S. 389.

Ólafsson, Stefán, o. 1620—1688, Præst, Digter, er født i Kirkjubær i Norder-Múla Syssel i det østlige Island. Forældrene vare Præsten Ólafur Einarsson og Kristín Stefánsdatter. Han dimitteredes fra Skalholt Skole, vistnok 1642, og deponerede det følgende Aar ved Kjøbenhavns Universitet. I 5 Aar studerede han her, samtidig beskæftiget for O. Worm med den nordiske Oldlitteraturs Fortolkning. Saaledes oversatte han «Völuspá» og Snorra Edda, hvilke Arbejder senere benyttedes i Resens Edda 1665. Han modtog herunder et Tilbud om Ansættelse i Paris ved Mazarins Bibliothek, hvorhen Exemplarer af nordiske Oldskrifter ligeledes havde fundet Vej; men en indflydelsesrig Velynders religiøse Betænkkeligheder, som det synes, holdt ham tilbage. 1648 vendte han hjem til Island, blev 1649 Præst paa Vallanes i Nærheden af sit Barndomshjem, ægtede 1651 Guðrún Thorvaldsdatter, blev Provst 1672 og døde 29. Avg. 1688. Oprindelig en sund, kraftig og livsglad Natur blev S. Ó. med Aarene tungere af Sind og besværedes, foruden ved en Fodskade, af Legemssværhed; fra 1659 holdt han Kapellan.

Baade S. Ó.s Fader og Farfader skreve Vers, og selv havde han en udpræget digterisk Begavelse; han var musikalsk anlagt og skrev fra Ungdommen af lette, velklingende Vers. En Digtsamling af ham udgaves 1823, og hans Digte foreligge nu i en ved Dr. J. Thorkelsson besørget samlet Udgave: «Kvæði Stefáns Ólafssonar» I—II (Kph. 1885—86) med Variantapparat, torskjellige Oplysninger og Tillæg samt Biografi. Digtene ere efter deres Hovedindhold humoristiske Skildringer af Hverdagslivets komiske Situationer og Figurer — særlig blandt Almuen og Tyendet —, ofte ret drøje i Udtrykket eller nærgaaende i Satiren, eller spøgende Lejlighedsdigte, Rimbreve og versificerede Fortællinger eller lystige Viser, der synge Vinens, Tobakkens og raske Hestes Pris. De ere

gjennemgaaende meget oplysende for den Tids daglige Liv og have herigjennem en ikke ringe kulturhistorisk Interesse foruden i sig selv at være fornøjelige. Dog foreligger ogsaa Digtning af alvorligere Art fra ham: erotiske Digte, smukke Digte til Børn, aandelige Sange og Salmer samt nogle latinske Digte. Han har end videre oversat Kingos «Aandelige Sjungekors» 1. Part (trykt første Gang 1686).

Kvæði Stefáns Ólafssonar. Sml. J. C. Poestion, *Isländ. Dichter der Neuzeit* S. 223 ff. *Kr. Kaalund.*

Olavius, Johannes, 1624—98, Præst og latinsk Poet, var Søn af Præsten Ole Olsen (Vordingborg) i Randers og Birgitte Hansdatter. Han fødtes i Randers 27. Sept. 1624 og blev Student fra Viborg 1642. I Studentertiden omgikkes han efter eget Sigende Tidens første poetiske Begavelser, Bording, Erik Pontoppidan, Chr. Aagaard, Vitus Bering, ligesom han senere nød Opmuntring af Oluf Borch, der roser ham i sine «Dissertationes de poetis», og af den ansete Æsthetiker Kieler-Professoren Morhof. 1650 udgav han sin første Samling «Epigrammata ad poetas, qui in Dania jam eminent», Æredigte til danske Skribenter, og Aaret efter blev han Bibliothekar og Huslærer hos den senere saa uheldige Gunde Rosenkrantz, den Gang Lensmand paa Kalø Slot, med hvis Sønner han 1655 rejste udenlands. Han besøgte især hollandske Universiteter, men blev vistnok 1657 hjemkaldt som Medhjælper hos sin Fader (efter sin Selvbiografi skulde han dog først være ordineret 1660) og blev 1666 dennes Eftermand som Præst ved Graabrødrekirken i Randers. O. var 2 Gange gift: 1. med Præsten Christoffer Nielsen Helsings Datter Barbara, der døde efter et Aars Ægteskab, 2. med Magdalene, Datter af Dr. Ægidius Jensen og Sønnedatter af Biskop Jens Gjødesen (VI, 50). Han døde i Randers 1. Maj 1698.

O. havde i sin Tid et stort Navn som Latindigter, vistnok nærmest i den da blomstrende hollandske Filologskoles noget kunstlede Stil, hvor Indholdet træder ganske tilbage for Formen. Det var mest Ære- og Lykønskningsvers til ansete Mænd, Digtere, Præster osv., han udgav i Samlinger af «Epigrammata» og «Strena novi anni» som en Slags poetiske Nytaarsgaver eller Nytaarsvers. Man vilde fejle meget, hvis man f. Ex. af hans «Epigrammata ad poetas» ventede sig en lignende kort og fyndig Karakteristik som i Aarestrups tilsvarende Epigrammer om danske Digtere. De sirlige, men temmelig intetsigende latinske Hyperboler ere de samme,

enten de rettes til en Bording eller til Skriblere som Hans Skaaning, og hvor langt O. maatte gaa ned for at finde Æmne til sine stadig gjentagne Lovprisninger, ses af hans egne Udtalelser om, at han har liggende «et Bundt Vers til fornemme Randersboer, som daglig voxer og udbreder denne lille Bys Ry meget paa Grund af dens utrolige Rigdom paa lærde Mænd».

Den Slags rent personlige og smigrende Poesi var ellers ofte blot et Paaskud for Tiggeri, men O. benyttede den ingenlunde saaledes. At han selv ikke var uden aandeligt Indhold, fremgaar af hans efterladte Avtobiografi paa Latin, der minder lidt om hans bekjendtere samtidige, Etatsraad Johan Monrads (XI, 464), baade ved den naive Selvtilfredshed, der lyser ud af den, og ved Forfatterens for den Tid sjældne realistiske Sans for Naturen i det smaa og enkelte: «De Timer, jeg havde til overs fra min gejstlige Virksomhed, delte jeg mellem Havedyrkningens og Digtningens Glæder. Thi næst Gud har jeg ikke søgt eller fundet nogen renere og uskyldigere Trøst mod den mig altid stifmoderligsindede Skæbne. I den Retning har jeg selv begjærlig udforsket Naturen og af Nellikernes og Tulipanernes vidunderlige Exempel lært, at Gud har givet Naturen den Herlighed at kunne trætte Forskerne, men ikke selv udtømmes. Med vore Tidens store Botanikere stod jeg i hyppig Brevvexling om Blomster . . . Ogsaa ved mine Digte bragte jeg alle i venligt Forhold til mig, i det jeg var ivrig nok for ved enhver given Lejlighed at beskæftige mig med Muserne, thi de viste sig altid gunstige mod mig, og saa saare jeg kunde lade Pennen løbe, fødtes altid et Digt.» Blandt hans latinske Poesier findes ogsaa Digte om Haven ved Gottorp og «Ad Floræ cultores in Dania». Endelig skrev han ogsaa danske Vers, bl. a. en allegoriserende «Spindesalme» 1684, hvis rimede Indledning skildrer Dagliglivet i Randers Præstegaard, hvor han som Enke-mand boede sammen med sine 3 Døtre. At det imidlertid var som Latindigter, han vandt sit Ry, vise bl. a. Sorterups Vers om ham i «Cacoethes carminificum»:

Randers By sig billig glæder
ved sin færdige Poet,
skuer hans romanske Klæder,
nettest han i dem er set.

Dän. Bibl. VII, 373. Paludan, Renaissancebevæg. i Danmarks Lit. S. 234.
454. 489.

J. Paludan.

Olavius (Ólafsson), Ólafur, o. 1741—1788, Forfatter, fødtes paa Gaarden Eyri i Seydisfjord i det nordvestlige Island. Hans Forældre vare Ólafur Jónsson, en driftig Søbonde, og Guðrun Árnadatter. Efter i nogle Aar at have deltaget i Gaardens Drift gennemgik han Skalholt Skole — et Forsøg paa hos den islandske Landfysikus at lade sig uddanne til Læge opgav han igjen — og deponerede 1765 ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han ved Siden af Theologi studerede Naturvidenskaberne, blev knyttet til Landhusholdningsselskabet og, til Dels under dettes Opmuntring, udfoldede en ret livlig litterær Virksomhed. 1775—77 foretog han efter offentlig Foranstaltning 3 Aar i Træk en Sommerrejse til Island, hvis Kystlandskaber fra Isefjord Syssel til Mule Syslerne inklusive han undersøgte, med Opmærksomheden særlig henvendt paa alt, hvad der kunde tjene til Næringsvejenes Opkomst. Resultatet foreligger i Ó. O.s med J. Erichsens Bistand i 2 Kvantbind 1780 udgivne «Økonomisk Rejse igjennem de nordvestlige, nordlige og nordøstlige Kanter af Island», hvortil nogle Indberetninger af andre Forfattere slutte sig. Arbejdet, der 1787 udkom i tysk Oversættelse, er udstyret paa lignende Maade som E. Ólafssons og B. Pálssons Rejsebeskrivelse, til hvilken det er beregnet at skulle danne et Supplement, da disse Forfattere under Beskrivelsen af de paagjældende Landsdele havde lagt Vægten paa Naturhistorien. Forfatteren, der for hvert Syssel samvittighedsfuldt gennemgaar den naturlige Beskaffenhed, Jordbrug, Fiskeri, Søfart, maa siges at have løst sin Opgave tilfredsstillende; man finder her Redegjørelse for Ødegaarde, Ankerpladser, Havets Dyr- og Fiskearter, Drivtømmeret og lejlighedsvis Oplysninger af fysisk og antikvarisk Interesse. Efter disse Rejser blev Ó. O. Kammersekretær og udnævntes 1779 til Tolder i Skagen, 1783 ægtede han Præstedatteren Ingeborg Dorothea Meldahl, 1788 befordredes han til Tolder i Mariager, men døde s. A.

Ó. O.s fleste Smaaskrifter og Afhandlinger ere af landøkonomisk eller botanisk Indhold og skrevne paa Islandsk. Danske Forhold behandler han i sin udførlige «Økonomisk-fysisk Beskrivelse over Skagens Kjøbsted» (1787). En for sin Tid god Text giver hans Udgaave af «Njáls saga» (1772). Han grundlagde 1773 et Bogtrykkeri paa Hrappsey i Island, men dette gik snart over paa andre Hænder.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. P. Pétursson, Hist. eccl. Islandiæ S. 440.
Botan. Tidsskr. XII, 69 f. *Kr. Kaalund.*

Oldeland, Anne, —1602, en Datter af Hans O. og Sophie Munk, var gift med Hans Norby til Uggerslevgaard i Fyn. Begge tilhørte de Lavadelen, og højsindet var ingen af dem; selv i en saa trættekjær Tid som det 16. Aarhundrede rage de frem ved deres Stridbarhed og Forfølgelseslyst. Med deres Sognepræster laa de i Kiv, chikanerende dem paa alle mulige Maader, bl. a. ved uden videre at laase Kirken af, saa at Gudstjenesten forhindredes, og ogsaa Bønderne lede ondt af Herskabet paa Uggerslevgaard. Da Fyns Biskop Niels Jespersen (VIII, 467), som naturligt var, optraadte mod Ægteparrets Overgreb, vakte han derved dets fulde Vrede: Hans Norby overfusede og undsagde ham i Bispegaarden (1562), og Fru A. O., der synes at have overgaaet Manden i lidenskabelig Voldsomhed, gik endnu videre, i det hun under en Gudstjeneste i St. Knuds Kirke i Odense (1564) afbrød Bispen i hans Prædiken med højroastede Ukvemsord; forgjæves søgte han i Mindelighed at standse hendes arrige Tunge, han maatte forlade Prædikestolen. Da man ikke hører noget om, at denne Skandale havde Følger for Ægtefolkene, maa de vel have stillet M. Niels tilfreds ved en Undskyldning. Imidlertid fortsatte A. O., som o. 1565 blev Enke, sin Forfølgelse mod Præsten i Uggerslev og andre, indtil Herredagen 1567 idømte hende Bøder for hendes ulovlige Adfærd, og modstræbende maatte hun til sidst falde til Føje. — Resten af hendes Liv frembyder intet mærkeligt. Sine sidste Aar tilbragte hun i Odense, hvor hun døde 21. Febr. 1602. Paa Laaland ejede hun Gaarden Rolykke.

Danske Mag. 4. R. V, 244 ff. Bjerger, Aarbog f. dansk Kulturhist. 1895, S. 115 ff. *C. F. Bricka.*

Oldeland, Hans, 1628—92, til Uggerslevgaard, var en Søn af Hans O. til Trellerup og Ingeborg Gyldenstjerne. Han gik først i Sorø Skole, studerede siden i Udlandet — han blev 1653 immatrikuleret ved Universitetet i Orleans — og fik efter sin Hjemkomst Ansættelse som Sekretær i Kancelliet. Under Krigen gjorde han forskjellig Tjeneste, f. Ex. ved Generalmønstringen i Avg. 1658, og i 1660 sendtes han 2 Gange til Moskov for at udvirke Zarens Tilslutning til Tilførsel af Rug, hvilken Mission han heldig udførte. Aaret efter blev han Landsdommer i Fyn, hvor han efter sine Brøders Død var bleven Encejer af Uggerslevgaard, og 1671 erholdt han paa Ansøgning Rang som andre Envoyéer. Samtidig førte han dog en af Gjæld trykket Tilværelse, 1677 maatte han endog søge

kongelig Beskjærmelse mod sine Kreditorer. Forgjæves androg han Tid efter anden om Betaling af sit Tilgodehavende hos Kronen, dels hidrørende fra Rejserne til Moskov, dels for Landsdommertjenesten. Endelig 1687 opnaaede han 300 Rdl. aarlig mod at give Afskald paa alle sine Fordringer. Han boede da paa Harridslevgaard og angives at være død 1692. Hans Enke, Helvig Jørgensdatter Kruse, levede endnu 1702. *Thiset.*

Oldeland, Melchior, —1648, til Uggerslevgaard, Rentemester, var en Søn af Hans O. til Trellerup og Sophie Hvas. Efter at have gaaet i Sorø Akademi blev han 1631 Sekretær i danske Kancelli. Da 2 polske Orlogsskibe 1637 vare tagne paa Danzigs Red, hvor de opkrævede Told, og førte til Kjøbenhavn, maatte M. O. tage Besætningen i Forhør, for at man kunde komme efter, hvorledes det egentlig hang sammen med denne Toldopkrævning, og 1639 blev han Medlem af en da nedsat Søhandelsret, Admiralitetsretten paa Holmen. 1640 forlod han Kancelliet og blev Rentemester, i hvilken Stilling han døde 24. Febr. 1648. Ved hans Jordefærd var Rigsraadet fuldtalligt tilstede. 1642 forlenedes han med Vesteraalen og Lofoten, 1645 med Rejns Kloster, 1646 med Giske. Han var gift med Alhed Sandberg, en Datter af Ulrik S. til Kvelstrup; hun levede endnu 1680. *C. F. Bricka.*

Oldenburg, Frederik, 1767—1848, Kollegiedeputeret, en Søn af Generalmajor Adam Christopher O. (døbt 2. Avg. 1736 † 2. Dec. 1803) og Marie f. Schøller († 14. Jan. 1770), fødtes 29. Sept. 1767 i Frederikshald, blev 1785 privat dimitteret til Sorø Akademi, hvis Indtrædelsesexamen han s. A. bestod, studerede i de følgende Aar Lovkyndighed, Statsvidenskab og Historie og tog 1790 latinsk-juridisk Examen ved Akademiet. 1791 blev han Avskultant i Rentekammeret, 1797 Sekretær i det vestindisk-guineiske Rente- og Generaltoldkammers Kancelli, 1798 Kommitteret og 1811 Deputeret sammesteds. 1815—16 var han Medlem af Postkassespensionsdirektionen, og sidstnævnte Aar udnævntes han ved Kollegiernes Omdannelse til 1. Deputeret i Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet, fra hvilken Stilling han paa Grund af en tiltagende Øjensvaghed afgik 1831, medens han indtil sin Død, 30. Jan. 1848 i Kjøbenhavn, vedblev at være extraordinær Assessor i Højesteret, hvortil han 1821 var bleven udnævnt. 1791 havde han faaet Titel af Hofjunker, 1798 af Kammerjunker og 1809 af Kammerherre. 1822 optoges

han og hans Descendenter i den danske Adelstand, og 1828 udnævntes han til Kommandør af Danebrog. — Han var ikke alene en meget anset administrativ Embedsmand, men nærrede tillige en levende Interesse for videnskabelige Sysler, og der foreligger fra hans Haand forskellige mindre Afhandlinger, dels af juridisk, dels af historisk-filosofisk Indhold, ligesom han i Aarenes Løb fik samlet et betydeligt og værdifuldt Bibliothek. 1803 blev han Medlem af det kongl. norske Videnskabernes Selskab i Throndhjem, 1813 af det kongl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. — 10. Nov. 1795 ægtede han Marie Clarette Benedicte Bastholm (f. 28. April 1773 † 31. Marts 1807), en Datter af Konfessionarius Chr. B. (I, 585).

Erslew, Forf. Lex. Øst, Materialier t. et dansk biogr.-lit. Lex. Sp. 125 ff.

G. Kringelbach.

Oldenburg, Frederik, 1828—90, Forstmand og politisk Forfatter, blev født 14. Marts 1828 i Højbjerg ved Viborg, Søn af Sognepræst Frederik O. (f. 1799 † 1866) og Christiane Sophie Elise f. Melchior. Han blev 1846 Student (privat dimmitteret) og var 1848 frivillig Herregaardsskytte; blev 1852 Forstkandidat og var 1853—60 ansat ved Forstvæsenet i Nordslesvig. 1868 købte han Godserne Oretorp og Hyngarp ved Hesleholm i Skaane, men levede siden 1880 mest i Kjøbenhavn. Under Pseudonymen «C. v. Haller» udgav han 1881 «Strategi og Politik, et Bidrag til Belysning af Staternes Magtstilling» og vakte derved et stærkt Røre, fordi han aabent paastod, at Danmark kun kunde sikre sin Fremtid ved at slutte sig i sin ydre Politik til Tyskland og befæste Kjøbenhavn i dette Øjemed. Som Svar paa de talrige Indsigelser, der fremkom imod denne Opfattelse, udsendte han endnu s. A. 3 Smaaskrifter, deriblandt «Aanden i Folket», og kom derved ogsaa ind paa vore indre politiske Forhold. Disse behandlede han 1884—88 i aarlige Oversigter under særskilte Navne, der tilstrækkelig antyde Tankegangen, «Forlig eller Revolution», «Statskup», «Opløste Forhold», «Vor Opløsning fortsat» og «Estrupiatet og Demoralisationen», og fældede heri med skarp kritisk Sans og uforfærdet Djærvhed samt stor stilistisk Dygtighed den haardeste Dom baade over Venstres Førere og over Ministeriet Estrups hele Styrelse. I Ordene: «Kamp, det er mit Liv; uden Kamp kan jeg ikke være til», har han selv betegnet sin Karakter. Døde 25. Sept. 1890. — Han var 3 Gange gift: 1. (1864) med Mikkeline Christiane

f. Schmidt (f. 2. Juli 1830 † 21. Okt. 1869), 2. (1871) med Thora Sybilla Cathrine f. Melchior (f. 18. Jan. 1845 † 1. April 1872), 3. (1874) med Marie Caroline Frederikke f. Bjørnsen (f. 4. Marts 1848), senere gift med Niels F. Munk til Ulriksdal.

Tidsskr. f. Skovvæsen VIII, 351 f. Illustr. Tid. 26. Okt. 1890.

Emil Elberling.

— I «Fædrelandet» for 1860—61 begyndte F. Oldenburg en Række voldsomme Angreb paa *Statsskovenes* Bestyrelse, der 1862—63 bleve efterfulgte af et Par Piecer om samme Æmne. Hans Kritik vakte megen Opmærksomhed, men den var alt for personlig og ensidig til at danne Grundlaget for saglige Reformer. Ved Landmandsforsamlingerne 1861 og 1863 fremsatte han vidtgaaende Forslag til Ændringer i den geografiske Fordeling af vore Skove og i den «Skovtvang», der siden 1805 hvilede paa den overvejende Del af de private Skove, hvilke mødte en mærkelig kritikløs Tilslutning hos en Række ansete Godsejere med J. B. S. Estrup i Spidsen; men O.s Udtalelser, bag hvis overlegne og affejende Tone der ofte laa en anselig Uvidenhed om faktiske Forhold, have dog næppe faaet stor blivende Betydning.

A. Oppermann, Bidrag t. d. danske Skovbrugs Hist. 1786—1886.

A. Oppermann.

Oldenburg, Johan, 1550—1605, Skolemand, var født i Husum af fattige Forældre. Kun 22 Aar gammel blev han 1572 Diaconus i sin Fødeby, men besværet med Anfægtelser og Syner nedlagde han Aaret efter Præsteembedet og blev Konrektor ved Husum Skole. 1582 blev han Skolens Rektor, i hvilken Stilling han døde ugift 20. Juni 1605. O. synes at have været et pædagogisk Geni, som man kunde have ønsket en større Virkekreds. Allerede da han blev indsat som Konrektor, vakte han Tilhørernes Forbavselse og Beundring ved uden Benyttelse af Papiret at holde en glimrende Tale paa henvend 2 Timer om Skolernes Nytte. E. Manicus, der har skildret O.s Fortjenester, omtaler ham som «en lærd og særdeles begavet Mand, der ikke blot erhvervede sig store Fortjenester af Skolen, men i mange Henseender gjør det Indtryk paa os, at han stod over sin Tidsalders Fordomme». I hans Skrift «Designatio classium, lectionum et exercitationum . . . ludi literarii Husensis» (1588) angives meget nøjagtig Undervisningens Gang. De Forskrifter, der gives, have deres Værd den Dag i Dag, og vil man i Korthed karakterisere O.s Fortrin, kan man sige, at han

havde Øje for det sunde og naturlige. Han ivrer derfor kraftig mod forskellige pædagogiske Misgreb, som hin Tid var tilbøjelig til, og opfordrer til ikke at forsømme Modersmaalet for de klassiske Sprogs Skyld, noget, der tyder paa, at han var paavirket af Ramismen. Ikke ganske uden Grund kalder Manicus derfor O. «en af Sønderjyllands udmærkede Mænd».

Krafft, Husumsche Kirchen-Hist. S. 277. 329 f. Møller, Cimbria lit. I. Slesvigske Prov.-Efterretn. I, 144 ff. H. F. Rørdam.

Oldenburg, Theodor Vilhelm, 1805—42, Præst, Søn af ovfr. nævnte Kammerherre Frederik O. († 1848), er født i Kjøbenhavn 27. Sept. 1805. Han dimitteredes fra den kjøbenhavnske Borgerdydskole 1822 og tog theologisk Embedsexamen 1826, hvorefter han 1828 fik Accessit for en historisk Prisopgave. 1830 blev han Sognepræst for Sorterup og Ottestrup ved Slagelse, og Aaret efter ægtede han Louise Rothe (f. 1808), Datter af Konferensraad Christian R. og Charlotte Christine f. Møller. Han døde 26. Maj 1842. — O. var en dygtig og nidkær Præst, der havde sluttet sig til den grundtvigske Retning, som denne havde udviklet sig i hans Levetid. Han redigerede «Dansk Missionsblad» 1837—41 og skrev selv det meste af dets Indhold. Ligeledes var han sammen med P. Kierkegaard Medudgiver af de 3 første Bind af «Nordisk Tidsskrift for kristelig Theologi» (1840—41), der nærmest havde den Opgave at tilvejebringe et theologisk Grundlag for Grundtvigs ejendommelige Meninger. Han har her skrevet en exegetisk Afhandling og nogle Anmeldelser. Han skrev smukke Digte, af hvilke Kierkegaard efter hans Død udgav en lille Samling; 7 af hans Salmer ere optagne i «Salmebog for Kirke- og Husandagt».

Erslew, Forf. Lex.

L. Koch.

Oldendorph, Hans Jacobsen, 1524—66, Præst, var født 12. Okt. 1524 i Haderslev, hvor hans Fader, Jacob Petersen, var Borger. Studerede 1545—46 i Wittenberg og senere i Rostock. Under et Ophold i Lybek traf han sammen med Theologen Jan Iaski, der raadede ham til at gaa til England for at søge Tjeneste hos Ærkebiskop Thomas Cranmer, til hvem han gav ham en udmærket Anbefaling. Da Præsterne i Haderslev ogsaa raadede ham til at forsøge sin Lykke i England, drog han der over og meldte sig i Sept. 1549 paa Slottet Lambeth, hvor Cranmer residerede. Denne tog godt imod ham, gjorde ham til sin Famulus og satte

ham i Arbejde med at gjøre Uddrag af Kirkefædrenes Skrifter. Men da O. ikke var tilfreds med den kalvinistiske Retning, der herskede i Ærkebispens Omgivelser, og da en Sindssygdom, som han siden jævnlig led af, begyndte at ytre sig, rejste han i Sommeren 1550 atter hjem. Siden fungerede han som Hjælpepræst i Haderslev og Omegn, indtil han 1556 blev Kapellan ved Frue Kirke i Haderslev. Hans urolige og irritable Sind skaffede ham mange Bryderier, saa han til sidst 1562 maatte nedlægge sit Embede. Derpaa rejste han til Kjøbenhavn, hvor han optraadte ved Universitetet som en vældig Disputator i stræng luthersk Stil. Paa Hjemreisen fik han gjentagne Anfald af Sindssygdom. Skjønt uden Embede giftede han sig 1563. Han blev bortreven af Pest 2. Sept. 1566. I en Række Aar førte han en endnu bevaret Dagbog, der indeholder mange kuriøse Ting.

Ny kirkehist. Saml. IV, 243 ff.

H. F. Rørdam.

Olearius, Adam, 1603—71, Rejsende og Lærd, er født i Aschersleben i det daværende Bispedømme Halberstadt. Hans Fader, Marcus Oehlschläger, der var en ubemidlet Snedker, døde i hans unge Alder, og kun ved hans Moders store Flid lykkedes det ham at komme til Universitetet i Leipzig, hvor han 1627 blev Magister og 1632 Assessor i det filosofiske Fakultet; tillige var han 1630 bleven Konrektor ved Nicolaiskolen i den nævnte By. Rime- ligvis paa Foranledning af Philip Cruse (IV, 117) kom han i Forbindelse med Hertug Frederik III af Gottorp og blev Sekretær ved det store Gesandtskab, som denne 1633 sendte til Rusland, og som lededes af Cruse og Otto Brüggemann (III, 187). Rejsen, hvis Opgave var at erholde Samtykke til, at Afsendinger maatte sendes til Persien for at grundlægge en gottorpsk-persisk Handel, tiltraadtes i Nov. s. A., og i Avg. 1634 holdt Gesandterne deres Indtog i Moskov, hvor Tilladelsen til Gjennemrejse for en ny Sendefærd til Persien ogsaa opnaaedes. 6. April 1635 kom de tilbage til Gottorp. Under Forberedelserne til den nye Rejse til Østen sendtes O. til Brüssel, blev syg paa Hjemvejen, men kunde dog i Okt. 1635 indskibe sig i Travemünde sammen med det øvrige Gesandtskab, der atter lededes af Cruse og Brüggemann. Efter mange Besværligheder naaede man til Rusland, og i Juni tiltraadtes Rejsen fra Moskov til Persien. Vejen toges ad Volga fra Nischnij Novgorod til Astrachan, der fra over det kaspiske Hav og endelig til Lands; først i Avg. 1637 naaedes den persiske Hovedstad Ispahan. Op-

holdet her varede til Dec., derpaa begyndtes Hjemfarten. I Reval, hvor han havde ægtet Catharina Müller, en Datter af den der-værende Raadmand Johan M. og en Søster til Philip Cruses Hustru, skilte O. sig fra Gesandtskabet og ilede forud til Gottorp, hvor han ankom i April 1639. Et bittert Fjendskab var opstaaet mellem ham og Brüggemann, og O.s Anklager medvirkede til dennes Henttelse 1640. 1643 sendtes O. paa ny af Hertugen til Moskov.

Noget politisk eller økonomisk Resultat kom ikke ud af hele Forbindelsen med Rusland og Persien, men for O. kom den til at spille den største Rolle. Med overordentlig Flid og betydelig Iagttagelsesevne havde han sat sig ind i de russiske og asiatiske Forhold; han havde foretaget astronomiske Observationer, hvilke endog havde gjort det Indtryk paa den russiske Storfyrste, at han tilbød ham en Plads som sin Hofastronom; han havde optaget nøjagtige Kort, især over Volgaegnen, og han havde lært Persisk og studeret dette Sprogs Litteratur. I de nærmeste Aar efter Rejserne var han nu optaget af at bearbejde sine Studier, og 1647 udkom i Slesvig hans «Beschreibung der neuen orientalischen Reise». Denne Bog gjorde en overordentlig Opsigt, udgaves i flere Oplag og i fremmede Oversættelser og har ogsaa, selv i den nyere Tid, bevaret sit Ry for Rigdom paa ethnografiske, historiske og antikvariske Oplysninger, medens den kun i ringere Grad byder egentlig Naturbeskrivelse, en Mangel, der dog noget erstattes ved Kortene. Til de nye Udgaver føjede O. orientalske Rejsebeskrivelser af andre Forfattere. Ved Siden heraf arbejdede han i Forening med en Perser Hakovirdi, der havde fulgt ham til Slesvig, paa en Oversættelse af den persiske Digter Saadis Digte, der udkom 1654 under Titelen af «Persianischer Rosenthal».

O.s litterære Virksomhed kunde ikke andet end vække Sympathi for ham hos den for Videnskab varmt interesserede Hertug Frederik III (V, 329). Han udnævntes først til dennes Mathematiker og Astronom og fik 1650 overdraget Bestyrelsen af Hertugens Bibliothek og Kunstkammer. I Bibliotheket bragte han Orden, og en særlig Pryd for det vare de af ham fra Orienten hjembragte Haandskrifter. Fuldt saa meget Arbejde anvendte han dog paa Kunstkammeret, en Samling af ethnografiske og naturvidenskabelige Sager af virkelig Interesse, efter Tidens Smag dog forbundet med de løjerligste Kuriositeter. Hovedstammen var dels Ting, som O. havde fort hjem fra Rusland og Persien, dels en i Holland af ham 1651 kjøbt Samling; men størst Opsigt vakte de to store Glober,

som O. var med til at gjøre Konstruktionen til. Over Kunst-kammeret udgav han 1666 en Beskrivelse.

Imidlertid vare O.s Studier og Arbejder ikke indskrænkede til de hidtil nævnte Omraader. Han skrev Digte og Lejlighedsskrifter, han udgav 1665 en højtysk Agende for Hertugdømmerne, og han optraadte 1663 som disses Historieskriver ved sin «Kurtzer Begriff einer holsteinischen Chronic», der gaar fra 1448—1662; for den ældre Tid er dette Skrift uden Værdi, men det indeholder nogle Førstehaands Efterretninger fra hans egen Samtid og forherliger stærkt den Souverænitæt, som Frederik III 1658 havde opnaaet over Slesvig. 1651 var han bleven optaget som Medlem af det tyske «Fruchtbringende Gesellschaft», og han stod i livlig Forbindelse med en Række lærde og Digtere, forherligedes ogsaa af disse som «den holstenske Plinius» og «den gottorpske Ulysses».

Under Krigen 1658 blev hans Hus, der laa lige over for Gottorp Slot, plyndret af kejserlige og brandenborgske Tropper. Et haardere Slag for ham var dog hans Velynder Hertug Frederiks Død 10. Avg. 1659. I sine sidste Aar var han svagelig. Han døde 22. Febr. 1671 og begravedes i Slesvig Domkirke.

A. Olearius, Beschreib. der Newen Orientalischen Reise (Schleswig 1647). Møller, Cimbria lit. Allg. Deutsche Biographie XXIV. Kürschner, Deutsche National-Litteratur XXVIII, 221 ff. *J. A. Fridericia.*

Olesen, Hans, 1815—87, Bonde og Politiker, født 1. Febr. 1815 i Sædinge ved Rødby, Søn af Gaardfæster Ole Justesen († 1831) og Bodil Andersdatter, fæstede 1835 Fædregaarden og tog fra 1840 livlig Del i den politiske Bevægelse. Han var 1843 Stifter af og Formand for Maribo Amts Landboforening, som 1845 paa Grund af sin Opposition maatte opløse sig; sluttede sig 1846 til Bondevennernes Selskab og var blandt dets første Repræsentanter. 1848 valgtes han til den grundlovgivende Rigsforsamling, hvor han hørte til det yderste Venstre; var 1850—53 Folketingsmand og indtog ogsaa et yderligt Stæde i Landbospørgsmaalene, men skilte sig 1852 fra Bondevennerne i de store politiske Spørgsmaal og stemte med det national-liberale Parti imod Toldlov og Arvelov. Han var ogsaa Formand for Sogneforstanderskabet 1845—56, Medlem af Amtsraadet 1848—54 og 1856—65; stiftede 1845 de mindre Landejendomsbesidderes Brandforsikring for Laalands Stift og styrede den indtil 1882 samt havde flere andre Tillidshverv og øvede i lang Tid stor Indflydelse i sin Kreds. 1852 købte han sin Fæste-

gaard, men solgte den s. A. og købte i Steden Bukkehavegaard (16 Tdr. Hartk.), som han 1872 solgte til sin Søn. 1876 flyttede han til Frederiksberg, hvor han døde 5. Avg. 1887. — Han ægtede 1835 Karen Marie Petra Berntsdatter (f. 22. Juni 1817 † 16. Juli 1856), Datter af Møller Bernt Christensen (f. 1780 † 1842), og 1857 Frida Lene Petersen (f. 8. Febr. 1836), Datter af Gaardejer Rasmus P. i Vindeby (f. 1795 † 1866).

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Dansk Rigsdagskal.

Emil Elberling.

Olivarius, Christen, 1710—45, Kirkehistoriker, var Søn af Mag. Holger O., Præst i Ørslev og Bjerre og Provst i Vester Flakkebjærg Herred (f. 1670 † 1753), Søn af M. Niels Holgersen (VII, 558); Moderen, Elisabeth Marie, var en Datter af Præsten Christen Bagger i Faxe. C. O. var født i Ørslev og Student fra Sorø Skole 1728. Som Alumnus paa Valkendorfs Kollegium lagde han sig med Flid efter dansk Kirkehistorie og udgav «De excommunicatione apud Danos morali diss. hist.-eccl.» I—II (1733—34), et lovende Begynderarbejde. Uden Tvivl er han bleven opmuntret til disse Studier af sin Fader, hvis Interesser gik i samme Retning, og som var en god Ven af Historieskriveren Andreas Hojer, med hvem Sønnen ogsaa kom i Forbindelse. Efter 1738 at have taget theologisk Attestats blev O. 1739 personel Kapellan hos Præsten Dreves i Førslev og Sneslev i Ringsted Herred. Her udarbejdede han efter de Samlinger, han havde gjort paa Bibliothekerne i København, sit Hovedværk: «De vita et scriptis Pauli Eliæ Carmelitæ, vulgo Povel Vendekaabe, commentatio historica» (1741). Skriftet er et for sin Tid meget hæderligt Forsøg paa at fremstille Lektor Poul Helgesens Levned og viser, at Forfatteren var en værdig Discipel af den ved Hans Gram inaugurerede nye historiske Skole. Vel har han ikke hævet sig til en upartisk Betragtning af hint «Modsigelsens Tegn» fra Reformationstiden; men han har dog fremdraget meget, der stiller Lektor Pouls Levned og Virksomhed i et klarere Lys, og trods senere Behandlinger af Æmnet beholder Skriftet sit Værd som et respektabelt første Forsøg. — 1743 blev O. Faderens Kapellan i Ørslev og Bjerre med Successionsret, men døde ugift før denne 31. Maj 1745.

1. H. F. de Fine Olivarius, Stamtavler ov. Slægterne Olivarius og de Fine S. 14. 43. 46.

H. F. Rørdam.

Olivarius, Holger de Fine, 1758—1838, Forfatter, var Søn af Bankbogholder Arnold de Fine O. og Pauline Susanne Marie

f. Bauman og fødtes i Kjøbenhavn 16. Avg. 1758. Han dimitteredes 1774 til Universitetet, hvor han 3 Aar efter tog juridisk Embedsexamen. Siden studerede han ved Kiels og Göttingens Universiteter og foretog Rejser i forskellige Lande, deriblandt England og Italien. 1781 udnævntes han til extraordinær Professor i dansk Ret og Sprog ved Kieler-Universitetet; men skjønt han altid bekendtgjorde Forelæsninger i Lektionskatalogen, holdt han dem sjælden, da han næsten bestandig var paa Udenlandsrejser. En lang Rejse gjorde han f. Ex. 1789—93, da han navnlig opholdt sig i Italien. Sin Afsked søgte og fik han endelig 1825 og levede derpaa som «Privatgelehrter» i Altona. Der døde han ugift 23. Okt. 1838. O. var Medlem af et Par lærde Selskaber i Udlandet, saaledes af «Académie Celtique» i Paris, og hans Forfatterskab er ogsaa af temmelig international Art, paa Dansk, Tysk og Fransk. Det væsentligste er Tidsskriftet «Le Nord littéraire, physique, politique et moral» (7 Bd., 1797—1803) og «Lebensregeln u. Klugheitslehren fürs ganze menschliche Leben» (1830, udkom i Hamborg).

Neuer Nekrolog der Deutschen 1838, II, 885 ff. Erslew, Forf. Lex.

E. Gigas.

Ollendorff, Johan Ernst Frederik, f. 1846, Ingeniør. O., Søn af Agent, fhv. Kjøbmand i Holbæk, Carl Adolf O. og Francisca Christophine f. Plesner, er født i Holbæk 1. Marts 1846. Efter Skolegang i Holbæk og i Efterslægtselskabets Skole i Kjøbenhavn, hvorfra han udgik som Realist i 1862, tog han Adgangsexamen til den polytekniske Lærestanstalt i 1865 og blev Kandidat i Ingeniørfagene i 1870. Han aftjente sin Værnepligt den følgende Sommer og var derefter i 1½ Aar Lærer ved Teknisk Institut i Kjøbenhavn og samtidig beskæftiget ved Udstikningen af den nordvest-sjællandske Jærnbane og som Sekretær ved den i 1871 nedsatte Kommission til Bedømmelse af Projekterne til Limfjordsbroen ved Aalborg. 1872 konstitueredes O. som Ingeniør under Vandbygningsvæsenet og Havneingeniør samt ledende Medlem af den kongl. Havnekommission i Frederikshavn og har siden uden Afbrydelse beklædt disse Stillinger, i hvilke han fik fast Ansættelse i 1882. I denne lange Aarrække har han som projekterende, ledende eller kontrollerende Ingeniør medvirket ved de fleste af de Vandbygningsarbejder, som ere udførte i Østjylland nord for Limfjorden. Foruden den store Udvidelse af Frederikshavns Havn kunne af Statsarbejder nævnes Hirtshalsmolen, Digearbejder ved Gammel Skagen,

Vedligeholdelsen af Frederik VII's Kanal og Løbene i den østlige Del af Limfjorden samt omfattende Maalinger og Undersøgelser vedrørende Besejlingsforholdene i Limfjorden. Hans derom afgivne Beretning findes optagen i «Rigsdagstidenden» 1897—98 og har dannet Grundlaget for den af Rigsdagen 1898 vedtagne Plan til Forbedring af disse Forhold, der i øvrigt i flere Punkter afviger fra O.s Forslag. Fremdeles har han udført Uddybninger i Oddesund og ved Grenaa Havn og af private Arbejder en Anlægsbro ved Asaa og Bulværksarbejder i Aalborg.

O.s Hovedvirksomhed har dog været knyttet til Frederikshavns Havn, til hvis Udvidelse han kort efter sin Konstitution som Havneingeniør udarbejdede en Plan, der blev forelagt og godkendt af den i 1877 nedsatte Kommission for Tilvejebringelse af en Handels- og Tilflugtshavn i det nordlige Kattegat, af hvilken Kommission O. selv var Medlem. Da denne Plan imidlertid forkastedes af Rigsdagen som alt for kostbar, udarbejdede han en ny Plan af noget mindre Omfang, hvorefter Arbejdet blev paabegyndt og afsluttet i Løbet af o. 12 Aar. Detailprojekteringen og Tilsynet med Arbejdets Udførelse bleve overdragne til O. under Vandbygningsdirektørens Overledelse. At O. nu staar som en af vore dygtigste Vandbygningsingeniører, der i det hele har været heldig med sine mange Arbejder, skyldes — foruden et vist Held, som daarlige kan undværes ved Arbejde paa udsatte Kyster — i første Linje hans gode Kundskaber og store Dygtighed, der ikke fornægter sig, naar først hans Interesse for en Sag er vakt.

I «Teknisk Tidsskrift» har O. givet nogle Meddelelser om en Rejse, han foretog i 1879 til England, Holland og Nordfrankrig m. m., samt en Beretning om Havnearbejderne i Frederikshavn efter deres Afslutning i 1894. — 20. Avg. 1873 ægtede O. Hulda Rosalia Marzetta, en Datter af Lotterikollektor Lorenzo M. i Kjøbenhavn.

Alfred Lütken.

Olrik, Axel, f. 1864, Folkemindeforsker. O. er født 3. Juli 1864, Søn af nedennævnte Maler O. H. B. O., 1881 Student fra Metropolitanskolen. Stærkt paavirket af Oehlenschlägers nordiske Digte, Nordens Oldsager, Worsaaes Guldhornstydning og Bugges Mythetheorier valgte han nordisk Filologi som Universitetsstudium og kom i et nært Forhold til Professor Sv. Grundtvig. Han vandt 1888⁹ Universitetets Guldmedaille ved en Prisafhandling om Eddakvadernes Alder, tog 1887 Magisterkonferens og studerede 1892 i

Christiania under Bugge og Moltke Moe. I sin Doktorafhandling, «Forsøg paa en Tvedeling af Kilderne til Saxes Oldhistorie» (1892), fremsatte han Adskillelsen af Saxes danske og norsk-islandske Kilder, som han nærmere udførte i «Saxes Oldhistorie, norrøne Sagaer og danske Sagn» (1894) og forsvarede imod Historikeren J. Stenstrup i «Arkiv f. nord. Filol.» 1897. Foruden Studierne over Saxes Kilder ere Fortsættelsen af Sv. Grundtvigs Udgave af «Danmarks gamle Folkeviser» (5. Binds sidste Del, 1890) og «Danske Ridderviser» 1. Bd. (1895—98) hidtil hans vigtigste Arbejder. I forskellige Afhandlinger har han behandlet Æmner fra Heltedigtning, Folkeviser, Sagn og Æventyr. Hans Forfatterejeendommelighed turde være en Evne til at gribe det væsentlige i en Opgave. Han søger bestandig i ethvert reelt Stof Oprindelse og Sammenhæng og arbejder paa at klargjøre og uddybe det fundne. Efter et Par Aars private Forelæsninger blev O. 1897 ansat ved Universitetet som midlertidig Docent i nordiske Folkeminder. — Han ægtede 15. Maj 1893 Margrete Sofie Eleonore Hasselquist, Datter af afdøde Kateket i Stege P. H.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1892.

H. F. Feilberg.

Olrik, Christian Magnus, 1728—93, Hospitalsforstander, er født 16. Juli 1728 i Vester Bagholm i Bergens Stift, hvor hans Fader, Bendt O., var Kjøbmand; Moderen hed Anne Marie f. Magnus. Han deponerede fra Bergens Skole 1746, tog theologisk Examen 1750 og lagde sig efter Jura. 1758—64 opholdt han sig i Soro som Hovmester for unge adelige, men blev i sidstnævnte Aar Hospitals- og Fattigforstander i Helsingør. 1773 blev han Viceraadmand, 1776 virkelig Raadmand og 1782 Viceborgmester. Senere fik han Titel af Justitsraad. O. delte sin Tids Interesse for landøkonomiske Spørgsmaal; han har bl. a. udgivet et Par paa Undersøgelser af Toldbøgerne grundede Skrifter om Bergens og Aalborgs Handel, hvilket sidste blev tilkjendt Landhusholdningsselskabets mindre Guldmedaille. O. havde en stor Familie (15 Børn), og for bedre at skaffe Udkommet anlagde han et Ølbryggeri i Helsingør, men maatte efter nogle Aars Forløb standse det med Tab. I 1791 viste det sig, at han havde Kasseangel, og han blev suspenderet fra sine Embeder. Samtidig rettedes i Maanedsskriftet «Iris» stærke Angreb paa Styrelsen af Hospitalet og særlig paa Forstanderen. O. selv og flere andre toge til Gjenmæle derimod, men under denne

Pennesejde døde han 3. Maj 1793. Han havde 1765 ægtet Anne Margrethe Jegind, Datter af Sognepræst J. i Faxe.

Nyerup, Lit. Lex.

Chr. Villads Christensen.

Olrik, Hans Thorvald, f. 1862, Historiker og Pædagog. O. er en Søn af nedennævnte Professor O. H. B. O. og født i København 12. Juli 1862. Han blev Student 1879, theologisk Kandidat 1885. Udgaaende fra Kirkehistorien kom han ind paa et grundigt Studium af Danmarks Historie i den ældre Middelalder, til hvis Oplysning han har leveret flere smukke Bidrag, saaledes «Knud Lavards Liv og Gjerning» (1888), «Biskop Valdemar og den danske Krone» (1892), «To enslydende danske Kongebreve fra 1230» (1895) og «Bidrag til Belysning af Valdemarssønnernes Tidsalder» (1897); ligeledes kan nævnes hans Oversættelse af «Danske Helgeners Levned» (1893—94). Hans Hovedværk er dog det endnu ufuldendte «Konge og Præstestand i den danske Middelalder», I—II (1892—95), hvis 1. Del vandt Forfatteren den filosofiske Doktorgrad, og som giver en kritisk og indsigtfuld Fremstilling af hele Æmnet. — Fra tidlig Tid har O. tillige virket som Lærer, og siden 1891 har han stadig været Medlem af Kommissionen for Skolelærerexamen. I 1893 sendte Kultusministeriet ham til Udlandet for her at studere Seminarieundervisningen; i en Rejseberetning fremstillede han «Højere Seminarier i Frankrig og Tyskland», og han udkastede ogsaa Planen til en tilsvarende Indretning for Danmark. Denne blev vel ikke udført, men 1895 blev O. Forstander for Statens etaarige Lærerkursus, der under hans Ledelse har taget en meget stærk Udvikling og er blevet et Hovedled i den danske Lærers Uddannelse.

O., der 1894 fik Titel af Professor, ægtede 27. Maj 1887 Elisabeth Cathrine Bruun, Datter af Justermester Ernst B. (III, 166), en højt begavet Pianistinde, og efter hendes Død (7. April 1896) indgik han 29. Jan. 1898 et nyt Ægteskab, med Dagmar Hansen, Datter af afd. Skibskapitajn Knud H. i Nyborg og Caroline f. Hansen.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1892.

Kr. Erslev.

Olrik, Jacob Baden, 1802—75, Borgmester, en Søn af Raadmand og Hospitalsforstander Holger Ludvig O. (f. 13. Dec. 1769 † 3. Sept. 1824) og Anna Sophie f. Hellesen (f. 1774 † 22. Juni 1857), fødtes 8. Sept. 1802 i Helsingør, blev 1821 Student fra sin Fødebys lærde Skole og 1826 juridisk Kandidat, fungerede derefter

i 3 Aar som Fuldmægtig hos Politimesteren i Helsingør, udnævntes 1829 til Avditor ved Artilleriet og 1833 til Byfoged og Politimester i Helsingør, hvilken Stilling han 1849 ombyttede med Embedet som Borgmester og Avktionsdirektør sammesteds; som saadan virkede han indtil sin Død, 29. Dec. 1875 i Helsingør. 1839 blev han Kancelliraad og avancerede 1850 derfra til Etatsraad. Med stor Kraft, Ivær og Dygtighed varetog han sin Embedsgjerning og gjorde ved enhver Lejlighed alt for at befordre Helsingørs Opkomst og Fremgang, ikke mindst efter den Kalamitet, som Sundtoldens Ophør medførte for Byen. Han nød da ogsaa stor Højagtelse og almindelig Tillid i sin Embedskreds. Som Repræsentant for denne var han Medlem af den grundlovgivende Rigsdag og senere fra 1849—53 og 1864—74 Medlem af Landstinget, hvor han, der i politisk Henseende sluttede sig til Centrum, øvede en ikke ringe Indflydelse for flere, særlig kommunale, Sagers Vedkommende. — 26. April 1834 ægtede han Helene Christine Rosenørn (f. 19. Maj 1813 † 23. Sept. 1892), en Datter af Generalkrigskommissær Peter Otto R. og Eleonore f. Hellesen.

Barfod, Dansk Rigsdagskal.

G. Kringelbach.

Olrik, Ole Henrik Benedict, ¹⁸³⁰—90, Maler og Billedhugger. H. O. blev født i Kjøbenhavn 24. Maj 1830 og var Søn af Toldkontrollør Johan Henrik Ludvig O. (f. 1794 † 1880) og Benedicte Martinette f. Heiberg (f. 1801 † 1876). Han uddannede sig først til Billedhugger, og da han saa vidt muligt maatte ernære sig selv, fandt han snart Fortjeneste ved at udføre formindskede Kopier efter Thorvaldsens Værker til den kongl. Porcellænsfabrik. Samtidig besøgte han ogsaa Akademiets Dekorationsklasse, og i begge Fag vandt han 1848—51 Akademiets Sølvmedailler. Skjønt Lysten til at tegne og male ogsaa var levende hos ham, gik han dog videre som Billedhugger, udstillede nogle Portrætbuster og konkurrerede til Guldmedaillen. Men da hans Forsøg ikke lykkedes, og han imidlertid havde opnaaet offentlig Understøttelse for i Udlandet at uddanne sig videre i Dekorationsfaget, rejste han til Paris, og her gav han efter for sin Lyst til at blive Maler, besøgte Coutures Atelier og udstillede 1855 første Gang som Maler. Han vandt hurtig et anset Navn som Portrætmaler, malede bl. a. Kong Christian IX's Portræt gjentagne Gange, Prinsessen af Wales m. fl. Han malede ogsaa mindre Livsbilleder, blandt hvilke «En Brud pyntes af sin Veninde» (1860) vakte Opmærksomhed ved sin smig-

rende Farvebehandling og blev købt til den kongl. Malerisamling. Begge Dele forenede han saa at sige i nogle større Portrætgrupper med Figurer i Legemsstørrelse, saaledes Grev Bille-Brahe-Selbyes Familie og Grevinde Piper med 5 Børn i et Landskab, som ogsaa var Portræt. I et senere Portrætbillede, forestillende hans 2 Døtre i en Have, gav han sig med virtuosmæssig Sikkerhed i Lag med en vanskelig Farvevirkning: de rødhaarede Pigebørn bærende Roser og Jordbær, omgivne af Forgrundsløvværket i dets fulde solbeskinne Kraft. Trods det tiltalende i Fremstillingen og det Herredømme over sine kunstneriske Midler, som O. saaledes sad inde med, savnede man dog ikke sjældnen en dybere Karakteristik og et inderligere Naturforhold i Gjengivelsen.

Ved Siden af sin overordentlig omfattende Virksomhed som Portrætmaler fandt han dog ogsaa Tid og Lyst til Historiemaleriet. Saaledes, da han 1862 fik Akademiets Rejsestipendium, malede han i Rom en «Kain paa Flugt», i overnaturlig Størrelse, der dog ikke naaede det Maal, Kunstneren havde sat sig, og senere er blevet tilintetgjort. Han malede i Tidens Løb nogle Altertavler og andre religiøse Billeder; men det Værk, der længst vil bevare hans Navn som Historiemaler, er det store Alterbillede i Matthæuskirken i Kjøbenhavn, malet paa selve Korafslutningens Mur. Det forestiller Bjærgprædiken og er ved sin rige Anordning, Lysets heldige Fordeling og Farvens kraftige og dog harmoniske Virkning hans modneste Arbejde og i og for sig et ædelt Kunstværk. Derefter malede han 6 af Apostlene til Marmorkirken, i det Døden standsede ham i Fuldførelsen, og et større historisk Billede til Musæet paa Frederiksborg naaede ikke videre end til den første Forberedelse.

Maaske dog O. har udrettet lige saa meget, om ikke mere, paa den dekorative Kunsts Omraade, undertiden som Maler, men stadigst og i størst Omfang som Billedhugger. Allerede 1853 vandt han den Neuhausenske Præmie for en Sølvsukkerskaal (i Forening med E. Vieth). For Ipsens Terrakottafabrik, den kongl. Porcellænsfabrik, H. C. Drewsens Elektropletfabrik og V. Christesens Sølvvarefabrik udførte han en Mængde Modeller, der ikke alene gjorde deres Virkning i den enkelte Gjenstand, men have haft blivende Betydning for Udbredelsen af god Smag og kunstnerisk Sans i store Haandværkerkredse. En stor Sølvkandelaber, der 1870 udstilledes i London som Industrigjenstand, nød den Ære det følgende Aar at blive udstillet sammesteds som Kunstværk. Et Sølvskjold,

der ligeledes udførtes for V. Christesen (1888), var smykket med Motiver fra Valdemarernes Historie. Et stort dekorativt Billedhuggerværk var hans Udkast til et Mindesmærke for Kejser Alexander II af Rusland, og hans sidste, ufuldførte Værk var ogsaa i denne Retning, nemlig en stor Sølvjardiniere med Figurer; Billedhugger H. C. Petersen maatte fuldføre det efter hans Død. Ogsaa som Portrættegner har O. udfoldet en stor Virksomhed og bl. a. tegnet en Mængde Portrætter til «Illustr. Tidende».

I 1871 blev O. Medlem af Kunstakademiet, i 1878 havde han det Anckerske Rejselegat, 1883 fik han Titel af Professor, og i 1887 blev han valgt til Medlem af Akademiraadet. Han havde 20. Maj 1859 ægtet Hermine Valentiner (f. 1839), Datter af Forpagter Hermann V. Efter en kort Sygdom døde han 2. Jan. 1890.

Aaret rundt 1890. Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Olrog, Peder, 1741—88, Præst, blev født i Kjøbenhavn 18. Juli 1741. Hans Fader, Jens O. († 1766), var Kapellan ved Trinitatis Kirke; Moderen hed Anna f. Behr. Han blev Student fra Kjøbenhavns Skole 1758 og theologisk Kandidat 1762. Aaret efter blev han uordineret Prædikant ved det Harboeske Fruekloster i Kjøbenhavn, men rejste udenlands 1765; opholdt sig længe i Göttingen, men drog senere til Sverige, hvor han 1767 fik Magistergraden i Lund. 1769 blev han Præst i Store Magleby paa Amager og døde 6. April 1788. — Strax efter sin Hjemkomst fra Sverige udgav han «Afhandling om Salmernes Fornødenhed» (1768), som han dedicerede til Professorerne ved Lunds Universitet med varme skandinaviske Ønsker. Han udtaler sig heri for Ønskeligheden af gode, rensede Salmer: «Gellerts fortjener Sted blandt de allerbedste, uden dog derfor at glemme vor berømmelige Cramers». Aaret efter lod han trykke nogle «Hellige Taler», som han havde holdt dels i Harboeske Kloster, dels i Trinitatis Kirke; og da disse bleve gunstig modtagne, udgav han 1774 «Aandelige Sange», en Del ubetydeligt rimet Prosa, som blev bekostet af Selskabet til de skønne Videnskabers Forfremmelse. Sin Forfattervirksomhed afsluttede han 1779 med en «Kommunionbog». — Han var gift med Barbara f. Møller († 1820), der var 22 Aar yngre end han. Efter O.s Død ægtede hun (1792) daværende Premierlieutenant, senere Generalmajor og Kammerherre, F. C. F. Grüner (VI, 254).

Nyerup, Lit. Lex.

A. Jantzen.

Olsen, jvfr. Olufsen.

Olsen, Birgitte Elisabeth, s. Andersen (I, 219).

Olsen, Axel, —1490—, var en Søn af den bekendte Lensmand i Bergen Oluf Nielsen, som man har henført til den norske Skanke-Slægt, og hans Hustru, Elitse Eskilsdatter (Hegle). Da Oluf Nielsen tillige med et Par af sin Slægt og mange andre var bleven myrdet af Tyskerne i Bergen 1455, skulle hans Svende have maattet flygte ved Nattetid med den da 4aarige A. O. og holde ham skjult i flere Uger, for at ikke ogsaa han skulde falde i Hanseaternes Hænder. Denne Beretning er dog muligvis ikke fuldt paalidelig, men i alt Fald er den ganske betegnende for den Modsætning mellem A. O. og Hansestæderne, der skulde fylde hele hans Liv: det Arbejde, hans ældre Broder Oluf havde begyndt for at skaffe Slægten Hævn for Begivenhederne 1455, fortsattes trolig af ham selv og hans Søster Magdalene. 1469 skal A. O. efter en, rigtignok noget uklar, Fremstilling have haft et Sammenstød med Hanseaterne, hvorved han blev tagen til Fange; 1477 førte han paa et Møde i Kjøbenhavn mellem Kongen og de vendiske Stæder Klage over Faderens Drab; og 1484 finder man ham hos Hovedsmanden paa Gulland Iver Axelsen (Thott), der antog sig hans Sag over for Lybek. Snart begyndte ogsaa Kong Hans under sit spændte Forhold til Hansestæderne at benytte sig af A. O.; 1488 lovede den sidste at give Kongen en Tredjedel af den Bod, som han ved dennes Hjælp kunde faa af Stæderne for Faderens Død, og det gjorde intet Skaar i det gode Forhold mellem de 2 Parter, at Hanseaterne 1489 fik deres Privilegier stadfæstede af Kongen. Tvært imod blev ved en ny Aftale i 1490 Kong Hans' Andel i den eventuelle Bod forhøjet til Halvdelen, ligesom A. O. lovede Kongen en «Vilje» af det Gods, han vandt ved sine Kaperier, og lovede ikke at udsone sig med Stæderne uden Kongens Samtykke. Denne Overenskomsts Følger for Skibsfarten viste sig snart; A. O. i Forning med Kaperen Bertram Hoike bemægtigede sig saa mange hanseatiske Skibe, at Lybek sendte en væbnet Styrke i Søen og opfordrede de andre vendiske Stæder til det samme. Til sidst maatte Kjøbmændene i Bergen i Dec. 1490 gaa ind paa et Forlig, hvorved A. O. opgav sine Krav paa dem mod Løfte om en Udbetaling af 7000 danske Mark; og det viser de fremmedes Iver for at bringe Sagen i Orden, at de betalte disse Penge inden den

fastsatte Tid. Nogen varig Forsoning kom dog ikke herved i Stand. A. O. var ikke den Mand, der agtede andres lovlige Ret, saaledes som det ses af hans Adfærd over for en skaansk Bonde; og vel træder han i den nærmeste Tid efter Forliget stærkt i Skygge for Søsteren Magdalene i Fejden mod Hanseaterne, men i Begyndelsen af 1493 sendte han Oldermændene i Bergen et nyt Fejdebreve, uden at det dog vides, hvilke Følger dette Skridt har faaet. Ikke meget længe efter maa han være død; hans Dødsdag kjendes ikke, men falder i Tiden Juli 1493—Avg. 1495.

Medens Oluf Nielsens Virksomhed, i alt Fald i den senere, bedst kjendte Del af hans Liv, aldeles overvejende tilhører Norge, fremtræder Sønnen A. O. derimod langt mindre som Nordmand end som dansk. I 1490erne synes han i længere Tid at have haft Ophold i Baahus Len, men i øvrigt viser han sig i sin voxne Alder især knyttet til Skaane. Her maa man nærmest søge hans Moders Hjemstavn, her synes han selv at have fundet en Hustru (af Slægten Gere), og her laa den Gaard, som han, efter al Sandsynlighed gennem dette Giftermaal, erhvervede i ethvert Fald en Part i, nemlig Gunderlev, det nuværende Ruuthsbo i Herrestad Herred.

Hanserecesse 2. Abth. VI, 240; 3. Abth. I—III. Daae, Christiørn I's norske Hist. 1448—58 S. 128 f. W. Christensen, Unionskongerne og Hansestæderne 1439—66 S. 92. *William Christensen.*

Ólsen, Björn Magnússon, f. 1850, Filolog. Han fødtes 14. Juli 1850 paa Thingeyrar i Húnavatns Syssel i det nordlige Island som Søn af Klostergoodsadministrator R. M. Ó. og Ingunn Jónsdatter. Han blev Student fra Reykjavik Skole 1869, men kunde af Helbredshensyn først 1872 søge Kjøbenhavns Universitet, hvor han 1877 tog filologisk-historisk Skoleembedsexamen. 1878 foretog han med offentlig Understøttelse en Rejse til Italien og Grækenland, ansattes 1879 som Lærer ved Reykjavik lærde Skole og udnævntes 1895 til Rektor ved denne. Ó., som efter sine Examensstudiers Afslutning væsentlig har dyrket nordisk Filologi, erhvervede 1883 den filosofiske Doktorgrad for en Afhandling: «Runerne i den oldislandske Litteratur». I forskellige Afhandlinger, særlig i «Aarbøger for nord. Oldkynd.» og «Tímarit», har han med Dygtighed behandlet vexlende Æmner inden for den oldnordiske Litteratur, hvoraf kan fremhæves «Om Are frode» (1893) og en særdeles for tjenstlig Undersøgelse om Sturlunga Sagas Tilblivelse og Bestand-

dele i «Safn til sögu Íslands» III (1897—98). Med Understøttelse af Carlsberg-Fondet har Ó. i Somrene 1884—93 berejst Island for at indsamle Materiale til en Ordbog over det islandske Talesprog. Siden 1894 er han Formand i det islandske litterære Selskabs Reykjavikafdeling. Udførlig kommenteret foreligger fra hans Haand en Udgave af «Den tredje og fjerde grammatiske Afhandling i Snorres Edda» (1884).

Universitetsprogram til Reformationsfesten 1883. Sunnanfari V, 2, 9. Skólaskírsla 1896. *Kr. Kaalund.*

Olsen, Christen, 1800—81, Jurist, var født 7. Juni 1800 i Valsøll i Sjælland, hvor hans Forældre vare Husmandsfolk. 1821 tog han den juridiske Examen for ustuderede, var derefter Amtsfuldmegetig i Randers fra 1824—41, da han fik Tilladelse til at procedere paa Prøve, hvorefter han 1843 blev fast Prokurator ved Underretterne i Randers Amt. 1842 havde han faaet Bevilling som Strandingskommissionær, 1847 blev han valgt til 2. Deputeret for Randers ved den jyske Stænderforsamling, 1858 udnævntes han til Kancelliraad. I de mellemliggende Aar havde han udfoldet en ihærdig Virksomhed til Startningen af forskellige nationaløkonomiske Foretagender. Han medvirkede saaledes til Oprettelsen af en Kredittforening for Kjøbstadgrundejere i Nørrejylland, af en Diskonto-, Laane- og Sparebank i Randers og var endelig Medstifter af den 1854 oprettede jyske Kjøbstadforening, som 1856 blev udvidet under Navn af «den danske Kjøbstadforening til almennyttige Foretagenders Fremme»; han var ogsaa en Tid lang Medlem af Direktionen for disse Institutter. Han døde i Randers 25. Marts 1881. I 1843 var han bleven gift med Nicoline Helene Levinsen.

O. var fra 1834—37 Medredaktør og Medudgiver af det væsentlig nationaløkonomiske «Ugeblad for den danske Bonde» og 1843—44 Redaktør af «Juridisk Maanedsskrift», der udgaves af den danske Sagførerforenings Bestyrelse. Hans litterære Efterladenskab bestaar for øvrigt væsentlig i forskellige Haandbøger af praktisk juridisk Indhold, saaledes om Fattigvæsenet (1828), om Almueskolevæsenet (1833), en Haandbog for Jordemødre (1841) og en for Sogneforstanderskaber og Amdsraad (1843). Han viser sig her som en Mand af sundt juridisk Omdømme og med ikke ringe Sans for den historiske Side ved Retten, i det han sædvanlig indleder sine Haandbøger med en Oversigt over det paagjældende Retsinstituts historiske Udvikling. At han ogsaa besad mere almindelig historisk

Interesse, derom bære f. Ex. den af ham udgivne Dagbog over Christian VII's udenlandske Rejse i Aaret 1768 (1837) og hans Efterretninger om Niels Ebbesen (1839) Vidnesbyrd. Hans betydelige Samlinger kom efter hans Død til Rigsarkivet.

Erslew, Forf. Lex.

H. Munch-Petersen.

Olsen, Frederik Christian, 1802—74, Skolemand, var en Son af Toldbetjent Anders O. og Sophie Charlotte f. Flemming. Han blev født i Kjøbenhavn 23. April 1802, udgik 1819 som Student med Udmærkelse fra det v. Westenske Institut og blev ligeledes udmærket Aaret efter ved 2. Examen. Derefter begyndte han at studere Filologi og vandt allerede 1822 Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af en filologisk Prisopgave. Han hørte med til den lille Kreds af unge, lovende Filologer, som under Navnet «den faste Stok» samlede sig om Professor F. C. Petersen. 1827 tog han filologisk Embedsexamen. Aaret efter blev han Adjunkt ved Metropolitanskolen, 1830 Overlærer i Helsingør, 1837 ved Metropolitanskolen; 1844 udnævntes han til Rektor for Viborg Kathedralskole. 1856 fik han Professortitelen. Af Helbredshensyn foretog han i første Halvdel af Skoleaaret 1863—64 en Rejse til Italien, paa hvilken han opholdt sig i Rom i 3 Maaneder. Men da det snart viste sig, at Sygdommen ikke var overvunden, tog han sin Afsked 1866 og flyttede til Kjøbenhavn, hvor han efter længere Tids mental Svækkelse døde 24. Okt. 1874. — 1827 havde han ægtet Marthe Helena Andrea Schütte (f. 1803 † 1853), Datter af Telegrafbestyrer Johan Vilhelm S. Efter at have taget sin Afsked blev han 1866 gift med Margrethe Christiane Eulalie Frisenberg (f. 1839), Datter af Kapitajn Christian Frederik F.

O. var en kundskabsrig, livlig og aandfuld Mand med mange Interesser. Disse Egenskaber gjorde ham fortrinlig skikket til at være Lærer, og han forstod i en sjælden Grad at aabne sine Disciples Øjne for Skjønheden i de græske og latinske Digterværker og den antike Kunst. Men det er tvivlsomt, om han i samme Grad egnede sig til at styre en Skole, da han var meget distræt og til Tider var stærkt optagen af Skolen uvedkommende Ting (f. Ex. Politik, Farvelære, Havedyrkning). — I sine yngre Aar udfoldede O. en ikke ubetydelig Forfattervirksomhed; men efter at han var bleven Rektor og havde forladt Hovedstaden, skrev han næsten intet. Under sit Ophold i Helsingør meddelte han i «Kjøbenhavns flyvende Post, Interimsblade» for 1835: «Digteren Johs. Ewalds Liv

og Forholde 1774—77». 1838 blev han Formand for Trykkefrihedsselskabet og deltog som saadan i Redaktionen af «Dansk Folkeblad» (1839—41 var han ansvarlig Redaktør deraf) og behandlede selv en Mængde forskellige Æmner i Bladet. 1841—44 redigerede han «Dansk Folkekalender», hvori han bl. a. gav en smuk lille Biografi af Billedhuggeren H. V. Bissen. Men hvad der især vil bevare hans Navn fra Forglemmelse, er hans fint forstaaende og aandfulde Fremstilling af Digteren Poul Møllers Levned, som han meddelte i 3. Bind af dennes «Efterladte Skrifter» (1843). Af denne Udgave besørgede O. efter Forfatterens udtrykkelige Ønske den videnskabelige Del (hele 2. og en Del af 3. Bind).

Program fra Metropolitanskolen 1840, S. 42 f. Program fra Viborg Kathedralskole 1867, S. 22 ff. Hundrup, Lærerstanden ved Viborg Kathedralskole. Erslew, Forf. Lex.

A. K. Hasselager.

Olsen, Gottsche Hans, 1760—1829, Forfatter og Theater-censor, var Søn af Rasmus O., Forpagter af Ulriksdal paa Laaland, hvor han fødtes 8. Sept. 1760, og Elisabeth Marie f. Kaalund. Han blev dimitteret fra Roskilde Skole 1777; en ulykkelig Kjærlighed medvirkede til, at han i 1781—83 opholdt sig i Algier som Sekretær hos den danske Konsul. Efter Hjemkomsten til Danmark var han i nogle Aar (1787—94) Repetent og Professor i Moral og de skjønnede Videnskaber ved Sorø Akademi, men forlod saa igjen sit Fædreland for at overtage Posten som Konsul i Tunis (1794—96). I 1797 søgte han, samtidig med P. A. Heiberg, Posten som Notarius publicus og fik den, hvilket gav Anledning til en bitter Strid mellem de 2 Mænd (VII, 259). O., der var et virksomt Medlem af det skandinaviske Litteraturselskab, var en af de Mænd, som 1810 sendtes til Stockholm for at arbejde for en nordisk Union. 1811 udnævntes han til Medlem af Direktionen for de kongl. Skuespil, og 2 Aar efter fik han Titel af virkelig Etatsraad. Han døde 9. Maj 1829. — I 1798 ægtede han Elisabeth Dorothea Balle (f. 1775 † 1853), en Datter af Biskop N. E. B. (I, 455).

O. er optraadt som Forfatter i forskellige Retninger. I 1791 udgav han en Samling «Poesier», som er uden Betydning; desuden har han skrevet mindre Afhandlinger over Æmner vedrørende filosofiske, sociale og økonomiske Spørgsmaal; i en Række Aar var han Formand i «Selskabet for indenlandsk Kunstflid». O. var en alsidig dannet Mand med mange Interesser, men der er intet ejendommeligt ved hans Forfatterskab. I Egenskab af Theatercensor

var han med til (1816), i Forening med den anden Censor, Rahbek, at forkaste «Freias Alter» af Oehlenschläger, hvorved han blev Gjenstand for skarpe Angreb af F. C. Sibbern, A. E. Boye o. a. Da J. L. Heibergs Vaudeviller kom frem (1825 ff.), stillede han sig noget forbeholdent over for dem, skjønt ikke saa afvisende som Rahbek. Denne fandt saaledes «Recensenten og Dyret» under al Kritik, medens hans Kollega tilraadede dets Antagelse. O. havde som Theatercensor intet udpræget Standpunkt; han beundrede Voltaire saa vel som Shakspeare og Goethe.

Erslew, Forf. Lex.

F. Rønning.

Olsen, Hans Ludvig Emilius, 1821—79, Dyrlæge. E. O. blev født 6. Maj 1821 i Rørby ved Kalundborg, tog Dyrlægeexamen i 1848 og bosatte sig derpaa i sin Fødeegn, hvor han virkede som Dyrlæge, til han i 1875 flyttede til Kjøbenhavn, hvor han døde 21. Juni 1879. Han havde erhvervet sig en for en Dyrlæge usædvanlig Formue, som han havde bestemt at anvende til Legater, men nogle Aar før hans Død gik en stor Del af den tabt ved et uheldigt Aktieforetagende. Hans Enke, Karen Sophie f. Jensen, oprettede dog 16. Sept. 1879 af Resterne et Legat, der er bestemt for trængende Dyrlæger og Enker efter samt forældreløse Børn af Dyrlæger foruden 2 Portioner til veterinærstuderende. Stifterinden satte sig den Opgave om muligt at bringe Kapitalen op til dens oprindelige Størrelse, og det lykkedes virkelig denne ædle Kvinde ved at leve yderst nøjsomt under Savn af al Komfort at forøge Formuen saa meget, at den ved hendes Død i 1890 udgjorde o. 67000 Kr.

B. Bang.

Olsen, Isach, o. 1680—1730, Lærer. Man kjender hverken hans Fødested eller Forældre; han havde gaaet i Latinskole, men kjendes ikke før 1703, da han var Huslærer hos en Præst i Vestfinmarken. Her traf Amtmand Erik Lorck ham og tog ham med til Østfinmarken, hvor han — med Løfte om Løn og Forfremmelse — blev sat til at undervise Finnerne i Varanger. Poul Resen (1706) og Biskop Krog (1708) bleve opmærksomme paa ham og lovede at skaffe ham høj Løn, men den snart udbrydende Krig bragte alt sligt i Forglemmelse. Nogen Løn skaffede dog Biskoppen ham i sin Glæde over den store Fremgang, han fandt hos Finnernes Ungdom. Han vedblev sin Gjerning trofast og led ondt — mest fra 1711, da Amtmanden havde paalagt Finnerne at skydse ham,

og de oftere stræbte ham efter Livet. Ved Juletid 1713 blev han sendt som Tolk med Fogeden Soelgaard paa «den malmiske Rejse», og her gjorde han stor Nytte ved at skaffe Rede paa den gamle Landegrænse. Da han ganske havde tilegnet sig Finnernes Sprog og Levemaade og optraadte i deres Dragt, kunde han vinde deres Fortrolighed og ved deres Hjælp finde de gamle Mærker. Han gjorde 3 saadanne Rejser, og ved de Oplysninger, han samlede, kunde han kortlægge disse fjærne og vel næsten ukjendte Landsdele. 1716 traf T. v. Westen ham i Kjelvik og tog ham med til Throndhjem, hvor han næste Aar blev beskikket til Interpres lingvæ Lapponicæ med 200 Rdl. i Løn. T. v. Westen har ham visseligen meget at takke for sin Kyndighed i Finnesproget. 1718 blev han beordret til Kjøbenhavn med 3 unge Finner. De Oversættelsesarbejder, han i Throndhjem havde paabegyndt, fik han her fortsætte, og disse saa vel som hans Kort vakte megen Interesse. Da de vare afleverede — de ere formodentlig fortærede i Branden 1728 —, fik han Afsked, men blev dog i Kjøbenhavn til Maj 1721. Man har ikke faaet vide Grunden til hans Afskedigelse, men den Antagelse ligger nær, at v. Westen paa sin forestaaende Rejse bedre kunde bruge Jens Kildal som Ledsager, især da I. O.s Helbred var svækket efter alt, hvad han havde gennemgaaet. v. Westen havde faaet Paalæg om at skaffe sin hæderlige Medarbejder et Levebrød, og det lykkedes i Maj 1722 at faa ham ansat som Kordegn ved vor Frue Kirke i Throndhjem. Rimeligvis er det ved denne Tid, han blev gift med Riborg f. Hveding, Datter af Sognepræst til Ibbestad Daniel Jensen H. († 1706) og Birgitte Olsdatter og Enke efter Jon Steffensen Midelfart, Nordlandshandler i Throndhjem († 1719).

I. O. var en af disse højt fortjente Folkets Mænd, der uden egennyttig Stræben gaa did, de kaldes, og ingen Opofrelse sky, naar det gjælder Brødres Vel. Den Møje, han i sin Ungdom maatte gennemgaa, har været stor, men fra 1716 til sin Død, 26. Marts 1730, var han i en forholdsvis meget god Stilling, og det maa siges, at hans Fortjenester bleve vel belønnede, da man dertil blev i Stand.

Hammond, Den nord. Missionshist. S. 874 ff. Thrap, T. v. Westen og Finne-Missjonen S. 92. 96 ff. D. Thrap.

Olsen, Johanne Cathrine, s. Rosing.

Olsen, Niels, —1819, Skuespiller. O. havde allerede spillet et stort og broget Repertoire paa det danske Theater i Odense,

da han 14. og 17. Maj 1799 optraadte som Gjest paa det kongl. Theater som Warberger i «Jægerne» og Zar Peter i «Pigen fra Marienborg»; han vandt meget Bifald, og efter endnu en Prøve 7. Maj 1800 som O'Flaherty i «Vestindianeren» opnaaede han Ansættelse. O. fik et ikke ubetydeligt Repertoire som komisk Karakterskuespiller; blandt hans Roller fremhæves særlig Vielgeschrei i «Den stundesløse»; men snart nedbrød Sygdom hans Kræfter og sløvede hans Aand, saa han ved Udgangen af 1813—14 maatte søge sin Afsked; han optraadte sidste Gang ved sin Afskedsbenefice 1. April 1815 som Greven af Unna i «Herman v. Unna» og døde 24. Juni 1819 i Kjøbenhavn, 46 (?) Aar gammel. — O. var gift med Pauline Marie f. Bagge, der overlevede ham. *Arthur Aumont.*

Olsen, Ole Ferdinand, 1805—87, Fabrikant, er født 12. Maj 1805 i Kjøbenhavn; hans Fader, Ole Christian Frederik O., der var Skipper, omkom paa Søen nogle Maaneder før Sønnens Fødsel, saaledes at det var den dygtige Moder, Christiane f. Fischer, der i knappe Kaar maatte forestaa hans Opdragelse. 1819 blev han konfirmeret og saa sat i Kunstdrejerlære. Han følte sig ikke særlig tiltalt af dette Fag, men — betegnende nok — da han én Gang havde begyndt paa det, vilde han ogsaa blive ved det Læretiden ud. 1824 blev han Svend og søgte saa strax andensteds hen. Han blev Handelsbetjent hos Grosserer H. C. Duus, der bestyrede Udsalget fra Statens Linnedfabrik i Kjøng. Dette medførte, at da Duus i 1830 gik fallit, blev O. Udsalgets Bestyrer. Og Udviklingen standsede ikke herved. 1836 fik han et rentefrit Laan paa 10000 Rdl. for at kunne forpagte Fabrikken i Kjøng, som Staten drev med Underbalance. For O. gik Sagen bedre. Han afbetalte efterhaanden Laanet, købte 1840 Fabrikkens Væve og Redskaber, og da han 1851 havde erhvervet det nærliggende Blegeri i Vintersbølle, flyttede han Fabrikken der til. 1861 solgte han den til S. F. Sandberg, en af Fabrikkens oplærte Damaskvævere. Ved Siden af Virksomheden i Kjøng havde O. fra o. 1830 ladet spinde Hørgarn i Kjøbenhavn, som han derpaa lod væve i Dragør. Herpaa grundede han 1840 et Aktieselskab, der dog ikke kunde bestaa. 1844 blev det opløst. Hvad han tabte herved, indvandt han igjen ved at købe den gamle Ejendom «Haabet» (tidligere «Gule Hest») paa Vesterbro, i det han udparcellerede en Del af dens Jorder. Hele hans Naturel drev ham imidlertid mod andet end en ren forretningsmæssig Virksomhed. 1831 blev han Medlem af det

forenede Understøttelsesselskab, hvor han steg til Administrator, og 1834 paatog han sig at virke som Inspektør i de Massmannske Søndagsskoler, men navnlig voxede denne Side i hans Udvikling, efter at han i 1838 var bleven Frimurer. Det blev et Vendepunkt i hans Liv. I Frimurerordenen steg han fra Stilling til Stilling, til han til sidst blev en af Ordenens højeste, støttet med ubegrænset Tillid fra alle Sider. 1878 udgav han anonymt «Kristelige Betragtninger til hver af Aarets Dage af en Lægmand». Efter en Tid at have haft Titelen Kammerraad døde han 6. Jan. 1887 som Justitsraad. — 1828 havde han ægtet Laurine Reerup († 1853), Datter af Skolelærer R. i Virum.

Rawert, Danmarks industr. Forhold S. 496. E. Collin, O. F. O. (1885). Nutiden XI, 161. Nord. Frimurertid. I, 257 ff. *C. Nyrop.*

Olsen, Oluf Nicolai, 1794—1848, Officer og Korttegner, Søn af Kjøbmand og Brandinspektør i Kjøge, senere Brygger i Kjøbenhavn, Lars O. († 19. Nov. 1828) og Anna Botelene (Bothilde) f. Bech († 1827). Han er født i Kjøge 4. Marts 1794 og blev 1807 antaget som Volontær paa Artillerikadetinstituttet, ved hvilket han blev Kadet 1808 og forfremmet til Stykjunker 1. Avg. 1810, fra hvilken Dato hans Anciennitet som Sekondlieutenant ved senere Udnævnelse (1812) regnedes. Han blev karakt. Premierlieutenant 1818, virkelig Premierlieutenant 1821 og karakt. Kapitajn i Artilleriet 1828. Efter en Tjenesterejse til Tyskland, Holland, England og Frankrig blev han 1830 udnævnt til Sekondkapitajn og Kommandør for Miner- og Sapørkompagniet. S. A. blev O. dernæst Lærer i Topografi og Tegning ved den kongl. militære Højskole, til hvilken Stilling han ved Siden af sine udmærkede Anlæg havde erhvervet sig særlige Kvalifikationer, dels ved (1815) at underkaste sig Landmaalerexamen, dels ved at gjenngaa Kunstakademiets forskellige Tegneskoler (1817—19). 1836 ansattes han som Divisionskvartermester i Generalstaben, efter at han i flere Aar havde haft Lejlighed til at deltage i Stabens Opmaalingsarbejder, ligesom han allerede siden 1825 havde haft Ledelsen af Videnskabernes Selskabs topografiske Arbejder. 1839 forfremmedes han til Major i Generalstaben og 1842 til Chef for den ved Staben oprettede topografiske Afdeling, under hvilken henlagdes samtlige Landets topografiske Arbejder, nemlig Videnskabernes Selskabs og Professor Schumachers Opmaalinger samt Generalstabens egne Maalinger. 1844 forbeholdtes

der ham Oberstlieutenants Anciennitet, 1848 udnævntes han til Oberstlieutenant og s. A. til Oberst i Generalstaben.

O. har som Topograf og i Særdeleshed som Korttegner udfoldet en meget stor Virksomhed. Som de betydeligste af hans Arbejder skal her nævnes: «Plantegeografisk Atlas» (1824, til J. F. Schouws «Plantegeografi»); «Esquisse orographique de l'Europe» (sammen med J. H. Bredsdorff, 1824; ny forbedret Udg. 1830); «Ledetraad ved Forelæsningerne i Topografi og Geodæsi» (1830—32); «Topografisk Tegnekunst» (1831—36); «Atlas til J. F. Schouws Naturskildringer» (1832—35); «Generalkort over Sønderjylland efter Videnskabernes Selskabs Opmaalinger» (1836); «Atlas pour le tableau du climat de l'Italie» (1839); «Generalkort over Kongeriget Danmark med Hertugdømmet Slesvig» (1841—42), udg. af Videnskabernes Selskab, senere af Generalstaben; «Atlas især med Hensyn til Ungdommens Undervisning» (20 Blade, 1842—44); «Generalkort over Hertugdømmet Lauenborg», udg. af Generalstaben (1844); «Kort over Island» (4 Blade, 1844—49) samt «Generalkort over Island» (1849) efter Bjørn Gunlaugssons Opmaalinger, begge Kort udgivne af det islandske litterære Selskab. Endelig har han som Chef for den topografiske Afdeling ledet Udarbejdelsen af de indtil 1849 udgivne Atlasblade af Generalstabens Kort over Danmark.

O.s Kort bære Præget af original Opfattelse og Udførelse, kunstnerisk Sans og Smag, grundige Kundskaber og omhyggeligt Arbejde. De have stiftet stor Nytte og ville til enhver Tid berede Kjendere Glæde; en Del af dem kan desuden med fuld Ret siges at være banebrydende; dette gjælder f. Ex. «Esquisse de l'Europe», prisbelønnet af det geografiske Selskab i Paris. Vel kan det siges, at den anvendte Fremstilling af de orografiske Forhold (ved ækvidistante Horisontalkurver) allerede tidligere var kjendt; men det er første Gang, Fremgangsmaaden er bleven anvendt paa Kort i lille Maalestok, en Anvendelse, der fordrer en særlig Skjønsonhed. Vel maa det indrømmes, at dette anerkjendte Arbejde, trods den Opmærksomhed, det vakte, endnu ikke har ført til, at Horisontalkurver i Almindelighed benyttes til Terrænfigurering paa de geografiske Kort; men det maa antages, at Methoden, der saa godt som overalt er trængt igjennem ved de topografiske Originalmaalinger, ogsaa vil blive benyttet ved Fremstillingen af Kort i mindre Maalestok, naar først Opmaalingerne ere tilendebragte, og der levnes fornøden Tid til Bearbejdelsen. Af stor Betydning har end videre O.s «Topografisk Tegnekunst» været, i det dette Værk

har dannet Grundlaget for Udførelsen af samtlige Generalstabens Kort. Med særlig Anerkjendelse maa end videre nævnes hans Atlas med Hensyn til Ungdommens Undervisning; det er særdeles smagfuldt, klart og overskueligt; hvert enkelt Kort er vel egnet til at tiltale Sansen for det smukke og til at fæstne et Billede i Elevens Erindring. Det er utvivlsomt vort bedste og omhyggeligst udførte Skoleatlas, men det er des værre nu helt fortrængt af talentløse Forretningsforetagender. Et meget smukt og betydeligt Arbejde er ogsaa det overalt højt skattede Kort over Island, hvis Udarbejdelse har været forbunden med store Vanskeligheder. Men fremfor alt fortjener det at erindres, at O. med udmærket Dygtighed og Flid iværksatte Danmarks topografiske Opmaaling og Udgivelsen af det indvundne Kortmateriale, Arbejder, som det hidtil er lykkedes at fortsætte paa en Maade, der er Begyndelsen værdig.

1837—40 var O. Medudgiver af «*Militært Repertorium*», i hvilket han optraadte som militærhistorisk Forfatter med en udførlig Biografi af Alb. Borgaard (s. II, 519). — O. blev 24. Sept. 1826 gift med Louise Magdalene Schultz (f. 12. Marts 1798 † 1. Marts 1880), Datter af Mekaniker Carl Vilhelm S. og Johanne Marie f. Wigand. Han døde i Kjøbenhavn 19. Dec. 1848 efter kort Tids Sygeleje.

Selmer, Nekrolog. Saml. I, 406 ff. Erslew, Forf. Lex. *E. C. Rasmussen.*

Olsen, Peder Blicher, 1759—1832, Diplomat, Broder til ovennævnte Etatsraad G. H. O., blev født i Maribo 21. Juli 1759. Han sattes 1774 i Roskilde Skole, hvorfra han dimitteredes 1777. Det følgende Aar tog han Examen philosophicum og privatiserede i Kjøbenhavn. Han fik 1782 Ansættelse hos Stiftamtmand Levetzau i Christiania og var der i Huset indtil 1784, da han med Familien drog tilbage til den danske Hovedstad. O. udnævntes 1784 til Volontær i General-Toldkammeret, derefter blev han 1785 Konsulatssekretær i Marokko, hvilken Stilling han beklædte et Par Aar. Derpaa ansattes han 1787 som Legationssekretær i Berlin, hvilken Post han 1789 ombyttede med et Sekretariat i Udenrigsministeriet. 1800 sendtes O. som Ministerresident og Generalkonsul til de forenede Stater i Nordamerika, og medens han virkede paa denne Post, tildeltes der ham 1801 Titelen Gehejmelegationsraad. Han blev meget alvorlig angreben af den gule Feber og maatte 1803 opgive sin diplomatiske Stilling. O. levede derefter i Fredensborg og Kjøbenhavn, uden at han nogen Sinde fuldstændig overvandt

1793 blev O. Kon-
sul i Marokko.

Sygdommens Eftervirkninger. 1815 afskedigedes han af Statstjenesten og udnævntes s. A. til Konferensraad. Han døde i Kjøbenhavn 2. Marts 1832. — Som Embedsmand havde O. Ry for Ret-sindighed og Dygtighed. Ved Siden af sin Gjerning i Statens Tjeneste udfoldede han nogen litterær Virksomhed. Han optraadte som Oversætter af latinske, franske, tyske og engelske Skrifter og forsøgte sig som Digter. Han udgav 1785 en Digtsamling under Titelen: «En Dags Læsning», og 1815 fulgte en ny Samling, hvilken han kaldte «To Dages Læsning». Disse Arbejder have vel ikke synderlig poetisk Værdi; men man kan ikke frakjende Forfatteren som Viscdigter et vis sarkastisk Lune. 1813 udgav O. Skriftet «Et og andet», hvori han udtalte sig om forskellige Spørgsmaal, lige fra Jødefejden til dansk Kornbrændevin. Paa Skriftets Titelblad betegnede han sig Blicherolsen, hvilket Navn han antog for at forebygge en Forvexling af hans og hans nævnte Broders Navn. O. ægtede 22. Juli 1785 Cathrine Brodersen (f. 1764 † 11. Dec. 1835) Dagen 1832, Nr. 67. Erslew, Forf. Lex. *A. Thorsøe.*

Olsen, Rasmus Ulrik Bernhard, f. 1836, Musæumsdirektør. B. O. er født i Kjøbenhavn 9. Sept. 1836 paa Borchs Kollegium, hvor hans Fader, Chresten O., var Portner. Tidlig forældreløs gjennemgik han Efterslægtens Skole, arbejdede paa Teknisk Institut og paa Kunstakademiet og fik hurtig Ansættelse som Tegner paa Kittendorffs og Aagaards xylografiske Anstalt, hvor han udførte talrige Illustrationer for Musæerne. Det var dog særlig hans Anlæg for kunstneriske Arrangements, som førte ham til virksom Deltagelse i Hovedstadens kunstneriske Liv. 1868 blev han artistisk Direktør for Tivoli, hvor han virkede til Slutningen af 1885, og hvis nuværende Hverdagsfysiognomi han for en væsentlig Del har skabt. Som Kostumier først ved Kasino, senere (1874—76) ved det kongl. Theater fandtes der ligeledes rig Anvendelse for hans kunstneriske Sans, ligesom ogsaa Anlægget af Panoptikon, hvis artistiske Leder han var fra 1885—98, betroedes ham. Størst Betydning har O. dog faaet som Stifter af Dansk Folkemusæum. Det var ham, som gjorde Worsaae opmærksom paa det fortjenstlige i Svenskeren Hazelius' Bestræbelser for at skabe et Musæum af svenske Almuesager, og da Worsaae optog denne Tanke ved paa den kunstindustrielle Udstilling i Kjøbenhavn 1879 at søge tilvejebragt en Udstilling af danske Almuesager, betroedes det O. at samle, ordne og opstille den. Denne Udstilling blev bestemmende for Oprettelsen

af Dansk Folkemusæum, som aabnedes 1885 under en særskilt Bestyrelse og med O. som Direktør. Med Energi og Sagkundskab har O. skabt og udviklet et Musæum, væsentlig forskjelligt fra de hidtil bestaaende saa vel i Henseende til Opstilling (Interiørs) som til Indhold, og derved vakt Interessen i vide Kredse for Bevaringen af alt, hvad der har Betydning for vor Almues Kulturliv, lige fra dens Bygninger til de mindste Brugsgjenstande. Resultaterne af sine Erfaringer paa dette Omraade har han nedlagt i talrige større og mindre Afhandlinger i Tidsskrifter.

O. deltog i Krigen 1864 som Lieutenant og blev af sit Regiment efter Slaget ved Dybbøl indstillet til at optages i de faste Kadrer. — Han ægtede 1865 Laura Marie Nathalie Glad (f. 1840), Datter af Skibsfører Jac. Chr. G.

Weillbach, Nyt Kunstnerlex.

Møllerup.

Blicher-Olsen, Peder, † 1832, s. ovfr. S. 420.

Olsen-Ventegodt, Peter, f. 1863, Maler. Han er født i Nærheden af København 31. Maj 1863; hans Forældre vare Landmand Jens O. (f. 1836 † 1869) og Anne Marie f. Nielsen (f. 1835); Navnet Ventegodt antog han i 1893 med kongl. Bevilling. Oprindelig uddannedes han til Porcellænsmaler, men samtidig hermed var han, fra 1881—83, Elev af Kunstakademiet. I 1886 udstillede han et Portræt af sin Moder og i de følgende Aar flere Portrætter og Genrebilleder, af hvilke sidste et, «Juleaften paa Landet, forrige Aarhundrede», er optaget i Nationalgalleriet; i 1893 kom hans «Susanne i Badet». I 1893 ægtede han Hilda Josepha Simonsen (f. 1866), Datter af Overretsprokurator Josef Levin S. og Julie f. Fürst.

Weillbach, Nyt Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Olshausen, Detlev Johann Wilhelm, 1766—1823, Superintendent, blev født 30. Marts 1766 i Nordheim i Hannover. Faderen, der var ansat ved Toldvæsenet, mistede han tidlig og kom i Huset hos en Landsbypræst. I sit 16. Aar kom han til Gymnasiet i Altona og der fra 1784 til Göttingen. I sin Studentertid maatte han kæmpe med tung Fattigdom, der nødte ham til 1787 at tage en Huslærerplads ved Leipzig, senere i Hamborg og 1791 i København. Her fik han s. A. den filosofiske Doktorgrad, og 1792 disputerede han i Steden for at tage theologisk Embedsexamen. Med den tyske Koloni i København — Münter, Adler, Christiani,

v. Gehren o. fl. — levede han i nøje Omgang og holdt Forelæsninger over den Kantske Filosofi, saa det kostede ham Kamp at rive sig løs for 1794 at overtage Diakonateret i Oldeslo. Nu giftede han sig med Ida Hoyer, med hvem han i 10 Aar levede et lykkeligt Samliv. Men ved Stadens Brand 1798 mistede han alt, hvad han ejede. S. A. forflyttedes han til Hohenfelde, og 1801 blev han Sognepræst i Glückstadt. Da han 1804 mistede sin Hustru og omtrent samtidig sin elskede Moder, nedbrød Sorgen herover stærkt hans Helbred. Han søgte Trøst i Senecas Skrifter, og forskellige Oversættelser af denne Forfatters Arbejder udkom fra hans Haand i de følgende Aar. 1806 indgik han nyt Ægteskab, med Johanne Juliane Bong. Ved Krigsurolighederne 1813—14, som i høj Grad ramte Glückstadt, led han igjen store Tab. 1815 forflyttedes han til Eutin som Superintendent i Fyrstendømmet Lybek. Her indlagde han sig store Fortjenester af Skolevæsenets Organisation. Efter flere Aars tiltagende Svagelighed døde han 14. Jan. 1823. Hans litterære Virksomhed omfattede tillige homiletiske og pædagogiske Arbejder; en lille geografisk Lærebog af ham har i sin Tid haft vid Udbredelse. Foruden ndfr. anførte Søn var han tillige Fader til den navnkundige Erlanger-Exeget Hermann O. († 1839), Orientalisten Professor Justus O. († 1882) og den bekjendte Slesvig-Holstener Advokat Theodor O. († 1869).

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26 S. 218 ff. Allg. Deutsche Biographie XXIV. Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

A. Jantzen.

Olshausen, Wilhelm, 1798—1835, Filolog, var næstældste Søn af den ovfr. nævnte Superintendent D. J. W. O. Han blev født i Oldeslo 22. Maj 1798, gik først i den lærde Skole i Glückstadt, siden i Gymnasiet i Altona, blev Student 1816 og studerede derefter Theologi og (til sidst alene) Filologi, dels i Kiel, hvor han 2 Gange vandt en Pris for videnskabelige Arbejder, dels i Berlin. Efter den Tid virkede han først som Huslærer, men kom siden til Domsolen i Slesvig, hvor han 1821 blev Konrektor og 28. April 1835 Rektor; men allerede 5. Nov. 1835 døde han. Han har kun udgivet et Par Skoleudgaver af ciceronianske Værker og nogle faa Smaaafhandlinger i et filologisk Tidsskrift og i Skoleprogrammer fra Slesvig.

Allg. Deutsche Biographie XXIV.

M. Cl. Gertz.

Oluf Hunger, —1095, Konge, var Søn af Svend Estridsen og skal have været Jarl under sin Broder Knud den hellige. Imid-

lertid traadte han i en vis Modsætning til denne Broder: da Knud havde rustet en mægtig Flaade til et Englandstog, men selv blev opholdt ved Landets Sydgrænse, bleve Lædingsmændene utilfredse og sendte da O. som Bud til Knud for at bede ham komme eller give Hæren en anden Fører. O. røgtede sit Hverv med Veltalenhed, men Knud blev forbitret og lod ved sin Broder Erik (Ejegod) O. lægge i Lænker; i Danmark turde han dog ikke holde ham fangen, og derfor sendte han ham til sin Svigerfader, Grev Robert Friser i Flandern (1085). Det var da ret naturligt, at den Folke-rejsning, som næste Aar fældede Knud, hævede O. paa den danske Trone; den Mand, som særlig havde lidt under Knuds Vilkaarlighed, maatte være selvskreven Fører for Reaktionen mod hans myndige Herredømme, og tilmed var O. vel den ældste af de dalevende Svendssønner. For at udfri sin Broder gik Niels som Gissel til Flandern, og O. blev saaledes Konge, medens Erik flygtede til Sverige (1086). Knuds Love bleve afskaffede, Kongemagten og Præsternes Indflydelse begrænsedes, og Stormændene hævede atter Hovedet. Sandsynligvis opgav man ogsaa Forbindelsen med det gregorianske Kirkeparti og sluttede sig til den kejserlige Modpave Wibert; i alt Fald omtales det senere, at en «Wibertiner» har «raset» i Danmark, og det kan næppe henføres til anden Tid end O.s. Saa forstaaeligt det var, at man stillede sig i Modsætning til den forhadte Knuds Bestræbelser, saa uheldigt var det paa den anden Side, at man søgte bort fra den evropæiske Kulturudvikling. Biskop Svend af Roskilde varslede Himlens Straf og drog paa Pilegrimsfærd. Og det skete virkelig, at en fleraarig Hungersnød, der hærgede Vestevropa, forgrenede sig til Danmark og blev særlig ondartet her. Under disse Forhold lammedes det offentlige Liv; Venderne spillede Mester i Sund og Bælt, og da Skjalm Hvides Broder Autc var bleven Offer for deres Vikingefærd, maatte Skjalm selv hævne Broderens Drab, medens O. sad uvirksom. De nationale Ulykker skadede Kongen og voldte ham det sørgelige Tilnavn «Hunger». Roskildekronniken, hvis Forfatter var Tilhænger af Stormandsvælden og Modstander af den stærke Kongemagt, vil dog hævde, at O. havde fortjent en bedre Skæbne; vist er det, at han var stillet over for meget vanskelige Forhold. Utilfredsheden i Landet gav Stødet til et nyt politisk Omslag; endnu i O.s Levetid skrinlagde man Knud den helliges Ben (April 1095), og da O. kort efter døde (18. Avg. 1095), kom Erik Ejegod paa Tronen og gjen-

optog Knuds Gjerning. — O. var gift med Ingegerd, Datter af den norske Konge Harald Haardraade.

Ræder, Danmark und. Svend Estridsen og hans Sønner. A. D. Jørgensen, Den nord. Kirkes Grundlæggelse. H. Olrik, Konge og Præstestand I.

Hans Olrik.

Oluf, 1370—87, Konge, fødtes i Dronning Margrethes Ægteskab med den norske Konge Haakon, vistnok ved Juletid 1370. Store Forhaabninger knyttede sig strax til ham; Norge var hans sikre Arv, men han havde ogsaa Krav paa Sverige, hvorfra hans Fader nylig var bleven fordrevet, og gennem sin Moder tillige paa Danmark, hvor Bedstefaderen, Valdemar Atterdag, var sønnelos. I Begyndelsen syntes dog alt at vende sig imod ham; hans Fader maatte give et formeligt Afkald paa den svenske Krone, og Morfaderen lovede Margrethes Søstermand, Hertug Henrik af Meklenborg, at hans Søn skulde faa den danske Krone. Det kom imidlertid til at gaa helt anderledes. Da Valdemar Atterdag døde 1375, lykkedes det Margrethe at faa O. valgt til Danmarks Konge paa et Rigsmøde i Slagelse (Maj 1376), og Meklenborgerne maatte snart efter opgive deres Krav. I de følgende Aar styredes da Danmark i O.s Navn af hans kloge Moder, og ved Faderens Død 1380 tiltraadte han ogsaa Regimentet i Norge. I 1385 erklæredes han for myndig, og samtidig antog han Titlen «sand Arving til Sverige»; i dette Rige var Misnøjen med den indkaldte Albrecht af Meklenborg stedse voxende, og de svenske Stormænd nærmede sig Margrethe og hendes Søn. I Sommeren 1387 opholdt begge sig i Skaane; sidst i Juli træffe vi dem i Ystad, og medens Margrethe forblev i denne By, drog den unge Konge til Falsterbo Slot, ledsaget af sine Hofmænd og enkelte Rigsraader. Her blev han pludselig syg og døde 3. Avg.; hans Lig blev balsameret og udstillet til Folkets Beskuelse i Stadens Kirke, siden ført til Sorø Kloster. Saaledes døde, endnu ikke mandvoxen, det sidste Skud af Nordens forenede Kongestammer, om hvem det ikke uden Grund sagdes, at han «var af ædlere Byrd end nogen dalevende Konge paa Grund af sin Slægts ældgamle Blod og den kongelige Oprindelse baade paa Sværd- og Spindesiden».

Som det saa ofte gaar ved kongelige Dødsfald, udbredte der sig ogsaa i dette Tilfælde Rygter om, at det ikke hang rigtig sammen med O.s Død. Særlig i Norge var man vantro; man optegnede i Aarbøgerne: Kong O. forsvandt, og etsteds siges udtrykkelig: Danerne sagde, at han var død, men Nordmændene vilde

ikke tro det. Paa denne Baggrund kan man fatte den Tiltro, som den *falske Oluf* fandt. I Aaret 1402 mente nogle Kjøbmænd i en fattig og sygelig Mand, som de traf i Ordenslandet Preussen, at gjenkjende Kong O., og det hed sig da, at hans Moder havde villet forgive ham, men at en anden var faldet som Offer for Giften i hans Sted. Stakkelen blev snart overbevist om, at han var den sande Arving til Nordens Kongeriger, og mange troede paa ham, baade i Tyskland og i Norden. Margrethe tog Sagen med sin sædvanlige Besindighed; hun sendte en Sendefærd til den preussiske Højmester og satte i Spidsen for den Folmer Jacobsen Lunge (X, 470), i hvis Arme den unge Konge havde udaandet; de da tilstedeværende havde desuden medgivet en Udtalelse om, hvorledes det hele var gaaet til. Højmesteren gjorde heller ingen Vanskeligheder; han sendte Bedrageren til Danmark, hvor han blev offentlig brændt 28. Sept. 1402.

Erslev, Dronn. Margrete og Kalmarunionen. Hist. Tidsskr. 5. R. IV, 730 ff. Behrmann, Beretn. om Kong Oluf Hagensøns Død og den falske Oluf (1846).
Kr. Erslev.

Oluf (Haraldsen), —1143(?), Modkonge, var Søn af Harald Kesja (VII, 74) og Ragnhild. Da Erik Emune overrumplede Harald i Vejleegnen og dræbte ham (1135), lod han ogsaa hans mange derværende Sønner gribe for snart efter at lade dem alle ynkelig omkomme; kun O., som den Gang maa have været ganske ung, slap ud af Huset, forklædt som Kvinde, og flygtede til Norge. 1137 laa O. med en Flaade i Gøtaelven og har vel da været rede til at optræde med Krav paa den danske Krone; Sigurd Slembe, som stod sig vel med den danske Styrelse, og som netop kom sejlene fra et Tog i Østersøen, tog imidlertid 3 af hans Skibe fra ham og jog ham op i Landet. Senere vendte O. tilbage til Danmark og krævede, at Erik Lam skulde give ham hans Fædrengods, men blev afvist som Søn af en Landsforræder. O. maatte bide sin Harm i sig, men dannede hemmelig en Sammensværgelse og søgte en Nat at overfalde Erik paa Gaarden Arne ved Lund. Vagten afværgede dog Snigmordet, og O. maatte skyndsomst flygte til Sverige. Her fra begyndte han en Fejde (vistnok 1140—43), en af de blodigste i Danmarks Historie; Sagnet gik, at der en Gang paa én Dag havde været 3 Kampe og i ét Aar 13 Slag. Strax da Erik Lam havde forladt Skaane, gjorde O. Indfald. Forgjæves søgte Ærkebiskop Eskil at standse ham: han blev slaaet, maatte

overgive ham Lund, sværge Troskab og stille Gisler. Kort efter flygtede Eskil dog til Erik og ænsede hverken Ed eller Gisler; men da Ærkebispens i Spidsen for Eriks Hær prøvede Landgang i Skaane, var han atter uheldig, og O., der virkelig havde fundet Tilslutning, indsatte nu en anden Ærkebiskop, som for øvrigt ogsaa hed Eskil. Sejeren gjorde dog O. alt for tryk, saa at Erik pludselig overraskede ham, lod hans Ærkebisp hænge og tilføjede ham selv ved Glugstorp et eftertrykkeligt Nederlag, saa at han atter maatte flygte til Sverige. Strax efter faldt O. ind i Bleking, men blev igjen dreven tilbage. Paa et Strejftog dræbte han imidlertid mange af Lunds Borgere og gjorde dernæst et dristigt Angreb paa Nordsjælland; men her blev han slaaet af Biskop Rike ved Buddinge Aa (mellem Gjentofte og København), hvorpaa han flygtede til Halland. Ved et nyt Strandhug overrumplede han den krigerske Biskop i Ramløse ved Arresø og satte Ild paa Huset over ham; Rike bad om Fred, og O. gav ham frit Lejde, men nedhuggede ham ikke des mindre. Da ramtes O. af Pavens Bandlysning, og fra nu svigtede Lykken ham helt. Erik forfulgte ham ind i Halland, og ganske vist undgik O. et Mordforsøg, som Eriks Vederlagsmand Ingimar rettede imod ham, men dernæst faldt han med mange af sine Mænd i Kampen ved Tjuteaa i Skaane (vistnok 1143). En Søn af O. var sikkert den senere Tronkræver Harald Skrænk (VII, 77).

Script. rer. Dan. I, 384 f. Saxo, ed. Müller.

Hans Olrik.

Oluf, —1214, Biskop, var først Valdemar II's Kapellan og Notar og blev dernæst ved Kongens Indflydelse Biskop i Ribe (1204). Bispetienden, der allerede var indført i Lunde og Roskilde Stifter, søgte han forgjæves at faa gennemført i sit Stift; hans Bestræbelser strandede paa Almuens Modstand. Sit kirkelige Sindelag viste han ogsaa ved at skjænke sin Domkirke en Homilibog, et Krucifix af Hvalrostand og en Del Jordegods; men tillige var han Løgum Klosters Velgjører, og da han døde (29. April 1214), blev han ligesom sin Forgænger Omer jordet i dette Kloster.

Kinch, Ribe Bys Hist. I.

Hans Olrik.

Oluf, —1320, Biskop. Da Roskilde Bispestol blev ledig ved Jens Krag's Død (1300), valgte Kapitlet en vis Florentius til Biskop; han har rimeligvis været en Tilhænger af Kongen, og Jens Grand kasserede da som Ærkebisp hans Valg, medens han i Steden udsaa

O., der var Magister og Kannik i Roskilde, til Biskop, efter dertil, som det siges, at være blevet befuldmægtiget af Kapitlet. Florentius appellerede imidlertid til Paven og rejste selv til Rom; O. fulgte Exemplet, og til sidst faldt Afgjørelsen til hans Fordel; Benedict XI stadfæstede ham som Biskop (Febr. 1304). Nu indtog han sit Sæde; men ogsaa en Gang senere kom han til at staa Erik Menved imod. Sammen med Ærkebisp Esger Juul og andre danske Bisper udvirkede han nemlig under Konciliet i Vienne nogle Pavebiller, der vakte Kongens største Vrede; meget stødende var det unægteligt, at Paven som Værnemand for Roskilde Stift indsatte Jens Grand i Bremen. Kongen viste sig dog at være den overmægtige, og O. maatte love ham ikke at gjøre Brug af de pavelige Breve (1313). Senere var der intet i Vejen mellem ham og Kongen; han stod fast paa dennes Side under den store Strid med Esger Juul, og Dronning Ingeborg trøstede han i hendes Ulykke (s. VIII, 278). For sin Domkirke sørgede O. med Iver; i 1310 byggede han et Kapel, indviet til vor Frue, ved Kirken, og 1315 ophøjede han Kantoriet til et Prælatur, hvortil lagdes rige Indtægter. O. døde 10. Marts 1320 og blev begravet i det af ham stiftede Kapel, som han lige før sin Død havde beriget med nye Gaver.

Danske Mag. IV, 225 ff. Ny kirkehist. Saml. III, 412. 422.

Kr. Erslev.

Olufsen, jvfr. Olsen.

Olufsen, Christian Friis Rottbøll, 1802—55, Astronom, fødtes 15. April 1802, døbt i Aastrup Kirke ved Næsgaard paa Falster, hvor hans Fader, nedennævnte Oluf Christian O., bestyrede det af det Classenske Fideikommis oprettede Landvæsensinstitut, men tilbragte for øvrigt sine første Aar indtil 1807 i Classens Have uden for Kjøbenhavn, hvor hans Fader boede. Sin tidligere Opdragelse fik han af Faderen. I 1812 kom han i Borgerdydskolen, og her udmærkede han sig saaledes, at han allerede 1818 erklæredes for moden til at dimitteres til Universitetet. Dette skete dog, efter Faderens udtrykkelige Forlangende, først det følgende Aar. Paa Universitetet horte han matematiske og astronomiske Forelæsninger af Degen og Thune, og her kom han, hvis Hu først havde staaet til Søen, i Forbindelse med den senere Oberstlieutenant Bracht, der indgød ham Lyst til at blive Ingeniørofficer. Han lagde sig i den Anledning ogsaa efter legemlige Øvelser og Fægtekunsten, men lod sig dog afskrække af, at han først skulde tjene nogen Tid som

menig. I 1824 vandt han Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af den matematiske Opgave: «Beregning af Formørkelser», blev s. A. Assistent ved Observatoriet og fik offentlig Understøttelse til at uddanne sig videre hos den berømte Bessel i Königsberg. Her tilbragte han 2 Aar og vandt i høj Grad Bessels Tillid. Selv bevarede han ogsaa stadig denne sin store Lærer i taknemmelig Erindring, og i sin sidste Sygdom lod han et af Portrætmaler Jensen udført Portræt af Bessel (som Observatoriet endnu ejer) ophænge ved sit Sygeleje. I Königsberg kom han ogsaa i Forbindelse med andre senere Berømtbeter som Steinheil og Struve. I 1826 kom han tilbage fra Königsberg og deltog i det følgende Aar med Schumacher i Opmaalingerne i Holsten. Senere bestyrede han i kort Tid Observatoriet i Hamborg. 1829 udnævntes han til Observator ved Observatoriet i Kjøbenhavn og 1831 til Lektor ved Universitetet. I Mellemtiden havde han atter været i Königsberg for at konferere med Bessel om nedennævnte Soltavler. 1832 blev han Professor extraordinarius i Astronomi ved Universitetet og Bestyrer af Observatoriet. Professor ordinarius var Schumacher, skjønt denne i Anledning af den danske Gradmaaling altid opholdt sig paa Observatoriet i Altona. Først lige ved Schumachers Død blev O. 1850 Professor ordinarius. 1832 blev han Medlem af Landmaaler-Examinationskommissionen. 21. Dec. 1833 ægtede han Magdalene Frederikke Ernestine Sophie Münter (f. 1809, Datter af Biskop Fr. M., s. ovfr. S. 25), med hvem han levede til sin Død i lykkeligt, men barnløst Ægteskab. 1834 blev han Medlem af Videnskabernes Selskab. S. A. rejste han til Paris i Anledning af Normalkilogrammets Udmaaling og Afvejning. De Tilbud, han fik om at overtage Professoratet i Astronomi i Helsingfors og i Dorpat, afviste han. 1840 disputerede han for den filosofiske Doktorgrad med en Afhandling: «De parallaxi lunæ». 1851 blev han valgt Medlem af Konsistorium. S. A. iagttog han den totale Solformørkelse i Kalmar. Han døde 29. Maj 1855 efter i 3 Aar at have lidt af en uheldbredelig Sygdom.

O.s vigtigste Værk er Soltavlerne. I 1826 formaaede Schumacher Videnskabernes Selskab til at bekoste Udarbejdelsen og Udgivelsen af nye Soltavler. Arbejdet overdroges P. A. Hansen (VII, 41) og O. Denne skulde behandle Iagttagelserne og af dem beregne Solens Bane, medens Hansen paatog sig Beregningen af Perturbationerne. Resultatet fremkom først 1853 under Titelen: «Tables du soleil». O. deltog ogsaa i Berliner-Akademiets store Værk: Udgivelsen af Stjernekort over Dyrekredsen til Opdagelse

af Smaaplaneter. Han paatog sig og udførte den Del af Arbejdet, der omfatter Rectascensionstimen I, Blatt 2 (Berlin 1849); dette Kort er bekjendt for sin Nøjagtighed og Fuldstændighed. En hel Del lagttagelser, Beregninger og Afhandlinger af ham findes i «Astronomische Nachrichten», i Bessels «Tabulæ Regiomontanæ», i «Maanedsskrift for Litteratur», hvis Medredaktør han var 1836—38, i Videnskabernes Selskabs Oversigter, i Universitetets Festskrifter og andensteds. Han har ogsaa forfattet «Begyndelsesgrundene af Astronomien med Anvendelse paa den mathematiske Geografi» (1848) og beregnet Almanakkerne 1833—56.

Oversigt ov. Vidensk. Selsk.s Forhandl. 1856, S. 77 ff. Erslew, Forf. Lex.
C. F. Pechule.

Olufsen, Hans, † 1571, s. Spandemager.

Olufsen, Hans, —1670, Godsejer, var Tolder i Sølvitsborg og Bokuld, da han 1658 blev ansat ved Hoffet som Køkkenskriver. Det var just under den ødelæggende Svenskekrig, han kom til Kjøbenhavn, men for ham blev den en Kilde til Velstand, dels ved Kaperier, dels ved Leverancer af Tømmer, Planker m. m. til Flaaden og Befæstningen; da han desuden ydede Pengeforstrækninger til Garnisonens Underhold i Belejringsstiden, stod han efter Freden som en af Kronens betydeligere Kreditorer. Allerede 1660 havde han for sine Fordringer faaet Udlæg i den af Fjenden afbrændte Spanager By, som han forvandlede til en Herregaard, og 1662 fik han udlagt Lellinge Hovedgaard og Gods samt Ejby Kirke-tiende af i alt o. 780 Tdr. Hartkorn; 1663 købte han Jonstrup Gaard og Gods, og 1664 erhvervede han ved Mageskifte med Kronen Birkerettighed til Lellinge samt en Del Gods i Ringsted og Tryggevælde Amter m. m. S. A. opgav han sin Tjeneste ved Hoffet, og om han end vedblivende drev Forretninger i Hovedstaden, hvor han ejede flere faste Ejendomme, boede han dog mest paa Lellinge, hvor han døde i Maj 1670. Med sin Hustru, Inger Hansdatter († o. 1688), havde han flere Børn.

Danske Herregaarde VII: Juellund. A. Petersen, Vallø og Omegn.

G. L. Wad.

Olufsen, Hans, † 1698, s. Olavius, Johannes (ovfr. S. 391).

Olufsen, Jens, † 1548, s. Bratt (III, 18).

Olufsen, Niels, (1310), s. Bild (II, 196).

Olufsen, Ole, f. 1865, geografisk Rejsende. O. er Son af Gaardmand Jens Olesen i Bjødstrup, Randers Amt, hvor han fødtes

24. Jan. 1865. I Daaben fik han Slægtnavnet Jensen, der ved kongl. Bevilling 1889 forandrede til Olufsen. Efter at have gennemgaaet Realklasserne i Aarhus Latinskole traadte han ind i Hæren og udnævntes 1885 til Sekondlieutenant, 1889 til Premierlieutenant i Fodfolket. Senere kastede han sig over geografiske Studier, og hovedsagelig ved privat Pengehjælp lykkedes det ham 1896 at foretage en Undersøgelsesrejse til Pamir. Gjennem Rusland og Turkestan naaede han Osch i Provinsen Ferghana, hvorfra hans Togt begyndte. I o. 4 Maaneder færdedes han med udholdende Dygtighed ad til Dels lidet kjendte Veje langs Bjærgfloderne Pamir-darja og Pændsch, Amu-darjas Hovedtilløb. I «Geogr. Tidsskr.» XIV har han givet et kort Omrids af sine Oplevelser og Iagttagelser, ligesom en større, ved ham indkjøbt og hjembragt Samling af moderne ethnografiske Sager er opstillet i Nationalmusæet. 1898 tiltraadte O. en ny og længere Rejse til samme Egn. *P. Lauridsen.*

Olufsen, Oluf Christian, 1764—1827, Digter, Landbrugs- og Skovbrugsforfatter, Statsøkonom. Chr. O. fødtes 20. Jan. 1764 i Viborg, hvor Faderen, Hans O., var Raadmand, tillige Ejer af Hovedgaarden Hessel ved Grenaa. Moderen, Christine f. Testrup, døde ved hans Fødsel, Faderen 2 Aar efter, hvorpaa han kom i Huset hos sin formuende Mormoder, Fru Testrup paa Vesterris, senere hos Provst L. F. Winther i Gjedsted. Da han var udset til at skulle forvalte et af Mormoderens Godser, blev han anbragt paa Stiftamtmandens Skriverstue i Viborg; senere sendtes han til Kjøbenhavn for at læse til dansk-juridisk Examen, som han tog 1783, men Mathematikken interesserede ham mere, hvorfor han 1784 tog Landmaalerexamen. Han var derefter i nogle Aar beskæftiget med Opmaalingen i Jylland; under Krigen 1788 udførte han en kort Tid Regimentskvartermester- og Avditorforretningerne ved en Grenaderbataillon.

Saaledes vare hos O. fra Ungdommen af praktisk Virksomhed og Studium gaaede Haand i Haand. Den opvakte Yngling havde tilegnet sig Latin foruden flere moderne Sprog, var vel belæst i den evropæiske Skjønletteratur og havde levende Sans for Poesi. O. var bleven nøje knyttet til Christen Pram, med hvem han havde baade økonomiske og digteriske Interesser fælles; ogsaa dennes fængslende Hustru, Baggesens «Seline», drog ham til Huset. O. skrev lyriske Digte i forskellige Nytaarsgaver og Tidsskrifter og oversatte Sangene til Syngestykket «Renaud d'Ast»; hans velklin-

gende Digte vidne om en levende Naturglæde. Et i «Minerva» (1791) trykt længere Digt, «Rosen», kan især fremhæves; man vil ikke i den samtidige Litteratur finde en saa yndefuld, med frisk Humor iblandet Idyl. Men var O. her fin og følsom, saa var han i Parodien paa P. A. Heibergs Syngestykke «Selim og Mirza», «Jochum og Maren» (1790), vel ikke uvittig, men haardhændet og grovkornet.

2. Maj 1793 gik Komedien «Gulddaasen» over det kongl. Theaters Scene og gjorde stormende Lykke. Forfatteren havde holdt sig strængt anonymt, og der blev gættet paa mange, men de kyndige udpegede hurtig O. som Digteren. Stykket indeholdt da ogsaa klare Afspejlinger af, hvad O. med sit iagttagende Øje havde set paa Amtets Skriverstue, eller da han færdedes med Maalebaandet i Haanden. Det var Skildringer fra de samme midtsjællandske Egne som i «Rosen», men det fredelige Billede fra Præstegaarden var bleven afløst af lystige Herregaards- og Værts-husscener, hvor et stærkt blandet Selskab af til Dels forvorpne Personer tumlede sig. Imellem de skarptskaarne Figurer fængsledes især Opmærksomheden ved den vel begavede, ved egen Skyld og Skæbnens Ugunst nedsunkne Prokurator Faldsmaal, hos hvem ondt og godt førte en stadig Kamp om Overtaget. Komedien havde en interessant og vexlende Handling, Dialogen lyste af vittige Indfald og Sidehug til samtidige Forhold. Om end bygget paa gamle Iagttagelser var Stykket skrevet i en ganske kort Frist, og den Friskhed, som gennemstrømmede det, har holdt det ungt endnu den Dag i Dag, da det er gaaet 123 Gange over Scenen.

O. havde holdt strængt over sin Anonymitet, da han vilde undgaa Modangreb fra P. A. Heibergs Side og end videre maatte ønske, at Forfatterskabet og Stykkets Skæbne ikke skulde forringe hans Udsigter som Ansøger om at blive Lærer paa et Agerdyrkningsinstitut, som det Classenske Fideikommis var i Færd med at oprette. Og netop 4 Uger efter «Gulddaasens» første Opførelse tildelte Landhusholdningsselskabet ham denne Stilling; dog skulde han forinden rejse i nogle Aar paa Fideikommissets Bekostning. O. begav sig derfor i Efteraaret 1793 paa Vej og opholdt sig den første Vinter i Göttingen, hvor især Fysikeren Professor G. C. Lichtenberg fængslede ham. Den berømte lærde fik paa sin Side et betydeligt Indtryk af O.; han anbefalede ham i et Brev til Goethe som en fortræffelig Mand med usædvanlig Aand og dyb Indsigt i den hele Naturlære, af hvem han havde lært ved ethvert

Besøg; han er, tilføjer han, Forfatter af «Gulddaasen», hvilken herlige Komædie han har skrevet i Løbet af 8 Dage. Senere var O. i Schweits, England og Skotland. Fra første Færd viste han, at han med Alvor forfulgte Rejsens Maal. Imidlertid fjærnede han sig ogsaa stadig bestemtere fra Pocsien og søgte «Kostalde» i Steden for Skuespilhuse; Vers skrev han næppe nogen Sinde mere i sit Liv. O. saa ned paa den tidligere poetiske Periode som «fjantet», hans ejendommelige Naturel medførte, at han helt maatte gaa op i en enkelt Ting ad Gangen; «hos mig maa én Trop Kundskaber afløse den anden som en Flok Soldater den anden paa en Hovedvagt». Saaledes hjemkom han da i Sommeren 1796 som en «fuldkommen Økonom».

O. begyndte sin Virksomhed paa Næsgaard under Carlsfeldt paa Falster. Det viste sig imidlertid vanskeligt at faa Elever her nede, hvorfor Skolen forlagdes til Kjøbenhavn; nogle Forsøgsmarker bleve dannede i de Classenske Haver, og en Bygning blev rejst; efter at imidlertid alt var bleven lagt øde i Krigen 1807, maatte O. indskrænke sin Gjærning til Forlæsninger, hvilke ogsaa i det hele bleve godt besøgte. Han havde begyndt at udgive «Økonomiske Annaler» (12 Bd., 1797—1810), fortsat af «Nye økonomiske Annaler» (5 Bind, 1812—20), der var et nyttigt og velredigeret Tidsskrift. O., som med grundige Kundskaber forbandt praktisk Sans og klar Fremstilling, skrev ogsaa «Anvisning til Hampens Dyrkning» (1810), der kronedes af Landhusholdningsselskabet; dette Skrift, ligesom ogsaa hans «Anvisning for Landalmuen til at brygge Øl» (1812), blev uddelt gratis paa Regeringens Bekostning. Ligesa skrev O. en «Lærebog i den danske Landøkonomi» (1805); et nyt Oplag blev udgivet paa det Classenske Fideikommisses Bekostning (1814). Dette som andre af O.s Arbejder blev oversat paa Svensk og vandt ogsaa i Sverige megen Anerkjendelse.

Under al sin praktiske og videnskabelige Gjærning havde O. ikke glemt sin Kjærlighed til Digtekunsten. Han var ved Venskabsbaand knyttet til flere af vore Digtere, især Baggesen, og det manglede derfor heller ikke paa Opfordringer til ham om at fortsætte sin Virksomhed for Theatret. Saaledes tilskyndet optog O. da den Plan til en Komædie, han havde lagt i Ungdomsaarene, og skrev «Rosenkjæderne», der opførtes paa det kongl. Theater 1803, men ikke gjorde Lykke. Stykket havde enkelte veltegnede Figurer, men led under Usandsynlighed og burleske Overdrivelser. I Dialogen mærkedes vel O.s bekjendte Vid, men det skortede paa et

frodigt og elskværdigt Lune; under sin Kamp mod det alt for følelsesfulde syntes Forfatteren selv at være stivnet eller mangle Varme. O. skrev efter den Tid intet for Scenen.

Imidlertid havde O. stadig udvidet sine Studieomraader. Han var optraadt som Skovbrugsforfatter og som Lærer i Nationaløkonomi — om hans Virksomhed i disse Retninger vil der særlig blive redegjort nedenfor —, og 1815 blev han ansat som Professor ordinarius i Statsøkonomi ved Universitetet.

O. var 1814 bleven optaget til Medlem af Videnskabernes Selskab og offentliggjorde i dets Skrifter «Bidrag til Oplysning om Danmarks indvortes Forfatning i de ældre Tider, især i det 13. Aarhundrede» (1821). Denne Afhandling gav for første Gang en Forstaaelse af det gamle Landsbyfællesskab og den derpaa byggede Kommunalforfatning. Man kan sige, at O. ved de Erfaringer, han havde gjort i Marken paa den gamle Fællesskabstid, ved sin sunde Opfattelsesevne og gode historiske Viden var ligesom kaldet til at løse denne Opgave. Han godtgjorde her, hvorledes det gamle Fællesskabssystem i Virkeligheden havde for sin Tid været en grumme sund og fornuftig Ordning. Paa Grundlag af O.s Paavisninger og hans Fortolkninger af de gamle Lovkilder har der rejst sig et helt nyt Videnskabsomraade, som især er bleven dyrket med stort Udbytte i Udlandet, og alle have været enige om at hylde O. som den, der genialt brød Vej. — Nærmest til dette Arbejde slutter sig en Række paa Selvsyn og Studier grundede Optegnelser, der udgaves efter hans Død: «Collectanea til et antikvarisk-topografisk Lexikon over Danmark» (1829).

O. er overalt i sin Forfattergjerning original og tankerig. I «Nogle fysikalske og politiske Bemærkninger over den danske Stat» fremsatte han mismodige Betragtninger over det dansk-norske Riges højst ulige Sammensætning, dets alt for store Udstrækning i Nord og Syd og dets slette militære Grænser. Først 4 Aar senere, efter at Afhandlingens mørke Syn var bleven sørgelig Virkelighed, lod O. den gaa i Trykken (1815). Mærkelig er ogsaa hans Afhandling «Om Menneskets Rolle i den fysiske Verden» (1822), der rummer en hel fysisk Verdensbetragtning. Han paaviser, hvordan Livskraften stadig arbejder mod et Maal, i det den omdanner og udvikler Organismerne. Under de forskellige Jordperioder ere Arterne undergaaede Omdannelser ved Udartning eller Forædling, ved Organismernes gjensidige Indgriben i hinanden og deres Evne til under den store Kamp for Tilværelsen at tilpasses efter de nye

Forhold; endelig fremtræder Mennesket som det sidste Led i Udviklingen. Om end paavirket af Lamarck er O. selvstændig i mange af sine Iagttagelser, og hans Resultat stemmer mærkelig overens med den Lære, som Darwin en Menneskealder senere fremsatte; dog er O. fri for Materialisme og udvikler, at Naturen arbejder mod et bestemt Maal og for at forædle Materie til Aand.

O. viser sig saaledes som en selvstændig Tæinker, der stadig brød sig Veje paa nye Omraader og kaldte til Opmærksomhed for nye Synspunkter. Han kjendte ret vel sine Evners Grænse og ønskede kun i Ro og selvraadig at arbejde paa sin egen Udvikling; naar hans Iagttagelser vare modne, frembragte han med stor Lethed og udtrykte sig i et kjækt, velformet Sprog. En egen Evne til hurtig Tankevending, der allerede viste sig i de stundum overvægtige Replikker i «Gulddaasen», gav ofte hans Udtalelser en dialektiserende, tilmed alt for stærkt koncentreret Form. Det lykkedes ham dog derved ofte at forme slaaende Udsagn, der trængte igjennem. O. har end videre beriget vort tekniske Sprog med gode nye Kunstord.

O. var 1801 bleven gift med Mette Christine Rottbøll (f. 1781 † 1846), Datter af medicinsk Professor C. F. R.; deres Søn er ovennævnte C. F. R. O. O. døde 19. Maj 1827.

J. Steenstrup, Fra Fortid og Nutid. Zeitschrift f. d. gesammte Staatswissenschaft XXXVII, 373 f. Jahrb. f. Gesetzgebung im Deutschen Reich, N. F. V, 402 f. Goethe-Jahrbuch 1897. Erslew, Forf. Lex. *Johannes C. H. R. Steenstrup.*

— O. C. Olufsen som *Nationalekonom*. Som Udgiver af «Økonomiske Annaler» (1797—1810) og deres Fortsættelse (1812—20) fik O. Lejlighed til i en Aarrække at udfolde en anelig Forfattervirksomhed. Mange af Artiklerne stamme fra hans Pen, og han har gjort Uddrag af adskillige fremmede Tidsskrifter. Sædvanligvis ere disse Artikler og Meddelelser af rent landøkonomisk Indhold, og naar man læser dem fra Datidens Synspunkt, tør man vistnok, trods Drewsens heftige Angreb, gaa ud fra, at de have gjort Nytte under Landbrugets famlende Anstrængelser for at naa et mere rationelt Grundlag. En Del af Afhandlingerne have mere almen Interesse, saaledes hans ofte omtalte Forslag om at forbedre de slette Kommunikationsmidler ved en Kanal gjennem Sjælland fra Kjøbenhavn til Korsør (1807), hans Forsøg paa at udfinde Antallet af Heste, Hornkvæg osv. i Danmark (1804), hans Betragtninger over «det danske Kornpoliti» (1804), hvori han som Tilhænger af

Adam Smith hævder Frihandelsprincippet, eller hans Undersøgelser om Udstykning af Jord (1805), hvori han gør opmærksom paa det store Antal Husmænd med 1—4 Tdr. Land, som vare komne til siden Forordningen om Jordfællesskabets Ophævelse i 1781, og hævder, at den stærke Udstykning snarest formindskede Arbejdskraften, at de smaa Lodder gave slettere og forholdsvis mindre Udbytte end de store Gaarde, og at man vilde opnaa bedre Tilstande ved paa de større Gaarde at opføre Huse med knap en Td. Land hvert til de faste, gifte Tjenestefolk. Af Interesse er ogsaa hans Paavisning efter en i 1802 udtaget Prøve af, hvor slet det Korn var, der sendtes til Norge.

En Del af de saaledes fremkomne Tanker fremsætter O. paa ny i sine «Grundtræk af den praktiske Statsøkonomi» (1815) og «Bidrag til en Oversigt af Nationalindustrien i Danmark» (1819). Den første af disse Bøger udkom omtrent samtidig med, at han blev ansat ved Universitetet. Den er nærmest efter tysk Mønster, og trods hans Beundring for Adam Smith sporer man kun liden direkte Læsning af den den Gang stærkt opblomstrende engelske Nationaløkonomi. Mere indholdsrigt er det sidstnævnte Skrift. Vel bringer det færre positive Oplysninger om Forholdene i Danmark, end man skulde vente efter Titelen, men der findes dog mange Vink til Belysning af den Tids Forhold. Begge Skrifter indeholde mange sunde Betragtninger, selv om de ikke gaa meget i Dybden, hvad der f. Ex. viser sig i hans Kritik af Fysiokraternes og Ad. Smiths Værdilære og ligeledes i hans Fremstilling af Handelsbalancen, hvor Uklarheden i øvrigt gjenfindes langt senere hos udenlandske Nationaløkonomer som f. Ex. den berømte K. H. Rau. Han har det ogsaa fælles med mange af Datidens nationaløkonomiske Forfattere i en uforholdsmæssig lille Grad at vove sig ind paa et saa vigtigt Afsnit som Læren om Arbejdslønnen. Dybest kommer han vel ind paa dette Æmne i sin Afhandling om Kornpolitikken, i det han hævder den Anskuelse, at det er Arbejdsgiveren, der bestemmer Arbejdslønnen, «ingenlunde efter den populære Forestilling Arbejderne selv». Men nogen mere indgaaende Undersøgelse af dette Spørgsmaal giver han ikke. Derimod læser man med Interesse, hvad han skriver af agrarpolitisk Indhold, og det kan ikke bebrejdes ham, at Landbrugets Udvikling paa flere Punkter er kommet til at gaa i en anden Retning, end han tænkte sig.

H. Westergaard.

— I sine «Annaler» behandler O. C. Olufsen jævnlig *forstlige Æmner*, og i Skriftet «Danmarks Brændselvæsen» (1811) optræder han som Talsmand for Anlæg af levende Hegn og Smaaskove, der kunne frembringe det Brændsel, som Landet ikke kan undvære, men hvis Produktion ofte foregaar med Tab. De store samlede Skove ønsker han især anvendte til Gavntræproduktion; paa Hederne mener han at man ikke blot skal dyrke Naaletræer, men ogsaa Eg, Birk, Bævreasp o. fl. andre Løvtræer. O. advarer med rette mod at bygge vort Skovbrug ensidig paa tyske Læresætninger og anbefaler at indsamle Erfaringer i vore egne Skove eller i England; en særlig Vægt lægger han paa Besparelser i Brændselforbruget, og hans Undersøgelser paa dette Omraade have endnu Værdi.

A. Oppermann, Bidrag t. d. danske Skovbrugs Hist. 1786—1886.

A. Oppermann.

Olufsen (Olsen), Peder, —1550—, Kronist, kaldes Saneropius, hvilket formentlig antyder, at han var fra Sonnerup i Voldborg Herred, mellem Roskilde og Holbæk. I sin Ungdom blev han Munk i Franciskanerklosteret i Roskilde, hvorfor han jævnlig kaldes «Petrus Olai minorita Roeschildensis». For øvrigt maa han, hjemme eller ude, have gjort ret grundige humanistiske Studier, der førte ham ind paa en Syslen med Fædrelandets Historie. Et af hans første historiske Arbejder er rimeligvis hans Udsigt over Minoriternes eller Graabrødrenes Historie her i Norden og særlig i Danmark, «*Historia de inchoatione et propagatione ordinis fratrum minorum in Dania et regionibus septentrionalibus 1232—1530*» (Script. rer. Dan. V, 511 ff.). Efter at Graabrødre-klosteret i Roskilde var opløst (o. 1537), forblev P. O. i denne By, uden at det dog kan oplyses, hvorledes han har fundet Midler til sin Existens. Mulig har han gjort nogen Præstetjeneste i Byen eller Omegnen. Det antydes ogsaa, at Herluf Trolle, der 1557—61 var Lensmand paa Roskildegård og havde megen historisk Interesse, har ydet ham Midler til hans Underhold, og hvor kunde hin for Fædrelandets Ære varmtfølende Mand vel finde nogen, der var kyndigere i Danmarks Historie end den gamle Minoritermunk, der havde tilbragt sin meste Tid med fra alle Sider af haandskrevne Kilder og trykte Bøger at indsamle alle de Efterretninger, han kunde overkomme, til Oplysning af det Fædrelands Fortid, som han elskede med en begejstret Kjærlighed (s. hans «*Duodecim excellentiæ regni Daniæ*», Script. rer. Dan. VIII, 493 ff.)!

P. O. levede til henved 1570. Da han laa paa sit Dødsleje, lod han den unge Mester Anders Sørensen Vedel, i hvem han med rette havde erkjendt en Aandsfrænde, kalde til sig og overgav i hans Hænder, hvad han selv gjennem et langt Liv havde samlet til Fædrelandets Historie, men hvoraf han ikke havde faaet noget udgivet. Blandt disse hans Samlinger kan især mærkes «*Danorum gesta post chronica Saxonis facta*» (rækker fra o. 1200 til 1559), hvoraf en Del (fra 1448 til 1549) er oversat paa Dansk, maaske af P. O. selv, og udgjør en særlig Aarbog (udg. af Rørdam i Hist. Kildeskrifter I, 297 ff.), der udbredtes i talrige Afskrifter. En Mængde andre Kompilationer og historiske Udarbejdelser har P. O. samlet i et haandskrevet Oktavbind, skrevet med en saa umaadelig fin Stil, at det næppe kan læses uden Forstørrelsesglas. Den allerstørste Del deraf har Langebek udgivet i «*Script. rer. Dan.*». — Kritisk Historieskriver var P. O. ingenlunde; men som flittig historisk Samler har han vundet et agtet Navn.

Rørdam, Hist. Kildeskrifter 2. R. II.

H. F. Rørdam.

Olufsen, Thorbjørn, † 1548, s. Bratt (III, 19).

Omer, —1204, Biskop, var muligvis først Valdemar I's Kapellan (1175—77), dernæst i alt Fald Biskop af Ribe, indviet til sit Embede af Absalon Dagen efter, at denne selv havde modtaget Ærkebispstaven (1178). O. har staaet den store Ærkebiskop nær, og hans Navn er da ogsaa knyttet til Vendertogene: den Gang Jyderne paa Foraarstoget 1182 gjorde Mytteri, søgte han først ved sin ualmindelige Veltalenhed at kalde dem til Lydighed, og da dette ikke frugtede, lod han en af Urostifterne binde, uden dog heller derved at kunne afværge Jydernes Frafald og Foretagendets Opløsning. Ogsaa senere ser man ham slutte sig til Absalon: da den forræderske Biskop Valdemar forgjæves havde søgt at gjøre sig til Konge og maatte indlede Underhandlinger med Kong Knud, hjalp O. tillige med Peder Sunesen fra Roskilde og Asser fra Viborg Hertug Valdemar med at gribe den farlige Prælat (1192), og da den danske Præstestand stod fast i sin Troskab mod Kongen, kunde Paven ikke faa O. suspenderet. Snart slog Paven da ogsaa om og gjorde endog O. tillige med Abbed Vilhelm fra Æbelholt til Voldgiftsmænd i Striden mellem St. Michaels Kloster ved Slesvig og det af Biskop Valdemar grundlagte Guldholm; deres Kjendelse faldt for øvrigt ud til Fordel for Guldholm. O. ordnede Forholdene ved Ribe Domkapitel, som havde været ret forvirrede; han forøgede

dets Ejendomme med Hellevad Kirke, indskrænkede Kannikernes og Præbendernes Tal til 12 og fritog Kapitlet for Ordensregelen, men lod dog Kannikerne bo sammen i Klosteret, som han gjenopførte efter Ildsvaaden 1176. Ligeledes har han istandsat den medtagne Domkirke, og i Steden for de Skatte, som vare gaaede til Grunde ved Branden, skjænkede han den en Guldalk m. m. og en kostbar Bogsamling. Kong Knud fik han (1196) til at sikre Domkirken de store Privilegier, den fra gammel Tid havde nydt. Løgum Kloster hævede og berigede han ligeledes i høj Grad; her døde han 22. Juli 1204 og blev jordfæstet. Ogsaa ved Lunds Domkirke mindedes O. som Velgjører. Den navnkundige Abbed Stephan fra Genovevaklosteret i Paris berømmer ham for Guds frygt og Lærdom; det er da ikke usandsynligt, at han har studeret i Paris. — O. maa ikke forvexles med den samtidige Biskop *O. af Borglum*, som overværede det 3. almindelige Lateranmøde 1179, var Vidne ved Aarhusbispen Svends Testamente 1183 og Medlem af det Brøderskab af verdslige og kirkelige Stormænd, til hvilket Kong Knud Valdemarsen ogsaa hørte.

Kinch, Ribe Bys Hist. I. H. Olrik, Konge og Præstestand II.

Hans Olrik.

Omsen, Christopher Frimann, 1761—1829, norsk Højesteretsassessor, Søn af Toldvisitor Hellebrand O. og Helche f. Tode, blev født i Bergen 11. Dec. 1761 og blev 1783 Student fra sin Fødeby's Kathedralskole. 1791 tog han latinsk-juridisk Embedsexamen og blev s. A. Prokurator i Christiania. 1799 udnævntes han til Toldprokurør i Akershus Stift. 1814 mødte han som 2. Repræsentant for Christiania ved Rigsforsamlingen paa Ejdsvold, hvis Forhandlinger han udgav med Sverdrup og Platou. Han var her Medlem af Konstitutionskomiteen. O. hørte til den Minoritet, der med Grev Wedel vilde have Rigsforsamlingens Souverænitet anerkjendt og Forhandlinger optagne om en Forening med Sverige. Han viste en høj Grad af Karakterfasthed. Ved Debatterne om den saakaldte Ejdsvoldsgaranti var han Mindretallets Hovedtaler og viste sig derunder som en lige modig og indsigtfuld Taler, der advarede mod en letsindig Finanspolitik. Rigsforsamlingen overtog Garantien for den store Masse ufunderede Sedler; men allerede Stortinget 1815—16 hævede denne og gav derved O. Ret. 1814 blev O. Højesteretsadvokat og 1815 Assessor i Højesteret, i hvilken Stilling han døde paa Gaarden Blindern i Aker 25. April 1829.

Han deltog ikke i noget Storting, men var som Højesteretsassessor nogle Gange Rigsretsmedlem samt Statsrevisor 1818—24. Ved Testamente af 1828 skjænkede han det Omsenske Legat til Christiania Universitet. — O. var 2 Gange gift: 1. med Mariken Paasche, f. Schjoldager, 2. med Anne Løkke, f. Wolff († 1836, 72 Aar gammel).

Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

Yngvar Nielsen.

Oppen, Johan Frederik Blix, 1766—1826, Officer, blev født 5. Febr. 1766 i Østerdalen i Norge. 14 Aar gammel mistede han sin Fader, Kapitajn Christoffer O. (f. 1732), og da Moderen, Anne Jørgensdatter f. Houmb, ikke havde Formue, maatte O. under trange Kaar gjenngaa den militære Skole i Christiania. Han dimitteredes 1786 og erholdt Medaillen for Dyd og Flid; han var derfor naturlig blandt de udvalgte, der skulde gjøre Tjeneste i Kjøbenhavn. Han ansattes som Fændrik ved Arveprins Frederiks Regiment og blev 1788 Sekondlieutenant. Da de lette Afdelinger bleve oprettede 1. Jan. 1790, kom han til 1. sjællandske Bataillon, hvor han Aaret efter blev Premicrlicutenant og 1801 Kapitajn. Det økonomiske Tryk, hvorunder han levede, førte ham til at gjøre sine Anlæg for Mathematik og Korttegning frugtbringende ved Arbejde i Rentekammeret og for Forstvæsenet; han opmaalte saaledes 1795—1800 de største kongl. Skove og indgav derefter sammen med Overførster W. B. v. Linstow (X, 334) Forslag til Skovenes fremtidige Behandling. Netop som Tanken om at gaa over i Forstfaget var kommen op i ham, traf Kronprinsen (Frederik VI) Bestemmelse om hans Anvendelse. O.s ualmindelige Kjendskab til Danmarks forskjellige Egne ønskede Kronprinsen nemlig at udbytte til Fordel for Hæren; som Adjutant hos Kronprinsen fik O. da det særlige Hverv at tilvejebringe Kort til Brug under de aarlige større Troppeøvelser. Samtidig underviste han i Opmaaling og Korttegning, indgav Afhandlinger herover til Videnskabernes Selskab, konstruerede matematiske Instrumenter og optraadte som Lærer for Telegrafisterne under General-Postdirektoriet. Fra 1801 var han tillige Leder af den optiske Telegraf, der hidtil kun havde bestaaet i den af General Waltersdorff etablerede Forbindelse mellem Sjælland og Fyn, men som O. nu udvidede. O. deltog ikke aktivt i nogen Krigsbegivenhed, og dog faldt det i hans Lod at komme i Fangenskab. Han var nemlig 6. Nov. 1806 sammen med Adjutanterne Bauditz (I, 599) og Grüner (VI, 254) paa Rekognoscering i Holsten, da Franskmændene under

Forfølgning af de oprevne Preussere trængte ind over den danske Grænse og bortførte O. og hans Kammerater til Lybek.

Ved Generalstabens Oprettelse 1808 blev O. forsat til den som Major; s. A. blev han Oberstlieutenant og 1812 Generaladjutant. Han var stadig i Kongens Stab, saaledes da Hæren i Dec. 1813 koncentreredes paa Fyn, og da Kongen opholdt sig paa Sprogø fra 1.—5. Febr. 1814. O. blev Kammerherre 1815, Oberst 1816, Generalkvartermester-Lieutenant 1823, Kommandør af Danebrog 1824. Han døde 20. Jan. 1826; hans Gravskrift siger, at han var «sin Konges trofaste og dueligste Tjener, sanddru i Ord, brav og redelig i Vandel, bestandig i Venskab og velgjørende i det skjulte». Han havde 22. Maj 1820 ægtet Nicoline Antoinette Seehuus (f. 9. Okt. 1775 † 20. Maj 1822).

Øst, Materialier t. et dansk biogr.-lit. Lex. Sp. 137 ff. Erslew, Forf. Lex. Meddel. fra Krigsark. *Lesser.*

v. Oppen-Schilden, Adolf Wilhelm Rudolf, 1824—96, Godsejer, fødtes 9. Jan. 1824 paa Clausholm og var Søn af preussisk Major og dansk Kammerherre Carl August Rudolf v. O.-S. og Rosalie f. v. Schilden, Ejerinde af de store og rige Marskgodser Haseldorf og Haselau ved Elbens Kyst. Skjønt O.-S. fik en tysk Opdragelse og ligesom Faderen traadte i preussisk Militærtjeneste, gik han kort før Krigens Udbrud 1864 over paa dansk Side og ansattes som Ritmester ved 4. Divisions Stab. 1872 arvede han efter Faderen dennes holstenske Godser og tillige det v. Oppenske Majorat ved Magdeburg samt erhvervede ved Kjøb Øen Livø. 1861 udnævntes han til Hofjægermester, 1869 til Kammerherre og 1891 til Kommandør af 1. Grad af Danebrog. Paa Haseldorf saa vel som paa Palsgaard, der kjøbtes af hans Neveu Prins Emil Schoenaich-Carolath, foretog han gennem en lang Aarrække betydelige Inddæmningsarbejder, der ville bevare hans Navn i Lokalhistorien. O.-S. døde ugift 21. Juli 1896 paa Haseldorf. Han var en trofast fædrelandssindet Mand, der rundhaandet ofrede store Summer i patriotiske Øjemed. Med ham døde Danskhedens sidste Forpost i Holsten, en sjælden fornem Personlighed med svundne Tiders Originalitetspræg. *Louis Bobt.*

Oppermann, Adolf, f. 1861, Forstmand. O. er født 14. Jan. 1861 i Nyrup ved Holsteinborg og Søn af Adolph Carl Nicolaus Math. O., Skovrider ved Holsteinborg († 1897), hvis Farbroder var

ndfr. nævnte J. C. V. O. Efter at have taget 4. Klasses Hoved-examen var O. i 1876—77 et Aar i Handelslære, men opgav atter denne Vej, tog 1879 mathematisk Artium ved Sorø Akademi og paabegyndte derefter sit forstlige Studium under P. E. Müller; sin praktiske Uddannelse fik O. af 2 saa dygtige Vejledere som Faderen og H. C. Ulrich. 1883 blev han Forstkandidat og s. A. Assistent ved Skovbrugsundervisningen paa Landbohøjskolen; 1887 Lærer i Skovbrug og berejste s. A. Skovegne i Østerrig-Ungarn og Danmark; 1892 Lektor og 1895 Professor. Fra 1891—98 var O. Efor ved Landbohøjskolens Bibliothek og har som Formand for Bibliothekskomiteen haft en betydelig Andel i Indretningen af de ved Højskolens Ombygning anlagte nye Lokaler, Bibliothekets Omordning og Udgivelsen af en ny Katalog.

Foruden Lærebøger i de af O. foredragne Fag: «Taxations- og Tilvæxtlære» (1887), «Vare- og Handelslære» (1892—93), «Skovbrugs-lære, Historie og Statistik» i. H. (1896), har han af selvstændige Skrifter udgivet bl. a. «Skovene og Skovbruget i Forhold til Samfundet» (1898); «Undersøgelser over Tilvirkning af Trævarer» (s. A.); sammen med C. V. Prytz «Undersøgelser over Rødgranens Væxt i Danmark» (1892). — Fra 1889 udgav O. sammen med C. V. Prytz «Tidsskrift for Skovvæsen», men fratraadte Redaktionen 1893. Gjennem Bidrag til Fagtidsskrifter har O. udfoldet en betydelig Virksomhed og har navnlig behandlet mange Spørgsmaal af økonomisk og teknisk Betydning for det praktiske Skovbrug og givet gode Bidrag til Skovbrugets Historie. Gjennem populære Afhandlinger og en Række dygtige personalhistoriske Arbejder har O. end videre i ikke faglige Organer henledet Almenhedens Opmærksomhed paa Skovbruget og dets ledende Mænd.

I 1888 deltog O. i Dannelsen af Dansk Skovforening, og siden da har han været et meget virksomt Medlem af Fællesbestyrelsen og har i talrige Udvalg, oftest som Formand, nedlagt et betydeligt og frugtbringende Arbejde. Han har især arbejdet for at fremme alt, hvad der kunde bidrage til en fyldigere Udvikling af Afsætning og Transport af Skovprodukter, har i dette Øjemed dels foranlediget, dels deltaget i Forhandlinger med de paagældende Administrationsgrene, har søgt Samvirken tilvejebragt mellem Skovbruget og dets Kunder og har skaffet Skovbruget direkte økonomiske Fordele. Det er O.s store Fortjeneste at have ført sin Virksomhed som Lærer fra Kathederet ud i Livet og at have søgt Samarbejde med det udøvende Skovbrug og med de hertil knyttede industrielle

Virksomheder paa alle Punkter, hvor det kunde støtte og udvikle ham i hans Gjerning som Lærer, som Forfatter og som en af Førerne i Faget. Han har ad denne Vej gavnet det danske Skovbrug i høj Grad, og han har hertil medbragt en ualmindelig Evne til at klargjøre sit Maal, til at finde Kjærnen i enhver Sag og til at fremstille denne i en overbevisende og tiltalende Form. — 25. Okt. 1889 ægtede O. Agnes Elise Marie Johansen (f. 10. Juni 1862), Datter af Partikulier Peter Tønnes J.

Tidsskr. f. Skovvæsen IX, B.

Fr. I. Andersen.

Oppermann, Johann Carl Vincentz, 1784—1861, Forstmand, blev født 31. Dec. 1784 i den hannoveranske Flække Lauenförde. Forældrene vare Pastor Matthias Heinrich O. og dennes 2. Hustru, Caroline Elisabeth f. Bredenbeck, begge af gamle Forstmandsfamilier. Faderen døde tidlig, og O. blev opdraget hos forskellige Slægtninge, der uddannede ham i Skovbrug. 1803 traadte han som frivillig ind i det hannoveranske Jægerkorps, og da Napoleons Tropper havde skilt det fra Hovedarmeen, drog O. til Brahetrolleborg, hvis Besidder, Grev Ditlev Reventlow, han havde lært at kjende i Göttingen. 1806 blev O. ansat som Skovrider paa Brahetrolleborg, hvor han virkede, indtil han 1857 tog sin Afsked; han døde i Kjøbenhavn 17. Okt. 1861. 15. Okt. 1809 havde han ægtet Johanne Margrethe Oxenbøll (f. 8. Jan. 1784 † 27. Jan. 1865), Datter af Forvalter Johan Ludvig O.

O. havde tidlig dannet sig selvstændige Meninger om Skovens Behandling ved Foryngelse og Udhugning, og han fik i de for Baroniet vanskelige Aar efter 1820 Lejlighed til at vise, at en rationel Skovdrift kunde være indbringende. 1836 optraadte han i et Skrift: «Om Skovens Tilvæxt og vor Rentefod samt om Skovbrug i Almindelighed», der særlig omhandler Bøgeskovens Behandling og Væxt, mod N. J. Jessens (VIII, 481) Angreb paa det private Skovbrug, og omtrent samtidig leverede han værdifulde Bidrag til C. Dalgas' Beskrivelse af Svendborg Amt. I de forstlige Forhandlinger ved Landmandsforsamlingerne tog han livlig Del, og 1850 blev han sammen med sin Søn Ludvig O. (s. ndfr.) Medlem af Kommissionen til Undersøgelse af Statens Skove. I de følgende Aar gav O. vigtige Bidrag til Læren om den rette Behandling af Egeskov og Granskov. Han udfoldede saaledes en offentlig Virksomhed, der i de Tider var noget for en privat Skovbruger ganske usædvanligt, samtidig med at han i høj Grad udvidede og for-

bedrede Brahetrolleborg Skovdistrikt og bestyrede eller lagde Driftsplan for flere andre Skovejendomme. Hans Indflydelse paa samtidige Skovbrugere har vistnok været betydelig, om end den i de senere Aar jævnlig er overvurderet. 1854 blev O. udnævnt til virkelig Forstraad.

Erslew, Forf. Lex. Tidsskr. f. Skovvæsen 1892. A. Oppermann, Bidrag t. d. danske Skovbrugs Hist. 1786—1886. *A. Oppermann.*

Oppermann, Ludvig Henrik Ferdinand, 1817—83, Matematiker og Sprogmand, Søn af ovennævnte Skovrider J. C. V. O., er født 7. Sept. 1817 paa Ditlevslyst ved Brahetrolleborg. Han blev 1829 optagen i Odense Kathedralskole, 1834 Student med Udmærkelse. Efter at have taget 2. Examen med samme Udfald besøgte han først Polyteknisk Læreanstalt et halvt Aar, men studerede dernæst Filologi og tog 1843 Embedsexamen i dette Fag. 1846—51 virkede han som Overlærer ved Aarhus Kathedralskole, hvor han underviste i Sprog. 1849 var han bleven Medlem af Folketinget, hvor han med en mindre Afbrydelse havde Sæde indtil 1861, og hvor han sluttede sig til det national-liberale Parti. 4 Aar var han Statsrevisor. Det indgaaende Kjendskab, han paa Rigsdagen viste til Skovvæsen, gav Anledning til, at han med Løfte om en bestemt Skovriderplads skaffede sig den ydre Adkomst ved at tage Forstexamen i 1852. Pladsen fik han dog ikke, men derimod blev han kort efter, i 1852, Lektor i tysk Sprog og Litteratur ved Universitetet, en Plads, som han, fra 1855 med Titel af Professor, beklædte indtil sin Død, 17. Avg. 1883.

Det brudte Løfte om Skovriderpladsen var en Skuffelse, som ved Siden af den efter hans Mening for nærgaaende Brug, andre Forfattere have gjort af hans «Indledning til den danske Sproglære» (1844) og hans Geometri, fremkaldte nogen Mistro og Bitterhed hos ham, som kunde gøre Omgangen med ham vanskelig for dem, der ikke havde vundet hans Tillid, og som gjorde ham til en frygtet Examinator. Hovedskuffelsen var dog maaske, at hans Livskald næsten bestandig laa uden for det Fag, for hvilket han mest af alt var anlagt, nemlig Matematikken. Først i 1861 blev han matematisk Direktør for Statens Livrenteanstalter, og han forblev kun i denne Stilling til 1870 uden at gaa med over i den nyorganiserede Anstalt af 1871. Fra 1872 til sin Død var han teknisk Konsulent for Livsforsikringsselskabet «Hafnia». I 1875 blev han som Matematiker Medlem af Videnskabernes Selskab.

At O. med de Studier, som Forberedelsen til og senere Varetagelsen af hans Embede krævede, kunde forbinde grundige matematiske Studier, blev muligt ved en hurtig Tilegnelsesevne, en Skarpsindighed, som trængte ind til de fineste Enkeltheder, og en sjælden tro Hukommelse. Af særlige matematiske Evner bør nævnes et Anlæg for Regning, som tidlig viste sig, og som han hele sit Liv vedblev at udvikle. Hans matematiske Uddannelse gik i øvrigt ejendommelige Veje, i det han ikke søgte de nyeste Fremstillinger, men gik tilbage til de oprindelige Forfattere. Blandt disse satte han Archimedes, Newton og Gauss langt over alle andre og erhvervede en sjælden Fortrolighed med deres Værker. De Æmner, som særlig interesserede ham, forsømte han dog ikke at følge lige til den nyeste Tid, og naar hans «Elementær Plangeometri» (1845) rager saa højt op blandt vore danske Lærebøger, beror det ikke mindst paa den Maade, hvorpaa han forstod at forene det gamle med Hensyn til Geometriens allernyeste Fremskridt. O. har i øvrigt selv søgt at betegne sine Studiers Beskaffenhed ved at underskrive flere Arbejder: «en Dilettant». Han sigter derved til, at han ikke var inde i den moderne analytiske Teknik, men viser rigtignok samtidig, at han godt kan undvære den i de behandlede Opgaver, ja at man netop saaledes faar deres ejendommelige Grundtanker bedst frem. Hans Indtrængen i Geometri, Taltheori, Sandsynlighedsregning og alle de Sider af Matematikken, som gaa ud paa numerisk Udregning, var baade grundig og faglig.

O. har foruden sin Geometri skrevet en Del Artikler i «Tidskrift for Matematik», Videnskabernes Selskabs Oversigter og «The assurance magazine» samt nogle særskilt udgivne Afhandlinger. I disse er et betydningsfuldt Stof henhørende til de ovennævnte Retninger sammentrængt i en præcis og vel overvejet Form. De strænge Fordringer, han selv stillede til denne, bære sikkert Skylden for, at han ikke har udgivet mere; men med hans egne Arbejder er hans Indflydelse paa Litteraturen ikke udtømt. I matematisk-historiske Skrifter af Heiberg og Zeuthen, i taltheoretiske Arbejder og saadanne, som vedrøre den praktiske Beregningskunst, af Thiele og Gram vil man se adskillige særlig frugtbare Opfattelser henførte til O. Andre Tankefrø, som han i Samtaler med de ikke faa yngre Matematikere, der efterhaanden sluttede sig til ham, har meddelt i kort, ofte noget gaadefuldt, men æggende Form, have udviklet sig og baaret Frugter, der ikke saa umiddelbart lade sig føre tilbage til deres Udgangspunkt. Særlig paa Livsforsikrings-

væsenets Omraade har han stiftet Skole her hjemme, ligesom han nød megen Anseelse hos udenlandske, navnlig engelske, Fagmænd. Paa dette Omraade falder ogsaa et Hovedarbejde af ham, der har faaet en betydningsfuld praktisk Anvendelse, nemlig de Dødelighedstavler, som han har beregnet paa Grundlag af det i Statens Livsforsikringsanstalter opsamlede Erfaringsmateriale, og som ere lagte til Grund for den i 1871 omdannede Anstalts Tariffer. Til denne Udregning benyttede O. en ny, af ham opfunden Dødelighedsformel, der efter hans Død er offentliggjort af Gram i «Tidsskrift for Mathematik», og O. har Æren af at være den første, som har foretaget hele den til saadanne Tavler nødvendige Udjævning efter de mindste Kvadraters Methode.

O. ægtede 14. Maj 1847 Helga Borghild Alvilde Faber (f. 23. Juli 1820), Datter af Biskop N. F. (V, 6). Hun overlever ham.

Erslew, Forf. Lex. Tidsskr. f. Mathematik 1883. Nord. Tidsskr. f. Filologi, Ny R. VI. Livsforsikringsanstaltens Festskrift 1842—92. *H. G. Zeuthen.*

— Allerede 1836 havde L. H. F. Oppermann hjulpet sin Fader med Beregninger over Bøgeskovens Tilvæxtgang, og 1842 havde han inspireret Orla Lehmann til en Kritik af *Statsskovenes* Drift. Som Folketingsmand bragte O. i 1850 begge disse Spørgsmaal frem, hvilket affødte Nedsættelsen af en Kommission, hvis Formand blev P. G. Bang, men hvori O. udfoldede en omfattende Virksomhed; Følgen var en ny Lov om Statsskovenes Bestyrelse. Senere var han Medlem af en Kommission om Skovenes Skyldsætning, og i Folketinget arbejdede han paa at faa solgt en Del af Statsskovene, hvis Drift ikke var blevet reformeret i Overensstemmelse med hans Ideer. Ved Landmandsforsamlingen 1863 optraadte han mod F. Oldenburgs vidtgaaende Forslag (ovfr. S. 397) og holdt ved samme Lejlighed et interessant Foredrag om Gjennemhugning.

A. Oppermann, Bidrag t. d. danske Skovbrugs Hist. 1786—1886.

A. Oppermann.

— Som *Sprogmand* var L. H. F. Oppermann væsentlig Avtodiakt, men hans store og mangesidige Begavelse havde gjort ham det muligt ved eget ihærdigt Studium at sætte sig ind i og beherske den gotiske, den oldhøjtyiske, den gammelfrisiske og til Dels den middeltyske Litteratur, medens hans store Bekæsthed i alle Dele af den nyere tyske Litteratur og hans fænomenale Hukommelse gjorde ham til en uudtømmelig Kundskabskilde for dem, der forstode at øse af den. Paa samme Tid maa det dog siges, at han

netop ved dette Selvstudium, maaske ogsaa paa Grund af sit noget indesluttede Temperament, var noget stagneret i sin sproglige Viden og navnlig var kommen til at staa mærkværdig kold og uforstaaende lige over for den moderne Filologis Maal og Midler. Med Professor P. Hjort (VII, 473) stod han i længere Tid i stadig Forbindelse, foranlediget ved hans Arbejde for Glosseringen af Hjorts store tyske Læsebog; det kan ogsaa her erindres, at O. besørgede en tysk Oversættelse af Madvigs latinske Grammatik (1844). Han ejede et godt og temmelig stort tysk Bibliothek, som han flittig læste i, og hans Blyantsnotitser paa Forsatsbladene vidne om, at han havde et aabent Øje, ikke blot for Glosen, men for det idiomatiske i Sproget. Paa Grund af sin egen skarpe Opfattelse og exakte Spørgeform fordrede han et lige saa nøjagtigt Svar og var derfor en Skræk for de Præliminarister, som maatte underkaste sig hans strænge Examination; dog maa det siges, at hans Bedømmelse var mildere end hans Overhøring. Han omgav sig ogsaa som Lærer med en Del ydre Skal, men for dem, der havde Taalmodighed til at arbejde sig igjennem Skallen, var han en elskværdig og dygtig Vejleder og en trofast Ven.

C. A. Nissen.

Oppermann, Ludvig Valdemar, f. 1833, Veterinær. O. er en Søn af Skovrider ved Grevskabet Holsteinborg Georg Heinrich O. (f. 1781 i Hannover, † 1857, Broder til ovennævnte Joh. Carl Vinc. O.) og Magdalene Benedicte f. Clausen og fødtes 6. Marts 1833. 20 Aar gammel tog O. Dyr lægeexamen og var derefter et Aar ansat som Assistent ved Veterinærskolens stationære Klinik; 1854 ansattes han som Dyr læge ved Grevskabet Holsteinborg, og 1858 overtog han en Gaard i Sterrede, som han stadig driver. I en Række Aar havde O. en omfattende Dyr lægepraxis og udfoldede ved Siden deraf en ret betydelig Skribentvirksomhed. Han udgav saaledes «Om Kolik hos Hesten» (1859) og «Kælvningsfeberen» (1872), bearbejdede Settegasts «Husdyravlen» (1875) og skrev en stor Mængde Artikler til «Ugeskrift for Landmænd». 1870 blev han Medlem af Statshingsteskue-Kommissionen for Sjællands Distrikt, og 1891 ansattes han som Konsulent i «den lettere Hesteavl» og udgav som saadan «Stambog over Heste af lettere Race» (1897). — 11. Maj 1858 ægtede han Andrea Lorentze Olsen (f. 1834), Datter af Premierlieutenant Johan Lorentz O.

H. Hertel.

Oppermann, Rudolf Theodor, 1827—65, Jurist. Han var født i Vester Aaby Sogn i Fyn 7. Juni 1827; hans Fader var oven-

nævnte Skovrider J. C. V. O. 1845 blev han privat dimitteret og bestod i 1851 den fuldstændige juridiske Examen. 1856 blev han Kancellist i Justitsministeriet, 1858 Fuldmægtig og Kancellisekretær, 1863 Kontorchef og Departementssekretær samt Kancelliraad. 1859 ægtede han Christiane Margrethe Wolff, Datter af Apotheker Carl W. Han døde i Kjøbenhavn 6. Marts 1865. — O. har udgivet en Fremstilling af den danske Rets Regler om Stiftelser i Almindelighed (1860) og et særligt Skrift om de borgerlige Klostre (1863) samt en Samling af Bestemmelserne vedrørende Værnepligten og Udskrivningsvæsenet (1864). Disse forfølge nærmest et rent praktisk Formaal, men indeholde dog ogsaa enkelte historiske Oplysninger og Bidrag til Fastsættelse af Stiftelsens juridiske Karakter.

H. Munch-Petersen.

Orning, Erik Ottesen, —1645, Admiral, var født i Norge og Søn af Otte Thomesen O. og Anne Eriksdatter Orm. Faderen skrev sig til Vatne (paa Storøen), og samme Gaard ejede Sønnen efter ham. Fra 1628, da han blev ansat som Skibskapitajn, og til sin Død var han knyttet til Flaaden og blev meget benyttet, i det han saa at sige hvert Aar sendtes ud paa Togt. En betroet Stilling fik han 1630 ved sin Udnævnelse til Holmens Admiral, hvormed var forbundet Tilsynet med Flaadens Materiel og Arbejdet paa Holmen, Antagelsen af Flaadens Besætning osv. Af hans Udkommandoer kan nævnes, at han 1637 i Spidsen for en mindre Eskadre krydsede langs Norges vestlige og nordlige Kyster for at hindre ulovlig Handel af fremmede, at han 1639 havde samme Hverv, og at han 1640 førte det Skib, paa hvilket den svenske Enkedronning Marie Eleonore paa sin Flugt fra Sverige gik om Bord ved Gulland. Det var Meningen, at han skulde have overført hende til Preussen, men hjemsøgt af Modbør gav han efter for hende og landsatte hende mod Kongens Ønske i Nykjøbing paa Falster. Dette Skridt, der voldte Christian IV mange Fortrædeligheder, skulde ikke tjene til at dæmpe den Misfornøjelse, der var opstaaet hos Kongen mod E. O., fordi han fandt, at denne ikke røgtede sit Embede som Holmens Chef med tilstrækkelig Paapassenhed, en Misfornøjelse, som holdt sig i flere Aar og gjentagne Gange var paa Nippet til at skaffe E. O. hans Afsked. Som Jørgen Vinds Flagkapitajn paa «Patientia» deltog E. O. 1. Juli 1644 i Slaget paa Kolberger-Heide, hvor han saaredes let. Dagen efter førte han Admiralskibet til Kjøbenhavn, hvorfra han dog hurtig vendte tilbage

med det for at tage Del i Blokaden af den svenske Flaade i Kieler-Fjord, og da Peder Galt 31. Juli fjærnedes fra Overkommandoen paa Grund af Kongens Utilfredshed med hans Ledelse (s. V, 553), udnævntes E. O. samme Dag til Generaladmiral. At den indespærrede svenske Flaade slap ud Natten mellem 1. og 2. Avg. uden at blive forfulgt, har E. O. altsaa sin Del af Ansaret for. Den næste Dag efter Kongens Ordre iværksatte Forfølgelse blev resultatløs, og medens E. O. derpaa fik Befaling til at holde sig krydsende syd for Laaland for at passe paa den hollandske Flaade, der søgte Forening med den svenske, sejlede Kongen selv hjem og stødte i Sundet paa Hollænderne, som han med sin Eskadre ikke formaaede at trænge tilbage. Dermed indtraadte der foreløbig en Pavse i Krigen til Søs, og E. O. vendte hjem. Han døde 2. Febr. 1645. Kort forinden var der udnævnt en ny Holmens Chef, hvad enten dette nu var en Følge af E. O.s Sygdom eller af, at Misstemningen mod ham fik Overhaand.

Fra 1634 til sin Død var E. O. forlenet med Halsnø Kloster og Hardanger Len. Han var gift med Karen Movat, en Datter af Anders M. til Hovland. Dette var en ulovlig Forbindelse, da hans Moder og hans Hustru vare Søkendebørn, og i 18 Aar skal Ægteparret derfor have levet i Udlandet, indtil det 1627 fik Kongens Tilgivelse og Tilladelse til at bo i hans Riger og Lande. — Af Sønnerne roses *Bernt O.*, der havde arvet Faderens Lyst til Søen og i en Menneskealder tjente i Flaaden, som en dygtig Sømand. Derimod var Søofficeren *Søren O.* (f. 1630), der udmærkede sig under Kjøbenhavns Belejring, længere ude beslægtet med E. O.

Bruun, Slaget p. Kolberger Heide S. 40 ff. Lind, Krist. IV og hans Mænd p. Bremerholm S. 75 ff.

C. F. Bricks.

Orning, Morten Svendsen, —1574, til Eget, Søn af Svend Ottesen til Eget og Anne Mortensdatter Vognsen, nævnes første Gang 1536. Det er ganske ubekjendt, ad hvilken Vej han, der hørte til en paa Anseelse som paa Gods lige fattig jysk Adelsslægt — selv sin lille Fædrenegaard besad han i Fællesskab med fjærnere Slægtninge —, banede sig Vej til den fremragende Stilling som Dronning Dorotheas Lensmand paa Koldinghus, der 1563 blev ham betroet. Mulig noget kan have bidraget hans Ægteskab med Godske Holcks Enke, Maren Clausdatter (Strangesen), ved hvilket han blev Ejer af Vosnæsgaard. Han blev desuden beskikket til en af de i Anledning af Krigen ansatte 4 Proviantmestre for Aar-

hus Stift, og senere benyttedes han til at foretage Udskrivning, men mere aktivt har han ikke deltaget i Krigen, til Dels maaske paa Grund af fremrykket Alder. Han beholdt dog Koldinghus efter Dronningens Død 1571 og fik endog 1573 hertil føjet Skodborg Len, men døde alt 1574, ~~den~~ ^{den} 15. Febr. ~~og 20. Marts~~. Efter sin 1. Hustrus Død (hun levede endnu 1559) ægtede han Enken efter Poul Abildgaard til Vrandrup, Kirsten Clausdatter Ulfeldt († 1589). M. S. førte, saa vidt vides, ikke selv noget Slægtnavn, men synes for øvrigt at have højnet sin Stilling ved et foregivet Slægtskab med den ansete sjællandske Slægt Bølle, thi hans Datter kaldte sig altid Maren Bølle. Begge Slægter førte omtrent samme Skjoldemærke. *Thiset.*

Orth, Albert Frederik Leopold, f. 1849, Pianist og Komponist. Han er født 6. Febr. 1849 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Johan Heinrich O., var Viktualiehandler; Moderen, Sahra Sophy f. Haines, var Englænderinde af Fødsel. Efter fra sin tidlige Barndom at have lært Violinspil af Fr. Schram og fra sit 12. Aar tillige Klaverspil af J. P. Carstensen, den senere Musikdirektør i Upsala, gennemgik han fra 1869 Musikkonservatoriet og debuterede 1876 med Held som Pianist paa en af ham given Koncert i Kasino, hvor han udførte Beethovens 4. Klaverkoncert i G-Dur og Windings Koncert i A-Moll. Senere optraadte han flere Gange, men hans Tid optoges snart af en stor Lærervirksomhed, da han fra Jan. 1883 tillige fik Ansættelse som Klaverlærer ved Musikkonservatoriet. De af ham udgivne Kompositioner, omtrent en Snes Hæfter i Tallet, ere derfor, med Undtagelse af et enkelt Orkesterstykke, «Før Turneringen», og nogle Sange, væsentlig Klaversager beregnede paa Undervisningen; flere af disse, deriblandt Op. 8, «Sonate uden Oktaver», have vundet Indgang ogsaa i Udlandet. For sin tidligere Lærer i Konservatoriet N. W. Gade har han besørget en Række gode 4hændige og 2hændige Klaverudtog af dennes Kompositioner: Oktetten Op. 17, Orkestersuiten Op. 55 og 61, Violinkoncerten Op. 56, «Psyche» (Op. 60), Festmusik ved Universitetets Jubelfest 1879 osv. 3. Juni 1876 ægtede han Anna Sophie Schram, Datter af hans ovennævnte Lærer, Kapelmusikus Joh. Fred. Bernh. S.

Schytte, Musiklex.

S. A. E. Hagen.

v. d. Osten, Adolph Sigfried Greve, 1726—97, Statsmand, var født 21. Okt. 1726 og Søn af nedennævnte Gehejmeraad Jac.

Frants v. d. O. († 1739). Slægten var pommersk; men O. selv var født i Danmark og holdt af at lægge dansk Nationalfølelse for Dagen. Christian VI havde ladet ham studere og rejse udenlands paa sin Bekostning, og Carl Adolph Plessen havde taget sig af ham, medens han var ung. Man kan ikke se, at han i sine tidligere Aar har beklædt andre Stillinger end været først Hofjunker og siden Kammerjunker; men J. H. E. Bernstorff maa paa en eller anden Maade have haft Lejlighed til at mærke, at han var et godt Hoved, der duede til andet og mere. Nok er det, at han sendte ham, der ikke før havde været i nogen diplomatisk Stilling, til Rusland (Nov. 1755), for at han skulde overtage Stillingen som Statsafsending der, en Diplomatplads, som hørte til de allervanskeligste. Ganske vist var den ikke ledig i Øjeblikket, den beklædtes af Kammerherre Moltzahn (XI, 437); men denne var i høj Grad træt af sin Virksomhed og attraaede bare at blive kaldt hjem, naar der kom et passende Tidspunkt. Saa længe indtil det skete, kunde O. under hans Vejledning sætte sig ind i de vanskelige Forhold, hvormed han vilde faa at gjøre. Øjeblikket for ham til at virke selvstændig kom, da Moltzahn pludselig døde 31. Dec. 1756.

O. havde udmærkede Egenskaber som Diplomat, en hurtig og skarp Iagttagelsesevne, i det hele en betydelig Intelligens, dertil megen politisk Takt og Menneskekundskab. For sin Gjerning følte han levende Interesse, og han skrev meget godt for sig. Dog passede han i én Henseende ikke godt til at optræde ved Kejserinde Elisabeths Hof; han var nemlig en styg Mand, og Kejserinden, der havde en udpræget Sans for mandlig Skjønhed, havde derfor ingen Lyst til at have med ham at gjøre. «Jeg har», ytrede han i den Anledning, «stedse maattet lide under, at Vorherre ikke har taget Hensyn til Kejserindens Smag, da han skabte mig.» Men heldigvis var der en anden, og det en meget betydelig, Dame, som syntes overordentlig godt om ham, nemlig den senere Cathrine II, der den Gang levede i Rusland som Storfyrstinde, gift med Tronfølgeren, Storfyrst Carl Peter Ulrik. Hun har aabenbart fundet, at det var en Fornøjelse at tale med den kloge og vittige O.

Forholdene vare netop den Gang saadanne, at det kunde have Værd for en dansk Diplomat at staa i et venskabeligt Forhold til hende. Forsøget paa ved en fredelig Overenskomst med Carl Peter Ulrik som holstensk Hertug at faa den gamle Strid imellem Danmark og Gottorp udjævnet var i 1751 slaaet ganske fejl, og det var vel kjendt, at netop Storfyrstinden den Gang havde

virket meget dertil. Siden havde Underhandlingen omtrent hvilet; men der syntes al Grund til at antage, at hun havde skiftet Sind med Hensyn til denne Sag, og i Slutningen af 1756 troede Regeringen i Kjøbenhavn, at Øjeblikket til at gjenoptage Underhandlingen var kommet. Det blev ved Moltzahns Død O., der fik den Opgave at drive denne Forhandling; men hvad kunde da være heldigere, end at Storfyrstinden personlig havde fattet Velvilje for ham? Hvor slet end Forholdet imellem hende og hendes Ægtefælle var, havde hun dog paa flere Omraader stort Herredømme over denne, og da han vitterlig hadede vort Fædreland af Hjærtens Grund, kunde der trænges til en Forbunds-fælle, som kunde bekæmpe og maaske besejre denne Stemning hos ham. Snart blev O.s Forhold til hende endnu intimere. For at trøste sig i sit ulykkelige Ægteskab havde hun begyndt at tage sig Elskere, og den, som paa denne Tid nød hendes Gunst, var den senere polske Konge Stanislaus Poniatovski, som den Gang opholdt sig ved det russiske Hof. Men Kejserinden vilde ikke taale ham længere i Rusland, og da han derfor maatte vende tilbage til sit Fædreland, blev det Cathrine en overordentlig Trøst under Skilsmissen at føre en levende Brevvexling med ham, og den, der nu, ligesom for øvrigt allerede tidligere, var hendes fortrolige i dette Forhold og besørgede Brevvexlingen imellem hende og den fraværende Elsker, var ingen anden end O. Han opførte sig i hele dette Forhold med stor Takt og forstod med beundringsværdig Behændighed at undgaa enhver Blottelse, hvor stærkt Mistanken om, at han var Fyrstindens fortrolige, end var rettet imod ham. Samtidig arbejdede han i den gottorpske Sag med betydelig Udholdenhed og Dygtighed paa at skaffe den danske Opfattelse Indgang ved Hoffet i Petersborg og i Regeringskredsene her; men det viste sig stadig umuligt at faa Bugt med Storfyrstens Had. Det uundgaaelige skete, at da Elisabeth døde i Jan. 1762, og Carl Peter Ulrik som Kejser under Navn af Peter III blev Herre over Ruslands Hær og Flaade, kom vort Fædreland til at staa over for en truende Krigsfare, der kun afværgedes derved, at Cathrine styrtede sin Ægtefælle fra Tronen. Men netop nu viste Betydningen sig af den Tilnærmelse imellem hende og den dansk-norske Regering, som O.s personlige Forhold til hende havde virket saa stærkt til at udvikle. Hun lod strax Krigen standse og var villig til at forhandle venskabelig med Regeringen i Kjøbenhavn.

Allerede inden Krisen i 1762 kom, havde Bernstorff imidlertid

set sig nødt til at kalde O. bort fra Rusland. Han havde lagt sig grundig ud med Kejserinde Elisabeths Elsker Schuvaloff, og hvor lidt end denne og andre, der vilde ham til Livs, kunde finde Beviser imod ham, var Mistanken om hans nære Forhold til Storfyrstinden bleven saa stærk, at han maatte bort. I 1761 var han bleven forflyttet til Warschau. Her blev han dog ikke længere end til Sommeren 1763, da han vendte tilbage til sin gamle Plads i Petersborg. Netop den Gang havde Kejserinde Cathrine tilbuddt ham en høj Plads i russisk Tjeneste; men han foretrak at vedblive at tjene sit Fædreland som Diplomat. Hans andet Ophold i Rusland varede indtil Nov. 1765 og omfattede altsaa det Par Aar, i hvilke Forbundet af 11. Marts 1765 blev sluttet, dette Forbund, der blev Grundlaget for Mageskiftetraktaterne 1767 og 1773. Ham selv bragte dog Opholdet kun liden Glæde. Naar han lejlighedsvis mindede om et fransk Udsagn, at ingen gjør to Gange Lykke i Rusland, kom det til at passe paa ham selv. Kejserinden, der nu havde glemt Poniatovski og kastet sig i Armene paa en ny Elsker, Gregorius Orloff, følte sig snart trykket ved i O. at have en Mand paa nært Hold, der havde været hendes fortrolige under hendes tidligere Elskovsforhold, og han skaffede sig bitre Uvenner i de 2 Mænd, der paa denne Tid havde mest at sige med Hensyn til Ruslands Udenrigspolitik, Russeren Panin og Holsteneren Saldern. Netop i disse Aar traadte det stærkt frem, der var O.s Forbandelse, at han let vakte Mistillid imod sig. Sigtelsen for Falskhed og Underfundighed har lydt fra meget forskellige Kanter og fulgt ham igjennem en stor Del af hans Liv. Der kan i Virkeligheden ikke paavises noget Træk fra hans Diplomatbane, der sætter en Plet paa hans Karakter, og han har paa den fuldt ud gjort sin Pligt imod vort Fædreland; men en saa almindelig Dom lyder ikke, uden at der har været nogen Grund til den, og det synes umuligt at nægte, at han har haft adskilligt i sig af en Intrigant; dertil kom hans skarpe og vittige Tunge, ved hvilken han mindst af alt skaffede sig Venner; han var tillige mistroisk og, naar det kom over ham, alt andet end elskværdig i Omgang. Var det slemt for ham, at han fik fremmede Statsmænd og Diplomater til Uvenner, var det endnu værre, at Mistilliden til ham, for øvrigt, som det synes, uden tilstrækkelig Grund, smittede Bernstorff. Denne førte bag hans Ryg Brevvexling med den daværende danske Legationssekretær i Petersborg, Schumacher, og

det var for en stor Del ad den Vej, at den Underhandling blev drevet, som havde Forbundet af 11. Marts 1765 til Resultat.

Da O. havde forladt Petersborg, modtog han som Ærestegn baade den russiske Alexander Newsky-Orden og den polske Stanislaus-Orden. Disse Dekorationer fik han som Vidnesbyrd om, at baade Kejserinden og Stanislaus Poniatovski, der nu var Konge i Polen, med Erkjendtlighed mindedes ham som deres tro Ven i tidligere Tid. Kong Stanislaus føjede et Par Aar derefter den polske Greveværdighed til som en ny Hædersbevisning (1768). Men saadanne Venskabstegn formaaede ikke at dæmpe den Bitterhed, som han følte ved, hvad han havde oplevet i de sidste Aar. Paa den Skyld, han selv kunde have haft, tænkte han ikke; men han gav Bernstorff Ansvar, og han blev fra nu af en bestemt Uven af denne. Det hjalp ikke, at han (1766) blev Ridder af Danebrog. Fra Petersborg blev han sendt til Neapel for at repræsentere Staten her; han fik nu kun lidt at bestille, men fandt nok at skumle over i italienske Forhold. For at han kunde opnaa en Plads, hvor der var mere Brug for hans Evner, vilde Bernstorff sende ham til Haag; men inden han kunde komme der hen, blev Bernstorff styrtet af Struensee (15. Sept. 1770), og der begyndte nu et helt nyt Afsnit i O.s Liv.

Da nemlig Struensee saa Nødvendigheden af at have en dygtig og i de diplomatiske Forhold kyndig Mand i Spidsen for de udenrigske Sager, tilbød han O. at lede disse. Det var imidlertid ikke blot dennes Dygtighed, men ogsaa hans bekjendte Vrede imod Bernstorff, der anbefalede ham hertil, og det blev i Struensees Kreds opfattet som et stort Held, hvis han kunde vindes for en saadan Stilling. O. tog villig imod Tilbudet og kom tilbage til Kjøbenhavn i Dec. 1770. Medens tidligere den samme Mand stedse havde forenet Udenrigsministerens Forretninger med det at være Præsident i tyske Kancelli, blev O. nu Udenrigsminister alene (22. Dec. 1770), og den Adskillelse af de 2 Embeder, der saaledes fandt Sted, holdt sig stedse siden. Samtidig med at O. blev Udenrigsminister, fik han tillige den vellønnede Stilling som Direktør for Øresundstolden. Men hvis han har følt sig stolt og glad ved at faa de udenrigske Sager i sin Haand, kom han til at mærke, at det ikke var en udelt Nydelse paa denne Tid at være Udenrigsminister. Selvfølgelig vilde Struensee ikke give Slip paa at bestemme den ydre Politik, og han søgte at indskrænke O.s Virksomhed til at være et Slags Departementsdirektør. Blandt andet

kunde O. ikke mundtlig forhandle med Kongen, han maatte indgive sine Forestillinger skriftlig til Kabinettet og fik Resolutionerne sendte fra dette, saaledes som Kongen fastsatte dem efter Struensees Diktat; men dette var alt andet end en Forretningsgang efter hans Hoved. Fremdeles vare han og Struensee aldeles ikke enige om den Politik, der skulde følges. Hvor ilde stemt han end var bleven imod Bernstorff, havde han dog gaaet for meget i dennes Skole til at ville slaa ind paa nogen anden Bane end den, hans Læremester havde fulgt. Ligesom Bernstorff holdt han det for nødvendigt at slutte sig nær til Rusland, især for at opnaa en heldig Afslutning af den gamle gottorpske Strid, som han selv tidligere havde haft saa meget at gjøre med; Struensee derimod ønskede vistnok ikke noget Brud med Rusland, men mente, at man alt for stærkt fulgte dets Kjølvand, blandt andet ved sammen med det at modarbejde, at Frihedstidens Statsforfatning i Sverige ændredes til Gavn for Kongemagten. Det var i længere Tid umuligt for O. at overtøye Struensee om, at saaledes som Sagerne en Gang stode, havde man kun Valget imellem at slutte sig stærkt til Rusland eller afgjort støde det fra sig og gaa glip af det ønskede Mageskifte. Den eneste Tilfredsstillelse, han havde, var undertiden at sige Struensee ret drøje Spydigheder; denne afholdt sig paa sin Side ikke fra ved given Lejlighed at drive Politik paa egen Haand uden at sige noget til O. Men omsider vandt denne sidste dog for saa vidt Sejer, som Struensee saa sig nødt til langt mere end tidligere at komme Rusland i Møde, og et Omslag i den danske Politik var tydelig ved at finde Sted, da Struensee blev styrtet.

I selve den Sammensværgelse, der førte til dennes Fald 17. Jan. 1772, havde O. ikke været Deltager, men hans Uvilje imod den styrtede Magthaver var saa bekjendt, at han fik Sæde i det Statsraad, der dannedes 13. Febr. 1772. Medens de, der havde hørt til Bernstorffs Kreds, havde været glade ved at se O. arbejde for at holde dennes Politik oppe, mente de, at han havde Skyld i, at Bernstorff ikke strax blev kaldt tilbage efter 17. Jan., og rimeligvis falder en Del af Ansaret for, at dette ikke skete, virkelig paa ham. Men hans egne Dage i den nye Regering vare snart talte; allerede 13. Marts 1773 fjærnedes han fra sin Udenrigsministerstilling. Selv mente han, at han var falden som en Følge af private Intriger, og han tiltroede blandt andre Guldberg, at han havde været med heri; men Hovedgrunden var dog den, at hvor ivrig

han end i Struenseetiden havde været for at følge Bernstorffs Politik, havde hans gamle Avindsmænd i Petersborg dog ikke Tro til, at Rusland i Længden kunde stole paa ham. Fra sin Ministerplads blev O. fjærnet til at være Stiftamtmand i Aalborg, hvor han blev til 1781. Det var en svær Overgang for ham, der længe havde levet i Hoffernes og Statsmændenes Kredse, nu at blive henvist til en tarvelig jysk Kjøbstad; han savnede, som han skrev til en god Ven, godt Selskab og behagelig Omgang; der var nok «Folk til at æde og drikke og spille Kort med, men ingen, som man kunde faa en fornøjelig og nyttig Konversation med». Da han var ugift, følte han dobbelt Savnet heraf. Det synes, som om et vist Hang til Pietisme stærkt har udviklet sig i denne Tid hos den forslagne Diplomat; men Verdens Glimmer havde han dog ondt ved at forsage. Han attraaede at føje den polske hvide Ørns Dekoration til sine tidligere Ordener, og han haabede at opnaa det ved den russiske Regerings Hjælp; men til sin højst ubehagelige Overraskelse fik han at vide, at han var saa ilde lidt i de høje Kredse der ovre, at dette Haab maatte opgives. Mere tiltalende end at se ham fiske efter fremmede Ordener er det at høre, at han i Aalborg efterlod sig «et ærefuldt Minde ved stor Godgjørenhed og Menneskekjærlighed».

Medens hans Statsmandsrolle var udspillet for stedse, vedblev han dog at bevare politiske Interesser. Hans Brud med Bernstorff havde været bestemmende for hans Synsmaade i den følgende Tid, og skjønt han saa at sige var bleven udstødt af Statsraadet 1773, havde han dog i den følgende Tid nærmest Sympathi for Guldberg og hans Meningsfæller. Det lønnede sig for ham, for saa vidt han, efter 1774 at være bleven Gehejmekonferensraad, derefter 1782 opnaaede at blive Justitiarius i Højesteret og 1783 fik Elefantordenen. Nogle Aar senere (1788) forflyttedes han til Pladsen som Overpræsident i Kjøbenhavn, men afgik fra denne 1794. 2. Jan. 1797 døde han. Hvad han havde af Formue, o. 29000 Dlr., testamenterede han til St. Hans Hospital.

Hist. Tidsskr. 4. R. I og II. Tauber og Nielsen, Embedsmænd i Aalborg.

E. Holm.

v. d. Osten, Anna Susanne, 1704—73, Legatstifterinde, Datter af ndfr. nævnte Generallieutenant Christian Georg v. d. O. († 1735), er født i Kjøbenhavn 4. Febr. 1704. 1720 blev hun Hofdame, 1736 Hofmesterinde hos Prinsesse Charlotte Amalie og fik 1737 Enke-

dronningens Orden. Hun døde i Kjøbenhavn 1. Maj 1773 efter i 1770 at have funderet en Stiftelse til adelige Frøkeners Underhold, som bestyres af Fyns Stiftsøvrighed. *C. E. A. Schøller.*

v. d. Osten, Carl Henrik, —1691, Officer, hørte til den meklenborgske, paa Arenshagen o. fl. Godser bosiddende Gren af Slægten v. d. O. Hans Fader, Hieronymus Georg v. d. O., var Landdrost i Delmenhorst og Raad hos den sidste regerende Greve af Oldenburg; Moderen hed Maria Sybille Bülow af Huset Gudow. C. H. v. d. O. var først i Carl X Gustavs Tjeneste og blev som svensk Major tagen til Fange af de danske i Slaget ved Nyborg 1659. Efter Freden i Kjøbenhavn gik han i dansk Tjeneste og blev strax ansat som Major over Artilleri og Ingeniører i Nyborg med det Hverv at lede Istandsættelsen af Fæstningsværkerne her. 1668 blev han Oberstlieutenant ved Fortifikationen i Kjøbenhavn, 1672 Oberst for sjællandske nationale Infanteriregiment og midlertidig Kommandant paa Kronborg. Under Troppesamlingen ved Almind 1674 fungerede han som Generalkvartermester og Overingenør og ligesaa under Felttoget i Meklenborg 1675; bl. a. ledede han her den ene Attake paa Wismar. 1676 blev han virkelig Kommandant paa Kronborg og fratraadte Regimentskommandoen; 1677 udnævntes han til Generalmajor og Kommandant i Christiansstad. 4. Avg. s. A. tiltraadte han sin Post, og da han Aarsdagen derefter maatte overgive Fæstningen til de svenske, skete det efter et Forsvar, der var al Ære værd. Han arbejdede først og fremmest energisk paa at sikre Fæstningens Forbindelse med Omverdenen, udsendte Kommandoer for at indsamle Forraad af forskjellig Art og for at indhente Efterretninger. 9. Okt. havde Svenskerne dog saa temmelig blokeret Fæstningen, og fra 27. Nov. var denne fuldstændig indesluttet fra alle Sider. Efter at der i Begyndelsen af 1678 var foretaget et Par mindre heldige Udfald fra Fæstningens Side, rykkede Belejrerne den endnu tættere paa Livet. Dens Forsyning med Fornødenheder af alle Slags var allerede den Gang meget ringe og formindskedes Dag for Dag, ligesom Antallet af Forsvarerne. Men da Foraaret nu stundede til, og Operationerne i aaben Mark ventelig snart maatte tage deres Begyndelse, turde O. haabe paa Undsætning og holdt derfor Modet oppe hos sine Folk. Gang paa Gang sendte han Christian V Underretning om sin fortvivlede Stilling. Det varede dog længe, inden Forberedelserne til Sommerfelttoget vare tilendebragte, og

først 18. Juni fik O. Tilsagn om Undsætning inden 4 Uger; men 3 Dage senere besatte Fjenden Bekholmen, syd for Fæstningen, og O. sendte da Kongen Bud, at Hjælpen ikke turde opsættes et Minut, da han ellers vanskelig vilde kunne holde ud over 8 Dage. Ikke desto mindre forsvarede han sig endnu hele Juli Maaned ud, skjønt Besætningen døjede frygtelig af Hunger og Sygdom — men des værre til ingen Nytte. Kongen og hans Raadgivere kunde ikke blive enige med sig selv og hinanden om en energisk Krigsføring, og Enden paa denne Raadløshed blev, at Kongen 30. Juli forlod Hæren, i det han sendte O. Tilladelse til at overgive Fæstningen. 4. Avg. undertegnedes saa en Kapitulation, der i enhver Henseende gav de tapre Forsvarere de hæderligste Afmarchebetingelser. O. ansattes nu som Kommandant i Landskrone, som dog ikke blev Gjenstand for noget alvorligt Angreb.

Efter Freden i Lund 1679 vendte han tilbage til sin gamle Post paa Kronborg, hvor han blev til 1686. Han blev tagen paa Raad angaaende forskellige af de Befæstningsanlæg, der fandt Sted i disse Aar; saaledes medvirkede han 1684 ved Anlæggelsen af Værkerne paa Christiansø. Aaret forud havde han faaet det hvide Baand. 1687 udtraadte han efter eget Ønske af dansk Tjeneste, i det han modtog et Tilbud om efter Generalmajor Sydow, der ligeledes havde staaet i den danske Hær, at overtage Stillingen som Kommandant i Fæstningen og Fristaden Danzig. Her virkede O. til sin Død, 2. Juni 1691, og ledede bl. a. en betydelig Omdannelse af Havnestaden Weichselmündes Befæstning. Han var ikke gift.

Zedler, Universallex. XXV. Milit. Repert. 2. R. IV, 396 ff. Köhler, Gesch. d. Fest. Danzig u. Weichselmünde (1893) I, 442 ff. *H. W. Harbou.*

v. d. Osten, Christian Georg, 1674—1735, Officer, Søn af nedennævnte Chr. Günther v. d. O. 1694 blev han, 20 Aar gammel, Kapitajn ved jyske Infanteriregiment, 1699 Oberstlieutenant ved smaalenske nationale, Aaret efter ved Hausmanns hvervede Regiment i Norge, 1704 Oberst og Chef for et af de i kejserlig Tjeneste staaende danske Regimenter (efter J. D. Haxthausen, VII, 183). O. deltog nu i Felttogene i Ungarn, indtil det danske Hjælpekorps 1709 blev kaldt hjem, hvornæst han fik Afsked med Generalmajors Karakter, da han havde faaet Tilbud om at træde i russisk Tjeneste som Generallieutenant. Som saadan udmærkede han sig bl. a. i Slaget ved Pruth 1711, men forlod siden Rusland, gik i

Tyskland over til Katholicismen og traadte i Kurfyrsten af Pfalz' Tjeneste. Som pfalzisk Gehejmeraad døde han i Mannheim 1735. — Han havde 25. Maj 1702 i Kjøbenhavn ægtet den 19aarige Anna Dorothea Gjedde, Datter af Admiral Frederik Eiler G. (VI, 29). De havde mange Børn, af hvilke en Datter, Anna Susanne, er nævnt ovenfor, medens en anden ægtede den ogsaa fra sin Virksomhed i Danmark bekjendte General Grev Saint-Germain; Sønnerne bleve i Tyskland.

H. W. Harbou.

v. d. Osten, Christian Günther, —1677, Hofembedsmand, Broder til ovenanførte Carl Henrik v. d. O., blev 1660 Hofjunker hos Prins Georg, 1662 Kammerjunker og 1668 Hofmester hos samme, hvem han s. A. ledsagede paa en Udenlandsrejse til Holland, England, Frankrig og Italien, der varede til April 1670. 1671 fik han det hvide Baand, og noget forinden var han bleven Overkammerér, men han døde allerede 1677, i det han paa Christian V's Hjemrejse fra Rygen under en Storm 12. Okt. blæste over Bord. O., der ejede Godset Arenshagen i Meklenborg, var 28. April 1673 paa Gottorp bleven gift med Kammerfrøken hos Hertuginde af Holsten-Gottorp Auguste Marie Elisabeth Winterfeld (f. i Kiel 23. Marts 1653, † i Kjøbenhavn 13. Febr. 1674), Datter af holstensk Gehejmeraad og Amtmand i Trittaw Joh. Fred. W. til Quarnbek og Marutendorf.

C. E. A. Scholler.

Osten, Hans Hansen, 1617—72, Proviantskriver, var en slesvigsk Bondesøn, født 25. Marts 1617 i Egnen om Løgumkloster. Efter i nogle Aar at have tjent Kongen som Lakaj blev han 1645 Køkkenskriver paa Rosenborg og s. A. Foged der, men allerede 1647 mistede han denne Plads, efter eget Sigende paa Grund af Vibeke Kruses «vrangelige Angivende». 1649, under den nye Konge, blev han Rejse-Køkkenskriver og 1654 Proviantskriver paa Proviantgaarden i Kjøbenhavn, hvormed han desuden fra 1661 forbandt Stillingerne som Dronningens Forvalter paa Laaland og Falster og som en Slags Amtmand (Inspektør) over Aalholm, Halsted Klosters og Nykjøbing Amter. 1659 blev han tillige Medlem af Direktionen for Kvæsthuset. Han var en foretagsom Mand, var f. Ex. baade Møller og Brygger, og tjente godt; under Hovedstadens Belejring kunde han derfor forstrække Regeringen med Penge; til Gjengjæld udlagdes der ham betydeligt Krongods, og som saa mange af den unge Enevældes nye Mænd blev han derved Gods-

ejer i stor Stil, men heldigere end adskillige andre overlevede han ikke sin Rigdom. 1664 fik han Kronens Skjøde paa o. 1300 Tdr. Hartkorn i Jylland. Han ægtede 1655 den ved Hove yndede Abel Cathrine (I, 34), hvis Navn er bevaret i den af hende efter hans Død, som indtraf 3. April 1672, oprettede Stiftelse. I Gravskriften kaldes han Osten, men ellers vides han ingen Sinde at have brugt dette Navn.

O. Nielsen, Abel Katrines Stiftelse (1875) S. 4 ff. Chr. IV's egenhænd. Breve VI, 260. *C. F. Bricka.*

v. d. Osten, Jacob Frants, 1664—1739, Amtmand, er Broder til nedennævnte Peter Christoph v. d. O., fødtes 8. Jan. 1664 paa det fædrene Gods Woldenburg i Bagpommern, var allerede 1685 Page ved det danske Hof, indtraadte 1687 i Hæren som Fændrik i Livgarden til Fods, blev 1689 Sekondlieutenant og 1697 Kapitajn i sjællandske nationale Infanteriregiment, men tog 1700 Afsked fra Militærtjenesten og gik over i Hofetaten, først som Hofjunker (1699) og senere som Kammerjunker og Forskærer. Fra 1706 af fungerede han som Hofkøgemester og udnævntes 1712 til Etatsraad, Amtmand over Sorø og Ringsted Amter samt Forstander for Sorø Skole. 1722 blev han Konferensraad, 1729 hvid Ridder og 1738 Gehejmerraad. 1734 afstod han Ringsted Amt, men beholdt Sorø Amt til Aaret efter, da han afskedigedes fra Statstjenesten. O. døde 8. Nov. 1739 paa Frederiksberg Slot. Han var en foretagsom Mand, der stedse vidste at henlede Opmærksomheden paa sig. 1704 overrakte han under Troppemonstringen ved Ringsted Kongen et latinsk Vers, der indeholdt Spaadomme for dennes Regering. Aaret efter fik han Privilegium paa at indføre Bærestole i Kjøbenhavn i Lighed med, hvad der var Skik i Berlin. 1706 oprettede han det første Adressekontor her i Byen og blev Aaret efter Direktør for Avktionerne ved Hofretten. 1720 søgte han om Eneret paa at lade en Statskalender trykke, hvad der nægtedes ham. Hans mange Planer og Foretagender synes dog ikke at have indbragt meget, i det han kun efterlod sig en Kapital af 1020 Rdl. O. var Ejer af Godserne Plate (i Bagpommern) og Himmelmark (ved Ekernførde). Han var gift med Eleonore Christine f. Basse (f. 31. Okt. 1688 paa Nygaard i Jylland, † 8. Nov. 1737 i Kjøge), Datter af Oberst B.

Personalhist. Tidsskr. IV, 300. Stolpe, Dagspressen i Danm. IV.

Louis Bobé.

v. d. Osten, Johan Vibe, 1708—1800, Officer, var født i Throndhjem 8. Avg. 1708. Hans Forældre vare Oberst og Kommandant i Throndhjem Otto Frederik v. d. O. (en Broder til ovennævnte Jac. Frants og nedennævnte Peter Christoph v. d. O.) og Margrethe f. Vibe, Datter af Vicestatholder Johan V. O. traadte 1729 som Fændrik ind i Grenaderkorpset, hvor han 1730 blev Sekondlieutenant og 1734 Premicrlieutenant, hvorefter han 1741 afgik fra Korpset, formentlig for at begive sig til Udlandet. Han skal i det hele taget i yngre Aar have opholdt sig adskilligt i Udlandet og var en «studeret» og vel uddannet Mand. 1743 blev han Kapitajn ved fynske gevorbne Regiment, 1745 forflyttet til Grenaderkorpset og Major, 1751 karakt. Oberst og ansat i Norge som Oberstlieutenant ved 2. oplandske nationale Infanteriregiment, men allerede Aaret efter udnævnt til Chef for 2. vesterlenske nationale Infanteriregiment. 1758 blev han Kommandant paa Frederikssten, 1764 Generalmajor og 1765 kommanderende General nordenfjælds og Kommandant i Throndhjem, hvilken Stilling han beklædte, til han 1788 fik Afsked med fuld Gage i Pension.

O. var fra 1772—83 tillige Stiftamtmand i Throndhjems Stift, i det den nylig udnævnte Georg Christian Oeder blev fortrængt fra dette Embede, før han endnu havde tiltraadt det. Det hed (Clio I, 1, 100), at Bevægelserne i Sverige havde gjort en Militærpersons Ansættelse nødvendig. Hvad enten dette forholdt sig rigtigt, eller Oeders Tilsidesættelse stod i Forbindelse med Struensees Fald, blev O. den første og tillige den sidste, der efter Souverænitetens Indførelse i sin Haand forenede den øverste civile og militære Administration nordenfjælds i Norge. — O. var 1767 bleven hvid Ridder og 1774 Generallieutenant; han var tillige (siden 1755) Kammerherre. 1790 afgik han endelig ganske af sit Nummer i Generalitetet og fik da et aarligt Gratiale af 600 Rdl.; han døde 10. Jan. 1800 i Throndhjem. — Gift 1752 i Oslo med Catharina Vilhelmine v. Krogh (f. 1728 † 1797), Datter af Generallieutenant G. F. v. K. (IX, 514).

En Broder af ham var *Jacob Frederik v. d. O.*, f. 1717, der efter at have begyndt sin militære Løbebane i sit Fødeland ved 2. throndhjemske nationale Infanteriregiment i en Række af Aar tjenstgjorde ved Grenaderkorpset, 1768 blev Oberstlieutenant ved møenske og senere i Norge ved nordenfjældske gevorbne Infanteriregiment, fra 1774 var Chef for oldenborgske gevorbne Infanteriregiment, 1780 blev Generalmajor, 1784 Vicekommandant i Kjøben-

havn og 1785 fik Afsked med Generallieutenants Karakter. Han døde 1796.

Anker, Norske Generalspersoner.

C. O. Munthe.

v. d. Osten, Peter Christoph, 1659—1730, Hofembedsmand, var Søn af Otto Christoph v. d. O. af Linjen Wisbu og Eva Erdmuth v. Zitzwitz og fødtes 13. Marts 1659 paa Woldenburg i Bagpommern. Som sine yngre Brødre Jacob Frants (s. ovfr.) og Otto Frederik traadte han i dansk Tjeneste, blev 1679 Fændrik i Wedells Infanteriregiment, 1684 Sekondlieutenant ved Prins Frederiks Regiment, stod derpaa ved Hæren i Norge og udnævntes 1682 til Generaladjutant-Lieutenant ved den norske Generalstab og 1685 til Generaladjutant. 1688 blev han Oberstlieutenant, og 1690 ansattes han ved Marschalcks nationale Dragoneskadron. 1693 blev han Oberst af Infanteriet, kom s. A. til Kjøbenhavn og foretog i Efteraaret en Rejse til Holland for at ordne Prinsessen af Trémouilles (Grev Anton af Aldenburgs Enkes) Sager. S. A. udnævntes han til Hofkøgemester og opvartede som saadan ved Festlighederne i Anledning af Kronprins Frederiks Formæling 1695. 1697 blev han Hofmarskal og tog s. A. sin Afsked fra Militærtjenesten. Efter A. L. Knuths Død i Begyndelsen af 1699 søgte han i Lighed med denne at tiltage sig større Myndighed, men fik Paamindelse af Kongen og Plessen om at holde sig inden for sine forrige Grænser. I Avg. tog han sin Afsked og forlod Landet, hvorefter han s. A. af Kongen af Preussen udnævntes til Gehejmerraad og 1715 til Regeringspræsident i det ved Freden i Osnabrück til Fyrstendømme ophøjede Højstift Minden. Han døde 18. April 1730 i Minden. — O. ægtede 1691 i Kjøbenhavn Louise Benedicte v. Reichow (f. 10. Okt. 1670 i Hannover, † 5. Febr. 1755 i Bremen), Datter af kurhannoveransk Overhofmarskal v. R.

Louis Bobé.

v. d. Osten, Wilhelm August, 1698—1764, Direktør for Finanserne og Øresunds Toldkammer, en Søn af ovennævnte Hofmarskal Peter Christoph v. d. O., fødtes i Kjøbenhavn 7. Jan. 1698, blev 1721 Kammerjunker hos Dronning Anna Sophie, udnævntes 1728 til Stiftsbefalingsmand i Bergen og Amtmand over Bergens Amt, men afgik 1732 fra dette Embede med Pension. 1735 beskikkedes han, efter hvis Tilskyndelse Christian VI paabegyndte Forarbejderne til Sorø Akademis Gjenoprettelse, til Amtmand over Sorø Amt og Direktør for Sorø Kloster samt 1738 tillige til Direktør

for Øresundstolden. Med Bibchold af den sidstnævnte Stilling udnævntes han 1743 til Deputeret i Rentekammeret og kort efter s. A. til Direktør for Finanserne. Fra denne hans betydningsfuldeste Virksomhed fortjener det særlig at fremhæves, at han 1744 indtrængende lagde Kongen paa Sinde at søge tilvejebragt Balance mellem Statens Indtægter og Udgifter, i det han fremlagde Opgjørelser, der klart viste, i hvor høj Grad disse sidste vare stegne siden Kongens Tronbestigelse. Han udtalte ved denne Lejlighed bl. a., at det var paa høje Tid, at der skete en Forandring, «saa at hverken Kreditten eller andre saa uomgængelige fornødne Ting skulle standse, eller Undersaatterne for meget nu i disse dem af Gud og Kongen konserverede Fredstider medtages». Dette Skridt fra O.s Side havde til Følge, at der 1745 blev nedsat en af J. L. Holstein, C. A. Berckentin og J. S. Schulin samt O. selv bestaaende Kommission, som efter indhentede Erklæringer fra Overhofmarskallen og Cheferne for de forskjellige Kollegier foreslog forskjellige Besparelser baade paa Hof- og Civiletatens og paa de militære Etaters Budgetter, der ogsaa, i alt Fald delvis, vandt Bifald hos Kongen. Denne døde jo imidlertid allerede det følgende Aar, og umiddelbart derefter blev O. afskediget fra sit Embede som Direktør for Finanserne, medens han til sin Død, 15. Jan. 1764, vedblev at være Direktør for Øresunds Toldkammer. 1740 var han bleven Danebrogsridder og 1744 Gehejmeraad; 1752 havde han faaet Ordenen «de l'union parfaite»; 1755 var han udnævnt til Gehejme-konferensraad og 1763 til Elefantridder. — Han var gift 1. med Charlotte Amalie f. Lützow (f. 1696 † 1750), Datter af Oberst Frederik L. til Lundsgaard og Dorothea Magdalene f. v. Harstall, 2. med Friederike f. v. Massau, Datter af Amtmand Chr. Albr. v. M. (XI, 183).

G. Kringelbach.

Ostenfeld, Asger Skovgaard, f. 1866, Ingeniør. O., Søn af Sognepræst Søren Rasmussen O. og Ingine Hansine f. Skovgaard, er født 13. Okt. 1866 i Hvirring, blev Student fra Roskilde Skole 1884, tog Aaret efter filosofisk Examen og Adgangsexamen til den polytekniske Lærestalt og blev 1890 polyteknisk Kandidat i Ingeniørfagene. Efter en kortvarig Ansættelse som Assistent ved Ombygningen af Slagelse Station paatænkte O. helt at opgive praktisk Virksomhed for at følge sin Tilbøjelighed for matematiske Studier, der imidlertid snart igjen lededes i teknisk Retning, da han i 1891 overtog Pladsen som Assistent ved Konstruktionsovel-

serne i Vej- og Vandbygning ved Polyteknisk Lærestalt, hvilken Stilling han bibeholdt, indtil han 1894 udnævntes til Docent i teknisk Mekanik. Samtidig arbejdede han praktisk som Assistent hos Stadsingeniøren 1891—92, rejste 1892 til Tyskland, Østerrig og Schweiz for at studere Brokonstruktioner, var 1893—96 Assistent ved Københavns Havnevesen, hvor han udførte Skitser til Langebros Ombygning og projekterede de fleste af Frihavnsbroerne. 1896 studerede han Jærnkonstruktioner paa en Rejse i Nordamerika og England. — Som Assistent ved Lærestalten udgav O. en kortfattet grafisk Statik (1891), der i flere Aar benyttedes ved Konstruktionsøvelserne; senere har han udgivet avtograferede Forelæsninger over teknisk Mekanik og har for Tiden en større Lærebog i dette Fag under Trykning. Desuden har han givet talrige Bidrag til de i danske og fremmede Tidsskrifter førte Diskussioner om Bro- og Monierkonstruktioners Beregning. — 3. Nov. 1896 ægtede O. Johanne Elisabeth Pontoppidan, Datter af Sognepræst Dines P.

Alfred Lütken.

Ostenfeld, Christen, 1619—71, Professor, var født 14. Sept. 1619 i Viborg, hvor hans Fader, Peter O. (f. 1574 i Ostenfeld ved Husum, † 5. Juni 1654), var Borgmester; Moderen hed Anne Christensdatter. Efter fuldendt Skolegang i Viborg gik O. 1638 til Universitetet, hvor han 1640 tog baade den filosofiske Bakkalavgrad og theologisk Attestats. Derpaa tiltraadte han en Udenlandsrejse til Holland, England og Frankrig, til hvilke Lande danske Studenter den Gang søgte hen paa Grund af Trediveaarskrigens Ødelæggelser i Tyskland. Ved sin Hjemkomst 1642 fik O. det nyoprettede Konrektorembede i Viborg, hvilket han forestod i 5 Aar. Imidlertid tog han 1643 Magistergraden. Da han havde faaet Opfordring til at ledsage 2 unge Grever Holck paa deres Udenlandsrejse, nedlagde han 1647 Konrektoratet og tiltraadte i Begyndelsen af det næste Aar Rejsen, der varede i 3 Aar og gik gennem Nederlandene, Tyskland, Schweits, Italien og Frankrig. Efter at have ledsaget de to unge Grever hjem tiltraadte O. 1651 sin 3. og betydningsfuldeste Rejse. Tübingen og Padua vare denne Gang hans Hovedstationer, hvor han aabenbart behandledes som en Mand, der allerede nød Anseelse for Lærdom og Dygtighed, og paa begge Steder var han ved givne Lejligheder Ordfører for større akademiske Kredse. Da han saaledes under Opholdet i Padua (1654) over for det venetianske Senat med Held havde

fungeret som Ordfører for de til «den tyske Nation» hørende Jurister, lode Nationens Repræsentanter hans Billede, ledsaget af en hædrende Indskrift, hugge i Marmor og indsætte i den akademiske Festhal (s. Strunk, Portrætkatalog). For øvrigt var ikke Retsvidenskaben, men Medicinen O.s Hovedstudium. I dette Fag tog han 1655 Doktorgraden, hvorpaa han vendte tilbage til Fædrelandet og blev kort efter (1656) udnævnt til Professor i Medicin ved Universitetet. Da han senere holdt sin akademiske Tiltrædelsestale, hædrede Kong Frederik III og de nederlandske Gesandter, som da opholdt sig i Kjøbenhavn, Akten med deres Nærværelse. I Maj s. A. holdt O. Mindetalen over den nys afdøde, ældgamle medicinske Professor Thomas Fincke (V, 150), til hvis ansete og indflydelsesrige Slægt han selv snart efter blev knyttet, da han 31. Maj 1657 ægtede Søster Fincke, Datter af Professor Jacob F. (V, 149).

I Febr. 1657 var O. en af Universitetets deputerede ved det i sine Følger saa skæbnesvangre Stændermøde i Odense, hvor Krigen mod Sverige blev vedtagen eller rettere blev Stænderne paanødt. I Juli s. A. valgtes O. til Universitetets Rektor, just som Krigen brød ud. Det blev et uroligt Rektorat. Universitetets dyrebare Privilegier var det Rektors Pligt at værne om; men Fædrelandets Nød stillede Krav, der ikke lode sig afvise. Her havde O. en vanskelig Stilling; men Privilegierne gik dog endnu denne Gang nogenlunde uskadte ud af Ilden. Værre blev det, da Krigen atter brød ud. Pinseften 1658 havde O., som Skik var, nedlagt Rektoratet og var siden rejst ud til en Gaard i Kjøgeegnen, hvor han agtede at tilbringe Sommeren for at komme til Kræfter, da han var plaget med Feber. Men Carl Gustavs nye Overfald i Avg. s. A. foregik saa pludselig, at O. blev afskaaren fra Kjøbenhavn; først efter 3 Maaneders Forløb lykkedes det ham ved Nattetid i en Baad at snige sig ind til Byen. Da Universitetets Rektor, M. Rasmus Brochmand (III, 84), ogsaa var bleven lukket ude fra den belejrede Stad, maatte O. i Nov. 1658 som Vicerector paa ny overtage Ledelsen af de akademiske Anliggender under vanskelige Forhold, især da han stadig plagedes af legemlig Skrøbelighed. Først nogen Tid efter, at Stormen (11. Febr. 1659) var afslaaet, var ovennævnte Rektor saa heldig at slippe ind i Byen og kunde atter overtage sit Hverv. Efter Freden 1660 blev O. benyttet i flere Forhandlinger med svenske Myndigheder vedrørende Universitetets Gods, særlig de for øvrigt forgjæves Forsøg paa at bevare de Indtægter, det hidtil havde oppebaaret fra Skaane. 1662

blev O. tillige Universitetsbibliothekar. 1663 maatte han gjøre en Baderejse til Ems. Ved flere festlige Lejligheder var han akademisk Ordfører og har udgivet adskillige didhen hørende latinske Festskrifter. Hans øvrige litterære Produktion er ubetydelig; thi det Fyrtaarn («Pharus Latinitatis»), han byggede paa i sine sidste Aar for at advare mod Klipper og Skjær i den latinske Stil, blev ikke fuldendt. Han døde 31. Avg. 1671. I sit sidste Levkaar havde O. ogsaa været Assessor i Højesteret.

Vinding, Acad. Haun. S. 315 ff. Worm, Lex. ov. lærde Mænd II. Rørdam, De danske og norske Studenters Deltag. i Kbhvns Forsvar. Kirkehist. Saml. 3. R. V, 295 f. *H. F. Rørdam.*

Ostersen, Christen, 1650, s. Veile.

Ostrup, Poul Mortensen, † 1619, s. Aastrup (I, 31).

Ostwald, Christian Friedrich Adolph, 1809—73, politisk Forfatter, Søn af Sognepræst til Risby, senere til Eichede, Johan August O. (f. 23. Nov. 1778 † 29. April 1856) og Christine Friederike Armingaard f. v. Schleppegrell (f. 6. Jan. 1776 † 18. Maj 1847), fødtes 13. Juni 1809 i Nørby, Risby Sogn, blev Student 1827, studerede i Bonn og Kiel, tog her juridisk Examen og 1843 Doktorgraden. S. A. kaldte Christian VIII ham til Kjøbenhavn og overdrog ham at foretage Undersøgelser i Arkiverne om Arvefølgen i den danske Stat. Resultatet nedlagde han i et udførligt Skrift: «Zur Würdigung der Schrift: Zweite polemische Erörterung üb. die schleswig-holsteinische Staatssuccession von A. L. J. Michelsen», hvis 2. Del, indeholdende en Række indtil da utrykte Aktstykker vedrørende Arvefølgen, udkom 1848, medens 1. Del aldrig afsluttedes (af de første Ark ere dog Exemplarer uddelte). Samtidig var O. en stadig Medarbejder ved Ugebladet «Beobachter am Sund» og udgav 1851 «Ein neuer Jenaer Beitrag zur holsteinischen Erbfolge aus der Neuen preussischen Zeitung». I begge de nævnte Skrifter bekæmpede han Augustenborgernes Arveprætensioner i det danske Monarki. Desuden skrev han jævnlig Artikler af statsretligt Indhold i indenlandske og fremmede Blade og Tidsskrifter. 1852 udnævntes han til Justitsraad og Bureauchef i det holsten-lauenborgske Ministerium og udgav som saadan 1852—62 Lov- og Ministerialtidende for Holsten og Lauenborg. 1862 fik han sin Afsked og døde 6. April 1873 i Kjøbenhavn. Han havde 2. Juni 1854 ægtet

Ida Julie Henriksen (f. 5. Juli 1830), Datter af kongl. Liberist Johan H. og Else Marie f. Petersen.

Erslew, Forf. Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Otte, Friedrich Wilhelm, 1763—1851, landøkonomisk Forfatter, fødtes 9. Dec. 1763 i Kriseby i Svansen. Efter at have gennemgaaet Domskolen i Slesvig studerede han Kameralvæsen ved Universitetet i Kiel og udnævntes 1791 til Landinspektør for Hertugdømmerne. Han var en kundskabsrig, meget virksom og urolig Mand, der i det følgende Slægtled udfoldede en ikke ringe Forfattervirksomhed. Hans talrige Afhandlinger af økonomisk Natur: om Livegenskabets Ophævelse, om Godsudstykning, om Skatteforhold, om Smughandel o. m. m., offentliggjordes i Hertugdømmernes forskellige Tidsskrifter fra 1791—1832. 1796 udgav han: «Oeconomisch-statistische Beschreibung der Insel Fehmern». 1830 udnævntes han til Etatsraad og henlevede sine sidste Aar ved Flensborg, hvor han døde ugift i Juli 1851.

Neuer Nekrolog der Deutschen 1851.

P. Lauridsen.

Otterstrøm, Christian, f. 1833, Ingeniør. O., en Søn af nedennævnte Kancelliraad C. R. O., er født 11. Nov. 1833 i Viborg. Han udgik som Student fra Aarhus Latinskole i 1854, tog Aaret efter filosofisk Examen og Adgangsexamen til den polytekniske Lærestanstalt og blev 1862 polyteknisk Kandidat i Ingeniørfagene. I de følgende 2 Aar deltog han som Assistent ved Vandbygningsvæsenet bl. a. i Projekteringen af Christian IX's Bro over Guldberg Sund, var derefter 2½ Aar Lærer ved Borgerdydskolen paa Christianshavn og 2½ Aar Assistent ved Københavns Brolægning- og Vejvæsen; derfra vendte han 1869 tilbage til Vandbygningsvæsenet, hvortil han siden har været knyttet, først som Ingeniør og fra 24. Dec. 1889 som Direktør. Allerede før Afslutningen af sine Studier virkede O. som Lærer ved Teknisk Skole i København og vedblev dermed indtil 1877.

Som Ingeniør under Vandbygningsvæsenet har O. af større Arbejder dels projekteret, dels ledet eller kontrolleret Udførelsen af Glyngøre Havn, Istandsættelsen af bornholmske Havne efter Stormfloden i 1872, Kystsikringsarbejder paa Halskov, Uddybning af Bøgestrømmen samt de siden 1884 anstillede Undersøgelser vedrørende Ringkjøbing Fjord. Som Direktør er det hidtil ikke faldet i hans Lod at knytte sit Navn til noget større selvstændigt Arbejde, i det

han væsentligst har været henvist til med sine gode Kundskaber og store Interesse for alle Detailler at fuldende og udvide de fra Forgængerne arvede Opgaver, blandt hvilke kan nævnes Fuldendelsen af Frederikshavns Havn, Forlængelse af Hirtshalsmolen, Kystsikringer paa Jyllands Vestkyst, Udvidelse af Esbjerg Havn, Forbedring af Afløbsforholdene ved Ringkjøbing Fjord og af Thyborøn-kanalens Sejlbarhed, ved hvilke Arbejder Sandpumpeskibe første Gang ere bragte til Anvendelse i danske Farvande. Af nylig paa-begyndte større Arbejder kunne nævnes en Fiskerihavn ved Anholt og større Uddybningsarbejder til Forbedring af Limfjordens Besejling, der begge ere vedtagne i Rigsdagssamlingen 1897—98, for det sidste Arbejdes Vedkommende med ret betydelige Ændringer i Vandbygningsvæsenets oprindelige Projekt. Som Medlem af Regeringskommissioner har O. desuden medvirket ved Behandlingen af Opgaver, der endnu ikke ere naaede til Udførelse, saaledes i 1892 af Krigsministeriets Forslag til Inddæmning af den østlige Del af Kalvebodstrand og siden 1897 af Tilvejebringelse af en Havn paa Jyllands Vestkyst.

I 1877 og 79 foretog O. Rejser til Slesvig og Nordvesttyskland og til Holland for at studere Havne-, Dige- og Kystsikringsanlæg og skrev derom en Beretning i «Teknisk Tidsskrift». 1881 besvarede han den tekniske Forenings Prisopgave om Uddybningsmateriel for mindre Havne og vandt den udsatte Præmie. Senere har han skrevet et Par Smaapiece om Ringkjøbing Fjord og af og til leveret Artikler og deltaget i Diskussioner i Tidsskrifter om Kystsikringer og Havneforhold. — 16. Dec. 1868 ægtede O. Anna Caroline Clausen († 1884), en Datter af Møller O. C. i Slagelse.

Alfred Lütken.

Otterstrøm, Christian Rasmus (Erasmi), 1795—1876, Bankkasserer og Politiker, født 6. Juli 1795 i Kjøbenhavn, Søn af Skomagermester og Skibsreder Aage O. og Karen f. Krympke († 1849). Faderen, der var af svensk Byrd, mistede ved Bombardementet og Krigen 1807 baade sine Huse og Skibe og flyttede tilbage til Sverige. Sønnen tog 1812 dansk-juridisk Examen og blev 1814 Fuldmægtig hos Stiftamtmand Blom i Viborg, 1822 Overretsprokurator sammesteds og 1837 Bankkasserer i Aarhus. Her fik han snart den egentlige Ledelse af Filialbanken og styrede den indtil 1859; var i Foraaret 1848 midlertidig Stiftamtmand og i en lang Aarrække politisk tonegivende, men tog aldrig Del i det kommunale Liv.

1842 fik han Titel af Kancelliraad. Allerede 1834 valgtes han til Stænderdeputeret og mødte i Viborg 1836 og 1840; var begge Gange et af de mere fremragende Medlemmer og brugtes jævnlig til Ordfører; bl. a. var han Talsmand for Trykkefrihed og for Stænderinstitutionens Udvikling. Han gjenvalgtes 1841, men gav ikke senere Møde. 1848 blev han Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, fik Sæde baade i Adresse- og Finansudvalget og udtalte sig baade for Almenvæbning og almindelig Valgret samt tilraadede Opgivelse af Kjøbstædernes Privilegier som det bedste Middel til at fremme deres Tarv. 1850—52 var han Folketingsmand og i alle 3 Samlinger Medlem af Finansudvalget; som udpræget national-liberal rettede han i Nov. 1851 stærke Klager mod Ministeriet for dets «Diplomatisering», advarede mod Gjenoprettelsen af de slesvigske Stænder, der vilde føre Tilstanden før 1848 tilbage, og var i Febr. 1852 med at foreslaa Mistillidsadressen. 1856—57 var han Medlem af Rigsraadet. Døde 17. Maj 1876. — O. ægtede 19. April 1821 Agnete Marie Elisabeth Blom (f. 10. Febr. 1801 † 16. Febr. 1883), Datter af Stiftamtmand Emanuel B. (II, 416).

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Rigsdagskal.

Emil Elberling.

Ottesdatter, Inger, † 1555, s. Rømer.

Ottesen, Erik, † 1645, s. Orning (ovfr. S. 448).

Ottesen, Otto Didrik, 1816—92, Blomstermaler, var Søn af Kaadner Otto Didrik O. og Bothilla f. Jessen og var født i Broager 3. April 1816. Lige til sit 18. Aar maatte han tjene som Bondedreng, inden det lykkedes ham at komme til Kjøbenhavn for at lære Malerhaandværket. Samtidig besøgte han Kunstakademiet, og medens han 1839 blev Malersvend, blev han 1843 Elev af Modelskolen. Han havde haft Lyst til at uddanne sig til Figur-maler, men da Opfyldelsen af hans Værnepligt som bondefødt stod for Døren, gjaldt det ham om at vise sig saa snart som muligt som Kunstner. I det han under sine fattige Kaar, halvt mod sin Vilje, gav sig til at male et Frugtstykke, som efterfulgtes af flere, er der dog Grund til at tro, at det var hans egen Naturs indre Stemme, der som hans Lykkestjerne førte ham ind paa en Kunstgren, hvori han senere skulde fejre saa talrige Triumfer. Hans Billeder, der første Gang udstilledes 1842, vakte saa megen Opmærksomhed, at Kongen, for hvem hans Arbejder bleve fremstillede, fritog ham saa vel for hans militære som for hans borgerlige Værne-

pligt. 1844 købte den kongl. Malerisamling et af hans Arbejder, «Roser og Jordbær», og dens Bestyrelse fulgte siden med voxende Interesse hans kunstneriske Udvikling og erhvervede efterhaanden flere af hans betydeligste Arbejder til Samlingen. Deriblandt maa fremhæves det stemningsfulde «Foraaret i Skoven» (1862), hvor Forgrunden dannes af den med blomstrende Anemoner rigt dækkede Skovbund, hvis Blomstervrimmel fortøner sig ind i Billedets Dybde. Dette Billede er saa meget mærkeligere, som saadanne Stemningsbilleder eller overhovedet Motiver, hvori han gik uden for sit egentlige Fag, sjælden ret vilde lykkes ham. Derimod naaede han i faa Aar stort Mesterskab i Gjengivelsen af Blomster og Frugter paa nært Hold, hvilke han fremstillede med hele Naturens glimrende Farvevirkning og med stor Omhu og Finhed i den maleriske Behandling. Trods dette begrænsede Omfang er der i hans lange Livs rige og flittige Virksomhed stor Afvexling i Valget af Æmner. Hvad enten han malede Blomster eller Frugter, afplukkede eller fritvoxende, forstod han med Held at finde nye og overraskende Sammenstillinger, og selv inden for den enkelte Blomst, Rosen, der ganske naturlig maatte blive hans Yndlingsblomst, var han en saadan Kjender og selv heldig Dyrker af saa mange forskellige Arter, at disse med indtil hans Alderdom aldrig svigtende Friskhed og fuld Portrætlighed gjengivne Blomsterindivider for den kyndige og tænkende Beskuer vare Gjenstand for stadig og ny Opmærksomhed. Han havde i 1855—56 med Akademiets Rejseunderstøttelse studeret Hollands rige Kunst i dette Fag og besøgt det solrige Sydfrankrig; men det var dog især, efter at han i 1874 igjen havde været udenlands med det Anckerske Rejselegat, at hans Foredrag fik et friere malerisk Præg og Anordningen større Rigdom.

I 1866 blev han Medlem af Akademiet, 1874 fik han Titel af Professor, i 1887 blev han Medlem af Akademiraadet. Han var allerede 1843 bleven gift med Louise Vilhelmine Børresen (f. 1816 † 1853), derefter i 1857 med Sophie Henriette Møller (f. 1804 † 1864), Faster til Sognepræst Christen M. (ovfr. S. 50), og endelig 1867 med Vilhelmine Amalie Bützow, Datter af Vexelmægler Thiis Christopher B. Han døde 2. Okt. 1892.

S. Müller, Nyere dansk Malerkunst. Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Ottesen, Rasmus, 1803—62, Lægprædikant og Politiker, født 19. April 1803 i Allerup Sogn ved Odense, Søn af Husfæster og

Væver Otto Adrian Sørensen (f. 1760 † 1830) og Anc Margrethe Knudsdatter (f. 1756 † 1840). Han opvoxede i trange Kaar, tjente 1817—21 i Allerup Præstegaard og kom i sin næste Tjeneste i Sommeren 1822 slemt til Skade (fik sit højre Knæ knust), hvorfor han maatte tilbringe 3 Aar i Hjemmet. Under sin Sygdom blev han stærkt greben af den religiøse Vækkelse og begyndte at tale i de gudelige Forsamlinger i det nordlige Fyn (tiltaltes herfor 1824). Efter et Ophold i Kjærteminde 1825—29 hos en Enke, der hørte til samme Retning, fik han 1830 af Grev F. A. Holstein til Holsteinborg en Gaard i Venslev i Fæste paa billige Vilkaar; købte 1836 en Gaard i Hyllested og 1839 i dens Sted en anden i Nabo-sognet Tingjellinge. Han var tillige med Rasmus Sørensen den egentlige Leder for de gudelige Forsamlinger i Vestsjælland og tog jævnlig Ordet i disse; blev 1840 tiltalt, men frifunden, for en Erklæring, som han udgav imod Biskop Mynsters Udkast til en Alterbog, og ligeledes for en Indsamling til bedste for Gammellutheranerne i Schlesien. Træt af de gjentagne Forbud mod hans Optræden flyttede O. 1841 til Fredericia, hvor han købte et Avlsbrug. Han var 1842—54 Borgerrepræsentant og udmærkede sig 1849 under Byens Belejring ved sin Omsorg for Soldaterne (fik til Løn en Sølvpokal af 11. Bataillons Officerer). 1847 valgtes han til Suppleant i Stænderforsamlingen, men søgte 1848 forgjæves Valg til den grundlovgivende Rigsforsamling. Derimod var han 1850—54 med en kort Afbrydelse Folketingsmand, tog varmt og veltalende til Orde for Trosfrihed samt for Fæstevæsenets Afløsning og sluttede sig 1852 ivrig til Ministeriets Helstatspolitik. I Febr. 1854 blev han Opsynsmand ved Esrom Kanal og døde 15. Okt. 1862. — O. var 3 Gange gift: 1. (1830) med Kirsten Andersdatter (f. 1803 † 1832), 2. (1835) med Christiane Sybille f. Hvalsøe (f. 1807 † 1836), en Datter af hans første Husbond, Sognepræst Christian Iver H. (f. 1763 † 1836), og 3. med Marie Nielsdatter (f. 1817 † 1892).

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Rigsdagskal.

Emil Elberling.

Otto, —1334—, Prins, var næstældste Søn af Christoffer II i hans Ægteskab med Euphemia af Pommern. Han nævnes allerede i Faderens første Kongetid sammen med sine Brødre Erik og Valdemar og fulgte ligesom disse Christoffer i Landflygtighed 1326. I Juli 1329 vare Fader og Sønner samlede i Kiel; kort efter kom de tilbage til Danmark, hvor Christoffer atter blev anerkjendt som Konge. I det ulykkelige Slag ved Danevirke (29. Nov. 1331) faldt O. i

Fangenskab hos Grev Gerhard; dog blev han løsladt igjen efter Forliget 10. Jan. 1332. Et halvt Aar efter døde Christoffer, og O. var nu nærmest til Kronen, da hans ældre Broder, Erik, var død før Faderen. Han kaldes ogsaa undertiden med Kongetitel; hyldet er han dog sikkert ikke blevet, og selv fører han Titelen «de danskes Junker (domicellus Danorum), Hertug af Estland og Laaland». Det sidste Land har han virkelig faaet i Besiddelse, skjønt det som Pant var overladt til Grev Johan den milde; vi træffe ham her i 1333, ivrig sysselsat med Planer om Gjenvindelse af hele Riget. Adskillige danske Stormænd sluttede sig til ham, saaledes Drosten Laurids Jonsen og Bo Falk, og fra Udlandet sikrede han sig Hjælp af sin Svoger Markgrev Ludvig af Brandenburg, rigtignok ved at love ham Estland til Eje og endda Tronfølgen i Danmark, om han selv og hans Broder Valdemar skulde dø uden Arvinger. Ludvig sendte sin vigtigste Raadgiver, Grev Johan af Henneberg, op til Danmark, og denne forsøgte ved Underhandlinger at faa et Forlig bragt i Stand med Grev Gerhard. Dette mislykkedes dog, og O. prøvede nu Krigslykken. Med laalandske og tyske Krigsfolk satte han over til Jylland, hvor han fik betydeligt Tilløb; men hans Hær kunde ikke modstaa Grevens veløvede Tropper. Paa Taphede (6. Okt. 1334) blev O. efter en haardnakket Modstand overvundet og taget til Fange; han førtes til Segeberg i Holsten, siden til Rensborg. Hans tyske Frænder søgte forgjæves ved Forhandlinger at formaa Grev Gerhard til at løsgive den vigtige Fange.

Først i 1340 ændredes Stillingen. Grev Gerhard faldt i Randers for Niels Ebbesens Haand, og hans Sønner maatte søge Forlig med O.s Broder Valdemar, der nu krævede Danmarks Krone for sig selv. Under disse Forhold var O. kun en besværlig Slægtning, og Valdemar forlangte vel, at de holstenske Grever skulde løsgive ham, men ogsaa at de forinden skulde lade ham fraskrive sig al Ret til Danmark. O. maa være gaaet ind herpaa; det hedder sig, at hans Forstand havde taget Skade under hans lange Fangenskab, og han gjensaa aldrig mere sit Fædreland. I de følgende Aar opholdt han sig i Tyskland hos en Frænde, Johan af Werle, og han træder først atter frem, da hans kongelige Broder besluttede sig til at sælge Estland til de tyske Riddere. Saa mindedes man, at O. som ældste Søn havde nærmere Krav end Valdemar paa dette Land, der regnedes for at være en Særarv i den danske Kongeslægt, og det ordnedes nu saaledes, at han traadte ind i

Ridderordenen, medbringende Estland som en Sjølegave, hvilken Valdemar dog tog sig godt betalt. O. skal som Ordensfoged have faaet overdraget Slottet Karkus i Lifland, men hans senere Skæbne er ukjendt.

Kr. Erslev.

Otto Ludvig, 1597—1634, Wild- og Rhingreve, Greve af Salm, tilhørte en tysk Slægt, der kaldte sig Wild- og Rhingrever, og hvis Besiddelser laa i Rheingau i Omegnen af Mainz. Hans Forældre vare Grev Johan og Anna Cathrine af Crichingen, og han blev født 13. Okt. 1597. Under Christian IV's Deltagelse i Trediveaarskrigen blev han knyttet til Kongen. I Efteraaret 1625 førte han et Rytterregiment under Christian af Brunsvig og deltog 17. Avg. 1626 paa en fremragende Plads i Slaget ved Lutter am Barenberge. I Dec. s. A. fik han Bestalling som Oberst over 1000 Arkebuserer; i Sept. 1627 hørte han og hans Regiment til de kongelige Tropper, som flygtede nord paa gennem Hertugdømmerne; derefter indkvarteredes han med sine Folk paa Fyn. I Juli—Avg. 1628 fulgte han Kongen paa det mislykkede Tog til Pommern, hvorpaa hans Regiment aftakkedes, og han med det gik i svensk Tjeneste i Preussen. Men under de sidste Aar af sit Ophold var han ogsaa paa anden Maade end ved sin militære Virksomhed kommen til at spille en Rolle i dansk Historie. Allerede fra Slutningen af 1626 indledtes der et Bekjendtskab mellem ham og Kirstine Munk (XI, 525); han blev nøje knyttet til Hoffet, fik Titel af Hofmarskal, og Bekjendtskabet med Christian IV's Hustru gik fra Efteraaret 1627, da han var indkvarteret paa Dalum Kloster paa Fyn, over til et Kjærlighedsforhold, der fortsattes 1628 dels paa Dalum, dels paa Kjøbenhavns Slot og Kronborg, tilmed paa en ret skandaløs Maade, og blev en Hovedsags til Kongens Brud med Kirstine Munk, om det end er umuligt, at han kan have været Fader til hendes omtvistede Datter Dorothea Elisabeth (IV, 308), da han allerede senest i Okt. 1628 havde forladt Danmark, og Svangerskabets Begyndelse falder i Nov. Tillige var han bleven Uven med den udvalgte Prins Christian, og da han var kommen til Preussen, beskyldte han aabent denne for at have villet forgive ham ved et Drikkelag kort før hans Afrejse til Pommern 1628. Denne Sag gav Anledning til Klager mod ham fra Christian IV og Prinsen og førte til en langvarig Retssag for det svenske Rigsraad, der i Okt. 1631 endte med, at han dømtes til en Bøde af 40 Mark for ubegrundede ærerørige Beskyldninger. I svensk

Tjeneste deltog han fra Okt. 1628 i Krigene først i Preussen, senere i Tyskland, indtil han døde 6. Okt. 1634 i Worms. Han var en tapper Officer, men brutal, uomgængelig — i Danmark var han i Strid med sine Krigsfæller — og holdt kun slet Tugt over sine Soldater. Uvist naar havde han ægtet Anna Magdalena, Datter af Grev Johan Reinhard af Hanau; hun overlevede ham.

S. B. Smith, Grevinde Ulfeldts Hist. I, 28 ff. Allg. Deutsche Biographie XXIV, 730 ff. Christ. IV's egenh. Breve II, 15 o. ff. St. Svenska Riksrådets Protokoll II, 257 ff.

J. A. Fridericia.

Otto, Carl, 1795—1879, Læge, var en Søn af Garnisonskirurg paa St. Thomas, senere Universitetskasserer og Kammerraad, Johan Traugott Lebrecht O. og Albertine Vilhelmine Frederikke f. Conradi og fødtes paa St. Thomas 20. Maj 1795. 1800 kom han med Forældrene til Kjøbenhavn, sattes i Basedows Skole og dimitteredes 1813 fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn. Han kastede sig derefter over Lægevidenskabens Studium, fungerede 1817—19 som medicinsk Reservekandidat ved Frederiks Hospital, vandt 1818 Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af den medicinske Prisopgave og tog s. A. den medicinske Examen. Efter i nogen Tid at have været Kandidat ved Fødselstiftelsen disputerede han 1819 først for Licentiatgraden, derpaa for Doktorgraden i Medicinen og tiltraadte endnu s. A. i Selskab med B. A. Hoppe (VIII, 71) en vidtløftig Studierejse, hvorfra han vendte tilbage 1822, og hvis Iagttagelsesresultater han publicerede i et omfattende tysk Skrift (I—II, Hamborg 1825); en Del deraf tryktes ogsaa paa Dansk i det af ham i Forening med Th. G. Repp 1823 grundede Maanedsskrift «Ny Hygæa» (1827 fortsat som «Hygæa» og som eksklusivt medicinsk Tidsskrift). Efter sin Hjemkomst optraadte han som Privatdocent og foredrog navnlig Nervesystemets Fysiologi samt den da nye og sensationelle Lære Frenologien, som han under sit Ophold i Paris med stor Iver havde fordybet sig i og sluttet sig til. 1825 gav han i et større Skrift en fuldstændig Fremstilling af Læren og behandlede den samtidig i flere Afhandlinger i «Ny Hygæa» og i et af ham udgivet særskilt «Tidsskrift for Frenologien» (1827—29). Hans ivrige Agitation for denne Sag vakte et ikke ringe Røre og en ret heftig Opposition, navnlig paa Grund af de deterministiske Konsekvenser, der kunde drages af Læren. Overhovedet viste han en meget fremtrædende litterær Tilbøjelighed og Skrivelyst og blev ogsaa tidlig stærkt optagen i saa Henseende. Foruden Redaktionen af

de nævnte Tidsskrifter overtog han 1828 Redaktionen af «Bibliothek for Læger» (fortsatte denne til 1846) og var samtidig en overordentlig flittig Medarbejder ved en Mængde udenlandske Tidsskrifter, med hvilke han paa sin Rejse var kommen i Forbindelse, og i hvilke han meddelte udførlig alt, hvad mærkeligt der var fremme i den danske Medicin, bl. a. Synaalejomfruens Fata (VII, 422). Som Forfatter repræsenterede han nærmest det mellem Samtidens videnskabelige Læger ret almindelige og hæderlige hippokratisk-eklektiske Standpunkt, dog var han, til Trods for sine livlige kritiske Rørelser, som de fleste daværende, navnlig tyske, Læger ret kjendelig berørt af Naturfilosofiens fantastisk-dogmatiske Grundsyn.

1825 fik han sin første offentlige Ansættelse, i det han udnævntes til Læge ved Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset paa Christianshavn (fast ansat 1826, entlediget 1843 efter at have været Gjenstand for et Mordattentat). Hans Hu stod imidlertid, som naturligt var, til en mere fremskudt videnskabelig Stilling. Efter at han allerede 1825 forgjæves havde søgt det ved Herholdts Afskedigelse ledige Overmedikat ved Frederiks Hospital og de følgende Aar forgjæves aspireret til Docentansættelse ved Universitetet under de da indtræffende hyppige Vakancer, lykkedes det ham 1831 at opnaa en saadan i Farmakologi og forensisk Medicin. Han vilde ikke deltage i den efter Möhls Død udskrevne Konkurrence, men da Resultatet heraf for alle Aspiranternes Vedkommende viste sig utilfredsstillende, blev han ved sin Lærer og varme Velynder Herholdts Bistand konstitueret som Docent, blev 1832 Professor extraordinarius og samtidig Medlem af Sundhedskollegiet, 1840 Professor ordinarius og Assessor i Konsistorium. 1828 var han bleven Medlem af Redaktionen for det Classenske Litteraturselskab.

Hans alsidig interesserede Aand og store Virksomhedstrang gav sig i den følgende Tid mange Udslag baade i og uden for Forbindelse med hans omfattende Embedsvirksomhed. Af forskjellige officielle Kommissioner — angaaende Opførelse af et nyt Forbedringshus, til Reform af Apothekertaxten, til Udarbejdelse af en ny Farmakopé — var han virksomt Medlem. Han var Medstifter af Læseselskabet «Athenæum», af Læseforeningen for Haandværkere, af Bestyrelsen for Vandkuranstalten paa Klampenborg, af «Maadeholdsforeningen», for hvis Formaal han i en lang Aarrække arbejdede utrættelig. Ogsaa i de politiske Bevægelser tog han ret livlig Del; efter at han fra først af havde sluttet sig til de liberale og været Medstifter af det skandinaviske Selskab, blev han under den senere

Udvikling, følgende sin ældre Fakultetskollega og oprindelige Uven O. L. Bang, mere og mere reaktionær og var en af de ivrigste Ledere af «Avgustforeningen». Ganske særlig var han optagen af Frimureriet. Hans ideelt humane Virksomhedstrang, hans lyrisk-æsthetiske Aare og rhetoriske Evner fandt her en særlig taknemmelig og tillukkende Tumbleplads. Navnlig efter at han 1850 var avanceret til ordførende Mester i St. Johannes-Logen, absorberedes hans Interesser og Energi bestandig mere af Frimurergjerningen, og en meget stor Del af hans Tid og Kræfter ofredes denne hans Broderkreds.

Med hans Virksomhed i Lægevidenskabens og Universitetets Tjeneste gik det imidlertid kun saa som saa, og den videnskabelige Anseelse, han oprindelig havde nydt, og som var bleven bestyrket end yderligere ved hans Optagelse i talrige udenlandske lærde Selskaber, led efterhaanden større og større Skaar. Vel varetog han altid sin akademiske Gjerning med den Alvor og Samvittighedsfuldhed, som han i alle Forhold udviste, og han udfoldede i og for sig prisværdige Bestræbelser for Farmakologiens Fremme ved at benytte sin frugtbare litterære Evne til Udgivelse af Lære- og Haandbøger, saaledes «Haandbog i Tokikologien» (1838), «Haandbog i Farmakognosien» (1840), «Ledetraad i Farmakodynamikken» (Christiania 1847). Men han formaaede ikke at følge sin Tids hastige Udvikling i stringent naturvidenskabelig Retning, og over for det banebrydende Gjennembrud, som udgik navnlig fra den franske Lægevidenskab i Trediverne, stod han uforstaaende og derfor uvillig. Endnu som Redaktør af «Bibl. for Læger» kom han i bitter Polemik med den unge danske, i Pariserskolen opdragne Lægeintelligens, der 1839 fik sit Presseorgan i «Ugeskrift for Læger». Og hans Undervisning og Haandbøger bleve snart meget lidet fyldestgørende lige over for Tidens voxende videnskabelige Krav. Til sidst gav hans medicinske og farmaceutiske Disciples tiltagende Utilfredshed sig Udtryk paa en saa demonstrativ Maade, at han 1862 foranledigedes til at tage sin Afsked, først fra Universitetet, derpaa fra Sundhedsskollegiet. 1860 var han bleven udnævnt til Etatsraad.

Sin Lægepraxis havde han, der var formuende, for længst opgivet, og efter Entledigelsen førte han da sit Liv i et Otium, helliget sine litterære Sysler (bl. a. Udarbejdelse af en Selvbiografi) og i Forbindelse dermed sine altid lige levende Særinteresser, i hvilke Frimurergjerning stadig indtog første Plads. Alderdomssvækket døde han 24. April 1879, efter at han kort forinden under store Æresbevisninger havde fejret sit 60 Aars Jubilæum som Frimurer.

Sin omfattende frenologiske Samling af Afstøbninger af Forbryderhoveder samt af Forbryderkranier, som han havde erhvervet sig ved den største Utrættelighed og Iver — undertiden endog ved hemmelig, med Krænkelser af Gravfreden, at tilegne sig halshuggede Forbryderes Hoveder —, skjænkede han til Universitetets fysiologiske Musæum. — 1827 havde han ægtet Anna Elisabeth Friis (f. 1802 † 1875), Datter af Grosserer og deputeret Borger i København Hans F.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg. Erslew, Forf. Lex. C. Otto, Livserindringer fra mine Reiser (1875). C. Otto, Af mit Liv, min Tid og min Kreds (1879). Illustr. Tid. XX, Nr. 1023. Søndagsposten 1874, Nr. 557; 1879, Nr. 801. E. Collin, Fremrag. danske Frimurere II. Hosp. Tid. 2. R. VII, 6. Ugeskr. f. Læger 4. R. XIX, Nr. 27. *Jul. Petersen.*

Otto, Carl Christian, 1817—73, Mnemotekniker. Hans Fader var Malermester, og selv fødtes han 10. Dec. 1817 i Kjøge; daværende Kateket F. E. Boisen dimitterede ham i 1836 til Københavns Universitet. Derefter studerede han i Kiel, hvorfra han paa Grund af en Duel med en tysk Student, i hvilken denne saaredes, rømte bort, og søgte saa under Navnet Reventlow et Asyl i England, Schweits og Tyskland, altid forfulgt af de danske Gesandter. I de større tyske Universitetsstæder holdt han i 1844 Forelæsninger over Hukommelseskunsten og fik s. A. Tilladelse til atter at bosætte sig i Danmark; her foredrog han flere Gange nys nævnte Fag og fortsatte senere dermed i Norge og Sverige. 1848 optraadte han i Tyskland som rød Demokrat. Til Nordamerika rejste han 1853, og her var han først Lærer i New-York, senere (1855) i Syracuse Ud giver af «Organ der radikalen Demokratie» og fra 1855—56 i Albany Ud giver af «Deutsche freie Blätter». 19. April 1873 døde han i Kempten i Bavern. — Han har udgivet flere Bøger om Mnemoteknik.

Erslew, Forf. Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. A. Abrahams, Minder fra mine Forældres Hus S. 40 ff. *Nic. Bøgh.*

Ottosen, Søren Johan, f. 1859, Skolemand og historisk Forfatter. J. O., Søn af Skolelærer Knud O. og Anc f. Sørensen, er født i Hylke ved Skanderborg 31. Jan. 1859 og blev Student fra Horsens Skole 1878, hvorefter han i 1885 tog Skoleembedsexamen. Livlig og interesseret har O. været stærkt optaget af alle de Spørgsmaal, der have været fremme i hans Tid. Han deltog saaledes ivrig i Studenterlivet, spillede en Hovedrolle ved Stiftelsen af Studentersamfundet 1882 og var Formand for dette 1896—97. Ogsaa

i Politik har han taget Del, især blev han dog stærkt grebet af det nationale Spørgsmaal, og Sønderjylland har i ham en varm Ven. Sammen med H. V. Clausen stiftede han i 1887 «4 S.», og den nationale Interesse har ogsaa i meget bestemt hans Forfatter-virksomhed; han har gjort indtrængende Studier af det slesvigske Spørgsmaals Historie og belyst enkelte Dele deraf i Afhandlinger, især i «Sønderjyske Aarbøger», og i det særskilte Skrift «Peter Hiort Lorenzens historiske Gjerning» (1896). Fra sin Fader, der var en udmærket Lærer og som emeritus har skrevet en god Oversigt over «Vor Folkeskoles Oprindelse og Udvikling» (1894), har O. arvet pædagogiske Interesser og Evner. Siden 1893 er han Inspektør ved Efterslægtsselskabets Skole, og han har udgivet en Række fortræffelige Lærebøger i Historie, i første Række en «Nordens Historie» (1893) med stærk Fremhævelse af den kulturhistoriske Udvikling. O. ægtede 10. ^{Ok.}~~Nov.~~ 1885 Augusta Carstens († 27. Dec. 1886) og 11. Sept. 1890 Martha Johannsen, Datter af Rigsdagsmanden Gustav J. (VIII, 509). *Kr. Erslev.*

Otzen, Peter, 1810—91, Præst, Stænderpræsident, var født i Flensborg 2. Avg. 1810, Søn af Brændevinsbrænder Thomas O. og Marinke f. Lund. 1837 tog han theologisk Examen i Kiel, var 2 Aar Huslærer, blev 1839 ordineret som Hjælpepræst i Olderup og udnævntes 1846 til Sognepræst i Olderup. Da han 1848 nægtede at anerkjende den provisoriske Regering, afsatte denne ham i Maj, hvorefter han levede i Flensborg og 1850 skrev «Wider die Schleswig-Holsteiner u. für Dänemark». 1850 blev han Præst i Kværn, 1851 Præst i Burg og Provst for Femern Provsti. 1851 valgtes han af den slesvigske Gejstlighed til Stænderdeputeret og gjenvalgtes 1860; i de 4 Samlinger 1855—63 var han Stænderpræsident og varetog dette Hverv med Dygtighed og Upartiskhed. 1881 tog han sin Afsked og døde 6. Avg. 1891 i Burg. Han havde 18. Dec. 1846 ægtet Anna Auguste Petersen (f. 13. Nov. 1809), Datter af Brændevinsbrænder Peter Christopher P. i Flensborg og Anna f. Knuth.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schrifsteller-Lex. Barfod, Rigsdagskal.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Outzen, Nicolaus, 1752—1826, antikvarisk Forfatter, fødtes 31. Jan. 1752 i Landsbyen Terkelsbøl, Tinglev Sogn, Tønder Amt, hvor Faderen, Jens Nissen, ejede en lille Gaard. Faderen døde dog allerede, før Sønnen var 3 Aar gammel, hvorefter Moderen

flyttede tilbage til sit Barndomshjem i samme Sogn, og her opdroges Drengen hos Bedstefaderen, Rasmus Outzen, hvis Slægtnavn han antog. O. røbede tidlig gode Evner, endnu før sin Konfirmation holdt han Vinterskole for Sognets Børn, og denne Virksomhed fortsattes til hans 20. Aar. Hans Lyst til Studering hemmedes af Hjemmets smaa Kaar, og først 22 Aar gammel lykkedes det ham ved forskellige Landsbypræsters Hjælp at blive forberedt til Universitetet. Understøttet af ædle Venner og Bekjendte gik han 1774 til Kiel, hvor han i 3 Aar lagde sig efter Theologi og Sprog; derefter blev han Huslærer hos den bekjendte Pastor Balthasar Münter (ovfr. S. 22) i Kjøbenhavn og tog endelig theologisk Embedsexamen i Slesvig 1779. Efter endnu i 3 Aar at have været Huslærer udnævntes han 1782 til Diaconus i Burg paa Femern og kaldedes 1787 til Sognepræst i Breklum, hvilken Stilling han beklædte til sin Død. O. var danskfødt, men hans Livsførelse bragte ham i nøjeste Berørelse ogsaa med Hertugdømmets 2 andre Folkemaal: det plattyske og særlig det nordfrisisk, der den Gang endnu var Omgangssprog i Breklum. I mange Aar anvendte han sin Fritid til sproglige og historiske Studier, særlig af Slesvigs saa blandede ethnografiske Forhold; men først med sit 64. Aar optraadte han som Forfatter. Fra 1816—26 udgav han en Række Afhandlinger og selvstændige Skrifter, der vel udmærke sig ved Samlerflid og en vis Grundighed, men tillige skæmmes af trættende Bredde og senil Ordrigdom. Særlig interesserede han sig for Nordfrisernes Sprog og Historie og søgte ved alle Midler at paavise, at de ere Hertugdømmernes Urfolk, langsomt tilbagetrængte i Slesvig af Dankerne, i Holsten af Saxerne («Ueb. die älteste u. neueste Geschichte unserer Nordfriesen», i «Kieler Blätter» 1819). 1819 offentliggjorde han «Die dänische Sprache im Herzogthum Schleswig, gekrönte Preisschrift», et Værk, der endnu har Betydning for Kjendskabet til Landets sproglige Udvikling, og 1826 fremkom «Untersuchungen üb. die Alterthümer Schleswigs u. des Danewerks», hvorfor han lønnedes med Videnskabernes Selskabs Sølvmedaille. Efter hans Død offentliggjorde L. Engelstoft og C. Molbech hans efterladte «Glossarium der friesischen Sprache». O. døde 5. Dec. 1826.

N. Outzen, Glossarium der fries. Sprache (1837), Fortalen. Allg. Deutsche Biographie XXIV.

P. Lauridsen.

Ouw, Wolfgang, 1632—76, Præst, var født 23. Marts 1632 i Flensborg, hvor hans Fader, Mag. Gerhard O., var Præst ved St.

Johannis Kirke († 1653) ligesom dennes Fader tidligere. Efter Skolegang i sin Fødeby besøgte W. O. Gymnasiet i Stettin og siden Universiteterne i Rostock og Leipzig. 1654 tog han Magistergraden i Rostock. 1659 blev han Præst i Husby i Angel; men kort efter brændte Fjenderne Præstegaarden af, hvorved han mistede omtrent alt, hvad han ejede. Da hans Svoger M. Joh. Walther, Præst ved St. Johannis Kirke i Flensborg, imidlertid døde 1660, fik W. O. dette Embede, der saa længe havde været i hans Families Besiddelse. Her forblev han til sin Død, 9. Jan. 1676. Han er Forfatter af nogle Ligtaler samt en Del andre Skrifter, der vise, at han var en skarp Moralist. Nævnes kan saaledes: «Nothwendige Erinnerung vom Missbrauche der Kleider» (Hamb. 1663); «Cometen-Erscheinung, dadurch Gottes Zorn über alles gottlose Wesen vom Himmel wird offenbaret» (Hamb. 1665); «Mammon, der heutige, grosse, ungeheure, unbarmhertzige Weltgott» (Slesv. 1669). Hans sidste Skrift var «Offenbarung der Ketzerei, Lüge u. Irrthümer, welche Antonetta Bourignon in unterschiedlichen Büchern, u. sonderlich im «Gezeugnisse der Wahrheit», zu Tage gelegt» (Hamb. 1675). — W. O.s barnløse Enke Elisabeth, Datter af Præsten Oluf Jørgensen Riber i Alslev ved Varde, ægtede siden Hr. Stephan Kenckel, Provst i Tønder.

Møller, Cimbria lit. I. Jensen, Kirchl. Statistik d. Herz. Schleswig S. 860. 977. *H. F. Rørdam.*

Ovelacker, Eberhard, —1537, Landsknægtøberst, tilhørte en Adelsfamilie, der havde hjemme paa Godset Langendreer i Westfalen. Alt 1528 træffe vi ham i Forbindelse med den landflygtige Kong Christian II; han var da af denne sendt som Sendebud til Lifland. Denne Forbindelse vedligeholdtes i de følgende Aar, og da Christian II 1531 begyndte at samle Tropper til et nyt Tog mod Norden, traadte E. O. i hans Tjeneste som Hovedsmand for en Afdeling Landsknægte. Som saadan fulgte han med paa Toget til Norge og var med ved Afslutningen af den Overenskomst, der førte Kong Christian i Fangenskabet. Han vendte derefter tilbage til Tyskland og kæmpede i nogen Tid under Grev Enno af Ostfrieslands Faner mod Hertug Carl af Geldern. Efter Afslutningen af denne Fejde sluttede han sig til Grev Christoffer af Oldenburg og fulgte med ham til Danmark i Juni 1534. Han var en af Grevens dygtigste og mest betroede Befalingsmænd; navnlig gjorde han sig bekjendt ved en Overrumpling af Nyborg i Avg. 1534,

hvorved en hel Del danske Adelsmænd bleve fangne eller dræbte. Han erobrede derefter hele Fyn for Greven, men kaldtes allerede i Begyndelsen af Jan. 1535 tilbage til Sjælland formedelst det grevelige Partis Nederlag i Jylland og Skaane. I Marts 1535 gik han til Tyskland, og Meningen var, at han skulde samle en Hær og med den angribe Holsten syd fra. Han blev først, som det synes, hjulpet med Penge af Frankrig og Geldern, senere søgte Pfalzgreve Frederik at vinde ham og hans Tropper for sine Planer mod Danmark; hans Troppehvervinger vakte ogsaa stor Uro i Danmark, men Mangel paa Penge hindrede ham i at samle en til et Angreb paa Holsten tilstrækkelig Styrke. Efter at have tilbragt et Par Aars Tid med Plyndringer i Hadelen og Stedingerland gik han i Efteraaret 1537 med sin stærkt sammensmeltede Skare vest paa og ind i Geldern, hvor han blev fanget af Hertugen og efter Anklage af Christian III og Hertug Magnus af Sachsen-Lauenborg lagt paa Pinebænken og til sidst henrettet.

Allg. Deutsche Biographie XXIV. Paludan-Müller, Grevens Feide I, 163 f.; II, 130 ff. 155 ff. G. Waitz, Lübeck unter J. Wallenwever. *L. Laursen.*

Owen, Joseph, 1789—1862, Fabrikant, er født 15. Maj 1789 i London (Chelsea), hvor hans Fader, Charles O., var Advokat; Moderen var Mary f. Newman. Efter at have gaaet i Skole i Westminster kom han, da han skulde opdrages til Kjøbmand, til Danzig og var derefter i en Forretning i Manchester. Vistnok 1813 kom han til Handelshuset Ryberg & Co. i Kjøbenhavn. Han begyndte imidlertid snart efter selvstændig Virksomhed, først som Vinhandler for derefter i 1821 at anlægge en Mølle for Tilvirkning af Ben til Sukkerraffinaderier og noget senere for Tilvirkning af alle Slags Gødningstoffer. 1831 anlagde han en Svovlsyrefabrik, den første i Norden, og 1846 startede han Fredens Mølles Fabrikker som et Aktieselskab, for hvilket han blev Direktør. Ogsaa paa anden Maade gjorde han sig gjældende i sit nye Fædreland. 1834, 40 og 46 valgtes han til Stænderdeputeret for Kjøbenhavn og fra 1840—46 var han Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn. Han har skrevet forskjelligt om kunstige Gødningstoffer, han har givet Planen til Bryggeriet Aldersro, der oprettedes af et Aktieselskab, og paa en i Jylland erhvervet Landejendom har han udført store Opdyrkningsarbejder. Han døde i Ordrup 7. Sept. 1862. — 1. Marts 1816 ægtede han Susanne Christine v. d. Pahlen (f. 1. Avg. 1794 † 15. Nov. 1884), Datter af Georg Daniel v. d. P., Associé i

Handelshuset Ryberg & Co., senere Konsul i Frederikshavn, og Betsy Juditha f. Christiansen.

Erslew, Forf. Lex. Rawert, Danmarks industr. Forhold S. 699. Almuevennen 1850, Nr. 1. Dagbladet 1862, Nr. 208. *C. Nyrop.*

Owens (Ovena), Anna, † 1655, s. Hoyers (VIII, 137).

Ovens, Jurian (o: Jürgen), 1613(?)—1678, Maler, var født i Tønning i en Familie, der stammede fra Harblek i Eidersted og senere bosatte sig i Tønning, hvor O.s Fader, Ove Broders († 1652), var Kjøbmand, Reder og Raadmand. Om O.s Ungdomsaar og kunstneriske Uddannelse vides intet sikkert. 1642 skal han have været i Holland, 1650 i Polen(?), 1651 ægtede han Marie Jensdatter Martens «von Mehring». Ved Faderens Død vendte han tilbage til Tønning og blev s. A. fastlønnnet hertugelig Hofmaler. Snart efter maa han i nogen Tid have været i Meklenborg, da han 1652 eller 1653 gjorde Hertug Christian af Meklenborgs Portræt i hel Figur. Han var altsaa allerede den Gang en højt anset Kunstner, og 1654 var han endog med i Suiten, som ledsagede Prinsesse Hedevig Eleonore til Sverige; i dette Land malede han i Anledning af nævnte Prinsesses Bryllup med Carl X Gustav et stort «Natstykke» med talrige Figurer, blandt dem hans eget Billede, og, som der meldes, af stor Virkning. Ogsaa synes han i Stockholm at have gjort flere andre store Billeder og Portrætter, som dog nu vanskelig ville kunne paavises. 1655 eller 1656 var han igjen i Tønning, men den mørke politiske Horisont og den overhængende Fare for Krig gjorde, at han 1657 forlod sit Fædreland og gik til Amsterdam, hvor han blev til 1663. Her har han øjensynlig studeret Rembrandts Kunst, — som han dog upaatvivlelig tidligere maa have haft Kjendskab til (sml. ovfr. hans «Natstykke»); naar han er bleven gjort til «Elev af Rembrandt», og naar det hedder, «at adskillige af O.s Arbejder tidligere gik for Værker af Rembrandt», da bør dette ikke tages alt for nøje efter Bogstaven; O. er, om han end aldrig var i Italien, paavirket lige saa stærkt af den italienske Dekadencekunsts Mestre som af Rembrandt.

I Holland skal O. have gjort store Billeder til Rotterdam, Haarlem og navnlig til Amsterdam, til hvis Raadhus han malede Batavernes Revolte under Cl. Civilis, med mange Figurer, som og, omtr. 1662, et Portræt af Guldsmageren Borri; men 1663 blev han kaldt hjem af Hertug Christian Albrecht, som nu blev ham en naadig og rundhaandet Velynder. O. bosatte sig 1663 i Frederiks-

stad, hvor hans Hustru havde Slægtninge, og levede siden dels i hjemlig Ro, dels ved Christian Albrechts Hof.

Paa Gottorp og i det hjemlige Frederiksstad udfoldede O. nu i en des værre kun alt for kort Tid en meget betydelig Virksomhed. Han malede baade Portrætter, klare, sande, uden Affektation, bibelske Billeder, mythologiske Billeder, «Skilderier» over verdens-historiske Æmner, allegoriske Stykker osv., og Hertugen forstod fortræffelig at sysselsætte hans utrættelige Haand. 1664—71 malede han til Gottorp Slot 9 store Vægmaleries efter Motiver af det gottorpske Huses og det danske Kongehuses Historie; blandt disse pristest navnlig Christian I's Bryllup med Dorothea for at være «ganske i Rembrandts Stil». Efter at det slesvig-holstenske Oprør var kuert, bleve disse Billeder i mere eller mindre ramponeret Stand bragte til Danmark; betydeligere Kunstværd have de ikke. 1664 gjorde han for Kansleren Kielmannsegg det saakaldte lille Alter i det sydlige Sideskib i Slesvigs Domkirke: Kristendommens Sejer over Synd og Død, et stort, men koldt allegorisk Billede, som ikke fortjener større Ros, om det end skal have været just dette, som begejstrede den unge Asmus Carstens. 1665 gjorde han et Portræt af Kielmannsegg, 1670 til Domkirken i Slesvig en hellig Familie (af tvivlsom Ægthed), 1672—74 til det af Christian Albrecht til Ære for Hertuginde opførte (og i 1822 nedbrudte) Lystslot Amalienburg ved Slesvig en Del store mythologiske Vægbilleder, som der af en nyere Forfatter meldes, fulde af mythologisk Svulst, allegorisk Dunkelhed og ikke mindst af sanselig Yppighed; de bleve alle senere i stærkt beskadiget Tilstand bragte til Gottorp og ere gaaede til Grunde. — Af andre af O.s Værker maa nævnes hans eget Portræt (Tønning), hvis Ægthed er attesteret af hans Børn, en Hyrdernes Tilbedelse (Bredsted, i den Grundtske Stiftelse), restavreret 1877, men endnu i meget slet Stand, 3 Epitafiebilleder (Tønning), af hvilke dog kun det ene, en hellig Familie, med Portrætter af O. og Hustru, er af utvivlsom Ægthed, et burlesk Billede: Justitia løber paa sin Vej til Retfærdighedens Tempel Spidsrod mellem 2 Geledder Advokater (Flensborg Domhus), og endelig hans herlige Hovedværk, Alterbilledet (1675): Klage over Christi Lig eller «Gravlægningen», i den lutherske Kirke i Frederiksstad. Han blev efter sin sidste Vilje stædt til Hvile foran Alteret, som er prydet med det nævnte Billede, da han efter et virksomt og hædret Liv og efter lang Tids Svagelighed døde i sit Hus i Frederiksstad

9. Dec. 1678. Han efterlod Enke og 8 Børn i gode Kaar. Enken døde i Tønning 1690.

O. var indtil for faa Aar siden kun lidet kjendt, og det er egentlig først efter, at Slesvig er gaaet tabt for Danmark, at han er bleven opdaget af Tyskerne og kommen i Agt og Ære. Han var en frugtbar og alsidig og ganske vist for sin Tid betydelig Kunstner her hjemme, men nogen *stor* Kunstner var han aldrig. Med Undtagelse af Altertavlen i Frederiksstad, et Værk, der vilde gjøre enhver Mester Ære, og de faa Portrætbilleder af ham, der kjendes, kunne hans Arbejder ikke prises i højere Grad. Rigtignok ere mange, og maaske de bedste af dem, gaaede til Grunde, spredte for alle Vinde eller ikke mere paaviscelige. Det er forholdsvis kun faa af hans Værker, der ere blevene stukne — af Matham, v. Schuppen, Strauss og enkelte andre —, og disse Stik begynde nu at blive sjældne. Ogsaa han selv stak, raderede og tegnede med Færdighed, skjønt ikke flittig.

Sach, Carstens' Jugend u. Lehrjahre S. 45 ff. 138 ff. Kiel. Zeit. 9. og 16. Avg. 1885. R. Haupt, Bau- u. Kunstdenkmäler d. Prov. Schlesw.-Holst. III. Allg. Deutsche Biographie XXV. Geh. Arch. Aarsber. VI. *F. J. Meier.*

Overbeck, Georg Hermann, 1743—96, slesvigsk Fædrelandsven, fødtes 4. Juli 1743 i Løgumkloster, hvor Faderen, Christopher O., var Præst. Efter at have gennemgaaet en tysk Latinskole, uvist hvilken, studerede han bl. a. ved Københavns Universitet og ansattes 1769 som Kantor i Tønning. 1775 valgtes han til samme Stilling i Flensborg, her forbundet med Tredjelærerembedet ved Byens lærde Skole; tillige virkede han som Musikdirektør. — O. var en varmtfølende, retsindig Mand med musikalske og poetiske Anlæg, men særlig mærkelig er han dog kun som dansk Sprogelsker. Han er den første Slesviger, der med Begejstring og Iver virker for at hæve Modersmaalet op af dets tilsidesatte og forsmædelige Stilling, og en karakteristisk Bebuder af den Sprogkamp, der stod for Døren. Personlig skyede han intet Offer af Tid og Arbejdskraft for at gjøre Sproget bekjendt for Eleverne, ad alle Veje søgte han at faa det indført som fast Læsefag ved Skolen, og trods Magistratens Modstand og Konsistoriets og Kancelliets Ligegyldighed lykkedes dette ham 1786 ved den kraftige Borgmester J. Thor-Stratens Hjælp. Paa Grund af Svagelighed afskedigedes O. 1795 og døde i Flensborg 20. Avg. 1796.

Brasch, Flensborg Latin- og Realskoles Hist. S. 127 ff. *P. Lauridsen.*

Overby, Ulrik Peter, 1818—79, Forfatter, er Søn af Snedkermester Stephen Peter O. og Marie Kirstine f. Knudsen. 17. Jan. 1818 blev han født i Kjøbenhavn, gik i Borgerskolen i Hillerød og vilde være Skolelærer; men paa Grund af Forældrenes smaa Kaar naaede han ikke dette Maal. I 7 Aar var han nu beskæftiget med Kontorforretninger i Omegnen af Throndhjem, i Bergen og Christiania, hvor han ogsaa optraadte som Skuespiller. Derpaa fór han i nogle Aar til Søs paa Amerika og blev saa til sidst ved Gehejmeraad Collins Hjælp ansat som Kopist i det danske Krigsministerium, hvor han, efterhaanden som han droges over i socialistisk Agitationsvirksomhed, mindre og mindre gjorde Fyldest og til sidst blev afskediget (1875). Ved at gjøre sig behagelig for Grevinde Danner havde han i sin Tid faaet Understøttelse af Frederik VII, hvilket ogsaa kunde gøres behov, da hans Pengeforhold vare derangerede. 2. April 1848 havde han ægtet Enken efter Dyr læge Madsen i Middelfart, Ane Sophie f. Petersen (f. 21. Maj 1818 † 16. Jan. 1873), hvis Fader i sin Tid gjorde Tjeneste i den kongl. Staldetat. O.s sidste Dage vare sørgelige. Skjønt han i yderliggaaende samfundsfjendtlige Kredse spillede Rolle, fik han dog ingen pekuniær Støtte her, hvorimod Socialisterne opstillede et Monument paa hans Grav, efter at han var død 7. Jan. 1879.

Under Forfattermærket «Johannes Barner» har han udgivet forskellige Digtsamlinger, Æventyr, Fortællinger, Vaudeviller osv. Paa det kongl. Theater fik han i 1853 anonymt opført Vaudevillen «Karens Kjæreste», som man troede Fru Heiberg havde forfattet; ved første Opførelse vandt den Bifald, men blev senere udpebet af «Duftvaudevillens» Modstandere, der navnlig havde en vittig Ordfører i Jacob Voltelen, som i «Fædrelandets» Feuilleton offentliggjorde en Parodi paa den; denne veltrufne Satire gjorde senere stor Lykke som Studenterkomedie, og hermed fik hele denne dramatiske Retning sit Grundstød. O. har forfattet en Mængde Sange, som findes i «Sangbog for socialistiske Arbejdere», deriblandt Socialisternes Marche.

Erslew, Forf. Lex. Overskou, Den danske Skueplads VI, 178 f. P. Hansen, Den danske Skueplads III, 215. *Nic. Bøgh.*

Overskou, Thomas, 1798—1873, dramatisk og theaterhistorisk Forfatter. O.s Forældre vare begge fra Landet: Faderen, Jens Sørensen († 17. Febr. 1822 i Kjøbenhavn), var en Bondesøn fra Vendsyssel, der fik sit Tilnavn efter Gaarden Overskov i Aasted

Sogn, hvor han kom i Tjeneste som Dreng, og Moderen, Margrethe Jørgensdatter (døbt 23. Jan. 1763 i Gjentofte, † 23. Marts 1838 i København), var en Husmandsdatter fra Nordsjælland. O. blev født 11. Okt. 1798 paa Christianshavn, hvor Faderen da var Mestersvend paa et Sukkerraffinaderi; da Drengen voxede op, kunde Forældrene paa Grund af deres smaa Kaar kun sætte ham i en tarvelig Almueskole, ja deres tiltagende Fattigdom tvang dem endog til, da han havde fyldt sit 12. Aar, at tage ham, der havde lagt begjærlig Læselyst og hurtigt Nemme for Dagen, ud af denne Skole, for at han ved at gaa en Urtekræmmer til Haande kunde yde sin Skjærv til Hjemmet. Efter sin Konfirmation blev Thomas, 14 Aar gammel, sat i Snedkerlære, men han, der paa egen Haand efter fattig Tid og Lejlighed utrættelig søgte at udvide sine Kundskaber ved Læsning, havde ingen Lyst til Haandværk: hele hans Hu stod til at blive Student; efter et Aars Forløb udfriede Sygclighed ham af Snedkerlæren, men da han stadig var uden mindste pekuniære Rygstød, besluttede han gennem Theatret «at liste sig ind paa Kunstens og Videnskabens Enemærker». Det gik imidlertid ingenlunde let at faa Foden inden for det kongl. Theater. O. anmodede Chefen, Kammerherre Holstein, om Antagelse som Elev, han indsendte en Tragedie, som han havde digtet, medens han trak Rullen for sin Moder, han bad Rahbek om Bistand, han udarbejdede en Karakteristik af Balder i «Balders Død» og ansøgte paa Grundlag af denne om Tilladelse til at debutere i Balders Rolle, alt til ingen Nytte. Hvad O. selv ikke opnaaede ved disse direkte Angreb, udvirkede hans Moder ad en Bagvej, og en skønne Dag i Efteraaret 1816 kunde hun overraske ham med det Budskab: «Overmorgen Eftermiddag Kl. 5 skal du være hos Frydendahl for at probere». O. vandt Frydendahls Velvilje, saa denne tog sig af ham og et Aar senere, ved Begyndelsen af 1817—18, fik han antaget som Elev ved Theatret, ganske vist uden Gage. Frydendahl kunde derimod ikke sætte igjennem, at O. kom frem i en betydende Rolle. Hans første Fremtræden fandt Sted 29. Okt. 1818 som en Tjener i «Pigen fra Heilbronn»; i de følgende 2—3 Aar førte han en temmelig ydmygende Tilværelse: der tildeltes ham sjælden andet end Statistroller, skjønt han adskillige Gange i pludselige Sygdomstilfælde med meget kort Frist overtog ikke ubetydelige Roller. Endelig 25. April 1821 fik han sin egentlige Debut som Jasmin i «Den paadigtede Galskab», og fra den følgende Sæson ansattes han som dramatisk Elev; 2 Aar efter udnævntes han til

kongl. Skuespiller. Vel besad O. som Skuespiller en tør Komik, men han naaede dog ingen Sinde op over Brugbarhedernes Klasse, og skjønt han efterhaanden havde faaet et temmelig omfattende Repertoire, udfyldtes hans Plads let, da han 1842 efter eget Ønske afskedigedes.

Da O. opgav Skuespillervirksomheden, havde han længst vundet sig et anset Navn som dramatisk Forfatter, som national Lystspildigter. Hans første Arbejde, Femakts-Dramet «Farens Dage» (1826), var et Spektakkelstykke efter tysk Mønster, fuldt af melodramatiske Rædsler og Effektfraser; Stykket fik en ublid Modtagelse, som O. troede skyldtes den Omstændighed, at han ikke var Student, ikke havde, som han siger i sine Erindringer, «godtgjort æsthetisk Dannelse ved at tage Examen artium», men han indsaa dog, at det Varsko, der et Par Aar tidligere havde lydt til Skuespilleren: «Det tragiske eller dermed beslægtede forlade han ganske! Hans . . . deslige Roller vil stedse blive Parodi», med lige saa fuld Føje kunde rettes til Forfatteren, og han vendte sig fremtidig mod Komedien. Hans første Arbejde paa dette Felt, Femakts-Lystspillet «Tre Maaneder efter Brylluppet», der 1828 fremkom strængt anonymt, var et svagt Begynderarbejde i den gamle Intrigekomedies Smag med en Tjener og en Kammerpige som Drivhjul; Handlingen foregik vel nominelt i Kjøbenhavn, men Stykket var ellers mere tysk end dansk, kjendelig paavirket af Schrøder og Kotzebue. Med Lokalfarven var O. langt heldigere i sit næste Arbejde, Enakts-Lystspillet «Misforstaaelse paa Misforstaaelse»; vel laa der mellem Theatrets Opførelse af dette og dets Forgænger ikke stort mere end en Maaned, men i den i Virkeligheden adskillig længere Tid, der var hengaaet mellem Udarbejdelsen af disse 2 Stykker, havde O. stiftet Bekjendtskab med den engelske Komædie fra det foregaaende Aarhundrede. Denne Kundskab sporedes allerede i «Misforstaaelse paa Misforstaaelse» og blev af Betydning for hans senere Lystspildigtning.

Han lærte af de engelske Komædieforfattere fra den Tid som Vanbrugh og Congreve at søge Forbillederne til sine Personer ikke i den gamle Komædies staaende Fagfigurer, men i det daglige Liv, i «komiske Originaler, som af Forfatterens Lune førtes fra Livet ind paa Scenen for sandt og kraftigt at præsenteres i al deres Latterlighed». Og O., der efter sine egne Ord ikke betragtede «Regler i Kunsten som Krykker, der ere de lamme til kun liden Gavn og de førlige til Hinder», dannede sig efter de engelske

Mønstre en Række Principper for sit fremtidige dramatiske Forfatterskab. Han søgte ærlig at gennemføre disse forstandige Theorier i sine — indtil 1830 uigjennemtrængelig anonyme — Lystspil («Østergade og Vestergade», 5 Akter, 1828, «Vor Tids Mennesker», 5 Akter, 1830, «Capriciosa», Folkekomedie i 5 Akter (sammen med A. L. Arnesen), 1836, «En Bryllupsdags Fataliteter», 2 Akter, 1839, «Pak», 5 Akter, 1845, og «En Valgdag», 3 Akter, 1853) og Vaudeviller; af de sidste gjorde kun 2, «Kunstnerliv» (1832) og «En Fødselsdag i Slutteriet» (1834), varig Lykke. O. stræbte utvivlsomt med redelig Vilje efter en paalidelig og omhyggelig Karaktertegnning, men ikke sjælden tog hans yderst borgerlige Livsanskuelse Magten fra hans kunstneriske Theorier, og Replikkerne bleve da Udtryk for Forfatterens ganske vist hæderlige, men Stykkets Person saa temmelig uvedkommende Moraliseren, og ofte førte O.s naive Menneskebetragtning ham paa Afveje, saa de sympathiske Figurer bleve alt for ædle og de usympathiske alt for slette eller, hvad værre var, alt for dumme. Ej heller lykkedes det O., som hans engelske Forbilleder, at tegne i sine Skuespil udprægede Tidsbilleder; betegnende er i saa Henseende den Skuffelse, Publikum følte, da hans Lystspil «Skrøbelighed er Menneskets Lod» blev opført under Titelen «Vor Tids Mennesker»; O. selv indrømmer, at «Tilskuerne, der naturligvis søgte *deres* Tids Mennesker, som vare lovede dem, ikke fandt disse i bestemt Udprægning».

Medens denne Mangel paa Tidsfarve utvivlsomt har skadet i hvert Fald nogle af O.s Stykker ved deres Fremkomst, har den senere været andre netop til Gavn, i det disse, der ikke krævede nogen gennemført Stil hverken i Spillemaade eller i Kostume, fik senere Tidens Theaterpublikum i Tale ved deres sceniske Fortrin, deres Benyttelse af københavnske Lokalteter og Forhold, deres kraftig trukne Modsætninger med gode og slette Mennesker og fremfor alt deres theaterkyndige Scenefølge og saa at sige opstod til nyt Liv paa Hovedstadens folkeligere Scener. Dette gjælder navnlig «Capriciosa» og «Pak», der efter talrige Opførelser paa det kongl. Theater (henholdsvis 92 og 60) nu kunne se tilbage paa en ny og længere Række Opførelser, det første paa Kasino (i alt 109 Opførelser), det andet paa Folketheatret (i alt 78 Opførelser). At netop disse 2 Stykker have vist sig i Besiddelse af størst Livskraft blandt O.s dramatiske Arbejder, skyldes det heldige Greb, han gjorde, da han i disse indførte de populære Nybodersfolk paa Scenen. Opdagelsen af Holmens faste Stok i Hjemmet eller, om

man vil, civil turde være det, der giver O. Betydning i den danske Lystspildigtning.

Ved Siden af sin originale Skuespilproduktion, der ogsaa omfatter en Række forskelligartede Stykker, skrevne i Halvtredserne direkte til Sekondtheatrene, blandt hvilke Folkekomedien «Fandens Overmand» (1854) vandt sig den varigste Plads paa Repertoiret, udfoldede O., der paa de fremmede Sprogs som paa de fleste andre Omraader var Avtodidakt, en betydelig Virksomhed som Oversætter af Skuespil og Operaer: over 80 Oversættelser i det kongl. Theaters Repertoire skyldes ham.

Størst og varigst Betydning har O. som Theaterhistoriker. Gjennem sin Ven, det kongl. Theaters Suflør, Kapitajn G. Schwarz, lærte O. dennes Fader, den berømte Skuespiller Fr. Schwarz, at kjende, og denne, da over Støvets Aar, var vel legemlig svag, men han lige som levede op, da han fornemte O.s store Interesse for alt, hvad der angik den danske Skueplads, dens Institutioner og Personer, og alt eftersom han fortalte, fik hans Erindringer Form og Fasthed: han kunde ej alene fortælle om sig selv og sit Liv, men han, der selv havde skrevet den første danske theaterhistoriske Artikel, vidste ogsaa Besked med sine samtidige og sine Forgængere paa den danske Skueplads, ja han kunde endog med tydelig Karakteristik give Smaaprøver snart paa den enes og snart paa den andens Spillemaade. O., der længe, om end kun med ringe Udnytte, havde samlet Bidrag til Theatrets Historie, begyndte et Par Aar efter sit Møde med Schwarz at udarbejde efter Aviserne en Repertoirefortegnelse fra 1748; flere heldige, hinanden supplerende Fund af skrevne Kilder satte ham i Stand til at korrigere og fuldstændiggjøre denne lige til det Tidspunkt, hvor Theatrets opbevarede Regi-Bøger begynde. Det første Resultat af dette O.s theaterhistoriske Samlerarbejde var den «Fortegnelse over alle dramatiske Arbejder, som siden det kongl. Theaters Aabning 18. Dec. 1748 indtil Udgangen af Avg. 1838 have i det danske Sprog været opførte paa det kongl. Theater og Hofteatret samt over Balletterne siden Galeottis første Ballets Opførelse», som udkom 1838, og som siden er oplagt 3 Gange i forøgede Udgaver (1856, 1865 og ved E. Collin 1879). Samme Aar (1838) døde Schwarz, og O. arvede hans Papirer, der til Theatrets Historie 1775—94 indeholdt en Rigdom af Oplysninger; dette fæstnede hos O. det længe nærede Ønske at skrive en dansk Theaterhistorie, og efter et aarelangt ihærdigt Forarbejde begyndte dette hans Hovedværk: «Den danske

Skueplads, i dens Historie, fra de første Spor af danske Skuespil indtil vor Tid», at udkomme 1854; det førte i 5 Dele Fremstillingen af Theatrets Historie til Statens Overtagelse 1849 (5. Bind udkom 1864), senere (1876) udkom ved E. Collin (IV, 61) 2 Bind, der behandlede de sidste 25 Aar paa det gamle Theater. O. har heri fulgt den annalistiske Fremstillingsform; hans Theaterhistorie er en Række sammenbundne Aarbøger, ikke en sammenhængende Fremstilling af Skuepladsens Forhold til den danske Litteratur; den er et Kildeskrift af stor, og paa mange Punkter uerstattelig, Værd, men den maa i sine Domme over Personer benyttes med Varlighed, da disse for de ældre Tiders Vedkommende i mangt og meget ere bestemte af Schwarz' kyndige, men ikke ufejlbare Betragtning og for de senere Tiders Vedkommende, trods O.s redelige Bestræbelser, ikke helt upaavirkede af hans personlige Sympathier og Antipathier. O., der med rette var stolt af sit Værk, kaldte det «ikke en Mor-skabsbog . . . , men et Værk, der efter Gjennemlæsningen beholder Værd» med rette, thi Formen og Sproget ere alt andet end tiltrækkende, men Materialet er righoldigt.

Efter sin Afskedigelse som Skuespiller fungerede O. 1842—43 som Sceneinstruktør ved det kongl. Theater, syslede derefter med Planer til Oprettelse af et Folketheater i København, hvortil han 1846 fik kongl. Bevilling, og udgav s. A. en Piece, «Folketheatret», med udførlig Redegjørelse af Foretagendet og Indbydelse til Aktie-tegning, men Planens Realisation strandede paa nogle temmelig ubetydelige Vanskeligheder ved Overtagelsen af den Ejendom paa Hjørnet af Bredgade og St. Anna Plads, O. havde udset til Stedet for sit Folketheater. Da Heiberg 1849 havde overtaget Styrelsen af det kongl. Theater, udnævnte han O. til Sceneinstruktør, og i 1855 besatte han den Plads, han som Theaterdirektør kunde raade over i Kommissionen angaaende Theatrets indre Forhold, med O., der 1852 havde faaet Titel af Professor; et Par Aar efter Heibergs Afgang afskedigedes O. pludselig 1858 fra Sceneinstruktørposten. Da O. følte sig forurettet, udgav han et Par Maaneder efter til sit (og Heibergs) Forsvar en Piece: «Oplysninger om Theaterforhold 1849—58». I Sæsonen 1864—65 styrede O. med afgjort Uheld Kasino i nogle Maaneder.

O., hvis pekuniære Kaar altid vare meget trange, havde i Tidens Løb mange Jærn i Ilden; saaledes overtog han i 1834 — altsaa medens han var kongl. Skuespiller — Rubrikken Udlandet i «Dagen», blev fra Okt. 1835 Redaktør af dets Følgeblad «Søn-

dagen» og fra Jan. 1836 tillige af Hovedbladet, men fratraadte paa Grund af Stridigheder med Censuren begge Blades Redaktion med Udgangen af Maj 1838. Han døde 7. Nov. 1873. — O. var 3 Gange gift: 1. (10. Dec. 1823) med Juliane Adolphine f. Knub (f. 1797 † 21. Avg. 1856), efter dette Ægteskabs Opløsning (1849) 2. (28. April 1850) med Johnine Margrethe f. Lund († i Sept. 1869) og 3. (3. Maj 1871) med Marie Georgine f. Thostrup (f. 24. Avg. 1830 † 12. Juli 1889), Datter af Kancelliraad, Jærnbanelæge Z. G. T.

Overskou, Af mit Liv og min Tid (1868). Erslew, Forf. Lex. Overskou, Den danske Skueplads IV—VII. P. Hansen, Den danske Skueplads II—III. Illustr. Tid 1870—71, Nr. 606. *Arthur Aumont.*

Oxe, Albert, —1577, til Nielstrup, Søn af nedennævnte Johan O. til Nielstrup († 1534), var vistnok den yngste af den berømte Peder O.s Brødre. Han skal alt i en tidlig Alder have vist en særlig Interesse for Regnekunsten, hvorfor hans Lærer Claus Lauridsen Scavenius til ham dedicerede sin 1552 i Paris trykte «Arithmetica». Denne Familiebegavelse synes han dog i langt ringere Grad end sine ældre Slægtninge at have anvendt til egen Fordel, ligesom han i det hele taget overskygges af Slægtens mere fremtrædende Medlemmer. Først under Krigen med Sverige betroes der ham større Hverv; han blev 1563 en af de 4 for Smaalandene indsatte Kommissærer, der skulde forsyne Hæren med Proviant, og 1565—67 førte han, først alene, siden sammen med Lensmanden paa Halsted Kloster, Befalingen over Laaland og Tilsynet med Øens Forsvar. Endelig blev hans Tjeneste benyttet ved Antagelse og Afskedigelse af Landsknægte, og i denne Anledning maatte han gjøre Rejser til Meklenborg. Han var hovedsagelig knyttet til Laaland; her laa den ham tilhørende Fædrenegaard Nielstrup, som han forsynede med en ny Hovedbygning, og alle hans Forleninger, nemlig Gjedsor med Sørup, Navelsti og Vignæs Birker, som han fik 1567, men kun kort beholdt, og Aalholm Slot, som han havde fra 1568 til sin Død. 1573 blev han Forstander for Herlufsholm og maatte i denne Egenskab føre Proces med dem af sine nære Frænder, der søgte at omstyrte Skolens Fundats. Med sin Hustru, Sidsel Jørgensdatter Urne til Boserup, havde han ingen Børn, hvorfor han ved sin Død i Hillerød 7. Sept. 1577 var sidste Mand af sin berømte Slægt. Enken ægtede en indvandret tysk Adelsmand, Frederik Hobe.

Thiset.

Oxe, Eskil, —1569, til Løgismose. Rentmester, Broder til foranstaaende. Om hans Ungdom haves ingen Efterretning, men han maa sikkert have studeret ved fremmede Universiteter og været i Besiddelse af den hans Slægt egne finansielle Begavelse og Interesse; thi 1546 blev han antaget til Rentmester og beklædte denne betroede Stilling til 1557. 1551 fik han Tilladelse til at indløse det til Fru Sophie Lykke (X, 523) pantsatte Holme Kloster, og Aaret efter fik han end videre et Par andre fynske Len, Salling Herred og Kirkeby, som han dog kun beholdt et Par Aar, samt St. Peders Kloster i Lund, som han beholdt til 1563. Han skrives en enkelt Gang til Gunderslevholm, ellers som oftest til Løgismose, men begge Steder havde han Medbesiddere. Dog var han en meget velstaaende Mand, som 1558 kunde forstrække sin i Unaade faldne berømte Broder med en betydelig Sum i rede Penge, som denne satte paa Rente i Udlandet, særlig hos Byen Antwerpen, og som længe efter begge Brødrenes Død henstod ubetalt, et Tvistens Æble mellem Arvingerne og Broderens Enke. E. O. selv døde 1569 ugift. *Thiset.*

Oxe, Inger, —1591, en Datter af nedennævnte Johan O. til Nielstrup († 1534), blev gift med Jørgen Brahe til Tostrup (II, 589). De barnløse Ægtefæller toge hans Brodersøn Tyge B., den berømte Astronom, til sig som lille og opdroge ham som deres egen Søn til hans 18. Aar. Fru I. blev Enke 21. Juni 1565, men 1572, da Frederik II ægtede Sophie af Meklenborg, blev hun Hofmesterinde hos den unge Dronning, og denne ansatte Stilling beklædte hun i henved 12 Aar. At Valget faldt paa hende, skyldes maaske til Dels Kongens Søster Kurfyrstinde Anna, med hvem hun stod i Venskabsforhold. Hun skrives til Sølstedgaard paa Laaland, og St. Peders Kloster i Lund, som Manden havde haft i Panteforlening, beholdt hun til sin Død. Denne indtraf i Slutningen af 1591 (hun begravedes 19. Dec.). Hendes Efterladenskaber i rede Penge og forarbejdet Guld og Sølv anslog man til den for hin Tid enorme Sum af 90000 Rdl. (360000 Kr.). For en stor Del hidrørte denne Rigdom vistnok fra Arven efter Broderen Peder O. *C. F. Bricka.*

Oxe, Johan, —o. 1490, til Tordsø, Rigsraad, var Søn af nedennævnte Peder O. og er sikkert den Johannes Petri, der 1444 blev immatrikuleret ved Universitetet i Erfurt. 1451 og 1453 var han Hofsinde og skrev sig da endnu til sin Fædrenegaard Asserbo, men kort efter blev han Ejer af Tordsø i Skaane ved sit Ægteskab

med en formuende Enke, Birgitte Bondesdatter Thott (gift 1. med Peder Brahe, 2. med Hr. Folmer Knob), der rigtignok ogsaa bragte ham 2 Kuld Stifbørn. Ved det endelige Skifte efter hendes Forældre i 1470 blev han end videre Ejer af Brødager Hovedgaard i Halland. Omtrent samtidig med sit Giftermaal, i alt Fald ved 1454, blev han forlenet med Krogen og Søborg, som Hr. Folmer Knob havde haft, og med Kjøbenhavns Slot. Kongen synes nemlig at have sat megen Pris paa ham; alt 1451 havde han givet ham Brev paa alle 40 Marks Sager af hans Gods i Danmark, og senere gav han ham atter og atter Beviser paa sin særlige Yndest. Alt 1455 var han Rigsraad, og hans Navn er herefter knyttet til de fleste af Tidens vigtigste Regeringsaktstykker. 1457 blev han Ridder ved Kroningen i Upsala. 1468 førte han sammen med Hr. Oluf Ged den kongelige Hær, som sendtes til Skaane for at indtage Hr. Iver Axelsens Gaard Lillø, men Belejringen mislykkedes, i det Hr. Iver naaede at undsætte sin Borg og endog at fange Hr. Oluf Ged. Den Gang var J. O., som endnu 1466 havde Krogen Len, bleven Lensmand paa Helsingborg Slot. I de følgende Aar tog han virksom Del i Forhandlingerne med de svenske, i det han var Sendebud til alle de Møder, som holdtes 1468, 1472, 1473, 1474 og 1476, først i Halmstad, i de senere Aar i Kalmar. For øvrigt havde han adskillige mindre Pantelen paa Laaland og Falster (Brede-made Birk osv.), men da disse bleve overdragne til Dronningen, fik han 1473 i Stedet Fogediet i Landskrone. Ogsaa efter Tronskiftet 1481 bevarede han sin Anseelse usvækket; da Kong Hans 1486 drog til Norge, blev det midlertidig overdraget til J. O. selv fjerde at føre Regeringen i Skaane. Desuden blev han Hofmester hos Enkedronning Dorothea og ledsagede Dronningen paa hendes Rejse til Rom 1488.

Fru Birgitte var alt død 1474 (mellem 14. Juni og 25. Okt.), men J. O. tog sig en ung Hustru i Steden, Inger Torbernsdatter Bille, med hvem han fik Nielstrup paa Laaland. I det hele taget er det som en hensynsløs og virksom Godserhverver, at vi bedst kjende J. O., og det kaster ikke det bedste Skjær over hans Virksomhed i denne Retning, at han fortrinsvis handlede med Enker og andre værgeløse Personer. Foruden de alt nævnte 4 Hovedgaarde erhvervede han dels ved Kjøb, dels ved Pant større eller mindre Andele i Slimminge, Bæltebjærg, Højby og Sørup i Skaane, Lundegaard paa Laaland, Bjærgbygaard i Sjælland, lige som han 1456 købte Vixø Hovedgaard, men den solgte han kort efter til

Kongen. Foruden mangfoldigt Bøndergods erhvervede han Kjøbstadgaarde i Helsingør, Roskilde, Kjøge, Næstved, Malmø og Landskrone, og saa havde den driftige Herre endda betydeligt Klostergods i Leje saa vel af Sorø, Esrom og de roskildske Nonneklostre som af St. Peders Kloster i Lund. Men J. O. var ogsaa en, i alt Fald udvortes, from Herre, der 1480 havde stiftet et Alter i Landskrone Kirke og 1483 byggede et Kapel i Helsingør Kirke, desuden stiftede han et Alter i Esrom, alle rigelig doterede. Endnu i Sommeren 1489 var han i fuld Virksomhed, indløste bl. a. til sig Majbølle Birk, men 18. Maj 1491 var Fru Inger Enke, og der op-
randt nu en brydsom Tid for hende og hendes umyndige Børn, i det hendes urolige Stifsøn Oluf O. paaførte hende en langvarig og meget bitter Proces om Besiddelsen af Tordsø, af hvilken Gaard J. O. i sin Tid havde udkjøbt sine Stifbørn. Fru Inger levede endnu ind i det følgende Aarhundrede. *Thiset.*

Oxe, Johan, —1534, til Nielstrup, Rigsraad, Søn af ovenstaaende Johan O., antages at være født omtr. 1487. I Kong Hans' Tid nævnes han som Hofsinde; under Christian II havde han efter sin Broder Torben fra 1517—22 Lindholm i Skaane i Pant, men var som Torben O.s Broder næppe velset af denne Konge; i Klageskrifterne mod Kongen ankes ogsaa over, at nogle Herreder i Skaane vare blevne ham fratagne. Under Frederik I blev han strax 1523 Rigsraad og kort efter Ridder samt forlenedes med Ravensborg Len paa Laaland, hvori han snart fik Pant. Han nævnes oftere i Rigsraadsforhandlinger, men synes ikke at have haft større Betydning. Han ejede Nielstrup paa Laaland og blev gift med Mogens Gjøs Datter Mette, formodentlig for derved at gjøre en Ende paa den langvarige Strid mellem Gjærne og Oxerne om disses Gaard Tordsø i Skaane. Gisselfeld solgte Henrik Gjøe under sine uheldige Pengeforhold til J. O., men denne Handel erklæredes senere for ugyldig. — J. O. hørte, i Modsætning til sin Svigerfader, til Rigsraadets katholske Parti. Under Grevfejden gik han, ligesom den øvrige Adel i Sjælland og Smaalændene, hurtig over til Grev Christoffer, der gav ham fornyet Brev paa Ravensborg Len, men under Folkerejsningen i Slutningen af 1534 blev han paa sin Gaard Nielstrup angreben af Borgere og Bønder. Netop som han vilde rette en Falkonet mod disse, sprang den og dræbte ham selv 24. Dec. 1534.

Ryge, Peder Oxe S. 25 ff.

A. Heise.

Oxe, Peder, —1435—, Rigsraad, er den første kjendte Mand af Slægten O. i Danmark. Faderen skal have været en tysk Adelsmand Johan Reiendorf, men denne Beretning er næppe rigtig, thi den bekjendte Peder Oxe optraadte som Arving efter den 1563 afdøde sidste Ætling af den frankiske Slægt Ochs v. Guntzendorf, saa formodentlig maa den ældste P. O.s Fader have været af denne Slægt, der ogsaa førte samme Vaaben som de danske Oxer, og vi træffe da formodentlig hans Forældre i de i Næstveds St. Peders Klosters Dødebog nævnte Hr. Johan O. og Fru Elsif (af den ellers ukjendte Slægt Ketelskov). Selv nævnes P. O. første Gang 1408 og havde maaske da alt erhvervet Asserbo ved Kjøb eller Mageskifte. 1420 var han Rigsraad og senest fra 1422 til sin Død Hovedsmand paa Søborg, 1425 og 1436 paa Krogen og desuden senest fra 1435 paa Helsingborg. Fra disse Slotte drev den energiske Mand, sine dygtige Ætlingers værdige Stamfader, under Stridighederne med Hansestæderne et hensynsløst Kaperi mod disses Handelskibe, hvorover stærke Klager fremkom. 1436 var han Anfører for den Styrke, som sendtes mod Engelbrecht Engelbrechtsson, hvem han standsede ved Rønneaaen. Kun nødig synes P. O. at have forladt Kong Erik af Pommerns Sag, og først i Juli 1440 opgav han sine Slotte Krogen og Helsingborg til Kong Christoffer. Snart efter synes han at være død. Hans Enke, Mette Johansdatter Godov, levede endnu 1465. *Thiset.*

. Oxe, Peder, 1520—75, Rigshofmester, var en Søn af ovennævnte Johan O. til Nielstrup († 1534) og blev født 7. Jan. 1520. Hans første Ungdomsaar henlevedes i Udlandet under de mægtige Indtryk, som Reformationsbevægelsen og den humanistiske Retning maatte gjøre paa et let bevægeligt og modtageligt Sind. Han havde den Lykke at have til Lærer Mester Christiern Morsing (XI, 472), Professor ved Københavns Universitet, ham, hvem en samtidig kalder «et Lys for Danmarks Rige og et Mønster for alle lærde Folk». Morsing var en vidunderlig alsidig begavet Mand, paa en Gang Jurist, Theolog, Filolog, Mathematiker, Læge, en djærv og kraftig Personlighed, praktisk og handledygtig. Den tidlige Modenhed, som karakteriserer P. O., skyldes utvivlsomt *hans* Paavirkning under den 5aarige Udenlandsfart (1532—37), under hvilken Mester Christiern var hans Ledsager og Lærer, og paa hvilken Tysklands, Hollands, Frankrigs, Italiens og Schweitses berømteste Læreanstalter bleve besøgte.

Han vendte hjem 1537 og fandt Forholdene i Hjemmet sørgelig forandrede. Faderen var bleven dræbt under Grevesfejden, og Moderen var død 2 Aar efter. Dette sidste Dødsfald har formentlig fremskyndet hans Hjemkomst. Han var den ældste af 12 Søsken; knap 18 Aar gammel skulde han paatage sig Værge-maalet for disse med den deraf følgende Pligt at sikre og værne om det fra Forældrene nedarvede Gods. Intet Under, at de paa den store Udenlandsfærd erhvervede Interesser maatte vige Pladsen for Livets praktiske Krav; men disse maatte tillige bidrage til yderligere at udvikle en Personlighed, hvis Rigdom paa Udviklingsmuligheder var saa stor som P. O.s.

Aaret efter sin Hjemkomst blev han myndig. Han overtog strax Styrelsen af det store Familiepantelen Ravnsborg Slot og Len paa Laaland. Her laa ogsaa Slægtens Hovedgaard Nielstrup, hvor han og hans Søsken boede. Efterhaanden samlede han forskellige mindre Len paa Laaland: Fiskerlejet Laalands Albue, Vignæs Birk, Sørup Birk, Majbølle Birk, endelig 1549 Halsted Kloster. Han havde tillige Forsvaret over alle Præster, Degne, Kirker og »Kirketjenere» i Laaland og Falster, ligesom han skulde opkræve Kronens Part af Tienden og føre Regnskab over alle Kronens Indtægter paa disse 2 Øer. Det var en vigtig og ansvarsfuld Stilling, han herigjennem havde naaet endnu som ganske ung Mand. Men han undgik ikke den Fristelse at udnytte sin Myndighed ud over dens Grænser og vel ogsaa til egen Fordel.

Johan Oxe havde 1527 kjøbt Gisselfeld Gaard og Gods, af Hr. Henrik Gjõe, men dennes Broder Rigshofmesteren Hr. Mogens og Otte Rosenkrantz' Arvinger, som havde Pant i Gaarden og desuden Forkjøbsret, havde med Held hævdet Besiddelsesretten til Gaarden. Gjennem en vidtløftig Proces tiltvang P. O. sig imidlertid Retten til at indløse Pantebrevene, og det lykkedes ham 1541 at komme i Besiddelse af Gaarden til stor Harme for Henrik Gjøes Arvinger. Med samme Held gennemførte han en lignende Strid med sin Morfader, nys nævnte Hr. Mogens Gjõe, om Retten til at indløse de Pantebreve, som denne havde paa Oxernes gamle Hovedgaard Tordsø i Skaane. Begge Hovedgaarde indløste derpaa han og hans Søsken, om end, som det synes, med store Vanskeligheder. Selv erhvervede han Gisselfeld ved Mageskifte med sine Søsken og skrev sig fra Aaret 1546 af til denne Gaard.

Under disse Forhold viste han sig som en Finansmand af første Rang. Paa hvilken Maade han skaffede de nødvendige meget

store Summer til Veje, er ubekjendt. Men han kunde samtidig yde Kongen betydelige Laan, udløse sine Medarvinger af Ravnsborg Len og paabegynde de store Byggeforetagender ved Gisselfeld. Og hvad der er endnu mærkeligere, trods den bitre Strid med Gjærne om Gisselfeld og Tordsø valgte Slægten ham efter Mogens Gjæs Død til paa dens og hans egne Vegne at varetage forskjelligartede Arveinteresser, som han gennemførte med lignende Dygtighed og Held, men ogsaa med den samme Evne til at varetage sin egen Fordel. Han fik sig saaledes udlagt Kjeldkjær Gods ved Vejle og en Sjettedel af det saakaldte «store Pant i Skaane».

Penge avle Penge! Med utrolig Driftighed øgede P. O. sit Gods. Han købte store Ejendomme paa Bornholm, han erhvervede sig (1554) for 17000 Joachimsdaler Godset Favrhoim ved Hillerød, som han kort før sit Fald mageskiftede til Kongen imod Tølløse (1558); han fik (1554) sin Morbroder Eskil Gjæ til at tilskjøde sig Gunderslevholm paa Sjælland, dog med Ret for denne til at eje Gaarden til sin Død. Intet Aar gaar hen, uden at det bringer ham enten et Gods eller et Len. Han var paa Veje til at blive sin berømte Morfaders Ligemand som Godsejer og Lensmand.

Haand i Haand hermed gik en stedse øget Indflydelse som Statsmand. Kyndig i fremmede Sprog, kjendt med Udlandets politiske og sociale Forhold gennem sit lange Ophold der i sin første Ungdom, i Besiddelse af en vindende Personlighed og rige Evner førtes han tidlig ind i det politiske Liv og i Hoffets nærmeste Kreds. Han havde ingen bitre Minder at gemme paa fra Statsomvæltningens Dage 1536, han sluttede sig nær til den nye Konge og blev hans fuldtro Mand. Dette kan man slutte deraf, at han, kun 28 Aar gammel, som Marskal ledede Brudetoget til Meissen 1548, da Prinsesse Anna, ledsaget af sin Moder, Dronning Dorothea, drog til Sachsen for at ægte Hertug August. 32 Aar gammel blev han derpaa Rigsraad, og kort efter (1553) betroedes der ham det vigtige Hverv i Forening med Kongens Raad Vobeslav Wobeser og Dr. jur. Bernart Wigbold Fries paa Kongens Vegne at mægle i den mellem Kurfyrst August af Sachsen og Markgrev Albrecht af Brandenburg efter Kurfyrst Moritz' Død opstaaede Strid. Dette meget vanskelige Hverv løstes (1554) med virkelig diplomatisk Kraft og Kløgt og indbragte P. O. en varm Tak fra Kurfyrsten. Han stod samtidig paa Kong Christians Vegne Fadder til Kurfyrstens unge Søn, ligesom hans 2 Kolleger repræsenterede Dronningen og Hertug Frederik.

3 Aar efter var han ligeledes Kongens Repræsentant i Meklenborg, da Danmarks senere Dronning Sophie, Frederik II's Hustru, blev døbt (1557).

Til disse Beviser paa Kongehusets Tillid kan endnu føjes følgende: 1553 overdroges det ham og Byrge Trolle at inddrive Landeskatten over hele Riget; de beholdt Summen «til tro Haand», som det hedder, indtil 1557, da de aflagde endeligt Regnskab og indleverede det meget betydelige Beløb i Rentekammeret. Da Kongen i Aaret 1554 nærede Frygt for Krig med Sverige, fik P. O. Befaling til at begive sig til Kjøbenhavns Slot og have Opsyn med alt i Kongens Fraværelse. Det var dog ikke som «Statholder», han skulde fungere, men kun som Kongens Tillidsmand — et Vidnesbyrd om, hvor højt hans personlige Egenskaber skattedes.

Imidlertid var Grundvolden under denne stolte Bygning undergravet. I Aaret 1557 synes der at have fundet en større planmæssig Undersøgelse af Lensforholdene Sted, som resulterede i den bekjendte Forordning om Lensvæsenet. At man derved er kommet under Vejr med Overgreb, som P. O. havde gjort sig skyldig i ved Bestyrelsen af sine Len, er utvivlsomt. Han anklagedes for at have forhugget Skovene, drevet ulovlig Jagt paa Kronens Ene-mærker, besveget Kongen for Indtægterne af Lenene, af Tolden, af Kirkegodset, solgt Kronens, Klostrenes og Kirkernes Bønder-sønner til egen Fordel, faaet mange dømt fra Liv, Ære og Gods ved ulovlige Nævn, kort sagt paa alle Maader udnyttet sin Stilling til at skaffe sig Indtægterne af Lenene imod Lov og Ret. Vel søgte han at skyde Skylden herfor over paa sine Fogeder og tilbød ogsaa fuld Erstatning for den Skade, han derved havde forvoldt Kronen; men hans Stilling var nu saa svækket, at han maatte træde ud af Rigsraadet, opgive sine Forleninger samt skriftlig forpligte sig over for Kongen til at være ham og hans Søn Hertug Frederik huld og tro. Han begav sig derpaa til Gisselfeld i det Haab, at han ved personlig Overenskomst med Kongen kunde faa Sagen afgjort. Dette lykkedes ikke. Kongen krævede Dom af Rigsraadet, og da P. O. nægtede at møde for dette, dømtes han til at have tabt sin Sag, indtil han selv mødte for Rigens Ret (Juni 1558). Ved Efterretningen om dette Nederlag flygtede P. O. til Tyskland, hvorfra han i en Skrivelse til Kongen gjorde Rede for Grunden til sin Flugt og iblandt andet antydede, at han ikke længer følte sig sikker hjemme, fordi man i et Skandskrift havde angrebet ham paa Æren og beskyldt ham for at have «beløjet»

Dronningen for Kongen. Hvilke Intriger der ligge bagved denne Begivenhed, kjende vi ikke. Selv i de fortroligste Breve fra Kongehuset til dets Slægtninge omtales ikke P. O.s Sag uden i ret almindelige Udtryk; Skandskriftet er det hidtil ikke lykkedes at finde. Men ét er sikkert, at Dronning Dorothea nærrede et dybt Had til P. O., og at den tilsyneladende Forsoning, som indtraadte efter hans senere Tilbagekomst, ikke var oprigtig ment fra hendes Side. I sine fortrolige Breve til sin Datter Anna giver hun lige til det sidste sine bitre Følelser imod ham Luft. Det tør vel da siges, at ihvorvel Hovedaarsagen til P. O.s Fald maa søges i den Anklage, som var rejst imod ham, og som han ikke gjorde noget Forsøg paa at afværge ved et gennemført Forsvar, saa have tillige personlige, nu ukjendte Forhold givet Retsforfølgningen imod ham det skarpe, uforsonlige Præg, som maaske har nødvendiggjort hans Flugt. Han overdrog sine Brødre og Svogre at forsvare hans Sag for Retten, men deres Forsvar blev tilbagevist, og efter en lang Procedure, som paa Kongens Vegne førtes af Herluf Trolle, blev der (1559) gjort Indførsel i alt P. O.s Gods til et Beløb af 60000 Joachimsdaler, den Sum, hvortil Kronens Tab beregnedes. Gisselfeld tilskjødede Frederik II (1561) Borggreve Fr. v. Dohna saa længe, indtil P. O. indløste det af ham for den ovennævnte Sum.

Imidlertid tog P. O. foreløbig Ophold i Nordtyskland, hvor han siden sin diplomatiske Sendelse 1554 var godt kjendt. Her traf han Æventyreren W. v. Grumbach, Kurfyrst August af Sachsens (Frederik II's Svogers) Dødsfjende, og kastede sig med den landflygtiges Harne over formentlig lidt Uret ind i de politiske Intriger, som den store Strid i Tyskland mellem de 2 sachsiske Fyrstehuse havde affødt. Allerede 1559 drog han til Lothringen og modtoges her med Glæde af Hertuginde Christine, Christian II's Datter, hvis Lensmand og Raadgiver han blev. Han og Grumbach vare Sjælen i de følgende Aars æventyrlige Politik, hvis Brod var rettet imod Sachsen og Danmark, og i hvilken ogsaa Sverige indblandes. Stærkt Hold var der fra først af ikke i de mange politiske Combinationer; Huset Lothringen og den afsatte Kurfyrsteslægt manglede den solide Basis for disse: Penge og Soldater. Ikke desto mindre vakte de stor Uro i Danmark, og da Syvaarskrigen brød ud, fandt de politiske Intriger en fastere Grund. Efterhaanden som Vanskelighederne ved Krigens Førelse voxede for den danske Regering, forøgedes det lothringske Huses Haab om ved et dristigt coup de main og ved Forbindelser med den misfornøjede danske Adel at

styrte Frederik II fra Tronen. P. O.s Navn sættes stadig i Forbindelse med disse dristige Planer, og der kan ikke være Tvivl om, at han baade har kjendt dem og arbejdet for deres Virkeliggjørelse. Hvor dybt han selv har indladt sig, har han med stort Mesterskab forstaaet at skjule saa vel for sin Samtid, der forgjæves søgte Beviserne herfor, som for Eftertiden. Samtidig har han dog stadig søgt at holde sig Vejen aaben til atter at vende tilbage til sit Fædreland. Gjennem den tyske Kejser, den franske Konge, gjennem Venner i Danmark og særlig den franske Gesandt Charles Dançay har han gjentagne Gange i de forløbne Aar søgt en Udsoning med Kongen, dog altid med Fastholdelse af sit oprindelige Standpunkt — uden retslig Kjendelse. Frederik II havde imidlertid endog med Harme afvist disse Tilnærmelser, og selv Henrik Rantzau var blevet brat afvist, da han forsøgte at lægge et godt Ord ind for P. O. Men i Aaret 1565 havde de indre og ydre Forhold antaget en yderst farlig Karakter. Landet var finansielt ødelagt af de store Udgifter, Krigen havde foranlediget; de stadige Uheld i Krigsførelsen havde nedtrykket Stemningen. en dyb Kløft havde aabnet sig mellem Kongen og Adelen, ja hele Folket, der taltes aabenlyst om Oprør og Kongens Afsættelse, og Kongen selv syntes fuldstændig at have mistet alt Herredømme over sig selv. Under disse Forhold er det, at P. O. efter en Sammenkomst med sine Venner i Bremen kommer tilbage til Danmark. Allerede 20. Sept. 1565 havde Kongen udstedt Lejdebrev for ham, hvori han var gaaet ind paa P. O.s Krav om Udsoning uden retslig Afgjørelse, men først i Slutningen af Jan. 1566 blev Lejdebrevet afsendt, og i April var P. O. i Kjøbenhavn. Her førte Forhandlingerne med Kongen til det bekjendte Forlig (24. April), hvorved P. O. fik Kongens Naade og alt sit konfiskerede Gods tilbage. Efter et kort Besøg i Lothringen vendte han i Slutningen af Okt. tilbage til Danmark, tog Ophold paa Gisselfeld, optoges paa ny i Raadet og forlenedes med Vordingborg Slot. I Febr. 1567 blev han Statholder paa Kjøbenhavns Slot og endelig 17. Avg. s. A. Rigshofmester.

Lige saa uventet hans Fald forekommer os, lige saa uventet hans Gjenoprejsning. Man kan se de almindelige Forhold, som have bevirket begge Dele, men man mangler Nøglen til den egentlige Forstaaelse af Begivenhederne. Er han kaldt tilbage som Redningsmanden, den eneste, der mentes i Stand til at holde det synkende Skib over Vandet, eller er han kommet tilbage som den mægtige Høvding for et misfornøjet Adelsparti, der stiller Kongen

sine Betingelser for fortsat Samarbejde og Hjælp? Meget taler for, at den sidste Opfattelse er den rette, og først og fremmest den Omstændighed, at det er *med* Rigsraadets og Adelens Hjælp, at P. O. gennemfører de Forbedringer i Finansforvaltningen, som reddede Landet fra Undergang. Strax efter hans Hjemkomst vedtog nemlig Rigsraadet at paalægge nye Skatter, som for en væsentlig Del skulde udredes af Adelen saa vel af dens Arvegods som af dens Forleninger, og hertil erhvervedes Adelens Samtykke i de forskellige Landsdele paa særskilte Møder. Men fremfor alt er det værd at bemærke, at de mere end 90 Adelsmænd, som vare gaaede i Borgen for og til Dels ogsaa havde udredet Kongens store Laan paa o. 4 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. i vore Penge til Lejetroppernes Anførere, lode sig nøje med at faa Sikkerhed for største Parten af denne Sum ved Forhøjelser af Pantessummerne i de til dem tidligere pantsatte Len. Men samtidig unddroges Kongen Administrationen af de ved Skattepaalæggene indkomne Summer, hvilken overdroges til Rigsraadet. Og heri synes Vederlaget for de Ofre, Adelen havde bragt, at have ligget: Tyngdepunktet i Styrelsen laa paa ny i Rigsraadets Haand.

«P. O. er højt paa Straa og højere, end han nogen Sinde har været, han gjør og lader med vor Søn Kongen som han vil», skriver Enkedronningen 1. Jan. 1567 til sin Datter, og faa Maaneder senere siger hun: «Kongen er paa Frederiksborg, og Kansler Johan Friis og Statholder P. O. føre for det meste Regeringen». Dette var sandt. De 2 Mænds Historie er Danmarks Historie i de følgende Aar. Den Fremgang, som hurtig sporedes, skyldtes dem og fremfor alle P. O. Han skaffede Kongens Kasse den forøgede Indtægt af Øresundstolden ved Bestemmelsen om, at Tolden skulde svares af Ladningen og ikke af Skibet, og han forstod med diplomatisk Kløgt at gennemføre den trods den Modstand, den fandt hos de søfarende Nationer. Ham skyldtes det væsentlig, at de til Krigens Førelse nødvendige Midler skaffedes til Veje, ligesom han deltog i de Forhandlinger med Sverige, som førte til den foreløbige Fred i Roskilde 1568. Først 2 Aar efter fandt den sørgelige Syvaarskrig sin endelige Afslutning ved Freden i Stettin. Efter Freden ledede han som før Finansstyrelsen, og det lykkedes ham i de faa Aar, han endnu levede, at bringe Statsgjælden ned og indløse en Del af det pantsatte Krongods. Ham skyldes ogsaa den nye Møntordning, som atter bragte Orden i det under Krigen ødelagte Møntvæsen. Overalt, hvor man kan følge hans Færd, sejrer han gennem nye Ideer, nyt System, en Rigdom paa Udveje og en Evne til at

føre sine Tanker ud i Virkeligheden, som ingen anden dansk Statsmand har besiddet.

Ogsaa paa det aandelige Livs Omraade har han sat sit Stempel. Det er vel en Følge af hans fortrinlige Opdragelse, at han saa vel før sit Fald som efter sin Gjenoprejsning viser en levende Interesse for Aandens Gjerning. Han nævnes som den, der har gennemført Oprettelsen af Kommunitetet (1569), og det oven i Kjøbet midt under Krigen, da han maatte synes at have nok at gjøre med at skaffe Midlerne til dens Førelse og Gjældens Afbetaling til Veje. Selv ydede han med rund Haand Hjælp og Bistand til Videnskaben og dens Dyrkere, en Gavmildhed, for hvilken Niels Hemmingsen bragte ham en varm Tak, da han tilegnede ham sin Fortolkning af den 84. Salme (1569). Ogsaa de fattige betænkte han med rige Gaver og Legater. Hans Indflydelse paa Universitetets Forhold var betydelig, og efter Johan Friis' Død 1570, da Kanslerembedet i nogle Aar stod ledigt, var han dets nærmeste foresatte. Med Tidens berømteste lærde stod han i venskabelig og intim Berøring. Niels Hemmingsen, Anders Sørensen Vedel, Rasmus Glad, den unge Tyge Brahe samledes ved hans gjæstfrie Bord; han tilskyndede dem til Udførelsen af store Arbejder (Oversættelsen af Saxo og Fortsættelsen af Saxo), og han holdt sin skjærmende Haand over Niels Hemmingsen, da denne anklagedes for Kryptokalvinisme.

Kort efter sin Hjemkomst, 14. Sept. 1567, ægtede han Fru Mette Rosenkrantz, Enke efter Helten Steen Rosensparre og Søster til Brødrene Holger og Jørgen R. Han tog Ophold paa Gisselfeld, hvis Bygning han nu fuldendte, samtidig med at han ved Kjøb og Mageskifter udvidede det og indrettede de berømte Karpefiskerier. Han søgte at indføre en ny Behandling af Jorden, i det han fik gennemført en kongl. Befaling til Bønderne om at sommerpløje deres Jord; men da han kort efter døde, gik denne Forbedring af Agerbruget i Glemme og fornyedes som bekjendt først 200 Aar efter. Hans Interesse for Landbrugets Udvikling hang sammen med hans store Virksomhed som Godsbesidder. Han fortsatte nu, hvad han med saa stort Held havde begyndt for sin Landflygtighed: Udvidelse og Forøgelse af sit Gods. Foruden sine 3 Hovedgaarde, som han havde faaet tilbage ved Forliget med Kongen, Gisselfeld, Tordsø og Tølløse, fik han ved Arv Løgismose i Fyn og ved Kjøb og Mageskifte Holmegaard og Hjelmsø i Sjælland samt Dele af Tange og Togerup i Fyn og Skaane. Med sin Hustru

fik han Del i Vallø samt Bestyrelsen af Skarholt i Skaane. Foruden Vordingborg Len erhvervede han Nykjøbing Slot (1569), Paddeborg (s. A.), Thoreby Birk (1570) og Jungshoved (1571) i Forlening, dels som Pante-, dels som Regnskabslen. Ogsaa i Udlandet havde han endnu betydelige Kapitaler staaende, ligesom han nød Indtægter af nogle Ejendomme i Lothringen.

Saaledes havde P. O. naaet at faa fuld Oprejsning for den Skade, han havde lidt under sin Landflygtighed. Der synes ikke at have været nogen nævneværdig Modstand imod ham. Enkedronningen erklærede allerede nogle Maaneder efter hans Hjemkomst, at hun nu ikke længere bekymrede sig noget om sin Søns Regering, den kunde gaa op og ned, som den vilde, for hende. Med sin Moster Birgitte Gjæ (VI, 57), hvis Husbond, Herluf Trolle, maa antages at have været hans bitreste Modstander, stod han paa den bedste Fod. Hun skjænkede ham Gods og Ejendomme, og han støttede hende med Raad og Daad, fremfor alt da hun grundlagde Herlufsholm Skole. I den nærmeste Venskabs- og Slægtsforbindelse med Tidens store Adelsfamilier, Rosenkrantz, Biller, Gjæ, Krognoser, Friiser osv., stod han i deres Kreds som et straalende Midtpunkt, hvis Raad og Vejledning søgtes og fulgtes. Om hans personlige Forhold til Kongen forlyder kun lidt. Men det er sikkert rigtigt, hvad hans nyeste Biograf har udtalt, at hvor mange Beviser han end har modtaget paa Kongens Naade, lurede den gamle Mistanke stadig imod ham i Kongens Sjæl. Kort efter hans Død sendte Kongen en betroet Mand til Tyskland for at indsamle Vidnesbyrd om hans Konspirationer imod Kongehuset. Man fandt Afskrifter af Breve, men ingen Originaler — og saaledes er Forholdet endnu den Dag i Dag.

I sin fulde Manddomskraft, kun 55 Aar gammel, døde P. O. 24. Okt. 1575 paa Frederiksborg Slot. Der findes en Beretning om hans Død, forfattet af Kongens Hofprædikant M. Christoffer Knopf. Den viser ham i hans fulde Aandskraft lige til det sidste. Endnu Dagen før sin Død sidder han ved sit Bord, omgivet af sine Venner, og meddeler karakteristiske Træk af sit Liv, særlig i Landflygtighedstiden. Samme Dag, han dør, forhandler han om vigtige Statsager, og selve Døden gaar han i Møde med Frejdighed og inderlig Tro. Hans Hustru sidder ved hans Side, og Vennerne omringe hans Dødsleje.

Han døde barnløs og begravedes i vor Frue Kirke i Kjøbenhavn. Kongen forbød hans Enke at opsætte et pragtfuldt Mindes-

mærke over hans Grav. Kun en Ligsten dækkede over hans sidste Hvilested, medens et Epitafium i Koret mindede om hans store Livsgjerning.

Ryge, P. O.s Liv og Levnet (1765). Hist. Tidsskr. 5. R. V, 334 ff.; VI, 860 ff. *Møllerup.*

Oxe, Torben, —1517, Søn af ovenstaaende Johan O. († 1490) og Fru Inger Bille, maa være født o. 1486. I Kong Hans' Tid nævnes han som Hofsinde, men havde allerede da gjort sig berøgtet ved sin voldsomme og ustyrlige Karakter. I Aaret 1509 havde han af Kong Hans kjøbt Andel i Næsbyholm, der var fradømt de bekjendte Axelsønner (Thott), hvorimod en Broderlod i Gaarden endnu tilhørte Axel Lauridsen Thott, der ikke havde deltaget i Krigen paa svensk Side. Da Axel Lauridsen imidlertid solgte sin Andel til Otte Holgersen Rosenkrantz, kom dette T. O. meget ubelejligt. Han overfaldt Axel Lauridsen paa dennes Gaard i Halland, slæbte ham bunden med sig til Sjælland og aftvang ham «ved Trusler og Fængsel» et Skjødebrev, der blev dateret forud for Skjødebrevet til Otte Holgersen. Ved Hjælp af dette falske Brev lykkedes det T. O. i Begyndelsen af 1513 at faa Laasebrev paa Næsbyholm; men i Juli s. A., da Christian II imidlertid havde bestegit Tronen, tildømtes ved en kongl. Rettertingsdom Godset Otte Holgersen, da Axel Lauridsen, der nu ikke længere var i T. O.s Vold, aflagde Ed paa, at han aldrig havde skjødet Næsbyholm til nogen før til Otte Holgersen. Uagtet T. O. ved denne Dom kom til at staa i det uheldigste Lys og desuden samtidig havde en lignende Sag med Adelsmanden Niels Hack (VI, 443) og den mægtige Henrik Krummedige om Besiddelsen af Mogenstrup i Skaane, saa at det endogsaa kom til aabenbar Fejde mellem ham og Henrik Krummedige, udnævnte Christian II ham dog — 1514 ell. 1515 — til Slotsbefalingsmand paa Kjøbenhavns Slot med tilliggende Herreder og en Tid lang ogsaa paa Krogen.

I denne Stilling gjorde han nærmere Bekjendtskab med Dyveke (IV, 387). Slotsskriveren Hans Faaborg (V, 1) angav for Kongen, at T. O. tragtede efter hendes Gunst, og at han i Kongens eget Soveværelse havde vist en raa Adfærd mod hende og kastet hende om paa Kongens Seng. Kongen fattede dog endnu ikke Tiltro til denne Angivelse og vendte tvært imod sin Vrede mod Hans Faaborg; han fik Nys om, at Hans Faaborgs Regnskaber ikke vare i Orden, lod T. O. anklage ham for Underslæb og lod ham henrette

i Nov. 1516. Da Dyveke imidlertid omtr. ved St. Hansdags Tide 1517 pludselig døde, udbredte det Rygte sig, at Døden skyldtes nogle tidlig modne, forgiftede Kirsebær, som T. O. havde sendt hende. De vildeste Rygter udbredtes om Motivet til Gjerningen; men sikkert synes det at være, at Kongen, i alt Fald foreløbig, ikke har næret nogen Mistanke til T. O. for Giftmordet. Netop i de samme Dage (17. Juni) havde han tilladt, at T. O. maatte indløse Lindholm Slot i Skaane fra Niels Hack, der havde det i Pant, og beholde det uafløst i 12 Aar. Først noget senere stillede Kongen pludselig midt under en Hoffest det Spørgsmaal til T. O., om Hans Faaborgs Udsagn var sandt, at han i saa høj Grad havde stræbt efter Omgang med Dyveke. Ubetænksomt svarede han i kaad Overgivenhed: «Ønsket det, ja det har jeg nok, men aldrig opnaaet det!» Noget senere lod Kongen baade T. O. og hans Fætter Knud Gyldenstjerne (VI, 383) fængsle. At Knud G. indvikledes i Sagen, kunde maaske tyde paa, at Giftmordssagen ogsaa er gjort til Gjenstand for Behandling. T. O. anklagedes for Rigsraadet som en Adelsmands rette Værneting i slige Sager. Efter Svaning-Huitfeldts Beretning er det imidlertid klart, at Kjærlighedsforholdet til Dyveke har spillet Hovedrollen. Rigsraadets Frifindelse motiveres nemlig ved, at i Følge Loven ingen kunde straffes for Tanker, men kun for bevislige Gjerninger; herved sigtes aabenbart til T. O.s kaade Ytring; Huitfeldt tilføjer desuden, at Anklagen gik ud paa, at T. O. havde besmittet den kongelige Seng; herved sigtes aabenbart til Scenen i Kongens Sovekammer. Kongen bebrejdede i drøje Udtryk Rigsraadet Frifindelsesdommen; «havde jeg haft saa mange Slægtninge og Venner i Raadet som Torben», skal han have sagt, «var Dommen bleven en anden». Han greb da Sagen an paa en anden Maade; han lod nedsætte en Gaardsret af 12 Bønder fra Københavns Len uden for Borgporten, og disse afsagde den bekjendte Kjendelse: «Ikke vi, men T. O.s egne Gjerninger dømme ham», en ogsaa ellers forekommende Retsformel, der betegner den anklagede som utvivlsomt skyldig. At det er Gaardsretten med dens strænge Bestemmelser om Livsstraf for Voldtægt eller Forsøg derpaa, der her er anvendt, og at det er Scenen i Sovekammeret, der har fældet T. O., synes utvivlsomt; paa Giftmordssagen synes denne Kjendelse ikke at passe. — Uagtet hele Rigsraadet, den pavelige Legat Arcimboldus, Dronningen og alle hendes Damer gik i Forbøn for T. O., var Kongen ubøjelig. Under en Herredag, hvor netop største Delen af Adelen var tilstede, faldt hans Hoved for

Bøddeløxen 27. Nov. 1517, og Bruddet mellem Kongen og Adelen var ulægeligt.

Svaning, Chr. II S. 109 ff. Huitfeldt, Danm. Riges Krøn. S. 1115 ff. Allen, De tre nord. Rigers Hist. II, 311 ff. Pal.-Müller, De første Konger af den oldenb. Slægt S. 305 ff. Hist. Tidsskr. 4. R. V, 21 ff. *A. Heise.*

Oxelberg, Ferdinand Daniel Gottlieb, 1833—90, Snedker, er født 12. Jan. 1833 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Peter O., var Snedkermester; Moderen var Kirstine f. Malvig. Han lærte paa de Thielemannske Værksteder, som hans Fader bestyrede, og blev allerede 1853 Snedkermester. Derefter rejste han imidlertid 1½ Aar i Udlandet og opholdt sig navnlig i Berlin og Wien, hvor han fik Øjet op for Maskinernes store Betydning for Nutidens Snedkervirksomhed. Efter yderligere at have sat sig ind heri paa Verdensudstillingen i Paris 1867 etablerede han 1872 det første og største Maskinsnedkeri i Kjøbenhavn. Han havde imidlertid ikke alene Interesse for sit Fags mekaniske Udvikling, han virkede ogsaa for, at det skulde gjøre Skjønhedens Fordringer Fyldest. Efter i 1877 at være bleven Næstformand for «Snedkernes Tegneforening» valgtes han 1886 til dens Formand. Hvad han tilstræbte, kan ses i de smukke, udskaarne Mahognitræs Døre, som han 1881 skænkede til Festsalen i det tekniske Selskabs Skole, og i «Kongeværelset» paa den nordiske Udstilling i Kjøbenhavn 1888, et Værelse, han senere forærede det danske Kunstindustrimusæum, hvor det nu er opstillet. Fra 1876 var han Medbestyrer i Kjøbenhavns Snedkerlav. 15. Juli 1890 afgik han ved Døden. — 8. Juni 1861 havde han ægtet Anne Hansen (f. 29. Juli 1839), Datter af Detailhandler Jørgen H. og Mette f. Rasmussen.

A. Bauer, Snedkernes Tegneforening S. 95.

C. Nyrop.

Oxenbøll, Vilhelm Michael Christian, 1823—98, Politiker. O., der fødtes i Randers 13. April 1823, var Søn af Byfoged (senere Etatsraad) Morten O. og Johanne Cecilie f. Stilling. Han blev Student 1841 (fra Kolding), juridisk Kandidat 1848 og udnævntes 1853 til Avditor. Allerede 1856 blev han imidlertid beskikket til Byfoged i Stubbekjøbing, med hvilket Embede han fra 1859 forenede Stillingen som Herredsfoged i Stubbekjøbing Herred og fra 1869 Hvervet som Borgmester i Kjøbstaden. Han forblev i disse Stillinger, indtil han 1888 tog sin Afsked. O. fik 1870 Sæde i Landstinget og bevarede dette indtil 1894. Medens han i de senere Aar var nedbrudt af Sygdom, tog han i sine Velmagtsdage med Iver

Del i Landstingets Arbejde og benyttedes i ikke ringe Omfang som Ordfører navnlig for saadanne Lovforslag, hvis Æmner faldt inden for hans rummelige Embedserfarings Omraade. O. var en forretningsdygtig Mand og talte med Lethed, og en vis Sikkerhedsfølelse dannede et Grundtræk i hans Tale og Optræden. — Han ægtede 1853 Charlotte Marie Østrup, Datter af Sognepræst for Snesere Menighed Bertel Mathias Ø. og Sophie Louise Benedicte f. Fasting. 27. Maj 1898 afgik O. ved Døden. *M. P. Friis.*

Oxendorph, Jørgen Dinesen, o. 1641—1712, Landmaaler, Mathematiker, blev 1681 Landmaaler ved Jordrebningen i Sjælland og 1683 i Jylland (Kalø Amt) og forestod fra 1684 Matrikelens Indretning. 1687 udnævntes han til Navigationsdirektør, og desuden var han Professor i Mathematik ved Ridderakademiet fra 1692 til dets Ophævelse 1710. Efter 5 Aars Svagelighed døde han 1712 (begravet 7. Juni), 71 Aar gammel. Aaret forinden var hans Hustru, Anna Nielsdatter, død, 60 Aar gammel. — Han udgav i 1687 «Dansk Matrikulregning» (ny Udg. 1769 ved Hans de Hofman), hvor han i Fortalen giver en Fremstilling af det hele Matrikelsarbejde, og i 1696 «Introductio in mathesis». *H. Crone.*

Oxholm, Carl Arthur O'Neill, 1804—39, Officer, var Søn af ndfr. nævnte General P. L. O. og fødtes 16. Sept. 1804 paa St. Croix. Han dimitteredes 1820 fra Herlufsholm, blev Forstkandidat og indtraadte som Lieutenant i Livgarden til Fods. Forst- og Jagtjunker 1822, Kammerjunker 1824. Sidstnævnte Aar gik han til Spanien, hvor Moderens Slægt var naturaliseret under Navnene Marquis del Norte og Marquis del Granja. Han ansattes ved Livvagten og var allerede Brigadechef, da han i Kampen mod Carlisterne blev saaret ved Lucana 17. Juli 1839. 2 Dage senere døde han af sine Saar. Spanske Officerer have rejst et Monument paa hans Grav i Castellon de la Plana. Han var ugift.

Leth og Wad, Dimitt. fra Herlufsholm.

Lesser.

Oxholm, Peter Lotharius, 1753—1827, Officer, blev født i Kjøbenhavn 10. Juli 1753 som Søn af Mønsterskriver paa Holmen Lorents O. (f. 6. Okt. 1706 † 3. Nov. 1768) og Marie Susanne f. Schultz (f. 6. Jan. 1730, begravet 11. Maj 1782 i Slagelse). Som 10 Aars Dreng blev O. Landkadet, 1771 Page hos Dronning Caroline Mathilde og Aaret efter Lieutenant i slesvigske Infanteriregiment.

Hans Geledtjeneste varede kun kort, thi fra 1774 blev han anvendt ved Forarbejderne til Ejderkanalens Anlæg, og efter at han 1777 ved Udgivelsen af en Lærebog om Feltbefæstninger havde henledet General Huths Opmærksomhed paa sig, blev han s. A. sendt til de dansk-vestindiske Øer for at ordne deres fortifikatoriske Forsvar i Anledning af den fransk-amerikanske Krig. Med en enkelt Afbrydelse opholdt O. sig nu i 20 Aar i Vestindien, blev Planter paa St. Croix, fik 1788 som Major Kommandoen over Militsen og blev 1793 Medlem af Regeringskommissionen.

Efter Tilbagekomsten til Danmark 1797 fik han Karakter af Oberst, og ved Landeværnets Oprettelse 1801 blev han Chef for søndre sjællandske Landeværnsregiment, fra 1805 som Generalmajor. Efter det engelske Overfald 1807 kom han ved direkte Ordre fra Kronprinsen i rastløs Virksomhed for at samle og udruste sine kun paa Papiret eksisterende Batailloner; ved energisk Optræden lykkedes det ham at føre Mandskabet fra Smaaøerne over til Sjælland og at forøge kvantitativt Castenschiolds Korps ved Kjøge, hvor O. under den sørgelige Kamp 29. Avg. viste personligt Mod og var blandt dem, der ved Herfølge ydede den sidste Modstand mod Englænderne. Ved Landeværnets Opløsning 1808 blev O. sat à la suite med sin Gage som Ventepenge; efter den almindelige Fred 1814 blev han Generalgouvernør over de vestindiske Øer med Titel af Generallieutenant; 1815 Kommandør af Danebrog. Svækket Helbred nødte ham til allerede 1816 at vende tilbage til Danmark, hvor han døde 27. Juli 1827 paa Frederiksdal.

O. har leveret adskillige Bidrag til «Minerva», udgivet et Skrift om og Kort over de dansk-vestindiske Øer (1798) og under Mærket «P. L. Olufsholm» 1813 skrevet Anmærkninger til et i Sverige udkommet Skrift om Kontinentalsystemet, hvilke den Gang vakte en ikke ringe Opsigt. — O. ægtede 1. (1779) Maria Heiliger († 10. Juli 1794), 2. (1796) Ann O'Neill (f. 3. Febr. 1778 paa St. Croix, † 16. Avg. 1844 i Kjøbenhavn). Hans Efterkommere optoges 1840 i den danske Adelstand.

Erslew, Forf. Lex. Ræder, Danmarks Krigs- og polit. Hist. 1807—9 I. *Lesser.*

Oxholm, Valdemar Tully, 1805—76, Overhofmarskal, Diplomat. O., Søn af ovennævnte Generallieutenant P. L. O., blev født i Kjøbenhavn 11. Nov. 1805. Han dimitteredes 1820 fra Herlufsholm og tog Aaret efter Examen philosophicum, hvorefter han

betraadte den militære Løbebane, i det han 1821 blev Sekond-lieutenant à la suite i Fodgarden, men sattes 1841 à la suite som Major, da han imidlertid var kommen til at beklæde en civil Stilling. Hans Fader var Besidder af store Plantager paa St. Croix i Vestindien, og i Tidsrummet fra 1822—30 deltog han med et Par Afbrydelser i Bestyrelsen af disse. O., som 1824 blev Kammerjunker, ansattes 1827 som Adjudant hos Generalgouvernøren i Vestindien, Kammerherre v. Scholten, med hvem han 1834, s. A. som han blev Regeringsraad, vendte tilbage til København. S. A. udnævntes han til Gouvernør hos Prinserne Christian af Glücksborg og Frederik af Hessen og ledsagede disse 1839 til Universitetet i Bonn, hvor de et Par Aar hørte Forelæsninger. Udnævnt til Kammerherre 1840 blev O. efter Hjemkomsten 1841 Kommitteret i General-Toldkammeret og beklædte derpaa fra 1842—47 Stillingen som Hofchef hos Kronprinsen, den senere Kong Frederik VII.

Efter Tronskiftet 1848 kom O. til at spille en politisk Rolle. Under de forskellige Ministerkombinationer, som Frederik VII tog under Overvejelse, raadførte han sig ogsaa med O., og det var denne, der gav Kongen det Raad, at han i Martsministeriet skulde optage nogle af Lederne af den national-liberale Bevægelse. Han anvendtes i Slutningen af Marts s. A. til en diplomatisk Sendelse til St. Petersborg, hvor han over for den preussiske Militærinvasion i Hertugdømmerne skulde opfordre Zaren til at udtale sig til Fordel for Ikke-Interventionsprincippet. I Juni Maaned 1848 begav O. sig atter i en officiel Mission til Zaren, hvis Vrede i Anledning af Fægtningerne i Sundeved han skulde formilde, hvad der ogsaa lykkedes ham. O., der i Stockholm havde været med til Afslutningen af en Militærkonvention om et svensk-norsk Hjelpekorps, var ogsaa Deltager i de Underhandlinger, der i Avg. 1848 førte til Afslutningen af Vaabenstilstanden i Malmø, og han var ligeledes medvirksom ved de frugtesløse Forhandlinger om en Fred, der fandt Sted i London i den første Halvdel af 1849. O., der 1848 var bleven karakt. Generalmajor, havde som kongevalgt Medlem Sæde i den grundlovgivende Rigsforsamling, og fra 1849—52 var han Medlem af Landstinget. Han beklædte derpaa fra 1854—57 Posten som det danske Monarkis diplomatiske Repræsentant i London; men trættet af den udslidende dansk-tyske Strid trak han sig tilbage til Privatlivet. O. levede nu nogle Aar paa sin Gaard Taarnborg ved Korsør, hvilken han havde købt 1845. Han var bleven Kommandør af Danebrog 1844. Storkors 1848.

Efter Kong Christian IX's Tronbestigelse i Nov. 1863 udnævntes O. til Overhofmarskal og stod højt i Yndest hos Kongen, der endog under den vanskelige politiske Situation 1864 tænkte paa at overdrage ham Ledelsen af Udenrigsministeriet. 1867 blev han Overkammerherre, og 1869 fik han et nyt Vidnesbyrd om Kongens Naade, i det han dekoreredes med Elefantordenen. O., der 1866 havde solgt Taarnborg, købte derefter Smidstrup ved Vedbæk, hvor han døde 3. Avg. 1876. Han var en Mand med et vindende Udvortes og lagde praktisk Dygtighed for Dagen i de forskellige Stillinger, han beklædte. — O. var tvende Gange gift: 29. Maj 1841 ægtede han i Hannover Anna v. Rudloff (f. 1821 † 20. Sept. 1841); 29. Okt. 1846 viedes han til Marie Sophie Frederikke v. Krogh (f. 1815), Datter af Generallieutenant G. C. v. K. (IX, 517).

Leth og Wad, Dimitt, fra Herlufsholm. Danmarks Adels Aarbog 1887, S. 344. A. Thorsøe.

Paasche, Henrik, —1636, Læge, er født i Lybek, men Fødselsaar og Herkomst ere ubekjendte. Under en Studierejse promoveredes han 1614 som Doctor med. i Basel. Senere kom han tilbage til sin Fødeby, hvor han paa opofrende Maade tog sig af de syge i en Pestepidemi, medens de fleste andre Læger flygtede bort. Nogle Aar derefter tog han Ophold i Kjøbenhavn, hvor han ligeledes virkede som Pestlæge under en Epidemi i 1629. Samtidig udgav han et Skrift om Pest («Enchiridion de pestilentia», 1629). Forfatteren viser sig at være en vel instrueret Læge, om end Skriftet hovedsagelig kun er en Kompilation og ikke vidner om nogen udstrakt selvstændig Iagttagelse. S. A. var han bleven ansat som Læge ved Børnehuset. Han døde i Sommeren 1636.

Cold, Lægevæsenet og Lægerne und. Chr. IV S. 73. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen I, 324. Mansa, Folkesygdommenes og Sundhedspleiens Hist. i Danm. S. 298.

Jul. Petersen.

Paaske, Niels, 1568—1636, Biskop, skal være født i Løgstør i Jylland. Sin første Undervisning fik han i Latinskolen i Viborg, hvor han nød Undervisning hos den dygtige Skolemand Mag. Christen Fos, i hvis Hus han boede som Kostgænger, og af hvem han blev paavirket i kalvinistisk Retning. I 1591 finder man ham i Kjøbenhavn som Respondent ved en Disputats; 1595 kreeredes han til Magister af sin vordende Svigerfader, Hans Poulsen Resen. Omkring 1595 virkede han som Skolemester i Aalborg. 1597 blev han immatrikuleret ved Universitetet i Genf og s. A. ved Højskolen i Leiden. I sidstnævnte By lod han trykke et Par filosofiske Disputatser, han offentlig havde forsvaret ved Universitetet. I 1600

opholdt han sig hos den lærde Holger Rosenkrantz paa Rosenholm. Den Formodning har noget for sig, at det var dette Samvær med Rosenkrantz, der førte P. ud fra den kalviniserende Retning og gjorde ham til ivrig Lutheraner. I 1602 blev han Sognepræst til Nørre Vram i Skaane; der virkede han, indtil han 29. April 1616 blev udnævnt til Biskop i Bergens Stift.

Biskop P.s Embedstid indfaldt i en Periode, da det sædelige Liv var i stærk Tilbagegang. I denne Bevægelse var han ikke i Stand til at hidføre nogen Forandring, om han end visselig kæmpede mod Tidens Tugtløshed, navnlig blandt sit Præsteskab, med baade Iver og Dygtighed, ligesom han ogsaa søgte at holde Styr paa de uregerlige tyske Præster i Bergen. Som lærd Mand tog han sig med særlig Interesse af det højere Skolevæsen. Efter Bergens Brand i 1623 og Pesten i 1629 synes han at have optraadt med adskillig praktisk Dygtighed. Blandt de Tager, hvori han optraadte som Dommer, er Biskop Arrebos den mærkeligste. Uagtet han var med at udtale en fældende Dom over denne sin Embedsbroder, havde han paa den anden Side dog Mod til at indbyde ham til sit Hus og vise ham Gjæstfrihed, ligesom han ogsaa senere ledsagede Arrebos Psalter med et Ærevers. Blandt Samtidens lærde roser Brochmand ham baade for hans fromme Sind og sproglige Lærdom. Han stod i Brevvexling med Professorerne Chr. Longomontanus og Ole Worm, hvem han sendte Haandskrifter og antikvariske Oplysninger. Han har forfattet en i 1625 udgivet «Beretning om en Sand-, Muld- og Askeregn», ligesom han ogsaa forsøgte sig som Salmeoversætter. De 2 af ham udgivne Ligtaler ere fyldte af latinske Citater; Fremstillingen vrimler af Fremmedord, Ophobning af Synonymer og søgte Aandrigheder. Bag alt dette ligger dog en vistnok baade dyb og varm Religiositet ligesom latent. I sproglig Henseende er det at sige, at han skriver Latin langt bedre end Dansk.

P. var 2 Gange gift: 1. med Lucie Lauridsdatter († 1629), 2. med Anne Resen (f. 1598 † 1650), Datter af Professor Hans Poulsen R. og Enke efter Dr. jur. Erik Clemensen, kongl. tysk Sekretær. I en Alder af 68 Aar afgik P. ved Døden 31. Maj 1636. Hans efterladte Hustru, der 4 Dage i Forvejen var rejst til Danmark, satte ham i 1644 et Epitafium i Domkirken. *A. Chr. Bang.*

Pachs, Christoffer, o. 1511—1608. C. P. eller, som han rettest kaldtes, C. v. Festenberg kaldet Packisch, stammede fra en schle-

sisk Adelsslægt, der nu kalder sig v. Packisch-Festenberg, og blev født paa sin Fædrenegaard Kreibau af Forældrene Martin P. og Kate v. Bibern. Om hans Ungdom haves ingen Efterretning, kun synes han at have været knyttet til Prins Frederiks Hofstat. Ved Prinsens Tronbestigelse 1559 blev han Staldmester og fik efterhaanden flere Len, Espholt i Skaane 1561—63, Holbæk fra 1563, Strandlenet 1564—65 og endelig Vinderup Len 1580—85. 1566 blev han saaret i Krigen. 1570 gav Kongen ham Livsbrev paa Holbæk Slot, og han beholdt det da ogsaa, selv efter at han 1572 var fratraadt sin Staldmesterbestilling. Kongen havde nemlig Aaret før tilskjødet ham Strandlenet (Tølløse), som han paa ny havde faaet i Forlening 1568, men Skjødet var udstedt paa det Vilkaar, at han forpligtede sig til at blive her i Riget og tage en dansk Adelsjomfru til Ægte, og 1572 ægtede den 61aarige Mand da Sophie Galt (f. 1543 † 1603), Datter af Peder Ebbesen G. (V, 554); med hende fik han Kindholm og formodentlig Torup. Senere købte han desuden Bonderup. 1575 blev C. P. derefter formelig naturaliseret som dansk Adelsmand. Han døde 9. Juni 1608, 97 Aar gammel.

Thiset.

Pachs, Mogens, 1577—1642, Søn af foregaaende, blev født 10. Juli 1577 paa Holbæk Slot. Kun 7 Aar gammel kom han til Hove for at opdrages sammen med Hertug Ulrik, hvilket varede i 6 Aar, hvorefter han i 4 Aar ledsagede Hertugen udenlands; de studerede i Jena, Wittenberg osv. Derefter tjente han 8 Aar ved det brandenborgske Hof, senest som Kammerjunker, og kom endelig 1601 tilbage til Danmark, hvor han senere tiltraadte Besiddelsen af Torup. Efter at have deltaget i Kalmarkrigen som Fanejunker og senere Korporal ved det sjællandske Kompagni blev han 1613 forlenet med Halmstadgaard, som han 1617 ombyttede med Roskildeggaard, til han endelig 1627 erholdt Holbæk Slot i Forlening. Fra 1624—33 var han Lieutenant ved Frederik Reedtz' Kompagni af den sjællandske Rostjeneste. M. P. var 2 Gange gift: 1. (15. Sept. 1609) med Sophie Clausdatter Glambek til Rask (f. 21. Maj 1578 † 15. Juli 1620), 2. (27. Avg. 1626) med Berete Clausdatter Mund, der i 3. Led var beslægtet med hans 1. Hustru, hvorfor han maatte betale 2500 Rdl. til Vartov Hospital for at faa Bevilling til Ægteskabet. M. P. døde 18. Nov. 1642 paa Holbæk Slot.

C. Brochmand, Ligpræd. ov. M. P.

Thiset.

Pacht, Laurids Vilhelm, f. 1843, Genremaler. Han er født 23. Nov. 1843 i Kjøbenhavn; Forældrene vare Kaskjetmager Laurids Adolph P. og Marie Caroline f. Jørgensen. Efter sin Konfirmation kom han i Bogtrykkerlære, blev snart efter Lærling hos en Marmorhugger, og da han som Elev paa Teknisk Institut vakte G. F. Hetsch's Interesse, blev han endelig sat i Porcellænsmalerlære, hvorefter han 1862—67 havde Plads paa den kongl. Porcellænsfabrik. Fra 1861 begyndte han at søge Kunstakademiet, hvor han 1866 bestod Afgangsprøven som Maler. Han udstillede nu, væsentlig Genrebilleder, paa Charlottenborg og vandt 1869 den lille Guldmedaille samt den Neuhausenske Præmie. S. A. malede han Arkitekturen i Marstrands «Den store Nadvere». Kvik og livlig var han samtidig en søgt Arrangør i og uden for Kunstnerkredse. Hans Interesser vare flersidige. Han syslede saaledes med at fuldkommengjøre tidligere Metoder at reproducere Tegninger paa til Brug i Bogtrykkerpressen. 1872 fik han 10 Aars Eneret paa en af ham angiven fotografisk og kemisk Methode, og 1874 oprettede han et Værksted for saakaldet «Heliotyp». Senere fremstillede han ogsaa Plader i Lystryk (Fototypi) og overdrog 1882 hele denne Virksomhed til «Pacht & Crones Illustrationsetablissement». Hans grafiske Interesser vare imidlertid ikke forbi hermed. Nu gjaldt det gode Farver. Han anlagde en Fabrik, der ved Siden af Bogtrykfarve ogsaa leverede Tubefarver til Kunstnere, og i 1890 startedes Aktieselskabet «Danske Bogtrykkes Farvefabrik», som han vedvarende er Bestyrer for. Endnu skal det nævnes, at han i 1896 blev Direktør i «Kjøbenhavns Panorama» og i 1898 overtog Direktørposten i «Skandinavisk Panoptikon». — 11. Juni 1871 ægtede han Ambra Murette Brandtberg (f. 8. Jan. 1844 i Gøteborg), Datter af Skibsfører Alexander B. og Ida Caroline f. Andersen.

Weilbach, *Nyt Kunstnerlex.*

C. Nyrop.

Pæ—, s. **Pæ—**.

Pagh, Peder, —1339, Biskop, var Prior i Odense St. Knuds Kloster, da Stedets Biskop Gisico (VI, 23) døde, og Knudsbrødrene valgte da P. til hans Efterfølger. Det var midt under Striden mellem Jens Grand og Kronen, og Ærkebispens nægtede at indvie ham; P. appellerede da til Paven, og denne overdrog Jens Grands Eftermand, Isarn, at afgjøre Sagen, hvad der aabenbart faldt ud til Fordeel for P. At denne stod i et venligt Forhold til Kongen, kan man vide efter hans Valghistorie; dog deltog han med andre Bisper

i en Henvendelse til Paven under Konciliet i Vienne, der vakte Erik Menveds største Vrede og foranledigede, at Bispen maatte udstede en bindende Troskabsforsikring 1313. Under Striden med Esger Juul stod han fast paa Kongens Side og overværede ogsaa Stridens Afslutning under Christoffer II. Senere gik han over til den slesvigske Valdemar og stillede sig i det hele venlig til de holstenske Grever, der i den sidste Del af hans Liv vare de virkelige Herrer i hans Stifts Lande; han tog endog Grev Gerhards yngre Broder Giselbert til Vikar. Talrige Afladsbreve og andre Dokumenter vidne om hans kirkelige Virksomhed; bl. a. interesserede han sig meget for Undervisningen og skjenkede sin bispe- lige Residens i Odense til en Skole. Han døde 22. Dec. 1339.

Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. I, 281 ff. Ny kirkehist. Saml. III, 415. 422. *Kr. Erslev.*

Palladius, Niels, o. 1510.—1560, Biskop, var født i Ribe og var en yngre Broder til nedenauførte Peder P. Efter at Broderen var bleven Rektor i Odense, tog han N. P. til sig og lod ham blive i Skolen under Rektor Frants Berg, da han selv 1531 drog til Wittenberg. 1534 fulgte N. P. efter og levede nu atter sammen med sin Broder i nogle Aar, greben af alt det store og ny, som aabnede sig for ham, medens han som en villig og opmærksom Tilhører fulgte Luthers og Melanchthons Foredrag. Han erhvervede 1540 Magistergraden og syntes for bestandig at ville slaa sig ned i Wittenberg, da han her giftede sig med Barbara, Datter af en vis Veit Kötzelitz. 1541 udgav N. P. i Wittenberg «En liden Bog, som indeholder den rette Skilsmisse mellem den rene kristelige, evangeliske Lære og den ugudelige papistiske Lærdom» (efter Melanchthon). S. A. lovede Christian III efter Bugenhagens anbefaling fremdeles at understøtte ham. 1544 kom han efter Opfordring af Biskop Jørgen Jensen Sadolin i Odense tilbage til Fædrelandet for at overtage Posten som Læsemester og Prædikant i Maribo Kloster og for at understøtte Biskoppen i Tilsynet med Præster og Menigheder paa Laaland og Falster. Det var imidlertid en lidet tilfredsstillende Gjerning at være Præst for de baade papistisk- og verdsligsindede Klosterjomfruer i Maribo, der ingenlunde vare til Sinds at ville følge den evangeliske Lærers Vejledning. N. P. blev derfor snart kjed af Virksomheden, saa meget mere som han paa Grund af Stillingens Usikkerhed havde maattet lade sin Familie blive i Tyskland. Han opgav derfor Pladsen

1545 eller i Begyndelsen af det følgende Aar og drog tilbage til Wittenberg. Kongen tilstod ham paa ny nogen Understøttelse. Til sidst aabnede der sig dog her hjemme en Plads for ham, der svarede til hans Evner og Tilbøjelighed, i det han (formodentlig 1550) blev kaldet til Sognepræst ved vor Frue Kirke i Kjøbenhavn.

Som Præst lykkedes det N. P. i høj Grad at vinde Menighedens Agtelse og Kjærlighed, hvorfor den ikke vilde give Slip paa ham, da han 9. Dec. 1551 af Gejstligheden i Skaane valgtes til Biskop i Lund. Man henvendte sig til Kongen for at faa Valget erklæret for ugyldigt, noget, hvorpaa denne dog ikke vilde indlade sig, men lovede, at Menigheden skulde blive forsynet med en anden god, lærd og duelig Sognepræst. Efter at Universitetet derpaa i Følge kongl. Befaling havde prøvet den udvalgte Biskop og fundet ham duelig til Embedet, rejste han over til Kongen i Jylland og aflagde i Fastelavnsugen 1552 paa Dronningborg ved Randers sin Superintendented, hvorpaa han i Lunds Domkirke blev indviet til Biskop af sin Broder Peder P. Da han havde beklaget sig for Kongen over, at han ikke havde Vogn og Heste til sine Visitatsrejser i det store Stift, der den Gang foruden Skaane omfattede Halland, Bleking og Bornholm, saa befalede Kongen Stiftslensmand Stig Pors «at fly ham en god stærk Vogn og to gode, føre og stærke Heste, han kan komme frem med». Da Hestene et Par Aar efter vare opslidte, fik Stig Pors kongl. Befaling om at fly ham «to Vognklippere» igjen.

Som kirkelig Tilsynsmand virkede N. P. ganske i samme Aand som hans nævnte berømte Broder. Som denne var han en meget dygtig Prædikant og en flittig Visitor, i det han fulgte det Spor, Broderen havde anvist ved sin «Visitatsbog». Levningerne af Papismen stræbte han at faa fjærnede, først fra Menighedens Hjærte og siden fra Kirkerne. Hans Skrifter indtage en ret anseelig Plads i den Tids ellers ikke meget rige kirkelige og theologiske Litteratur. Nævnes kan saaledes hans Oversættelse af Vitus Theodorus' «Summaryer over hver Søndags Evangelium» (1552); «Tractatus de articulo prædestinationis» (1554); «Oratio de vera et catholica ecclesia» (1556); «Concionator, s. regulæ quædam utiles et necessariae concionatoribus observandæ» (1556 og oftere); «Commonefactio de vera invocatione Dei et de vitandis idolis» (1557); «Det hellige Ægteskabs Ordensregler, efter hvilke alle Ægtefolk bør at leve» (1557 og ofte senere); «Hvorlunde et Kristenmenneske skal paa sin Sotteseng beskikke sig til Døden» (1558 og oftere). Vittige og skarpe

ere hans «Regulæ, qvas mercenarii sacerdotes observare solent» (Münter, Den danske Reform. Hist. II, 724 ff.).

Ligesom Broderen var N. P. en ægte Discipel af Luther, «puræ religionis assertor ac propagator fidelissimus», utilbøjelig til at gaa ind paa den mæglende Philippistiske Retning, uden at derfor hans Venskab for Melanchthon forstyrredes. Under Broderens Sygdom blev det ham overdraget i dennes Sted at krone Kong Frederik II, hvilken højtidelige Akt foregik 20. Avg. 1559 i Frue Kirke i Kjøbenhavn. Senere indviede han M. Hans Albertsen til Broderens Eftermand paa Sjællands Bispestol; men dermed var ogsaa hans Gjerning til Ende; thi allerede 17. Sept. 1560 døde N. P., næppe $\frac{3}{4}$ Aar efter den Broder, som han havde staaet saa nær i Livet, og hvem han i saa mange Maader havde slægtet paa.

Cawallin, Lunds stifts herdaminne I, 20 ff. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 I, 688 ff.

H. F. Rørdam.

Palladius, Peder, 1503—60, Biskop. Om denne mærkelige og højt fortjente Mands Herkomst har han selv lejlighedsvis fortalt: «Min sal. Fader, ved Navn Esbern Jensen, Borger i Ribe, en Lægmand, der aldrig havde lært et Bogstav, straffede mig haardeligen med Ord, i hans Alderdom og min Ungdom, ude mellem Ribe og Bjærge, fordi at jeg var en Pebling og gik i Skole, og kunde dog ikke opregne for ham alle Søndagsevangelier paa mine Fingre, som han kunde strax opregne for mig.» Faderen synes altsaa at have været en vel begavet Mand. Den Formodning er ytret, at han er den «Esbern Smed», der siden blev Tolder og Byfoged i Assens (Saml. t. jysk Hist. og Topogr. 2. R. II, 137 ff.). — Om sin Skolegang har P. selv fortalt: «Den Tid vi, som nu ere Klerke, ginge til Skole og vare smaa Sinker, da maatte vi hen oven paa Skoleloftet; saa mange Peblinge var der, at der var fuldt baade oven og neden, 700 udi Riber Skole, 900 udi Roskilde Skole, ikkun for de skulde blive Munke og Alterpræster; ja Ædelfolk holdt ogsaa deres Børn til Skole for store Præbender og kostelige Len.» Et andet Sted siger han: «Jeg gav en Pebling udi Assens Skole en dansk Hvid, for han skulde lære mig at gaa om By og tigge Almisse; men han var ikkun min Mester en Middagsstund, siden lærte jeg det selv, at jeg turde (o: behøvede) ikke der give mere ud for.» Det var den Gang Skik, at fattige Disciple flakkede fra en Skole til en anden for at finde Lærdom og Føde, og ofte mere det sidste end det første. Saadanne Vandringer havde det fri og

ubundne Livs Tillokkelser; men i Regelen lærtes der ikke meget paa den Maade. P. siger dog med Tilbageblik paa sin Barndom: «I se jo vel, at vi have ikke været ledige i Skolen, endog vi legede undertiden paa Marken, som eders Dreng gjorde ved deres Majtræ: med Lyst og Leg lærte vi, der vi lærte.»

Dette er omtrent alt, hvad vi med Vished vide om P.s Ungdomsliv, før vi o. 1530 træffe ham som Skolemester i Odense, hvorfra han senere, understøttet af Borgmester Mikkel Pedersen (Akeleye, s. I, 164) drog til Wittenberg, ledsaget af samme Borgmesters Søn Knud Mikkelsen og et andet ungt Menneske fra Odense, med hvis Studier han formodentlig har haft Opsyn. 3. Sept. 1531 blev «Petrus Esbernus Pladius» immatrikuleret. Det var, efter Sigende, Melancthon, der gav hans Navn et finere Sving ved at kalde ham Palladius, som han siden altid selv skrev sig. I Wittenberg traadte P. i nært Forhold til Reformatorerne, i det han, fraregnet nogle mindre Udflugter, tilbragte henved 6 Aar her under flittige Studeringer. 1533 tog han Magistergraden. Da Kong Christian III efter de gamle Bispers Afskaffelse ønskede en Mand, hvem Overtilsynet med de lutherske Menigheder kunde betros, og i den Anledning henvendte sig til Reformatorerne i Wittenberg, anbefalede disse Mag. «Petrus Danus», men raadede derhos Kongen til at lade ham først erhverve den theologiske Doktorgrad i Wittenberg. Dette Raad fulgtes, og efter at Kongen havde sendt de fornødne Penge, blev P. tillige med Tileman van Hussen (VIII, 178) 1. Juni 1537 kreeret til Licentiat under Luthers Præsidium og faa Dage efter til Doktor i Theologien. Kort efter begav han sig paa Hjemreisen, uden Tvivl i Følge med Dr. Joh. Bugenhagen, som var indkaldt her til Landet for at yde sin Bistand ved Universitetets Gjenoprettelse, ved Reformationsværkets Fuldendelse og ved Kongens og Dronningens Kroning.

Strax efter sin Hjemkomst traadte P. i nærmere Forhold til Kong Christian III, og 2. Sept. 1537 indviedes han af Bugenhagen til Superintendent eller Biskop i Sjællands Stift. Tillige blev han Professor i Theologi ved Universitetet. Det var et stort og brydsomt Arbejde, der laa for P. med Hensyn til Ordningen af Kirkevæsenet. Men, skjønt kun 34 Aar gammel, gav han sig til Værket med en Kraft og en Dygtighed, der maa vække Beundring. Til Exempel kan anføres, hvad Bugenhagen allerede i Nov. 1537 kunde skrive til Kongen: «Jeg vil, ed. Maj. til Trøst, ikke dølge, at Gud udretter meget godt ved sine fattige Biskopper eller Superintendenter.

Jeg efterlod Dr. P. P. 14 Dage i den papistiske Stad Roskilde. Der prædikede han hver Dag, og hele Byen løb til for at høre ham, og de takke og prise Gud, baade Raad og Borgere. Han holdt ogsaa hver Dag en latinsk Forelæsning og havde 125 Tilhørere.» Snart var P. i fuldt Arbejde med Visitatser rundt om i Stiftet, og i Løbet af 5—6 Aar fik han visiteret alle dets 390 Kirker. Paa ethvert Sted skulde Forholdene ordnes saa at sige fra ny af, mange Misbrug afskaffes og alt bringes paa en saadan Fod, at det kunde gaa i det mindste uden betydelige Anstød mod en rigtig og sømmelig evangelisk Kirkeorden. Med Flid søgte han at faa fjærnet fra Kirkerne alt, hvad han kaldte «Uryd», det var Levninger fra den papistiske Tid, saasom Helgenbilleder, unyttige Altere, Relikvier, Messebøger og lignende. Især havde han et vaagent Øje med de endnu temmelig stærkt søgte Valfartssteder i Stiftet og fik ved Kongebreve Søgningen til disse Steder forbudt, om den end ingenlunde fuldkomment blev afskaffet i hans Tid. Overhovedet ses det af mange Ting, at Modstanden mod den evangeliske Lære og Kirkeorden endnu langt fra var overvunden. Særlig gjorde Roskilde Domkapitel længe baade aktiv og passiv Modstand mod de nye Ordninger og gav P. meget at tage Vare. 1543—44 ledede P. de Religionsdisputatser, der holdtes mellem Universitetets Theologer og katholsksindede Medlemmer af flere af Landets Domkapitler og Klostre, som da ogsaa til sidst gave efter, om end maaske mere for at redde deres Præbender, end fordi de vare overbeviste. I et Kongebrev af 1551 omtaltes, at der endnu var «mange, som sad og forhærdede sig og ikke vare udi en ret kristelig Tro, som dennem burde», hvorfor det paalagdes dem at lade sig undervise af P. og at efterkomme, hvad han paa Kongens Vegne «tilsagde dem om Religionen». Saa stor Modstand P. end saaledes fandt i sit evangeliske Tilsynseembede, saa maa man dog ikke forestille sig ham som en Mand, der billigede enhver Angrebsmaade, naar det gjaldt at ramme Modstanderne og at tilintetgjøre Papismens Levninger; thi lad end være, at han mangan en Gang udtalte sig skarpt nok om den papistiske Haardnakkethed, som han jævnlig traf paa, saa misbilligede han dog, naar Præsterne i deres Prædikener paa en upassende Maade omtalte Helgener og deres Relikvier og i det hele kun lagde an paa at rive ned og ikke tillige at bygge op. Vanskeligst var Stillingen over for mægtige Adelspersoner, der toge det gamle i Forsvar eller viste aabenbar Foragt mod den borgerlige Superintendent, der ingenlunde kunde

optræde med den Myndighed, som de gamle Herrebisper havde besiddet. Her anbefalede P. at gaa frem med stor Sagtmodighed. Hans Raad under slige Forhold var nemlig dette: Naar en Adelsmand begyndte at yppe Strid med en Superintendent eller at udæske ham ved at forsvare en eller anden Sætning af den papistiske Lære, som det ofte kunde ske, saa skulde Superintendente enten tie stille til slige aabenbare Fornærmelser eller svare saa beskedent som muligt, navnlig med Hensyn til alt, hvad der vedkom hans eget Embede, og kun henholde sig til den Troskabsed, han havde svoret Kongen, i det han f. Ex. svarede: «Min fromme Mand, jeg er ikkun en fattig Tjener, dertil har jeg paa mine Knæ svoret kongl. Maj., at jeg vil være tro i mit Embede, og eder og andre af Adelen er det befalet at haandhæve mig, saa tror jeg ogsaa det gode til eder.»

P.s Virksomhed som kirkelig Tilsynsmand har efterladt sig et højst ejendommeligt Minde i hans «Visitatsbog» (udg. af A. C. L. Heiberg 1867, af Sv. Grundtvig 1872 og af C. Rosenberg 1884), der ikke blot som kirkelig Anvisning, men tillige som kulturhistorisk og sprogligt Mindesmærke indtager en meget høj Plads. «Det er», siger Rosenberg, «en af Perlerne i den danske Bogskat. Vi have intet Værk fra det 16. Aarhundrede, der kan maale sig med Visitatsbogen i mangesidig Betydning. Den er Kjærnen af P.s Forfatterskab, indeholder det korteste og klareste Udtryk for hans og dermed for de ypperste Reformatorers Opfattelse af de fleste kirkelige og religiøse Forhold. Derhos finde vi ingensteds saa rig og levende Oplysning om Folkets, særlig Landalmuens, Tilstand paa hin Tid: dens Tankesæt, Sæder og Skikke, Dyder og Lyder, Leve-maade, Arbejde og Adspredelser, alt skildret i Billeder saa friske og farveklare, at det tit er, som saa man disse Mennesker for sig, hørte dem tale og indaandede Duften af Mark og Skov og nyslaaet Hø. Heller ej haves noget Skrift fra Reformationstiden, end ikke blandt P.s egne, hvor Modersmaalet lyder til os mere levende, ædlere og dog jævner, rigere paa ægte folkeligt Lune, som især ytrer sig i en Overflod af fyndige Ordsprog og ordsprogsagtige Vendinger, og ingensteds føler man stærkere, hvor mægtig den religiøse Vækkelse havde opfrisket Folkeaaften. Hovedsagen er dog, at alt dette i Forening udstraaler fra en særdeles ejendommelig, storladen Personlighed, der afspejler det bedste og inderste i Tidsalderens Væsen.» «P.s forunderlig enfoldige, klare Øje for det grundmenneskelige og dets Skjønhed, der stempler ham som en

ren Digternatur, er af Troen bleven saa at sige salvet, saa at han altid ser den brogede Menneskeverden ligesom bredt ud for Guds Aasyn, i Skjæret af det Lys, som Menighedens Aand har tændt paa Herrens Alter, og som, efter længe at have været formørket, nu straalere klarere end nogen Sinde.»

Medens P. næppe havde bestemt denne sin «Visitatsbog» til Udgivelse i sin Helhed, om han end benyttede enkelte Stykker af den i nogle af sine senere Skrifter, ligesom et kort Udtog af den meddeltes til flere samtidige Biskopper, saa har han derimod i Trykken udgivet en Mængde andre Skrifter, især sigtende til sund evangelisk Oplysnings Fremme og til en ret Ordning af Guds-tjenesten, saaledes 1537 «Den lille danske Katekismus» (Luthers); 1538 «En Haandbog for Sognepræster til evangelisk Kirketjeneste» (efter Luther); 1539 en dansk Oversættelse af Kirkeordonansen; 1541 «En ret enfoldig Bedebog» (efter Luther) og senere flere andre Bønebøger; 1542 «Brevis expositio catechismi pro parochis Norvegianis» (senere oversat paa Dansk af Matthis Parvus og paa Islandsk af Gudbrand Thorlaksson); 1547 «De vita ministrorum verbi divini quotidiana»; 1553 «En aandelig Recept mod Pestilense»; s. A. «En Undervisning om den Troens Frugt, som kaldes Mildhed og Sagtmodighed»; s. A. «De mærkeligste Steder i den hellige Skrift, som forbyde og fordømme den formaledidede Aager»; 1554 «En ny evangelisk Rimstok om Søndages og Helligdages Evangelier for ungt Folk»; s. A. «En nyttelig Bog om St. Peders Skib, det er om den hellige og kristelige Kirke» (et Hovedværk i P.s litterære Produktion); s. A. «Pia qvædam cantica, qvæ vulgo responsoria vocantur»; 1555 «Om vor Herres Jesu Christi ærefulde Forklarelse paa Thabor Bjærg»; s. A. «Formula visitationis provincialis» (til Dels optrykt i «Danske Kirkelove» II) osv. Flere af de nævnte Skrifter oplevede mange Oplag. I det hele er der ingen samtidig dansk Forfatter, hvis litterære Frugtbarhed i nogen Maade kan stilles ved Siden af P.s. Tillige maatte han paa Embeds Vegne som Censor før Trykningen gennemlæse alle samtidige theologiske Skrifter af danske Forfattere; en stor Del af dem maatte han forsyne med Fortaler. Intet litterært Arbejde kostede ham dog mere Tid og Flid end Revisionen af Christiern Pedersens Bibeloversættelse. I lang Tid var P. saa optagen af dette Hverv, at han ikke blot ofte maatte klage over sin store «Uledighed», men i nogle Aar maatte ophøre med sine Visitatser og theologiske Forelæsninger.

Da Christian III's danske Bibel endelig udkom 1550, priste

Værket imidlertid sin Mester. Men nu maatte P. for Alvor tage fat paa at bringe det lærde Skolevæsen paa Fode. Allerede paa sine første Visitatser havde han lagt stor Vægt paa Almueungdommens Kristendomsundervisning og formanet Forældrene til at sende vel begavede Drengene til Latinskolerne, at de med Tiden kunde blive Præster og Degne. Men da Skolerne endnu vare saare mangelfulde, foranledigede han formodentlig selv, at der 1551 udgik kongl. Befaling til ham om at drage om til alle Kjøbstæder og andre Steder (Klostre) i Stiftet, hvor Skoler holdtes, «og der grandgivelig forfare al Lejligheden, hvorledes Ordinansen om Religionen ved Magt holdes», og, hvor han fandt Mangler, enten raade Bod derpaa med Lensmandens og Sognepræstens Hjælp eller gjøre Indberetning derom til Kongen. Med Iver tog P. nu dette Hverv op, og for at fremme Sagen udgav han selv (1553) de nødvendigeste elementære Skolebøger.

Efter at Bibelarbejdet var sluttet, tog P. ogsaa med ny Kraft fat paa sin akademiske Gjerning, holdt flittig theologiske Forelæsninger og tog sig med Iver af Studenterne. Navnlig var han for de norske og islandske Studenter som en Fader, tog sig af dem, naar de vare i Nød, og stod dem til enhver Tid bi med Raad og Daad. 1553—54 beklædte P. Rektoratet og udfoldede megen Iver for Højskolens Vel ved de Forhandlinger, der 1554—55 førtes med Kongen og Kansleren om forskellige Forbedringer i Universitetets økonomiske Forhold og de fattige Studenter Vilkaar.

Som den øverste blandt de forenede Rigers Biskopper maatte P. gaa Kongen til Haande med Raad i kirkelige Sager og jævnlig udarbejde Betænkninger, der sædvanlig bleve af afgjørende Betydning. Hans Indflydelse strakte sig ikke blot til den danske, men ogsaa til den norske og islandske Kirke, ja endog til Hertugdømmerne. Ved de Bispemøder, som jævnlig holdtes i Christian III's Tid, førte P. Forsædet og har sikkert haft den vigtigste Stemme med Hensyn til Ordningen af de forskellige kirkelige Forhold, som behandledes. Men da han under Bispemødet i Kjøbenhavn i Maj 1555 rantes af et Slagtilfælde, just som han stod paa Prædikestolen, var fra den Tid af hans legemlige Kraft for en stor Del lammet, saa han senere næppe mere har kunnet rejse om paa Visitatser og vel heller ikke holde theologiske Forelæsninger. Dog kuedes hans Aand ikke anderledes, end at han selv under sin Sygdom dels kunde udgive mange Skrifter, som han tidligere, medens han færdedes omkring i Stiftet, ikke havde faaet Tid til at lægge sidste

Haand paa, dels kunde forfatte ny, der vidnede om, at den levende og kraftige Aand ikke i nogen væsentlig Grad var svækket. Særlig kan fremhæves, at han 1556 udgav den Alterbog, der siden i det væsentlige har været den brugelige i den dansk-norske Kirke, og «Herrens Lidelseshistorie» i den Form, hvori den endnu findes i vore Alter- og Salmebøger. Af hans andre talrige Skrifter fra hin Tid kan nævnes: «Om den ukristelige, forskrækkelige og gruselige Gudsbespottelse, som er Sværmen og Banden» (1556); «Drukken-skabs Aflysning, eller Aarsage, hvorfor en Kristen aldeles bør at sky og fly den formaledidede Drukkenkab» (s. A.); «Advarsel om den lappede og forkludede Hosedjævel, som er opvakt mod al Tugt og Ære» (s. A.); «Om den hellige Ægteskabs Stat» (s. A.); «Isagoge ad libros propheticos et apostolicos» (1557) og mangfoldige andre større eller mindre Skrifter i det danske eller latinske Sprog, en Del af dem originale, andre Bearbejdelser efter det tyske. Adskillige af P.s Smaaskrifter bleve et Par Menneskealdere efter hans Død paa ny udgivne af Biskop Hans Poulsen Resen.

I sine Svaghedsaar havde P. af og til Hjælp af sin Broder, Niels (ovfr. S. 515). 31. Maj 1558 paalagde Kongen Universitetet at forordne Mester Hans Albertsen (I, 172) til den theologiske Lærestol, som P. paa Grund af sin Sygdom ikke længere kunde beklæde. Senere blev han tillige den syge Mands Medhjælper i Bispeembedet og til sidst hans Efterfølger. — P. døde 3. Jan. 1560, kun 56 Aar gammel, men efter et meget indholdsrigt og frugtbart Liv. En gammel Forfatter siger: «Udi hannem saa man Guds synderlige Forsyn, efterdi han af ringe og fattige Forældre udi Ribe var opkommen til saadan høj og hæderlig Bestilling, hvorudi han uden al Nøds og Fares Anseelse med stor Lov og Tak haver ladet sig bruge, saa han billigen maa æres og kaldes alle Kirkers og Klerkers Fader udi disse Riger. Han hjalp den lutherske Lærdom paa Fode udi Danmark og med sin daglige Prædiken og mange kostelige Bøger og Skrift førte den danske Kirke udi saadan høj Agt og Anseelse hos alle omliggendes Herrer og Fyrster, at de ikke vidste paa den Tid nogle Kirker bedre, ordentligere eller renligere at være beskikkede end disse her udi Danmark.»

P.s Familieforhold ere ikke meget kjendte. Hans Hustru Kirstine (Pedersdatter) overlevede ham. De vides ikke at have haft Børn.

A. C. L. Heiberg, P. P. (1840). Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537 — 1621 I. Danske Saml. I.

H. F. Rørdam.

Pallisen, Hans Jessen, 1815—81, Handelsmand, blev født i Aalborg 10. Juni 1815 og var en Søn af Skibsreder Otto P. og Rebekka Helene f. Celius. Han kom i sit 15. Aar til St. Petersborg og var derefter i 25 Aar ansat hos Firmaet Asmus Simonsen & Co., hvor han efterhaanden kom til at indtage en ledende Stilling. Man tilbød ham at blive Associé i Firmaet, men han foretrak at oprette sin egen Forretning og etablerede sig 1855. Forretningen, som han ledede til sin Død, omfattede Ud- og Indførsel, Skibsrederi og industriel Virksomhed; bl. a. etablerede og drev han en Papirfabrik og beskæftigede sig med andre større Foretagender saasom Udlægning af et Telegrafkabel i det kaspiske Hav. Hans Virksomhed havde et stort Omfang og indbragte ham en betydelig Formue. Foruden at beklæde forskellige russiske Tillidsposter virkede han fra 1860 som dansk Konsul og fra 1866 som Generalkonsul. Ogsaa selve hans Handelsvirksomhed har haft Betydning for hans Hjemland, derigjennem at han i Rusland aabnede Afsætningsmarked for forskellige danske Produkter. 1879 udnævntes han til Kommandør af Danebrog. P. ægtede 24. Juli 1841 Adolphine Emilie Donnerberg, Datter af Rentier Johan D. Han døde i St. Petersborg 1. Avg. 1881.

Illustr. Tid. 14. Avg. 1881.

E. Meyer.

Palschau, Gotfred Vilhelm, —1768—, Klavervirtuos, var født o. 1742 og Søn af Hofviolon i Kjøbenhavn Peter Jacob P. († 14. Dec. 1793, 85 Aar gammel) og Urseline f. v. Lanau. Han hørte til sin Tids store Klaverspillere og forbavsede allerede før sit 10. Aar alle, der hørte ham, ved sine musikalske Færdigheder, hvorfor hans Fader tog ham med paa Rejser og lod ham spille for de berømteste Virtuosser, bl. a. for Händel i London. Da han var bleven voxen, drog han ud paa egen Haand. 1761 koncerterede han i Hamborg, og 1768, efter 9 Aars Fraværelse i Udlandet, optraadte han for første Gang i Kjøbenhavn som Koncertgiver med et Par Clavecinkoncerter, maaske de samme, som han udgav 1771. Han nedsatte sig senere i St. Petersborg, hvor han endnu levede og virkede o. 1800.

Gerber, Neues Lex. d. Tonkünstler. Büsching, Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften III. 298.

V. C. Ravn.

Pálsson, Bjarni, 1719—79, Naturforsker, Læge, er født 21. Maj 1719 paa Upsir i Øfjord Syssel i det nordlige Island.

Forældrene vare Præsten Páll Bjarnason og Sigríðr Ásmundsdatter. Efter en oftere afbrudt Skolegang dimitteredes han 1745 fra Skolen paa Holar. En tidlig vaagnet Tilbøjelighed for Naturstudium og Lægevidenskab førte ham til Kjøbenhavns Universitet, hvor han indskreves 1746 og i de følgende Aar studerede de nævnte Fag; 1749 udgav han en lille latinsk Afhandling om Islands Tangarter, særlig de spiselige. 1750 falder hans Sommerrejse til Island i Forening med E. Ólafsson (ovfr. S. 381). Er hans Biograf rigtig underrettet, havde de 2 unge Mennesker ved et Katalogarbejde vundet Professor Møllmanns Bevaagenhed og sendtes til Island for at samle gamle Bøger m. v., i det de samtidig fik det Arnamagnæanske Stipendium; B. P. skal her fra have hjembragt mange Sjældenheder, ligesom Rejsen overhovedet var dem til megen Ære og blev Anledning til deres senere Udsendelse 1752—57. I disse Aar berejste de det hele Island, sædvanlig i Forening, undertiden dog adskilte, saa at hver undersøgte sin Del; om hver enkelt Sommers Foretagender giver Biografien udførlig Underretning. End videre havde B. P. som Læge fuldt op med at give Raad til de syge. Efter Hjemkomsten viste Regeringen dem paa forskjellig Maade sin Anerkjendelse. Omtrent samtidig dukkede Tanken op om at give Island, der hidtil aldeles havde manglet en uddannet Lægestand, en egen Landfysikus; B. P.s Betænkning indhentedes, og efter at hans Kundskaber vare prøvede, fik han 1760 Udnævnelsen, og en Bolig for ham opførtes paa Nes ved Reykjavik. 1763 ægtede han Rannveig, en Datter af Landfoged Skúli Magnússon (XI, 65). Til hans Hverv hørte at uddanne indfødte Læger og Jordemødre. Men han svækkedes hurtig af Sygdom, var i de senere Aar ogsaa noget drikkældig. Han var ellers en videbegjærlig Mand, livlig og omgængelig, og roses for sin retskafne Karakter. Ud over den nævnte Dissertats («Algæ sacchariferæ») og hans Andel i «Rejse igjennem Island» foreligger intet trykt fra ham, derimod i Manuskript en Del Betænkninger og mindre Afhandlinger. Han døde 8. Sept. 1779.

S. Pálsson, *Æfisaga Bjarna Pálssonar* (Leirárgörðum 1800). Minerva 1803, II, 317 ff. Tímarit XI (1890), 177 f. *Kr. Kaalund.*

Pálsson, Gestur, 1852—91, Forfatter, fødtes 25. Sept. 1852 paa Bondegaarden Miðhús i det nordvestlige Island (Bardastrand Syssel). Forældrene vare Páll Ingimundsson og Ragnheiður Gestsdatter. Efter 1875 at være dimitteret fra Reykjavik lærde Skole

studerede han Theologi ved Københavns Universitet, men vendte uden at tage nogen afsluttende Examen tilbage til Island 1882. I Reykjavik udgav han 1883—86 Fjortendagsbladet «Sudri» og havde forskelligt Kontorarbejde, indtil han 1890 udvandrede til Amerika og overtog Redaktionen af det islandske Blad «Heimskringla» i Winnipeg. Allerede Aaret efter tænkte han dog paa at vende tilbage, men Døden overraskede ham 19. Avg. i Winnipeg.

G. P. er en talentfuld Novellist, stærkt paavirket af den ved G. Brandes vakte Bevægelse. I en Række Smaafortællinger, hvoraf de 4 vigtigste under Titelen «Fire Fortællinger» ere oversatte paa Dansk af W. Wiehe 1896, skildrer han islandske Samfundsforhold og Typer, men saaledes at Livets Skyggesider fremdrages. Gjennem hans Produktion gaar en dyb Medfølelse med Tilværelsens Stifbørn, en stærk Uvilje mod de velstillede Hykleri, Selvgodhed og Egenkjerlighed, og mod disse og lignende Fejl vender han sin Satire og Ironi. Fremstillingen er baade i og for sig og som en Skildring af islandsk Natur og Folkeliv interessant og Karaktererne i det hele vel trufne, om end enkelte Træk mere skyldes Tendens og litterær Paavirkning end umiddelbar Iagttagelse. Som den mest fremtrædende Repræsentant for en ny realistisk Retning har G. P. været Gjenstand for megen Opmærksomhed og en overordentlig anerkjendende Kritik; hans Fortællinger ere gennem forskellige Oversættelser indførte i den tyske Litteratur og hans første og betydeligste («Kjærlighedshjemmet») tillige oversat paa Hollandsk. Hans Liv var ikke lykkeligt; svag af Karakter og tidlig hengiven til stærke Drikke bukkede han mere og mere under for denne Tilbøjelighed. Hans politiske Interesse har næppe været betydelig, men Forholdene medførte, at han som Redaktør nærmest kom til at staa som Moderationens Ordfører.

Sunnanfari V (1891), 37 f. J. C. Poestion, Isländ. Dichter der Neuzeit S. 483 f. Kr. Kaalund.

Pálsson, Gunnar, 1714—91, Oldforsker, Broder til ovennævnte Bjarni P., fødtes paa Præstegaarden Upsir 2. Avg. 1714. Efter i 3 Aar at have været Degn paa Munkatværaa udnævntes han 1742 til Rektor ved Latinskolen paa Holar, som han fra en stærkt forfalden Tilstand bragte paa en god Fod; blandt Skoledisciplene her havde han foruden den nævnte Bjarni 2 andre Brødre. 1753 blev han Præst til Hjarðarholt i Dala Syssel i det vestlige Island og udnævntes til Herredsprovst, 1785 tog han paa Grund af Alder sin

Afsked og døde paa Gaarden Reykhólar 2. Okt. 1791. Han ægtede 1744 Præstedatteren Margrjet Erlendsdatter. — G. P. nød stor Anseelse som Fortolker af Skjaldepoesi og nordisk Olddigtning overhovedet, saa at Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat satte sig i Forbindelse med ham og fra Aar 1774 betingede sig mod et fast aarligt Vederlag at faa tilsendt Kommentarer af denne Art. Saaledes kom han til at behandle Edda og forskellige Sagaer og nedsendte regelmæssig sine Tolkninger, som delvis benyttedes ved de af Kommissionen efterhaanden udgivne Arbejder. Hans Ry beroede dog mest paa, at han var saa at sige den eneste, der paa den Tid beskæftigede sig med sligt, og hans Fortolkninger have længe været forældede. Som Digter har han væsentlig ydet latinske og islandske Lejlighedsdigte, men er desuden Forfatter til «Gunnarsslagr», en Efterligning af Eddadigtningen og med Stof hentet fra dennes Sagnkreds. Digtet vakte Opsigt ved sin nære Tilslutning til de kjendte Eddakvad, som det udfyldte, og den rette Sammenhæng glemtes halvvejs for en Tid, saa at det optoges i flere Edda-Udgaver.

P. Pétursson, Hist. eccl. Isl. S. 378. Nord. Tidsskr. f. Oldkynd. III, 153 f. J. C. Poestion, Isländ. Dichter der Neuzeit S. 142. 241 ff. *Kr. Kaalund.*

Pálsson, Sveinn, 1762—1840, Naturforsker, Læge, er født 25. April 1762 paa Steinsstaðir i Skagafjord Syssel i det nordlige Island. Forældrene, Páll Sveinsson og Guðrún Jónsdatter, vare af Bondeslægt. Efter at være privat dimitteret 1782 uddannedes han til Læge ved Undervisning hos den daværende islandske Landfysikus og studerede derefter nogle Aar i Kjøbenhavn. 1791—94 berejste han Island med Understøttelse af Naturhistorieselskabet, i hvis Skrifter 2. og 3. Bind hans Dagbøger for Aarene 1791—92 ere trykte. 1795 ægtede han Thórun, Datter af den ovennævnte islandske Landfysikus B. Pálsson, og levede nogle Aar som Landbruger. 1799 udnævntes han til Distriktslæge i det sydøstlige Island, var 1803—4 konstit. Landfysikus, tog sin Afsked 1833 og døde 23. April 1840 paa sin Bolig, Gaarden Vík i Vestre Skaftafells Syssel. — S. P. har ved sine, indtil for nylig væsentlig i Haandskrift paa herværende Bibliotheker henliggende, Skrifter vist sig som Naturforsker af Rang; særlig gjælder dette hans «Beskrivelse over de islandske Isbjærge» og «Tillæg til Beskrivelserne over Vulkanudbruddet 1783», begge fremdragne ved den norske Geolog A. Helland og trykte (det første dog kun delvis) i «Den norske Tu-

ristforenings Aarbog» 1881—84. Selv har han ladet indrykke forskellige mindre Afhandlinger i danske og islandske Tidsskrifter samt udgivet nogle Oversættelser til Islandsk af populær-videnskabelig Faglitteratur. End videre maa mærkes hans 2 Biografier, henholdsvis af Svigerfaderen B. Pálsson og (i Forening med B. Thorsteinsson) af Konferensraad Jon Erichsen.

Tímarit XI (1890).

Kr. Kaalund.

Pálsson, Ögmundur, o. 1462—o. 1542, Biskop, fødtes i det vestlige Island af Forældrene Páll Guðmundsson og Margrjet Ögmundsdatter. Han bestemtes for den gejstlige Stand og søgte som ung til Udlandet, men den videre Uddannelse, han her fik, gik nærmest i praktisk Retning; saaledes skal han have været en god Sømand, der endogsaa senere som Præst selv førte et Skalholt Domkirke tilhørende Skib. Fra 1504 vides han at have været Præst paa Breiðabólstaður i det sydlige Island og havde her en Strid med Fogedens Folk fra Bessastad, som kostede nogle af disse Livet. 1515 blev han Abbed for Vidø (Viðey) Kloster. Da Biskop Stefan i Skalholt var afgaaet ved Døden, valgtes han 1519 til dennes Efterfølger, men hans Bispevielse i Norge, som baade forsinkedes ved en ugunstig Rejse og Indsigelser fra Kongens Side, fandt først Sted 1521, hvorefter han næste Aar vendte hjem.

Hans første Bispeaar optoges af Stridigheder med Biskoppen paa Holar Jón Arason (I, 299), men snart fik begge Biskopper i den fremtrængende Lutheranisme en fælles Fjende, og særlig Ö. P. mærkede Spor til denne blandt sine nærmeste Omgivelser (s. IV, 473 og VI, 153). Samtidig rantes han af en tiltagende Øjensvaghed, som endte med fuldstændig Blindhed og nødte ham til at søge sig en Eftermand. Den først udvalgte, en Slægtning af Biskoppen, døde 1537 kort efter sin Indvielse under Opholdet i Norge; den derefter valgte, Gissur Einarsson, tilhørte i Virkeligheden fuldstændig Lutheranismen. Inden Gissur endnu havde tiltraadt sit Embede, var Ö. P. kommen paa en spændt Fod med Fogeden Didrik van Minden, som 1539 havde udplyndret Vidø Kloster, og da denne senere ud paa Sommeren hjemsøgte ham paa Skalholt, var han paa selve Bispegaarden med sine Følgesvende bleven ihjelslaaet af Omegnens Bønder, hvad der gjorde Biskoppen mistænkt i Danmark, saa meget mere som han med Hensyn til Reformationens Gjennemførelse gav undvigende Svar.

Ved Gissurs Tilbagekomst 1540 afstod Ö. P. ham vel Bispe-

stolen og flyttede til en nærliggende Gaard, men om ham samlede sig alle Reformationens Modstandere i Bispedømmet, og han stod i Forbindelse med sin tidligere Embedsbroder Jón Arason. For at ordne Forholdene sendtes 1541 Throndhjems Lensmand, Christoffer Huitfeldt, med 2 Orlogsskibe til Island. Efter Aftale med Biskop Gissur besluttede man at sikre sig Ö. P.s Person, Gissur lokkede ham til at holde sig rolig nogle Dage paa en nær Kysten liggende Gaard, som ejedes af hans Søster; her overrumplede man ham, greb ham i Sengen og førte ham om Bord. Hans Ejendomme og Kostbarheder, som man ved Løfte om Friheden skal have franarret ham, tilfaldt Kronen. Selv bragtes han til Danmark, hvor han til sin Død, vistnok 1542, fik Ophold i Sorø Kloster.

Ö. P. var stor, stærk og af anseligt Ydre, i sine Velmagtsdage en myndig og opfarende Mand, der slog stort paa det og optraadte temmelig vilkaarlig, men driftig og energisk, og i sædelig Henseende ulastelig.

F. Johannæus, Hist. eccl. Isl. II, 521 ff. p. Bjarnason, Um siðbótina á Íslandi. *Kr. Kaalund.*

Paludan, Christian Carl, 1792—1859, Søofficer, Søn af ndfr. nævnte Sognepræst Peder P. († 1799), er født 11. Dec. 1792; da Faderen døde tidlig, rejste Enken til Kjøbenhavn, hvor hun med Understøttelse af Dronning Marie Sophie Frederikke opdrog sine 9 Børn. P., der sammen med 2 Brødre valgte Søvejen, blev 1809 Maanedslieutenant, Aaret efter Sekondlieutenant, 1818 Premierlieutenant, 1827 Kapitajnlieutenant, 1838 Kapitajn, 1846 Kommandørkapitajn, 1850 Kommandør. Han begyndte sin militære Løbebane som tjenestgjørende ved den norske Flaadeafdeling, hvor han 1810 var med til Erobringen af den store engelske Konvoi (48 Skibe); fra 1815—26 fór han til Koffardis, den største Del af Tiden som Skibsfører, var derefter nogle Aar ansat ved Søopmaalingen, 1832—33 fungerende Takkelmester, 1833—40 næstkommanderende og senere (1841—46) Chef for Søkadetkorpset og havde som saadan en Del Udkommandoer med Kadetskibet. Ved sin Udnævnelse til Kommandørkapitajn afgik han fra Kadetakademiet og kom derefter ikke oftere til Søs; under Krigen 1848—50 forblev han, til Trods for sin ubestridelige Dygtighed og Erfaring, paa Grund af Uoverensstemmelse med den daværende Marineminister, Zahrtmann, i Uvirksomhed. Slutningen af sit Liv helligede han Velgjørenheden, han var Medlem af Centralkomiteen, Bombebøssens Bestyrelse o. a. l. og døde 11. Marts

1859. — P. blev 1818 gift med Johanne Jacobine Paludan (f. 14. Juli 1795 † 20. Jan. 1865), Datter af ndfr. nævnte Sognepræst Johan P. († 1821). C. With.

Paludan, Frederik August, 1792—1872, Søofficer, Tvillingbroder til foran nævnte Chr. C. P., er født 11. Dec. 1792, blev 1809 Maanedslieutenant, Aaret efter Sekondlieutenant, 1819 Premierlieutenant, 1827 Kapitajnlieutenant, 1838 Kapitajn, 1846 Kommandørkapitajn. Sine første Officersaar tilbragte han ligesom Broderen ved den norske Flaadeafdeling, hvorunder han foretog et Togt til Nordkap under daværende Kapitajnlieutenant Joch. Müller (XI, 587). 1815—29 fór han til Koffardis, gjorde derefter nogle Rejser paa Tømmerinspektion i Holsten og Preussen og førte 1833—34 Briggen «St. Jan» til Vestindien. I de paafølgende Aar var P. Chef for forskellige Vagtskibe og 1843 for Korvetten «Flora» (Kadetskib); med dette og nogle andre Orlogsmænd, der bleve ham underlagte, gjorde han et Togt til Tanger, hvor Forholdene den Gang vare urolige. Ved Krigens Udbrud 1848 blev P., der var anset som en særdeles duelig Sømand, udnævnt til Eskadrechef for Blokadeeskadren paa Hertugdømmernes Østkyst. Forholdene medførte imidlertid, at Marinens Andel i Krigen dette Aar kun blev ringe, hvilket gav Anledning til nogen Kritik blandt Publikum. Det paafølgende Aar overtog H. G. Garde (V, 566) Eskadrechefsposten, medens P. fik Kommandoen over Linjeskibet «Christian VIII». Med dette og Fregatten «Gefion» (Kapitajn Meyer) samt Hjuldampskibene «Hekla» (Kapitajn Aschlund) og «Geiser» (Kapitajn P. Wulff) fik han af Garde 4. April Ordre til at angribe og om muligt tilintetgjøre de fjendtlige Strandbatterier ved Ekernførde Fjord. Angrebet fra Søsiden var oprindelig tænkt forbundet med et Angreb til Lands; sidstnævnte blev imidlertid opgivet, uden at dog P. derom erholdt nogen Underretning. I Henhold til ovennævnte Ordre løb han da med sine Skibe 5. April ind paa Fjorden til Trods for, at Vinden var østlig og altsaa uheldig for et Tilbagetog. Det sørgelige Udfald af denne Kamp er alt for bekjendt, til at Enkelthederne behøve at nævnes her; Linjeskibet sprang i Luften, efter at Chefen havde overgivet sig og tillige med største Parten af Besætningen var kommen i Land, Fregatten «Gefion» maatte ligeledes overgive sig, og Dampskibene, der havde faaet mindre Havarier, maatte forlade Fjorden. Angaaende Aarsagen til det ulykkelige Udfald henvises til V, 567. Man har bebrejdet P., at han foretog Angrebet, uagtet Vinden var

ugunstig, og Krigsretten idømte ham ogsaa 4 Maaneders Fæstningsarrest; hertil er imidlertid at sige, dels at mange sammenstødende Uheld, for hvilke han umulig kunde gøres ansvarlig, sloge sig til, dels ogsaa at den Tids forkerte Opfattelse af, hvad Datidens Skibe kunde udrette over for Landbatterier, var ganske almindelig udbredt blandt Officererne. P., der stod i den Formening, at hans Ordre var peremptorisk, handlede ogsaa under Indtrykket af, at Nationen fordrede, at Marinen skulde udrette noget, og opførte sig under Slaget som en koldblodig og modig Skibschef; at han alligevel blev dømt bag efter, havde vel snarest sin Grund i, at den offentlige Mening fordrede et Sonoffer. 1850 blev P. Militærgouvernør paa Femern; det paafølgende Aar beholdt han Afsked; 1852 fik han Kommandørs Karakter og Aaret derefter Stillingen som Overlods. Han døde 3. Jan. 1872. — Han var gift med Elisabeth Christence f. Paludan (f. 11. Avg. 1792 † 31. Avg. 1866), Datter af Johan Lønborg P. (f. 1757 † 1840), Præst ved Trinitatis Kirke i Kjøbenhavn, og Anc f. Paludan (f. 1760 † 1827). *C. With.*

Paludan, Hans, 1538—1615, Læge, var vistnok født i Gent i Flandern. Faderen var en anset Læge, der paa Grund af Religionsforfølgelserne maatte flygte til Lybek, hvor han døde. Moderen drog derpaa med Sønnen til Danmark, hvor hendes Datter Barbara var gift med Hofpræst Christoffer Knoff (IX, 252). Efter at have fuldendt sine Studier udenlands blev P. Livlæge hos Enkedronning Dorothea paa Koldinghus og Sønderborg. Efter hendes Død blev han 1571 Provinsiallæge for Nørrejylland med Bolig i Viborg; 1577 fik han desuden Apothekerprivilegium. I Viborg, hvor han tillige var Medlem af Kapitlet (Ærkedegn), tilbragte han nu en meget lang Aarrække indtil sin Død, 19. Nov. 1615. Gift 1. med Hedevig ell. Helvig v. Bruchofen, Datter af Christian III's tyske Hofpræst Henrik v. B. (III, 136), 2. med Sidsel Block, Datter af M. Jens B., Præst ved Domkirken i Viborg. Af første Ægteskab havde han 9, af andet 7 Børn.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen I, 181. *H. F. Rørdam.*

Paludan, Jens, 1697—1782, Præst, er født 16. Juli 1697 i Aal, i Ribe Stift, og Søn af Præsten Hans Nielsen P. og Anna Nielsdatter f. Heeboe. Han blev Student fra Ribe 1716. 1718—23 laa han paa Borchs Kollegium. I disse Aar gjorde han ofte Udflugter til Roskilde, hvor hans Broder Niels Lunde, der var Borgmester

og Kirkeværge for Domkirken, skaffede ham Adgang til Kirken og dens Arkiv. Frugterne af sine flittige Studier nedlagde han i 4 Disputatser: «De templo St. Lucii Roskildensi», holdte paa Kollegiet 1720—22. De indeholde værdifulde Bidrag til Domkirkens Historie, som ere komne senere Forskere til gode. Men han manglede Forudsætninger for at kunne udnytte Kirkearkivet, i det han ikke havde tilstrækkelig Øvelse i at læse og afskrive Dokumenterne, hvilket var saa meget sørgeligere, som de vigtigste af dem brændte i Kjøbenhavn 1728. 1722 tog han theologisk Examen, blev 1723 Rektor ved Ringsted Latinskole og 1734 Præst i Thorslunde og Ishøj. Han døde 20. Maj 1782. Han ægtede 1. (1726) Charlotte Helene Wichmann Hasebard († 1753), 2. (1755) Mette Christence Lønborg († 1793).

Giessing, Jubel-Lærere II, 1, 344 ff.

S. M. Gjellerup.

Paludan, Johan, 1756—1821, Præst, blev født 22. Sept. 1756 i Kalundborg, hvor hans Fader, Hans Jacob P. († 1782), var Provst og Sognepræst; Moderen hed Anna Elisabeth f. Lønborg († 1762). Efter at have modtaget den første Undervisning af sin Fader og af en privat Lærer kom han 1771 i Roskilde Skole, hvorfra han dimitteredes 1775. Som Student dyrkede han især de skønne Videnskaber og var beskæftiget som Timelærer i flere af Hovedstadens større Skoler. 1782 fik han Attestats og strax efter Plads paa Valkendorfs Kollegium, men kom i Slutningen af s. A. som Huslærer til Hørsholm hos Kammerherre Linstow (X, 334). Fra dette Hjem blev han 1785 kaldet til resid. Kapellan i Stubbekjøbing, forflyttedes Aaret efter til Kapellaniet i Fredensborg og kom 1788 som Sognepræst til Fanefjord paa Møen, hvor han døde 10. Jan. 1821. Ligesom forudfølende sin nære Død havde han Nytaarsdag s. A. holdt sin sidste Prædiken, en Tak og Bøn til Gud og Menigheden efter 32 Aars Embedstid. Den er trykt i et lille Mindeskrift: «Hr. Johan Paludans Erindring, vedligeholdet iblandt hans Venner» (1821). P. udfoldede en betydelig litterær Virksomhed, væsentligst i theologisk og historisk Retning. 1813 blev han Medlem af det kongl. danske Selskab. Temmelig udbredt var i sin Tid hans «Samlinger for Theologer, efter Tidernes Fornødenhed og den nyeste Litteraturs Aand» (2 Bind, 1803—5), et pastoraltheologisk Pulterkammer, mest Bearbejdelser efter tyske Skrifter. Men blivende Værd har kun hans udførlige «Beskrivelse over Møen» med Kort og Kobbere (2 Bind, 1822—24), udgivet efter hans Død af hans

Søn, Artillerikapitajn og Landskabsmaler Hans Jac. P. († 1830 i Norge), som bearbejdede Manuskriptet til Trykken og selv tilføjede mange Forbedringer. P. var (siden 1785) gift med en Slægtning saa vel paa fædrene som mødrene Side, Anne Elisabeth f. Paludan († 1829).

Erslew, Forf. Lex. I. Barfod, Den fælsterske Geistligheds Personalhist. II, 28 f. A. Jantzen.

Paludan, Julius, f. 1843, Litteraturhistoriker. P. er født 11. Avg. 1843 i Allinge paa Bornholm, hvor hans Fader, Kancelliraad Hans Jacob P., var By- og Herredsskriver; efter sin Faders Forflyttelse til Vejle kom han i Horsens Latinskole 1859 og dimitteredes her fra 1862, læste til theologisk Examen og gennemførte dette Studium (Embedsexamen 1868) trods Lysten til hellere at tage en Magisterkonferens. Strax i 1868 drog han da til Paris og studerede her fransk Sprog og Litteratur i et Halvaar paa egen Bekostning. Disse Studier, hvor mere og mere Litteraturen blev Hovedsagen, fortsattes i den følgende Tid, medens P. ernærede sig som Lærer ved københavnske Latinskoler. 1874 udgav han en populær «Udsigt over den franske Nationallitteraturs Historie»; 1878 fremkom den mere omfattende Doktorgradsafhandling: «Om Holbergs Niels Klim, med særligt Hensyn til fremmede Satirer i Form af opdigtede og vidunderlige Rejser». Den indleder en Periode, hvor P. anvender sin Fortrolighed med Udlandets Litteratur til Paavisning af de fremmede Aandsstrømningers Indvirkning i Danmark, dels i mindre Afhandlinger (til Skuespillets Historie m. m.), dels i hans Hovedværk: «Renæssancebevægelsen i Danmarks Litteratur, især i det 17. Aarhundrede» (1887). Samtidig skrev han den lærde Skoles Historie, især for det 19. Aarhundrede: «Det højere Skolevæsen i Danmark, Norge og Sverige, en sammenlignende historisk Fremstilling» (1885). Siden sin Doktorgrad havde P. holdt Forelæsninger som Privatdocent, og 1884 efter Svend Grundtvigs Død blev han ansat som midlertidig Docent i nordisk Litteratur sammen med C. Rosenberg. Senere (1892) blev han udnævnt til Professor i Æsthetik, særlig i almindelig og sammenlignende Litteraturhistorie, med Pligt til at holde Forelæsninger og Prøver i dansk Litteratur. Hans samvittighedsfulde Lærergjerning i dette Fag har bl. a. sat Frugt i en «Danmarks Litteratur i Middelalderen, med Henblik til det øvrige Nordens», og et lignende Skrift om Litteraturen «mellem Reformationen og Holberg, med Henblik til den svenske», begge

udgivne 1896 «som Grundlag for Universitetsundervisning». En pædagogisk Virksomhed af anden Art har han siden 1888 udfoldet som Medlem af Undervisningsinspektionen for det højere Skolevæsen. Tillige har han paa forskjellig Maade optraadt i det almindelige Aandsliv. I en Aarrække var han Senior i Studenterforeningen og deltog længe efter med Iver i Foreningens indre Bevægelser. For en større Offentlighed optraadte han som Modstander af Dr. Georg Brandes, saaledes i en Række Artikler: «Den revolutionære Historieskrivning» og «Emigrantlitteraturen» (i «Nær og fjærn» 1877); han udgav 1897 «Emile Zola og Naturalismen».

P.s Personlighed er præget af et Retsind og en Hensynsfuldhed, der gjøre ham vel egnet til Lærer og ikke mindre til Tilsynsmand ved Lærergjerningen. Hans fagvidenskabelige Arbejder staa som Værker af Grundighed og Indsigt paa Omraader, hvor man indtil da kun havde meget ufuldstændig og overfladisk Viden; han samler med Forkjærlighed og Omhu alle Enkeltfænomener og ordner dem i Grupper og Afsnit, medens hans Forskning har mindre af Fordybelsen i de enkelte betydningsfulde Værker. — Han ægtede 12. Juli 1884 Gerda Puggaard (f. 7. April 1859), Datter af Dr. phil., Godsejer Christopher P. til Hjuleberg i Halland.

Universitetsprogram til Reformationsfesten 1878.

Axel Olrik.

Paludan, Julius Ferdinand, 1794—1879, Officer, blev født i Asminderød 13. Sept. 1794. Da han i sit 5. Aar havde mistet sin Fader, ndfr. omtalte Præst Peder P., flyttede hans Moder til København, hvor hun ved Slægtningses og særlig den daværende Kronprinsesse, senere Dronning, Maries Hjælp med stor Omhu ledede sine 9 Børns Opdragelse. P. besøgte det Schouboeske Institut og var oprindelig bestemt til Handelen, men det engelske Overfald 1807 bragte ham som saa mange unge Mennesker til at indtræde i Hæren. I sit 14. Aar blev han som Frikorporal optaget i det danske militære Institut. Ved sin Udnævnelse til Officer 1810 kom P. efter Frederik VI's særlige Opfordring til Kongens «eget» Regiment, hvor han blev Premierlieutenant 1817, Kapitajn 1825. Ved Hærororganisationen af 1842 blev han Major i 4. Linjebataillon, men rykkede 1848 i Felten som Oberstlieutenant og Kommandør for 3. Bataillon. Han deltog i Kampene ved Dybbøl 28. Maj og Nybøl 5. Juni og var det følgende Aar en «virksom» Deltager i Slaget ved Fredericia, der skaffede ham Sølvkorset og Oberstchargen. Om Efteraaret 1849 afløste han Schleppegrell som Infanteriinspektør

paa Sjælland; 1850 og 51 havde han Tillidsposten som Chef for Generalkommandoen i Nørrejylland. 1855 blev han Generalmajor og Kommandør for 1. Infanteribrigade, Aaret efter Kommandør af Dannebrog og Medlem af den raadgivende Komité under Krigsministeriet, men allerede 1858 tog han sin Afsked. P. var en smuk, statelig Soldat; hans administrative Dygtighed og repræsentative Evne bleve ofte benyttede, hans Førervirksomhed paaskjønnet; han var ualmindelig afholdt af foresatte og undergivne. Han døde 15. April 1879 i Kjøbenhavn. — Gift 1. (15. Sept. 1828) med Johanne Petrine f. Bang (f. 17. Okt. 1798 † 21. Marts 1832), Datter af Kjøbmand i Odense Johs. Basse B. (f. 1757 † 1815) og Ane Johanne Kirstine f. Dechner (f. 1766 † 1838); 2. med Gotfredine f. Faber (f. 9. April 1798 † 10. Okt. 1882), Søster til Biskop N. F. (V, 6).

Lesser.

Paludan, Peder, 1755—99, Præst, ældre Broder til ovfr. anførte Johan P. († 1821), blev født i Kalundborg 12. Juli 1755, kom ligesom Broderen i Roskilde Skole og dimitteredes der fra 1773. Aaret efter tog han Attestats. 1780 blev han Præst i Tømmerup ved Kalundborg og hjemførte sin 17aarige Brud, Margrethe Benedicte Thillerup, hvis Fader døde ved samme Tid som Præst paa Frederiksberg. 1785 kom P. til Kjøbenhavn som resid. Kapellan ved vor Frelses Kirke. Hans økonomiske Kaar vare stadig slette, og for at bøde paa Fattigdommen maatte han flittig arbejde med Pennen. Dels leverede han Bidrag til Tidsskrifter og skrev Anmeldelser af udkomne Bøger, dels udgav han i Trykken en stor Mængde Prædikener («Gudelige Taler», 2 Bind, 1785; «Religions-taler», 2 Bind, 1788; «Passionsprædikener», 1789, 2. Opl. 1799; «Magasin for lidende» — mest Oversættelser —, 2 Bind, 1790—92; «Ny Samling af Prædikener», 3 Bind, 1793). End videre er han Forfatter til den bekjendte Beskrivelse af hans Fødeby («Beskr. over Staden Kalundborg», 1788), hvortil han benyttede et af Faderen efterladt Manuskript. En meget bred og stærkt panegyrisk Levnedsbeskrivelse af Faderen indleder Skriftet; den er forfattet af den yngre Broder Johan P. (s. ovfr.). Og endelig kan endnu af hans Forfatterskab nævnes nogle ubetydelige «Samlinger til en Beskrivelse over Christianshavn» (1791). Lyserc Tider oprandt for ham, da han 1794 fik det store Sognekalde Asminderød og Fredensborg; men her levede han kun 5 Aar. Efter langvarige og smertelige Lidelser døde han 24. Okt. 1799, efterladende 9 uforsørgede Børn. Hans

Enke døde i Kjøbenhavn 1833. — Man maa lade P., at han var en saare flittig asketisk Skribent. Men naar han som Anledning til sin Prædikensamling 1793 nævner sin Lyst til at fremme Læsningen af religiøse Skrifter i Husene paa en Tid, da Kirkegangen saa stærkt aftog, og han derfor ikke længer kunde «talende og offentlig» gavne mange ved sine Foredrag, lyder dette lovlig naivt. Til de begavede og taktfulde Homileter kan P. ikke henregnes, selv om Pastor Fallesen i sin Nekrolog over ham giver ham den Ros: «I mine Tanker har ingen mere nærmet sig Bastholm i aandelig Veltalenhed end han.» — Hans ældste Søn, Kommandør i Flaaden *Jens Jacob P.* († 1856), har efterladt nogle livfulde Barnheds- og Ungdomserindringer, trykte i Frederiksborg Skoles Program 1874; men disse give ikke noget hyggeligt Indblik i Forældrenes Familieliv.

Nyerup, Lit. Lex. Bloch Suhr, Vor Frelsers Kirke S. 65 f. *A. Jantzen.*

Paludan, Rasmus, 1702—59, Biskop, født i Christiania (døbt 1. April 1702), Søn af Frederik Rasmussen og Anne Jacobsdatter. Han deponerede fra Christiania Skole 1720, blev 1730 Tolvpræst her og var den sidste, som blev ordineret af B. Deichman. Her fra blev han 1740 kaldet til Sognepræst i Stege og Provst over Møen, hvor han satte sig et sørgeligt Minde ved at skille Kaldet ved Præstegaard, Kapellangaard, Degnegaard og endnu 4 andre Huse. 1743 blev han Stiftsprovst i Christiania, 1749 Konsistorialraad og 3. Dec. 1751 Biskop i Christianssand, hvor han døde 8. Jan. 1759. Han har intet efterladt uden sine Hyrdebreve, af hvilke hans kirkelige Karakter ikke let kan bestemmes, uden for saa vidt han anbefaler Speners Katekismusforklaring til Studium for Skolelærerne. Hyrdebrevene modsige heller ikke Peder Herslebs stærke Ytring om ham, at han var «en god, ærlig Mand, men overmaade ulærd». Han var en flittig Visitator, men om der ogsaa havde været noget for ham at udrette, og han dertil havde været skikket, maa det bemærkes, at Tiden var meget ugunstig, da Stiftets Menigheder vare nedsunkne i den dybeste Fattigdom. Han var gift: 1. (30. Juli 1732) med Margrethe f. Garmann († i Stege 28. Febr. 1742), Datter af Major Peter G.; 2. (24. Marts 1743) med Johanne f. Fischer († 31. Okt. 1754), Enke efter Stiftsprovst Niels Barfod (I, 528); 3. (10. Okt. 1755) med Anna Margrethe f. Pohlmann, Enke efter Major Hans Prip. En talrig Efterslægt lever efter ham.

Faye, Christianssands Stifts Bispe- og Stiftshist. S. 361 ff. *D. Thrap.*

Paludan, Søren, † 1582, s. Kjær (IX, 202).

Paludan-Müller, s. Müller, Paludan-.

Panum, Peter Ludvig, 1820—85, Læge, Fysiolog, fødtes 19. Dec. 1820 i Rønne og var Søn af Regimentskirurg Jens Severin Nathanael P. og Johanne Caroline Louise Charlotte f. Lahde. Da Faderen 1828 forflyttedes til Ekernførde (død her 1836), kom han i denne Bys Skole, dimitteredes 1840 fra Flensborg lærde Skole og blev Student i Kiel, men immatrikuleredes 1841 i Kjøbenhavn, kastede sig over medicinske og dermed i Forbindelse staaende naturvidenskabelige Studier, underviste, nærmest for at kunne subsistere, i Skoler i Naturhistorie og Naturlære og udgav smaa Skolebøger i Fagene, saaledes navnlig en «Methodisk Ledetraad til Brug ved Undervisningen i Naturlærens Begyndelsesgrunde» (1845), i hvis Fortale han med Begejstring fremhæver Naturvidenskabens Betydning for Aandsudviklingen. 1845 tog han Lægeexamen og ansattes derefter som Kandidat ved Almindeligt Hospital, men blev 1846 sammen med sin jævnaldrende, A. H. Manicus sendt til Færøerne i Anledning af en udbrudt voldsom Mæslingeepidemi og gav allerede ved denne Lejlighed glimrende Vidnesbyrd om sit Forskersnille ved de overordentlig vigtige og stringente iagttagelser, han anstillede over Sygdommens Smitteforhold og Inkubationstid. Afhandlingen herom tryktes i «Bibliothek for Læger» (1847), og da han samtidig i sin Higen mod videre videnskabelig Indsigt foretog en lille Studierejse til Berlin, her gjorde sin jævnaldrende, Virchows Bekjendtskab og strax traadte i nærmere videnskabelig Forbindelse med ham, blev Afhandlingen tillige trykt (1848) i Udtog i 1. Bind af det af Virchow og Reinhardt netop grundede betydningsfulde «Archiv für pathologische Anatomie u. für klinische Medicin» og henledede derved ogsaa Udlandets Opmærksomhed paa den lovende unge danske Forsker. Kun hos selve Færingerne vakte Afhandlingen et stærkt Mishag, der gav sig forbitrede Udslag, paa Grund af den Uforbeholdenhed, hvormed han fremdrog de uheldige sociale og hygiejniske Forhold paa Øerne.

Under Krigen fungerede han 1848—49 som Marinelæge, men i 1850 fik den unge Kandidat paa ny en vanskelig Opgave stillet, hvilken han ogsaa løste paa glimrende Maade, om end ikke til de ledende kjøbenhavnske Lægers Tilfredshed. Dette Aar udbrød nemlig pludselig en ondartet Koleraepidemi i Bandholm, Forholdene

her viste sig fortvivlede, og man tyede da igjen til P. og sendte ham der til som Epidemilæge. Med Støtte i sine Smitteerfaringer fra Færøerne optraadte han yderst decideret og fik de slette Forhold hurtig regulerede under Anvendelse af strænge Afspærringsforanstaltninger, stik imod den da gjældende antikontagionistiske Opfattelse. Hans Bestræbelser kronedes med det mest afgjorte Held, og den unge Mand fik Ridderkorset i Belønning. Men de ledende Lægeautoriteter toge ham hans hensynsløse Karantæneforanstaltninger meget ilde op, og han maatte fratræde sin Kandidatplads paa Hospitalet paa Grund af sit graverende Kjæteri.

Han begyndte derefter at praktisere som Læge i Kjøbenhavn; men hans egentlige Interesse gik stadig i mere stringent videnskabelig og særlig i kemisk-fysiologisk Retning. Endnu i 1850 kunde han i «Bibl. f. Læger» (ligledes paa Tysk i Virchows «Archiv») offentliggjøre indgaaende Undersøgelser paa dette Omraade, saaledes om en hidtil ej paaagtet Proteinforbindelse i Blodserum, om kunstig Mælk og kunstige Celler. Her hjemme bødes ham imidlertid ingen videre Vejledning, og efter at han havde opnaaet Doktorgraden (1851) ved en Afhandling om «Fibrinen i Almindelighed og om dens Koagulation i Særdeleshed», kunde han med offentlig Understøttelse foretage en større Studierejse, paa hvilken han med sædvanlig Iver fordybede sig i de specielle Studier, han havde udset sig. Særlig langt Ophold gjorde han i Würzburg, hvor han ikke blot arbejdede i medicinsk Kemi under Scherers udmærkede Vejledning, men tillige sluttede et nært og livsvarigt Venskab med sin tidligere Bekjendt Virchow, der nu var bleven Professor her. Ogsaa i Paris opholdt han sig længe som den geniale Claude Bernards Discipel og Assistent i Laboratoriet; den experimentelle fysiologiske Forskning blev han her fuldt hjemme i.

Fra Paris hjemkaldtes han 1853 for at modtage en Udnævnelse til Professor extraordinarius i medicinsk Kemi, Fysiologi og almindelig Pathologi ved Kiels Universitet. Han var nu fuldt rustet til at tage en fremragende Del i Tidens travle fysiologiske Forskning, og hans videnskabelige Energi fornægtede sig ikke. Skjønt Fysiologien ved Kiels Universitet endnu officielt var knyttet til den ordinære Lærestol i Anatomi, blev han dog den virkelige Lærer i Faget, hvilket han ved sin omfattende naturvidenskabelige Uddannelse formaaede helt at omspænde i dets nye Skikkelse. Snart fik han stiftet Kiels fysiologiske Forening, der blev et vigtigt Samlingspunkt for Universitetsbyens naturvidenskabelige Liv, og indrettet et

tidssvarende kemisk-fysiologisk Laboratorium, fra hvilket han i de følgende Aar udsendte talrige vigtige, ja endog ligefrem banebrydende Arbejder, til Dels under Impulser, han modtog fra Virchow og dennes Forskning. Ganske særlig maa fremhæves hans «Experimentelle Untersuchungen zur Physiologie u. Pathologie der Embolie, Transfusion u. Blutmenge» (trykt i Virchows «Archiv» XXVII—XXIX, 1857, til Dels ogsaa trykt paa Dansk i «Bibl. f. Læger»). Han fastslaar heri ikke alene meget vigtige pathologiske Resultater, men griber ved sin Paavisning af Blodtransfusionens korrekte Methode ogsaa direkte ind i Lægekunsten. I «Bibl. f. Læger» offentliggjorde han samtidig andre hermed i Forbindelse staaende Undersøgelser, navnlig om Forraadnelse og putrid Infektion, — Undersøgelser, som han senere gjenoptog, og som fik særlig Betydning ved deres Relation til den nye Bakteriologi. Særskilt publicerede han 1858 vigtige «Physiologische Untersuchungen üb. das Sehen mit zwei Augen» og 1860 ikke mindre betydelige «Untersuchungen üb. die Entstehung der Missbildungen, zunächst in den Eiern der Vögel», hvilke aabnede nye Synspunkter i Biologien og navnlig godtgjorde, at denne tilsyneladende «lusus naturæ» er afhængig af paaviselige naturvidenskabelige Love. 1857 blev han Professor ordinarius i Kiel, 1859 Medlem af vort Videnskabernes Selskab, 1861 af det kongl. medicinske Selskab.

Det var i det hele lykkelige Aar, P. tilbragte i Kiel. Ikke blot udfoldede hans Forskning sig i al sin Dygtighed, Vederhæftighed og Energi og gjorde hans Navn bestandig mere berømt, men han vakte naturvidenskabeligt Liv i vide Kredse og var stadig omgivet af varmt paaskjønnende Disciple, i hvilke det lykkedes ham at tænde Videnskabens Ild. Og strax efter Tiltrædelsen af Embedet grundede han her (1853) sit udmærkede Familiehjem ved at indgaa Ægteskab med Hortense Susanne Hagen, Datter af Proprietær Staal H. Ved hele sin Moderation, sin udelte Fordybelse i Videnskaben kunde han i det mindste nogenlunde holde sig uden for Universitetsbyens voxende politiske og nationale Dissenser, om end den tyske Agitation gjorde Stillingen for de enkelte danske Universitetslærere bestandig vanskeligere og tvang dem til at vise stor Forsigtighed. P. undgik heller ikke, meget med urette, at blive angrebet — «stenet» kaldte han det — i «Fædrelandet» for en formentlig alt for stor Lunkenhed i national Henseende.

P. viste sig til visse bestandig som en varmtførende og tro dansk Mand, men i sin hele videnskabelige Udvikling stod han

unægtelig meget nær knyttet til Tyskland, ligesom største Delen af hans videnskabelige Arbejder udkom paa Tysk. Denne Omstændighed voldte ham ogsaa særlige Vanskeligheder, da han efter Eschrichts Død i 1864 ansattes som Professor i Fysiologi ved Københavns Universitet. P. stillede som Betingelse for sin Overtagelse af Embedet at faa et formaalstjenligt Laboratorium indrettet, saaledes som det fandtes ved de tyske Universiteter, og denne Fordring mødte, navnlig under den ved Krigen ophidsede antityske Stemning, en sej og haardnakket Modstand endog fra indflydelsesrig Side i selve det lægevidenskabelige Fakultet (A. Buntzen). Men P. var ikke den, der lod sig bøje af Modstand, navnlig naar det gjaldt hans Videnskabs Livsbetingelser, og 1867 stod det nye Laboratorium færdigt, saa at han kunde forlade Universitetskjælderens, hvor han foreløbig havde maattet indrette sig Arbejdslokaler. Hans Laboratorium fik hurtig en særlig stor Betydning, i det ikke blot den nye, strængt naturvidenskabelige, til Kemi og Fysik støttede Æra i Fysiologien derved inaugureredes ved Københavns Universitet, og hans egne og hans nærmeste Disciples betydningsfulde Undersøgelser her foretoges, men det var foreløbig det eneste Sted i København, hvor experimentelle lægevidenskabelige Arbejder kunde udføres, og det blev derfor i Aarenes Løb benyttet af mange, baade ældre og yngre, som saa tillige kunde nyde godt af hans overlegne Indsigt og altid lige redebonne Vejledning.

Den Antipathi mod ham, der havde ladet sig mærke fra enkelte Sider i den første Tid efter hans Ansættelse, tabte sig dog snart. Han mødte en voxende Anerkjendelse i sin Universitetsstilling (1877 valgtes han til Universitetets Rektor), og han aftvang alle Højagtelse og Sympathi ved sin Ihærdighed, Utrættelighed og sin Velvilje i Forholdet til de medicinske Disciple. Han havde oven i Købet i sit Naturel bevaret meget af Studenten, stillede sig aldrig fornem lige over for Disciplene, men kunde ganske kammeratlig tage Del i deres Sammenkomster og virke oplivende ved sit ejendommelige, lidt naive Lune. Noget hemmende i hans Undervisning virkede en ikke ringe Ubehjælpssomhed og Uklarhed i Foredragsformen, navnlig i Begyndelsen yderligere forøget ved Germanismer, der uvilkaarlig indsnege sig, men saa havde han til Gjengjæld som Forfatter Formen ganske i sin Magt, og han bødede da paa heldig Maade paa sine Mangler ved allerede 1865 at paa-begynde Udgivelsen af en Haandbog til Brug ved Undervisningen, hvilken førte den beskedne Titel «Erindringsord til Forelæsninger

over Fysiologien», men i Virkeligheden udgjør en komplet Haandbog, der giver den nøjagtigste Oplysning om alle da foreliggende fysiologiske Data. Bogen, der fuldførtes 1872, er et karakteristisk Udtryk for hele hans nøgtern-empiriske Grundopfattelse, i det han kun fremhæver de sikre Kjendsgjerninger og holder disse strængt ude fra alle Hypotheser og ikke endnu fastslaaede Iagttagelsesresultater. Den blev imidlertid derved noget vanskeligere for Tilægnelsen, og i en senere paabegyndt 2. Udgave, der dog forblev ufuldført ved hans indtrufne Død, søger han at slaa noget af paa sit strænge Sondringsprincip og derved gøre Fremstillingen livligere. Særlig Interesse har denne Udgaves 1. Hæfte ved at give et udførligt og varmt skrevet Indlæg for Vivisektionens Berettigelse, rettet mod den nye Dyrebeskyttelses hidsige Agitation. Mod denne optraadte han i flere Brochurer og Indlæg, hvori han med Selvfølelse kunde fremhæve, at Resultaterne af hans Vivisektioner utvivlsomt havde reddet flere Menneskeliv, end Antallet af de Hunde udgjorde, som han havde ofret.

I Kjøbenhavn fortsatte i øvrigt P. sin videnskabelige Forskning med usvækket Iver og publicerede fremdeles betydningsfulde Afhandlinger i skandinaviske og tyske Tidsskrifter, saaledes om Transfusionen (hvorved han reducerede en Gjenoptagelse af den gamle Lammeblodstransfusion ad absurdum), om komprimeret Lufts Indvirkning, om Misdannelser og fl. Han kastede sig imidlertid nu tillige over nye videnskabelige Omraader, saaledes over den danske Medicinalhistorie, hvis Dyrkelse dog laa hans hele Aandsdisposition fjærnt. Med sædvanlig Ufortrødenhed udarbejdede han en større Afhandling om «det medicinske Fakultets Oprindelse og Barndom» til Festskriftet i Anledning af Universitetsjubilæet 1879 og fortsatte Arbejdet i et Universitetsprogram i det følgende Aar med «Bidrag til det medicinske Fakultets Historie 1648—1766». Han indtraadte som Medarbejder i «Biograph. Lexikon der hervorrag. Aerzte» og udarbejdede en stor, hidtil utrykt Monografi over Kratzenstein (IX, 465), for hvem han under sine historiske Sysler havde faaet en særdeles varm Sympathi, og i hvem han ogsaa mødte en aandsbeslægtet i visse Henseender, først og fremmest i ubetvingelig Arbejdsenergi.

I øvrigt fremtræder der i adskillige af hans Arbejder i Kjøbenhavn, i Modsætning til hans tidligere Tid, en afgjort Tendens til umiddelbar praktisk Anvendelse af de videnskabelige Resultater. Hans Aktivitet paa dette Punkt fik nok til Dels et lidt forhastet

Præg og bares ikke altid af en tilstrækkelig sikker praktisk og kritisk Sans. Allerede i hans første større videnskabelige Arbejde i Kjøbenhavn, «Bidrag til Bedømmelse af Fødemidlernes Næringsværdi» (1866), kommer Tendensen tydelig til Syne, men dog navnlig i hans dertil sig sluttende ivrige, populariserende Virksomhed for at faa Blodet anvendt i større Udstrækning som Næringsmiddel, navnlig som «Blodmel», for at skaffe et mere glutenholdigt Brød («Kraftbrød») Udbredelse, for en Normering af Kostrationerne i Hospitaler, Fængsler og lignende Anstalter. End videre maa fremhæves hans Bestræbelser for en bedre Mælkeforsyning i Kjøbenhavn; i det til dette vigtige Formaal 1878 dannede Selskab var han Medlem af Kontrolkomiteen. Hans social-hygieniske Interesse førte ham ligeledes til at være Medstifter af Foreningen for Ligbrænding (1881). Af Landbrugsordbogen var han en flittig og meget paaskjønnet Medarbejder. Den plantefysiologiske Indsigt, som her kom til Orde, fik han ogsaa frugtbar Anvendelse for i sin Stilling som Medlem af Bestyrelsen for Carlsberg-Fondet og de derunder hørende Laboratorier (fra 1876).

Hans store Aktivitet i udadgaaende Retning samlede sig dog først og fremmest om Spørgsmaal og Opgaver i nærmeste Forbindelse med hans Videnskabsfag. Han var Sjælen i den 1870 nedsatte Kommission til det medicinske Studiums og Examensvæsens Reform, og de væsentligste af de gennemførte, i øvrigt ikke alle ubetinget heldige, Forandringer skyldes hans Initiativ. I Sammensmeltningen af de 2 Lægeselskaber det kongl. medicinske Selskab og Filiatrien (1872) havde han megen Del, og han blev det nye Selskabs første Formand. Fra 1877 var han Formand for det Classenske Litteraturselskab for Læger. En særlig Iver udfoldede han for at fremme en lægevidenskabelig Skandinavisme, nærmest udgaaende fra en varm patriotisk Følelse af, at det lille lemlæstede Land kun ved en solidarisk Sammenslutning med det øvrige Norden vilde kunne hævde sig. Vel maatte hans Planer om en skandinavisk lægevidenskabelig Sammenslutning, som alt for vidtgaaende og uigjennemførlige, i Hovedpunkterne strande, men han fik dog adskilligt realiseret. Sammen med Key i Stockholm kaldte han 1868 «Nordisk medicinsk Arkiv» til Live og vedblev at være en af dets Redaktører; særlige periodiske Møder af de skandinaviske Læger i Gøteborg fik han organiseret og var Sjælen i den deraf fremgaaede Arbejdskomité til Fremme af Samvirken. I de skandi-

naviske Naturforskermøder tog han ligeledes fremragende Del. Ogsaa var han dansk Afdelingsmedlem af den Letterstedtske Forening.

Ud fra de samme patriotiske Motiver søgte han at bringe Danmarks og det øvrige Skandinaviens Lægevidenskab i livligere Rapport til de store Nationers. Han fik organiseret en Stab af københavnske Læger, der regelmæssig gave Referater af nordisk lægevidenskabelig Litteratur til Virchows og Hirschs store internationale «Jahresbericht». Og da de fra først af temmelig lidet ænsede internationale Lægekongresser begyndte at finde Tilslutning rundt om i de større Kulturlande, vendte han ogsaa sin Opmærksomhed mod dem, mødte som en af de fremragende og aktive Deltagere paa Kongressen i London 1881 og støttede varmt den fremkomne Tanke om at holde det næste Møde (1884) i en af de skandinaviske Hovedstæder og særlig i Kjøbenhavn. Trods Modstand og Tvivlen fra danske Kollegers Side fik han ved sin sædvanlige seje Energi Planen virkeliggjort, arbejdede som valgt Formand for den foreløbige organiserende Bestyrelse utrættelig for Sagens Fremme og havde som Kongressens selvskrevne Præsident sin store Del i dens overordentlig heldige og for Danmark saa hæderlige Udfald. Mere end nogen Sinde blev nu P. fejret rundt om i Udlandet, Diplomer fra lærde Selskaber — hvoraf han i øvrigt havde adskillige i Forvejen — og talrige Ordener fra de forskjellige Lande strømmede ind paa ham.

Men kort efter Kongressen og vistnok til Dels bevirket ved den dermed følgende Overanstængelse begyndte Tegnene paa en snigende Hjærtesygdom at lade sig mærke. Han ænsede det dog ikke, men fortsatte med vanlig Energi sin omfattende Virksomhed i de forskjellige Retninger, indtil hans Død 2. Maj 1885 pludselig indtraf ved en Hjærtebristning. 1886 opstilledes hans Marmorbuste i hans Laboratorium. — Hans Søn *Peter Munk Adolph P.*, f. 22. Juni 1854 i Kiel, dimitteredes til Universitetet 1872, tog Lægeexamen 1878, var i flere Aar Amanuensis hos A. G. Drachmann (IV, 319) og virker i Kjøbenhavn særlig som Specialist i Orthopædi og Sygegymnastik. Han er Læge ved en af Samfundet for vanføre og lemlæstede indrettet Klinik og Badelæge ved Klampenborg.

Erslew, Forf. Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. Illustr. Tid. XIX, Nr. 962. Nutiden 1884, Nr. 406. Tilskueren 1885, S. 866 ff. Ugeskr. f. Læger 4. R. XI, 29 ff. Bibl. f. Læger 6. R. XV, 521 ff. Hosp. Tid. 3. R. III, 1089. Hygieia 1885, S. 508 ff. Nord. med. Arkiv XVII, Nr. 24. J. Petersen, Koleraepidemierne S. 84 ff. Biogr. Lex. der hervorrag. Aerzte IV, 477 ff. *Jul. Petersen.*

v. Papenheim, Alexander Rabe, 1563—1631, til Snedinge, fødtes 13. April 1563 paa Gladebeck i Brunsvig, hvor hans Fader, Jürgen P., var Drost; Moderen hed Amalie v. Goldacker. Efter Faderens Død (6. Maj 1578) blev han sendt til Danmark til sin nedennævnte Farbroder, der efter 6 Aars Tjeneste gjorde ham væragtig og derefter fik ham ansat som Hofjunker. Efter paa 3. Aar at have ledsaget Kongens Broder Hertug Hans udenlands blev han 1598 Kammerjunker hos Dronningen, hvilken Stilling han beklædte til 1605. I Mellemtiden blev han benyttet til Sendelser til nordtyske Hoffer og gjorde desuden Tjeneste som Marskal for det Gesandtskab, som afgik til England i Anledning af Kong Jacobs Kroning 1603. Senere havde han nogle Forleninger, nemlig Ide og Marker Skibreder i Norge 1604—9, Bratsberg og Gimsø Kloster 1609—20, Vemb Skibrede 1613—31 og endelig Holbæk Slot 1620—27. Under Kalmarkrigen var han Ritmester for det akershusiske Rytteri, og 1623 var han den ene af de for Sjælland beskikkede Kommissærer, der skulde forhandle med Kjøbstadborgerne om Handelen paa Spanien. A. P. døde 7. Jan. 1631 paa Snedinge, som han havde faaet med sin Hustru, Regitse Eilersdatter Grubbe (f. 15. Sept. 1572, gift 9. Juni 1605), som endnu levede 1648. Ægteskabet var barnløst.

Poul Christensen, Ligpræd. ov. A. R. v. P. Personahist. Tidsskr. 2. R. V, 254 ff. *Thiset.*

v. Papenheim, Borchard, —1590, til Sæbygaard, Farbroder til foranstaaende, var første Mand i Danmark af den hessiske Slægt Rabe v. P. og Søn af Jürgen P. til Liebenau og Christine Berlepsch. Fra 1550—59 var han Hofjunker og senest fra 1554 tillige Jægermester. Som saadan fik han 1556 Fuglebjærg i Forlening, men ombyttede endnu s. A. dette Len med Sæbygaard paa Laaland, og herpaa opnaaede han 1558, efter at han havde trolovet en dansk Adelsjomfru, Birgitte Pedersdatter Falster, Livsbrev for begges Levetid; ja 1565 fik han endog Lenet tilskjødet til fri Ejendom. Fra 1559—62 var han desuden Lensmand paa Abrahamstrup, 1562—68 paa Hørsholm og fra 1568 paa ny paa Abrahamstrup. Da han 1588 paa Grund af Alder og Svagelighed fratraadte sidstnævnte Len, forundte Kongen ham af Hensyn til hans lange, tro Tjeneste en aarlig Pension af 400 Dlr. B. P., der 24. Avg. 1586 var bleven Enkemand, døde selv 23. Avg. 1590 paa Sæbygaard.

Personahist. Tidsskr. 2. R. V, 252 f.

Thiset.

Parelius, Jacob v. d. Lippe, 1744—1827, Præst, fødtes paa Hitteren 7. Maj 1744 af Forældrene Rasmus P., Handelsmand og Proprietær, og Dorothea f. v. d. Lippe, deponerede fra Throndhjems Skole 1762 og tog Attestats 1764. Han blev Amanuensis hos Biskop Gunnerus i Throndhjem og efter dennes Død hos Eftermanden, M. F. Bang. I denne Stilling udførte han for det norske Videnskabernes Selskab «med egen Haand den største Del af de Tegninger, som in naturalibus samt in flora Norvegica sire Selskabets Skrifter», viste sig derhos som en inderlig from og trofast Mand, saa han 1774 kunde opnaa den gode Forfremmelse til Frue Kirkes resid. Kapellani i Throndhjem. Han vedblev at fungere som Inspektør over Videnskabsselskabets Naturalier og blev 1786 dets Sekretær. Der kan efter Biskopperne Bangs og Schönheyders Vidnesbyrd ikke være Tvivl om, at han hørte til den gamle orthodoxe Skole, men han har været en af dem, som mærkede Tidens philanthropiske Krav, hvorfor han ogsaa med Iver tog sig af Throndhjems offentlige Stiftelser, Fattigvæsenet og Waisenhuset, hvorhos han fik oprettet den første Borgerskole i begge Rigerne. Efter alt dette havde han med god Grund ventet at erholde Sognepræstembedet ved sin Kirke, men han blev forbigaaet 1792. Det følgende Aar blev han Sognepræst til Meldalen. 1801—14 var han Provst i Dalerne, resignerede 26. Okt. 1818 og døde 26. Sept. 1827 efter i en Aarrække at have været blind og skrøbelig af Helbred. Han havde baade i Throndhjem og Meldalen Ry som en meget dygtig Landmand, uden at hans Flid i Embedet derved blev mindre. Han blev gift (26. Sept. 1775) med Margrethe Schjømte Mørck (f. i Throndhjem, døbt 16. Nov. 1753, † 26. Marts 1824), Datter af Jens Nielsen M., først Skibsfører, siden Kjøbmand, og Anna Benedicta f. Leth.

Erlandsen, Geistligheden i Throndhjem Stift S. 158. L. Daae, Breve til Nyerup S. 95. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. *D. Thrap.*

Parow, Henrik, —1389, af en meklenborgsk Adelsslægt, fulgte med sin Landsherre, Hertug Albrecht, da denne 1363 blev Konge i Sverige, og optraadte endnu paa dennes Side 1377, da han som meklenborgsk Udsending mødte paa en Hansedag. Ikke længe efter maa han dog være traadt i Dronning Margrethes Tjeneste; han fik af hende Tilladelse til at indløse Pederstrup paa Laaland af en anden indvandret Tysker, Rikman v. Lancken, og nævnes i Avg. 1387 blandt de danske Adelsmænd, der i Lund

hyldede Dronningen som Rigets fuldmægtige Husbonde efter hendes Søns Død. Han synes at have faaet et større Len i Norge, siden han i en samtidig Aarbog kaldes «Capitaneus Norvegiæ». I Aaret 1388 var han øverstbefalende over den Hær, som Margrethe sendte ind i Sverige for at møde Kong Albrecht, der vendte tilbage fra Tyskland med talrige hvervede Tropper, og han faldt selv i det sejerrige Slag paa Falen (24. Febr. 1389), der sikrede Margrethe den svenske Krone og førte Albrecht i et langvarigt Fangenskab.

Munch, Det norske Folks Hist. 2. Afd. II, 264.

Kr. Erslev.

Parsberg, Christoffer Greve, 1632—71, Gehejmeraad, Søn af den ndfr. nævnte Oluf P., er født 17. Dec. 1632. Efter 1647 at have besøgt Sorø Akademi foretog han 1648—53 en lang Udenlandsrejse, paa hvilken han bl. a. studerede ved Universitetet i Strasburg. Umiddelbart efter sin Hjemkomst blev han 1653 Hofjunker, indviet til denne Gjerning ved sin Faders ndfr. omtalte mærkelige Leveregler. En kort Tid var han derpaa Resident i London, blev senere (1658) Kammerjunker og fik under Kjøbenhavns Belejring forskellige Hverv med Hensyn til Mønstringen af Garnisonen. I Sept. 1659 sendtes han som Gesandt til Fredskongressen i Oliva, men det lykkedes ham ikke at naa det ham overdragne Maal, Udsættelsen af Fredens Afslutning mellem Sverige og Brandenburg, indtil Underhandlingerne uden for Kjøbenhavn mellem Danmark og Sverige havde ført til et Resultat. Efter at Freden i Oliva var undertegnet i April 1660, vendte han hjem, og snart efter begyndte for Alvor hans Opnaaelse af Værdigheder og Indflydelse. Paa Arvehyldingsdag, 18. Okt. 1660, udnævntes han til Hofmester for Tronarvingen, Prins Christian, og fulgte denne fra Maj 1662 til Avg. 1663 paa hans Rejse over Nederlandene til England og Frankrig og tilbage gennem Tyskland. 1662 havde han faaet Lister Amt i Norge, hvilket han beholdt, indtil han 1664 blev Amtmand over Vordingborg Amt; Aaret efter fik han Jungshoved Løn udlagt som Ejendom, til Dels for tilgodehavende Løn, til Dels af sær kongelig Naade. I den følgende Tid mente Rygtet gjentagne Gange, at han, hvis politiske Sympathier sagdes at gaa i Retning af Tilslutning til Frankrig, skulde gaa som Gesandt til Udlandet; det blev dog ikke Tilfældet; derimod blev han 1666 Medlem af den da nedsatte Lovkommission, i hvilken Egenskab han udarbejdede et Udkast til en Lovbog, og i Juli 1667 aflagde han Ed som Gehejmeraad, Medlem af Statskollegiet og Højesteret; hans Bestalling ud-

færdigedes dog først i Febr. 1669. 1667 var han bleven Ridder. 1668 blev han Vicekansler i det danske Kancelli og i April 1670 Medlem af det nyoprettede Gehejmekonseil. Hertil sluttede sig endelig 25. Maj 1671 hans Udnævnelse til Greve, og saaledes var den 38aarige Mand, der sikkert har været i Besiddelse af betydelig Smidighed og Talent til at gjøre sig afholdt ved Hoffet, men hvis øvrige Egenskaber saa godt som ikke kjendes, naaet op til Ærens højeste Tinde. Men i flere Aar havde han allerede været svagelig, og han døde 24. Avg. 1671; hans Ligbegængelse foregik med stor Pragt i Kjøbenhavn. 29. Sept. 1669 havde han ægtet Birgitte Skeel, Datter af Rigsraad Christen Albertsen S. og Enke efter Christian Barnekow (I, 538). Ved dette Giftermaal fik han Gammel Kjøgegaard; Jungshoved bortskiftede han 1671 til Prins Jørgen mod Torbenfeld.

Universitetsprogr. over C. P. (1671). Boehnius, *Acta pacis Olivensis* II, 493 ff. Weber, *Saml. t. d. danske Historie* I, 7 ff. Schlegel, *Saml. z. Dän. Gesch.* II, 1, 93 ff. *Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist.* V, 471 f. F. Carlsen, *Efterr. om Gammelkjøgegaard* I, 212 ff. A. D. Jørgensen, *Peder Schmachter Griffenfeld* I, 185 f. Bloch, *Stiftamtmand og Amtmand i Danm. 1660—1848* S. 39.

J. A. Fridericia.

Parsberg, Enevold, —1680, Gehejmeraad, ældre Broder til den ovfr. nævnte Christoffer P., besøgte sammen med denne 1647 Sorø Akademi, deltog i hans Udenlandsrejse 1648—53 og blev som han ved Hjemkomsten Hofjunker. Under Krigen med Sverige 1658—60 var han Oberstlieutenant til Hest og havde forskellige Hverv under Kjøbenhavns Belæring. I Sept. 1660 blev han udnævnt til Hofmester for Prins Jørgen og Prinsesserne; for Prinsens Vedkommende synes han dog snart at have fratraadt denne Stilling, men beholdt den i længere Tid for Prinsessernes. 1665 blev han Amtmand over Abrahamstrup Amt og fik 1666 Bestalling som saadan med Afgiftsfrihed, og man har sat denne Udnævnelse og Begunstigelse i Forbindelse med Kongens Kjøb af det Bibliothek, der tilhørte hans Søster Else P. som Enke efter den bekjendte Bogsamler Laurids Ulfeldt; han synes ikke at have taget Bolig paa Abrahamstrup, men at have bestyret Amtet gennem Fuldmægtig fra Kjøbenhavn. 1669 blev han Gehejmeraad og Assessor i Statskollegiet og Højesteret; han hørte til dem, som stemte for Religionsfrihed for Calvinister og Jøder og for andre Friheder til indvandrede fremmede. Paa Griffenfelds Forslag blev han 1671 udnævnt til Stiftsbefalingsmand over Aalborg Stift og Amtmand over Aalborg

Amt, hvilken Stilling han dog først tiltraadte i Foraaret 1672, samtidig med at han fratraadte Abrahamstrup Amt. 1671 blev han Ridder af Danebrog. Efter Griffenfelds Fald overdroges det ham i April 1676 at være Medlem af den Kommission, der skulde undersøge alle de Betalinger, der vare skete af Staten siden Christian V's Tronbestigelse; men allerede i Maj fik han uventet Befaling til at begive sig til sit Amt i Jylland og der afvente kongelig Ordre, en Forholdsregel, der sattes i Forbindelse med, at han forgjæves havde søgt om at blive Dronningens Hofmester. Han skrev sig til Pallesbjærg og var gift med Margrethe Rantzau, Datter af Frederik R. til Asdal og 1658 skilt fra sin tidligere Mand, Ove Thott til Bjersøholm. Han døde 4. Dec. 1680.

Annaler f. nord. Oldkynd. 1855, S. 214 ff. Meddel. fra Gehejmearch. 1886—88, S. 68. Bloch, Stiftamtmand og Amtmand i Danm. 1660—1848 S. 15. 82.

J. A. Fridericia.

Parsberg, Holger, 1636—92, Søn af Niels P. og Helle Gyldenstjerne, fødtes 31. Avg. 1636 paa sin Fædrenegaard Eskjær i Salling, studerede fra 1654 ved Sorø Akademi, da Krigen 1657 kaldte ham til Vaaben; med 3 paa hans egen Bekostning udrustede Ryttere sluttede han sig til Ritmester Mogens Kruses (IX, 566) Kompagni, i hvilket han gjorde Felttoget med i det bremiske; siden deltog han i Kampe saa vel i Jylland som i Fyn, hvor han især ved Nyborg udmærkede sig. Efter Krigen opholdt han sig i nogle Aar hos sin paarørende, Gehejmerraad Henrik Rantzau til Schøneweide for at uddanne sig til Statstjenesten. 1675 blev han Landsdommer i Laaland-Falster, 1676 Kancelliraad, 1677 Landsdommer i Sjælland, 1684 Assessor i Højesteret og 1688 Etatsraad. Død i Kjøbenhavn 3. Maj 1692. En af ham forfattet Opsats: «Forsvar for Saxo imod Arild Huitfeldt», viser, at han har haft historisk Interesse. Gift 13. Dec. 1686 med en Datter af Livlægen Poul Moth (XI, 488), Beate Ingeborg (f. 23. Jan. 1646 † 23. Okt. 1697), Enke efter Provst Jens Hals og Etatsraad Frederik Mecklenburg.

Univ.-Progr. Nyerup, Lit.-Lex.

G. L. Wad.

Parsberg, Jørgen Vernersen, —o. 1506, til Harrested, Rigsraad, var Søn af nedennævnte Verner (Vernersen) P. og nævnes som Hofsinde 1486, men var da alt Ridder. Nogen Tid efter blev han sin nedennævnte Broder Tønnes Eftermand paa Holbæk Slot, hvilket Len han imidlertid før 1494 havde ombyttet med Vordingborg, som han vistnok beholdt til sin Død. For øvrigt ledsagede

han 1494 Kongen paa en længere Pilegrimsrejse, og 1502 var han som Rigsraad med at afsige Dommen over Hr. Poul Laxmand, ligesom han og Broderen 1505 deltog i Mødet i Kalmar med de svenske. Huitfeldts Efterretning om, at han faldt 1500 i Ditmarskerkrigen, er altsaa ikke rigtig; han levede i Virkeligheden endnu 17. Marts 1506, men hans Hustru, Sidsel Pedersdatter Bille, var alt død før 21. Maj 1504. J. P. havde tilkjøbt sig Hovedgaarden Harrested i Sjælland, en Handel, der paaførte ham en større Retssag. *Thiset.*

Parsberg, Manderup, 1546(?)—1625, til Hagesholm, Rigsraad, var Søn af nedennævnte Verner P. († 1567) og skal være født 24. Dec. 1546 (hans Fødeaar angives ogsaa som 1541). Sin Uddannelse afsluttede han i Udlandet, bl. a. ved Universiteterne i Wittenberg (1565) og Rostock (1566). I sidstnævnte By havde han et Sammenstød med sin jævnaldrende Landsmand Tyge Brahe, og det endte med, at de en Aften i Julen afgjorde deres Mellemværende med Vaaben i Haand; det gik ud over Tyge Brahe, hvis Næse blev skamferet. De skulle dog snart efter være blevne forligte og have været gode Venner for Resten af Livet. Saa meget mere maatte det krænke M. P., da han mange Aar efter læste i den Ligtale, der var holdt i Prag over den berømte Astronom, at dennes vansirede Ansigt skrev sig fra et snigmorderisk Overfald, og han gjorde da Skridt, som dog ikke førte til noget, for at faa Ophavsmanden til denne Bagvaskelse straffet. M. P.s Faders kort efter hin Begivenhed indtrufne Død har rimeligvis kaldt ham hjem fra Rostock, men et halvt Aar senere drog han til Sachsen for ved det kurfyrstelige Hof at uddannes i Livets praktiske Skole. Fra 1573 var han blandt de yngre Adelsmænd, som uden at høre til den danske Hofstat indkaldtes til at møde ved forekommende Lejligheder, og 26. Sept. 1574 holdt han Bryllup med Ingeborg Hartvigsdatter Juel (f. 1544). Det var Kongen, som bekostede Brylluppet. Nu gjaldt det for M. P. om at faa Forleninger, og de udebleve ikke heller. 1576 forlenedes han med Hammershus, 1577 med Silkeborg, 1584 med Aarhusgaard, 1589 med Skanderborg (desuden 1594 med Jungshoved) og endelig 1597 med Aalborghus, hvor han sad en lang Række Aar.

~~Vistnok~~ I Aaret 15⁷⁸ optoges han i Rigsraadet, og fra nu af fik han efterhaanden en stor Mængde Hverv, hvoraf de vigtigste ud over de, der fulgte med Stillingen, her skulle anføres. 1580

var han en af de danske Kommissærer ved et Grænsemøde med svenske Afsendinger. 1585 stod han i Spidsen for et til Skotland afsendt Gesandtskab, der skulde forhandle om Ørknoernes og Shetlandsøernes Indløsning og om en Ægteskabsforbindelse mellem en dansk Prinsesse og den unge skotske Konge; ingen af Delene opnaaedes, og de danske Sendemænd skulde endog være blevne behandlere med en saadan Tilsidesættelse af de skyldige Former, at de truede med Krig, indtil det lykkedes besindige Skotter at stille dem tilfreds. 1590 var han blandt de kongl. Kommissærer ved Landdagen i Flensborg. Medens den unge Christian IV 1591, ledsaget af 3 af Regeringsraadet, var i Norge for at hyldes, maatte M. P. midlertidig indtræde i Regeringen, og s. A. deltog han i et dansk-svensk Grænsemøde, hvorimod han først paa Aaret havde faaet sig fritaget for at ledsage Enkedronningen til Brunsvig, som Bestemmelsen havde været. Som en af Rigsraadets delegerede deltog han i de alvorlige Forhandlinger med Enkedronningen 1593, da man forlangte, at hun som Danmarks kronede Dronning skulde følge en anden Politik i Hertugdømmerne end hidtil. I Juli s. A. indtraadte han i det Firemandsudvalg, der som Regeringsraad under Christian IV's Mindreaarighed styrede Riget, og denne anseelige Stilling beholdt han til 1596, da Formynderstyrelsen opløstes, og Kongen selv overtog Regeringen. 1593 ledsagede han Kongen til Hyldingen i Flensborg. Efter Kansler Niels Kaas' Død 1594 fik han som en Slags Vicekansler Opsynet med danske Kancelli, og 1595 betegnes han som Kongens Hofmester.

Ogsaa under den nye Styrelse blev der Brug for M. P. 1596 sendtes han og Henrik Ramel til Stade for at mægle i indre Stridigheder om det breimenske Ærkebispervalg, og det næste Aar var han Medlem af det Gesandtskab, som hos Administratoren i Magdeburg, Markgreve Joachim Frederik af Brandenburg, anholdt om hans Datters Haand for den danske Konge og afsluttede Ægteskabskontrakten. Efter at han 1598 her hjemme havde deltaget i Forhandlinger med engelske befuldmægtigede, drog han 1600 med flere danske Statsmænd til Emden for at fortsætte disse Underhandlinger angaaende Erstatning for konfiskeret engelsk Gods; men Englænderne kom for sent til Mødet. Noget lignende skete Aaret efter ved den svenske Grænse, hvor de danske Kommissærer, deriblandt M. P., indfandt sig, men de svenske udebleve, og stort bedre gik det ikke 1602, da Raaderne fra begge Sider vel gave Møde, men de egentlige Forhandlinger ikke kunde begynde paa Grund af

Titulaturstridigheder. 1602 stod M. P. i Spidsen for en Sendelse, som i Bremen førte vidtløftige, men frugtesløse Underhandlinger om de gamle Stridsspørgsmaal med Englænderne. 1603 deltog han i et Grænsemøde ved Flakkebæk, og s. A. fulgte han Kongen til Hyldingen i Hamborg. 1605 var han i en Sendelse til Kursachsen. S. A. henvendte den svenske Konge sig til Peder Munk og ham for at faa et nyt Møde bragt i Stand, men forgjæves (s. X, 542). Under Christian IV's Besøg i England 1606 var han en af de 6 Raader, som havde Fuldmagt til i paakommende Tilfælde at træffe extraordinære Foranstaltninger, og ligesom han 1608 spillede en fremtrædende Rolle paa det Stændermøde, der valgte Prins Christian til Tronfølger, saaledes indtog han 1610 ved Prinsens Hylding i Kjøbenhavn en til hans Alder og Værdighed svarende fremskudt Plads. 1612—13 var han blandt de danske Fredsunderhandlere i Knærød, 1615 forhandlede han med en hertil ankommen svensk Statsafsending og 1616 ligesaa i Kolding med Gesandter fra Lybek.

Aarene havde nu imidlertid gjort deres Ret gjældende, og han forskaanedes efterhaanden for de anstrængende diplomatiske Sendelser uden for Landets Grænser, hvorimod der endnu var Anvendelse for ham i Landet selv, saaledes 1614, da han var med at dømme i Sagen mellem Oluf Kock og Hans Resen, og 1616, da han var blandt Biskop Hans Knudsen Veiles Dommere. Men 1620 omtales det udtrykkelig, at han er «med Livssvaghed beladen», og 1622 opgav han Stillingen som Lensmand (i Aalborg), ligesom han samtidig udtraadte af Rigsraadet. Han levede dog endnu til 11. Juli 1625.

M. P. vilde næppe være bleven brugt saa meget, hvis han ikke havde siddet inde med en Del Dygtighed; nogen fremragende Begavelse var han dog sikkert ikke. Personligt Mod har han aabenbart ikke manglet. Endnu da han var o. 60 Aar gammel, var han ligesom i sine unge Dage rede til at lade Kaarden afgjøre hans Tvistemaal, og 1606 skal han i et Rigsraadsmøde djærvt have taget til Gjenmæle mod Kongen. Han var en rig Mand, hvis Jordegods i hans Dødsaar ansloges til over 3000 Tdr. Hartkorn. Af en Fortegnelse over, hvad han 1584 under et Ophold i Ribe fik leveret af Drikkevarer fra sin Vært, har man sluttet, at han selv var tarvelig og holdt sine Folk tarvelig; noget nærmere herom vides dog ikke, men hans første Hustru roses i Ligtalen over hende netop ogsaa for Tarvelighed. I sin Ungdom skrev han sig til Sandbygaard (ved Ringsted), men efter at han o. 1579 havde kjøbt

Hagested (ved Randers), skrev han sig til denne Gaard, hvis Navn han imidlertid kort efter ændrede til Hagesholm, en Navneforandring, som sagtens stod i Forbindelse med en Ombygning af Gaarden. Han ejede Del i Bjærgbygaard og havde en Gaard i Kjøbenhavn. Sin Sognekirke i Hovlbjærg udvidede og forskønnede han. Det var et Vidnesbyrd om kirkelige Interesser, naar han (1604) tilbød at smykke Koret i Frue Kirke i Kjøbenhavn med Billeder af Luther og Melanchthon.

Sin første Frue mistede han 29. Okt. 1615, og 8. Sept. 1616 holdt den 70aarige Enkemand, med Kongen som Gæst, Bryllup med den 38aarige Anne Brahe, Datter af Peder B. til Krogsholm. Hun døde 1633.

Tauber og Nielsen, Embedsmænd i Aalborg S. 40 ff.

C. F. Bricka.

Parsberg, Oluf, 1599(?)—1661, til Jernit (nu Frijsenborg) og Palstrup, Rigsraad, Søn af Christoffer P. og Dorthe Munk. Han blev 1615 Hofjunker og var i denne Egenskab 1617 med i Hertug Frederik (III)s Følge paa hans Rejse til Bremen; fra 1618 var han Kammerjunker, indtil han 30. Juni 1622 ægtede Karen Kruse, en Datter af Enevold K. til Hjermeslevgaard (IX, 559). I den følgende Tid havde han en Række forskellige Len, først i Danmark Ørum 1622—24, Stjærnholm 1624—26, Dronningborg 1626—27, derpaa i Norge Bergenhus 1627—29, Throndhjem 1629—42 og Baahus 1642—46. I Okt. 1634 var han bleven Ridder, og i Maj 1640 optoges han i Rigsraadet. Fra Okt. 1643—Avg. 1645 var han paa Sendefærd i Rusland som Hoved for det Gesandtskab, der fulgte Valdemar Christian paa hans uheldige Giftermaalsrejse. Til Hannibal Sehesteds Misfornøjelse kunde han saaledes ikke personlig passe Baahus Len under Svenskekrigen, og ved hans Regnskaber for hans tidligere Styrelse af Throndhjems Len gjordes betydelige Antegnelser. 1646 ombyttede han Baahus med Skanderborg Len, som han beholdt til 1650, hvorefter han fik Vestervig Len.

Under Frederik III hørte han ubetinget til Oppositionen inden for Rigsraadet, i det han var meget nøje knyttet til Corfits Ulfeldt og hans Hus. Han veg ikke heller tilbage for at vise sin Misfornøjelse med den Medfart, der overgik hans Ven; saaledes stemte han for den strængeste Fremgangsmaade mod Dina, gik kun højest nødig med til Forbudet mod Ulfeldts «Æresforsvar» og underskrev ikke Beslutningen om Valget af en ny Rigshofmester. I private Breve til Ulfeldt udtalte han sig paa den voldsomste Maade mod

Magthaverne, ligesom hans Hustru vedblev at staa i Brevvexling med Leonora Christine. Men alligevel var O. P. en Mand uden stærk personlig Stolthed og Værdighed; vilde han end ikke selv bøje sig, tog han dog ikke i Betænkning i Løveregele, som han 1653 nedskrev for sine Sønner, at anbefale dem paa enhver Maade at søge de stores Gunst og nedlade sig til ethvert Smigreri, naar de blot kunde undgaa for tydelig at vise, at det var Hykleri. Efterhaanden synes ogsaa hans Anseelse at være stegen paa ny; vilde Kongen end ikke bekvemme sig til, som det tilraadedes ham, at sende P. ud til Ulfeldt under Fredsforhandlingerne i Taastrup 1658 for at vinde den mægtige Fjende, saa var han dog imellem de Rigsraader, hvem det fra Sept. 1659 overdroges at føre Underhandlingerne med de svenske Kommissærer uden for Kjøbenhavn. En mærkelig Stilling kom han til at indtage paa det store Stændermøde, netop som Følge af den underlige Brydning, der var i hans Tankegang. Med største Harme og Fortrydelse gik han med til de Indrømmelser, Adelen maatte gjøre, og noterede i sin Dagbog bl. a., at nu var der ingen Forskjel længer paa adelige og Bønder; men ikke desto mindre havde han med største Glæde set, at Kongen lige ved Stændermødets Aabning, sikkert som en Slags Bestikkelse, gennem Christoffer Gabel havde ladet ham vide, at hans Søn Enevold P. var udnævnt til Prinsessernes og Prins Jørgens Hofmester, og var næppe mindre tilfreds med, at hans Søn Christoffer 18. Okt. blev Hofmester for Prins Christian. Og da han døde, 20. Juli 1661, skal Adelen have følt det som et Tab, fordi den ventede sig bedre Privilegier ved hans Indflydelse hos Frederik III.

Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. V, 467 ff. Danske Saml. 2. R. II, 92 ff. Hist. Tidsskr. 6. R. III, 241 ff. Fridericia, Adelsvældens sidste Dage S. 148. 161 o. fl. St.

J. A. Fridericia.

Parsberg, Tønne Vernersen, —o. 1522, til Harrested og Ørtofte, Rigsraad, var Broder til foranstaaende Jørgen P. og Lensmand paa Holbæk Slot og paa Lindholm; det sidste havde han alt 1486 og endnu 1501. 1487 var han Ridder og Rigsraad, og i Aarene 1502 og 1504 sad han som Hovedsmand paa Varberg; endelig havde han til sin Død Gaardstange Len i Skaane. Han blev meget benyttet ved de idelige Forhandlinger, som i Aarene 1504—13 førtes med de svenske ved Møder snart i Kalmar, snart i Halmstad, Helsingborg, Malmø eller Kjøbenhavn; en enkelt Gang

deltog han ogsaa i en Forhandling med Lybekkerne. — T. P. levede endnu 21. Juli 1520, men var død 1522. Han var gift 1. med sin Svogers Stifdatter Maren Knudsdatter Has til Ørtofte, 2. med Ingeborg Predbjørnsdatter Podebusk, der beholdt Gaardstange Len og endnu oplevede Grevens Fejde, da Bønderne afbrændte hendes Gaard. Hun døde ved Paasketid 1542. *Thiset.*

Parsberg, Valdemar, —1607, til Jernit, var en Broder til ovennævnte Mandcrup P. og skyldte vel sagtens sit nære Slægtskab med denne formaaende Stormand, at han 1594, uden tidligere at have haft noget Len, fik den vigtige Forlening Riberhus. I Forvejen havde han fra 1582 i et Par Aar været Hofjunker og 1588 ledsaget Frederik II til Hertug Hans' Bryllup paa Sønderborg. I Ribe fik han af Formynderregeringen det ret ubehagelige Hverv at afkræve Anders Vedel hans historiske Samlinger. 1597 forflyttedes han til Skanderborg (med Aakjær), hvor han forblev til 1604. Først skrev han sig til Stadsgaard (nu Constantinsborg, ved Aarhus), men 1583 bortmageskiftede han denne Gaard til Kronen mod en Del spredt Gods, hvoraf han oprettede Hovedgaarden Jernit (nu Frijsenborg). 18. Okt. 1584 ægtede han Ide Lykke, Datter af Jørgen L. (X, 513). Hun overlevede hans Død, der indtraf i Maj 1607.

C. F. Bricka.

Parsberg, Verner, —1487, til «Stirberg», Rigsraad, var Son af Verner P. og Margarethe Schenck v. Reicheneck og er sikkert født i Nürnberg, hvor hans Fader var Hovedsmand. Hans Farbroder Christoffer P., hvem Christoffer af Bavern drog med sig til Danmark, har utvivlsomt ført ham her til Landet, hvor han i Modsætning til Farbroderen tog blivende Ophold; han blev (før 1454) Ridder og Rigsraad, fik Holbæk Slot i Forlening, som han vistnok beholdt til sin Død, og tog sig her en Hustru, Anne Tønnesdatter Rønnow. Men han synes da ogsaa at have ydet sit nye Fædreland væsentlige Tjenester som en meget benyttet Diplomat. Han blev saaledes 1456 sendt til Köln, hvor han afsluttede en Forbundstraktat mellem Danmark og Frankrig; 1458 var han Medlem af det til Danzig affærdigede Gesandtskab, der skulde slutte Traktat med Kongen af Polen; 1466 ledsagede han Bisperne af Viborg og Lybek til Maastricht for at aftale en Handels- og Forbundstraktat med Hertugerne af Burgund, Bretagne og Normandiet, ligesom han besøgte sin Hjemstavn Nürnberg for at pleje nogle Forhandlinger ved Kejserhofet. Atter 1467 og 1469 sendtes han

sammen med de 2 nævnte Bisper til Nederlandene, bl. a. for at forhandle med Kongen af England, ligesom han ogsaa 1472, 1473 og 1476 tog Del i Møderne med de svenske i Kalmar. Endelig var han med i det Gesandtskab, som 1477 affærdigedes til Dresden for at fremføre Junker Hans' Bejlen til Kurfyrstens Datter. Hvor meget han end saaledes færdedes udenrigs, synes han dog ikke at have forsonet Lejligheden til at gjøre sig fortrolig med de indre Forhold her i Danmark, thi alt 1473 fungerede han lejlighedsvis paa Sjællands Landsting som Landsdommer. V. P. døde 1487 og er Stamfader til de danske Parsberger. *Thiset.*

Parsberg, Verner, —1567, til Harrested, Rigsraad, Søn af fornævnte Tønne P. og hans 2. Hustru, var 1536 og 1538 Hofsinde og var alt 1536—37, som det synes, forlenet med Øvids Kloster. 1540 fik han Brev paa Ellinge Len, men har muligvis ikke tiltraadt det, thi 1541 sendtes han til Bleking som Lensmand paa Sølvitsborg; desuden havde han et Kannikedømme i Roskilde. 1548 ledsagede han Prins Frederik til Norge, ved 1550 blev han Rigsraad, og endelig modtog han ved Kroningen 1559 Ridderslaget. Foruden større Byggearbejder paa Sølvitsborg havde han i dette vigtige Grænselen 2 Opgaver af særlig Art; han skulde saa vidt muligt bekæmpe de talrige Landstrygere, som havde Tilhold i de øde, uvejsomme Skovstrækninger, der den Gang dannede Landegrænsen, og han skulde under de daværende spændte Forhold mellem de nordiske Riger holde et vaagent Øje med, hvad der gik for sig paa den anden Side Grænsen. I begge Henseender synes han at have gjort Fyldest; særlig havde han stadig sine Spejdere inde i Sverige og stod i den Anledning i hyppig Forbindelse med Regeringen i Kjøbenhavn. Da Krigen udbrød, blev han strax selv tredje beskikket til Proviantmester for Bleking; Svenskerne faldt alt 1563 ind i denne Provins, og forgjæves søgte V. P. at tvinge dem bort ved selv at gjøre et mindre Indfald over den svenske Grænse. Først efter at de havde skjændet og brændt paa det grusomste, drog de bort. Det følgende Aar faldt den svenske Hær atter hærgende ind i Landet og indtog Sølvitsborg, dog rigtig nok først efter at V. P. havde afbrændt Slottet og med Besætningen trukket sig bort. 1565 blev han sammen med Hr. Lave Brahe beordret til som Kommissær at ledsage Feltøverstn Hr. Otte Krumpen, formodentlig for at denne kunde drage Nytte af deres nøje Kjendskab til Grænseegnene, men denne hans Deltagelse i

den egentlige Krig blev kun af kort Varighed. Sygelighed har sikkert nødt ham til at søge hjem, thi han døde alt 21. Jan. 1567 paa sin Fædrenegaard Harrested. — Hans Hustru, Anne Manderupsdatter Holck, der havde skjænket ham en talrig Børneflokk, overlevede ham til 26. Maj 1591. Hun havde fra 1576 til sin Død Hørby Len i Froste Herred. *Thiset.*

de Parthenay, Jean Blaise Desroches, † 1766, s. Desroches (IV, 247).

Parvus, Matthis, —1553, Præst. Fra Roskilde udgik henimod Reformationstiden 3 ret mærkelige Brødre, hvis Tilnavn *Lille* paa humanistisk Vis omdannedes til Parvus, nemlig foruden M. P. og ndfr. anførte Peder P. ogsaa «Hr. *Henrik P.*», der 1531 nævnes som den landflygtige Kong Christian II's «tro Tjener og Sekretær», der i Forening med Ærkebiskop Gustav Trolle søgte at bane Vej for sin Herre og skaffe ham Tilslutning i Norge, medens han senere, under Kjøbenhavns Belejring, mente at tjene sin gamle Herres Sag bedst ved en Tid at slutte sig til Hertug Albrecht af Meklenborg. Sidst (1541) forekommer han dog i Christian III's Tjeneste udenlands. — M. P., der blev Præst, stod i nært Forhold til Sjællands Biskop Peder Palladius, og det var til Dels efter Opfordring fra denne, at han oversatte og udgav flere religiøse Skrifter, saasom: «En ret Bedebog med den rette Passional» (1544), Urbanus Regius' «Sjælens Lægedom for de karske og syge i disse farlige Tider og i Døds Nød» (1544) samt P. Palladius' «En kort Catechismi Udlæggelse, skreven paa Latin for norske Sognepræster og nu udsat paa Dansk, de kristne udi Island til gode» (1546). — Som Præst i Gislev og Dalkjøbing i Skaane klagede M. P. 1549 til Kongen over, at Fogeden paa Gislevgaard truede og undsagde baade ham og hans Hustru. Skjønt Jesper Friis, der var forlenet med nævnte Gaard, i den Anledning fik Befaling om at tage Borgen af Fogeden til Sikkerhed for, at han ikke overfaldt Præsten, har denne dog mulig følt sig saa usikker, at han har søgt andesteds hen. Han nævnes nemlig siden som Præst i Blidstrup i Nordsjælland, hvor han skal være død 1553.

Personalhist. Tidsskr. VI.

H. F. Rørdam.

Parvus, Peder, —1559, Humanist, kaldes ligesom hans ovennævnte Broder ofte Rosæfontanus efter Fødebyen Roskilde.

Hans Levned, saa vidt vi kjende det, giver os en levende Forestilling om den brændende Iver, hvormed unge, begavede Mænd i Tiden henimod Reformationen kastede sig over Studiet af de gamle Sprog og gennem Humanismen lededes til det Brud med Fortiden, der gjorde dem til erklærede Tilhængere af den kirkelige Reformation. Det er sandsynligt, at Humanisten Walter Mortimer (XI, 478), der var Rektor ved Roskilde Skole, først har vakt P. P.s Interesse for Videnskaberne («artes»), og at den er bleven mægtig styrket ved hans senere Studieophold i Rostock. Hjemkommen her fra skrev han i Dec. 1519 et Brev til den bekjendte Henrik Smith fra Malmø, hvilket denne aftrykte som Indledning til sin «Hortulus synonymorum» (1520). Brevet er gennemstrømmet af den frejdige Sejersfølelse, som den Gang besjælede saa mange af Forkæmperne for de gjenopstandne Videnskaber. Blandt de store Navne paa samtidige Humanister, som P. P. med Berømmelse omtaler i sit Brev, er ogsaa «den højlærde Philip Melanchthon og den dybsindige Theolog Martin Luther», hvilke han dog endnu kun kjendte af Rygte, men inderlig ønskede at komme i personlig Forbindelse med. Endnu stod han i religiøs Henseende dog væsentlig paa det gamle Stade, som det fremgaar af et latinsk Digt, han 1520 udgav til Jomfru Mariæ Ære.

P. P.s Livsforhold i de følgende 15—16 Aar ere os saa godt som ubekjendte. Man har ment, at han ligesom hans Broder Hr. Henrik P. har været en af den landflygtige Christian II's Ledsagere; men derfor foreligger dog ikke noget Bevis. Imidlertid er det klart, at han har færdedes mange Aar i Udlandet, har erhvervet Magistergraden og navnlig har opholdt sig længere Tid i Paris, da han etsteds nævner den derværende berømte Bogtrykker og Humanist Robert Stephanus som sin «gode, gamle Ven». Ogsaa i Wittenberg har han været, da han senere omtalte Luther og Melanchthon som sine aandelige Fædre og Lærere, hvem han skyldte den største Taknemmelighed og Ærbødighed. 1536 var han hjemme; thi ved denne Tid anbefalede den unge Herman Skeel, der da studerede i Tyskland, ham paa det bedste til Rigsraad Anders Bille, at han kunde faa et Levebrød her i Landet, hvor han nu havde begivet sig hen.

1536 udgav P. P. i Roskilde den løwenske Professor Johan af Kampens latinske Parafrase af Davids Salmer og Prædikerens Bog, som han ledsagede med Anmærkninger. Paa samme Maade udgav han 1537, ligeledes i Roskilde, en latinsk Komædie om den forlorne

Søn af Vilh. Gnapheus, Rektor ved Gymnasiet i Haag. Ved Universitetets Gjenoprettelse s. A. blev P. P. Professor pædagogicus med den Opgave at føre de unge Studenter ind i den humanistiske Dannelse og at vejlede dem ved Udarbejdelsen af latinske Breve og Vers. 1542 blev han Professor i Rhetorik og udnævntes senere af Kongen til Poeta laureatus med et Digtervaaben (en Egegren med Blade og Agern), som hans Søn Christoffer Lille, der i mange Aar var Præst i Birkerød, ogsaa førte og lod sætte paa Prædikestolen i sin Kirke.

P. P. døde 27. Avg. 1559. At dømme efter de Lovtaler, flere af hans Disciple have holdt over ham, maa han have været en fortræffelig Lærer, der, saa lille og uanselig han end var af Ydre, besad stor Begavelse og Veltalenhed. Om hans Gaver som latinsk Digter vidne flere Vers, der findes spredte paa forskellige Steder. Men hele sit Liv synes han at have været trykket af trange Kaar, saa Universitetet maatte hjælpe hans Enke, Anne, til at faa hans Lig begravet. Hans slette Vilkaar have mulig endog bevirket, at han i et Aars Tid (1538—39), for at undgaa sine Kreditorers Efterstræbelser, har maattet forlade sin Plads. En lille gejstlig Forlening, han havde faaet (St. Jacobs Alters Vikarie), maatte Universitetet indløse for ham, da han havde pantsat den. — Af hans Skrifter kan endnu nævnes hans Oversættelse af Ant. Corvinus' Postil over Søndagsevangelierne (1539), et især for Præster meget nyttigt Skrift, samt en lille Bog om «det ypperligste og mest besynderlige, som den hellige Skrifs Bøger indeholde» (efter det franske, 1543). Aaret efter P. P.s Død udgav Historieskriveren Hans Svaning under hans Navn sit eget polemisk-historiske Værk «Refutatio calumniarum Joh. Magni Gothi», og længe gik og gjaldt P. P. som Forfatteren til dette Skrift. — Den for en Del Aar siden (Rørdam, Historieskrivningen siden Reform. S. 10 ff.) fremsatte Formodning om, at P. P. kunde være Forfatter til det, navnlig i stilistisk Henseende, mærkelige historiske Skrift «Seditionum Daniæ liber», har nys (i Weibulls «Skånska Saml.» 1894—95) fundet bestemt Modsigelse, uden at man dog har kunnet pege paa nogen anden Forfatter, hvem Skriftet med nogen Sandsynlighed kan tillægges.

Gamst, De Petro Parvo Rosæfontano schediasma (1755). Ny kirkehist. Saml. II, 238 ff. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 I, 538 ff.

H. F. Rørdam.

de Pas (ell. Passe), Simon, 1591—1647, Kobberstikker, var Søn af en hollandsk Kobberstikker Crispin de P. og Magdalene

de Bock; han var født i Utrecht, men tilbragte sin Barndom og Ungdom i Köln, hvor Faderen den Gang boede, og var senere (1613—23) med ham i England. Han var Lærling af sin Fader og havde allerede i England vundet Navn som Kobberstikker, da han af Christian IV blev indkaldt til Danmark. Her var han kongl. Kobberstikker fra 1624—47; rimeligvis døde han 6. Maj 1647. Fra 1626, da han blev indskrevet ved Universitetet som «Coloniensis» af luthersk Trosbekjendelse, var han tillige dettes Kobberstikker. I Danmark stak han en Del store Portrætter af Datidens Adelsmænd og lærde foruden 2 Portrætter af Kongen, hvoraf det ene, omgivet af 6 Forgængere af den oldenborgske Stamme, hører til Bibeludgaven af 1633. End videre nævnes 100 Portrætter af den danske Kongerække, hvoraf de sidste Blade dog maa være stukne af Sønnen Crispin de P. I 1634 maatte S. de P. i Forening med K. van Mander tegne «Monstra» (Dekorationer) til nogle Skuespil, som opførtes ved Prins Christians Bryllup.

Suhms Nye Saml. IV, 1, 100. Kjøbenhavns nyeste Skilderi 1830, Sp. 817.

Ph. Weibach.

Paslich, Caspar, —1597, til Liddouw, Hofraad, var født i Pommern af adelig Slægt. 1550 blev han immatrikuleret ved Universitetet i Wittenberg; for Resten studerede han baade før og siden i Rostock, hvor han formodentlig ogsaa erhvervede den juridiske Licentiatgrad. 1557 blev han af Christian III antagen som kongl. Raad og samtidig forlenet med Dekanatet i Roskilde med Forpligtelse til at opholde sig ved Kongens Hof og lade sig bruge i alle forefaldende Sager til at skrive, tale og raade, i Statssendelser og i Kancelliet. Hvad der betroedes ham under Tavsheds Segl, skulde han tage med sig i Graven. Hele sin Levetid skulde han forblive i Kongens og hans Søns Tjeneste. — Under Frederik II opnaaede P. ikke ringe Indflydelse og modtog store Beviser paa Kongens Yndest. Han var med paa Toget til Ditmarsken 1559 og forfattede en mærkelig Beretning om dette heldige Krigstog, i Form af et udførligt Brev til Rigsraad Erik Krabbe, en Hovedkilde til de senere Beskrivelser af Ditmarskens Erobring. Siden benyttedes han stadig i diplomatiske Forhandlinger og som Af-sending til fremmede Magter, særlig under den nordiske Syvaarskrig. Som oftest var han under slige Forhold i Følge med en høj dansk Adelsmand, der var den egentlige Leder af Missionen, medens P. førte Ordet og Pennen.

Da P. havde ægtet en dansk adelig Jomfru, Judith Folmersdatter, fik han 1565 Løfte om, at hvis hun overlevede ham, maatte hun beholde Dekanatet i Roskilde i 2 Aar efter hans Død. 1570 forærede Kongen ham Jerslev Hovedgaard i Sjælland og 1571 Rønnebæksholm med 28 Bøndergaarde ved Næstved. 1579 forlenedes han med Snegaards Len i Sjælland. 1583 fik han efter eget Ønske paa Grund af Alder og Svagelighed Afsked af Hof- og Kancellitjenesten med Bibehold af sin Løn. Som det synes, er han dog ogsaa senere bleven brugt ved enkelte Lejligheder i diplomatiske Forhandlinger og Sendelser. Endnu Aaret før sin Død kaldes han i et Kongebrev «vor Mand og Hofraad». — Han døde 22. Okt. 1597 paa Rønnebæksholm.

Da P. i 40 Aar opholdt sig her i Landet, levede han sig saa temmelig ind i vore Forhold og kom til at staa i nærmere Forbindelse med flere danske Videnskabsmænd. Med Universitetet, hvis «Konservator» han var i disse mange Aar, synes han at have staaet paa en meget god Fod, og det omtales, at han ved forefaldende Lejligheder antog sig dets Tarv og støttede Professorernes Ønsker og Andragender ved sin Indflydelse hos Kongen. Som Bevis paa det gode Forhold mellem P. og «de højlærde» kan anføres, at han 1579 fra Rostock indbød dem alle til at komme over og bivaane hans Datter Catharinas Bryllup i Bergen paa Rygen med Henrik Normann, Arving til Dubbenitz. Det samme gjentog sig, da han 1584 fejrede sin Datter Dorotheas Bryllup i Greifswald med Antonius Sastrow til Salchow. Foruden disse Døtre havde P. Sønnerne Frederik og Claus, af hvilke den første arvede Rønnebæksholm; dennes Datter Elisabeth ægtede Præsten Anders Jacobsen Langebek og blev ved ham Oldemoder til Historikeren Jacob Langebek.

F. Carlsen, Om Rønnebæk Sogn S. 223 ff. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 II, 397 ff.

H. F. Rørdam.

v. Passow, Anna Catharina, 1731—57, Skuespillerinde og Forfatterinde. Forældrene, Premierlieutenant Fred. Siegfr. Joh. Hans v. d. Lühe (f. o. 1705 † 4. Sept. 1750) og Mechtilde Siegfriede f. Jullern, sade i trange Kaar, da Datteren A. C., der var født 25. Jan. 1731, i 1747 under Navnet Jfr. Materna indtraadte i de danske Aktørers Troup. Hun besad en medfødt Anstand, der kom hende til gode saa vel i Komediens elegante Elskerinderoller som i Tragediens højtstemte Heltinderoller; hun synes derimod ikke

at have kunnet krænge Vrangside over i Parodien, i det mindste fremkaldte hendes Deklamation som Philocyne i «Melampe» Taarer og ikke Latter. 19. Marts 1753 optraadte hun sidste Gang som Phenice i «Cato» og ægtede 26. Dec. s. A. Lieutenant Chr. Albrecht v. P. (døbt 24. Maj 1732 i Grue i Norge, † som Etatsraad). Ved Opførelsen af det første danske Syngespil, N. K. Bredals «Gram og Signe», i Bryggergaarden 21. Febr. 1757 medvirkede Fru P., hvis Mand da var i Trankebar, og senere paa Aaret udgav hun ikke mindre end 3 dramatiske Arbejder, af hvilke «Den uventede Forlibelse eller Cupido Filosof» som det første danske Stykke benyttede nordiske Gudenavne. Femakts-Lystspillet «Mariane eller det frie Valg», i hvilket Fru P. uden Held havde forsøgt at tegne en ubeslutsom Kvindekarakter, blev den første danske Komædie uden for det Holbergske Repertoire, Theatret bragte til Opførelse (26. Okt. 1757). 7—8 Uger i Forvejen var Forfatterinden død, 3. Sept. Af hendes litterære Efterladenskaber, blandt hvilke fandtes en næsten fuldendt Oversættelse af «Don Quixote», udgaves en Oversættelse af Prevosts «Clevelands Historie» I (1759); hendes 3 Stykker oversattes baade paa Tysk (Frankf. o. Leipz. 1759) og paa Fransk (i 4. Del af de Sauvignys «Parnasse des dames», Paris 1777).

Prevost, Clevelands Hist. I (1759), Fortalen. Overskou, Den danske Skueplads II. Holbergs Komædier, Jubeludg., III.

Arthur Aumont.

v. Passow (Passau), Hartvig, —1706, hørte til en meklenborgsk Adelsslægt og havde staaet i Biskoppen af Münsters Tjeneste som Kommandant, Oberstvagtmester og Chef for Garden til Fods. 1683, da Christian V mobiliserede en stærk Hær i Holsten i Anledning af Striden med Gottorp, blev P. dansk Oberst, mod at han paatog sig at hverve et Infanteriregiment. Dette blev dog 1685 opløst sammen med andre ved samme Lejlighed oprettede Regimenter, og til Erstatning blev P. Kommandant i Glückstadt. Som saadan stod han indtil 1690 — da han blev Chef for Dronningens Livregiment, som han bl. a. førte under Expeditionen mod Ratzeburg 1693 — og atter fra 1698 til sin Død. Under Krigen i Holsten 1700 viste P. sig ret virksom for paa bedste Maade at sætte Fæstningen i Forsvarsstand mod et eventuelt Angreb, som dog ikke blev til noget. Han var 1698 udnævnt til Brigadér; 1705 blev han Generalmajor og Inspektør over Infanteriet i Hertugdømmerne. S. A. i Dec. fik han Kommandoen over den Troppestyrke, der sendtes til Eutin, Hovedsædet i Bispedømmet Lybek, for at tage

dette i Besiddelse i den danske Prins Carls Navn. Under Angrebet paa Eutin Slot, der forsvaredes af en gottorpsk Besætning, blev P. saaret og døde Nytaarsdag 1706. Han var gift med Cathrine Elisabeth v. d. Lippe af Huset Vinsebek i det paderbornske.

H. W. Harbou.

Paston (Baston), Johan, —1557—, Sanger og Komponist, var en af de nederlandske Musikere, som under Christian III indkaldtes til det kongl. Kantori i Kjøbenhavn, hvor han fik Ansættelse som Sangmester 1557. Forinden han kom her til, havde han været i Tyskland, og han anføres 1555 som Altist i det sachsiske Hofkantori. At han gjaldt for en fremragende Kapacitet, kan sluttes deraf, at han var den af Christian III's daværende 3 nederlandske Sangmestre, som oppebar den højeste Lønning. Hans Ophold ved det danske Hof blev imidlertid kun af kortere Varighed, i det han allerede afskedigedes Toaarsdagen efter sin Ansættelse. Senere kom han vistnok til Sverige. Fra hans Virksomhed her i Landet skriver sig et Par Kompositioner over Koralmelodierne «Christ ist erstanden» og «Christ lag in Todes Banden», der findes i det ene af de 2 Sæt haandskrevne Nodebøger fra Christian III's Kantori, som endnu ere bevarede. Musiksamlinger, udkomne i Antwerpen i Aarene 1543—55, indeholde Motetter og franske Chansons af hans Komposition.

Monatshefte f. Musikgesch. IX (1877), 237. Eitner, Bibliogr. d. Musik-Sammelwerke des 16. u. 17. Jahrh. *V. C. Ravn.*

Pauelson, Erik, 1749—90, Maler, var født 14. Okt. 1749, hvor vides ikke, hvem hans Forældre vare, ikke heller. I ethvert Fald var han Barn af fattige Forældre. Som Dreng forlod han det fædrene Hus, vandrede fra Landsby til Landsby ad Kjøbenhavn til, malede Dragkister for Bønderne for et Maaltid Mad og Nattely og naaede endelig til Hovedstaden, hvor han blev tagen i Lære af en Malermester. Hans fremadstræbende Aand førte ham snart til Kunstakademiet, hvor han arbejdede og studerede flittig og alvorlig, og hvor han fra 1774—77 vandt alle Medaillerne, den store Guldmedaille for en «Salomos Dom». Der foreligger ikke den fjærneste Antydning af, at dette energisk fremadstræbende unge Menneske har nydt nogen som helst særlig Opmuntring fra Akademiets Side, og det endskjønt Kunstkolen de paagjældende Aar styredes af 2 saa humane og Hjærtens gode Mænd som Wiedewelt og Harsdorff. P. tabte dog ikke Modet, skjønt hans Kaar uden

Tvivl i lang Tid vare saare kummerlige, han malede ufortrødent baade Portrætter og «Historier» og alskens Dekorationsarbejde og søgte endelig, 3 Aar efter at han havde vundet den store Guldmedaille, om Rejsestipendium til Udlandet. Akademiet mente imidlertid ikke at kunne tilstaa ham dette (1780), hvorpaa P. — mulig lidt paa Trods og for at ærgre dem i Akademiet, som maaske allerede den Gang saa paa ham med skjæve Øjne — rejste udenlands paa sin egen Pung. Han havde nemlig gjort et godt Parti, havde 11. April 1777 ægtet en velhavende Pige, Anna Elisabeth Lobeck (f. 1759 † 1840), Datter af en rig Bager Jacob L., i hvis Hus han havde gjort Vægmaleries med Motiver af Josefs Historie; hans unge Hustru ledsagede ham nu paa hans Udenlandsrejse. Rejsen gik til Italien, hvor P. synes at have opholdt sig i længere Tid, og hvor han gjorde en Kopi efter Rafael og et Par store Billeder efter sin egen Komposition, «Cupido» og «Mercur og Psyche»; i Paris var han 1782, besøgte ogsaa Düsseldorf, hvis berømte Malerakademi var stiftet nogle Aar før (1767), og hvor den den Gang regerende Fyrste skjænkede ham Professortitelen, ligesom han ogsaa undervejs var bleven Medlem af flere Akademier. Her hjemme agreeeredes han af Akademiet i Febr. 1784, et Par Maaneder efter sin Hjemkomst, paa de nys nævnte Arbejder og blev derefter akademisk Medlem s. A. paa et stort Billede om Kalmarforeningen, et mat og tarveligt allegorisk Maleri af mager Komposition, som da ogsaa af Kritikken fik en temmelig ublid Medfart.

Allerede tidligere havde han til flere Arbejder taget sine Motiver fra Fædrelandets Historie — hvad der for den Tid var særdeles fortjenstfuldt og paaskjønneelsesværdigt — som «Hans Madsen for Johan Rantzau» (stukket af J. M. Preisler 1779), «Anna Colbjørnsen i Norderhov» og «Rolf Krage» (stukne af M. Haas henholdsvis 1780 og 1782) og «Knud den helliges Drab», i St. Knuds Kirke i Odense, som og raderet en «Knud den store ved Strandbredden» (Paris 1782); men alle disse Arbejder lade en Del tilbage at ønske, navnlig i Henseende til Komposition og Figurernes Anbringelse i Rummet, som da P. overhovedet aldrig drev det synnerlig vidt hverken som Figurmaler eller endnu mindre som Historiemaler; de Lovprisninger, der lode over ham og hans Værker efter hans bratte og sørgelige Død, ere kun til Dels fortjente. Som Portrætmaler har han derimod en betydelig Rang. Af Portrætter fra P.s Haand kan nævnes hans eget, hans Hustrus (paa Billedet «Venus Urania»), Regensprovst A. C. Hviids, Præsten Weinreichs,

Søren Gyldendals, N. I. Reiersens, Struensees (1771), Rahbeks (1789), Rahbeks Forældres, Ewalds paa Sygelejet o. fl. Han førte ogsaa Radernaal og Gravstik med Færdighed og stak 1788 til Rahbeks «Lommebog for Skuespilyndere» Danserinden Bjørns Portræt og tegnede Skuespillerinderne Gjelstrups og Preislers. — P. havde derhos et aabent Øje for landskabelig Skjønhed og optraadte ikke uden Held som Landskabsmaler. Den kongelige Samling ejer flere Landskabsbilleder fra hans Haand. 1788 var han en Tur i Norge, hvor han gjorde en Del Prospekter, som kom til Frederiksberg Slot, og af hvilke han selv stak nogle enkelte. Til Dronninggaard, som ejedes af Etatsraad de Coninck, malede han kort efter en Del «Udsigter» fra nævnte Herresæde, 2 store Vægbilleder og 6 mindre over Dørene. Ogsaa gjorde han enkelte nette smaa Genrebilleder.

P. var saaledes en mangesidig og for sin Tid ikke ubetydelig Kunstner. Men ved Akademiet og i de styrendes og indflydelsesriges Kredse var det ham ikke muligt at trænge igjennem. Noget Professorat ved Akademiet, endog blot en tom Professortitel, opnaaede han aldrig her hjemme. Ved Mandelbergs Død 1786 fik Juel — som ret var — det saaledes ledigblevne Professorat. Men heller ikke senere blev der Plads for P. i en af Akademiets Lærestole. Det hed sig den Gang, at det var den indflydelsesrige Abildgaard, som modsatte sig P.s Ansættelse ved Akademiet, og der mumledes om, at Abildgaard var skinsyg over den Anseelse, P. i vide Kredse nød som Kunstner. Umuligt er dette jo ikke, skjønt der ganske vist ikke kan føres noget Bevis herfor, og naar henses til Abildgaards vel bekjendte stridbare og rethaveriske Karakter, er det vel ikke urimeligt at antage, at han af og til og maaske ikke saa sjælden kan have gjort «Professor» P. — som saa mange andre — Livet surt. I hvert Fald brød den nys omtalte Mumlen lydelig frem, ogsaa paa Prent, da P. 20. Febr. 1790 aflivede sig ved at styrte sig ud ad et Vindue. Tilstrækkelige Grunde til at forklare hans Selvmord foreligge ikke; hans Kaar vare ikke slette, hans Familieliv lykkeligt, agtet og æret var han af sine Medborgere haade som Menneske og Kunstner —, mulig har han handlet i Sindsforvildelse. Den ansete og afholdte Kunstners Død vakte uhyre Opsigt, der holdtes Sørgefest over ham i det forenede dramatiske Selskab, og Kronprins Frederik befalede, at der for Statens Regning skulde opkjøbes alt, hvad der var at opdrive af P.s Værker. Det bør dog endnu en Gang udtales, at der ingen plavsibel Grund foreligger til at sætte P.s sørgelige Død i

nogen Kavsalforbindelse med hverken Abildgaards eller nogen anden Akademikers mulige Mangel paa Velvilje for ham. — P. efterlod sig Enke og 2 smaa Pigebørn. Enken døde først 19. Marts 1840.

Rahbek, Erindringer IV, 27. Kjøbenhavns Skilderi 1819. Wilse, Reise-iagttagelser V, 163. O. Nielsen, Efterr. om Skodborg og Vandfuld Herr. S. 137. 545 f. Hist. Tidsskr. 4. R. IV. Meier, Wiedewelt. Weilbach, Nyt Kunstnerlex. *F. J. Meier.*

Pauli, Andreas, † 1700, s. v. Liliencron (X, 285).

Pauli, Broderus, 1598—1679, hamborgsk Borgmester, Søn af Johann P. og Anna Dose, er født i Husum 3. Avg. 1598. 1629 blev han Dr. jur. i Helmstedt og nedsatte sig derpaa som Advokat i Hamborg, hvor han 1639 blev Syndikus. Som saadan blev han Hovedforfægteren af Hamborgs Uafhængighed af Holsten og forfattede 1641 et stort Stridsskrift («*Apologia Hamburgensis*») mod Christian IV. Kongen nærede ogsaa en heftig Forbitrelse mod ham og lod ham i April 1643, da han vendte tilbage fra en Sendelse til Hertugen af Gottorp, anholde af Ryttere og føre til Rensborg, hvor han holdtes fangen en Maanedes Tid. Senere skal Kongen have tilbudt ham Ansættelse i sin Tjeneste, men han afslog det og vedblev at være Danmarks Modstander. 1670 blev han valgt til Borgmester i Hamborg. Han var gift med Catharina Lange og døde 19. Jan. 1679.

Møller, Cimbria lit. Allg. Deutsche Biographie XXV. *J. A. Fridericia.*

Pauli, Johan Georg, 1736—98, Direktør i Generalpostamtet, en Søn af nedennævnte Otto Georg P., fødtes i Kjøbenhavn 14. Nov. 1736, fik som ungt Menneske Ansættelse i Krigskancelliet, hvor han 1762 blev Gehejmekancellist hos Saint-Germain, men mistede kort efter dennes Afgang sin Stilling. 1767 blev han udnævnt til Direktør i Generalpostamtet og gjorde sig under sin paafølgende 27aarige Virksomhed i dette Embede paa forskjellige Maader fortjent af Postvæsenets Udvikling; saaledes skyldtes en mere tidssvarende Ordning af Pakkepostvæsenet og Organisationen af Befordringsvæsenet i Hertugdømmerne i en væsentlig Grad hans Energi og Indsigt. Des værre var han en daarlig Husholder og en svag Karakter, og da de økonomiske Vanskeligheder voxede ham over Hovedet, benyttede han sig af sin Stilling til hos Postkassereren at laane af Postvæsenets Midler for paa den Maade at

tilfredsstille sine paatrængende Kreditorer. Dette førte til, at han 1794 blev suspenderet og 1796 fradømt sit Embede. Sine sidste Dage henlevede han derefter i Lybek, hvor han døde 16. April 1798. Han havde Ord for at være en litterært interesseret og kunstforstandig Mand, og dette havde til Følge, at han 1773 blev Medlem af Direktionen for det kongl. Theater, hvilken Stilling han dog allerede 1778 fratraadte. 1767 var han bleven Kancelliraad, 1769 Justitsraad og 1777 Etatsraad. — Han var gift med Christine f. Schultz († 6. Febr. 1788). *G. Kringelbach.*

Pauli, Otto Georg, o. 1700—1780, Finansdeputeret, blev i Foraaret 1735 Kancellist i Rentekammerets tyske Kancelli og senere s. A. Sekretær sammesteds. 1739 konstitueredes han tillige til Kommitteret i det nævnte Kollegium, men afskedigedes 1744 med Pension fra begge Stillinger. Efter v. d. Ostens Afgang som Direktør for Rentekammeret 1746 indtraadte han dog paa ny som Kommitteret i Kollegiet og gjorde i denne Stilling i en lang Aarrække udmærket god Fyldest, blev 1770 Medlem af Overskattedirektionen og Deputeret for Finanserne, afskedigedes vel som Deputeret ved Omordningen 1771, men overtog umiddelbart efter Struensees Fald 1772 Stillingen som Deputeret i Finanskollegiet og det tyske Kammer og udnævntes i Slutningen af sidstnævnte Aar til Direktør for Øresunds Toldkammer. Fra dette Embede fik han paa Grund af svækket Helbred 1776 sin Afsked med sin fulde Gage som Pension og døde 31. Juli 1780. Han var 1739 bleven Kammerraad, 1746 Justitsraad, 1759 Etatsraad og 1767 Konferensraad. Han var gift med Anna f. Kamphøener († i Helsingør 4. Febr. 1775 i sit 61. Aar). *G. Kringelbach.*

Paulli, Daniel, 1640—84, Avisudgiver og Boghandler, Søn af nedennævnte Simon P. og Elisabeth Fabricius, er født i Rostock 23. Maj 1640, men vistnok opdraget i Kjøbenhavn. 1664 var han ansat ved en Boghandel i Nürnberg, da han kaldtes hjem af Boghandlerenkerne Moltke (s. XI, 423) for at forestaa Kjøbenhavns største Boghandel. 8. April 1665 fik han Bevilling som kongl. Boghandler, men kun kort Tid blev han Bestyrer af Bogladen, da Enkernes Uenighed bevirkede Handelens Ophør. Bryderier og Processer vare Følgen for P., men tvang ham ogsaa ind paa selvstændig Virksomhed. Han skaffede sig Bevilling paa Forlagsret til adskillige Bøger, erhvervede en Del af det Moltkeske Bos Forlags-

skrifter, indforskrevne Bøger, Kobberc og Plader for 4000 Rdl., købte 2 Huse i Skindergade og aabnede der sin Boglade. 1667—77 var han Avktionsdirektør. Ogsaa paa Børsen havde han Udsalg og i Frankfurt a. M. en Forlagshandel. Han har forlagt ikke faa danske Værker; hans Forretning har været solid, men ikke storstilet. Kingos aandelige Sjungekor udkom hos ham, og selv foranstaltede han 1680 en Salmesamling: «Den sjungende Guds-frygt», som staar højt over de samtidige. En i hans sidste Aar forberedt Udgave af en Billedbibel, et Pragtværk, hvoraf Prøveark haves, afbrødes ved hans tidlige Død (Nov. 1684).

Størst Betydning har P. som Avisudgiver. Hans Privilegium er af 22. Okt. 1672, men alt i Juli var den tyske Avis «Extra-ordinaire Relationes» begyndt at udgaa omtr. 3 Gange om Ugen med mange Tillæg, under Krigen med Sverige ledsaget af en «Oeresundische Relation» med indenlandske Nyheder. Fra Nov. 1672 udkom en dansk Maanedavis og fra Sept. 1675 hver Uge «Dansk Advis». Herved har P. saa at sige skabt en dansk Dags-presse; før bøde tyske Ugeaviser væsentlig et tarveligt Udpluk af Hamborger-Blade. P. havde Korrespondenter i Udlandet, Forbin-delser ved Hæren og i Regeringskredsene. Sproget er livligt, de indenlandske Nyheder udførlige og paalidelige, et rigt Materiale af politiske og militære Aktstykker ledsager Aviserne. I kommerciel Henseende vare Meddelelser af Vexel- og Bankokursen i Amsterdam og Hamborg, af Skibs- og Handelsefterretninger en Nyhed, lige-som Maanedsavisens aarlige Bogfortegnelse, «Mercurius librarius Danicus», bød et hidtil ukjendt litterært Hjælpemiddel. — I Avg. 1667 havde P. ægtet Margrethe Würgers, der overlevede ham og fortsatte Boghandelen.

Stolpe, Dagspressen i Danm. II, 97 ff. 338 ff. Nyrop, Den danske Bog-handels Hist. I, 260.

P. Stolpe.

Paulli, Holger, 1644—1714, religiøs Sværmer, forriges Broder, blev født i Kjøbenhavn. Han immatrikuleredes ved Kjøbenhavns Universitet 1671 fra Odense Gymnasium. Om hans Ungdom vides i øvrigt intet. Han har rimeligvis studeret Theologi og været udenlands. En dansk Salme af ham («Solen udi mørke Klæder viser os til Christus hen») er optagen i en af hans Broder udgiven Salmebog, og sammen med denne Broder traf han vidtløftige Forberedelser til Udgivelsen af en stor og kostbar Billedbibel, men Broderens Død 1684 afbrød Foretagendet. Fra o. 1680 træffes han

som Bogholder ved Vestindisk-guineisk Kompagni. Senere blev han selvstændig Kjøbmand, der handlede paa Guinea og Vestindien og samlede sig Velstand, i det ogsaa han tog Del i den hæslige Slavehandel. Han boede i sin Faders Gaard i Læderstræde og var gift med Elisabeth v. Geldern († 1727). Men betagen af religiøse Griller forlod han pludselig Hustru og 6 Børn, drog først til Frankrig, hvor han opholdt sig 1694, og kom der fra til Amsterdam, hvor han fra 1697 begyndte at udgive en Masse Flyveskrifter (paa Hollandsk eller Tysk), der havde til Formaal at vække Israels Folk af dets aandelige Søvn og bringe en Forening til Veje mellem det og Kristenheden. Til saadan Opgave følte han sig særlig kaldet, i det hans Oldefader, en Borgmester i Rostock, efter hans Paastand skulde have været en døbt Jøde af Davids kongelige Æt. Han vilde ogsaa stifte et Rige i Palæstina, hvorom han tilskrev flere Herskere i Evropa. Han forsikrede, at Jerusalems Tempel vilde blive gjenopbygget 1720 og Jesus Christus strax derpaa stige ned der som Ypperstepræst. Kongen af Frankrig kunde frasige sig Tronen og Dauphin træde i Forbindelse med Kong Vilhelm af England, for at de under hans Ledelse kunde begynde at tvinge dem, der ikke vilde omvende sig. Paa Grund af disse vilde og fanatiske Sværmerier blev han 1701 indespærret i Tugthuset i Amsterdam. Hans Svoger og en af hans Brødre søgte det følgende Aar med gunstigt Udfald at faa ham løsladt under Paaberaabelse af hans Sindssygdом og mod Løfte om, at han ikke mere skulde komme til Holland. Rimeligvis førtes han til Tyskland, og fra 1704 begynder han atter i Udlandet at udgive Skrifter om Opretelsen af det 5. Monarki og med vanvittige Skriftfortolkninger. 1706 er han hjemme igjen i Kjøbenhavn. Da Jøderne samledes i hans Hus og opmuntrede ham til fortsat Virksomhed til Gunst for dem, udgik der Kongebreve til Politimesteren og Biskoppen for at forhindre dette Samkvem og faa P. til at forholde sig rolig. Han holdt sig dog ikke Paalægget efterrettelig og fortsatte ogsaa efter den Tid sine Skrifter paa vanlig Vis. Fornyeede Tilhold i endnu strængere Form bragte dog Familien til at tage fornødne Forholdsregler for at gjøre ham uskadelig. Han døde i Kjøbenhavn i Begyndelsen af Avg. 1714. Samtlige P.s Skrifter og de Modskrifter, disse have givet Anledning til, findes anførte i Chr. Bruuns Bibl. Dan. I, 246 ff.

O. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. VI, 96 ff. Kirkehist. Saml. 4. R. I, 168 ff. Helveg, Den danske Kirkes Hist. eft. Reform., 2. Udg., I, 558 f.

A. Jantzen.

Paulli, Jacob Henrik, 1700, s. Rosenschild.

Paulli, Jakob Peter Mynster, f. 1844, Præst. P. er født 24. Marts 1844 i Kjøbenhavn og er Søn af den ndfr. omtalte Stiftsprovst J. H. V. P. i hans 2. Ægteskab. Han blev Student fra Metropolitanskolen 1862 og theologisk Kandidat 1868. Sine første Kandidataar beskæftigede han sig for en Del med Undervisning, da han i Lærergjerningen saa en god Forberedelse til Præstegjerningen; han fortsatte tillige sine theologiske Studier, men forsømte ved Siden heraf ikke noget af, hvad der i andre Retninger kunde befrugte ham. Sin første Præstestilling fik han kort efter Nytaar 1871 som resid. Kapellan for Asminderød og Grønholt Menigheder, til hvilket Pastorat Fredensborg Slotskirke og den nye Kirke i Humlebæk høre. Her fra forflyttedes han 1876 til Frue Kirke i Kjøbenhavn, hvor han har virket siden, først som 2. resid. Kapellan og fra 1892 som Sognepræst og Stiftsprovst.

Allerede naar P. prædikede som Kandidat, havde han mange Tilhørere; som Præst er han bleven en af vore mest søgte og med rette mest ansete Prædikanter. Han er i ualmindelig Grad udrustet med de rent ydre Talegaver; men han véd tillige som faa, hvorledes en Prædiken skal dannes: han forstaar baade at fordybe sig i en Text, at fremdrage gode Tanker af den, at ordne sit Stof med Anskuelighed og at fremstille det i et Sprog, der er smukt og billedrigt, paa samme Tid som det er jævnt og fatteligt for enhver. Over hans Fremtræden hviler der en særegen nobel og sikker Holdning, der hænger sammen med hele hans gjennemdannede Personlighed, men maaske dog har sin egentlige Begrundelse i en vis frygtløs Sandhedskjærlighed, som ikke vil sige hverken mere eller mindre, end hvad den anser for ret, medens det ved Siden heraf tydelig kjendes, at Taleren er besjælet af, hvad der er absolut nødvendigt for enhver Prædikant: selv at tro paa Ordets Sandhed og inderlig gjerne at ville føre sine Tilhørere til det samme. Som et særeget Fortrin hos P. bør fremhæves hans psykologiske Sans og Evne til at gaa i Dybden ogsaa over for denne Side af sin Opgave. Med hvad her er sagt, staar det i god Samklang, at han i høj Grad har været skikkaet til Præst i Hovedstaden og særlig har kunnet tiltale Mennesker med udpræget intellektuel Dannelse, hvormed det dog ikke skal være sagt, at han selv drager en saadan Grænse for sin Virksomhed, eller at han

ikke skulde finde Opmærksomhed ogsaa hos Tilhørere, der ere mindre udviklede i den nævnte Retning.

I en ganske væsentlig Grad har P. støttet sin Gjerning paa Prædikestolen gennem det trykte Ord. Der foreligger fra hans Haand en hel Række af Arbejder, dels Prædikensamlinger, dels oplysende og opbyggelige Betragtninger. Til den første Art høre «Prædikener» (1882), «Frelsens Vej» (1885), «Gjennem Kamp til Fred» (1888), «Rigdommen i Kristus» (1891), «Herren og Tjenerne» (1895); den anden Række dannes af «Religiøse Betragtninger» (1877), «Bibelske Skitser» (1881), «Fra Naadens Rige» (1884), «Livet ^{opad} ~~opad~~» (1887), «Fadervor» (1890), «Paa Helliggjørelsens Vej» (1894). Som Skribent besidder han de samme Egenskaber, der udmærke ham som Taler, og der er saare mange, som sætte stor Pris paa disse Bøger, der læses med Lethed, paa samme Tid som deres Indhold er tankefyldigt og skjønt formet. Adskillige af disse Arbejder ere komne i flere Oplag, og en Del af dem ere oversatte paa Svensk og Tysk. Ogsaa som Lejlighedstaler staar P. højt; han forstaar som faa at finde det rette Ord og at give det i en tiltalende Skikkelse. — Foruden hans ovenfor omtalte Forfatterskab skal her nævnes Bogen «For syge og bedrøvede» (1872) og de Bidrag, han har skrevet til «Kristelig Kalender», som han 1869—76 udgav sammen med H. Stein (i alt 7 Aargange). Disse Bidrag ere dels kirkehistoriske Skildringer («Hans Egede», 1870, «Johan Arndt», 1871, «Thomas Guthrie og Pjalteskolerne», 1876), dels Digte. P. er nemlig i Besiddelse af en ikke ringe Digteraare, hvad der allerede kjendes paa Sprogets Friskhed og Billedrigdom i hans Taler, men som ogsaa har givet sig Udtryk i fint følte og skjønt formede Digte. Saare bekjendt og benyttet er f. Ex. hans Bryllupssalme: «Jert Hus skal I bygge paa Ordets Klippegrund».

Allerede som Præst i Fredensborg var P. kommen i personlig Berøring med Kongefamilien, i hvilken hans Faders Minde bevaredes med taknemmelig Kjærlighed, og senere havde han overtaget Religionsundervisningen for Kronprins Frederiks Børn. Det var derfor naturligt, at han i 1884 blev Martensens Eftermand som kongl. Konfessionarius. Ogsaa i denne Stilling, der ved mange Lejligheder stiller særegne Krav til den, som beklæder den, har han lagt for Dagen, i hvor høj Grad han besidder Evnen til at træffe det rette Ord og til at udtale det med Kraft og Takt; hans Taler ved de indtrufne Begivenheder i Kongehuset vise Sandheden heraf.

Af Pastorseminariet blev P. Medlem 1887 og har her ledet

de homiletiske Øvelser og tillige holdt Forelæsninger over Homiletik og om Præstens Embedsgjerning. Det er i denne Virksomhed, som han omfatter med levende Interesse, kommet ham til gode, at han gjennem mange Aar har dyrket praktisk Theologi. Fra 1880 har han været Medlem af Bestyrelsen for «Kirkelig Forening for indre Mission i Kjøbenhavn» og har her ved sit forstandige Blik og sin frejdige Sandhedskjærlighed bidraget til at holde Udviklingen i de sunde Spor.

22. Juni 1871 ægtede han Frederikke Christiane Johanne Jürgensen, Datter af Professor Chr. J. (IX, 2). Hans Hustru, der var født 17. Juli 1846, døde allerede 11. Maj 1882.

Som rodfæstet i de Mynster-Martensenske Traditioner er P. en af de mest fremtrædende Repræsentanter for den konservative Retning i vor Præstestand. Hans Holdning i de forskjellige Spørgsmaal, der komme under Forhandling, vil derfor ikke til enhver Tid vinde et Flertals Tilslutning, men han vil bestandig, ogsaa fra Modstanderes Side, kunne gjøre Regning paa sand Højagtelse og personlig Sympathi.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 272. Nutiden 28. Marts 1880.
V. Schousboe.

Paulli, Joachim Richard, —1759, Litterat, var Søn af ovennævnte Holger P. Han maa være født o. 1690, da han blev Student 1709. 1717 udnævntes han til Hofretssekretær, 1729 til Toldinspektør i Kjøbenhavn, 1733 til Kammerraad og Aaret efter til Justitssekretær og Brevkammerskriver (o: Arkivar) i Rentekammeret. Han var gift med Henrica Cathrine f. Aaspach og døde 31. Marts 1759.

Foruden at udgive Registre til Danske og Norske Lov (1738), til Kirkeritualet og Toldrullen (1744—45), lægge Plan til et Lotteri forbundet med Enkeforsørgelse osv. udfoldede P. ogsaa skjønlitterær Virksomhed, der imidlertid tyder paa, at han havde arvet noget af Faderens abnorme Sindstilstand; han skal bl. a. ogsaa have været Alkymist. Samtidig med Holberg optraadte han som Dramatiker i nyere Smag og skrev 1723 en Treakts-Komedie: «Den seendis blinde», et meget ubehændigt og pedantisk Forsøg i Molières Stil, som dog holdt sig paa Scenen i et halvt Hundrede Aar ved Siden af Holbergs Stykker. S. A. affattede han sin «Julestue og Maskerade» paa Anmodning af de danske Skuespillere, der ønskede at trække Folk til Theatermaskeraderne, af hvilke de for største Delen levede, og befrygtede et Forbud mod disse, som ogsaa kom næste

*1. m. s. Datter af
Præsten Laurids
Christensen An-
gaard i Nelsing-
ør, 2.*

Aar. P.s Stykke blev dog henlagt som mindre svarende til Hensigten, og i Steden skrev Holberg sine 2 Komedier af samme Navn, der forsvare Maskerader som fuldt saa uskyldige som Julestuer og andre gammeldags Forlystelser. P. udgav da sin Komædie, efter Fortalen nærmest for at værgé Holberg mod Mistanke for at have plagieret den, og det var vistnok ogsaa i fuldkommen god Tro, at han ligeledes 1724 gav sig til at omarbejde Holbergs «Politiske Kandestøber» og opfordrede Forfatteren til Samarbejde for at op- hjælpe Skuepladsen. Omarbejdelsen var imidlertid en ægte «Ballhornisering», og det eneste, der duer, er det, der lige er taget fra Holbergs Stykke. Ømtaalig og hidsig, som denne var, udgav han P.s Henvendelse med en skarp og haanlig Afvisning som «Tvende splinter nye Breve». Allerede tidligere havde mange tydet hans Tyske Jochum i «Peder Paars» paa P. (andre paa Bogtrykkeren Jochum Wielandt), og det er da intet Under, at den «Korte Undervisning, hvorledes Komædier med Nytte og Skjønssomhed kan ses», der udkom faa Aar efter og af Werlauff med nogen Sandsynlighed tillægges P., ikke nævner Holbergs Arbejde for at skabe en dansk Skueplads, men roser Skuespillerne, fordi de lægge Vægten paa franske Stykker. Af denne Piece fremgaar ogsaa, hvad det var, P. havde at udsætte paa Holbergs Komædier, og hvor overfladisk hans egen Opfattelse var, i det Hovedsagen for ham er en temmelig raa ydre Effekt, burleske Scener osv.

Efter sine uheldige Forsøg paa at reformere Skuepladsen slog P. sig paa Arkæologi og Kuriositeter, i det han skrev (paa Tysk) om det 1734 fundne Guldhorn og s. A. «En Haandfuld af Kunst-, Natur- og Forstandsmærkværdigheder». Men især optræder han nu som opbyggelig Forfatter i Følelsen af, at der over for den begyndende Rationalisme krævedes en populær apologetisk Behandling af religiøse Spørgsmaal i Steden for den gamle, lærd orthodoxe. Han stræbte derfor at klæde Diskussionen i Journalistikkens og Morskabslæsningens moderne Former og udgav 1734—37 «Den Christ-opbyggelige Tidsfordriv» som et Slags Tidsskrift i tvangsfrie Hæfter. Det er en Andagtsbog eller Postil «i Overensstemmelse med den augsburgske Konfession», men anlagt i Romanform, i det den gudfrygtige Eusebius opdrager en Discipel gennem gudelige Betragtninger over alt, hvad der møder dem i det daglige Liv: Værksteder, Samlinger, Kortspil, Værtshusscener med politisk Diskurs osv. Bogen er altsaa en Slags Forløber for Pontoppidans bekjendtere «Menoza» og trods sin ubehjælpssomme Form ikke uden kultur-

historisk Interesse. Nær beslægtet var den «Forblommede Korrespondance», som P. i nogle Maaneder af Aaret 1746 udgav i Avisform med fingerede og allegoriske Nyheder, Anekdoter og Avertissementer, der i et Parallelnummer af Bladet fik deres Forklaring i opbyggelig Aand. Heller ikke denne kuriøse Idé slog an; den vidner som hele P.s Virksomhed om, at han var et forvirret Hoved, der havde Ideer og Fornemmelse af det nye i Tiden, men ganske manglede Evne til at skabe sig en Form.

Stolpe, Dagspressen i Danm. II, 90; IV, 170 237. J. R. Paulli's Polit. Kandestøber, udg. ved F. Bætzmann (1867). *J. Paludan.*

Paulli, Just Henrik Voltelen, 1809—65, Præst. P. var Søn af Overkrigskommissær og Kontrollør ved Assistenshuset Richard Aug. P. og Dorothea Margrethe f. Orlamundt. Han fødtes i Kjøbenhavn 6. Marts 1809 og blev Student fra v. Westens Skole 1827. Aaret efter døde hans Fader, og P., der maatte undervise for at kunne afslutte sine Studier, blev nu Lærer ved samme Skole og var det i henved 7 Aar. Sin Embedsexamen fik han 1833, og 2 Aar efter blev han Kateket ved Helligaandskirken i Kjøbenhavn. Fra sin tidlige Barndom havde han næret et inderligt Ønske om at blive Præst, og det viste sig ogsaa snart, at han var kommen paa sin rette Plads. Skjønt en Kateket ikke har synderlig Lejlighed til at blive bekjendt, samlede der sig dog snart en talrig Tilhørerkreds om P.s Prædikestol. Tronfølgeren, Prins Christian, og hans Gemalinde, Prinsesse Caroline Amalie, lærte ogsaa at sætte Pris paa hans Forkyndelse, og dette har sikkert bidraget til, at han allerede efter 2 Aars Forløb og kun 28 Aar gammel blev kaldet til Præst ved Christiansborg Slotskirke (1837); nogle Aar senere (1840) blev han tillige Hofpræst. I 20 Aar forblev P. ved Slotskirken og befæstede her det ansete Navn, han allerede havde vundet baade som Prædikant og Sjælesørger.

I mange Henseender falde disse Aar i en for vort Fædreland og dets Udvikling saare indholdsrig Tid. Paa det kirkelige Omraade virkede i forreste Række Mynster og Martensen, Grundtvig og S. Kierkegaard. P. havde et opladt Sind, der kunde befrugtes fra forskellige Sider, men til de 2 førstnævnte stod han i nøje Tilslutning og tillige i det inderligste personlige Forhold. Fra ung af havde han været Mynsters stadige Tilhører, og da hans første Hustru, Martine Vilhelmine f. Hagen (f. 25. April 1821, Datter af Grosserer, Kapitajn i det borgerlige Artilleri Pet. Chr. H.), med

hvem han var bleven gift 3. Maj 1838, var død efter ikke et Aars Forløb (24. Febr. 1839), ægtede han nogle Aar senere (16. Juni 1843) Biskoppens ældste Datter, Marie Elisabeth Mynster (f. 25. Okt. 1822). Martensen, der blev Universitetslærer Aaret efter, at P. var bleven Slotspræst, havde han kjendt fra Skolen, og der knyttedes nu imellem dem et inderligt og trofast Venskab, der havde den største Betydning for begge og varede, til Døden skilte dem ad. Hvad der efter Martensens Vidnesbyrd meget bidrog til at skaffe P. Indgang, var «en stor Personlighedsmagt, som ledsagede Ordet». «Han prædikede det rene Evangelium i Hjærtelighed og Enfoldighed, i dette Ords bedste Betydning. Hans Foredrag var simpelt og naturligt, med et velklingende Organ, Sproget let og smukt, som en roligt fremskridende Strøm. Det var fjærnt fra al falsk Rhetorik.» Den samme Hjærtelighed og Naturlighed gjenfinder man i den eneste Samling af trykte Prædikener, der haves fra P.s Haand, og som udkom 1844 under Titel «Prædikener om Kirken og Sakramenterne». Den lille Samling, som fremkommer paa en Tid, da «mange ville have en anden Kristendom end Menighedens», viser os, hvor nidkær P. var for at vejlede det Samfund, han tjente, og at han til sin Gjerning med Ordet var udrustet baade med stor kirkelig Sans og med alsidig theologisk Dannelse. Besad han saaledes betydelige Forudsætninger for at udrette noget som Prædikant, saa skal dog den Indflydelse, han udøvede som Sjælesørger, have været endnu større. Martensen (Af mit Levned II, 15 f.) er opfyldt af hans store Gaver i denne Retning, og det samme bekræftes ved hans Lejlighedstaler, af hvilke han lod ikke faa trykke; efter hans Død samledes de af C. L. N. Mynster («Taler i Kirken og ved særegne Lejligheder», 1866).

P.s omfattende Virksomhed som Præst hindrede ham ikke i at foretage stadige og indgaaende Studier, hvorimod der ikke blev Tid til ret megen litterær Produktion. Til en saadan var han for øvrigt næppe heller anlagt, medens han derimod i høj Grad besad «Modtagelighedens Genialitet». Her skal dog mindes om den af ham samlede lille Bønebog («Kristelige Bønner», 1845; 11. Oplag 1888), som blev udgivet af «Foreningen til kristelige Opbyggelsesskrifters Udbredelse i Folket», og som har været en kjær Bog for mange, dels om den Afhandling, hvormed han i 1851 erhvervede sig den theologiske Doktorgrad: «Dr. Niels Hemmingsens Pastoraltheologi, et Bidrag til den praktiske Theologis Historie». Han har her meddelt en tro og omhyggelig Redegjørelse for, hvad der er

Bogens direkte Gjenstand og tillige givet ikke faa selvstændige, pastoraltheologiske Bidrag. I Forbindelse hermed kan det omtales, at han fra 1854 af blev Lærer ved Pastoralseminariet, hvor han ledede de homiletiske Øvelser og holdt Forelæsninger, dels homiletiske, dels over Præstens Embedsgjerning i Almindelighed. Ved sine grundige Kundskaber og ikke mindre ved sin tiltalende Personlighed var han særdeles vel skikket til at vinde de unge Kandidaters Opmærksomhed og Tillid, og der er endnu adskillige Præster, som erindre hans Vejledning paa Seminariet med Taknemmelighed. Af andre særlige Hverv, som faldt i hans Lod, skal det nævnes, at han 1841 blev Medlem af Bibelselskabets Direktion, og at han var Medlem af og Formand for Kjøbenhavns gejstlige Konvents Salmebogskomite, hvis Virksomhed affødte «Kirkesalmer, udgivne til Prøve» (1844). Vel blev det ikke denne Komités Arbejde, af hvilket «Salmebog til Kirke- og Husandagt» fremgik; men «Prøvehæftet» har alligevel haft en ikke ringe Betydning og medvirket til at fæstne de Grundsætninger, hvorefter man senere er gaaet frem i Salmebogsarbejdet inden for vor Folkekirke. Af Kirkekommissionen af 1853, hvis Forhandlinger førte til Loven om Sognebaandets Løsning, var P. ligeledes Medlem.

Da Embedet som Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke i Kjøbenhavn blev ledigt i 1857, var P. saa at sige selvskreven til denne Stilling, der bragte ham i det nærmeste Embedsforhold til Biskop Martensen, og hvis Overtagelse ikke behøvede at gribe forstyrrende ind i hans personlige Virksomhed i Hovedstaden. I sit nye Embede bevarede han fuldt ud sin Anseelse og forstod bestandig at samle en stor Kreds omkring sig, ligesom han ogsaa stod i et smukt Forhold til Stiftets Præster og sine Medarbejdere ved Kirken. Et ganske særligt og betydningsfuldt Hverv tilfaldt ham, da han i Jan. 1864 udnævntes til kongl. Konfessionarius. Som Hof- og Slotspræst havde han staaet Kongehuset nær i mange Aar og var navnlig bleven knyttet til vor nuregerende Konge og hans Hus, i hvilket han fra 1853 havde været Lærer for Børnene. 1860 konfirmerede han Kronprins Frederik og Prinsesse Alexandra, 1863 Kong Georg. De af ham i saadanne Anledninger udgivne Taler vise, hvorledes han forstod at tage ogsaa disse Opgaver sandt og smukt, og som Konfessionarius under de svære Tidsforhold i den første Periode efter Tronskiftet 1863 var han en trofast Støtte i de høje Sale, som han saa ofte havde været det i mere beskedne Hjem. Denne Virksomhed som i det hele hans Livsgjerning skulde

imidlertid ikke blive af lang Varighed. Allerede i flere Aar havde hans Helbred været vaklende, hvad sikkert hans store Arbejde bidrog til, og 11. Juli 1865 afgik han ved Døden.

Wiberg, Alm. Præstehist. II, 126. Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1851. Illustr. Tid. 28. Okt. 1860. H. Martensen, Af mit Levnet II, 13 ff. Theolog. Tidsskr., udg. af Sthyr, 1887, S. 469 ff. Theolog. Tidsskr., udg. af Kalkar, 1872, S. 415 ff. *V. Schousboe.*

Paulli, Richard August Simon, f. 1846, Læge. P. er en Søn af ovennævnte Stiftsprovst J. H. V. P. og hans 2. Hustru og fødtes i Kjøbenhavn 18. Juli 1846. Han dimitteredes 1864 fra Metropolitanskolen, tog Lægeexamen 1871 og fungerede derefter som Kandidat ved Sindssygeanstalten ved Aarhus og ved Frederiks Hospital. 1872—77 var han Amanuensis hos O. L. Bang. 1874 fik han Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af en Prisopgave om den kirurgiske Antiseptik. Efter at have været Kandidat ved Fødselsstiftelsen foretog han 1875—76 en Studierejse, blev ved sin Hjemkomst Reservekirurg ved Frederiks Hospital og 1878 Underaccouchør ved Fødselsstiftelsen. 1879 erhvervede han Doktorgraden for en kirurgisk Afhandling; desuden har han publiceret Tidsskrifts-afhandlinger, navnlig over obstetricisk-gynækologiske Æmner. 1880 blev han Overlæge ved Diakonissestiftelsen, 1886—89 var han Censor ved Lægeexamen, 1894 fik han Titel af Professor. — 1878 ægtede han Barbara Abigael Kolderup-Rosenvinge, Datter af Oberstlieutenant Vald. K.-R. (IX, 355).

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg.

Jul. Petersen.

Paulli, Simon, 1603—80, Læge, Botaniker. Han var en Søn af Professor medicinæ i Rostock Heinrich P. og Catharina f. Papk. Hans Bedstefader, efter hvem han bar Navnet Simon, var Professor theologiæ sammesteds. Han fødtes i Rostock 6. April 1603, men kom allerede det følgende Aar til Danmark, i det Faderen blev Livlæge hos Enkedronning Sophie i Nykjøbing paa Falster. Faderen døde her 1610, og Enken rejste da med Sønnen tilbage til Meklenborg. Efter Skolegang i Güstrow deponerede han 1621 ved Rostocks Universitet, hvor han derpaa studerede de forskjellige Videnskabsfag og særlig Botanik og Anatomi. Den danske Enkedronning interesserede sig for ham og understøttede ham baade i hans Studietid i Rostock og under en Studierejse, han 1623—24 foretog til Holland, hvor han gjorde længere Ophold i Leiden, til Belgien og England. Tilbagevendt til Rostock studerede han her særlig Kemi

under Vejledning af Professor Jacob Fabricius. 1626 kom han tilbage til Danmark og blev ved Enkedronningens Anbefaling Hovmester for nogle unge Adelsmænd paa Sorø Akademi, hvor han samtidig drev botaniske Studier under Vejledning af Joachim Burser. Tillige fik han Undervisning i Mathematik af Thomas Fincke i Kjøbenhavn. 1629 forlod han atter Danmark, rejste til Frankrig og tog Ophold i Paris, hvor han navnlig øvede sig i anatomiske Dissektioner hos Riolan, hvis Yndest han vandt. 1630 drog han til Tyskland og fik s. A. i Wittenberg den medicinske Doktorgrad. Her synes hans Udnævnelse til Professor som Successor af den gamle Sennert at have været paa Tale, men der blev dog intet deraf, og han gik da videre til Lybek, hvor han 1631 begyndte at praktisere som Læge. 1632 fik han en Kaldelse til et medicinsk Professorat i Rostock, men overtog først 1635 dette Embede og ægtede s. A. sin tidligere Lærer Fabricius' Datter Elisabeth, med hvem han fik en stor Børneflokk. Han arbejdede her flittig i Botanikken og forberedte Udgivelsen af sit første større Skrift, «*Quadripartitum botanicum*» (1640). Men Forholdene vare i Rostock under Trediveaarskrigen meget lidet tilfredsstillende, Regeringen var ikke i Stand til at betale Professorerne deres Lønning, og han vendte da paa ny sin Hu til sit andet Fædreland, Danmark, hvor han efter Enkedronningens Død havde en ny Støtte i sin Svigerfader, der 1637 var bleven kongl. Livlæge.

Efter at P. havde gjort et forgjæves Forsøg paa at blive antagen som Læge hos den svagelige Prins Christian, lykkedes det ham 1639 at erholde Kaldsbrev til et ekstraordinært Professorat ved Kjøbenhavns Universitet i Anatomi, Botanik og Kirurgi med en Løn af 200 Rdl. fra Kongens Kasse. Ansættelsen var Udtryk for den reformatoriske Bestræbelse hos Regeringen, der var kommen frem i de 1621 emanerede «*Novellæ constitutiones*» og den dertil knyttede «*Ordinatio lectionum*» ved Universitetet. Man vilde have den akademiske og særlig den medicinske Undervisning ud af det gamle skolastiske Spor og ind paa mere frugtbringende praktiske Baner, og dette Program skulde P. nu virkeliggjøre, medens Fakultetets ordinære Professorer ud fra deres konservativ-lærde Standpunkt stillede sig uvillig dertil. P. var derfor ogsaa ansat af Kongen og Kansleren, uden at det akademiske Senat var hørt.

Dette maatte bevirke, at P. blev alt andet end velset ved Universitetet og i sit Fakultet. Særlig var Ole Worm, hvis Yndlingsfag, Anatomi og Botanik, den nye, Universitetet paatvungne

Professor oven i Kjøbet skulde docere, i høj Grad uvenlig stemt, hvad der noksom fremgaar af hans Breve. Han udtaler sig ikke blot med Ringeagt om P. som Docent, men sværter ham — uden fyldestgørende Begrundelse — som en Person, hvis Hovedegenskab skulde være smaalig Gjerrighed, og som for at tilfredsstille denne Lidenskab søgte at indynde sig hos Magthaverne. Worms Uvilje gaar baade ud over P. selv og Svigerfaderen, hvem Ansættelsen nok nærmest skyldtes. Men P. var nu ogsaa i hele sin videnskabelige Personlighed aabenbart grundforskjellig fra Worm. I Modsætning til dennes tunge, gammeldagslærde Grundighed viser han en vis Ubekymrethed om alt det theoretiske og fundamentale, tager med let Haand paa alt, interesserer sig i Anatomien nærmest kun for den mere tekniske Side, navnlig for Skelettering, i hvilken han med en vis rask Selvros praler af at have gjort vigtige Opfindelser. Han havde aabenbart heller ikke nogen Betænkelighed ved at følge det ham i «*Ordinatio lectionum*» anviste Program for Undervisningen og beredte sig frejdig paa at docere ogsaa for ulærde Disciple — Farmaceuter og Barberer — i deres eget Sprog, noget, Worm og hans Kreds forargede havde afvist som værende «*Medicorum Ære for nær*». Denne hans Uhildethed og Mangel paa Hensyn til den lærde Tradition maatte yderligere forøge Uviljen mod ham.

Henimod Slutningen af 1640 holdt han sin Tiltrædelsestale, hvori han i veltalende Vendinger priser sig lykkelig ved at være kommen til Danmark, et Land, han skylder alt og kan anse som sit Fædreland, og begyndte derpaa sine anatomiske Forelæsninger under Hindringer og Vanskeligheder, som det akademiske Senat stillede ham i Vejen, i et lille, meget uhensigtsmæssigt Avditorium. Men den gode Støtte, han havde i Regeringsmyndighederne, gav sig snart Udslag i Oprettelsen for ham af et smukt anatomisk Theater i det saakaldte gamle Avditorium paa Frue Plads. 1643 var dette saa vidt færdigt, at han i et lille Skrift kunde slaa til Lyd for den nye Æra, som nu skulde oprinde. 1644 udsendte han et Program, der bebuder offentlige anatomiske Demonstrationer i Theatret; men vistnok ved fortsatte Hindringer fra Senatets Side kunde han først bringe dem til Udførelse i Foraaret 1645. De til Demonstrationerne udstedte Adgangstegn til en noget høj Betaling fremhævedes som et Bevis paa hans Pengebegjærlighed, skjønt han dog heri nærmest kun fulgte en ved tyske Universiteter hjemlet Skik.

Efter at han i dette Foraar med sædvanlig Pomp havde demonstreret Dissektionen af et kvindeligt og et mandligt Lig, forlyder der intet om nogen saadan Virksomhed fra hans Side i de følgende Vinterhalvaar. At han ikke har været meget ivrig med Fortsættelsen af sin anatomiske Undervisning, er sikkert nok, og for saa vidt er Worms nedsættende Ytringer om ham som Docent ikke ubegrundede. Overhovedet synes Anatomien som Videnskabsfag ikke at have interesseret ham i nogen dybere Grad, medens derimod Botanikken var det Yndlingsfag, som han altid helst viede sig baade litterært og til Undervisning af de unge, hvad ogsaa Udtalelser af ham selv vidne om. Men i øvrigt var han i disse Aar stærkt optagen af anden Virksomhed; han fungerede saaledes som Stadsfysikus — i hvilken Stilling Worm beskylder ham for at have gjort sig skyldig i Pengeafpresning af Apothekerne —, og desuden vare, hvad Lektionskatalogerne fremhæve, hans Tid og Arbejdskraft optagne af Udarbejdelsen af hans store, rigt illustrerede Pragtverk «Flora Danica» og af en tysk Oversættelse af Bartholins anatomiske Haandbog, der skulde benyttes af de ulærde studerende. Denne, hvis egentlige Udarbejdelse for øvrigt besørgeades af hans Discipel Kirstein, blev fuldført 1648 og vidner om, at han ikke var nogen egentlig anatomisk Videnskabsmand. Skjønt en Udgave af Bartholins Anatomii den Gang for længst forelaa, i hvilken Harveys banebrydende Lære om Blødcirkulationen fremstilles, udelader han dog ganske dette Afsnit af sin Oversættelse og viser sig i det hele fuldstændig uberørt af hele den store videnskabelige Bevægelse paa Anatomiens og Fysiologiens Omraade, som henved Aarhundredets Midte satte alle Læge- og Naturvidenskabens Mænd i den stærkeste Bevægelse. Ved denne ringe videnskabelige Interesse faldt det ham maaske heller ikke særlig tungt i 1648 at afgive sin akademiske Lærestol til den unge, aktive Medbejler Thomas Bartholin. Han kunde nu ganske frit leve for sine kjære botaniske Sysler, han kunde forsones med sine akademiske Kolleger, og pekuniær Erstatning for Tabet af Embedet fik han ved et Kanonikat i Aarhus. 1650 blev han end videre udnævnt til Hofmedikus, 1656 til kongl. Livmedikus. 1666 fik han, som yderligere Forøgelse af sin Lønning et Prælatur i Aarhus med Løfte om, at det ogsaa skulde tilfalde hans Arvinger.

Den sidste Del af sit Liv henlevede saaledes P. i et vist Otium. Han fremkom med smaa litterære Meddelelser, til Dels trykte i Bartholins «Acta medica», udgav end videre 1667 sit «Quadriparti-

tum» i Strasburg og Kjøbenhavn i en ny, udvidet og smukt udstyret Udgave. Dets Titelbillede viser Forfatteren i knælende Stilling foran Kongen, hvem han overrækker Værket med Paaskrift: «Deo-Regi» — denne unægtelig vidt drevne, men til Tiden hørende Smiger have hans Fjender ogsaa bebrejdet ham og ladet den fremgaa af uværdige Motiver.

Det var ikke blot litterært, at han vedblev at dyrke sin kjære Botanik, men ogsaa sin Undervisning deri fortsatte han frivillig efter Afskedigelsen fra Universitetet. Lige til den høje Alder var han utrættelig i Foretagelsen af Exkursioner med Disciple, hvorom flere af disse og navnlig Oluf Borch med Taknemmelighed vidne. Han hørte først op dermed, da han under en saadan Udflugt 1661 i Omegnen af Christiania, hvor han opholdt sig som Livlæge hos Kronprinsen, ved et Fald fra en Klippe paadrog sig en alvorlig Beskadigelse af det ene Ben. Men selve de botaniske Demonstrationer opgav han heller ikke nu; han lod derefter de unge komme til sig i sit Hjem, hvor han vejledede dem i Bestemmelsen af de indsamlede Planter og foreviste dem sit store Herbarium. Til Minde om hans botaniske Fortjenester kaldte Linné en Planteslægt «Paullinia». 23. April 1680 døde han. Efter sin første Hustrus Død (1656) ægtede han 1657 Anne Dideriksdatter Bartscher, Enke efter Raadmand i Kjøbenhavn Laurids Mikkelsen Tunge og Datter af en Raadmand sammesteds. Dette Ægteskab var barnløst.

Møller, Cimbria lit. II. Øst, Archiv f. Psychologie, Hist. osv. IX, 299 ff. Cold, Lægevæsenet og Lægerne und. Chr. IV S. 53. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen I, 280 ff. 334. Panum, Det medicinske Fakultets Oprind. og Barndom S. 91 ff. Allg. Deutsche Biographie XXV. J. Petersen, Bartholinerne og Kredsen om dem S. 28 ff.

Jul. Petersen.

— Simon Paulli har som *Botaniker* Krav paa særlig Omtale. Han var jo ikke alene ansat som Professor i Anatomi og Kirurgi, men ogsaa i Botanik, i hvilken sidste Egenskab han vel endog har indlagt sig størst Fortjeneste. Som Vidnesbyrd om hans Virksomhed i denne Retning kan anføres, at han i de 8 Aar, han beklædte den nævnte Stilling, «hver 8. eller 14. Dag foretog botaniske Vandringer mange Mile i Marken med sine kjære Disciple paa det kongl. Akademi». Som Botaniker har han gjort sig mest bekjendt ved sit Værk «Flora Danica d. e. Dansk Urtebog», der udkom i 1648 paa «Befaling» af Christian IV og er det første paa Dansk udkomne botaniske Skrift, der kan siges at have nogen videnskabelig Betydning. Forfatteren har selv affattet Bogen paa Latin,

da han ikke var det danske Sprog tilstrækkelig mægtig, og den blev fordansket af hans Discipel Niels Knopf. Dette omfangsrige Værk er delt i 4 Afdelinger efter Planternes Blomstringstid, og det indeholder Beskrivelser og Habitusbilleder af henved 400 Planter. At Værket ikke er en egentlig dansk Flora i den Betydning, man nu tager dette Begreb, fremgaar af, at o. 150 af de beskrevne og afbildede Planter ikke ere hjemmehørende her i Landet, men kun dyrkes i Haver. Herved har dette Værk imidlertid faaet stor Interesse ved det Bidrag, det giver til Havebrugets Historie i Danmark. Størst Betydning har dette Arbejde dog ved at indeholde en Mængde Oplysninger om Planternes Forekomst i Danmark paa hans Tid samt ved at meddele talrige danske Navne, der dog især ere samlede af hans nævnte Medhjælper. En væsentlig Del af Bogen behandler Planternes formentlig lægende Egenskaber, saa at den baade er en Urtebog og en Lægebog, der har haft en stor Udbredelse ogsaa blandt Lægfolk og gjort Forfatterens Navn populært lige til vore Dage, dog vel mere paa Grund af Bogens medicinske end botaniske Indhold.

E. Rostrup.

Paulli, Simon Holger, 1810—91, Kapelmester, var Broder til ovfr. nævnte Stiftsprovst Just H. V. P. og fødtes i Kjøbenhavn 22. Febr. 1810. Som 12 Aars Dreng blev han tilfældig bekjendt med C. Schall, der opdagede hans musikalske Anlæg og tog ham under sin Vejledning i Violin, indtil han i 1828 fik Ansættelse i det kongl. Kapel. Kort efter kom han i Berøring med Wexschall, som fortsatte hans Uddannelse og vilde have ham til at danne sig til Solist, hvad der dog ikke tiltalte hans beskedne Natur. Derimod deltog han med levende Interesse i Opførelser af Kammermusik, baade private og offentlige, og var i mange Aar en af de mest søgte Kvartetspillere, navnlig som Bratschist. En af ham udgiven lille Violinskole (1838) er udkommen i mange Oplag, og et Hæfte Violinetuder, «Six caprices», vidner om hans grundige Kjendskab til dette Instrument.

I 1836 kom han til første Gang at dirigere i det kongl. Theater, nemlig som Musikanfører for et fransk Vaudevilleselskab, og da han efter en med offentlig Understøttelse i 1839—41 foretagen Udenlandsrejse var hjemkommen med mange Iagttagelser og Erfaringer paa den dramatiske Musiks Omraade, blev han 1842 ansat som Balletrepetitor. Til Balletten havde han i øvrigt alt i en Række Aar været knyttet, i det Bournonville, hjemkommen i 1829, snart

i ham havde opdaget den Musiker, der med sin rytmiske Sans, sin Bøjelighed til at gaa ind paa en andens Ideer og sin uopslidelige Arbejdsdygtighed særlig var egnet til at støtte ham i hans Arbejde for Balletten. Nu viste han sig ogsaa i Besiddelse af Talent for Komposition af Balletmusik; sammen med Gade og E. Helsted skrev han Musikken til «Napoli» (1842), hvori bl. a. den bekjendte Tarantel er af ham, og derefter komponerede han for Bournonville «Bellman» (1844), «Den hvide Rose» (1847), «Konservatoriet» (1849), «Kermessen i Brügge» (1851), «Zulma» (1852), «Brudefærden i Hardanger» (1853), «Abdallah» (1855), «I Karpatherne» (1857) og endelig sammen med E. Helsted «Blomsterfesten i Genzano» (1858).

I 1849 var P. bleven ansat som Koncertmester under Glaeser. Da denne døde 1861, blev han midlertidig konstitueret som Kapelmester, og efter at Gade en kort Tid havde dirigeret Kapellet, men ikke vilde binde sig til denne Stilling, modtog han 1. Juli 1864 definitivt Posten. Heri virkede han med Utrættelighed og Dygtighed i 20 Aar. Karakteristisk for hans Flersidighed er det, at han, som stod paa Traditionerne af den gamle klassiske Musik (under sin Udenlandsrejse havde han i Prag ved Dionys Weber, der selv havde været Orkestermedlem under Mozart, sat sig ind i de ægte Mozartske Tempi), blev den, der indførte Gounods «Faust» og Wagners «Lohengrin», «Tannhäuser» og «Mestersangerne» paa vor Scene. Samtidig virkede han som Dirigent ogsaa paa andre Omraader; i en Aarrække dirigerede han det kongl. Korpersonales Paaskekoncerter i Frue Kirke, 1865—70 var han Musikerforeningens og 1872—77 Cæciliaforeningens Dirigent. Ved Musikkonservatoriets Oprettelse i 1866 overtog han sammen med Gade og Hartmann dets Bestyrelse og Undervisningen i Ensemble- og Orkesterspil. Da han følte Alderen trykke sig, nedlagde han Kapelmesterværdigheden 1883, hvorimod han fortsatte sin Virksomhed i Konservatoriet til April 1891.

Af Kompositioner fra P.s Haand kan foruden de alt omtalte nævnes en Koncertouverture, komponeret under Udenlandsrejsen og opført i Musikforeningen 1841, Syngespillet «Lodsen», opført 1853, nogle Sange med Klaver, hvoraf «O, lad dem flagre» er almindelig kjendt, samt enkelte Kantater og anden Lejlighedsmusik. Den i sit private og offentlige Liv lige elskværdige Mand var afholdt af alle, hvem han kom i Berørelse med; ogsaa offentlig Aerkjendelse blev ham til Del. I 1866 udnævntes han til Pro-

fessor, og i Anledning af sit 50 Aars Jubilæum i 1878 erholdt han Kommandørkorset af Danebrog.

P. ægtede 22. Nov. 1842 Nielsine Albertha Schouw, Datter af Læge Johan Henrik S. De døde med faa Dages Mellemrum, hun 18. Dec. 1891 og han, som i sine sidste Aar led af en uhelbredelig Sygdom, 23. Dec., faa Timer efter Hustruens Begravelse.

Erslew, Forf. Lex. Søndagsposten Nr. 506. Ude og hjemme Nr. 246. Schytte, Musiklex. *G. St. Bricka.*

Paulsen, jvfr. Pålsson og Poulsen.

Paulsen, Adam Frederik Wivet, f. 1833, Fysiker. A. P. er født i Nyborg 2. Jan. 1833. Hans Fader var daværende Toldfuldmægtig, senere Oppebørselskontrollør ved Strømtolden, Johan Aarslef P., Moderen Sophie Charlotte f. Wivet. P. gik først i Realskolen i Nyborg, kom saa i Metropolitanskolen og senere paa Sorø Akademi. Krigen 1848—50 gav ham Lyst til at blive Officer, men da dette ikke lykkedes for ham, var han først en Tid Huslærer og fik derefter 1855 en Ansættelse ved Matrikelkontoret. Denne Stilling tilfredsstillede ham imidlertid ikke, han ønskede nu at komme til at studere. For at faa Hjælp dertil skrev han til Professor H. N. Clausen og bad ham om Hjælp og Vejledning. Clausen svarede meget sympathetisk og skaffede ham saa megen Hjælp, at han kunde faa Undervisning i de vigtigste Fag til Artium. P. blev saaledes Student 1859, han studerede nu Fysik, tog Magisterkonferens deri 1866. 2 Aar efter modtog han Universitetets Guldmedaille for den fysiske Prisopgave. 1873 blev P. Timelærer ved Metropolitanskolen og fik 1878 Udnævnelse som Adjunkt.

I 1880 fik han Tilbud om at lede en Expedition, der i 1882—83, som et Led af de internationale Polarexpeditioner, skulde undersøge de meteorologiske og magnetiske Forhold i Grønland. Som Forberedelse til denne Expedition gjorde han flere Rejser, navnlig til Tyskland og Rusland.

Resultaterne af Expeditionens Arbejde ere nedlagte i Værket «Observations internationales polaires 1882—83. Expédition Da-noise» (1886—94). Foruden en Behandling af Expeditionens Observationer indeholder Værket tillige Bearbejdelse af ældre grønlandske Iagttagelser over Meteorologi og Jordmagnetisme. Den Lejlighed, P. havde til at studere Nordlysphenomenerne i Grønland, vakte i høj Grad hans Interesse for dette mærkelige Naturfænomen. Han har senere i Videnskabernes Selskabs Oversigter 1889 og 94

offentliggjort Studier over Nordlysets Natur, hvori han fremsætter en ny Opfattelse af dets Natur, grundet paa en Paavisning af Analogier mellem Nordlys og Kathodestraaler.

Ved Kapitajn Hoffmeyers (VII, 495) Død i Febr. 1884 blev Direktørpladsen for det meteorologiske Institut ledig, og i Maj s. A. udnævntes P. til hans Efterfølger. Instituttet havde alt under Hoffmeyers Ledelse fra en ringe Begyndelse udviklet sig betydelig. Ogsaa under P.s Ledelse har det taget et betydeligt Opsving. En magnetisk Afdeling blev saaledes oprettet i 1889, samtidig dermed blev der indført en systematisk Vandstandsmaaling til Bestemmelse af Havets Middelniveau og af Ebbe og Flod i vore Farvande. Som Bestyrer af Instituttet har P. udført en stor Del magnetiske Maalinger rundt om i Landet. Særlig har han undersøgt Bornholm, som frembyder ganske overraskende magnetiske Forhold.

Af andre Arbejder vedrørende Geofysikken fremhæves «Om de milde Vinde i den grønlandske Vinter», hvor han har givet en ny Forklaring af Aarsagen til de bekjendte varme Vinde, der ved Vintertid blæse paa de grønlandske Kyster. Desuden har han skrevet en Mængde Afhandlinger i danske og fremmede Tidsskrifter. Af Bøger har P. udgivet «Naturkræfterne» (1874—79, 2. Udg. 1891—95), en Bog, som har vundet stor Udbredelse og Anerkjendelse, end videre en Lærebog i Optik (1876, 2. Udg. 1893), en navtisk Meteorologi (1886) og en Lærebog for Skoler i Meteorologi og Jordmagnetisme (1890). — Han blev i 1888 Medlem af Videnskabernes Selskab og er desuden Medlem af flere meteorologiske Selskaber.

C. Christiansen.

v. Paulsen, Friederich Nicolai Wilhelm, 1784—1872, Forstmand. P., der var Søn af Generalmajor Peter v. P. († 1822) og Anna Catharine Claudine f. Bertelsen de Cederfeld, blev født 1. Nov. 1784 i Byen Slesvig og valgte først den militære Løbebane. 1809 tog han Forstexamen i Kjøbenhavn, og 1816 forlod han Krigstjenesten med Ritmesters Rang. S. A. blev han konstitueret og 1819 udnævnt til Overførster for Kjøbenhavns Amts m. fl. Statsskove, og 1829 afløste han G. W. Brüel som Overførster paa Egelund, hvor han blev indtil sin Afsked 1860; han døde i Lyngby 4. Febr. 1872. P. blev 1810 Forst- og Jagtjunker, 1815 Kammerjunker, 1826 Hofjægermester, 1840 Kammerherre, 1847 Kommandør af Danebrog. Han ægtede 14. Dec. 1820 Henriette Elisabeth Baronesse Juul (f. 24. Dec. 1796 † 24. Maj 1832) og dernæst 1. Juni

1834 hendes Søster Ottilia Christiane Adolphine (f. 1. Febr. 1803 † 28. Juli 1883), Døtre af Kammerherre, Oberstlieutenant Ove Henrik Baron J.-Rysensteen. — P. var en meget nidkjær og pligt-opfyldende Embedsmand, hvem Regeringen jævnlig overdrog at undersøge offentlige og private Skoves Forhold, ligesom han gjentagne Gange var Medlem af forstlige Kommissioner (1833—63 af Forst-Examinationskommissionen) og en Tid maatte bestyre flere private Skovbesiddelser.

Elvius og Hiort-Lorenzen, Patriciske Slægter I. A. Oppermann, Bidrag t. d. danske Skovbrugs Hist. 1786—1886. *A. Oppermann.*

v. Paulsen, Johan Anton, 1687(?)—1736, Søofficer, Søn af efternævnte Admiral Matthias v. P., blev 1698 antaget som Lærling i Marinen; 1707 blev han Underlieutenant, 1709 Premierlieutenant, Aaret efter Kapitajnlieutenant, 1712 Kapitajn, s. A. karakt. Kommandørkapitajn, 1715 Kommandør, 1718 Schoutbynacht og 1727 Viceadmiral. I sin Ungdom var han i fremmed Tjeneste, ved Udbruddet af den store nordiske Krig ansattes han som Fregatchef, senere som Chef for forskjellige Linjeskibe, med hvilke han først var underlagt Sehested ved Stralsund, senere ærefuldt deltog saa vel i Gabels Sejer over den yngre Wachtmeister paa Kolberg Red som ogsaa i Admiral Rabens Kamp 1715 ved Jasmund. 1716—19 var P. ansat ved Eskadren i Kattegat, hvor han gjorde Tjeneste sammen med Tordenskjold. 1727 blev han ved Judichærs Fald ansat som Holmens Chef, men trak sig kort Tid efter tilbage, fordi han fik Afslag paa Nedsættelse af en Kommission, der skulde undersøge Værftets temmelig derangedede Forhold. En Tid lang (1726—31) ejede han Herregaarden Hellestrup i Flinterup Sogn. — P. var 2 Gange gift: 1. (1720) med Christine f. Schøller (f. 1675 † 1728), Datter af Gehejmerraad, Justitiarius i Højesteret Casper S.; hun havde forinden været gift først med Justitsraad Herman Schøller til Bavelse († 1705), senere med Staldmester Engel Gotfried Bülow († 1712); 2. (1735) med Christine Margrethe f. Dysseldorff, Enke efter Domherre Chr. Voskamp. P. døde 25. Sept. 1736. *C. With.*

v. Paulsen, Johan Peter Frederik, 1780—1843, Kammerherre, en Broder til ovfr. nævnte Overførster F. N. W. v. P., blev født i Slesvig 28. Juli 1780. Han ansattes allerede 1789 som Kornet à la suite ved det slesvigske Rytterregiment og blev 1811 Sekondritmester ved Prins Ferdinands Dragoner. Han avancerede 1813

til Eskadronschef, fik 1827 Oberstlieutenants Karakter og udnævntes 1830 til virkelig Oberstlieutenant. Derefter traadte P. ud af den aktive Tjeneste. Prins Christian Frederiks, den senere Kong Christian VIII's, fraskilte Gemalinde, Prinsesse Charlotte Frederikke, der levede i et Slags Internat i Horsens, fik 1830 Frederik VI's Tilladelse til at tage Ophold i Rom. P. ansattes nu hos Prinsessen som Kavallér og fungerede i denne Egenskab hos hende indtil hendes Død 1840. Dette Aar forfremmedes han til Oberst à la suite og udnævntes til Kammerherre. P. tog 1842 sin Afsked fra Hæren og tilbragte derefter Resten af sit Liv paa Gaarden Lillerup ved Horsens, hvilken han havde kjøbt 1825. Han døde 6. Juni 1843 i Kjøbenhavn. 26. Dec. 18³²~~26~~ havde han i Laibach ægtet Elise Sophie Charlotte Thorvaldsen, Billedhuggerens Datter (døbt 13. Marts 1813). Hun indgik et nyt Ægteskab og døde 17. Sept. 1870 i Albano.

Elvius og Hiort-Lorenzen, Patriciske Slægter I.

A. Thorsoe.

Paulsen, Julius, f. 1860, Maler. Han er født 22. Okt. 1860 i Odense; Forældrene vare Kjøbmand Knud Christian P. og Betzy Christiane f. Petersen. Allerede medens han var Discipel i Odense Kathedralskole, modtog han nogen Tegneundervisning af sin Moder; efter sin Konfirmation blev han sat i Malerlære, blev Elev af sin Fødebys tekniske Skole og malede paa egen Haand Studier efter Naturen samt mindre Billeder, af hvilke sidste han fik et, Brystbillede af en lille Pige, antaget til Udstillingen paa Charlottenborg i Foraaret 1879, samme Aar, som han blev Elev af Kunstakademiet. Dette gennemgik han i Løbet af 3 Aar; inden han forlod det, var han allerede kjendt som en ualmindelig lovende ung Maler. I 1881 havde saaledes et af hans første Landskabsbilleder vakt Opmærksomhed, Aaret efter kom bl. a. «En gul Rose i et Glas», der med rette betegnedes som et af Udstillingens yndefuldeste og ejendommeligste Blomstermalerier, og i 1882 «Cai», et genreagtigt Drengportræt, udmærket ved kjærlig Opfattelse og ualmindelig Formdygtighed; endnu større Anerkjendelse end disse Arbejder vandt dog i 1883 det legemsstore Portræt, P. havde malet efter sin gamle Fader. I de følgende Aar udfoldede P., der i 1888 og 1895 var paa længere Udenlandsrejser med Understøttelse fra Akademiet, en meget omfattende Virksomhed og vandt snart Anerkjendelse som en af de allerbetydeligste danske Mestre. Den Neuhausenske Præmie havde han faaet for Faderens Portræt; i 1887

tilkjendtes Aarsmedaillen ham for «Adam og Eva», der desuden erhvervedes til Nationalgalleriet; i 1893 fik han den Thorvaldsenske Udstillingsmedaille, der medfører Sæde i Akademiets Plenarforsamling, for et Dameportræt. Ogsaa paa de store internationale Kunstudstillinger har han flere Gange modtaget Hædersbevisninger.

P. har malet historiske Genrekompositioner, iblandt hvilke navnlig det ovennævnte «Adam og Eva» og det i 1898 udstillede «Den hellige Cæcilia» (Nationalgalleriet) udmærke sig ved inderlig poetisk Stemning, storladen Stil og glimrende Kolorit; her soim i adskillige af sine egentlige Genrebilleder viser han sig som en Mester i Behandlingen af det nøgne Legeme, særlig hvor dette stilles op mod en fin og duftig landskabelig Baggrund. Som Portrætmaler — Faderen, Provst Warburg (til Holmens Kirke), Lorens Frølich (for Udstillingskomiteen) osv. — staar han i første Række, først og fremmest i sin Egenskab af klar og aandfuldt forstaaende Karakterskildrer, dernæst ved sin Evne til at stille og bevæge Figurerne paa en i samme Grad tiltalende, naturlig og personlig Maade; her som i Kompositionerne viser han sig tillige som en fremragende Formkunstner, en fin og sanddru Kolorist. Som Landskabsmaler er han blandt alle nyere Fortolkere af Fædrelandets Natur den mest udprægede Lyriker. Stærkest giver hans poetiske Sjæl sig Udtryk, hvor Motivet er det simplest mulige, stort Plan med faa, lidet markerede Linjer, god Plads til Luften. Over for saadanne Æmner opnaar han en betydelig Virkning af stemningsfuld Harmoni, en Rigdom af fint samstemte Toner.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

v. Paulsen, Matthias, —1710, Søofficer. P. er formodentlig født i Glückstadt. 1676 sendtes han til Tromp med Anbefalingsbrev fra Bielke og Gyldensparre, der meddele, at han er anbefalet af General Arenstorff, samt at han i lang Tid har faret paa Strædet (Middelhavet) med Schoutbynacht de Ruijter og er dansk Undersaat. Umiddelbart herefter ansattes han som Lieutenant, 1677 avancerede han til Kapitajnlieutenant, deltog i Slaget paa Kjøge Bugt og sendtes til Rigsadmiralen med Melding om Sejeren; Aaret efter finde vi ham som Underkapitajn i Tromps Flagskib og senere som Chef for Fregatten «Victoria». 1681 fik han Bestalling som Kapitajnkommandør, 1683 avancerede han til Schoutbynacht, 1689 til Viceadmiral og 1699 til virkelig Admiral. Ridder af Danebrog blev han 1702; 1697 optoges han i Adelstanden. 1682 blev P. Chef for

Søekvipagen ved Glückstadt, og i denne Stilling forblev han med korte Afbrydelser til sin Død; 1684 erobrede han her fra Helgoland; for øvrigt var han en virksom Hvervingsagent fra Hamborg. Da U. C. Gyldenløve 1700 skulde kommandere hele Flaaden, blev P. ansat som hans Raadgiver, men synes for Resten ikke at have spillet nogen fremtrædende Rolle under Felttoget d. A. P., der i Følge Wibes Korrespondance med Frederik IV var fænomenal høj af Skabning, var ikke nogen fremragende Karakter, men forstod at gøre sig gjældende ved sin punktlige, om end pedantiske, Embedsførelse; han døde 25. Febr. 1710. — P. blev 3. Febr. 1681 gift med Hedevis Margrethe Johansen (f. 6. Jan. 1663 † 25. Maj 1708). Blandt hans Sønner var ovennævnte Joh. Ant. v. P.

C. With.

Paulsen, Paul Detlev Christian, 1798—1854, Retslærd, var en Søn af Kjøbmand i Flensborg Christian Detlev P. (f. 2. Avg. 1756 † 26. Okt. 1805) og Ingeborg Sophie f. Gadebusch (f. 13. April 1777 † 24. Febr. 1854) og fødtes i Flensborg 10. Jan. 1798. 12 Aar gammel blev han sendt til Salzmanns Institut i Schnepfenthal i Sachsen-Gotha og var her 3 Aar, kom derpaa til Gymnasiet i Gotha, hvor han var 2 Aar, og endte sin Skolegang 1816 paa Gymnasiet i Lybek. Derefter studerede han Jura 2 Aar i Göttingen, hvor han 1818 vandt en Prisedaille for et Skrift om Rhodus i den macedoniske Tid, Vinteren 1818—19 i Berlin for at høre Savigny, Sommeren 1819 i Heidelberg for at høre Thibaut og 2 Aar i Kiel, hvorpaa han 1821 tog juridisk Examen paa Gottorp og strax efter drog til Kjøbenhavn for at studere dansk Ret. Allerede 1822 tog han her Licentiatgraden og blev Privatdocent ved Universitetet, underkastede sig 1823 den danske latinsk-juridiske Examen og disputerede 1824 for den juridiske Doktorgrad.

Allerede som ganske ung var P. sig sin danske Herkomst klart bevidst og opfyldt af en levende Kjærlighed til Fædrelandet og en brændende Attraa efter at virke for dansk Sprog, Litteratur og Retspleje. I Maj 1824 begyndte han sine Forelæsninger ved Kjøbenhavns Universitet, men da der det følgende Efteraar blev en Plads ledig i det juridiske Fakultet i Kiel, blev han ansat der som overordentlig Professor med særlig Forpligtelse til at læse over dansk, slesvigsk og holstensk Ret. Det var en Skuffelse for ham, at han ikke kunde blive i Kjøbenhavn, men han gik dog med Glæde og lyse Udsigter til sit nye Kald. 1831 modtog han en

Kaldelse til Dorpat som Germanist og nordisk retskyndig uden at lade sig friste af den høje Løn, som tilbødes ham. Hans Forelæsninger i Kiel vare godt besøgte, og han var midt i en betydelig videnskabelig Virksomhed, ikke mindst for at bibringe Udlandet bedre Kjendskab til og sandere Forestillinger om de offentlige Forhold i Danmark, da Uwe Lornsens berygtede Skrift 1830 kastede ham ind paa nye Baner. P. blev hurtig klar over, at Lornsens Endemaal var Slesvigs voldelige Løsrivelse fra Danmark, og gav sig strax i Færd med at modarbejde ham. I de sidste Dage af 1831 udgav han «Ueber Volksthümlichkeit u. Staatsrecht des Herzogthums Schleswig», hvori Slesvigs sproglige og nationale Forhold for første Gang i den politiske Strid gjordes til Gjenstand for en historisk-kritisk Fremstilling. Navnlig forlangte P. med Bestemthed Gjennemførelsen af Reskriptet af 19. Jan. 1811 om det danske Sprogs Indførelse i Kirken, Skolen, Retsplejen og alle offentlige Anliggender over alt, hvor det taltes i Slesvig. Da P. Aaret efter var i Kjøbenhavn, gjorde han efter Kancellipræsident Otto Moltkes Opfordring et Forslag til Sprogsagens Ordning, men Kansler Spies forpurrede Sagens Fremme, og der skete intet. Den Virkning havde P.s Optræden dog, at talrige Sprogpetitioner 1836 indkom til Stænderne. Imod de 1835 udkomne Skrifter «Für Holstein, nicht gegen Dänemark» og «Für Holstein, gegen Dänemark» skrev P. 1836 «Für Dänemark u. für Holstein», hvori han fremhævede Lyssiderne ved Holstens Forbindelse med Danmark, men navnlig hævdede Betydningen af Stænderhyldingen i Slesvig 1721 og af Augustenborgernes samtidige Arvehylding «secundum tenorem legis regiae», et den Gang ubekjendt Aktstykke, som P. havde opdaget i Gehejmearkivet. Da Hertugen af Augustenborg 1837 tog til Gjemæle derimod i «Die Erbfolge im Schleswig-Holstein», vilde P., imod Frederik VI's Ønske, men efter Prins Christians Opfordring, give Gjensvar, og han gjorde ogsaa et Udkast til en systematisk Fremstilling af Arvesfølgeretten til Slesvig, som tilstilledes Prinsen, men det kom des værre ikke til den endelige Udarbejdelse.

Heldigvis var P. friere stillet ved sine Undersøgelser om Sproget i Slesvig. Allerede 1832 havde han i «Bidrag til Sprogets Historie paa den jyske Halvø, fornemmelig i den søndre Del» forsøgt at klare de ejendommelige Sprogfænomener ved de forskjellige Stammers Sammenstød og Sammensmeltning paa den jyske Halvø og fremhævet, at der ingen Sproggrænse gaves mellem Sønder- og Nørrejylland, hvilket han 1837 yderligere udviklede i «Det danske

Sprog i Hertugdømmet Slesvig». Ved samme Tid forenede han sig med Professor Flor om at bringe et dansk Ugeblad til Veje i det nordlige Slesvig, og det lykkedes dem efter meget Slid og Møje at faa «Danevirke» oprettet 1838 (jvfr. ovfr. S. 300). I dette Blads Spalter kan man fra Aar til Aar følge P.s aarvaagne, uforfærdede og utrættelige Virksomhed. En Række af Artikler udgik fra hans Haand for at opmande Folket til at tage kraftig Del i Forsvaret for dets Modersmaal. Samtidig skrev han Artikler i «Freia» og i «Kieler Correspondenzblatt», i hvilket sidste han ofte blev angreben med hadefulde, stundum næsten ærerørige Insinuationer. Denne hans iøjnefaldende politiske Virksomhed skadede naturligvis hans Lærerstilling i Kiel, og fra 1840 bleve hans Forelæsninger mindre og mindre besøgte. 1844 led han flere Gange personlig Overlast; en Gang maatte der endog tilkaldes Tropper for at beskytte hans Hus. I sin isolerede Stilling søgte han, efter 1842 at være bleven udnævnt til ordentlig Professor, 1845 Borgmesterembedet i sin Fødeby Flensborg, men Kongen vilde ikke undvære ham i Kiel, hvor hans Stilling blev vanskeligere og vanskeligere, indtil Oprøret 1848 udløste ham. Endnu 24. Marts protesterede han i et Konsistoriumsmøde imod den saakaldte provisoriske Regering, og samme Aften rejste han til Kjøbenhavn.

I Maj udnævntes han til midlertidig Medarbejder ved de under det af Embedsmændene forladte tyske Kancelli henhørende Forretninger, i Juli til Etatsraad, og samme Efteraar begyndte han at holde Forelæsninger ved Kjøbenhavns Universitet over Slesvigs private Ret. Med Flor og Schouw sammentraadte han i en Komité til Understøttelse af fordrevne Slesvigere. Men samtidig nærrede han en stærk Frygt for selve Slesvigs Fremtid, og da Grundlovsforhandlingerne begyndte, udtalte han i et lille Skrift, «Til den danske Rigsdag», Ønsket om deres Udsættelse, indtil Rigsforsamlingen kunde blive sammensat fra alle Dele af Danmarks Rige. Da hans advarende Røst ikke blev hørt, gjorde han efter ministeriel Opfordring den paafølgende Vinter det første Udkast til en slesvigsk Forfatning. Efter hans Forslag skulde Slesvig saa godt som fuldstændig indlemmes i Kongeriget, kun Rets- og Kommunalvæsenet skulde undergives en særlig Minister og Landdag. Forslaget tiltraadtes af de fleste Ministre, medens H. N. Clausen vilde henlægge hele Styrelsen under fælles Ministre. Da Regeringen i Foraaret 1849 efter Krigens Fornæelse vilde oprette en Regeringskommission i Slesvig og tiltænkte P. en Plads i den, afslog han, misfornøjet

med Regeringens Holdning, Tilbudet, men tog i Avg. med Tillisch til Flensborg, hvor hans Nærværelse var til stor Glæde for den danske Befolkning. I Vinteren 1849—50 holdt han atter Forelæsninger ved Universitetet, og efter Istedslaget udnævntes han til Medlem af Overjustitskommissionen i Flensborg. 1851 var han Medlem af Notabelforsamlingen og skrev den udførlige Motivering af dens Forslag. Han oplevede at se det danske Sprog indsat i dets naturlige Rettigheder i Slesvig, men døde pludselig 28. Dec. 1854. — Hans samlede Værker udkom 1857—59 i 3 Bind.

P. var 2 Gange gift: 1. (6. April 1826) med Thora Alvilde f. Bloch (f. 6. April 1802 † 14. Marts 1834), Datter af Rektor S. N. J. B. (II, 413), 2. (29. Sept. 1835) med Søsteren Margarethe Christiane Marie (f. 7. Jan. 1798 † 12. Maj 1866), Enke efter Overlærer i Roskilde, Dr. phil. Hans Peter Thrige.

C. Paulsens Saml. Skrifter I, 3 ff. Erslew, Forf. Lex. Museum 1891, I, 120.

H. R. Hiort-Lorenzen.

— Ogsaa P. D. C. Paulsens *juridiske Forfattervirksomhed* var meget frugtbar. Den falder nærmest i 3 forskellige Afdelinger. En Gruppe af hans Skrifter, saaledes en større Recension af Uwe Lornsens «Die Unionsverfassung Dänemarks u. Schleswig-Holsteins» og 2 Afhandlinger i «Antislesvig-holstenske Fragmenter» om Slesvigs indre Forbindelse med Danmark og om det danske Kongehuses Ret til Pinneberg, Rantzau og Altona, vedrører den offentlige Ret og indeholder ogsaa fra juridisk Synspunkt flere værdifulde Bidrag. Deres Betydning maa dog hovedsagelig betegnes som almindelig historisk, hvorfor de finde deres rette Bedømmelse for Historiens Domstol. Hertil knytter sig en Kreds af Skrifter, der behandle den private Rets Historie, hvoraf navnlig nogle Afhandlinger om Formueforholdet mellem Ægtefæller efter gammel nordisk Ret, særlig efter Jyske Lov, om de sydjyske Stadsretter og om Kilderne til den slesvigske Ret ved deres Undersøgelser omfattende og indgaaende Karakter ville bevare deres Forfatters Navn for Efterverdenen. Endelig maa blandt Skrifter, der behandle Nutidens Ret, nævnes hans paa Tysk udkomne Lærebog i Slesvigs og Holstens Privatret (1834), hvilken i sin 2. Udgave (1842) medoptager Lauenborgs Ret. Dennes Betydning ligger navnlig deri, at den søger at skille de fremmedartede romerretlige Bestanddele ud for igjen at faa den nationale Ret frem i dens fulde Betydning. Et praktisk Hjælpe-

middel hertil var ogsaa hans Retsformularbog (1841), der tillige indeholder en tysk-dansk Lovkyndighedsordbog.

Det er dog den *historiske* Betragtning af Retten, der gaar som en rød Traad gennem alle P.s Skrifter. Han var begyndt som egentlig Historiker (hans Prisskrift om Rhodus), og denne Ungdomskjærlighed bevarede han for hele Livet. Men den faar ham dog ikke til at glemme Retshistoriens særlige Opgave. Han betegner selv sin Behandling af Retshistorien som «filosofisk», i det han benytter Fortidens Ret til dertil at knytte almindelige Udviklinger, der kunne kaste Lys over Nutidens Retsliv. Som han selv siger: «Kun en saadan videnskabelig Behandling af Retshistorien, hvor vi søge at opdage Aarsagerne til en vis Retstilstands Beskaffenhed, hvor vi sammenligne den med vor nuværende og knytte hertil filosofiske Idcer om Menneskehedens Bestemmelse, kan jeg holde for den rigtige. Intetsigende og tørt er derimod et saadant Studium af den ældre Retstilstand, naar man fremstiller de enkelte Retsforhold uden indvortes Sammenhæng . . .» Fra Historien føres han saaledes altid tilbage til Nutidens faste Grund, og det er ikke mindst det praktiske, ædruelige Blik, hvorefter ogsaa nogle processuelle Afhandlinger vidne, der giver hans juridiske Forfattervirksomhed Værdi. Men hans historiske Syn forlener samtidig hans Retsbetragtning med et almindelig ideelt Moment. Han ser Retten som et Led i Livets almindelige Udviklingshistorie og ivrer derfor stærkt mod den Isoleringstilstand, hvori Juraen og Juristerne saa ofte sætte sig over for andre Videnskabsfag og deres Dyrkere. Selv til Theologien hævder han i Indledningen til en Afhandling om den danske Kirkes symbolske Bøger (1826), at Retsvidenskaben lader sig bringe i nøje Forhold. Retfærdigheden danner nemlig kun den ydre sikrede Tilstand, som er nødvendig, for at Menneskene kunne naa det Kjærlighedsideal, som Theologien opstiller, og de tjene saaledes begge Livets højeste Maal. Dette medfører ogsaa visse Krav til Rettens Dyrkere. Som han i et Ungdomsforedrag siger: «Der gives ingen i alle Henseender god Retslærer, med mindre han er moralsk og elsker Menneskene». Han selv var til en vis Grad et Vidnesbyrd om denne Sætnings Sandhed. Der gives andre juridiske Forfattere med rigere og originalere Synsmaader end P., men faa, der i den Grad som han have formaaet at sætte en fuldstøbt og harmonisk Personlighed ind paa de Tanker, som de en Gang havde grebet og erkjendt som sande. Det er dette *personlige* Moment, der giver P. hans Særpræg ogsaa som Jurist. *H. Munch-Petersen.*

Paulsen, Peter, 1778—1855, Præst, var født 20. Dec. 1778 i Trelstorp i Vestslesvig, studerede siden 1797 Theologi i Kiel og tog 1804 theologisk Attestats paa Gottorp. 1801 Subrektor ved Haderslev Skole, 1807 Præst i Adsbøl og Graasten, hvorfra han 1811 forflyttedes til Aabenraa, hvor han tillige var Provst. Fra 1817—35 var han Medlem af den theologiske Examenskommission paa Gottorp; 1834—37 gejstligt Medlem af den slesvigske Stænderforsamling. Efter Dr. J. G. C. Adlers (I, 101) Død skal det være tilbudt P. at blive Generalsuperintendent i Slesvig, hvorfor han dog undslog sig. 1837 blev han Provst og Hovedpræst i Altona; 1840 Konsistorialraad; modtog 1846 Diplom som Æresdoktor i Theologien fra Kiels Universitet. Nedlagde 1848 sit Embede og tog Bolig i Byen Slesvig, hvor han døde 29. Jan. 1855. Hans Skrifter indskrænke sig til Lejlighedstaler. — I sit Ægteskab med Cæcilie Dorothea f. Prehn havde P. P. nedenanførte Søn af samme Navn.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *H. F. Rordam.*

Paulsen, Peter, 1808—86, Døvstummelærer, fødtes 5. Avg. 1808 i Adsbøl i Sundeved, hvor hans Fader, ovennævnte Peter P., den Gang var Præst. Efter at have gennemgaaet Flensborg Latin-skole studerede han Theologi, først i Kiel, senere ved andre tyske Universiteter, og tog Embedsexamen paa Gottorp 1832. Aaret efter ansattes han som 2. Lærer ved Døvstummeinstituttet i Slesvig, og da han 1835 havde erhvervet Doktorgraden, blev han tillige Medbestyrer ved samme. Efter H. Hensens (VII, 369) Død udnævntes han 1847 til Forstander og 1. Lærer, og under hans Ledelse omdannedes Instituttet fra en statsunderstøttet privat til en fuldt offentlig Landsanstalt for begge Hertugdømmerne. P. har offentliggjort en Del Afhandlinger om Døvstummesagen og nærliggende Æmner i de holstenske Tidsskrifter og udgav 1845 en «Schulstatistik des Herzogthums Schleswig» og 1863 «Die Stipendien in den Herz. Schleswig, Holstein u. Lauenburg». Han tilhørte den slesvig-holstenske Retning, kom 1850 i Strid med den danske Generalkommando og sad en Tid lang fængslet, men overtog senere sit Embede. 1853 lod han sig vælge til Stænderdeputeret for Byen Slesvig og afskedigedes 1863 med Pension; men efter Hertugdømmernes Erobring overtog han atter Forstanderposten ved Instituttet og bestyrede dette til 1874. Han døde i Slesvig 22. Maj 1886.

Paulsen, Das Taubstummen-Institut zu Schleswig 1843—60. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *P. Lauridsen.*

Paulsen, Sophus Johannes, 1838—84, Søofficer. P., der var en Søn af Justitsraad, Amtsforvalter Carl Ludvig P. (f. 28. Avg. 1790 † 25. Okt. 1842) og Nina Cathrine f. Holten (f. 30. Marts 1804 † 21. Sept. 1851), blev født i Lindemark ved Stege 12. Marts 1838; han blev opdraget i Grosserer H. P. Priors Hus, blev Lieutenant i Marinen 1860, ved Omordningen af Kadrene 1868 fik han Premierlieutenants Titel, 1876 avancerede han til Kapitajn, men døde allerede 20. Avg. 1884. Efter at have gjort en Del Togter til Koffardis og Orlogs i sine første Officersaar ansattes han i Krigsaaret 1864 om Bord i Fregatten «Jylland», med hvilken han ærefuldt deltog i Helgolandsaffæren, hvor han som Manøvreofter opholdt sig paa Broen. Et fjendtligt Projektil slog Raaberen ud af hans Haand uden at saare ham. I Tiden 1865—72 før P. til Koffardis som Fører af private Dampskibe tilhørende H. P. Prior og «det forenede Dampskibsselskab» og var derefter temmelig ofte benyttet ved Udkommandoer i Orlogsskibene. Sin Fritid anvendte han med Iver i forskellige industrielle Foretagenders Tjeneste, bl. a. oprettede han et Bugsterselskab og virkede ligeledes — skjønt uden Held — for Oprettelsen af en Nødhavn ved Hirtsholmene. Fra 1879 repræsenterede han i Folketinget som Højremand Christianshavn (Kjøbenhavns 9. Kreds), indtil han faldt ved Valget 1884. — P. blev 1864 gift med Emilie Oline Ernestine Jørgensen (f. i Rensborg 12. April 1841), Datter af Intendant, Kapitajn Thorvald Julius J. og Sophie f. v. Zülów (Separation 1882); hun er senere bleven gift med Korpslæge Camillus Müllertz.

Elvius og Hiort-Lorenzen, *Patriciske Slægter* I, 247.

C. With.

Paurenfeind, Georg Vilhelm, † 1763, s. Baurenfeind (I, 611).

Paurenfeindt, Wolfgang Ernst, o. 1678—1764, Officer, var af en adelig Familie fra Salzburg. Han blev 1705 Fændrik ved A. Harboes danske Infanteriregiment i kejserlig Tjeneste og fulgte med dette til Danmark. 1707 blev han Lieutenant, 1711 Kapitajnlieutenant, 1714 Kapitajn og kom 1715 til fynske nationale Regiment. Med dette sidste deltog P. i Felttoget i Norge 1716—17 og udmærkede sig bl. a. under Tordenskjolds mislykkede Angreb paa Gøteborg. 1722 blev han forsat til fynske hvervede Regiment, Aaret efter til Grenaderkorpset, blev 1731 karakt. Oberstlieutenant, 1733 virkelig Oberstlieutenant ved Kronprinsens Regiment (fra 1748 Kongens Livregiment), 1749 Kommandant i Citadellet Frederikshavn,

1751 Generalmajor, 1758 Generallieutenant, 1759 hvid Ridder. Han døde ugift 28. Marts 1764 i sit 86. Aar. *H. W. Harbou.*

Paus, Hans, 1710—70, Historiker og Jurist, var født i Vadsø i Finmarken, hvor Faderen, Ludvig Christian P., der meget roses i Hammonds Missionshistorie, den Gang var Sognepræst. P. blev 1732 immatrikuleret ved Universitetet, men vendte saa hjem til Finmarken og berejste i 2 Aar hele Landskabet for at «give en udførlig Historie» derom. Hvor han siden har opholdt sig, vides ikke, men omtr. 1741 kom han til Kjøbenhavn igjen, tilbragte her 12 Aar og udfoldede nu en ikke ringe litterær Virksomhed. Af hans Skrifter fremhæves hans «Corfits Ulfeldts Levned» i 2 Kvartbind (1746—47), fremkaldt, som han selv siger, ved Rothes Værk om Griffenfeld. Skriftet blev meget strængt bedømt af Hans Gram, men, som senere Paludan-Müller udtaler, man ser, at det dog har gjort Indtryk paa de samtidige og stiftet nogen Nytte, thi det er vel talentløst skrevet, men dog ikke et værdiløst Bidrag til Historien. Nævnes kan ogsaa hans «Danske og norske Dronningers summariske Levnedsbeskrivelse» (1751). Hvad der dog især har gjort P. bekjendt, er hans «Samling af gamle norske Love» (I—II, 1751—52). Samlingen er ikke fuldstændig, og Lovene meddeles paa et Par Undtagelser nær ikke i Grundsproget, men i dansk Oversættelse og det ikke efter gode Haandskrifter; Overskrifterne ere vildledende og de sproglige og juridiske Misforstaaelser mange. Ikke desto mindre er denne Oversættelse et mærkeligt Fænomen for sin Tid, thi man maa erindre, at, naar Hirdskraaen undtages, vare de gamle norske Love den Gang Almenheden omtrent ubekjendte. At denne Samling nu er ganske overflødig, er en Selvfølge, men dette gjælder ikke helt om hans samtidig udgivne «Gamle Forordninger og Privilegier for Kongeriget Norge», der gaar til 1670.

I et af sine Forord til sin Lovsamling udtaler P., at han «i 32 Aar haver fulgt Musernes Lejr ikkun som en Volontør»; han maa da mene, at det var 32 Aar, siden han begyndte at lære Latin. Han havde giftet sig med Anna Sørensdatter, Enke efter en Oluf Severin, og levede i trange Kaar. I 1753 blev Finmarkens Sørenskriveri ledigt, og til dette Embede blev han udnævnt s. A. Skjønt han i sin Ansøgning om Sørenskriveriet fortæller, at han «i 19 Aar fornemmelig har laboreret paa Lovkyndigheden», havde han endnu ikke taget juridisk Examen; han tog den først s. A. og det som dansk Jurist.

I Finmarken fik han Bolig i Alten ved Talviks Kirke i en Egn, hvor Amtets fleste Embedsmænd boede samlede. Han har som Sørenskriver ikke udgivet trykte Skrifter, men de historiske Oplysninger, som findes i hans Amtmands, Hammers, «Underretning om Finmarkens Handel» (trykt i «Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist.» III), ere (i Følge samme Samlinger V, 594) af P. Hans Kone døde 1760, men allerede 6 Uger efter hendes Begravelse blev han atter gift, med Jfr. Anna Kirstine Greve, med hvem han fik mange Børn. 1770 døde han af Slag (begravet 20. Juni).

Hist. Tidsskr. 5. R. IV, 139 f. Maurer, Udsigt ov. de nordgermaniske Retkilders Hist. S. 68 f.

L. Daac.

Pavels, Claus, 1769—1822, Biskop, fødtes 1. Avg. 1769 paa Vanse, hvor Faderen af samme Navn, der døde 4 Maaneder før Sønnens Fødsel, var resid. Kapellan. Moderen, Karen f. Tostrup (f. 1740 † 1813), ægtede Kapitajn, senere Generalmajor, Jacob Ulrik Hoelfeldt (VII, 487). Han blev længe i Hjemmet under en Huslærer og kom først 1782 i Christianssands Skole under Søren Monrad. Han blev meget yndet af Biskop Hagerup og sin Rektor, der vilde have ham ind paa den filologiske Bane. Han blev indkaldt 1785, men spildte saa Tiden og drog det følgende Aar hjem uden Examen philos. Han fik nu Undervisning i Naturfagene af Provst A. Pihl, drog tilbage og fik Examen philos. 1787, var atter hjemme, læste Theologi og Fransk, til han vendte tilbage til Universitetet og tog Attestats 1789. P. havde et let Hoved, men var ikke anlagt paa lærde Studier og havde ved Rahbek faaet Smag paa Æsthetik, saa det væsentlig blev denne, der beskæftigede ham de 3½ Aar, han havde Plads paa Elers' Kollegium. Han skrev Digte — en Heroide i «Minerva» 1789 o. m. — og blev rost af Abrahamson og Rahbek. At Theologi og Lærdom ikke tiltrak ham, havde ogsaa sin Grund i den Smag, han fik paa de tyske eudæmonistiske Forfattere, blandt hvilke maa nævnes den berygtede C. F. Bahrdt. Endnu 1807 kunde han — i sin Avtobiografi — ikke se tilbage til disse Aar med Anger. Hans Aands og Hjertes Kultur fremmedes — siger han — midt under Nydelsen af de uskyldigste og ædleste Glæder (dramatiske Selskaber og Klubliv). Han maatte undervise, men ansaa sig lidet skikket dertil. «Religionslærerens Kald» havde altid staaet lokkende for ham, og han har næppe tænkt sig anden Fremtid end Talerens, hvor meget han end gav sig af med at skrive Vers og Recensioner.

24 Aar gammel blev han resid. Kapellan i Ejdanger med Bopæl i Brevik 1793. Han fandt sig her meget ilde, og det er tydeligt nok, at han havde for lidet at bestille og ansaa sig alt for lidet paaskjonnet som Prædikant. Et mislykket Forsøg paa at reformere Skolevæsenet maatte bære en Del af Skylden for hans Misfornøjelse, som han var uforsigtig nok til at give Luft i sin Afskedsprædiken, da han 1796 var bleven Sognepræst til Hørsholm. Her blev hans Misfornøjelse — om muligt — endnu større. Han prædikede for 20 Mennesker og fandt baade sig selv og sit Embede ringeagtet. Han havde ogsaa her lidet at bestille, var hyppig Gjæst i Kjøbenhavns litterære Kredse og var ikke fremmed for Rørelser af de politiske Luftninger i Revolutionstiden, der kunde være blevne farlige nok, om man paa højere Steder var kommen til Kundskab derom. Hans nærmeste Omgang var Grev Clas Horn (VIII, 78), og med denne og Rahbek holdt han et af revolutionære Taler gennemstrømmet Selskab i sin Præstegaard, da Malthes Bruun fra Hveen gjorde ham et Besøg i Nov. 1796. Han led med alt dette af Sygelighed, Ærgrelser, navnlig over at hans forlovedes Forældre nægtede sit Samtykke til deres Forbindelse, og vel ikke mindst af Længsel efter Kjøbenhavn, hvor han kunde finde gamle Venner og Beundring som Taler. Han er meget oprigtig, naar han taler om sin «Ambition» og sin Glæde over Tilhøreres Bifald. Han konkurrerede 1797 til det 2. resid. Kapellani ved Frue Kirke i Kjøbenhavn, søgte 1798 Frederiksberg og fik endelig 1799 det 2. resid. Kapellani ved Nicolai Menighed i Kjøbenhavn. Nu begyndte den Tid, han i sin Afskedsprædiken kaldte den lykkeligste i sit Liv. Her mærkede han snart «Lyst til at høre Guds Ord i Tempelet og Højagtelse for Religion og Dyd dybt rodfæstet hos mange Mænd og Kvinder af de højere og lavere Stænder». Han var fra sine Kandidataar ikke ukjendt med Beundringen, der endog havde drevet ham til at lade 5 Prædikener trykke, da han var 24 Aar gammel (1793). 1802 blev han 1. resid. Kapellan, og da Sognepræsten døde (1803), blev hans Embede ikke besat. P. blev den sidste Præst ved Nicolai Menighed, der blev ophævet ved Resolution af 21. Dec. 1804, og han blev nu sat paa Vartpenge. Han blev imidlertid allerede 18. Okt. 1805 udnævnt til Slotspræst paa Akershus og Sognepræst til Aker.

P. havde været Modepræst i Kjøbenhavn, og i Christiania blev han den eneste Prædikant, der havde Tilhørere, i det hans Kirke hver Søndag fyldtes af den finere Verden. Der var givet

ham en betydningsfuld Stilling, og han kunde have udrettet store Ting for Guds Rige, men han, som mente, at han kun kjendte 3 virkelige Talere — foruden ham selv —: E. Hagerup, J. N. Brun og F. C. Gutfeld, var alt for meget beslægtet med den sidste, og hans Maal blev aldrig noget højere end det at «forædle» Menneskene ved moralske Prædikener, der — trods hans noget slæbende Foredrag — røbede en Talekunst, hvori han var en Mester. Han havde visselig ladet Eudæmonismen ligge, og ved Omgangen med Hersleb og Stenersen og sin Kapellan P. Kierschow — samtlige paavirkede af Grundtvig — kunde hans rationalistiske Anskuelser nærme sig Kristendommen, men han var dog altid paa Vagt over for disse gode Venner, og Frygt for Dogmatik, Mysticisme og Pietisme kom altid frem hos ham. I sin Landsmenighed var han i Begyndelsen ivrig med at ordne Fattig- og Skolevæsen, men Krigen gjorde snart alle Bestræbelser frugtesløse, og han fik mindre Interesse for denne Del af sit Embede, medens hans Prædikener i Slotskirken vakte stigende Beundring. Dette fremkaldte et Misforhold til Biskop Bech, der ikke taalte den Lykke, han gjorde.

Under de politiske Bevægelser i 1813—14 blev en livlig Aand som P. naturligvis reven med, og han sluttede sig af Hjærtet til Christian Frederik, der var hans stadige Tilhører og gjorde ham til sin Skriftefader. Stor Fortjeneste har han indlagt sig ved sine Dagbogsoptegnelser fra denne Tid, der ere et Kildeskrift af højt Værd. Ved sin varme Interesse for alt, hvad der foregik, og sin Forbindelse med Christianias højeste Kredse maatte han blive i Stand til at bringe vigtige Oplysninger. I Politikken var ellers P. forsigtig, og det saa meget mere, som han snart fik Øje for, at den nye Tingenes Orden fra 17. Maj 1814 ikke vilde bestaa. Hans Beundring for Christian Frederik slog hurtig om, og P. opnaaede den samme Gunst hos Carl Johan og de svenske Statholdere, som han havde haft hos de danske Prinser, — og der er intet i den Anledning at bebrejde ham. Da J. N. Brun var død 1816, blev P. 26. April 1817 udnævnt til hans Eftermand som Biskop over Bergens Stift. Her fik han kun virke lidt over 4 Aar, da han døde af Slag 16. Febr. 1822. I den korte Tid fik han vistnok gennemrejst det hele Stift, der ikke havde haft Bispevisitats siden 1812, men han fik ikke udrettet meget. Han havde skarpt Øje for Manglerne, men vilde være bedre kjendt, for han greb ind. Hans sidste Hyrdebrev (af 31. Dec. 1820) var vistnok et indledende Skridt. Det har sin Interesse, da han heri erkjender, at han har

hørt til «de henrevne og misledte, der drømte om en Fornuftens Tidsalder og vandt Bifald og Hæder paa den Vej». Det forekom ham, som han hos enkelte Præster havde hørt noget, der mindede herom, og det blev ham stundum tvivlsomt, «om Taleren blot ansaa Jesus for et vist og ædelt Menneske eller som Faderens enbaarne». Hos sine Præster vandt P. Anerkjendelse for den Dygtighed, der giver sig et klart Udtryk i hans Embedsskrivelser. De forefaldende Vanskeligheder mødte han med en Klogskab, der synes aldrig at have svigtet ham, naar ikke hans Forfængelighed blev krænket. Han kunde taale, at en Præst i en Visitatsprædiken saa ligefrem som muligt sigtede ham for «at prædike andet end Guds rene Ord», men den store Uforsigtighed, han begik ved sin Afskedsprædiken i Brevik, gjentog han i Hørsholm og i Aker.

P.s Gjerning som Præst og Biskop har ikke sat nogen Frugt i den norske Kirke, og de eneste Minder om ham ere foruden hans trykte Prædikener nogle Salmer i den evangelisk-kristelige Salmebog og de foreskrevne Bønner ved Kirkers Indvielse. Han var væsentlig Æsthetiker og havde som saadan et klarere Syn end mange samtidige, i det han hurtig fattede Betydningen af Oehlenschlägers Digtning. Som han i sin Ungdom havde optraadt paa Scenen i private Kredse, saa beholdt han til det sidste sin Interesse for den dramatiske Kunst. Hans Liv var rigt paa Nydelser, og han satte stor Pris paa saadanne, ikke mindst paa et godt Bord. Ved sin Autobiografi og sine Dagbøger (1812—22) har han ydet vigtige Bidrag til sit Fædrelands Kultur- og Personalhistorie, og han vil med disse altid staa som en af Norges fortjente Mænd. Af Dagbøgerne er opbevaret det, som har almindelig Interesse, medens Originalmanuskriptet er tilintetgjort. Dets Ejer frygtede for, at det kunde benyttes til et Karikaturbillede af Forfatteren, samt for at alt for megen Skandale skulde komme for Lyset. Af alle Dagbøgerne leverede Dattersønnen C. P. Riis 1864 et Uddrag, der især er fyldigt for Aaret 1814, og senere (1867) udgav han Aargangene 1815—16. L. Daae har 1889 udgivet Aargangene 1812—13 og 1892 paabegyndt Udgivelsen af Aargangene 1817—22. — Gift 23. Dec. 1799 med Maren Fasland (f. 1781, døbt 17. Juli, † 1. Avg. 1865), Datter af Kjøbmand i Arendal Engebret F. (f. 1743 † 30. Sept. 1816) og Anna Sophia Nielsdatter. Hun ægtede efter P.s Død Oberstlieutenant Herman Widing (f. 1776 † 1860).

C. P.s Autobiografi, udg. af C. P. Riis (1866). Lampe, Bergens Stifts Bi-

skoper og Præster I, 30. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26 S. 137 ff. Helveg, Den danske Kirkes Hist. efter Reform. II, 348. 353. 373.

D. Thrap.

Pax, s. Pachs.

Payngk, Ahasverus, 1608—67, Læge, en Søn af nedenævnte P. D. P., var født i Husum 25. Juni 1608, kom som ganske lille til Kjøbenhavn, blev 1626 Student fra Herlufsholm og fortsatte Studierne i Udlandet (1630 i Leiden); de førte ham lige til Italien. Ligesom Faderen lagde han sig efter Medicin og Kemi og vandt sig et Navn, men han havde ogsaa arvet hans Ulyst til litterær Virksomhed. Efter en lang Fraværelse, over hvilken der hviler en vis Dunkelhed, nedsatte han sig o. 1643 i Danmark, ægtede 1644 Kirstine Tidemandsdatter Dalby, en Præstedatter fra Endeslev, disputerede 1645 for den medicinske Doktorgrad i Groningen og udnævntes umiddelbart forinden sin Død til Hofmedikus. Han døde 13. Maj 1667 i Kjøbenhavn, efterladende et, som det synes, betydeligt Bibliothek; hans Enke ægtede senere Ulrik Luft (X, 414). — Under sin store Udenlandsrejse gik han ligesom ogsaa Broderen *Christian P.* over til Katholicismen, men medens han selv vendte tilbage til den lutherske Kirke og Fædrelandet, forblev Broderen i den katholske Kirke og i Udlandet. Efter en Tid at have været Kannik i Olmütz (eller Ulm) drog C. P. til Rom, hvor han udvirkede, at et Kapel ved en af Byens Kirker indviedes til Knud den hellige (1641), hvis Helgenglorie han paa flere Maader søgte at opfriske. Dette Kapel bestemte han til Gravsted for de danske, som i den evige Stad maatte dø i den katholske Tro, og her fandt han sikkert ogsaa selv sit sidste Hvilested (1686?).

Wad, Dimitt. fra Herlufsholm II, 32 ff. Chr. IV's egenh. Breve V, 333 f.
C. F. Bricka.

Payngk, Peter Diderik (rettere Dideriksen), o. 1575—1645, Kemiker og Læge, skal være født i Husum. Faderen, Diderik P. († 1588), der var fra samme By, var Diakon i Morsum og siden Sognepræst i Hersebøl, 2 Sogne paa Nordstrand, som gik til Grunde 1634. Sønnen studerede i Udlandet, vandt den medicinske Doktorgrad og skal i sin Egenskab af Kemiker være bleven knyttet til Kejsershoffet i Prag; Rudolf II ophøjede ham 1602 i Adelstanden eller gav ham maaske snarere et Vaabenbrev. 1608 træffes han bosat i sin Fødeby, men 1609 ansatte Christian IV ham ved sit Hof som Destillerer (Hofkemiker), i hvilken Stilling han forblev

indtil faa Dage før sin Død, der indtraf 12. April 1645. Medens en stor Del af hans Virksomhed foregik i det Destillerhus, som Kongen havde opført til ham ved Rosenborg, optraadte han dog ogsaa som Læge. Han nød Anseelse som en i sine Fag særdeles dygtig Mand, men i Litteraturen har han ikke gjort sig bekjendt. Derimod haves fra hans Haand en skreven Samling af medicinske Recepter og kemiske Formler (Gl. kongl. Saml., Fol., 272). Han var eller blev en ret velhavende Mand, der ejede sin egen Gaard i Byen og var Aktionær i det islandske Handelskompagni. 1621 forlenedes han med et Kanonikat i Lund. Hans Enke, Cathrine Schreiber, døde 19. Febr. 1651.

Herholdt og Mansa, Saml. t. d. danske Medicinal-Hist. I, 154 ff. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen I, 303 f. Chr. IV's egenh. Breve III, 94.

C. F. Bricka.

Paysen, Matthias Friedrich, 1756—1814, Præst, blev født paa Segelsbøl i Nykirke Sogn, Tønder Amt, 30. Dec. 1756 af borgerlige Forældre. Han blev Student i Kiel 1775 og examineret paa Gottorp 1779. Efter at have været Kapellan i Tønning fra 1781 kom han 1784 til Kiel som Kloster- og Garnisonspræst; 1789 blev han Præst ved Mariekirken i Flensborg. Her levede han paa Grund af sin krasse Rationalisme i stadig Strid med Provst Nic. Johannsen (VIII, 512); da Uenigheden udartede til aabenbar Forargelse for Menigheden, maatte P. forflyttes og blev da 1797 Provst og Sognepræst ved Domkirken i Slesvig, hvor General-superintendent J. G. C. Adler (I, 101) tog ham under sine Vinger og i ham fandt en beredvillig Hjælper til sin berygtede Agendes Indførelse. De stiftede i Forening «det nordiske Selskab», hvis Formaal skulde være «at fremme den offentlige Undervisning i Slesvig», og hvis højeste Grundlov var «fuldkommen Uafhængighed af al ugyldig menneskelig Avtoritet i Forstands- og Samvittigheds-sager». Hensigten var let gennemskuelig. 1803 kom han til Kjøbenhavn som Andenpræst ved St. Petri Kirke. Her tog han strax fat paa at søge at faa den tomme Kirke bedre besøgt ved at fremme Kirkemusikken. En lille rationalistisk Andagtsbog fik han ogsaa trykt her i Hovedstaden. Han døde 11. April 1814; hans Hustru, Margrethe Caroline f. Bendixen, en Provstedatter fra det ejderstedske, overlevede ham kun 8 Maaneder.

Erslew, Forf. Lex. Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Fallesen, Mag. f. Religionslærere X, 745 ff.

A. Jantzen.

v. Pechlin, Friederich Christian Ferdinand Baron, 1789—1863, Diplomat, var ældste Søn af Nicolaus Otto Baron v. P. († 1807) og Christiane Sophia Pollyxena Henriette f. v. Løwenstern († 1795). Han fødtes 22. Jan. 1789, medens Faderen var Amtmand i Nordborg, hvorved Familien kom i nær Forbindelse med det augustenburgske Hus. Senere forflyttedes Faderen til Segeberg og blev Administrator for Grevskabet Rantzau, hvor Sønnen opvoxede med den yngre Generation af det holstenske Ridderskab. Efter at have gaaet i Skole i Pløen blev han Student fra Gymnasiet i Altona, studerede i Heidelberg, tog Examen ved Overretten i Slesvig og gik derpaa til Kjøbenhavn med Anbefaling til Kongen fra Hertuginde og til Møsting fra Hertugen af Augustenborg. Han blev Kammerjunker, og Møsting lovede ham Ansættelse i tyske Kancelli som Avskultant. Men da det viste sig, at «Nøjagtighed og Ordholdenhed vare fremmede for Møstings Karakter», gik P. til Kongen og klagede over M. Kongen morede sig meget over denne Dristighed, men det hjalp, han blev Avskultant, og 1815 udnævntes han til Legationssekretær i Frankfurt hos Grev Eyben (IV, 644). Her viste han sig saa dygtig, at da Ministerkonferencerne om Schlusssacten aabnedes i Wien 1820, sendtes han som Hjælpesekretær til Grev J. Bernstorff. Medens han var i Frankfurt, forhandlede ogsaa det Dahlmannske Andragende (IV, 151), der som bekjendt afvistes ved Beslutningen 27. Nov. 1823, ved hvilken Lejlighed Preussen nægtede Forbundets Competence til at beskæftige sig med Slesvig. — Men P. havde nu faaet nok af «at kopiere og dechiffere» og opnaaede Ansættelse som 5. Deputeret i tyske Kancelli, hvorhos han blev Medlem af Kommissionen til Udførelsen af Forbundsaktens Art. 12 og 13 i Holsten. Da saa Eyben et Par Aar efter døde, udnævntes han 19. Nov. 1825 til Forbundsdagsgesandt.

I mere end 22 Aar repræsenterede P. Danmark i Frankfurt. Hans Kjendskab til alle tyske Sager og hans Dygtighed sikrede ham en betydelig Stilling mellem hans Kolleger, og han var stadig Medlem af de vigtigere Udvalg og valgtes ofte til Referent. Han hørte nærmest til den østerrigske Side, og Metternich satte stor Pris paa ham. Derimod saa Preussen en Fjende i ham, fordi han som Referent i et Spørgsmaal om Kurhessens Tiltrædelse til Toldforeningen havde faaet Forsamlingen til at henvise Sagen mod Preussens Vilje til Austrågal-Instansen. Det blev vel ved Beslutningen, men i Berlin glemte man ham det ikke, og da i 1834 nye

Ministerkonferencer aabnedes i Wien, og han af Regeringen var udset til at tiltræde disse, protesterede Preussen mod dette Valg, og Grev Reventlow-Criminil sendtes da i Stedet. — Med forstaaende Opmærksomhed havde han fulgt den stigende Misfornøjelse i Tyskland, og det skyldtes væsentlig hans personlige Mod og aktive Indgriben, at de i 1833 i Frankfurt udbrød Uroligheder ikke antog farligere Dimensioner. Allerede i Okt. 1831 havde han til Præsidentialgesandten indgivet en Memoire om «Forbundsdagens Impotens». Da han senere traf sammen med Metternich i Carlsbad, forestillede han Fyrsten, at det ikke kunde blive ved, som det gik, uden at det til sidst maatte ende med Forskrækkelse, men han fik kun det overlegne Svar, at «fra det rolige Østerrig saa Forholdene ved Rhinen og Mainz slet ikke saa farlige ud, man skulde kun have Taalmodighed». I den Anledning skrev P. hjem: «Pour vouloir conserver et rien que conserver, on risque de perdre dans une journée tout le fruit de ses labeurs». — Med samme Frimodighed udtalte han sig til Ernst August af Hannover, til hvem han var sendt i 1838 for at lykønske til Tronbestigelsen. Da Kongen nemlig spurgte ham om, hvad han mente om den bekjendte Forfatningsophævelse af 1. Nov. 1837, svarede han, at han ansaa den for uberettiget.

Da han i 1840 var tilstede ved Kroningen, forlangte Christian VIII hans Betænkning om Oprettelsen af Stænderkomiteer og om et Statsraad efter preussisk Mønster. I en Memoire af Nov. s. A. fra raadede han de første, men anbefalede det sidste. I 1846 kaldtes han til Kjøbenhavn for at indtræde i Kommissionen om Arvefølgen. Med stor Styrke hævdede han i denne, at Slesvig 1721 var inkorporeret i Kronen under Kongelovens Arvefølge, ligesom han ogsaa tilraadede Udstedelsen af det aabne Brev. Det kom i denne Anledning saa vidt imellem ham og Udenrigsministeren, at denne 2 Gange tilraadede Kongen at overdrage Udenrigsportefeuillen til P. Derimod fandt denne ingen Betænkelighed ved, at Forbindelsen mellem Hertugdømmerne bevaredes som historisk berettiget og af praktiske Grunde. Martsbegivenhederne vare et haardt Slag for ham. Han brød vel uden Betænkning al Forbindelse med Augustenborg og sine slesvig-holstenske Venner, men han misbilligede, at Slesvig skiltes fra Holsten, og at det skulde konstitutionelt forbindes med Kongeriget. Han udtalte sin Misbilligelse uforbeholdent til Regeringen, og hans Erklæring i Forbundsdagen 2. April 1848 bar Præg deraf; en Passus deri kunde endog synes at bestyrke, at

Kongen ikke havde været fri i sine Beslutninger, hvad der paadrog ham en skarp Tilrettevisning hjemme fra, og som han derfor maatte rette ved en Skrivelse til Præsidualgesandten af 28. April. — 12. April udtraadte han af Forbundsforsamlingen og sendtes derefter til London for at bistaa Gesandten Grev F. Reventlow, og hjemkommen i Juni til Kjøbenhavn stilledes han til Udenrigsministerens Disposition efter at have afslaaet Overtagelsen af Ministeriet for Holsten. I de følgende Aar brugtes han til extraordinære Missioner. Saaledes sendtes han i Marts 1849 til Østerrig, efter Undertegningen af Præliminærartiklerne af 10. Juli installerede han som dansk Kommissær Lokalforvaltningen i Flensborg, og i Avg. afrejste han til Berlin for at forhandle om Freden. Med sin sædvanlige Dygtighed bragte han det mest mulige ud af Situationen, og hans Medkommissær A. W. Scheel skriver om ham: «P. er aktiv og paapassende, taler vor Sag med Varme og Værdighed, og da han forud allerede nyder megen Anseelse, gjøre hans Forestillinger Indtryk.» Efter Fredens Undertegning 2. Juli 1850 tilbødes ham anden Gang det holstenske Ministerium, som han atter afslog. Under sit Ophold i Berlin havde han overbevist sig om, at Arvestorhertug Peter af Oldenburg, der af Rusland var bragt i Forslag til Tronfølgen i det danske Monarki, nærede afgjort slesvig-holstenske Anskuelser, og da han samme Efteraar i Teplitz traf sammen med Grev Nesselrode, fik han denne til at gaa ind paa, at den russiske Regering skulde overføre paa Prins Christian af Glücksborg det Løfte, der var givet om, at Rusland vilde afstaa fra sine eventuelle Fordringer paa visse Dele af Holsten, naar Hertugen besteg den danske Trone. I April 1851 sendtes P. derpaa til Petersborg og fik Kejserens Samtykke til denne Substitution, der definitivt blev fastslaaet ved Warschauer-Protokollen 5. Juni 1851.

Da det Bluhmeske Ministerium dannedes i Jan. 1852, tilbødes P. Ministeriet for Slesvig, som han erklærede sig villig til at modtage, men desuagtet blev Grev Carl Moltke ham foretrukken. Han søgte da Gouvernørposten i Lauenborg og udnævntes dertil 18. Marts 1852. I denne Stilling forblev han i 4 Aar og modtog Kongen, da denne i 1855, ledsaget af Grevinde Danner, besøgte Lauenborg. Ved denne Lejlighed vilde Kongen give P. Elefantordenen. Men ved Dineren udbragte P. alene Kongens Skaal, og da Kongen lod ham vide, at han havde at udbringe Grevindens, gjorde P. det med de Ord: «Efter Hs. Maj.s Ordre har jeg den Ære» osv., hvorefter det ikke blev til noget med Elefanten. — I 1856 begjærede P. Afsked,

fordi Minister Schele ikke støttede ham lige over for de lokale Embedsmænd, med hvem han laa i Strid. Allerede i 1851 havde der vist sig betænkelige Tegn til Sindslidelse og dyb Melankoli hos ham, og i Foraaret 1857 maatte han underkaste sig Behandling paa en Sindssygeanstalt nær Aachen. Senere opholdt han sig i længere Tid hos en Præst i Nærheden af Nürnberg, lidende af religiøs Exaltation og Hallucinationer. Til sidst bosatte han sig i Pløen, men døde 28. Okt. 1863 paa et Besøg paa Dragsholm hos sin Søsterson Baron Zytphen-Adeler.

P. var en Mand med betydelige Evner og mange, ogsaa litterære, Interesser; han vandt saaledes ikke ringe Anseelse i Tyskland som Digter. Men Tidsomstændighederne og hans personlige Egenskaber stillede ham i Konflikter, som han ikke magtede. Hans Loyalitet tillod ham ikke at gaa paa Akkord med slesvig-holstenske Planer og preussiske Kombinationer, men han maatte føle sig fremmed i Danmark, thi ved Oprindelse, Opdragelse, Forbindelser og Aandsretning var han Tysker, og hans rette Fædreland var Tyskland. Som de fleste dannede Tyskere paa den Tid var han konstitutionel, men de danske demokratiske Institutioner og Udviklingen her hjemme stødte hans aristokratiske Principper og Tilbøjeligheder; saaledes kunde han, der var en ivrig Jæger, f. Ex. aldrig tilgive Rigsdagen, at endog paa den kongelige Vildtbane fik Grundejerne Adgang til at erhverve Jagtret paa deres Jorder. Han var meget religiøs, men i Steden for at finde Ro i Religionen fordybede han sig i Spekulationer, han ikke kunde føre til Ende, og hans levende Fantasi udfyldte, hvad han ikke kunde fatte. Han havde endelig fuld Bevidsthed om sin Dygtighed som Diplomat og satte Pris paa, at hans Tjenester anerkjendtes; og vel var han tidlig bleven baade Gehejmekonferensraad (1841) og Storkors (1834), men at han ikke blev Minister og fik Elefanten, var ham vistnok en bitter Skuffelse. Alle disse Omstændigheder bidroge hver for sig til, at et Liv, der var begyndt saa lyst, i de sidste 15 Aar stadig blev mørkere, og at hans tidligere saa virksomme og klare Aand sank ned i en Melankoli, som selv hans lykkelige Ægteskab ikke kunde sprede.

Hans Hustru, Adelheid Henriette Louise Caroline f. Komtesse v. Eyben (f. 1808), der var Datter af hans tidligere Chef, og hvem han ægtede 1827, overlevede ham og døde i Kjøbenhavn i 1882 efter at have fungeret som Hofmesterinde hos Arveprinsesse Caroline 1875—81. De havde ingen Børn.

Erslew, Forf. Lex. Allg. Deutsche Biographie XXV. Rosenørn, Løse røne Blade af Livsminder S. 56 f. P. Vedel.

v. Pechlin, Johann Friherre, Edler v. Löwenbach, 1677—1757, gottorpsk Statsmand. Han var Søn af holstensk Justitsraad, Professor og Livmedikus Johann Nicolaus P. og Anna Dorothea Langellot. P. blev 1703 Assessor i det gottorpske Justits- og Regeringskancelli i Slesvig, 1710 Justits- og Kancelliraad og Overbibliothekar ved det hertugelige Bibliothek. Siden blev han brugt i diplomatiske Sendelser og avancerede efterhaanden til Etatsraad, Gehejmelegationsraad og omsider Kansler; 1740 optoges han i den tyske Adel og 1743 under Navn af Edler v. Löwenbach i den tyske Friherrestand. Snart efter (1746) kom han i Spidsen for det af Carl Peter Ulrik i Petersborg oprettede gottorpske Hofkonseil, og han bevarede denne Stilling til sin Død. Cathrine II, der i denne Tid som Storfyrstinde kjendte ham nøje, har i sine Memoirer skildret ham som en meget lille og meget tyk Mand, der gik med en uhyre Paryk, men som det hverken fattedes paa Kundskaber eller Duelighed; der boede i hans brede, firskaarne Krop en dannet og fordomsfri Aand. Mest bekjendt er han bleven ved sin Deltagelse i Underhandlingen mellem Danmark og Gottorp i Aarene 1750 og 1751, under hvilken han var ivrig for, at der skulde komme en Overenskomst i Stand. Han gik her videre, end hans egen, imod Danmark saa bittert stemte Fyrste holdt af. — P. var gift med Marie Amalie f. v. Flohr († 17. Febr. 1728); selv døde han 10. Febr. 1757.

Allg. Deutsche Biographie XXV.

E. Holm.

Pechlin, Martin, —1526, Sørøver, var født paa Femern. Til Dels i Ledtog med Skipper Clement og andre af Christian II's Tilhængere gjorde han baade Østersøen og Nordsøen usikre, navnlig i Aaret 1526, da Søren Norby atter var paa Færde (ovfr. S. 316); paa én Dag skal han saaledes have brændt 9 Handelsskibe, bestemte til Sverige fra Danmark og Pommern, og kastet 105 Mand over Bord. Lybekkerne og Hamborgerne havde derfor udrustet 3 Skibe for at gribe ham; dette mislykkedes dog; men i Nov. s. A. lykkedes det 2 hanseatiske Handelsskibe, som han vilde udplyndre, ved den norske Kyst i Omegnen af Mandal at dræbe ham og hans Ledsager Brun van Göttingen samt de fleste af deres Mænd, der uden Naade kastedes over Bord. Den frygtede Sørøvers Drab vakte stor Glæde i Hansestæderne, navnlig i Lybek, hvor der endnu s. A. udkom en Vise om Begivenheden.

(Norsk) Hist. Tidsskr. I. Allg. Deutsche Biographie XXV. A. Heise.

Pechüle, Carl Frederik, f. 1843, Astronom. P. er født 8. Juni 1843 i Kjøbenhavn og Søn af Naalemagermester Chr. Vilh. P. og Therese f. Götze fra Bajern. Efter i 1865 at være bleven Student (privat dimitteret) gav P. sig til at studere Astronomi under Professor d'Arrests Vejledning. P. observerede som Student en Række Kometer og Planetoider og udførte samtidig en Del Baneberegninger. I 1870 blev P. ansat som Observator ved Observatoriet i Hamborg. 1873 tog P. i Kjøbenhavn Magisterkonferens i Astronomi og deltog det næste Aar i en Expedition til Mauritius for at observere Venuspassagen. Efter i 1875 at have opgivet sin Stilling i Hamborg bosatte P. sig i Kjøbenhavn, hvor han fortsatte sine Observationer af Kometer og smaa Planeter.

P. har fundet flere nye Kometer. Særlig skal her nævnes Kometen af 1880 V. Hvis P. ikke havde haft den gode Idé at søge efter Kometer under en total Maaneformørkelse, var denne Komet sikkert endnu nogen Tid forbleven ukjendt. Denne Opdagelse og et Tilbud om en Plads i Udlandet henledte Opmærksomheden paa det ønskelige i at sikre sig, at P. vedblev med sine Observationer paa Kjøbenhavns Observatorium, hvad der blev P. muliggjort ved en aarlig Statsunderstøttelse. I 1882 observerede P. Venuspassagen fra St. Croix, hvor P. tillige foretog en spektroskopisk Undersøgelse af Sydhimlens Stjærner. Konstatering af, at γ Velæ viste lyse Linjer i et kontinuert Spektrum, samt en Fortegnelse over de observerede Stjærnespektrer findes i P.s Skrift «Expédition Danoise pour l'observation du passage de Venus 1882» (1883). I 1888 blev P. udnævnt til Observator ved Kjøbenhavns Observatorium. Foruden sin ovenfor nævnte observerende Virksomhed, som P. stadig fortsætter, har han forfattet flere Afhandlinger, som findes i «Astronomische Nachrichten», og skrevet en stor Række livlige populære astronomiske Artikler. 1893 blev han Medlem af Videnskabernes Selskab. *V. Hjort.*

Peder, —1134, Biskop i Roskilde, der af nogle, uvist med hvilken Hjemmel, kaldes Peder Adolfsen, havde været Kannik i Lund og Kapellan hos Magnus, Kong Niels' Søn, før han 1124 blev Biskop i Roskilde. Aaret forud var der af den sjællandske Stormand Peder Bodilsen (II, 458) blevet rejst en Forfølgelse mod Stiftets gifte Præster. Den daværende Biskop Arnold (I, 340) var gammel og svagelig og havde ikke kunnet tage sig af Præsternes Sag. Dette tilfaldt nu P., som ikke alene fik Forfølgelsen standset, men

endog skal have sat igjennem, at Præster i hans Stift fremtidig kun kunde søges og dømmes ved gejstlig Ret. I den Borgerkrig, som fulgte paa Mordet i Haraldsted Skov, havde P. helst med andre Bisper sluttet sig til Kong Niels, men Frygten for Kong Erik bandt ham en Tid til denne, og det var maaske først, da Erik efter Nederlaget ved Værebro (o. 1133) flygtede ud af Landet, at P. aabenlyst tog Parti for Niels. Paa hans Side deltog han da i Slaget ved Fodevig og faldt der (1134). Den gamle Roskildekrønnike roser ham som en lærd Mand, som den mest veltalende og den, der havde mest Karakter blandt de dalevende Bisper, men føjer dog til, at han mere søgte sit eget og, hvad Kejserens var, end hvad Guds var.

Suhm, Hist. af Danm. V, 256 o. fl. St. A. D. Jørgensen, Den nord. Kirkes Grundlæggelse S. 892 f. C. Weeke.

Peder, —o. 1280, Biskop af Odense. P. var en Cisterciensermunk af fransk Byrd, der i 1252 blev valgt til Biskop i Odense, men trængtes til Side af Kong Abel, der i hans Sted fik den tyske Franciskanermunk Regner indsat i Stiftet. Først da Regner døde 1266, kunde P. gjøre sine Krav gjældende; han blev nu indviet i Lybek, vistnok af Ærkebiskop Jacob Erlandsen, hvem Paven havde tilladt at ordinere Lydbiskopper ogsaa i sin Landflygtighed, ikke, som man har sagt, af Kardinal Guido. Det hedder dog, at han aldrig kom til sit Stift, og sikkert er det, at han, i det mindste saa længe Ærkebisperstriden varede, levede udenlands; han var i 1269 i Clairvaux, 1272 i Italien, og senere i s. A. overværede han Cisterciensernes Generalkapitel i Citeaux. Hans Dødsaar vides ikke med Sikkerhed; hans Eftermand i Stiftet tiltraadte først 1282.

Kirkehist. Saml. 4. R. III, 9 ff.; V, 609 ff.

Kr. Erslev.

Peder, —o. 1300, Biskop i Viborg. Da Bispestolen i Viborg blev ledig 1267 efter Biskop Niels (ovfr. S. 205), nægtede Jacob Erlandsen at anerkjende den Kannik Asger, som Kapitlet havde valgt, og udnævnte i Stedet P., en Franciskanermunk, til Biskop. Herom førtes i Rom en Retsstrid, der varede gjennem mange Aar, men P. kom i Besiddelse af Stiftet og lod endog den sidste af sine Modkandidater kaste i Fængsel. Han deltog i de talrige Rigsforsamlinger, der fandt Sted i Erik Glippings sidste urolige Aar (1282—85). Endelig fik dog Paven Bugt med hans haardnakkede Modstand, og 18. Dec. 1286 kunde Honorius IV tilskrive Kapitlet

i Viborg, at P. havde resigneret sit Embede i hans Hænder, hvorfor Kapitlet nu skulde skride til et nyt Valg. Efter en noget tvivlsom Efterretning skal P. endnu et Aar efter som Bisp have overværet Erik Menveds Kroning.

Ny kirkehist. Saml. III, 375 ff.

Kr. Erslev.

Peder, —o. 1322, Biskop i Viborg, var Provst i Himmer Syssel, da han valgtes til Biskop efter Laurentius, den ovfr. nævnte Biskop Peders Efterfølger. Jens Grand nægtede at stadfæste hans Valg, men P. drog til Rom, gav her efter en ofte anvendt Skik Afkald paa, hvad Ret han kunde have faaet ved det omtvistede Valg, og indsattes saa af Pave Bonifacius VIII til Biskop (20. April 1298). Hans Plads paa Kongens Side under Ærkebisperstriden var dermed givet, og han anvendtes ogsaa paa anden Maade i Statsager; bl. a. blev han i 1309 sendt til Norge for her at stifte en Trolovelse mellem Hakon V's Datter, Arvingen til Norges Rige, og Kong Birger af Sveriges Søn Magnus. Ellers vides der kun lidt om hans Liv, og heller ikke hans Dødsaar kan angives med Sikkerhed.

Ny kirkehist. Saml. III, 402 ff.

Kr. Erslev.

Peder, —o. 1371, Biskop i Viborg, fremtræder første Gang som Biskop paa Kirkeforsamlingen i Helsingborg 1345 og nævnes da sidst blandt de tilstedeværende Biskopper, saaledes at han kort i Forvejen maa have opnaaet denne Værdighed. Han fremtræder i den følgende Tid paa de store Danehoffer, saaledes i Nyborg 1354 og 1357 og i Kalundborg 1360; men ellers vides der intet synderligt om ham. Han synes at være død i 1371. *Kr. Erslev.*

Peder, —o. 1425, Biskop i Børglum. Han synes at have opnaaet denne Stilling 1396; Aaret efter overværede han i Kalmar Erik af Pommerns Kroning til Konge over de 3 Riger. Om hans kirkelige Virksomhed foreligger der kun faa Oplysninger; med Biskop Lave af Viborg og hans Kapitel førte han en heftig Strid om Læsø og beskyldes for under denne endog at have overfaldet Lave personlig. Paa Konciliet i Kjøbenhavn 1425 var han tilstede; kort efter maa han være død. *Kr. Erslev.*

Pedersen, jvfr. Petersen.

Pedersen, Absalon, 1528—75, Historiker; han fører Familienavnet *Beyer*, som han selv angiver at være en adelig Familie fra

Sogn. A. P. var født paa Gaarden Skirdal i Umland (Sogn), mistede tidlig sine Forældre og blev i 1534 af sin Farbroder sat i Bergens Skole, som netop var bragt i god Skik af Biskop Geble Pedersen (s. ndfr.). Denne lagde Mærke til den opvakte Discipel, tog ham til sig i sit Hus (1543) og holdt ham siden paa sin Bekostning til Studeringer, først i Kjøbenhavn (1544—49) og siden i Wittenberg (1549—51), hvor han studerede under Melanchthon. Efter at have taget Magistergraden i Kjøbenhavn kom han Vaaren 1552 tilbage til Bergen og blev nu af sin Fosterfader udnævnt til theologisk Lektor ved Bergens Skole og optaget i Kapitlet; som Lektor holdt han theologiske Forelæsninger for de viderekomne Elever. Hyppig maatte han i Ledighed overtage Rektoratet ved Bergens Skole; det ses, at han som Skolemester lod sine Disciple opføre Tragedier i Latin og Modersmaalet; Indholdet, som A. vistnok forfattede, var enten taget af den hellige Historie eller ogsaa af Dagens Begivenheder. I 1560 blev han Kapitlets Notar, og i 1566 blev han Slotspræst hos Lensherren paa Bergenhus Erik Rosenkrantz. Han foretog ogsaa hyppig Rejser, saaledes i 1564 til Kjøbenhavn og i 1573 til Odense. Ikke desto mindre fik han Tid til et frugtbart Forfatter-skab som Historiker.

Foruden en «Oration om M. Geble» (1571), som kun er bevaret i Edwardsens Uddrag, skrev A. P. i 1567 det veltalende og stemningsrige Skrift «Om Norriges Rige», en Blanding af historisk-patriotiske Betragtninger og topografisk Landsskildring; Bogen var dediceret til Erik Rosenkrantz og blev udbredt i Afskrifter, men først trykt i Uddrag i 1781, efter at Indholdet for en stor Del var blevet bekjendt under Jens Wolffs Navn i «Norrigia illustrata» (1651). A. P. førte lige siden 1552 over samtidige Begivenheder en Dagbog, som giver en levende Skildring af det daværende Bergen. Hans egenhændige Haandskrift er bevaret, dog ere de sidste Blade (efter Maj 1572) tabte. Den blev først udgivet i Uddrag af Sandvig, siden fuldstændig af Nicolaysen (1858), begge Gange under det uheldige Navn «Kapitelsbog». — A. P. døde i 1575 i April (efter d. 6.). Hans Enke, Anne Pedersdatter fra Throndhjem, som efter A. P.s Død nød offentlig Understøttelse, blev brændt som Troldkvinde i Bergen 1590.

Suhms Saml. II. Norske Saml. I, 3 ff. 525 ff. Nicolaysen, Norske Mag. I, 65 ff. 181 ff. G. Storm, Hist.-topogr. Skrifter om Norge og norske Landsdele.

Gustav Storm.

Pedersen, Adser, —o. 1540, Prælat. Denne Mand, der var af borgerlig Slægt, indtog i en lang Aarrække en meget fremragende Plads i Lunds Domkapitel. Da han havde gjort akademiske Studier (han var Magister) og var ivrig i Tjenesten og forretningsdygtig, antog Ærkebiskop Birger (VI, 311) ham som sin Kansler og forskaffede ham siden Kantordømmet, et af Prælaturerne i Kapitlet. Den store Yndest, som Birger nærede for A. P., gav Anledning til det Rygte, at det var den gamle Ærkebisps Hensigt at udvirke Pavens Tilladelse for ham selv til at nedlægge Embedet og overdrage det til A. P. Hertug Christian (II) underrettede 1512 sin Fader, Kong Hans, om denne formodede Plan og bad ham modarbejde den. A. P. blev da heller ikke Ærkebiskop hverken paa den Tid eller senere; men i de Stridigheder og Forhandlinger, som efter Birgers Død (1519) i en Aarrække førtes mellem Kapitlet og Kongen dels angaaende Ærkebispestolens Besættelse, dels angaaende Besiddelsen af Bornholm, spillede A. P. en fremtrædende Rolle. Af Reformationen var han en ivrig Modstander. Da hans Slægtninge i Sept. 1540 kvitterede for Arven efter ham, maa han vistnok være død i dette Aar.

Allen, *De tre nord. Rigers Hist.* II, 389 f. Rørdam, *Hist. Kildeskrifter* I, 116. 118. *H. F. Rørdam.*

Pedersen, Arvid, —1550—, Salmedigter, var fra Lunds Stift og studerede i Wittenberg 1524—25. Stærkt greben af Reformationen blev A. P. den lutherske Læres betydeligste Forkynder paa Bornholm, hvor han i en Aarrække var Præst i St. Ibs og Svanneke og tillige Øens Provst. Hans Navn er knyttet til den danske Salmedigtningss ældste Historie, da han (fra 1528) stod Claus Mortensen Tøndebinder bi i hans Bestræbelser for at skaffe de evangeliske Menigheder Salmer i Modersmaalet. Flere af A. P.s Salmer gik senere over i Hans Thomesens Kirkesalmebog. Særlig yndet var hans Lovsang: «Al den ganske Kristenhed priser Guds Barmhjærtighed». 1554 udgav Peder Palladius, «Kjøbenhavns Peblinge til Nytaarsgave», «Tre mærkelige Sange, som den lærde Mand Hr. A. P. paa Bornholm haver skrevet». Forfatteren synes paa den Tid endnu at have været i Live. Hans Dødsaar kjendes ikke.

Danske Mag. V, 345 ff. Rørdam, *Lyskanders Levned* S. 189. Brandt og Helveg, *Den danske Psalmedigtn.* I. *H. F. Rørdam.*

Pedersen, Christen, —1545, Prælat. Medens han var ansat i Kancelliet fik han 1528 Livsbrev paa Ørbæklunde i Fyn, indsattes

det følgende Aar af Kongen som Domprovst i Viborg med den for Kancelliembedsmændene almindelige Fritagelse for at opholde sig ved Domkirken, saa længe han var i Kongens Tjeneste, og fik 1530—31 et Par kirkelige Forleninger i Fyn. Christian III benyttede ham bl. a. 1535 som Proviantmester og samtidig og senere til at oppebære Skatter, rent verdslige Bestillinger, men trods sine gejstlige Forleninger modtog han heller aldrig gejstlig Vielse. Prælaturet i Viborg, som han beholdt til sin Død, gav ham ikke stort at varetage, især da han næppe har opholdt sig meget der; den Omstændighed, at hans første Hustru, Barbara, var fra Viborg, tyder dog paa, at han har været knyttet noget til denne By. Ganske anderledes var han imidlertid knyttet til Odense, hvor han tilbragte sine sidste Aar, for hvis almindelige Hospital han af Kongen blev udnævnt til Forstander, og hvorfra hans anden Hustru, Marine Mikkelsdatter, var. Som Søstersøn af den fynske Biskop Jens Andersen Beldenak (I, 242) fik han 1538 Kongebrev paa det Vikarie i Odense, som denne hans Morbroder havde stiftet af sit eget Kjøbegods og synes at have forlenet C. P. med; men da dette Gods havde tilhørt adelige, maatte efter C. P.s Død, som indtraf i Foraaret 1545, hans Arvinger som «ufrie» ikke beholde det, men maatte sælge det til «frie» Mænd.

Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. IV, 65 f.

C. F. Bricka.

Pedersen, Christiern, o. 1480—1554. Kannik, Forfatter. Vi kjende ikke med Vished Stedet, hvor denne af Modersmaalet højt fortjente Skribent er født. Man har nævnt Svendborg eller Mors; men snarest stammer han fra Nordsjælland (Helsingør eller Egnen der omkring). Han har gaaet i Skole i Roskilde, da han selv med Taknemmelighed nævner Rasmus Simensen, Vikar ved Domkirken, som sin Læremester i Roskilde Skole. Som saa mange andre unge Mennesker, der i hine Dage fra lavere Stand søgte at arbejde sig op til større Dannelse og bedre udvortes Stilling, viede han sig til Kirkens Tjeneste. I et Dokument fra 1505 nævnes «hæderlig og fornumstig Svend C. P., Kannik i Lund», vistnok den Mand, der her sysselsætter os, og altsaa et Vidnesbyrd om, at han har haft Lykken med sig, eller, om man vil, at hans Flid og Dygtighed have vundet en saadan Anerkjendelse, at han i en forholdsvis ung Alder allerede var optagen i det anselige Præstekollegium, der omgav Landets Ærkebiskop.

Det var dog ikke her hjemme, men paa en langt større Skue-

plads, at C. P. skulde tjene sine Sporer, nemlig i Paris, hvis Universitet endnu, som i tidligere Aarhundreder, samlede mange danske studerende i sine Høresale. Her træffe vi ham 1510; men han kan gjerne have været der flere Aar før. Her indviedes han i Humanismen og erhvervede Mestergraden i «de frie Kunster», og her begyndte han sin overordentlig frugtbare Forfatter- og Udgiver-virksomhed med en latinsk-dansk Ordbog, «Vocabularium in usum Dacorum» (Paris 1510), ligesom han var behjælpelig ved Udgivelsen af det af Anders Friis (V, 401) rettede og forbedrede «Diurnale Roskildense» (1511). Efter flere Aars Ophold i Paris, hvor han var traadt i nøje Forhold til den lærde Bogprenter Jodocus Badius Ascensius, vendte C. P. hjem o. 1513, dog ikke for at blive der, men for om muligt at finde et Haandskrift af Saxes Historie, som han kunde lægge til Grund ved Udgaven af dette betydningsfulde Værk, maaske dog ogsaa for at komme i Forbindelse med Christian II, der nys havde besteg Tronen, og for hvem C. P. nærede eller snart fik en saa stor Sympathi, at han siden knyttede sin Skæbne til Kongens, ikke blot i de gode Dage, da der var Hæder at vente, men nok saa meget i de onde, da Udlændighed og alle Haande Modgang vare Udbyttet. Om C. P., som det undertiden siges, har faaet et Hverv som kongl. Historiograf, maa vi lade staa hen. Kun dette vides, at han efter megen Søgen, støttet af Biskop Lage Urne i Roskilde og Karmeliterprovinsialen Dr. Anders Christensen (III, 451), men især ved Ærkebiskop Birgers Bistand kom i Besiddelse af et Haandskrift af Saxe og, som det synes, fik Kongens Bemyndigelse til at udgive dennes Rigskrønne.

Efter at have naaet Maalet for sit Besøg i Hjemmet vendte C. P. tilbage til Paris, hvor han saa 1514 udgav «Danorum regum heroumque historiæ stilo eleganti a Saxone Grammatico conscriptæ». Havde C. P. ikke gjort andet end at redde Saxes Historie som en Brand af Ilden, vilde han have fortjent et ærefuldt Minde; men det er dog især ved sine Skrifter i Modersmaalet, han har vundet den Hædersplads i vor Litteratur, som han indtager. Naar den Formodning er udtalt, at Christian II har opmuntret ham til at blive *dansk* Forfatter, er dette ret vel stemmende med den Kjendsgjerning, at det danske Sprog i denne Konges Tid vandt en Anseelse som Hoffets og Regeringens Sprog, der endog overgik den, det havde haft i Kong Hans' Tid, og som det egentlig først i vore Dage til fulde har gjenvundet. Underligt kan det vel nu forekomme os, at det var i Udlandet, i Paris og

senere i Antwerpen, at C. P. lagde Grundvolden til sin Anseelse som dansk Bogudgiver og Forfatter. Hovedgrunden var dog vistnok den, at i disse Storstæder var den typografiske Kunst paa hin Tid langt mere udviklet end her hjemme. Det lader til, at C. P. er vendt tilbage til Paris med et betydeligt Forraad af haandskrevne Sager, som han nu skulde se at faa gjort almentilgængeligt ved Bogtrykkerpressens Hjælp. 1514 udgav han nemlig ikke blot Saxe, men ogsaa «Missale Lundense», som Ærkebiskop Birger havde medgivet ham, samt «Vor Frue Tider» (en Art Bønebog) og en dansk Vejledning for Menigmand til at høre Messe, indeholdende en opbyggelig Forklaring af de forskjellige Dele, hvoraf den katholske Messe bestod. 1515 fulgte den saakaldte «Jærtegnspostil», en Forklaring over Fest- og Søndags-Epistlerne og Evangelierne med tilføjede Exempler, Helgen- og Mirakelhistorier, hentede fra Romerkirkens rige Legendeforraad, en Bog, der viser, at C. P. i kirkelig Henseende endnu ganske tilhørte Fortiden, men som dog ved den Lethed og Dygtighed, hvormed han behandlede Modersmaalet, peger ud imod Fremtiden.

Inden sin Bortrejse fra Paris udgav C. P. endnu Peder Laales Ordsprog («Petri Legistæ Laglandici parabolæ sententiosæ et argumentosæ», 1515). Hjemreisen gik over Löwen, ved hvis Universitet ikke faa danske i hin Tid studerede. Siden indtog han atter sin Plads ved Lunds Domkirke, og vi træffe ham i Ærkebiskop Birgers Omgivelser paa Herredagen i Kalundborg 1517. Efter denne sin Velynders Ønske underkastede han «Breviarium Lundense» et grundigt Gjennemsyn, inden Skriftet s. A. tryktes i Paris. For Resten virkede han paa samme Maade som andre til Domkirken knyttede Klerke, i det han med sit Kanonikat forbandt Præstekaldet i Stevie og Tjenesten som «Vicarius perpetuus» ved St. Christoffers Alter, hvilket han gjentagne Gange (1518 og 21) doterede med Bøndergaarde i Omegnen af Lund, som han til dette Formaal havde kjøbt. I disse forholdsvis rolige Aar har han i øvrigt vistnok syslet med Arbejder, der vedkom det Hverv, han synes at have haft som Historiograf. Hans Forsøg paa at overføre Saxes Krønike til det danske Sprog og hans Supplementer til samme samt Fortsættelsen af Historien ned imod hans egen Tid, Arbejder, som han dog ikke fik fuldendt, i ethvert Tilfælde ikke udgivet, maa nemlig snarest henføres til Tiden, inden Uvejret brød løs over hans Konge og ham selv.

Da Tyskeren Johan Weze var bleven (udvalgt) Ærkebiskop i

Lund, antog han (1522) C. P. til sin Kansler, en indflydelsesrig Plads, som dog indviklede ham i en bitter Strid med Ærkesædets Official Hans Skovgaard, en Strid, der sikkert har voldt ham mange mørke Timer. Vistnok mæglede Christian II kort før sin Bortrejse fra Landet (April 1523) Forlig mellem C. P. og hans Modstander; men da Joh. Weze fulgte Kongen i Udlændigheden, fik hans Kansler, der var ladt tilbage, en vanskelig Stilling, især da hans Hjærte var hos den bortdragne Konge, og det i Længden ikke kunde blive skjult, til hvilken Side hans politiske Anskuelser hældede. I Sept. 1524 skrev C. P. til Joh. Weze og bad ham opmuntre den landflygtige Konge til at vende tilbage, da hele Almuen ventede ham med Længsel og vilde gaa ham til Haande, saa der var god Udsigt til Sejer for hans Sag. Da Søren Norby 1525 rejste en Bondeopstand i Skaane, gik det dog anderledes, end C. P. havde ventet: Bønderne bleve slagne af Johan Rantzau, og C. P. maatte flygte for at redde sit Liv. Kort efter tildelte Frederik I Sejerherren Indtægten af et Vikarie, Hellig tre Kongers, C. P. havde haft ved Lunds Domkirke, og senere lyste den udvalgte Ærkebiskop Aage Sparre ham i Band og fradømte ham som Majestætsforbryder alle hans Fjendele, da han havde søgt Tilflugt paa Sølvitsborg hos Søren Norby. Denne sendte ham 1526 til Berlin med Bud til Kong Christian. Fra den Tid hørte han til den landflygtige Konges Omgivelser. Maaske har han besøgt Wittenberg; men for øvrigt opholdt han sig mest i Nederlandene, hvorfra han i Kongens Ærende for en Tid drog til Paris. Her fik han fat i den franske Krønnike eller rettere Roman om «Ogier le Danois», som i høj Grad interesserede ham, da han antog i den at finde et vigtigt Bidrag til sit Fædrelands Historie, hvorfor han, af Mangel paa egen tilstrækkelig Indsigt i det franske Sprog, lod den oversætte paa Latin for senere at gjengive den paa Dansk. 1528 synes C. P. en kort Tid, formodentlig med Lejde, at have været i Kjøbenhavn, da han, vistnok mod en Afstaaelsessum, her oplod sit Kanonikat i Lund for Mester Ingemar i Korsør.

Under sin Landflygtighed sluttede C. P. sig til Reformationen og begyndte snart efter med sin flittige Pen at arbejde for Evangeliets Sag. Navnlig oversatte han det nye Testamente paa Dansk (trykt i Antwerpen 1529). I Fortalen skriver han: «Jeg bekjender her selv min store Vildfarelse, som jeg var før udi, den Tid jeg i Paris i de andre Bøger lod sætte de Jærtegn og Fabler, som Menneskene have selv opdigtet og drømt, at man skulde leve, som de

Helgener gjorde, og dermed fortjene Himmerig med sine egne Gjerninger, hvilket dog er Løgn og Vildfarelse; thi Christus har alene gjort Fyldest for vore Synder og fortjent os Himmeriges Rige med sin Død og Pine». Det var nu hans Ønske at bane Vej for Evangeliet hos sine Landsmænd, og dertil vidste han intet bedre Middel end, i Luthers Spor, at sætte dem i Stand til selv at «høre og læse Guds Ord paa deres eget Tungemaal». I samme Hensigt lod han i Antwerpen trykke en Række reformatoriske Skrifter, mest Oversættelser og Bearbejdelser efter Luther, saasom «Davids Psalter», «Om Ægteskab og Børn at opføde, Gud til Lov og Ære», «Om Børn at holde til Skole og Studium», «Den rette Vej til Himmeriges Rige», «En kristelig Bog om Troen og Kjærlighed» og adskillige flere, deriblandt en ny Udgave af det nye Testamente, alle fra 1531 og bestemte til Udbredelse her i Landet, naar Christian II atter tog sine Riger i Besiddelse. Dette var nemlig det Haab, som holdt C. P. og andre trofaste Mænd oppe i de lange Udlændighedsaar, men som dog til sidst bristede, da Christian efter det ulykkelige Tog til Norge 1532 indespærredes som Fange paa Sønderborg Slot.

Om C. P., der i de sidste Aar synes at have været Kongens Huskapellan og Sekretær, var med paa Toget, kan ikke med fuld Vished afgjøres, men det er ret sandsynligt. Efter at Christian II's Sag var tabt, var der intet andet for C. P. at gjøre end at søge Udsoning med Frederik I, som denne ogsaa tilstod ham, vel især paa Grund af hans bekjendte evangeliske Sindelag og fortjenstlige Skribentvirksomhed. I Avg. 1532 fik han et kongl. Beskjærmelsesbrev med Tilladelse til at nedsætte sig i Malmø og «nære sig af Prenteri» mod at være Kongen tro og huld. I et Par Aar var han nu atter fuldt optagen af sin Forfatter- og Udgivervirksomhed, og en Række gudelige Skrifter og Folkebøger udgik fra hans Presse; saaledes 1533: (Joh. Agricolas) «170 mærkelige og ret kristelige Spørgsmaal med deres Svar», «En nyttelig Lægebog», «Om Urtevand»; i den danske Salmebog, som udkom 1533 i Malmø, har han maaske ogsaa haft nogen Del. Fra 1534 haves: «Kejser Carl Magnus' Krønike», «Kong Olger Danskes Krønike» og mulig flere af de Skrifter, der udgik fra hans af Joh. Hochstraten bestyrede Officin, deriblandt den gennemsete og rettede Udgave af «Den danske Rimkrønike». Udbruddet af Grevsejden gjorde dog en Ende paa denne nyttige og frugtbare Virksomhed og kastede C. P. paa ny ind i Politikkens urolige Strømning, i det han gik

Borgmester Jørgen Kock i Malmø til Haande med sin øvede Pen og vel ogsaa udførte andre praktiske Hverv; i alt Fald omtales det i Slutningen af 1534, at han nys var hjemkommen fra Rostock, vistnok i en politisk Sendelse. Det var det skuffende Haab om atter at se gamle Kong Christian som Rigernes Styrer, der fyldte C. P. og bragte ham til igjen at vove sin Existens. Atter skulde Haabet dog glippe for ham og hans egne Udsigter formørkes.

Efter at Freden var gjenoprettet (1536), forblev C. P. indtil videre i Malmø, hvor han (o. 1533) havde ægtet en Borgerenke Else, Christoffer Madsens Efterleverske og Datter af en vis Jacob Mikkelsen i Malmø, i hvis Hus C. P. havde haft sit Bogtrykkeri. Sin forrige Virksomhed optog denne ikke paa ny efter Krigen, men solgte Trykkeriet til Hans Vingaard i Kjøbenhavn. Rimeligvis har han nu gennemgaaet nogle trange Aar. Hans Hustru døde 1539, efterladende ham en Datter; men for Resten vides saa godt som intet om hans Forhold, indtil det erfares, at det var overdraget ham at oversætte Bibelen paa Dansk, nærmest efter Luthers tyske Bibel. Vi vide ikke, naar han begyndte med dette Arbejde; formentlig har det været Anledningen til, at han igjen fik det Vikarie i Lund, som han i sin Tid selv havde været med til at dotere. Ligeledes ses det, at Universitetet i Følge kongl. Befaling 1542 ydede ham nogen Understøttelse, vistnok som Løn for hans Arbejde med Bibelen, i Anledning af hvilket han o. 1541 havde taget Bolig i Kjøbenhavn. 1543 var han færdig med Oversættelsen, som dog maatte gennemgaa et vidtløftigt Gjennemsyn af flere lærde Mænd, og da særlig af Biskop Peder Palladius, inden den udkom 1550 som «Christian III's danske Bibel».

Al sin Kraft synes C. P. at have lagt ind i dette Arbejde, der skulde blive saa betydningsfuldt for den dansk-norske Kirke; men da det var endt, vare hans Kræfter ogsaa udtømte, og han eller andre paa hans Vegne maatte søge et Alderdomshjem for ham hos en Slægtning paa Landet. De sidste 10 Aar af sit Liv tilbragte C. P. nemlig for største Delen i Helsingø Præstegaard i Nordsjælland hos Provst Peder Andersen. Anledningen til, at han fik Bolig paa Landet og helt eller delvis ophørte med sin tidligere saa frugtbare litterære Virksomhed, angaves saaledes i en Tingbog fra Malmø: «Mester C. havde ikke været ved sin rette Sind og Forstand fra den Tid, han fik sin Sygdom i Kjøbenhavn, og til den Tid, han der affør, og havde end samme Syge, den Tid han (1544) kom til Helsingø». Vi maa da antage, at hans Kraft for en Del har været

brudt i hans sidste Leveaar, om end den omtalte Sindssvaghed kun har været forbigaaende. Hans Tilstand var vel en saadan, at han endnu kunde foretage Rejser og selv optræde i Retssager; men i øvrigt synes hans Alderdomsliv kun at have været lidet glædeligt, og der falder et vemodigt Skjær over denne fortjente Mands sidste Dage — skuffede Forhaabninger, trange Kaar, Sygdom og Forladthed kastede mørke Skygger over hans Vej.

C. P. døde i Helsingø Præstegaard 16. Jan. 1554. Hans Datter var før hans Død bleven gift med Bastian Hülsebrock, Borger i Malmø, der 1555 fik kongl. Privilegium paa Udgivelsen af en Oversættelse af Spangenberg's Postil, som C. P. havde efterladt. Skriftet udkom dog ikke, men derimod 1556 «Æsops Levned og nogle af hans Fabler, udsatte paa Dansk af Mester C.». Dennes haandskrevne Oversættelse af Saxe og hans Fortsættelse af Krøniken gjorde Herluf Trolle paa Statens Vegne Krav paa efter C. P.'s Død, men fik Haandskriftet først udleveret, efter at det havde været underkastet en saa hensynsløs Behandling, at en Del deraf var tabt for stedse.

Mindet om C. P., der en Tid havde været fordunklet, fornyedes paa en smuk Maade af J. Langebek («Danske Mag.» I). Siden er hans Navn vedblevet at være i Ære, særlig paa Grund af den sjældne Renhed og Skjønhed, hvormed han forstod at behandle Modersmaalet, og hans dybe Kjærlighed til den historiske Arv fra Fædrene. Navnlig har C. J. Brandt indlagt sig Fortjeneste dels ved (i Forbindelse med R. Th. Fenger) at besørge en samlet Udgave af de allerfleste af C. P.'s danske Skrifter (I—V, 1850—56), dels ved sit udtømmende Skrift «Om Lunde-Kanniken C. P. og hans Skrifter» (1882). Statsraad Thor Lange i Moskov har for nogle Aar siden ladet indsætte en Mindetavle over C. P. i Helsingø Kirkes ydre Mur.

H. F. Rordam.

Pedersen, Claus, —1525, Kansler, var født i Varberg; han tog de forskjellige Grader baade i Romerret og i den kanoniske Ret og blev 1516 ansat ved Universitetet i det juridiske Fakultet. Paa Grund af sine juridiske Kundskaber blev han af Christian II meget brugt til vanskeligere diplomatiske Forhandlinger. 1518 og 1519 var han saaledes Kongens Sendebud i Rom, hvor han synes at have ført Forhandlingerne angaaende Bandbullen mod Sverige. Atter 1521—22 opholdt han sig i Rom under de langvarige Forhandlinger med Pavehoffet angaaende de ved det stockholmske

Blodbad og Besættelsen af Lunds Ærkestol fremkaldte Forhold. Ved Tilbagekomsten fra Rom udnævntes han (Juni 1522) til kongelig Kansler og sendtes i Slutningen af samme Aar til Rigsdagen i Nürnberg i Anledning af Kongens Stridigheder med Hertug Frederik af Gottorp og med Lybækkerne. Da han i Marts 1523 vendte tilbage her fra, var Oprøret mod Christian II udbrudt. Han fulgte denne til Nederlandene, ledsagede i Sept. s. A. Dronning Elisabeth til Berlin og vendte i Nov. s. A. tilbage til Nederlandene, hvor han nu en Tid lang blev Lærer for Christian II's Søn, Prins Hans. 1524 sendtes han 2 Gange som Gesandt til Kong Henrik VIII i England. Alt tyder paa, at han var en særdeles hæderlig og retskaffen Mand, der stadig viste Christian II stor Troskab. Han følte stærkt Udlændighedens Trængsler og ligefrem Hjemve. I de sidste Aar var han svagelig og ansaa sig i sin sygelige Stemning — dog næppe med Grund — for tilsidesat af Christian II. Han døde i Foraaret 1525, inden 12. Maj.

Allen, De rebus Chr. II exulis S. 78 ff. Allen, Breve og Aktstykker til Chr. II's og Fred. I's Hist. I, 309 f. Allen, De tre nord. Rigers Hist. V, 297 ff.

A. Heise.

Pedersen, Frederik Wolf Carl, 1778—1854, Musiklærer, fødtes 27. Dec. 1778 i Sorø og var Søn af Tegnmester ved Sorø Akademi Troels P. († 1816) og Mette Sophie f. Krag. Han uddannede sig som Musiker og ansattes 1803 som gageret «Elev» i det kongl. Kapel, hvor han allerede forinden af og til havde forrettet Tjeneste; fra 1810—15 var han ansat sammesteds som Kapellist; hans Instrument var Bratschen, men han dyrkede flere andre Instrumenter, bl. a. den da yndede Guitar. Ved Siden af sin Kapeltjeneste virkede han som Musiklærer; George Gerson (VI, 1) fik sin første Violinundervisning af ham. I et musikalsk Dilettantselskab, «Selskabet til Musikkens Udbredelse», ledede han Indstuderingen af Vokalmusikken. Han udgav 2 Hæfter «Danske Sange» med Guitarakkompagnement og redigerede «Guitar-Journal» (4 Aargange). 1822 ansattes han som Lærer i Vokal- og Instrumentalmusik ved Sorø Akademi og var ligeledes Organist i Sorø. Han har komponeret en hel Del Kantater og anden Musik, som brugtes ved Fester i Akademiet, navnlig adskilligt til Texter af Ingemann; men intet af dette blev udgivet i Trykken. 1843 afgik han fra sit Embede, men blev boende i Sorø. Han ægtede 7. Okt. 1808 Benedicte Sabine Borch (f. 29. Jan. 1780), Datter af Professor Caspar Abr. B. (II, 499); hun døde 19. Marts 1847. Selv døde han i Sorø 17. Nov. 1854.

Erslew, Forf. Lex.

G. St. Bricka.

Pedersen, Geble, — 1557, Biskop, blev født paa Helgeland omkring 1490 af Forældrene Peder Simonsen, der døde i Bergen som Raadmand, og hans Hustru Margrethe, begge af gammel norsk Adel. Efter at have nydt Undervisning paa Domskolerne i Throndhjem og Bergen drog han ud paa Studium; længst synes han at have opholdt sig i Byen Alkmaar i Holland; senere begav han sig til Universitetet i Løwen, hvor han tog Magistergraden. Størst Betydning for baade hans egen Udvikling og hans senere Virksomhed blev det Bekjendtskab, han under sit Studieophold i Holland gjorde med den tysk-hollandske Humanisme og et Par af dennes betydeligere Repræsentanter som Bartholomæus Coloniensis og Johannes Murmellius. Hjemkommen fra sin Udenlandsrejse virkede Mester G. et Aars Tid som Skolemester i Bergen, blev i 1518 Kannik sammesteds og modtog den præstelige Vielse og rykkede i 1521 op til Ærkedegn efter Mag. Olaf Thorkelsen, der i dette Aar blev Biskop. Om M. G.s Anseelse blandt sine Embedsbrødre vidner noksom den Omstændighed, at han valgtes af Domkapitlet til at melde Kong Christian II Biskop Andors Død, og at han sendtes af Olaf Thorkelsen til Rom for at udvirke pavelig Stadfæstelse af hans Valg til Biskop. At han under sit Ophold i Rom skal have følt sig frastødt af Pavehoffets Pengegriskhed, bør sikkerlig ikke tillægges synderlig Betydning; thi G. P. var og vedblev at være god Katholik, lige til han ud paa Høsten 1536 sluttede sig til Christian III's Kirkepolitik, efter at han i Dec. 1535 havde udtalt sin ubrødelige Hengivenhed lige over for Ærkebiskoppen og i Begyndelsen af 1536 endog havde ladet sig vælge til katholsk Biskop i Bergen efter den i 1535 afdøde Olaf Thorkelsen. Hans Overgang fra Ærkebiskoppen til Kongen, fra Katholicismen til Protestantismen er ikke begrundet i noget indre evangelisk Gjennembrud. Den paa en Gang karaktersvage og politisk fremsynte Mand føler og indser, at den gamle Tingenes Orden er dødsdømt og ramler sammen; saa slutter han sig til det nye, der bryder frem med uimodstaaelig Vælde, for som en skibbruden at redde Stumperne af Vraget.

Efter at G. P. fra Nov. 1536 havde bestyret Bergens Stifts sekulariserede Bispegods sammen med Lensherren Eske Bille, blev han om Høsten 1537 udnævnt til evangelisk Superintendent over det Bispedømme, hvortil han tidligere havde modtaget Valg som katholsk Biskop. Indviet i Kjøbenhavn til denne sin nye Stilling af Sjællands første evangeliske Tilsynsmand, Peder Palladius, og

muligens ogsaa noget paavirket af denne varmhjærtede Lutheraner i evangelisk Retning vendte han tilbage til Norge for at tage fat paa Løsningen af den Opgave at gennemføre Reformationen i Bergens Stift. I denne Henseende er det at mærke, at luthersk Gudstjeneste blev sat i Gang i Stiftsstadens Kirker, og at efterhaanden som de gamle, i Katholicismen opdragne Landspræster døde, bleve deres Embeder besatte af Mænd, der havde faaet sin Uddannelse paa den af G. P. oprettede Latinskole. Af dette Læreværk indlagde han sig store Fortjenester, i det han ikke blot planlagde Undervisningen i hollandsk-humanistisk Retning, men til sine Tider endog selv virkede som Lærer. Det bør ogsaa fremhæves, at da han sad inde med meget betydelige Indtægter, saa var han ogsaa i Stand at virke for Evangeliets Fremvæxt i sit Stift derved, at han ikke blot opbyggede den ene Skolebygning efter den anden, men ogsaa i stor Udstrækning holdt unge Mænd ude paa Studium baade i Danmark og i Tyskland; blandt disse skal her særlig nævnes hans Fostersøn Absalon Pedersen (ovfr. S. 609).

Ved sit pletfrie Liv, sin besindige Optræden og storartede Offervillighed erhvervede G. P. sig sin Samtids fulde Agtelse. Mod Tilhængerne af det gamle var han mild; lige over for Levninger af katholske Skikke optraadte han ikke med Strængighed. Uagtet han med fuld Oprigtighed havde sluttet sig til Reformationen, var dog hans Forhold til samme mere et ydre end et indre. Ingen gejstlig Mand i den norske Kirke efter Reformationen har haft slige Indtægter som han, i det han foruden Renterne af Ærkedegneembedet tillige var forlenet med Munkelivs samlede Klostergoods og desuden med alt det til det nedlagte St. Hans Kloster hørende Jordegods. Ved disse sine betydelige Indkomster blev han sat i Stand til ikke blot som nævnt at opføre Skolebygninger og holde studerende i Udlandet, men ogsaa at udbedre og forskjønne sin Domkirke, at anskaffe Orgel og lønne Organist, at istandsætte sin Bispegaard, at holde Gartner osv. I denne sin glimrende ydre Stilling mindede G. P. mere om en rig katholsk Prælat end om sine samtidige evangeliske Embedsbrødre i deres beskedne Kaar. I Modsætning til de fleste af disse vedblev han altid at leve i ugift Stand. Blandt hans Husfæller mærke vi os den sidstlevende af Nonnerne i Munkeliv, Elisabeth Pedersdatter, der ligesom han selv var fra Helgeland. — I Avg. 1555 blev G. P. rammet af et Slagtilfælde, der gjorde ham udygtig til at fortsætte sin Gjerning. I de 2 Aar, han endnu havde at leve, gjorde Sognepræsten paa

Voss Niels Henriksen Tjeneste som hans Medhjælper i Embedet. Han afgik ved Døden 9. Marts 1557.

A. C. Bang, Den norske Kirkes Hist. i Reform.-Aarb. S. 22 ff. Samme, Kirkehist. Smaastykker S. 204 ff. *A. Chr. Bang.*

Pedersen, Hans, † 1671, s. Kalundborg (IX, 91).

Pedersen, Henning, 1775—1837, Landmaaler, er født 10. Dec. 1775 i Sorø og Broder til ovennævnte Musiker Fred. W. C. P. Efter at have taget Landmaalerexamen blev han 1794 Landmaaler og 1797 Landinspektør (i Sorø), og i 1800 fremsatte han offentlig et Forslag om et Landvæsens- eller Landmaalingskontors Oprettelse i ethvert af Danmarks Amter. 1801 blev han Lieutenant ved det sjællandske Landeværn, og da han ved nogle Transporter viste militær Dygtighed og Konduite, steg han 1808 til Kapitajn (i Artilleriet). Da han 1814 efter Freden afskedigedes af Militæretaten, fik han Titel af Major. 1816 blev han stillet i Spidsen for Matrikuleringen af Bornholm, og han deltog derefter ogsaa i de bornholmske Jorders Udskiftning. I det hele var han meget virksom paa Bornholm, hvor han 1834 blev Landvæsenskommissær; 1825 havde han endnu i Rønne Borgerskole begyndt en selvstændig geometrisk Tegneskole, og lignende Tegneskoler oprettede han med den Reiersenske Fonds Hjælp 1830 i Slagelse og 1831 i Roskilde. Til denne Virksomhed knytter sig endnu Udgivelsen af et geometrisk Tegneværk (1834), der fik gode Vidnesbyrd, bl. a. af Kunstakademiet. For øvrigt var P.s Helbred svagt og hans Familie stor. 1797 havde han ægtet Sophie Caroline Voigt (f. 20. Juli 1773 † 27. Febr. 1844), Datter af Klokker J. G. V. i Sorø. Han døde 7. Febr. 1837 i Rønne.

Erslew, Forf. Lex. Dagen 1837, Nr. 54 og 55. A. D. Jørgensen og Hustru I. M. Pedersens Slægtbog (1894) S. 61 ff. *C. Nyrop.*

Pedersen, Holger, f. 1867, Sprogforsker. H. P., Søn af Skolelærer Christen P. († 1877) og Dorthe f. Lauridsen, er født i Gjelballe (Skanderup Sogn ved Kolding) 7. April 1867, blev 1885 Student fra Ribe Kathedralskole (med Udmærkelse) og tog 1890 Skoleembedsexamen (ogsaa med Udmærkelse). Til Fortsættelse af videregaaende Sprogstudier med den sammenlignende Sprogvidenskab som Centrum foretog han 1892—96 en længere Udenlandsrejse, paa hvilken han dels efterhaanden studerede ved forskellige tyske Universiteter, dels besøgte andre Lande, bl. a. Rusland, Grækenland, Albanien og navnlig Irland. 1897 tog han i Kjøbenhavn Doktorgraden. Som

Frugter af sin Rejse har han bl. a. udgivet en Samling af ham selv optegnede albanesiske Folkeæventyr med udførligt Glossar (i det sachsiske Videnskabernes Selskabs Afhandlinger 1895; tysk Oversættelse 1898) og Doktordisputatsen «Aspirationen i Irsk» (med Fortsættelse paa Tysk). Disse Arbejder ligesom hans ikke faa mindre Afhandlinger i danske og tyske Tidsskrifter vidne om grundig og omfattende sproglig Viden, sikker Methode og skarp Tænkning.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1897, S. 86 ff. *Vilh. Thomsen.*

Pedersen, Jacob, —1660—, kongelig Kammertjener, hører til de Parvenuskikkelser, der dukke frem i Tiden omkring Enevældens Indførelse. Det fortæltes om ham, at han af Fødsel var en Bondekarl fra Husumegnen og af Haandværk Skrædder. Vist er det derimod, at han 1651 som Kammertjener fulgte den senere Storkansler Frederik Ahlefeldt paa hans Ungdomsrejse, og uden Tvivl er det Ahlefeldts snart efter store Indflydelse hos Dronning Sophie Amalie, der har bragt ham i Forbindelse med det danske Hof. I Sept. 1655 blev han Kongens Kammertjener og fik i Dec. s. A. Inspektionen over den lille Dyrehave ved Fredriksborg. Under Kjøbenhavns Belejring blev han sendt til Lybek for at skaffe Penge, udrustede et Kaperskib og meddelte Diplomaten Ditlev Ahlefeldt politiske Efterretninger. I Nov. 1660 kaldes han af en fremmed Afsending Kongens Favorit, men størst var hans Indflydelse hos Dronningen, hvis gehejmeste Kammertjener han bar Navn af at være. Han bistod hende ved hendes Anlæg paa Dronninggaard, fik 1663, foretagsom, som han var, til at skaffe sig Indtægter, overdraget af Kongen til sig og sine Arvinger den lille Dyrehave ved Ibstrup (den nuværende Charlottenlund Skov) med Ret til at anlægge et Forlystelsessted, modtog paa dette Kongefamilien som sine Gjæster og købte Ejendomme i Kjøbenhavn og i Nordsjælland. Men han var dybt indviklet i de Intriger og Stridigheder, hvoraf Hoffet var opfyldt, og Udgangen blev hans Fald. Endnu i Avg. 1664 var der dem, som mente, at han vilde blive den til Statholder udnævnte Gabels Efterfølger i hans Stilling som Rentemester, men i Nov. s. A. flygtede han over Hals og Hoved bort fra Kjøbenhavn under Paaskud af en Rejse for sit Helbreds Skyld. Man skimter igjennem, at hans Indflydelse var rokket ved, at hans Velynder Frederik Ahlefeldt nu var borte fra Hovedstaden som Statholder i Hertugdømmerne, medens hans Fjende Gabel, der stod i

spændt Forhold til Dronningen, netop nu havde vundet Sejer, og Sophie Amalie ikke formaaede at redde ham.

Endnu havde han dog ikke opgivet Spillet. Det var hos Dronningens Brødre i Brunsvig, at han havde søgt Tilflugt, og i Foraaret 1665 søgte han at komme tilbage til Hoffet. Men Gabel bevarede Overhaanden. Han gik derpaa til Holland, blev de brunsvigske Hertugers Kommissær i Haag og sikrede sig der nogle Aar efter en tryk Tilværelse ved Giftermaal med en Hollænderinde af formuende Slægt, Catherine de Bicker, Datter af Sergent-Major Jacob de B. og Enke efter Kongens Kammersekretær og Frederik Ahlefeldts Yndling Christian Ditlev Testmann, der var død i Febr. 1667. Han fik et Kanonikat i Utrecht, erhvervede Landejendomme og optraadte som Adelsmand, i det han benyttede sig af Slægten v. Diddens Vaaben, hvilken Slægt den Gang almindelig gik under Navnet Petersen, ja han blev endog tysk Rigsfriherre. Men hans Fjender i Kjøbenhavn havde ikke glemt ham. I Maj 1669 stævnedes han til at møde i Kjøbenhavn for at svare til sin Flugt og Bortebliven uden Tilladelse, og der blev truffet Forholdsregler til at arrestere ham, naar han kom. Han blev naturligvis borte, men i Nov. 1669 dømte Hofretten ham til at have forbrudt sin Formue og Gods. Kort efter indtraadte imidlertid Tronskiftet og, i April 1670, Gabels Fald, medens Frederik Ahlefeldt kom tilbage til Kjøbenhavn. Følgen blev, at der udstedtes Paabud om at tilbagegive ham hans Ejendomme, og hans Sag udslettedes i Hofrettens Protokol. Dog hindrede hans Uvenner, at han kom tilbage, og han forblev i Holland. Senere stod han i Forbindelse med Griffenfeld, men især med Æventyreren Gabriel Milan (XI, 337), vedblivende ogsaa med Enkedronningen. Han levede endnu 1682.

Becker, Saml. t. Frederik III's Hist. I, 208. II, 41 f. 63. 449. Personalhist. Tidsskr. 3. R. II, 106 ff. A. D. Jørgensen, Peder Schumacher Griffenfeld I, 155. 466.

J. A. Fridericia.

Pedersen, Jens, —1434, Kongens Kansler, har sikkert været af adelig Byrd, eftersom hans Søster var gift med en Væbner; men om hans Herkomst vides i øvrigt intet. Han blev Kannik i Roskilde og var det maaske allerede 1416; hans Navn er imidlertid saa almindeligt, at man er stærkt udsat for at sammenblande ham med andre Bærere af det, og ganske særlig gjælder dette om hans Stilling i Roskilde Kapitel, hvor han ikke altid kan holdes adskilt fra den ovfr. (VIII, 455) nævnte J. P. (Jernskjæg), der paa samme

Tid tilhørte Kapitlet, senest som Domprovst. Vor J. P. er maaske identisk med en Johannes Petri, som Kong Erik 1419 betegner som sin Camerarius og Kannik i Roskilde, — hvis da ikke Camerarius her er en Fejlskrift for Cancellarius. I ethvert Fald fra Aaret 1422 forekommer han som Kongens Kansler, men der er en ikke ringe Sandsynlighed for, at han ogsaa i det nærmest foregaaende Par Aar har beklædt dette Embede. Han ledsagede øjensynlig Kong Erik paa den første Del af hans store Udenlandsrejse, i det man finder ham hos Kongen i Sept. 1423 i Nordtyskland og i Marts 1424 i Krakau; i 1424, da han tillige nævnes som Kannik i Lund, spillede han i øvrigt en Rolle som en af de danske befuldmægtigede i Retsstriden om Sønderjylland. 1428 blev han Ærkedegn i Roskilde og beholdt denne Stilling ligesom sit Embede som Kansler indtil sin Død, der indtraf 26. Nov. 1434. For dansk Diplomatiik knytter der sig en vis Interesse til hans Virksomhed i Kancelliet; det synes nemlig at være i hans Tid, at man har begyndt at forsyne de udgaaende Kongebreve med den Paategning paa Foden, der efter en Form, som den noget senere fik, kortelig kan betegnes som Relator-Paategningen.

Et halvt Hundrede Aar senere forekommer en anden *Jens Pedersen* ligeledes som Kongens Kansler og Ærkedegn i Roskilde. Han var Kansler 1467 og (efter en Afbrydelse) igjen i Aarene 1473—80; 1480 og 1484 nævnes han som Ærkedegn i Roskilde, en Post, der imidlertid i 1485 beklædtes af en anden. I 1483 nærede Kong Hans nogen Interesse for at skaffe ham Ribe Bispestol, men Tanken kom ikke til Udførelse. *William Christensen.*

Pedersen, Jens, 1639—1704, Præst og Digter, benævnes af Samtiden ogsaa undertiden Bergendal (II, 101), med hvilket Navn han dog ikke selv synes at have skrevet sig. Om hans Afstamning vides intet nærmere; han var født i Kolding, men blev Student fra Helsingør 1658, og allerede 1663 opnaaede han det store Sognekald i Dalum og Sanderum ved Odense, formodentlig som Svoger til den formaaende Landsdommer, senere Justitsraad, Jens Lassen paa Dalum Kloster (X, 110), hvis Søster Maren var eller blev gift med J. P. Denne hurtige Forfremmelse til et Embede, hvorfra Formanden var gaaet over paa Fyns Bispestol, skal have vakt yderligere ærgjerrige Forhaabninger hos ham, saa at han 1667 søgte at henvende Opmærksomheden paa sig ved et Opbyggelsesskrift under Titel «Et fattigt, forandret Rige», hvor han paa Grundlag af

David's 107. Salme formaner til Bod og Bedring i Anledning af den Elendighed, Svenskekrigene havde ført over Landet. Men den unge Enevældes politiske Mistænksomhed saa i Skriftets Titel og endnu mere i et af en Nabopræst tilføjet latinsk Æredigt forblommede Hentydninger til Regeringsforandringen. Forfatterne maatte prise sig lykkelige ved at slippe med en Irettesættelse, som Bispen tildelede dem, og Skriftet foranledigede, dog vistnok i Forbindelse med Professor Chr. Nolds Aaret før udgivne «Logica recognita», Anordningen om Censur ogsaa for alle verdslige Bøger. J. P. maatte nu indskrænke sin Ærgjerrighed til Erhvervelsen af Magistergraden 1675 og døde 1704 (5?). Han har skrevet Lejlighedsvers til Kong Frederik III og et Par Samlinger af Salmer (1676 og 84), som høre til Tidens bedre aandelige Rimerier, og af hvilke Kingo optog 3 i sin «Vinterpart» af Salmebogen.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex. Kirkehist. Saml. 3. R. V, 189. J. Paludan.

Pedersen, Jørgen, —1554, Rentemester, var en Søn af Borgmester Peder Thomesen i Ribe. Efter først at have tjent i Kancelliet som Skriver (o: Sekretær) blev han 1536 ell. 37 Rentemester for Nørrejylland, en betroet Stilling, som han beklædte til sin Død. Han boede i Ribe og døde der 22. Febr. 1554. Foruden Darum Kirke, som Biskop Iver Munk havde forlenet ham med, og som han beholdt til sin Død, havde han flere andre gejstlige Forleninger: Provstiet i Bergen (fra 1536), et Præbende i Viborg (fra 1538), et Kanonikat i Ribe (fra 1541) og, som det synes, ogsaa et i Aarhus. I Ribe Domkapitel blev han Kantor 1543. Flere af disse gejstlige Værdigheder erhvervede han ved Kjøb fra de tidligere Ihændehavere. 1544 skænkede Kongen ham Kronens Ejendom Segeberg tæt ved Ribe, men uden Bygninger, hvorfor Byen Ribe forærede ham et Hus, som han flyttede der ud. Hans Enke, Anne Christensdatter Hegelund, der tilhørte en ripensisk Patricierslægt og tidligere havde været gift med Iver Stub i Ribe, kom efterhaanden til at sidde i smaa Kaar.

Kinch, Ribe Bys Hist. og Beskr. II, 12 ff.

C. F. Bricka.

Pedersen, Jørgen, 1705—86, Bonde, Søn af Gaardejer i Aarup, Baag Herred, Peder Jørgensen og Anne Christensdatter, er født i Aarup 10. Maj 1705 og blev efter en efter Datiden mer end almindelig god Undervisning, 22 Aar gammel, Dragon i fynske Dragonregiment, hvor han stod i 3¹/₄ Aar til Regimentets Reduktion,

hvorpaa han i Hjemmet hjalp Faderen med Gaardens Drift til dennes Død 1749. Aaret efter maatte han efter en af Faderen i 19 Aar ført Proces afstaa Gaarden til Ejeren af Erholm, Konferensraad Simonsen, og købte da Pejrupgaarden i Orte Sogn, som var i en meget slet Tilstand, baade hvad Jordens Drift og Bygningerne angik. Ved utrættelig Flid og Foretagelsesaand, støttet af arvede Midler, bragte han Gaarden i en saa fortrinlig Stand, at han 1771 af Kongen gennem General-Landvæsenskommissionen til Opmuntring fik tildelt en Guldmedaille, ligesom han Aaret efter af Landhusholdningsselskabet modtog dets store Sølvmedaille. P., der tillige ejede Tanggaard i Ubberød Sogn samt flere mindre Gaarde i Omegnen, døde ugift 16. Avg. 1786.

Malling, Store og gode Handl. S. 507. Rugaard, Fremrag. danske Bønder S. 71.

C. E. A. Schøller.

Pedersen, Jørgen, f. 1841, Journalist og Politiker. Han er født 18. Jan. 1841 i Nørre Lyndelse ved Odense og Søn af Fæstehusmand Peder Jørgensen (f. 1810 † 1890) og Kirstine Henriksdatter (f. 1803 † 1847). Han var 1855—59 ude at tjene, besøgte derefter Kolds Højskole i Dalby og 1861—63 Blaagaards Seminarium, hvor han tog Skolelærerexamen. Han blev nu selv Lærer hos Kold indtil 1872, kun med et Aars Afbrydelse 1868—69, da han var Lærer ved Højskolen i Vejstrup. Han overtog fra 1. Jan. 1873 Redaktionen af «Fyns Tidende» og arbejdede Bladet saaledes op, at det fra at have 5—600 Holdere efterhaanden naaede det rodobbelte Tal og blev et af de bedste og vigtigste Provinsblade, Organ for det maadeholdne Venstre. Efter forgjæves at have søgt Valg til Folketinget i Assenskredsen 1873 fortrængte han 1876 Niels Andersen (I, 250) her fra og gjenvalgtes her indtil 1886, da han gik over til Landstinget. Han har stadig hørt til den mest maadeholdne Fløj af Venstre og var fra første Færd en bestemt Modstander af Visnepolitikken. I Landstinget hævdede han med Dygtighed Venstres Stilling under den storpolitiske Strid, fik Sæde i flere vigtige Udvalg og havde væsentlig Del i at forberede Forliget 1894. S. A. blev han gjenvalgt til Landstinget og var efter Thomas Nielsens Død sin Gruppes Ordfører. 1892 blev han Medlem af Kommissionen om nye offentlige Bygninger i København og 1895 baade af Landbo- og af Toldkommissionen. — Han ægtede 1869 Ursula Hansine Olsen (f. 1845), Datter af Gaardmand Ole Hansen i Hersnap (f. 1812 † 1874).

Emil Elberling.

Pedersen, Knud, —1569, Borgmester, var fra Svendborg og gik i Roskilde Skole samtidig med Niels Hemmingsen, der 1566 tilegnede ham et af sine latinske Skrifter. 1547 blev han, som stadig bar Tilnavnet «Skriver», utvivlsomt fordi han i sin Ungdom havde beklædt en saadan Stilling, Universitetets Foged paa Knardrup Kloster, og 1552 fik han som dets Rentemester eller Kvæstor Bestyrelsen af dets Regnskabsvæsen. 1559 blev han Slotsskriver paa Københavns Slot, hvormed han forbandt Stillingerne som Tolder paa Falsterbo fra 1562 og som øverste Skibsskriver paa Bremerholm fra 1564. 1567 blev han Borgmester i København. Foruden et Par mindre Forleninger fik han 1559 et Vikarie i Roskilde og 1562 Duebrødre Stiftelse sammesteds, men de med sidstnævnte Forlening følgende Pligter over for fattige synes han at have taget sig meget let. Han var en myndig, næppe ganske behagelig Mand, hvem Professorerne vare noget bange for. Skjønt hans forskellige Bestillinger maatte give ham nok at tage Vare, drev han ogsaa private Forretninger, i det han handlede baade paa Island og Lifland; men trods alt samlede han sig ikke Formue, og da han døde, 10. Maj 1569, var der Uorden i hans Regnskaber samt Gjæld. Halvdelen af Gjælden til Kronen eftergaves Enken, Anne Hansdatter, og Børnene 1576.

Ny kirkehist. Saml. III, 658 f. Kirkehist. Saml. 4. R. II, 501 f. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 I, 654 ff. O. Nielsen, Københavns Hist. og Beskr. III, 186 f.

C. F. Bricka.

Pedersen, Knud, 1820—76, Politiker, født 11. Febr. 1820 i Stenløse Sogn ved Frederikssund, Husmandssøn, gjorde i Krigsaarene 1848—50 Tjeneste som Dragon og fik ved en Fest for de hjemkomne Soldater Lejlighed til at gøre sig bemærket som Taler. 1854 blev han Bolsmand i sit Fødesogn, men købte 1855 en lille Gaard i Søster-Svendstrup ved Roskilde; var 1856—64 Medlem af Sogneforstanderskabet (Formand 1862—64) og 1862—66 af Roskilde Amdsraad samt brugtes 1861—63 som Taxationsmand ved Salget af Bistrup Fæstegods. 1866 blev han Gaardejer i Kværkeby ved Ringsted og endelig 1871 Gjæstgiver i Ringsted. Han valgtes 1858 til Folketinget i Kjøgekredsen og gjenvalgtes her indtil 1869 (tillige 1864—66 til Rigsraadets Folketing) samt paa ny 1873. Han brugtes i adskillige vigtige Udvalg og gjorde ret god Tjeneste ved flere Sagers Behandling. Oprindelig hørte han til Bondevennerne og stemte endnu i April 1865 mod det første Grundlovsforslag,

men skilte sig fra dem i Efteraaret, blev Medlem af Fællesudvalget og gik som en af «de 7 vise Bønder» med til den endelige Ordning. Han sluttede sig derefter til Oktoberforeningen, var 1866 meget virksom for at bekæmpe Venstre ved det afgjørende Landstingsvalg i Roskilde og hørte siden til Mellempartiet. Døde 6. Febr. 1876.

Dansk Folketid. 11. Febr. 1876.

Emil Elberling.

Pedersen, Mads (ell. Matthis), —1543, Kannik, var 1507 «Vicarius perpetuus» i vor Frue Kirke i Kjøbenhavn. Han har sikkert en Tid lang studeret udenlands. 1510, da han nævnes «Artium magister et theologiæ baccalaureus», var han saa anset, at han valgtes til Universitetets Rektor. 1513 afstod han Apostlenes Alter i Frue Kirke til Hans Ulf, Kannik i Haderslev, mod St. Cathrine Alter i samme Kirke samt Højby og Nykjøbing Kirker i Sjælland. Ved denne Lejlighed kaldes han «Collegiatus i Kjøbenhavn», hvilket vistnok antyder, at han da var ~~Kannik~~ eller Medlem af ~~Kollegiat~~ *det filosofiske Fakultet.* ~~kapitlet~~. Ovennævnte Overenskomst gav senere Anledning til langvarige Stridigheder. 1517 var M. P. Sognepræst ved St. Peders Kirke i Kjøbenhavn. 1520 deltog han i Universitetets Rektorvalg, og Aaret efter nævnes han som dets Vicekansler og Dekan i det filosofiske Fakultet. Da var han altsaa Professor. Endnu 1527 var han Vicekansler og 1530—31 Universitetets Syndikus. Ved Fordelingen af dets Kirker fik han 1530 Gladsaxe. Under Reformationens bevægelsen synes han en Tid i visse Maader at have givet den Bifald, men vendte sig senere bestemt imod den, skjønt han i Ordskiftet ikke kunde staa sig imod Hans Tausen og andre ivrige Angribere af de papistiske Lærdomme. Da Bugenhagen 1537 kom til Kjøbenhavn, fik han Herberge hos M. P. og søgte med Flid at omvende ham, men uden varige Følger. Mere og mere blev M. P. Føreren for dem, der i Kjøbenhavn endnu satte en sej passiv Modstand i Gang mod den nye Kirkeform. Sit Præbende og sin Kannikeresidens beholdt han dog indtil sin Død; i sine senere Aar var han tillige Sogneherre til Ledøje og Smørum, i det han til Besørgelsen af Tjenesten holdt en Kapellan, der delte hans Anskuelser. Da der 1543 holdtes Forhandlinger mellem Kannikerne og Professorerne om Religionssagen, var han den mest haardnakkede Forsvarer af det gamle. Selv efter at hans Meningsfæller vare faldne til Føje, blev han ved sit. Dog skal han til sidst have givet efter, men, som han sagde, nødtvungen og imod sin Samvittighed,

medens Peder Palladius paastod, at han havde gjort det utvungen og overvunden ved gode og faste Grunde. Kort efter døde han, i Sept. 1543.

Rørdam, Kbhvns Kirker og Klostere i Middelald. S. 147 ff.

H. F. Rørdam.

Pedersen, Mogens, —o. 1623, Musiker. Blandt de dansk-fødte Medlemmer af Christian IV's Hofkapel var M. P. et af de mest betydelige. Han hørte til Melchior Borchgrevincks Lærlinger og anføres fra 1603 som Instrumentist i Kapellet. 1605 rejste han med en anbefalingsskrivelse fra Kongen til Venedig for at fuldende sin Uddannelse hos Giov. Gabrieli, og under dette Ophold i Syden, der varede i 4½ Aar, udgav han 1608 i Venedig sit første Værk, en Samling «Madrigali a 5 voci, libro I», som han tilegnede sin høje Beskytter. I 1611 sendte Kongen ham atter ud, denne Gang til London, hvor han tilbragte 3 Aar. Ved den nye Ordning af Kapellet, som fandt Sted 1618, og ved hvilken Borchgrevinck blev udnævnt til øverste Kapelmester, ansattes M. P. i det nyoprettede Embede som Underkapelmester, men han beklædte kun nogle faa Aar denne Post og er vistnok død i Begyndelsen af 1623. 1621 var han bleven forlenet med et Vikarie i Roskilde. M. P. synes at have været i Besiddelse af et ikke ringe Kompositionstalent. Der foreligger imidlertid, hvad der var en naturlig Følge af Forholdene paa den Tid, kun faa Publikationer fra hans Haand. Foruden det ovfr. anførte Madrigalværk kan nævnes 2 Madrigaletti i den af Hans Brachrogge 1619 udgivne Samling «Madrigaletti a 3 voci». Hans Hovedværk, «Pratum spirituale, d. e. Messer, Salmer, Motteter, som brugelig ere udi Danmark og Norge, komponerede med 5 Stemmer», udkom i Kjøbenhavn 1620 med en Dedikation til Prins Christian, hvorafr ses, at M. P. havde været Prinsens Lærer i Musik. Enkelte af hans Kompositioner ere optrykte i nyere Tid.

A. Hammerich, Musiken ved Chr. IV's Hof. Hist. Tidsskr 6, R. IV, 425 f.

V. C. Ravn.

Pedersen, Morten, 1537—95, Abbed, Præst og Forfatter, var født 10. Nov. 1537 i Grenaa, hvorfor han undertiden paa humanistisk Vis kaldte sig Ernopotamius eller Grenovensius; derimod har Navnet Alban, som senere tillagdes ham, ikke nogen Hjemmel. Efter Skolegang i Aarhus studerede han først i Kjøbenhavn og senere (fra 1560) i Wittenberg, hvor han tog Magistergraden. Efter sin Hjemkomst blev han 1562 Læsemester i Sorø Kloster med den

Opgave «at læse udi den hellige Skrift for de unge Brødre og de andre unge Personer, som opholdt sig sammesteds». 1565 blev han Klosterets Forstander eller Abbed. Her begyndte han en Række historiske Optegnelser, der indeholde Oplysninger dels om alle Haande Naturtildragelser, dels om mærkelige Personer og Begivenheder af Fædrelandets Historie (Uddrag af hans Haandskrift i «Ny kirkehist. Saml.» III). Det var, som det synes, hans Hensigt at skrive en Aar bog i den danske Historie eller en Del af samme. End videre gjorde han, understøttet af den bekjendte Iver Bertelsen (II, 173), der i nogle Aar var interneret i Sorø Kloster, Optegnelser om Indskrifterne i Klosterkirken, aftegnede Vaabenerne, der fandtes sammesteds, og samlede i det hele Materialet til det Skrift om Skjalm Hvides Ælt, som han mange Aar efter udgav under Titel: «Biskop Absalons og Hr. Esbern Snares Herkomst og adelige Stamme, desligeste Sorø Klosters første Fundats og Fundatores» (1589). 1572 blev han kaldet til Sognepræst ved Roskilde Domkirke, hvorpaa han 31. Maj 1573 holdt Bryllup med Dorthe, en Datter af Søren Kjær, Tolder og Borgmester i Kolding (IX, 202). 1581 udgav M. P. et Skrift om en Komet, som havde ladet sig til Syne, ligesom han tidligere skal have udgivet et lille Skrift om Tyge Brahes «Stella nova» (1572). 1582 aflagdes han med et Kanonikat i Roskilde. 30. Marts 1588 afskedigede Kong Frederik II ham aldeles pludselig fra hans Præsteembede ved Domkirken; fremtidig skulde han nøjes med Vindinge Sognekald, der da var Annex til Domkirken i Roskilde. Men da Kongen døde faa Dage derefter, forblev M. P. uforstyrret i sit Embede indtil sin Død. Da den unge skotske Konge Jacob VI 1590 besøgte Roskilde, holdt M. P. en latinsk Prædiken for ham. For øvrigt gjorde han sig fortjent ved Anskaffelse af de endnu bevarede smukke Prædikestole i Vindinge og Snoldelev Kirker, for hvilke han var Patron. — Han døde 16. Juni 1595 og hans ovennævnte Hustru 27. Marts 1599.

Kirkehist. Saml. 4. R. V, 540.

H. F. Rørdam.

Pedersen, Niels, o. 1522—o. 1579, Præst, Forfatter, var født i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Peder Olufsen, var Borger. Selv omtaler han etsteds, at han laa i Vuggen, den Gang Hovedstaden 1523 belejredes af Frederik I. Han studerede rimeligvis en Tid udenlands og tog Magistergraden. 1547 fik han præstelig Ansættelse i Visby paa Gulland. Her var han i 9 Aar og samlede en Del Sagn og andre Efterretninger af lidet paalidelig Art, som han siden

bearbejdede til et Skrift, «*Umbra Saxonis Grammatici*», der dog, efter længe at have vandret om i Haandskrift, først over et Aarhundrede efter Forfatterens Død blev trykt under Titel: «*Cimbrorum et Gothorum origines, migrationes, bella atqve coloniæ*» (Lips. 1695). Ved N. P.s fantastiske Skrivelser fik den saakaldte gullandske Hypothese, der med Bifald optoges af lettroende Eftersnakkere, Indpas i vor Historie, hvor den siden fremkaldte megen Forvirring. — Efter at være vendt tilbage fra Gulland havde N. P., som det synes, et Par Aar Ansættelse i Fyn. Derpaa var han et Aars Tid Kapellan ved Frue Kirke i Kjøbenhavn. 1558 blev han Kapellan i Malmø, hvorfra han senere kaldedes til Sognepræst i Lødderup og Hørup i Skaane. Tillige blev han Provst i Ingelsted Herred. Han levede endnu 1577 og skal være død 1579.

Rørdam, Historieskrivn. i Danm. siden Reform. S. 129 ff. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 I, 696. H. F. Rørdam.

Pedersen, Niels, f. 1851, Landbrugsskoleforstander. Han er født 15. Avg. 1851 i Tolstrup Sogn (Skanderborg Amt), hvor hans Forældre, Peter P. og Inger Marie Nielsdatter, ejede en mindre Gaard. Efter at have besøgt Gjedved og Askov Højskoler og Tune Landboskole tog han paa Landbohøjskolen, hvorfra han dimitteredes som Landbrugskandidat 1877. I 2 Aar var han derefter Lærer paa Askov Højskole, saa købte han i 1879 Ejendommen Ladelund i Estrupmark i Malt Sogn, og allerede s. A. begyndte han her at holde Skole for unge Landmænd. Et Par Aar senere tilskøde en Del Mænd fra Omegnen en Kapital paa 30000 Kr., hvoraf der blev dannet et Fond til Støtte for Skolen, hvis Bygninger udvidedes, og hvis Areal forøgedes, medens Undervisningen efterhaanden antog stedse større Dimensioner med Vinterskole for Landmænd og Vinter- og Sommerkursus for Mejerister, med Kontrolkursus, Forberedelseskursus osv.; Skolen er nu en af Landets mest bekjendte og stærkest besøgte Landbrugsskoler. Ogsaa som praktisk Mejerimand er P. kjendt over hele Landet, og der er næppe nogen, der saa meget som han praktisk har taget Del i Andelsmejeribevægelsen, eller der har bygget saa mange Andelsmejerier. I Landbrugets Foreningsvæsen tager han stærkt Del, han er saaledes Medlem af Landhusholdningsselskabets Bestyrelsesraad. — 5. Dec. 1880 ægtede P. Karen Andreassen Hessellund († 20. Okt. 1896), Datter af Gaardejer Andreas H.

Ugeskr. f. Landmænd 1896, S. 479 f.

H. Hertel.

Pedersen, Ole, 1856—98, Maler, er Søn af Husmand Peder Olsen og Gertrud Bertelsdatter og født i Farum 29. Sept. 1856. Oprindelig lærte han Smeddehaandværket og blev Svend; senere tjente han en Tid sit Brød dels som Dampskibsfyrbøder, dels som Landpostbud; først i en Alder af 26 Aar lykkedes det ham, der fra Dreng af havde øvet sig i at tegne og male, at komme ind paa den tekniske Skole i Kjøbenhavn; der fra afgik han 1883 til Kunstakademiet, som han allerede i 1886 kunde forlade med Afgangsbevis. S. A. udstillede han paa Charlottenborg 2 Billeder med Køer og Kalve; 1888 fik han, efter at være kommen hjem fra sin første Rejse til Italien og Paris, den Sødringske Opmuntringspræmie for «Fra en Hedemark»; i 1889 solgte han et større Arbejde, «Fra en Faarefold», til Nationalgalleriet. Foruden nogle Portrætter og Genrebilleder udstillede han et ikke ringe Antal Dyr-malerier, der udmærke sig ved ædruelig og kraftig Opfattelse og livfuldt Foredrag. P., som fra 1889 var Lærer ved Teknisk Skole i Kjøbenhavn, ægtede 28. Nov. 1890 Laura Catharina Maria Schack (f. 1860), Datter af Maleren Major Sophus S., og døde 11. April 1898.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Pedersen, Ove Christian, 1813—73, Søofficer, Søn af Kaptajn i Marinen Ove Chr. P. (f. 10. Febr. 1786, † 25. Juli 1821 i Vestindien) og Oline Henriette f. Barfred (f. 7. Avg. 1788 † 8. Maj 1872), er født 12. Avg. 1813. Han blev Sekondlieutenant i Marinen 1834, Premierlieutenant 1841, Kapitajnlicutenant 1852, Kapitajn 1863 og Kommandør 1868. Efter et længere Ophold i Vestindien 1835—37 var han en Tid lang Lærer paa Kadetakademiet, 1844—46 før han til Koffardis, førte i 1. slesvigske Krig Dampskibene «Christian VIII» og «Valdemar», 1852—55 var han næstkommanderende paa Akademiet, 1856—59 Krydstoldinspektør, 1861—64 Takkelmester. I Krigen 1864 kommanderede han en Division Kanonbaade ved Als; umiddelbart forinden havde han hentet Panserbatteriet «Rolf Krake» i England; her fra hjemførte han ogsaa efter Krigen Panserfregatten «Danmark». Efter at have været Chef 2 Gange for Fregatten «Jylland», 1866 og 68, overtog han 1869 Posten som Direktør i Marineministeriet under General V. R. Raasløff som Forsvarsminister. I denne Stilling forblev han indtil Juni 1873; kun faa Maaneder efter, nemlig 25. Sept., afgik han ved Døden.

P. var anerkjendt som en grundhæderlig og fast Karakter og som en praktisk dygtig Sømand. I sin Virksomhed som Militærdirektør opnaaede han derimod hverken Officerernes Sympathi eller Marinens Forbedring, i det han sluttede sig til det senere forkastede Raasløffiske System, hvorefter Materiellet skulde bestaa af lutter Smaaskibe (hans 12 Fods Grænse for Dybtgaaendet er bleven bekjendt) og Personellet være en Vaabenart i Hæren. — Han var gift med Hanne Caroline Mathilde f. Eide (f. 11. Febr. 1821 i Norge), Datter af Koffardikapitajn Lars E. (f. 30. Dec. 1793 † 7. Nov. 1851) og Johanne Marie f. Brandvold (f. 20. Marts 1794 † 17. Marts 1878).

C. With.

Pedersen, Peder, 1608—69, Borgmester, er født i Horsens 7. Maj 1608; hans Forældre vare Kjøbmanden Peder Pedersen og Anne Nielsdatter. Efter at have faaet sin første Uddannelse i sin Fødebys Latinskole blev han 1620 sendt til en Skole i Lybek og kom derefter i Kjøbmanden Jesper Rotkopfs Forretning i Kjøbenhavn. Snart forlod han dog Handelsvejen og kom i Tjeneste hos forskellige adelige, sidst som Kornmaaler og Kjældersvend hos Henrik Huitfeldt til Lillø. Derefter kom en Tid, hvor han rejste som Kjøbmand paa Østersøen, men efter sin Hjemkomst vendte han tilbage til Kontorstillinger, blev først Skriver hos 2 paa hinanden følgende Slotsherrer paa Kjøbenhavns Slot, Niels Trolle og Oluf Brockenhuus, dernæst, fra 1649, Skriver paa Kongens store Bryggers og endelig 1650 øverste Skriver i Rentekammeret, i hvilken Stilling han forlenedes med Kanonikater i Lund og Roskilde. Det er nu ikke usandsynligt, at Regeringen i denne «kongelige Tjener», som de borgerlige Embedsmænd kaldtes, har ment at have en paalidelig Mand, der kunde udøve en for den heldig Indflydelse paa Hovedstadens Styrelse. Efter en Fremgangsmaade, der ikke var uden tidligere Exempler netop med Embedsmænd, blev han som en Formalitet 23. April 1655 forordnet til Raadmand i Kjøbenhavn for allerede 2 Dage efter at indsættes af Rigshofmesteren til Borgmester. Om han har spillet nogen større egentlig politisk Rolle i de snart paafølgende, for Staten og Staden saa vigtige Begivenheder, vide vi dog ikke; vist er det derimod, at han under Ulykkesaarene forstrakte Regeringen med store Summer og derfor fik stort Udlæg af Krongods, dels i Lyngbyegnen, dels paa Amager. Han hørte til Direktørerne for det 1655 oprettede Saltkompagni og var en af Hovedparthaverne i det 1662 indstiftede nye islandske Kompagni.

1661 blev han Medlem af den da nedsatte Lovkommission og 1669 Assessor i Højesteret, men døde kort efter, 9. Maj s. A. 12. Avg. 1636 havde han ægtet Margrethe Clausdatter († 1680).

Universitetsprogr. (1669). M. Henrichsen, Ligpræd. ov. P. P. Geneal. og biogr. Archiv S. 169. O. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. III, 219 ff.

J. A. Fridericia.

Pedersen, Peder, 1774—1851, Diplomat, blev født 19. Nov. 1774 i Sorø og var Broder til de ovfr. nævnte Fr. W. C. P. og Henning P. Efter at være bleven Student 1793 (fra Roskilde) og have taget juridisk Examen blev P. 1796 Huslærer i Tanger hos Konsul Blicher Olsen, og herved førtes han i Virkeligheden ind paa den diplomatiske Embedsbane, thi i 1799 under en voldsom Pest, der tvang Konsulen og en stor Del af Byens Beboere til at rejse bort, blev han modig paa Stedet og varetog som fungerende Konsul de danske Interesser. Til Belønning herfor blev P. s. A. virkelig ansat i nævnte Stilling, som han beholdt til omtrent Udgangen af 1801, hvorpaa han Aaret efter udnævnes til Sekretær ved Konsulatet, men allerede s. A. (1802) sendes han med Titel af Konsul og fungerende Chargé d'affaires til Philadelphia, og her forblev han saa som Danmarks diplomatiske Repræsentant lige til sin Entledigelse af Statstjenesten i 1831. I denne lange Aarrække havde P. rig Lejlighed til at varetage sine Landsmænds Interesser; saaledes opholdt han sig i Begyndelsen af Aarhundredet lange Tider ad Gangen i Washington for at hævde danske Fordringer paa Staternes Regering, og han modtog da ogsaa adskillige synlige Tegn paa sin egen Regerings Anerkjendelse, i det han i 1805 blev Generalkonsul, i 1815 blev Ministerresident og Gehejmelegationsraad og i 1826 modtog Konferensraadstitelen, omtrent samtidig med at han bemyndigedes til at undertegne en Handelstraktat med de forenede Stater; endelig fik han Kommandørkorset af Danebrogsordenen i 1828.

P., der døde i Kjøbenhavn 16. Avg. 1851, var 2 Gange gift, begge Gange med amerikanske Damer: 1. med Maria f. Litchfield Scott, 2. med Ann Caroline f. Loughton Smith († 1878), Datter af Plantageejer i Syd-Carolina, senere Gesandt i Lissabon, William L. S.

C. Zytphen-Adeler.

Pedersen, Peder, f. 1822, Politiker. P., der er en Søn af Gaardejer Peder Olsen og Birthe Cathrine Pedersdatter, er født i Oppesundby 29. April 1822. Han valgtes, efter først i et Par Aar at have beklædt Stillingen som Formand for Sigerslev-

Græse Kommunes Sogneraad, ind i Folketinget som Repræsentant for Frederikssundskredsen i 1861 og føjede i Aarene 1864—66 hertil Mandatet som Medlem af Rigsraadets Folketing. P. var valgt som maadeholden Venstremand og var iblandt de Medlemmer af Venstre, der i Oktoberforenings-Perioden samvirkede med Godsejerne og forberedte den reviderede Grundlovs Gjennemførelse. Ved Valgene i Juni 1866 var han imidlertid blandt dem, der bukkede under, og først nogle Maaneder senere sendte Hillerødkredsen ham til Folketinget, hvor han sad, indtil han i 1873 frivillig afgav sin Valgkreds til Lars Dinesen. P. søgte og opnaaede derimod Valg i den stadig omtvistede Frederikssundskreds. Denne repræsenterede han indtil 1876, da han ikke søgte Gjenvalg. I 1878 valgtes han derimod ind i Landstinget, hvor han beholdt Sæde indtil 1898.

Under Forfatningsstriden tog P. Afstand fra Venstres Krav paa Folketingets Overherredømme, hørte en Tid til Folketingets Mellemparti og fulgte i Kampens Løb dettes fleste Medlemmer ind i Højre, til hvis betydeligste Støtter i Frederiksborg Amt han i en Aarrække har hørt. I Folketinget tog han virksom Del i Rigsdagsgjæringen og bidrog bl. a. væsentlig til Frederikssundsbansens Gjennemførelse under adskillig Modstand. I Landstinget indtog han en mere tilbagetrukket Holdning. Fra 1895 var han Medlem af Rigsretten. Hans politiske Optræden har været præget af et ædrueligt, praktisk Syn og af personlig Tilforladelighed. — P., der i 1843 ægtede Gaardejer af Sigerslevvester Jens Andersens Datter Birthe, har 1843—83 ejet en Gaard i Sigerslevvester og siden 1877 været Landvæsenskommissær. *M. P. Friis.*

Pedersen, Peter, 1806—61, Astronom. P., Søn af Koffardikapitajn Peder Kromoes P. († 1849) og Anne Cathrine f. Skade, fødtes i Kjøbenhavn 27. Nov. 1806, dimitteredes 1823 fra Kjøbenhavns Borgerdydskole og tog i 1828 theologisk Embedsexamen. 1829 blev han Assistent og 1832 Observator ved Observatoriet i Kjøbenhavn, og 1835 tog han Magistergraden med en Afhandling «De longitudine speculæ Havniensis». Efter i 1839—40 at have foretaget en videnskabelig Udenlandsrejse blev han 1841 Medlem af Komiteen til Bedømmelse af Livrenteselskaber og 1842 Medlem af Direktionen for Livrente- og Forsørgelsesanstalten samt Livsforsikringsanstalten. S. A. optoges han i Videnskabernes Selskab, blev 1843 Medlem af sammes meteorologiske Komité, 1844 Bestyrer af dets magnetiske Observatorium og 1851 dets Kasserer. 1846

entledigedes han som Observator og udnævntes til titulær Professor. Han var 1840—58 Meddirektør for de Massmannske Søndagsskoler, 1844—54 Formand for «Athenæum» og indtil 1857 Medbestyrer af det kongl. Theaters Enkekasse. 1848 valgtes han til Rigsdagsmand i Kjøbenhavn, deltog i den grundlovgivende Rigsforsamling og derefter som Folketingsmand i de 3 første Rigsdagssamlinger. 1861 entledigedes han fra sin Stilling i Livrenteanstalten og døde 23. Sept. s. A. Han var gift med Tadea Richardine f. Brasch, Datter af Urmager T. R. B. — P. er Forfatter til «Tycho Brahes Liv» (1838) og til «Almenfattelig Vejrlære» (1854) og har beregnet Almanakken for 1857. Hans astronomiske Iagttagelser findes i «Astronomische Nachrichten» XII—XV og XXII. I Videnskabernes Selskabs Skrifter, 5. R., naturvds. og math. Afd. III findes hans «Skildring af Danmarks Fugtighedsforhold», og talrige meteorologiske Meddelelser fra ham findes i Selskabets Oversigter, i «Havetidende» og andensteds.

Erslew, Forf. Lex.

C. F. Pechüle.

Pedersen, Poul, 1550—1616, Skolemand og Præst, var født i Roskilde, hvor hans Fader, M. Peder Poulsen, var Lektor og Præst ved Domkirken († 1572). Efter at være bleven Student fra sin Fødebys Skole forsynedes P. P. af Roskilde Kapitel med Midler til at rejse udenlands. Hjemkommen blev han Hører ved Roskilde Skole, til hvis Rektor han 1580 beskikkedes. 1584 kaldedes han til Lærer for Frederik II's næstældste Søn, Hertug Ulrik, hvem han senere fulgte paa en længere Udenlandsrejse. Imidlertid aflagdes han (1586) med et Vikariat og siden (1587) med et Kannikedømme i Roskilde. I 6 Aar var han Hertugens Lærer, derpaa i nogle Aar resid. Kannik i Roskilde, indtil han 1595 kaldedes til Sognepræst ved Domkirken, i hvilken Stilling han forblev til sin Død i Nov. 1616. Han nød megen Anseelse i sin Tid. «Fuit ingenium altum, insigne, magnum», skriver Bertel Knudsen Aquilinius (I, 297), der ogsaa har forfattet hans Gravskrift i Roskilde Domkirke. — 1610 havde han ægtet Margrethe Schwendi, der overlevede ham i mange Aar og af en samtidig (Dr. Otto Sperling) omtales som «en klog Matrone med en Mands Forstand».

Bloch, Roskilde Domscoles Hist. I, 41. Løffler, Gravstene i Roskilde S. 67. Kirkehist. Saml. 3. R. III.

H. F. Rørdam.

Pedersen, Poul, —1697—. Digter, hørte ligesom Bording og andre samtidige Digtere til de frie Fugle, der førte en ustadig

Tilværelse uden at kunne opnaa eller udfylde nogen fast Livsstilling. Om hans Herkomst og Fødselsaar vides intet; kun synes han at have haft sit nærmeste Familietilhold paa Skagen. I Firserne af det 17. Aarhundrede nød han Gæstfrihed hos en Digterbroder, Oberstlieutenant Jens Steen Sehested, der efter et lignende omflakkende og nødlidende Ungdomsliv var havnet i et rigt Giftermaal paa Herregaarden Selleberg mellem Odense og Kjærteminde. Om trent ved 1690 træffe vi saa P. P. i Kjøbenhavn som Redaktør for de af Bogtrykkeren Bockenhoffer udgivne danske Aviser, især de «Maanedlige Relationer». I denne Stilling synes han at have gjort ret god Fyldest, og navnlig roses hans Omhu for Sprogbehandlingen, om han end ikke kunde holde Bladene paa samme Højde som den forretningsdygtige Stifter, Daniel Paulli. Rimeligvis er imidlertid P. P.s Hang til et uordentligt Liv stadig tiltaget, siden han, formodentlig ved Principalens Død sidst i 1697, fjærnedes fra Bladet og maatte ty til Skagen for at nyde Naadsensbrød Vinteren over. At dette ikke er faldet i hans Smag, fremgaar af, at han ved sin Afrejse efterlod et satirisk Digt, som i høj Grad opbragte Skagboerne. Han synes at være vendt tilbage til Kjøbenhavn, hvor han blev mere og mere elendig og forfalden, saa at han, vistnok ikke ret længe efter, skal være funden død i en Rendesten.

P. P.s eneste bevarede Værk, der maaske er begyndt paa Fyn, men vistnok fuldendt i hans Redaktørtid, er «Kjærligheds Ændrings- og Undringsspejl udi den spanske Herremand Don Pedro af Granada, hans Liv og Levneds Historie, ved Philedor». Det er ikke af stort Omfang, men som Elskovsroman, oven i Kjøbet paa Vers (naturligvis Alexandrinere), er det noget ganske enestaaende ikke blot i dansk, men ogsaa i tysk Digtning ved den Tid. Æmnet er en spansk Anekdote, der er benyttet af Scarron, hvem P. P. synes at staa nærmest, og i Molières «École des femmes». Men i Aand og Stil er P. P. ganske tysk, den mest typiske Elev af den 2. schlesiske Skole her i Danmark, hvor Skolens Indflydelse dog ved denne Tid er kjendelig lige fra Kingo af og nedad. Dette fremgaar allerede af Digtets utrykte Fortale, som for en stor Del er laant fra Hoffmannswaldau og interessant ved sine litterærhistoriske Oversigter saa vel som ved den Maade, hvorpaa den i Skolens Aand fremhæver nationale Synspunkter for Digtekunsten, men derhos betragter denne selv som en temmelig uvæsentlig Bisysse. Ægte tysk er ogsaa Stilen i P. P.s Digt med dens hult dundrende Bombast og søgte Ordspil og Antitheser, dens sanselig slibrige Udmalinger

og overlæssede Billedpragt, Misbrug af Solens Op- og Nedgang, Morgen- og Aftenrøde, som spottes af J. E. Schlegel og Holberg. Alligevel indrømme begge, ikke ganske med urette, P. P. en høj Plads mellem Tidens Poeter. Ikke blot falde hans Vers let og flydende, men der er mere Liv i Fortællingen og Beskrivelserne, f. Ex. af italiensk Natur, end den Gang almindeligt. — Digtet udkom psevdonymt og synes længe at have været udbredt i Afskrifter, som vakte en Del Opsigt og tillagdes forskellige bekendte Forfattere. Det blev maaske ikke trykt før 1724.

Minerva 1785, I, 2, 33. Nyerup og Rahbek, Bidr. t. d. danske Digtekunsts Hist. III, 392. Paludan, Renaissancebevæg. i Danmarks Lit. S. 282, 293.

J. Paludan.

Pedersen, Rasmus, f. 1840, Plantefysiolog. P. er født 29. Maj 1840 i Marslev ved Odense og Søn af Gaardmand Peder Chr. Mortensen og Ane Rasmusdatter. Han blev dimitteret fra Odense 1860, hvorefter han studerede Lægevidenskab, dyrkede ved Siden heraf botaniske, særlig fysiologiske, Studier og tog Lægeexamen 1869. Med offentlig Understøttelse studerede han, fra Efteraaret 1872 til 1876, Plantefysiologi ved forskellige tyske Universiteter, navnlig i Leipzig hos A. Schenk og i Würzburg hos Jul. Sachs. Efter at han i kortere Tid havde været Laboratorieforsker paa Carlsberg, blev det ham fra 1. April 1879 overdraget at holde Forelæsninger over Plantefysiologi ved Universitetet, hvor han i 1883 blev ansat som ekstraordinær Docent, og i 1887 overtog han det sammesteds nyoprettede Professorat i den nævnte Videnskab, hvilken Stilling han fremdeles beklæder. Med Undtagelse af nogle mindre, morfologiske Artikler bevæge hans Arbejder sig inden for hans specielle Videnskab, og de ere publicerede i forskellige Tidsskrifter. Hans paabegyndte, bredt anlagte Værk: «Forelæsninger over Plantefysiologi», hvoraf 1. Hæfte, der indeholder en historisk Indledning, udkom 1883, er des værre ikke blevet fortsat, til Dels som Følge af hans noget svagelige Helbred, vel ogsaa fordi et saa indgaaende Arbejde, der skulde omfatte en længere Aarrækkes Forelæsninger, vanskelig vilde faa en tilstrækkelig Læsekreds her hjemme. Det er dog endnu at haabe, at Skriftet vil blive udgivet i Afsnit uafhængige af hverandre. — I 1888 ægtede han Frederikke Caroline Møller, Datter af Skræddermester Andreas Gotfr. M.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. Botan. Tidsskr. XII, 226.

E. Rostrup.

Pedersen, Svend, 1590—1636, Professor, var født i Skaane, hvor hans Fader, Peder Svendsen, var Forvalter eller Foged hos Hans Skovgaard; hans Moder hed Inger Troelsdatter. Efter at have gaaet i Helsingborg og Helsingør Skoler immatrikuleredes han 1611 ved Universitetet, som han efter 1½ Aars Studium forlod for at blive Hører i Helsingør. Her fik imidlertid den lærde Holger Rosenkrantz Øje paa ham, antog ham til Lærer for sin Søn Jørgen, lod ham siden rejse udenlands og skaffede ham endelig 1618 ved sin Anbefaling Embedet som Konrektor ved Odense Latinskole, hvorefter S. P. 1619 tog Magistergraden. Allerede 1621 rykkede han op i Rektoratet, og 1622 blev han Professor logices ved det ved Rosenkrantz' Initiativ oprettede Gymnasium, ved hvis Indvielse han var en af Talerne. I dette Embede blev han til sin Død, 3. Juli 1636, uagtet man gjentagne Gange søgte at drage ham til Universitetet, ligesom han undslog sig for at modtage Sognepræsteembedet ved St. Knuds Kirke og frabad sig Posten som Informator for Prins Ulrik. Med sin Velynder Rosenkrantz vedblev S. P. at staa i nøje og kjærlig Forbindelse og var ham en sand Støtte ved sin aandelige Paavirkning i de for ham saa sørgelige Aar før og efter Udtrædelsen af Rigsraadet. Overhovedet faar man det Indtryk, at den saa tidlig bortkaidte Mand har i flere Henseender hævet sig ikke lidet op over det almindelige. — Gift 1. (8. Dec. 1622) med Biskop Jacob Madsen Veiles Datter Marie (f. 6. Nov. 1574, begr. 23. April 1626), Enke efter Dr. med. Eskil Christensen; 2. (12. Okt. 1628) med Karen Mule († 1646), Søster til Assessor Hans M. (XI, 504) og siden gift med Mag. Henning Christensen Achthon, Sognepræst i Nørre Broby.

Bloch, *Den fyenske Geistligheds Hist.* I, 358 ff. O. Andersen, Holger Rosenkrantz. *G. L. Wad.*

Pedersen, Søren, f. 1826, Politiker. S. P. er født 14. Dec. 1826 i Jetsmark Sogn, Hjørring Amt, og Søn af Gaardejer Peder Andersen (f. 1789 † 1845). Han blev 1851 Smed i Blokhus i Nabosognet Hune og valgtes her 1856 til Sogneforstanderskabet, men flyttede næste Aar tilbage til Jetsmark, hvor han købte et Hus og efterhaanden opdyrkede 20—30 Tdr. Land Hede eller Kærjord. Han solgte 1872 med god Fordel den større Halvdel og overdrog 1885 Resten til en Svigersøn med Undtagelse af et Stykke, hvor han byggede sig et Hus. Han blev 1881 Vurderingsmand for Husmandskreditforeningen, havde 1881—90 det Hverv at undersøge

de Huslodder i Hjørring Amt, hvis Ejere søgte Præmier for god Dyrkning, og var fra 1887 i nogle Aar Medlem af Bestyrelsen for Hjørring Amts Landboforening.

1858 valgtes han til Folketinget for Hjørring Amts 5. Kreds og gjenvalgtes her indtil 1866; var 1864—65 tillige Medlem af Rigsraadets Folketing. Han sluttede sig først til Bondevennerne og var i April 1865 Medlem af Fællesudvalget om Grundlovssagen; han stemte imod Forslaget, fordi det ikke tog tilstrækkeligt Hensyn til Bøndernes Krav om Landstingets Sammensætning, men erkjendte ellers, at den tidligere Ordning ikke var retfærdig. Senere sluttede han sig dog til den gennemsete Grundlov og mistede derfor sin Plads i Tinget. 1865 var han Medstifter af Oktoberforeningen og blev Medlem af dens Bestyrelse. Ved et Udfyldningsvalg 1868 valgtes han til Landstinget og gjenvalgtes 1874 og 1882. Han hørte her til den Gruppe (venstre Centrum), der havde Ploug til Fører, og gjorde god Tjeneste i ikke faa vigtige Udvalg, bl. a. om Vands Afledning og om Kreditforeninger for Husmænd. Han var en forstandig, vel oplyst og selvstændig Mand, frisindet og maadeholden; ønskede saaledes større Indflydelse for Menighederne paa Præsternes Valg, end Regeringen vilde tilstaa, men foretrak en Forbedring af den offentlige Folkeskole fremfor de nye Friskoler. Da den politiske Kamp i 80erne blev heftigere, hørte han til dem, der søgte for enhver Pris at undgaa et Brud mellem Tingene, bl. a. som Medlem af Fællesudvalget om Finansloven 1882, og misfornøjet med begge de store Partiers Holdning trak han sig tilbage i Sommeren 1885. — Han ægtede 7. Jan. 1853 Maren Christensen (f. 13. Juni 1831 † 5. Sept. 1891), Datter af Bolsmand Chr. C. i Brovst.

H. Wulff, Den danske Rigsdag.

Emil Elberling.

Pedersen, Thomas Vilhelm, 1820—59, Tegner. V. P. var Broder til ovennævnte Kommandør Ove Chr. P. og blev født paa Karlslundegaard ved Kjøge 28. Jan. 1820. Han var paa fædrene Side af Kunstnerslægt, ligesom ogsaa hans 2 Sønner nævnes ndfr. som Kunstnere. P. blev Søkadet 1834, Sekondlieutenant 1841. Allerede i hans Kadettid lagdes Spiren til den Brystsyge, som bortrev ham i ung Alder. Hans ualmindelige Anlæg for Tegning varc maaske forblevne upaaagtede, hvis ikke Christian VIII, da P. som ung Lieutenant var tjenstgjørende paa det Skib, hvormed Kongen var sejlet til Færø, var bleven opmærksom paa hans Talent

og med kongelig Rundhaandethed havde givet ham 4 Aars Orlov (1842—46) med fuld Lønning, for at han kunde uddanne sig til Kunstner. Han blev nu Elev af Marstrand og fik Adgang til Kunstakademiet, hvor han endog som Anerkjendelse af hans udmærkede Tegninger strax fik Plads i Modelskolen. Marstrand raadede ham til at gaa Akademiet fuldstændig igjennem for at faa sikkert Herredømme over de tekniske Midler; men sammenstødende Omstændigheder hindrede dette, saa at han vel i 1847 udstillede nogle Malerier, medens ellers Pennetegning var det, som lykkedes ham bedst, og som han helst hengav sig til. Maaske havde han dog ganske helliget sig Kunsten, hvis ikke Krigens Udbrud 1848 havde ført ham tilbage til Etaten. Han var i 1849 paa «Gefion», faldt i tysk Fangenskab og blev i 1850 Premierlieutenant. Aaret efter (16. April) ægtede han sit Søkendebarn Adolphine Marie Pedersen (f. 1817 † 1892) og delte sig fra nu af mellem sin Embedsgjerning og den kunstneriske Virksomhed, der har givet ham et varigt Navn som en af den danske Skoles første og aandfuldeste Tegnere.

Allerede Aaret før Krigen var han begyndt at tegne Illustrationer til H. C. Andersens Æventyr, oprindelig til en tysk Oversættelse af disse; senere knyttedes de ogsaa til en dansk Udgave. Dette Arbejde fortsatte han i sin lille Officersbolig i Nyboder under et stille, lykkeligt Familieliv, der kun formørkedes af hans stedse tiltagende Sygelighed. Ved et sjældent Held var netop dette Værk tilfaldet ham, saa ganske smeltede hans Livsopfattelse i disse let og rask hentegnede Illustrationer sammen med Aanden i Andersens Æventyr. Desto værre er i ikke faa en Del af den kunstneriske Finhed gaaet tabt ved Datidens Reproduktionsmaade. Det lykkedes ham at udføre Tegningerne til 3 smaa Bind, der gjorde overordentlig Lykke som en fint forstaaende Fortolkning af de Fantasibilleder, der havde foresvævet Digteren, og da Døden afbrød hans Værk, fortsattes det af L. Frølich. Efter at han i 1856 havde været næstkommanderende paa et Togt med Korvetten «Thor», sygnede han hen og døde 13. Marts 1859.

Illustr. Tid. I, Nr. 27. Ude og Hjemme III, 469. Weilbach, Nyt Kunstnerlex. *Ph. Weilbach.*

Pedersen, Thorolf Frederik Paludan-Müller, f. 1858, Marinemaler. Thorolf P., Søn af ovennævnte Marinelieutenant Th. Vilh. P., er født i Kjøbenhavn 1. Maj 1858. I 1883 afgik han fra Kunstakademiet efter Aaret i Forvejen at have debuteret paa Foraars-

udstillingen som Figurmaler; længe varede det dog ikke, før han saa godt som udelukkende kastede sig over Marinemaleriet, og paa dette Fags Omraade har han udfoldet en ikke ringe Produktivitet. 1885 fik han den Neuhausenske Præmie for «Skibe i Kattegat, Mærsejlskuling»; 1895 erhvervede Nationalgalleriet hans store og virkningsfulde «Brede Sejl over Nordsjø gaar». 17. Juni 1887 ægtede han Karen Margrethe Janssen (f. 1859), Datter af Sognepræst C. E. J. Efter Güllichs Død (1895) blev han, efter foregaaende Studier i Udlandet, ansat som Dekorationsmaler ved det kongl. Theater.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Pedersen, Viggo Christian Frederik Vilhelm, f. 1854, Maler. Viggo P., ældre Broder til ovennævnte Thorolf P., er født i København 11. Marts 1854. Samtidig med at han var Elev af Akademiet, malede han under P. C. Skovgaard, senere under la Cour, og af disse Kunstnere vise de Landskabsbilleder, han fra 1875 udstillede, stærk Paavirkning. Flere af hans første Arbejder bleve kjøbt af Kunstforeningen, og i 1877 fik han den Sødringske Opmuntringspræmie for «Uden for et Bryggers». I Foraaret 1881 rejste han til Paris og modtog der meget stærke Indtryk af den moderne franske Landskabskunst; de viste sig tydeligst i det bredt og livfuldt malede og i høj Grad virkningsfulde «Opkjørt Vej under gamle Træer», der 1882 erhvervedes af Nationalgalleriet ligesom senere «Solskin i Dagligstuen» (1888) og det store, stemningsrige «Ved Nattens Frembrud» (1890), der paa Udstillingen var blevet hædret med Aarsmedaillen. Flere Gange var han i Paris og Italien med Understøttelse fra Akademiet; af ikke ringe Betydning for ham blev hans Ophold i Sora i Kampanien, hvor han levede sammen med Joakim Skovgaard. I de senere Aar har P. udført ikke faa større og mindre Friluftsbilleder, i hvilke Figurer spille en fremtrædende Rolle, saaledes det store «Isak ser Rebekka komme» og «Duet», samt Interiører med Figurer, som «Mariæ Bebudelse»; i det hele har han malet ikke faa bibelske Billeder, udmærkede ved inderlig og alvorlig Følelse, en ejendommelig Størhed i Kompositionen og rig koloristisk Virkning. — Han ægtede 21. Marts 1884 Elisabeth Bella Marie Borup, Datter af Sognepræst J. Th. B.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex. S. Müller, Nyere Malerkunst.

Sigurd Müller.

Bruun-Pedersen, Niels, 1839—98, Veterinær, blev født 4. Juni 1839 i Højet paa Falster som Søn af Skolelærer Jørgen P. og Hansine f. Bruun. Efter at have gennemgaaet Almueskolen og nydt videre Undervisning af sin dygtige Fader og Stedets Præst tilbragte han et Aar paa Hindholm Højskole, lærte derefter Landvæsen og blev Forvalter. 21 Aar gammel kunde han endelig følge sin Lyst at komme til Veterinærskolen, hvorfra han dimitteredes i Jan. 1864. Under Krigen gjorde han Tjeneste som Dyrlæge ved Hæren. Efter i $\frac{3}{4}$ Aar at have praktiseret i Fuglse (Laaland) blev han Assistent ved Veterinærskolens stationære Klinik, hvor han forblev til Jan. 1870, hvorefter han blev ansat som Dyrlæge ved Stamhuset Ravnholt (Fyn). Snart fik han tillige en af Stamhusets mindre Gaarde i Forpagtning, og i denne dobbelte Stilling virkede han, indtil han 1. April 1881 blev ansat som Docent i Veterinærretslære ved Veterinær- og Landbohøjskolen samt Politidylæge i København. — B.-P. nød i alle sine Stillinger stor Anseelse som en særdeles dygtig, grundig og samvittighedsfuld Arbejder, og han var almindelig afholdt paa Grund af sin velvillige, redelige og trofaste Karakter. Som Lærer var han grundig og omhyggelig, og de samme Egenskaber har han lagt for Dagen i de ikke faa faglige smaa Afhandlinger, som han har offentliggjort. Særlig Fortjeneste har han indlagt sig i sin 10aarige Virksomhed i det veterinære Sundhedsraad, der ofte høstede Nytte af hans indgaaende Kjendskab til Livets mangeartede praktiske Forhold. Det fortjener i denne Sammenhæng at nævnes, at det var ham, der gav Stødet til Revisionen af Loven om smitsomme Husdyrsygdomme (Lov af 14. April 1893). — Efter flere Aars tiltagende Svagelighed døde han 26. Juni 1898. I 1870 ægtede han Karen Vilhelmine Nicoline Neye (f. 1846 i København), Datter af Snedkermester Laur. Edv. N. B. Bang.

Pedersen-Bjergaard, Jens, f. 1843, landøkonomisk Forfatter. Han er en Søn af Gaardmand Peder Sørensen og Christiane Hansdatter og fødtes i Søvind 26. Marts 1843. Efter Konfirmationen var han i 5 Aar i Handelslære i Horsens, gennemgik derefter et Kursus paa et Handelsakademi og var i et Par Aar Handelsbetjent, men led og kjed af Handelen rejste han umiddelbart efter den amerikanske Borgerkrigs Slutning til de forenede Stater. I 10 Aar førte han her et omflakkende og æventyrrigt Liv — som Snekaster og som Kok, som Landarbejder i Norden eller som Arbejder ved Sydens Sukkerplantager, som Maler, Journalist, Bogholder osv. —,

indtil han 1876 vendte hjem. Snart efter fik han Ansættelse ved «Markfrøkontoret» i Kjøbenhavn, for hvilket han forestod Indførelsen af nye og bedre Kartoffelsorter, ligesom han skrev et lille Skrift om «Kartoffelavl i Danmark» (1876). Han har siden da stadig arbejdet for den rationelle Kartoffelavl, af hvilken han har indlagt sig betydelig Fortjeneste. Det er dog som Forfatter paa Fjerkræavlens Omraade, at han særlig har vundet sig et Navn, og ved Siden af vor Fjerkræliteraturs ansete Nestor, Overlærer G. St. Bricka, er han paa dette Omraade vel vor kyndigste Forfatter. Fra sidst i 70erne til 80ernes Udgang gav han sig af med praktisk Fjerkræopdrætning og indførte flere nye Racer Høns og Ænder til Forsøg, af hvilke nogle have faaet stor Betydning hos os. I den hjemlige og fremmede Fagpresse har han været en flittig Medarbejder, og han har udgivet en Del Bøger og Smaaskrifter om Fjerkræavl, af hvilke flere ere oversatte og prisbelønnede. Hans Hovedværk er det fortrinlige Skrift om «Høsegaarden» (1895; 2. Opl. 1898), udgivet af Landhusholdningsselskabet. I Maj 1897 overtog P.-B. Redaktionen af et nyt Tidsskrift, «Høsegaarden», der udgives af «Foreningen for landøkonomisk Fjerkræavl». Endnu kan det nævnes, at han i 1893 efter Opfordring holdt Foredrag ved Havebrugskongressen i Chicago under Verdensudstillingen; Foredraget er senere udgivet i Amerika.

J. Pedersen-Bjergaard, Minder fra et Bondehjem i Jylland (1894).

H. Hertel.

Pedersen-Dan, Hans Peder, f. 1859, Billedhugger. P.-D. er født i Itzeho 1. Avg. 1859, Søn af Overvagtimester Ole P. og Elisabeth Sophie f. Johansen. Efter at være udlært som Stenhuggersvend rejste han til Rom og studerede der i 5 Aar; saa gjæstede han Orienten og kom 1886 til Kjøbenhavn, hvor han Aaret efter udstillede sin Statue «Ismael»; 1889 fik han den lille Guldmedaille for Relieffet «Jacob tilvender sig sin Faders Velsignelse». Derpaa opholdt han sig med Akademiets Stipendium et Par Aar i Paris; efter sin Hjemkomst ægtede han 20. Avg. 1892 Billedhuggerinden *Johanne Agnete Theresia Betzonich* (f. 13. Maj 1860), Datter af Forfatteren Georg E. B. (II, 180). Til hans mest kjendte Arbejder hører en «Rebekka», udstillet 1890, samt Kolossalstatuen af Michael Drewsen for Torvet i Silkeborg; i 1897 har han modelleret «Den lille Hornblæser» som Nationalmonument.

Weilbach, Nyt Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Pedersen Mols, Niels, s. Mols (XI, 376).

Pedrin, Andreas Daniel, 1823—91, religiøs Forfatter, Søn af Konditor André P. og Juliane f. Ferrini, er født i København 2. Jan. 1823. Efter at være bleven Student begyndte han at studere Theologi, men ved Læsning af S. Kierkegaards Skrifter bevægedes han til at opgive dette og søgte siden ingen bestemt Livsstilling. Han udgav flere Skrifter, i hvilke han med større Varme end Klarhed hævdede sit Standpunkt, der ikke væsentlig kom ud over hans Mesters, hvis Tanker og Ord han bestandig vendte tilbage til. Han «hader den udvortes Gudstjeneste og ønsker, at han hadede den endnu mere», og han formaner Læserne til «ikke at elske Verden og at undfly dens Kirke». Det største af hans Skrifter, «I Aand og Sandhed» (1882), er «en Frugt af 25 Aars Stræben som en enkelt for Gud». — Han ægtede 1848 Cecilie Louise Bodenhoff, Datter af Kommandør H. C. B. (II, 457). Han døde i København 24. Dec. 1891. *L. Koch.*

Peirup, Jørgen Pedersen, † 1786, s. Pedersen (ovfr. S. 626).

